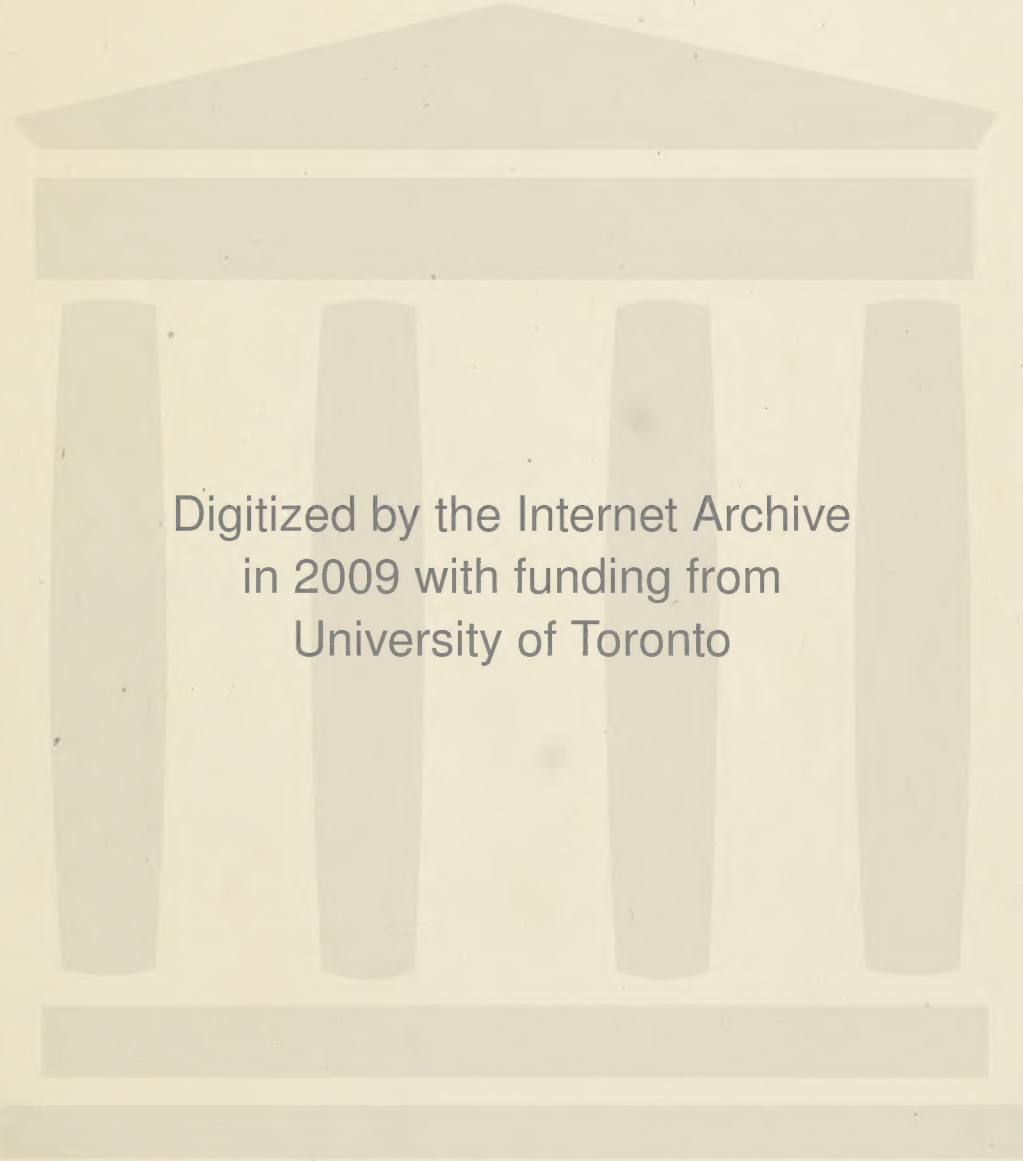

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01646951 2

UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

H

PATRUM
NOVA BIBLIOTHECA.

NOVAE PATRUM BIBLIOTHECAE

TOMUS TERTIUS

[CONTINENS]

S. CYRILLI ALEXANDRINI COMMENTARIOS

IN IV. PAULI EPISTOLAS ET IN PSALMOS

CUM EIUSDEM CYRILLI ET ALIORUM PATRUM

FRAGMENTIS ALIQUOT MINORIBUS

[EX VATICANIS PRAESERTIM CODICIBUS.]

[OMNIA

CUM LATINA EDITORIS INTERPRETATIONE

PROLOGIS ET ADNOTATIONIBUS.]

ed.
Angelus Maius

ROMAE

TYPIS SACRI CONSILII PROPAGANDO CHRISTIANO NOMINI.

M.DCCC.XLV.

144889
14/1/11

10917
M

JOSE PATRICK BIRLIOTHEK

TOHON CRUISE

1871

3. CYRILL ALEXANDROVICH COMMENTARION

1871

THE RUSSIAN CYRILLIC ALPHABET

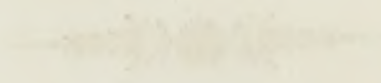
BY ALEXANDER V. BIRLIOTHEK

1871

1871

THE RUSSIAN CYRILLIC ALPHABET

1871

1871

THE RUSSIAN CYRILLIC ALPHABET

1871

177/11/11
177/11/11
177/11/11

EDITORIS PRAEFATIO.

1. Alterum hoc procedit anecdotorum S. Cyrilli alexandrini scriptorum volumen, cuius graecum textum ex codicibus hausimus, latinam vero interpretationem festinato studio publici usus gratia fecimus; et parco licet, sed tamen rei praesertim dogmaticae idoneo adnotationum comitatu stipavimus. Nostrae igitur ob vestigandum Cyrillum curae ad ineditas Patrum catenas praecipue respexerunt. Sed in manuscriptis quidem ad octoteuchum et historicos ss. bibliorum libros commentariis, Cyrillum quaerendum vix putavimus; quia praeter quam quod ad pentateuchum glaphyra Cyrilli edita extant, copiosa insuper vulgata fuit superiore saeculo lipsiensibus typis Patrum catena, quae Cyrillum quoque, perinde ut est in vaticanis catenis, continet. Attamen ad libros regum egregiam planeque diversam Patrum catenam Venetiis nos in Bessarionis Cardinalis codice non observavimus solum, verum etiam quicquid erat Cyrilli ineditum manu nostra inde exscripsimus, atque hoc volumine inclusimus. Ad Iobum scripsisse Cyrillum constat; ceteroqui in vaticanis codicibus nihil praeter illam, quam Iunius edidit, catenam reperi; sed tamen praestantissimi codicis, quadratis litteris vetustissimis scripti, in quo cum aliis patribus Cyrillus quoque citatur, specimen aere cusum exhibui. De Cyrilli peramplis in psalmos commentariis infra dicam. Ad Proverbia vix unum comperi Cyrilli fragmentum; nihil autem ad Ecclesiasten. Ad duodecim minores prophetas Cyrilli curae aetatem tulerunt; item ad Isaiam: multa vero Cyrilli ad Hieremiam fragmenta vulgavit in catena Ghislerius. Ad Ezechielem vix octo exigua Cyrilli fragmenta vaticana catena, ceteroquin ingens, nobis obtulit; et ad Danielelem tria. Cyrillum in Ezechielem scripsisse, extra omnem dubitationem est: nam praeter reperta a nobis fragmenta in catenis, Bandinius catal. cod. gr. laurent. T. I. p. 119. duo alia perbrevia in codice miscello memorat, quae a nostris diversa sunt. Quid plura? Leo Allatius in enchiridio p. 38. ut ostendat Spiritum sanctum esse spiritum filii, citat Cyrilli explanationem in Ezechielem τὴν ἐξηγήσειν τοῦ Κυρίλλου εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ. Mihi tamen pretiosum hoc summeque optandum Cyrilli scriptum nusquam compertum est. Felicior in cantico Salomonis fui, ad quem librum non ita paucas Cyrilli reliquias superiore volumine complexus sum. Mitto libros deutero-canonicos Tobiae, Sapientiae, Ecclesiastici, et Machabaeorum, quos prisci Patres curis suis raro aut vix attigerunt: quamquam Sapientiam certe atque Ecclesiasticum Cyrillus noster ceu divinas scripturas non semel laudat: Sapientiae autem libro regia manus Matthaei Cantacuzeni graecum commentarium addidit, cuius nos excerpta in alio volumine inter scholia ad Nicephorum sparsim dedimus.

Cyrillus quaerens in catenis T. vet.

2. Iam in novo testamento, ad Matthaeum quidem ex amplis qui perierunt Cyrilli tractatibus, mediocris fragmentorum numerus in Possini et Corderii catenis le-

Hem in catenis T. N.

gitur: sed tamen ego quoque coacervaveram nova Cyrilli fragmenta ex vaticanis codicibus, ac paene impresseram; sed accepta interim oxoniensi cl. I. A. Crameri graeca catena, multum ex vaticanis deminui; ita tamen ut fragmenta supra viginti mihi adhuc inedita superfuerint, quae huic volumini inserui. Conquisitis novis in Matthaeum Cyrilli reliquiis, de commentario eius ad Marcum cogitandum a me esse non iudicavi; quia in eo, quem olim Possinus typis barberinis Romae excudit, Victor antiochenus (ut certe inscribitur) auctor ait neminem praeter se commentarios in Marcum scripsisse. Revera autem ne in vaticanis quidem codicibus graeca ulla Marci explanatio legitur, praeter illam quam sub Victoris nomine editam dixi: quae ceteroqui multo copiosior mihi variansque occurrebat in codice vat. 756, nec non in ottoniano 113, quo in utroque exemplari non Victori id opus tribuitur sed Origeni. Sed tamen in ottoniano alius quoque nominatur huius scripti auctor Leontius aetolus. Etenim fol. 49, ubi opus incipit, ita se habet titulus: Ὁριγένους πρόλογος εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου εὐαγγελίου. Tum in margine adscribitur: ἀλλαχοῦ Λεοντίου ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας. Ecce autem cl. anglus Cramerus in duobus nuper parisiacis codicibus, nec non in bodleiano, hunc in Marcum commentarium Cyrilli alexandrini nomine praetitulatum observavit, et in sua catenarum serie graece cum additamentis exhibuit: deque eo titulo sive auctore modeste ac docte in suae praefationis calce disseruit. Verumtamen haec nos historice tantum narramus; neque enim inter quatuor haec nomina, Origenis, Cyrilli, Victoris, atque Leontii, interponere nostrum iudicium volumus. Quamquam si ea potius ex diversis patribus catena est, ut satis constare videtur, quam unius hominis lucubratio, nemo iam mirabitur variare in titulis nomina auctorum. Nihil nos igitur Cyrilli ad Marci evangelium proferimus; quandoquidem quae in codicibus vaticanis incrementa erant, ea neque Cyrilli nomen gerunt, neque iam post oxoniensem librum incognita sunt. Sed ecce demum Cyrilli grandes et indubias ad Lucam lucubrationes, in superiore volumine nos ipsi edidimus. Ad Iohannis evangelium extat magnus Cyrilli duodecim libris commentarius; sed quia septimi et octavi libri lacuna, nonnisi ope catenae gallicanae expleta utcumque fuerat, alia mihi supplementa inventa sunt, quae neque Aubertus neque Corderius in excerptis habuerunt, et praedictum detrimentum minuunt. Ad apostolorum actus fragmenta Cyrilli paraveram Oecumenio incognita; sed ea demum omisi, praeter unum, postquam cognovi nuperas ad eum librum ex catenis accessiones. Postremo ad apocalypsin nihil habeo Cyrilli quod adferam.

Cyrilli fragm.
ad ep. cath.

3. Cyrillum catholicas quoque epistolas commentariis suis ornavisse, satis constabat apud Montfauconium Biblioth. coislin. p. 163, ubi is in antiquissimo miroque codice ·CCII· saeculi ·V· vel ·VI· narrat extare tum aliorum patrum, tum etiam Cyrilli scholia, quae tamen ipse non recitat. Sed enim complura dat Cramerus in catena ad catholicas nuper Oxonii edita. Ego vero quum Cyrilli nomen in vaticanis ad eas epistolas commentariis frustra quaesissem, tandem his diebus gemina reperi Cyrilli ad primam Iohannis epistolam scholia, quae fausto casu conservavit Leo patricius et Caniclei praefectus in sua inedita utriusque Testamenti summaria expositione, cuius olim Leo Allatius de Engastrimytho capp. 9. et 20, locos tres recitavit, qui ad Testamenti veteris libros spectant. Quin adeo in codicibus quoque vindobonensibus 157. et 230. apud Lambecium idem Leonis patricii opus servatur. Mihi quidem duo praedicti operis codices vaticani comperti sunt, quorum alter integrior gemina quae dixi Cyrilli scholia suppeditavit. (Alterum quoque diversi generis mihi

in manibus est Leonis *κειμήλιον*, sed eius descriptio tempus aliud occasionemque postulat.) Nunc, quia absoluto iam hoc volumine, collocare in serie Cyrillum nequeo, praesente in pagina his fragmentis, ne pereant, sedem adsignabo. Ergo ad epistolam primam Iohannis cap. I. 5: *ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία: Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae, sic in codice lego.* ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἦ ὅτι κατ' οὐσίαν φῶς ὑπάρχει ὁ Θεός, ἐν τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τῶν ἀρετῶν περιπατοῦσιν, ἀληθῶς φῶς γενόμενος ἢ σκοτίαν, τὴν κακίαν λέγει διὰ τοὺς Ἰουδαίους. CYRILLI. *Sic ait, vel quia Deus substantialiter lux est, quatenus iis hominibus, qui in ipso virtutibus suis ambulant, vere lux efficitur. Vel tenebras dicit nequitiam, propter Iudaeos.* Rursus ad cap. II. 13: *γράφω ὑμῖν πατέρες, γράφω ὑμῖν νεανίσκοι, γράφω ὑμῖν παιδία: scribo vobis, patres; scribo vobis, adolescentes; scribo vobis, infantes.* ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἠλικίας ἐνταῦθα μοι νόει κατὰ τὸν ἕσω ἄνθρωπον: οὐ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς πρὸς βρέφη ἔγραφε καὶ νεανίαι μὲν, οἱ εἰς ἀνδρίαν ἐλθόντες πνευματικὴν πρεσβύται δὲ οἱ εἰς φρόνησιν ἐλάσαντες: νέπιοι δὲ, οἱ ἐν Χριστῷ ἄρτι πιστεύσαντες. CYRILLI. *Aetates hoc loco mecum intellige secundum interiorem hominem; neque enim evangelista ad infantes scriberet. Et adolescentes quidem sunt, qui ad spiritalem firmitatem pervenerant: senes, qui prudentiam adsecuti: infantes denique, qui nuper crediderant.* Iam vero primum ex his fragmentis in oxoniensi libro prorsus desideratur. Secundum autem anepigraphum, id est absque Cyrilli nomine, legitur lib. cit. p. 113, sed ita productum ac varium, ut Leonem nostrum compendium eius fecisse, prorsus appareat. Interim hoc adsequimur, ut auctorem fragmenti Cyrillum esse agnoscamus.

4. Reliqui ergo mihi fuerunt in vetere quidem Testamento, liber psalmodum; in novo, Pauli epistolae, ad quas divinae scripturae partes praeclaram aedepol Cyrilli explanationem inveni. Atque ut de Pauli epistolis primum dicam, in illa ad Romanos, in utraque ad Corinthios, itemque ad Hebraeos satis prospera fortuna usus sum: in reliquis quamquam eas Cyrillum partim saltem illustrasse compertum est, nihil ego reperi, praeter singula fragmenta ad Galatas et ad Colossenses. Igitur ut in quatuor epistolis, quas dixi, sistam; codex vaticanus valde pretiosus, saeculi ferme XII, cuius integram paginam aere incusam in hoc volumine ante paginam primam habes, egregias mihi cyrilliani commentarii partes ad Rom. et ad Corinth. I. et II. suppeditavit; quas ego diligenter exscriptas, adnotationibus etiam prout opus fuit instructas, et latina interpretatione donatas, in priore voluminis parte typis expressi. De doctrinis vero Cyrilli praecipuis, tum in adnotationibus tum in indice lectores admonui. Magna equidem voluptate fruebar, dum tantam praestantissimi Cyrilli partem ex eo codice eruerem; idque ego paulo post annum 1841 efficiebam: etenim intra hoc octennium, usque ad 1849, quinque haec novae Patrum bibliothecae volumina adornabam, interrupto idemtidem propter alias occupationes labore. Interim vero ex Anglia catenas Patrum accepi, quae graece tantum a cl. I. A. Cramero annis 1841. et 1844. imprimebantur: ubi quod attinet ad epistolam Pauli ad Romanos, et ad Corinthios primam, partes meas Cyrilli vaticanas, quas iam impresseram, vidi cum illis contemporaneas in Anglia editoris passim congruere (quamquam etiam catenis incognitum Cyrilli tractum Nicephorus nobis suppeditavit, part. lat. p. 27–28. in adn.) non ita tamen in secunda ad Corinthios, ubi Cyrilli partes vaticanae nihil habent anglico libro simile: etenim Crameri codex, Cyrilli ad hanc epistolam curas prorsus desiderabat. Sed enim in prioribus quoque Pauli epistolis editio mea satis in

Cyrilli commentarii
IV. Pauli ep.

hoc differt, quod Cyrillum a reliquorum interpretum turba seorsum exhibet, et cum interpretatione latina, quam anglicus liber nullam habet. Postremo super epistolam ad Hebraeos nihil Cyrilli mihi suppeditabant codices vaticani; sed insignem tamen partem ac novam Mediolano, doctis viris faventibus, accersivi; qua de re quum accurate suo loco p. gr. 105. dixerim, nihil heic superaddendum videtur. Dicam denique, satis constare Cyrillum hos commentarios in sermones (*λόγους*) distribuisse, ut reapse se habet commentarius eius in Isaiam, nec non thesaurus: quamquam ii sermones, sectiones potius commentariorum dicendi sunt. Certe Severus antiochenus apud nos p. gr. 103. citabat Cyrilli in ep. II. ad Cor. tertium sermonem (*λόγον*), et pag. lat. 67. septimum. Ceterum generalis horum Cyrilli operum exegeticorum titulus modo fuit *ἑρμηνεία interpretatio*, modo *ὑπόμνημα commentarius*, ut apud nos pagg. gr. 437. 438, et pag. lat. 290. videre est.

Cyrilli commen-
tarius in psal-

5. Post Cyrilli ad quatuor Pauli epistolas commentarios, de eiusdem ad psalterium lucubrationibus cogitare coepi. Etenim ego Balthassaris Corderii in psalmos catenam cum aliquo vaticano codice forte comparans, statim agnoveram complures Cyrilli partes corderianae editioni deesse. Itaque constitui ea tantum Cyrilli segmenta ex vaticanis codicibus sumere, quae in tribus corderianae catenae voluminibus non apparebant. Hoc suscepto proposito, coepi vaticanas ad psalmos catenas prout se dabant excutere, totque illarum inveni codices, ut duodecimum numerum mihi expleverint; quos ego codices in libri mei marginibus denoto litteris A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. Et quidem Cyrilli nomen in singulis codicum locis perpetuo scribitur, ut dixi pag. lat. 192. adn. 1. His accedit unicum folium veronense, de quo mox loquar. Ibi enimvero coepto et paulo longius progresso opere, quum inedita Cyrilli materia affatim et supra omnem spem abundaret, poenitentia me cepit, quod supplementa Cyrilli seorsum a catena Corderii typis excudere instituissem, quum contra oportuisset corderianas potius Cyrilli partes inter libri mei multo uberiores ac praestantiores divitias conserere: quo facto, integrum prope Cyrilli ad psalmos commentarium in seriem restituissem. Tanta enim est cyrillianae rei in vaticanis codicibus copia, ut fragmenta antehac edita longe superet obruatque. Nunc quia consilium mutare coepto in opere non licebat, superest ut tum demum totus Cyrilli in psalmos commentarius una serie connectatur, cum omnia sanctissimi viri opera, partim adhuc dispersa aut perturbata, novo ac meliore apparatu edentur; quod fore auguror, et in superioris voluminis prologo satis suasi.

Codices unde
sumptus Cy-
rillus.

6. Sunt autem catenarum in psalmos vaticani codices, unde nos Cyrillum hausimus, hi. I. Codex quem A. appello, inter ceteros praestans, membraneus saeculi XIII. in fol., cuius scripturae specimen in adiuncta tabula n. 3. exhibuimus. Continet is Nicetae in psalmos Patrum catenam, praefixo prologo, quem nos ante Cyrillum nostrum minoribus formis extare voluimus. Est hic idem codex unde olim Fleckmannus nova magni Athanasii ad psalmos fragmenta extulit, quae in Montfauconii editione videre est. Quia vero hic codex nonnisi usque ad psalmum LXXVI. porrigitur, satis constat deesse alterum parvis molis volumen, quod num alicubi adhuc extet, valde dubito. II. Codex B. chartaceus saeculi XV. fol. in duo magna volumina dispertitus, cum catena Patrum ad psalterium totum copiosissima. Quare et hic inter fere nobilissimos habendus est. III. Codex C. bombycinus in 4. saec. XIV., qui praeter catenam, habet etiam adiunctam quandam paraphrasim; ita tamen ut a ps. 36. ad 51. et interdum alibi scholiorum comitatu destituatur. IV. Codex D. membr. in fol. saec. XI.

valde nobilis, cum perpetua catena, cum hexaplaribus in margine varietatibus, et cum grandi isagoge, ex qua Montfauconius in aliis lecta codicibus tria Origenis opuscula edidit ante celeberrimam suam hexaplorum restitutionem. V. Codex E. membraneus fol. saec. XIV, catena in totum psalterium. VI. Codex F. in 4. membraneus saeculi XI. vel XII, eleganti scriptione, in psalmos omnes catena. VII. Codex G. fol. chart. recens, catena a psalmo 51. usque ad finem psalterii. VIII. Codex H. fol. chart. in duo volumina sectus, qui fuit olim Giberti episcopi veronensis, catena densa a psalmo 55. in omnes reliquos, quae cum illa praestante codicis B. valde conspirat. IX. Codex I. membr. fol. saec. XII, catena a psalmo primo ad quinquagesimum; quare vix est dubitandum, quin alia duo paris molis volumina interierint vel alicubi lateant. Est vero hic codex multo utilissimus, quia spatiosa paene prae ceteris continet Patrum excerpta: quae res me commovit, ut praeter Cyrillum, alios quoque aliquot exciperem Patres ineditos, quos tempore commodo in lucem proferam. X. Codex K. membr. fol. saec. XII. catena integra in psalmos, cum illa quoque isagoge de qua dixi ad cod. D. In hac isagoge sunt etiam Theodoretii argumenta psalmodum, multo editis pleniora, quamquam idem certe interpolata sunt. XI. Codex L. membr. in 4. saeculi ferme XII. aut XIII, catena in universum psalterium, cum praedicta isagoge. Ceteroqui hic codex mendis abundat. XII. Codex M. chart. fol. saec. XV. in universum psalterium catena, de quo codice singulariter dixi in parte gr. p. 450. Patres autem in his catenis laudati supra quinquaginta sunt, nempe Anastasius, Andreas (cretensis), Anonymus quidam, Antiochus, Apollinaris, Arethas, Arsenius, Asterius nunc sine adiuncto nunc arianus, Athanasius, Basilus, Cassianus, Clemens, Cyrillus alex., Cyrillus hierosol., Cyrillus presbyter, Didymus, Diodorus, Dionysius, Dorotheus, Ephraemius, Epiphanius, Evagrius, Eulogius alex., Eusebius caesar., Gennadius, Georgius, Germanus, Gregorius naz., Gregorius nyss., Hadrianus, Hesy chius, Hieronymus, Hypatius, Iohannes chrysostomus, Iohannes damascenus, Isidorus, Maximus, Metaphrastes, Methodius, Metrophanes, Nicetas David, Nilus, Olympiodorus, Origenes, Philo hebr., Photius, Severus, Scholia, Theodoretus, Theodorus modo sine adiuncto (fortasse heracleotes), modo antiochenus vel Mopsuestiae, Theodosius (cuius nos olim edidimus scholia quaedam ad Danielelem), Theodotus, Theophilus, et fortasse nonnulli alii. Citantur praeterea aliquando textus hebraeus, septuaginta interpretes, Aquila, Symmachus, Theodotio, et quinta ac sexta editiones. Ex his quisque eruditus videt, quanti lateant in his codicibus doctrinae thesauri, qui singulorum Patrum editiones cumulare poterunt, vel etiam primitus in publicam lucem vindicari. Nos interea unum ex tot Cyrillum alexandrinum excerpimus, et singulorum codicum indicativas litteras in libri nostri marginibus ad perpetuam veritatis demonstrationem laboriosa sedulitate adscripsimus.

7. Dixi antea, me de veronensi quoque Cyrilli fragmento locuturum. Ea res ita se habet. Anno 1844, postquam Romae iam Cyrillum in Pauli epistolas typis impresseram, eiusdemque in psalmos commentarium partim aequo prelo supposueram, facto in autumnalibus feriis per superiorem Italiam excursu, Venetiis primo Cyrilli fragmenta ad regum libros ex nobili marciano codice collegi. Deinde Veronam veniens, adita RR. Canonicorum insigni codicum bibliotheca, quaesivi a bibliothecario numquid ibi Cyrilli conservaretur; qui mihi statim folium obtulit, inter codices illic conservatum, quod cupide inspiciens, ipsam esse cognovi Cyrilli praefationem (quae in vaticanis codicibus deerat) ad suum in psalmos commentarium, quem ego, ut dixi,

Cyrilli fragmentum veronense et alia.

iam imprimere acephalum Romae coeperam. Ergo data a RR. Canonicis benigne venia gemmulae huius exemplar paribus litterarum formis faciendi, prout nunc in tabula nostra conspicitur 1; mox ibidem legi etiam manuscriptum capitularium codicum indiculum a Scipione Maffaeo confectum, in quo sub numero 119, vir ille doctissimus, cyrilliani folii antea possessor, ita scribit. « Codex non est, quem hic tibi, lector, » narro, sed pagella una membranei codicis, et quidem exilis admodum. Abscissa » procul dubio fuit, detrimento magno, emolumento nullo, ab eximio et multi fa- » ciendo libello. Qui eam ad me misit, daturum se brevi persimiles alias multas, » subsequentes puto, spondit: sed ab annis pluribus nequicquam expecto. Scri- » ptum litteris maioribus constat, accentibus a prima manu superpositis: septimum » aut octavum saeculum redolet. Ne avolet pagella et depereat, ut initio nuper re- » lati codicis diligenter assueretur, curavi. Quid autem contineat, accipe. (Heic Maf- » faeus fragmentum exseribit, tum pergit dicere.) Cyrilli genuinum esse foetum, ex » paucis his verbis optime dignoscet quicumque illius opera aliquando triverit: de- » prehendet enim statim proprium illud dicendi genus, ac veluti specialem linguam, » quam iure meritoque Photius (cod. 49. p. 38.) Cyrillo tribuit: *λόγος πεπονη-* » *μένος, καὶ εἰς ἰδιάζουσιν ἰδέαν ἐκβεβιασμένος, καὶ οἶον λελυμένη καὶ τὸ* » *μέτρον ὑπερορῶσα ποίησις: eius oratio elaborata, et in peculiarem formam* » *contorta, ac velut libera metroque soluta poësis.* Phrases vides a communi usu » loquendi remotas, et poetica verba quae in aliis Cyrilli operibus non una vice re- » perias, v. gr. *εὐκλεῖά τε καὶ ἀξιάγαστον χορὸν* libro septimo in genesim (in » glaphyris ed. Aubert. p. 238.) Opus autem non ineditum modo, sed ab eruditis » scriptorum enarratoribus immemoratum puto (ineditum recte dicit Maffaeus, non » item quod fuerit immemoratum.) Cyrillum ceteroquin in psalmos scripsisse, e nu- » per descripto codice (seu folio), ex catena a Daniele Barbaro versa, et ex cor- » deriana praesertim constat, in qua ultra centies laudatur: eius autem expositiones a » speciali in psalmos tractatu decerptas esse, primus (apud Corderium) quarti psalmi » argumentum continens locus, satis prodit. » Ita Maffaeus, qui in dissertatione etiam secunda de fragmentis Irenaei edit. Venet. T. II. p. 4. iam scripserat: « nemo » dixit S. Cyrillum alexandrinum in psalmos scripsisse, et tamen abs fragmento ali- » cuius ms. celebris, quo potior, colligitur id vel certissime. » Patet autem Maf- » faeum dum haec postrema scriberet neque catenas adhuc consuluisse, neque Fabri- » cium et nonnullos alios, qui Cyrilli deperditum in psalmos commentarium memora- » verant. Haecenus de litterario meo apud Veronam casu. Statim ergo Romam redux, » primum cyrilliani in psalmos operis folium ita refeci, ut veronensem prologum in » capite, prout ius fasque erat, collocarem. Atque hic fuit veneti et veronensis itineris » fructus. Sed neque frustra Mediolanum ac Florentiam adii: etenim illinc, si minus » manu propria, propter temporis incommoditatem, favore certe hominum amicorum » novas Cyrilli accessiones nactus sum. Cetera quae appendicis loco volumen habet » fragmenta, sive Cyrilli ipsius, sive Irenaei, Basilio, Theophili, Theodori mopsuesteni, » ac Didymi, ea singularibus monitis a me commendata fuerunt.

8. Nunc quia in specimine cuso titulum cyrilliani cuiusdam lexicis exposuimus, superest ut de eo vaticano codice, satis prisco ac nobili, pauca verba faciamus. Quamquam igitur Cyrillo Alexandriae archiepiscopo id glossarium inscribitur, att-

(1) Vides in tabula *δύνομαι* pro *δύναμαι*. Id pertinere videtur ad dialectum alexandrinam, quoniam in codice quoque celebri Bibliorum vatic. Matth. XXVI. 53. legitur aequè *δύνομαι*.

men alicuius potius Cyrilli grammatici credendus videbitur, quam illius sanctissimi praesulis: quumque is liber non semel, prout se varie in variis codicibus obtulit, editus fuerit, mihi nuda eius commemoratio satis sit. Pertingit id lexicon valde spatiosum in codice non parvi moduli a fol. 1. ad 154. Et hoc vaticanum quidem Cyrilli lexicon communis generis est: ceteroqui Fabricius B. G. ed. nov. T. IX. p. 493. ait extare ms. in variis bibliothecis etiam Κυρίλλου εἰς τὰς ἀπορουμένας λέξεις τῆς ἀγίας γραφῆς, *Cyrilli de ambiguis scripturae sanctae vocabulis*; cui subiungi solet eiusdem ἐρμηνεία ὀνομάτων καὶ λέξεων ἑβραϊκῶν ἐν ταῖς θεαῖς γραφαῖς, *interpretatio nominum ac vocabulorum divinae scripturae*, alphabetico ordine digestorum. Revera in Cyrilli apud nos commentario psalmorum nonnullae huiusmodi ex hebraico interpretationes occurrunt, nec non etiam ex syriaco in eiusdem Cyrilli fragmento de Abrahami transnominatione, quod ex florentino codice nos impetravimus. Legesis in hoc nostro volumine pp. 109. 227. 234. 242. 252. 253. 285. Sui igitur fortasse lexico utebatur Cyrillus, non Philonis aut Origenis, ut nos interdum putavimus. Nec aegre quisquam sibi persuaserit, Cyrillum, qui totum vitae suae tempus in sacrorum Bibliorum studio et explanatione consumpsit, lexica etiam Marte proprio sibi concinnasse, quibus in sacro codice declarando commode uti posset; vel quae sponte, ut fit, lucubranti ipsi subnata fuissent. His de Cyrilli lexico dictis, reliquas codicis vaticani, quem coeperamus describere, partes prosequamur. Scilicet a p. 154. usque ad 163. est Ἰωάννου Φιλοπόνου περὶ τῶν διαφορῶν σημασιῶν διαφορῶς τονουμένων: *Iohannis Philoponi de vocabulis diverse pro diversitate accentuum significantibus*. Posthinc rhetorica quaedam lexica usque ad fol. 177. Ibi vero incipit: λεξικὸν ἐνδιαδέτων γραφῶν ἐκτεθὲν παρὰ Στεφάνου καὶ Θεοδώρου, καὶ ἐτέρων λεξιγράφων Κασσιανῶ καὶ Λογγίνου φιλοσόφου: *lexicon scripturae utriusque testamenti (ἐνδιαδέτων positarum in canone) editum a Stephano et Theodoro aliisque lexicographis Cassiano et Longino*, usque ad fol. 212. (Cassiani et Longini ἀποσπασμάτιον lexici ego vidi in alio etiam vat. codice.) Deinde λέξεις ἱατρικῶ βιβλίου περὶ βοτανῶν ἐρμηνεία, nempe *medicum et herbarium lexicon*, usque ad fol. 215. Mox post minora alia et fortasse levidensia fol. 255: Θεοδοσίου γραμματικοῦ Ἰωάννη τῷ θεφιλεστάτῳ πρεσβυτέρῳ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ, περὶ τῶν ἐν τοῖς κανόνεσι τῶν ἀγίων ἐορτῶν: *Theodosii grammatici ad Iohannem Deo dilectissimum presbyterum et in Christo fratrem, de canonibus seu metris sanctarum sollemnitatum*. Postremo sunt Cosmae monachi itemque Iohannis (damasceni) canones aliquot seu metra cum odis. Cosmas quidem est ille philogregorius, et melodus celebris, cuius nos amplos commentarios ad Nazianzeni carmina his annis edidimus in Spicilegio rom. T. II. Profecto si occasio ferret de graecis lexicis loqui, quae per multa in vaticanis codicibus latent, dilatando sermoni nostro campus pateret: atque haec non spernenda fortasse mantissa foret lexicorum illorum quae Photius in sua bibliotheca numerat a cod. 145. ad 158. Profecto in his vaticanis nonnulla certe excellunt, quorum tamen materia cum Suida et cum etymologicis saepe congruit; sed non sine varietate multa seu vocabulorum seu etiam exemplorum: quo fit, ut egregia etiam deperditorum operum fragmenta, quasi auri probatissimi scobem, nancisci possimus. Sed de his alio fortasse tempore agemus. Nunc huius nostri voluminis materia capitulatim percensenda est.

VOLUMINE CONTINENTUR HAEC.

- I. S. Cyrilli Commentarius in Pauli epistolam ad Romanos p. gr. et lat. 1.
- II. Eiusdem in epistolam II. ad Corinthios gr. p. 48, lat. 33.
- III. Eiusdem in epistolam II. ad Corinthios gr. p. 83, lat. 55.
- IV. Eiusdem fragmenta aliquot in alias epistolas gr. p. 103, lat. 67.
- V. Eiusdem in epistolam ad Hebraeos gr. p. 107, lat. 69.
- VI. Eiusdem in Matthaicum Commentarii fragmenta gr. p. 128, lat. 83.
- VII. Eiusdem in Iohannem Commentarii fragmenta gr. p. 134, lat. 85.
- VIII. Eiusdem in Ezechielem Commentarii fragmenta gr. p. 137, lat. 86.
- IX. Nicetae Serrarum episcopi praefatio ad Catenam in Psalmos gr. p. 139, lat. 87.
- X. S. Cyrilli commentarius in psalmos gr. p. 143, lat. 91.
- XI. Eiusdem in libros Regum Commentarii fragmenta ex codice veneto gr. p. 435, lat. 273.
- XII. S. Irenaei et Theophili fragmenta quatuor gr. p. 446, lat. 279. Aliud Theophili gr. p. 447, lat. 279.
- XIII. S. Basilii magni epistola ad Urbicium ex codice veneto gr. p. 449, lat. 281.
- XIV. S. Cyrilli in Psalmos fragmenta ex alio codice vat. gr. p. 450. In Proverbia fragmentum unum gr. p. 452.
- XV. Eiusdem fragmentum ex sermone vel libro de Synagogae repudio, ubi de Abrahami transnominatione gr. p. 451, lat. 285. De hoc vide dicta in parte latina p. 284-285.
- XVI. Theodori mopsuesteni argumentum historicum psalmi LIV. gr. p. 453. lat. 282. psalmi XXXIV. gr. p. 455, lat. 283.
- XVII. Didymi de titulo psalmi quarti gr. p. 456, lat. 284.
- XVIII. S. Cyrilli fragmentum ex homilia dogmatica, item alia quinque ex prospho-netico ad Alexandrinos in parte latina p. 286. seq.
- XIX. Eiusdem fragmenta duo, ex Nicephoro et Anastasio part. lat. p. 289. 290.

SPECIMINA SCRIPTURARUM.

- I. Tabula. Ex codice vaticano saeculi XII. pagina integra, quae refertur ad nostram editionem commentarii S. Cyrilli in epistolam ad Romanos p. gr. 14.
- II. Tabula. Continet varia specimina ex codicibus vaticanis. 1. et 2. Fragmentum Cyrilli in Iobum cap. III. 18, cum textu sacro ex codice saec. circiter VIII. - 3. Folium unicum archii capitularis veronensis saec. VII. aut VIII. continens prologum S. Cyrilli in suum Commentarium ad psalmos, editionis nostrae p. 143. - 4. Specimen ex codice vat. A. commentarii Cyrilli in psalmos, in edit. nostra p. 144. - 5. Cyrilli de Christi genealogia fragmentum, ex cod. vat. 358, quod superiore tomo edidimus p. 484. - 6. Specimen eiusdem priscae codicis, in quo historia evangelica feminae adulterae. - 7. Titulus lexicis nobilis graeci quod inscribitur Cyrillo in vetere codice vaticano.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΪΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα.

Cap. I. 3.

Οὐκοῦν ὡς εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ πρὸς τὸν φύσει τε καὶ δυνάμει, καὶ ἀληθῶς ἐκ πατρὸς μεμαρτυρημένον εἰς τοῦτο κατὰ πνεῦμα ἀγιωσύνης καὶ ἐκ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν ὀρίζεται δὲ εἰς υἱὸν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔστι δὲ καὶ κατὰ φύσιν υἱὸς θεοῦ, καὶ ἐν δυνάμει μαρτυρούμενος κατὰ πνεῦμα ἀγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, τούτέστιν ἀπὸ γε τοῦ δύνασθαι κατὰ ἀρχεῖν τοῦ θανάτου τὸ κράτος.

Cod. I. 2. B.

Ἡ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης.

v. 20.

Ἄπο κοινοῦ νοουμένου τοῦ καθορᾶται πῶς δὲ γινώσκεται διὰ τῆς δημιουργίας ἢ αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις; ὅτι φθαρτὴν ἔχόντων τὴν φύσιν τῶν παρηγμένων εἰς γένεσιν καὶ κεκλημένων ἐν χρόνῳ πρὸς ⁽¹⁾ ὑπαρξιν, ἔσθαι που πάντως ὁ τοῦτων δημιουργὸς ἀφθαρτος καὶ αἰδῖος· οὐκοῦν οὐδεμίαν εὐρήσουσιν ἀπολογίαν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

Cod. I. 11.

Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσῃ;

Cap. III. 3.

Ἐντιμότεροι τῶν ἄλλων οἱ προεγνωσμένοι καὶ νόμον λαχόντες παιδαγωγόν, καὶ ὑποσχέσεις ἔχοντες ἐπὶ Χριστῷ, καὶ δὴ καὶ ἀπειληφόρες καὶ προκειλημένοι τῶν ἄλλων· ἔφασκεν γὰρ ὁ σωτὴρ· οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ τῶν διὰ πίστεως ἀνασσεσμένων ἀπαρχὴ γεγονότες· οὐ γὰρ εἴ τις ἐκ φρενοβλαβείας τοῦ πιστεῦναι ἀπάλισθον, ταύτη τοι, φησὶν, ἀφαρμάτῃσειεν ἂν τοῦ καὶ ἀληθοῦς εἶναι θεοῦ· οὐκοῦν πέπομφε μὲν ἐξ οὐ-

Cod. I. 23. B.

(1) In codice loco πρὸς, est τὴν. Sed πρὸς vel εἰς heic requiri, tum sensus docet, tum alii Cyrilli loci apud nos p. 39. v. 19; p. 129. v. ult.; p. 231. v. 16; p. 247. v. 3; p. 418. v. 8.

ρανοῦ τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ, πεπιστεύκασι γε μὴν οὐ πάντες αὐτῶν ἄρ' οὖν ὅτι γεγόνασι τινες ὑβρισταί τε καὶ ἄπιστοι, οὐκ ἔσται ὁ θεὸς ἀληθῆς διὰ τοῦτο: μὴ γένοιτο· γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθῆς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης· ἀλλ' ἂν τοῦ νοείσθω τε καὶ λεγέσθω πρὸς ἡμῶν ἀληθῆς, καθοριζέσθω δὲ ὡσπερ ἀνθρώπου παντὸς τοῦ ψεύδους τὸ κατηγορήμα· ἄτρεπτος μὲν γὰρ καὶ ἀαλλοίωτος παντελῶς ἡ θεία φύσις ἐστίν· σεσάλευται δὲ λίαν ἡ ἀνθρώπου φύσις, καὶ ὅσον ἤκεν εἰς τὸ ἐγχωροῦν πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· καταβλεῖ γὰρ ἔσθ' ὅτε τῆς ἀνθρώπου διανοίας ὡς ἁμαρτία τὸ ψεῦδος, καὶ δέχεται ἴσως ἡ φύσις καὶ τοῦ τοιοῦδε τὴν νόσον· ἐπὶ δὲ γε τοῦ πάντων κρατοῦντος θεοῦ, τοιοῦτόν τι νοεῖν ἢ λέγειν οὐ θέμις· οὐκοῦν τό γε δύνασθαι παθεῖν τὸ ψεῦδος τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἤρουν ἴην διάνοιαν, ἀληθῆς ἔσται τὸ κατηγορήμα· οὕτω που φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ· ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγος περὶ τε θεοῦ καὶ ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· οἷον ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης, φαίη γὰρ ἂν τις καὶ οὐκ ἔξω λόγου, γινέσθω δίκαιος ὁ θεός, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ἄδικος.

Cap. III. 5.

Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν, θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι.

Cod. I. 25

Ἡ τῆς τοιαύτης διαβολῆς πρόφασις, ἐντεῦθεν γεγένηται· μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κελευσθέντες ὑπὸ Κύρου ἀναδείμασθαι τὸν νεῶν, καὶ πληροῦν εὐχὰς, καὶ προσάγειν θυσίας, γεγόνασι ῥάθυμοι, προφασίζόμενοι πτωχείαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ταλαιπωρίαν· ταύτη συμμέτροις ἐσωφρονίζοντο παιδείαις, ἀφορίαις καρπῶν, καὶ ὑέλων ἐνδείαις· ἀσχάλλοντες δὲ πρὸς ἰὰς τοιαύτας πληγὰς, ἐμακάριζον μὲν τοὺς ἀλλογενεῖς, καὶ τοὺς μὴ δουλεύοντας τῷ θεῷ ὡς ἐν εὐθυμίᾳ διάγοντας, καὶ ἔφασκον ἀμείνους ἑαυτῶν ὑπάρχειν ἐκείνους· καὶ γοῦν ἔφασκε πρὸς αὐτοὺς Μαλαχίας ὁ προφήτης· ἐβαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει κύριος· καὶ εἶπατε· ἐν τινι κατελαλήσαμεν κατὰ σοῦ; εἶπατε, φησὶ, μάταιος ὁ δουλείων θεῷ· καὶ τί πλέον ὅτι ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἰκέλαι πρὸ προσώπου κυρίου παντοκράτορος; καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοθρίους· καὶ ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα· ἀντέστησαν θεῷ, καὶ ἐσώθησαν ταῦτα κλητεῖς αὐτοῦ· οἱ φοβούμενοι κύριον ἕκαστος πρὸς ἴον πλησίον αὐτοῦ· καὶ προσέσχε κύριος, καὶ εἰσέκουσε ταύτης ἕνεκα, φησὶ, τῆς αἰτίας ᾤοντο τινὲς τοὺς Ἰουδαίους λέγειν,

ποιήσωμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ· ἔνδικον γε μὴν τὸ κρίμα εἶ-
πᾶν, ἢ τῶν ἰουδαίους ἐπιφημιζόντων ἐκεῖνα, ἵησιν τῶν λέγειν ἀπολο-
μῶντων, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ.

Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου, δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται.

Cap. III. 21.

Cod. f. 28. b

Οἶδα ὅτι γέγραπται περὶ τινων, ὅτι ἦσαν δίκαιοι ἀμφότεροι πο-
ρευόμενοι ἐν ταῖς ἐνόμοις καὶ δικαιομασί τοῦ Χριστοῦ ἀμεμπτοι καὶ
ὁ μακάριος δὲ Παῦλος ἔφη, ὅτι καὶ αὐτὸς κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν
νόμῳ γέγονεν ἀμεμπτος· ἀλλ' ὁ ἐν τούτοις ἀμεμπτος, οὐπω πέπραχε
τὰ δι' ὧν ἔσται λαμπρὸς καὶ αἰδιδίμος· καὶ γοῦν αὐτὸς ἔφη πάλιν ὁ
μακάριος Παῦλος, ὡς ἠγεῖτο μὲν ἅπαντα τὰ ἐν νόμῳ ζημίαν, καὶ ἐν
ἴσῳ σκυβάλοις κατελογίζετο· ζητοίη δὲ πάλιν τὸ ὑπερέχον τῆς γνώ-
σεως Χριστοῦ· καλιακρίνει δὲ πάλιν ὁ νόμος τοὺς παραβαίνοντας· ταῦτη
τοι ἐτέρωθι φησὶν· εἰ γὰρ τῇ διακονίᾳ τῆς καλιακρίσεως δόξα, πολλῶν
μᾶλλον περισσεύει ἢ διακονία τῆς δικαιοσύνης δόξη· πλείστης δὲ οὐ-
σης ἐντολῆς ἐν αὐτῷ, πᾶσα πως ἀνάγκη καὶ τὸν ἀκριβεῖ νομοφύλακα
διαπταίειν ἐν τισι, καὶ παραβάτην νόμου καδίστασθαι· καὶ ὅτι φορ-
τικὸς ἀληθῶς, διωμολογήκασιν ἑναργῶς οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· ἔφα-
σκον γάρ· νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τρά-
χηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν
βαστάσαι; ὅτε τοίνυν Ἕλληνας μὲν ἦσαν ὑπὲρ ἁμαρτίαν ὡς ἠγνοκότες
τὸν δημιουργὸν, ἰουδαῖοι δὲ ὡς τοῦ νόμου παραβάσεως ἔνοχοι, ἐδέη-
σεν ἀναγκαίως τοῖς οὖσιν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ * δικαιοῦντος Χριστοῦ· δεδι-
καιώμεθα γάρ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς,
ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ καὶ πάλαι λέγων
διὰ φωνῆς προφητῶν· ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ
μὴ μνησθήσομαι· διάτλει γε μὴν ἡ δικαιοῦσα χάρις εἰς πάντας ἐν ἴσῳ,
ἰουδαίους τέ φημι καὶ Ἕλληνας, ὅτι καὶ πάντες ἡμαρτον καὶ ὑπεροῦν-
ται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ· δόξα θεοῦ δὲ νοοῖτ' ἂν εἰκότως, τὸ μήτε εἰ-
δέναι μήτε μὴ πεφυκέναι πλημμελεῖν· καλὸπιν δὲ πάντως τῶν τῆς θεό-
τητος ἀυχημάτων, πᾶσα ἡ γενητὴ κτίσις· παρῶλιστα γὰρ καὶ τῶν
ἀγγέλων τινές· πλὴν εὐδόκησεν ὁ θεὸς καὶ πατήρ ἀνακεφαλαιώσασθαι
τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ τῷ δικαιοῦντι δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι· τέ-
λειται γὰρ ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι· ἐπειδὴ γὰρ
πεποιήται τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὸ ἴδιον αἷμα, σέσωκε τὴν

* cod. c.

ὕπ' οὐρανὸν, ἴλεων τὲ καὶ εὐμενῆ κατέστησεν ἡμῖν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν.

Cap. III. 27.

Παῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη.

Τίς γὰρ ὅλως ἢ ἐπὶ τίσιν καυχῆσεται, πάντων ἠχρειωμένων καὶ ἐκκεκλιότων Ἰῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ οὐδενὸς ὄντος παντελῶς ἰοῦ ποιοῦντος χριστότητα; οὐκοῦν ἐξεκλείσθη. φησὶν, ἡ καύχησις, τούτέστιν ἐκβέβληται καὶ ἀνήρηται, τόπον οὐκ ἔχουσα παρ' ἡμῖν οὐδένα· ἐξεκλείσθη δὲ τίνα τρόπον; τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων πεπλουτήκαμεν, ἐλέω καὶ χάριτι δικαιούμενοι δωρεὰν ἐν Χριστῷ.

Cap. III. 28.

Νόμεν οὖν καταργεῦμεν διὰ πίστεως;

Ἐση τῷ Θεσπεσίῳ Μωσαεὶ ὁ τῶν ὅλων Θεός· προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπέρ σε, καὶ δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς καθ' ὅ τι ἀν' ἐντείλωμαι αὐτῷ· καὶ ὁ ἀνδρῶπος ἐκεῖνος ὅς ἐάν μὴ ἀκούσῃ τῶν λόγων αὐτοῦ ὅσα ἀν' ἐλάλησεν ὁ προφήτης ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ· πῶς οὖν οὐχ' ἰστώμεν νόμον διὰ τῆς πίστεως τὸν παρ' αὐτοῦ προσιέμενοι λόγον; καὶ προφήτης ὠνόμασται διὰ τὸ ἀνδρώπιον ὁ Ἐμμανουήλ, ὁ ὡς ἐν τάξει Μωσαέως μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνδρώπων. Καὶ πάλιν ὁ μὲν νόμος ἦν ἐν σκιαῖς, πλὴν ὠδίνων ὁράται τῆς ἀληθείας τὴν μόρφωσιν· οὐκ ἀναιρεῖ δὲ τοὺς τύπους ἢ ἀλήθεια, καθίστησι δὲ ἐμφανεστέρους.

Cap. IV. 2.

Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα ἀλλ' εὐ πρὸς τὸν Θεόν.

Cap. IV. 2.

Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω, ἔφη Ἰησ, Ἰὼν περὶ ἰοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ πολυπραγμονοῦντας λόγον, ἐκεῖνο εἰπεῖν· εἴρηταί σου τινὲ τῶν ἀγίων μαθητῶν, δίχα τῶν ἔργων τὴν πίστιν εἶναι νεκράν· προσεπάγει δὲ τούτοις τὸ, θέλεις δὲ γνῶναι, ὃ ἀνδρῶπε κενέ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνεπέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; ἄρ' οὖν ἀλλήλοις τἀναντία φασὶν οἱ πνευματοφόροι; τί οὖν πρὸς ταῦτα φασί; εἰς γῆρας ἐληλακότι λοιπὸν, ἀδοκίμως λίαν ἐπηγγέλλετο αὐτῷ υἱὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός· ἔφασκέν τε ὅτι τῇ τῶν ἀστρῶν ἀναριθμητῶ πληθύνει φιλονεικοῦν τὸ ἐξ αὐτοῦ γενήσεται σπέρμα· ὁ δὲ ἐπεὶ περ ἐτίμα τὸν ὑπισχνούμενον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, διὰ τούτου ἐπιμαρτυρῶν τῷ Θεῷ, δεδικαιώται παρ' αὐτῷ, καὶ γέρας ἀντάξιον τῆς οὕτω Θεοφιλοῦς ἐκομίζετο γνώμης τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὴν ἀμνηστείαν

πλὴν ἐποιεῖτο κατὰ καιροὺς γύμνασμα τῷ δικαίῳ Θεοῦ, ἐπὶ γε τῷ Ἰσαὰκ χρησιμώδημα· ἀλλ' ἦν καὶ ἐπ' αὐτῷ πιστὸς καὶ φιλόθεος, ὡς τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης προτάξας οὐδέν· πλὴν κατὰ φησι τοῦ σωτῆρος ὁ μαθητὴς, ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐβεβαιώθη· ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ θαυμασίος Παῦλος περὶ τοῦ πρόπατορος Ἀβραάμ· πίστει προσενήνοχε τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος· πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα· λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός· οὐκοῦν καὶ εἰ λέγοιτο τυχόν, ἐξ ἔργων δεδικαιῶσθαι διὰ τοι τὸ προσενεγκεῖν τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενον, ἀλλ' ἦν καὶ τοῦτο αὐτῷ πίστεως ἰσχύος ἐδραιωσάτης ἀπόδειξις ἑναργῆς. ¹

Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχόμενοι ἐν τῷ Θεῷ.

Cap. V. 11.

Cod. E. 15

Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἀξιάγαστον ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἀγάπησιν, ἦν εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξατο, καθιστὰς ἑναργῆ, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ πέρας, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ σλαυρῷ πάθος παρεκόμενον εἰς ἀπόδειξιν, ᾧ δέ πη λέγων· οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολήται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· ἔδωκε γὰρ ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον υἱόν· ἐκλελυθώμεθα δὲ ἡμεῖς, ἀπηλλάγμεθα θανάτου καὶ ἁμαρτίας· οὐ γὰρ ἑτέρου τινὸς χάριν γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, καὶ ἐσκῆνωσεν ἐν ἡμῖν, ἢ ἵνα τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον ἀνατλάς, θριαμβεύσῃ μὲν ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καταργήσῃ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν σατανᾶν· καὶ ἀνέλη μὲν τὴν φθορὰν, ἀποστήσῃ δὲ σὺν αὐτῇ καὶ τὴν κατ' ἡμῶν τυραννίσασαν ἁμαρτίαν· ἀπρακτόν τε οὕτως ἀποφῆνῃ λοιπὸν τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀρὰν, ἦν ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις ὑπέμεινε ἐν Ἀδάμ, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους, καὶ ὡς ἐν ρίζῃ τῇ πρώτῃ· παραβάς γὰρ τὴν ἐντολήν ὁ Ἀδάμ, προσκένουκε τῷ δημιουργῷ· ταύτη τοι γέγονε καὶ ἐπάρατος καὶ θανάτου κάτοχος· ὁλοκρόπως δὲ ἀπολωλότας κατηλέησε πάλιν ὁ Ἰῶν ἔλων δεσπότης· καθίκελο γὰρ ἐξ οὐρανῶν ὁ υἱὸς, ἀνιεῖς ἐγκλήματα, δικαιοῶν ἐν πίστει τὸν ἀσεβῆ, μεταχαλκεύων ὡς Θεὸς τὴν ἀνθρώπου φύσιν εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ ἀνακομίζων εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς· καινὴ γὰρ κλίσις τὰ ἐν

(1) Confer Wolfium anecdot. gr. T. IV. p. 64, qui olim ex catena quadam fragmenti huius cyrilliani partem sumpsit, quamquam aliis plerumque verbis a nescio quo eclogario convestitam.

Χριστῷ, ὅτι καὶ ῥίζα τέθειται καινῆ· γέγονε δὲ καὶ δεύτερος Ἀδάμ· καὶ οὐχ' ὡσπερ ἐκεῖνος ὀργῆς παραίτιος καὶ ἀποστροφῆς τῆς ἀνωθεν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσι, πρόξενος δὲ μᾶλλον καὶ δολὴρ τῆς πρὸς θεὸν οἰκειότητος, δι' ἀγιασμοῦ τε καὶ ἀφθαρσίας, καὶ τῆς ἐν πίστει δικαιοσύνης· ταῦτα ἡμῖν ὁ σοφὸς ἐξηγεῖται Παῦλος διὰ τῆς προκειμένης ῥήσεως· οὐκοῦν ὡς δι' ἐνὸς ἀνθρώπου, φησὶν, ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον· εἰσέδου μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ καὶ ἐν τῇ τοῦ γένους ἀρχῇ· εἶτα ὅλον ἐφ' ἐξῆς κατενεμήθη τὸ γένος· ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετῆς δράκων ἰσχύσας ἐν Ἀδὰμ τοῖς τῆς φαυλότητος τρόποις, βατὴν εἴργασται τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν· πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· ἐκ προσώπου δὲ οὖν γεγονότες τοῦ παναγίου θεοῦ διὰ τοι τὸ ἐπιμελῶς ἐγκεῖσθαι τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, ἀλογώτερον διεζῶμεν βίον· καὶ κατέπιεν μὲν ὁ θάνατος ἰσχύσας, ὡς ὁ προφήτης φησὶν, ἐπλάτυνε δὲ καὶ ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διήνοιξε τὸ σίγμα αἰλοῦ ἰοῦ μὴ διαλιπεῖν· ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως γεγόναμεν μιμηταὶ κατ' ὃ πάντες ἥμαρτον, ταῖς ἴσαις ἐκείνῳ δίκαις ὑπενενήγμεθα· ἀλλ' οὐ μεμένηκεν ἀνεπικούρητος ἢ ὑπ' οὐρανόν, κατῆρηται γὰρ ἡ ἀμαρτία, πέπτωκεν ὁ σατανᾶς, κατήρηται δὲ καὶ ὁ θάνατος.

Cap. V. 13.

Ἄχρι γὰρ νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ.

Cod. 1. 16

Ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως, ἔλεγχος ἦν, ὡς ἔφην, τῆς τῶν πταισίμων ἀσθενείας, οὐ λυτικὸς ἀμαρτίας· κατειργάζετο δὲ μᾶλλον ὀργὴν· ἦν γὰρ ἀνάγκη τοὺς παραβαίνοντας, ταῖς ἐν νόμῳ διωρισμέναις ὑποφέρειν δίκαις· οὐ δὲ δὴ ἕλως παραβάσεως τρόπος, ἐκεῖ που πάντως καὶ ἀμαρτία· καὶ εἴπερ ἔστιν ἀμαρτία θανάτου πρόξενος, πᾶσα πως ἀνάγκη συναρρῶσθαι λέγειν αὐτῇ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναφύλα θάνατον· κατῆρημένη τε πάντως συγκατασεύεσθαι, καὶ οἷά περ ἰδίᾳ συνδιαλύεσθαι μητρί· ἦν οὖν ἄχρι νόμου ἀμαρτία, φησὶν, ἐν κόσμῳ· κειμένου γὰρ ἔτι τοῦ νόμου, καὶ τὰ τῆς παραβάσεως ἐγκλήματα κατὰ τῶν πταισίμων ἐκρατύνετο· ἀργοῦντος δὲ ἤδη, πέπαυται σὺν αὐτῷ τοῦ παραβαίνειν ἢ γραφῆ· πεπαυμένης δὲ τῆς ἀμαρτίας, ὡς ἔφην, συμπαύσεται καὶ ὁ θάνατος.

Ἄλλ' ἔβασιλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως κ. τ. λ.

Cap. V. 14.

Cod. f. 46. 10

Ἄλλ' εἰ τοῦτο, τίνα τρόπον φαίη τίς ἂν, κατεκράτησε τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πρὸ νόμου θάνατος; - Εἰ γὰρ καὶ τινες οὐ γεγονόασι ταῖς τοῦ νόμου παραβάσεσιν ἔνοχοι, διὰ τοι τὸ μήπω τεθεῖσθαι τὸν νόμον, ἀλλ' ὑπέδυσαν καὶ αὐτοὶ τὴν φθορὰν ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι τυχὸν ἐπιτρέχοντος τοῦ θανάτου καθ' ὁμοιότητα τὴν Ἀδὰμ, τὸ ἐξ αὐτοῦ πᾶν γένος ὡσπερ φυτοῦ παθόντος βλάβος εἰς ρίζαν, πᾶσα πως ἀνάγκη τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας μαραινέσθαι κλώνας· ἴσῃον γε μὴν αὐτὸν τοῦ μέλλοντος εἶναί φησι, τοῦτέστι Χριστοῦ, καὶ τοι παραγεγονότος ἤδη, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας διαπεράναίτος τὸ μυστήριον· πῶς οὖν μέλλοντα καλεῖ, φαίη τίς ἂν ἴσως; παραθεῖς γὰρ ἡμῖν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ τῶν τῆς παραβάσεως διαμνημονεύσας καιρῶν, ὡς μετ' αὐτοὺς παρεσόμενόν τε καὶ ἔσχατον Ἀδὰμ ὠνόμασε τὸν Χριστόν· προώριστο μὲν γὰρ ὡς ἐν θελήσει τὸ καὶ προμηθεῖα τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, σωτήρ τε καὶ λύτρωτής· ἐπέφανε δὲ καιροῖς ἰδίους καθ' οὓς ἠθέλησεν ὁ δυνάστης· οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἐν ἔσχατοις καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος· οὐκοῦν τεθεικῶς εἰς τύπον τοῦ πρώτου τὸν δεύτερον, μονονουχὶ καὶ διαπυρθάνεται τὸν ἀκροώμενον, ὡς ἐν ὑποσίγμῃ τε καὶ ἐρωθήσει λέγων ἰα ἐξῆς·

Ἄλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα.

v. 15

Ὅμοιον γὰρ ὡς λέγοι, κατακεκρίμεθα τῷ θανάτῳ, διὰ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως, ὅλης τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τοῦτο παθούσης ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἦν ἀπαρχὴ τοῦ γένους· ἀλλ' ἐν Χριστῷ πάλιν ἀνεθάλλομεν εἰς ζωὴν· τύπος δὲ ἦν ὁ Ἀδὰμ τοῦ μέλλοντος, τοῦτέστι Χριστοῦ, τῆ τῶν φθασάντων σκαιότητι τὴν ἰσομοιροῦσαν ἡμῖν εἰσκομίζοντος χάριν· ἄρα οὖν, φησὶ, τοῦτο λέγων διημάρτηκα τάληθους; ἔξω φέρομαι τοῦ εἰκότος; οὐχ' ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα; ἀλλ' ἴσχυσε μὲν δι' ἐνός ὁ θάνατος, ἀτονήσει δὲ δι' ἐνός ἡ ζωὴ; καὶ τοι πῶς οὐκ ἀληθές ἐκεῖνο εἰπεῖν; εἰ γὰρ ἰῶ τοῦ ἐνός παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῶν μᾶλλον ἢ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῆ τοῦ ἐνός ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ὑπερίσσευσεν· ἀνέξεται γὰρ ἡμιστά γε, φιλάθρωπος ὢν ὁ δημιουργὸς, κατισχύσαι μὲν θάνατον διὰ τοῦ ἐνός, ἀπρακτῆσαι δὲ τὴν δι' ἐνός ἀνθρώπου ζωὴν ὑπερκεῖσεται δὲ ἡ χάρις τὰ ἐξ ὀργῆς.

Cod. f. 46. 11

109. V. 10.

Καὶ οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἀμαρτήσαντος, τὸ δόρημα.

109. V. 11.

Ἀνατίθῃσιν ἄσπερ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν καὶ τὴν τοῦ νοήματος δύναμιν ἐπὶ τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον τῷ Θεῷ· εἰ γὰρ δὴ, φησὶ, τὸ ἐξ ἐνὸς, ἢ τοι δι' ἐνὸς, κατὰκριμα τοῦ Ἀδάμ ἀπεφοίτησεν εἰς πάντας κατ' ὁμοιότητα τὴν αὐτοῦ· ῥίζα γὰρ ἦν ὡς ἔφην τοῦ γένους παθοῦσα τὴν φθορὰν, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο καὶ πίστει παράδεικτον καὶ ἀγαπητὸν τῷ Θεῷ τὸ δεῖν ἐξ ἐνὸς δικαιώματος, ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων δικαιουῦσαι πολλούς; ἢ οὐχ' αἰρετὸν τὸ σῶζειν μᾶλλον, ἢ ἀπολλύειν παρὰ Θεῷ; ὡσπερ τοίνυν καταδεδίκασται μὲν ὁ Ἀδάμ, κατεκράτησε δὲ Μωσέως ἢ τῆς ἀρᾶς δύναμις ὑποφέρουσα τῇ φθορᾷ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ἐπειδήπερ δεδικαίωται Χριστὸς ὁ δεύτερος Ἀδάμ, ὁδῶ τῇ πρώτῃ βαδιεῖται πῶς πάντως καὶ εἰς ἡμᾶς ἢ δικαίωσις· δεδικαίωσθαι δὲ φημὲν τὸν Χριστὸν, οὐχ' ὡς ἄδικον μὲν γεγονότα ποτὲ, προήκοντά γε μὴν ἐξ ἐπιδόσεως τῆς εἰς τὰ ἀμείνω εἰς δικαίωσιν, ἀλλ' ὅτι πρῶτός τε καὶ μόνος ἄνθρωπος αὐτὸς ἐπὶ γῆς οὐκ ἐποίησεν ἀμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

109. V. 12.

Εἰ γὰρ τῇ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνὸς κ. τ. λ.

109. V. 13.

Ἄθρει δὴ πάλιν ὡς ἀλκιμωτέραν τῆς κατακρινούσης ἀρᾶς καταλογίζεται τὴν δικαιούσαν χάριν· οὐ γὰρ δὲ, φησὶ, φαίη τίς ἂν ὡς ἦν εἰκὸς κατισχύσαι μὲν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὸν δι' ἐνὸς θάνατον, εὐσθενείας γε μὴν ἀμοιρῆσαι τὴν ζωὴν· πολλῶν γὰρ μᾶλλον οἱ χάριν ἔχοντες τὴν διὰ Χριστοῦ καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης δωρεὰν ἐκ φιλοτιμίας τῆς ἀνωθεν, ἀποσεισονται μὲν τοῦ θανάτου τὸ κράτος, συμβασιλεύσουσι δὲ τῷ ζωοποιῶντι τὰ πάντα Χριστῷ.

109. V. 14.

Ἄρα οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς κατὰκριμα κ. τ. λ.

109. V. 15.

Προσεπάγει ταῖς προκειμέναις ἐννοίαις ὁ Θεσπέσιος Παῦλος οἰοῦναι τὸ συμπέρασμα, καὶ φησὶν ἄρα οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος καὶ τὰ ἐξῆς κατακεκρίμεθα μὲν γὰρ, ὡς προεῖπον, ἐν Ἀδάμ, καὶ ὡς ἐκ ῥίζης τῆς πρώτης εἰς ἅπαν διέβη, τὸ ἐξ αὐτῆς, γενόμενος ὁ ἐξ ἀρᾶς θάνατος· δεδικαίωμεθα δὲ καὶ ἀνεβλαστήσαμεν εἰς ζωὴν· δικαιοῦντος ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ· ἀφειδήσας μὲν γὰρ τῆς αὐτῷ δοθείσης ἐντολῆς ὁ προπάτωρ, προσκίετροκε τῷ Θεῷ καὶ ὑπομεμένηκε τὰ ἐκ θείας ὀργῆς· κατώλισθε γὰρ εἰς φθορὰν τότε καὶ εἰσήλατο τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἢ ἀμαρτία· οὕτω καὶ ἀμαρτωλοὶ καταστάθησαν

οἱ πολλοί, τοὔτέστιν οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν· ἀλλ' εἶποι τις ἄν· καὶ παρώλισθεν ὁ Ἀδάμ, καὶ τῆς θείας ἀλογήσας ἐντολῆς, φθορᾷ καὶ θανάτῳ καταδικάζεται· εἶτα πῶς ἀμαρτωλοὶ δι' αὐτὸν κατεστάθησαν οἱ πολλοί; τί πρὸς ἡμᾶς τὰ ἐκείνου πταίσματα; πῶς δὲ ὅλως οἱ μήπω γεγενημένοι καταδικάσμεθα σὺν αὐτῷ; καὶ τοι θεοῦ λέγοντος, οὐκ ἀποθανοῦνται πατέρες ὑπὲρ τέκνων, οὔτε τέκνα ὑπὲρ πατέρων, ψυχὴ ἢ ἀμαρτάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται· τίς οὖν ἂν γένοιτο πρὸς ἡμᾶς τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος; οὐκοῦν ψυχὴ μὲν ἢ ἀμαρτάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται· ἀμαρτωλοὶ δὲ γεγόναμεν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ διὰ τοιόνδε τρόπον· πεποίητο μὲν γὰρ ἐπὶ ἀφθαρσία καὶ ζωῆ, ἦν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ βίος ἀγιοπρεπῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ὅλος ἦν καὶ διὰ παντὸς ἐν θεοπτίαις ὁ νοῦς, ἐν εὐδείᾳ δὲ καὶ γαλήνῃ τὸ σῶμα, κατηρημούσης ἀπάσης αἰσχροῦς ἡδονῆς· οὐ γὰρ ἦν ἐκτόπων κινήματων θόρυβος ἐν αὐτῷ· ἐπειδὴ δὲ πέπτωκεν ὑφ' ἀμαρτίαν, καὶ κατώλισθεν εἰς φθορὰν, ἐντεῦθεν εἰσέδραμον τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν ἡδοναί τε καὶ ἀκαθαρσίαι, ἀνέφθου δὲ καὶ ὁ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνων νόμος· νενόσηκεν οὖν ἢ φύσις τὴν ἀμαρτίαν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνός, τοὔτέστιν Ἀδάμ· οὕτως ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὐχ' ὡς τῷ Ἀδάμ συμπαραβεβηκότες, οὐ γὰρ ἦσαν πρόποτε, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου φύσεως ἄντες τῆς ὑπὸ νόμον πεσοῦσης τὸν τῆς ἀμαρτίας· ὥσπερ τοίνυν ἡρώσθησεν ἢ ἀνθρώπου φύσις ἐν Ἀδάμ διὰ τῆς παρακοῆς τὴν φθορὰν, εἰσέδου τε οὕτως αὐτὴν τὰ πάθη, οὕτως ἀπήλλακται πάλιν ἐν Χριστῷ· γέγονε γὰρ ὑπήκοος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ οὐκ ἐποίησεν ἀμαρτίαν.

Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα.

Cap. V. 20.

Cod. f. 53. b

Διαλογεῖται τις, φησὶ, κατὰ τὸ εἶκος ἐκεῖνό που, καὶ λέγει τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ὁ Ἀδάμ, καὶ ὥσπερ ἐν ἐκείνῳ κατεστάθημεν ἀμαρτωλοὶ διὰ τὴν παράβασιν, οὕτως ἐν Χριστῷ δεδικαιώμεθα δι' ὑπακοῆς· ἔδει τοίνυν μεσολαβοῦντος, φησὶν, οὐδενὸς τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀναφαίνεσθαι· εἶτα ποῖα γέγονε τῶν διὰ Μωσέως νόμων ὡς ἐξ ἀνάγκης ἢ χρεῖα; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος μονονουχὶ καὶ ἀνίσταται λέγων· νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· τὸ δὲ παρεισῆλθεν, ἀντὶ τοῦ παρεισβέβληκε μέλαξὺ τῆς τε ἐν Ἀδάμ κατακρίσεως, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης· καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν τῆς τοῦ νόμου παρεισδρο-

μῆς ἢ χρεία, σαφῶς ἀκούσει λέγοντος, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· τί σῆς, ὦ Παῦλε; ἄρα καὶ ἁμαρτίας ὁ νόμος ἦν πρόξενος, καὶ πεπλήθυσται δι' αὐτοῦ τὸ παράπτωμα; μὴ γένοιτο· χρὴ τοίνυν κατευρίναι τῆς μυσταγωγίας τὸν τρόπον· ἔφη τοι γὰρ οὖν ὁ Δαβὶδ, ὅτι πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἦν ὁ ποιῶν χρησιότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός· διεφθάρκασι μὲν γὰρ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ὁδὸν αὐτῶν μετὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν· ταύτη τοι καὶ ἐκολάζοντο, κοινὴν μὲν ἀπάντες ὑπομείναντες δίκην τὸν καλακλυσμόν· ἰδικῶς δὲ καὶ κατὰ καιροῦς καὶ κατὰ χάρας τὲ καὶ σόλεις· εἰ γὰρ καὶ νόμος οὐκ ἦν, ἀλλ' οὖν καὶ ἐξ ἐμφύτων κινήματων ἐπαιδαγωγεῖτο παρὰ θεοῦ πρὸς εἶδησιν τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀνθρώπου φύσις· πεπραχότας δὲ οὖν ἀδελίως τοὺς ἐπὶ γῆς, κατηλέει θεὸς, καὶ τῆς τυραννοῦσης αὐτοὺς ἁμαρτίας ἀπαλλάττειν ἐν Χριστῷ φιλαγάθως ἐσκέπτετο· ἀλλὰ δεῖν ὤφθη καὶ μάλα ὀρθῶς πολὺ, νοσοῦντας προαναφαίνεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα χρειωδεστάτην ἔχουσα τὴν εἰς τὸν κόσμον εἰσβολὴν, ἢ ἐν Χριστῷ δικαίως ὀρᾶτο λοιπὸν δικαιούσθαι γὰρ φαρμὸν οὐ τὸν ἤδη δίκαιον, ἀλλ' εἰ τις ἐστὶν ἁμαρτίαις ἔνοχος· πῶς οὖν ἔδει προαναδείκνυσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος δεδεημένους; παρεισῆλθε νόμος, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· τοῦτέστιν, ἵνα ἐν τοῖς ὑπὸ νόμον πολὺ φαίνοιτο τὸ παράπτωμα, μηδενὸς δηλονότι δικαιούσθαι δυναμένου διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς, ὑποπιπλόντων δὲ ὡσπερ ἀπάντων ταῖς ἐκ παραβάσεως αἰτίαις· τίθειται τοίνυν ὁ νόμος ἔλεγχος οἷά τις τῆς ἀπάντων ἀσθενείας, ἵνα φαίνοιτο τὰ ἀνθρώπινα μόνης τῆς διὰ Χριστοῦ θεραπείας δεδεημένα· ταύτη τοι φησὶν· οὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις· ἔδει γὰρ εἶναι τοσαύτην, ὡς ἀμείνω φαίνεσθαι τοῦ κατακρίνοντος νόμου.

Cap. VI. 3.

Ἡ ἀγαθὴ ἐστὶν ὅτι ἔσσι βαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν;

Cod. f. 56. b.

Βεβαπτίσμεθα μὲν ὁμολογουμένως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἰ δὲ δὴ λέγοι εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν βεβαπτίσμεθα, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐρεῖ· μάλιστα μὲν γὰρ ὀνόμασί τε καὶ ὑποστάσει καὶ προσώπων διαφοραῖς εἰς ἰδικὴν ἑτερότητα διεστήξει, πῶς πατὴρ πρὸς υἱὸν καὶ πρὸς ἄμφω τὸ πνεῦμα· πατὴρ γὰρ ἐστὶν ὁ πατὴρ καὶ οὐχ' υἱός· υἱὸς δ' αὖ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐ πατὴρ, πνεῦμα δὲ ἰδικῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπειδὴ δὲ ἐν

πατρὶ μὲν ἔστιν ὁ υἱὸς, ἐν υἱῷ δὲ πατὴρ, ὄντος ἐν ἀμφοῖν τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταύτων, καὶ εἰ ἐν τις ὀνομάση, δυνάμει θεωρημάτων τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν ἐποίησατο· οὐκοῦν ὁ Χριστὸν ὀνομάσας, οὐκ ἀμνημονεύσει τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ πνεύματος· ἐπειδὴ δὲ γενόμενος ἄνθρωπος, τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀνέτλη θάνατον ὁ Ἰησοῦς, κεχώρηκεν ἀναγκαίως ὁ μακάριος Παῦλος ἐπὶ τὸ ὅτι μάλιστα τῇ προκειμένῃ μυσταγωγίᾳ χρειωδέστατον ἔδει ὀνομάσαι τὸν πεπονθότα ταύτη τοι φησὶν, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· προκαταθέμενοι γὰρ ὡς περ τὸ ἐκ συνειδήσεως ὀρθῆς ἀγαθὸν ἐπερώτημα εἰς Χριστὸν, καὶ πίστει παραδεξάμενοι ὅτι καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐτάφη καὶ ἀνεβίω, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐσχήκαμεν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας ὑπομένοντες νέκρωσιν, καὶ οἷον τῷ δι' ἡμᾶς τεθνεῶτι συναποθνήσκοντες, διὰ τὸ νεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφ' ἅπαξ, ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ· ἡμεῖς δὲ τὸν ἴσον αὐτῷ θάνατον ὑπομένομεν, καὶ μονονουχὶ συντεθάμεθα, τὴν αὐτοῦ νέκρωσιν περιφέροντες ἐν ἰδίῳ σώματι, συνετάφημεν δὲ τῷ Χριστῷ· τί δὴ ἄρα ἐντεῦθεν ἀποκερδαίνοντες, σαφηνιεῖ λέγων αὐτός· ἵνα ὡς περ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν· δεῖ γὰρ ἡμᾶς ὡς συνεθαμμένους, καὶ συνανίστασθαι νοητῶς· καὶ εἰπὲρ ἔστι τεθνάναι τῇ ἁμαρτίᾳ τὸ συνθάπτεσθαι τῷ Χριστῷ, δῆλον ἂν εἴη δήπουθεν ὡς οὐχ' ἕτερόν τι τὸ συνανίστασθαι νοοῖτ' ἂν εἰκότως, πλὴν ὅτι τὸ ζῆν ἐν δικαιοσύνῃ· ἐγηγέρθαι μὴ διαβεβαιουῦται Χριστὸν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὐχ' ὡς ἰσχύος ἐπιθεῖν, καὶ γὰρ ἔστιν αὐτός ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, ἀλλ' ὅτι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν τῇ τῆς ἀνωτάτω φύσεως δόξῃ προσάπτειν, ἔθος αὐτῷ τε Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ οὐκοῦν καὶ εἰ τι λέγοιτο κατορθοῦν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, οὐκ ἔξοικειοῦμεν * τῆς ἐφ' ἅπασιν ἐνεργείας αὐτοῦ τὸν υἱόν; εἰ γὰρ πάντα γέγονε δι' αὐτοῦ, πῶς ἂν ἐνδοιασείεν τις ὡς ἐνήργηκε διὰ υἱοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου σώματος τὴν ἀνάστασιν; καὶ γοῦν ὁ υἱὸς ἐνεργὸν εἰς τοῦτο δεικνύς ἑαυτὸν, τοῖς Ἰουδαίοις ἔφασκε· λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ἄθρει δὴ οὖν ὅπως αὐτὸς ἐγείρειν ἐπαγγέλλεται τὸν ἴδιον ναὸν, καὶ τοι τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀναστῆσαι λε-

* καὶ οὐκ ἐξοικειοῦμεν αὐτοῦ τὸν υἱόν.

ζωομένου· ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ἡ ζωοποιὸς δύναμις τοῦ θεοῦ καὶ πα-
τρὸς, ἴδιον ἐζωοποιεῖ ναόν.

Cap. VI. 5.

Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ κ. τ. λ.

Vol. I.
Part III. ad
Iam. I.
atque Cyrilli
fragmentum
apud Oecum-
enium. p.
17.

Χρῆναι φησὶν ὁ θεσπεσιος Παῦλος τοὺς συντεταραμένους Χριστῷ,
καὶ συκατασίησεσθαι προσδοκῶν· καὶ τὸ μὲν σύμφυτοι, τὸ οἶοναὶ σύμ-
μορφοὶ τε καὶ ταυτοειδεῖς νοητῶς ὑπεμφήνειεν ἂν· πλὴν ἐκεῖνο περι-
τρεῖν ἀναγκαῖον· τίθειεν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ Ἐμμανουὴλ
καὶ ἀπέθανε κατὰ σάρκα· συντετάραμεθα δὲ αὐτῷ ἵνα δὴ ἱρόπον ἡμεῖς
οἱ βαπτισμένοι ἄρα ὡς ἀνάιλάντες σὺν αὐτῷ τὸν τῆς σαρκὸς θάνα-
τον· οὐ μὲν οὖν πῶς οὖν ἄρα σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ
θανάτου αὐτοῦ, φέρε δὴ φέρε λέγωμεν· ἀπέθανε μὲν γὰρ κατὰ σάρκα
Χριστὸς, ἵνα λύσῃ τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν· ἀποθνήσκομεν δὲ ἡμεῖς
οὐ κατὰ γε τὴν σάρκα ποθὲν, ἀλλὰ τῇ ἀμαρτίᾳ, καθὰ γέγραπται,
τούτέστι ἀεργῆ τε καὶ ἀπρακτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἀποφαίνοντες τὴν ἀμαρ-
τίαν διὰ τοῦ κατανεκροῦν τὰ μέλη ἢ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρ-
σίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν· σύμφυτοι δὲ οὖν
γεγόναμεν, οὐχὶ δὴ μόνον τῷ κατὰ σάρκα θανάτῳ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ
τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ· τοῦτο δ' ἂν εἶναι νοοῖτο τὸ ὑπὲρ
τῆς ἀμαρτίας ἀποθανεῖν, καὶ οὐχ' ὑπὲρ τε τῆς ἰδίας, πολλοῦ γε καὶ
δεῖ· καὶ γὰρ ἐστὶν ἄνωμος ὁ θεὸς, καὶ ἰσοῦ δύνασθαι πλημμελεῖν ἀπω-
τάτω· ἀλλ' ἵνα, ὡς ἔφην, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ἀμαρτίας· ὁ γὰρ ἀπέ-
θανε τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφ' ἅπαξ· οὐκοῦν σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ
ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ἐσόμεθα δὲ πάντως σύμφυτοὶ τε καὶ
ταυτοειδεῖς καὶ τῆς ἀνασίσεως αὐτοῦ· ζησόμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ
ἀναβιώσεται μὲν ἡ σὰρξ, ζησόμεθα δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, αὐτῇ
τὴν οἰκείαν ἀναθίντες ψυχὴν, μεταστοιχειούμενοι τὲ πρὸς ἀγιασμὸν
καὶ εἰς εὐκλεῆ πολιτείαν ἐν ἀγίῳ πνεύματι.

v. 6.

Τούτο γνώσκουτες εἶσι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος κ. τ. λ.

Cod. G. 59. b.

Τίς ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, ποῖον δὲ δὴ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρ-
τίας τὸ καταργούμενον, καὶ τίνα δὴ τρόπον συνεσταυρώθη Χριστῷ,
πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον· ἴσως μὲν οὖν οἴησονταί τινες ἀμαρτίας
εἰσῆσθαι σῶμα τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, καθάπερ ἐν τάξει δίκης τῇ τοῦ
ἀνθρώπου δοθεῖσαν ψυχῇ, διὰ τοῦτο καὶ πρὸ σωμάτων ἡμαρτηκέναι δοκεῖ
γὰρ ἀδέ τισι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν· ἐγγλήτων δὲ οὖσαν τὴν δόξαν,

ὡς οὐκ ἀληθῆ διωσώμεθα· σῶμα τοίνυν ἀμαρτίας καὶ παλαιὸν ἡμῶν ἄνθρωπον. τὸ σῶμα λέγει τὸ ἀπὸ γῆς, ἔχον ὡσπερ ἐκ παλαιότητος τῆς ἐν Ἀδὰμ τὸ καλαφθεῖρεσθαι δεῖν· καλαδεδικάσμεθα γὰρ ἐκ ἐκείνου καὶ πρώτῳ ἠρρώσθηκός δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὸ φιλήδονον ἔχει γὰρ οὕτω κατὰ φύσιν ἢ σὰρξ ἐξ ἐμφύτων κινήματων· πῶς οὖν ἄρα συνεσταύρωται τῷ Χριστῷ; γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενῆς, καὶ σάρκα τὴν ἀπὸ γῆς ἠμπέσχθη καλαρρώστούσαν, ὡς ἔφην, ὡς ἐκ παλαιότητος τῆς ἐν Ἀδὰμ τὸν θάνατον ὠδίνουσεν δὲ ὡσπερ ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ἐξ ἐμφύτων κινήματων ἀκονᾶσθαι πρὸς ἀμαρτίαν· κατηραμεῖ μὲν τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος ἐν τῇ ἀγία καὶ πανήγυρι σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐ τίπου κεινηῖσθαι φημὲν ἐν αὐτῇ τὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐκτοπώτερα, πλὴν ὅσα τὴν κίνησιν ἀδιάβλητον ἔχει, τὸ πεινῆν δὴ λέγω, καὶ τὸ διψῆν, καὶ τὸ κοιπᾶν, καὶ ὅσα καὶ παρ' ἡμῖν ὁ τῆς φύσεως νόμος ἐξω τετήρηκεν αἰτίας· ὅμως εἰ καὶ μὴ κεινήηται τυχὸν ἐν Χριστῷ τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, διὰ τοι τὸ κατηναῖσθαι τῇ τοῦ οἰκονομοῦντος λόγου δυνάμει τὴν ἐνεργείαν, ἀλλ' οὖν ὅταν αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἢ τῆς σαρκὸς δοκιμάζεται φύσιν, κἂν εἰ ἐν Χριστῷ νοοῖτο τυχὸν, οὐχ' ἑτέραν οὔσαν παρὰ τὴν ἡμῶν εἰρήσομεν· συνεσταυρώμεθα τοίνυν αὐτῷ, σταυρωθείσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, καὶ οἷον ὅλην ἐχούσης ἐν ἑαυτῇ τὴν φύσιν· καθάπερ ἀμίλει καὶ ἐν Ἀδὰμ, ὅτε γέγονεν ἐπάρατος, ὅλην νενόσηκε τὴν ἀρὰν ἢ φύσιν· οὕτω γὰρ καὶ συνεγηγέρθει λεγόμεθα τῷ Χριστῷ, συγκαθῆσθαι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· εἰ γὰρ καὶ ἐστὶν ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς θεὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, ἀλλ' οὖν ἐπεὶ τοι γέγονε καθ' ἡμᾶς ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, ἐγγήγερταί τε καὶ συνεδρεύει τῷ θεῷ καὶ πατρί· συνεσταυρώθη τοίνυν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· λέλυται γὰρ διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀρᾶς ἢ δυνάμεις· κατήργηται δὲ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἢ σὰρξ, ἀλλὰ τῶν ἐν αὐτῇ κινήματων ἢ ἐμφύλιος ἀγριότης, καλασειούσα μὲν ἀεὶ πρὸς τὰ αἰσχρία τὸν νοῦν, ἐνιεῖσα δὲ ὡσπερ πηλῶ καὶ τέλμασι ταῖς γεωδεσίεραϊς ἡδοναῖς· ὅτι γὰρ ἐν Χριστῷ καὶ τοῦτο κατάρθεται τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; Παύλου λέγοντος ἐναργῶς, τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ὁρᾶς οὖν ὅπως τὸ τῆς ἀμαρτίας κατήργηται σῶμα;

κατ' ἐκέρχεται γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον καὶ νεκρῶ-
ται μὲν ἐν πρῶτῳ Χριστῷ, διαβέβηκε δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ
καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις.

Cap. VII. 1.

Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ.

cod. l. 69 b

Παυλοῦ ἐπισημὰς ἀποφαίνει τὸ ὑπὸ νόμῳ κεῖσθαι ζητεῖν προ-
τρέπει δὲ μᾶλλον ἐφίεσθαι καὶ ἄλλῃ διανοίᾳ διψῆν τὴν διὰ πίστεως
χάριν, τοῦτέστιν τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν ᾧ καὶ συνέστασθαι διίσχυ-
ρίσατο τοὺς βαπτισμένους, ἵνα νεκρωθέντες τῇ ἀμαρτίᾳ, θεῷ ζή-
σειαν ἐν δικαιοσύνῃ. Ἰοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρ-
τία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐ-
τοῦ, μὴ δὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ·
ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ
μέλη ὑμῶν ὄπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ· ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐκέτι κυ-
ριεύσει οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Ἄθρει δὲ οὖν ὅπως
ἀποφειτῶν ἐπιτάττει τῆς τοῦ νόμου σκιάς, ὑποτρέχειν δὲ μᾶλλον τὴν
ἐν Χριστῷ χάριν· πλὴν οὐκ ἠγνόησεν ὁ πνευματοφόρος ὅτι δὴ πάντως
ἔροῦσι τινὲς, ἤγουν διαλογιῶνται, ὅτι διημαρτήκασιν ἄρα τῆς εὐθείας
ὁδοῦ καὶ ζωῆς οἱ πατέρες· ἄνηκε δὲ αὐτοὺς ὁ νόμος οὐδὲν, καὶ φροῦδα
πως ἤδη τῆς ἐκείνων πολιτείας τὰ αὐχήματα· εἰ γὰρ ἐστι τῶν ἀτό-
πων τὸ ὑπὸ νόμῳ κεῖσθαι ζητεῖν, καὶ ἦν οὗτος τοῖς ἀρχαίοις ὁ τοῦ
βίου σκοπὸς, πῶς οὐκ ἀληθῆς εἶπεῖν ὡς τοῦ πρέποντος διημαρτήκα-
σιν; ἀγωνίζεται τοίνυν ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ ὑποπλάττεται
μὲν εὐφροῶς τὸ καὶ αὐτοῖς βούλεσθαι συνειπεῖν τοῖς ὑπὸ νόμον βε-
βιωκόσι, περιτρέπει δὲ ποικίλως, εἰς γε τὸ δεῖν οἴεσθαι καιροῦ κα-
λοῦντος εἰς πίστιν, μὴ λίαν ἐθέλειν τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσιν ἐμφιλο-
χωρεῖν ταύτη τοι φησὶν ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, γινώσκουσι γὰρ νόμον
λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ; ὅρος
οὗτος γενικὸς κατὰ τε νόμου παντὸς καὶ τῶν ὑπὸ νόμον ἅπασιν μὲν
γὰρ τοῖς ὑπὸ σκῆπτρα βασιλείων διορίζουσι νόμοι τό τε πρακτέον, καὶ
τὸ μὴ ἰσχύουσι δὲ παρά γε τοῖς ζῶσιν ἔτι· εἰ δὲ δή τις τῶν ὑπὸ νό-
μον τῆς ἐνσωμάτου ζωῆς ἀπαλλάττοιο, συναπεδύσατο τῇ ζωῇ καὶ τῶν
νόμων τὴν ἐξουσίαν· εἰ γὰρ πέπαυται τοῦ πλημμελεῖν, ἀπρακτῆσαι
που πάντως καὶ ὁ νόμος ἐπ' αὐτῷ· ἀληθῆς οὖν ἔτι κυριεύει τοῦ ἀν-
θρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ· καὶ τίς ἄρα ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς,

ἀναγκαῖον εἰπεῖν· δύο καὶ αὐτὸν εἰσκομίζει χρήσιμα· ἡμεῖς μὲν γὰρ, φησὶν, οἱ συνλεθαμμένοι Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, οἱ ἀποθανόντες τῇ ἀμαρτίᾳ, ἔξω γεγονάμεν τῆς ἐξουσίας τοῦ νόμου, μετεστοιχειώμεθα γὰρ εἰς ζωὴν ἑτέραν· οἱ δὲ γε πρὸ τῆς ἐπιδημίας, οὐπω τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον θάνατον ὑπομείναντες, ἔζων ἔτι τῇ ἀμαρτίᾳ· ἐκράτει δὴ οὖν ὡς ζώντων ὁ νόμος, καθάπερ ἀμέλει καὶ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ· ὡσπερ γὰρ ἡ ὑπανδρος γυνή, ζῶντος μὲν ἔτι τοῦ κατὰ νόμον συνωκηκότος, οὐκ ἀνεύθυνον ποιεῖται τὴν ὑφ' ἑτέρῳ σύνοδον· εἰ δὲ δὴ τεθναίῃ, φησὶν, ἔξω κείσεται δίκης, καὶ εἰ ἔλοιτο τοῦτο δρᾶν ἐνόμως· κατὰ τὸν ἴσον οἶμαι τρόπον οἱ μήπω τῆς ἀμαρτίας τὴν νέκρωσιν ἔχοντες ἐν Χριστῷ, ζῶντες δὲ ὡσπερ ἐν αὐτῇ, πεπράχασιν εἰκότως καὶ ὑπὸ νόμον κυριεύει γὰρ τοῦ ἀνδράπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ· οἱ δὲ γε ὑπὸ χάριν ἤδη γεγονότες τὴν ἐν Χριστῷ, δι' ἧς καὶ τεθνήκασιν τῇ ἀμαρτίᾳ, καὶ νενέκρονται τῇ σαρκί, τοὔτεστι τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, εἰ μηκέτι χρηματίζουσιν ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ, ἀκαταιτίαν ποιοῖντο ἂν τὴν ἔξω νόμου ζωὴν τεθανάτωσαι γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπέθανον τῷ νόμῳ δικαιοῦμενοι διὰ πίστεως.

Ἐπεὶ γὰρ ἡμεῖς ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο κ. τ. λ.

Cap. VII. 5.

Σάρκα μὲν τὸ σαρκικὸν ὀνομάζει φρόνημα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις φησὶν· οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, θεῶ ἀρέσαι οὐ δύνανται καὶ τοὶ πῶς οὐκ ἀληθεῖς; ἔξω γεγονόσι τοῖς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγουμένοις τὰ τοιάδε παρεγγυᾷ· τί δὲ βούλεται δηλοῦν, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον· ὅτε τοίνυν σαρκικῶς ἐπολιτευόμεθα, φησὶ, καὶ τὸ γεῶδες ἐν ἡμῖν ἐκράτει φρόνημα, τότε καὶ ἐνηργεῖτο ἐν ἡμῖν τὰ τῆς σαρκὸς πάθη διὰ τοῦ νόμου πρὸς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ· τί οὖν; φαίη τίς ἂν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς εἰσεκομίσθη διὰ τοῦ νόμου; εἶτα πῶς αὐτὸν ἐγκλημάτων ἀπαλλάξωμεν; τί οὖν πρὸς τοῦτο φαμέν; οὐ διὰ νόμου τὰ τῆς σαρκὸς ἐν ἡμῖν κελίηται πάθη, τίκτεται δὲ μᾶλλον καὶ ἐξ ἐμφύτου μὲν ἡδονῆς· τὸν δὲ ἀσθενῆ καταληθίζεται νοῦν· καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐμφανὲς καθίστησι λέγων· ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκειται· νυνὶ δὲ τοῦτο παρῆς, ἀντεξάγει τὴν σάρκα τῷ πνεύματι φησὶ, διὰ μέσου τισθεῖς οὐδὲν οἰκοῦν οὐ διὰ γε τοῦ νόμου τὰ τῆς σαρκὸς ἐν ἡμῖν κινεῖται πάθη, μᾶλλον δὲ φυσικῶς· καὶ τό γε παράδοξον τοῖς τοῦ νόμου θελήματι

ἀνανίσταται, ὡς αὐτός που φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἔχθρα εἰς θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ' ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται· εἰ δὲ μάχεται τῷ νόμῳ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον ἐννοεῖν δι' αὐτοῦ κινεῖσθαι πρὸς ἐνεργεῖαν τὰ οὕτως ἀνθεσθηκότα: τί οὖν ὁ Παῦλος φησὶν; ὡς τεθνεῶσι τῇ ἁμαρτίᾳ διαλέγεται τοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος συντεθαμμένοις Χριστῷ, καὶ ὡς ἤδη τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν πεπλουήκησιν, οἷς ἂν πρέποι καὶ τὸ ἔξω δεῖν ἵνα τοῦ νόμου, διὰ τοῦ ἀπηλλάχθαι παθῶν τῶν διὰ τοῦ νόμου καταδεδικασμένων, οὐκοῦν ἔτι μενόντων ἡμῶν ἐν τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς, πάθη τὰ διὰ τοῦ νόμου κατειρημένα τὰ καὶ ἀνομασμένα, φησὶν, ἐνηργεῖτο ἐν ἡμῖν ἡμεῖς δὲ καὶ ὑπεύθυνοι τὸ τηλικαδε τῷ νόμῳ, ἅ τε δὴ καὶ ζώσης ἐν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἔτι.

Cap. VII. 6.

Νοῦν δὲ κατεργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀπεθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα.

Cap. I.

Ἔνοχοι μὲν γὰρ ἡμεῖς τῷ νόμῳ, φησὶν, ὑποθείσης ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας αὐτῆς· εἰ δὲ ἀπεθάνομεν ἐν ᾧ κατειχόμεθα, τοῦτέστιν τῇ ἁμαρτίᾳ, συναπρακτῆσαι πάντως αὐτῇ καὶ ὁ νόμος τεθέσπισται γὰρ δι' αὐτήν. ἵνα ἐλέγχῃ τοὺς παραβαίνοντας· ἔξω δὲ οὖν τῆς τοῦ νόμου χρείας, οἱ τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρωμένοι γεγονάμεν γὰρ ἑτέρῳ, καὶ αὐτῷ δουλεύσωμεν ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γραμμάτος.

Cap. I.

Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία;

Cap. I.

Ἄθρει δὴ ὅπως σοφῶς τοὺς ἐπὶ τῷ νόμῳ ποιεῖται λόγους· ἔφη μὲν γὰρ, ὅτι ὅτε ἡμεῖς ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ· ἀπῆλλακτο δ' ἂν οὐδαμῶς ὑποψίας ὁ λόγος· ἔφη γὰρ ἐν τις πρὸς ταῦτα εὐδύς βραβευτὴς οὖν ἄρα καὶ εἰσηγητὴς ἁμαρτίας ὁ νόμος; εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται δι' αὐτοῦ τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς, πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο καὶ ἁμαρτίας γένεσις; τί οὖν ὁ μυσταγωγός; δοιμὸς ὑπαντᾷ, καὶ ἀποτάσκει μὲν ὅτι πατὴρ ἁμαρτίας ὁ νόμος, αἰτιαταὶ δὲ μᾶλλον τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὡς ἀσθενῆ καὶ δι' αὐτοῦ παθεῖσαν τὸ ἐναλάναι δίκαις· ταύτη τοι φησί· τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνωσαν, εἰ μὴ διὰ νόμου, ὅρα τὴν νῆψιν· οὐ γὰρ ἔφη, τὴν ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον, εἰ μὴ διὰ νόμου, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔγνω μᾶλλον αὐτήν· οὐκοῦν οὐ πρόσφασις ἁμαρτίας ὁ νόμος, παραδεικτικὸς δὲ μᾶλλον αὐτῆς τοῖς οὐκ εἰ-

δόσιν αὐτὴν ἐμφανῆ καθιστὰς, οὐχ' ἵνα μαθόντες ἐργάσαιντο, εἴ γε καὶ πρὶν εἰδέναι, πάντως που καὶ ἔδρων· οὐ γὰρ ἦν δίκαιος, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν· ἀλλ' ἵνα τὸ ἀδικοῦν εἰδότες, πρὸς τὰ ἀμείνω μελαχαρήσειαν· καὶ μοι δοκεῖ γενέσθαι τι τοιοῦτον τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τῆς Μωσέως ἐντολῆς· ὑποκείσθω ἰῶ λόγῳ πλαλεῖα τίς οἶμος ἀποκομίζουσα ποι, καὶ διερρίφθω μὲν ἐν αὐτῇ πολλὴ διὰ μέσου χερμᾶς, ὀρωρύχθω δὲ εἰ δοκεῖ καὶ βόθροι· εἶτα τινὲς ἕστωσαν οἱ ἐν νυκτὶ, καὶ σκότῳ βαδίζοντες ἐν αὐτῇ, περιπταίοντές τε καὶ μάλα συχνῶς τοῖς διὰ μέσου κειμένοις, καὶ μὴν βόθροις ἀβουλήτως ἐγκαθιέμενοι· ἔχοντος δὲ ὧδε τοῦ πράγματος, δᾶδα τίς λαβὼν ἐπ' αὐταῖς ἕστησε ταῖς τριόδοις, ἐμφανῆ καθιστὰς τοῖς οὖσι τὰ μεταξὺ, οὐχ' ἵνα πάλιν αὐτοῖς περιπταίωσιν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ὑπερφέρουντο, καὶ ἀπαλλάττοιντο τοῦ κακοῦ· ἄρα οὖν ἠδίκησε τὸ φᾶς, ὅτι παρέδειξε τὸ λυποῦν; ἢ μᾶλλον ἐκεῖνο φασὲν, ὡς πλείστην ὄσιν αὐτοῖς ἐνεποιεῖ τὴν ὄνησιν, ἀπετέλει δὲ καὶ ἀσφαλεστέρους; ἀλλ' οἶμαι τοῦτο ἐστὶν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές· ὅτε τοίνυν ὄντες ἀμαρτωλοὶ, πλείστοις τὲ ὅσοις ἐγκλήμασι περιπταίοντες, ἐγνώκαμεν διὰ τοῦ νόμου τὴν ἀμαρτίαν, οὐχ' ἀμαρτία μᾶλλον ὁ νόμος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἢ λέγοιτο, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, παραδεικτικὸς δὲ μᾶλλον τῆς ἀμαρτίας, ὡς ἔφην.

Χωρὶς γὰρ νόμου ἀμαρτία νεκρά.

Cap. VII. 8.

Col. 1. 25. 6.

Εἰ γὰρ μὴ κέοιτο, φησὶν, ὁ τὸν τῆς φαυλότητος τρόπον καταδικάζων νόμος, ἀδρανὲς ἂν γένοιτο τὸ κακόν· κατερεθίζεται γὰρ μονουχὶ πρὸς ἰσχὺν διὰ τοῦ νόμου, καὶ ῥαθυμότερον μὲν τισὶ τὸ τῆς ἡδονῆς ἐγκείσεται κέντρον, ἐπιτιμῶντος αὐτῷ μηδενός· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀπαμβλύνεται ἰῶ ἰῆς ἐξουσίας πλάλει γοηλευόμενον· οὐ γὰρ ὅλως τὸ ἀντισταλοῦν οὐδὲν, ἐκεῖ που πάντως ἀργεῖ τὸ φιλόνηκον· νεκρὰ τοιγαροῦν ἢ ἀμαρτία, νόμου τὸ πρακτέον διακρίνοντος· ἐζηκέναι δὲ φησὶν ὁ μυσταγωγὸς χωρὶς νόμου πολέ· εἶτα τῆς ἐντολῆς ἐλθούσης, ἀναβιῶνται μὲν τὴν ἀμαρτίαν, τεθνήσκει γὰρ μὴν αὐτὸν ἰσχυρίζεται· καὶ σχηματίζει μὲν ἐν τούτοις ἐφ' ἑαυτῷ τὸν λόγον· οἶμαι δὲ ἔγωγε τοῦτόν τι βούλεσθαι δηλοῦν αὐτόν· ὑπὸ δίκην μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐστὶ καὶ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελεῖν· ἐστὶ δὲ ὅτι φορτικωτέρα τοῖς εἰδόσιν ἢ κόλασις, πεπληροφόρηκεν ὁ σωτὴρ λέγων· ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ εἰ-

δάς, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται ὀλίγας· οὐκοῦν ἄμεινον ὁμολογου-
 μένως τὸ ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελεῖν, ἢ τὸ ἐν εἰδήσει νόμων· εἰ δὲ δὴ τις
 γέγονεν ὑπὸ νόμον, τὴν ἔξω νόμου ποτὲ διαζήσας ζῶν, εἶτα τῶν τε-
 δεσπισμένων ἀφειδεῖν ἠρημένος, ἢ ἡ γραφῇ ἀμαρτίας, καὶ πέπτωκεν
 ὑπὸ δίκην· τότε δὴ τότε ταῖς ἑαυτοῦ ῥαθυμίαις ἐπιστυγνάσας, καὶ
 τῆς ἀκριβείας τοῦ νόμου μονονουχὶ κατακεκράζεται λέγων· ἐγὼ δὲ
 ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἀμαρτία ἔζησεν,
 ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· εἰ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς ἀμαρτία νεκρὰ χωρὶς νόμου,
 πῶς οὐ πιθανὸν ἐνοεῖν ζωοποιεῖσθαι τρόπον τινὰ διὰ τοῦ νόμου τὴν
 ἀμαρτίαν τοῦ καὶ ἐμφανῆ καθιστάντος αὐτήν, καὶ οἷον ἔμπνουν ἀπο-
 τελοῦντος, καὶ τοι πάλαι μὴ ἐγνωσμένην, εἰ καὶ ἦν ἐν ἡμῖν; οὐ γὰρ
 ἦμεν δίκαιοι, ὥσπερ δὲ νεκρᾶς οὐσης τῆς ἀμαρτίας, διὰ τοι τὸ μὴ
 εἶναι τυχὸν τὸν καταδικάζοντα νόμον, ἐζῶμεν ἡμεῖς τῆς ἀγνοίας τὴν
 παραίτησιν εὐάμορφον ἔχοντες· οὐ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παρά-
 βασις, καθά φησιν αὐτός· οὕτω παρελθούσης εἰς μέσον τῆς ἐντολῆς,
 ἀνέβιω μὲν ὥσπερ ἡ ἀμαρτία, κατηργήθη δὲ ὁ θάνατος, καὶ ἄρα καὶ
 δίκη τῶν ταῖς παραβάσεσιν ὑποπιπτόντων ἐξ ἀσθεγείας· καὶ τί τὸ
 ἐντεῦθεν· πέπρακται τι τῶν ἐλπίδος ἔξω καὶ ἀδοκίτων ἐφ' ἡμῖν· εὐ-
 ρηται γὰρ ἡ ἐντολή, φησὶν, ἢ δοθεῖσα πρὸς ζῶν, αὕτη εἰς θάνατον·
 ὥσπερ γὰρ κατασίνεταί πως τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος τὸ φῶς τοὺς οἱ περ
 ἂν εἶεν τὴν ὄψιν ἠρρώστηκότες, καὶ τοι πεφυκὸς εἶναι γλυκὺ καὶ τρι-
 σόδιον, καὶ οὐκ αὐτὸ πάντως ἐστὶ τὸ ἀδικοῦν, νοοῖτο δὲ μᾶλλον
 τῆς τῶν πεποιθότων ἀρρώστιας ἐγκλημα τὸ ἀδικεῖσθαι παρ' αὐτοῦ,
 κατὰ τὸν ἴσον οἶμαι τρόπον πρόφασιν διδόνθαι τῇ ἀμαρτίᾳ φησὶ τὴν
 ἐντολήν· ἐξηπατήσθαι τε δι' αὐτῆς, κατακομισθῆναι δὲ καὶ εἰς θά-
 νατον· φαίη δ' ἂν τις καὶ ἑτέρως ὅτι δὴ σφοδρὰ φιλεῖ ταῖς τοῦ νό-
 μου βουλαῖς ἀεὶ πως μάχεσθαι τὸ φιλήδονον καὶ οἱ τῆς φαυλότητος
 τρόποι ταῖς ἐπιεικείαις ἀνακοπιόμενοι, γενικώτερον ἀντεξάγουσι, καὶ
 τὸν νοῦν ἐσθ' ὅτε καταληθίζονται καταστρέφοντες εἰς παράβασιν, καὶ
 ταῖς ἐκ νόμου ποιναῖς ὑποφέροντες, καὶ τοι νόμον ἐσχηκότες, τοῦ πο-
 λέμου τὴν ἀφορμὴν ταύτη τοι φησὶ σοφὸς ἂν ὁ Παῦλος, ἠπατήσθαι
 τε διὰ τῆς ἐντολῆς, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανεῖν· ἀπέκτεινε γὰρ μονονουχὶ
 καταλήγουσα πρὸς ἀντίστασιν τὰς ἐν ἡμῖν ἴδονάς, κατὰ γε τοὺς προ-
 ειρημένους τρόπους.

Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή.

Cap. VII. 12.

Ἀποφαίνει γὰρ ἁγίους τε καὶ δικαίους καὶ ἀγαθοὺς τοὺς οἱ περ ἂν δύναντο φυλάττειν αὐτὸν, ἵνα δὴ γένοιτο ταῖς ἐκ παραβάσεων αἰτίαις οὐδαμῶθεν ἀλώσιμοι ἀλλ' ἦν τοῦτό πως ἀνέφικτον παραπτώματα γὰρ τίς συνήσει, κατὰ τὸ γεγραμμένον;

Cod. E. 81

Τὸ εὖν ἀγαθὸν, ἐμὶ γέγονε θάνατος;

Εἶτα πῶς ἔφασκε καὶ εὐρέθη μοι ἡ ἐντολὴ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον; ἄρα οὖν, εἶπέ μοι, γέγονε τὸ ἀγαθὸν ὀλέθρου πρόξενον; μὴ γένοιτο. φησὶν ἐπαλιῶμαι γὰρ ἐν τούτοις ἠκίστα μὲν τὸν νόμον, ἔσθι κα δὲ ὡσπερ τῆς ἁμαρτίας κατήγορος· καταβιάζεται γὰρ οὕτω τὴν ἀνδράπου φύσιν, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας κεκράτηκεν ὥστε αὐτὸν τὸ εἰς σωτηρίαν ἡμῖν καὶ ζωὴν δοθέντα νόμον, τὴν ἁγίαν ὄντως καὶ ἀγαθὴν ἐντολήν, θανάτου γενέσθαι πρόφασιν τοῖς ὑπεζευγμένοις· πῶς ἢ τίνα τρόπον; εἰ γὰρ ἔψεται μὲν αἰεὶ τοῖς παρανομοῦσιν ἡ δίκη, διελθόμενοι δὲ πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀσθενείας ἡμεῖς, ὡς αἰεὶ ταῖς παραβάσεσιν ἐναλίσκεσθαι, ἐναργὲς ἤδη πως, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ σῶζων νόμος, ὁ ἅγιός τε καὶ ἀγαθός, νεῦρα πως δοκεῖ γενέσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ὁδὸς εἰς θάνατον τοῖς ὑφ' ἁμαρτίαν καὶ τάχα που φησὶν. ἵνα γίνηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς· τοῖς μὲν γὰρ ἠγνοήκοσι τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν, ἔψεται μὲν πάντως τὸ ἐναλῶναι δίκαις ἠνομήκασι γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἐγνώκασιν· πλὴν ἔστιν αὐτοῖς καὶ ἀπολογίας οὐκ ἀπίθανος οἶμαι λόγος· προβαλοῦνται γὰρ κατὰ τὸ εἶκος τὴν ἀγνοίαν τοῖς γε μὴν ἐν νόμῳ τὸ μὴ εἰδέναι λέγειν τὸ θέλημα τὸ δεσποτικόν, εἰ καὶ ὀνειδίη πως οὐκοῦν εἰ φαίνοιτο διαβιοῦν ἠρημένος ἀνοσίως, οὐκ ἀγνοίας ἔσται, ἀλλ' ἀπονοίας τὸ κατηγόρημα, καὶ τῆς ἀνωτάτω λοιπὸν ἀφιλοθεΐας· οὕτως ἂν λέγοιτο καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλός, ἁμαρτωλοῦ μὲν ὑπάρχοντος καὶ τοῦ πεπλημμεληκότος ὡς ἐν ἀγνοίᾳ, ἠκιστά γε μὴν καθ' ὑπερβολὴν λεγομένου τε καὶ ὄντος ἁμαρτωλοῦ.

v. 13.

Cod. E. 82. b

Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν.

v. 14.

Πνευματικὸν φησὶ τὸν νόμον, ὡς ἀποτελοῦντα πνευματικούς τοὺς ἐπομένους αὐτῷ· νοεῖται δὲ πνευματικός ὁ μὴ κατὰ σάρκα ζῶν, ἀπονευκῶς δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ θέλειν ἔπεσθαι τῇ θελήσει τοῦ πνεύματος· ἔφη δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· ὁ νόμος κυρίου ἁμωμος, ἐπιστρέ-

Cod. E. 84. b.

των ψυχῶν· ἡ μαρτυρία κυρίου πιστὴ σοφίζουσα νήπια· ὁ φόβος κυρίου ἀγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ὡς περ οὖν ἄμωμον φησὶν εἶναι τὸν νόμον, οἶδε γὰρ ἄμωμους ἀποτελεῖν, πιστὴν δὲ τὴν μαρτυρίαν ὡς πιστοὺς ἀποφαίνουσιν, καὶ ἀγνὸν τὸν φόβον, ἔστι γὰρ ἀγνωστοῖς, οὕτως ἐκδέξῃ κἀνθάδε πνευματικὸν εἰρῆσθαι τὸν νόμον, ὡς πνευματικούς ἀποφαίνοντα τοὺς ἐπομένους αὐτῶ· εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἐν σκιαῖς, ἀλλ' οὖν ἔχει τῆς ἀληθείας τὴν μόρφωσιν· τί οὖν ὁ Παῦλος; ἰσχυρίζεται μὲν, ὅτι πνευματικὸς ὁ νόμος, αἰτιᾶται δὲ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὡς πολὺ νοσοῦσαν τὴν ἁμαρτίαν καὶ πειρᾶται πληροφορεῖν, ὡς ἐπεὶ περ ἔστι πνευματικὸς ὁ νόμος, ταύτῃ τοι μάλιστα φορτικὸς ἔστι τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει· τί γὰρ, εἶπέ μοι, φησὶν, εἰ ὁ μὲν νόμος ἔστι πνευματικὸς, ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, τοὔτεστιν τῷ τῆς σαρκὸς φρονήματι τυραννόμενος; ὁρᾷς ὅπως εἰς ὅσιν ἡμῖν ἐναντιότητα θελημάτων τίθησι τὰ δηλούμενα· ἕτερον γὰρ τὸ θέλημα τοῦ πνεύματος, καὶ ἕτερον ἂν νοοῖτο τὸ τῆς σαρκὸς· ἀντίκεινται γὰρ ἀλλήλοις, καὶ ἀσύμβατον ἔχουσι τὴν εἰς ταυτότητα συνδρομήν· ὅτε τοίνυν σαρκικός μὲν ὁ ἄνθρωπος, πνευματικὸς δὲ ὁ νόμος, πῶς ἂν γένοιτο καὶ οἰστός τοῖς οὕτως ἠρρώσθηκόσι τὴν ἁμαρτίαν; καὶ μάλᾳ ἐμφρόνως· εἰ γὰρ ἔστι σαρκικός, νοηθεῖη ἂν οἷά τις αἰχμάλωτος, καὶ ἐν τάξει τῇ οἰκετικῇ.

Cap. VII. 15.

Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, ἐν γνώσκω.

cod. f. 86

Οἴονται κατὰ τὸ εἶκος τῶν ἀμαθεστέρων τινὲς τῶν ἐλλήνων μῦθον ἐμπεδοῦν ἐθέλειν αὐτόν· ὃν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκεῖνοι πρεσβεύειν ἐγνώκασιν, πλανῶντες τὲ καὶ πλανώμενοι· εἰμαρμένῃ γὰρ τινι πλαστούργουσαν καὶ τύχην κατὰ τὸ σφίσι δοκοῦν, εἶτα τὸ κρατεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ταῖς οὐκ οὔσαις ἀνάπτοντες, παραιροῦνται τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὅτι μάλιστα πρέποντος αὐτῶ, φημι δὲ τοῦ χρῆναι βιοῦν ἐλευθέρως, ἀνειμένῃ τὲ καὶ ἐθελούσιον ἔχοντα τὴν ῥοπὴν τὴν ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο τῶν πρακτέων· ἀνάγκη δὲ ὡς περ καὶ τοῖς παρ' ἐκείνων ὅροις τὲ καὶ ψήφοις ὑπάγοντες, οὐ μετρίως ἀδικοῦσι τοὺς κατὰ τόνδε τὸν βίον· εἰ γὰρ τις ἴοι κατ' αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἢ μὴ θεμις, οὐκ ἐνὸν αὐτῶ κἂν εἰ βούλοιο τυχὸν τῆς εἰμαρμένης τὸ νεῦμα διαφυγεῖν, οὐδ' ἂν ὅλως διαμωμήσαιτό τις εὐφρονῶν, κἂν εἰ ὁρῶτο πλημμυλῶν· ὁ γὰρ ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ' ἐκόντα δρᾶν, εἰ ἀλίσκοιτο πεπραχῶς, ἔξω που πάντως αἰτίας ἔσται καὶ δίκης· ἐπαινέσειε δ' ἂν τις οὐ λίαν ἐμ-

φρόνως τὸν ἐπιεικῆ καὶ κόσμιον· τί γὰρ εἰ γέγονε τοιοῦτος οὐχ' ἐκὼν, ἀλλὰ τοῖς ἐτέρου νεύμασι παρενηνεγμένος εἰς τοῦτο, μᾶλλον δὲ καὶ ἄμαχον αὐτῷ τὴν ἀνάγκην κατεξανιστάσης τῆς τύχης; οὐκοῦν ἀπηχῆς μὲν παντελῶς τὸ ταῖς ἐλλήνων τεθρειαῖς συναποφέρεσθαι λέγειν τὸν τῶν καλλίστων εἰσηγητὴν, ἤγουν οἶεσθαι τῆς ἐκείνων ἀβελτερίας ἴεναι κατόπιν τὸν τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων γεγονότα ταμίαν, εἰ λέγοι τυχόν, ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, οὐ γὰρ ὃ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ τοῦτο ποιῶ· εἰ γὰρ δὴ τις ὅλως διῖσχυρίζαιτο, καὶ δὴ καὶ ἔλοιτο φρονεῖν, ὡς εἰμαρμένη μὲν καὶ τύχη τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπονενέμηκεν ἐξουσίαν, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ἐροῖτο ἂν αὐτὸν ἐκεῖνό σου λέγων· εἰ σκληραῖς καὶ δυσαντήτοις ἀνάγκαις ἐνειλημένοι τῶν πρακτέων, ἢ μὴ, κύριοι μὲν ἡμεῖς οὐδαμῶθεν καθεστήκαμεν, εἴκομεν δὲ μᾶλλον ὡς κραλοῦσιν ἐτέροις καὶ τοῦ κατὰ γνώμην εἰργόμεθα, πῶς ἡμῖν γέγραφας αὐλὸς, ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοί, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ; κυριεύει δὴ οὖν τίνα τρόπον τῶν ζώντων ὁ νόμος· ἀπρακτῆσαι μὲν γὰρ ἀραρότως ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν· ὀρίζεται δὲ οὐκ ἐκείνοις ποθὲν, ἀλλὰ τοῖς ἔτι τῶν ἐν σώματι τρίβουσι βίον καὶ στεφανοῖ μὲν ἐπαίνοις τὸν εὐδοκιμεῖν εἰωθότα, καλαψηφίζεται δὲ τῶν βεβήλων τὴν δίκην· εἶλα πῶς ὁ νομοθέτης ὅσιος ἔσται κριτῆς κολάζων ἡμαρτηκότας τοὺς εἰς τοῦτο πεσεῖν ἀβουλήτως ἐκ τύχης ἠναγκασμένους; μᾶλλον δὲ τί καὶ ὅλως τὸν νόμον ὠρίσαλο; τοῖς μὲν γὰρ ἔχουσιν ἐπ' ἐξουσίας ἢ ἂν βούλοιντο δρᾶν, ὅσιν ὁ νόμος ὀρίζει τὴν δίκην, εἰ παρὸν εὐδοκιμεῖν ταῖς ἀγαθουργαῖς ἐπιδόντας τὸν νοῦν, αὐτοὶ τὰ αἰσχίῳ τετιμήκασιν, καὶ τῶν ἀμεινόνων ἠλλάξαντο τὰ διὰ νόμου καλεγνωσμένα· τοῖς γε μὴν ἐπηρητημένον ἔχουσι τὸν τῆς ἀνάγκης ζυγόν, καὶ οἱ περ ἂν τοῖς κρατοῦσι δοκῆ τρεπομένοις ἀεὶ, περιπτὸν οἴμαί που τὸ θέσπισμα· καὶ τοι πῶς οὐκ ἀληθὲς εἶπεῖν ὡς οὐδ' ἂν ἡμῖν ὁ πᾶντα εἰδὼς τὸν ἐκ τοῦ νόμου ζυγὸν ἐπετίθει, τὸ αὐτὸ δοκοῦν εὖ μάλα βραβεύοντα καὶ παιδαγωγοῦντα πρὸς τὸ συμφέρον, εἰ τοῖς εἰμαρμένης βρόχοις ἐνειλημένους ἠπίστατο; ἢ γὰρ ἐκεῖνο λεγόντων οἱ δι' ἐναντίας, ὡς ἠγνόηκε τοῦτο θεός, ἢ εἴπερ ὀρθὰ φρονεῖν ἠρημένοι δεδίασι σφόδρα τὸ τῆς ἀρρήτου δόξης καταχέαι τὴν ἄγνοιαν· νενομοθετηκέναι δὲ φασί, καὶ μὴν καὶ τῶν πλημμελούντων καθορίσαι τὰς δίκας, ὁμολογήσουσιν ἐναργῶς·

οἷδ' ἐ που πάντως ἐλευθέρῳ φρονήματι διαζῶντα τὸν ἄνθρωπον καὶ ῥοπαίς ἐθελουσίῳ ἐφ' ὅπερ ἂν ἐβούλετο διάπτειν ἰσχύοντα, παραποδίζοντος οὐδενός· ταύτη τοι καὶ ὁ Θεσπέσιος Παῦλος κυριεύειν ἔφη τοῦ ἀνθρώπου τὸν νόμον ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ· οὐκοῦν οὐχ' ὡς τῆς ἀνθρώπου διανοίας τοῖς ἑτέρων ὑποκειμένης νεύμασι τὰ τοιαῦτα φησί· φιλοσοφεῖ δὲ καὶ τῆς ἀνθρώπου φύσεως τὰ πάθη περιεργάζεται, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀνορύττει λεπτῶς τὰ εἰς νοῦν ἔσω τῶν ἀρρώστημάτων, καὶ τῆς ἐμψύτου φιληδονίας τὸ σῶμα γράφεται τοῦ νοσοῦντος ἔτι τὴν φιλοσαρκίαν. ἑαυτῷ τὸ πρόσωπον εὖ μάλα περιτιθείς· εἰ γὰρ καὶ ἐσταύρωται μὲν αὐτὸς τῷ κόσμῳ, καὶ μὲν ὁ κόσμος αὐτῷ, καὶ ἦν ἀξιάγαστος ἀληθῶς, ἀλλ' ἠγάετο σοφὸν μὴ εἰς τὸ οἰκεῖον χάρισμα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν τῶν οὕτω γεγονότων κατ' αὐτὸν ἀσθένειαν ὑπόθεσιν ἀναγκαίαν ποιεῖσθαι τῷ λόγῳ· ὅταν οὖν ἀκούσης λέγοντος, ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, ἐννόει τινὰς τῶν ὑπὲρ ἄγαν ἀμαρτωλῶν οἰομένων, ὅτι τὸν πανάριστον ἀληθῶς διαζῶσι βίον, καὶ ὅτι τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τρυφῆς καὶ ἐξιτηλίας, οὐδὲν ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστάτου· καταμυσάπτονται μὲν γὰρ τῆς ἐπικεικίας τοὺς τρόπους, ἐναμβρύνονται δὲ καὶ ἐνσωπαταλῶσι λίαν ταῖς σφῶν αὐτῶν ἡδοναῖς· καὶ περὶ αὐτῶν οἷμαί σου φησὶν ὁ Παῦλος· οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνη αὐτῶν· οὗτοι φαῖεν ἂν εἰκότως ὡς τι τῶν ἄγαν ἐπαινουμένων πληροῦντες τὸ φαῦλον, ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω· οὐκοῦν ἀκουέτωσαν· ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν· ὅπερ γὰρ τρόπον οἱ φιλοπόται καὶ κάτοινοι παρακεκομμένοι τῷ πάθει τῆς διανοίας τὸ ἀκριβές, οὐκ ἂν εἶδεῖεν τὰ σφίσι δρώμενα κατὰ τὸν τοῦ μεθύειν καιρὸν, οὕτως οἱ τὴν φρένα κατηρρώστηκότες ἐκ φιλοσαρκίας καὶ τῶν αἰσχίστων ἡδονῶν, οὐδὲ ὃ τί ποτε δρῶσιν εἶδεῖεν ἂν νόσημα δὴ οὖν ἀνθρώπου καρδίας ὁ Παῦλος ἡμῖν ἐξηγεῖται λέγων· ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω· εἰ δὲ δὴ τις εἴη τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἐλέγχῳ τρυφερωτέραν ὥσπερ ὑπέχων τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, καὶ ἀσχάλλων μὲν ὅτι πλημμελεῖ, πλὴν ἔτι πλεονεκτούμενος ταῖς εἰς ἀμαρτίαν ἡδοναῖς, καὶ οἷον ἀβουλήτως ἰὼν πρὸς τὸ πλημμελές, φαίην ἂν εἰκότως, οὐ γὰρ ὃ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ τοῦτο ποιῶ· ὡς πόσοι ποσάκις τεθαυμάκασι μὲν τὴν ἐγκράτειαν, καὶ δὴ καὶ μελέτης τῆς εἰς αὐτὴν ἀρξάμενοι, τοῖς τῆς μυσαρῆς ἡδονῆς

νενίκηνται κέντροις, καὶ ὀκλάσαντος αὐτοῖς τοῦ νοῦ πρὸς τὸ χεῖρον, ἐνηργήκασιν τὴν ἁμαρτίαν, κατηφείας γε μὴν μεμέστωνται τούτοις ἂν πρέπει καὶ μάλα εἰκότως μονονουχὶ καὶ ἀβουλήτως ἡσθηνηκόσι τὸ φάναι δὴ πάλιν, νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἢ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῇ νόμῳ ὅτι καλός.

Cap. VII. 16.

Ἐνίησι πάλιν τῆς θεωρίας τὸ ἀκριβὲς τῇ τοῦ σώματος φύσει, καὶ τῶν ἐνόητων αὐτῷ φυσικῶς ἀρρώσθημάτων τὴν δύναμιν κατασκέπτεται· αἱ τε γὰρ ὀρέξεις αἱ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἀποκομίζουσιν τῶν παθῶν, καὶ τῆς φιληδόνου ζωῆς τὰ ἐγκλήματα, πηγὴν ἔχουσι τὴν σάρκα· καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων τοῦ σωτῆρος ὁ μαθητής· πόθεν πόλεμοι ἐν ὑμῖν καὶ πόθεν μάχαι; οὐκ ἐντεῦθεν ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;

Τὸ γὰρ θέλω, παράκειται μοι τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλόν, οὐχ εὐρίσκω.

v. 18.

Τὸ γὰρ θέλω, φησὶ, παράκειται μοι τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλόν, οὐ καὶ τὰ ἐξῆς· εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατηγορεῖσθαι τὴν σάρκα δεινῶς ἀδίνουσαν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἁμαρτίαν, παραδέχεται σοφῶς τὸ παρακεῖσθαι μὲν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν, μὴ μὴν ἔτι καὶ τὸ δύνασθαι διαπεραίνειν αὐτὸ· καταβιάζεσθαι γὰρ εἰς ἀβούλητον ἐντροπὴν καὶ οὐχ' ἐκόντα τὸν νοῦν οὐκοῦν ὅσον ἦκεν εἰς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἦν ἂν ἐξω καὶ ἁμαρτίας· ἐπειδὴ δὲ δυσδιάφυκτον ὑπομένει πλεονεξίαν, εἴη ἂν εἰκότως, οὐκ αὐτοῦ δὴ μάλλον, ἀλλὰ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἡ αἰτία· ταύτη τοι φησὶν· εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἢ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται.

v. 21.

Ἄθρει δὴ πάλιν ὡς σοφῶς καὶ εὐτέχνως ἀποδέχεται τὸν νόμον, οὐχ' ὡς τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον ἀπαμβλύνειν ἰσχύοντα, οὔτε μὴν κατανεκροῦν οἷόν τε τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὡς ἐνιέντα μόνον τῷ νόμῳ τὴν τοῦ συμφέροντος γνώσιν· εἰ γὰρ ἐμοί, φησὶ, παράκειται τὸ κακὸν ἄς ἐνοικοῦν τῇ σαρκὶ, κατακιβδηλεύει γε μὴν, ὁ νόμος αὐτῷ χαρίζεται τὴν ἐπικουρίαν, καὶ νοεῖται σύμβουλος, οὐ μὴν ἔτι καὶ λύτρωτής· δεῖ δὲ δὴ πάντως τοῖς ἀρρώστουσι τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τοῦ διειδέναι μόνον, ὅτι τὰ ἀμείνω προσήκει δεῖν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τοῦ δύνασθαι κατορθοῦν, ἅπερ ἂν εὐ ἔχοι καὶ τῷ νόμῳ δοκεῖ· καθάπερ ἀμέλει καὶ

τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκιμεῖν ἐν μάχαις, οὐκ ἀπόχρη πρὸς τοῦτο γυμνὴ καὶ μόνη τῶν τακτικῶν ἢ εἰδῶσις, ἀλλ' εἰ προσυπάρχοι τούτω καὶ τὸ εὐσθενές, εἴεν ἂν οἱ τοιοῦδε μόλις λαμπροὶ καὶ ἀπόβλεπτοι· οὐκοῦν εἰ διδάσκει μὲν ὁ νόμος τὸ ἐν ἀγαθοῖς εὐτεχνές, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον τοῖς πλεονεκτούμενοις ἐπικουρεῖ τὴν ἀμαρτίαν ἀπονευρῶν, καλὸς μὲν ὅτι καὶ διδάσκαλος, οὐ μὴν ἔτι καὶ ἐν ἴσῳ χάριτι τῇ διὰ Χριστοῦ καταλογομαδεῖ ἂν εἰκότως, τοῦ καὶ σοφοῦν ἰσχύοντος, καὶ ἀλκιμωτέρους ἡμᾶς ἀποφαίνοντος τοῦ κακοῦ.

Cyp. VII. 22.

Συνίδεσθαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἕσω ἄνθρωπον.

Cod. I. 96. 4

Ὡς ἔφην ἤδη διέξῃ μὲν ὁ νοῦς τὸ ἐλεύθερον, καὶ τῶν διαβεβλημένων ἀπαλλακτικῶ· καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς στεφανοῖ τὸν νόμον ὡς τῶν καλλίστων εἰσηγητῆν· καταβιάζεται δὲ εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς ἢ τῆς σαρκὸς φύσις, πολεμοῦντός τε καὶ ἐγκειμένου τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας· νόμον δὲ ἀμαρτίας εἶναί φησι τὸ ἔμφυτον κίνημα, καὶ ὅπερ ἂν ὑπάρχειν οἷοιτό τις τῆς φιλοσαρκίας τὸ πάθος, καθάπερ ἀμέλει καὶ νόμον ἔφη νοῦς, τὴν εἰς γὰρ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ ῥοπὴν τε καὶ θέλησιν.

v. 25.

*Αρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ, τῷ μὲν νοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἀμαρτίας.

Cod. I. 96.

Μακρὸς μὲν αὐτῷ ἐκπεποίηται λόγος, βασανίζοντι λεπτῶς ἕκαστα τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῆς πλεονεξίας τοὺς τρόπους, οὓς ὑπομένειν ἔδος τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν, ἀντεξάγοντος αὐτῇ τοῦ κακοῦ· διῖσχυρίζετο δὲ ὡς ἀσχάλλει μὲν ἔσθ' ὅτε τῶν ἐπιεικιστέρων ὁ νοῦς τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσι τυραννόμενος, ἀλύει δὲ σφόδρα καὶ ἀσθενῶν ἀισχύνεται· τό γε μὴν ἀποφορτίσασθαι τὴν ἀβούλητον ἀμαρτίαν, οὐδαμῶθεν ἔχει, δεινῶς κατεμπιπτούσης τῆς ἰδονῆς· ταύτῃ τοι καὶ ἀσθενεῖ πρὸς ἀντίστασιν, οὐδὲν τὸ παράπαν διὰ γὰρ Ἰοῦ νόμου πρὸς τοῦτο ἐπικουρούμενος· ἀληθεύει δὴ οὖν ὁ Θεσπέσιος Παῦλος εἰ τῷ μὲν νοῦ δουλεύειν τῷ θεῷ διῖσχυρίζεσθαι νόμῳ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἀμαρτίας· καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστίν ὅπερ ἔφη, τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐ· πάλαι μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐνυπῆρχεν ἡμῖν τό γε ἦκον εἰς νοῦν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ θέλησιν τὸ ἐλέσθαι τῷ θεῷ δουλεύειν νόμῳ, κατεβιάζετο δὲ πρὸς ἀμαρτίαν ἢ σὰρξ τὸ οἰκέϊον ὡς περ ἀντανιστᾶσα θέλημα· ἦν οὖν ἄρα κατάκριμα τοῖς ἐθέλουσι μὲν ἀποπεραίνειν τὸ ἀγαθόν, οὐ μὴν ἔτι καὶ δυναμένοις διὰ τὸ τυραννεῖσθαι

τοῖς πάθεσιν ἀλλ' ἐν Χριστῷ πέπαυται τὸ κατακρίνον, τούτέστιν ἡ τῶν σαρκικῶν κινήματων πλεονεξία.

Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Cap. VIII. 2.

Ἀναγκαῖον δὲ οἶμαι πρὸς ἀκριβῆ διασάφησιν τῶν ἐν τούτοις ἐνοιῶν ἐκεῖνο εἰπεῖν ὥσπερ γὰρ ἀμαρτίας καὶ θανάτου νόμον, τὸ σαρκικὸν ὀνομάζει φρόνημα, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος ἀποφέρων ἡμᾶς. οὕτω καὶ νόμον πνεύματος ζωῆς, τὸ θέλημα τὸ πνευμαλικόν, τούτέστιν τὴν εἰς γὰρ τὸ ἀγαθὸν τῆς διανοίας ῥοπὴν ἀλλ' ὁ μὲν σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον· οὐκοῦν ὁ μὲν νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, τούτέστιν τὸ θέλημα τοῦ νοῦ τὸ ἀποφέρων εἰς ζωὴν· ἡ μὲν ἐν ἡμῖν καὶ πάλαι, ἐδουλεύομεν γὰρ τῷ νομῷ θεοῦ· ἀλλ' ἠρρώσθησεν, ὡς ἔφην, τὸ ἀδρανὲς εἰς ἀντίστασιν, καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις ἠττώμενος κατεκρίνετο τῷ νόμῳ· ἐπειδὴ δὲ τὸ νοσεῖν ἀποβαλὼν, ἐρρώσθη διὰ Χριστοῦ, κατεσφραγίσμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἠμξιέσμεθα, ταύτη τοι καὶ λελυτρώμεθα, καὶ ὑπεξευγνόμεθα μὲν οὐκ ἔτι τῷ κακῷ βεβλήμεθα δὲ, ὡς ἔφην, εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα· οὐκοῦν ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, τούτέστιν τὸ θέλημα τοῦ νοῦ τὸ νενευκὸς εἰς ἀγαθοουργίαν καὶ εἰς ζωὴν ἀποφέρων, ὅτε τὴν διὰ Χριστοῦ πεπλούτηκεν χάριν, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀσθενείας ἀπήλλακται, τότε τῶν ἐξ ἀμαρτίας ὀλοκήσας κακῶν καὶ τοῦ τῆς σαρκὸς κατευμεγεθῆσας νόμου, ἠλευθέρωσέν με, φησί· καὶ οὐκ αὐτός που πάντως τὴν ἐλευθερίαν διδούς, γεγονώς δὲ ἄλλοιον ἡμῖν ἐλευθερίας πρόξενος τῆς διὰ Χριστοῦ· ὥσπερ δὲ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας τὸν τῆς ἀμαρτίας, πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ τοῖς τοῦ θανάτου καταδεσμεῖσθαι βρόχοις, οὕτω τοὺς ἐξω γεγονότας αἰτῆς, ἠλευθερωμένους τὲ διὰ Χριστοῦ, δεῖ πάλιν ἐξω τε εἶναι θανάτου, καὶ ἀμείνους ὀραῖσθαι φθορᾶς, καὶ ζῆν ἐν ἀγιασμῷ.

Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός.

v. 3.

Ἀξιάστος μὲν ὁ μυσταγωγὸς καὶ ἰσχνὸς ἄγαν εἰς θεωρίας, ἰδιάτης δὲ εἶναι φησί τῷ λόγῳ ταύτη τοι φημὲν ἐρυθριῶντες οὐδὲν· ὅτι τῇ συνθήκῃ τῶν προκειμένων λέξεων λείπει τί βραχὺ πρὸς ἐντελεῖ διασάφησιν· ἔδει γὰρ εἰπεῖν, τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, λέλυται τυχὸν ἢ πέπαυται· εἶτα προσεπανεγκεῖν τοῦ

Col. c. 98. 1.

πραγματος τὴν ἀπόδοσιν, καὶ τοῦ λελύσθαι συνάψαι τὸν τρόπον, προστιθέτω πάλιν, ὁ γὰρ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιάματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατήργηκε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, καὶ τὰ τούτοις ἑσπεύει δέδωκε τῆς τῶν λέξεων συνθήκης, κατὰ τε τὸν ἕντοτα σκοπὸν αὐτῶν· φέρε καταδρῆσαιμεν τῆς διὰ Χριστοῦ θειρακείας τὸν τρόπον. πέπαυται δὲ ὅπως τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, καὶ ποῖον ἂν ὅλως τὸ ἀδύνατον νοοῖτο τοῦ νόμου, καὶ ποίου νόμου λεπτομυθεῖ γὰρ λίαν ὁ θεολόγος ἐν τούτοις· ἀποδέχεται τοίνυν ὡς ὠφελεῖν εἰδότας, τὸν τε τοῦ θεοῦ νόμον, φημί δὴ τὸν ἐν γράμμασι, καὶ τὸν γε τοῦ πνεύματος, καθ' ὃν ἐσχῆκαμεν τὸ θέλειν τὸ ἀγαθὸν, καὶ εἰ μὴ παρακέοιτο τυχὸν τὸ δύνασθαι δρᾶν αὐτό· ἔφη γὰρ, ὅτι τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐ· πλεονεκτηούσης δηλονότι τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ τῆς σαρκὸς νόμου καλαστρέφοντος εἰς τὰ οἰκεία καὶ οὐχ' ἐκόντα τὸν νοῦν· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ οἶμαι τουτονὶ τρόπον νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, τοῦ τε ἐν γράμμασι καὶ διὰ Μωσέως, καθάπερ ἔφην ἀβίως, καὶ μὲν τοι τοῦ ἐμφύτου καὶ ἐν ἡμῖν, καθ' ὃν καὶ τὰ ἔθνη, καὶ τοι τὸν γραπτὸν οὐκ ἔχοντα νόμον, φύσει ποιοῦντα τὸν νόμον φαίνεσθαι, καὶ νόμος εἰσὶν ἑαυτοῖς· ἐνδείκνυνται γὰρ τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καθὰ γέγραπται· ποῖον δὲ τὸ ἐν ἀμφοῖν ἀδύνατον· βασανίσαι καιρός· ὁ μὲν γὰρ ἐν γράμμασι νόμος, διδάσκαλος ἦν εὐκοσμίας καὶ τῶν ἀρίστων εἰσρηκτής, δεδικαίωσε δὲ παντελῶς οὐδένα· ὁ γὰρ μὴν ἑμμοσύνης τε καὶ ἐν ἡμῖν, ὃν καὶ ὀνομάζει τοῦ πνεύματος, ἀπονένευκε μὲν εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἠττάται δὲ λίαν τοῦ πρὸς τὰ αἰσχία καλοῦντος νόμου· οὐκοῦν τὸ ἀδύνατον, τοιτέστιν τὸ ἀσθενεῖν, εἴτε τοῦ ἐν γράμμασιν, εἴτε τοῦ ἐμφύτου νόμου, πέπαυται διὰ Χριστοῦ· νεκρωμένης γὰρ τρόπον τινα τῆς σαρκὸς· καὶ οἷον ἀνηρημένης τῆς ἐν ἡμῖν ἡδονῆς, κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τοῦ πνεύματος ἦτοι τοῦ νοῦς ἀσθενήσει νόμος· νεκρωται δὲ τίνα τρόπον ἢ ἐν ἡμῖν ἁμαρτία, φέρε λέγωμεν ὡς ἔστι· ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν εὐδοκίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἐν ὁμοιάματι γέγονε σαρκὸς ἁμαρτίας, ἵνα κατακρίνη τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ὁμοειδὲς μὲν ὅτι καὶ ὁμοφυεῖς τοῖς ἡμετέροις σώμασι τὸ αὐτοῦ, πῶς ἂν ἐνδύσειέ τις; πλὴν τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων σώματα σάρκες ἂν λέγοιντο

τῆς ἀμαρτίας, διὰ τοι τὸ πεφυκέναι νοσεῖν τῶν ἐκτόπων ἡδονῶν τὴν γένεσιν· τὸ δέ γε σῶμα Χριστοῦ φαίη τίς ἂν οὐχ' ἀμαρτίας εἶναι σάρκα, μὴ γένοιτο, ὁμοίωμα δὲ μᾶλλον σαρκὸς ἀμαρτίας· τοιτέστιν προσεοικὸς μὲν τοῖς ἡμετέροις σώμασιν, οὐ μὲν ἔτι καὶ νοσεῖν εἶδος σαρκικὴν ἀκαθαρσίαν· ἅγιος γὰρ ἐκ μήτρας ὁ Θεὸς ἐκεῖνος νεώς· καὶ ὅσον μὲν ἦκεν εἰς ἐννοίας τε καὶ λόγους τοὺς ἐν τῇ φύσει, κατοικήσειεν ἂν οὐδεὶς ἐκεῖνο εἰπεῖν· ὡς ἐπαίπερ ἦν σὰρξ, ἔσχεν ἂν ἐν ἑαυτῇ τὸ ἴδιόν τε καὶ ἔμφυτον κίνημα· ἐπειδὴ δὲ ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀγιάζων λόγος κατώκηκεν ἐν αὐτῇ, κατακέκριται τῆς ἀμαρτίας ἡ δύναμις, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίῃ τὸ κατωρρωμένον·

ΜΕΤΕΣΤΗΚΑΜΕΝ ΓΑΡ ΑΥΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ· ΟΤ' ΑΝ ΓΑΡ ΚΑΙ ΗΜΙΝ ΕΝΑΥΛΙΖΗΤΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΕΥΛΟΓΙΑΣ, ΤΟΤΕ Δὴ Πάντως καὶ ἐν ἡμῖν ὁ τῆς ἀμαρτίας κατακρίνεται νόμος· ἀληθὲς οὖν ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, πέπαυται διὰ Χριστοῦ κατακρίναντός τε καὶ κατηργηκότος τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν· πεπλήρωται γὰρ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου, τοιτέστιν ἡ δύναμις τῶν τεθροισμένων διὰ τοῦ νόμου, ἡγουν τὸ θέλημα τὸ βλέπον ἐἰς ἀρετήν, τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος νόμου κατ' οὐδένα τρόπον ὡς ἔφην ἀσθενοῦντος ἔτι, διὰ τοῦ τυραννεῖσθαι ταῖς ἐμφύτοις ἡδοναῖς· σπεπλήρωται τοίνυν ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπαλοῦσιν, ζῆν δὲ μᾶλλον ἐθέλουσι πνευματικῶς.

Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη.

Cap. VIII. 6.

Θάνατον μὲν εἶναι φησὶ τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, καὶ μάλα ὀρθῶς· τὸ δέ γε τοῦ πνεύματος, ζωὴν καὶ εἰρήνην· θανάτου μὲν γὰρ ἀληθῶς ἡ φιλοσαρκία πρόξενος· ζωῆς δὲ τῆς εἰς αἰῶνα καὶ τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν, τὸ διαβιοῦν ἐλέσθαι πνευματικῶς.

Col. I. 11.

Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ἡμῖν.

v. 11.

Ἐγείρεται ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς παρὰ τοῦ πατρὸς· ἐνεργουμένης περὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ τῆς ζωῆς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὃ ἐστὶν αὐτοῦ· ὅτι γὰρ αὐτὸς τὸν ἴδιον ἐξωσποίει ναὸν, λέγει πρὸς Ἰουδαίους, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· οὐκοῦν κἄν εἰ ἐγυγέρθαι λέγοιτο παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὖν αὐτὸς ἦν ἀνίστας διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· πάντα γὰρ ἐνεργεῖται τὰ

Col. I. 11.

θεοπρεπή παρά τοῦ πατρὸς διὰ υἱοῦ ἐν πνεύματι ἐγερεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστός.

Εἴπερ συμπάσχμεν, ἵνα καὶ συνδέξασθῶμεν.

Κατορθοῦται μὲν οἷ[νε ἄνευ πόνου] τὸ ἀγαθόν, πλὴν ἐπὶ μεγά-
λαις ἐλπίσι τοῖς ἀγίοις ὁ πόνος τῶν γὰρ ἐπιγείων οὐδὲν αὐτοῖς ἐπήγ-
γελται, ἀλλὰ δόξα ἀμήρυτος, καὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἢ μέθ-
εξις· οἱ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ὑπερορῶντες, ἄξιοι καὶ τῶν ἀνωτάτω γεραῶν
καὶ οἱ προπεπονηκότες ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ὑπομονῇ, μέλλουσι στεφάνων
ἀπολαύειν ἐν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς· μειονεκτεῖται γὰρ ὁ εἰς ἀρετὴν
πόνος, τῶν μετὰ ταῦτα τιμῶν· δόξαν δὲ λέγει τῶν ἀγίων, ἐπεὶπερ
ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι κατὰ καιροῦς ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ
καὶ ἀφθαρσίᾳ γεγονότες· ἐν τῷ μεταβληθῆναι αὐτῶν τὸ σῶμα, καθὼς
μετεμορφώθη ὁ Χριστός ἐν τῷ ὄρει.

Ἡ γὰρ ἀποκατακία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται.

Ἀποκατακία μὲν ἐστὶν ἡ ἐλπίς, καὶ ἡ τῆς τῶν πραγμάτων
ἐκβάσεως προσδοκία τε καὶ ἐπιτήρησις· ἐκδέχεται γὰρ μὲν ἡ κτίσις τὴν
ἀποκάλυψιν τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ, οὐκ αὐτὴ πῶς πάντως εἰδυῖα τὸ
ἐσόμενον, πῶς γὰρ ἢ πῶθεν; ἀλλ' ὅτι ταῖς ἀπορρήτοις οἰκονομίαις
τοῦ πάντα μεταρρυθμίζοντος εἰς τὸ ἄμεινον θεοῦ, πρὸς τοῦτο ἤξει τὸ
τέλος· μεταπλαττομένων γὰρ ὡσπερ εἰς δόξαν ἐξ ἀτιμίας, καὶ ἐκ
φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, τῶν τοῦ θεοῦ τέκνων, τούτέστι τῶν τὴν εὐ-
δόκιμον καταρθωκότων ζῶν, καὶ αὐτὴ πῶς πάντως ἡ κτίσις μεθαρ-
μοσθήσεται πρὸς τὸ ἄμεινον· καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος
Πέτρος ἐνδιάζειν οὐκ ἐὰν εἰπῶν, ὅτι καινοὺς οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν,
καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν.

Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη.

Ματαιότητα ἐνθάδε φησὶν τοὺς ζῶντας ἐν μαλαιότητι, τούτέστιν
ἐν φρονήματι σαρκικῷ περὶ ὧν ἂν λέγοιτο καὶ μάλα εἰκότως, ἀνθρω-
πος ματαιότητι ἀμοιώθη· καὶ μὲν καὶ ὅτι παρασυνεβλήθη τοῖς κτί-
σει τοῖς ἀνόμοις καὶ ἀμοιώθη αὐτοῖς· ματαιότης γὰρ ἀληθῶς τῶν
τοιούτων ὁ βίος· τούτοις ἡ κτίσις ὑποτάσσεται, καὶ οὐ τί πῶς πάντως
ἐκούσα πῶθεν, πῶς δὲ δὴ ἄρα καὶ τοῦτο φασμέν; οἶδεν μὲν γὰρ ὅπως
τῶν κατ' ἡμᾶς οἶδεν ἡ αἰσθητὴ τε καὶ ὄρωμένη κτίσις, οὐ γὰρ ἐστὶ
λογικὴ· ἀλλ' εἰ καὶ τις δοίη τὸ δύνασθαι τι νοεῖν αὐτὴν, οὐκ ἂν ἡνέ-

σχετό, φησι. τῆς οὕτως αἰσχροῦ δουλείας. οὐδ' ἂν ἠθέλησεν ὑποτα-
τάσθαι τὸ καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἔχουν ἀγα-
θῶν διαβιοῦν ἐλομένοις· ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι, φησὶ, τῶν σωθησομένων καὶ
τῶν κατὰ καιροῦς ἀγίων τὸ καὶ ἐκλεκτῶν, ὑποτέτακται τε ὡς κατα-
ζευγνόντος αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἷον τηροῦντος εἰς ἐλευθερίαν τὴν ὑπό-
γε τοῖς ἀγίοις καὶ τοῖς ἀγαπᾶσιν αὐτὸν. ἵνα δὴ μόνους ὑπηρετῆ τοῖς
αὐτοῦ τέκνοις, καὶ ταῖς τῶν ἐξελεγεμένων παρακλήσι χρείαις· ἀλύει
μὲν γὰρ μονοουχὶ καὶ ὠδίνουσα καὶ ἀλγυνομένη· καὶ εἴπερ ἦν αὐτῇ
τὸ καὶ εἰδέναι τί δύνασθαι τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἴαχα που καὶ
ἀνοιμῶζουσα· πλὴν τοῖς θείοις εἰκουσα νεύμασι. καταδοκεῖ τρόπον
τινὰ τὴν ἀποκάλυψιν, ὡς ἔφην, τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ.

Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες,
καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν.

Cap. VIII. 23.

(1) Δέχεται πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων τὸ ἐν ἡμῖν γίνεσθαι πε-
φυκός· αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς, φησιν, οἱ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχον-
τες, στενάζομεν βαρούμενοι, υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρω-
σιν τοῦ σώματος ἡμῶν· ἀληθές γὰρ ὅτι φθαρτὸν σῶμα βαρύνει ψυ-
χὴν, καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος τοῦ πολυφρεντίδα γεγονότος δὲ
ἀπαξ ἐν ἡμῖν τοῦ πνεύματος, καὶ μεταστοιχειοῦντος ἡμᾶς εἰς ἔφεσιν
ἀρετῆς, ἀντεξάγει ὡς περ ἡ φιλοσαρκία ἔξω τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐγ-
κατασκήψας νόμος, καὶ αἰὲν καταδήγων εἰς ἐκτόπους ἴδονας, ἀπηγῶς
ἀντανίσταται ταύτῃ τοι στενάζομεν τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπολύ-
τρωσιν, εἰς υἰοθεσίαν καταλογιζόμενοι· δεδιψήκαμεν γὰρ οὐ τὴν τῶν
σώματων ἀπόθεσιν, οὔτε μὲν ταύτην εἶναι φαρμὴν τὴν λύτρωσιν· ἐσε-
σθαι δὲ προσδοκῶμεν τὸ σῶμα πνευματικόν, τοῦτέστιν ἀποβεβληκός
εἰς ἅπαν φρόνημα τὸ σαρκικόν καὶ γεῶδες, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ κέν-
τρον· τοῦτο εἶναι φαρμὴν τὸ σῶμα τὸ πνευματικόν· εἰ δὲ τῆς υἰοθεσίας
ἡ χάρις τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπολύτρωσιν ἔχει, μηδέ τις ὅλως
συκοφαντεῖται τὴν ἀνάσασιν· μήτε μὲν εἰς τοῦτο ἠκόντων ἀσεβείας,
ὡς ἀπόβλητον μὲν ποιῆσθαι τὴν σάρκα, καὶ ἀφανισθῆσθαι λέγειν

(1) Quidquid continetur in codice a f. 113. ad 120. supplementum lacunae est, a manu re-
centiore parumque perita scriptum. Erant ergo ibi quaedam vitiata prorsus vocabula, quae tamen
indubia coniectura sanare nobis licuit; quam rem quilibet agnoscet, cui codicis inspiciendi studium
fuerit. Itaque ne onerandum quidem marginem libri nostri praedictis amanuensis erroribus iudicavi-
mus. Ceteroqui nec alius codex quem inspeximus in epistola ad Romanos, suppetias ferebat; est enim
secundus nil aliud quam prioris apographum, cum iisdem prorsus hoc in loco vitiis.

εἰς ἅπαν αὐτὴν πεσοῦσαν εἰς γῆν, ἀντανίστασθαι δὲ ὡσπερ ἕτερόν τι πνευματικόν, ἰσχυρὸν φημί καὶ ἀεράδες· νοοῦσι γὰρ ὧδε τὸ πνευματικὸν αὐτοί.

Cap. VIII. 24.

Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν.

Cod. I. 111.

Πιστεύομεν ὅτι μέλλει καὶ τὰ ἡμῶν σώματα κρείττω γίνεσθαι θβοῤῆς καὶ θανάτου· ἀπόκειται δὲ τοῦτο ἡμῖν ἐν ἐλπίσιν, οὐχ ὡς ἔδη παρόν, ἀλλ' ὡς πάντα τὰ καὶ πάντως ἐσόμενοι· καὶ ἐκδεχόμεθα δι' ὑπομονῆς πληπασθούντες, ἵνα τύχωμεν τῆς οὕτω σεπτῆς δωρεᾶς.

26.

Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν κ. τ. λ. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερευτυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις.

Cod. I. 111. B.

Στεναγμοῖς ἀλαλήτοις ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἡμῶν δηλονότι πνεῦμα· στενάζομεν γὰρ ἐσθ' ὅτε, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκετείας ποιῆσαι σπουδάζοντες· οὐκοῦν ἐν ἀγίῳ πνεύματι καὶ τοῦτο μανθάνομεν· σοφὸν γὰρ ἐστὶ καθάπερ καὶ ὁ υἱός· ἐπειδὴ δὲ φησι, τὸ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἐκεῖνο ζητήσωμεν καὶ τοι τὸ τίνα δὴ τρόπον προσευξέσθαι δεῖ, προπεπαιδευμένα παρὰ Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς· οὕτως οὖν ἡμεῖς προσεύχεσθε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶν ἐξ ἔξης· ὅτε τοίνυν ἐγνώκαμεν καθ' ὃν ἂν πρέποι τρόπον ποιῆσαι τὰς ἱκετείας, τίς ἂν γένοιτο λόγος τῶν ἀποστολικῶν γραμμάτων· ἢ ὅποιον ἂν βλέποιο διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς· φημέν οὖν, ὅτι προσευξόμεθα μὲν τὴν τῶν ἀγαθῶν ζητοῦντες αἴτησιν, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὰ δι' ἃν ἂν γένοιτο βιώναι τε ὀρθῶς καὶ τὴν εὐδόκιμον ἀληθῶς κατορθῶσαι ζωὴν τὴν δὲ ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ στενάζομεν ἐν ἑαυτοῖς, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος· καὶ ὡς ἐν γε τούτῳ τῇ μέρει, τὸ τί προσευξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν· εἰ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, τί προσιόντες αἰτήσομεν· ἢ πᾶς ἂν εἰδείημεν καὶ τεθεάμεθα, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ ἐπέκεινα τοῦ καὶ ταῖς ἀνθρώπων καρδίαις οὐκ ἐγνωσμένα· ποῖα δ' ἂν γένοιτο καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀπολύτρωσις, ἢ τίς ὁ μεταπλασμός, ἀναστοιχειούται δὲ ὅπως εἰς ἀφθαρσίαν καὶ δόξαν, αὐτὸς ἂν εἰδείη καὶ μόνος ὁ τού-

των τεχνήτης· ἔφη δέ που πρὸς τινὰς τοῦ σωτῆρος ἢ μαθητῆς, καθ' ὃ δεῖ προσεύχεσθαι μὴ εἰδότας· αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε· οὐκοῦν πρέπει ἂν καὶ μάλα εἰκότως τοῖς ᾧδε διακειμένοις εἰπεῖν τὸ, τί προσευξόμεθα, μήθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν· ἀλαλήτοις δὲ οὖν στεναγμοῖς αἰτούμεν ἐν πνεύματι, ἃ καὶ ὅτι μὲν ἔσται πεπιστεύκαμεν, τίνα δὲ τρόπον, ἀγνοοῦμεν παντελῶς· ἢ μὲν φύσις ἡμῶν, φησὶν, ἔστιν ἀσθενής, καὶ τὸ καθ' αὐτὴν ἀρνούμενη τὸ αὐθις ἀναβιώσεσθαι *· τὰ δὲ ἐπηγγελμένα, μεγάλα γὰρ καὶ θεῖα, καὶ οἷα μηδὲ νῶ̄ χωρηθῆναι δυνάμενα, μηδ' ὅλως ἐπὶ ἀνθρώπου καρδίαν ἀνέβη πόλις· ἀλλ' ὅμως πρὸς πίστιν τούτων τῶν τηλικούτων οὐ μικρὰν ἐπικουρίαν ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἔχομεν· ταῦτα γὰρ καὶ αἰτήσεως κρείττονα, καὶ περὶ ᾧν οὐκ ἴσμεν οὐδὲ ὅπως εὐξασθαι χρή· ἵνα εἴπη, τὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπινον καὶ ὑπὲρ εὐχὴν, ταῦτα ἡμῖν ἢ δεδομένη τοῦ πνεύματος χάρις ἀπορρήτως εἰσπράττεται, καὶ δίδωσιν ἢ ἀπαρχὴν θάρρειν περὶ τοῦ παντός· ὡσπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν γάμων ἀρράβωνες, οὓς ἀλλήλοις οἱ γαμοῦντες δίδωσιν, ἐγυῶνται τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ προφερόμενοι τὰς ἐφ' οἷς δέδονται συνθήκας ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι καταναγκάζουσιν, οὕτως οἶμαι καὶ ἢ ἀπαρχὴ τοῦ πνεύματος, τούτέστι τὸ μερικὸν τοῦ πνεύματος χάρισμα, ὃ ἔστιν ἀρράβων τῆς κληρονομίας ἡμῶν, τὴν ἐπὶ καιροῦ δοθησομένην καθ' ὅλου χάριν ἡμῖν βεβαιοῖ· δέον οὖν ἄρα τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πόνους μὴ ἀποφεύγειν· τὸ δὲ ἐνλυγχάνειν, μελαφορικῶς εἶπεν, ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμῶν τὰς χεῖρας ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἐντυχίαις ἀνύεσθαι.

* codd. ἀν-
βιώσεσθαι.

Οἶδαμεν δὲ ὅτι ταῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν
ταῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὔσι.

Cap. VIII. 28.

Συνεργεῖ μὲν ἅπαντα πρὸς τὸ ἀγαθὸν τοῖς ἀγαπῶσι Θεὸν τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὔσι· κατὰ πρόθεσιν δὲ ἄρα τίνων; τί δ' ἂν νοῖτο τὸ κατὰ πρόθεσιν; οὐκοῦν τὸ κατὰ πρόθεσιν εἶη ἂν τὸ κατὰ βούλησιν κέκληνται· δὴ οὖν οἱ περὶ ᾧν ὁ λόγος κατὰ βούλησιν τινων; πότερον δὴ τοῦ κεκληκότος, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν κεκλημένων; οὐκοῦν ἅπαντα μὲν ἔφεσις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένοιτ' ἂν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· ἔφη γὰρ που ὁ Χριστός· οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν· ὡλὴν ἐν γε τούτοις οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τοῦ σφρέποντος λέγων,

Cod. E. 117.

ὡς κλητοὶ γεγονάσι τινες κατὰ πρόθεσιν, τὴν τε τοῦ κεκληκότος καὶ τὴν ἑαυτῶν.

Οὗς δὲ προσήκισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν καὶ οὗς ἐκάλεσέ, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν·
οὗς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν.

Εὐάφορμον τῆς ἀπιστίας τὸ χρῆμα ποιεῖσθαι τινὰς τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, ἐξ ἀμαθίας συνηρπασμένους καὶ λέγοντας· εἰ οὗς αὐτὸς προέγνω κατὰ πρόθεσιν καὶ προαίρεσιν, οὗτοι κέκληνται, πρὸς ἡμᾶς οὐδὲν τοῖς οὕτω πεπιστευκότας· οὐ γάρ τοι κεκλήμεθα, οὔτε μὴν προωρίσμεθα πρὸς οὗς ἐροῦμεν, ὅτι ὁ ποιῶν τοὺς γάμους τῇ υἱῷ αὐτοῦ, τοῖς μὲν οἰκέτας ἀπέστειλεν συναγεῖραι τοὺς κεκλημένους, οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν· εἰσῆλθον δὲ μετ' ἐκείνους οἱ κλητοὶ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν· πέπλησται δὲ οὕτως ὁ νυμφῶν τῶν ἀνακειμένων· οὐδ' οὖν ἄρ' αὐτοῖς ἐθέλουσιν ἐλθεῖν ἐμποδῶν ὄραται κείμενον· ἀδικεῖ δὲ οὐδένα τὸ σύμπαν ἢ πρόγνωσις, οὔτε μὴν ὀνίνησι τινὰς· ἐπεὶ διδασκόντων εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ προεγνωσθήσαν, οἱ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυβρικότες τὸν κεκληκότα θεόν· ἀλλὰ καὶ κέκληνται μὲν καὶ εἰσπεπηδήκασί τινες εἰς τὸν γάμον, πλὴν οὐ γεγονάσιν ἐκλεκτοὶ, οὐδὲ δεδικαίωνται οὐδ' ἐδοξάσθησαν διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι μὴ πρέπουσαν τοῖς γάμοις ἠμφιένοντο στολήν· ἄλλως τε καὶ αὐτὸν εὐρίσκομεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναφανδὸν εἰρηκότα· δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφοβησμένοι, κήγῳ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἰδοὺ ἤδη σύμπαντας ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν ἀμοιρήσειεν· δ' ἂν οὐδαὶς τῆς ἐπὶ τῷ κεκληθῆσαι χάριτος· ἐν γὰρ τῇ πάντας εἰπεῖν, ἀπόπεμπλον ποιεῖται πανηλεῶς οὐδένα· οὗς εἰδὼς πόρρωθεν, φησὶν, ὁποῖοί τινες ἔσονται, ἀφώρισεν εἰς τὸ τῶν μελλόντων μετασχεῖν ἀγαθῶν, τούτους καὶ ἐκάλεσεν, ὥστε διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως ἀπολαῦσαι δικαίωσης· ἀμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχομένους τότε· ἢ δὲ γε δόξα, ἐν ἀφθαρσίᾳ ἴε καὶ ἀθανασία γεγονόσι καθάπαξ, ἀπαντα μὲν τοι ταῦτα ἀπέδωκε πρὸς τὸ, οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, διδάξαι βουλόμενος, ὡς οὐ περιορῶν αὐτοὺς ὁ θεός, ἐν ταῖς παρούσαις ἐξείλαζεσθαι ποιεῖ συμφοραῖς· πῶς γάρ; ὃ γε ἐπὶ τοσοῦτων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν καλέσας αὐτοὺς, καὶ τούτους οὐ νῦν ἀλλὰ πάλαι καὶ πρόπαλαι ἐξ ὅτε περ αὐτοῖς κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ἠπίστατο ὁποῖοι τινὲς ἔσονται καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι· εἰδὼς γὰρ ἄνωθεν τοιούτους ἔσομένους

αὐτοὺς, ἀνάλογα τῇ περὶ αὐτῶν διαθέσει πόρρωθεν αὐτοῖς ὑπὲρ-
 ζεν ἀγαθὰ· πῶς οὖν αὐτοὺς περιϊδεῖν οἶόν τε, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι
 τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τὰς ἀμοιβὰς εὐτρεπίσαντα, καὶ ἐπὶ τούτοις
 αὐτοὺς καλέσαντα; ὥστε διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως τῶν προσδοκω-
 μένων ἀγαθῶν, τοῖς ἀγαθοεργεῖν ἠρημένοις πάντα συνεργεῖ, Θεοῦ ὑπερ-
 ασπίζοντος· ὁ γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ἠφειδῆκώς υἱοῦ, ἵνα σώσῃ κινδυ-
 νεύοντας, καὶ ἀπαλλάξῃ κινδύνων, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα
 ἡμῖν χαριεῖται;

Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου.

Cap. IX. 1.

Ἀπόλεκτον μὲν ἐποιεῖτο θεὸς ἐν ἀρχαῖς τὸν Ἰσραὴλ, καὶ δὴ καὶ
 πρῶτότοκον αὐτὸν ἀπεκάλει· ἀλλὰ γεγόνασιν ἀλαζόνες καὶ ὑβρισταί,
 καὶ τὸ ἔτι τούτων ἐπέκεινα κυριοκτόνοι ταύτῃ τοι διολώλασιν· γεγό-
 νασι γὰρ ἀπόπερμποι καὶ ἐξερρίμμενοι, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειό-
 τητος εἰς ἅπαν ὀλισθηκότες, τέθεινται κατόπιον ἔθνων· πεφύλασι δὲ
 καὶ τῆς τῶν πατέρων ἐλπίδος ἀλλότριον· ἐπειδὴ δὲ ὁ μακάριος Παῦ-
 λος τῶν Θεῶν εὐαγγελίων τέθειται λειτουργὸς, καὶ διεκλήρυττεν τοῖς
 ἔθνεσιν τὸν Ἰησοῦν, ἄνω τε καὶ κάτω τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπο-
 πεπτωκέναι λέγων, καὶ τοὺς ἐν σκότῳ ποτὲ καὶ τῶν δαιμονίων Σερα-
 πευτάς, κληροῦς γενέσθαι κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν Θεοῦ διῆσχυ-
 ριζόμενος, ἵνα μὴ τινες οἴονται τῶν ἀμαθεστέρων μονονουχὶ κειμένοις
 καὶ ἐνάλλεσθαι τοῖς ἐκ γένους αὐτὸν, καὶ πεσοῦσιν ἐπιμειδιᾶν, ἀναγ-
 καίαν ποιεῖται τὴν ἀπολογία καὶ φησὶν, ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ,
 οὐ ψεύδομαι, καὶ τὰ ἐξῆς· ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰς τοῦτο σκαιότητος τρό-
 πον ἐκπεφοιτηκόσιν, ὡς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀπολιςθεῖν, σκληράς τε
 τὰς ἐπὶ τοῦτο λοιπὸν ἀνατλήναι δίκας, ἐπιστυγνάσειεν ἂν τις· καὶ τὸ
 ἐκ φιλαλληλίας αὐτοῖς ἐπιστάξαι δάκρυον, εἴη ἂν οὐ πέρα λόγου,
 μᾶλλον δὲ τῆς ἀγάπης τὴν πλήρωσιν ἔχει· τό γε δὴ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν
 ἀνάθεμα θέλει εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, μέτρων ἐπέκεινα τῶν ἀγάπης λοι-
 πόν· οὐ γὰρ ἂν ἔλοιτό τις εἴπωρ ἐστὶν ἐν καλῷ φρενός, τῆς ἐτέρων
 ἕνεκα σωτηρίας προσκρούειν Θεῷ, καὶ ποιεῖσθαι μὲν παρ' οὐδὲν τὴν
 ἑαυτοῦ ζῶν, ἐτέροις γε μὴν τὸ χρεῖμα ἐνεῖναι ἐλεῖν.

Cod. f. 125

Τί οὖν ἄρα φησὶ, τῆς ἰουδαίων σωτηρίας ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυ-
 τοῦ προτιθεῖς; οὐκοῦν ὑπερβολικὸς ὁ λόγος, καὶ ἀγάπης ἀπόδειξιν
 ἔχει τῆς τελεωτάτης· εὐχόμην γὰρ, φησὶν, ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ

ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου ὅμοιον γὰρ ὡς εἶπερ λέγοι, εἰ προσκικρουκότος ἐμοῦ τῷ Χριστῷ ὁ Ἰσραὴλ ἀνασώζεται, εἰλόμην ἂν αὐτὸς ἐγὼ ὁ καὶ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις εἰπὼν, οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι ἐν ὑμῖν εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον ὁ πᾶσι διακηρύττων, τίς ἡμᾶς χαρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ: θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα: τὸ οὕτω δεινὸν ὑποστῆναι κακὸν, καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων χαρῆσαι πρὸς ὄλεθρον; τοῦτο δὲ ἦν σαγηνεύοντις μὲν τοὺς ἰουδαίους εἰς εὐπίθειαν, ἀποκρουομένου δὲ τὰς τῶν ἀσυνέτων συκοφαντίας ᾔφροντο γὰρ τῶν ἰουδαίων τινὲς οἷον ἀπόπληκτον γεγονότα τὸν Θεσπέσιον Παῦλον, τοῖς διὰ Μωσέως ἀντιφέρεσθαι νόμοις· ταύτη τοι τοῖς πιστεύουσιν ἐπιστέλλει λέγων, εἴτε γὰρ ἐξέστημεν Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν ὑμῖν οὐκοῦν ἐλοίμην ἂν ἐγώ γε καὶ μάλα προθύμως, φησὶν, ἵνα τοὺς ἐξ αἵματος ἀνασώσαιμι, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ προσεπάγει δὲ, ὥσπερ τῆς ἐπ' αὐτοῖς λύπης τὴν αἰτίαν οὐκ ἀνικάνως ἔχουσιν ἀποφαίνων, εἰς γε τὸ δύνασθαι τοιαύτην αὐτῷ τὴν διάθεσιν ἐνεργάζεσθαι, ἵνα μὴ τι δοκοῖη σκληρόν τε καὶ ἀπηχὲς εἰπεῖν, τῆς ἐτέρων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ δωρούμενος· πρῶτον μὲν γὰρ, φησὶν, εἰσὶν ἰσραηλῖται, αὐτῶν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαδόχαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ἐξ αὐτῶν δὲ τὸ κατὰ σάρκα καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· ἀλλ' εἰ μὲν τινὲς ἦσαν τῶν οὐ πάλαι διεγνωκότων τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, εἰ μὴ νόμος αὐτοῖς ὁ διὰ Μωσέως γέγονε βραβευτῆς τῆς εἰς αὐτὸν οἰκειότητος, εἰ μὴ τῆς τῶν ἁγίων πατέρων ἐξέφυσαν ῥίζης καὶ τῆς ἐκεῖνων εὐκλείας τέθεινται κληρονόμοι, εἰ μὴ πρῶτοι τοὺς τῆς εἰς Θεὸν λατρείας μεμελετήκασιν τρόπους, καὶ τὰς τῆς ἐπαγγελίας πεπλουτήκασιν ἐλπίδας, μετριωτέραν ἂν τις τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἐποιήσατο λύπην· ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν οἱ πατέρες, καὶ τὰ ἄλλα· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐξουρίας αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἰόντων, εἰς ἀδόκητον ἐκπεπτώκασιν τέλος, καὶ διημαρτήκασιν τῆς ἐλπίδος· πῶς οὐ πάνδεινον ἀληθῶς τὸ τοῖς ἀθλίοις συμβεβηκός;

Cap. IX. 6.

Οὐχ εἶεν δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

Cod. f. 129. b.

Ἀκριβὴς ὁ λόγος· ἥμισυ γὰρ διεψεῦσθαι φησὶν, ἡγουν δύνασθαι τῆς ἀληθείας διαπεσεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· ἐπήγγελται μὲν γὰρ ὁμο-

λογουμένως τῷ Ἀβραάμ ἐν ἀρχαῖς ὁ τῶν ἄλων θεός, ὅτι πατὴρ ἔσται πολλῶν καὶ πάλιν πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει· ἔδει τοίνυν οὐχὶ μόνων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἀναδειχθῆναι πατέρα τὸν Ἀβραάμ· ἔθνος γὰρ ἦν ἐν τῷ ἐξ αὐτοῦ πεφηνός, μυρία δὲ ὅσα κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἃ καὶ εἰς τέκνα τέθεινται τῷ Ἀβραάμ, εἶπερ εἰσὶν ἐξ ἐπαγγελίας, καὶ στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστία πίστεως αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον ὡς γὰρ αὐτός σου φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, οὐ διὰ νόμου ἢ ἐπαγγελίας τῷ Ἀβραάμ εἰς τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως· εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, φησὶ, κεκένωται ἡ πίστις, καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία· ὅτε τοίνυν ὡς ἐν Ἰσαὰκ τὸ ἐξ Ἀβραάμ λελόγισται σπέρμα, τούτέστιν κατ' ὑπόσχεσιν, ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός, δῆλον ἂν εἴη δήπουθεν ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς καταλογισθεῖεν ἂν πάντη τε καὶ πάντως εἰς τέκνα θεοῦ, ἔχοιεν δ' ἂν μᾶλλον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν τὰ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, τούτέστιν τὰ διὰ πίστεως.

Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν.

Cap. IX: 10.

Ἰστέον ὅτι συμπέρασαι μὲν οὐδαμῶς ὁ τοῦ λόγου σκοπός, ἀπήρηται δὲ μᾶλλον, καὶ δεῖται τινὸς βραχείας ἐπαγωγῆς, ἣν οὖν προσυπακουομένων, ἵνα μὴ σκάζων ὁρᾶτε· ἔστι δὲ ὁ θεμι τοιοῦτον προαπέδειξε μὲν γὰρ ὡς ἀπὸ τοῦ δεδόσθαι τῷ Ἀβραάμ ἐξ ἐπαγγελίας τὸν Ἰσαὰκ, ὅτι μὴ πάντες τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα αὐτῷ καταλογισθεῖεν ἂν καὶ εἰς σπέρμα, ἄλλοι δ' ἂν τὸ χρηματίζωσιν αὐτὸν πατέρα τῶν ἐκ πίστεως καὶ ἐπαγγελίας· εἶτα δέχεται τὴν Ῥεβέκκαν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ γεγονότα, καὶ φησὶν οὐ μόνον δὲ, τούτέστιν οὐ μέρη δὲ μόνης τῆς Ἰσαὰκ γεννήσεως ὁ ἐμὸς ἀφίξεται λόγος, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ ἦ αναγκαῖον προσεπενεργεῖν συμπαραλειφθήσεσθαι τυχόν πρὸς ἀπόδειξιν καὶ πληροσφορίαν, ἣν οὖν ἔσται πρὸς ὑποτύπωσιν καὶ εἰκονισμόν τῆς κατ' ἐκλογὴν τε καὶ πρόγνωσιν κλήσεώς τε καὶ χάριτος· ἐπειρηγεμένου γὰρ τοιοῦτου τινός, ἔδοξεν ἂν τότε ἄρτιος αὐτῷ πεποιῆσθαι λοιπὸν ὁ λόγος· ἀλλ' οὐκ οἶδα ὅπως τοῦτο παρῆς, ἐπ' αὐτὰ κεχώρηκεν αὐτὸς τὰ ἐπὶ τῇ γενέσει τῶν ἐξ Ἰσαὰκ εἰρημένα τε καὶ πεπραγμένα.

Gal. f. 132

Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; μὴ γένοιτο (κ. τ. λ. ἕως) καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, εὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔθνων.

Ἐπειδὴ ἦν εἰκὸς τῶν φιλεζμημόνων οἴεσθαι τινὰς, ῥοπῆς θελημάτων ἀβασανίστου τυχεῖν τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡσαῦ, καὶ τὸν μὲν ἠγαπῆσθαι ἰδίᾳ χάριτι, τὸν δὲ μεμισῆσθαι, προαναϊρῶν ἀναγκαιῶς ὁ ἀπόστολος ὡς ἐλέηριον τὴν ἐπὶ τούτῳ διάληψιν ταῖς ἀνωθεν ψήφοις, πειράται συνηγορεῖν τοῖς αὐτοῦ λόγοις τὸ ἀνλιφέρεσθαι δοκοῦν, οἰονεῖ πως ἀνταπιστάς· εἰ γὰρ δὴ φησὶν, καὶ πρὶν τι δράσαι τὰ βρέφη, καὶ πρὸ πείρας αὐτῆς καὶ πραγμάτων, ὁ μὲν τῆς ἀγάπης ἤξιώτο, ὁ δὲ μεμίσηται. τέτακτο δὲ καὶ εἰς δοῦλον τῷ ἐλάσσονι, τάχα που, φησι, καὶ ἄδικος ὁ Θεός· εἴτα πῶς τοῦτο οὐκ ἀπόπληκτον; εἰ μὲν γὰρ οὐ γέγονεν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὁ Ἰακώβ, εἰ μὴ πονηρὸς ὁ Ἡσαῦ, φαίη τις ἀνεκτικῶς πεπλανῆσθαι τάχα που τὴν πρόγνωσιν, καὶ ῥοπῆς εἰκαίας καὶ θελημάτων οὐκ ἀσφαλῶν ἔργον γενέσθαι τὰ ἐπ' ἀμφοῖν ὀρισμένα· ἐπειδὴ δὲ σκαιὸς μὲν ἦν λίαν ὁ Ἡσαῦ, σοφὸς δὲ ὁ Ἰακώβ, ἀδικήσκειν ἂν ἢ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις τὸ σῆμα οὐδὲν, χαριζομένη καὶ πρὸ καιροῦ τῷ μὲν ἀγαθῷ τοὺς τρόπους τὸ ἀγαπαῖσθαι δεῖν, τῷ δὲ μὴ τοιούτῳ τὸ κατακρίνεσθαι ἀνεξικακῆσαι μὲν γὰρ τὸν Θεόν, καὶ τὸν τῶν δρωμένων περιμεῖναι καιρὸν χαλεπὸν οὐδὲν, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἐκείνος διαφαίνοιτο τῶν πραγμάτων· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον τῆς κατ' ἐκλογὴν χάριτος καὶ τῆς ἐν προγνώσει δωρεᾶς προανατυποῦσθαι τὸ μυστήριον, ταύτῃ τοι χρησίμως ὁ τῶν τοιούτων ἀριστοτέχνης Θεός, μόνουχὶ καὶ ἐπεδράττετο τοῦ καιροῦ, καὶ ἐν τῇ τῶν παίδων γενέσει πεπληροφόρηκεν τὸν Ἰσαὰκ, ὡς εἰς τε καὶ μόνος ὑπάρχων ἐξ Ἀβραάμ, ἀναριδμήτων ἔσται πατὴρ ἔθνων τῶν ἐξ ἐπαγγελίας καὶ ὡς ἐν πίστει κληθεσομένων· εἰ δὲ δὴ κατὰ γνώσιν οὐκ ἂν ἔλοιτο τυχόν, μᾶλλον δὲ καὶ οἷς ἂν εἰκτικῶς τὸ ἐλεῖσθαι πρέποι, οἰκτεῖραι πάλιν ὡς Θεός, ἔφη γὰρ που πρὸς Μωσεία, ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτεῖρω, πῶς οὐχ ἀπάσης ἔσται διαβολῆς ἐκτός τὸ χρεῖμα; προαναδρήσας δὲ οἶμαι σαφῶς ὁ ἀπόστολος ὡς τάχα που οἰήσονται τινὰς νεύμασι τοῖς θεοῖς τοὺς μὲν εἶναι ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ ἀπίθεῖς, ἀναγκαιῶς αὐτὸς ἀνδραποφέρει τὰ ἐκ τῆς ἐκείνων ἀμαθίας, καὶ φησὶν, ἄρα οὐκ οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ· εἰ γὰρ δὴ μεμίσηται μὲν Ἡσαῦ καὶ πρὶν τι δράσαι τῶν

φαύλων, τετίμηται δὲ πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι πάροδον ὁ Ἰακώβ, ἔλεει δὲ πάλιν οὐς ἔλεεῖ, πῶς οὐκ ἐκεῖνο λοιπὸν περινοεῖν ἄξιον, ὡς οὐδὲν ὀνίνησιν ὁ τρέχων ἢ θέλων, τούτέστιν ὁ δράσαι τί τῶν ἀγαθῶν προθυμούμενος, ἀπήρτηται δὲ πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς τῶν παρὰ Θεοῦ νευμάτων; εἶτα τούτοις ἐπισωραεῖ καὶ τὰ προσεμπεδοῦν δυνάμενα τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν, καὶ φησί· λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραῷ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δυνάμιν μου· προσεπάγει δὲ τούτοις τὸ οἶονεὶ συμπέρασμα τοῦ παντός προβλήματος, καὶ φησὶν· ἄρα οὖν ὃν θέλει ἔλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει.

Ἐρεῖς οὖν μοι τί ἔτι μέμφεται: τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; τίς οὖν ἄρα γέγονεν αὐτῷ τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος; ἀσυμφανῆς μὲν λίαν, καὶ τοῖς παρ' ἐκείνων προβλήμασιν τάχα που καὶ ἐπαμύνειν δοκῶν· πλὴν ἀποχρῶν εἰς πληροφορίαν, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν ἔξω λόγου τοῦ πρέποντος παρὰ Θεοῦ· διανέμει γὰρ ἐκάστῳ τὸ πρέπον αὐτῷ, κατοικτεῖρει τε καὶ ἔλεεῖ τοὺς οἷς ἀναρμόσαι τὸ ἔλεεῖσθαι δεῖν, ὑποφέρει δὲ δίκαις τὸν ἀλλήτριον, οὐκ εὐθύς καὶ κατὰ πόδα τῶν αἰτιαμάτων ἀκολουθούσης ὀργῆς, προεισβαλούσης δὲ μᾶλλον μακρᾶς ἀνεξικακίας, ὡς οἶεσθαι πού τινος καὶ ἀφειδῆσαι λοιπὸν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὸν Θεόν· ἀντεξάγει δὲ οὖν ὁ Παῦλος, καὶ τοῖς ἐκεῖνα λέγουσιν ἀντανίσταται, τοῦ λόγου τὴν δυνάμιν ἐπαφείς τῷ προσώπῳ τῶν παρενηνεγμένων, Ἡσαῦ τε φημί καὶ μὲν τοι καὶ Φαραῷ· ἔφη τοίνυν ὡς πρὸς ἐκάτερον τῶν ἄνομασμένων· ὦ ἄνθρωπε, μὲν οὖν γε σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἀποφαίνει μὲν γὰρ ὡς ἐκ παραδείγματος ἐναργοῦς, ὅτι παυχάλεπον τὸ Θεοῖς κρίμασιν ἐπιτιμᾶν· εἰ γὰρ δὴ τις ἔλοιτο τὰ εἰκότα φρονεῖν, ἀναθήσει μὲν τῷ πάντα εἰδότεν Θεῷ τὸ κρίνειν ἕκαστα καθ' ὃν ἂν αὐτὸς εἰδείη τρόπον, ἐνδοιάσει δὲ κατ' οὐδὲν ὡς ἔστιν ὅσιον ἔπερ ἂν ἔλοιτο δράν, διαπλάττων ἐπ' ἔξουσίας τὰ ἐφ' ἐκάστου τυχόν· οἰκοῦν αἰτιαῖται λίαν τοὺς τοῖς Θεοῖς νεύμασιν ἐνιέντας ὅλως τὸν βασανίζοντα νοῦν πότερον καλῶς ἢ οὐχ οὕτως ἔχει· ἔδει γάρ, φησὶν, ἀπομιμῆσθαι μᾶλλον αὐτοῦς τὸ διὰ χειρὸς κεραμέως πλαττόμενον, καὶ μετὰ σιγῆς ὑπομένειν τὰ παρὰ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἀλλ' ἴσως καὶ πρὸς γε τοῦτο τινὲς ἐκεῖνο φασὶν· εἰ κεραμέως δίκην καθ' ὃν ἂν βούλοιτο

τρόπον διαπλάττει Θεός, ὡς τὸ μὲν εἰς τιμὴν ποιῆσαι σκεῦος, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν, πῶς οὐχ ἅπας τις οὖν ἀναπαίσει λόγος, τὸ γεγονός οἰεσθαι πάντη τε καὶ πάντως τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον καθ' ὃν καὶ πεποιήται: ὥστε ὁ μὲν τις ἐστὶν εἰς ἀτιμίαν γεγονώς, καὶ φύσιν τοιαύτην ἀπεκληρώσατο, πεποιήται δὲ τις ἕτερος ἤγουν ἐξεγγύγερται σκληρός. ἵνα ὡς αὐτὸς φησι, διαγγελῆ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῆ· ποία τοίνυν ἐπι τοῖς πταίουσιν ἢ γραφῆ; γεγονάσι γὰρ εἰς τοῦτο.

Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φαίη τις ἂν, ὅτι μάλιστα μὲν οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ὅτι φύσεων διαφορὰς ἐν τούτοις ἡμῖν ἢ τῶν νοημάτων δύναμις υπεσήμηκεν· οὐ γὰρ ἔφη πεποιῆσθαι τινὰς ὤμοους καὶ ἀπεσκληρότητας, ἤγουν εἰς σκεύη τιμῆς τε καὶ ἀτιμίας, οὐδὲ φύσιν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην ἐκνενέμηκεν ὅλως· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀναπαίσει φρονεῖν, ὅτι διαπλάττονται τινὲς οἰά περ σκεύη κεραμικά, ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν· καὶ τὸν γε τοῦ παραδείγματος τρόπον ἐκ προφητικῶν ἡμῖν πεσπαῖδαται λόγων· τίνα οὖν ἄρα τρόπον διαπλάττονται τινὲς, οἰά περ ἐκ κεραμείως, οἱ μὲν εἰς τιμὴν οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν, καὶ ἐπὶ ποίαις αἰτίαις εἰδείη τίς ἂν τοῖς Ἰερεμίου λόγοις ἐντυχῶν· γέγραπται δὲ οὕτως· ἀνάστηθι εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμείως, καὶ ἀκούσῃ τοὺς λόγους μου· καὶ κατέβην εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμείως, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων καὶ ἔπεσαν τὸ ἀγγεῖον. ὃ αὐτὸ ἐποίει, ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ· καὶ πάλιν αὐτὸς ἐποίησεν αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρπασεν ἐνάπιον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι· καὶ ἐγένετο, φησὶ, λόγος κυρίου πρὸς με λέγων, εἰ εἰς τὸ κεραμεῖος αὐτός οὐ δυναίσομαι τοῦ ποιῆσαι ἡμᾶς οἶκος Ἰσραὴλ; ἰδοὺ ὡς πληθὺς τοῦ κεραμείως ὑμεῖς ἐστέ ἐν ταῖς χερσίν μου· πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος ἢ ἐπὶ βασιλείαν τοῦ ἐξάραι αὐτούς· καὶ ἐπιστρέψουσι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ πάντων τῶν κακῶν αὐτῶν· καὶ μετανοήσω περὶ τῶν κακῶν ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν τοῦ ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφυτεύεσθαι· καὶ ποιήσουσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου· τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς μου, καὶ μέτανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Ὅρα, πῶς πλάττονται τινὲς εἰς τιμὴν τε καὶ ἀτιμίαν, οὐ φύσιν λαχόντες τὴν ἄδε πεποιημένην, ἀλλ' οἷς ἀνδράσειαν τὴν ἰσοπαλῆ καὶ πρέπουσαν ἀντίδοσιν κομιζόμενοι; οὐκοῦν εἰ κολύζει τῶν ἔλων ὁ ποιητὴς τὸν ἐκ τρόπων ἀγαθῶν μεταφυτῶντα

πρὸς τὰ αἰσχίω, καὶ τὸν ἐκ τῶν αἰσχιόνων μεταχωροῦντα πρὸς τὰ βελτίω τιμαῖς στεφανοῖ, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἶπεῖν ὡς ἥκιστα μὲν φαῦλοι γεγόνασι κατὰ φύσιν τινές, ἤγουν διαπλάττονται δι' αὐτούς, σκευὴ δὲ μᾶλλον γεγόνασιν ἀτιμίας, ὅτι καὶ τοι μετὰ τὸ αὐτούς εὐδοκίμειν ἐλέσθαι παρὰ θεῶ, ἐθελούσιον ἠρρώσθηκασι τὴν εἰς τὰ φαῦλα ῥοπὴν;

Ἄλλ' ἐσκλήρυνεν αὐτός, φησι, τὴν καρδίαν Φαραῶ· καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν πρὸς αὐτὸν, εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου· οὐκοῦν εἰ καὶ σκληρύνει τινὰς καὶ ἐξανίστησιν αὐτὸς ὀργῆς ὄντας σκευὴ, κεκατηρτίσθαι λεγόμενα εἰς ἀπώλειαν, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; πῶς δὲ ἂν γέγονεν ἀγαθὸς ὁ παρ' αὐτοῦ σκληρούμενος; τί οὖν ἂν ἔχοιμι πρὸς ταῦτα εἶπεῖν; ἀπόχρη πρὸς γε τὸ εἰδέναι τὸ ἀληθὲς, τὸ διακεῖσθαι τε καὶ φρονεῖν, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό ποτε τῶν φαύλων δημιουργὸς ὁ θεός· πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησεν, κατὰ λίαν· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἄνθρωπον εἶναι διατείνονται τὸν αἰγύπτιον, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν φύσεως [μὴ] μεταλαχεῖν ἀποδεικνύντων, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν· εἰ δὲ ἦν καθ' ἡμᾶς, ἢ τῆς θείας ἐναργῶς καταγορεύοντων φωνῆς, ὡς οὐ τὸ καλὸν ὀρώσης καὶ τὸ μὴ οὕτως ἔχον· ἢ εἰ τοῦτο καταπεφρίκασιν, ὁμολογούντων εἶναι κατὰ τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς ὑπαρξιν παρενηνεγμένα· οὕτω γὰρ τὴν προαλεστάτην ἀποκρούσονται δόξαν. Τὸ δὲ, εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, πρὸς τὸν Φαραῶ εἰρημένον, κατασημαίνει οὐ τὸ ἔκτισα ἢ δεδημιούργηκα, κέκληκα δὲ μᾶλλον εἰς τὸ ἐθελῆσαι δεῖν ἀντιπρῶπτειν ἐμοὶ, καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ τῆς γεννήσεως, ἀλλ' ὅτε Μωσῆς ἀπεστέλλετο λυτρωσόμενος τὸν Ἰσραήλ· καὶ ἐπὶ ποίοις τισίν, ἢ καὶ ὄτου χάριν· ὁ πάνσοφος ἡμῖν διατρανώσει Παῦλος· θελῶν γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ τὰ ἐξῆς· πεπλάνητο ἢ σύμπασα γῆ κατὰ γε τοὺς ἀνωθεν ἔτι καιρούς· οἱ μὲν γὰρ τῇ κτίσει λελατρεύκασιν, οἱ δὲ τὸ δοκοῦν ἐποιοῦντο σέβας· κέκληται δὲ μόλις εἰς ἐπίγνωσιν Ἀβραάμ, ἀνέφω τε οὕτω τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος, ταῖς εἰς θεὸν λαίρειαις προσκειόμενον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον, εἶτα χρόνους ἐν αὐτῇ διατετρίψασιν μακροὺς, κατώλισθον εἰς ἀπάτην, καὶ τοῖς ἐγχαυρίοις λελατρεύκασιν θεοῖς· ἀλλ' ἐμέμνητο θεὸς τῶν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένων· καὶ προκεχειρίστο μὲν εἰς ἀποστολὴν ὁ Μωσῆς, ἵνα

τῆς δουλείας ἀπολύσῃ τὸν Ἰσραήλ· ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς τὴν ὑπ' αὐτῷ λατρείαν, καὶ πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς, τὸ μὴ πύθεσθαι μόνον ὅτι σπεφανέρωται διὰ χρόνων μακρῶν τῶν ἰβραίων θεός, ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῖς ὑπεράγαν τερατουργίαις προσεμπεδοῦσθαι εἰς τὴν ὑπ' αὐτῷ πίστιν καὶ δόξαν, ὅτι μὴ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐστὶν θεοῦς ἄφωνός τε καὶ ἀναλκῆς· σιδηαλιουχεῖ δὲ μᾶλλον τὸ σύμπαι αὐτός, καὶ ὅτι τοῖς ἀντιπράττουσιν τοῖς αὐτοῦ νεύμασι καλῶς κηρύττουσιν ὄργαι· ἀλλ' ἔδει πάλιν τερατουργεῖν ἐθέλοντα τὸν θεὸν εὐαφώρμως ὁρᾶσθαι πρὸς τοῦτο ἰόντα· ἐξεγήγερται τοίνυν ὁ Φαραὼ πρὸς ἀντίστασιν οἰκονομικῶς, καὶ καλεσκληρύνετο τῆς θείας δυνάμεως· ταύτη τοι ἐκολάζετο οὐκ ἀδίκως, ἀνόσιος τε γὰρ ἦν καὶ εἰδωλολάτρης, κατηκίζετό τε σιδηῶ καὶ σπινθία τὸν Ἰσραήλ, καὶ μισθὸν αὐτοῖς ἐπῆρτησεν πόνον· διὸ καὶ σκευὸς ὄργῆς κεχηρημάτιεν ἀναγκαίως, καὶ κατήρτιστο εἰς ἀπώλειαν, τούτέστιν εἰς τοῦτο φαυλότιτος διήλασε τρόπων, ὡς σκευὸς εἶναι λοιπὸν ὄργῆς τε καὶ ἀπωλείας· τούτῳ θεὸς προσεχρήσατο πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ, ἵνα διαγγελῆ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ ἵνα παθεῖν αὐτὸς ὁρῶτο τοῦ παθεῖν ἄξιος· ὥστε τὸ παθεῖν ὠφείλετο διὰ πρώτας ἀμαρτίας, καὶ εἰ μὴ προσκέκρουκεν διὰ τῶν δευτέρων· οὐκοῦν λελύσθω πᾶς μῶμος καὶ φλυαρία κατὰ θεοῦ· θέλων γὰρ ἐνδείξασθαι τὴν ὄργην καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν, ἠνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὄργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, ἵνα ὠφελήσῃ σκευὴ ἐλέους, τούτέστι τοὺς ἠλεημένους διὰ πίστεως· κεκλήμεθα γὰρ οὐ μόνον ἐξ ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔθνων.

Cap. X. 5.

Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου κ. τ. λ.

Cod. f. 151. b.

Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, φησὶν ὁ ποιήσας ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτῇ· ἀλλ' ἦν οὐδεὶς παντελῶς ὁ ἀμωμῆτως αὐτὴν κατορθῶσαι δυνάμενος· τίς γὰρ συνήσει παραπτώματα; οὐκοῦν ἀμείνων ἢ δικαιοῦσα χάρις, καὶ γραφῆς ἡμᾶς ἀπαλάττουσα τῆς ἐν νόμῳ.

v. 11.

Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ κατασχυρῆσεται κ. τ. λ.

Cod. f. 153.

Μὴ ποιείσθω ἴδιον ἀγαθὸν τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν ὁ Ἰσραήλ· πᾶς γὰρ ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται, φησὶ, τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται, καὶ ἂν ἰουδαῖος ἢ καὶ ἂν ἑλλήν, καὶ ἂν δοῦλος καὶ ἂν ἐλεύθερος· ἀδιαφόρως σώζει ὁ

θεὸς τῶν ὅλων, αὐτοῦ γὰρ ἅπαντα· οὕτω φημὲν ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ.

Μὴ ἀπόσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, μὴ γένοιτο.

Cap. XI. 1

Ἐμφρόνως ὁ Παῦλος καὶ τοὶ παθόντες τὸν σκοτισμὸν οὐκ ἔσθ' μειζρόνως καλασκληρύνεσθαι τὸν Ἰσραὴλ ταῖς εἰς ἅπαν ἀπογνωσέσι, μέτεῖσι δὲ ὡσπερ ἐντέχνως ταῖς χρηστοεπείαις· ἄρτι μὲν γὰρ ὡς ἀπιθῆ κατητιᾶτο τὸν Ἰσραὴλ· ἐλπίδος γε μὴν τῆς ἀνωθεν οὐκ ἀπογυμνοῖ, οὔτε μὴν ὀλοτρόπως τῆς πρὸς θεὸν οἰκειότητος ἐξωσθῆναι φησὶ, καὶ σαφῆ τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν, ἑαυτὸν παραθεῖς ὄντα ἰσραηλίτην καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, εὐφυσίατά τε καὶ θεοῦ λαὸν ἀποκαλῶν ἔτι, καὶ προστιθεῖς τὸ μὴ γένοιτο τοῖς περὶ τοῦ ἀπεῶσθαι λόγοις· ταῦτα δὲ ἦν οἰονεῖ περισσαινόντος τοὺς ἀπιθεῖν ἐλομένους, καὶ σωπικῶς ὑποτρέχοντος, καὶ εἰς ἕξιν αὐτοὺς ἀποφέροντος τὴν εὐσεβῆ καὶ εὐήνιον· εἴπερ οὖν ἐστὶν ἑναργὲς ὡς κέκληται πρὸς ἀποστολὴν αὐτός, τέθειται δὲ καὶ τῶν τοῦ σωτῆρος μυστηρίων ἱερουργός, εἰς τὰ ἔθνη κήρυξ καὶ ἀπόστολος, καὶ τοὶ ὑπάρχοντες ἐξ Ἰσραὴλ, πρόδηλον ὡς οὐκ ἀπόσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Cod. 1. 158

Ἡ οὐκ εἶδατε ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή;

v. 2.

Ἐπικαιρότατα καθάπερ εἰκόνα ἰνὰ τοῦ συμβεβηκότος τῷ Ἰσραὴλ παρακομίζει τὴν ἱστορίαν τὴν ἐπὶ τῷ Ἠλιοῦ· ἐστὶ γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν τηνικάδε πραγμάτων καλιδεῖν εὐκόλως, ὡς αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ σπεπαροίνηκεν ὁ Ἰσραὴλ· βασιλεύοντος μὲν γὰρ Ἀχαάβ τῆς Σαμαρείας, ἐκτόπως ἐθρησκεύετο τὰ χειρότμηλα παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ, θυσίαι τε ἦσαν καὶ τεμένη πανταχοῦ· ἐδεδίεσαν δὲ πάντες οἱ θεῶ προσκείμενοι καὶ δύσοιστον οὕτω τὴν δίωξιν ὑπομεμενέκασιν, ὡς καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ πετρῶν καταδύσεσιν κρύπτεσθαι προφήτας, ὅτε καὶ αὐτὸς Ἠλίας ἀνήχθη εἰς βαθεῖαν ἔρημον· προσέπιπτεν δὲ τῷ θεῷ λέγων, τὰ θυσιασθήριά σου καλίσκαψαν, τοὺς προφήτας σου ἀπέκλειαν, καὶ γὰρ ἐπέλειψθην μόνος, καὶ ζήλοῦσι τὴν ψυχὴν μου· ἀνήκουεν δὲ πρὸς τοῦτο εὐθεὺς, κατέλιπον ἑμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας οἳ τινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ· ἀλλ' ὡσπερ τότε θεὸς μὲν οὐκ ἦν οὕτω δειναῖς ἀνοσιουργίαις ἐνείεις τὸν Ἰσραὴλ, ἰδίαις δὲ μᾶλλον ἀπονοίαις χρώμενοι κατώλισθον αὐτοῖ· οὕτω δὲ πάλιν προθέντος ἅπασι τοῦ θεοῦ καὶ πατρός τὴν διὰ Χριστὸν σωτηρίαν, διαθουμένου δὲ παντελῶς οὐ-

Cod. 1. 158. b

ὅτι κατ' ἄλυσθον ἐβελοντί πρὸς ἀπόστασιν. παρωσάμενοι τὸν λυτρω-
τήν οὐκοῦν οὐκ ἀπάσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, προῦθηκεν γάρ, ὡς
ἔφη, τὸ εἶ περ ἔλοιτο μεταλαχεῖν τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας.

Cap. XI. 6.

Εἰ δὲ χάριτι, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων κ. τ. λ.

Εἰ δὲ χάριτι, φησὶν, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων ἐπεὶ ἡ χάρις, οὐκ ἔτι
γίνεται χάρις ἕνεκα. φησὶν. ἂν οἴοιτό τις ἐξ ἔργων εὐδοκιμεῖν, ἐκαὶ
δὴ πάντως εὐκαῖον ἔσται καὶ περιττὸν τὸ τῆς χάριτος ὄνομά τε καὶ
χρῆμα τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ, φησὶν, ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χά-
ριν ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα οὐκοῦν εἰ ἐξ ἔργων ἡ χάρις. οὐκ ἔτι γίνε-
ται χάρις.

— 7

Τί οὖν; ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν.

Cap. I. 100. b.

Ἐφη μὲν ὅτι οὐκ ἀπάσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἦν
εἰκὸς ἀντανασθῆναί τινας, ἐκεῖνό που πάντως προῖσχυμένους καὶ λέ-
γοντας· καὶ τοι πᾶς οὐκ ἀπάσατο τὸν λαὸν ὁ θεὸς, εἴπερ ἀπάλυσθεν
ὁ Ἰσραὴλ. εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν καὶ ὀλοτελῶς, ἀλλ' οὖν ὡς ἐν μοίρᾳ·
λείψμα γὰρ σέσωσαι. καὶ τοῦτο κατ' ἐκλογὴν ὑπανθ' δὲ πάλιν καὶ
μᾶλα ἐμφρόνως καὶ φησί· τί οὖν; τούτέστιν, τί δὴ πρὸς ταῦτα φημί·
ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ. τούτου οὐκ ἐπέτυχεν, ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ
δὲ λοιποὶ ἐπορώθησαν ἐπεζήτει μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ τὴν ἐκ νόμου δι-
καίωσιν· εἴτα πᾶς ἦν δικαιοῦσθαι αὐτὸν, φησί, τετελειωκότος οὐδένα
τοῦ νόμου· οὐκοῦν τὴν διὰ τύπου δικαίωσιν ἐπεζήτει μὲν ὁ Ἰσραὴλ,
οὐκ ἐπέτυχεν δέ· ἀλλ' οἱ γὰρ ἀπολέγησαν καὶ τῶν ἄλλων ἐξηρημένοι,
διὰ τὸ εὐπιθῆς ἐπέτυχον· δεδικαίωνται γὰρ διὰ πίστεως· πεπάρωνται
δὲ οἱ λοιποὶ, τούτέστιν οἱ σκληροὶ τε καὶ ἀνουδέτητοι.

— 9.

Καὶ Δαβὶδ λέγει γεννηθῆτε ἡ τράπεζα αὐτῶν κ. τ. λ.

Cap. I. 162.

Γεννηθῆτω, φησὶν, ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς σαγίδα, καὶ τὰ ἐξῆς·
ἐπάρατος γὰρ καὶ μᾶλα ὀρθῶς γέγονεν αὐτῶν ἡ τράπεζα, τούτέστιν
ἡ κακοζενία καὶ ἡ ἀμότης, ἦν ἐπὶ Χριστῷ πεποιήνται κατὰ τὸν τοῦ
σταυροῦσθαι καιρὸν δεδιψηκότι γὰρ αὐτῷ προσεκόμισαν ὄξος χολῆ
συμμιγῆς.

v. 11.

Λέγω οὖν μὴ ἔπαισαν ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο.

Cap. I. 163

Ἄγαμαί σε τῆς ἐπεικειίας, ᾧ θεσπέσιε Παῦλε· μέλαχειρίζη γὰρ
εὐτεχνῶς τῆς οἰκονομίας τοὺς λόγους· οὐχὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας
κεκλήσθαι τὰ ἔθνη διατεινόμενος, ἵνα εἰς ἅπαν ἀποπέσοι τῆς εἰς θεὸν

ἐλπίδος ὁ Ἰσραὴλ οἶά τινι λίθῳ περιπταίσαντες Χριστῷ, ἀλλ' ἵνα μάλλον τοὺς ἀδοκίτως εἰσδεδεγμένους παραζηλοῦντες, μεταμαθεῖν ἔλοιλο τὰ αἰσχίῳ, καὶ φρονεῖν ἄμεινον, ἢ πρὶν, παραδέξαιλό γε οὕτω τὸν λυτρωθῆναι παραστήσεται δὲ ὁ λόγος ὡς ἐν βραχέϊ παραδείγματι· παῖδες μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε μικροὶ καὶ ἄνηβοι, τὰς τοῖς ἔτι νηπίοις πρέπουσας εἰσδέχονται λύπας· εἶτα πατὴρ ἢ μητὴρ ἀποδραμόνης βραχὺ, ἀπροφάσιστον μὲν τῶν ὁμμάτων καταχέουσι δάκρυον· λυποῦσι δὲ οὐ μείριως τοῖς γεγεννηκότας· φέρει γὰρ εἰς τοῦτο τῆς φυσικῆς φιλοστοργίας ὁ νόμος· καὶ δὴ τῆς μικροψυχίας καὶ εἰκαιότητος νηπιστροφῶν ἀφισιάντες εὐτεχνῶς, παιδίον ἀπλῶς τε παραλυχὸν ἀρπάζουσιν, αὐτῷ τε προσάγουσι τὰς παρὰ σφῶν τιμὰς, παραζηλοῦντες ἐκεῖνο καὶ οἷον κατερεθίζοντες εἰς ἐπισιροφὰς καὶ ἀγάπησιν τὴν ἐφ' ἑαυτοῖς τοιούτον τι πεπράχθαι, καθάπερ ἐγὼ οἶμαι, καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ἀπογινώσκειν οὐκ ἐφίεις, καὶ τοι προσκεκρουκότα, τὸν Ἰσραὴλ.

Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν, πλεῖτος κόσμου.

Cap. XI. 12.

Εἰ γὰρ πεπλούτηκε, φησὶν, ὁ κόσμος τὴν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα διὰ γε τὸ προσκροῦσαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπεὶ περ εἰσὶν ἐν ἐνδείᾳ φρονὸς ἀγαθῆς, προσελήφθη τὰ ἔθνη, τίς ἂν εἴη λοιπὸν ἢ πρόσληψις αὐτῶν, ἢ μονονουχὶ καὶ θανάτου λύσις καὶ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;

Εἰ πως παραζηλώσω μετὰ τὴν σάρκα.

Col. 1. 11.

v. 14.

Σάρκα πάλιν ἰδίαν ἐν τούτοις ἐνομάζει τὸν Ἰσραὴλ, ἥτοι τὸ κατὰ σάρκα γένος· ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοι τυχόν, εὐκλεᾶ τε καὶ ἀξιόχρεων καὶ φιλαιτάτην Θεῷ τὴν ἀποστολὴν τὴν ἐμὴν εἶναι λέγω, καὶ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον χρειωδεσιάτην οὐχ ἵνα ταῖς διακένοις τιμαῖς καὶ ἐκτόποις φιλοκομπίαις τὴν ἑμαυτοῦ φαίνομι στεφανῶν κεφαλὴν, ἀλλ' ἵνα τὸ κατὰ σάρκα γένος ἀνασώσασαι τὸ ἐμὸν· μονονουχὶ διακένων οἶά τινι κέντρῳ τῷ ζήλω, καὶ διανιστάς εἰς τὸ ἐλέσθαι δεῖν τῇ διὰ Χριστοῦ χάριτι δικαιοῦσθαι.

Col. 1. 12. 13.

Ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.

v. 25.

Ἐκεῖνο δὲ πάλιν ἄθρει καὶ κατασκεῖσθαι· ἔφη μὲν γὰρ ὅτι τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσελεύσεται, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· ἀλλ' εἴ τις ἔλοιτο πρὸς τοῦτο εἰπεῖν, καὶ τοι πολλοὶ τῶν ἐθνῶν ἐν ἀπιστία τεθνήκασιν, πῶς οὖν εἰσβέβηκε τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν; ἀλλ' οὐδὲ πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, εἴπερ ἔστιν ἀληθὲς ὅτι τὸν τῆς ἀνομίας υἱὸν

Col. 1. 14. 15.

παραδέξονται οἱ Ἰουδαῖοι, τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἠφειδικόλης· τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἔφασκεν, ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψετε· καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος· ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς· διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει· τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς τοῦτο· φημὲν, ὅτι θεοῦ προθέτου ἀδιαφρονήτως ἅπασιν τὴν διὰ πίστεως χάριν, ἐξείργοντος δὲ παντελῶς οὐδένα, πῶς οὐκ εἰσβέβηκε τὸ πλήρωμα τῶν ἔθνων, τό γε ἦκον εἰς νοῦν καὶ σκοπὸν τὸν τοῦ κεκληκότος· οὐ γὰρ εἴ τις ἐθέλοντι παρώλισθον καὶ τῆς δωρεᾶς διημαρτίκασιν, ταύτῃ τοι καλεψευσμένον τὸν τῆς γραφῆς εὐρήσομεν λόγον· ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς τῶν ἅπαξ δεδωρημένων μεταλαχεῖν, ἐθελοῦσιον ἀντὶ ὅτου πεποιήνται τὴν ἀπόστασιν· οὐκοῦν ὅσον ἦκεν εἰς ἡμερότητα καὶ φιλάνθρωπίαν τοῦ κεκληκότος, καὶ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσβέβηκεν· σέσωσται δὲ καὶ ἅπας ὁ Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ ἀκαμπτεῖς γεγόνασιν, ταύτῃ τοι καὶ πάρωσιν αὐτοῖς ἀπὸ μέρους γενέσθαι φησί.

Cap. XI. 26.

Καθὼς γέγραπται, ἤξει ἐκ Σιών ὁ ῥυόμενος.

Ὅτι μέλλει σῶζεσθαι καὶ ὁ ἀπόβλητος Ἰσραὴλ κατὰ καιροὺς· βεβαιοῖ γὰρ τῆς ἐλπίδος, λόγιον παραλίθεις ἱερόν· σωθήσεται γὰρ κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραὴλ, ἔσχατος καλούμενος μετὰ τὴν τῶν ἐξ ἐθνῶν κλήσιν.

v. 30.

Ὅσπερ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτὲ ἠπιθήσατε τῷ θεῷ κ. τ. λ.

104. 1. 170

Ἰσα δείκνυσι τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα, καὶ μιᾷ χάριτι τεθεραπευμένους τοὺς τε ἐξ ἐθνῶν καὶ τὸν Ἰσραὴλ· κέκληται μὲν γὰρ κατὰ καιροὺς διὰ τοῦ Μωσέως ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρίας ἐξήρηται· ἀλλ' οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταί, τούτέστι τὰ ἔθνη, ὡς διὰ γε τῶν Αἰγυπτίων νοούμενα, τέως ἠπίθησαν τῷ ἔλεει τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· οὐ γὰρ πεπιστεύασιν ταῖς θεοσημείαις ταῖς διὰ Μωσέως, οὐκ ἔθελον εἰδέναί τὸν τῶν Ἑβραίων θεόν· ἀλλ' ἐξεπέμπετο μὲν μόλις ἱερουργίῳ κατὰ τὴν ἔρημον τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, εἰχονίῳ δὲ αὐτοῖ τῆς ἀρχαίας ἀπάλης· ἀλλὰ νῦν ἠλήθηται προσκεκρουκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ὃς καὶ ἠπίθησε τῷ ἔλεει τῶν ἐθνῶν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐλεηθεῖ κατὰ καιροῦς· Ἰσα τοιγαροῦν, ὡς ἔφην, τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα, τῆς τοῦ κατωικτερόντος ἐπικουρίας ἐν ἴσῳ τρόπῳ δεδημένα· συγκεκλεῖσθαι δὲ φησί τοὺς πάντας εἰς ἀπίθειαν παρὰ θεοῦ, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ·

καὶ οὐ τί που τῆς θείας βουλῆς ἔργον γενέσθαι λογιόμεθα τὸ ἀπί-
 σῆσαι τινὰς, ἵνα καὶ κατοικτεῖροντο πεσόντες εἰς τοῦτο· συνέκλεισε
 δὲ μᾶλλον εἰς ἀπίθειαν, ἐνόχους ὄντας ἀποφαίνων τοῖς ἀπίθειας ἐγ-
 κλήμασι, καὶ οἷον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐληλεγμένους· ὡς εἰς
 τοῦτο λοιπὸν καθίκοντο δυσπραξίας· ὡς μόνου δεῖσθαι τοῦ κατοικτεῖ-
 ρεσθαί τε καὶ ἐλεεῖσθαι.

Ὁ ἐσθίων, κυρίῳ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ.

Cap. XIV.

Col. I. 195. b

Οὐ περὶ τὰ καίρια τὸ πρᾶγμα ἐστὶν τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ διὰ
 τὸν θεὸν οὗτος κακείνος ἐργάζεται, εἰ ἀμφότεροι εὐχαριστοῦσιν· εἰ οὖν
 τὸ εὐχαριστεῖν ἐστὶ τὸ ζητούμενον, οὐκοῦν ὁ ἐσθίων κρέα· οὐχ ὁ ἰου-
 δαΐζων, οὗτός ἐστιν ὁ εὐχαριστῶν ὁ λαβὼν ἄδειαν ἐσθίειν κρέα· οὐ
 μὴν ὁ ἔτι τῷ νόμῳ κατεχόμενος.

Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ κ. τ. λ.

v. 14.

Col. I. 195

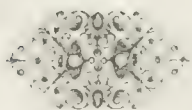
Οἶδα καὶ πέπεισμαι, φησὶν, ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι'
 ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· ἀξιοχρεῶς ὁ μάρτυς εἰδέναι καὶ πεπεῖσθαι διϊ-
 σχυριζόμενος· προσεπάγει δὲ τὸ ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ πρὸς τὸ καὶ ἔτι μει-
 ζόνως ἐμπεδοῦσθαι τὸ ἀληθές, ἔπεισθαί τε τοῖς ἀκροαμένοις τὴν πί-
 στιν ἐνδοιασμοῦ τινος δίχα· διαμέμνηται δὲ πάντως που εἰρηκότος τοῦ
 Χριστοῦ, οὐ τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῦ τὸν ἄνθρωπον καὶ
 ὅτι πᾶν ἕδισμα χωρεῖ μὲν εἰς τὴν κοιλίαν, ἐκπέμπεται δὲ καὶ εἰς
 ἀφεδρῶνα· καὶ τοῦτο φύσις αὐτῷ καὶ χρεία· οὐκοῦν ὅσον μὲν ἦκεν εἰς
 ἰδίαν φύσιν, κοινὸν ἢ βέβηλον οὐδὲν τῶν τελούνηων εἰς τροφάς, ἀγιά-
 ζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐνλεύξεως· μεμνήμεθα δὲ ὅτι καὶ πρὸς
 τὸ εἶναι παρενεγκῶν τὰ πάντα θεός, εἶδεν φησὶν ὅτι καλὰ λίαν, καὶ
 εὐλόγησεν αὐτά· ἐπαινοῦντος γε μὴν θεοῦ καὶ μὴν καὶ ἀπηλογηκό-
 τος τὰ ἴδια κτίσματα, τίς ὁ φάναι τολμῶν μολισμοῦ καὶ βεβηλώ-
 σεως εἶναι πρόξενον, καὶ οὐκ αὐτοῦ ποιήσεσθαι τὴν καλιάρρησιν τοῦ παρ-
 ενεγκόντος εἰς ὑπαρξίν· οὐκοῦν κοινὸν μὲν τῇ φύσει τῶν πεποιημένων
 παντελῶς οὐδέν· εἰ δὲ δὴ τις οἶοιτο κοινὸν εἶναι τι, κεκοίνωται διὰ
 τοῦτο καὶ νενόσηκεν αὐτός ὡς ἐν ἰδίᾳ γνώμῃ τὴν βεβήλωσιν· πάντα
 μὲν γὰρ καθαρὰ, κοινοῦ δὲ τὸν ἄπιστον ἢ ἐπὶ τίσιν ὀλιγοπισθία· καὶ
 οὐκ αὐτά σου πάντως ἂ νενόμικεν εἶναι κοινά· ὡσπερ γὰρ τοῖς τε-
 λείοις τὸν νοῦν εἰς ὁ φύσει θεός καὶ οὐδεὶς ἐπ' αὐτῷ ἕτερος, ἀλλ' οὔτε
 εἰδωλὸν τι ἐστὶν ἐν κόσμῳ, λελόγισται δὲ παρ' οὐδὲν καὶ τὸ εἰδω-

λέθειαν ἔχει γὰρ εἰδωλον οὐκ εἰδώς, πῶς ἂν εἰδείη τὸ εἰδωλόθυλον; τοῖς γε μὴν οἰομένοις πολλοὺς εἶναι θεοὺς, ἔσται τι πάντως καὶ εἰδωλόθυτον· οὕτω τοῖς πεπωπιστευκόσιν ἀβέβηλα τὲ εἶναι καὶ καθαρὰ τὰ παρὰ θεοῦ, κοινὸν μὲν τῇ φύσει πανηλεῶς οὐδὲν ἀνεῖται δὲ πάντως ἐπ' ἰξουσίας τῶν ἐδαδίμων ἢ χοῦσις· τοῖς γε μὴν οὕτω πρὸς τοῦτο γνώμης ἠρημένοις, οὕτω μὲν καθαρὰ κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν ἔχειν ὀρθῶς· κοινὰ δὲ, ὅτι σκάζει πῶς αὐτοῖς πρὸς ἀλήθειαν ὁ νοῦς.

Διὸ προσλαμβάνετε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ὑμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ.

Ἐν σώμα ἔσμεν οἱ πολλοὶ, καὶ ἀλλήλων μέλη κατὰ τὸ γεγραμμένον, συνείροντες ἡμᾶς εἰς ἐνότητα τοῦ Χριστοῦ τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς· αὐτὸς γὰρ ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας· δεῖ δὴ οὖν ἄρα τὸ αὐτὸ φρονεῖν εἰς ἀλλήλους, καὶ εἴ τι πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχειν πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, χαίρειν πάντα τὰ μέλη· διὸ προσλαμβάνεσθε, φησὶν, ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ὑμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ· προσληψόμεθα δὲ ἀλλήλους, τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἠρημένοι, βαστάζοντες δὲ καὶ ἀλλήλων τὰ βάρη, καὶ τηροῦντες τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης· οὕτως ἡμᾶς προσελάβετο καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθῆς οὕτως ἠγαπήσθαι τὸν κόσμον εἰπὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὥστε καὶ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δεδόσθαι τὸν υἱόν· δέδοται γὰρ τῆς ἀπάντων ἡμῶν ζωῆς ἀντάλλαγμα, καὶ θανάτου τὴν καταλλαγὴν ἐσχήκαμεν, καὶ θανάτου καὶ ἁμαρτίας ἐκλελυτράμεθα· καὶ τὸν γε τῆς οἰκονομίας σκοπὸν διαλευκαίνει λέγων, Χριστὸν γεγενῆσθαι διάκονον περιηομῆς ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ τὰ ἔξῃς· ἐπειδὴ γὰρ τοῖς Ἰουδαίων πατράσι προεπήγγελται Θεὸς, ὅτι καὶ εὐλογήσῃ τὸ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενον σπέρμα, καὶ ὡσεὶ τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, ταύτῃ τοι πέφηνεν ἐν σαρκὶ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος Θεὸς ὑπάρχων, ὁ λόγος αὐτὸς ὢν, ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν καὶ εἰς τὸ εἶναι συνέχων, καὶ τὸ εὖ εἶναι τοῖς οὖσι ἀπονέμων ὡς θεός· ἦλθεν δὲ εἰς τόνδε τὸν κόσμον μετὰ σαρκὸς, πλὴν οὐ διακονηθῆναι μᾶλλον καθὰ φησὶν αὐτός, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀντίλυτρον ὑπὲρ πολλῶν· ὁμολογεῖ γε μὴν ἀσίχθαι σαφῶς, ἵνα πληρώσῃ τῷ Ἰσραὴλ τὴν ὑπόσχεσιν· ἔφα-

σκην γάρ, οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ· οἰκοῦν οὐ ψευδοεπήσει λέγων ὁ Παῦλος διάκονον αὐτὸν γεγονῆσθαι ἐκ περιτομῆς· εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, τεθεῖσθαι τε πρὸς τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός καὶ εἰς ἔλαιον τοῖς ἐξ ἔθνων, ἵνα καὶ αὐτοὶ δοξάσειαν ὡς τῶν ὅλων γενεσιουργὸν καὶ τεχνίτην τὸν σωτήρα τε καὶ λύρωτήν· ἔδει γὰρ ἔδει διὰ πολλὴν ἀπίθειαν ὑβριζούσης αὐτὸν ἀνοσίως τῆς περιτομῆς, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ λύρωσιν οὐ προσιεμένης, μὴ ἀπρακτῆσαι δοκεῖν τὴν ἄφραστον τοῦ Θεοῦ χάριν, ὀλίγων καὶ μόλις κομιδῆ διασσεσωμένων τῶν πεπιστευκότων ἐξ Ἰσραὴλ· ταύτη τοι καλευρομένης ὡςπερ ἐφ' ἅπαντας τῆς ἀνωθεν γαληνότιδος προσελήφθη τὰ ἔθνη, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ σοφίας τὸ μυστήριον οὐχ ἡμαρτηκὸς ὁράται τοῦ πρὸς ἡμερότητα βλέποντος σκοποῦ· σέσωσται γὰρ ἀντὶ τῶν ἀλισθηκότων ἢ ὑπ' οὐρανόν, κατοικτείροντος Θεοῦ· ὅτι δὲ προαναπεφώνητο τὸ μυστήριον διὰ φωνῆς ἁγίων προεγνωκότων ἐν πνεύματι τὰ ἐσόμενα, καθίστησιν ἐναργεστάτη τῶν προφητειῶν παραθέσει.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Α.

Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀπεστάλθαι, φησὶν, ὁ Θεσπέσιος Παῦλος παρὰ Χριστοῦ, εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστὶ τὸ διὰ θελήματος Θεοῦ· ἐπειδὴ γὰρ δι' υἱοῦ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐστὶ τοῦ πατρὸς, δι' αὐτοῦ πάλιν τοὺς ἁγίους εἰς ἀποστολὴν προκεχειρήσθαι φημέν.

Καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός κ. τ. λ.

Ὅτι ὀνήσει Ἰῶν κηρυγμαίων ἡ δύναμις οὐ μόνον Κορινθίους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐν Χριστῷ κεκλημένους εἰς τὸν διὰ πίστεως ἁγιασμόν, διατρανοῖ λέγων, ἁγιασμένοις ἐν Χριστῷ, ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν· ὁ μὲν γὰρ νόμος οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ κεκέλευκε τοῦτο δοῦν, ἀλλ' εἰς τὸν θεῖον αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν ἀφικέσθαι· ἐδεδίει γὰρ τῆς παρ' αὐτοῖς διανοίας ὡς εἰκὸς τὸ εὐμετακόμιστον, μὴ ἄρα πως προσκυνεῖν ἢ θύειν ἐν παντὶ τόπῳ κεκελευσμένοι, πρόφασιν τῆς εἰς τὸ αἰσχίῳ μελαβολῆς [ἔχουσαν] τὸν νόμον, καὶ προσκυνήσειαν τοῖς γλυπτοῖς, ναοὺς ἑαυτοῖς ἰστῶντες καὶ βωμοὺς· ἐπειδὴ δὲ κεκλημέθα λοιπὸν οἱ ἐξ ἔθνων διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς Θεόν, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀσφάλειαν πεπλουτήκαμεν, προσκυνεῖν τετάγμαθα οὐκ ἐν γε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἅπαντες, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ· καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενον, καὶ προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ἐπιστέλλει δὲ οὖν ἅμα Σωσθένηι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησεν ὁ Χριστός· καὶ τίς αὐτὴν ᾤπτο· πάντες οἱ ἁγιασμένοι καὶ κεκλημένοι διὰ Χριστοῦ πρὸς δικαίωσιν, ἐπικαλούμενοί τε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, τούτέστιν εἴτε ἐν

τῆ τῶν ἰουδαίων γῆ, εἴτ' οὖν ἐν ταῖς τῶν ἔθνῶν πόλεσίν τε καὶ χώ-
ραις· θεὸν δὲ κατὰ φύσιν διακηρύττει Χριστὸν, καὶ σὺν αὐτῷ τε καὶ
δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν δόξαν πραγματεύεται· θεοῦ μὲν γὰρ
ἐκκλησίαν ὀνομάζει τοὺς ἡγιασμένους· Χριστῷ δὲ πάλιν αὐτοὺς προσ-
νέμει λέγων, εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Cap. I. 3.

Χάριτι στεφανοῖ τοὺς πεπιστευκότας τῆ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πα-
τρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα
παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· συνδοτήρ τέ ἐστι καὶ συνχορηγὸς τῷ γε-
γεννηκότι τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν, καὶ διανομεὺς τῶν ἐξ οὐρανοῦ χαρισ-
μάτων, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πάντων εἰρήνη, τῆ παρ' ἑαυτοῦ χάριτι κα-
ταλαμψύρων ἀρχὰς, θρόνους τε καὶ ἐξουσίας, καὶ ἅσπασ ἀσπλῶς
εἰπεῖν πᾶσαν κτίσιν λογικὴν.

Cod. I. 21. 5.

Ἦτε δὲ κατηρισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ.

v. 10.

Ἵτι ὀνόματι τῷ δεσποτικῷ κατασεμνύνεσθαι δεῖν, ἀναγκαῖον ἦν
ἄμα καὶ σοφὸν ἀναπεῖσαι, λέγων αὐτὸς δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν,
τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ
τῆς γῆς· χριστιανοὶ γὰρ ὀνομάσμεθα, καὶ τὸ ὄνομα τὸ καινόν πε-
πλουτήκαμεν, οὗ δικαίως ἐστέρηνται τινες τῶν ὀρθῶν τῆς ἐκκλησίας
ἀποφοιῶντες· καὶ προσκείμενοι πνεύμασι πλάνοις, καὶ ἀνοσίων τινῶν
ψευδοδιδασκάλων τεραλισμοῖς, τὸ αὐτῶν ἐσχίκασιν ὄνομα, καὶ μάλα
εἰκότως· οὐ γὰρ εἰσὶ τοῦ Χριστοῦ, τὴν κατ' αὐτοῦ δυσφημίαν μερι-
σάμενοι, καὶ εἰς διαφόρους δόξας τε καὶ γνώμας κατεσχισμένοι· καὶ
τοι Χριστοῦ τοὺς ἰδίους κειληκότες ἐν εἰρήνῃ· καὶ ὅτι εἷς ἔστιν αὐ-
τὸς, καὶ οὐ μεμέρισται· ἐν οὖν οἱ πάντες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ, κατηρτί-
σμεθά τε πρὸς τοῦτο ἐν τῷ αὐτῷ νοῖ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, συνδέν-
τος ἡμᾶς εἰς ὁμοψυχίαν καὶ ἔνωσιν τὴν πνευματικὴν τοῦ περὶ ἡμῶν
λέγοντος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, θέλω ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμὲν, οὐ-
τως καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν.

Cod. f. 221. 4.

Μεμέρισται ὁ Χριστός; μὴ Παῦλος ἐσταυράθη ὑπὲρ ὑμῶν;

v. 13.

Εἰ ἕτερος τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέτλη σταυρὸν, αὐτοῦ καὶ λεγόμεθα·
καὶ εἰ βεβαπίσμεθα τυχὸν εἰς τὴν ἕτερου κλήσιν, ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐχέ-
τω, καὶ αὐτὸν ἐπιγραφόμεθα σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν· εἰ δὲ Χριστὸς
ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ αὐτῷ καὶ μόνῳ συντεθάμ-

Cod. I. 222. 5.

μεθα διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, πλουτείτω, φησὶ, τοὺς ἠγορασμένους αὐτός· σεσώσμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ τε-
δεικότης ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν.

Οὐ γὰρ ἀπέστειλὲν με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι.

Ἀπέσταλται μὲν ὁμολογουμένως διακηρύξων τοῖς ἔθνεσι τὸν Ἰη-
σοῦν· ἀλλ' ἔργον εἶναι φημὲν τῆς ἀποστολῆς τὸ ὡς ἐν καιρῷ τε καὶ
χρείαις πληροῦν, εἴτ' οὖν ἔλοιτο καὶ τὸ βαπτίσειν τινάς· ἵνα δὲ μὴ
τὸν τοῦ χρῆναι κηρύττειν καιρὸν ἑτέροις φαίνοιτο δαπανῶν σπουδά-
σμασι, παρὲς εὖ μάλα τοῖς κατὰ χώρας καὶ πᾶσι τεταγμένοις εἰς
ἐπισκοπὴν τὸ ὡς ἐν σχολῇ τοῦτο δρᾶν, εὐηγγελίζετο μᾶλλον αὐτός,
ἅτε δὴ καὶ λόγου χρεῖαν πεπιστευμένος καὶ πολὺ λίαν ἠκριβωκῶς τὸ
Χριστοῦ μυστήριον· ἀλλ' ὡσπερ ὁ Θεσπέσιος Στέφανος, καὶ τοι τρα-
πεζῶν διάκονον προχειρισάμενος, οὐκ ἀπόπεμπτον ἐποιεῖτο τὸ χρῆναι
μυσταγωγεῖν, οὕτω καὶ ὁ Θεσπέσιος Παῦλος καὶ τοι τεθειμένος εἰς
τὸ δεῖν εὐαγγελίζεσθαι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ἐπλήρου κατὰ καιρὸν
καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος χρεῖαν, προκειμένης ἐπ' ἄμφω τῆς ἐξου-
σίας αὐτῷ, καὶ ἐξείργοντος οὐδενὸς εἴπερ ἔλοιτο τοῦτο δρᾶν.

v. 20.

Πεῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; πεῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;

i. 225.

Τοῖς μὲν μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ σοφία κοσμικῇ καὶ τὴν πίστιν οὐ
προσιεμένοις, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν, μωρία τὸ εὐαγγέλιον
ἡμῖν δὲ οὐχ οὕτως, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διατεθειμέθα γὰρ ὅτι δύνα-
μις Θεοῦ ἐστὶ, καὶ σωτηρίας ὁδὸς ἀποφέρουσα πρὸς ἀγιασμὸν, καὶ
εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν παιδαγωγοῦσα σοφῶς δαψιλῶν κη-
ρυγμάτων· οἶμαι δὲ ἔγωγε σοφοὺς νῦν αὐτὸν ἀποκαλεῖν τοὺς ῥήτορας,
οἱ τῆ τῶν λόγων δεινότητι τὸ πιθανὸν ἀεὶ τῷ ψεύδει συμπλέκοντες,
τῆς ἀληθείας αὐτῷ τὴν δόκησιν περιποιεῖν ἐσπούδαζον· γραμματέας
δὲ οἶμαι τοὺς γραμμαλιστάς ἦτοι γραμματικούς, οἷς ἦν ἔθος τὰς τῶν
ποιητῶν περιεργάζεσθαι συγγραφὰς καὶ διερμηνεύειν τοῖς νέοις· συ-
ζητητὰς δὲ φησὶ τοὺς λογομαχεῖν εἰωθότας καὶ ἀκριβεῖα δῆθεν τῶν
πραγμάτων βασανιστάς, οἱ ταῖς τῶν ἐννοιῶν εὐρέσεσιν, ὡς ἐνὶ τὸ ἐφ'
ἐκάστῳ τῶν προκειμένων ἀδιαβλήτως ἔχειν δοκοῦν, ζητεῖν ὑποκρίνον-
ται τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οὐ τί πω ὀρθῶς, μᾶλλον δὲ εἰς ἅπαν ἡμε-
λημένως ἠγνοήκασιν γὰρ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ὃς τόδε τὸ σύμπαν ἀπορ-
ρήτοις ἐνεργείαις ἀπονητὶ διεπήξατο, καὶ παρήνευκεν εἰς τὸ εἶναι τὰ

οὐκ ὄντα πάντα, κατανεύσας μόνον· μεμώραται τοίνυν ἀληθῶς ἡ τοῦ κόσμου σοφία.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μαρτίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας.

Cap. I. 21

Σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὀνομάζει σύνεσιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν, ἥτοι αὐτὸ τὸ τῆς λέξεως ἀνθηρόν· ἵνα διδάξῃ ὅτι τοῦ ποιητῆς ὁ Θεὸς καὶ φρονήσεως χορηγὸς καὶ εὐγλωττίας, καὶ εἴ τινες αὐτοῖς ἐχρήσαντο ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν· μαρτίαν δὲ τοῦ κηρύγματος, τῶν λέξεων τὴν ἀπλότητα λέγει· ἰδιῶται μὲν γὰρ τῷ λόγῳ γεγονόασιν οἱ Θεσπέσιοι μαθηταί, πλούσιοι δὲ τῇ γνώσει. ⁽¹⁾

Cod. f. 295 f.

Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσι.

v. 22.

Κατ' ἄμφω ἀληθῆς ὁ τοῦ Παύλου λόγος· ἐξελαύνοντος γὰρ ποιε τοῦ Χριστοῦ τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς παλοῦντας τὰ πρόβατα καὶ τὰς βοῦς, τρυγόνας τε καὶ περιστεράς, καὶ φάσκοντος μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου, ἀντεφέροντο λέγοντες· τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς; καὶ, τίς ἔδωκέν σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; προσήεσαν δὲ καὶ τῶν γραμματέων τινὲς μετὰ πλείστην ὄσσην σημεῖων ἐπίδειξιν φιλοκακούργως λέγοντες· διδάσκαλε θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν· ὀλίγου τοίνυν παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰς τῶν ἁγίων φωνάς, δι' ἧν ἦν εἰκὸς αὐτοὺς δύνασθαι μαθεῖν ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς, Θεοσημεῖας ἐζήτησαν· ὅθεν ἔλεγεν ὁ σωτὴρ τοῖς ἀποσταλεῖσιν ὑπὸ Ἰωάννου· ἀπελθόντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι κ. τ. λ. Καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ἐν λέξει τε καὶ λόγοις ζητοῦντες λαμπρότητα, ἡγοῦνται δὲ καὶ μαρτίαν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον, καὶ φασί· τί γὰρ ὅλως ἔδει Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν τὸν ἐκ Θεοῦ λόγον, θελήσει καὶ νεύματι κατορθοῦν ἰσχύοντα τὰ κατὰ γνώμην αὐτῷ, γενέσθαι ἀνθρώπον καὶ ὑπομεῖναι θάνατον; πῶς δ' ἂν γένοιτο, φασίν, ἀπολειπεῖν παρθένον; πῶς δὲ καὶ ἀναστήσεται τὸ θανάτῳ κατεφθαρμένον; ἀλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ἀπεικὸς τοιαῦτα λέγειν· ψυχικὸς γὰρ ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μαρτία γὰρ αὐτῷ ἐστίν, ἀλλ' ἡμῖν Θεοῦ δυνάμις ἐστὶ καὶ σοφία· σέσωκε γὰρ δι' αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ Θεὸς καὶ παλιῆρ, ὡς διὰ δυνάμεως τῆς ἐνούσης αὐτῷ φυσικῶς, καὶ τῆς ἀπορρή-

Cod. f. 296

(1) Leguntur haec pleniora in Oecumenii catena p. 426.

του σοφίας τῆς ἐαυτοῦ δηλονότι σοφία γὰρ καὶ δύναμις τοῦ θεοῦ καὶ πατὴρ ὁ υἱός. δι' ἧς τὰ πάντα παρῆκται πρὸς γένεσιν, καὶ πεποιημένα σώζεται καὶ εἰ δὴ τις, φησὶν, ἔλοιτο ταῖς ἀνθρώπων δυνάμεσιν ἀντιζητάσαι τὴν ἐν θεῷ. καταδρήσει δὴ πάντως ὅτι τὸ δοκοῦν τῶν θεῶν ἔργων ὡς ἐν ἀσθενείᾳ πεπράχθαι τυχόν, καὶ οἷον οὐχ ὅλη δύναμι τοῦ πεποιηκότος. ἀπάσης ἐστὶν ἐπέκειντά τε καὶ ἀμεινον τῆς ἀνθρωπίνης ἰσχύος· καὶ αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας νοήσεις. ὅτι τὸ μαρὸν [θεοῦ] εἶναι δοκοῦν, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οἶοναί πρὸς τὰ μεγάλα καὶ κάλλη τῶν στοιχείων οὐρανοῦ τε φημί καὶ ἡλίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀστρων καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ τῶν ἄλλων συγκρίναι τίς βούλοιο τὰ μικρὰ τῶν κλισμάτων καὶ ἐλάχιστα. ὀλίγη παντελῶς ἢ ἐν τούτοις εὐρεθήσεται δύναμις τε καὶ σοφία, καὶ ὡς ἀπὸ γε τοῦ ἠττήσθαι . . . τις εἶναι δόξειεν· ἀλλ' οὐκ ἂν γένοιτό τις τῶν ἐν ἡμῖν οὐδὲ τῶν οὕτως . . . ἐργάτης· ἀληθῶς οὖν, ὅτι τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, καὶ τὸ μαρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· ἔχει τοίνυν τὸ πάνσοφον ἢ οἰκονομία· βεβασίλευκε γὰρ συνετῶς ἀπάσης τῆς ὑπὲρ οὐρανὸν ἐν σοφίᾳ Χριστός.

Cap. II. 1.

Καταγγέλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ.

Cod. f. 229.

Μαρτύριον τοῦ θεοῦ φησι τὸν Χριστόν· μεμαρτύρηκε γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐπ' αὐτῷ λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

v. 3.

Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ κ. τ. λ.

Cod. f. 229. b.

Καὶ τοι γὰρ οὕτω μέρια χρησάμενος ὑφηγήσει, ἐδεδίειν σφόδρα, φησὶ, μὴ ἄρα πως ἀμείνους τῆς ἐνούσης ἡμῖν εὐρισκόμενοι διανοίας, ὀνήσειαν μὲν οὐδὲν, ἀδικήσειαν δὲ μᾶλλον· τοῖς γὰρ νηπίοις τὴν φρένα τρυφερός τε καὶ εὐαφὴς πρέποι ἂν εἰς εἶδησιν λόγος· τελείων δὲ ἐστὶν ἢ στερεὰ τροφή τῶν διὰ τὴν * ἐξ ᾧν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ· γέγονε τοίνυν, φησὶν, ὡς ἐν ἀσθενείᾳ πολλῇ, καὶ οὐκ ἐν ὅλῃ δυνάμει τοῦ μυσταγωγῶ πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος· οὔτε μὲν ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἢ πίστις ὑμῶν μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ· τῷ γὰρ κηρύγματι προσεπήγον· οἱ ἀπόστολοι καὶ θεοσημείας ἀπόδειξιν ἐναργῆ, τὸ χρῆμα ποιούμενοι τὸ

* ita cod.

χρῆναι πιστεύειν ὅτι θεὸς ἐν τούτοις διὰ τοῦ πνεύματος καὶ δι' αὐτῶν μεμαρτύρηται τῶν πραγμάτων ὡς ἀρρήτῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ χράμενοι, καὶ κατορθοῦν εὐκόλως τὰς τερατουργίας· τὰ μὲν γὰρ ἐλλήνων μυθάρια δέοιεντ' ἂν εἰκότως τοῦ συνασπίζοντος λόγου, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἀκαλλῆς οἰονεὶ περιστέλλοντος· ἀποχρή γε μὴν τῷ θεῷ κηρύγματι ψιλός τε καὶ εὐαφής καὶ ὡς ἐν δυνάμει θεοῦ μαρτυρούμενος λόγος.

Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.

Cap. II. 8.

Ἐχει πολὺ τὸ εἶκός ὁ λόγος· τεθριάμβευκε γὰρ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἰδίου σταυροῦ τὰς πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, προσήλωσας τῷ ξύλῳ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἀπεσόβησεν τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν σατανᾶν, κατήργηκε τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρλίαν, ἀνέκασ τοῖς κάτω πνεύμασι τὰς ἄδου πύλας, καθεῖλε τοῦ θανάτου τὸ κράτος· εἶτα πῶς οὐκ ἀπηχθημένον τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ἐστι τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος; οὐκ ἂν ἐσταύρωσαν, εἴπερ ἤδεσαν ἀκριβῶς αὐτὸν ὄντα τὸν λυτρωτὴν καὶ τῆς δόξης κύριον· ὅτι γὰρ διαβολικῆς ἀγριότητος ἔργον ἦν τὸ διὰ τῆς ἰουδαίων ἀπονοίας σταυροῦσθαι Χριστὸν, παρέδειξεν ἑναργῶς ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης εἰπὼν περὶ τοῦ Ἰούδα, μετὰ γὰρ τὸ ψωμίον, φησὶν, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ σατανᾶς, ὃς οὐκ ἤδει θεὸν ὄντα τὸν Ἰησοῦν· εἰ γὰρ καὶ ἔγνω καὶ ἐπέπειστο, πῶς ἐπείραζεν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγων, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωμαι; γέγονε ὁμολογουμένως καὶ αὐτῷ τῷ σωτήρι σπουδὴ τὸ λαθεῖν τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἵνα καὶ πάθοι λαθῶν καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι κατακτῆσθαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ ἰδίῳ πατρὶ.

Cod. f. 230. f.

Καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ.

v. 10.

Βάθη τοῦ θεοῦ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἢ κεκρυμμένη καὶ ἀπόθετος γνώσις, ἣν εἶδος τὸ πνεῦμα ταῖς τῶν ἁγίων ἀποκαλύπτει ψυχαῖς, θεῖόν τινα νοῦν ἀποφαῖνον τὸν ἐν αὐτοῖς. ⁽¹⁾

Cod. f. 232. b.

Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος.

v. 14.

Ψυχικός ἐστὶν ὁ κατὰ σάρκα ζῶν καὶ μήπω τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνην τὴν ἔμφυτον καὶ ἀνθρωπίνην σύνεσιν ἔχων, ἣν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς ἐμβάλλει ὁ δημιουργός.

Cod. f. 234.

(1) Aliis verbis recitatur brevis hic locus apud Oecum. caten. p. 434.

Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα.

Ὁ πνευμαλικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα καὶ οἷον καταλεπίθκει ταῖς ἀκριβείαις, ἀνακρίνεται δὲ ὑπ' οὐδενὸς αὐτός· ὅτι δὲ τοῖς λεγομένοις εἶναι ψυχικοῖς, δεῖ δὴ πάντως εἰς ὄνησιν καὶ παιδαγωγίαν πνευματικῶν διδασκάλων, καθίστησιν ἐναργεῖς προστιθείς τε καὶ λέγων· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι, τὸν ψυχικὸν ἄνθρωπον συμβιβάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ νοῦν ἔχοι Χριστοῦ· τὸ δὲ συμβιβάσαι φησὶν ἀντὶ τοῦ νοῆσαι παρασκευάσει καὶ τίνες ἂν εἶεν οἱ νοῦν ἔχοντες κυρίου, πάλιν αὐτὸς παρέδειξεν εἰσῶν, ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, τούτέστι τὸ πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν ἁγίοις, καὶ ἐκκαλύπτει αὐτοῖς μυστήρια, καὶ θεῖόν τινα νοῦν ἀποφαῖνον τὸν ἐν αὐτοῖς.

Cap. III. 10.

Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα.

Cod. f. 237. b.

Ἐπειδὴ οἶκον ἀνόμασεν θεοῦ τοὺς πεπιστευκότας, θεμέλιον εἰκότως ὀνομάζει Χριστόν· αὐχεῖ δὲ ὁ Παῦλος τὸ πρῶτος εἶναι τῶν ἄλλων, καὶ οἷόν τις ἀπαρχὴ τῶν εὐαγγελισσαμένων αὐτοῖς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὅς ἐστι θεμέλιος ἀκατάσειστος, ἀνέχων τοὺς ἐποικοδομυμένους αὐτῷ, καὶ ναοὺς ὑποφαίνων, συναρμολογουμένους τε ἀλλήλοις διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτι συμβαίνοντος εἰς ὁμοψυχίαν· περὶ τούτου τοῦ θεμέλιου ἔφασκεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ διὰ προφήτου· ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῖ ἀκρογωνιαίον, ἐντιμον εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ κατασχυνηθῆ· τεθεικέναι τοίνυν ὁ Παῦλος εὖ μάλα φησὶ τὸν θεμέλιον αὐτός, καὶ δύνασθαι μὲν ἑτέρους ἐπεργάζεσθαι τε καὶ οἰκοδομεῖν, οὐ μὴν ἔτι καταθεῖναι καὶ ἕτερον παρά τὸν ἤδη κείμενον· οὐ γὰρ ἐστὶν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἄνθρωποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς· εἰς γὰρ θεὸς καὶ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας· εἰ τις οὖν ἀρνεῖται τὸν θεμέλιον καὶ παραιτεῖται τὴν πέτραν, οὐκ οἰκοδομεῖ ἐπ' αὐτῇ ἀλλ' εἰς τὴν ἄμμον· ταύτη τοι καὶ λίαν εὐκόλως κατασεισθήσεται· ὁ γὰρ μὴ ἀνέχη Χριστὸς, τοῦτο δὴ πάντως κινήθήσεται, οὐχ ἐδραίαν ἔχων τὴν στάσιν.

Καὶ γνῶσμαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν.

Cap. IV. 19.

Τίς ἢ ὄνησις λέξεως λαμπρᾶς ἐχούσης τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν, ὅποια ἢ τῶν ἐλλήνων ἐστίν; ἢ δέ γε τῆς Θεοπνεύστου γραφῆς ἀπλή μὲν ἐστι καὶ κατειδυμένη, πλουσίως γε μὴν ὀνίνησι καὶ ἀποφέρει λαμπρῶς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθῆ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος Θεοῦ· ἀποτελεῖ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ παντὸς ἀξία . . . τοῦ πράγματος ἐπιμελητάς· οὗ δὴ γεγονότος, καταπλουτήσειεν ἂν τις καὶ τῶν διὰ πνεύματος χαρισμάτων τὴν ἀξιόληπτον χάριν· οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἐν δυνάμει· τὸ δὲ ἐν δυνάμει νοήσεις, εἰ μὲν ἐπ' αὐτῶν φέροιτο τῶν ἀγίων ἀποστόλων, ὡς ἐν ἰσχύϊ τε καὶ ἐνεργείᾳ τῇ διὰ τοῦ πνεύματος, καθ' ἣν εἰσὶ καὶ θαυματουργοί· εἰ δ' ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, ὡς ἐν δυνάμει ζωῆς τῆς ἀγίας καὶ εἰλικρινοῦς ἐκδέξῃ τὸ εἰρημένον.

Cod. E. 248. b

Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν ἀγάπῃ;

v. 21.

Βούλεσθε, φησὶν, σοφὴν ἐπίπληξιν οἷα τινὶ ῥάβδῳ ἐπαγάγω τοῖς ἡμαρτηκόσιν; ἢ ἐν πνεύματιπραῦτητος καὶ ὡς ἐν ἀγάπῃ προσενεχθεῖς παραδράμω σεσιγηκῶς; ἀλλ' ἦν ἄμεινον αὐτοῖς ἢ ἐπίπληξις ἅμα κόπλουσα τὸ δεινὸν καὶ τὸ ῥάθυμον καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας τὴν ἐπιχείρησιν· περὶ ἧς καὶ ἡ θεόπνευστος ἔφη γραφὴ περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ διὰ φωνῆς Ἰωήλ· καὶ υἱὸς καὶ πατήρ αὐτοῦ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν· ταύτην φησὶ τὴν πορνείαν οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐστὶν ἀκοῦσαι· Θησέα γὰρ ἠκηκόει που κατὰ τὸ εἶκὸς τεθηγμένον ἐπὶ τῷ ἰδίῳ παιδί, ἐπαρασάμενόν τε αὐτῷ, καὶ δὴ ἀπεκτονότα διαβεβλημένον ἐκ μητρειᾶς· καὶ ἑτέρους τινὰς ἐπὶ τοιοῖσδε αἰτιάμασι ταῖς τῶν ποιητῶν εὐστομίαις κατεσκαωμένους.

Cod. E. 249.

Κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων;

Cap. VI. 1.

Ἁγίους καλεῖ τοὺς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, ἀδίκους δὲ τοὺς οὐπω πεπιστευκότας ὡς ἐτοιμότατα λίαν πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἰόντας τῶν κακῶν ἀνεπιτήδευτον γὰρ τῶν ἀτόπων οὐδὲν τοῖς οὐπω τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς εἰδόσι Θεόν.

Cod. I. 253.

Οὐκ αἰδάτε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μή τί γε βιωτικά;

v. 2.

Εἰ δὲ ἐπιφιλονεικοῖεν τινὲς ἱερέας λέγειν αὐτὸν, ἐράμεθα ποίους ἱερέας, τοὺς βιωτικῶς περιπατήσαντας πάντως; πῶς οὖν φησὶν ἀγγέλους κρινοῦμεν, μή τί γε βιωτικά; πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν βιωτι-

Cod. f. 253. b.
In marg. Ὁμοίως ὁμοίως καὶ Κυρίλλου.

κάν τιθεῖς τοὺς ἀγγέλους εἰκότως, ἅτε τῆς τούτων χρείας ἐκτός γε-
νομένουσ διατὴν τῆς φύσεωσ ὑπεροχὴν.

Cap. VI. 1.

Βιωτικά μὲν εὖν κριτήρια εἰάν ἔχητε.

Cap. VI. 1.

Μικρὸν κομιδῆ καὶ τοῦ μηδενὸσ ἀξίον τοῖσ ἀγαν ἐπιεικέσιν ἐν ἐκ-
κλησίᾳ τὸ κρίνειν ἐστὶ τὰ βιωτικά· πεπαιδευμέθα δὲ καὶ τοῦτο παρὰ
τοῦ κυρίου· προσῆει μὲν γάρ τις αὐτῷ λέγων, διδάσκαλε εἰπὲ τῷ
ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν· ὁ δὲ πρὸσ αὐ-
τόν· ἀνδρῶπε, φησὶ, τίσ με κατέστησε κριτὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶσ;
πρέποι γάρ ἂν μᾶλλον καὶ νουνεχεστέροισ ἐν ἐκκλησίᾳ τὸ κρίνειν τὰ
πνευματικά, τὸ βασανίζειν εὐτέχνωσ τὸν περὶ πίστεωσ λόγον· ἐνηρίθ-
μηται δὲ τοῦτο τοῖσ ἀνωθεν καὶ διὰ τοῦ πνεύματοσ ἀγαθοῖσ· δίδοται
γάρ τισὶ λόγος σοφίασ καὶ λόγος γνώσεωσ, ἑτέροισ δὲ καὶ διάκρισισ
πνευμάτων.

v. 19.

Οὐκ εἶδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν;

Cod. E. 257. b

De eucharistia

Πῶσ ἂν εἶεν μέλη Χριστοῦ τὰ ἡμῶν; ἔχομεν αὐτόν ἐν ἑαυτοῖσ αἰσ-
θητῶσ τε καὶ νοητῶσ· κατοικεῖ μὲν γάρ ἐν ταῖσ καρδίαισ ἡμῶν διὰ
τοῦ πνεύματοσ, ΜΕΤΕΣΧΗΚΑΜΕΝ ΔΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΥΤΟΥ ΣΑΡΚΟσ, ἡγιάσμεθά τε
διπτῶσ καὶ καλώκηκεν ἐν ἡμῖν ὡσ ζῶν καὶ ζωοποιὸσ, ἵνα τὸν τοῖσ μέ-
λεσιν ἡμῶν ἐπισκῆψαντα θάνατον καταργήσῃ δι' ἑαυτοῦ· εἰ τοίνυν αὐ-
τόσ ἐστίν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματοσ τῆσ ἐκκλησίασ, ἡμεῖσ ἄρα ἐσμὲν οἱ
καθ' ἑκάσθια μέλη· ὅτ' ἂν οὖν εἰσ ἀτόπουσ ἡδονὰσ καλαπίπτωμεν, τότε
δὴ τότε πλημμελήσομεν εἰσ αὐτόν, οἷ γεγόναμεν μέλη· πόρνοισ γάρ
ὡσπερ τὰ αὐτοῦ χαριούμεθα.

v. 16.

Ἄρας εὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη;

Cod. E. 258

Τὰ μέλη τοῦ σώματοσ ἡμῶν διὰ τῆσ ἀγνείασ, Χριστοῦ μέλη με-
μενηκότα, μεθέξουσι πάνλωσ τῆσ παρ' αὐτοῦ ζωῆσ τε καὶ δόξησ· μελα-
σχηματίσει γάρ τὸ σῶμα τῆσ ταπεινώσεωσ ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώ-
ματι τῆσ δόξησ αὐτοῦ· εἰ δὲ δὴ γένοιτο πόρνης μέλη, πῶσ ἂν λάβοι
τὸν μετασχηματισμόν καὶ τὴν τῆσ πρὸσ αὐτόν συμμορφίασ λαμπρό-
τητα νοητὴν;

v. 19.

Οὐκ εἶδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ὑπὸσ τοῦ ἐν ὑμῖν ἀγίου πνεύματοσ ἐστίν;

Cod. E. 259. b.

Κατῶκηκε γάρ ἐν ἡμῖν τὸ τῆσ υἰοθεσίασ πνεῦμα, τούτέστι τὸ
ἀγιον, ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ· ἡγοράσμεθα δὲ καὶ τιμῆσ, τε-
σεικότος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆροσ Χρι-

σιού· ἐσμὲν οὖν ἄρα ναοὶ θεοῦ ζῶντος. ἐναυλίζεσθαι γὰρ ἡμῖν δι' ἁγίου πνεύματος Χριστός, ἔχων ἐν ἰδίᾳ φύσει καὶ τὸν ἐξ οὗ πέφηνεν οὐσιωδῶς πατέρα καὶ θεόν· ἔφη γὰρ αὐτός· ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλεύσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα· ἀπέστω δὴ οὖν τῶν ἡμετέρων διανοιῶν ὡς ἀπὸ ναοῦ θεοῦ ἢ κόσμος ἡδονῆ, ἀναφοιτάτω δὴ μᾶλλον καθάπερ ἐν τάξει θυμιαμάτων τῆς ἐγκρατείας ἢ εὐσμία. καὶ παραστήσωμεν τὰ σώματα ἡμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν· ἠγοράσθημεν γὰρ οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμῆ ἀίματι, κατὰ τὸ γεγραμμένον· οὐκοῦν τῷ προσημένῳ δουλεύσωμεν, αὐτῷ παραστήσωμεν ἑαυτοὺς εἰς ὑπακοήν, καὶ τὰ μέλη ἡμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ· γέγραπται γὰρ ὅτι, τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι· ὅτ' ἂν τοίνυν τηρῶμεν τὰ μέλη τοῦ σώματος, τὸν ἐκ τῆς φιλοσαρκίας οὐκ ἔχοντα μολυσμὸν, τότε καὶ ὁ κύριος ἔσται τῷ σώματι κατοικεῖ γὰρ ἐν ἁγίοις ἅγιος ὢν κατὰ φύσιν ὡς θεός.

Λέγω δὲ ταῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις· καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ.

Cap. VII. 8.

Ἐλαφροὶ καὶ εὐπάροιστοι κατεφωρῶντο λίαν εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν σφίσι καθ' ἡδονὴν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ· ταύτη τοι δικαίως τὸ χρεῖναι γνωμοδοτεῖν παρήρηνητο νόμῳ ἐπ' αὐτῶν γὰρ. φησὶν, οὐκ ἔστιν προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν· οἱ δὲ γε τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων εἰσηγηταὶ βεβηκότα τὸν νοῦν ἔχοντες εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς ἐσχηκότας λαλοῦντα Χριστὸν, ἐθαροσθήσαν εἰκότως ἐπ' ἐξουσίας ποιεῖσθαι πολλῆς τοὺς τῆς ὑψηγῆσεως λόγους. κἂν εἰ μή τι κέοιτο τῶν πρακλιέων παρὰ γε τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν τοιοῦτός τις ὑπάρχων καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, λέγω δὲ. φησὶ. τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐνθα μὲν γὰρ οὐ θεῖος ἡμῖν νόμος, τὸ λέγω τέθεικεν· οὐ δὲ Χριστός ὁ προστάτων ἦν, τὸ παραγγέλλω, φησὶ. προσεπάγων εὐθύς τὸ, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ κύριος· τί δὲ ἄρα παρῶπλαι τῶν ἀναγκαίων νομοθειοῦντι Χριστῷ; ἐπινοοῦσι δέ τι τὸ ἀμεινον οἱ μυσταγωγοί; καὶ τοι πᾶς οὐκ ἀμαθὴς καὶ ἀπόπληκτον παντελῶς τὸ μὴ ἀρτίως ἔχειν οἴεσθαι τὰ παρὰ Χριστοῦ· τί οὖν ἐροῦμεν· οὐκ ἀπέφησεν τὸν γάμον τὸ εὐαγγελικὸν καὶ θεσπέσιον κήρυγμα, ἐπιμετροῦντος οἴμαι ποῦ τοῦ θεοῦ τῆ

Cod. f. 263 b

ἀνθρώπου φύσει τὴν ἐντολὴν ἔφη γὰρ τοῖς πειράζουσι Φαρισαίοις ὁ κύριος ἐρωτήσασιν αὐτὸν εἰ ἔξεστιν ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, ὅτι ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκλὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· πρὸς ταῦτα λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· εἰ οὕτως ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ αἰτία μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ συμφέρει γαμήσαι· ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἳ τινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἳ τινες εὐνούχισθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἳ τινες εὐνούχισαν αἰουλοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω· προῦθηκε γὰρ τοῖς ἐθέλουσι καλορθοῦν, οὐ μὴν ὑπήγαγε νόμῳ, ὅτι μὴ πάντας ἠπίστατο τῶν τῆς σαρκὸς κινήματων κατευμεγεθεῖν δύνασθαι.

Καὶ τοῦτο εἰς ἅπαν ἔχει τι τοιοῦτον καὶ ἡ κατὰ νόμον σκιά· προστέταχε μὲν γὰρ τοὺς τῶν θυσιῶν ποιεῖσθαι τρόπους εἰς δόξαν Θεοῦ, τοῦτο μὲν ὑπὲρ ἀμαρτίας καὶ ἀγνοημάτων, τοῦτο δὲ εἰς καθαρισμόν καὶ ἀπόρριψιν ῥύπου, καὶ μὴν καὶ τὰς ἐν σαββάτῳ τὰς κατὰ νομικίαν, τὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς· ἠφίει γε μὴν πρὸς τούτοις καὶ ἐκουσιάζεσθαι τινὰς. τοῦτέστι προσκομίζειν Θεῷ· τὰ ἐκούσια δὲ ταῦτα ἦσαν τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον, ὡς ἐξ ἀγαθῆς καὶ φιλοθεοῦ φιλοημιᾶς καρποί· ἀλλ' ἦν μὲν οὐ θέμις τῶν ἐν νόμῳ διατεταγμένων ῥαθυμῆσαι θυσιῶν· ἐπαίνου γε μὴν ἀξίους ἠγεῖτο Θεὸς τοὺς προστιθέντας ἐκείνοις τὰ οἰκοδὲν τε καὶ ἀπὸ γνώμης ἰδίας· τοῦτό τοι καὶ νῦν ἐξωκομῆσαι φημέν· οὐκ ἀπέφησε μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ εἰπὲρ τις ἔλοιτο καὶ τῆς κατὰ νόμον ἀπτεσθαι κοινωνίας· κατορθοῦν δὲ τὸ μείζον ἡμᾶς ἀπείρξειεν ἂν οὐδὲν, εἰ τῆς εἰς λῆξιν εὐκλείας μεταποιεῖσθαι σπουδάζομεν· ἄριστα οὖν ὁ Παῦλος λέγει μὲν τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς εἶναι μείνωσιν ὡς καὶ ἐγώ· τοῖς δὲ γεγραμμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς παρακομίζει δὲ εἰς ὑποτύπωσιν τῆς ἐξελεγμένης καὶ ἀπερισπάστου ζωῆς τὰ καθ' ἑαυτὸν, πάντως που τὴν ἀγαμίαν τοῦ ἐτέρου προθίεις· οὐκοῦν εἰ καὶ ἀπεδύσατό τις τὸν τοῦ νόμου ζυγόν, μενέτω φησὶν ἐν ἐγκρατεῖα· κληρονομήσει γὰρ οὕτω τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· καὶ πιστώσεται λέγων ὁ τῶν στεφάνων διανομεύς· τάδε λέγει κύριος τοῖς εὐνούχοις· ὅσοι ἂν φυλάξωμαι τὰ σάββατά μου, καὶ ἐκλέξωμαι ἃ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀνιέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ

τείχει μου τόπον ὀνομασίῳν, κρεῖσσον υἱῶν καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰῶ-
νιον δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει.

Οὐκοῦν τῆς ἐγκραλείας ἀξιόλητος ὁ μισθός· τοῖς γε μὴν ἤδη τῶν
γάμων καλειλημένοις, ἀποφοιῶν οὐκ ἀφήσει τῆς ἀπαξ συναρισμένης,
ἵνα μὴ θορύβων ἔμπλεων τὴν ὑπὸ οὐρανὸν τὸ σωτήριον ἀποφῆνῃ κή-
ρυγμα· οὐκ ἐπαινοῦντος τὸ χρῆμα τοῦ πάντων σωτήρος Χριστοῦ, εἰ
καὶ ὁ νόμος οἰκονομικῶς ἐφῆκε τοῖς ἀρχαιοτέροις τοῦτο ποιεῖν διὰ
τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, καθά φησιν αὐτὸς ὁ σωτήρ· ὅτι δὲ ἀσφα-
λέστεροί τε καὶ ἀλκιμώτεροι τῶν ἀρχαιοτέρων οἱ ἐν Χριστῶ. κἀνλειψ-
θεν ἰδεῖν τοῖς ἐθέλουσι ῥᾶον· ὁ μὲν γὰρ νόμος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπέ-
φησε ἰὸ δεῖν ἀλλοφύλοις συνιέναι ἰε καὶ γαμικῶς ἀναπλέεσθαι· ἡμῖν
δὲ ὁ Παῦλος, εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ τὰ ἐξῆς.
Ἐκείνοις μὲν γὰρ ὁ νοῦς ἦν σαθρὸς καὶ σεσαλευμένος, ἡμεῖς δὲ οὐχ
οὕτως· κεχρίσμεθα γὰρ εἰς υἰοθεσίαν τῶ ἀγίῳ πνεύματι καὶ κατάρ-
κηκεν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός· βεβηκότες δὲ οὖν οὕτως πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν
ἀγαθῶν, δεδίαμεν κατ' οὐδένα τρόπον τὸ συνεῖναι τινι τῶν ἀπίστων
ἔτι· τεθαρρήκαμεν δὲ μᾶλλον ὅτι σαγηνεύσομεν εἰς εὐσέβειαν, καὶ
οὐχ ἡμεῖς τῆς ἐνούσης ἐκείνοις ἀμαθείας ἐσόμεθα θήραμα· καὶ εὐλο-
γοῦμεν μᾶλλον τοὺς οὕτω πιστεύσαντας, ἢ μολυνόμεθα παρ' αὐτῶν·
ἡγιάσται γάρ, φησιν, ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί· οὕτως εἰσὶν
ἅγια καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, νικῶντος πάντος που τοῦ ἐν τοῖς πιστεύου-
σιν ἁγιασμοῦ τῶν οὕτω πεπιστευκότων τὸν ῥύπον· εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χω-
ρίζεται, φησὶν, χωριζέσθω· οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν
τοῖς τοιοῦτοις· οἰχέσθω γάρ, εἰ δοκεῖ, τοῦ ἀγιάζοντος ὁ μεμολυσμέ-
νος· γνώμης ἰδίας ὀφόνιον ἔχων τὴν ἐν γε τούτῳ ζημίαν· ἀνυπαίτιος
δὲ παντελῶς ὁ ταῖς θείαις ἐπόμενος ἐντολαῖς· εὐλογηθήσεται γὰρ ὡς
εὐήνιος παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ.

Δούλος ἐκλήθης· μή σοι μελέτω.

Cap. VII. 12.
Cod. f. 264

v. 21.

Cod. f. 267. b

Τινὲς ὡς εἰκὸς τῶν ἐκ περιτομῆς διελογίζοντο καθ' ἑαυτοὺς, πῶς
ἐσόμεθα δεκτοὶ καὶ τὴν ἐν Χριστῶ ζωὴν τιμήσομεν, ἔχοντες ἤδη τὴν
περιτομήν· δεήσει τάχα που καὶ ἐπισπᾶσθαι, τούτέστι παλινδρομεῖν
εἰς ἀκροβυστίαν, καὶ τὴν τῆς σαρκὸς καλαβιάζεσθαι φύσιν· οἱ γε μὴν
ἐξ ἑλληνικῆς ἐρχόμενοι πλάνης, παρὰ τῶν ἔτι τὴν ἐν νόμῳ τιμώντων
σκιάν τάχα που μανθάνοντες, ὡς ἔστι χροῖμα τίμιον ἢ περιτομή, καὶ

πάσιν ἄγνοις τετηρημένον, καὶ τοὶ τὴν πίστιν ἔσθ' ὅτε παραδεξάμε-
 ναι. ἐπέτελλοντο σαρκί, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἐν Γαλατία τινῶν.
 οἱς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιπλήθει λέγων· ἐναρξάμενοι πνεύματι,
 οὐκ ἐν σαρκὶ ἐπιβλεῖσθε; ἔδει τοίνυν σαφεῖ καὶ ἐναργεστάτῳ κηρύγματι
 τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἀνευρύσαι τὴν ἔδον, καὶ ὡς ἡ περιτομὴ οὐδὲν ἔστι
 τῶν ἄλλων ἐπιβολῶν τοῦ θεοῦ ἐστρημένῃ· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκροβυστία
 οὐδὲν ἔστι μὴ εὐαγγελικῶ βίῳ κεκοσμημένη· προσήκει τοίνυν τὸν κε-
 κλημένον ἐν τῇ κλήσει μένειν ὅπως ἂν ἔχοι σχήματος· μέλεισι δὲ ἀναγ-
 καίως ἐπὶ τὸ χρεῖαι πάλιν δυσσημίαν ἑτέραν μονονουχί ἀποσοβεῖν
 τοῦ θεοῦ κηρύγματος· πνεῦμα μὲν γὰρ δουλείας ἦν ἐν τοῖς ὑπὸ νό-
 μον· τί δὲ θεσπισμα τὸ εὐαγγελικόν; τῆς υἰοθεσίας τὸ πνεῦμα τοῖς
 πιστεύουσιν ἐθέλουσιν ἀνίστασθαι φησὶν, οὐκ ἔτι καλοῦν εἰς δουλείαν, ἀλλ'
 εἰς ἐλευθεροῦ ἀξίωμα· οὐκοῦν κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐλευ-
 θερίαν τινῶν τὴν πνευματικὴν, τῆς κατὰ σάρκα δουλείας ἀποφοιτῶν
 ἐπαχείρουν· οἱς καὶ οἱ ἑτέρων ἐπιστέλλων, φησὶ, μόνον μὴ τὴν ἐλευ-
 θερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκὶ παραμυθεῖται δὲ αὐτοὺς καὶ διὰ τού-
 των αὐτῶν λέγων, δοῦλος ἐκλήθη; μὴ σοι μελέλω· ἀλλ' εἰ καὶ δύνα-
 σαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι τοῦτέστι κἂν εἰς τὸν τῆς
 δουλείας τῆς κατὰ σάρκα ζυγὸν ἐπηροτημένον ἔχων ἐκλήθη διὰ τῆς
 πίστεως εἰς ἐλευθέραν υἰότητι, κἂν εἰ τῆς θείας φύσεως γέγονας κοι-
 νῶς, ἀμεινον ἔσο μικροψυχίας, οὐκ ἀμισθον εὐρήσεις τὸν ἐπὶ τῆ δου-
 λείᾳ πόνον· δεῖ γὰρ πάντως τοὺς πεποιθότας ἐκ τινος πλεονεξίας τὴν
 δουλείαν, ἀποφορτίσασθαι τὸ κακόν, μεταστοιχοῦντος ἅπαντα κατὰ
 τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς τοῦ κυρίου ἐλευθέραν
 γὰρ τὴν φύσιν ὁ δημιουργὸς πεποιήται· καὶ οὕτως ἔσται, ὡς ἔφην,
 κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα· καὶ ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὁ ἱερεὺς, καὶ ὁ
 παῖς ὡς ὁ κύριος, καὶ ἡ θεράπαινα ὡς ἡ κυρία, κατὰ τὴν Ἠσαΐου
 προφητείαν οὐκοῦν κἂν εἰ δύναιο, φησὶν, ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον
 χρῆσαι καὶ γὰρ ἔστιν, ὡς ἔφην, οὐκ ἀκερδὴς ὁ ζυγὸς τοῖς ἀγαθῇ κε-
 χρημένοις εὐνοία καὶ ὀρεῖσθῶς ἐν αὐτῇ διασχερονόσιν· ἄλλως τε, φησὶν,
 οὐκ ἂν εἴη τῶν ἐνδεχομένων ἀνθρώπους ὄντας ἡμᾶς τὸ τῆς δουλείας
 ὄνομα φυγεῖν· δοῦλον γὰρ ἅπαν ἔστι τὸ πεποιημένον· ὥστε καὶ ὁ δοῦ-
 λος ἀπελεύθερός ἐστι Χριστοῦ, δοῦλος δὲ πάντως καὶ ὁ κεκλημένος
 εἰς ἐλευθερίαν, καθά φησιν ὁ ψαλμὸς, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά.

Ἀποφαίνει γε μὴν ὁ μυσταγωγὸς καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ὠφελομένους Χριστῷ τοὺς δι' αὐτὸν σεσωσμένους· ταύτη τοι, φησὶ, τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων· ἠγοράσμεθα μὲν γὰρ τιμῆς ὁμολογουμένως τελεικότες ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἴδιον αἷμα τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἐξηρήμεθα δὲ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, τῆς τῶν δαιμονίων ἀμότητος, κεκλήμεθα δὲ πρὸς ἐλευθερίαν διὰ Χριστοῦ· οὐκοῦν ὡς ἠγορασμένοι, καὶ τῷ πριαμένῳ τὴν ἑαυτῶν ὀφείλοντες ζωὴν, μὴ γίνεσθε, φησὶ, δούλοι ἀνθρώπων· καὶ οὐ τι φαμὲν ὡς τῆς κατὰ σάρκα δουλείας ἀποπηδᾶν ἀναπείθει, διδάσκει δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο καὶ μάλα ὀρθῶς μὴ δουλεύειν τοῖς ἀποφέρειν τοὺς πεπιστευκότες ἐπιχειροῦσιν εἰς νομικὴν ἐπιτήρησιν, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἐκχέουσι τὸν ἰὸν ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς, καὶ ἡμέρας καὶ μῆνας ἐπιτηρεῖν ἀναπείθουσι, καὶ τὴν καλουμένην ἐσελοδρησκειάν ἐπιτηδεύουσι, καὶ ἑτέροις ἐλέσθαι πληροῦν συμβουλεύουσιν· ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, τιμῆς ἠγοράσθητε, καὶ οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε, τιμίῳ δὲ μᾶλλον αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, τοῖς αὐτοῦ μᾶλλον ὑποταττάμεθα νόμοις.

Οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τῆς νεφέλης ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον κ. τ. λ.

Cap. V. 1

Προανατυπώσεις εἶναι φαμὲν τὰ τοιάδε τῶν κατορθωμάτων· καὶ ἡμεῖς γὰρ πρὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ταῖς τῶν δαιμονίων πλεονεξίαις ὑπεζευγμένοι δεδουλεύκαμεν τῷ νοητῷ Φαραῶ, τούτέστι τῷ ἀρχεπάτῳ σατανᾶ· ἐπονοῦμεν αὐτῷ μάτην οἷα σιλήθῃ καὶ σπινθεῖα τοῖς τῆς σαρκὸς ἔργοις ἐμβεβηκότες· ἐξείλετο δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων· διεβίβασε καὶ ἡμᾶς οἷά τινα θάλασσαν τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύδωνα, τέτελείωκε διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀνωθέν τε καὶ νοητὴ νεφέλη, ἡ τοῦ ζῶντος ὕδατος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὴν ποιουμένη τὴν χορηγίαν· ὕδωρ δὲ ζῶν τὸ πνεῦμά ἐστιν· καὶ γοῦν ἔφη ὁ Χριστὸς, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· διατραυῶν δὲ τὸ εἰρημένον ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς, προσεπήγαγεν εὐθύς τοῖς περὶ τούτου λόγοις· τοῦτο δὲ εἶπεν περὶ τοῦ πνεύματος οὐ ἡμελλόν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· ἐφάγομεν καὶ ἡμεῖς ἄρτον ἀληθῶς

Cap. VI. 1

τὸν ζωοποιόν, ἐπίομεν πόμα πνευματικόν, καθάπερ ἀμέλει κἀκεῖνοι τὸ ὕδωρ ἐκ πέτρας· ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός, ὃς καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας πλευρᾶς ὕδατι συμμιγῆς τὸ ἴδιον συναέβλυσε αἷμα, διανυττόντων αὐτὸν τῇ λόγχῃ τῶν τοῦ Πιλάτου στρατιωτῶν· πέτρα δὲ λέγεται, ἐπειδὴ ἐστὶν ἄθραυστος ὡς θεός, καὶ εἰ πέπονθεν ἐκὼν τοῦ θανάτου τὴν ἔφοδον καὶ τί μετὰ τοῦτο τοῖς ἀρχαιοτέροις συνέβη· προσκεκρούκασι δὲ τίνα τρόπον, ἐβεβηλώθησαν ἐν Σαττί, λελατρεύκασιν εἰδώλοις, ἐξελέσθησαν Ἰῶ Βεελφεγάρ· ἐπειδὴ γὰρ συνεπλάκησαν τοῖς εἰδωλολάτραις, συνέσλιοί τε ἦσαν αὐτοῖς, καὶ τραπέζης ἤπλοντο τῆς εἰδωλικῆς, παρώλισθον εἰς ἀπόσπασιν, καὶ συνεχόρευον γυναιξίν, καὶ ὁ λαὸς συνῶν συνεπλέκετο μετὰ πόρνῃς, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ καὶ ἀνέστησαν παίζειν· ἐπισφαλές οὖν τὸ συνδιαιτᾶσθαι πονηροῖς καὶ ἀπίστοις· καὶ γοῦν ἔφη σου Σολομῶν· ὁ συμπορευόμενος σοφοῖς, σοφός ἐσται· ὁ δὲ συμπορευόμενος ἄφροσι, γνωσθήσεται.

Cap. XI. 3.

Παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστός ἐστι· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς, ὁ ἀνὴρ·
κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ, ὁ θεός.

Cōd. f. 990. b

Κεφαλὴν ἐνθάδε φησὶ τὸ ἀρχέτυπον κάλλος, οὗ τὴν εἰκόνα καταπλουτούντων ἄνομασμένων ἕκαστον νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καὶ οὐσιώδῃ πως τὸν τῆς εὐγενείας, εἴτ' οὖν ἑτέρως ὁμοφυΐας, διακληρώσασθαι τρόπον γέγονε μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, τούτέστιν Ἀδὰμ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ· οὕτως γὰρ που φησὶν ὁ τῶν ὄλων δημιουργός, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον· οὐκοῦν ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἀρχέτυπος μὲν ἄς θεός. φύσεως δὲ νόμῳ τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ ὁμοειδῆς ὅτε πέφηνεν ἄνθρωπος, καὶ τοι θεός ἂν λόγος, καὶ τὴν ἐκ θεοῦ πατρὸς γέννησιν ἀπόρρητον ἔχων γέγονε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἀνθρώπου τούτέστιν Ἀδὰμ ἡ γυνή, ἔκφυλος δὲ οὐδαμῶς, ὁμοφυῆς δὲ μᾶλλον καὶ ὁμοειδῆς αὐτῇ· καὶ τοῦτο αὐτὸς διωμολόγηκεν ἐναργῶς ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ φήσας· τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου, καὶ τὰ ἔξῃς· εἰ δὲ εἶναι γενήλῳ φασίν, καὶ τοῖς κτίσμασιν ἐναρίθμιον ἡγεῖσθαι πρέπει τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον, ἐπεὶ πέρ ἐστι κεφαλὴ παντὸς ἀνδρὸς, πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο κατὰ τὸν ἴσον τρόπον κτιστός καὶ πεποιημένος ὑπάρχειν καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ, εἴπωρ ἐστὶ κεφαλὴ τοῦ υἱοῦ σχέσιν ἔχοντος οὐσιώδῃ τὴν πρὸς

ἡμᾶς, ἤτοι πρὸς κτίσματα· ὡς γὰρ αὐτοὶ φασὶ, πάντα τε καὶ πάντως ἡ κεφαλὴ ἰῶ λοιπῶ σώματι εἰς ταυλότητα συνδεῖται νόμοις· οὐκοῦν ὡς διὰ μέσου τοῦ υἱοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἤξει τὸν θεὸν καὶ πατέρα τὸ πρὸς πάντα ἄνδρα συγγενές· ἀλλ' οὐ ταῖς ἐκείνων ἀβελτερίαις ἐψόμεθά ποθεν· ἀγέννητον δὲ εἶναι πιστεύομεν ὡς ἐξ ἀγενήτου πατρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα λόγον· κεφαλὴν δὲ ὀνομάσθαί φαμεν παντὸς ἀνδρὸς ὡς ἀρχέτυπον μὲν, ὡς ἔφην, ἐπειδὴ δὲ πέφηνεν ἄνθρωπος ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καὶ ὡς ἀνθρώποις ὁμόφυλα κατὰ γε τὸ ἀνθρώπινον εἰς κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας, ἢ τίς ἐστι τὸ σῶμα αὐτοῦ· πρωτεύει γὰρ αὐτὸς ἐν πᾶσι κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, κατασχύνεται τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κ. τ. λ.

Cap. XI. 4.

Ὅρᾳς ὅπως τοῦ ἐκατέρω πρέποντος βραβευτὴν ποιεῖται καὶ ὀρίστην τὸν τῆς φύσεως νόμον· ἀνδράσι μὲν γὰρ ἡ παρρησία σρεπῶδεστατή, γυναικί γε μὴν τὸ ἐγκαλύπτεσθαι κόσμος· οὐκοῦν ὕβρις εἰς τὸ ἀρχέτυπον εἶη ἂν καὶ μάλα εἰκότως, τῆς εἰκόνος τὸ ἀκαλλές· εἰ γὰρ ἐστὶν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ, πεποίηται γὰρ κατὰ τὰς γραφὰς οὕτως, σωζέτω θεῶ τὴν πρέπουσαν παρρησίαν, ἀκατακάλυπτον ἔχων τὴν κεφαλὴν, καὶ οὐκ ἐπιτιμώσης αὐτῶ τῆς φύσεως εἰς γε τὸ ἐγκαλύπτεσθαι δεῖν· ἐλεύθερον γὰρ τὸ θεῖον καὶ πέρα μώμου παντὸς, ἰδίᾳ τε δόξῃ καταπλουτοῦν καὶ τεθαυμασμένον· καὶ εἴπέρ ἐστιν ἡ γυνὴ καθ' ὁμοίωσιν ἀνδρὸς, καὶ εἰκὼν εἰκόνος, καὶ δόξης δόξα, νομοθετεῖ δὲ αὐτῇ καὶ τὸ κομᾶν ἢ φύσις, τί τὸ πρῶτον φιλονεικεῖ τὸ ὑστερίζον ἐν χάριτι; κατ' εἰκόνα μὲν γὰρ καὶ αὕτη καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ, πλην ὡς διὰ μέσου τοῦ ἀνδρὸς, ὥστε κατὰ τι παραλλάττοι βραχὺ τὴν φύσιν· οὐ γράφομαι αἰδοῖ περιστέλλουσαν, ὡς ἐνὶ τῷ ζῶον, καὶ σιεφανοῦσαν τῇ κόμῃ· τὸ γὰρ τοι παρρησιάζεσθαι, γυναιξὶν οὐκ ἀζήμιον· οὐκοῦν κατακαλυπτέσθω, φησὶ, διὰ τοὺς ἀγγέλους, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ταῖς ἐκκλησίαις ἐνιδρυμένους παρὰ θεοῦ· δυσφοροῦσι γὰρ λίαν εἰ ἀμελοῖτο πρὸς τινος ὁ τοῦ πρέποντος νόμος, ὡς καὶ εἰδότες ὑπὲρ ἡμᾶς τὴν τοῦ δημιουργήσαντος βούλησιν· χρῆται γε μὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος εὐτεχνία πάλιν ἐτέρᾳ· ἔφη μὲν γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ πεποιῆσθαι τὸν ἄνδρα· κατόπιν δὲ τῆς αὐτοῦ τιμῆς τε καὶ δόξης οἶον ἐρρίφθαι τὸ θεῖον, διῖσχυρίσατο σαφῶς ἐπάγων τὸ ἐξῆς· ἡ γυνὴ γάρ,

Col. 3. 20.

Col. 3. 21. 4.

στει. δόξα ἀνδρός ἐστίν· οὐ γὰρ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ
 γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα· εἶτα περιστέλλων εὖ μάλα ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς λυ-
 πεῖσθαι τὸ θῆλυ, προσεπάγει καὶ φησί· πλὴν οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀν-
 δρός, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικός· γέγονε μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐξ
 ἀνδρός ἢ γυνῆ, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθές· εὐρήναι γε μὴν εἰς ἀνδρός γένε-
 σιν οὐκ ἀσυντελής· συνενεγκούσα δὲ ἄμφω πρὸς ἓν ἡ φύσις, ἀλλήλων
 ἐν χρεῖα κατεστήσατο οἰκονομικῶς συνείρουσα πρὸς ἀγάπην· θεὸς δὲ
 ἔτι τῶν ἔλων ἐστίν ὁ δημιουργός, προσεμπεδοῖ λέγων· τὰ δὲ πάντα ἐκ
 τοῦ Θεοῦ, παρῆκται γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα διὰ Χριστοῦ.

Cap. XII. 3.

Οὐδέεις ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν κ. τ. λ.

Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐπηγγέλλετο μὲν ἀπελθὼν πέμ-
 ψειν ἡμῖν τὸν παράκλητον· προσελίθει δὲ τούτοις τὸ, ἐκεῖνος ἐμὲ δοξά-
 σει· συνίεμεν δὲ ἡμεῖς καὶ μάλα ὀρθῶς ὅτι δοξάζει Χριστὸν τὸ πνεῦμα
 αὐτοῦ, καὶ σοφοὺς ἀποτελοῦν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, καὶ αὐτὸν τοῖς
 ἁγίοις ἐνοικίζον δι' ἐαυτοῦ· ἐστὶ γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος·
 δοξάζει δὲ καὶ ἑτέρως, ἐνεργεῖ γὰρ τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ διὰ χειρὸς
 ἁγίων· εἰ δὲ δοξάζει τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, πῶς ἂν εἰς αὐτὸν
 δυσφημήσειεν τις λαλῶν ἐν πνεύματι; ἔρεῖς γὰρ μᾶλλον ὅτι κύριος
 Ἰησοῦς· οὐκοῦν οἱ τῆ κτίσει συντάπτοντες τὸν διὰ τοῦ τὰ πάντα παρ-
 ῆκται πρὸς γένεσιν, ἀμέτοχοι παντελῶς εἶεν ἂν τοῦ ἁγίου πνεύματος·
 οἱ δὲ ὅτι θεὸς καὶ κύριος ὁμολογοῦντες εὐσεβῶς, ἐξ αὐτοῦ μαρτυρη-
 θήσονται τοῦ πρᾶγματος, ὅτι τῆς ἐπ' αὐτοὺς Θεοπτίας τὴν γνῶσιν
 μεμυσταγώγηται διὰ πνεύματος· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ
 τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· εἰδὼς δὲ τὸ πνεῦμα τὰ ἐν Θεῷ κεκρυμμένα, ταῖς
 τῶν ἁγίων αὐτὰ διαπορθεμεῖ ψυχαῖς, καὶ ἀπλανῆ καὶ ἀμώμητον
 αὐταῖς ἐνίησι γνῶσιν· καὶ τούτου μάρτυς αὐτός ὁ Θεσπέσιος Παῦλος
 προστιθεῖς τε καὶ λέγων· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ
 πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαι-
 ρήσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶ-
 σιν· ὡσπερ γὰρ οἱ τῶν ἐπὶ γῆς κρατοῦντες πραγμάτων, καὶ τοῖς τῆς
 βασιλείας ἐμπρέποντες θρόνοις, διαφόροις τιμαῖς τοὺς τῶν ἰδίων ὑπ-
 ασπιστῶν στεφανοῦσι γνησιωτέρους, οὕτως ἡ ἀγία τε καὶ ὁμοούσιος
 τριάς τοῖς ἐξ ὑγιῶς καρδίας καὶ φρενὸς ὀλοτελοῦς ἀγαπᾷσιν αὐτήν,
 ἀμφιταετῆ διανέμει τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν τὴν κτῆσιν, δι' ἑνὸς τοῦ πνεύ-

ματος, ὡς διὰ Χριστοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς· πάντα γὰρ παρὰ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι.

Ἐκάστῳ δίδεται ἢ φανέρωσις τοῦ πνεύματος, πρὸς τὸ συμφέρον· ἢ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας κ. τ. λ.

Cap. XII. 7.

Οἶδεν γὰρ εἶδεν καιροὺς τοὺς ἐκάστῳ πρέποντας τῶν παρ' αὐτοῦ δραμμένων, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ποῖα γε μὴν χαρίσματα καὶ ποῖαί τινες αἱ διανομαί, καὶ μὴν καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα, διαλευκαίνει λέγων· ἢ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας· σοφίας δὲ λόγος, κατὰ γε τὸ αὐτῷ μοι δοκοῦν, ὁ ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, ὁ πρόχειρός τε καὶ εὖρους· ἄλλῃ δὲ λόγος γνώσεως· εἰσὶ γὰρ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἱ τὸ πρόχειρον εἰς λόγους οὐκ ἔχοντες, καὶ τοῦ φράζειν εὐκόλως δύνασθαι τὴν παρόρησίαν οὐ κεκτημένοι. βαθεῖς γε μὴν ἄγαν εἰς σύνεσιν, νουεχέστατά τε τοῖς ἱεροῖς προσβάλλοντες ⁽¹⁾ λόγοις· καὶ οὗτος μὲν τοι ὁ λόγος κακεῖνος δι' ἐνὸς ἰοῦ πνεύματος τοῖς ἐλεῖν ἀξίοις χρηθεῖται παρὰ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ. ὅς διαιρεῖν λέγεται τὰς διακονίας· οὗς μὲν γὰρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διακηρύττειν ἐκέλευσε τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸν τῆς πίστεως λόγον· ἑτέροισ δ' αὖ ταῖς τῶν ἔθνων ἀπονενέμῃκε χώραις· ἐνήργηκε δὲ τοῦτο διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ γοῦν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων γεγραμμένον εἰρήσομεν ὅτι λειτουργοῦντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκείμεται αὐτούς· τίθειται δὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰς ἀποστολὴν ἔθνων, καὶ ταύτην ἔλαχεν τὴν διακονίαν καὶ πιστώσεται γράφων αὐτός· ἐφ' ὅσον μὲν οὖν ἐξ ἡ ἔθνων εἰμι ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω· οἰκοῦν διαίεμαι μὲν ὁ υἱὸς τὰς διακονίας, ἐνεργεῖ δὲ τὸ χρῆμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μετ' ἐξουσίας· πνεῦμα γὰρ ἐστὶ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα, τοῦτέστι τὰς διὰ τῶν ἁγίων θεοσημείας, ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀποπεραίνει θεός· πάντα γὰρ, ὡς ἔφην, παρὰ πατρός δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι· καὶ ἐφ' ἅπασιν τοῖς κατορθουμένοις ἡγίασαι καὶ ὁμοού-

Cod. E. 100.

(1) Praeter copiosum illum, quo perpetuo utimur, alius quoque antiquus catena codex a nobis inspectus est, in quo tamen pauciores longe et contractiores Cyrilli partes sunt, cum aliqua interdum varietate lectionum, v. gr. p. 60. v. 20. ἐλευθερίας pro ἐλευθέραν; et v. 25. πεποιήκην pro πεποιήταις; et p. 61. v. 11. παρατήρησιν pro ἐπιτήρησιν. Heic' autem p. 61. v. 15. προσβαλλονται pro προσβάλλοντες.

σιος τριάς δοξάζεται· ἄθρει γὰρ ὅπως ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὡς ὄντος ἐν ἡμῖν καὶ τὴν τῶν θεῶν χαρισμάτων ἐνεργοῦντος διανομήν· ἀναβιβάσας δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν υἱόν, ἕς ἐστὶν υἱὸς κατὰ φύσιν, ἀνεισιν οὕτω λοιπὸν ἐπὶ τὸν πατέρα, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν διὰ μέσου τοῦ υἱοῦ προσνέμων αὐτῷ.

Cap. XII. 9.

Ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι.

ed. 1. 299. h
 2. 21a codex inter-
 que pro ἐγγύσι-
 ματι.

Πίστις ἐν τούτοις εἶη ἂν, καθάπερ ἐγῶμαι *, ἡ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἐδραιώθης καὶ ἂν ἂν βούλοιο θεός· φημὲν γὰρ οὕτω γενέσθαι πιστὸν ἐν ὅλῃ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τὸν ἱεροφάντην Μωσῆα· οὐ γὰρ τὸ χρῆναι πιστεῦσαι μόνον ὅτι φύσει καὶ ἀληθῶς εἷς ἐστὶ τῶν ὅλων θεός, πίστις ἂν νοοῖτο καὶ λέγοιτο, ἀλλὰ τὸ εὖ βεβηκέναι κατὰ ψυχὴν, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ προσήεσαν ποτε τῷ Χριστῷ λέγοντες ἐναργῶς, πρόσθετες ἡμῖν πίστιν· δίδουαι δὲ πρὸς τούτῳ καὶ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ ἐνὶ πνεύματι καὶ μοι πάλιν ἐπιτήρει λεπῶς· τοῦ γὰρ πνεύματος διανέμειν λεγομένου τὰ τῶν ἰαμάτων χαρίσματα, Χριστός ἐστιν ὁ δίδους· δέδωκε γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐξουσίαν κατὰ πνεύματων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτά· καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, καὶ νεκροὺς ἐγείρετε, λεπροὺς καθαρίζετε, καὶ δαιμόνια ἐκβάλλετε, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε· αὐτοῦ δὲ δὴ πάντως καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα, πλὴν ἐν πνεύματι τῷ ἐνὶ· οἷον ἔρριψεν ὁ Μωσῆς τὴν ῥάβδον εἰς γῆν καὶ γέγονεν ὄφεις, μετεσκεύασεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς, ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας· τετελέκασι δὲ πλεῖστα ὅσα καὶ πέρα λόγου καὶ θαύματος οἱ μακάριοι προφῆται· ταῦτα δὲ εἶναι φημὲν τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα δι' ἐνός τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ καὶ προφητεύει τις ἕτερος, πλὴν οὐ δίχα τοῦ πνεύματος· ἔχει δὲ τις καὶ διακρίσεις πνευμάτων, πλὴν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι· ποίων δὲ πνευμάτων, εἴρηται πρότερον· δίδοναι γε μὴν καὶ ἑτέροις ἰσχυρίζεται τὸ εἰδέναι γένη γλωσσῶν, καὶ μὲν τοι καὶ ἑρμηνείας· χάρισμα δὲ τοῦτο φημὲν ἴδιον καὶ ἐν καιρῷ καὶ χρεῖα τισὶν οἰκονομικῶς κεχορηγημένον· ἀλλ' οἱ μὲν ταῖς γλώσσαις ἐλάλουν, καὶ τοι πρὶν οὐκ εἰδότες αὐτάς, καὶ συνῆσαν διερμηνεύοντες· καὶ τοι πάλαι οὐκ ἐν ἔθει τῶν τοιούτων ὄντες φωνῶν· δεδόσθαι γε μὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς τὸ τηνικάδε διῖσχυρίζεται τὸ γλώσσαις λα-

λαῖν, οὐχ ὡς ἐν μοίρα χαρίσματος, ἀλλ' ὡς ἐν τάξει σημείου τοῖς πιστοῖς· καὶ τοι καὶ προφητικὸν παρετίθει λόγιον οὕτως ἔχον, ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῇ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' ὡς πιστεύουσιν· ἐνεργεῖ δὲ διαφόρως ἐν ἑκάστῳ τὸ πνεῦμα τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν· ἵνα ὡσπερ, φησὶ, τὸ παχὺ δὴ τοῦτο καὶ ἀπὸ γῆς σῶμα συνέστηκεν ἐκ μορίων, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἦτοι τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοῦτέστιν ἡ ἐκκλησία, διὰ πολλῆς ἀγίων πληθούς εἰς ἐνότητα τὴν νοητὴν τελειωτάτην ἔχει τὴν σύστασιν· ταύτῃ τοι καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περιεστάλθαι φησὶν αὐτὴν ἐν ἱματισμῷ διαχρῦσθαι περιεποικιλμένῳ, τὸ τῶν χαρισμάτων οἶμαι πολυειδὲς καὶ τίμιον ὡς ἐν γε τούτῳ σημαίνων.

Καθάπερ τὸ σῶμα ἓν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ κ. τ. λ.

Cap. XII. 12.

Ἰνώμεθα γὰρ * ἀλλήλοις, σύσσωμοί τε γεγόναμεν ἐν Χριστῷ. συνεχείραντος ἡμᾶς καὶ μονοουχὶ συνδέοντος διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ ἐν πᾶσιν ἀγίου πνεύματος, ὃ καὶ ἐν πόματος τάξει ζωοποιῶν πεποτίσμεθα· καὶ ᾗ οὖν ἔφη Χριστὸς ὅτε πρὸς τὸ γύναιον ἐποιεῖτο τοὺς λόγους τὸ ἐπὶ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακώβ· ὃ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἔφη δέ που καὶ πρὸς Ἰουδαίους· ὃ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρέουσιν ὕδατος ζῶντος· τοῦτο δὲ εἶπεν, φησὶ, περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· καὶ μὴ θαυμάσης· εἰ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰάλλωντος φωνὴν, ὃ πλήρης ὑδάτων, ὃ χειμάρρους τῆς τρυφῆς, ὃν ποτίζειν λέγεται τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν ὁ θεὸς καὶ πατήρ, πῶς οὐκ ἔδει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πόμα τε καὶ ὕδωρ νοεῖσθαι τὸ ζωοποιόν; οἰκοῦντες εἰς ἐνότητα κεκλημένοι διὰ τοῦ πνεύματος, σύσσωμοί τε γεγονότες Χριστῷ, τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμον τηρήσωμεν ἀρραγῆ.

Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσση, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ κ. τ. λ.

Cap. XIV. 2.

Ἐξίστησιν αὐτοὺς τοῦ χρῆναι νομίζειν ὡς ἐστὶ δὴ μᾶλλον πρὸς εὐκλείας αὐτῆς τοῦ διερμηνεύειν τὰ προφητῶν, τὸ γλώσσαις λαλεῖν· προὔποικειμένων γὰρ ἐν ἡμῖν πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος καὶ μὴν καὶ ἀγάπης τῆς εἰς θεόν τε καὶ ἀδελφούς, ἢ καὶ παντὸς τοῦ νόμου τὴν πληρώσιν ἔχει, προσεπαγέσθω τὰ ἕτερα· τότε γὰρ τότε καὶ λίαν ἐπὶ

Cap. I. 10. 11.

καιροὶ καὶ αὐτῶν ἐσόμεθα τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων μεμεστομέ-
νοι, καὶ τὰς διὰ τοῦ πνεύματος καταπλουτήσομεν δωρεάς· τὸ προφη-
τεύειν δύνασθαι φημι, τούτέστι τὸ διερμηνεύειν τὰ προφητῶν· ἐνηθρω-
πηκότος γὰρ ἅπαξ τοῦ μονογενοῦς, παθόντος τε καὶ ἐξηγημένου, καὶ
τῆς κατ' ἡμᾶς οἰκονομίας ἐκπεπερασμένης, ποίας ἦν ἔτι προφητείας
καιρὸς, ἢ ποίων ἔσται πραγμάτων ἢ προαγορεύσεις· οὐκοῦν τὸ προφη-
τεύειν ἐν τούτοις εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν, πλὴν ὅτι καὶ μόνον τὸ διερμη-
νεύειν δύνασθαι προφητείας· καὶ τοῖς ἀκρωμένοις ὡς ἐνι καταλευκαί-
νοντες, εἶτα πρὸς ἀλήθειαν τὸν οἰκεῖον ἐξ αὐτῶν ἐμπεδοῦντες λόγον,
ἄρσοί τε καὶ ἀπλανεῖς ἐσόμεθα τῶν καλλίστων ἐξηγηταί· ὁ τοίνυν,
φησὶ, γλώσση λαλῶν, οὐκ ἀνθρώποις μᾶλλον ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσλα-
λεῖ· πῶς δὲ ἢ τινὰ τρόπον; οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, φησὶν· εἰ γὰρ δέδο-
ται τυχὸν τῷ μὲν δεῖναι τῶν μαθητῶν τὸ γλώσση τῇ Μήδων δύνασθαι
λαλεῖν, ἑτέρῳ δὲ αὐτῇ Ἑλαμιτῶν, εἶτα ταῖς Ἰουδαίων προσδιαλέ-
γησιντο συναγωγαῖς οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἤγουν ταῖς ἐλλήνων ἀγέλαις,
τίς ὁ ἀκουσόμενος, ἢ ποία τῶν λόγων ἢ ὄνησις ἔσται; συνήσει γὰρ
οὐδεὶς, πλὴν μόνου τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ· τῷ γὰρ πνεύματι, φησὶ,
λαλεῖ μυστήρια· ἄβραι δὲ ὅπως ὁ Θεὸς λαλῶν, πνεύματι λαλεῖ· Θεὸς
οὖν ἄρα τὸ πνεῦμα· οὐκοῦν ὁ γλώσση λαλῶν, Θεῷ μᾶλλον, φησὶ, καὶ
οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ· ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν
καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν· συνίεις οὖν ὅτι τὸ προφητεύειν ἐν
τούτοις, τὸ διερμηνεύειν ἐστὶ τὰ τῶν προφητῶν, δι' ὧν ὁ τῆς παρα-
κλήσεως πιστοῦται λόγος, καὶ ὁ τῶν μυσταγωγουμένων χειραγωγεῖ-
ται νοῦς εἰς ἀλήθειαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, προαποδείκνυσι καὶ ἑτέρως
ἀσυγκρίτως ὃν ἐν ἀμείνοσι τοῦ γλώσση λαλεῖν, τὸ διερμηνεύειν τὰ
προφητῶν· ἐαυτὸν μὲν γὰρ οἰκοδομεῖ, φησὶ, ὁ γλώσση λαλῶν συνήσει
γὰρ αὐτὸς, ἕτερος δὲ ὄλως οὐδεὶς· ὁ δὲ ταῖς τῶν ἁγίων προφητῶν φω-
ναῖς καὶ προβόήσεσιν εἰς μαρτυρίαν χρώμενος, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ·
μᾶλλον οὖν ἄρα καὶ ἐν ὑπερτάτοις αὐχήμασι τὸ προφητεύειν ἐστὶν καὶ
ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς· εἰπὲρ ἐστὶν ἀμεινον ὁμολογουμένως Ἰὸ ἐκκλησίαν
οἰκοδομεῖν, τοῦ ἐαυτῷ τε καὶ μόνῳ προσδιαλέγεσθαι γλώσση.

Cor. XIV. 5.

Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε κ. τ. λ.

cod. l. 319. b.

Ἐπειδὴ παράδοξον ἦν καὶ Θεόδοτον ἀληθῶς τὸ δύνασθαι γλώσ-
σαις ταῖς ἑτέρων λαλεῖν ἄνδρας ὄντας ἑβραίους, ἵνα μή τις οἴηται

τὸν ἀπόστολον καθορίζειν ἀβούλως τοῦ γεγονότος τὸ εἰκαῖον εἶναι λέγειν τὸ διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας δεδωρημένον, ἀποδέχεται καὶ φησὶ, θέλω δὲ πάντας λαλεῖν γλώσσαις· ἀποκεῖρει δὲ παραχρῆμα σαφῶς τὴν ἐν γε τούτῳ σπουδὴν, καὶ μεθίστησι πρὸς τὸ ἀμεινον ἐπενεγκῶν εὐθύς, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε, μείζονά τε τὸν προφητεύοντα τοῦ γλώσση λαλοῦντος ἐναργέστατα λέγων· καταδείκνυσθαι δὲ οὐδὲ παντελῶς ἀνόνητον ἐκεῖνο τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς ἀκρωμένοις, ἐπιφέρων· ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, τούτέστιν εἰ μὴ ἔχοι τινὰ τὸν αἰεὶ προσεδρεύοντα καὶ τοῖς μυσταγωγούμενοις διερμηνεύοντα.

Καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον.

Ἄφωνον λέγει παντελῶς, οὐδὲν τῶν τελούντων ἐν λογικοῖς ἤθουν ἀνθρώποις· ἀλλὰ τῆς ἐκάστου φωνῆς τὴν δύναμιν εἰ μὴ τις εἰδέῃ τυχόν, μήτε μὴν ἐκεῖνοι τῆς αὐτοῦ γλώσσης εἶεν ἐπιστήμονες, ἀλλήλοις ἔσσονται βάρβαροι, καὶ τοὶ λαλοῦντες ὀρθῶς κατὰ γε τὴν ἰδίαν ἐκάστου φωνῆν· δεῖ δὲ οὖν ἄρα τοὺς διδάσκειν ἑτέρους ἐθέλοντας, τὸν συνήθη τοῖς ἀκρωμένοις ἐρεῦγεσθαι λόγον.

Ἐπεὶ ζηλωταὶ ἐστε πνεύματος.

Πνεῦμα ἐν τούτοις τὴν διὰ τοῦ πνεύματος ὀνομάζει χάριν, τούτέστι τὸ δύνασθαι γλώσσαις λαλεῖν· ἐὰν οὖν, φησὶ, τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εὐχὰς προσεύξωμαι πνεύματι, τούτέστιν ἀποκεχρημένος τῇ γλώσση τῇ διὰ τοῦ πνεύματος, ἔξω ἀκαρπον τὸν νοῦν· δεῖ γὰρ ἐν προσευχαῖς συντείνεσθαι, καὶ τὰ τελούντα πρὸς σωτηρίαν παρὰ θεοῦ ζητεῖν, οὐκ ἐναβρύνεσθαι γλώσση καὶ γίνεσθαι ἀπλῶς τοῦ γλώσση λαλεῖν· ἐπεὶ ὁ νοῦς ἀκαρπος γίνεται, μὴ δὲ μίαν ἐκ τῆς τοιαύτης φιλοτιμίας ἀποφερόμενος ὄνησιν.

Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοῖ.

Δεῖ, φησιν, εἴπερ ἐλοίμην εὐδοκιμεῖν, καὶ γλώσση τυχόν κεχρησθαι τῇ διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ μὴ πειρᾶσθαι σπουδαίως ἀκαρπον ἔχειν τὸν νοῦν, συναγείρειν δὲ ὡς περ ἐν ἑμαυτῷ τὸν νοῦν· καὶ εἰ ψάλλοιμι τυχόν ἐν γλώσση, ψάλλειν οὐδὲν ἤττον καὶ τῷ νοῖ, τούτέστι συνιέναι λεπίῳ τῆς ψαλμωδίας τὴν δύναμιν, καὶ τῆς προφητείας τοὺς λόγους μὴ ἀζητήτους ἔαν· οὐκοῦν ἀμεινον τὸ προφητεύειν ἢτοι διερμηνεύειν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ἢ γλώσσαις ἀπλῶς κατακεχρησθαι φιλεῖν.

Cap. XIV. 16.

Ἐπεὶ ἂν εὐλογήσῃ τῷ πνεύματι, ὃ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου,
πῶς ἔρεϊ τὸ ἄμην;

Ὅτ' ἂν, φησὶν, αὐτὸς μὲν γλώσση λαλήσῃ, ὃ γε μὴν ἐν τάξει τῇ τοῦ λαϊκοῦ κείμενος. εἰ τὴν σὴν οὐκ εἰδείη φωνήν, πῶς προσυπακούσεται τὸ ἄμην ἐν ταῖς ἰδίαις εὐχαριστίαις ἢ τοὶ προσευχαῖς: ἵνα τῇ τῶν ἱερέων τελειότητι τὸ δοκοῦν ἐλλείπειν. τοῖς τῶν λαῶν ἀναπληρῶτο μέτροις. καὶ οἷον τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων ὡς ἐνότητι πνεύματος παραδέχοιτο θεός.

Cap. XV. 1.

Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐαγγελισάμην ὑμῖν.

Cod. I. 317

Ἐπὶ καιροῦ δὴ λίαν καὶ σοφῶς εὐαγγέλιον ἀποκαλεῖ τὸ περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως κήρυγμα, καὶ αὐτοῦ δὲ πάντως που Χριστοῦ. καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς ἀγαθοῦ παντός ἀπαγγελία τοῖς τὴν πίστιν εἰσδεδεγμένοις. ἐν αὐτῷ δέ. φησὶν, αὐτοὺς ἐστάναι τε καὶ σώζεσθαι τοῦ μὲν ἐστάναι κατασημαίνοντος τὸ ἐν ἐδραιότητι τῆς ἐλπίδος, καὶ τὸ ἐν καλῇ τῆς δόξης γενέσθαι τοὺς πεπιστευκότας. τοῦ δὲ γὰρ σώζεσθαι. τὸ καὶ αὐτῆς ἀναπεφάνθαι τῆς ἁμαρτίας ἀμείνους, καὶ τῶν τοῦ θανάτου βρόχων ἐπέκεινα δραμεῖν.

I. 3.

Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον.

Cod. I. 318

Παραδεδωκέναι φησὶν αὐτοῖς οὐ τὸ εἰς νοῦν ἦκον ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως εἰσδεδεγμένον, ἀλλ' εὐαγγέλιον ὃ παρέλαβον, ἐνιένος αὐτῷ τὴν γνώσιν τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρωπηκότος. ἔφη γὰρ πάλιν ὁ αὐτὸς διὰ τοῦ εὐαγγελίου οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. εἶπερ οὖν ἐστὶ θεοδίδακτος ὁ παραδιδούς, πῶς οὐκ ἀληθές τὸ δι' αὐτοῦ κηρυσσόμενον. ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. δηλονότι τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας: πολλοὶ γὰρ λίαν οἱ τε τοῦ θανάτου Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως μάρτυρες. εἶναι λοιπὸν καὶ οὐδένα τρόπον ἐνδοίαστον τὸ ἐκτεθνάναι μὲν ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ σάρκα Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵν' ἐξέλη τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν. ἐγγιγέρθαι τε αὐτοῦ τὸν θάνατον, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸ χρεῖμα κερδάνωμεν ἀναγκαίως δὲ εἰς τὸ παρὸν οὐ τεθνάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τεθῆσθαι φησὶν αὐτὸν πιστούμενος γὰρ τὸ τεθνάναι κατὰ ἀλήθειαν ὃ Ἐμμανουὴλ. τίθειται ἐν μνημείῳ. πλὴν ἀνεβίω, καθάπερ ἔφη ἀρτίως. διὰ μὲν τοῦ τεθνάναι σαρκὶ πληροφορῶν ὅτι γέγονε σάροξ. καὶ τοὶ θεοὶ ὧν ὁ λό-

γος· διὰ δὲ τοῦ παλῆσαι τὸν θάνατον, ὅτι θεὸς κατὰ φύσιν ἐστίν, ἐναρ-
γῶς ἀποφαίνων· πλὴν οὐκ ἀλλότριον ζωοποιεῖ ναὸν ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς
λόγος, οὐδὲ τὸ τίνος ἀπλῶς, σῶμα δὲ μᾶλλον τὸ ἴδιον αὐτοῦ, δι' οὗ
καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεθνάναι λέγεται, ἵνα καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἀγαθὸν
ὑπὲρ ἡμῶν ἀληθῶς γεγονὸς εὐρεθῆ· ὅλη γὰρ ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν
αὐτῷ πατοῦσα τὸν θάνατον· οὕτω γὰρ αὐτῷ συνταφῆναί τε καὶ συν-
εξηγέρθαι λεγόμεθα, συγκαθίσαι τε καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· οὐκοῦν
ἐξηγέρθαι μὲν φησὶ κατὰ τὰς γραφάς, ὥφθαι δὲ τοῖς ἀγίοις ἀπο-
στόλοις, ἀνὰ μέρος τε τισὶν ὡς ἐξειλεγμένοις, καὶ μὴν κατὰ πληθύν·
ὥφθη δὲ κἀμοὶ ὡσπερ εἰ τῷ ἐκτρώματι τῶν ἀποστόλων· μετριάζει δὲ
σφόδρα, διῶξαι τε τὴν ἐκκλησίαν ἰσχυρίζεται, πλὴν ἠλεῆσθαι παρὰ
Χριστοῦ καὶ κεκλῆσθαι πρὸς ἀποστολήν· ἀποφῆναι δὲ τὸ μέγα τῆς
ἀναστάσεως μυστήριον, οὔτε τοῖς ἀρχαίοις ἀγίοις ἠγνοημένον, προεί-
ρηται γὰρ, οὔτε μὴν τοῖς ἐξειλεγμένοις εἰς ἀποστολήν οἳ καὶ αὐτό-
πται καὶ ὑπηρέται γεγονάσι τοῦ λόγου.

Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσὶ τινες ἐν ὑμῖν
ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν;

Cap. XV. 12.

Καταπλήττεται τῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἀναπεπεισμένων ταῖς ἱεραῖς
τε καὶ θείαις ἀντιφάσεσθαι γραφαῖς, καὶ ἕτερόν τι παρὰ τοῦτο φρο-
νεῖν ἀποτολμώντων· εἰ γὰρ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς οὐχ ἵνα μένη νεκρὸς,
ἀλλ' ἵνα κρείττων θανάτου καὶ φθορᾶς εὐρεθῆις, ὁδὸς ὡσπερ τις καὶ
θύρα τῆ τοῦ ἀνθρώπου γένηται φύσει, πρὸς τε τὸ δύνασθαι κατα-
σλεῖν τῆς φθορᾶς, καὶ παλινδρομῆσαι πρὸς ζωὴν, πῶς ἐξηγερούμενου
τοῦ δι' ἡμᾶς ἐν νεκροῖς, ἵνα καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ πρὸς ζωὴν τοῖς τοῦ
θανάτου βρόχοις καταδεσμοῦσιν ἔτι τοὺς δι' οὓς τεθνάναι καὶ ἀνα-
βιώσθαι λέγεται Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ Ἐμμανουήλ, τί παραι-
ροῦνται τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον τῶν ἐξ ἀναστάσεως ἀγαθῶν, καὶ τὸ
τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας συκοφαντοῦσι πέρας; εἰ γὰρ γέγονεν ὁ
Χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν,
ἔψεται πῶς πάντως ἀπαρχὴ ἰδίᾳ τὸ λείπον αὐτῆ, καὶ τῷ πρωτοτόκῳ
συμπαρομαρτήσειεν ἂν, καὶ μάλᾳ εἰκότως, οἶόν περ ἂν νοοῖτο πρω-
τότοκος· καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ Θεσπέσιος Παῦλος· εἰ γὰρ
σύμφυλοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς
ἀναστάσεως ἐσόμεθα· οὐκοῦν εἰ συναινοῦσὶ τινες ὡς ἐγήγερται μὲν ὁ

Cap. I. 19. 1

Χριστός, οὐ προσίενται δὲ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τὸ μυστήριον, ἠγοῦνται παντελῶς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς τὸν σκοπόν· γεγονός γὰρ ἄνθρωπος οὐ δι' ἑαυτὸν ὁ Θεὸς λόγος, ἀντὶ δὲ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ἐπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καλαφρονήσας· διὰ ποίαν αἰτίαν, διδάξει λέγων αὐτὸς ὁ σοφώτατος Παῦλος· ἐπειδὴ γὰρ τὰ παιδία κεκοινάνηκεν αἱμάτιος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχευ τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχειτα τοῦ θανάτου, τοιῦτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· οὐκοῦν εἰ μὴ καταργηθῆ θάνατος, εἰκαῖον αὐτῷ τὸ σκέμμα· ἀνόνητον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον διημαρτήκαμεν δὲ καὶ τῆς εἰς ζωὴν ἐλπίδος· κεκλήμεθα δὲ πῶς εἰς υἰοθεσίαν καὶ ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, καθά φησιν Ἰωάννης ὁ σοφός· εἰπὲρ ἐσὶν ἀληθὲς ὡς υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμεθα τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν ποῖα δὲ ὅλως ἢ ἀπολύτρωσις, εἰ μὴ θανάτου κρείττους ἡμᾶς ἀπέφηνεν ὁ Χριστός· ἢ πῶς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ; ποῖος γὰρ ὅλως ὁ τοῦδε καιρὸς, εἰ μὴ ἀπρακτὴς θάνατος; ἢ ποῖος ἔσται μετασχηματισμὸς, τοῖς ἐν ταυτότητι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν χείροσιν ἐσομένοις;

Ἄφρει δὲ ὅπως περιῖστησιν εὐτέχνως εἰς ἀναγκαίαν ὁμολογίαν, τοῦ χρῆναι λέγειν ὡς ἀναβιώσονται κατὰ καιροῦς τὰ ἐκ τῆς ἡμῶν σώματα· εἰ γὰρ δὴ, φησὶ, διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐξηγερούμενος ἐκ νεκρῶν διακεκέρυκται Χριστός, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; ἀπέθαναν γὰρ, ὡς ἤδη φθάσαντες εἵπομεν, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον ἀλλ' ἡμῖν ἵν' ἐπειπὲρ ἔστι ζωὴ κατὰ φύσιν ὡς Θεός, τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ θάνατον, ὡς ἐβουλήθη αὐτῷ τῆς ἀνθρώπου φύσεως· ἀναβίω γὰρ καὶ γεγονόςεν ὡσπὲρ τις ἀνθρωπότητος ἀπαρχὴ μεταφοιτώσης εἰς ζωὴν καὶ ἀνακτιζομένης εἰς ἀφθαρσίαν καὶ νικώσης θάνατον· καιρὸς γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ λαβόντος τοῦ πράγματος τὴν ἀρχὴν, πῶς ἀπομενοῦμεν ἐν τῇ; ἢ πῶς ἐν ὑμῖν τινες ἀποτολμῶσι λέγειν οὐκ ἀναβιώσασθαι τοῖς νεκροῖς; Σαδδουκαῖοι δὲ οὔτοι, κατὰ γε τὸ εἶκός· ἔφασκον γὰρ αὐτοὶ μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ὄψιν μήτε πνεῦμα· σεσυκοφανήκασι δὲ τῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον καὶ Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος λέγοντες ἀνάστασιν

ἤδη γεγονέναι· πλὴν ἐναυάζησαν ἐκεῖνοι περὶ τὴν πίστιν, καὶ ὅσοι ταις ἐκείνων ἐξιτηλίαις ἔπρασθαι βούλονται.

Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα καὶ τὸ κήρυγμα.

Cor. XV. 14

Ἀκολούθει γὰρ ὡσπερ τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον, καὶ τῷ δευτέρῳ συναναιρεῖται τὸ πρῶτον· οὗ δὲ γεγονότος, ἤγουν πρὸς ἡμῶν παραδεχθέντος εἰς πίστιν, κενὸν ἔσται τῶν ἀγίων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· κενὴ καὶ ἡ πίστις· ἔχει γὰρ ὡδε τὸ ρῆμα τῆς πίστεως τὸ διὰ τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν μεμυσταγωγημένοις· πῶς οὖν ἔτι πιστεύσομεν, εἰ μὴ ἀνεβίω κατὰ τινος; εὗρισκόμεθα γὰρ, φησὶ, καὶ ψευδομάρτυρες κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται· εἶτα τοσαύτη πληθὺς ἀγίων πῶς ἂν διαφύγοι συκοφαντίας γραφὴν; οὐκοῦν εἶεν ἂν οὐδὲ ἅγιοι πῶθεν, οἷς ἂν εἶη τὸ πλημμέλημα συκοφαντία κατὰ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐχ ὡδε ταῦτα ἔχει, ἀψευδεῖς γὰρ οἱ μυσταγωγοὶ Χριστὸν ἐγηγέρθαι λέγουσιν.

Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν.

V. 15.

Ἀληθέστατα καὶ λίαν ὀρθῶς προσεπάγει τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτοι δίκαιοι μὲν γὰρ ἡ πίστις, ἀλλ' εἴ τις αὐτῇ καθαρίζει τὸ μάταιον ὡς Χριστοῦ μὴ ἐγηγερμένου· τί τὸ διάφορόν ἐστι λοιπόν; οὐκοῦν ἐνεσχήμεθα τοῖς ἀρχαίοις ἐγκλήμασιν, ἀναπόνηπτον ἔχομεν τὴν ἁμαρτιαν· μάτην καὶ ὁ Θεσπέσιος ἔφη μελωδός· εὐδόκησας κύριε τὴν γῆν σου· ἀπέκασ τὰς ἀνομίας τῷ λαῷ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· καὶ πάλιν μακάριοι ὧν ἀφέδησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐ μὴ λογίσῃται κύριος ἁμαρτίας· καὶ τοι τὸν ἐν γε τούτοις μακαρισμὸν ἐπὶ τε τὴν περιτομὴν καὶ τοὺς ἐξ ἔθνων, κατευρύνεσθαι, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.

Ἄρα καὶ εἰ κειμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἀπόλωντο.

V. 18.

Ἠπάτηνται γὰρ ὡς ἔοικεν καὶ ἀμισθὶ τεθείκασιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, εἰ γε μὴ ἐγήγερται Χριστός· εἰ μὴ ἀθανασίας ἐστὶ πλήρης τῶν ἀγίων ἡ ἐλπίς, εἰ μὴ προσδοκῶσι συμβασιλεύειν αὐτῷ, ἀπολλύλασι τάχα που· ἀπαγε τῆς οὕτω δεινῆς ἀμαθίας· ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν.

Col. I. 30

Cor. XV. 20.

Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο· κ. τ. λ.

Δέχεται λοιπὸν ὡς ὁμολογούμενον τὸ χρῆναι πιστεύειν, ὡς ἀνεβία μὲν Χριστὸς, καὶ γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, πρῶτος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πατήσας τὸν θάνατον· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ πρῶτος εἰς αὐτὸν ἐμβέβηκεν, καὶ γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν ὀλισθηκότων εἰς φθορὰν· ἔψεται δὲ ὅτι τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσει καὶ ἡ τῶν νεκρῶν, προσεπάγει λέγων· ὡσπερ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ἄθρει δὲ ὅπως τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον θεοπρεποῦς ἀνάμεσιον εὐτεχνίας ἀποφαίνει πάλιν· ἔδει γὰρ, ἔδει, φησὶν, ἄνθρωπον ὑπὲρ ἡμῶν νικῆσαι τὸν θάνατον· ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ ἐκ Θεοῦ πεφηνῶς Θεὸς λόγος, οὐκ ἀγγέλων ἐπελάβετο, καθά φησιν αὐτὸς, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ, ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῇ· ἔδει γὰρ, ὡς ἔφην, θεραπεύεσθαι τὸ ἡρώσθηκός, ἀναστῆναι τὸ πεπτωκός· ἔδει καταθλῆσαι θανάτου δι' ὑπακοῆς καὶ δικαιοσύνης τὸ ὑπ' αὐτῷ γεγονὸς διὰ παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας· ταύτη γέγονεν ἄνθρωπος οὐκ εἰδὼς ἁμαρτίαν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἵν' ὡσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες κατακεκρίμεθα, τῆς ἀνθρώπου φύσεως παθούσης * τὸν θάνατον, οὕτω καὶ δικαιοθῆντες ἐν Χριστῷ συναποδυσόμεθα τῇ ἁμαρτίᾳ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναφύοντα θάνατον καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ καταστάθησαν οἱ πολλοί· οὐκοῦν ὡσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι, καταδικασμένης ὡς ἔφην ἐν αὐτῷ τῆς φύσεως διὰ τὴν παράβασιν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ ζωοποιηθήσονται, πάλιν εὐλογουμένης ἐν αὐτῷ τῆς φύσεως κατὰ τὸν ἴσον τρόπον διὰ τὴν δικαίωσιν· λύσις οὖν ἄρα τῶν πρῶτων τὰ δεύτερα· παρεδόθη γὰρ διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν· ἐγηγεργμένῳ δὲ οὖν συνεγηγέρμεθα καὶ ἡμεῖς· ζωὴ γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος· οὐχὶ δὴ που μόνῃ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τὸ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἀγαθὸν δωρούμενος, φημί δὴ τὴν ζωὴν, ἀλλ' εἰς ὅλην αὐτὸ παραπέμπων τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν· ἐγήγερται μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὡς ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἔψεται γὰρ μὲν ἐν καιρῷ τὸ ἀναβιῶναι τοὺς ἄλλους, πλην κατὰ τὸ εἰκὸς οὐ χύδην, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ διακεκριμένως καὶ οἷον ἐν

* οὐκ. πατρῶν.

κελεύσματι· μετὰ γάρ τοι τὴν ἀπαρχὴν, τοῦτέστι Χριστὸν, τοὺς αὐτοῦ φησὶν ἐγερθήσεσθαι· δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας, ἤγουν γεγονότας μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ ὡς ἐν πίστει κεκοιμημένους· ἦσαν μὲν γὰρ ἐμολογουμένως ἅγιοι κατὰ καιροὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς ἐπαινουμένης τε καὶ κρατούσης ἔτι πλὴν ἀμείνους οἱ ἐν Χριστῷ, δεδικαίωνται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ τῆς θείας φύσεως γεγόνασι κοινωνοὶ, καὶ τὸ τῆς υἰοθεσίας ἐκπεπλουθήκασιν πνεῦμα· κέκληνται δὲ καὶ εἰς ἀδελφότητα κατὰ χάριν τοῦ κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθῶς υἱοῦ· καὶ ἦν μὲν πνεῦμα δουλείας ἐν τοῖς ὑπὸ νόμον, κρᾶζομεν δὲ ἡμεῖς ἀββᾶ ὁ πατήρ· οἰκοῦν ἀμείνους, ὡς ἔφην, τῶν ἀρχαιοτέρων οἱ ἐν Χριστῷ· τοιγάρτοι καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀναβιώσεσθαι, φησὶν, οἷον ἰόντας κατ' ἴχνος τῆ πάντων ἀρχῆ, διὰ τοι τὸ εἶναι προσεχελέρους αὐτῆ, καὶ προτετιμῆσθαι ταύτη τοι τῶν ἄλλων· ὑπεμφαίνει δέ τι τοιοῦτον καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς· ἔφη γὰρ ὅτι τοὺς ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα μισθούμενος, οἰκοδεσπότης δὲ οὗτος, ὀψίας γεγενημένης ἔφη τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων.

Ἄλλ' ἔρεῖ τις· πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; πῶς δὲ σώματι ἔρχονται; κ. τ. λ.

Cap. XV. 35.

Ὁ προφήτης Ἡσαΐας μετὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως το μυστήριον ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς Θεοῦ κατανεύοντος, καὶ ἀφάτῳ δυνάμει μεταπλάττοντος εἰς ζωὴν τὸ τῷ θανάτῳ κεκρατημένον, προανακηκράγει λέγων· ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἐν τῇ γῆ· ἡ γὰρ δρόσος, ἡ παρὰ σοῦ, ἴαμα αὐτοῖς ἔστιν· δρόσον οἶμαι λέγων τροπικῶς τὴν ζωοποιὸν ἐνεργειαν τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν καὶ τὸ εἶναι τοῖς οὐκ οὔσι προσνέμει, καὶ τοῖς ἤδη παρενηνεγμένοις εἰς ὑπαρξιν τὸ εἶναι χαρίζεται· συνέσθηκε γὰρ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ δι' αὐτοῦ παρήχθη πρὸς γένεσιν· ψάλλει δέ σου καὶ ὁ Θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν ἐπὶ γῆς πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεόν· ἀνοίξαντος δέ σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπαντα πλησθήσεται χρηστότητος· ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται· ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· πέπονθε μὲν

Cod. 1. 295

γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις τοῦ Θεοῦ προσώπου τὴν ἀποστροφὴν ἐν Ἀδάμ
διὰ τὴν παράβασιν τοιγάρτοι μονοουχὶ συγκέχυται καὶ τετάρακται.
καὶ εἰς τὸν ἴδιον ὑπενόστησε χοῦν, καταβιβάσθη τε καὶ εἰς θάνατον
καὶ φθορὰν ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος,
καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος πεπλουήκαμεν μέθεξιν, ἀναμορφούμεθα
πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς καὶ οἶον ἀνεκτίσμεθα κεκλήμεθα γὰρ εἰς καινότη-
τητα ζωῆς, τὸ τοῦ θανάτου διαδιδράσκοντες κράτος· καὶ μαρτυρήσει
λέγων ὁ σοφίστατος Παῦλος· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐξείραντος Ἰησοῦν
οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐξείρας ἐκ νεκρῶν Χριστὸν Ἰησοῦν ζωοποιήσει καὶ τὰ
θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν· ὅτε
τοίνυν ἀναβίω μὲν ὁ Χριστὸς πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ
γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὡς ἐψομένων πάντως τοῖς ἴχνεσιν
αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῇ τὸ κατὰ τι γοῦν ὅλως ἐνδοιάζειν
ἔτι περὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον;

Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖς· καὶ λέγεις ὀρθῶς· παρήϊμί τε λοιπὸν
τὸ χοῦναι ζητεῖν πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί· διειδέναι γὰρ μὴ ἀναγκαῖον
ποιῶ σώματι ἔρχονται· ἄρα γὰρ τὸ ἐκ γῆς δὴ τοῦτο καὶ τῇ φθορᾷ
κἀποχὸν ἀναβιώσεται σῶμα, ἢ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸ πλὴν ἐξ αὐτοῦ;
καίην δ' ἂν ἔγωγε πρὸς τοῦτο εὐθύς, ὡς ὁ μὲν ὀρθὸς τῆς πίστεως
λόγος περιῖστησιν ἡμᾶς εἰς τήνδε τὴν σάρκα τὴν ἀνάστασιν· ἀναβίω
γὰρ οὕτω Χριστὸς ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἢ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμη-
μένων· ἐπειδὴ δὲ οὐ σφόδρα τισὶν ἀρέσκει τὸ δόγμα, φέρε παραθέντες
ὅν εἴ ἔχουν οἶονται λόγον, τὰ εἰκότα λέγωμεν· (εἶτα παραθεῖς τῶν
προϋπάρχων λεγόντων τὰς ψυχὰς τὰς μυθολογίας ⁽¹⁾) φησὶν· εἶτα
πῶς ἀποσεμνύεται Θεὸς ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ; φησὶ γὰρ
που πρὸς τὸν μακάριον Ἰώβ· εἰ σὺ λαβὰν γῆς πηλὸν ἐπλασας ζῶον,
καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔδου ἐπὶ τῆς γῆς· πέρα γὰρ οἶμαι παντὸς ἂν ἴοι
σαύματος, τὸ λογικὸν ἐκ γῆς ἀποτελέσαι ζῶον· πῶς δὲ γεγονότα τὸν
ἄνθρωπον εὐθύς καὶ πεπλασμένον ἐκ γῆς εὐλόγησεν ὁ δημιουργὸς, αὐ-
ξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε λέγων καὶ πληρώσατε τὴν γῆν; (καὶ πολλὰ
ἕτερα πρὸς αὐτοὺς εἰπὼν, ἐπιφέρει) ἀρίστῳ χρήται παραδείγματι ὁ
θεσπέσιος Παῦλος, πίπτειν μὲν εἰς γῆν τὸ σῶμα λέγων οἶά τινα κόκ-
κον, οὐχ οὕτως ἀναστησόμενον καθὰ καὶ ἐσπάρη γυμνόν, ἀλλ' ἐν ἀν-

(1) Hic vides supprimi partes aliquot Cyrilli ab auctore harum eelogiarum, itemque alias mox.

φίσει καὶ περιστολῇ τῶν ἐξ ἔθους ἐμφυομένων αὐτῶ, καλῶς δὲ λέγω καὶ φυλλάδος· δίδωσι γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἐκάστῳ τῶν σωμάτων ἴδιον σῶμα· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ἅπαντας τοὺς κεκοιμημένους ἀναβιώσεσθαι φησὶν ἐν δόξῃ, καὶ εἰ πάντες ἐν ἀφθαρσίᾳ· οὐ γὰρ σοι τοῖς ἀνεπιεικέσι καὶ τοῖς τῶν φαύλων ἐργαίαις ἰὸ ἐν εὐκλείᾳ τῇ παρὰ θεοῦ στεφανοῦσθαι πρέπει· ταύτῃ τοι χορησίμως διαφόρον μέμνηται σπερμάτων, οἷς καὶ διανέμει θεὸς, καὶ ὃν ἂν ἔλοι * τρόπον αὐτός, τὸ ἐν τοιαῦδε τυχόν ἢ * ἑτεροίᾳ σχήματι διαφέρεσθαι.

Ἄλλ' ἑτέρα μὲν ἢ τῶν ἐπουρανίων ὄξια, ἑτέρα δὲ ἢ τῶν ἐπιγείων.

Ἰστέον ὅτι δυσὶν ἀρτίως παραδειγματικῶν εἰς μέσον ἡμῶν παρενηνεγμένοι τῷ τε κατὰ τὸν κόκκον φημί, καὶ τοῦ διεκφαίνοντος τὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων τὴν ὡς ἐν δόξῃ διαφορὰν, ἀποφέρει τέως πρὸς τὴν τοῦ πρώτου δύναμιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἐμφέρειαν, καὶ φησὶ τὸ ἐξῆς.

Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ.

Ὅν περ γὰρ τρόπον ὁ τοῦ σίτου κόκκος ἐγκαταβληθεὶς τῷ βάλῳ γυμνὸς καὶ νεκρὸς, ἐν περιστολῇ σώματος καὶ ἐν προσθήκῃ κάλλους ἀναφύς θαυμάζεται, κατὰ τὸν αὐτὸν τουτονὶ τρόπον καὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα σπείρεται μὲν ἐν φθορᾷ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ τε καὶ ἐν ἀτιμῇ, πλὴν ἀναβιώσεται τιμῇ τε καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ μὴν καὶ δυνάμει κατημφιασμένον· ἄξιον δὲ θαυμάσαι τοῦ θεηγόρου τὴν νῆψιν· ἐρηρυσμένην γὰρ ἔχων τὴν πίστιν, καὶ ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἀναβιώσεται πεποιθώς, σπορᾷ παρεικάζει τὴν τοῦ σώματος φθορὰν, εὐτέχνως δὲ λίαν καὶ σοφῶς πανταχῇ τῷ παραδείγματι τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ἐξομοιῶν· οὐκοῦν τῷ κόκκῳ παραπλησίως οὐ γυμνὸν ἀναβιώσεται τὸ σῶμα, φησὶν, ἀλλ' εὖ μάλα περιεσταλμένον τὴν ἀφθαρσίαν τὴν δόξαν καὶ πρὸς γε τούτοις εὐσθενές, καὶ μὴν καὶ τοῦτο καταπλουτοῦν τὸ ἐν φρονήματι γενέσθαι πνευματικῶ, μεταπλασίσεως τρόπον τινὰ τῆς ἀνωθεν χάριτος, καὶ τῆς ἀσυγκρίτου δυνάμεως τοῦ πάντων δημιουργοῦ πρὸς πᾶν τούναντίον τὰ ἐν αὐτῷ· ἐνυπάρχει μὲν γὰρ τῷ πεσόντι σώματι καὶ οἷον εἰς γῆν ἐσπαρμένῳ φθορὰ καὶ ἀσθενεία, καὶ τὸ ἀκαλλές, φρόνημά τε τὸ ψυχικόν, ὃ καὶ ταῦτόν εἶναι φημέν τῷ σαρκικῷ καὶ γεωδεστέρω· ἐπειδὴ δὲ παρήχθη πρὸς γένεσιν ἐν ἀρχαῖς, κατὰ φύσιν οὐχ ᾧδε ἔχον· παρεισέδυσαν δὲ ταυτὶ διὰ τὴν πα-

ράβασιν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ δίκην, ἀναφωτούσης ἡμῖν τῆς φύσεως εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς πράττεται μὲν ἀναγκαίως δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ θεοῦ τῶν μείαζὺ παρεισβεβληκότων ἢ ἀπόθεσις, ἀντεισκρίνεσθαι δὲ τῶν πρώτων καὶ ἐν ἀρχαῖς ἐνόμιον ἡμῖν ἀγαθῶν ἢ μέθεξις· ἀνεκαινίσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ κατὰ τὰς γραφάς· ἔφη γὰρ προφήτης ἅγιος· Σάρσει Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου κύριος ὁ θεός σου ἐν σοὶ, δυνατὸς σῶσαι σε, καὶ ἀνακαινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ· ὅτε γὰρ ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ θεός καὶ πατήρ, τότε δὴ τότε καὶ ἀνεκαινίσεν ἐν Χριστῷ καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς πάντα τὰ ἐν αὐτῷ καινὴ κτίσις· καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ καινά· ποῖα δὲ φησὶν ἀρχαῖα· τὰ παριππεύσαντα· καὶ ποῖα καινά; τὰ εἰσκεκριμένα· παλαιὰ μὲν ἢ φθορὰ, καὶ μὲν τοι τὸ ἀναλκι, καὶ πρὸς γε τούτῳ τὸ δυσκλεές, καὶ τοῦ ψυχικοῦ φρονήματος τὰ ἐγκλήματα· καινὰ δὲ διὰ Χριστοῦ, δόξα τε καὶ ἀφθαρσία καὶ δύναμις καὶ τὸ φρόνημα τὸ πνευματικόν· ἐστὶ γὰρ ἡμῶν τὸ σῶμα πνευματικόν· φαῖν δ' ἂν εἶναι πνευματικόν, οὐ τὸ ἐν εἶδει σκιάς, ἦγουν ἀσωμάτου πνεύματος, τὸ ἀφεσθηκὸς δὲ μᾶλλον καὶ μὴν καὶ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένον τοῦ σαρκικοῦ καὶ γεωδυστέρου φρονήματος.

Cap. XV. 44.

Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν κ. τ. λ.

Cod. G. 201

Ὡσπερ γὰρ εἴπερ ἔλοιτό τις τὸ ἀπὸ γῆς ἡμῶν σῶμα ψυχικόν ἀποκαλεῖν, περιθεῖη ἂν τις εἰκότως οὐ τὸ ψυχῆς εἶδος αὐτῷ, περιτρέψει δὲ μᾶλλον τοῦ λόγου τὴν δυνάμιν εἰς τὸ φρόνημα τὸ ψυχικόν ἦγουν τὸ σαρκικόν, καθάπερ ἀμέλει καὶ σοφίαν νοοῦμεν ψυχικὴν καὶ ἐπίγειον τὴν κατ' ἡμᾶς τε καὶ ἀνθρωπίνην, οὕτω καὶ εἰ λέγοιτο σῶμα ψυχικόν, οὐκ ἂν οἶμαι τῷ αὐτῷ τὸ ψυχῆς εἶδος περιτιθεῖς, τὴν ἐπὶ τὸ πεπλανῆσθαι διαφύγοι γραφὴν, ἐπεὶ κατὰ τινὰ τρόπον ζῶντές τε ἔτι καὶ ἐν αὐτοῖς δὴ τούτοις τοῖς ἀπὸ γῆς ὄντες σῶμασι, ψυχικοὶ λέγονταί τινες καὶ πνευματικοί· γέγραπται γὰρ ὅτι ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, μαρτία γὰρ αὐτῷ ἐστὶν· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀκόλουθον τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον καὶ διὰ πραγμάτων ἐμπειδοῦν, προσεπάγει καὶ φησὶν· ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἄδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἄδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν ψυχικόν μὲν οὖν ὠνόμασε τὸν Ἄδὰμ· τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστὶ τὸ εἰς ψυχὴν πε-

ποιῆσθαι ζῶσαν, ὡς οὐκ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένον σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν· αἱ τε γὰρ ὀρέξεις αἱ πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὀρῶσαι τε καὶ τετραμμέναι πάθη, κἂν εἰ νόμον ἔχοιεν τὸν συνήγορον, ἀλλ' οὖν εἶεν ἂν κατὰ γε τὸ ἀληθὲς σαρκικῆς ἀσθενείας ἐγκλήματα, εἰ πρὸς γε τὴν τῶν δραμμένων ὀρῶν τις φύσιν οἷον δὴ τι φημί· τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· ἐγκαταβέβληται γὰρ τῇ τοῦ σώματος φύσει παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ κίνησις ὀρεκτικῆ, διανιστάσα τὸ ζῶον εἰς παιδοποιίας ἔφεσιν· εἶρηται γὰρ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν· καὶ ὁ πλάσας δὲ φησὶν ἐν ἀρχῇ, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· οὐκοῦν ἀκαταιτίαιος μὲν ἢ εἰς μόνον ὀρῶσα παιδοποιΐαν ἔφεσις· πλὴν ὅσον ἦεν εἰς τὴν τοῦ δραμένου φύσιν, εἴη ἂν σαρκικὸν τὸ πάθος ἦτοι ψυχικόν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀδιὰβλήτων παθῶν· οὐκοῦν εἰς ζῶσαν ψυχὴν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ· ὁ δὲ γε δεύτερος καὶ ἐξ οὐρανοῦ τούτέστι Χριστὸς οὐκ εἰς ψυχὴν μᾶλλον, ἀλλ' εἰς πνεῦμα γέγονε ζωοποιῶν· ἐνώσας γὰρ ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ὃ ἐκ Θεοῦ πατρὸς πεφηνῶς κατὰ φύσιν Θεὸς λόγος, οὐ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ θεϊάν τινα καὶ θεοπρεπῆ καὶ ἀμώμητον παντελῶς διεβίω ζῶν· οὐ γὰρ ἐποίησεν ἀμαρτίαν, ἀνέπαφον μὲν ἡδοναῖς ἐκτόποις ἔχων τὸν νοῦν, ἐπιθυμίαις δὲ ταῖς τῶν ἐδωδύμων οὐχ ἀλώσιμον· εἰ γὰρ καὶ ὀρᾶται μετεσχηκῶς τροφῆς καὶ ποτοῦ, διὰ τοι τὸ πιστεῦσθαι κατὰ ἀλήθειαν εἶναι ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὖν ἐλευθέραν ἐποιεῖτο τὴν μέθεξιν· ἦν μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, ὑπὲρ σάρκα δὲ πάλιν· πνεῦμα γὰρ ἦν ζωοποιὸν ὡς Θεός· ὁ δὲ γε προπάτωρ Ἀδὰμ οὐκ ἀνέγκλητον παντελῶς τὴν τῶν ἐδωδύμων ἔφεσιν εἰσεδέξατο· πεποιήται γὰρ εἰς ζῶσαν ψυχὴν, καὶ βρωμάτων ἡδονῆς ἠττώμενος, ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ τοι τοῦ Θεοῦ νόμου τοῦτο δρᾶν ἐξείργοντος· ὅτι τοίνυν ὁ ψυχικὸς οὐ φύσεως ἡμῖν διαφορᾶς ὑπεμφήνειεν ἂν, ζωῆς δὲ μᾶλλον ἠθῶν τε τρόπων ποιότητα, καθ' ἣν ὁ μὲν τίς ἐστι τῷ γεωδεστέρῳ καὶ σαρκικῷ φρονήματι κάτοχος, ὁ δὲ τῇ τοῦ πνεύματος ἐλευθερίᾳ περιφανῆς, ἀποδείκνυσι σαφῶς ἀπὸ τε Ἀδὰμ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου· ἀμφω μὲν γὰρ γεγονόασιν ἐν γῆνοις σώμασιν, ἀλλ' ἢ γε τοῦ φρονήματος οἰονεὶ ποιότης, καὶ μὴν καὶ τὸ ἑτεροίως ἐλέσθαι διαβιοῦν, τὸν μὲν ἀπέσφηγε ψυχικόν, ἕτερον γε μὴν ἀσυγκρίτως ἐν ἀμείνοσι τούτέστι πνευματικόν.

Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν· ἔπειτα τὸ πνευματικόν.

Ἐπιλαμβάνεται δὲ τρόπον τινὰ τῶν καιρῶν, καθ' οὓς γέγονασι, καὶ φησὶν ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν· ἔπειτα τὸ πνευματικόν· ἀποφαίνει λευκῶς ὡς ἔστιν οὐκ ἀπαράδεκτον τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει τὸ ἐκ φρονήματος ψυχικοῦ μεταφοιτᾶν εἰς πνευματικόν, καὶ ὅτι πρεσβύτερον τοῦ πνευματικοῦ τὸ ψυχικόν εἶη ἂν καὶ τίς ἂν γένοιτο τῶν τοιούτων ἢ πίστις;

Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἐκ γῆς χεῖρε γ. τ. λ.

Ὁ πρῶτος, φησὶν, ἄνθρωπος τούτέστιν Ἀδὰμ, εἰς ψυχὴν πεποίητο ζῶσαν, τοῦτέστι γεώδης καὶ σαρκικός· ὁ γὰρ μὴν δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ· εἰ γὰρ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος κατὰ τὰς γραφὰς, ἀλλ' ἦν ἡ ἀνωθεν καὶ ὁ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπάνω πάντων, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν· οὐκοῦν ἄμφω μὲν ἦσθιν*, ὡς ἔφην, ἐν γήϊνοις σώμασιν, οὐ μὴν καὶ ἐν ἴσοις ἔτι κατὰ τὴν γνώμην ἦτοι τὸν τῆς ζωῆς τρόπον· ἦν μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ἐν φρονήματι σαρκικῷ, πνεῦμα δὲ ζωοποιούν· ὁ δεύτερος καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ὥσπερ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τοῦτέστι τὴν πρὸς Ἀδὰμ ὁμοίωσιν, καὶ παθῶν ἠττάμενοι καὶ ἀσθενούντες εἰς ἀμαρτίας, καὶ τοι τῆς φθορᾶς ὑπενηνεγμένοι ζυγοῖς, οὕτω βορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ, τοῦτέστι Χριστοῦ· καὶ φιλοσαρκίας ἀμείνους καὶ τοῦ πλημμελεῖν ἐθέλειν ἔπι γεγεννημένοι, καὶ αὐτὸν ἤδη νενικηκότες τὸν πάλαι δεινὸν καὶ δυσάντητον καὶ ἀγρίως καθ' ἡμῶν τυραννήσαντα θάνατον.

*Ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομεῖσαι οὐ δύναται.

Συνίστησι τὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ διὰ τούτου μυστήριον· ἕως μὲν γὰρ ἔστι τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον σὰρξ καὶ αἷμα, τούτέστι θνητὸν καὶ φθαρτὸν, Θεοῦ βασιλείαν, τοῦτέστι τὸ εἶναι διηνεκῶς, οὐκ ἂν δύναίτο κληρονομεῖν· πᾶσα δὲ οὖν ἀνάγκη καταπίνεσθαι τὴν φθορὰν καὶ ἀφανίζεσθαι τὸ εὐμάραντον, μεταπλάττεσθαι δὲ πρὸς ἀφθαρσίαν αὐτὸ, καὶ θεῖά τι καὶ ἀπορρήτω δόξῃ καταφαιδρύνεσθαι κληρονομήσει γὰρ τότε τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν.

Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω πάντες μὲν οὐ καμνησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγόμεθα.

Μέγα καὶ οὐράνιον ἀληθῶς τὸ μυστήριον, καὶ ἀποκαλυφθὲν αὐτῷ πάντως που διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι· αὐτὸς γὰρ ἔστι καὶ τῶν

ἔσεσθαι προσδοκωμένων διανομαῖς ἀγαθῶν· αὐτὸς μέλαστοιχειώσει τὴν
 κτίσιν, καὶ καινουργήσει τὸ σύμπαν, καὶ ἀπαλλάξει δουλείας εἰς
 τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ· καὶ εἰ ταῦτα ἀληθεῖς,
 πῶς οὐκ ἔδει πάντα τε καὶ πάντως συνκαινουργεῖσθαι τῇ κτίσει τὸν
 δι' ὃν ἡ κτίσις. φημί δὲ τὸν ἄνθρωπον· ἔδει καὶ αὐτὸν ὄρασθαι καινόν,
 οὐ φθορᾷ τῇ πρώτῃ τυραννούμενον, οὐ σαρκικαῖς ἡδοναῖς εἰς ἀμαρ-
 τίας πλεονεκτούμενον, ἐξηρημένον δὲ μᾶλλον ἐν ἀφθαρσίᾳ τε καὶ
 ἐν εὐθανείᾳ καὶ ἐν τιμῇ καὶ θείᾳ τινι δόξῃ περιστάλμενον ἔφη χάρι-
 που καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας· καὶ προπορεύσειαι ἔμπροσθέν σου ἡ δι-
 καιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περιστελεῖ σε· καὶ μὴν καὶ αὐτὸς
 ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς διεβεβαιοῦτο σαφῶς, ὡς ἐν καιρῷ συντελείας
 τοῦ αἰῶνος τούτου ἀναβιώσονται μὲν οἱ νεκροί, οἳ γε μὴν συνιέντες ἐκ-
 λάμπουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ σπινθέρματος· πλὴν οὐχ ἅπασιν ἀδια-
 κρίτως ἢ τῆς τοιαύτης τιμῆς καὶ δόξης προκίσειται χάρις· πρόποι δ'
 ἀν' μᾶλλον ἀπολέγηεν τοῖς τῶν ἄλλων ἐξηρημένοις, οἳ καὶ σύμμορ-
 φοι γεγόνασι τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἀναβιώσονται μὲν γὰρ ὁμο-
 λογουμένως τὰ πάντων σώματα τῇ τῆς ἀφθαρσίας χάριτι κατημφια-
 σμένα, ἀλλαχθήσονται δὲ οὐ πάντες· ἀλλ' οἳ μὲν φαῦλοι ἀπομενοῦσιν
 ἐν τῷ τῆς ἀτιμίας σχήματι ἐπὶ μόνῃ τῇ χοῆναι κολάζεσθαι, οἳ δὲ
 γε δίκαιοι ἀλλαχθήσονται μόνοι, πρὸς τῷ τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθῷ,
 καὶ τῆς θείας δόξης καταπλουτήσαντες τὴν περιστολήν· αὐτὸς τοι-
 γαροῦν ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ θεοπροσπεῖ μετασχηματίσει τὸ
 σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐ-
 τοῦ· ποῖον δὲ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν; τουτί τὸ ἐκ γῆς, τὸ
 τῷ θανάτῳ κατησχημένον ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀρᾶς, ἣν λέλυκεν ὁ
 Χριστὸς γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα· ἔσται δὲ ὁ μετασχηματισμὸς
 οὐκ εἰς ἑτέραν τινὰ φύσιν ἀποκομίζων ἡμᾶς, ἐσόμεθα γὰρ ὅπερ ἔσμεν,
 τοῦτέστιν ἄνθρωποι, πλὴν ἀμείνους ἀσυγκρίτως· ἀφθαρτοὶ γὰρ καὶ
 ἀνώλεθροι, καὶ πρὸς γε τούτῳ δεδοξασμένοι· τί δ' ἀν' βούλοιο δη-
 λοῦν ἢ ἐσχάτη σάλπιγξ ἢ διανιστᾷ τοὺς νεκροὺς, αὐτὸς ἡμῖν σαφη-
 νειῖ λέγων ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελύσματι ἐν
 φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ,
 καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοὶ· οὐκοῦν παρεικάζει σάλπιγγι
 τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνήν, καὶ τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ φρικωδέστατον

κέλευσμα· εἰ δὲ καὶ ὁ ἀρχαγγέλος ἐστὶν ὁ κεκραγὼς καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως σύνδημα διδούς τοῖς ἐν γῆ κειμένοις. ἀλλ' οὖν τοῦ Χριστοῦ ἔσται φωνή· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ἰδίᾳ δυνάμει διανιστὰς τοὺς νεκροὺς, καὶ οὐχὶ που πάντως ἢ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνή· δεσποτικοῖς γὰρ προστάγμασι πᾶσα κτίσις ἐπέζευκται λογικῇ ποία τοίνυν ὅπως ἀνάστασις ἔσται κατὰ ἀλήθειαν, εἰ μὴ αὐτὸ φαρμὲν ἀναβιάσασθαι τὸ τῷ θανάτῳ κατησχημένον· ἢ τίνα τρόπον ἐροῦμεν, μονονουχὶ καλορχοῦμενοι τῆς φθορᾶς, κατεπόδη ὁ θάνατος εἰς νῆκος, καὶ τὰ ἐξῆς;

Cap. XV. 55.

Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ἄδη τὸ νῆκος;

Ἰστέον δὲ ὅτι τὴν τοῦ προκειμένου ῥητοῦ παράθεσιν ὁ μακάριος Παῦλος κατὰ τὴν ἑβραίων ἔκδοσιν ἐποίησατο· ἔχει δὲ οὐχ οὕτως ἢ τῶν ἑβδομήκοντα γέγραπται γὰρ ἐν προφήταις· ποῦ ἢ δίκη σου θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου ἄδη; πλὴν τὸ κέντρον τοῦ θανάτου, φησὶν, ἢ ἁμαρτία· ἢ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος· πλήττει μὲν γὰρ οἷά τις σκορπίος ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου, τοῦτέστιν ὁ σατανᾶς· πλήττει δὲ οὐχ ἑτέρως, πλὴν ὅτι διὰ τῆς ἁμαρτίας· ἀλλ' ἔδωκεν ἡμῖν ὁ σωτὴρ ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων πατεῖν καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· κατηφάνισται γὰρ τοῦ θανάτου τὸ κέντρον ἐξηρημένης * τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὐκ ἔτι δύναμιν ἐχούσης τὸν νόμον· κατακρίνει γὰρ ὁ νόμος τοὺς ἁμαρτάνοντας· τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος δύναμιν εἶναι τῆς ἁμαρτίας, τὸν νόμον· λέλυται δὲ καὶ τοῦτο ἐν Χριστῷ· ἁμαρτία γὰρ ἡμῶν οὐ κυριεύσει, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν· χωρὶς δὲ νόμου, ἁμαρτία νεκρά· τίς οὖν ὁ πάντων τούτων ἡμῖν χορηγὸς, τῆς δικαιοσύνης ὁ πρῦτανις, τῆς ἐλευθερίας ὁ δοτὴρ, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ πηγὴ καὶ πρόφασις, εἰσόμεθα λέγοντος τοῦ μακαρίου Παύλου· τῷ δὲ θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῆκος διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

* Ad Cap. VIII. 5. citatur in Oecumenii catena Cyrilli locus, qui deest in nostris codicibus. Θεοί. - Φησὶ τοὺς ἀγγέλους Θεοὺς κατὰ χάριν κεκληῖσθαι ὡσπερ γὰρ εἰρηναῖοι ἀρχαὶ, καὶ ἐξουσίαι, κυριότητες, θρόνοι, οὕτως καὶ Θεοί. Num autem reliqua illic edita in Oecumenii libro, Cyrilli an potius aliorum sint, non satis apparet.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΔΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β.

Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός.

Cor. I. 1

Ο σοφώτατος ἀπόστολος Παῦλος προκεχειρισμένος εἰς διακονίαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, διὰ θελήματος Θεοῦ παρήχθαι φησίν. τὴν τῶν ψευδοπροφητῶν καὶ ψευδαποστόλων δόξαν ὡς δυσσεβῆ παραθεόμενος. λαλῶν δὲ ἐν πνεύματι, καὶ αὐτὸν ἔχων ἐγκυλισμένον ἐν ἰδίᾳ ψυχῇ τὸν Ἰησοῦν ὡς φάσκειν πῆ μὲν, δοκῶ δὲ καὶ ὡ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν πῆ δὲ, εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· δοῦλον ἑαυτὸν εἶναι φησίν αὐτοῦ, καὶ τοὶ τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντος τοῦ Θεοῦ καὶ κατάρχοντος μόνου εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά· πῶς οὖν οὐκ ἐναργῶς φυσικὴν τε αὐτῷ καὶ ἀληθεῶς θεοπρεπεστάτην τῆς κυριότητος ἀπονέμει δόξαν, ποιεῖται δὲ μονονουχί συλλήπτορα καὶ κοινωνὸν τῶν ἐπεσπασμένων δοκιμῶταλον ὄντα Τιμόθεον· ἵνα πείσῃ, τοῦ νόμου λέγοντος· ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθίσειται πᾶν ῥῆμα.

Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ.

Ibidem

Γράφουσι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, καὶ τοὶ Χριστοῦ λεγομένης εἶναι τῆς ἐκκλησίας· αὐτὸς γὰρ αὐτὴν ἑαυτῷ παρέστησε παρθένον ἀγνήν· εἴπερ οὖν ἐστὶν ἡ ἐκκλησία Θεοῦ, Χριστὸς δὲ ὁ ταύτην ἑαυτῷ παραστήσας, Θεὸς ἄρα κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς ἀγίας καὶ Θεοτόκου Μαρίας.

Cor. I. 310. 1

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

v. 2.

Εἴπερ οὐκ ὄντα θεὸν κατὰ φύσιν ἠπίσταλο τὸν υἱόν, πῶς οὐκ ἔδει μάλλον εἰπεῖν, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· νυνὶ δὲ συνεισδέχομενος καὶ συνδοτῆρα τιθεὶς τὸν Χριστὸν ὧν

Ibidem

ἀν ἡ θεία χαρίσαιο φύσις. δῆλος ἂν εἴη δῆπουθεν οὐκ ἠγνοηκώς ὄντα κατὰ φύσιν θεόν· ἀναγκαίως τοιγαροῦν συνεισδεξόμεθα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὸν υἱὸν εἰς τὸν τῆς ταυτότητός τε καὶ ὁμοουσιότητος λόγον, ἵνα καὶ θεὸς εἰς χορηγὸς ὑπάρχων νοῆται τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν· Χριστὸν δὲ Ἰησοῦν ὀνομάζων, τὸν ἐκ θεοῦ λόγον ἐν σαρκὶ πεφηνότα δηλοῖ· εἰ δὲ ἐστὶ χορηγὸς ἂν ἂν καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ, πῶς οὐ θεὸς κατὰ φύσιν, καθ' ἑνωσιν οἰκονομικὴν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς νοεῖται Χριστός; οὕτω καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ σου φησὶν· ἂν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

Οὐκ 1. 18.

Πιστὸς δὲ ὁ θεὸς ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ.

Οὐκ 1. 18.

Οὐδεὶς λέγει κύριος Ἰησοῦς εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· τὸ δὲ πνεῦμα ἐστὶν ἀλήθεια, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἔμπλεων δὲ οὖν ἀληθείας, ἦτοι τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν διάνοιαν ἔχοντες οἱ τῶν εὐαγγελικῶν δεσπισμάτων κήρυκες, οὐκ ἂν νοοῖντο ψευδοεπεῖς, ἀ' δ' ἂν λέγοιεν περὶ Χριστοῦ· ταῦτα δὲ πάντως ἐστὶν ὀρθῶς καὶ ἀραρότως ἔχοντα· καὶ πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· πιστὸς οὖν ἐστὶν ὁ θεός, τούτέστιν ἀψευδής τε καὶ ἀληθής· ἀναγκαίως δὲ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν υἱός, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς δι' ἡμοῦ καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ· πᾶς γὰρ ὁ ἐπὶ αὐτῷ λόγος, ἀληθής διὰ τῆς τῶν θεηόρων γέγονε φωνῆς· καὶ ὅσαι δὲ, φησὶν, ἐπαγγελίαι τοῦ θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, τούτέστι φιλοτιμίαν τε καὶ ὑπόσχεσιν ἅπασαν ἐν αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐσχέκαμεν καὶ τοῦτο ἐν τῷ ναί, τούτέστιν ἐν ἀληθείᾳ· ἦκει γὰρ ταῦτα πρὸς πέρας διὰ Χριστοῦ· κατεπόθη γὰρ ὁ θάνατος εἰς νίκος, καὶ τὸ τῆς φθορᾶς κατεσείσθη κράτος· παύσεται δὲ καὶ τὸ ἀνάγκη καὶ πρὸς τούτοις ἡ ἀτιμία· καθὰ ἔφη καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ· ἀποδεδείχμεθα δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἁγίων βασιλείας κληρονόμοι καὶ μέτοχοι· ἐρεῖ γὰρ ἡμῖν αὐτὸς ἐπὶ τοῦ θείου βήματος ὁ ἐν ᾧ τὸ ναί· δευτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἰτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· πᾶσα τοίνυν ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ διὰ Χριστοῦ μόνον ἔχουσα τὸ ναί· ἀπαράδεκτον δὲ παντελῶς τὸ οὐ· ὅπερ ἐστὶν ἡ ἄρνησις· καὶ γὰρ ἐστὶν

αὐτὸς ἡ ἀλήθεια· προσαποδείκνυσι δὲ καὶ τοῦτον ἐνικῶς ὅτι κατὰ φύ-
σιν ἐστὶ θεός· εἰ γὰρ οὐκ ἂν διαφεύσαιτο τὰς ἐπαγγελίας, ἀποπερανεῖ
δὲ μᾶλλον τοῖς ἀγίοις αὐτὰς, καὶ τοι τοῦ Θεοῦ πατρὸς τὰ ἀγαθὰ
διανέμοντος, πῶς οὐκ ἂν εἴη φύσει τε καὶ ἀληθῶς υἱός, καὶ ὡς ἐκ
Θεοῦ Θεός, ὁ ἐν ᾧ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον οὐ διε-
φευσμένως;

Ὅτι δὲ ἐστὶν ἀψευδὴς ὁ λόγος, προσεμπεδοῖ λέγων διὸ καὶ δι'
αὐτοῦ τῷ Θεῷ τὸ ἀμήν, πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν· ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς
ὁ μεσίτης, ὁ δι' οὗ καὶ μόνου προσιτός ὁ πατήρ, ὁ ἐν ᾧ πᾶσα δόσις
πνευματικὴ, δι' αὐτοῦ δὴ πάντως καὶ πᾶν ἔσται πέρασ εὐχῆς· καὶ
τοῦτό ἐστι τὸ ἀμήν· καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς ὁ υἱὸς παιδα-
γωγῆκε λέγων τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἑμεῖ
οὐκ ἐρωτήσετε οὐδέν· ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν τι αἰτήσητε τὸν πα-
τέρα, δώσει ὑμῖν ἐν τῷ ὀνόματί μου· ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδέν ἐν
τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήψετε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ἢ πεπλη-
ρωμένη δι' αὐτοῦ μὲν οὖν τὸ ἀμήν τῷ Θεῷ πατρὶ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν·
ἔδος γὰρ ἡμῖν ἀπάσης εὐχῆς κατακλείειν πέρασ ἐν ὀνόματι τοῦ Χρι-
στοῦ· ὅτι δὲ οὐκ ἂν ἀμοιρήσειεν αὐτὸς τοῦ δοξολογεῖσθαι πρέπει ἀκο-
νιτὶ, διοφόμεθα τοῦ μακαρίου προφητεύοντος Ἰακάβ· Ἰούδα, σὲ αἰ-
νέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου· ἀνέφυ γὰρ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς κατὰ σάρκα
Χριστός· Ἡσαΐου γε μὴν τοῦ προφήτου λέγοντος· εἶδον τὸν κύριον σα-
βαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, περιεστηκότα δὲ
τὰ σεραφεῖμ, ἅγιον αὐτὸν ἀποκαλοῦντα, καὶ κύριον σαβαώθ ὀνομά-
ζοντα, πλήρη τε λέγοντα εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης
αὐτοῦ· ὅτι δὲ αὐτὸν τεθέαται τὸν υἱὸν, ἀποδείξει λέγων ὁ σοφὸς ὁ
Ἰωάννης· ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτι εἶδεν τὴν δόξαν αἰοῦ καὶ ἐλά-
λησεν περὶ αὐτοῦ· οὐκοῦν καὶ εἰ ὁ πατήρ δοξάζοιτο δι' αὐτοῦ, καὶ
ἐπειδὴ δὲ τέθειται διὰ πίστεως ἰλαστήριον, γέγονε δὲ καὶ τῶν ἁγίων
λειτουργὸς διὰ τὸ ἀνδρώπινον, ὡς θυσίαν πνευματικὴν τὴν ἐκάστου
τῶν ἁγίων ἱερουργεῖ προσευχήν· δι' αὐτοῦ γὰρ ἡμῶν τὸ ἀμήν, καὶ οὐκ
ἂν ἔξω νοοῖτο τοῦ καὶ προσκυνεῖσθαι δεῖν καὶ συνδοξάζεσθαι τῷ γε-
γεννηκότι παρά γε ἡμῶν αἰῶν καὶ τῆς ἀνω πληθύος τῶν ἁγίων πνευ-
μάτων· ἔφη δὲ πού θεσπέσιος Παῦλος· ὅτ' ἂν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν
πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάν-

τες ἄγγελοι Θεοῦ· καί τοι τίνι τῶν ὄντων ἀσυμφανές ὡς ἔστι μονο-
γενής καὶ ὃ ἂν νοοῖτο Θεός; μόνος γὰρ ἐκ μόνου γεγέννηται τοῦ πα-
τρός· ἐπειδὴ δὲ καθείς ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐν πολλοῖς γέγονεν
ἀδελφοῖς, τότε τίθειται πρωτεύων αὐτός· καὶ πρὸς γε τῷ εἶναι μο-
νογενῆς ὡς Θεός, κερχημάτικε καὶ πρωτότοκος διὰ τὸ ἀνθρώπινον.

Ὁ δὲ βεβαίων ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν κ. τ. λ.

Βεβαιοὶ ἡμᾶς ὁ Θεός καὶ πατὴρ εἰς Χριστὸν, ὄρθην καὶ ἀκατά-
σειστον ἐνδρυσάμενος πίστιν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς, ὡς ἔστι φύσει τε
καὶ ἀληθεῖα Θεός, καὶ εἰ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ὄρωτο σχήματι, γεννηθεὶς
κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν· καὶ γοῦν αὐτός ὁ κύ-
ριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁμολογοῦντι τῷ Πέτρῳ τὴν πίστιν, λέ-
γοντί τε σαφῶς, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀντ-
απεφάνει λέγων, μακάριος εἶ σὺ Σίμων βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα
οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐπειδὴ
γὰρ παρμύεσθες τὸ μυστήριον, δέοιτ' ἂν εἰκότως μυσταγωγίας τῆς
ἀνωθεν καὶ παρὰ πατρός· βεβαιοὶ τοιγαροῦν ἡμᾶς αὐτὸς εἰς Χριστὸν
ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς καὶ χρίσας Θεός, καὶ δοὺς τὸν ἀρράβωνα
τοῦ πνεύματος· εἶη δ' ἂν οὐκ ἀσυμφανές καὶ διὰ γε τούτων ἡμῖν, ὅτι
μὴ γέγονεν ὁ υἱὸς ναὶ καὶ οὐ· Θεός δὲ μᾶλλον ἀληθινός, καὶ ἐφ' ἅπα-
σι τοῖς ἀγαθοῖς ἐν αὐτῷ τὸ ναί· Θεοῦ γὰρ ἡμᾶς σφραγίσαι τε καὶ
χρίσαι λεγομένου, δόντος τε τὸν ἀρράβωνα τοῦ πνεύματος, Χριστὸς
ἂν εἶη πάλιν ὁ ταῦτα πληρῶν ἐν ἡμῖν, οὐχ ὑπουργικῶς, οὔτε μὴν ἀλ-
λοστρίῳ καταχρίων τε ἡμᾶς καὶ σφραγίζων πνεύματι, ἀλλ' αὐτῷ τῷ
ιδίῳ καὶ τῷ τοῦ πατρός· ἐν γὰρ ἀμφοῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τὴν
ταυτότητα τῆς οὐσίας οὐ μεμερισμένως, ἀλλ' ὡς ἐκ πατρός δι' υἱοῦ
διήκον ἐπὶ τὴν κτίσιν· ἐνεφύσησε γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις λέγων,
λάβετε πνεῦμα ἅγιον· δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ πρὸς εἰκόνα καλεσφρα-
γίσμεθα τὴν θείαν καὶ νοητήν· ἔφη γὰρ αὐτὸς ὁ θεῖος ἀπόστολος Γα-
λάταις ἐπιστέλλων· τεκνία μου, οὓς πάλιν ᾠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ
Χριστὸς ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ εἰς Χριστὸν μορφούμενοι, τὸν θεῖον ἐν ἑαυτοῖς
πλουτοῦμεν εἰκονισμόν, αὐτὸς ἄρα ἔστιν ἢ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ πα-
τρός, καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐμφέρεια, καὶ οὐ καθάπερ ἡμεῖς κατὰ μέθεξιν
ἀγιασμοῦ πρὸς ὁμοιότηλα κεκλημένοι, φύσει δὲ μᾶλλον καὶ οὐσιωδῶς·
Θεός γὰρ ὁ φύσει πρὸς τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεὸν καὶ ἐκ τῆς αἰ-

τοῦ γεγενημένον οὐσίας, οὐδὲν ἂν ἔχοι τὸ ἀπεικός· ἐσφραγίσθαι δὲ καὶ αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, Ἰωάννης φησὶν ὁ σοφώτατος· ὁ λαβὼν γὰρ αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθὴς ἐστίν· ἐσφράγισται δὲ πάλιν οὐκ ἐν ἴσῳ τρόπῳ καθ' ὃν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ φύσει, μονονουχὶ γράφοντος τοῦ πατρὸς καὶ οἷον οὐσιωδῶς ἐνσημαινομένου· ταύτη τοι ἔφασκεν· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν πατέρα.

Τῷ δὲ Θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ἐσμὴν γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ.

Cap. II. 14.

Ὡσπερ ὑπὲρ ἡμῶν τεθριάμβευται Χριστὸς τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον ἀνάλας, καὶ τελειωθείς διὰ παθημάτων, οὕτω καὶ αὐτοὶ θριαμβεύεσθαι φασὶν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοῦ τε γνωρίζεσθαι τοῖς ἀπανταχῇ καὶ καταλαμπρύνεσθαι διὰ πειρασμῶν, καὶ νικᾶν τὸν κόσμον. διὰ γε τοῦ πάντα παθεῖν ἐτοίμως ἔχειν, καὶ λίαν ἀσμένως ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· εἰσὶ γὰρ εἰσι μέτοχοι τῶν αὐτοῦ παθημάτων, ὡς φησὶ· καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνοί· Θεὸν δὲ εἶναι * φασὶ τὸν θριαμβεύοντα αὐτούς, οὐχ ὡς ἐνιέντα τῷ * πάσχειν αὐτούς οὔτε μὴν ὡς θλίψεις ἐπισωρεύοντα, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν διακηρύττοντες τὸν Ἰησοῦν, τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ περιπίπτουσι πειρασμοῖς. Ποία δέ τις ἄρα ἐστὶν ὁσμὴ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς; ἢ διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων τῷ κόσμῳ φανερομένη καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, καθὰ φασὶν αὐτοὶ, διδάξει πάλιν αὐτὸς ὁ Θεσπέσιος Παῦλος ἐκεῖνο λέγων· οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν· οὐ γὰρ ἔκρινα τί εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· εἶτα τίνα τρόπον ὁ γεννηθεὶς ἐκ γυναικός, ὁ σταυρὸν ὑπομείνας καὶ θάνατον ὑποδύς, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν, ὁσμὴ τῆς γνώσεως ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, εἰ καθάπερ οἴονταί τινες φίλος καθ' ἡμᾶς, ἤγουν θεοφόρος ἄνθρωπος, νοεῖναι Χριστὸς, καὶ οὐκ αὐτὸ κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεός, καὶ εἰ νοεῖτο προλαβὼν τὸ ἀνθρώπινον οἰκονομικῶς ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος; οὐ γὰρ ἐν γε τῷ εἶναι καθ' ἡμᾶς καὶ πέρα τοῦ μηδὲν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εὐωδιάσει φύσιν, οὐδ' ἂν ὁσμὴ γένοιτο τοῦ μὴ εἰδότης θάνατον ὁ θάνατον ἀνατλάς· πῶς οὖν ὁσμὴ τῆς γνώσεως τοῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς, ἢ δῆλον

Cap. II. 15.

* al. ois
eiothta.

* al. ois
eiothta.

ἵτι καὶ ὁ νοεῖται καὶ ἔστι θεός, καὶ εἰ πέφηνεν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς; ἵταί τίνα τρόπον οἱ διακηρύσσοντες τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσι τῷ κόσμῳ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθεῶς ὄντα Θεόν; ἢ πῶς ἂν εἶδεῖεν τὸν Ἰησοῦν; τίνα δὲ τρόπον καὶ θεός καὶ πατήρ ἐν Χριστῷ τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάττειν λέγειν παρὰ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, εἰ μὴ συνεισδέξαιτό τις τῷ ἐκ Θεοῦ φύντι λόγῳ πρὸς ἔνωσιν τὸ ἀνθρώπινον, ἀπειτούσης τοῦτο τῆς σοφῆς οἰκονομίας; καταγγέλλουσι γὰρ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ λαλοῦντες ἐν πνεύματι, οὐχ ἀνθρώπῳ καλοικήσαντα τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ἀλλ' ὡς σάρκα γεγονότα, τοῦτέστιν ἐνωθέντα σαρκὶ ψυχὴν ἐχούση τὴν λογικὴν· οὕτω γὰρ ἂν εἶη καὶ τῆς δόξης κύριος ὁ ἑσταυρωμένος· οὐκοῦν καὶ εἰ νοοῖτο μετὰ σαρκός, καὶ εἰ τοῦτο μὲν οὐχί, καταμόνας δὲ ὡςπερ καὶ οὕτω καθ' ἡμᾶς γεγονώς ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος, ὁσμὴ τῆς γνώσεώς ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸν ἔξ οὗ πῆρ ἐστὶν εὐωδιάζων εἰς ἡμᾶς· καὶ εἰπέρ ἐστὶν ἀληθὲς ὁ φημι, πῶς ἂν εἶη γενηλὸς καὶ τοῖς ἔξ οὐκ ὄντων λαχοῦσι γένεσιν ἑναριθμῖος; οὐκ ἂν γὰρ γένοιτο τοῦ μὴ κτισμένου ὁσμῆ, μήτε ὑπάρχοντος γενητῶς· οὐ γὰρ ἐν γε τῇ ἀγενήτῳ τὸ γενητὸν ὀφόμεθα, οὐδὲ ἐν τῷ γενητῷ τὸ ἀγένητον· ἀλλὰ μὴν ἔδειξεν ὁ υἱὸς ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα· Θεὸς ἄρα κατὰ φύσιν ἐστὶ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταύτων· ἀκουέτω τοίνυν καὶ πρὸς ἡμῶν ὁ υἱός· μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου· ἐγνώκαμεν γὰρ δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἔξ οὗ γεγέννηται πατέρα καὶ Θεόν.

Cap. II. 15.

ἽΟτι Χριστοῦ εὐδία ἐσμέν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις.

Col. I. 354. b.

Εὐωδιάζουσι τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, πρῶτον μὲν ὡς αὐτὸν ἔχοντες διὰ τοῦ πνεύματος ἐνοικοῦντά τε καὶ ἐγκυλισμένον, εἶτα ὅτι τοῖς ἀπανταχοῦ διακηρύττοντές τε καὶ περιφέροντες τὸν ἐπ' αὐτῷ λόγον, καθάπερ τι τῶν εὐοσμοτάτων θυμιαμάτων, προσεκόμιζον τῷ Θεῷ τὴν ἐν γε τούτῳ σπουδὴν· κατὰ τρίτον δὲ τρόπον, ὅτι καὶ σύμμορφοι γεγονότες αὐτῷ, διὰ τῶν ἴσων τετελειώθηαι παθημάτων· εὐωδίαν γε μὴν ἑαυτοὺς εἶναι φασὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὁσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζῶν, κατιδεῖν ἀκόλουθον· οὐκοῦν νοηθεῖεν πρὸς ἡμῶν εἰκότως οἱ σωζόμενοί τε καὶ ἀπολλύμενοι, κατὰ γε τὸν πρέποντα ταῖς θεωρίαις σκοπὸν, οἱ πιστεύοντές τε, καὶ οἱ τὴν πίστιν παρωθούμενοι, καὶ οἱ μὲν οὕπω Θεὸν τὸν φύσει

τε καὶ ἀληθῶς ἐγνωκότες, λαλατρευκότες δὲ μᾶλλον τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· οὗτοι τοῦ Θεοῦ κηρύγματος τὸν λόγον οὐ προσιέμενοι, διαγελῶντες δὲ μᾶλλον καὶ μαρίαν εἶναι νομίσαντες τὸ Χριστοῦ μυστήριον, δέχονται τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως τοῦ πατρὸς, ἐκ θανάτου πρὸς θάνατον· ἐν θανάτῳ γὰρ ὄντες διὰ τοι τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀγνωσίαν καὶ πάρωσιν, μονονουχὶ καὶ δευτέρῳ θανάτῳ περιπλαινόντες ἀλοῖεν ἂν· οἱ γὰρ μὴν διὰ τῆς νομικῆς παιδείσεως πρὸς ἀρχὰς ἐνηνεγμένοι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, γεγονόασιν μὲν πως ἐν ζωῇ, πλὴν εἰ πιστεύσειαν παραδέξονται τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως τοῦ πατρὸς ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν· φησὶ γὰρ πού Χριστὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν· αὕτη δὲ ἐστὶν αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· ἀλλὰ τίς ἂν γένοιτό, φησι, πρὸς ταῦτα ἰκανός; καὶ μάλα εἰκότως· δυσεύρετος γὰρ ἀληθῶς ὅπερ ἂν ἐνυπάρχοι τὸ δύνασθαι λαλεῖν ὀρθῶς τε καὶ ἀπλανῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὁποῖοί τινες ἦσαν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ τὰς τῶν ἑτεροφρόνων δυστροπίας διορθούμενοι, οἷς ἔθος ἐστὶ καὶ διὰ πλείστης τέλειται σπουδῆς τὸ οἶον ἐκκαπηλεύειν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ἀπάτη τε καὶ ψεύδει συγκεκραμένην αἰεὶ ποιεῖσθαι φιλεῖν τῆς πίστεως τὴν ἀπόδοσιν· ἀλλ' οἱ γὰρ Θεοὶ μυσταγωγοὶ λαλοῦντες ἐν πνεύματι, ὡς ἐξ εἰλικρινείας κατέναντι Θεοῦ πάντα τε δρῶσι καὶ λέγουσιν.

Οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναίς.

Cap. III. 3.

Ἐπισφραγίζει καὶ προφητικῇ μαρτυρίᾳ τὸ οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναίς· ἔφη γὰρ πού, φησὶν, ὁ θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ γὰρ ἠμέλησα αὐτῶν, φησὶ κύριος· διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, φησὶ κύριος· πάλαι μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς νόμον ἐδέχετο τὸν παιδαγωγὸν ἐν πλαξὶ λιθίναις, καθὰ γέγραπται· αἰνίγμα δὲ τοῦτο γεγενῆσθαι φημὲν τῆς ἰουδαίων σκληροκαρδίας· μᾶλλον γὰρ ἀπαράδεκτον ὥσπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν

Cod. 1. 357

διανοίαις ἀποφαίνει τὸν νόμον, καὶ οἷον ἐν λίθοις βραχὺ μὲν καὶ μόλις ἐνζυγκότα, πλὴν εὐαπόβλητον παντελῶς καὶ μάλα ῥαδίως ἀποπυύμενον καὶ ἄρδον ἔφη του θεός· ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐπιτάγματα ἀνθρώπων· ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας, τοῦτέστιν αἰσθητικαῖς, τοὺς ἱεροὺς ἡμῖν καὶ θεῖους ἐγγράφει νόμους· τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου καὶ ἐκσάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύωνται· εἴ τις οὖν οὐ ταῖς διὰ Μωσέως προσεθήρησται σκιαῖς, οὔτε μὴν μέλανι γεγραμμένον ἔχει τὸν νόμον ὡς ἐν πλαξὶ λιθίνας, ἀλλ' εἰς νοῦν ἔσω διὰ τοῦ πνεύματος, οὗτός ἐστιν ἐπιστολὴ Χριστοῦ γνωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων.

Cap. III. 4.

Πεποίθησι δὲ ταιούτην ἔχμεν διὰ Χριστοῦ πρὸς τὸν θεόν κ. τ. λ.

Cap. III. 10.

Πάντα μὲν ἐν Χριστῷ τοῖς ἀξίοις τὰ ἀγαθὰ· καὶ γὰρ ἐστὶν ἄνωθεν καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων πᾶν δῶρημα τέλειον· ἀλλ' οὖν ὁ δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα Χριστὸς ἐστίν, μεσιτεύων μὲν ἡμᾶς καὶ θεὸν διὰ τὴν οἰκονομίαν, πλὴν ἐνεργῶν τὰ πάντα παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων αὐτοσοφία τε καὶ δύναμις αὐτοῦ· ποία δὲ ἐστὶν ἡ πεποίθησις ἡ διὰ Χριστοῦ πρὸς θεόν, ἄκουε δὴ προσεπάγοντός τε καὶ λέγοντος· οὐχ ὅτι ἀφ' ἑαυτῶν ἰκανοὶ ἐσμὲν λογίσασθαί τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν, πᾶσα γὰρ σοφία παρὰ κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀλλ' ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκλίννει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· καὶ τί τὸ γράμμα ἐστίν; ὁ ἐν νόμῳ τύπος, τὰ ὡς ἐν σκιαῖς ἔτι πληρούμενα· πνεῦμα δὲ, τῆς ἐν Χριστῷ λατρείας ἡ δύναμις, πνευματικούς ἀποφαίνουσα τοὺς προσιόντας αὐτῇ διὰ τῆς πίστεως· ὅσα δ' ἂν ἤττων τῆς ἀληθείας ὁ τύπος, τοσοῦτον οἶμαι κατόπιν οἱ διακονοῦντες αὐτὸν τῶν ἱερουργούντων τὴν ἀλήθειαν ῥαντίζει γὰρ ἡμᾶς Χριστὸς αἵματι τῷ ἰδίῳ, καὶ οὐ πρὸς μόνην τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ἐν νόμῳ, καθαρίζει δὲ μᾶλλον καὶ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ ἐξίστησι πλημμελήματος· χαρίζεται δὲ πρὸς τούτω καὶ

ζωῆς ἐλπίδα· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ἐπὶ γὰρ καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀναφοίτησιν τὴν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ εἰς μακραίωνα βίον.

Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος.

Cap. III. 18.

Col. f. 361. b

Μεταπλάττεται ὡσπερ τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς ἐκ νομικῆς εὐμαθείας εἰς παιδείusin εὐαγγελικὴν, καὶ μεταμορφοῦται τρόπον τινὰ εἰς εἶδησιν τὴν πνευματικὴν, σκιᾶς ἢ τύπων οὐκ ἀνεχόμενος, ἀλλ' ἐκ δόξης τῆς κατὰ τὸν νόμον, εἰς δόξαν ἑτέραν τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πνεύματος μεταφοιτῶν ἡρημένος· οὐκοῦν τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦμεθα· μεθιστάντες γὰρ τοὺς τύπους εἰς ἀλήθειαν, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον σκιᾶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον τῇ τῶν ἐννοιῶν ἰσχυρότητι διαμορφοῦντες, ὡς ἐν εἶδει τὴν αὐτὴν εὐρήσομεν δόξαν· εἰ γὰρ δέδοται δόξα τοῖς διακονοῦσι τὸν νόμον, μείζων καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένη τὴν πρώτην ἢ τῶν ἁγίων ἱερουργῶν, οἳ καὶ ἰκάνονται παρὰ θεοῦ διάκονοι καινῆς διαθήκης οὐ γραμματος, ἀλλὰ πνεύματος· πρόδηλον δὲ σου καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως οἱ ἐκ νομικῆς παιδείας μηθιστάμενοι πρὸς ἀκρίβειαν εὐαγγελικὴν, ἐκ δόξης ὡσπερ τῆς πρώτης εἰς δόξαν ἰόντες ἑτέραν νοηθεῖεν ἂν, καὶ οἷον πρὸς τὰ ἀμείνω μεταπλαττόμενοι· τὸ δὲ δὴ μεθιστῶν εἰς τοῦτο αὐτοὺς τὸ πνεῦμα ἐστὶ, τὸ τῆς ἐκ νόμου δουλείας ἐλευθεροῦν· ἐν αὐτῷ γὰρ κράζομεν ἄββᾶ ὁ πατήρ ὡς υἱοὶ καὶ ἐλεύθεροι· ἐστὶ δὲ οὐχ ἑτέρως τῆς κατὰ τὸν νόμον ἰσχυρολογίας τὸ βάθος ἰδεῖν, πλὴν ὅτι διὰ μόνου τοῦ ἁγίου πνεύματος· αὐτὸ γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ ἐρευνῶν καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· βάθη δὲ θεοῦ, τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς γραμμασι τεθησαυρισμένην γνῶσιν ἀνομάσθαι φαρμέν· ταύτη τοι καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τὰς πρὸς θεὸν ἐποιεῖτο λιτὰς οὕτω λέγων· ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσιά σου ἐκ τοῦ νόμου σου· ἐποιεῖτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ οὐκ ἀθαύμαστον τὸν ἐκ νομικῆς εἰδήσεως ἀναβαίοντα πρὸς πνευματικὴν· τοῦτέστι τὴν εὐαγγελικὴν· ἔφη γὰρ ὅτι διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως ἐστὶν ἀνθρώπῳ πλουσίῳ ὅς τις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ νέα καὶ παλαιά· παλαιὰ μὲν γὰρ, τὰ ἐν νόμῳ· νέα γὰρ μὲν, τὰ ἐν Χριστῷ· εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο καὶ καθ' ἕτερον νοεῖσθαι τρόπον τὴν ἐκ δόξης εἰς δόξαν μεταμόρφωσιν τῆς αὐτῆς ἡμῶν εἰκόνας, παραδέ-

ζεταί τι τοιοῦτον εἰς νοῦν, ὅτι ὅσοι Χριστὸν ἐγνώκαμεν, καταλελο-
γίσμεθα δὲ καὶ ἐν τέκνοις Θεοῦ, πάντα τε καὶ πάντως ἐσμὲν ἐν δόξῃ·
κατὰ δὲ γε τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορ-
φούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος· αὐτὸς
γὰρ ἡμεῖν ὁ Χριστὸς, ὁ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος χαρισάμενος,
προσθήσει τὸ λείπον κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, μετασχηματίσει δὲ καὶ
τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐ-
τοῦ· ἐπειδὴ δὲ φησιν ὁ μυσταγωγὸς, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος,
καὶ, οὐδὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐλευθερία, τῆς τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν
συκοφαντίας οὐκ ἀνεξόμεθα, τοῖς γνητοῖς ἐναρίθμιον ποιεῖσθαι τὸ
πνεῦμα· εἰ γὰρ ἐνθά που ἐστὶ τὸ πνεῦμα, ἐκεῖ που πάντως καὶ ἡ ἐλευ-
θερία, πῶς οὐκ ἐλεύθερον κατὰ φύσιν ἐστίν; εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τῶν τῆς
δουλείας ἀνω κείται μέτρων· πνεῦμα γὰρ ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ἐξ αὐτοῦ
δὲ ἤκον ἐπὶ τὴν κτίσιν ἐν Χριστῷ.

Cap. IV. 4.

Εἰς τὸ μὴ ἀγῆσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ,
ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Cod. I. 363. B.

Προὔθηκε μὲν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς ἐθέλουσι πιστεύειν εἰς τὸν
υἱὸν, τὸ γυμνῶ καὶ ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ καταθεάσασθαι τὴν
δόξαν αὐτοῦ· διημαρτήκασι δὲ τῆς χάριτος οἱ τοῦ διαβόλου τὸν σκο-
τισμὸν ἀπόβλητον ἔχοντες, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων τὸ φῶς
ἀσυνείως οὐ προσιέμενοι· δικύλασε γὰρ ἂν οὕτως ὁ φῶσιμος τοῦ εὐαγ-
γγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· καὶ θεὸν μὲν
τοῦ αἰῶνος τούτου κατονομάζει τὸν σατανᾶν, οὐχ ὅτι θεὸς κατὰ φύ-
σιν ἐστίν, ἀλλ' ὅτι τοῦτο εἶναι νενόμισται παρά γε τοῖς οὐκ εἰδόσι
τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεός· ἐκεῖνό γε μὴν ἄξιον καταθαυμά-
σαι· πάλιν θεολογεῖ γὰρ ὁ Παῦλος, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας
τοῦ μονογενοῦς διαλαβοῖ τὸ μυστήριον· ἰδοὺ γὰρ σαφῶς φῶσιμον τοῦ
εὐαγγελίου τῆς δόξης Χριστοῦ, τὸ ἀποστολικὸν ὀνομάζει κήρυγμα·
καὶ τοῦ Χριστοῦ κληθένου, τοῦ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντος υἱοῦ, κατὰ
τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, καθ' ὃν καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτὸς
ὑπάρχων χορηγός, κεχρίσθαι λέγεται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῷ
ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως· οὐκοῦν ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς γεγωναὶ καὶ
ὄφθεις ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, τότε δὲ
τότε καὶ μάλα ὀρθῶς Χριστὸς νοεῖται καὶ λέγεται· οὐκ εἰς ἓνα τοίνυν

τῶν κατ' ἡμᾶς ἡ πίστις τῷ κόσμῳ διακηρύττεται καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τῶν πνευματοφόρων, καταγγέλλουσι δὲ μᾶλλον τὸν ἐκ θεοῦ λόγον ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνότα, καὶ ὡς πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς τὸν μονογενῆ· ἐπεὶ ποῖος ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν ὁ φωτισμὸς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐν γε τῷ νοεῖσθαι θεὸς καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν ἴσῳ τρόπῳ τοῖς κατ' ἡμᾶς, οὐσιοδῶς δὲ μᾶλλον καὶ φυσικῶς; καὶ οὐ τι που φαμὲν ὡς ἄρα δεήσει καὶ αὐτὸν ἐν σαρκὶ γεγονότα νοεῖσθαι τὸν πατέρα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τούτοις τῆς εἰκότος τὸ κάλλος· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον περινοεῖν ἄξιον, ὡς θεὸς ἢ ὁ λόγος καὶ πρὸ σαρκὸς χαρακτήρ καὶ ὁμοίωσις φυσικὴ τοῦ γεννητορος· καὶ πάλιν κατ' ἡμᾶς γεγονότι, τὸ ἐν μορφῇ νοεῖσθαι τοῦ πατρὸς ἐνούσης αὐτῷ τῆς οἰκονομίας τὸ ἀνθρώπινον λελόγισται τοίνυν ὡς ἐν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς· ἐστὶ δὲ καὶ οὕτως εἰκὼν τοῦ πατρὸς κατ' ὃ καὶ ἐστὶ θεὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται κατὰ φύσιν.

Ὅς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Cor. II. 8.

Ὅτι εἰς θεὸν ἡ πίστις, καὶ ἐν προσώπῳ πράττειτο τοῦ Χριστοῦ, σαφηνεῖ ὁ μυσταγωγὸς διὰ τῆς προκειμένης λέξεως· κέκληνται γὰρ Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἕλληνας πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, οἱ μὲν ὡς ἐκ πλάνης καὶ λαλρείας ψευδοῦς εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, οἱ δὲ εἰς ἀκριβεστέραν εἶδησιν τῆς ἐν νόμῳ παιδαγωγούμενοι· ταύτη τοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ ὀλίγα πεφροντικῶς τῶν ἐν νόμῳ μαθημάτων ὀραται· ὅτε τοίνυν Χριστὸν κηρύττουσιν οἱ μυσταγωγοί, καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς θεὸν, εἰς θεὸν τὸν ἕνα καὶ ἀληθῶς πιστεύουσιν, πῶς οὐχὶ θεὸς ὁ Χριστὸς οὐ νόθος, οὐ ψευδώνυμος, ἢ γον ἐτεροφυῆς παρὰ τὸν πατέρα, ἀληθῆς δὲ μᾶλλον ὡς ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν; ἀχλύος μὲν γὰρ νοητῆς καὶ δαιμονιάδους ἀπάτης ὁ τῶν πλανωμένων μεμέστωται νοῦς, ἀλλ' ἐπηγγέλλετο θεὸς ἐκ σκοτίους ἡμῖν ἀναλάμψαι τὸ φῶς· ἔφη γὰρ που διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, ἴδε φῶς μέγα· οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρα καὶ σκιῶ θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ὁ θεσπέσιος δὲ Δαβίδ φησὶν, ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότῳ· ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου κύριε, ὁ θεὸς μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου· ἐπειδὴ δὲ πεπλήρωται λοιπὸν ἐφ' ἡμῖν ἡ ὑπόσχεσις τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ θεῖον ἡμῖν

Cor. II. 14.

καὶ νοητὸν διήγησεν φῶς, ἐγνώκαμεν αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐν προσώπῳ Χριστοῦ· εἶτα εἶπεν ὁ Χριστὸς οὐ φύσει τε καὶ ἀληθῶς θεός, τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα, καὶ τοὶ λέγοντος ἀκούσας φῶς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω· ἀλλ' ἰδοὺ δέδωκεν αὐτὴν τῷ υἱῷ· οὐχ ἕτερος ἄρα παρ' αὐτὸν ἐστίν, πλὴν ὅσον ἐν ὑποστάσει καὶ τὸ εὑρῆσθαι ἰδικῶς, ἵνα μὴ φαίνεται ψευδοεπήσας ὁ πατὴρ τῷ προσώπῳ τοῦ υἱοῦ τὴν ἰδίαν δόξαν προθεῖς, καὶ ὅτι θεὸς κατὰ φύσιν ἐστίν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ γνωσκόμενος· πρόσωπον γὰρ ἐστὶ καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ἀποκαλύπτεται μὲν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀποκαλύπτεται δὲ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα.

Cap. IV. 7.

Ἐν ἑσπερίαις σκεύεσιν.

In alio codice

Ἐσπερίαινα σκεῖη λέγομεν ἃ περικείμεθα σώματα ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὄντες, διανοία τοιαύτη· ἐπεὶ ἔτι σάρκα περικείμενοι τὴν ἐμποδίζουσαν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀληθείας, γινώσκοντες ἔχομεν τὴν περὶ τῆς τριάδος, ἢ ὑπερβολὴ τοῦ μεγέθους τῆς γνώσεως οὐκ ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ δυνάμει ὑπάρχουσα ἡμῖν γνωρίζεται.

v. 8.

Ἐν παντὶ ἐπιβέβηται, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι κ. τ. λ.

Cod. 1. 206.

Φαίνονται μὲν γὰρ ὑπὲρ γε τῆς εἰς αὐτὸν εἰσεβείας, καὶ αὐτὸν ἀκατὰντες τὸν θάνατον· πλὴν εἰ καὶ τοῦτο συνέβη σαθεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐκ ἔζησαν, τῷ θεῷ ζήσιν μέλλοντες· καὶ καθά φησι τῆς σοφίας ὁ λόγος· ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἐξουδότης αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· ποία τίς οὖν ἄρα τῶν ἰδρωμάτων ἢ νόσησις, διερμηνεύει πάλιν ὁ Παῦλος οὕτω λέγων· πάντοτε τὴν νεκρώσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ· διττὸν εἶναι φημὲν τὸν τῆς ἐνθάδε νεομενῆς νεκρώσεως τρόπον, ὧν εἷς μὲν ἐστὶ νοητὸς καὶ πνευματικὸς, ἕτερος τὲ μὴν ὡς ἐν αἰσθήσει τῇ κατὰ σῶμα λαμβάνεται· θεὸς γὰρ ὑπάρχων καὶ ἐκ θεοῦ πεφηνῶς κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς αὐτοῦ λόγος, ἰδίαν ἐποίησατο σάρκα τὴν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὸ διηκτὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀνθρώπινον ἡμπέσχετο σῶμα, ψυχὴν ἔχων τὴν λογικὴν καὶ τίς ἢ τοῦδε πρόφασις· ἵνα νεκρώσῃ τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, καὶ τῶν ἐμφύτων τε καὶ ἐν αὐτῇ κινήματων τῶν εἰς ἐκτόπους

ἀποφερόντων ἡδονὰς ἀπαμβλύνη τὸ κέντρον καλιώρρωκε δὲ οὐχ ἑαυτῶν. θεὸς ἂν ὁ λόγος, τὸ ἐπέκεινα τῶν ἐν ἡμῖν ὁρᾶσθαι παθῶν· οὐ γὰρ οἶδεν ἁμαρτίαν, ἀλλ' οἷον ὅλην ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν μεταστοιχειῶν εἰς ζωὴν ἁγίαν καὶ ἁμωμον, ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος καὶ ἐν εἶδει τῷ κατ' ἡμᾶς· γέγονε γὰρ ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, ἵνα καὶ ἡμεῖς τοῖς ἰχνεσιν αὐτοῦ κατακολουθήσαντες ἔχωμεν ἐν ἑαυτοῖς τὴν αὐτοῦ νέκρωσιν, τούτέστιν ἀπρακτιούσαν ἐν τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν δύναμιν· οὕτω τε ἀναλαβεῖν ἰσχύσωμεν καὶ τὸ ἀμάμητον εἰς ζωὴν καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τὴν ἐνθάδε λεγομένην τοῦ Ἰησοῦ παραδέξῃ νέκρωσιν καὶ ζωὴν· γέγονε γὰρ ὑπήκοος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καθὰ γέγραπται, καὶ μέχρις αὐτοῦ θανάτου, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικεν ὑπὲρ τῶν προβάτων· πλὴν ἀπέθανεν * ἐφάπαξ τῇ ἁμαρτίᾳ, τούτέστιν ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου· τέθειται γὰρ ἰλασμός διὰ πίστεως· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ· ταύτην οὖν ἄρα τὴν νέκρωσιν, τὴν διὰ γε τῶν παθημάτων καὶ μέχρις αὐτοῦ θανάτου διήκουσαν, ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι περιφέρουσιν οἱ μυσταγωγοὶ ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ φησιν αὐτὸς, ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν φανερωθῇ· ζήσονται γὰρ καὶ αὐτοὶ τῷ θεῷ τὴν ἁγίαν καὶ ἁμωμον καὶ μακαρίαν ζωὴν· ὅτι δὲ ταύτης ἰδίως μέμνηται τῆς νεκρώσεως καὶ μὲν τοὶ ζωῆς, εἰς γε τὸ παρὸν πιστώσειαι μὲν καὶ ἡ τῶν προλαβόντων διάνοια, πειρασμῶν ἔχουσα καὶ πόνων ἀφήγησιν, οὓς ὑπομένειν ἀνάγκη πληροῦν ἐθέλοντα τῆς ἀποστολῆς τὸν εὐκλεῆ δρόμον· οὐδὲν δὲ ἥττον ἡμᾶς οὕτω φρονεῖν ἀναπέσει μονοουχὶ καὶ διερμηνεύων αὐτοῖς ὅπερ ἔφη· προσεπάγει γὰρ εἰθὺς τὸ ἐξῆς.

Ἄει γὰρ ἡμεῖς εἰ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδόμεθα διὰ Ἰησοῦν κ. τ. λ.

Cap. IV. 11.

Δείκνυσι δὲ διὰ τούτων καὶ αὐτοὺς ἀσμένως ὑπομένειν ἐθέλοντας τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν· σκοπὸς γὰρ αὐτοῖς οὐκ εἰς τὰ παρόντα βλέπειν, προαδρεῖν δὲ μᾶλλον τὰ ἐσόμενα· τίς δὲ ἡ τοῦ Ἰησοῦ ζωὴ; ἡ ἀφθαρσία καὶ ἁγιασμός, δόξα τε μεγάλη καὶ ὑπερκόσμιος· οὕτως γὰρ ἡμῖν ὀφείσεται κατὰ καιροῦς, ὅτ' ἂν ἡμῖν ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβαίη κριτής· μετασχηματίσει δὲ καὶ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα· ὥστε ὁ μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν

Cod. 1. 366. b.

ὁμοίαν μεμίμηται γὰρ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην οἱ τῆς ὑφ' ἡλίῳ μυστα-
 γαγοί· τεδείκασιν καὶ αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἵνα ἡμεῖς οἱ ποτὲ
 πλανώμενοι, τὴν ἐκ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀποκερδαίνωμεν ζωὴν·
 τοιγαροῦν φασὶ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς ὡς πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν
 Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· ὅτι ἔνεκεν σοῦ θανατούμεθα ἕλην τὴν ἡμέραν, ἐλο-
 γίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς.

IV. 16.

Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν· ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται,
 ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα.

Ἐξέσι τῇ τῶν προκειμένων ἐννοίᾳ προσβαλεῖν οὐκ ἀκόμψως, κοι-
 νὸν ὡςπερ ἅπασιν τοῖς εὐσεβεῖν ἠρημένοις προθέντας τὸ χρῆμα· στρα-
 τεύεται μὲν γὰρ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς
 σαρκός· ταῦτα γὰρ ἀντίκειται ἀλλήλοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον· φα-
 μὲν οὖν ἔτι πᾶσα πῶς ἀνάγκη κατεφθαρμένης τρόπον τινὰ τῆς σαρ-
 κός, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κινήματων ἡσθενηκότων, τότε δὴ μάλιστα μει-
 ζόνως ἐρρῶσθαι τὸ ἕτερον, τοῦτέστι τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος· ὅτ'
 ἂν τοίνυν τοῖς εἰς ἀσκησιν πόνοις ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται,
 τότε λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ
 ἡμέρα· καὶ ἑτέρως γε μὴν τοῖς εἰρημένοις ἐπιβαλεῖς· ἐπειδὴ Ἰουδαίοις
 τε καὶ ἑλλήσι διεκέρυττον τὸν Ἰησοῦν, δεινούς καὶ ἀφορήτους ὑπομε-
 νήκασιν διωγμούς, καὶ διέφθαρτο τοῖς εἰς τοῦτο πόνοις τὸ σῶμα αὐ-
 τῶν· ἀλλ' ἔσω μείζων ὁ πόνος, τοσοῦτω οἶμαί που παρέποιοτο ἂν εἰ-
 κότως ἀμφιλαφεστέρα τῆς χάριτος ἢ ἀντέκτισις.

Cap. V. 1.

Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκῆνους καταλυθῇ κ. τ. λ.

Cod. f. 369.

Ἐπίγειον ἡμῶν οἰκίαν τοῦ σκῆνους, αὐτὸ περιφραστικῶς ὀνομάζει
 τὸ σκῆνος, ἥτοι τὸ σῶμα· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Ἰαβ, τοὺς δὲ κατοι-
 κοῦντας οἰκίας πηλίνας· ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμέν·
 ἴσμεν οὖν ἄρα, φησὶν, ὡς καταλύσαντος τοῦ θανάτου τὴν ἐπίγειον
 ἡμῶν τοῦ σκῆνους οἰκίαν, τοῦτέστι τὸ σῶμα, διαδέξεται καὶ οὐκ εἰς
 μακρὰν, κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως δῆλον ἔστι καιρὸν, οἰκηλήριον τὸ ἐξ
 οὐρανοῦ, τοῦτέστιν ἡ ἀφθαρσία· ἄνωθεν δὲ αὐτὴν εἶναι φησὶ, πρῶτον
 μὲν ὅτι δοτὸν τὸ χρῆμά ἐστιν· εἶτα πρὸς τούτω διὰ τοῦ πάντας
 τοὺς τὴν ἄνωθεν οἰκοῦντας πόλιν, φημί δὴ τὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων
 συντάγματα, ἐν ἀφθάρτοις τε καὶ ἀνωλήθοις εἶναι σώμασιν· ἀπήλ-
 λαιται γὰρ τῆς γεώδους ταυτησὶ παχύτητος ἡ ἀγγέλων φύσις· οἰκο-

δομήν τοιγαροῦν ἐκ θεοῦ καὶ ἀχειροποίητον οἰκίαν καὶ μὴν καὶ αἰώ-
νιον ὀνομάζει, τὴν ἀφθαρσίαν.

Εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρεθησόμεθα.

Cap. V. 3.

Τὸ εἴ γε, τίθεικεν ἀλλὶ τοῦ ὀπότε, ἴν' ἢ τοιοῦτον εἰρημένον ὀπότε
καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐκ ἀπόθεσιν τοῦ πρώτου πεισόμεθα, οὔτε μὴν ἐσό-
μεθα γυμνοὶ τοῦ προῦποκειμένου σώματος· καταπίνεται δὲ τὸ θνητὸν
ὑπὸ τῆς ζωῆς. οὐκ ἀφανιζόμενον, μεταστοιχειούμενον δὲ μᾶλλον εἰς
ἀφθαρσίαν· πεποιήται γὰρ οὕτω καὶ ἐν ἀρχαῖς· γέγραπται γὰρ ὅτι
καὶ ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον· ἵνα
δὲ τὸ φθαρτὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνηται. φθαρτὴ γὰρ ἡ σὰρξ κατὰ
φύσιν, ἐνετύσθη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ
ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ἀλλ' εἰσκέκριται μεταξὺ διὰ τῆς ἀμαρ-
τίας ὁ θάνατος· εἶτα, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, εὐδόκησεν ὁ
θεὸς καὶ παλὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ· ἀφίκελο
γὰρ ἀνακαινίσων ἡμᾶς διὰ τοῦ πατρὸς εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς· καὶ αὐτός
ἐστὶν ὁ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς κατεργασάμενος ὡς θεός, καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν
ἀόραβῶνα τοῦ πνεύματος· οὐκοῦν ἐνέχυρον ὡσπερ ἀσφαλὲς ἴης ἐν ἰστέ-
ροις τοῦ αἰῶνος καιροῖς δοθησομένης ἡμῖν ἀφθαρσίας, τὸ ζωοποιὸν ἐν-
τίθεται πνεῦμα παρὰ Χριστοῦ· νυνὶ μὲν τέως ὡς ἐν ἀπαρχῇ, μετὰ
δέ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ὡς ἐν ὀλοκλήρῳ μέτρῳ.

Ὁ καὶ θεὸς ἡμῖν τὸν ἀόραβῶνα τοῦ πνεύματος κ. τ. λ.

v. 5, etc. us-
que ad cap.
VI. 2.
Cod. f. 271.

Οἱ τὸν ἀόραβῶνα τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ τὴν τῆς ἀναστά-
σεως ἐλπίδα πεπλουτηκότες, τῶν ἔσεσθαι προσδοκωμένων ὡς ἐνεστη-
κότων ἤδη ἐπιδραττόμενοι φασίν, ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οἰδένα οἶ-
δαμεν κατὰ σάρκα, πάντες γὰρ ἐσμεν πνευματικοὶ καὶ οὐκ ἐν φθορᾷ
σαρκικῇ· σὰρκα γὰρ ἐν τούτοις, καθάπερ ἐγὼμαι, τὴν τῆς σαρκὸς ὀνο-
μάζει φθοράν· ἐπιλάμψαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ μονογενοῦς, μέλειστοιχειώ-
μεθα πρὸς τὸν τὰ πάντα ζωοποιούντα λόγον· ὡσπερ γὰρ τοῖς τοῦ
θάνατου δεσμοῖς ὑπεκείμεθα βασιλευούσης τῆς ἀμαρτίας, οὕτω τῆς
ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης εἰσκεκριμένης, ἀπεσεισάμεθα τὴν φθοράν· οἶ-
δεῖς οὖν ἄρα ἐστὶν ἐν σαρκί, τούτέστιν ἐν ἀσθενείᾳ σαρκικῇ· καὶ πρὸς
γε τῶν ἄλλων ἡ φθορὰ νοοῖτ' ἂν εἰκότως· ἐπειδὴ δὲ ἔφη οὐδένα ἐγνω-
κῆναι κατὰ σάρκα, προσεπάγει τὰς τιμῶν ἰσορῶμενος ἐκτόπους ἐν-
νοίας· εἰ γὰρ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἐτι

γινώσκωμεν ὁμοιον ὡς εἶπερ ἔλοιτο λέγειν, γέγονε σὰρξ ὁ λόγος καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς ὑπέστη θάνατον κατὰ σάρκα, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐγνώκαμεν· πλὴν ἀπὸ τοῦ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκωμεν εἰ γὰρ καὶ ἴδιον ἐν σαρκί· τριήμερος γὰρ ἀνεβίω καὶ ἔστι πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα· ἀλλ' οὖν ὑπὲρ σάρκα νοεῖται· ἀπαξ γὰρ ἀποθανὼν οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει· ὁ γὰρ ἀπέθανεν· τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐράπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ οὐκοῦν εἰ γέγονεν ἐν τούτοις ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγός, πᾶσα πῶς ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ κατακολουθήσαντας, οὐκ ἐν σαρκί μᾶλλον, ἀλλ' ὑπὲρ σάρκα νοεῖσθαι· ὀρθῶς οὖν λίαν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὥστε εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, φησὶ, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινά· ἀρχαῖον μὲν γὰρ τὸ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· καὶ μὴν καὶ ἐκεῖνο τὸ ἐν βίβλῳ Μωσέως· ἐπιμελῶς γὰρ ἐγκριταὶ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος· ἀρχαῖα δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἐν νόμῳ· ταυτὶ δὴ πάντα παρελάσαι φησὶν· δεδικαιώμεθα γὰρ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καὶ πέπαιται τῆς ἀρᾶς ἢ δύνამις· ἀνεβίω γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ τοῦ θανάτου πατήσας τὸ κράτος, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν ἐγνώκαμεν, τὴν ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθείᾳ πληροῦντες λατρείαν, μεσιτεύοντος τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰς ἀνώθεν καὶ παρὰ πατρὸς εὐλογίας τῷ κόσμῳ διδόντος· ὅθεν τοι καὶ μάλα σοφῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τὰ δὲ πάντα· φησὶν· ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ· καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς οὐκ ἀβούλητον τῷ πατρὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, καὶ ἡ δι' αὐτοῦ καινουργία· προσεπάγει δὲ τούτοις ὁ μυσταγωγὸς ὅτι αὐτὸς ὁ πατὴρ ἡμᾶς ἑαυτῷ κατήλλαξεν διὰ Χριστοῦ· ἐκπεπολεμωμένους αὐτῷ διὰ τῆς εἰς πολύθεον πλάνης Ἑλλήνας καὶ Ἰουδαίους, διὰ γε τοῦ βούλεσθαι ταῖς κατὰ νόμον προσπεπῆχθαι σκιαῖς, καὶ τὸν τῆς ἀληθοῦς λατρείας οὐ προσίεσαι λόγον δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκαμεν, καὶ οὐδεὶς ἐρχεται πρὸς τὸν πατέρα, καθά φησιν αὐτός, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ· οὐκοῦν τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς.

Ἄθρει δὲ μοι πάλιν ὅτι Χριστοῦ δεδωκότος αὐτοῖς τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, κεχειροτόνηται γὰρ δι' αὐτοῦ πρὸς ἀποστολὴν, θεὸν

ἴσθη τὸν δεδοκότα θεὸν οὐκ ἄρα καὶ ἰσοκλεῖα τῷ πατρὶ διακηρύττουσιν αὐτὸν. μίαν εἰδότες τὴν ἀμφὸν κυριότητά τε καὶ ἐξουσίαν· τοῖος οὐκ ἄρα ἔστι, τίς οὗτος ἐπὶ τῆς διακονίας ὁ λόγος, ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς καταλλαγῆς, ἐπιφέρει λέγων· θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσωσαν, ἑαυτῷ, τούτέστιν ὁ ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσωσαν ἑαυτῷ, θεὸς ἦν διὰ γὰρ πίστεως, ὡς ἔφην, τῆς εἰς Χριστὸν, εἰρηνεύσαμεν πρὸς θεόν, ἦτοι κατέκλυμα· καὶ τούτου σαφῆς ἀπόδειξις, τῶν πεπλημμελημένων ἢ ἄφεσις, ἦν χαρίζεται μὲν ὁ θεὸς καὶ πατήρ· ὁρᾷ, εἰ δὲ πάλιν ἐπ' ἐξουσία ὡς θεὸς ὁ υἱὸς, λέγων τῷ παραλυτικῷ ἀφένονται σοὶ ἁμαρτίαι σου οὐκοῦν ἐν Χριστῷ, τούτέστιν ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσει θεός, μὴ λογιζόμενος τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ παραπτώματα αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ τετάχμεθα φησὶ πρὸς ἰερουργίαν τῶν εὐαγγελικῶν δεσπισμάτων, καὶ τίθειται τῆς καταλλαγῆς ἐν ἡμῖν ὁ λόγος, διάκονοι γὰρ ἔσμεν θεοῦ, ἀναγκαίως τοῖς οὕτω πεπιστευκόσι τὰς ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν λιλίας, καὶ οἷον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἀναλαβόντες Χριστοῦ, τοῖς ἀποφοιτῶν ἐθέλουσι φαιέν δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ, πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, δῆλον ὅτι τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν· Χριστὸς γὰρ ἡ δύρα, καὶ αὐτὸς ἡ ὁδός.

Ἐπειδὴ δὲ ἦν εἰκὸς ἀλογῆσαί τινες τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, καὶ λογίσασθαι παρ' οὐδὲν τὸν τῆς σωτηρίας καιρὸν τὸν εὐπρόσδεκτον ἀληθῶς, παραθεῖσθαι τε καὶ μετὰ τοῦτο τὴν πίστιν, προσεπινοεῖ τι πάλιν αὐτοῖς ὁ μυσταγωγὸς οὐκ ἀνικάνως ἔχον εἰς ἐντροπὴν, καὶ πρὸς τὸ ἀναπεῖσαι βραδίως, μὴ ἀναπίπτειν εἰς βραθυμίαν, ἐπιδράξασθαι δὲ μᾶλλον τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς· καὶ φησὶ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός· τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενόμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ· ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι τὸν οὐδὲν ἡμαρτηκότα πώποτε παρεσκεύασε παθεῖν τὸ τῶν σφόδρα φιλαμαρτημύων, ἵν' ἡμᾶς ἀποφῆνῃ δικαίους ἴην εἰς αὐτὸν πίστιν εἰσδεδεγμένους· ὑπέβαινε γὰρ σταυρὸν, αἰσχύτης καταφρονήσας· εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ὁ πάντων ἀντάξιός· ὅτ' ἂν τοίνυν ἁμαρτία γενέσθαι λέγεται, μὴ ὑπολάβῃς ὅτι πέπραχεν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἶδεν πλημμελεῖν· θεὸς ἦν ὁ λόγος· ἴσθι δὲ μᾶλλον ὅτι δέδοται παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ὑπὲρ ἁμαρτίας σφάλμα, κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἁμαρτίας ἀνώμαζον· γέγρα-

πται γοῦν ἐν προφήταις περὶ τῶν ἱερᾶσθαι προστεταγμένων ἀμαρτίας λαοῦ φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἥσθιον γὰρ τὰ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν θύματα κατὰ τὸν νόμον, οἱ τῶν θεῶν δυσιαστηρίων ἐπιμεληταὶ καὶ διάκονοι· μέγα τοίνυν πρὸς ἐντροπὴν αὐτοῖς ἐδέλουσι βραδυμεῖν τὸ διενδυμεῖσθαι σοφῶς ὅτι τοῖς ἀμαρταλοῖς συγκατεδικάσθη καὶ συγκεκρέμαται δι' ἡμᾶς ὁ μὴ εἰδὼς ἀμαρτίας. ἵνα ἡμεῖς γενόμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ· δεδικαιώμεθα γὰρ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ.

Col. 3. 1.

Αὐτός δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ κ. τ. λ.

Col. 3. 392.

Πολλοὶ ἦσαν τῶν Ἀθήνησι σοφῶν, τοῖς ἐν Κορίνθῳ συνδιαιτώμενοι. οἱ μωρίαν ἠγοῦντο τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν, καὶ τὸν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς διαγγέλλοντα λόγον, ἀγύρην καὶ σπερμολόγον ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις καὶ αὐτὸν ὠνόμαζον τὸν μακάριον Παῦλον· ἕτεροι δὲ τινες τῶν ἐκ περιτομῆς κατεπεφύοντο πάλιν τῶν πεπιστευκότων, ἐπαινοῦντες τὴν περίομην καὶ τὰς νομικὰς θυσίας, ἐξεστηκότα τε λέγοντες τὸν μακάριον Παῦλον, ὡς τοῖς ἀρχαίοις θεσπίσμασιν ἀνοσίως πολεμεῖν ἠρημένον· πρὸς δὲ τοὺς τοιούτους παρωτρύνοντο καὶ μάλα εἰκότως τῶν Κορινθίων οἱ ζηλωταί, χεῖρας δὲ αὐτοῖς ἐπιφέρειν ἠθέλον· ὡς ἐχθροῖς τοῦ θεοῦ κηρύγματος· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀκαλλῆς λίαν τὸ χρῆμα, καὶ τῆς ἀγίοις πρεπούσης ἐπιεικείας ὡς ἀπωτάτω, δοῦλον γὰρ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἠπιον εἶναι πρὸς πάντας, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιαλιθεμένους, ἐπιτάττει λέγων· αὐτός δὲ ἐγὼ Παῦλος ὁ τῶν θεῶν μυστηρίων ἱεουργός, ὁ ταμίας καὶ ἀπόστολος, ὁ ζήλω διαπρεπής, παραθήγων καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς εἰς τὸ λέγειν σὺν ἐμοί, ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποβαεῖν κέρδος, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπαίλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως· ἐπὶ καιροῦ τοιγαροῦν τῆς Χριστοῦ ζωῆς εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀποφέρει, πραοτάτους καὶ ἐπιεικεῖς καθιστάς· ἐγὼ δὲ αὐτός, φησιν, Παῦλος ὁ παρῶν μὲν ἐν ὑμῖν καλὰ πρόσωπον εἰμὶ ταπεινός, οὐ γαῦρος, οὔτε μὴν ἠκονημένος εἰς ἔριδάς τε καὶ

μάχαις, ὅς θαρρῶ μὲν ἀπάν, δέομαι δὲ καὶ νῦν μὴ παρὼν θαρρῆσαι ὅτι καθάπερ ἔπεισί μοι λογίζεσθαι, κατ' οὐδένα τρόπον τολμήσετε κατὰ τινων οἰομένων ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατεῖν, τοῦτέστι πολιτεύεσθαι σαρκικῶς ἔριδί τε καὶ ζήλῳ ὅπου γάρ, φησι, ζῆλος καὶ ἔρις ἐν ὑμῖν, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἀνδρωπον περιπατεῖτε· κρείττους οὖν ἄρα τῆς ἐκείνων ὑποψίας γενέσθαι προσήκει τοῖς ἀκολουθεῖν ἐθέλοντας ταῖς τοῦ σωτῆρος ἐπιεικείαις, καὶ μὴ σαρκικῶς περιπατεῖν· εἰ γὰρ ἀπιστοῦσι τινές, οὐ ζύλοις αὐτοὺς καταπαίοντας καταβιάζεσθαι χρῆ, περιμένειν δὲ μᾶλλον τὴν ἐκούσιον αὐτῶν πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴν.

Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα· τὰ γὰρ ὄπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ.

Cap. X. 3.

Οἱ μὲν γὰρ εἰδότες εὐδοκιμεῖν ἐν μάχαις, καὶ τοῖς πολεμοῦσιν αὐτοὺς ἀντανιστάμενοι σαρκικῶς, σαρκικὴν ἀν' ἔχοιεν καὶ μάλα εἰκότως τὴν παντευχίαν· κράνη γὰρ αὐτοῖς καὶ θώρακες ὄπλα τε καὶ ζίψη καὶ τὰ δι' ὧν ἀν' δύναιτο νικᾶν ἡμῖν δὲ ἡ πάλη καὶ ὁ τοῦ πολέμου τρόπος, ὅπλων χρῆζει πνευμαλικῶν καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην, ταῖς οὕτω λαμπραῖς εὐοπλίαις κατασεμνύνεσθαι δεῖν εὖ μάλα φησί· θώρακα μὲν γὰρ αὐτῷ περιτίθησι δικαιοσύνην, περικεφαλαίαν δὲ σωτηρίου, καὶ τὴν μάχιαν τοῦ πνεύματος ὅ ἐστι ρῆμα θεοῦ, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, δι' οὗ δὴ πάντα τὰ πεπυρωμένα τοῦ πονηροῦ κατασβέννυται βέλη· οὐκοῦν οὐ σαρκικά τῶν ἀγίων τὰ βέλη, πνευματικά δὲ μᾶλλον καὶ δυνατὰ τῷ θεῷ, χρήσιμά τε πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, τῶν ἑλληνικῶν δογμάτων φημί καὶ αἰρετικῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀποφαίνειν τοὺς οἰκείους συλλογισμοὺς σαθεροὺς τε καὶ ἀτεχνεστάτους καὶ ἀσυνέτως συντεθειμένους· τοιοῦτους οὖν καθαιρήσωμεν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ· αἰχμαλωτιοῦμεν δὲ πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ πᾶν ὕψωμα κατὰ τοῦ θεοῦ ἐπαιρόμενον ἐννοιῶν δυσσεβῶν καθαιρήσωμεν, καὶ ταῖς πρεπούσαις φωναῖς δοξολογήσωμεν, μηδὲν ταπεινὸν περὶ αὐτοῦ φανιζόμενοι· ὀνήσομεν γὰρ καὶ ἑτέρους, εἰς ὀρθὴν καὶ ἀπλανεστάτην ἐννοιῶν ἀποκομίζοντες τρίβον, ὅπως ἐκδικήσωμεν πᾶσαν παρακοὴν, πληρωθείσης πρότερον τῆς ἡμῶν· ἔσται γὰρ μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐ-

cod. f. 392. b.

καὶ οἷός ἐστιν ὁ διδάξας μόνον, ἀλλ' εἴ τις τῷ λόγῳ προσεπάγειν βού-
λοιοτο τὰ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν αὐχήματα.

Cap. XIII. 2.

Ἐπει δὲ δοκιμὴν ζητεῖτε κ. τ. λ. v. 4. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀσθενούμεν ἐν αὐτῷ,
ἀλλὰ ζητούμεθα ἐν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ εἰς ὑμᾶς.

Ἀπειλεῖ τοῖς ἐν Κορίνθῳ προσημαρτηκόσιν, ὡς εἰ μὴ βούλοιντο
δρᾶν ἃ προσήκε καὶ διαζῆν ἀγίως, πάλιν οὐ φείσεται· τὸ δὲ πάλιν,
τῆς ἤδη γεσηνημένης ἀνακλήσεως ἀνάμνησιν ἔχει· ὅτι δὲ πάντως τοῖς
πταίοουσιν ἐπιτιμήσειεν, ἐνεργον ἔσται τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, πειρᾶται προσ-
ανασπείδειν καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν ἤδη παρωχηκότων καὶ τῶν ἔσσεσθαι
προσδοκωμένων· ταύτη τοι φησὶ, εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λα-
λοῦντος Χριστοῦ· εἰκὸς γάρ, φησι, περιμένετε καὶ διὰ τῶν δευτέρων
ιδεῖν πότερον πότε Χριστὸς ἐν ἐμοὶ λαλεῖ, καὶ πρὸς πέρας ἀγει τοὺς
τῶν ἐπιτιμήσεων τρόπους· μὴ γὰρ οἴεσθε, φησὶ, κατὰ τινος τῶν ἀπί-
στων ἔτι καὶ ὑβριστῶν ἀσθενεῖν αὐτόν· δυναλεῖ γὰρ ἐν ὑμῖν. δῆλον ὅτι
τοῖς πεπιστευκόσι καὶ ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν, ἐν οἷς καὶ ἀναγκαίαν χα-
ρίζεται τὴν φροντίδα, καὶ πλημμυλοῦντας ἐπιστρέφει· δυνατεῖ τοι-
γάρ, φησὶ, ἐν ὑμῖν· ἐνεργεῖ γὰρ ὡς Θεὸς καὶ ἀληθεῖς ἀποφαίνει τὰς τῶν
ἀγίων φωνάς· καὶ τὸν ἐμὸν ἰσχύοντα πάντα τε καὶ πάντως εὐρήσετε
λόγον· εἰμὶ γὰρ ὁ λαλῶν οὐκ αὐτὸς ἐγὼ, Χριστὸς δὲ μᾶλλον ὁ ἐν
ἐμοὶ· ἐπειδὴ δὲ ποιεῖται μνήμην τῶν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβεληρίας οἰη-
θέντων ἀληθῶς ἀσθενῆσαι Χριστὸν, διὰ τοι τὸ ὑπομεῖναι σταυρὸν, καὶ
τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσθαι σκαιότητος ἢ οὐκ δυσσεβείας, ἀπολογεῖται
χρησίμως, τὴν τοῦ μυσηρίου δύναμιν εἰς μέσον ἄγων ἐπὶ καιροῦ, καὶ
τὴν ἐκούσιον κένωσιν τοῦ μονογενοῦς ἐξηγούμενος, καὶ τῆς μετὰ τοῦτο
δόξης τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν * καὶ ⁽¹⁾ γὰρ φησιν, ὡς οἶόναι κατὰ
σφᾶς αὐτοὺς οἱ τοῦ πιστεῦναι μακρὰν, ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, πέ-
πονθεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸν ἐν σαρκὶ θάνατον ὑπέμεινεν ἐκὼν, ἀλλ'
ἦν ἀναγκαῖον εἰδέναι πρὸς τούτοις, ὅτι σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ πα-
τήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνεβίω τρίήμερος, οὐκ ἀνθρωπεῖα δυνά-
μει χρώμενος ἀλλὰ θεῖα τε καὶ ἀπορρήτων θεῶν γὰρ ἂν πρέποι καὶ
μόνον τὸ δύνασθαι πάντα δρᾶν ὡς καὶ αὐτοῦ θανάτου καταλύσαι τὸ
κράτος, καὶ τὸ τῆ φθορᾶς κάτοχον σῶμα, τῆ τῆς ἀφθαρσίας στεφα-

(1) Tractum hunc, quem inter duos asteriscos claudimus, recitat etiam Severus patriarcha an-
tiochenus in suo inedito apologetico adversus Iulianum halicarnassensem in codice syriaco vaticano
CXLI. p. 73.

νώσαι χάριτι οὐκοῦν ὑπέμεινεν ἐκὼν τὸ ἀσθενῆσαι βραχὺ κατὰ γε τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν καθάπερ ἀμέλει πεινῆσαι τε καὶ διψῆσαι καὶ κοπιάσαι λέγεται, καὶ μὴν καὶ ἀποθανεῖν διὰ τὴν οἰκονομίαν· ζῆ γε μὴν ἐκ δυνάμεως θεοῦ, καὶ οὐ παρ' ἐτέρου ἰὸ πάντα δύνασθαι λαβὼν, ἀλλ' οἰκοθεν ἔχων καὶ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχων· θεὸς γάρ ἐστιν κατὰ φύσιν ὁ σαρκὶ παθὼν δι' ἡμᾶς· ⁽¹⁾ οὐκοῦν εἰ σκανδαλίζονται διὰ τὸν σταυρὸν, θαυμαζέτωσαν διὰ τὴν ἀνάστασιν *· κἄν εἰ λέγοιτο ζῆν ἐκ δυνάμεως θεοῦ, οὐδὲν ἦττον νοήσεις τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν αὐτὸν τὸν υἱόν.

Hactenus pertingebant in praeantissimo codice vaticano sancti Cyrilli explanationis in Paulum eclogae. Fragmentum aliud eiusdem Cyrilli in epistolam ad Corinthios (I. aut II.) ex codice arabico nos deprompsimus in tomo X. Spicilegii p. 200. Alia rursus eiusdem fragmenta in II. ad Cor. epistolam, ex codice syriaco vat. CXLI. operum Severi antiocheni, recitabimus postea in latina nostra interpretatione.

His subteximus graeca tria Cyrilli ad alias Pauli epistolas fragmenta, primum quidem et tertium ex vatt. codd., secundum ex codice veneto, seu catena in Pauli epistolas.

ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ.

Τεχνία μου, οὗς πάλιν ᾠδίνω, ἄχρις οὗ μερρωδῆ Χριστὸς ἐν υἱῶν.

Cap. IV. 19.

Κυρίλλου. Τεχνία μου, οὗς πάλιν ᾠδίνω, ἄχρις ἂν οἱ μεγάλοι καὶ ὑπερφυεῖς τῆς θεότητος Χριστοῦ χαρακτῆρες εἰς τὸν ἡμέτερον διαπλασθῶσι νοῦν. ⁽²⁾

Cod. Vat. 491
f. 87

ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ.

Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἀλατι ἡρτυμένον.

Cap. IV. 6.

Κυρίλλου. Ἄλλ' οἶμαι μὴ πρότερον δύνασθαι τοιοῦτον ὁρᾶσθαι τὸν λόγον, πρὶν ἂν ὑμῖν τὰ κατὰ γνώμην ἔχοι καλῶς ἀπὸ γὰρ τοῦ

Cod. Vat. 491
f. 155. b

(1) Haec abundat apud Severum Cyrillus sic: ideoque plebi Iudaeorum, significans se neque carnis debilitatem respicere, neque virtutis suae excelsitatem velare; solvite, inquit, templum hoc, et ego tribus diebus idem instaurabo. Et si quidem vere ait deus Paulus Deum sibi dicentem audisse « virtus in infirmitate perficitur » quid ni oportuit Emmanuelem antea in carne infirmari, ut postea divinitus roboraretur? Qui ergo cruce scandalizantur etc. Idem Severus in eodem inedito opere et codice p. 83. b. recitat ex libro tertio Cyrilli in secundam ad Corinthios epistolam, tractum illum, quem nos graece exhibuimus p. 96. a verbis φημέν οὖν usque ad ἡμέρα καὶ ἡμέρα.

(2) Aliud Cyrilli fragmentum deperditae explanationis in epistolam ad Gal. IV. 3. legitur in Oecumenii catena p. 750. Κυρίλλου. Στοίχημα κόσμου τὰ μέρη τοῦ παντός κόσμου· ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ αὐτὰ καλεῖ οὐ διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν, (τί γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς μεγαλοπρεπέστερον; τί δὲ ἡλίου καὶ σελήνης τιμαλοφέςτερον καὶ ἀστρων;) ἀλλὰ διὰ τὸ ἐστερηθῆναι τοῦ καὶ ζωῆς καὶ αἰσθητικῆς. Denique complementi gratia addo ex eodem Oecumenio p. 275. fragmentum aliud ad Rom. VI. 5. Κυρίλλου. Ὁμοίωμα θανάτου ὁ Χριστοῦ θάνατος, διὰ τὸ μὴ ἀπομεινῆναι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἀναβῆναι τρίτηρον.

περισεύμαλος τῆς καρδίας τὸ σλόμα λαλεῖ· ἀλιζέσθω τοίνυν τῶν εὐσεβούντων ὁ νοῦς· ἀπορρέϊτω καθάπερ τι περίττωμα τὴν ἀμαρτίαν· μὴ μαλακιζέσθω, πρὸς ἀτόπους ρεμβόμενος ἡδονάς. ⁽¹⁾

ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ.

Cap. II. 14.

Ἐπεὶ οὖν τὰ παῖδιά κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος.

Cod. vat. 2062.
f. 18^v.

Κυρίλλου. Ἡμεῖς μὲν οἱ ἐν τέκνοις ἠριθμημένοι Θεοῦ, κεκοινωνήκαμεν αἵματος καὶ σαρκὸς, τοῦτέστι ἐν αἵματι ἐσμὲν καὶ σαρκὶ καὶ ἐν φθαρτοῖς καὶ γήϊνοις σώμασιν· ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ μονογενης τοῦ Θεοῦ λόγος, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, μετέσχεν τῶν αὐτῶν, καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον ἀλλὰ παραπλησίως ἡμῖν. ⁽²⁾

Parergi loco heic addam Cyrilli ex eius deperditis ad Numerorum librum commentariis fragmenta duo, quae ex maximae molis miroque et pervetere exscripti vaticano codice, in quo est Patrum catena ad octateuchum. Hanc ego catenam comparans cum illa aequae fere copiosa, quae Lipsiae anno 1772. impressa fuit, plerumque similem comperiebam, ita tamen ut in vaticano codice loci adhuc permulti sint vel auctiores vel novi vel etiam, in auctorum praesertim nominibus, varii.

Numer. cap.
XVIII. 26.

Cat. f. 311.

Ἀφελῆτε ὑμεῖς ἀπ' αὐτοῦ ἀφαίρεμα.

Κυρίλλου. Οἱ μὲν κατὰ νόμον τοῦ Μωσέως ἱεραῖσθαι κεκλημένοι, δεκάτας ἐδέχοντο παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς μερίδα καὶ κληρὸν Θεοῦ· προσεκομίζοντο δὲ αὐτοὶ τὸ ἐπιδέκατον τῶν κατάρχοντι καὶ ἡγουμένῳ τῆς ἱερωσύνης, τοῦτέστι τῷ Ἀαρὼν· ὃς καὶ εἰς ἴππον τέθειται τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ σκητῇ τῇ τὴν στάσιν ἐχούσῃ λειτουργῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐσωτέρῃ καὶ κεκρυμμένῃ.

Numer. cap.
XX. 8.

Cat. f. 317. b.

Λάβε τὴν ῥάβδον, καὶ ἐκκλησιάσων τὴν συναγωγὴν.

Κυρίλλου. Ἐπιτήρησον ὅτι βεβαιῶν εἰς πίστιν, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργίας ἀποφέρει λέγων· λάβε τὴν ῥάβδον ἐν τῇ χειρὶ σου ἐν ἣ ἐπάταξας τὸν ποταμόν. Et mox. Πέτρα παρεικάζεται Χριστὸς διὰ τὸ ἀθραυστὸν καὶ ἀκλόνητον.

(1) Desideratur hoc fragmentum in Oecumenio p. 144.

(2) Alia Cyrilli fragmenta ex eius explanatione deperdita in epistolam ad Hebraeos protulimus nos ex codicibus vat. Script. vet. T. VIII. circa finem. Aliud rursus in praef. Tomi IX. p. XVIII. — Addo obiter ex cat. vat. M. f. 49. ad Ps. XXXI. 1. fragmentum Eulogii patriarchae alexandrini, cuius iam alibi pauca quaedam edidi. Εὐλογίου πάπυ Ἀλεξανδρείας. Τὸ μὲν ἀζηήθησαν, ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος· τὸ δὲ ἐπικαλύφθησαν ἐπὶ τῆς μετανοίας· τάττεται· τὸ δὲ, ὃ οὐ μὴ λογίσθαι κύριος, ἐξηγήσεις· ἐστὶ τοῦ ἐπικαλύφθηναι· ἢ γὰρ ἐρδῆ μετανοία ἐπικαλύπτει τὰς ἀμαρτίας, ὥστε μὴ παρὰ τῷ Θεῷ λογίζεσθαι ταυτας: Remittuntur iniquitates in baptismo, teguntur in paenitentia. Dictio autem, non imputaverit Dominus, enucleat vocabulum tegere; nam recta paenitentia peccata tegit, ut iun apud Deum non reputentur.

MONITUM.

Absoluta in tres priores Pauli epistolas commentariorum divi Cyrilli editione, quum nihil praeterea ad reliquas apostoli epistolas in vaticanis codicibus reperi-rem, memineram tamen, me Mediolani in bibliotheca ambrosiana olim vidisse codicem satis amplum (E. 63. part. inf.) in quo patrum graecorum catena in epistolam ad Hebraeos continebatur. Itaque quum inde quicquid erat Cyrilli, benigne annuentibus loci praesidibus, mihi sumere decrevissem; audiui interim editam nuper fuisse in Anglia catenam, quam cum illa mediolanensi fortasse congruere suspicatus sum. Itaque accessito libro, et Mediolanum transmissio; cognitum est, ex duabus a docto anglo I. A. Cramero ad praedictam epistolam catenis editis, priore integra, altera tantum dimidia propter codicis parisiaci, unde sumpta fuit, defectum; cognitum, inquam, est hanc alteram integram esse in codice mediolanensi, cuius ope optatum diu Cyrilli supplementum consequi poteram. Quamobrem postulavi a R. D. Canonico Iosepho Robbiato, linguae graecae egregie perito, et legendis codicibus apprime idoneo, ut mihi exciperet Cyrilli partes in parisiensi codice desideratas: quod dum ille studiosissime faceret, recte agnovit, permulta ex eo Cyrilli commentario segmenta ad illius edita opera pertinere, etsi insignibus cum varietatibus, detractis nimirum aut breviate multis, mutatis nonnullis, ut in huiusmodi excerptis usuvenire solet. Sed tamen tractus quoque complures in codice in-erant, qui in nullis Cyrilli editionibus videntur occurrere.

Utrum vero ipse Cyrillus scripta sua in diversis priorum operum locis repeti-erit; an ea res potius catenarum auctoribus tribuenda sit, merito ambigitur. Certe qui ampla Cyrilli volumina pervolutabit, haud raro comperiet rem eandem, praesertim dogmaticam, multis locis, iisdem propemodum verbis vel certe sententiis ab auctore inculcatam, puta in thesauro, in libris de adoratione in sp. ac ver., in glaphyris, in dogmaticis ad Theodosium et ad reginas tractatibus, ad Hermiam, contra Nestorium, et denique in homiliis. Itaque fieri potest ut Cyrillus dum in hanc Pauli epistolam postremo fortasse tempore commentaretur, iis aliquando, quae olim scripserat, abusus sit: vel contra idem Cyrillus, si antea fortasse in eam epistolam scripserat, nonnullis inde rivulis eos quos habebat in manibus libros irriga-verit. Ex quo contigisse videtur, ut iidem interdum tractus sub diversorum librorum titulis redeant. Sed tamen catenarum quoque sarcinatores easdem sine dubio Cy-rilli auctoritates ad plures, prout res ferebat, lucubrationum suarum locos adhi-buerunt. Ne sim verbosior in re certissima, unum narrabo quod hoc ipso in tem-pore exemplum comperi. Etenim tum catenam in Lucam a me editam, tum etiam hanc in epist. ad Hebr., unum eundemque habere auctorem Nicetam, codices va-ticanus et mediolanensis sollemni titulo in frontibus adfirmant. Iam vero quum ego in commentario Cyrilli ad Lucam cap. VI. 13. locum ex Cyrilli homilia ediderim, qui incipit τούτους προανετύπου, usque ad τὴν ὑπ' οὐρανόν; ecce nunc Nicetas in catena epist. ad Hebr. cap. IX. 2. eundem Cyrilli tractum ex eadem nominatim ho-milia repetit in codice mediolanensi, nonnisi tamen dimidium, usque ad verbum πανσύνετοι. Itaque etiam hunc primum Cyrilli locum ex parte codicis inedita ad me Mediolano missum, nihilo tamen minus ego omisi, ne lectoribus meis βιβλιο-λάδας viderer.

Quamquam vero dixi, multos ex Cyrilli locis in codice mediol. citatis pertinere ad edita eius opera, ut eruditus animadvertit Robbiatus, praesertim ad glaphyra quos locos ideirco nos praetermisimus) nemo tamen suspicetur imaginarium esse Cyrilli in epist. ad Hebr. commentarium, quasi hunc catenarum auctores ex aliis Cyrilli scriptis totum corraserint. Nam praeter quam quod in ipsis sive paris. sive mediol. codicibus multa sunt segmenta, quae in aliis Cyrilli operibus prorsus non apparent, cyrilliani quidem ad hanc epistolam commentarii veritas testibus priscis certissimisque adseritur, quos Fabricius (B. G. ed. nov. T. IX. p. 495.) produxit; sunt autem Facundus hermianensis, Theodoretus, Theodorus Abucaras, Ephraemius antiochenus, Alexander hierapolitanus, auctor synodici contra tragoed. Iren., Anastasius sinaita in hodego. Praeter quam quod nos ipsi edidimus commentarii eius nominatim locos quatuor, ex Anastasio presbytero (Script. vet. T. VII. pp. 8. 10. 18. 24. Ibidemque alios duos, ex Leontio pp. 130. 140. Alios denique Script. vet. T. VIII. et IX. ut in praecedentibus paginis diximus. Item fragmenta aliquot eius operis sunt in codicibus syriacis vat. Neque mediocre fuisse id opus arguimus tum ex nota Cyrilli ubertate, tum quia Leontius citat eiusdem tomum secundum, Anastasius sinaita sextum. Iamque apparet, fore operae pretium, ut futurus aliquis Cyrilli operum editor, sparsas huius commentarii reliquias, Absyrti veluti membra, pie colligat; ea saltem vestigia persequens quae nos intento digito ostendimus; nempe codices, veteres testes, catenas editas, ne Oecumenio quidem omisso, postremoque symbolam curis nostris conlatam.

Nunc quid consilii ceperim, pressius dicendum est. Codicis parisiaci catenam, quae ut dixi nonnisi ad mediam Pauli epistolam pertinet, lectitando facile comperi, etsi editor nihil de editis vel ineditis dicit, magnam partem, ad Cyrillum quod adtinet, vulgatorum operum locis constare. Pars nihilominus videbatur nova, seu nunc primum edita. Prorsus itaque codicis parisiaci institutum, in mediolanensi codice continuatur, qui item partibus modo editis modo ineditis (quatenus scrutando cognoscere licuit) consarcinatur. Quae quum ita se haberent, visum mihi est partes Cyrilli novas (quantum credere licet) tum codicis parisiaci tum mediolanensis, una serie contexere, latinas etiam facere, et hoc meo volumine, quod totum ex cyrillianis scriptis componitur, apte comprehendere. Praesertim quia cl. Robbiatus, collata parisiaci quoque codicis parte cum integro codice mediolanensi, multas mihi et pulcherrimas, quae parisiaco libro fieri debent, emendationes suppeditavit.

Catena haec, unde Cyrillum excerpsimus, videtur anonyma in codice parisiensi; nam cl. Cramerus nullius auctoris nomen ponit. At mediolanensis eam discrete inscribit Nicetae Serrarum episcopo his verbis. Συναγωγή ἐξηγήσεων ἀπό τε Φείων πατέρων καὶ τῶν ἄλλων διδασκάλων εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, συλλεγεῖσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μετροπολίτου Ἡρακλείας κυρίου Νικήτα τοῦ τῶν Σερρών. Et ab alia manu in paginae calce sic: ἀπὸ ἑρμηνείας παρὰ τοῦ Σερρών. Sequitur mox prologus, de quo item nihil dicit Cramerus; sed eum totum ex Theodoro atque Chrysostomo constare, libri editi demonstrari. Quamobrem hinc lacunae aliquot in oxoniensi editione relictæ expleri potuissent, et menda etiam codicis parisiaci, vel quorumlibet librariorum, tolli.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

Ὅς ἂν ἀπαύγασμα τῆς δόξης.

CAP. I. 2.

Ἐλέγομεν ὅτι τοῖς μὲν ἀρχαιοτέροις ὁ Θεὸς διὰ Μωϋσέως τεθέσπισκε καὶ τῶν προση-
τῶν ἡμεῖς ἢ γεγόναμεν καὶ πῶς τῆ προφήτου φωνῆν διδακτοὶ Θεοῦ διδάσκαλον γὰρ
ἐσχέκαμεν αὐτὸν ἢ ἐκ Θεοῦ λόγον ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς, ἢ ποιητὴν τῶν αἰώνων,
τὸ δὲ πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, ἢ χαρακτῆρα τῆ ὑποστάσεως ταῦτα ὡς οὐδὲν
θεωρήσαντες προσθήσομεν τὰ ἐχόμενα ἢ τὰδε ἔστι.

Τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.

Τὸ μὲν γὰρ ἄγγελος, ὄνομα λατρευτῆς ἐστὶ σημαντικόν, οἰκειτικόν τε ἡμῖν ὑπερ-
φαίνει μέτρον· τὸ δὲ γε υἱός, πῶς ἐκ πατρὸς ὑπαρξιν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν θελοῖ· διὰ
τοῦτο γοῦν οὐδὲ συγκριτικῶς εἶρηκε μείζων ἢ τιμιώτερος, ἵνα μὴ ὡς περὶ ὁμογενῶν
τούτου κακείνων τίς λογίσσεται· ἀλλὰ κρείττων εἶρηκεν, ἵνα τὸ δὲ μάλιστον τῆ φύσεως
τῆ υἱοῦ πρὸς τὰ γνητὰ γνωρίσῃ· καὶ τούτων ἔχομεν τῆ ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν,
τῆ μὲν Δαβὶδ ἡμέτερος· “ ὅτι κρείστων ἡμέρα μία ἐν τῆ αὐλαῖς σε ὑπὲρ χιλιάδας· ”
τῆ ἢ Σολομῶντος ἀναφωνοῦντος· “ κρείστων σοφία λίθων πολυτελῶν· ” πῶς γὰρ
οὐχ ἑτεροοῦσια καὶ ἄλλα τῆ φύσιν, ἢ σοφία, καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι; ποία ἢ συγγένηα
τῆ ἐν οὐρανοῖς αὐλαῖς, καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις; οὕτως ἄρα οὐδεμία συγγένηα τῆ υἱοῦ
πρὸς τοῦ ἀγγέλου ἐστὶ· μηδεμίαν ἢ οὐσίαν τῆ συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέχθη
τὸ “ κρείττων· ” ἀλλὰ διακριτικῶς διὰ τὸ δὲ μάλιστον τῆ τούτου φύσεως ἀπὸ ἐκείνων·
καὶ αὐτὸς οὖν ὁ ἀπόστολος τὸ “ κρείττων· ” ἑρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινί, ἢ ἐν τῇ
διαφορᾷ τῆ υἱοῦ πρὸς τὰ γνητὰ τίθησι λέγων, ὅτι ὁ μὲν, υἱός· τὰ δὲ, δοῦλα· καὶ ὁ
μὲν, ὡς υἱός, καὶ τῆ πατρὸς ἐν δεξιᾷ κάθηται· τὰ ἢ, ὡς δοῦλα παρέσθηκε καὶ ἀποσέ-
λεται καὶ λατρευεῖ.

Τούτων ἢ οὕτως γεγραμμένων, οὐ γνητὸς ἐκ τούτων ὁ υἱός σημαίνεται, ὡς Ἀρ-
ρανοῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλος μὲν τῆ γνητῶν, ἴδιος ἢ τῆ πατρὸς, ἐν τοῖς κόλποις ὡν αὐτῆ·
καὶ γὰρ καὶ τὸ γεγραμμένον ἐταῦθα “ γηόμενος· ” οὐ γνητὸν σημαίνει τῆ υἱόν, ὡς
ἡμεῖς νομίζομεν· εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς εἶρηκεν γηόμενος καὶ ἐσιώπησεν, ἦν πρόφασις τοῖς
Ἀρρανοῖς· ἐπεὶ δὲ υἱὸν προείρηκε, δι' ὅλης τῆ ὡς οὐδὲν ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι
τῆ γνητῶν, οὐδὲ τὸ γηόμενος ἀπολελυμένως ἔθηκεν, ἀλλὰ τὸ κρείττων σαφῶς τῶ γη-
όμενος· ἀδιάφορον γὰρ ἠγήσατο τῆ λέξιν· εἰδὼς ὡς ἐπὶ ὁμολογημένως γνητὸς υἱοῦ ὁ
λέγων τὸ γηόμενος, ἴσον τῶ γηόμενος ὅτι ἐστὶ κρείττων λέγει· τὸ μὲν γὰρ γνητὸν οὐ
διαφέρει, καὶ λέγει τίς γέγονεν ἢ πεποιήται· τὰ ἢ γνητὰ, διμικρογνήματα ὄντα, ἀδύ-
νατον λέγεσθαι γνητὰ· εἰ μὴ ἄρα καὶ ταῦτα μετασχόντα τῆ γνητῶν υἱοῦ, γηόμενος

ἢ αὐτὰ λέγονται· οὐ τι γὰρ διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετεσίαν τῆς υἱοῦ ἐν τῷ πατρὶ· καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ Θεία γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γνηπτῶν λέγεσθαι “πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο”, καὶ “πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν”, ἐπὶ δὲ τῶν υἱῶν τῶν γνηπτῶν “ἐγένοντο τῷ Ἰακώβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες ἑξῆς”, ἔτι “Ἀβραὰμ ἦν ἑκατὸν ἑτῶν ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ”, Οὐκοῦν εἴ τὸ μὲν γνηπτῶν ἄλλος ἐστὶν, ἢ ἢ τὸ ταξὸς οὐσίας μόνος ἰδιον γέννημα ὁ υἱός, μεματαίωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἢ περὶ τῶν γνηπτῶν πρόσφασις· καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἀισχυρθέτες βιάζονται πάλιν λέγειν, συγκριτικῶς εἰρησάτω τὰ ῥητὰ, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκεινόμενα ὁμογενῆ, ὥστε τὸ υἱὸν ἢ τὸ ἀγγέλων εἶναι φύσεως, ἀισχυρθέσονται μὲν προσηγμένως ὡς τὰ Οὐαλεντίνου καὶ Καρποκράτους φθιγγόμενοι ὡν, ὁ μὲν, ὅτι ἀγγέλος ὁμογενεὶς εἴρηκε τῷ Χριστῷ, ὁ δὲ, ἀγγέλος τὸ κόσμος δημιουργοὺς εἶναι φασί· παρ’ αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες καὶ οὗτοι, συγκρίνωσι τὸ τῆς θεοῦ λόγον τοῖς ἀγγέλοις· ἀλλ’ ἐνξασπῆσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι, παρὰ μὲν τῆς ὑμνωδοῦ λέγοντος· “τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ, καὶ τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, κύριε;”, ἀκούονται ἢ ὁμως, ἐὰν ἄρα μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενεῖσιν ὁμολογημένως φιλεῖ τὸ ἢ συγκρίσεως γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενεῖσιν.

Οὐδεὶς γὰρ θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον, οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους διὰ τὸ ἀνόμοιον ἢ φύσεως· ἀλλὰ θεὸς μὲν, ἀσύγκριτον ἐστὶν πρῶτον, ἄνθρωπος δὲ ἢ πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται, καὶ ξύλον πρὸς ξύλον, ἔτι λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἂν τις εἴποι ἐπὶ τούτων τὸ κρείττων, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ πλεον· οὕτως Ἰωσήφ ἰσραὴλ μᾶλλον ἢν παρὰ ὅτι ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ ἢ Λείας· καὶ ἄσπης ἄσπερος οὐ κρείττων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ· ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν τίς ταῦτα ὡραβᾶλη πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρείττων πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς λίθων εἴρηται· εἰ μὲν οὖν εἰρηκῶς ἦν ὁ ἀπόστολος τοσοῦτω μᾶλλον ὁ υἱὸς τῆς ἀγγέλων προάγει, ἢ τοσοῦτω μείζων ἐστίν, ἢν ἂν ὑμῖν πρόσφασις ὡς συγκεινόμενος τῆς υἱοῦ πρὸς ὅτι ἀγγέλος· ἢν δὲ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσοῦτω διαφέρειν, ὅσῳ διέστηκεν υἱὸς δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι ἢ τῆς ἀγγέλων φύσεως· λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸ θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι πάντων τῶν γνηπτῶν· ἄλλως δὲ καὶ ἑτεροσεύει αὐτοῦ ὄντος παρὰ τῆς τῶν γνηπτῶν φύσιν, ποία ἢ οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γνηπτά; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς οὐκ εἴρηκεν· “ὁ πατήρ μου κρείττων μου ἐστίν;”, ἵνα μὴ ξένον τίς ἢ ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβῃ· ἀλλὰ “μείζων”, εἶπεν, οὐ μεγέθει τινὶ, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν οὐχ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν “μείζων ἐστίν”, ἔδειξε πάλιν τὴν οὐσίας τὴν ἰδιότητα· καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ, οὐ τὴν τῆς λόγου οὐσίαν προσηγμένως διακρίναι θέλων πρὸς τὰ γνηπτά ἔλεγε· “τοσοῦτω κρείττων γνηπτῶν τῶν ἀγγέλων”, ἀσύγκριτον γὰρ, μᾶλλον ἢ ἄλλο ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑνσάρκον οἰκονομίαν τῆς λόγου βλέπων ἔτι τότε γνηπτῶν παρ’ αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὁμοιον εἶναι τοῦτον τοῖς πρότερον, ἵνα ὅσῳ τῆς φύσεως διαφέρει τῆς προσηγμένων παρ’ αὐτοῦ, τοσοῦτω καὶ πλεον ἢ παρὰ τούτου καὶ δι’ αὐτοῦ γνηπτῶν χάρις, κρείττων ἢ δι’ ἀγγέλων διακονίας γένηται· δοῦλον μὲν γὰρ ἦν ἀπαιτεῖν μόνον ὅτι ἰσραὴλ τοῦ υἱοῦ ἢ καὶ θεωπέτερος χριστάστω τὸς ὀφθαλμοὺς, καὶ μετασπῆναι τὴν ἀμπελώνα.

Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπήσαι ὁδῷ μαχομένους πρὸς τὴν ἀλήθειαν· εἰ δ' ἔτι γέγραπται “ γλυόμενος .. οὐ θέλωσιν ὡς περὶ υἱοῦ λεγόμενον, ἴσον ἀκοῦσαι τῷ “ ἐστὶν ,, ἢ διὰ τὸ γινώσκειν τὴν κρείττω δακρυονίαν τὸ “ γλυόμενος ,, λαβεῖν καὶ νοεῖν ὡς εἰ-
 πομεν, ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τὴν λέξιν γλυόμενον εἰρησῆς τὴν λόγον, ἀκρίτωςσαν πάλιν·
 εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ὁ υἱός, ἔσω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ γλυόμενος· καὶ
 μηδὲν αὐτῶν καὶ τὴν φύσιν διαφερέτω, ἀλλ' ἔσωσαν ἢ καὶ αὐτοὶ υἱοὶ, ἢ κακεῖναι ἀγγ-
 γελῶν· καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τῶν πατρῶς, ἢ καὶ πάντων καὶ ὁ υἱός
 παρεστηκένω ὡς λατρετικὸν πνεῦμα, εἰς δακρυονίας ἀποσελλόμενος καὶ αὐτὸς τὰς ὁμοίας
 ἐκείνων· εἰ ἢ διίτησι τὸν υἱὸν ὁ Παῦλος ἀπὸ τῶν γλυόμενων λέγων· “ τίτι γὰρ εἶπε ποτὲ
 τῶν ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; ,, καὶ πάλιν· “ ἐγὼ ἔσομαι
 αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν. ,,

Πρὸς δὲ τὸν υἱὸν ὁ Θεός σου, ὁ Θεός.

Ἀνοηταίνουσι (1) ἢ οἱ λέγοντες τὸν υἱὸν ἑτεροφυᾶ, καὶ ἀλλότριον τὸν Θεοῦ καὶ πα-
 τρῶς οὐσίας· ἀμήχανον γὰρ τὸ ἐκ Θεοῦ καὶ φύσιν, κτιστὸν εἶναι (2) γλυόμενον· εἰ γὰρ πᾶν
 ὁ ἀέφυκε τίκτην, ὁμοούσιον ἑαυτῷ γλυόμενον, γεγέννηκε ἢ καὶ ἀλήθειαν τὸν υἱὸν ὁ πατήρ,
 πάντως παρὰ καὶ ὁμοούσιον ἑαυτῷ γεγέννηκεν· ἢ γὰρ οὐκ ἄτοπον εἶναι ἀνθρώπων μὲν οὐχ
 ἑτεροαδὲς τίκτηται ζῶν, καὶ μὴν ἐκ βοός γε καὶ ἵαπων, τίκτηται γὰρ ἕκαστον τὸ καὶ φύσιν
 ὁμοιον (3) ἑαυτῷ, τὸ δὲ γε θεῖαν καὶ ἀνωτάτω φύσιν, μηδὲ ἐν τούτοις εἶναι νομίζαν
 ἐν οἷς ἔστιν ἢ κτίσις· οὐκοῦν εἰ κτίσμα τὸ γλυόμενον, κτιστὸς ἄρα ὁ τεκνών· ἀλλ' ἔστιν
 ἀγέννητος ὁ πατήρ· οὐ γὰρ γέγονε παρὰ τινος· ἀγέννητος ἄρα καὶ ὁ υἱός· καὶ εἰ χα-
 ρακτήρ ἐστι τὸ ὑποστάσεως τὸ γεγεννηκός, Θεὸς ἢ καὶ ἀλήθειαν ἐστὶν ὁ τεκνών, Θεὸς
 ἄρα καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ· χαρακτῆρὶς γὰρ, Θεὸν μὲν Θεός, κτίσιν ἢ κτίσις· ὡσαύτως
 γὰρ εἰ τις βούλοιο τὸν γλυόμενον καὶ ἀποποιημένον κτίσιν καταδείξαι τισίν, οὐ δύναται
 λέγειν, ὅρα μοι τὸν Θεότητος φύσιν, καὶ ἐκ ταύτης νοήσας ἐκείνον· ὁφθῆσεται γὰρ
 ἀμαθὴς ὁ τοῦτο λέγων· οὐ γὰρ ἢ τὸ Θεότητος φύσιν ἐφ' ἑαυτῇ καταδείξῃ τὸν γλυόμενον
 οὐσίαν· οὕτως εἰ τις βούλοιο τὸν ἀκτιστὸν φύσιν ἰδεῖν, οὐκ ἂν ἴδοι ταύτην ὡς ἐν εἰκόνι
 τῇ κτίσιν· διὸ ἔλεγε τῷ Φιλίππῳ ὁ κύριος· “ ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ,,
 φυσικῇ ἢ πάντως ἢ ὁμοιότης υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐσιώδης ὁ χαρακτήρ.

Πῶς οὖν οὐκ ἀσύνητον καὶ θρασὺ τὸ παρεργάζεσθαι φύσιν, δι' ἧς τὰ πάντα παρ-
 ἤχθη πρὸς ὑπαρξίν, τὸν χρόνον πάντως πρεσβυτέραν; γεγόνασι γὰρ δι' αὐτῆς, καὶ ἔστι
 πρὸ πάντων αἰῶνος ὁ ἐκ Θεοῦ πατρῶς λόγος· ἀλλ' οἱ πάντολμοι κατηγοροῦσιν αὐτῆς
 τὸ νεώτερον, καὶ γλυόμενον αὐτὸν εἶναι φασίν· οὐκ εἰδότες ὅτι τοῖς τῷ ἀγίου πνεύματι
 ἀντιφέρονται λόγοις· δι' αὐτοῦ μὲν γὰρ πεποιθῆς ὁ αἰῶνας φασίν οἱ λαλοῦντες ἐν
 πνεύματι· οἱ ἢ γλυόμενον εἶναι διισχυρίζονται τὸν ἐπέκλινα καὶ τοῦ λόγον (4), οὐδὲ ἐκείνο
 δέχονται καὶ τοῦ· οὐ γὰρ ἐν χρόνῳ γέγονε πατήρ ὁ Θεός, ἀλλ' ἦν ἀεί τε καὶ ἐν ἀρχῇ·

(1) Hoc fragmentum dicitur sumptum ex homilia Cyrilli.

(2) Gravis heic et adhuc quater repetitus infra error in editis, nempe αὐτοῦ pro εἶναι, semelque pro αὐτῷ, ut rectissime habet codex mediolanensis.

(3) Rursus gravis error in editis αἴτιον pro ὁμοιον.

(4) Mendose in editis καινοῦ λόγου. Reliquas suppeditatas nobis a codice mediolanensi rectissimas emendationes quisquis comparare volet, cognoscat.

τοῦτοι δὲ οὕτως ἔχοιτος, πᾶσα πως ἀνάγκη συμφραναίη νοεῖν τὸ υἱὸν, ἵνα καὶ ἀληθῶς ἰσχυρὸς πατὴρ ὁ Θεός· ἐπεὶ διδασκόμεσαν εἰ λόγῳ ἐστὶ τὸ πατὴρ ὁ υἱός, καὶ σοφία καὶ δυναμὶς καὶ χαρακτὴρ, καὶ ἀπαύγασμα τὸ ὑποστάσεως αὐτοῦ, ποῖος ἦν ἄρα χριστός· καὶ οὐκ ἦν ἄλογος ὁ πατὴρ, οὐκ ἰσχυροῦς τὸ υἱό· ὡς τὸ ἦν δίχα τὸ ἑαυτοῦ σοφίας ἢ τὸ σοφίας πηγῆ· ποτε ἢ δυνάμειος δίχα; ὡς τὸ οὐκ ἦν ἐν Θεῷ τὸ ἀπαύγασμα τὸ δόξης αὐτοῦ; ἢ πῶς οὐκ ἂν εἴη σὺν αὐτῷ τε καὶ ἐν αὐτῷ διηλεκτικῶς ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ· εἰ μὲν οὖν ἐν χρίσῳ ταῦτα γένοιεν, οὐκ ἦν ἄρα πατὴρ πρὶν γεννηταί, ἄλογος ἦν καὶ ἄσφῳ, καὶ ἰσχυρὸς οὐκ ἔχων, χαρακτὴρ τε δίχα καὶ ἀπαύγασματος· ἀλλ' οἶμαι τοῦτο εἶναι δυσεβές ἐνοεῖν, καὶ τὸ ἀνωτάτω δυσεβείας ἀπόδοξιν ἔχει· αἰεὶ ἢ ἦν ὁ πατήρ· ἦν οὖν ἄρα καὶ ὁ υἱός, συμφρανηκῶς αἰεὶ τῷ ἰδίῳ χυνήτορι.

Ῥάβδος εὐθύτης ἢ Ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.

(1) Κατὰ πολλοὺς ἢ Ῥόπης ἢ Ῥάβδῳ νοεῖται ποτε μὲν γὰρ σημαίνει τὸ βασιλείαν, ὡς ἐταῦθα· ποτε τὸ ἰσχυρὸν, ὡς ἐν τῷ “ Ῥάβδον δυνάμειος ἐξαποσελεῖ σοι * ”, λαμβάνεται ἢ καὶ εἰς ἐπισημῶν τὸ ποιμαντικὴν καὶ τὸ πρὸς τὸ υἱὸν εἰρημένον “ ποιμαίνε τὸ λαόν σου ἐν Ῥάβδῳ. ”, Βασιλεὺς μὲν τοι χριματίζει Χριστός, ὅτι καὶ ἐνανθρωπήσας ἔμεινεν ἐν τῷ ἰδίῳ ὑπεροχαῖς· βασιλεύει γὰρ ἐν δικαιοσύνῃ· διὸ ὡς ἐκ πῶδαίγματος τὸ ἐπὶ τῆς βασιλείων σκιπξοφορεῖν εἰωθότων τὸ τὸ λόγῳ σχῆμα ἀποποιῆται· σύμβολον γὰρ βασιλείας ἢ Ῥάβδῳ (2).

Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός.

Ὁρᾶς (3) ὅτι Θεὸς χρίεται παρὰ Θεοῦ; ὅτε γὰρ γέγονεν ἀνθρωπῶν μεμενηκῶς ἔπερ ἦν, τότε καὶ κατ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως χρίεται πρὸς ἀποσολίν· χρίεται γὰρ ἢ ἀνθρωπότης τῷ Θεῷ ἀνεύματι, οὐκ ἐπεργεῖται δὲ καθάπερ ἐπὶ τῷ ψιλῶν ἀνθρώπων, οἷον προφητῶν παφιαρχῶν· χρίσις δὲ ὅστις οἷον ἐλη τὸ χρίοντῳ παρυσία (4)· χρίεται ἢ ὁ υἱός ὅτε εἰς τὸ οἰκκμῆνῳ εἰσήχθη, τούτέστιν ὅτε ἐσαρκώθη· τότε γὰρ ἐκοινώνησε τῇ κτίσει (5), ἐνώσας ἑαυτῷ τὸ κτίσιον, καὶ χρίσας τὸ ἀνθρωπότητα τῇ Θεότητι, ὡς ποιῆσαι τὰ ἀμφοτέρα ἔν.

CAP. II. 7.

Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους κ. τ. λ.

Πῶς Ἠλάττωσας παρὰ τῶν ἀγγέλους ὁ παρ' αὐτῶν προσκυνούμῳ; ἢ ὅτι καθίκετο ἐν τοῖς τῷ ἀνθρωπότητῳ μέτροις, ὅτι τὸ ἀποθνήσκων πεφυκὸς σῶμα λαβὼν ἐν αὐτῷ πέποιθεν ἐκὼν (6), καὶ τὸ ἀνωτάτω δόξαις φεφανοῦται διὰ τὸ πάθος, ὡς δι' αὐτοῦ καταργήσας τὸ θάνατον, καὶ ἀπρακτον ἀποφήνας τὸ φθορὰν, ἅτε ἀφθαρσία ὦν καὶ ζωῆ· τὰ ἢ τὸ ὑπεροχῆς τοῖς ἀγγέλοις, ὅτι καὶ ἔξω σαρκὸς καὶ τὸ τεθνήσκειν κρείττερος εἰσὶ γερονότος ἐν τούτοις τὸ υἱοῦ διὰ τὸ ἐκούσιον κένωσιν· ἀλλ' ὁ βραχὺ παρ' ἀγγέλους Ἠλαττωμένῳ διὰ τὸ τὸ ἀνθρωπότητῳ μέτρον, ἐν ὑπεροχῇ Θεότητῳ ὦν προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, καὶ ἐνδρῦται θῶκοις ὅς φρεῖεσῶσιν ἐκείνοι δοξολογῶντες αἰεὶ, καὶ τὸ δυνά-

(1) Fragmentum hoc dicitur sumptum ex Cyrillo in psalmos. Porro codex parisiacus, vel certe eius editio, habet ψαλμοῖς; sed codex ambrosianus ψαλμῶν. Et sic alibi.

(2) Habes haec partim in editione nostra commentariorem Cyrilli ad psalmos (ps. II. 14.)

(3) Hoc quoque fragmentum sumi dicitur ex Cyrilli homilia.

(4) Citat haec nominatim Cyrillum in catena sua Oecumenius p. 307.

(5) Cod. mediol. φύσει; sed hoc loco placet lectio codicis paris. κτίσει.

(6) Confer Cyrillum de fide ad Theod. T. V. part. 2. p. 24.

μεων αὐτὸν ὀνομάζοντες κύριον· “ κὶ σὺ κατ’ ἀρχάς, κύριε, τὴ γῆν ἐθεμελίωσας· „ οὕτω κὶ ἐνταῦθα φησὶ, διεμῆρτύρατό τις· [τῆτο ἢ αὐτὸ οἶμαι τὸ κρύπτειν, κὶ μὴ τιθῆναι τὸ εἰρηκότα τὸ μῆρτυρίαν, ἀλλ’ ὡς παρ’ ἐπιφρομένην κὶ κατάδηλον οὖσαν εἰσάγειν, δεικνύντος ἐστὶ σφόδρα ἐμπείρους εἶναι τὸ γραφῶν (1).] Τὸ ἢ “ τί ἐστιν ἄνθρωπος „ κὶ τὰ ἐξῆς, εἰ κὶ εἰς τὴ κοινήν ἀιθροπότητα εἴρηται, ἀλλ’ ὁμως κυριώτερον ἀρμόσειεν ἂν τῷ Χριστῷ κὶ σάρκα· τὸ γὰρ “ πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῷ ποδῶν αὐτοῦ „ ἐκείνε μαλλον ἐστὶν ἢ ἡμῶν· ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἡμᾶς ὄντας ἐπεσεκέφατο, κὶ τὸ ἐξ ἡμῶν ἀναλαβὼν ἔνώσας ἑαυτῷ, πάντων ἀνώτερος γέγονεν.

Τιμὴ ἐστεφάνωσας αὐτόν.

v. 7.

Ἐσεφάνωσε (2) δὲ ἡμᾶς δόξη κὶ τιμῇ, δι’ ὧν ὑπάρχων Θεὸς κατὰ φύσιν ἡλάττωται δι’ ἡμᾶς, ὡς ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ φύσιν πλουτήσωμεν ἐν αὐτῷ· “ σιωπήγειρε γὰρ ἡμᾶς κὶ σιωπάθισεν ἐν τοῖς ἐπερανοῖς ἐν Χριστῷ· „ συνεδρεύοντο γὰρ αὐτοῦ, ἐφ’ ὅλῳ τῷ ἀνθρώπῳ φύσιν δραμεῖται τὸ καύχημα· οὕτω γὰρ τῇ αὐτοῦ πτωχεία πεπλουτήκαμεν, δι’ οὓς κὶ διόξῃ ἔτιμῃ ἐστεφάνωται, καὶ τοι τὸ δόξης κύριον ὧν ὡς Θεός· ἄτιμοι γὰρ ἐν τῇ τῆ Ἀδὰμ παρ’ ἀβύσει γεγυμημένοι, ἐν τῇ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπακοῇ τοῦ Χριστοῦ δεδοξάσμεθα.

Ἐπαγγελῶ τὸ ὄνομα σου.

v. 12.

Ἄνομα ἢ ἐνταῦθα τῷ δόξαν λέγει, κὶ τὸ “ ἐφανέρωσά σε τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις κ. τ. λ. (3).

Ἐπειδὴ παιδία κεκοινώκε σαρκὸς καὶ αἵματος.

v. 14.

Νοοῖτο (4) δ’ ἂν πρὸς ἡμῶν ὁ παρ’ ἀπλησίως ἡμῖν μετεσχηκὸς αἵματος κὶ σαρκὸς, ὡς ἕτερος ὧν παρ’ ἡμᾶς κὶ φύσιν· οὐ γὰρ τοι φαίη τίς ἂν ἀνθρώπῳ παρέπειν (5) τὸ ἀνθρωπότητος μετασχεῖν· ὁ γὰρ ἐστὶ κὶ φύσιν, πῶς ἂν τις νοοῖτο λαβὼν ὡς ἕτερον ὧν τι παρ’ ὅπερ ἐστὶ; τί δὲ ἐστὶ “ παρ’ ἀπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν; „ ἢ ἐκείνο που πάντως, ὅτι γέγονε κατ’ ἡμᾶς ἐν αἵματι κὶ σαρκὶ, σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας παρθένης, οὐκ ἄψυχον, καθάπερ ἔδοξε ἰστοῖ τῶν αἰρετικῶν, ἐψυχαμένον ἢ ψυχῇ λογικῇ· κὶ οὕτω προήλθεν ἄνθρωπον ἐκ γυναικὸς, οὐκ ὀλιγωρήσας τὸ εἶναι Θεός, ἀλλὰ κὶ ἐν προσλήψῃ σαρκὸς, μεμυνηκὸς ὅπερ ἦν ἀεί. Ἐπειδὴ δὲ βαθεὺς ὁ λόγος, πρόσσεχε δι’ ἐξηγερέμενον τοῖς πῶς ἡμεῖς κεκοινωνήκαμεν αἵματι κὶ σαρκὸς· ἕτεροφυῆς μὲν γὰρ ἢ ψυχῇ πρὸς αἷμα κὶ σάρκα, ἀλλ’ εἰς ἄνθρωπον ἕνα δι’ ἀμφοῖν πιστευόμεθα, τὸ πλάσαντος ἡμᾶς εὐτεχνίαις, εἰς ἀφραστόν τινα σιδεδρομικῶν ἐνότητα τῶν ἀλλήλοις ἐναντίων κὶ τῆ φύσιν· βούλα καθά φησιν Ἡσαίας, μετρήσωμεν τῇ χάριτι τὸ ἕδος· κὶ (6) οὐρανὸν σπιθαμῆ, κὶ πάσαν τὴ γῆν δρακί; βούλα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἰδωμεν ἐκ τῆ κατ’ ἡμᾶς; οὐκοῦν παρ’ ἀφέντες εἰς παράδαγμα βραχὺ (7) ἐκ ψυχῆς κὶ σώματος

(1) Haec nos uncis clausimus, quia inserta a Niceta catenae auctore putavimus.

(2) Rursus fragmentum hoc ex commentario Cyrilli in psalmos excerpti dicitur.

(3) Tractus heic citatus, dicitur sumptus ex Cyrilli commentario in psalmos. Reapse totus hic codicis utriusque, mediolanensis et parisiensis, locus usque ad δηλοῖ τὸ ὄνομα, extat ad litteram in Cyrilli praedicto commentario a nobis edito nuper ps. XXI. 23. Quapropter heic praetermisimus, et lectores nostros illuc amandamus.

(4) Sequens fragmentum dicitur ex Cyrilli homilia in codice mediolanensi.

(5) Grave heic mendum in editis βλέπειν pro παρέπειν, ut rectissime habet codex mediolanensis.

ἀιθροῦται, ἀναπνδίσσων εἰς ἐνοίας τὰς ἐπὶ Χριστῷ ἐνωσιν ἀληθῆ γενέσθαι φαρὲν
 προσλαβείτος τὸ λόγος τὸ ἀνθρώπινον· ἰδὸν ἢ ὡσαιεὶ λέγοιτο τυχὸν καὶ ἡμῶν ἐκάσκη
 τὸ αὐτοῦ· καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ γενέσθαι σάρκα αὐτὸν, οὐ καὶ Ἰσοπὴν ἢ μετὰστα-
 σιν· ἀτρεπτῶ γὰρ ἡ θεία φύσις· ἀλλ' ὅτι τῇ θεία γραφῇ σύνηθίς πως αἰὶ καὶ ὄλον
 ἐσθ' ὅτε τὸ ἀνθρώπινον, τὸ ἐκ ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματι, καὶ ὡς ἀπὸ μόνης κατα-
 δηλοῦν τὴν σαρκὸς, οἷον ἐστὶ τὸ “ ἐκχεῖω ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· ”
 ἕνα τοίον ὁμολογοῦμεν υἱὸν *, γεννηθέντα μὲν θεϊκῶς ἐκ πατρὸς, καθ' ὃ νοεῖται
 καὶ ἐστὶ λόγος, ἀποτεχθέντα ἢ τὸ αὐτὸν ἐκ γυναικὸς καὶ σάρκα· νοηθήσεται γὰρ οὕτω,
 κεκοινωνηκὸς αἵματος καὶ σαρκὸς ᾧσαπλησῖος ἡμῖν, ἵνα διὰ τοῦ οἰκείου θανάτου καταρ-
 γησῆ τὸ διάβολον, οὐ φοβούμενον θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθε· ῥίζα γὰρ ὡπερ ζωῆς
 ὁ Χριστοῦ γενοῖε θάνατον, καὶ φοβῶς ἀναίρεσις, καὶ ἀμαρτίας ἀποτροπὴ καὶ πέρας
 ὀργῆς· γεγόναμεν ἐπάρατοι, καὶ ὑπὸ θανάτου δίκην ἐν Ἀδὰμ, ἀλλὰ κερχημάτικεν ὁ
 λόγος, ὁ μὴ εἰδὼς ἀμάρτιαν, υἱὸς Ἀδὰμ, καὶ λένεται δι' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ᾧσα-
 βάσεως τὰ ἐγκλήματα· ὡφθη γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν Χριστῷ ὑγιῶς ἔχουσα· τὸ
 ἀπλημελὲς τοῦτο σέσωκε ὁ ἐπὶ γῆς.

Κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.

Ὁμοιώθη καὶ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, κατὰ γε τὸ ἀνασχέσθαι λαβεῖν τὸν δουλε-
 μορρῆν κερχημάτικε γὰρ οὕτω καὶ υἱὸς ἀνθρώπων, καὶ γέγονεν ἀδύφους τοῖς ἐκ σπέρματος
 Ἀβραάμ, ἦγεν τοῖς ἐν αἵματι καὶ σαρκί.

Ἰνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς.

Αὐτὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· καὶ τοι παρὰ πάντων τὰς θυσίας
 δεχόμενος θεϊκῶς, αὐτὸς τὸ θυμὸν καὶ τὴν σάρκα· αὐτὸς ὁ καὶ ἀμάρτιαις ἡμῶν ἰλασκό-
 μος, κατὰ γε τὸ τὴν θεότητα ἔχουσαν· εἰς οὖν ἕρα κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Οὐκ αὐτῇ (1) μὲν τοι τῇ τὴν φύσιν, τὸ ἀρχιερέα κεκλήσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν
 ὀνομάτων, ἀλλὰ τῇ καὶ σαρκὸς οἰκονομία καὶ μέτροις τοῖς καθ' ἡμᾶς· καὶ φέρε πρῶτον
 ἐκεῖνο ζητήσωμεν, τίς ἦν ὁ δυνάμενος μὲν καὶ ἔχουσαν ἔχων * ἐπιλαβείσθαι ἀγγέλων, εἰ
 τῆτο χησίμον ἦν, οὐκ ἐπιλαβόμενος ἢ μᾶλλον ἐκείνων, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ;
 εἰ μὲν οὖν οἶονταί τινες περὶ ἀνθρώπων ταῦτα λέγεισθαι κοινοῦ, πῶς ἐνεδέχετο τὸ οὕτω
 γεγεννημένον μηδὲ ὑπάρχοντα, φύσεως ἐπιλαβείσθαι τὸν ἀγίων ἀγγέλων, εἴπερ ἤθελε
 τοῦτο δρᾶν, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν οὐ πεποικῶτα, ἐπιλαβόμενον δὲ μᾶλλον σπέρματι
 Ἀβραάμ; ἄλλως τε, καὶ ἐκεῖνο γὰρ οἶμαι κατιδεῖν ἀναγκαῖον, τὸ λέγειν ἀνθρώπων
 ἀνθρώποπότητος ἐπιλαβείσθαι, ἀσύνητον παντελῶς· οὐκοῦν ὁ ἔξω τῆ ἀνθρώπου φύσεως
 ἂν ὡς θεός, ἐπιλαμβάνεται σπέρματος Ἀβραάμ· σῶμα γὰρ οὕτω * λαβὼν ἐμψυχόν
 τε καὶ ἔνθεν ἐκ τῆς ἀγίας καὶ θεοτόκου Μαρίας, ὁμοιώθη τοῖς ἀδελφοῖς κατὰ πάντα,
 τοῦτέστιν ἡμῖν· τότε γέγονεν ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιερεὺς ἐλεήμων, καὶ πρὸς γε τοῦτω πιστός·
 πῶς οὖν γέγονεν, ἀκόλουθον ἰδεῖν· οὐ γὰρ ἦν ἐλεήμων καὶ πρὶν γένηται καθ' ἡμᾶς;
 οὐκ ἦν ἀγαθὸς ὡς ἐξ ἀγαθοῦ πατρὸς; ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος, τότε καὶ ἐλεή-
 μων· πρόεκολεν οὖν ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος, καὶ κρείττων ἑαυτοῦ γέγονεν, ὅτε σπέρ-
 ματος Ἀβραάμ ἐπλάβετο· οὐκ ἦν ὡπερ οὐκ ἦν ἐγένετο, καὶ ὡφέληται μᾶλλον γενόμενος

(1) Ex Cyrilli homilia sumi dicitur hoc fragmentum in utroque codice.

ἄνθρωπος· πῶς οὖν ἄξεστος ἔτι ἢ φύσιν, εἰ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν; πῶς μεμένηκεν ὁ αὐτός; τοῦ ἢ κεκένωκε καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς ταπείνωσιν, εἰ γέγονεν ἑαυτῆ καλλίων; οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχθ', μὴ γένοιτο· ἦν γὰρ ἐλεήμων καὶ ἔστιν αἰεὶ· καὶ ἐπειδὴ τοῦτό ἔστιν, ἐπαλάβετο σπέρματος Ἀβραάμ, ἵνα εἰς ἡμᾶς ἱερεὺς ἐλεήμων γένηται· καὶ τίνα ἔσπον, ἐρῶ· οὐκ ἦν ἐν νόμῳ δικαιωθῆναι τὸ ἄνθρωπον· οὐκ ἦν ὡδαβῆναι τὸ δοθεῖσαν ἐντολήν, καὶ μὴ δίκας ὑποσχεῖν ὡδαχρήμα καὶ μέχρι θανάτου· πιστώσεται ἢ γραφῶν ὁ Παῦλος· “ἀθετήσας τίς νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ ξισὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει·, ἵνα τοίνυν ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῆς ἐν νόμῳ δίκης καὶ ἀρᾶς καὶ ἀποτομίας· κεχημάτικεν ἡμῶν ἱερεὺς, οὐ δίκας αἰτῶν τῶν ἡμαρτημένων, οὐκ ἐλόχους τῆ κρίσεως καθιστὰς ὅτι ἄσθενείας ἀνθρωπίνης πεπλημεληκότας· δικαίων δὲ μᾶλλον τῆ πίστι, καὶ ἐγκλημάτων ἀνείεις, καὶ ἀγίους ἀποφαίνων, καὶ τὸ ἑαυτοῦ φύσεως κοινωνοὺς, οὕτω τὸ σκῶπτων δι' ἑαυτοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ· ἐλεήμων γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς ἡμᾶς γέγονεν ὁ Χριστὸς, οὐκέτι τὸ νομικαῖς ἀποτομαῖς κρατεῖν ἐπιτρέπων, ἀνείεις ἢ μᾶλλον τὸ ἀρχαίων αἰτιαμάτων ὅτι ἡσθενηκότας· πιστὸς ἢ, ὅτι μόνιμος καὶ διηνεκὴς, καὶ ἀξιοχρεῶς εἰς πίστιν τὸ ἐπηγγελμένων, καὶ ἀπαράβατον ἔχων τὸ ἱερῶσύνην· ἐλεήμων τοίνυν καὶ πιστὸς, τοῦτέστιν αἰεὶ μένων γέγονεν ἱερεὺς ὅτε σπέρματος Ἀβραάμ ἐπαλάβετο, θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τὸ πατρὸς· τί τοίνυν συκοφαντοῦσι τὸ ἀλήθειαν; τί ὡδαιτοῦνται τὸ υἱὸν τὸ εἶναι ὁ ἔστι, διὰ τὸ εἰς ἡμᾶς ἀγάπην (1);

¹Εν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεῖς.

v. 15

Τὸ ἢ “παρασθεῖς δύναται βοηθεῖν·, ταπεινὸν σφόδρα, πλὴν οὐκ ἔξω τὸ τὸ ἐνώσεως μέτρων· ἔπατα καὶ διὰ τὸ νηπιῶδες τῶν ἀκρόντων εἴρηται εἰς ψυχαγωγίαν ἐκείνων· ὅτι γὰρ, φησι, πέπονθεν αὐτὸς εἰς τὸ οἰκεῖον σῶμα παρασθεῖς, προθυμότερον βοηθήσθ' τοῖς παραζομένοις (2).

Ἄθρα ἢ ὅπως οὐκ εἰς κατάκεισιν τὸ ἡμῶντικῶτων γέγονεν ἱερεὺς, εἰς τὸ ἰλάσκεσθαι ἢ μᾶλλον τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· ὁ δὲ γε τὸ παρασμοῦ καὶ τὸ θυσίας, ὁποῖον ἂν εἴη ἔσπος; διεκαρτέρησε φησὶ παραζομένος, ὅτι ὑπέμανε σαυρόν· πλὴν ἑαυτὸν ὁ υἱὸς ὡς ἄμωμον ἱερεῖον προσεκόμισε τῷ πατρὶ, ἵνα διὰ τὸ ἑαυτῆ σαρκὸς βοηθήσῃ τοῖς κάμυσιν καὶ παραζομένοις· μιᾶ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς ὅτι ἁγιαζόμενος.

Τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

CAP. III. I.

Ἀλλὰ (3) γὰρ οἱ χριστομάχοι τὰ ἐκ πανουργίας εὐρήματα πανταχόθεν ἑαυτοῖς συλλέγοντες εἰς ἐπιχειρίαν, καὶ αὐτὰς τὰς θείας συκοφαντοῦσι γραφᾶς· καὶ δὴ φασὶ τὸ μακάριον Παῦλον, ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα καλέσαι τὸ Ἰησοῦν· ἀποστολὴ δὲ φασὶ καὶ ἱερῶσύνῃ, λειτουργίας εἰσὶ ἔσποι· καὶ γὰρ ἀπεσάλπισαν μὲν οἱ μαθηταί· ἱεράτωσε ἢ Ἀαρὼν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· καὶ εἴπερ ἐν τούτοις ἐστὶ φασὶ τὸ τὸ υἱοῦ μέζον, πῶς ὁμοούσιος εἶναι δύναται τῷ θεῷ καὶ πατρὶ; ὡ πολλῆς δυστροπίας· ἀποπροσποιοῦνται τὸ εἰδέναι πῶ

(1) In praecedentibus periodis perturbatio fit in ed. paris.

(2) Hoc fragmentum in editione oxon. continuatur cum praecedente ibi Chrysostomo. At in cod. mediol. inscribitur Cyrillo. Recte equidem; namque apud Chrysostomum T. XII. hom. V. p. 54. B. is locus non legitur. Contra autem, tractus σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαβέσθαι qui, in utroque codice inscribitur Cyrillo, reapse est Chrysostomi, ideoque a nobis fuit omissus.

(3) Sequens tractus in codice mediolanensi dicitur excerptus ex Cyrilli homiliis.

ἀλήθειαν, καὶ σκοπὸς αὐτοῖς μηδὲν ὑγιᾶς φρονεῖν ἢ λέγειν· ὁμολογῶντες γὰρ αὐτῷ ἡμῶν, ἔτι καὶ περ ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱός, κεκείωκεν ἑαυτὸν ἐκὼν, οὐκ ἐπαυοῦσι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστήριον· ἀκούοντες ἢ τοῦ ἀπόστολου λέγοντος· ἡ ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον Ἰησοῦν, „ οὐκ εἰσδέχονται καὶ νῦν ὅτι γεγωνὸς κατὰ ἡμᾶς ὁ μοιοῦστος, ὠνόμασαι τότε καὶ Ἰησοῦς, διὰ τοῦτο ἢ ἀγγέλου φωνῆς· τότε κερχημάτικε καὶ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερέυς· οὐκοῦν ἢ ἀρνείσθωσαν ἐναργῶς, ὅτι γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, τούτέστιν ἄνθρωπος, ἐμφυχωμένον τὸ καὶ ἔνεν σῶμα λαβὼν, καὶ τότε πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ κερχημάτικα ὡς ἀγαγέτωσαν εἰς τὸ οἰκείον σκοπὸν· ἢ εἰ φοβοῦνται τὸ ἀρεῖδαι τὸ μυστήριον, θαυμάζέτωσαν αὐτῷ ἡμῶν, τὸ διὰ ἡμᾶς ἐν τοῖς κατὰ ἡμᾶς γεγονότα, μεμνηκότα ἢ καὶ οὕτω θεόν· τότε γὰρ τὸ τοῦ κενώσεως πολυπραγμονῶντες μέτρον, τὸ αὐτὸν εὑρήσασιν καὶ ἀπόστολον ἀνθρώπινως, καὶ κηρυσσόμενον θεϊκῶς παρὰ τὸ ἀπεσαλμένον· τίνα γὰρ ἐκλήρυττον τοῖς ἔθνεσιν οἱ μακάριοι μαθηταί, καὶ τοῦτο ὡς θεὸν ἀληθινόν; ἀρ' οὐχὶ τὸ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν (Χ) Χριστόν; οὐκ ἀπόστολον διὰ τὸ ἀνθρώπινον; οὐκ αὐτὸν ὄντα θεόν, ὅτι λόγος ἦν τοῦ πατρὸς; πῶς αὐτὸν ἀρχιερέα γεγονότα θεωρήσομεν; ἀρα καὶ τὸ Ἀαρὼν; ἀρα καὶ τὸ Μαυσαίως νόμον, ὅθεν ἐξ ἀγγέλου ἀμνούς καταθύοντα τῷ θεῷ; ἀρα θυγῶνας προσάγοντα καὶ ὡσεὶ βραχῆ; καίτοι τῶν τοιούτων οὐδὲν πέπραχεν ὁ Ἐμμανὴλ· ἱερατεύει γὰρ ὑπὲρ νόμον· αὐτὸς ἦν τὸ θῦμα, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινός, αὐτὸς ὁ ἄμωμός τε καὶ ἄκακος ἀρχιερέυς, οὐχ ὑπὲρ ἰδίων πηλομελημάτων ἱερεργῶν, κρείσσων γὰρ ἦν ἀμάρτιας ὡς θεός, ἀλλ' ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· γέγονε τοίνυν αὐτὸς τοῦ ἰδίας προσφορᾶς ἱεουργός· οὐ γὰρ ἔδει κοινὸν ἄνθρωπον τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ζωῆς θυσίαν προσεγεγενῆναι.

(1) Τί φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, δοκιμάσωμεν ἀκριβέστερον· „ κατανοήσατε τὸ ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τοῦ ὁμολογίας ἡμῶν, „ τούτέστι τὸ ῥῆμα τοῦ πίστεως ὃ κηρύσσομεν· τί τοίνυν ἱερεργεῖ ἑαυτῷ καὶ τῷ πατρὶ· „ πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὄρατων τε καὶ ἀόρατων ποιητὴν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν τὸν υἱὸν αὐτοῦ· „ οὐκ ἔν οἱ λέγοντες ὅτι γέγονεν ἱερέυς, διὰ τε τῆτο σκανδαλιζόμενοι, διδασκίετωσαν ἡμᾶς ποῖος ἱερέυς ἑαυτῷ ποιεῖται τὸ ἱερεργεῖν, ἑαυτῷ προσφέρει τὴν θυσίαν; ποῖος ἱερέυς ἐν ἴσῃ τάξει καὶ ἐν δόξῃ φαίνεται τῷ πατρὶ αὐτοῦ δεχομένῳ τὴν λατρυγίαν; ἀλλὰ καίτοι γεγωνὸς ἀρχιερέυς ὁ υἱὸς διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἑαυτῷ προσκεκόμικε, καὶ διὰ ἑαυτῆς τῷ πατρὶ τὸ ὁμολογίαν ἡμῶν, καὶ ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ ὄραται θρόνοις καὶ πιστῶσεται γράφων ὁ Παῦλος· „ κεφάλαιον ἢ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις· τοῖσδε ἔχομεν ἀρχιερέα ὡς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ τοῦ μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λατρυγός, καὶ τοῦ σκηνῆς τοῦ ἀληθινοῦ ἦν ἐπιξεν ὁ κύριος καὶ ἐκ ἀνθρώπου, „ οὐκ ἔν ἱερατεύει μὲν ἀνθρώπινως ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, σμεδρεῖται ἢ θεϊκῶς ὅτι μεμνήσκε λόγος.

Ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος.

Θεὸν μὲν τοὶ ζῶντα φησὶ (Χ) Χριστόν, οὗ πάντι τε καὶ πάντως ἀφίσανται τῷ τοῦ ἀληθείας δογμάτων ἀποπιδῶντες τινές· ἀλλὰ τί φησιν ὁ αὐτοῦ μαθητής; „ ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστόν Ἰησοῦν κύριον, ἐν αὐτῷ ὡσεὶ πατεῖτε (2). „

(1) *Sequentia item continuantur tamquam Cyrilli in codice mediolanensi.*

(2) *Ex Cyrilli homilia hactenus. Cetera omittimus quia sunt ex thesauro.*

Τό γε μὴν “ δίκαιούμηνον ἄρχι μεισιμοῦ ψυχῆς κὶ πνεύματος, ” ἔστι κὶ οὕτως νοῆσαι, ὅτι τὸ παρὰ Θεοῦ κήρυγμα δεικνύει κὶ μερίζει τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, δεκτικὴν ποιοῦν κὶ χωρητικὴν τῶ ἀκαχομένων.

Ἐχόντος οὖν ἀρχιερέα μέγαν.

Καθ’ (1) ἡμᾶς γὰρ γεγινώς ὁ λόγος, κὶ σαρκὶ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, τότε κερρημάτικεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς, οὐχ ὡς ὀθνεῖον προσάτων τὸ θῦμα, ἀλλ’ ὡν αὐτὸς ὁ ἀμιδς, τὸ νοητὸν ὀλοκαύτωμα, ἡ λαλιζάτη τρύγων, κὶ ἀκέραιος ὡφεισερά, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, τὸ χρυσοῦν θυριατήριον, Χριστοῦ γὰρ ἐσμὲν εὐωδία· δεβῆναι δὲ φησι εἶν οὐρανοὺς αὐτόν, σωματικῶς τε ἅμα κὶ Θεοπρεπῶς· ἀνέβη γὰρ ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τῷ Θεοῦ· διαισί γε μὴν κὶ καθ’ ἕτερον ἔξοπον εἶν οὐρανοὺς ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς σιεδρεύων ὡς υἱὸς τῷ πατρὶ, κὶ εἰ γέγονε καθ’ ἡμᾶς οἰκονομικῶς.

Εἰ κὶ μὴ γέγονεν ἀνθρώπος, φησὶν, ὁ τῷ Θεοῦ λόγος, ἦδα μὲν κὶ οὕτω τῷ ἀνθρωπίνῳ ἀσθένειαν ὡς δημιεργός· αὐτὸς γὰρ ἔγνω τὸ πλάσμα ἡμῶν· ἐπειδὴ δὲ τῷ ἡμῶν ἡμᾶς σκετο σάρκα, πεπείραται κὶ πάντα, κὶ οὐ δήκε φαμὲν ὡς ἡνονκῶς, ἀλλ’ ὅτι τῇ γνώσει τῇ Θεοπρεπεί προυποκαμένη, κὶ τὸ διὰ πείρας αὐτῆς σιέβη μαθεῖν· γέγονε ἡ συμπαθῆς οὐκ ἀπὸ γε τοῦ πεπυράσασα· πόθεν δὲ; ἦν γὰρ ἐλεήμων φύσις κὶ ἔστιν ὡς Θεός· ἐπειδὴ ἡ μῆ τῷ εἶναι ὁ ἔστι κὶ γέγονε καθ’ ἡμᾶς ἀνθρωποπρεπῶς, κὶ ταῦτα λέγεται περὶ αὐτοῦ.

Ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδέξατο γεννηθῆναι ἀρχιερέα.

Καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν ὡφειμένῃ κλήσειν πῶ ἕκ πατρὸς ἀποφέρουσιν εἰς ἱερωσύνῳ τῷ ὡρεπωδεσάτω, οὐ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ καθ’ ἡμᾶς ἡς ἐπείπερ εἴσω γέγονεν, ὑπομένει τὰ αὐτῆς ἀδικούμηνος ἐτεῦθεν οὐδὲν, εὐτέχνως ἡ μᾶλλον τῇ μῆ σαρκὸς οἰκονομία χρώμηνος· ὡπερ γὰρ καὶ τοι φύσις κύριον ὡν, μεμῆνηκεν ὅπερ ἦν, κἂν εἰ γέγονεν ἐν τῇ τῷ δούλκ μορφή· οὕτω φαμὲν, ὅτι καὶ τοι μυρίκς ἔχων ἐν οὐρανῷ εἶν ἱερεργοῦντας αὐτῷ, τὰς νοητὰς διλονότι κὶ ἀναιμάκτες θυσίας, ὡμνες κὶ δοξολογίας, κὶ τῷ καθ’ ἡμᾶς ἱερωσύνῳ ποιεῖται δεκτικὴν, ἀποσάτων πανταχῶ τοῖς τῷ ἀνθρωπότιον μέξοις τὰ πρέποντα· κέκληται τοίνυν καθ’ ἡμᾶς κὶ Ἰαζῶν, πλὴν οὐκ ἐν ἴσω ἔξοπῳ· ὁ μὲν γὰρ ἔχρειτο πρὸς ἱερεργίαν, κὶ ἦν οἰκέτης, ὁ δὲ ὡς υἱὸς καλεῖται, κὶ τῷ τῷ τάξιν Μελχισεδέκ ἱερεργεῖ τῷ πατρὶ· ὡς μὲν γὰρ φύσις Θεὸς κὶ λόγον κὶ τῷ προυαῖώνιον γέννησιν υἱὸς ὡν, ὡς Διὲ ἀνθρωποκὶ τῷ πῶ νεωτάτω ἐν σαρκὶ ἡς ἂν εἴη δεκτικὸν κὶ τὸ σημεριν· καιρὸν γὰρ ἡμῖν σημαίνε τῷ ἐρεσηκότα· οἰκειοῦται δὲ οὖν κὶ τῷ σαρκικὴν αὐτοῦ γέννησιν ὁ πατήρ· οἶδεν γὰρ ἴδιον ὄντα υἱὸν τῷ εἶξ αὐτοῦ θεϊκῶς, κὶ ἕκ γυναικὸς ἀνθρωπίνως.

Ὁφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον.

Βαβαὶ πῶση δεφορά· ὀφείλοῖτες ἄλλους διδάσκειν, οὐδὲ ἄπλῶς μαθηταὶ εἴσιν, ἀλλὰ μαθηταὶ ἔσχατοι· καὶ τοι δι’ ὁ μάλισα εἶξελύθητε, κὶ ὑπτιοι γεγόνετε, διὰ τῷ τῷ μάλισα ὀσειλετε εἶναι ἰσχυροὶ, διὰ τῷ χρέον· οἱ διδασκόμηνος οὐ διὰ παντὸς ἐπὶ τὸ μαθεῖν δεξίβκσιν, ἐπεὶ οὐ διδάσκονται· ἂν αἰετὶ μανθάνης, οὐδέποτε μαθήση· μὴ οὕτως ἔρχε ὡς αἰετὶ μαθησόμηνος, ἐπεὶ οὐδέποτε εἴση, ἀλλὰ κὶ ὡς διδάξων ἕτερον·

(1) Sequens fragmentum desideratur in codice parisiensi, sed nos supplemus ex mediolanensi.

ἂν δὲ αἰεὶ μαιθάνης, τεκμήριόν ἐστι τοῦ μηδὲν μαθεῖν· τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Θεὸς ἀναδίδων, εἶπεν “ αἰρόμενοι ἐκ κοιλίας καὶ παιδύομενοι ἕως γήρως· ” ὅρα γοῦν καὶ Παῦλον διὰ τῆτο δυσανασχετῆντα, ὅτι πολὺν χρόνον τοῖς προτέροις ἐνδιέτριβον μαθήμασιν οἱ ἀκροαταί, καὶ ἔτι τῶ πρώτων εἶχοντο σοιχείων, ὅπερ ἰκανὸν τῶ διδάσκοντι πολὺν ἐνθεῖναι τὸ ὄκνον· σοιχεῖα ἢ ἐνταῦθα εἶναι περὶ τῆ ἀνθρωπότητος τῆ Χριστοῦ λόγους φησίν· ὡσαυτὸν γὰρ ἐπὶ τῶ ἔξωθεν γραμμάτων, πρῶτα τὰ σοιχεῖα δεῖ μαθεῖν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πρῶτον περὶ τῆ ἀνθρωπότητος ἐδιδάσκοντο, καὶ εἶτα ταπεινότερος περὶ τῆ Χριστοῦ λόγους (1).

CAP. VI. 7.

Γῆ ἐκφέρουσα ἀκάνθας.

Ἡ γε μὴν ῥάθυμος ψυχὴ παρακάζοιτο ἂν εἰκότως γῆ ποιηρᾶ καὶ ὑλμάδι, δεχομένη μὲν πολλάκις παρὰ τῆς γῆς γηπονεῖν εἰωθότων τὰς τῆς σπερμάτων καταβολὰς, τικτούση ἢ τὸ σύμπαν οὐδὲν· εἰς ποῖον δὲ αὐτῇ τέλει ἢ ῥαθυμία ἐκβήσεται ἀπρακτον, ἀπορηνάση πῶ δοθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεάν, διδάξει λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ τέλος αὐτῆς εἰς καῦσιν· βούλα καὶ διὰ παραγμάτων τὸ εἰρημίον ἰδεῖν ἀληθείας· γέγονε ποτὲ γῆ καρποφόρος ὁ Ἰσραὴλ, ἀμπελοῦς εὐκληματοῦσα καὶ τὸ γεγραμμένον· ταύτη γεγόνασιν ἐν τάξει νεφῶν οἱ μακάριοι προφηταί, ὁ Θεοῖς αὐτὴν κατάρδοιτες λόγοις, ὡφελεῖν ἐσπούδαζον, ἀλλ' ἐποίησεν ἀκάνθας, ἀγρία γέγονε καὶ ὑλομανής· δέδοται τοίνυν εἰς καῦσιν, τούτεστιν ἠχρηώθη παντελῶς, καὶ τῶ πυρὶ τεταμίβεται.

CAP. VII. 27.

"Ὅς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὡσπερ οἱ ἱερεῖς κ. τ. λ.

Καὶ οἱ μὲν καὶ νόμον ἱερουργοί, Φυσίας ἔχρηζον οὐ μιᾶς, παλιόνων ἢ μάλλον, ἅ τε δὴ προσάγοντες καθημέραν ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς λαοῦ ἀγνοημάτων, διὰ τὸ πλεσάκις ἀσθενεῖν καὶ ὑπομένειν μαλακισμὸν τῆ εἰς πολύτροπον ἀμαρτίαν· ὁ ἢ κρείττων ἀμαρτίας ὑπάρχων ὡς Θεὸς, προσκεκόμικεν ἑαυτὸν, καὶ γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ἀνθρώπινως μὲν λεγόμενος λατρευτὸς, ἱερέων ἢ τῶ πατρὶ τὸ ἴδιον σῶμα· Θεοπροσῶς οὖν ἄρα παθεῖν οὐκ ἀνέχεται πῶ ἀμαρτίαν, ὅτι μὴ φύσεως ἦν γῆπιτῆς οὐκ ἐχούσης οὐσιωδῶς τὸ ἄξεπτον καὶ τὸ εἰσάπαν δύνασθαι διαδιδράσκειν τῆ ἀμαρτίαν· υἱὸς οὖν ἄρα ἐστὶ παντέλειος, ἀνεπικούρητος ἔχων παρ' ἐτέρου τὸ ἀκράδαντον, εἰς ἀΐασμὸν φύσεως τὸ καρπὸν ἴδιον, τὸ ἀπλημμελές· ὁ μὲν γὰρ νόμος ἀνθρώπους, φησὶ, καθίσα ἔχοντας ἀσθένειαν· ἢ εἰ χάεις υἱὸν τετελειωμένον· ὡς οὐκ ἔχοντα δηλονότι τὸ ἀσθενεῖν· τοῦτο γὰρ οἰμαί ἐστιν τὸ ἀρτίως ἔχον, ἦγουν τὸ ἐν παντὶ καλῶ τετελειωμένον· ὅτι μὴ κατ' ἐκείνους ἐστὶν εἶναι καὶ τὸ νόμον, οἷς οὐκ ἀσύνηθεσ τὸ καὶ ἀσθενεῖν ἐστ' ὅτε· πλὴν ἐκεῖνο ἄσχη, πῶς ὁ αὐτὸς καὶ ἀσθενείας κρείττων εἶναι πεπίσθεται, καὶ ὡς υἱὸς τετελειωμένος· σαυροῦται ἢ καὶ εἰς ἀσθενείας· οὐκοῦν ἀκόλυστον ἐνοεῖν, ὡς ἡσθένησε μὲν σαρκικῶς σαυρὸν ὑπομένοντας· ἐστὶ γε μὴν ὡς Θεὸς τοῦ ἀσθενεῖν ἐπέκεινα· τὸ γὰρ πνεῦμα πρόθυμον, ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής· εἰ ἢ δὴ λέγοιεν τῆ ἀσθένειαν ἐν τούτῳ τὸ ἐν ἀμαρτίαις εἶναι δηλοῦν εἶναι καὶ τὸ νόμον ἱερατεύοντας, οὐκ ἀντιτετάξομαι· σύμφημι εἰ μᾶλλον ὀρθὰ καὶ οὕτω φρονεῖν ἠρημένοις

(1) Consentit partim cum hoc fragmento Chrysostomus homil. VIII. p. 86; nihilominus textus hic Cyrilli satis ab hoc differt.

Τῶν ἁγίων λειτουργῶς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθείης.

CAP. VIII.

Ἐγήγερται μὲν καὶ τὸ ἔρημον ἢ ἀρχαία σκηνὴ διὰ Μωϋσέως, καὶ τοῖς καὶ νόμον ἱερατεύουσιν ἦν πρεπωδεδεσάτη· ἐν δὲ χρίσματι δὲ τῷ Χριστῷ ἑοικὸς, ἢ ἄνω καλλιπόλις, τοὔτεστιν ὁ οὐρανὸς, ἢ θεία σκηνή, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνης εὐρημα τέχνης, ἀλλ' ἱερὰ καὶ θεότεκτος· ἐκεῖ γεινῶς προσκομίζετ' τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ὁδῶν εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἡγιασμένους διὰ τοῦ πνεύματος· “ οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται, ἢ φησὶ, “ πρὸς τὸ πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· ἢ καὶ ὁδῶν αὐτῷ τὸ ἐπιταῦθα λεγομένης λειτουργίας ὁ ἑσπέρων· θεοπαρεπὲς δὲ τὸ χρίσμα καὶ εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἦγεν ἀνθρώποις σημαίνοιτο λόγοις· τὸ γὰρ ἀγιάζον δύνασθαι τῷ ἰδίῳ πνεύματι ὁδῶν πιστεύοντας, ἐλέω καὶ χάριτι δεδικαιωμένους, καὶ οἷον ἱεραργεῖν τῷ θεῷ, κόσμῳ μὲν ἀποθνήσκοντας, ζωοποιούμενους ἢ πνεύματι, ἢ εἰς εὐδόκιμον ἀναλάμποντας βίον, πῶς οὐκ ἂν εἴη θεοπαρεπὲς, ὅτι ἢ καὶ τοὶ λεγόμενοι λειτουργεῖν, οὐ μείζων ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὔτε μὴν κατόπιν ἔρχεται τὸ ἐνούσης εὐκλείας αὐτῷ, προσποδείκνυσιν ἐναργῶς τὸ τοῖς θεοῖς αὐτὸν ἐιδρύειν θάκοις, καὶ ἐν δεξιᾷ καθῆσθαι τοῦ ἱεραρχικώτος· εἰ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς ὅτι πᾶς ἱερεὺς ἔστηκεν ἀπὸ λειτουργῶν, καὶ ἐκ ἂν νοοῖτο ποτὲ σπειδρὸς τε καὶ ἰσοκλεῆς, ὅσπερ καὶ λαφεύσαι θεῷ, πῶς οὐκ ἀπώθησας ἱεραργῶς ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ ἐν τοῖς τὸ θεότιτος θάκοις ὡς θεὸς καὶ λειτουργῶν ἀνθρωπίνως;

DEINCEPS SOLUS CODEx MEDIOLANENSIS.

Χρυσῶν ἔχουσα θυμιατήριον κ. τ. λ.

CAP. IX.

Ἔσονται γὰρ ὑπὸ κόλασιν οἱ τηροῦντες τὴν σκηνὴν καὶ τὴν ἀληθείας ἀνάδειξιν (1), καὶ τὸ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τὸ χάριτος ἐξεπέσετε· κολάσεως γὰρ καὶ φθορᾶς μήνυσις ἂν εἴη τὸ ἐκζῆσαι σκώληκας τὸ τετηρήμενον. — Ἀλλὰ ταῦτα μὲν διὰ μακροῦ περι τὸ σκηνῆς καὶ τὸ ἐν αὐτῇ εἴρηται· ἀναλαβόντες ἢ διὰ βραχέων αὐθις ἐροῦμεν· ὅτι τρεῖς ἦσαν τόποι τὸ σκηνῆς· ὁ μὲν ἔξω ἀφωρισμένῳ πᾶσι, μὴ ὄν τὸ πρῶτον καταπέτασμα, τὸ καὶ ἐπίπαστρον ἀπὸ τοῦ ἐφέλκεσθαι καλούμενον, ὁ διεῖργε πρὸ αὐλῆν, εἰς ἣν πάντες κοινῶς εἰσῆσαν, ἐν ἣ καὶ ἔθρονον καὶ τὸ χαλκοῦ θυσιαστήριον· ὁ ἢ μέσῳ καὶ τὸ ἐπίπαστρον, οὗ ἔνδον εἰσῆρχοντο οἱ ἱερεῖς, τὰς λαφείας καθεκάστω ἐπιτηδύοντες· ὁδῶν ἢ τόπος ἐκαλεῖτο ἁγία, ἢ τύπος ἦσαν τὸ παλαιᾶς, ἢ τε τὸ δι' αἵματος θυσιῶν ἐκεῖ τελεμμένον· ὁ ἢ ἐδότ' ὀνομάζετο ἁγία ἁγίων, ἢ τύπος ἦν τὸ παρ' ἡμῖν μυσηρίον· τὸ μὲν οὖν καὶ τὸ χαλκοῦν θυσιαστήριον σκηνῆν πρῶτον ὁ ἀπόστολος λέγει, ὡς πρὸς τὰ ἁγία καὶ ἁγίων· ἐπεὶ τοὶ μέση ἦν τῷ ἐπίπαστρῳ ἀπὸ τὸ αὐλῆς διαρρομένη· καὶ ἢ τὸ μέσῳ ταύτῳ σκηνῆν αὐθις τὸ καταπέτασμα ἐτέτατο· καὶ ἔνδον τοῦτο ἦν ἢ σκηνὴ ἢ λεγομένη ἁγία ἁγίων, εἰς ἣν οὐδεὶς εἰσῆν ἢ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ὁδῶν ἅπασι τὸ ἐπιταυτοῦ· ἀπέκατο ἢ ἐν ταύτῃ ἢ κιβωτὸς τὰς πλάκας νόμου φέρουσα, καὶ τὸ σάμνον τὸ μάννα, ἢ τὸ ῥάβδον Ἀαρῶν· καὶ μὴν αἱ βασιλεῖαι φασὶν ἐν τῇ κιβωτῷ μόνος τεθεῖσθαι τὰς πλάκας, ἐκ ἀδρόσεως ἢ ἴσως ὁ Παῦλος καὶ τὸ ῥάβδον καὶ σάμνον προσέθεικεν· ὑπεράνω ἢ αὐτῆς, τὸ κιβωτῆ δηλαδὴ, χερσὶν δόξης ἢ τοὶ τὰ ἐνδοξα, ἢ τὰ ὄντα τὸ δόξης, τοὔτεστι τοῦ θεοῦ· ἐπίτηδες δὲ ταῦτα ἐπαίρει τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ μείζονα ὄντα τὰ καὶ ταῦτα, τοὔτεστι τὰ καθ' ἡμᾶς· κατασκιάζοντα τὸ ἰλασῆσιον· ἰλασῆσιον

(1) Par Cyrilli locutio in comm. ad Lucam apud nos p. 396.

ἐλέγετο τὸ εἶδος, ἥτοι τὸ πῶμα τῷ κιβωτοῦ, ὅπερ οἰοῖ τις τράπεζα ἢν τετρα-
γωνῶ, τυποῦσα Χριστὸν τὸν γλυόμενον ἡμῖν ἰλασμόν.

Ἐπερὶ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἰλαστήριον.

Σύνες οὖν, ὅπως ἐποίησεν τὸ μὲν ἰλαστήριον εἰς εἰκόνα ἐνανθρωπήσαντος τῆς υἱοῦ·
τότε γὰρ γέγονεν ἰλαστήριον πλὴν κύκλω φειεσάται προσάττει τὰ χερουβὶμ, καὶ συ-
σκιάζεν ταῖς πτέρυξιν, αἰεὶ πρὸς αὐτὸν τετραμμένα τὰ καὶ βλέποντα· εἶτα πῶς ἡμῖν
αὐτὸν ὁ προφήτης τεθεῶσθαι φησὶν, ὅτε εἶδε τὸ δόξαν, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ· εἶδον,
γὰρ φησι, (Ϟ) κειον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ τε καὶ ἐπηρμένου· καὶ τὰ
σεραφὶμ εἰσήκθη κύκλω αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπὶ θρόνου κειον ἐδοξολόγηεν, τὰς πτέρυγας τεί-
νοντα· οὕτω τετάχατο καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ συσκιάζοντα τὸ πτέρυξιν ἐπὶ τὸ ἰλαστή-
ριον· εἰ ἢ ἦν τις τοῖς χερουβὶμ τοῖς ἐκ χρυσίου πεποιημένοις βοή τε καὶ λόγῳ, ἐδοξο-
λόγησαν ἂν, ὡς κειον σαβαώθ, τὸ ἐν τῇ δούλῃ μορφῇ πεφηνότα υἱὸν μονογενοῦ (Ϟ)
ἐκ θεοῦ πατρὸς καὶ φύσιν (1).

v. 10.

Μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι.

Ἐκέλευσε δὲ ὁ θεὸς μὴ ἐσθίαν τὸ χοιροχρύλλιον, τὸ κάμηλον, τὸ καλαβώτιον, καὶ
τὰ ἕμοια (1)· ταῦτα ἢ οὐ τὰ ζῶα κακίζων λέγει, ἀλλὰ βίαις καὶ πράξεσι ἀτόπαις ἀπα-
γορεύων πράττεσθαι ἢ γὰρ οὐχὶ καὶ ἡμεῖς ταῦρον λέγομεν κερατιστὴν τὸ ποιηρὸν; λέοντα,
τὸ θυμάδι; χοῖρον, τὸ βορβορώδι; κελεύει δὲ κτήνη ἐσθίαν τὰ διχηλοῦντα καὶ μηρυ-
κισμὸν ἀνάγοντα· διττὴ γὰρ πᾶσα ἀρετή· ἢ γὰρ εἰς ἑαυτῶν δυνάμει τὸ ἀγαθόν, οἷον
ἰδοῦναις ἐκτέμνοντες, καρδίαν καθαίροντες, πάθη καταπραῦνοντες· ἢ εἰς ἄλλοι
φρούς, ἀγαπῶντες μισοῦντας, μνησικακοῦντας ἰλαρύνοντες, ἐλεοῦντες, συμπαθοῦντες·
διφύς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ τῷ δικαιοσύνης τρόπος, εἰς ἡμᾶς αὐτῶν, καὶ εἰς ἑτέρας κατορ-
θούμενοι· τὸ μὲν οὖν ἐν ἔργοις πορείας τύπος ὁ πούς, καὶ τὸ, ὁ πούς με ἔστη ἐν
εὐθύτητι· καὶ, ὁ πούς σε οὐ μὴ προσκώψῃ καὶ, τροχιάς ὀρθὰς ποίησον σοῖς ποσί·
διχηλεῖν δὲ ὅστις τὸ ὀρθῶς ἐθέλει βάλειν ἡμᾶς, εἰς τε τὸ καθ' ἡμᾶς αὐτῶν ἔργασίαν,
καὶ εἰς τὸ ἑτέρων εὐποιίαν· ὁ οὖν τὸ βίον ἔχων ὀρθόν, καὶ τὰ ἦθη κατορθώσας τὰ ἑαυ-
τοῦ, καὶ τὰς πρὸς ἄλλοι ἀρετάς, πρὸς δὲ τούτοις ἐν τῇ ἑαυτοῦ πάλιν καρδίᾳ
σφείθει τὰ θεῖα δόγματα, καὶ ἄλλοι θεῖους λόγους ἀναμνησκόμενοι καὶ γινώσκων καὶ
ἐπιγινώσκων, ἔβωσαν τε ἑαυτὸν ὡς αὐτῶν, καὶ διδάσκων καὶ ἑτέρους· οὕτως καὶ διχηλεῖ
ὀπλὴν, καὶ μηρυκισμὸν ἀνάγει, καὶ ἐστὶν καθαρὸς ὡς λόγῳ καὶ ἔργῳ τέλει, καὶ λεπτο-
κοπῶν τὰς γραφὰς καὶ ἀκριβῶς ἐρρωμένων (Ϟ) ἢ ἐν μόνον ἔχοντα τούτων, ἀκάθαρτον
ἀποκαλεῖ· ὁ γὰρ βίον μὲν ἔχων ὀρθόν, δόγμα ἢ διεσχαμμένον, ἀκάθαρτος· ὁμοίως
καὶ ὁ λόγον ἄνευ βίαι· τούτων οὖν ἄλλο τὸ ἐν ἔχοντας φεύγειν ἡμᾶς προσήκει· τὸ κρεῖον
γὰρ, φησὶν, αὐτῶν οὐ φάγεσθε, καὶ τὸ ὅσων αὐτῶν οὐχ ἄψεσθε· ἦγεν τὸ διδασκαλιῶν
τὸ αἰρητικῶν, οὐδὲ μὴ τὸ θάνατον αὐτῶν, προσφάσσετε· κάμηλον ἢ λέγει τὸ ἔδοξον
καὶ πλούσιον· λαγῶν ἢ ἦγεν δασύποδα (Ϟ) πτωχόν· φησὶ γοῦν, ὅτι οὔτε πτωχὸς
οὔτε πλούσιος σωθήσεται ἄνευ τῶν δύο τούτων· ὅσα δὲ, φησὶν, ἐν τοῖς ὕδασι ἔχει

(1) De Cherubinīs et ipsorum significatu, pari modo sed diversis verbis loquitur Cyrillus lib. IX. de ador. opp. T. I. p. 295. sqq. itemque p. 306. 307.

(2) Refertur ad cap. XI. levitici, neque tamen in glaphyris reperitur. Ceteroqui de avibus immundis agit Cyrillus lib. XIV. de ador. p. 506. seqq.

πτέρυγας ἢ λεπίδας, ταῦτα φάγεσθε· θάλασσα διλονότι ὁ βίβρα ἐσίν· ἰχθύες ἢ οἱ ἐν τῷδε τῷ βίβρα τὰ γήινα φρονῶντες, καὶ τῆδε κακέισε τοῖς περὶ πνεύματι σφραγισμένοι, πρὸς οὐρανὸν διεβλέψαι μὴ δυνάμενοι· οἱ οὖν ἔχοντες λεπίδας ἢ πτέρυγας ἰχθύες εὐδρομοὶ εἰσι, κόπτοντες κραταιῶς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀναπνδῶντες, καὶ ἥλιον βλέποντες, καὶ τὸ μὲν βάθρον ὠκεανοῦ, ἄνω ἢ πλέοντες, ἢ οὐχ, ὡς περὶ τὰ λοιπὰ ὀσφρακίον, ἐγγὺς τῆς γῆς τὴν ἕλκω αἰετὸν θάλασσης ἐσθίνοντες· λεπιδωτοὺς ἢ λέγει ὁσφρακίοντας μὲν μικρὰ, διὰ τὸ ὑπὸ τῷ θάλασσαν εἶναι τῆς βίβρας, ὅμως ἢ οὐκ ἀναφανδὸν οὕτως ἀλλὰ καὶ συστολῆς καὶ περικάλυψως ἀμαρτάνοντας, ὅτι ποτὲ δὲ ἀναθρόσκοντες καὶ τὴν ἥλιον βλέποντας· οὐκ ἔχοντας ἢ λεπίδας, ἀλλὰ ἀπερικάλυπτος ὄντας, ἦγον ὅτι μεμεισμένους θεῶν καὶ κόσμου, ἢ παρθενίαν μὲν καὶ σωφροσύνην οὐκ ἔχοντας, ἐτέρας ἢ ἀρετάς τινας, καὶ τούτους ἀκαθάρτους καλεῖ· τῆν ἢ πετεινῶν ἀποβάλλει τὰ πετόμενα τὰ ὑψηλὰ, καὶ τοῖς ταπεινοῖς μὴ συναπαγόμενα, ἦγον ὅτι ἀλαζόνας· ἢ ἡ κόρακα καὶ γύπα, ὡς ἀρπαγας καὶ θανούς εἰς κακουργίαν· σφραγισθὸν δὲ καὶ λάρον, ὡς ἀπλησια, πάντα γὰρ ἐσθίει· ἢ ἰέρακα, ὡς ἐπιβαίνοντα παντὸς ἀσθενεσέρας πτηνοῦ καὶ θάνατον ἐπάγοντα· ὁ ἢ πορφυρίων καὶ ἴβρις καὶ ἰκτίν τὰ ἐν τοῖς ὑδασιν ἐσθίουσιν ἰχθύδια· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ φιλήδονοι καὶ τὰς ἠδονὰς μεταδιώκοντες· νυκτερίς δὲ καὶ ἔποψ καὶ ἐρωδιός, νυκτοχαρῆ ζῶα, καὶ ἐν τῷ σκότειν διαιτῶμενα· τοιοῦτοι ἢ οἱ μέθυσοι, οἱ κλέπται, καὶ πάντες οἱ τὰ τῆς σκότους ἔργα φιλοῦντες· ἀκάθαρτα δὲ καὶ τὰ θηρία, οἱ λησαί, οἱ φονεῖς, οἱ θυμάδες καὶ ἀήμεροι· γαλῆν ἢ καὶ μῦν καὶ καλαβῶτιν ἀπαγορεύει ὡς φοροδοτεῖν, ὡς κλέπτας καὶ ὑποκειτάς· καὶ ὁ ἀπτόμενος αὐτῶν, φησιν, ἀκάθαρτος· ὁ κοινωνῶν γὰρ κλέπτη καὶ ληστῆ καὶ αὐτὸς συγκολάζεται· ἢ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἐσπέρας, τούτέστιν ἕως τῆς Χριστοῦ παρυσίας· ἐν ἐσπέρα γὰρ τὸ αὐτοῦ γεγονός μυστήριον ἀπήλλαξε πάντας ἀμαρτιῶν ταῦτα τίνυν αἰνιττόμενος ὁ ἀπόστολος εἶρηκεν, ὅτι τὰ κατὰ νόμον τελόμενα ἐπὶ βρώμασιν ἦν καὶ μὲν τοῖς καὶ πόμασιν· εἶπε γὰρ, φησὶ, κύεινος πρὸς Ἀαρὼν· οἶνον ἢ σίκερα οὐ πίσεις· σὺ καὶ οἱ υἱοὶ σὺ ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι σε εἰς τὴν σκηνήν· εἶτα ἐπάγει.

Καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς καὶ δικαιοῦμασι σαρκὸς μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

Τετλειώκεν ὁ νόμος οὐδένα (1) καὶ συνείδησιν, εἰσκεικόμικε ἢ μᾶλλον βαπτισμῶν διδασκᾶς, ἀφηγήσας περὶ ἀντηρίων πρὸς τὴν σαρκὸς καθαρότητα· καταλήγει γὰρ εἰς τοῦτο μόνις τῆς νομικῆς ἱερωσύνης ἢ δύναμις· καὶ γὰρ νεκροῦ τις ἤφατο, καὶ λεπροῦ, καὶ γονορροῦς ἐγένετο ἐβαπτίζετο, καὶ οὕτως ἐδόκει καθαρῆσαι· ταῦτα ἢ δικαιοῦματα ἦσαν σαρκὸς, τούτέστιν ἐντολαὶ σάρκιναι, σαρκικῶς δικαιοῦσαι ὅτι καὶ σάρκα δοκῶντας ἀκαθάρτους. — Ὅτι ἢ τῆς κατὰ νόμον σκιαῖς ὅτι ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπύετως ἐμφοχωρεῖν οὐκ ἠφίε θεός, ὅτι αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν ἱερῶν γραμμάτων· προσέταξε μὲν γὰρ καταθέσει τὸ ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστοῦ, ὁδοποιεῖν ἢ ἐσαλμένους σιτεῖσθαι, σημαίνων ὡς μέχρι παντὸς οὐ σήσεται τὰ ἐν τύποις, ἀλλ' οἰοεὶ δραμεῖται πρὸς ἀλήθειαν.

Οὐδέ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος.

Πῶς οὖν ὁ ἐν δεξιᾷ τῆς πατρὸς ὡς θεός ἴδιον ἔχων αἷμα λέγοιτο ἂν, εἰ μὴ πεπιστεύκαμεν, ὅτι ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς καὶ φύσιν υἱὸς κερχημάτικε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ τὸ

(1) Cyrill. de ador. lib. X. p. 337. C: τετλειώκεν ὁ νόμος οὐδένα.

ἴδιον αἷμα τ' ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα δοῦς, εὐρατο τῷ κόσμῳ ταύτῳ τ' αἰώνιον λύξωσιν; οὐ γὰρ πε φαίν τις ἀν, ὡς ἦν παρῆπον, καθάπερ ἐν τάξει τ' ἀλόγων ζῶων, σφάζεσθαι πλαισάκις τ' Ἐμμανηήλ.

Οὕτω γδ γέγραπται (1) ἐν τῷ λευιτικῷ· ὅτι εἰσελεύσεται Ἰσαρὼν εἰς τὰ ἄδυτα, λαβὼν μόσχον περὶ ἁμαρτίας, κὴ κειὸν εἰς ὀλοκαύτωμα· λήψεται δὲ κὴ παρὰ τῆς συναγωγῆς δύο χιμάρους περὶ ἁμαρτίας, κὴ κειὸν εἰς ὀλοκαύτωμα· κὴ προσάξει (Ϟ) μόσχον· κὴ σήσει ὄν χιμάρους ἔναντι κυρίας παρὰ τ' θύραν τ' σκηνῆς τ' μαρτυρίας· κὴ βανῆ ἀπὸ τ' αἱματῶ τῆ μόσχου κὴ τῆ χιμάρου τῷ δακτύλῳ ἐπτάκις ἐπὶ τὸ ἰλασῆιον, εἶτα κὴ ἐπὶ τὸ θυσιασῆριον· λαμβάνεται μὲν οὖν ὁ μόσχῶ εἰς τύπον Χριστοῦ, ὡς ἄμωμῶ κὴ μὴ πεπληγμένῶ ὄξ ἁμαρτίας· προσάγεται ἡ παρὰ αὐτὰς τὰς θύρας τ' σκηνῆς, τὸ παθεῖν οὐ φθαιτούμηνῶ ὑπὲρ τ' ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, κὴ τὸ, ὑπὲρ αὐτῶν ἀγιάζω ἐγὼ ἑμαυτὸν, τοῦτέσι προσάγω κὴ προσφέρω· ὅππι-θεμένων δὲ τ' χαρῶν τ' ἡμέρτικότηῶ, ἡ σφαγὴ γίνεται· αὐτὸς γὰρ ἡμῶν αἶμα τὰς ἁμαρτίας, κὴ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυῖται, κὴ ὑπὲρ τ' ἡμετέρων ἔρσων· ἔρσον γὰρ κὴ πράξεως τύπος ἡ χεῖρ· ἐνώπιον ἡ κυρίας ἐσφάζετο ὁ ἁμνός· θῆσαι γὰρ πατρός τ' σωτήρηῶ Χριστοῦ τὸ πάθῶ ἐγένετο· λαμβάνει ἡ ἀπὸ τῆ αἱματῶ αὐτοῦ, κὴ βανῆ ἐπτάκις ἐπὶ τὸ ἰλασῆριον τ' κιβωτῆ· γέρονε γὰρ ἡμῖν Χριστὸς ἰλασμός ἐν αἵματι θείῃς αἰώνικ· ἐπτάκις δὲ τελεία γὰρ ἡμῖν ἡ ἄφεσις ἐδόθη ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ· τέλειῶ γὰρ ἀριθμὸς ὁ ἐπτά· χρεῖ δὲ κὴ τὰ κέρατα τῆ θυσιασῆρις τῆ θυμιάματῶ· εὐωδία γὰρ αὐτοῦ ὁ θάνατῶ τ' τῆ κόσμου σωτηρίας· κὴ τὸ λοιπὸν ἡ αἷμα ἐχέετο ἐπὶ τὸ θυσιασῆριον τ' ὀλοκαυτωμάτων· ἔπαθε γὰρ οὐκ ὑπὲρ τ' ἐθνῶν μόνον, ἀλλὰ κὴ ὑπὲρ τ' Ἰουδαίων· ἵνα σώσῃ Ἰουδαίους τε κὴ Ἕλληνας· αἰρομένων δὲ αὐτοῦ τῶν ἐπιτοσθίων προσεφέρετο· ὁ γὰρ Χριστὸς τ' μὲν σάρκα ἔξω τ' πύλης ἔπαθε, πῶ δὲ ψυχὴν τῷ πατρὶ φθαιτίθησι· χρεῖται ἡ κὴ τὸ ἔξω θυσιασῆριον· ἅγιος γὰρ ὁ νόμος, καλῶν πρὸς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ ὄν ἀκούοντας· πλὴν ὁ μὲν κὴ νόμον ἀρχιερεὺς ἄπαξ εἰσήλθῃ εἰς τὰ ἄδυτα, μὴ αἱματῶ ταύρων κὴ ζάγων· ὁ ἡ Χριστὸς διὰ τῆ ἰδίου αἱματῶ εἰσῆλθεν ἐφ' ἄπαξ εἰς τὰ ἅγια, τοῦτέσιν εἰς τ' οὐρανόν· ἅγια γὰρ νῦν αὐτὸν ἐκάλεσε.

Οὐ γὰρ εἰς χειροποιήτα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς κ. τ. λ.

Τοῦ Θεοῦ λέγοντῶ, ὁ οὐρανός μοι θρόνῶ, ἐπαναπαύεσθαι κὴ αὐτὸν τοῖς ἅνω πνεύμασι φαιμέν (Ϟ) υἱὸν, σκηνὴν ὡσπερ ἁγίαν ἔχοντα τ' οὐρανόν, κὴ οὐ κὴ ὄν ἐπὶ γῆς ἱερεργοῦντας σωματικῶς, κὴ ὄν δι' αἱμάτων τελούντας θυσίας, εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν εἰσῆχόντα κὴ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν· ἐμφανίζεται δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τ' Θεοῦ τίνα τρόπον; ἄρα οὐκ αἰεὶ κὴ πρὸ τ' ἐνανθρωπήσεως ὑπάρχων ἐμφανής; καίτοι καταθρῆσαι ῥῆον, ὡς αὐτὸς ἐσὶν ἡ δημιουργὸς σοφία τ' πατρός, δι' ἧς τὰ πάντα παρεκομίσθη πρὸς ἕωαξιν, ἡ προσέχαιρεν· ἐμφανίζεται ἡ νῦν οὐκέτι γυμνός κὴ ἄσαρκῶ λόγῶ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ ἦν, ἀλλ' ἐν μορφῇ τε κὴ φύσῃ τῇ καθ' ἡμᾶς· φαιμέν γὰρ οὕτως αὐτὸν ἐφανισθῆναι νυνὶ ὑπὲρ ἡμῶν, κὴ οἶον ἐν ὄν τ' Θεοῦ καὶ πατρός πῶ αὐτῶν φύσιν ἀγαγεῖν, καίτοι γυομένῳ ἐν ἀποστροφῇ διὰ πῶ ἐν

(1) Sequens fragmentum conferatur cum ipso Cyrillo de ador. lib. X. p. 350; item cum glaphyr. in levit. p. 371. seqq.; denique cum homil. paschi. XXII. p. 273.

Ἀδὰμ παράβασιν· ἡμᾶς οὖν ἄρα παρίστησιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ πατρὸς ὡς ἐν ἑαυτῷ καὶ πρώτῳ, καθ' ὃ γέγονεν ἄνθρωπος, ἵν' ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ πατρὶ, καὶ τῆς ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἀπαλλάξας, καὶ εἰς καινότητα ζωῆς μετασχιχιάσας ἐν πνεύματι, ὥστε καὶ ἀξίους ὀραῖσθαι λοιπῶν τῆς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐποπτείας, ὡς ἐν υἱῶν τάξῃ παρελημμένους.

Ἄδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας.

CAP. X. 1.

Καθοικοῦμεν οὖν ἄρα τῷ νόμῳ τῷ ψεύδῳ; εἰ μὴ γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀσκεσεν εἰς ἀπὸψιν ἀλθίας, ἀπ' ὅτου σπὸν ὁ νομοθέτης, ὅτι ἔρανεῖ τὸ αἷμα καὶ ἐξέλκεται ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας τῆς υἱῶν Ἰσραὴλ· ἄρ' οὖν γέγονεν ἁμαρτοεπισ; μὴ γένοιτο· ἐναργές ἦ, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς αἰνίγμασι μᾶλλον, ἀλλ' ἐν τοῖς δι' αὐτῶν σημαυνομένοις τὸ ἀληθές ἐκφαίνεται· Χριστὸς γὰρ ἔστι τὸ ἄμωμον θυῖμα, οὗ τεθνεῶτος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σάρκα, γεγόναμεν ἡμεῖς ἀποπομπαῖοι, τούτέστιν ἀπεφοιτήσαμεν θανάτου καὶ φθορᾶς· ἐκκελυτρώμεθα γὰρ τῷ αὐτοῦ αἵματι, καὶ ἀπάσης ἀκαθαρσίας ἀπαλλάξμεθα· βεβαιότερον οὖν ποιεῖ τὸ λόγον ἀπὸ τῆς εὐτελείας τῆς προσυχομέμων καὶ τῆς μεγέθους τῆς νοσήματῳ· τὸ μὲν γὰρ νόσημα, ἰσχυροτέρῳ ἐθεῖτο τῆς βοηθήματῳ· τὸ δὲ αἷμα ψιλόν, οὐδὲν μέγα· τίνα γὰρ ἀνδροφόνον ἢ πατραλοῖαν ἀφῆκεν ἀνεύθυνον τῆς ἀλόγων τὸ αἷμα; διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἐβόα Δαβίδ· ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἂν· ὀλοκαύτωμα οὐκ εὐδοκήσας.

Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρέτισα μοι.

X. 5.

Νενομοθέτηκε μὲν πρὸς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις τοῖς παιδαγωγουμένοις κατάλληλον μάθησιν, οὐ μὴν ἵνα τοῖς οὕτω παχέσιν ἐμφιλοχωρῶσιν αἰεὶ· ὥσπερ γὰρ οἱ χαλκουργοὶ τὰ τῆς ἐσομένων σχήματα, κηρὸν διατήξαντες, χρησίμως προαναφαίνουσιν, οὐχ ἵνα μέχρι τούτου προήκοι τὰ ἀπὸ τῆς τέχνης, ἀλλ' ἵν' ἐν αὐτῷ τῆς ὅσον οὐδέπω ποιοιθῆσομένων προαναλάβῃ τὸ κάλλῳ· ἀφιγμένων γε μὴν εἰς πέρασ αὐτοῖς τῆς ἐσπουδασμένων, οὐκ ἔτι ἂν ἐν δίκῃ τῆς τεχνίτῳ αἰτιασώμεθα ὀριζόντα τῶν τύπων· οὕτως ἀναλάμψαντῳ τῆς Χριστοῦ, ὅς ἔστιν ἀλήθεια, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ λατρείας εἰσκευομισμένης, καθοικοῦμεν εἰκότως τὸ ἀδρανές τῆς τύπων· εἰκόνες γὰρ ἦσαν τῆς νοητῶν. — Ἀναβαίνει ἡ εἰς ὀσμήν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρὶ διὰ τῆς ἰδίου σώματος, ὅπερ αὐτὸς εἰληφέναι ἔλεγε παρὰ τῆς πατρὸς· σῶμα γάρ, φησι, κατηρέτισα μοι.

Μία γὰρ προσφορὰ τετελείωκεν εἰς τὸ διηκεῖς τοὺς ἀγιαζομένους.

X. 11.

Μία προσφορὰ, δῆλον δὲ ὅτι τῆς διὰ τῆς ἰδίου σώματῳ, τετελείωκε νοητῶς διὰ πίστεως καὶ ἀγιασμοῦ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, τῆς νομικῆς λατρείας τελειούσης οὐδέν· διὰ τῆς τοῦ κατέλιξαν μὲν οἱ τύποι, καὶ πέπαυται τῆς ἀρχαίας διαθήκης τὸ ἀνόνητον ἐν σκιαῖς· γέγονε ἡ ἀναγκαίως ἐπασαγωγὴ κρείττονῳ ἐλπίδῳ, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ, μεσιτεύοντος τῆς Χριστοῦ, καὶ ἐν τάξῃ γεγονότος ἀρχιερατικῆς, διὰ τοι τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν· προσκεκόμικε γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὀσμήν εὐωδίας τῷ θεῷ καὶ πατρὶ· ὅρα δὲ εἶπεν ὅτι ἐκείναι αἱ θυσίαι οὐ προσφέρονται· σκελελογίσατο τοῦτο ἀπὸ τῆς ἀργάφων· παρῆσσε ἡ καὶ ἔπτον προσητικὸν λέγον, ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας· εἶπεν, ὅτι ἀφῆκε τὰς ἁμαρτίας, καὶ πάλιν καὶ τοῦτο ἀπὸ ἐργασίου μαρτυρίας πισοῦται εἰπὼν· μαρτυρεῖ ἡ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τί μῆρτυρεῖ; ὅτι ἀφῆσαν αἱ ἁμῶν-

πίαι ἡμῶν, ὅτι τελείως ἡμᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς μιᾶς προσφορᾶς, ὥστε μὴ δεηθῆναι δευτέρας.

Ἀσκήσας τὶς νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἀποδύσκει.

Μοιχοὺς γὰρ δὴ, καὶ φοιβῶτας, γόνιτάς τε καὶ ἐπωδοὺς, καὶ μὲν τοὶ οὖν ἀποστάτας, καὶ εἰς αἷμα πράττεσθαι δίκῳ χωρὶς οἰκτιρῶν προσέταχε.

Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας.

Ὡσπερ γὰρ στρατιώτην τὸ ῥιψάσπειδα καὶ φυγοπέλεμον οὐ δευτέροις τιμᾶσθαι σιμάνθοις, ἀλλ' ἤδη κολάζεσθαι χρῆ, καὶ τὸ ἀνανδρίας ἀποτινῦναι λόγον, τὸ αὐτὸν οἶμαι τρόπον τὴν οὕτω σεαυτὴν τε καὶ ἀξιάγασον παυβρίζοντας χάριν οὐ δευτέρως τιμᾶσθαι πνεύματος. ὁ δὲ ὁ δόσθαι, τὸ πρῶτης ἀθετεμένης, ἀλλ' ἤδη ποινῆς ὑποκειῖσθαι πρέπῃ· οὐ γὰρ ἡ αὐτῶν ἀπιστία τὴν πίσιν τῷ Θεοῦ καταργήσῃ, οὐδ' ἐπίπερ καταπεφρονήκασι τινες ἀνῶπιν ἰόντες, τὸ Θεῖας χάριτος τὸ ἀβέβαιον καταγράφωμεν· ποινῆς ἢ μᾶλλον ὁ τὸ ὄλων ὑποθήσει κριτῆς οὖν εἰς τοῦτο δυσεβείας κατολισθεῖν οὐ ὤφραϊτεμένους, ὡς τὸ υἱὸν τῷ Θεοῦ καταπατήσῃ, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ὑβρίσῃ, ἐν ᾧ ἡγιάσθησαν, καὶ τὸ Θεῖας φύσεως γεγόνασι κοινωνοί.

CAP. X. 35.

Ἦτις ἔχει μισοδαμοσίαν μεγάλην.

Διδάσκει ἢ καὶ πῶς τὸ ἐπάθλων τυχεῖν δυνατόν· ὅτι δι' ὑπομοιῆς καὶ τῆς μὴ ἀψι-
κόπως ἔχῃν περὶ τὸ πληροῦν τὰ ἐξάίρετα τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ διψῆν μὲν αἰεὶ,
καὶ ἀκορέσως ἔχῃν, καὶ ἀπλήστως ἐρᾶν παντὸς ἀγαθοῦ πράγματός, καὶ κατασωρεύειν
ἑαυτοῖς τὸ ἐκ παράξεων εὐδοκίμησιν, ἐν τοιαύταις ἢ εἶναι προθυμίαις, ἐν αἷς περ ἂν
εἶεν καὶ οἱ τὸ πλετεῖν ἐρασαί, περὶ ὧν γέγραπται· ἀγαπῶν ἀργύριον, οὐ πλησθήσεται
ἀργυρία· εἰ δὲ οὐ κορένυσιν ἐκείνης τὰ γήϊνα καὶ πρόσκαιρα καὶ εὐμάραντα, πῶς οὐκ
ἀναγκαῖον ἡμᾶς θερμότεραις κερήσθαι τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα κερδάνωμεν τὰ παρὰ Θεοῦ,
καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐκτείνεται, καὶ ἀκατάληκτον ἔχα τὸ εὐθυμίαν (1);

CAP. XI. 1.

Ἔστι ἐκ πίστεως, ἐπιχομένον ὑπόστασις, πραγμάτων ἐλεγχος οὐ βλεπομένων.

Τὸ γε μὴν πίστιν ὡραδεχθὲν ἀπολυπραγμόνητον εἶναι χρῆ, ἀλλ' οὐ θρασυτέ-
ραις ὡσπερ ἐκβασανίζον ἐρεύσαις· αἰστίς γὰρ οὐκ ἔτι τὸ ζητούμενον· τὸ γὰρ τοὶ βα-
σανιζόμενον πῶς ἔτι πεπίσδυται; ὅν περ γὰρ ἔσπον ἐλπίς βλεπομένη ἀζήτητον, πί-
στις οὐκ ἂν εἴη κατὰ τὸ ἴσον ἐλπίδι λόγον· τὸ γὰρ πίστει τετιμημένον, βασάνε πάν-
τως ἐλεύθερον (2).

Πίστει νοοῦμεν κατηρησθῆναι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγενῆσθαι.

Μέγα δὴ οὖν καὶ ἐξάαιρετον ἀγαθὸν ἡ πίστις· πλετεῖ γὰρ ἀμῆρτιῶν ἀπόθεσιν, ῥύπε
παντὸς ἀποκάθαρσιν· ἐστὶ ἢ ἐκ μνηστείας πρόξενός τὸ παρὰ Θεοῦ, καὶ ὁδὸς εἰς ἀγια-
σμὸν καὶ υἰοθεσίαν, καὶ ἀπαξιαπλῶς παντὸς ἀγαθοῦ προμνήστρια· οὕτως εὐδόκιμοι γε-
γόνασιν οἱ πατέρες, οὕτως λαμπρὰν καὶ αἰδίμον ἐσχίκασι δόξαν· κατηνδρίσαντο ἢ καὶ
αὐτοῦ θανάτου πολλοὶ, καὶ τὸ ἀμάραντον τὸ δόξης ἀνεδήσαντο σέφανον. Καὶ τί ταῦτα
λέγω, τὰ ἀρχαῖα ὡραδραμῶν; ἠκέτω βοῶν ὁ θαυμάσιός Παῦλος.

(1) Dicitur hoc fragmentum in codice mediolanensi Cyrilli simul et Theodoretī. Re tamen vera si quis animadverterit, vix quatuor Theodoretī verba heic reperiet; ita ut Cyrillo totum sit vindicandum.

(2) Persimile, verbis tamen satis differens, recitat Cyrilli fragmentum ex secundo ad Hieroniam Nicēphorus patriarcha in apologetico maiore pro ss. imaginibus, part. gr. apud nos p. 138.

Πίστει χρηματισθεῖς ὡς περὶ τῶν μεδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεῖς, κατεσκευάζετε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ.

v. 7

Ἐπειδὴ γὰρ ἡ σύμπασα γῆ τὴν ὁδὸν αὐτῆς διέφθαρε, καθὰ γέγραπται, καὶ ἀπο-
νέδωκεν ἡ καρδία τῆς ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, κατακλυσμὸν τοῖς ἀνὰ
πᾶσαν τὴν γῆν ἐπιφέρει θεὸς, οἷόν τινα κῆπον ὑλομανήσαντα καὶ κεχερσωμένον ἀνακτώ-
μην, καὶ φυτὸν ἐν αὐτῷ τηρήσας εὐχρῆς, τὸ πανάρισον ὡς, ἴν' ἐξ αὐτοῦ τὸ γένος
τὸ ἀνθρώπινον, εἰς ἑτέραν ὡσπερ ἀρχὴν μετασχοιούμενον, σώζηται πάλιν ἐπὶ τῆς
γῆς· πίστις οὖν χρηματισθεῖς ὡς, κατεσκευάζετε τὸν κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐ-
τοῦ, εἰς ἣν ὀλίγοι τούτους ὀκτὼ ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος· μία μὲν γὰρ ἔξε-
νήκεται θανάτῳ ἡφ' ἧς πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, πεπληθυμένης διπλοῦσι τῶν ἀνθρώ-
πων καὶ εἰς ἀβούλητον ὀργὴν καλεσάσης τὴν δημιουργόν· ἀλλ' ἐσώζετο πανοικί δικαιο-
σύνῃ ὁ ὡς, κατεσκευάζετε γὰρ τῷ θεῷ προσάττοντι κατασκευάσαι τὸν κιβωτόν· καὶ βεβή-
πτισο μὲν σύμπασα γῆ, ἡ ἣ τοῖς ὕδασι ἐπενήχθη, κυβερνήτω λαβῆσα τὸν ὄλων
σωτήρα θεόν· καὶ ἦν ἐν αὐτῇ λείψανον ἀνθρωπότητος ὁμοῦ γυναιξὶ καὶ τέκνοις· ὁ πί-
στις ἔχων τὸ καύχημα (1).

Πίστει προσήνεγκεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος.

v. 17.

Ἄλλ' οὐ δύναμαι τὴν μεγάλην τούτου ἀποσῆναι θαύματῳ· πρεσβύτης ἦν ὁ μα-
κάριος Ἀβραάμ, ἐθρήνησεν τὴν ἀπαιδίαν, ἐζήτησεν παρὰ θεοῦ κληρονόμον ἐξ ἐλευθερίας·
εἶτα λαβὼν, καὶ ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχων τὴν γῆν ἐλάϊδα καὶ τὸν θεῖον ὑποσχέσεως
τέλῳ, προσετίθητο θύειν αὐτόν· τί οὖν ὁ πρεσβύτης; ἐνοῶ μὲν ἐν ὅσῳ γέγονε
δυσθυμίαις· ἡ φύσις αὐτὸν ἐβιάζετο πρὸς φιλοσοργίαν, τὸ θεῖον ἐκάλει πρὸς ἀγαθὰ
πρὸς ὑπακοήν· προσέκειτο τῷ παιδί μόνον ἔχων αὐτόν, ἐδεῖτο προσκροῦσαι θεῷ· καὶ
καθ' ἑαυτὸν τι δένδρον μέγα τε καὶ εὐμυκῆσατον τῶν ἄνέμων ἀντιπνοαῖς τῆδε κάκεισε
διεφθιπτοῦμενον μονοεχὶ μεθύει καὶ σείεται, οὕτω γέγονεν ἡ τῆς δικαίου ψυχῆ· πῶς
οὖν ἄρα τὸ πειρασμοῦ χειμῶνα νενίκηκεν; ὁ νομομαθέστατος Παῦλος διδάξει λέγων·
“ οἷα προσήνεγκε τὸ Ἰσαὰκ πειραζόμενον, λογισάμενον ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι
,, δύναται ὁ θεός. ,, ὡς πίστεως ἐδραϊότης· ὡς λογισμῶν ἀγιοπρεπῶν ἀσφάλεια· δέδωκε
τῷ θεῷ πάντα δυνατὰ κατορθοῦν· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; εἰς ποῖον αὐτῷ τέλῳ ἐκδε-
δράμηκεν ἡ πίστις; τὸ γράμμα διδάξει τὸ ἱερόν· “ ἐπίστεύσε γὰρ, φησιν, Ἀβραάμ
,, τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. ,,

Ἐν οὐκ ἦν ἄξιός τις ὁ κόσμος.

v. 18.

Εἰ τοίνυν ἐκεῖνοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιός τις ὁ κόσμος (ἄδραχωρεῖ γὰρ τὸ προύχον τῆ
τῶν κατορθωμάτων ὑπερβολῆς νικώμενος, κόσμον ἢ ἐνταῦθα ὅσον ἐν τῷ κόσμῳ νοεῖται
πρέπει; εἰ οὖν ἐκεῖνοι διὰ μεγάλων θλίψεων πωροθέντες τὸ δοκίμιον ἐπεδείξαντο,
οὕτω ἢ ἀπέλαβον, μὴ ἡμεῖς ἐνταῦθα ζητῶμεν τὴν ἀνταπόδοσιν, μηδὲ οὕτως ὡμῶς
πένητες ὡς τῶν μικρῶν ἐφέεσθαι.

Ὅς ἀπὸ τῆς προκειμένης αὐτῷ χάριτος, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃ καταφρονήσας.

cap. XI.

Μᾶλλον ἢ ὧδε νοεῖν οἰκειότερον, ὅτι καίτοι ἐνὸν αὐτῷ τοῖς τῆς ἰδίας φύσεως ἀξιώ-
μασιν ἐντροφῆν, καὶ ταῖς ἡφ' ἧς πάντων ἀσυγκρίτως ὑπεροχαῖς θεοπρεπῶς ἐναβρύνεσθαι

(1) Abhinc in codice lacuna fit duorum circiter foliorum quae perierunt.

(τοῦτο γὰρ εἶναι φημὲν τὸ προκαμίνω αὐτῷ χαράν·) κεκένωκεν ἑαυτὸν καθείς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἢ ὑπὲρ παντός (Ϟ) καὶ σάρκα θάνατον ἀνατλάς, εἶτα πατήσας αὐτὸν διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, βásiμον καὶ ἡμῖν ἀποφήνη τὸ παλιδρομεῖν δύνασθαι πρὸς ζωὴν· καὶ γέγονε μὲν αὐτῷ πρὸς ἐκτροπῆς τε καὶ ἀδοξίας τὸ παθεῖν· καὶ ἠέψθη ἢ ἀνέσπυσε τὸ ἑαυτοῦ ναόν, καινοτομήσας τὸ θάνατον, καὶ πλεονεκτήσας τὸ φθορὰν, ὡς θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ εἰ πέφηγε μετὰ σαρκός, τὸ ἐν ἐκείνοις αἰσχρῶ καὶ τὸ ἐκτροπῆς ἀκαλλῆς κατηφάνισαι τοῖς δαυτέροις, καὶ δεδόξασθαι διὰ τὸ ἀνάσασθαι ὁ υἱός, καίτοι πρὸ αὐτῆς τὸ ἀτιμώτατόν τε καὶ ἀκλεῖα μὴ παρωσάμηνον θάνατον διὰ τὸ ἐκούσιον κένωσιν.

Ἐν δεξιά τῆ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν.

Δανιὴλ γοῦν θεοπατίας ἡμῖν ἀναγράφων καὶ ὁράσεις προφητικὰς, καθίζεει μὲν ἐπὶ θρόνου τὸ παλαιὸν ἡμερῶν· περὶ τῆς αὐτῷ χιλίας μὲν χιλιάδας τὸ τεταγμένων εἰς λειτουργίαν, μυρίας δὲ μυριάδας τὸ ὄψασατων· Ἡσαίας ἢ οὐκ ἐν μείονι δόξῃ τεθεῖαται φησὶ (Ϟ) υἱόν· εἶδον, γὰρ ἔφη, τὸ κύνειον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον· καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ σεραφίμ εἰσήκασαν κύκλω αὐτοῦ, καὶ ἐκεκράγεσαν τὸ ἐν ζιττῷ μὲν ἐν ἀρχῇ, καταλήγοντα ἢ εἰς ἐνάδα καὶ εἰς κυριότητα μίαν, ἀγιασμόν· ἀρά σοι δοκεῖ τὸ ἰσοπαγῆς ἐν δόξῃ ἰδίᾳ κεκεκτῆσθαι λοιπὸν ὁ υἱός· ὅπερ γὰρ θρόνος ὁ ἀνωτάτω, καὶ ἰσοδύναμος ἢ ὑπεροχῆ, καὶ τὸ ἐν οὐρανῷ δυνάμεων ἢ ὡς ἐν κύκλω σάσις, τὸ τῆς δεξιάς τῆς γηινῶν ἐμφανίζεσθαι μέτρον, καὶ τὸ τῆς κυριότητος δόξαν προσμαρτυροῦσα τῷ καθήμενῷ, ποῖον ἂν ἔχει τόπων ἐνδοιασμοῦ, μὴ τῆς τῆς πατρὸς κυριότητι φυσικῇ καταγλαίξεσθαι τὸ υἱόν; πλὴν καίτοι ἰσοκλεῖς καὶ ὁμοῦθρονος ἂν ὁ κύριος, ὡς υἱὸς πατρὶ καὶ θεὸς θεῷ, μονογενὴς καὶ εἰς ἀρχαὸς τῶ οὕτω πεφανοῦς καὶ ὑπερκοσμίου δόξης ἀναβιβάξεσθαι δοκεῖ διὰ τὸ σάρκα καὶ τὸ μὴ σαρκὸς οἰκονομίαν, ἀκούων, καθὼς ἐκ δεξιῶν με, ἕως ἂν θῶ ὄν ἐχθρούς σε ὑποπόδιον τῶ ποδῶν σου· ὁ γὰρ ἂν ὑποσορέσειεν ἑαυτῇ κατεδανάξεσθαι ἢ θεία φύσις, τοῦτο δὴ πάντως τοῖς τῆς σωτῆρος ἡμῶν ὑποφέρεται ποσὶν, οὐκ ἀνθρωπίνως ἐνηργηκότος, οὐδὲ ἐπεὶ τοι γέγονε σὰρξ, διὰ τοῦτο κρατεῖν τὸ ἀνθρωπίνων ἰσχύοντων· ἀλλ' ἐπεὶ ἀνθρωπότητι τὸ μικροσπεπὲς εἰς τὸ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ἀναθεῖς ἀξίωμα, καὶ τοῖς τῆς θεότητος θάκοις ἐνιδρύσας ἑαυτὸν, καὶ μὴ σαρκὸς, ὁ μονογενὴς τῶ θεοῦ λόγος κατακυριεύει τῶ ὄλων οὐ δίχα πατρός· πάντα γὰρ δι' ἀμφοῖν ἐν ἴσῳ, ἐνεργοῦντος μὲν τῶ πατρός, ἔχοντων ἢ δι' υἱοῦ καὶ σὺν αὐτῷ ἐν πνεύματι τῶ ἐφ' ὁμοῦν τῶ δρωμένων ἐνεργεῖαν τε καὶ θέλησιν.

Οὐ γὰρ προσεληλύθατε κ. τ. λ. ἔμφροβός εἰμι καὶ ἔντρομος.

Ταύτης ἐ νῦν μέμνηται Παῦλος τῆς ἰσορίας, καὶ τῶ καιροῦ, καθ' ὃν καθίκετο μὲν ἐν εἶδα πρὸς ἐπὶ τὸ σινὰ ὁ θεὸς, καὶ φωνὴ τῆς σάλπιγγος ἤχη μέγα· ἦν ἢ ἀπρόσβλητος τοῖς ὁρώσιν ἢ θεία, καὶ δύσοις ἢ τῶ σαλπίνγων ἤχη· διὸ ἔφασκον· τὸ πῦρ τὸ μέγα τοῦτο οὐκ ὀφόμεθα εἶτι, καὶ οὐκ ἀκασόμεθα τῆς φωνῆς κυρίας τῶ θεοῦ ἡμῶν.

v. 26.

Ἐν δὲ ἐπιπέφυκεται λέγων· ἐπι ἀπαξ ἐγὼ σείω οὐ μόνον τὴν γῆν ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν.

Ἐγνω μὲν γὰρ ὁ οὐρανὸς τὸ μυσῆριον, ἔγνω ἢ ὁμοίως καὶ ἢ σύμπασα γῆ· δύο γὰρ γεγονάσι μεταθέσας βίων ἐπιφανείς ἐκ τῆς παντὸς αἰῶντων, καὶ διαθήκαι δύο καλοῦνται (1), καὶ σειμοὶ γῆς, διὰ τὸ τῶ πράγματος περὶβότον· ἢ μὲν ἀπὸ τῶ εἰδώλων ἐπὶ

(1) Vocabulum ambiguum in codice; immo et alia heic nonnulla aegre in codice leguntur.

τὸ νόμον, ἢ ἢ ἀπὸ τοῦ νόμου πρὸς τὸ εὐαγγέλιον· καὶ τρίτον σιτισμὸν εὐαγγελιζόμεθα, τὸ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ ἐκείσε μετέσασιν, τὰ μικρέτι κινούμενα μηδὲ σαλεύόμενα.

Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες ἔχωμεν χάριν.

Ἐνταῦθα ἡδέως ἂν ἐροῦμεν ὅτι παυθῆναι ποτε τὴν βασιλείαν Χριστοῦ νομίζοντας, τίνος βασιλείας δεξιμενησάμεν ἢ ἀπόστολον φήσομεν, ἢ καὶ ἐκρημασμένῳ ἔσεσθαι λέγει, καὶ αἰεὶ λαχοῦσαν τὸ ἀκατάσαστον; διηλοῖ γὰρ, οἶμαι περὶ τοῦ ἀσάλευτον· πότρεα τὸ υἱοῦ βασιλείαν ἐν τούτοις φησὶν, ἢ γοῦν τὸ αὐτοῖς τοῖς ἀγίοις δοθησομένην; εἰ μὲν οὖν ἀμείνω τῆ μεταπίπτειν εἶναι φασὶ τὴν τε βασιλείαν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ υἱοῦ, πεφλυαρηκότας εἰκὴ κατερυθριάσασιν οἶμαι ὅτι δι' ἐναντίας· εἰ ἢ δὴ μεθύντες τὸ υἱόν, ἀσάλευτον ἔσεσθαι τοῖς ἀγίοις τὸ βασιλεύειν ἐροῦσι, πρῶτον μὲν ἀμείνους καὶ αὐτοῦ φανήσονται τὸ Χριστοῦ, καὶ μοῖραν ἡδὴ λαχόντες τὸ ἐπέκεινα τῆ αὐτοῦ, εἰ ὁ μὲν ἀπόβλητον ποιήσεται τὸ ἀρχὴν, οἱ ἢ ἀμήρυτον λαχόντες τὸ εὐθυμίαν καὶ τὸ ἐν βεβαίῳ κείσασθαι τὸ δόξης δεκακτετήσονται τὸ ἢ δὴ καὶ ἀγροικὸν ποιήσασθαι τὸ σκυκοφαντίαν, πῶς οὐκ ἀπόβλητον κομιδῆ; τὸ μὲν γὰρ χρῆναι κρατεῖν καὶ βασιλεύειν τῆ ἔλων, προσήκοι ἂν οὐχ ἑτέρῳ μᾶλλον ἢ αὐτῷ τῷ Χριστῷ, οὐκ ἐπίκτητον ἢ δοτὸν πλεγοῦντι τὸ χρῆμα, καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ τοῖς τὸ φυσικῆς κυριότητος ἐπόμχον λόγοις· οἱ δὲ γε συμπάσχοντες καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, καθὼς γέγραπται· οὐκοῦν ὁ μὲν τοῦ κατάρχειν κύριος, εἰσποῖντοι ἢ ἡμεῖς καὶ ἑσώπω τῷ καὶ μεθεξὶν ἐκτετιμημένοι· συμβασιλεύσομεν γὰρ βασιλεύοντι τῷ κυρίῳ· εἴτα πῶς ἀσάλευτον ἔξει τὸ ἐπὶ τῷδε φιλοτιμίαν καὶ διηγεκῶς βασιλεύσομεν, εἰ κατασεισθήσεται καὶ καταλήξει τὸ τοῦ Χριστοῦ κράτος, οὐ μετόχους αὐτῶν εἶναι φασὶν; καὶ εἰ τὸ βασιλείας αὐτοῖς ὁ χορηγὸς καὶ πρῶταυσι ἀποπειπασεται τὸ ἀρχῆς, ποῦ τὰ αὐτῶν ἐπι κείσεται τοῖσι ἐχρίτα βάζαθρον; ποῦ γὰρ ἐπι συμμεθέξασιν, εἰ τὸ κεκληκὸς εἰς δόξαν ἀσθενεῖ; ἢ οὐκ ἀνάγκη συγκατολισθῆναι τοῖς ἀνεχρῆσι τὸ ἀνεχόμενον, καὶ τοῖς κατωτάτοις βόθροις ἐνιζῆσαι τὰ ἐπερηρισμέια, ὑποσπασθῆναι τὸ ἐξείδοντῳ; ὅτε τοῖνον ἢ τὸ εὐκλείας κρητὶς καὶ ὁ τὸ εὐημερίας θεμέλιος κατασεισθήσεται κατ' αὐτῶν, σμιοιχῆσεται πᾶς πάντως εἰς τὸ δυσκελῆς τε καὶ ἐν ὑφέσει καὶ ἢ τῆ ἄλλων ἐλπὶς· τὸ οὖν, ὅταν ὡσαυτῶ τὴν βασιλείαν, οὐ τοιοῦτόν ἔστιν, ὅτι ταύτην ἀποθήσει, ἀλλ' ὅτι ὑφ' ἑτέρων ἐχομένην ἐκσπάσας προσάξει τῷ πατρί· συγκατάρξει γε μὴν τούτῳ καὶ αὐτός.

Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς αἰῶνας.

Τῶν φωιῶν αἱ μὲν θεοπροπεῖς (1), ὡς τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· αἱ ἢ ἀνθρωποπροπεῖς, ὡς τὸ, ἔν ἢ ζιτεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὅς τὸ ἀληθείαν λελάληκα ὑμῖν [αἱ ἢ μέσαι, ἂν αὐτῇ Χριστὸν γὰρ εἰπὼν (2)] χθὲς καὶ σήμερον εἶναι φησὶ καὶ εἰς ὅτι αἰῶνας· ἰδοὺ δὴ σαφῶς, ὁ πνευματοφόρος, ὁ παρὰ αὐτοῦ Χριστοῦ τὸ περὶ αὐτοῦ μεμαθηκῶς μυσηρίον, τὸ ἐν ἀξέσπῳ καὶ ἀμεταποιήτῳ φύσει κείσθαι τὸ υἱόν ἐμολογεῖ, ὅπερ ἰδίον ὅστι μόνος τὸ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἑτέρῳ ἢ πρόσσει τὸ γνητῶν οὐδενί· οὐκοῦν εἰ μόνος ἀτρεπτῳ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ἐν ταυτότητι δὲ φύσεως καὶ ὁ υἱός, αἰεὶ τοῦτο ἂν ὅπερ καὶ ὁ γνησας αὐτὸν, πῶς ἂν εἴη τῆ γνητῶν εἰς ὁ μόνος τῷ φύσαντι

(1) Videsis quid simile his in Cyrilli epistola ad Acacium melitinensem opp. T. V. part. 2. p. 117.

(2) Quae uncis inclusimus, ea valde sunt in codice evanida.

καὶ τὸν ἄφραστον ἢ οὐσίας λόγον ἀμιλλώμενον, καὶ τοῦτο ὡν καὶ φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ πατὴρ, δίχα μόνον ἢ εἶναι πατὴρ; ὅτι γὰρ οὐκ ἀλλοιοῦται γεγονώς ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος, ἐν τούτοις διαμεμήνηκεν ὁ πνευματοφόρος· καὶ σημαντικὸν μὲν ἢ παρωχηκότων χρόνος ποιεῖται τὸ χθές, ἢ γε μὴν ἐνεσῶτων τὸ σήμερον, ἢ ἢ ἐσομένου καὶ μέλλοντων τὸ εἰς ὅσον αἰῶνας· εἰ ἢ τὸ χθές καὶ σήμερον ἀντὶ ἢ προσφάτε τινὲς δεχόμενοι διατείνονται, ὁ χθές καὶ σήμερον πῶς ἂν εἴη καὶ εἰς ὅσον αἰῶνας; μεταστήσομεν καὶ ἡμεῖς ἢ ἢ ἐρωτήσεως δυνάμιν εἰς τὸ ἔχον ἐναντίως· ὁ γὰρ εἰς ὅσον αἰῶνας ὡν λόγος, πῶς ἂν λάβοι τὸ χθές καὶ σήμερον ἐφ' ἑαυτῶ; εἰ πέρ ὅστιν εἰς ὁ Χριστός, καὶ οὐ μεμέρισται, καὶ ἢ Παῦλος φωνήν· ἢ δηλονότι Ἰησοῦς Χριστός χθές καὶ σήμερον σωματικῶς· ὁ αὐτὸς πνευματικῶς καὶ εἰς ὅσον αἰῶνας.

Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε.

Τὸ ἢ ἀφάφραστον εἴρεται ἐκ μεταφορᾶς ἢ μαινομένων, ἢ τῆδε κακείσε φειφερομένων (1)· ἢ ἢ εὐφάφρατος ἐν ἴσῳ δόναξιν ἐς τὸ αἰεὶ προσωθῆν ευκόλως μετακλινομένων, καὶ μηδὲν βέβαιον ἐχόντων· καίτοι Παῦλος μὲν διακεκραγός, ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι· αὐτοῦ ἢ ἢ δεωότες τὸ λίαν εὐπάροισον καὶ εὐδραπτότητον τῆ τρόπῃ τὴν ἀνωπατω τοῖς ἔχουσι τιθέντων διαβολὴν, καὶ δίκην ἐρίζοντων τῇ νέσῳ ἢ ἀποσφοφίν· ἔφη γὰρ ὡδε περί τινων· ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐφείσαντο, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς· τὸ γὰρ τοι βεβαίως τε καὶ ἀκλινῶς ἰδρυμένον πρὸς πᾶν ὅτιεν ἢ τελούντων εἰς ὄνησιν ἀσφαλές τε καὶ ἄσυλον· καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιουῦσθαι ἢ καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ φειπατήσαντες.

Ὡν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων τὸ αἷμα κ. τ. λ.

Εἰσὶ ἢ καὶ ἕτεροι πλείοσι λόγοι περὶ τούτων, ἀλλὰ παρείσθωσαν νῦν διὰ τὸ πληθύνειν ἀπέθανε μέντοι καὶ ἢ σάρκα Χριστός, ἵνα ἡμᾶς καθάρσῃ τῷ ἰδίῳ αἵματι.

Τοῖνυν ἐξερχόμεθα πρὸς αὐτὸν κ. τ. λ.

Φέρωμεν τοῖνυν ἢ ὀνειδισμόν αὐτοῦ, τούτέστι ἢ ὑπὲρ ἡμῶν σαυρόν· οὕτω καὶ αὐτὸς ἔφη· ὅς οὐ λαμβάνει ἢ σαυρόν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὁπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιον· τὸ ἢ ἔξω ἢ πύλης, ἔξω τῆ κόσμου νοεῖν οἶκε· ζωῆς γὰρ ἡμᾶς ὕψιστοι κοσμητικῆς τὸ θέλειν ἔπεισθαι τῷ Χριστῷ.

Οὐ γὰρ ἔχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν κ. τ. λ.

Οἱ εἰς ὠραιότητα διαπεπλάσμενοι ἢ ὡς πρὸς υἱὸν, πάροικοι καὶ τὸ ἀληθές εἰσιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ οὐκ ἔχουσιν ὡδε μένουσαν πόλιν· φειπατοῦντες γὰρ ἐπὶ γῆς, ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται, καὶ γλίσχονται μὲν οὐδαμῶς ἢ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων, μεταποιοῦνται δὲ σφόδρα ἢ εἰς αἰῶνα ἢ μέλλοντα· ἀκολουθεῖν γὰρ ἐγνώκασι, διὰ ἢ οὕτως ἀσεΐας καὶ τετορνευμένης ζωῆς, τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ παρωκῆκοι Χριστῷ· πεφρόνηκε γὰρ οὐ τὰ ἢ κόσμος, τύπων ἢ μᾶλλον ἡμῖν ἢ ὑπερκοσμικῆ καὶ ἐνομοωτάτης ἀέφηνε ζωῆς.

Τῆς δὲ εὐποιίας καὶ κοινωνίας κ. τ. λ.

Σὺ δὲ μοι ὄρα πάλιν, ὅπως ἐνθάδε Θεὸν ὁ Παῦλος τὸν υἱὸν ἀποκαλεῖ· εἰ γὰρ αὐτὸς ὅστιν ὁ σύμπαν ἄγων εἰς κρίσιν τὸ ποίημα, καὶ ἀποδιδούς ἐκάστω καὶ τὰ ἔργα

(1) Ita manifeste in codice περιφ. non παραφ.

αὐτοῦ, διὰ δὲ τοῦτο ὅτι εὖ ποιοῦντας τὴν πλησίον ἀποδεχόμεθα, καὶ λέγων, δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, ἐπεινάσα γὰρ, καὶ ἐδόκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς, πῶς οὐκ ἔσται θεὸς ὁ οὕτως ἀποκεκλημένῳ διὰ τὸ ἀψευδοῦς τῆς ἁγίων φωνῆς, καὶ τὰς τῶν εὖ ποιούντων θυσίας ἀποδεχόμεθα, ἀποδιδούς τε ἐκάσῳ τὸ αὐτῷ ἀρέπασαν ἀμοιβὴν, καὶ εἰς τὴν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσπέμπων τὴν ἁγίων χορόν; ἀναφέρωμῃ οὖν τὴν αἰνέσιως θυσίαν, τὴν καρπὸν τῶν χειλέων τῶν κτίσαντι ἡμᾶς θεῶν· οὐ γὰρ δεῖ μόνον ἄλωνος καὶ ληνοῦ, ἀλλὰ καὶ λόγων ἀπάρχεσθαι δεῖ τῷ θεῷ, καὶ λόγων πολλῶν μᾶλλον ἢ δραγμαίων, ὅσα καὶ ἡμῖν οἰκειότερος οὖν ὁ καρπὸς, καὶ αὐτῷ προσφιλέστερον τῷ τιμωμένῳ θεῷ· βότρυον μὲν γὰρ καὶ ἄσταχυν λαγόνες ἐκφέρουσι γῆς, καὶ τρέφουσι ὄμβρων ἐπιρροαί, καὶ γηπόνων θεραπεύουσι χεῖρες· ὕμνον δὲ ἱερὸν τίκει μὲν εὐλάβεια ψυχῆς, τρέφει ἢ σωειδὸς ἀγαθόν, δέχεται δὲ εἰς τὰ ταμιεῖα τῶν οὐρανῶν ὁ θεός· ὅσα δὲ γῆς ἀμείνων ψυχῆ, τοσοῦτω καὶ αὐτῇ βελτίων ἐκείνης ἢ φορὰ· διὰ τοι τοῦτο καὶ τῶν προφητῶν τις, ἀνὴρ θαυμασὸς καὶ μέγας, Ὡσπερ ὄνομα αὐτῷ, τοῖς τῷ θεῷ προσκεκρηκόσι, καὶ μέλλουσιν ἴλω κατασῆσαι αὐτόν, ὡς φαίνεται λέγων· φέρετε μὴ ἐαυτῶν οὐχὶ βοῶν ἀγέλας, οὐδὲ σεμιδάλεως μέτρα τόσα καὶ τόσα, οὐδὲ τρυγὸνα, καὶ πῶσιπρον, οὐδὲ ἄλλο τι τῆς τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ φέρετε μεθ' ἐαυτῶν λόγους, φησὶ καὶ ποία θυσία λόγῳ; εἰποὶ τις ἄν· μεγίστη μὲν οὖν καὶ σεμνοτάτη καὶ τῆς ἄλλων ὑπασῶν βελτίων καὶ τίς ταῦτα φησὶν; αὐτὸς ὁ Δαβὶδ· τῷ γὰρ θεῷ ποτὲ εὐχαριστήρια θύων ἐπὶ νίκη πολέμου γεγνημένη, οὕτως ὡς φησὶν· αἰνέσω τὸ ὄνομα τῷ θεῷ μου μετ' ὧδῆς, μεγαλυνῶ αὐτόν ἐν αἰνέσει· εἴτα τὴν θυσίας ταύτης τὴν ὑπεροχὴν ἡμῖν ἐδικινύμενος, ἐπήγαγε καὶ ἀρέσει τῷ θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὀπάς· ταῦτα ἱερεῖα καὶ ἡμεῖς θύσωμεν, καὶ τὸ θυσιασθένειον ἀπὸ τῆς θυμάτων τούτων αἰμάξωμεν τὸ πνευματικόν (1).

In codice syriaco antiquissimo vatic. CIV. inter diversorum ad Pauli epistolas expositiones hoc quoque Cyrilli fragmentum legitur, quod latine heic exhibebimus. Cyrillus in sua explanatione epistolae ad Hebraeos (VI. 4-6.) ait sapientissimus Paulus: impossibile est eos qui semel baptizati etc. Nunc huiusmodi verborum sententiam spectemus. Iudaei nonnulli evangelicis praeceptis illecti, Christo credentes baptizabantur, fiebantque Spiritus sancti participes per impositionem manuum apostolorum, verbaque divina gustabant, et futuri saeculi virtutes agnosebant, id est mortuorum resurrectionem discabant, iustosque in regno, solis instar, splendidos fore, ac nobilissimam hereditatem capturos. Sed quia aliquot ex his Iudaeis vel ethnicis baptizatis recta mente non erant, ideo his in fidei veritate infirmari contingebat quam gustaverant; ac retro cedebant, ad legis umbras et antiquas consuetudines infeliciter reducebant. Postea vero baptismi gratiam rursus petebant, ex legis norma quae pro qualibet eveniente immunditia corpora lavari iubebat. Ideo magnus Paulus viam poenitentiae per secundum baptismum agenda obstruit dicens: impossibile est eos, qui semel baptizati fuerunt, et caelestia dona gustarunt, renovari ad poenitentiam, rursus filium Dei crucifigentes ac ludibrio publice habentes. Lex quidem eos aqua lavari mandavit, qui corpora sua maculassent; verumtamen Christus animae sordibus nos emundat, quia in morte eius baptizamur, qui semel mortuus resurrexit. Quid ni vero deforme sit, velle nos saepe baptizari, ceu si data semel gratia vana evasisset? Spiritus quoque sancti descensio dehonatur, quasi ea nullam nobis utilitatem in primo baptismo contulisset, ideoque ad secundum invocetur.

(1) Numquid praeterea Cyrilli sit in postremis mediolanensis codicis paginis, cognosci nequit, quia margine circumciso, nomina auctorum, ex quibus catena conficitur, pessum data fuerunt.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ (1).

Matth. IV. 12.

Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Mat. xiii. 11. 12.

Οἱ διὰ θαλάσσιον ἀπεχώρησαν, ἀλλ' ἡμᾶς δι' ὧν ἐποία διδάσκων ἀναχωρεῖν τοῖς διάκκοισιν ἀναχωρεῖ ἢ ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τὰ ἔθνη, δεικνύς ὅτι μόνον ὅτε εἰς αὐτὸν Ὁ Θεὸν ἐνυβρίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀφίσταται αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτε εἰς ὅσον ἀγίως προφύτας ἀμαρτάνουσι φῶς ἢ μέγα ἐστὶ Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ ἡ φαιδρότης τῆς εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· οὐκ ἔστι νόμος ὡς λύχνῳ ἦν ἀπικασθεῖς· διὸ καὶ αἰεὶ ἐν τῇ σκιῇ λύχνος ἐκαίετο, διὰ τὸ βραχὺ τῆς νόμου ἀγῆς, ἀρχὴ μόνον τῆς Ἰουδαϊκῶν ὅρων ἰσχύων ἐκπέμφει τὸ ἴδιον φῶς. — Διδασκαλίας ἐστὶν τὸ ἀναχωρεῖν τῆς Ἰησοῦν· σαφῶς λόγῳ διδάσκει ὅτι οὐ γὰρ τινὰ ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖον ἐλθεῖν, εἰ μὴ πρότερον βαπτισθῆ, ἢ τύχη πνεύματος ἀγίου, καὶ νησεύση ὀλοκλήρως, καὶ νινήση πᾶν εἶδος παρασμοῦ, ὡς ὁ τύπος τῆς ἀληθείας ἤρξατο, καὶ διὰ Χριστοῦ γίνεται.

Ὁ λαὸς ὁ καθημένος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα.

Σκότος ἐταῦθα οὐ τὸ αἰσθητὸν καλεῖ, ἀλλὰ τὸ πλάνη καὶ τὸ ἀσίβηαν· διὸ καὶ ἐπήγαγε τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἔλαμψεν αὐτοῖς· εἶτα δεικνύς ὅτι οὐκ αὐτοὶ ζητήσαντες εὗρον, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἄνωθεν ἐφάνη, φησὶν αὐτὸ τὸ φῶς ἀνέταξε καὶ ἔλαμψεν, οὐκ αὐτοὶ πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γὰρ ἐν σκότει τὰ ἀνθρώπινα ἦν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας· οὐδὲ γὰρ ἐβάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' ἐκάθηντο, ὅπερ σημεῖον ἦν τῆς μὴ ἐλπίζαν αὐτῶν ἀπαλλάττεσθαι.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί.

Εἰρηνοποιοὶ εἰσὶ καὶ οἱ ὅσοι ἀπίστες μεταπέιθοντες πεισεῦσαι, ὡς ὅσοι πάσαι ἐχθροὺς τῆς Θεοῦ εἰρηνοποιοῦντες αὐτῶν.

Ἦρξεν Ἰησοῦς τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Mat. x. 19.

Πάλιν τῆς κόσμου, οὐκ ἐθνικῆς εἰδός, οὐδὲ εἴκοσι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης καὶ φῶς νοητὸν, καὶ τῆς ἀκτῖνος πολὺ βελτίον· ὡσαυτὸν καὶ ἄλλας πνευματικῶν, καὶ πρότερον ἄλλας, καὶ τότε φῶς, ἵνα μάθῃς ἠλίκον τῆς καταστροφῶν τὸ κέρδος, καὶ τῆς σωματικῆς διδασκαλίας τὸ ὄσιλος· καὶ γὰρ εἶπε· καὶ οὐκ ἀπίσι δαδῶσαι, καὶ ἀβλαβεῖν ποιεῖ πρὸς ἀρετὴν χεραγωγούσα.

Ἦτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρελθῆ ἀπὸ τοῦ νόμου.

Mat. x. 19.

Ἐπὶ τῆς σαρκικῆς λαζείας εἰσήλαχεν ὁ κύριος τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ τάχα ἄπερ οὔτε σαρκικῶς ἐπόικον οἱ Ἰουδαῖοι, ταῦτα νῦν πνευματικῶς οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ

(1) Sancti Cyrilli in Matthaeeum explanationis insignia nos fragmenta edidimus Script. vet. T. VII. p. 25 et 26, itemque T. VIII. part. II. p. 144-147. Alia item fragmenta a Severo antiocheno citata inseruimus Spicilegio rom. T. X. p. 195 et 197. Nunc alia demum ex vetere vaticana ms. catena depromimus, iis tamen omissis quae in Possini et Corderii catenis editis iam legebantur.

ποιούσι· διὸ φησίν· ἴωτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκ τοῦ νόμου, ἕως πάντα γένηται· δῆλον ὅτι οὐ πάντα ἐποίησαν οἱ ἰουδαῖοι· ἢ καὶ ἐποίησαν, ἐπαύσαντο τοῦ ποιεῖν, μηκέτι συγχωρούμενοι ποιῆσαι αὐτὰ, πῆ μὲν διὰ τὸ φόβον τῶν βασιλέων, πῆ ἢ ἐκ τῶν καταλελύσθαι τὸ ναὸν, ἐν ᾧ μόνον ἔδει τὰς θυσίας ἐπιτελεῖσθαι.

Ὅς ἐάν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων.

Cap. IV. 19.

Ὁ ἀθετῶν μίαν τῶν νόμων ἐντολῶν, ἀθετεῖται παρὰ τὸ θεοῦ ὡς θεομάχου, καὶ ἀντινομοθετῶν τῶν θεῶν (1). καὶ νῦν ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν νόμων δέχεται τὴν τιμωρίαν, ἣν ὁ νόμος πάλαι οὐκ ἦν ὀρίσας· διὸ καὶ ἀκολούθως λέγει ὁ Χριστὸς, ὅτι οὐκ ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· ὁ γὰρ ἐκεῖ ἐλεγχοῦ, ὡς εἰ ἐπληρώθη· οἷον ἐν τῷ νόμῳ ἐλέχθη, ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἐξαναθήσει· καὶ ἐάν ἴδῃς τὸ ὑποζύγιον τὸ ἐχθροῦ σου ἐπιπεπωτικὸς ὑπὸ τῷ νόμῳ, σιμείησον αὐτὸ μετ' αὐτοῦ· ταῦτα εἰ παρέβη τις, οὐκ ἦν τιμωρία δεισθεῖσα ὑπὸ τοῦ νόμου, ἣν ἀποπληρῶν ὁ Χριστὸς φησιν, ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν θεῶν ὁ τοιοῦτος ἐξεθνηθήσεται· ταύτῃ οὖν καὶ εἰ ἐλαχίστω ἐντολῇ, ἐφ' ἣν οὐκ ἦν ἐκεῖ ὡδραβάσεως ἐπαγομένη κόλασις, ὁ ἀθετῶν, ὁδὸν ἐκ τῆς νέας διαθήκης τιμωρηθήσεται.

Cap. I. 19.

Ἐάν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

Cap. V. 23.

Τρόπον σωτηρίας καὶ διαφυγῆν τιμωρίας τοῖς ἀμάρτανισιν ἐφεῦρεν ὁ θεὸς τὴν μεταγνωσιν, καὶ τὴν λελυσημένην θεραπείαν, ἀναξροπὴν ἔσεσθαι τιμωρίας φησίν· ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸ ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸ κύριον· εἰκότως τὸ ὄντα ἐν λύπῃ τὸ ἀδελφοῦ οὐ προσδέχεται, ὡς μὴ ἀληθῶς αὐτῷ προσιόντα.

Cap. I. 20.

Μὴ ποτέ σε παραδῶ ὁ ἀντίδικός σου τῷ κριτῇ κ. τ. λ.

V. 25.

ὑποκείσθω τις, φησίν, ἐφ' ἑνὸς τῶν τεταγμένων εἰς ἀρχὴν, αἰτιάματά τινα ποιησάμενος καὶ σοῦ· εἶτα τοῖς ἐπάγωγισιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑποδείξας ἀποφέρεισθαι ποιεῖ· ἕως τοίνυν, φησὶ, μετ' αὐτοῦ εἰ ἐν τῇ ὁδῷ, τούτέστιν πρὶν ἀφικέσθαι πρὸς τὸν κριτὴν, ὁδὸς ἐργασίαν· ἀντὶ τῆς πᾶσαν θέλει μὴ ὀκνήσης σιωπῆν, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτοῦ· εἰ ἢ τοῦτο γένηται, ὡδραδάσει σε τῷ κριτῇ· εἶτα ὅτ' ἂν ἐνοχῶ τοῖς ὀφλήμασιν εὐρεθῆς, ὡδραδωθήσῃ τῷ πράκτορι τούτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς, κακεῖνοι σε κατακλείσαντες ἀπαιτήσῃσι καὶ τὸ ἔσχατον λεπτόν· οὐκοῦν ἐνοχοὶ μὲν πλημμηλήμασιν ἐσμὲν ἅπαντες οἱ ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκάστου γε μὴν ἀντίδικου καὶ κατηγοροῦ ὁ σατανᾶς· ἐχθρὸς γὰρ ἐστὶν καὶ ἐκδικητής· ἕως τοίνυν ἐσμὲν ἐν τῇ ὁδῷ, τούτέστιν ἕως οὕτω πρὸς τὸ ἐνθάδε ζωῆς κατηντήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγῶμεν αὐτοῦ, λύσωμεν τὰς καθ' ἑαυτῶν αἰτίας, τὸ διὰ Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς παντὸς ὀφλήματος τε καὶ δίκης, ἐξω τιθείσης κολάσεως τε καὶ φόβου· μὴ ἄρα πως ἀναπόντων ἐσχηκότες τὸ μολυσμὸν, ἀπεινεχθῶμεν πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὡδραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ἥτοι τοῖς κολασαῖς, ὧν οὐκ ἂν τις διαφύγῃ τὸ ἀπηνέες ἀπαιτηθήσεται ἢ μᾶλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμηλήματι δίκας, μικροῦ καὶ μεγάλου· τούτων ἔσονται μακρὰν οἱ τὸ Χριστοῦ παρυσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυσηρίον οὐκ ἠγνοηκότες.

Cap. I. 21.

(1) Fragmenti huius prior haec tantum particula haecenus legebatur iisdem fere verbis in Possini catena; cetera vero vaticanus codex nunc addit. Porro in corderiana aliud ad hunc eundem versiculum fragmentum legitur, idque etiam in nostro codice occurrebat; nos tamen idcirco omisimus.

Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὡσπερ οἱ ἔθνηκί.

Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ὡδρακλήεν δια στυτόμῃ τὰς προσόχας ποιείτω, ἐπακδήπερ οἶδε τὸ τοῦν εὐπαράφορον ὄντα, καὶ δι' ἐννοιῶν καὶ φροντίδων ματαίων ἀποπλανώμενον, μαλιστα ἐν τῷ τῷ προσόχῃ κακῇ καὶ ὡδραγέλλῃ κεφαλῆως καὶ ταχέως αἰτεῖν ὡς Θεὸν ἃ ζητεῖ, μὴ πάντα ὅσα θέλει ἀναγγέλλοντα· τοῦτο γὰρ τῷ ἄκρας ἐστὶ φρενοβλαξείας· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς ἔτι πρὸ τῆς ἡμᾶς αἰτήσαι, τίνων χηζομῶν βαττολογία ἢ λέγεται ἢ πολυλογία, ἀπὸ Βάττω τινὸς ἑλληνικοῦ, μακροὺς καὶ πολυσίχως ὕμνους ποιήσαντος εἰς τὰ εἰδῶλα, καὶ ταυτολογίαν ἔχοντος· βαττολογία ἐστὶ τὸ ἔξω τῷ καλῷ (1).

Cap. VII. 11.

Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

Cat. f. 30.

Δόματα ἀγαθὰ καλεῖ τὰς πνευματικὰς δωρεάς· ὁ ἢ Λυκάς πνεῦμα ἅγιον εἶπεν ἀντὶ τῷ εἰπεῖν, ἀγαθὰ καὶ οὐδὲν τὸ διάφορον· τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα, αὐτὸ ἔστι τὸ φύσει ἀγαθόν· διὸ καὶ τοῖς μετόχοις αὐτοῦ δίδωσιν ἀγαθὰ· τοῖς ἢ ἅγαν πονηροῖς, διὰ τὸ ἀνευδότηως ἀμείρανεν, ἔσπον τινὰ φύσει αὐτοῖς ἢ κακία γίνεται· οἶκο ἐστὶν ὁ Σατανῆς καὶ οἱ δαίμονες· δυνατὸν γὰρ καὶ τούτους φύσει κακοὺς εἰπεῖν, καὶ περ μὴ φύσει κακοὺς δημικρηθέντας, ἀλλ' ἔξ αὐτοπροαιρέτε κακίας ἀπεσκληκότητας.

v. 26.

Ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ἐκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον.

Cat. f. 32.

Καλῶς ἢ μωρὸν ἐκάλεσε τοῦτον· τί γὰρ ἂν γένοιτο ἀνοήτοτερον τῆς οἰκίας οἰκοδομοῦντος ἐπὶ ἄμμῳ, καὶ τὸ μὲν πόνον ὑπομένοντος, τῷ ἢ καρποῦ καὶ τῷ ἀναπαύσεως ἀποσερβόμενου, καὶ ἀντὶ τούτου κέλατιν ὑπομένοντος; ὅτι γὰρ καὶ οἱ κακίας μετιόντες κάμνουν, παντὶ περ δῆλόν ἔστιν· ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῶν πόνων τούτων καρποῦνται κέρδος, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ὑπομένουσι πῶ ζημίαν· ὡς γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος, ὁ σπείρων ἐν τῇ σαρκί, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν.

Fragmentum ad cap. VIII. 18, quod in corderiana catena dicitur Nicetae, in cod. vat. nominatim tribuitur Κυρίλλῳ Ἀλεξανδρείας, cui iure postliminii restituendum videtur. Est autem huiusmodi. Ὑπεχώρει ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν ὀχλων, ἵνα μὴ δόξη τίς φιλόκομπος εἶναι, χαίρων τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἐπαίνοις, καὶ ἵνα μὴ ὀργίζονται κατ' αὐτῆς φαρισαῖοι· ἐλύπει γὰρ αὐτοὺς σφόδρα τὸ ἀκολαθεῖν αὐτῷ πολλοῖς· καὶ ἵνα τῷ πλησίον πόλεσιν ἐπιλάμψῃ τὸ οἰκεῖον καὶ σωτήριον φῶς.

Cap. IX. 6.

Ἴνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἔξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίεναι ἁμαρτίας.

Cat. f. 36.

Οἰκονομικῶς ἢ λέγει ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ ἀνθρώπου γέγονεν, ἔτι ἐπὶ γῆς ὀφθεῖς, Θεὸς ἦν καὶ φύσιν.

Cap. XI. 27.

Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός.

Cat. f. 46.

Ὁ ὄρων τὸν υἱόν, τῷ τῷ πατρὸς εἰκόνα ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸν ὄρα τὸν πατέρα (2), ὡς ἐν πρωτοτύπῳ αὐτὸς τῷ πατρὶ φαίνόμενος, ὑποφαίνων ἢ αὐτὸν πάλιν ἐν ἰδίᾳ μορφῇ τὸ ἀρχέτυπον· ταῦτα ἢ θεοπρεπῶς νοιτέον· ἔπειτα ἢ εἶπε, πάντα μοι παρεδόθη, ἵνα μὴ δόξη ἐτέρας φυλῆς (3) εἶναι παρὰ τὸν πατέρα ἡττων, ἐπαγαγε τοῦτο, ἵνα δείξῃ τῷ

(1) Fragmenti huius pars extabat in possin. cat., pars item in corder.; reliqua nunc adduntur.

(2) Fragmentum hoc nonnisi hactenus, in corderiana catena legebatur; sequentia ibi deerant.

(3) Ita cod., non φύσεως, etsi sensus idem est. Vide nos ad Niceph. ed. lat. p. 63. adn. 2.

ἑαυτοῦ φύσιν ἀπόρρητον καὶ ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ τῆς * τῆ πατρὸς· μόνη γὰρ Θεία * ita cod. φύσις τῆ τριάδος ἑαυτὴν ἐπηγινώσκει· ὁ πατὴρ οἶδε τὸν υἱὸν τὸ ἴδιον, τὸ δὲ ἑαυτοῦ φύσεως καρπὸν· ὁ μόνον τὸ θεῖον γέννημα ἐπηγινώσκει τὸ ὅξ οὐ ἐτέχθη· ὁ μόνον τὸ ἅγιον πνεῦμα οἶδε τὰ βάθη τῆ Θεοῦ, ὁ ὅξ τὰς ἐνοίας τῆ πατρὸς καὶ τῆ υἱοῦ.

Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρα οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. — Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Cap. XVI. 18. et 19.

Ἄθρα (1) ὅπως κύριον ἑαυτὸν ἀποφαίνει συλλήβδω οὐρανοῦ καὶ γῆς· ὑπισχεῖται γὰρ τὰ ὑπὲρ φύσιν τῆ καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον ἢ καὶ τάξεως τῆ ἀγγελικῆς, καὶ ὅσα μόνη πρέπει χαρίζεσθαι τῇ ἀνωτάτῳ πασῶν φύσει τῇ καὶ δόξῃ· πρῶτον μὲν γὰρ φησιν ἐφ' ἑαυτοῦ εἶναι τὴ ἐκκλησίαν· καὶ τοὶ τῆ ἱερῶν γραμμάτων θεῶ μᾶλλον καὶ οὐδενὶ τῶ ἀνθρώπων ἀφιερούμενων αὐτῇ· ἔφη γὰρ ὁ Παῦλος ὅτι αὐτὴν ἑαυτῷ παρέσχε ὁ Χριστὸς μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα· ἦν δὲ καὶ θεμιχθῆν ἐπαγγέλλεται, τὸ ἀκατάσχετον αὐτῇ προσέμενον, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων τῆ δυνάμεως κύριος· καὶ ταύτης (2) ποιμένα τὸ Πέτρον ἐφίστησιν (3).

Gal. f. 63.

Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

v. 27.

Δόξαν φησὶ τὴ μετασχηματισμὸν καὶ μεταλλαγμὸν τῆ ἡμετέρας φύσεως, ἀσύγκριτον ἔχοντα δόξαν παρὰ τὸ νῦν ὀρώμενον σχῆμα.

Gal. f. 61. b.

Sequentia duo sancti Cyrilli fragmenta sumuntur a nobis ex ineditis Macarii Chrysocephali tractatibus. Quippe hic Macarius ingentem explanationum in Matthaei evangelium collectionem fecerat, ex antiquis patribus consarcinatam, eamque in tres libros distribuerat, quorum singuli viginti tractatibus constabant, ut ipsemet narrat Macarius in praefatione explanationum ad Lucam, quam et ego manu scriptam lego, et Allatius olim, ut mox dicam, eruditus significavit. In hoc patrum Matthaeum explanantium numero Cyrillus alex. erat, cuius sane plurimas partes recuperassemus, si Macarii ineditum illud opus in manus nostras forte fortuna incidisset. Itaque duo haec tantum Cyrilli fragmenta, Matthaei locos illustrantia de Christi transfiguratione et de secundo eiusdem adventu, quae in Macarii codice, Lucae exegesis continente, invenimus haec apponere licuit.

Τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ.

Cap. XXV. 31.

Πῶς ἢ ἐλεύσεται; πῶς ἦξαι; ὡς αὐτὸς ἐδήλωσεν ἀλλαγῆ λέγων· καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τῆ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις, μὲν δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς· ἐλεύσεται γὰρ οὐκέτι ἐν ὑφέσει οὐδὲ ἐν μικροπρεπείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει θεότητος· κατ' ἀμφοτέρων ἢ ἀκούσῃ τὸ πολλῆς· μὲν δυνάμεως γὰρ πολλῆς καὶ δόξης πολλῆς τὴ δούτεραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἐπεὶ τὴ προτέραν μὲν ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποίησεν, ὅσον τὸ καὶ τοῖς πολλοῖς ὀρώμενον· διὰ τί ἢ ἐν νεφέλῃ; ὅτι οὕτως αἰεὶ φαίνεται ὁ θεός· νεφέλη γὰρ καὶ γνώφω κύκλω αὐτοῦ· καὶ, κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης· καὶ πάλιν· ὁ τιθεὶς νέφος τὴ ἐπίβασιν αὐτῆ· καὶ, νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῆ ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῆ νεφέλῃ· οὕτω γοῦν αὐτὸν καὶ Δανιὴλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλεύσεται οὐ λεληθότως, ἀλλ' ὡς θεὸς καὶ κύριος ἐν δόξῃ θεοπρεπεί, καὶ πάντα μετασῆσαι πρὸς τὸ ἄμεινον· ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροὶ, καὶ ἀποδύσεται τὴ φθορὰν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὐάλωτον τοῖς πάθεσι σῶμα, ἐν-

Mac. trac. 11. cod. f. 315.

(1) Fragmentum hoc partim recitat Corderius, nonnullis nempe omissis in medio partibus.

(2) Male impressum in Corderii lat. interpretatione illis pro illi. Non enim angelorum sed ecclesiae factus fuit pastor Petrus.

(3) Sequuntur haec alia apud Corderium.

δύσεται ἢ τ' ἀφ' ἑαυτοῦ, Χριστῷ νέμοντος αὐτὴν, καὶ συμμόρφως τῷ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ ὅτι εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαίνομεθα· διὸ καὶ ἀπολύξωσιν ἡμεῖς αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων· ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἐγγίξει ἡ ἀπολύξωσις ὑμῶν.

Ὡσαυτὰ γὰρ εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, ὅτι παρὰ τῆς πατρὸς ἔλαβε τὸ λογικὸν εἶναι, ἐκ λογικοῦ σημαίνει καὶ αὐτὸν λογικὸν γνηθῆναι, οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τῆς κρίσεως παῖσαν τὴν γῆν προῆλθε κειτῆς· καὶ οὐκ ἔστι παῖσαν τὴν κρίσιν δέδωκεν τῷ υἱῷ ὁ πατήρ, αὐτὸς δὲ δεσποτείας ἐψίλωται· ἀχώριστος γὰρ ὁ μονογενὴς τῷ Θεῷ, ὡς τὸ φῶς τῷ ἡλίῳ· ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τῷ υἱῷ ἔστι, καὶ ἀνάπαλιν.

Edidi haecenus ex catena vaticana fragmenta sancti Cyrilli inedita explanationis in Matthaeum. Nunc dicendum est, aliam quoque diversam consuluisse me vaticanam catenam, in qua Cyrilli alia fragmenta in Matthaeum paulo minus quadraginta observari: sed tamen his collatis cum catena a cl. anglo Cramero nuper Oxonii edita, catenam hanc alteram vaticanam ab oxoniensi non differre comperi, nisi quatenus nostra vel meliores aliquot lectiones vel exigua supplementa suppeditat, quae iam scribam. Subtexam denique ex catena inedita ad Isaiam eiusdem Cyrilli in Matthaeum fragmenta quatuor, et ex catena edita a Ghislerio in Hieremiam fragmenta tria.

Cramerus p. 5, corrupti codicis defectu, recitat lacunosum Cyrilli fragmentum εὐαγγέλιον ἐστὶ etc. At in catena vat. non Cyrillo sed Origeni auctori id tribuitur. Utriuslibet autem sit, ita integrum se habet. Εὐαγγέλιον ἐστὶ λόγος πειθέων ἀγαθῶν ἀγγελίαν πραγμάτων, καὶ τὸ εὐλόγον, καὶ διὰ τὸ ὠφελεῖν, εὐφραίνειν τὸ ἀκούοντα, εἰάν τις ἀδεδέχηται τὸ ἐπαγγελῶν ἢ λόγος πειθέων ἀγαθῶν παρησίαν· ἢ λόγος ἀπαγγέλλων ἀγαθὸν προσδοκώμενον. (Eadem dicuntur in catena ad Ioh. apud Corder. p. 1, et Chrysostomo, vel potius incerto auctori tribuuntur.) Ibidem apud Cramerum aeque laborant lacunis fragmenta Chrysostomi, quae in vat. codice incolumbia sunt sic. Βίβλον γνέσεως αὐτὴν καλεῖ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔστι πάσης τῆς οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον etc. πάντων ἡμεῖς τῶν ἀγαθῶν etc. λέγεται, ὅ ὅστις εἰς τὴν ἐλλάδα γλώσσαν etc. εἶρηται· υἱὸς ἡ Δαβὶδ πρῶτον εἶρηκε etc. οὐ γὰρ ὡς τινες νομίζουσι κάτωθεν ἐκ ἀνδρῶν βεβλόμενος etc. Rursus apud Cramerum p. 6. v. 3. supple καὶ τῷ μηδὲν ποτέ. Tum v. 10. supple συσσελίσης ἡλθεν ὁ ἰερατικὸς λαός. Et v. 11. ἐφάνη ὁ νέος λαός καὶ etc. Praeterea v. 22. τὸ Δαβὶδ· αὐτὰι διὰ τῶν μέσων. Et v. 23. ὁ Δαβὶδ· οὐ γὰρ ἔστιν. Denique v. 26. ὁ μὴ ὄντων πατέρων τῶν προγόνων γινόμενος ἀγαθός. Mox in eadem pagina fragmentum Anonymi apud Cramerum hians explendum est sic. Ζητιτέον τί δὴποτε ἐν πάσῃ τῇ γνησεαλογίᾳ τὸ εὐαγγέλιον ζῶν μένηται ἰσχυρῶν; ἐροῦμεν οὖν, ὅτι· ἐπειδήπερ καὶ μόναι αὐταὶ ἐκ πειθέων οὐκ ἐγένεθησαν ἀνδράσιν etc.

Ad Cyrilli fragmenta quod adinet, novum, nedum diversum, est in vat. catena fol. 7. Matth. cap. V. 14. fragmentum sic. Τὸ δὲ οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὕτω ἔσεσθε, φησὶν, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταφανεῖς, ὡσαυτὰ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς ὄρεος καμένη, καὶ ὡσαυτὰ λυχνία ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων.

Apud Cramerum p. 118. v. 26. supplendum est ex codice vat. ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ὁ πάντα δυνάμενος ποιῆσαι. Notabile praeceteris est, quod apud Cramerum

p. 179. et 180. fragmenta quatuor tribuuntur Origeni, quae tamen in codice vat. tribuuntur Cyrillo auctori, nempe δῆλος etc. τίνες ὑβρισαν etc. μὴ μεταθέμενον etc. δεσμεύσιν etc.

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῶν εἰς τὸ κτῆ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἐρμηνείας. Διὰ τούτων ἀπάντων πῶς εἰς φανυλότητα τροπῶν ὑπεδήλου τῷ ἔξ Ἰσραὴλ, καὶ ὅτι φηδοῦς τῶν ἄνωθεν ἀναξίως ἑαυτοὺς ἀποφηναιτες, τῶν παρὰ τῶν σωτήρος ὀπικρίας διήμαρτον.

Ex cat. ined. ad
Is. f. 70. b.

Δρόσον ἐν τούτοις οὐχ ἕτερόν τι παρὰ τὸ πνεῦμα λέγων, ἥτοι τὸ ζῶποιοῦν τῶν ἀνεύματος ἐέργειαν, ἢ διὰ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἡδὴ κατεφθαρμένοις ἐκχεομένη σῶμασι, πῶς ὀλέθριον μὲν ὄξειλαῦναι φθορὰν, ἀντισκρίνεσθαι ἢ ὡσπερ ὠδασκιδάζω τὸ ζῶν.

Ex cat. ined. ad
Is. f. 98. b.
Comier supra
p. 75.

Ἀπειργαίημάς τῶν πρὸς ἐγγύτητον καὶ προσεχοῦς κοινωίας οὐ τόπον οὐδὲν ἔχοντα, φιληδονία ἢ μάλλον καὶ κοσμικῆς ἀπάτης ἀκαθαρσία· εἴπερ οὖν ὄξειλαῦναι τὸ μεσολαβοῦν, οὐδὲν ἔτι τὸ κωλύον τῷ φιλαρέτῳ κολλᾶσθαι θεῷ.

Ex cat. ined. ad
Is. f. 100. b.

Οὐ γὰρ ἰσχύσας ἰδεῖν τὸ ἐπὶ Χριστὸν μυστήριον, καὶ τοὶ τῶν θεῶν αὐτῆς ἀνισχύουσης αὐγῆς· αὐγῆς ἢ δηλονότι φημὲν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐδόθη τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τοὶ πολλὴν ἔχουσι τῶν ἀσίβησαν· ἐλάττωσαν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τῶν κτίσαντα.

Ex cat. ined. ad
Is. f. 131.

Εἴη δ' ἂν εἰκότως καὶ σφόδρα γε δὴ καρπὸς ἀληθοῦς μεταγνώσεως, πίστις μὲν πρὸ πάντων ἢ εἰς Χριστὸν, ζωῆς ἢ τῶν εὐαγγελικῆς ἢ καινότης, τῶν μὲν τῶν γραμματέων ἀπιλλαγμένη παχύτης, ἰσχυρὴν ἢ ὡσπερ τινα καὶ καθαρωτάτῳ τῶν ἐν πνεύματι λαζείαν προσφέρουσα.

Ex cat. ad Hier.
cod. f. 147. b.

Ἐνοεῖν οὖν ἀληθῆς, ὅτι ἀρονημέως οὐκ ἡδὴ τῶν τύπων παρ' ἡμῶν ἐζήτα θεός, μάλλον ἢ τὰ ἐξ αὐτῶν ὠδασκιδούμενα, τούτῃσι τῶν ἐν πνεύματι λαζείας τῶν δυνάμιν.

Ex cat. ad Hier.
ibidem.

Κατεσυνημένη γὰρ ὄντως ἢ πάροινός τε καὶ ἀλαζῶν Ἰερουσαλήμ, τῶν τῶν σωτηρίας καὶ ζωῆς χορηγόν τε καὶ πρῦταν, τῶν εἰς ἄγαν ἀπονοίαις ἀποσοβήσασα, καὶ τοῖς ὑπὲρ λόγον τολμήμασι, καὶ οὐχ ἐκόντα ἡδὴ πῶς εἰς ἕτερος μεταχωρεῖν ἀναγκάσασα.

Ex cat. ad Hier.
ibidem.

Quum Cyrilli amplissima extet in Iohannem explanatio in duodecim libros diffusa, ex qua tamen vitio codicum septimus atque octavus liber excederunt, quos nonnisi gallicanae cuiusdam catenae laciniis utcumque Aubertus supplevit, huc mens mea convertenda fuit: et quia libri illi desiderati nondum mihi nec aliis obvii fuerunt, consului catenam priscam, inter vaticanas praestantem, quam ceteroqui cum edita gallicana conspirare passim deprehendi, ita tamen ut fragmenta nova aliquot, tamquam auri dilapsi ramenta, mihi obtulerit, quae ne in corderiana quidem ad Iohannem catena reperta sunt. Rursus quum decimus sextus Macarii tractatus in Lazari resurrectione apud Iohannem narrata totus vertatur, quae pars cyrilliani commentarii in praedictis lacunis cubat (ed. Aubert. T. IV. p. 676.) haec quoque Macarium compellavi, num forte mihi novum aliquid poscenti praeberet: quod reapse, modicum licet, impetravi: etsi enim Macarius quoque eadem prope fragmenta quae sunt in Iohannis catenis recitat, nihilominus segmenta nonnulla editoribus Cyrilli ignota servavit. Aliae insuper in Auberti editione parvae veluti denotantur punctis lacunae (seu verae sint seu ficticiae) quas vaticanae catenae ope explere mihi non licuit: immo unam cap. VII. 21. ed. Aubert. T. IV. p. 499. imaginariam prorsus esse cognovi. Etenim in codice vat. f. 89. b. recte continua scribitur oratio: καὶ προσωρεῖ τὸς ὑβρίζοντας· ἀπειλεῖ δὲ χειρὶς etc. Obiter etiam dicam, me contulisse cum codice vat. 587. lacunas quae sunt in Cyrilli ad Oseam ac Zachariam editis commentariis; nullo tamen fructu, tantumdem enim in codice deesse cognovi. Sed age iam librorum VII. et VIII. in Iohannem deperditorum supplementis, quae sunt in Auberti editione, nonnulla nos adliicimus.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

Cap. X. 22.
Cod. f. 200.

Κυρίλλος. Περὶ δὲ ἐν ταῖς ἑρτυαῖς ὁ κύριος, οὐχ ὡς συνειρτάσων πῶς γέρε; ὁ εἶπων, μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἑρτυὰς ὑμῶν ἀλλ' ἵνα τοὺς ἐπαφελεῖς αὐτοῦ λόγος ὅπῃ παρσισία πολλῶν εἴπη, ἐμφανῆ ἑαυτὸν καταστήσας τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἀζητήτως αὐτοῖς ἑαυτὸν καταμίξας· ἐγκαίνια δὲ οἰπτεόν ἐσταῦθα, ἵτοι τὴν πρῶτῳ ἑρτυῖν, καθ' ἣν ὁ Σολομὼν ἐπετέλεσε τὰ ἐγκαίνια· ἢ ὅτε ἔ Ζοροβάβελ ὑπτερον σὺν τῷ Ἰησοῦ μὲν τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τὸν καὶν φροδόμενον χειμῶνος δὲ καὶ ὑετοῦ ὄντος τλίκαῦτα, εἰκότως ἅπαντες ὅπῃ τὴν στοῶν ἐτρεχον· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκεῖ ἦλθεν, ἵνα πᾶσι γνωρίσῃ ἑαυτὸν τοῖς Θέλοισιν αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ μεταδῶ αὐτοῖς ὠφελείας· οἱ γὰρ ἐρωῶντες ἠκουῶντο πρὸς τὸ ἐρωτᾶν τί αὐτῶν· ὅτι καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀρχαῖς πεφύκασιν οἱ ἀνθρώποι τοὺς τοιοῦτους ἐπιμελῶς ἀνακινῶν λόγους.

v. 20.
Cod. f. 205. b.

In catena vaticana, aequae ac in editione Cyrilli T. IV. p. 666, legitur illa pars explanationis quae incipit ἕσας γὰρ τὰ ἀνθρώπινα. Verumtamen in editione fragmentum desinit in verbis μιζων δε οὕτως ὡς ἀν εἶη θεός πρὸς τὰ ποιήματα. At enim in codice post praedicta verba, sic inedita prosequitur praeclara particula: ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμέν· διὰ μὲν τῶ ἐν, τὴν ταυτότητα τῆ οὐσίας σημαίνει· δε, δὲ τοῦ, ἐσμέν, εἰς δύοδα τέμνει τὸ νεούμενον, καὶ ἄλλιν εἰς μίαν περισφίγγει θεότητα.

v. 40.

Catena vat. f. 217. b. differt aliquantum sub initio a catena gallicana apud Aubertum p. 675, et a corderiana p. 275. sic: δι' ὅν μὲν τοῖ ἀπανίσταται τῆ Ἰερουσαλὶμ ὁ Χριστὸς, αἰνίττεται ὅτι καταλείψει μὲν τὴν Ἰουδαίαν, ὅπῃ δὲ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐξ ἐθνῶν μεταβήσεται, τὴν ἔχσαν ἐν ἑαυτῇ τὴν πηγὴν τὴν ἕλιαν τῆ βαπτίσεως, τοῦτέστι τὸν Ἰουδαῖον, ὃν οἱ περάσαντες δε, τῆ ἕλις βαπτίσεως. Cetera ut in edd.

Cap. XI. 31.
Mac. tract. 16.
cod. f. 372. b.

Καὶ τὸ ἐρωτᾶν οὐν οὐδεμίαν ἀρνοῖν φέρε τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γημεμένῳ· ἀλλ' ἐκ τοῦδε μᾶλλον ἴσος τῆ πατρὶς δεικνύται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐρωτᾶ περὶ Ἀδάμ ἢν καὶ οὗτος ἀρνοῖαν σοφίζεται, καὶ πτωθάνεται περὶ τεθείκατε, ὥστε δε, τῆ πύσεως, πλῆθος σωματρηθῆναι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν, καὶ παρὰ τῆ ἐχθρῶν μᾶλλον μαρτυρηθῆναι τὸ παράδοξον τῆ ἀναβιώσεως τῆ ἡδη διαφθαρέντος. - Ἐρωτᾶ τίνῳ οὐχ ὡς ἀρνοῖν· καὶ γὰρ ἐπ' ἀλλοδαπῆς ἄν, εἰδὼς ὅτι τέθνηκε, πῶς ἂν ἠγνώσει τὸ μνῆμα; λέγει δὲ οὕτως ὡς ἀρλοκέμπος· οὐ μὲν δὲ εἶπεν, ἀρνοῖν εἰς τὸ μνημεῖον, ἐγερῶ γὰρ αὐτὸν· εἰ καὶ τὸ μάλιστα ἐρωτῆται οὕτως, ταύτῳ ἔχει τὴν ἐμφασιν· ὅμως καὶ τοῦτο εἰπὼν, πολλοὺς παρεσκύασε προβαδίζων αὐτοῦ, ὡς ὑποδείκνυται τὸ ζητούμενον· οἰκονομικῶς οὐν καὶ τοῦτο εἶπεν, ἕλιαν δε, τῆ βήματος πολλοὺς εἰς τὸν τόπον· καὶ ἀρνοῖν σχηματίζεται, τὴν τῆ ἀνθρώπινης δουλίας καὶ πτωχείαν οὐδαμοῦ παραιτούμενος ὁ φύσει θεός, καὶ πάντα εἰδὼς οὐ τὰ γεγονότα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσόμενα πρὶν γήσεως αὐτῶν.

v. 35.
Mac. tract. 16.
cod. f. 371.

Ἀντὶ τῆ, κεινημένος εἰς ἔλεον ἐκ τῆ δακρύσει πολλοὺς ἐνετείλατο τρέπον τινὰ τῷ ἰδίῳ πνεύματι καταπαλαῖν, καὶ πρὸ καιροῦ, τῆ θανάτου, καὶ ἀναστήσει τὸν Λάζαρον.

v. 34.
Mac. tract. 16.
cod. f. 276. b.

Τὸν γὰρ λίθον οὐκ ἀπεκύλισε δι' ἑαυτοῦ, ἐν μὲν διδάσκων, ὅτι περιττὸν τὸ μὴ ἐν τοῖς ἀναγκασίαις θαυματουργεῖν· ἕτερον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐγερεῖ τοὺς νεκροὺς ἐν τῇ σιωταλείᾳ, παραστήσονται δὲ εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ἀράζματος οἱ ἄγγελοι, οὓς καὶ θριστῆς ἀλλαχοῦ παραβολικῶς ἀποκαλεῖ ὁ κύριος.

v. 40.

Apud Macarium f. 280. verba Cyrilli aliquot scribuntur quae evidentur in Auberti editione p. 689. mendose desunt. Editio enim: δε, τὰς Ἰουδαϊκὰς ὑπονοίας φησὶν· ἀλλ' εὐδοκία καὶ θελήσει. At vero apud Macarium Cyrillus: δε, τὰς Ἰουδαϊκὰς ὑπονοίας φησὶν· ἢκα γὰρ οὐκ ἀπ' ἑαυτοῦ, ὡς οἱ ψευδοπροφήται, ἀλλ' εὐδοκία ἐπὶ καὶ θελήσει.

Apud Macarium f. 383-384. suppletur nonnullorum versuum lacuna editionis p. 690. fin. Etenim editio sic: *περὸντες γὰρ εἰς ἁμαρτίαν, τοῖς ᾧ θανάτῳ δεσμοῖς καταδεσμεύθημεν· λάμβανε δέ μοι τὸ θαῦμα etc.* At Cyrillus apud Maear. in codice ita: *περὸντες γὰρ εἰς ἁμαρτίαν, καθ' ἑσπέρ τι κάλυμμα τὴν ἐντεῦθεν αἰσχύνῳ τῷ ᾧ ψυχῆς προσώπῳ περιτεθείκαμεν, καὶ τοῖς ᾧ θανάτῳ καταδεσμεύθημεν βρόχοις· ὅταν οὖν ἡμᾶς καὶ τὸν ᾧ ἀναστάσεως καιρὸν ᾧ δὲ τῆς μνημάτων ἐξέσειη Χριστὸς, τότε καὶ ᾧ ἀρχαίων ἀπολύσεως καιρῶν, καὶ περιελθὼν τρέπον τινα ᾧ αἰσχύνῳ τὸ κάλυμμα, λειπὼν ἐλευθέρως ἀνεῖσθαι κελύει, οὗθ' ὑποκειμένους τῇ φθερᾷ καὶ τοῖς εἰωθόσι κακοῖς· ὡς πηγεῦσθαι ἐν ἡμῖν τὸ δι' ἐνὸς ᾧ ποροπητῶν εἰρημένον, ἐξελίσεισθε καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐν δεσμῶν ἀνεμένα· Λάμβανε δέ μοι τὸ θαῦμα etc.*

Cap. XI. 49. ubi in Auberti editione p. 692. legitur mendose et cum lacuna καὶ ἀγαπῶν ὥσπερ . . . τὰ οὐκ ὄντα, in cat. vat. f. 242. b. emendate pleneque est καὶ ἀγαπῶν ὥσπερ εἰς ὑπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα. Item ubi in editione p. 693. v. ult. ad cap. XI. 55. legitur *ὁὗ Χριστὸν γίνονται*, in cat. vat. f. 245. (quod est codicis mutili folium extremum) recte, ut ibi praecedentia demonstrant, scribitur *ὁὗ Χριστιανῶν γίνονται*.

Diximus antea p. 133. invenisse nos partim in catena vat., partim in Macarii opere, supplementa aliqua deperditorum septimi et octavi librorum sancti Cyrilli in Iohannem; eaque frustra, pauca licet, typis habes heic superius impressa. Deinde vero pleniore alia vestigata inter codices vaticanos catena (Reg. svec. cod. 9.) in Iohannem, comperimus prorsus, auctorem huius habuisse integros illos Cyrilli libros, ex iisque non paenitenda excerpta fecisse, quorum nos partem modo in Auberti supplementis, modo in Corderii catena, modo utrobique edita cognovimus, ideoque omisimus; partem tamen non spernendam, utrique editori incognitam, vidimus, eamque statim in sequentibus paginis lectori nostro libenter exhibemus.

Κυρίλλῳ. Τάχα δὲ οἱ πολλοὶ ᾧ πιστευόντων, καὶ μὴ ἄτρεπτον καὶ βέβαιον ἔχοντες τὴν πίστιν, τοιοῦτοί εἰσι ὡς τ' ἂν εἰπεῖν περὶ αὐτῶν ὅτι πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπιδέχονται τὸ ἀποθνήσκειν, καὶ ἀποθανοῖν ποιεῖ ἀποθανόντες δὲ, οὐ μένουσιν ἐν θανάτῳ, ἀλλὰ ζήσονται· εἰ δέ τις ἤδη τὸ ἄτρεπτον καὶ βέβαιον ἀνεληφώς, μὴ ταῦτις ᾧ ἔξωθεν πιστεύσει, οὗτος ἂν εἴη ὁ ζῶν καὶ πιστεύων καὶ μὴ ἀποθανούμενος εἰς τὸν αἰῶνα· οἷος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· τίς ἡμᾶς χωρήσει διὰ τὸ ἀγάπαις ᾧ Χριστοῦ; καὶ τὰ ἐξῆς.

v. 25.
Cat. f. 123. b.

Οὐκ ἀγνοοῦντος τὸ σημεῖον, τὸ πεῦ τεθείκατε Λάζαρον, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα φίλον ἀπὸ τὸ ἀφιλόκομπον, παραιτεῖται λέγειν, ἀπίωμεν εἰς τὸ μνημεῖον· ἐτέρῳ δὲ τρέπῳ τούτῳ φησι ἄλλως τε λέγων ὁ κύριος, πεῦ τεθείκατε αὐτὸν, πολλοὺς ἐποίησε τοὺς συμβαδίζοντας καὶ καταμπύειν ἐθέλοντας, μάλιστα ὅταν ὁ διερωτῶν (ᾧ) δεκκοῖα τίμιος· εἰκὸς δὲ ὅτι ἐπειπερ ἦν ἐν ἀπὸ θεοῦ τὸ καὶ ἀνθρώπου, ἀναμίσθῃ τῷ θεοπροπέτῳ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἄπεισι μὴ τερατοργήσῳ ὡς θεός, λαλεῖ δὲ ὡς ἀνθρώπου· καὶ ἄπειρ οἶδεν ὡς θεός, ἀρνεῖν ἔσθ' ὅτε σχηματίζεται, τὴν ᾧ ἀνθρωπότητος πτωχείαν εὐδαμῶ παραιτούμενος.

v. 1.
Cat. f. 123. b.

Καταπλήττειται πάλιν ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς, διακρύβουσαν βλέπων τὴν ἀδάκρυτον φύσιν καὶ τὸ πάθος ἦν ἀνθρώπινον· ἡλεῖ γὰρ εἰκότως κατεφθαρμένον ὄρων τὸν κατ' ἰδίαν εἰκόνα, καὶ ἐπιστηγνάξει ταῖς ἡμετέραις συμφοραῖς· εἰ γὰρ μὴ δεδάκρυκεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἂν τὸ ἐμὸν περιεστάλοι δάκρυον· ὅσπερ γὰρ τρέπον αὐτὸς ἦν ὁ λόγος ὁ εἰπὼν ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζῶν διδύς τῷ κόσμῳ, συγκεχώρικεν διὰ μέρος ᾧ ἰδίᾳ (ἀρτος ἰσχύει κατ' αὐτῆς τὸ πνεῦν, οὕτω καὶ ταῦτα γυτῆς ἀετιδῆκτες ὡν ὡς θεός, ἐφῆκεν συνεπαθῆναι ἐπιπνευθῆναι παρὸς δακρυῖα τῆς ἡμετέρας ὑπογραμμὸν ἡμέτερον· ὥσπερ γὰρ τὸ κλαῖν σφοδρῶς, ᾧ ἀποσωτάτων εἶποι τίς ἂν, οὕτω τὸ μηδ' ὅλως ἀνασχέσθαι κλαῖν, σκληρὸν καὶ ἀσυμπαθές (1).

v. 25.
Cat. ibidem.

Τὰ μεγάλα ᾧ κατορθωμάτων ἀπιστεῖσθαι φιλεῖ· θαυμαστὸν εὐδὲν, εἰ τὴν πίστιν ὁμολογήσας, πάλιν ὀλιγοπιστία χαιμάζεται· εἰκότως δὲ τι καὶ ἕτερον νοσήσασαν τοῦτο φάναι παρὸν· ἐκ πολλῆς γὰρ ὡς εἰκὸν εὐλαβείας, τ' ἐκ ᾧ τεθνηκότος δυσώδους ἐμπνεῖς ἀντιλαβείσθαι Χριστὸν οὐ θεοῦ-

v. 30.
Cat. ibidem.

(1) Huius et sequentis fragmenti nonnisi particulae quaedam extabant in opp. Cyrilli T. IV. p. 686 et 687. et in catena corderiana p. 291.

ταται πάσχοντες δὲ καὶ ἕτερον εἶπε νεκρῶν κειμένους· ἀπὸ γὰρ δυσάδους ὁσμῆς, κατακρύπτειν τῷ τάφῳ τὰ τῆ κατοικημένην λείψανα δεξ. σαφέως ποιούμεθα, ἀτιμίαν τῆ κειμένων νεμίζοντες τὸ τῆ ἔτι ζώντων ἐπ' αὐτῆ βδελυγμένον· ἐρυθρῶ δ' ὡπερ ἡ φύσις τὸ παρὰ φύσιν ὑπομένοντα πάθος· εὐ γὰρ θανάτου δεικνύσας ὁ θεός, εὐδὲ τίρπεται ἐπὶ ἀπωλείᾳ ζώντων.

Cap. XI. 13.
Cod. f. 128.

In editione Cyrilli p. 690, et in catena corderiana p. 295. fragmentum desinit in verbis ἵνα τοῖς ἐκείνῳ προσδοκώμενον ἐπιδείξῃ τὸν τύπον. At vero in codice f. 128. prosequitur Cyrillus. οὐτε γὰρ τὸν ἑαυτοῦ τάφον διακινῶν τῆ θείου λόγου ταύτην περιλάθεται, καὶ τῆ ἐν ψυχῇ νεκρότητας τὴν δυσάδην ἔχοντες, καὶ εἰκόντες νεκρῶν οἰκητήριον, ἐλθόντος πρὸς αὐτούς τῆ λόγου ἀκούσει, καὶ καὶ ἐπὶ αὐτοῖς αὐτοῦ τῆ δουλοῦ τῆ ἐκείνῳ αὐτῶν γέροντες δ' ὄνομα ἔστω, ἐξέρχονται ἐπὶ κρησὶ τῆ νεκρῶν δεσμῶν δεδιμένοι· ἐξῆλθεν γὰρ φησὶ ὁ τεθνηκώς δεδιμένος· εἶτα παρόντος τῆ Ἰησοῦ καὶ τῆ μαθητῶν, καὶ κηλεύσαντες αὐτοῖς, γύμνοι τῆ τῆ νεκρῶν δεσμῶν τὸν σπαιδέντα τῷ ὠφῆ τῆ θείου καὶ ἡγρόμικον ἐξω τῆ μιμνήσκῃ· ὁ δὲ γιθίσις ἀπεισιν ἐλεύθερος, καὶ ἐξῆς σωμανάκει τῷ Ἰησοῦ τοιαύτη τινὸς τάρματος σύμβολον ἔῃ μοι δίκαι ὁ Λάζαρος, ὅστις μὴ ἦν δὲ ἐκ Βηθανίας τῆ τῆ Ἰσραὴλ· εἰς κ' ἠδὲ ἰσχυρὸν ὑπερτον, καὶ τοι γὰρ ὅτε ἰσχυρὸν φίλος ἂν τῆ Ἰησοῦ· εὐ δὲ εὐν ἀπερινώσκειν καὶ τὸν ἐν ἐσχάτῃ κακίᾳ γινόμενον· καὶ ὅτι καλὸν μὴ τὸ μὴ ἀδνεῖν· εἰ δὲ τις ἀδνεῖ, εὐχέσθω ἵνα μὴ ἡ ἀδνεῖα αὐτοῦ πρὸς θάνατον γένηται, ἀλλ' ὑπερ τῆ δόξης τῆ θείου· ὅ τε ἔστιν ἰδεῖν τὸν ἀκούσθοντα τῷ Ἰησοῦ, τίνα σθένον ὁ τοιοῦτος ἐξέρχεται μὴ δεξ τὴν Ἰησοῦ φωνήν· ἔτι δὲ σειραῖς τῆ ἰδίων ἀμαρτημάτων δεδιμένος καὶ ἐσφιγμένος· δεξ μὴ τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ ἀκηκοῖναι τῆ Ἰησοῦ φωνῆς, ζῶν δεξ δὲ τὸ μὴ ἀποκλιθεῖν τῆ τῆ ἀμαρτίας δεσμῶν, μηδὲ ἠδὲ δύνασθαι ἐλευθερίας ἐπιβαλεῖν ποῖν, ἀλλὰ μηδὲ ἐπερθεῖν ἀπολευμένως τὰ διαφέροντα, δεδιμένος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας δεσμῶν νεκρῶν κρησὶ καὶ δεξ ταύτας τὴν ὄψιν τῆ ἀργεία κακαλυμμένους· δεξ δὲ τὴν κρότταξιν τῆ Ἰησοῦ λιθίσις καὶ ἀφεθείσις, περιύεται τοιαύτῳ περιάν, ὥστε φθάσαι αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἕνα καὶ αὐτὸν ἡγρόμικον τῆ σωμανακειμένον ἀπὸ Ἰησοῦ· τίσι δὲ λύειν αὐτὸν ἐπέτρεψεν, εὐ γέγραπται· ἢ τοῖς μαθηταῖς, ἢ τοῖς σωμακοκλεθήσασιν ἰσχυροῖς, ἢ καὶ ἀγγέλοις ἕως τοῖς διακεκμημένοις ἀπὸ πρὸς τὴν τῆ ἀνδρώστων σωτηρίαν· καὶ ἔστι γὰρ σιωδεῖν ἀποθνησκόντων διαφορὰν, τῆ μὴ μὴ ὅπως ἐξόντων τῆ εἰς, ὡς ὅπῃ τῆ Ἰαίρις θυγατρὸς, τῆ δὲ ἠδὲ ἀπίοντων ἐπὶ τὸ μνήμα, ὡς ὅπῃ τῆ ἰούσις τῆ χήρας· τῆ δὲ καὶ τεθόντων ἐν τῷ μνημίῳ καὶ ἠδὲ σισπτότων· ἀθλοῖσι δὲ παρὰ τούτοις οἱ ὅπῃ σπείον ἐμβραδύνοντες ἐν τοῖς μνήμασι.

v. 17.
Cod. f. 129.

Οὐχ ὡς καὶ πνεῦμα προφητείας ἐπὶ Καϊάρα ἐφέθη· οὐ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἐπιβαλεῖν σιωσῆσιν καὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τινὰ σωτηρίαν τῷ ἀληθεῖ καὶ ἡγρόμικον φράγματι σωδραμόν· συγχωρηθέν ἀπὸ τῆ τοιαύτης ἐπιφασίας καθ' ὅτι ἦν ἀρχιερέως, ἵνα δεξ τῆ στίματος αὐτοῦ φανερὸν γένηται τὸ κερυμμένον τοῖς ἀνθρώποις ἕως τότε καὶ ἡγρόμικον.

v. 15.
Cod. f. 130.

Ἐν τῷ καιρῷ τῆ ἐσρτῆς τῆ σκηνωσπησίας ἀπαθῶν τὴν περιεκίδα ἀνελεθεῖν ὁ νόμος ἐκέλειεν εἰς τὴν ἐσρτῆν εἰς τὴν ἐγρίαν πόλιν, καὶ τιμαρίαν ὀρίζεται τοῖς μὴ ἀνιούσι· τῷ γὰρ μὴν ἐν τῷ τῆ πάσχα καιρῷ ἐθῆκεν ὁ νόμος ἀνεγκλήτως ἐν ἰδίαις ἐκάστῳ πόλεσι τε καὶ οἰκίσι· ἀπὸ δὲ οὐν τὸ μὴ σωδραμῆν ἐθαλῆσαι τοῖς τῆ ἐσρτῆς ἐθεσι καὶ τὸν νόμον, τὸ μὴ ἐλθεῖν ἔρασκον εἰς τὴν ἐσρτῆν.

Cap. XII. 17.
Cod. f. 132.

Ἀναγκαῖως ἄρα καὶ τῆ τάξει τελευταῖον τὸ καὶ τὸν Λάζαρον ὁ κύριος τεθαυματεύρηκεν, ἵνα ὅπῃ προσφάτω τούτῳ γηγρόντι τιμηθεῖν μὴ ἐπιφανέστερον ὑπὸ τῆ πλήθους, τῆ δὲ τιμῆς ἐνεκὸν ὑπεραγρήσαντες οἱ φαρισαῖοι βουλεύσασιν κατ' αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἐπιτελεθεῖν τὸ πάθος, ὅπερ καὶ γίνεται· οἱ γούν φαρισαῖοι εἶπον πρὸς αὐτούς· θιαρεῖτε, ὅτι οὐκ ἀφελεῖτε εὐδέν; ὀρώσιν ἔτι μάτῳ ἀντιλέγσιν πρὸς τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν· μάτῳ ἀφορίζσιν τοὺς πιστεύοντας, τὰ μὴ διαλεγόμενοι, τὰ δὲ ἀπειλοῦντες· πάντα εὐν ἀνωφελεῖ φασὶν ἔῃ, εἰ μὴ πρὸς ἀναίρεσιν αὐτοῦ σφάσασιντο· ἰδοὺ γὰρ φασὶ τὸ εὐμπαν ἀπὸ πλῆθους ἀκελευθεῖ.

v. 17.
Cod. f. 132.

Τούτέστι, μὴ δὴ κωλύσῃς ἰόντα πρὸς θάνατον, ἀλλὰ συγκατάμυσσον δεξ τὸ πᾶσι λυσιτελέσ· δόξα γὰρ Χριστοῦ ὁ σταυρός· δοξάζεται δὲ καὶ πατὴρ, ὅταν φαίνηται τοιοῦτον ἔχων τὸν ἐξ ἑαυτοῦ ὅπῃσις περ ὑπάρχειν αὐτὸς ὑπονοῖται· ἔστι δὲ ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρώπος, φῶς καὶ ζωὴ, καὶ φθορῆς ἀμείνων.

ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΕΙΣ ΙΕΖΕΚΙΗΛ. (1)

Καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῶ ἐνί.

Cap. I. 6.

Εσθήκασι γὰρ αἰ πῶς αἱ νοεραὶ καὶ ἄνω δυνάμεις, οὐκ ὀκλάζουσαι πρὸς τὰ αἰσχίω, ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον τῆς αὐταῖς προπούσης ζωῆς δειπτοῦσι τρίβον.

Cat. Ezech.
f. 192. b.

Καὶ ἔσονται ἐπὶ τῶν ἐρέων ὡς περιστεραί.

Cap. VII. 16.

Οἱ μακάριοι μαθηταί· περιῆλθον γὰρ πᾶσαν ὑπ' οὐρανὸν, τὸ Χριστοῦ λαλοῦντες μυστήριον, καὶ ῥῆθ' καὶ λύραν ἔχοντες αὐτό.

Cat. f. 198. b.

Καὶ ἐὰν ὄσιν αἱ τρεῖς ἄνδρες οὗτοι ἐν μέσῳ αὐτῆς, Νῶε, καὶ Δαυὶδ, καὶ Ἰῶβ.

Cap. XIV. 14.

Ἐπειδὴ οἶμαι δεῖν οὐκ ἀβασανίστους ἔαν τὰς τοῦ προφήτου φωνὰς, φέρε λέγωμεν τί δήποτε, Νῶε καὶ Ἰῶβ καὶ Δαυὶδ τεθνεώτων ἤδη, τάχα δέ που καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ, σωθῆσεσθαι φησιν αὐτοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ, καὶ τοι τῆς ἄλλης ἀπάσης γῆς καθ' ἧς ἂν ἡ τοῦ θανάτου ψῆφος ἐκφέροιο καταφθειρομένης; ἔοικε τοίνυν τῶ μὲν Νῶε παρεικάζειν τοὺς διὰ πίστεως τῆς εἰς θεὸν εὐεργετοῦντας αὐτῶ· τῶ γε μὴν Δαυὶδ τοὺς σοφοὺς τε καὶ διορατικούς· Ἰῶβ δὲ πάλιν τοὺς διὰ γε τῆς ὑπομονῆς, δῆλον δὲ ὅτι τῆς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐσπαινομένων εὐαρεστοῦντας αὐτῶ.

Cat. f. 203. b.

Καὶ λήψεται ἐγὼ ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου ἐκ καρυθῆς.

Cap. XVII.
22.

Κέδροις μὲν ἀπεικάζει ταῖς ὑψηλαῖς καὶ εὐκοσμοτάταις τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐν οἷς τὸ ἐπίλεκτον, καὶ οἷον εἴ τις καρδία γέγονεν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ἐξ οὗ λαβὼν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ κατεφύτευσε τὸν Ἐμμανουὴλ, ὃς καὶ εἰς κέδρον ἀνέστη μεγάλην, καὶ εἰσεδέξατο πάντα εἰς ἰδίαν σκιάν· ἔγνω τε λοιπὸν ἡ ὑφήλιος σύμπασα τὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος θεοῦ δυνάμιν τε καὶ ἐξουσίαν· τεταπείνωκε γὰρ τὸ ξύλον τὸ ὑγρόν, θῦναι δὲ καὶ ἀναβλαστῆναι παρεσκεύασε τὸ ξύλον τὸ ξη-

Cat. f. 208.

(1) Cyrilli in minores prophetas commentarii extant editi; item in Esaiam. In Hieremiam vero multi sunt loci Cyrilli in Ghislerii edita, ut diximus, graece et latine catena. In Daniele locos Cyrilli edidimus nos cum catena vaticana, Script. vet. T. I. Denique ad Ezechielem magnam legimus Patrum cateenam in codice quodam vaticano, ubi tamen nonnisi pauca, quae heic exhibemus, Cyrilli fragmenta comperimus, quamvis aliunde constat Cyrillum more suo in Ezechielem late scripsisse.

ρον. τούτέστιν ἐξ ἔθνων ἐκκλησίαν. ταῖς τοῦ διαβόλου πλεονεξίαις
κατευανθέν. *

* ita cod.

Cap. XX. 25.

Καὶ ἐγὼ ἔδωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ.

Cat. f. 210. b.

Ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς θεωρίαν πνευματικὴν, ὁ νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή· ὅσον γε μὲν εἰς τὴν τοῦ πράγματος εἰκαιότητα, καὶ μόνην τὴν ἐν σκιαῖς λατρείαν, οὐ καλὰ τὰ προστάγματα, ἀλλ' οὐδὲ ζωῆς τῆς αἰωνίου πρόξενον· δικαιούται γὰρ οὐδεὶς ἐν νόμῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Cap. XXXIV.

Ἴδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε.

Cat. f. 221.

Ἐξαιτοῦντες γὰρ κατὰ τὸν νόμον δεκάτας, ἀπαρχάς, εὐχαριστήρια, καὶ ταῖς ἐκ λαῶν δωροφορίαις ἐντροφῶντες ἀσώτως, οὐδένα τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐποιοῦντο λόγον.

v. 18.

Καὶ οὐχ ἰκανὸν ὑμῖν ἔτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε;

Cat. f. 221. b.

Νομομαθεῖς γὰρ ὄντες οἱ ἐξ αἵματος Λευὶ, καὶ καλλίστην ἄσπερ νομὴν, λεπτόν δὲ καὶ διειδῆδες ἔχοντες ὕδωρ τὴν διὰ Μωϋσέως παιδευσιν οὐκ ἀνικάνως ἔχουσιν ποδηγεῖν εἰς ἀλήθειαν, κατεπάτουν τρόπον τινα τὴν νομὴν συνετάραττον δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, παχεῖάν τινα καὶ ἰλώδη καὶ γαιώδους ἀκαθαρσίας ἀνάπλεον παραλιθέντες διδασκαλίαν τοῖς ἐν τάξει προβάτων ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς ὡς κριοῖς.

v. 23.

Καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς παιμένα ἕνα - τὸν δούλον μου Δαβίδ.

Cat. f. 225.

Ὅτι δὲ περὶ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτά φησιν, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν προτετελευτηκότος γὰρ ἤδη τοῦ μακαρίου Δαβίδ καὶ ἐν τάφοις ἤδη κειμένου, προεφήτευσεν μὲν ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ· ἐποιεῖτο δὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ὡς ἐσομένην κατὰ καιροὺς, καὶ οὐχ ὡς ἤδη τετελεσμένην· ἐπὶ γὰρ τοῖς ἐσομένοις αἱ ὑποσχέσεις, οὐκέτι τοῖς ἤδη πεπραγμένοις.

In graeca cat. vat. ms. quam latine tantum edidit olim Peltanus, ad Prov. cap. VIII. 22. κύριος ἔκτισέ με, hanc legebam S. Cyrilli commentationem.

Κυρίλλου. Τὸ ἔκτισέ με, ἀν περὶ Θεότητος ἐκλάβης, ἀντὶ τοῦ κατέστησέ με· ὡς τὸ, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός· καὶ, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ὡς ἑαυτῶ· οὐ γὰρ οὐσιωδῶς, ἵνα κτίσῃ τοὺς ἤδη γεγενημένους, ἀλλ' ἵνα καλῶσθήσῃ· κατέστησεν οὖν με ἀρχὴν τῶν προνοητικῶν αὐτοῦ καὶ ποιητικῶν ἔργων· καὶ τῷ Δαβίδ γὰρ λέγει· ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ.

DE PRAEFATIONE QUAM NICETAS SERRARUM PRIMO

DEINDE HERACLEENSIS ARCHIEPISCOPUS

CATENAE SVAE IN PSALMOS PRAEPOSUIT.

Ante sancti Cyrilli ineditam in psalmos explanationem, quam ex duodecim bibliothecae vaticanae codicibus, unoque etiam veronensi fragmento, colligendam pro viribus ordinandamque curavi, praefationem mihi placet tamquam in limine collocare Nicetae metropolitanae heracleensis, qui saeculo Christi undecimo, magnam quidem sibimet laudem, legentibus autem parem utilitatem, comparavit contexendis ad omnes paene sacrorum Bibliorum libros catenis, quo veluti in thesauro tot iacent priscorum Patrum reliquiae, alibi saepe non reperiendae. Nicetae haec praefatio editur a me ex codice vaticano A, catenam in psalmos a primo usque ad LXXVI. continente, ex quo item codice potiores ferme et copiosiores S. Cyrilli partes, ineditas ut dixi, decerpsi. Porro in hac ipsa praefatione Nicetas ab instituto suo non recedit: etenim pauca ipse prolocutus, reliqua omnia ex variorum patrum scriptis, ut videre est, coacervat.

Συναγωγή ἐξηγήσεων ἀπὸ διαφορῶν ἀγίων πατέρων καὶ διδασκάλων
εἰς τὴν βίβλον τῶν ψαλμῶν, συλλεγεῖσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου
μητροπολίτου Ἡρακλείας κυρίου Νικήτα τοῦ τῶν Σερρών.

Cod. A. I. 1.

Πρόκειται μὲν ἡμῖν τῶν ἱερῶν ψαλμῶν ἡ ἐξηγήσις· δεῖ δὲ πρότερον ἐκδέσθαι τινα τῶ σκοπῷ συλλαμβανόμενα, καὶ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν τῶν ψαλμῶν ἀνάπτυξιν· ἔστιν οὖν ταῦτα τὰ ζητήσεως ἄξια· πρῶτον μὲν πότε ἀπὸ τῆς ἑβραϊδος εἰς τὴν ἑλληνίδα γλῶτταν ἡ παλαιὰ καὶ θεία γραφὴ μετεβλήθη, καὶ ποσῶν καὶ ποίαν ἐρμηνείαν ἡμεῖς ἐδεξάμεθα· δεύτερον δὲ, τίς ἡ αἰτία τῆς τῶν προφητικῶν βιβλίων ἀσφαλείας· τρίτον τί τὸ ψαλτήριον, καὶ τίς ὁ ψαλμός, καὶ τί τὸ διάψαλμα πολλαχῶς τῶν γραφῶν εὐρισκόμενα, καὶ τί δηλοῖ τὸ ἀλληλουΐα· τί τε διαφέρει ψαλμός καὶ ᾠδὴ· καὶ ὕμνος καὶ αἰνσις καὶ προσευχὴ· τέταρτον δὲ, εἰ πάντες τοῦ Δαβὶδ εἰς ψαλμοὶ, καὶ τίνας ἔνεκεν εὐρύθμω καὶ μετ' ᾠδῆς αὐτῆ ἡ προφητεία λεγεται· πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον, εἰς πόσας μερίδας τὸ τῶν ψαλμῶν βιβλίον διήρηται· ταῦτα τῶν εἰς ἀριθμὸν δέμενοι τὰ κεφάλαια, φέρε πρῶτον τὸ πρῶτον ζητήσωμεν, ὡδὲ πως τοῦ λόγου ἀρχόμενοι.

Φιλωνος καὶ Ἰουστίνου.

Πάλαι μὲν Ἰουδαῖοι μόνοι τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης εἶχον βιβλία κατὰ τὴν αὐτῶν συγγραφέντα διάλεκτον· ἡμεῖς δὲ τὴν ἐντεῦθεν οὖν ἐτρογῶμεν ὠφέλειαν· ὅτε δὲ μετὰ Ἀλεξάνδρον τὸν μακεδόνα ὁ φιλάδελφος Πτολεμαῖος κατ' Αἴγυπτον ἐβασίλευσε, ζῆλον λαβὼν τῆς τῶν Ἰουδαίων φιλοσοφίας, εἰς ἑλλάδα γλῶσσαν τὴν χαλδαίικην μεταρμύζεσθαι διανοεῖτο, καὶ πρέσβεις εὐθύς ἐξέπεμψεν πρὸς Ἀζαρίαν τὸν τότε τῆς Ἰουδαίας ἀρχιερέα, τὸ βούλημά τε δηλῶν, καὶ πυροτρῶν ἀριστινῶν ἐλέσθαι τοὺς τὸν νόμον διερμηνεύοντας· ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, οἶα εἰκὸς, ἤσθεις, καὶ νομίσας οὐκ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης περὶ τὸ τοιοῦ-

τον ἔργον ἐσπουδακῆναι τὸν βασιλέα, σκεψάμενος τοὺς παρ' αὐτῷ δοκιματάτους Ἑβραίων, οἱ πρὸς τῆ πατρίῳ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπεπαίδευτο παιδείαν, καὶ ἐξ ἐκάστης τῶν δώδεκα φυλῶν ἐξ ἀνδρας ἐπιλεξάμενος, ἄσμενος ἀποστέλλει· οἱ δὲ ἐν διαφοροῖς οἰκίσκοις κατὰ δύο, ὡς φησιν ὁ Ἰουδαῖος Φίλων, ἢ καὶ καδ' ἓνα, ὡς ὁ θεῖος Ἰουστίνος ἀποφαίνεται, διαιρεθέντες, ἐν Φάρω τῆ Ἀλεξανδρείας νήσῳ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ψαλμοὺς ἠρμήνευσαν, καὶ πάντες ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ συνεφώνησαν, οὐδὲν ἀλλήλων παραλλάζαντες οὔτε κατὰ τὴν ἔνοιαν, οὔτε κατὰ τὴν λέξιν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα, ὡσπερ ὑποβολῶς ἐκάστη ἀοράτως ἐνηχοῦντος τοῖς δηλουμένοις ἐναρμολογούμενοι πρᾶγμασιν· ὡστε ἠαυμάσαι τὸν Πτολεμαῖον· γέγονε δὲ ἡ τῶν ἐβδομήκοντα δύο τούτων ἔκδοσις πρὸ τριακοσίων καὶ ἐνὸς ἐνιαυτοῦ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιτομίας.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος, Ἀκύλας ὁ σινοπεύς, ἐξ ἑλληνισμοῦ εἰς χριστιανισμὸν μεταδόμενος, εἶτα πάλιν εἰς Ἰουδαϊσμὸν ἀποκλίνας, κεχαρισμένην Ἰουδαίοις ἐρμηνείαν ἐξέθετο. Μετὰ δὲ τούτων ἐπὶ Σεβήρου, ὁ ἐκ Σαμαρείας Σύμμαχος τῷ αἰρετικῷ Μαρκίῳ ὁμιλήσας, καὶ τι μνήσας τοῖς Σαμαρείταις, διὰ τοῦτο τὰ τῶν Ἰουδαίων ἀνδελόμενος, χαρίζεται αὐτοῖς τὴν διεφθαρμένην ἐπὶ τῇ ἐκδόσει διάνοιαν. Μεθ' οὗς ἐπὶ Κομόδου τοῦ βασιλέως, Θεοδοσίῳ ὁ ἱεὺς Ἐφέσου τὰς ἱεράς βίβλους κακῶς καὶ διαστρέφως ἐξέδοτο. Καὶ πέμπτη δὲ καὶ ἕκτη εὐρέθη ἔκδοσις, ἡ μὲν ἐπὶ Καρακάλλου τοῦ Ῥωμαίων ἡγεμονεύσαντος, ἡ δὲ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς Μαμακίας ἀπάτορος μὲν ἀμφοτέραι καὶ ἀνώμοτοι· πλὴν οὐδετέρη ἀσφαλής. Ἐπὶ δὲ Διοκλητιανοῦ

καὶ Μαξιμιανῶν τῶν τυραννῶν, ὁ ἱερόμαχτος Λουκιανὸς, ἀπὸρ εὐχῆ ἦτορ τὰ Ἰουδαίων ἀκριβοσάμενος ἢ τὰ ἑλλήνων, τὰς ἐκείνων βιβλίους εἰς τὴν ἡμετέραν διαλεκτὸν μετατίθεισιν, ἀριστὰ τε καὶ ἀσφαλέστατα ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν τοιαύτην ἐκδοσὶν σεβασζόμενοι, τῆ τῶν ἔβδομήκοντα ἔσο προσκειμένα μάλιστα, ὅτι διηρημένως τὴν τῆς διαλεκτοῦ μεταβολὴν ποιησάμενοι, μίαν ἐν ἐκάστοις ἐνομοῖα καὶ λέξιν ἀποθεωκάσιν.

Οὗτοι καὶ τοὺς ψαλμοὺς μεταθέμενοι, τὸν πρῶτον καὶ τὸν δευτέρον ἀνεπιγράφευς ἐξέθεντο τῷ Ἑσθρα πάντας ἀκολουθήσαντες Ἑσθρας γὰρ Ἰουδαῖος φιλομαθῆς καὶ σπουδαῖος πρὸ ἐκατὸν καὶ πενήκοντα ἑνιαυτῶν τῆς τῶν ἔβδομήκοντα δύο ἐκδόσεως, πολλὰ τε ἄλλα τῶν προφητικῶν βιβλίων διαφύροντα, τὸ μὲν διὰ τὴν ἑβραϊκὴν τῶν Ἰουδαίων, τὸ δὲ διὰ τὰς συγγὰς αἰχμαλωσίας, πάλιν συνήγαγε καὶ μὲν τοὺς καὶ ψαλμοὺς τρισχιλίους, οἷς καὶ ἐπιγράμματα τίθειεν ἂν ἔχουσιν ἄλλ' ὕστερον Ἑξεκίας ὁ θεοσεβῆς βασιλεὺς τοὺς ἐκατὸν μόνους καὶ πενήκοντα ψαλμοὺς ἐκλεξάμενος, τοὺς ἄλλους ἠθέτησε τὸ ὅτι αὐτὸ καὶ περὶ τὰ τοῦ Σολομώντος συγγράμματα πεποιήκει, τρία μὲν ἐχηρίνας, τὰς παροιμίας, τὸν ἐκκλησιαστικὸν, καὶ τὸ ἄσμα τὰ ὅτι ἄλλα πάντα ἀποδοκίμασας ὅσα περιττὰ τὴν σοφίαν γενόμενος ὁ Σολομὼν περὶ οὐρανῶν καὶ στοιχειῶν καὶ φυτῶν καὶ τῆς ἐκάστου δυνάμειος συνεγράψατο τούτο δὲ κατὰ γνώμην εὐσεβῆ ὁ Ἑξεκίας ἐποίησε, βουλόμενος πάντας ἀνθρώπους εἰς θεὸν μόνον καταφεύγειν, καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν παντὸς πάσης καὶ νοσηματος θεραπείαν, ἀλλὰ μὴ ζυλοῖς καὶ λίδοις ἑαυτοὺς ἀνατιθεῖναι, κἀντεῦθεν καταφρονεῖν τῆς τοῦ θεοῦ τιμῆς καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα.

Χρυσοστόμου.

Δύο δὲ αἰτίας τῆς τῶν γραφῶν ἀσφαλείας εἰπεῖν ἔχομεν μίαν μὲν ὅτι ἀπὸ τῆς ἑβραϊκῆς διαλεκτοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετέδρασαν ὅταν δὲ γλωττα εἰς ἕτεραν ἐρμηνευεῖται, πολλὴν ἔχει τὴν δυσκολίαν καὶ ἴσασιν ὅσοι πολλῶν γλωσσῶν εἰσὶν ἐμπειροὶς δευτέραν δὲ ὅτι πολλὰ προλέγουσιν Ἰουδαῖοις αἱ προφητεῖαι κακὰ καὶ ὡς αὐτοὶ μὲν ἐκλήθησαν, ἡμεῖς δὲ εἰσοδεχθῆσόμεθα Ἴν' οὐ μὴ σαφῶς ἀκούσαστες παρὰ τὴν ἀρχὴν διαχειρίζονται τοὺς λέγοντας ταῦτα προφῆτας, καὶ τὰ βιβλία ἀφανίσωσι, διὰ τοῦτο τῆ δυσκολίᾳ τῆς ἐρμηνείας τὰς προφῆσεις ἀπέ-

Ἀθανασίου.

Τρίτον προέκειτο ζητῆσαι τί τὸ ψαλτήριον καὶ τὰ ἑσθρα ἔστι τοῖσιν τὸ ψαλτήριον ὄργανον μουσικὸν δεκάχορδον. ἐν τῶν ἀνωθεν μερῶν τῆς κατασκευῆς ἀποτελοῦν τὸν ἦχον, ἐναρμονίας τοὺς φθόγγους πρὸς τὴν ἐκ τῆς φωνῆς μελωδίαν ἀποτιθεὶν παρὰ μὲν Ἑβραίοις ναύλα λεγόμενον. παρ' ἑλλήσι δὲ κιθάρα ὀνομαζόμενον κατασκευάσαστο γὰρ αὐτοῖς ὀρθὸν ξύλον καὶ ἀπαρέμφλιτον χορδαὶ δὲ ἐν τούτῳ ἑκά ἐπεινοῦτο ἑκάστη δὲ τῶν χορδῶν εἰς τὸ ἀκροτελεύσιον τοῦ ψαλτηρίου διηρημένως ἐναρμολογήσαστο αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν χορδῶν καθένητο ἀνωθεν δεκά γὰρ κολαλαδοί ἐκτῶν πασσαλίσκοι περὶ τὸν πῆχυν τοῦ ψαλτηρίου στερεωμένοι, εἴποιον τε τὴν χορδὴν καὶ ἐχάλων πρὸς τε τὸν ἔβδμον τῆς ἀρμονίας, καὶ πρὸς τὸ τοῦ ψαλτωδοῦ βούλημα.

Βασιλείου.

Καὶ τοῦτο ἔστιν ὁ φησὶν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ὅτι τὸ

ψαλτήριον ἀνωθεν ἔχει τῶν φθόγγων τὰς ἀφορμὰς ὅτι γὰρ ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὄργάνων ἀπαξ ὁ μουσικὸς ἐναρμολογῶν τὰς χορδὰς, ἀπραγμολογῶν χρεῖται τῷ κρούματι ἄλλα μετὰ τὴν ἀρμονίαν ἢ μὲν δεξιὰ χεὶρ τὸ πληκτρον μεταχειρίζεται, ἢ δὲ λαὶ ἀνωθεν ἐπαφομένη τῶν χορδῶν κατὰ διασπασεῖς καὶ πυκνὰ τοὺς δακτυλοὺς μετατιθεῖσα. βαρὺν ἢ ὀξὺν τὸν φθόγγον ἐργάζεται πολλῶν δὲ ὄντων ὄργάνων μουσικῶν, τὴν βιβλὸν τῶν ψαλμῶν πρὸς τὸ λεγόμενον ψαλτήριον ἤρμοσεν ὁ προφήτης, ἐμοὶ δοκεῖν, τὴν ἀνωθεν ἐνηχοῦσαν αὐτῷ χάριν παρὰ τοῦ πνεύματος ἐνδεικνύμενος ὅτι τούτο μόνον τῶν μουσικῶν ὄργάνων, τὴν αἰτίαν τῶν φθόγγων ἐκ τῶν ἀνωθεν ἔχει, ὡς εἰρηται τῇ κιθάρα μὲν γὰρ καὶ τῇ λύρα κάτωθεν ὁ χαλκὸς ὑπηχρεῖ πρὸς τὸ πληκτρον τὸ ψαλτήριον δὲ τούτο, τῶν ἀρμονικῶν ἔβδμων ἀνωθεν ἔχει τὰς ἀφορμὰς, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ ἄνω ζητεῖν μελετῶμεν, καὶ μὴ τῇ ἠδονῇ τοῦ μέλους ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη καταφεραμεθα κἀκείνο δὲ οἶμαι τὸν προφητικὸν λόγον βαθεῖως ἡμῖν καὶ σφῶς διὰ τῆς τοῦ ὄργάνου κατασκευῆς ἐνδειχθῆναι, ὅτι οἱ ἐμμελεῖς καὶ εὐάρμοστοι τὰς ψυχὰς, βιβλίαν ἔχουσι τὴν εἰς τὰ ἄνω πορεύειν τὸ δὲ ψαλτήριον δεκάχορδον ὂν, αἰνιγματικῶς παρεδήλου τὸ σῶμα, ἄτε πέντε αἰσθησεις ἔχον, καὶ πέντε ψυχῆς ἐνεργείας, δι' ἐκάστης αἰσθησεως γινομένης ἐνεργείας ἐκάστης ὅταν γὰρ ἕκαστον αἰσθητήριον ἐκάστη δυνάμει τῆς ψυχῆς προσαρμολογῶμεν, καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν μέλος ἑαυτοῦ διοργανώσωμεν, δεκάχορδον γινόμενα ψαλτήριον τῷ θεῷ, ἡμῖν μὲν μενυσοργούμενον, καλῶ δὲ τεχνίτη τῷ πνεύματι ἀνακρουόμενον ἄλλα τοιοῦτον μὲν τὸ ψαλτήριον.

Γρηγορίου Νύσσης.

Καλὸς δὲ ἔστι λόγος μουσικὸς καὶ ἕμνης τῷ θεῷ προσαγόμενος, ἀπὸ τοῦ ψαλτηρίου ὄργάνου βιβλίδης εἰς αἱ ἄλλαι γραφαὶ ἐπεὶ μὴ πρὸς αὐτὸν ἐψάλλοντο, τῆς τοῦ ψαλμοῦ ἐστέρηται κλήσεως· χρεὶ δὲ μὴδὲ τὸ διαψαλμα παραδραμεῖν ἀδεωρητὸν τισὶ μὲν μεταβολὴν τοῦ νοήματος ἢ πράγματος ἢ προσώπου σημαίνειν ἐνομήσθη τὸ διάψαλμα τισὶ δὲ μέλους ἐναλλαγῆναι, ποτὲ μὲν βαρύτερον ἀπηχοῦμενος, ποτὲ δὲ ὀξύτερον ἔτεροι δὲ φασὶν, ὅτι συντιθεῖς ὁ Δαβὶδ ἕκαστον τῶν ψαλμῶν παρείδου ἐνὶ χορῷ, καὶ ἐψαλλεν αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ τῷ χορῷ εἰ δὴ πῶς ἐισέειν αὐτῷ κατὰ μέσον τοῦ ψαλμοῦ, τότε καὶ ἡ διασχὴ τοῦ ἔβδμου ἐκαλεῖτο διάψαλμα ἡμεῖς δὲ τὰς τε τῶν πατέρων ὑπολήψεις οὐκ ἀποβαλλόμεν, ἐνοήσαι δὲ τι καὶ παρ' ἑαυτῶν πρὸς τὴν τοῦ ῥητοῦ σημασίαν οὐκ ἀποκινήσομεν τοιαύτην οὐν τινα τοῦ διαψάλματος κατελάβομεν τὴν διάνοιαν, ὅτι προῖουσης κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ψαλμῶδης, ἐάν τις ἐγένετο μεταξὺ προφητεύοντος τοῦ Δαβὶδ ἕτερα τοῦ ἁγίου πνεύματος θεῖα ἑλλαμψίς, καὶ προσθήκη τοῦ κατὰ τὴν γνώσιν χαρίσματος, ἐπ' ἄφελεία τῶν δεχομένων τὴν προφητείαν, ἐπέχων τὴν φωνὴν, κἀρὸν ἐξου τοῦ τῆς διανοίας ἐξασθαι τῶν νοημάτων τὴν γνώσιν, ἡ γινόμενων ἐν αὐτῷ παρὰ τῆς θείας ἑλλάμψως καὶ ἑλλομψίας, πολλὰίτις τινὲς μετ' ἄλλῃων διαλεγόμενοι, εἰ τὸν ἦχον ἡχησας ταῖς ἀκοαῖς προσβάλοι, παυσάμενοι τοῦ λόγου πρὸς τὸν ἦχον τῆς διανοίας συντιθενται, σχολὴν παρέχοντες εἰ ἡσυχίας τῆ ἀκοῆς, τοῦ γινῶναι τοῦ ἦχου τὴν δύναμιν εἴτα παυσάμενης τῆς προσηκούσης φωνῆς πάλιν ἀλλήλους διαλέγονται, οὕτω καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ὑποφύσων

τῷ πνεύματι, ἅπερ τὸ ρθάσας ἔμαδε, διεξήει τῇ μελωδία· καὶ εἴ τι μεταξύ λέγων ἐπεδιδάσκει, ὑπέχων τὴν τῆς ψυχῆς ἀκοήν τῷ πνευματικῶς ἐνηχοῦντι, καὶ κατασιγάζων τὸ μέλος ὡς αὐτὴ πλήρης ἐγένετο, ταῦτα πάλιν διεξήει.

Ἔστι οὖν τὸ διάψαλμα μεταξύ τῆς ψαλμωδίας γινόμενη κατὰ τὸ ἀξρόν ὑπηρεμῆσις πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεοῦ ἐπισκρινόμενου νοήματος· ἡ διάψαλμα ἐστὶ διδασκαλία τοῦ πνεύματος τῇ ψυχῇ κατὰ τὸ ἀπόρρητον ἐγγινόμενη τῆς περὶ τὸ νόημα τοῦτο προσοχῆς, τὸ συνεχὲς τῆς μελωδίας περικοιτούσης· ἵνα δὲ μὴ νομίσασιν οἱ πολλοὶ, ὅτι ἡ σιωπὴ σημεῖόν ἐστι τοῦ ἐπιλειπεῖναι τὸν προφραπέοντα τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν, τούτου χάριν τινὲς τῶν ἐρμηνέων ἀντὶ τοῦ διαψάλματος, τὸ αἰεὶ τοῖς διαλείμμασι τούτοις ἐγγράζουσι· ὡς ἂν διὰ τούτου μάθωμεν, ὅτι ἡ μὲν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις πάντοτε ἦν ὁ δὲ ἐρμηνεύων τὰ ἐγγινόμενα θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ νοήματα λόγους οὐ πάντοτε ἦν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐξεφάνει τῆς διανοίας, τὸ δὲ ὑπεδέχετο· ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἐξηγόρευε τὰ ἐντυπωθέντα τῇ διανοίᾳ νοήματα, προήει δὲ ἀκολουθοῦν ἡ ψαλμωδία· ἡ δὲ τι τῶν θειοτέρων τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀκοήν περιήχησεν, ὅλος τῆς ἀκροάσεως ἦν κατασιγάζων τὸ μέλος· αἰεὶ τοῖνυν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ παρὰ τὸν τῆς σιωπῆς καιρὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντος, ὁ λόγος ἐν διαλείμμασιν ἦν· τὸ δὲ διάλειμμα παρὰ τῶν ἐρμηνέων ἀνομάσθη διάψαλμα· ὅτι δὲ θειοτέρας ἐπικνοίας ἐπίτασις ἐστὶ τὸ διάψαλμα, ἐντεῦθεν ἂν τις κατίδοι· ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου ψαλμοῦ τὰς οἰκίας συμφορὰς ἀπολαφύεται, καὶ διαπορούμενος λέγει· κύριε τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με, περὶ τὰ μέσα δὴ που τοῦ ψαλμοῦ, ἔνθα καὶ τὸ διάψαλμα κεῖται, θάρρους ἀναπλησθεῖς, πέποιθεν καὶ παρρησιάζεται τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ὡς περὶ ὄρων· καὶ βοᾷ, ἔγωγε ἔκοιμήθην καὶ ὑπνώσασα· ἐξηγέρθη, ὅτι κύριος ἀντιλήψεται μου· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Τοῦ αὐτοῦ.

Τὸ δὲ ἀλληλουῖα, αἶνος θεοῦ ἐρμηνεύεται· ἐστὶ γὰρ τὸ μὲν ἀλληλοῦ, αἶνος (αἰνεῖτε)· τὸ δὲ ἰά, θεός· διὸ καὶ ἀντὶ τοῦ αἰνεῖτε τὸν κύριον ὅτι ἀγαθὸν ψαλμὸς, ἀλληλουῖα ὅτι ἀγαθὸν ψαλμὸς ὁ σύμμαχος τέθεικε.

Βασιλείου.

Ψαλμὸς δὲ καὶ ᾠδὴ διαφέρει, ὅτι ὁ μὲν ψαλμὸς, λόγος ἐστὶ μουσικός ὅταν εὐρύθμως κατὰ τοὺς ἁρμονικούς λόγους πρὸς τὸ ὄργανον κρούσῃται· ἡ δὲ ᾠδὴ φωνὴ ἐστὶν ἐμμελής ἀποδιδόμενη ἑναρμονίως, χωρὶς τῆς συνηχίσεως τοῦ ὄργανου· ὥστε ἐπειδὴ ψαλτήριον τροπικῶς εἰς ὕμνους τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ σώματος ἡμῶν ἐστὶ κατασκευῆ, νοθεῖεν ἂν καὶ ψαλμὸς αἰ διὰ τοῦ σώματος πράξεις, αἰ εἰς δόξαν θεοῦ ἀποδιδόμενοι· ὅταν ὑπὸ τοῦ λόγου ἠρμολόμενοι μηδὲν ἐμμελὲς ἀποτελῶμεν ἐν τοῖς κινήμασιν. Ἰδιὴ δὲ ὕτα θεωρίας ἔχεται φιλιῆς καὶ θεολογίας· καὶ οὕτω μὲν ὁ μέγας Βασιλεῖος.

Γρηγορίου Νύσσης.

Ὁ δὲ ἀδελφός αὐτοῦ Γρηγόριος ψαλμὸν μὲν νοεῖ τὸν ἡμέτερον βίον, μὴ τοῖς γήϊνοις φθόγγοις τοιτέστι νοήμασι περιηχοῦμενοι, ἀλλὰ καθαρὸν καὶ ξεκούστον ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ οὐρανίων τὸν φθόγγον ἀπεργαζόμενον· ᾠδὴν δὲ τὴν περὶ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνην· καὶ φησὶν ὅτι ὡς περὶ ἐκ τῶν μουσικῶν ὀργάνων μόνος ὁ ἦχος τῆς μελωδίας

προσπίπτει ταῖς ἀκοαῖς, αὐτὰ δὲ τὰ μελωδοῦμενα ῥήματα οὐ διαρδρῶνται τοῖς φθόγγοις, ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ τὸ συναμφότερον γίνεται· καὶ ὁ τοῦ μέλους ῥυθμὸς, καὶ τῶν ῥημάτων ἡ δύναμις συνδιεξαγομένη μετὰ τοῦ μέλους· ἢ ἀνοεῖσθαι ἀνάγκη ὅταν διὰ μόνων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἢ μελωδία γίνηται· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τὴν ἀρετὴν μετιόντων συμβαίνει· οἱ μὲν γὰρ τῇ θεωρητικῇ καὶ ἐποπτικῇ τῶν ὄντων φιλοσοφία τὸν νοῦν προσανέχοντες, τῇ ἀπεικασομένη πρὸς τὸν ψαλμὸν, ἀδελον τοῖς πολλοῖς τὴν ἀρετὴν κατορθοῦσιν ἐν τῷ ἴδιῳ συνειδότι τὸ ἀγαθὸν κατακλείοντες· οἳ δὲ καὶ τὸ ἦθος τοῦ βίου συγκαταρδοῦνται, οὗτοι τῇ περὶ τὸ φαινόμενον εὐσχημοσύνη, καθάπερ τι λόγῳ καὶ ᾠδῇ ἐμμελεῖ, τὴν τῆς ζωῆς ἐκῶτων εὐφροδίαν διασημαίνουσι· σημαίνεται οὖν διὰ μὲν τοῦ ψαλμοῦ τὸ κατὰ διάνοιαν ἀγαθόν· διὰ δὲ τῆς ᾠδῆς τὸ ἦθος καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν εὐσχημοσύνη ἐρμηνεύεται.

Ἐπεὶ δὲ μεμαθήκαμεν τί ἐστὶ ψαλμὸς ὅτι ἡ δι' ὄργανου γινόμενη μελωδία μετὰ τῶν ῥημάτων ἐμφώνησις, ῥητέον λοιπὸν καὶ τί ὕμνος, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσιν ἡμῖν ἀγαθαῖς ἀνατιθεμένη τῷ θεῷ εὐφροδία· αἶνος δὲ, ἦτοι αἰνεσις, τῶν θείων θαυμάτων· ἔπαινος· προσευχὴ δὲ, ἰκετηρία περὶ τινος τῶν συμφερότων προσαγομένη· ἢ ἄλλὰ περὶ τούτων μὲν καὶ ἄλλοις εἰρήσεται.

Χρυσοστόμου.

Τὸ μὲν τοι τέταρτον κεφάλαιον ἐξετάζοντες εἰ πάντες εἰσὶ τοῦ Δαβὶδ οἱ ψαλμοὶ, φημὲν ὅτι τρισχίλιοι ψαλμοὶ ἀπὸ τοῦ λευϊτικοῦ καὶ ἱερατικοῦ γένους εἰς τρεῖς διηρημένοι χοροὺς, τὸν τοῦ Δαβὶδ ψαλμὸν ἐψαλλον· ἐξήρχε δὲ τοῦ μὲν πρώτου χοροῦ Ἰειδοῦμ· ὁ χοροδιδάσκαλος· τοῦ δὲ δευτέρου Λιδάμ· καὶ τοῦ τρίτου Ἀσσαφ· κεκηκότας δὲ τούτους, οἱ υἱοὶ Κορὲ διεδέχοντο· ὅθεν καὶ πολλοὶ ὁ Δαβὶδ ψαλμοὺς ἐπὶ τῶν τούτων ὀνόματι ἐψάλλε· καὶ τινες ἐντεῦθεν κακῶς ὑπέλαβον, ὅτι αὐτῶν εἰσὶν οἱ ψαλμοὶ, διὰ τὸ καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν ψαλμῶν εὐρίσκασθαι· εἰσὶ δὲ πάντες οἱ ψαλμοὶ, ὡς τοῖς ἀκριβοῦσι δοκεῖ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, τοῦ Δαβὶδ.

Βασιλείου.

Μετ' ᾠδῆς δὲ αὕτη ἡ προφητεία λέγεται, ἵνα ἕκαστος καὶ τέρπη τὴν ψυχὴν ἄδων, καὶ ὑποκλέπη τὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως πόνον· ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ θεὸς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ῥαθυμοτέρους ὄντας καὶ πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν ἀνάγωσιν δυσχερῶς ἔχοντας, καὶ τὸν ἐκεῖθεν οὐχ ἠδέως ὑπομένοντα κάματον, ποθεινότερον τὸν πόνον ποιῆσαι βουλόμενος καὶ τοῦ καμάτου ὑποτιμέσθαι τὴν αἰσθησιν, τὴν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἐκίνησε γλῶσσαν μελωδίαν ἀναμίξει τῇ προφητείᾳ, ἵνα τῷ ῥυθμῷ τοῦ μέλους ψυχαγωγούμενοι, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τοὺς ἱεροῦς αὐτῶ ἀναπέμπωμεν ὕμνους· οὕτω γὰρ ἡ φύσις ἡμῶν πρὸς τὰ ἄσματα καὶ τὰ μέλη οἰκείως ἔχει, ὡς καὶ τὰ ὑπομάζια κλυαυριζόμενα οὕτω κατακοιμίζεσθαι· καὶ γυναικες δὲ ἰστουργοῦσαι, καὶ ὀδοιπόροι καὶ ναῦται, τῷ ἄσματος τὸν ἐκ τῶν ἔργων πόνον παραμυθοῦνται· ὡς τῆς ψυχῆς, εἰ μέλους ἀκούσει καὶ ᾠδῆς, ῥῆον ἅπαντα ἐνεγκεῖν δυνάμενης τὰ ὀχληρὰ καὶ ἐπίποννα· ἐπεὶ οὖν ἡ ψυχὴ ἡμῶν οἰκείως ἔχει πρὸς τοῦτο τὸ εἶδος τῆς τέρφως, ἵνα μὴ πορνικὰ ἄσματα οἱ θαίμενες εἰσαγόντες ἅπαντα ἀνατρέπωσι, τοὺς ψαλμοὺς αὐτοῖς ἐπετείχισεν ὁ θεός, ὥστε ὁμοῦ τὸ

τράγμα καὶ ἡδονὴν καὶ ἀφέλειαν εἶναι, τοῦ ἀγίου πνεύματος τῆ τοιαύτα ψαλλούσῃ ψυχῇ ταχέως ἐφίπταμένον. Βασιλείου.

Ὡς γὰρ εἴρηται, ἐπειδὴ εἶδε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εὐσάγγελον πρὸς ἀρετὴν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τὸ ἰσχυρὸν ἐπιρρήπεδός τοῦ ὀρθοῦ βίου καταμελούσας ἡμᾶς, μελωδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμειξεν. ἵνα προσκοιῇ καὶ λαίρῃ τῆς ἀκοῆς, τὸ ἐκ τῶν λόγων ἀφέλειον λαυδαίοντος ὑποδεξάμεθα· καὶ καθάπερ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν τὰ αὐστηρότερα καὶ πικρὰ τῶν ἀλεξίτηριων φαρμακία πίνειν διόντες τοῖς ἀρρώστουσι καὶ κακοσίοις, οὕτως καὶ τῆ τοῦ μέλιτος ἡδονῆ παραρτύνουσα τὴν ψυχήν ἡμῶν πολιτείαν σκληρὰν οὖσαν, γλυκεῖαν ἢ μελωδία ἐποίησε· διὰ τοῦτο τὰ ἡναρμόνια ταῦτα μέλη τῶν ψαλμῶν ἐπινοοῦνται, ἵνα οἱ παῖδες τὴν ἡλιθιότητα ἀποβάλλουσι καὶ ἐπιπορευθῶσιν ὡς τῆς σοφίας. ἡμεῖς δὲ τοῦ ἰεροσκόπου ἰμοῦ τε καὶ ἀδινῆς ἡμᾶς καὶ ἀνείν μηχαναμένον· ὅθεν καὶ μᾶλλον ἐντυπυεῖται ταῖς ψυχαῖς τὰ διδάγματα· βίαιον γὰρ μάθημα, οὐ πέφυκε παραμένειν· τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος εἰσδύομενον, μοιμώτερόν πως ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐπιμένει. ἡ μὲν οὖν πρόχειρος αἰτία, καθ' ἣν ἐν ἡδονῇ τὴν ἐν τοῖς ψαλμοῖς μελέτην ποιούμεθα, αὕτη ἐστὶ, τὸ μελετῆσαι φημί τὰ ῥήματα.

Γρηγορίου Νύσσης.

Ὅμοιος δὲ ἡ διὰ τῆς μελωδίας φιλοσοφία καὶ μεῖζόν τι ἢ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν ὑποσημαίνειν· τί οὖν ἐστὶν ὁ φημι; ἦκουσά τινος τῶν σοφῶν τὸν περὶ τῆς φύσεως ἡμῶν διεξιόντος λόγον, ὅτι μικρὸς τις ἐστὶ κόσμος ὁ ἀνθρώπος, πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ μεγάλου κόσμου· ἡ δὲ τοῦ παντός διακόσμησις, ἀρμονία τίς ἐστὶ μουσικῆ πολυειδῆς καὶ ποικίλος κατὰ τινα τάξιν καὶ ῥυθμόν πρὸς ἑαυτὴν ἡρμωμένη· ταύτης δὲ τῆς δεσπεσίας ἀμνηστίας δοκεῖ μοι καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν ἀκροάσει γενόμενος εἰπεῖν ἐν τινὶ τῶν ψαλμῶν, ὅτι αἰνοῦσι τὸν θεὸν αἱ τε ἄλλα δυνάμεις αἱ κατ' οὐρανὸν πάσαι, καὶ τὰ ἀστέρων φαλαγγαί, καὶ τὰ ὑπερουράνιον ὕδαρ· εἰ οὖν ὁ διάκοσμος ὅλος μουσικῆ τις ἀρμονία ἐστίν, μικρὸς δὲ κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἐν τῷ παντὶ θεωρουμένη μουσικῆ καὶ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φανήσεται.

Ὁμοίως δὲ τούτο καὶ ἡ ὀργανικὴ τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευὴ πρὸς ἐργασίαν μουσικῆς φιλοτεχνήδαισα παρὰ τῆς φύσεως ὄρας τὸν τῆς ἀρτηρίας ὕλον, τὴν τῆς ὑπερλαίας μαγάδα, τὴν διὰ γλυττήτος καὶ παρεῖον καὶ στόματος, ὡς διὰ χορδῶν καὶ πλήκτερου κιθαρυδία· ἐπεὶ οὖν τὸ

κατὰ φύσιν φίλον τῇ φύσει, ἀπεδείχθη δὲ κατὰ φύσιν ἡμῖν οὖσα ἢ μουσικῆ, τοῦτου χάριν ὁ μέγας Δαβὶδ τῇ περὶ τῶν ἀρετῶν φιλοσοφίᾳ τὴν μελωδίαν κατέμειξεν, οἷόν τινα μέλιτος ἡδονῆν, τῶν ὑψηλῶν καταχέας δογμάτων· κῆμοι δοκεῖ συμβουλευεῖν δι' αἰνιγμάτων, ὅτι οὐ δεῖ ἀκουσόν τε καὶ ἔκτροπον καὶ παρηχημένον τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων εἶναι τὸ ἦθος, ἀλλ' ἔμμελές καὶ εὐρυθμον, καὶ μὴ τέρα τοῦ μέτρου ὑπερτεινόμενον· ῥήγνυται γὰρ πάντως τῇ ὑπερτάσει τῆς χορδῆς τὸ εὐάρμοστον, μήτε πρὸς τὸ ἐναντίον ἐν ἀμετρίᾳ τῆς ἡδονῆς ὑποχαλῶμενον· κωφὴ γὰρ καὶ ἀναυδος γίνεται ἡ ψυχὴ, τοῖς τῆς ἡδονῆς ἐγχαυνοθεῖσα· πάθεισι δὴλον οὖν ἐκ τούτων ἐστὶν πρὸς ὃ τι βλέπει τῆς μελωδίας τὸ αἰνίγμα, ὅτι τὴν τῶν παιδημάτων συμβουλεύει συστολὴν ποιεῖσθαι, τῶν διαφόρων ἡμῖν ἐγγινομένων ἐκ τῶν βιωτικῶν περιστάσεων· ὁθεν καὶ τὰ καταρνώματα τῆς δεῖας ταύτης μουσικῆς προσμαρτυρεῖ τῷ Δαβίδ ἡ ἱστορία, ὅτι παραφορὸν ποτε καταλαβὼν τὸν Σαοὺλ καὶ ἐξεστηκότα τῆς διανοίας, οὕτως ἐξιάσατο κατεπάδων τοῦ πάθους, ὥστε αὐτῷ πάλιν πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἐπανελθεῖν τὴν διάνοιαν.

Ἐπιφανίου.

Τὴν δὲ τῶν ψαλμῶν βίβλον, ταῦτο γὰρ ἐξετάσαι λέγεται, εἰς πέντε βιβλία Ἐβραῖοι διαιροῦσιν, ὥστε γενέσθαι καὶ αὐτὴν ἄλλην πεντάτευχον· ἀπὸ γὰρ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ μέχρι τοῦ τεσσαρακοστοῦ, μίαν ἐλογίσαντο βίβλον· ἀπὸ δὲ τοῦ τεσσαρακοστοῦ μέχρι τοῦ οα', δευτέραν· ἀπὸ δὲ τοῦ οβ' ἕως τοῦ πη' τρίτην· ἀπὸ τοῦ πδ' ἕως τοῦ ρε' τετάρτην· ἐντεῦθεν ἕως τέλους, πέμπτην· ἕκαστον γὰρ ψαλμὸν ἐν τῷ τέλει ἔχοντα εὐλογητὸς κύριος γένοιτο, γένοιτο, τέλος εἶναι βιβλίου ἐδικαίωσαν, τῆς πέμπτης μόνης μερίδος ἀντὶ τοῦ εὐλογητὸς κύριος ἐχούσης τὸ, πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον· τίς δὲ ἡ ἐν τούτοις τεχνικὴ τάξις; τὸ μὲν πρῶτον τμήμα, τῆς κακίας ἀφίστησι τὸν ἄνθρωπον· τὸ δὲ δεύτερον, ὑπερδιψῶντα τούτον εἰσάγει τοῦ βελτιότου κατὰ τὴν διψωδέστατην ἔλαφον· τὸ δὲ τρίτον, ἐποπτικὸν αὐτὸν παρίστησι τῆς τῶν ὄντων φύσεως· ὡς ἀγαθὸς γὰρ, φησιν, ὁ θεὸς τῷ Ἰσραὴλ· ἐγὼ δὲ, φησι, κτηνώνης ἤμην, ὅτε ἐν τοῖς ἐπικαίροις τὸ ἀγαθὸν ὠριζόμην· νῦν δὲ μετὰ σοῦ εἰμὶ, ὅτε πρὸς τὰ δεξιὰ ὤρμησα· τὸ τέταρτον, οὐκέτι κοινὸν ἀφήσιν ἀνθρώπων εἶναι, ἀλλ' ἤδη τῷ θεῷ συνάπτει· ὁ γὰρ πδ' ψαλμὸς ἐπιγραφὴν ἔχει, προσευχὴ Μωϋσῆ ἀνθρώπων τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ πέμπτον ἐπὶ τὴν ἀκράθειαν ἄγει τῆς ἀναβάσεως, ἐν ἣ πᾶσα συμπλήρωσις τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐστὶ· πᾶσα γὰρ, φησι, πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον· τοιοῦτον μὲν δὴ τὸ προσόψημα· κайρὸς δ' ἂν εἴη καὶ αὐτὴν παραδεῖναι τὴν πανδαίσιαν, ἣν ὁ θεὸς Δαβὶδ τοῖς καλοῖς δαιτυμόσιν ἠταιμάσατο.

folio vetere
membrano ves-
nensi

cod. 29757-
22, quod et
libi vidi.

aliqua omnia
ex codicibus
vaticanis

v. 3.

cod. B. 1. 6

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Γεροὶ μὲν λόγοι, καὶ θείων ἄθροισις μαθημάτων, εὐκλεᾶ τοῖς εἰρηκόσιν περιποιοῦσι τὴν ὄνησιν· κρείσσω γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν, πᾶν δὲ ἴμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστίν· χρῆναι δὲ οἶμαι πονεῖν καὶ μάλα προθύμως, ἔν γε δὴ τοῖς οὕτως ὄνησιφόροις ὄκνου τὲ εἶναι καὶ ῥαθυμίας κρείττονα τῶν ἀξιαγάστων ἐρῶντα πραγμάτων· οὐ γὰρ τοῖς εἰωθόσιν ἀναπίπτειν εἰς ῥαθυμίαν, ἀλώσιμα γένοιτ' ἂν τὰ ἐξαίρετα τῶν καλορθωμάτων, ἀλλὰ τοῖς ἰδρῶν ἐθέλουσιν περὶ αὐτῶν ἐνθέν τοι κήρῳ παρατέθημαι καὶ νῦν ἐπὶ γε τὸ δεῖν ἑλίγα ἅττα κατὰ δύναμιν καὶ εἰς τὴν τῶν ψαλμῶν ἀφηγήσασθαι βίβλον· σφόδρα γὰρ αὐτῇ ἐν ἐκκλησίᾳ κυρίου ταῦτα ψάλλουσιν εἰς ὑπακοὴν τοῦ λαοῦ· δύναται * δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀσάφ προφῆται δείκνυσθαι καὶ ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι κατασταθέντες ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰς τοὺς λαοὺς εἰς τὸ αἰνεῖν τὸν κύριον καὶ ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἡμῖν εἴρηται περὶ δὲ τῶν λοιπῶν τῶν εὕρισκομένων, εἰ τύχοι, διαψάλματος, ἢ ὀβέλου, ἢ λημνίσκου, ἢ τινὸς ἐτέρου μνήμην ⁽¹⁾ ἐκάστου ψαλμοῦ, τῇ τοῦ κυρίου χάριτι ὀδηγούμενος καὶ συμβιβαζόμενος τῇ ἐκείνου δυνάμει, λέξω καὶ πάλιν· καὶ περὶ αὐτῶν δὲ τῶν προλεχθέντων ἐν τοῖς ἐξῆς πλαιύτερον τὸν λόγον διηγῆσομαι τῇ τοῦ κυρίου χάριτι.

ΨΑΛΜΟΣ α΄.

Καὶ πάντα ἕσα ἂν ποιῆ κατευσωθήσεται.

Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας ἦν οὐκ ἄτραχυ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ δύνασθαι κατευμεγεθεῖν τῆς ἐκτόπου φιληδονίας, καὶ ὑπερφέρεσθαι κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπέφανεν ἡμῖν θεὸς ὢν ὁ κύριος, λεία καὶ ὀμαλὴ καὶ οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἀναντες ἢ τραχὺ γέγονεν ἢ εἰς ἀρετὴν ἡμᾶς ἀποφέρουσα τρίβος.

(1) Ita videbatur in folio veronensi, a quo nunc absum. Ceteroquin aliquot amanuensis veteris menda, quae tabula cusa exhibet, merito emendavi.

Ex folio veteri
membraneo ve-
ronensi

* cod. σύγγ-
ται, quod et
alibi vidi.

Reliqua omnia
ex codicibus
vaticanis.

v. 3.

Cod. B. 1. 3. b

Οὐκ ἀναστήσονται εἰ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει.

Ἐπεταὶ δὲ τις αὐτοῖς ἔσθ' ὅτε καὶ οἰκτιρμὸς, ὡς μὴ ταῖς ἴσαις τοῖς ἀσεβέσιν κολάσσει περιπεσεῖν. - Ἀναστήσονται δὲ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' οὐκ ἔσονται ἐν τῇ βουλῇ καὶ τῷ τάγματι τῶν δικαίων· εἰ γὰρ καὶ εἶεν τινὲς τῶν ἡμαρτηκώτων ἐλέους * ἄξιοι, ἀλλ' οὐκ ἂν τοῖς τῶν ἀγίων ἐναριθμηθεῖεν χοροῖς· ἕτερος γὰρ ἐκείνων κληρὸς, καὶ ἀνεσθηκότα τὰ αὐχήματα, περίοπλος τε ἡ χάρις, καὶ ἀτελεύτητος ἡ τρυφή· τείρυθήσασιν γὰρ καρπὸν ἀνδραγαθημάτων, καὶ τῆς εἰς πᾶν ἀγαθὸν εὐανδρίας καταπλουτοῦσι τὰς ἀμοιβάς· ⁽¹⁾ σὺ δὲ σημείωσαι ὅτι πρῶτος Δαβὶδ ἀνάστασιν καὶ κρίσιν καὶ ἐπαγγελίαν ζωῆς μελλούσης σαφῶς ἐδίδαξε, Μωσέως μὴδὲν παραδεδακώτος.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ β'.

Ἴνα τί ἐφρῶξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;

Καὶ ἐνταῦθα δὲ σαφέστερον τὰς τῶν ἰουδαίων ἀπονοίας, καὶ τὸ ἀχάλινον θράσος τὸ κατὰ Χριστοῦ, καὶ τὸ εἰκαῖον ἐν σκέμμασι, καὶ μειρακιῶδες ἐν λογισμοῖς, μονονουχὶ καλαιλιᾶλαι λέγων, ἴνα τί ἐφρῶξαν ἔθνη; - Καὶ ἐτέρως δὲ μάλην ἐμελέτησαν ἰσραήλων προφητῶν βιβλία, τὸν ὑπ' αὐτῶν κηρυττόμενον σωτήρα τοῦ γένους μὴ παραδεξάμενοι.

Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ.

Ἄνευθεῖς δὲ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὅσα λέγεται λαμβάνειν, ἴνα ἡμεῖς μελάσχωμεν, εἴληξεν. ⁽²⁾ - Κεχειρολόνημαι, φησὶν, εἰς βασιλείαν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὥστε διαγγέλλειν τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐν Σιών· καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶν ὅπερ ἔφη Χριστὸς, οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῖς τῆς ἐπαγγελείας ὠφείλετο χάρις, αὐτοῖς καὶ πρῶτοις ἰσραήλ εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως ἐχαρίζετο λόγον, καὶ τὴν διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν δικαίωσιν.

Υἱὸς μου εἶ σὺ· ἐγὼ σήμερον γέννηκά σε.

Οἶδεν οὖν ὁ Δαβὶδ τὸν Χριστὸν καὶ προαιώνιον ἔχοντα τὸν τῆς Θεότητος θρόνον, διὰ τὴν ἐκ πατρὸς ἀπόρρητον γέννησιν· ὁ θρόνος σου γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα· οἶδεν αὐτὸν καὶ βασιλείαν δεχό-

(1) Cod. B. addit: Χριστοῦ λέγοντος αὐτοῖς· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἁποικασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(2) Nonnulla alia, quae heic sequebantur, habentur latius pag. 145.

μενον ἀνθρωπίνως ἐν χρόνῳ, διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας νεώτερον· καὶ πάλιν τὴν προαιώνιον αὐτοῦ δηλοῖ γέννησιν εἰσών· υἱός μου εἶ σύ· ἦν γὰρ αἰεὶ υἱός· καὶ τὴν κατὰ σάρκα δὲ αὐτίς θεικνύει ἐπαγγελῶν· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· τὸ γὰρ σήμερον, χρόνου ἐστίν· ἐχαρίσατο δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς ὡς ἀνθρώπῳ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάν ὄνομα, τὸ τῆς υἰότητος δηλαδή.

Τὸ σήμερον ⁽¹⁾, καιροῦ τοῦ ἐνεσηκόςτος, καθ' ὃν καὶ γέγονε σὰρξ, ποιεῖται τὴν δῆλωσιν, ὑπάρχων δὲ φύσει καὶ τῶν ὄλων κύριος· μαρτύρηκεν γὰρ Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, ἴδια λέγων αὐτοῦ τὸν κόσμον ὡς εἰς δόξαν συνήδη τὴν τῆς βασιλείας καλούμενος, ἔφασκεν· ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς· ἠνέσχετο δὲ τῶν τοιούτων, ἵν' ὡς ἄνθρωπος υἰοποιηθεῖς, καὶ τοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων υἱός, ὁδοποιήσῃ δι' αὐτοῦ τῇ ἀνθρώπου φύσει τῆς υἰοθεσίας τὴν μέθεξιν, καὶ καλέσῃ πρὸς βασιλείαν οὐρανῶν τοὺς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας τυραννουμένους· ὥσπερ γὰρ οἶά τινα κληῖρον, ἐκ πατρὸς εἰς ὅλον τὸ ἐξ αὐτοῦ διῆκον γένος τὰς ἐκ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως συμφορὰς ἐσχέκαμεν, ἀρεῖ καὶ θανάτῳ πεφορτισμένοι, οὕτω πάλιν εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος τὰ ἐν Χριστῷ διαδραμεῖται λαμπρά· δέχεται γὰρ ἡμῖν, οὐχ ἑαυτῷ δὲ πάντως ὁ μονογενὴς· πλήρης γὰρ ἐστίν ὅτι καὶ φύσει Θεός· δεῖται δὲ ὅπως οὐδενός· καταπλουτίζει δὲ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς ἀνωθεν ἀγαθοῖς τὴν σύμπασαν κτίσιν.

Λίττωσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη.

Ἐνός ἔθνους παροιστρήσαντος τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τοῦτο ἀποβληθέντος, πάντα τὰ ἔθνη δίδονται τῷ Χριστῷ πιστεύσαντα εἰς αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ἡ τῶν ἔθνῶν προσδοκῆ, καὶ ἐν αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν καὶ ἀπὸ μιᾶς γῆς τῆς τῶν Ἰουδαίων, τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα * ὠκείωσατο.

Καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου.

Τέθειται γὰρ ὡς ἄνθρωπος κληρονόμος πάντων, ἵνα λοιπὸν ὡς ἴδιον ἀνασώσῃ κληῖρον τοὺς ἐπὶ γῆς διηρπασμένους ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων· οὐ δὲ πρὸς πέρασ ἀχθέντος, ἔφη πρὸς τὸν πατέρα ὁ

(1) Nonus hic est codex vaticanus catenarum in psalmos, quem distinguimus littera I; grandis est et vetus, saeculi XI. aut XII, cum prolaxis Patrum segmentis. Iam qui hoc fragmentum, Cyrillo alexandrino diserte in praedicto codice inscriptum, cum circumstantibus comparabit, varietatem facile cognoscet, qua usi sunt diversi eelogarii in eiusdem quandoque auctoris scriptis excerptendis.

γ. 8.

A. 1. 10.
B. 1. 5.
K. 1. 7.

* A. 1. 10.
B. 1. 5.
K. 1. 7.

γ. 8.

C. 1.

υἱός· οὓς δέδωκάς μοι, ἐκ σοῦ ἦσαν, καί μοι αὐτούς δέδωκας· εἰ δὲ τοῦ πατρὸς ἦσαν, καὶ τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῶ κατὰ φύσιν λόγου, εἰς τὸν ὑπάρχοντα αὐτοῦ πλοῦτον ἀνεισιν καὶ μετὰ σαρκός· τοιγαροῦν ἔφασκε· πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ· οὐκοῦν ἂν εἰ λέγοιτο λαβεῖν καὶ τεθεῖσθαι κληρονόμος, διὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγεται· γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ἵνα κηρύξῃ αἰχμαλώτοις ἄφεισι τοῖς ἀποσκιρτήσασιν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἔμεινεν οὐδὲν ἥτιον Θεός, καὶ τοι πλωχεύσας καθ' ὃ γέγονεν ἄνθρωπος· διὸ καὶ πρὸς τοὺς ἑβραίους ἔφασκε Παῦλος· δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. ⁽¹⁾

§ 1. Οὐκ ἐν χρεῖα δόξης ἢ ἐτέρου τινὸς καθεστηκώς ὁ υἱός, ὃς λόγος ἐστίν, αἰτεῖν παρὰ τοῦ πατρὸς ἢ καὶ λαμβάνειν λέγεται· οἰκονομικῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ· δέχεται μὲν γὰρ ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σχῆμα τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως· ἐστὶ δὲ πλήρης ὡς Θεός. Καὶ μὲν ὀλίγα. Διτεῖ τοίνυν καὶ δέχεται παρὰ τοῦ πατρὸς δι' ἡμᾶς, ἅπερ ἔχει μὲν φυσικῶς ὡς Θεός· ἐπειδὴ σάρκα τοῦ δοξάζεσθαι χρήζουσαν ἀνέλαβεν, καὶ οὐχ ἐτέρου τινὸς, ἀλλ' αὐτοῦ γέγονεν, εἰκότως ἰδιοποιεῖται τὰ εἰς αὐτὴν ἢ περὶ αὐτὴν γινόμενα· καὶ ὡς ἄνθρωπος μὴ ἔχων, δέχεται παρὰ τοῦ πατρὸς ἅπερ ἔχει φυσικῶς ὡς υἱὸς καὶ Θεός.

v. 8.

Καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

K. I. 27. D

Τοῦτο ⁽²⁾ δείκνυσιν, ὅτι οὔτε ἐπὶ τοῦ Κοροβάβελ, ὡς Ἰουδαῖοι φασίν, ἔχει λόγον· ποῖα γὰρ ἔλαβεν, ἢ ποῖαν κατὰσχεσιν περάτων γῆς; ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου τοῦ πάντα τὸν κόσμον ὑπαγομένου εἰς τὴν ἑαυτοῦ δεσποτείαν.

v. 9.

Ὡς σκευὴ κεραμέως συντρίψεις αὐτούς.

A. I. 14.

Ἔως μὲν γὰρ ἐλπίδα εἶχον ἀναπλάσεως, πηλὸς ἤκουον· μὴ γὰρ, φησι, καθὼς ὁ κεραμεὺς οὐ δυνήσομαι ὑμᾶς ἀναπλάσαι, οἶκος Ἰσραὴλ; ὅτε δὲ ἐξοπτηθέντες πρὸς τὸ κακὸν γεγονάσιν ὄστρακα, συντριβὴν αὐτοῖς ἀπειλεῖ ἀδιόρθωτον· ποιμαίνει δὲ καὶ τὰ ἔθνη Χριστὸς ὡς ἐν ῥάβδῳ τῶ σταυρῶ, καὶ τῇ ἀρραγεῖ καὶ ἰσχυρᾷ αὐτοῦ βασιλείᾳ· ἢ γὰρ ῥάβδος καὶ βασιλείας ἐστὶ σύμβολον, ὡς τὸ, ῥάβδος εὐδύτητος

(1) Multa huius fragmenti congruunt cum iis quae apud Corderium tribuuntur Origeni; quamquam revera et illa origeniana in codice I. vat. f. 8. dari videntur potius Cyrillo, quia anonyma post huius fragmentum scribuntur.

(2) Decimus iam accedit catenarum in psalmos codex vaticanus, quem denotamus littera K, in quo solo fragmentum hoc Cyrilli reperimus; quamquam et illa duo habebat ἀνευθεῆς et ἐνός ἐθνους. Est autem codex K. maximae formae, saeculi XII. aut XIII. cum plurimis Patrum scholiis.

ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου καὶ συντρίβει ταῦτα οὐχ ὥστε ἀπολέσαι καὶ ἀναλῶσαι, ἀλλ' ὥστε ἀναπλάσαι πρὸς τοῦτο γὰρ σκοπὸς τῷ κεραμεῖ συντρίβειν τὰ οἰκεῖα σκεύη, ἔταν μὴ ἀκέραιον σώζη τὴν διάπλασιν οὐδέπω πυρὶ προσωμιληκότα.

Δράξασθε παιδείας.

v. 12.

Τὸ δράξασθε, τὸ ἐν τάχει ἀποδοτέον, καθ' ὑπέρβατον εἰρημένον δράξασθε παιδείας ἐν τάχει, καὶ ἔτι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τυγχάνοντες, μήποτε ὀργισθῆ κύριος, καὶ ἀλλοτριώσῃ ὑμᾶς τῆς χαρᾶς τῶν δικαίων ἀπρίξ ἡμᾶς ἔχεσθαι τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας βουλόμενος, εἰκότως τῇ τοῦ δράξασθαι φωνῇ κέχρηται.

v. 13.

ΨΑΛΜΟΣ γ'.

Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν;

v. 2.

Φησὶ γοῦν τί ἐπληθύνθησαν; τὸ τί, ἀντὶ τοῦ σφόδρα λέγων καταπλήττεται γὰρ ἀναριθμήτους ὄρων τοὺς ἀρτύοντας αὐτῷ τὰς ἐπιβουλὰς καὶ δέδωκε μὲν ὡς ἄνθρωπος, πλὴν οὐχ ἠτᾶται τοῖς δείμασιν· ἀλλ' ἐρράμενὴν ἔχων ἐπὶ θεῷ τὴν καρδίαν, προσδοκᾷ ὅτι τῶν ἐπιβουλεύοντων περιγενήσεται ἔθλιβον δὲ τὸν Δαβὶδ πληθυνόμενοι οἱ προστιθέμενοι τῷ Ἀβεσσαλώμ διακόσιοι ἄνδρες ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὅτε αὐτῷ καὶ Ἀχιτόφελ καὶ Θεκῶν προσελέθησαν, καὶ σύστρεμμα ἰσχυρὸν καὶ λαὸς πολὺς σὺν αὐτῷ· οὗτοι γὰρ πάντες ἔθλιβον τὸν Δαβίδ· ἐν οἷς καὶ ὁ Σεμεὶ, ὅς ἐκπορευομένῳ κατηρᾶτο τῷ Δαβίδ.

v. 3.

Σὺ δὲ κύριε ἀντιλήπτωρ μου εἶ.

v. 4.

Τὴν γενομένην ἐκ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπαναστάσεως αὐτῷ συνοχὴν τε καὶ ἀμηχανίαν προειπὼν ὁ Δαβὶδ, νῦν διαστέλλει τὸ μέλος τῷ διαψάλματι, καὶ τῷ κατὰ τὸ ἀπόρρητον αὐτῷ ἐνηχήσαντι ἐπιθαρσῆσας. τὴν σωτήριον ταύτην φωνὴν φθέγγεται· σὺ δὲ κύριε ἀντιλήπτωρ μου εἶ· ἐκεῖνοι μὲν, φησιν, ὅπλα κινουῖσι, καὶ περιέσεσθαί μου προσδοκῶσι. διὰ τὸ τῆς σῆς γενομένησδαι με χάριτος· ἐγὼ δὲ οἶδα τὸν ἑαυτοῦ σωτήρα καὶ λυτρωτὴν οὐκ ἐπὶ τόξῳ ἐλπιδῶ. καὶ ἡ ῥομφαία μου οὐ σώσει με ἀλλὰ τεῖχος ἀπόρρητον ἐμοὶ καὶ δορυφόρων πλῆθος οὐκ εὐκαταγώνιστον τὸ σὸν εὐμενές, ὦ δέσποτα, καὶ ἡ παρά σου ἀντίληψις· δεηθήσομαι δὲ οὐδενός, τῆς σῆς ἡμερότητας ἐμοὶ καὶ δόξαν νεμούσης, καὶ τὴν ἐμὴν ὑβούσης κεφαλὴν. τούτέστιν ἐν περιφανείᾳ τι-

v. 5.

v. 17. b

θείας. καὶ οἷον ἐπέκεινα τῶν ἐχθρῶν ἢ κεφαλὴν, τὴν ἀρχὴν λέγει τὴν ἑαυτοῦ. ἦν πρὸς βραχὺ ταπεινωθεῖσαν, πάλιν ὑψωθείσαν ἀνέλαβεν εἶποι δ' ἂν καὶ ὁ σατὴρ πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἄνθρωπος, ὅτι σὺ ἀντιλήπιαρ μου εἶ, καὶ οὐκ ἐγκαταλιμπάνων τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην· καὶ δόξα μου, καὶ τὴν ἐμὴν κεφαλὴν τὴν θεότητα ὑψωσας, τοὔτεστι διὰ τῶν θεοσημειῶν φανεράν ἐποίησας· τὰ γὰρ ἐπὶ τῷ σταυρῷ θαύματα, τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος σαφῆς ἄνωγας ἀπόδειξις· ὑψοῖ δὲ καὶ ἡμῶν τὴν κεφαλὴν ὁ θεός, ἤρουν τὴν νοῦν καὶ τὸ ἡγεμονικόν, ὅταν ἄνω βλέπωμεν, πᾶν σωματικόν ὑπερκύπτουρας.

V. 5.

Φωνὴ μου πρὸς κύριον ἐκέκραξα κ. τ. λ.

A. I. 18.

Τὰ οἰκεῖα πάθη διηγοῦμενος ὁ προσφῆτης, καὶ ἔπως ἠνεγκε τὰ συμπίπτοντα γενναίως. διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος διδασκαλίαν ἡμῖν ἐναργεστάτην τῆς ὑπομονῆς καταλιμπάνει, καὶ διδάσκει ὡς ἐν ταῖς περιστάσεσιν οὐκ ἄλλω ἢ θεῷ προσιέναι δεῖ, καὶ ὅτι ὁ καρπὸς τῆς τοιαύτης προσόδου, τὸ εἰσακουέσθαι νῦν μὲν τοι ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον πρὸς ἡμᾶς, καὶ διηγεῖται πῶς εὐζάμενος ἐπηκούσθη καὶ φησὶ φωνῇ μου πρὸς κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ.

V. 6.

Ἐγὼ ἐκαμύθην καὶ ὑπνωσα.

A. I. 19.

Ἐπὶ τὸν ἐνταῦθα τὸν περὶ τὸν νοῦν φησὶ, δι' οὗ καὶ εἰς τὴν ἀμαρτίαν κατέπεσε (codd. B. D. ἐμολογεῖ τὸ πλημμέλημα, καὶ ὑπνου τοῦ κατὰ νοῦν συμβάντος ἐγκλημα ποιεῖται τὸ γεγονός· νοῦ μὲν γὰρ etc.) νοῦ μὲν γὰρ ἐρηγορότος ἔργον ἂν γένοιτο καὶ σπουδῇ τὸ παραιτεῖσθαι τὸ φαῦλον. καὶ ἀποφοιτῶν ἐπιείχεσθαι τοῦ πεφυκότος ἀδικεῖν· ῥέγγοντος δὲ καὶ ἠρώστηκός τὸ ῥάθυμον, τὸ ἠτᾶσθαι παθῶν καὶ τοῦτο σαρκικῶν οἰκοῦν ἐν ταύτῃ, καὶ τῆς ἀμαρτίας ποιεῖται τὴν μνήμην, καὶ ἄδην ἀναφέρει χαριστήριον τῷ θεῷ, λέγων· ἐγὼ μὲν ὑπνωσα τῇ ῥαθυμίᾳ εἰς ἀμαρτίαν, τῇ Βηρσαβεὲ συμφθαρῆς καὶ τὸν Οὐρίαν ἀπεικονοῦς· οὐκ ἂν δὲ ἐξηγήσθην τῇ μετανοίᾳ, εἰ μὴ κύριος ἀντελάβετό μου· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁμολογοῦντος μὲν ἐναργῶς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ ἀσθενές, στεφανοῦντος δὲ ταῖς εὐφημίαις τὸν ἀεὶ σῶζοντα καὶ ἐπικουροῦντα θεόν, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου παγίδα συνθραύοντα, καὶ ἐξέλκοντα αὐτῆς τοὺς ἀλόγους αὐτῆ· ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀβεσσαλωμ φησὶν ἐπιβουλεύοντος, ἐγὼ ἐρῥαθύμουν καὶ οἷον ἐκάθευδον· νῦν δὲ ἀνέ-

στην καὶ οἶδα, ὅτι κύριος ἀδικουμένου μου ἀντιλήψεται ἐκτινάξομαι καὶ τὸν ὕπνον τὸν ἐξ ἀθυμίας, ἐν ἣ νύξ μοι τῆς συμφορᾶς ἐπτήνεγκε καὶ διεγερθήσομαι πρὸς εὐθυμίαν, λευκὴν ἄσπερ ἰδὼν ἡμέραν τὴν φαιδροτέραν τῶν πραγμάτων κατάστασιν· ἡ γὰρ προσδοκία τῆς τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως, οὐκ ἔα με καθεύδειν καὶ ἀναπίπτειν.

Οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαοῦ.

v. 7.

Ἐπειδή, φησιν, ὁ κύριος ἀντελάβετό μου, διεγήγευμαι, καὶ οὕτω νεανικὸν πεπλούτηκα φρόνημα, ὡς κατὰ μηδένα δεδιέναι τρόπον, καὶ μυριάδες λαῶν τῶν μετὰ τοῦ Ἀβεσσαλώμ περιστοιχίζοιτό με· καλὴ τοιγαροῦν τῶν ἀγίων ἡ πίστις· δεδίασι γὰρ οὐδαμῶς κατατεθηγμένης αὐτῶν ἀναριθμήτου πληθίου ἐχθρῶν, ὅταν ἐπαμύνη Θεός· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνος παρῶν τὰς πολλὰς μυριάδας διασκεδάσαι οὐκ ἐφοβήθη, οὐδὲ ὁ κύριος τοὺς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους κυκλοῦντας αὐτῷ ἰουδαίους καὶ ἐθνικούς· διὸ καὶ λεγεῶνας ἀγγέλων παρητήσατο.

v. 1. 15. 16.

Ἀνάστα κύριε, σῶσον με ὁ Θεός μου.

v. 8.

Χρῆμα μὲν οὐκ ἀξίμιον τοῖς κάμνουσιν ἡ σιγὴ· χρήσιμον δὲ καὶ σωτήριον τὸ λέγειν ἀνάστα κύριε, σῶσον με ὁ Θεός μου· πλὴν οὐχ' ἅπασιν οἶμαι πρέπειν αὐτό· οἱ γὰρ τῶν θείων μὲν καταφρονοῦντες θελημάτων, ταῖς δὲ ἰδίαις ἡδοναῖς ὥσπερ ὄλας ἀνέντες ἡνίας, πῶς ἢ πόθεν ἂν σχοῖεν πρὸς Θεὸν παρρησίαν; τοῖς γε μὴν εὐάγωγον τοῖς παρὰ Θεοῦ νόμοις ὑπέχουσι τὸν αὐχένα, παρρησία πολλὴ πρὸς αὐτόν· φαῖεν δ' ἂν εἰκότως τὸ, ἀνάστα, σῶσόν με τὸν σὸν γνήσιον οἰκέτην καὶ ὁ Δαβὶδ οὖν κύριον ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάζει, ὡς παιῶν αὐτοῦ τὸ θέλημα· καὶ φησὶ, σῶσόν με ὁ Θεός μου· μετὰ πολλῆς διαθέσεως, τὸν τῶν ἀπάντων Θεὸν ἰδιοποιούμενος, καὶ ἀναστῆναι παρακαλῶν εἰς βοήθειαν· ἀξία δὲ τῆς προότητος αὐτοῦ ἡ προσευχή· οὐ γὰρ εἴπεν, ἀπόλεσον τοὺς ἐχθρούς μου· ἀλλὰ τί; σῶσόν με τοῦτο, φησὶ, μόνον ζητῶ ἵνα ἐγὼ σωθῶ, οὐ μὴν ἵνα οἱ ἐχθροί μου ἀπόλωντο· τάχα καὶ ὡς προφήτης εἰδὼς ὅτι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν ἄδου κατὰσχεθεῖσαν ὁ Χριστὸς ἐκεῖθεν ἐλευθερώσει ἐκ νεκρῶν ἀναστάς, προλέγει τὸ μέλλον· καὶ τοῦ κυρίου ἐπιταχίνας εὐχεται τὴν ἀνάστασιν, ἕπως δι' αὐτῆς τύχοι καὶ αὐτὸς σωτηρίας· τέως μὲν τοι καλὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς ὕπνου λέγεται ὁ Θεός, ἔταν μακροθυμεῖ· ὡς τὸ, ἵνα τί ὕπνοις, κύριε; ἀνίστασθαι δὲ πάλιν, ὅταν ἐκδικῆ καὶ ἐπισκεπτήται καὶ ἐνταῦθα οὖν.

v. 1. 19.

ἀνάστα, φησὶ, κύριε· τούτέστιν ἀπόθου τὴν πολλὴν μακροθυμίαν, καὶ ἐξεγέρθητι εἰς ἐμὴν ἀντίληψιν· ὅτε δὲ καὶ ὁ σωτὴρ ὑπὲρ ἡμῶν παρεδίδοτο, οἷονεὶ ἐκοιμᾶτο αὐτῷ ὁ πατὴρ ἀνεχόμενος· πρὸς δὲ καὶ ἔλεγε· σῶσον με ἐκ τῆς ἀφρας ταύτης· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν πειρασμοῖς λέγειν δυνάμεθα· πλὴν ὅρα ὅτι ὅταν ἐκνήψωμεν, τότε καὶ ὁ θεὸς πρὸς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἀνίσταται καὶ ὁ Δαβὶδ οὖν αὐτὸς, πρότερον τὸν ὕπνον τῆς ῥαθυμίας ἀπέθετο, εἶτα καὶ τὸν θεὸν ἀναστῆναι παρακαλῶν εἰς βοήθειαν.

V. S.

Ὅτι σὺ ἐπάταξας πάντας τοὺς ἐχθραίνοντάς μοι ματαίως.

A. I. 11. P.
L. I. 11.

Σκόπει δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε τοὺς ἐχθραίνοντας, ἀλλὰ τοὺς τοῦτο δρῶντας ματαίως, τούτέστιν εἰκῆ καὶ περιπτῶς καὶ ἐπ' οὐδενὶ πλημμελήματι· ἐχθραίνει δέ τις ματαίως, ὅταν μὴ προαδικηθῆ, μὴ δέ τι πάθοι τῶν εἰωθότων λυπεῖν καὶ παροξύνειν καὶ κείνος ἔχει ματαίως ἐχθρούς, ὁ μὴ παρέχων πρόφασιν ἐχθρας καὶ μίσους, ὅσοι οἱ πάντες οἱ διωκόμενοι διὰ τὸ ζῆν εὐσεβῶς· πρὸς οὓς φησὶν ὁ σωτὴρ· μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διάξωσι καὶ εἰπῶσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἔνεκεν ἐμοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ὁ Δαβὶδ πολλοὺς εἶχε μάτην ἐχθραίνοντίας, τὸν Σαοὺλ καὶ τὸν Ἀβεσσαλώμ, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς· αὐτοῦ γὰρ πολλὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπιδεικνυμένου πρᾶότητα, μάτην ἦσαν ἐχθροί.

V. S.

Ὅδόντας ἀμαρτωλῶν συνέτριψας.

A. I. 19. D.

Τὸ δὲ ὀδόντας συνέτριψας, ὡς ἐπὶ θηρίων ἀγρίων εἶπε· μισοφόνου γὰρ ὡς ἐπίπαν οἱ φιλαμαρλήμονες καὶ ταῖς τῶν ἀγίων εὐδοκιμήσεσιν ἐπιτρίζοντες τοὺς ὀδόντας· ἔθος δὲ τῆ θεοπνεύστῃ γραφῇ θηρίοις ἐξομοιοῦν τοὺς ἀγρίως τισὶν ἐπιφύεσθαι μεμελετηκότας· τὸ οὖν συνέτριψας ὀδόντας, ἀντὶ τοῦ πάσης ἰσχύος αὐτοὺς ἐγύμνωσας εἴρηται, ἐκ μέλαφορᾶς τῶν θηρίων, ἃ τῶν ὀδόντων σπερούμενα, εὐκαλαφρόνητα λίαν ἐστὶ καὶ εὐκαταγώνιστα· ἐρεῖ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν πατέρα, ὅτι σὺ ἐπάταξας μὲν Ἰσραὴλ τὸν βρεφοκλόνον ἐχθραίνοντά μοι ματαίως· παλάξεις δὲ καὶ τοὺς ἰουδαίους, ῥωμαίους αὐλοὺς παραδούς· καὶ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν συντρίψεις, διότι εἶπον οὐκ ἔχομεν βασιλέα, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς πατάσσονται δὲ ὑπὸ κυρίου καὶ οἱ δαίμονες· διότι μηδὲν παρ' ἡμῶν ἀδικηθέντες, μάτην ἡμῖν διὰ τὴν ἐαυτῶν κακίαν ἐπιβουλεύουσι καὶ οἱ νοητοὶ ὀδόντες αὐτῶν, τὰ πάθη φημί, δι' ὧν

καλεσθήουσι τοὺς ἀπλουσίερους, συνίριβονται· σὺ γάρ, φησι, συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τῶν ἐμφωλευόντων δρακόντων τοῖς ὕδασιν, ὁ τὸ μέγα κῆτος διὰ τῆς ἀναστάσεως χειρωσάμενος, ὁ ἄδην καθελὼν καὶ θάνατον πατίσας, καὶ καταργήσας διάβολον· σὺ δέ μοι ὄρα, ὅτι οἱ ἀδικοῦντες ἐκεῖνοι εἰσὶν οἱ βλαπτόμενοι, πατάσσονται γάρ ὑπὸ θεοῦ· οἱ δὲ ἀδικούμενοι, οὗτοι καὶ προσωφέλονται, σώζονται γάρ.

Τοῦ κυρίου ἡ σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου ἡ εὐλογία σου.

v. 9.

Ἄγιοπρεπὲς δὲ τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρξαι παρακαλεῖν, ὅπερ ἐαυτῷ συμβῆναι βούλεται· οὐ γὰρ μόνος τῶν θεοσδόλων ἀγαθῶν ἐν μεθέξει γενέσθαι ζητεῖ, ἀλλὰ κοινὴν ἅπασιν τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν τὴν ἐπὶ τούτοις προκεῖσθαι φιλοτιμίαν· καὶ μὴ θαυμάσης εἰ τοιοῦτος ἐνεσθί τοῖς ἀγίοις σκοπὸς, ἔπου καὶ συναλγοῦσι τοῖς πάσχουσι, καὶ συνδακρῶσιν τοῖς κλαίουσιν, καὶ τὴν τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ὀφειλομένην ὀργὴν ποιοῦνται κοινὴν· τάχα δὲ καὶ θεολογεῖ ἐνταῦθα ὁ Δαβὶδ λέγων· ὅτι παρὰ σοῦ τοῦ κυρίου καὶ πατὴρ ἀποσταλήτω ὁ σωτὴρ Ἰησοῦς, ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἡ τοῦ ἀγίου πνεύματος εὐλογία ἐπὶ τὸν λαόν σου καταπεμφθήτω, τοὔτεστιν ἐπὶ τὰ ἔθνη· ἃ καὶ εὐλόγησον πάση εὐλογίᾳ πνευματικῇ· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, Ἰουδαῖοι δὲ ἐξωσθήσονται· καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, ἣν ἐσώθη ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, τοῦ πατρὸς εἶναι λέγει, ὁμοίως καὶ τὴν ἐπὶ τοὺς πιστεύοντας εὐλογίαν αὐτῷ ἀνατίθῃσι· διὸ λέγει, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε· δικαίως δὲ ὁ ψαλμὸς καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει προσαρμοσθήσεται, ἣν ἔβλιβον μὲν οἱ δαίμονες πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος παρουσίας· ἐπατάχθησαν δὲ τῇ ἀληθεῖ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἐνανθρωπήσαντος· ἡ δὲ ὑπ' αὐτῶν πολεμηθεῖσα φύσις καὶ σωτηρίας καὶ εὐλογίας ἀπέλαυσεν.

A. f. 20.

ΨΑΛΜΟΣ Δ΄.

Εἰς τὸ τέλος ἐν ὕμναις· ψαλμὸς ᾠδῆς τῷ Δαβίδ.

v. 1.

Τὸν μὲν τρίτον ψαλμὸν συνέταξεν ὁ μακάριος Δαβίδ, ἔτι τοῦ πρὸς τὸν Ἀβεσσαλώμ συνεστῶτος πολέμου, ὅθεν καὶ ὀλοφυρμούς περιεῖχε· τὸν δὲ τέταρτον τοῦτον, μετὰ τὸ νικῆσαι τὸν πόλεμον, ἀνατίθῃσι τῷ νικοποιῷ θεῷ εὐχαριστήριον· διὸ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἀντὶ τοῦ εἰς τὸ τέλος, τῷ νικοποιῷ ἤγουν ἐπινίκιον ἀναγράφουσι τὴν ᾠδὴν·

A. f. 20.

εἰς τὸ τέλος μὲν οὖν ἐπιγέγραπται, ὅτι ἐπὶ καταλύσει τῆς τυραννίδος ὁ ψαλμὸς συνετέθη· ἐν ὕμνοις δὲ, ὅτι οὐκ ἔτι δακρύει ὁ Δαβὶδ, ἀλλ' ὕμνει τὸν τῆς νίκης δοτῆρα Θεόν· ψαλμὸς δὲ ᾠδῆς, ὅτι πανηγυρίζων, ᾠδικώτερον ᾄδει τὸ ἐπινίκιον.

V. 2.

Ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου.

A. 1. 11.

Εὐρήσομεν δὲ αὐτὸν, τὸν ἐνθάδε χρησίμως δίκαιον ἑαυτὸν εἶναι λέγοντα, καὶ πλημμελείαις ἔνοχον ὁμολογοῦντα, ὑπάρχειν εἶτα πῶς ἂν εἴη, φησὶν, ἀληθές, ὅτι δίκαιος ὁ αὐτὸς καὶ πλημμελείαις ἔνοχος· ὅτι παρέπεται τοῖς δικαίοις καὶ ὀλισθήματα, κατὰ τὸ, ἐπὶ λίκις πεσεῖται ὁ δίκαιος, καὶ ἀναστήσεται ἕτερον τοίνυν ἐστὶ τὸ ἀκαταλήκτως πλημμελεῖν, καὶ ἕτερον τὸ ἐν τῷ πειρασθῆναι κατορθοῦν τὴν δικαιοσύνην· ὀλιγάκις ἔσθ' ὅτε τὴν κοινὴν τῆς φύσεως ὑπομένειν ἀσθενίαν· παραπτώματα γὰρ τίς συνήσει, κατὰ τὸ γεγραμμένον; τίς δὲ καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν;

V. 2.

Ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με.

A. 1. 21. 1.

Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι εἰσήκουσέ μου ὁ Θεός, ὡσανεὶ τινος αὐτὸν ἐρωτήσαντος, κατὰ τί εἰσηκούσθης, ᾧ προφήτα; τί δέ σοι καλαθύμιον εἰς πέρας ἐκβέβηκε; διαλευκαίνει τῆς ἐπικουρίας τὸν τρόπον, καὶ φησὶν, ὅτι ἐπλάτύνθη ἐν θλίψει τούτέστιν οὐκ ἀπήλλαγμα μόνον τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ ἐν μοχθηροῖς εἶναι πράγμασιν, ἀλλὰ γὰρ ἰδοὺ καὶ πρὸς εὐθυμίαν καλευρόνομαι· εἰσήκουτέ μου γὰρ, οὐκ ἐν χρήμασιν οὐδ' ἵνα ἐχθροῦ κρατήσω, οὐ γὰρ ταῦτα ἤτησα, ἀλλ' ἐν ἀνέσει τῇ ἐν μέσῳ τῆς θλίψεως γενομένη.

A. 1. 22.

Παῦλος γ' οὖν ἤκουσεν ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται· καὶ οἱ διελάσαντες δὲ τῆς ἀμαρτίας τοὺς βρόχους, καὶ οἱ ἐν πίστει τελειωθέντες καὶ θλίψεις ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ αἰκίας ἀναδεξάμενοι, τοῖς ἀνωθεν ἐντροφίσουσιν ἀγαθοῖς· ἔλθοι δ' ἂν ὁ λόγος καὶ ἐπὶ τὸν σωτῆρα, δεικνὺς καὶ αὐτὸν διὰ παθημάτων τελειωθέντα, καὶ ἐκ τοῦ παθεῖν γενόμενον ὑψηλότερον· ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο ὅτι τὰ περιστάτικα, ἐπὶ μὲν τῶν ἀγίων θλίψεις ὀνομάζει ἡ θεία γραφή, διότι γυμνασίου ἕνεκεν αὐτοῖς συμβαίνουσιν· ὡς τὸ, πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων· ἐπὶ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν, μάστιγας· ὡς τὸ, πολλαὶ αἱ μάστιγες τῶν ἀμαρτωλῶν· μαστίζονται γὰρ, διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν παιδευόμενοι.

Καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου.

Ἄλλὰ πῶς ὁ εἰσηκουσθῆναι λέγων, ἀκουσθῆναι πάλιν παρακαλεῖ; ἢ χρόνος ἐστὶν ἀντὶ χρόνου ἀντὶ γὰρ τοῦ οἰκτεῖρησάς με καὶ εἰσήκουσας, εἴρηται τὸ οἰκτεῖρησον καὶ εἰσάκουσον ἢ τάχα που, καὶ διηνεκῶς ἀκούεσθαι παρακαλεῖ· ἐπειδὴ τοὺς ζῆν εὐσεβῶς ἐδέλοντας, οὐκ ἐνδέχεται μὴ οὐχὶ πάντως ταῖς κατὰ τόνδε τὸν βίον ὀμιλεῖν θλίψεσιν· εἰ οὖν καὶ κατὰ πάντα εἰσηκούσθῃ ὅσα προσηύξατο, ἀλλ' ὅμως δέδοικε περὶ τοῦ μέλλοντος· διὸ καὶ πάλιν προσεύχεται, τὸ κέρδος τῆς προσευχῆς ἐπιστάμενος· ⁽¹⁾ εἰ γὰρ καὶ ἀπηλλάγη τῶν ἀλγηδόνων καὶ τῆς ἀθυρίας, ἀλλ' ἄνθρωπος ὢν καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀγωνιῶν, μὴ οὐκ ἰσχύσει διὰ παντὸς ἐπικειμένων τῶν πειρασμῶν, πλατύνεσθαι αἰτεῖται, καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ποιητικὰ τῶν ἀλγηδόνων παρελθεῖν· διὸ καὶ οἰκτεῖρησόν με φησὶ, τούτέστι λῦσον τὸν ἀγῶνα, δὸς παντελῶς ἀπαλλαγῆναι.

Γιὰ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκαρδίαι;

Κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν, ὡς πρὸς τοὺς οἰομένους τῷ πλήθει τοῦ στρατοῦ ἐλεῖν τὸν δίκαιον, ταῦτα εἴρηται διὰ πείρας γὰρ αὐτῆς μαθὼν ὅσην ἔχει τὴν ὄνησιν τὸ ἐπὶ θεῷ πεποιθέναι, καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου σάζεσθαι ζηλεῖν, κοινωφελὲς μάθημα προτίθεσθαι τὸ συμβεβηκὸς αὐτῷ, καὶ φησὶν ὧ τυφλοὶ τὰς φρένας, τὸν νοῦν τε παχεῖς, μέχρι τίνος οὐκ ἀποβαλεῖσθε τὴν ἀρρώστιαν; ἕως τίνος οὐ γνώσεσθε, ὅτι ἢ ἐπ' ἀνθρώποις ἐλπίς ματαιότης ἐστὶ καὶ ψεῦδος; γίγας γὰρ οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ ἀπλῶς δὲ ὁ Δαβὶδ υἱὸς ἀνθρώπων καλεῖ τοὺς ἐν πονηρίᾳ ζῶντας, τοὺς πρὸς ἀσέβειαν ἐπιρρέπεῖς· ἐπεὶ οἱ μὴ τοιοῦτοι, τῇ φύσει μὲν ἀνθρώπων υἱοὶ, τῇ χάριτι δὲ οὐκ ἔτι, ἀλλ' υἱοὶ Θεοῦ.

Καὶ γινώτε ὅτι ἐθαυμάστωσε κύριος τὸν ὄντα αὐτοῦ.

Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐπιγείων ἀπόλαυσις, κατ' οὐδὲν οἶμαι διαφέρει τῶν ἐν ὄραμασι τερπνῶν, ἀ μόνον ὀφθέντα καταλήγει πρὸς τὸ μηδέν, τὸν τοῦ ῥέγγχοντος νοῦν διαπαίξοντα· τὰ δὲ γε λαμπρὰ τῆς δικαιοσύνης αὐχήματα, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ γέρα, μακρὰν καὶ ἀκράδαντον ἔχει τὴν μέθεξιν καὶ περιφανὲς τὸ ἀξίωμα· δέχεται γὰρ

(1) Hactenus tantummodo editum erat fragmentum apud Corderium, non sine aliqua varietate mendoque, in catena ad hunc psalmum.

ὁ Θεὸς τὰς τῶν ὀσίων φωνὰς, καὶ ἀποπεραίνει τὰ αἰτήματα· οὐ τί γένοιτ' ἂν τὸ ἰσοστατοῦν:

Ὁργίσεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε.

Α. 1. 24.

Ἄπασιν μὲν ἀνθρώποις συμβαίνει τὸ τῆς ὀργῆς πάθος, μητέρα ἔχον λύπην ἢ μικροψυχίαν ἢ πλεονεξίαν ἢ τὴν παρά τινων λοιδορίαν· ἔξῃστι δὲ ταύτην ἀνακόπαιν, καθάπερ καὶ τὰς σαμαλικὰς ὀρέξεις· τὸ μὲν γὰρ μηδέλωσ αὐτὰς ἐν ἡμῖν κινεῖσθαι, τάχα που καὶ ἀνέφικτον καὶ οὐκ ἔφ' ἡμῖν· ἐν ἡμῖν δὲ τὸ ἐπιτιμᾶν τοῖς κινήμασιν οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς· δριμύ μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ἔστιν, ὅτε ποιεῖται τὸ κίνημα, πλὴν ὡσπερ τισὶ χαλινοῖς ἀνακόπτεται, τοῖς εἰς τὸ ἀμεινον ἐπιλογισμοῖς· καὶ ἕως μὲν ἀδρανὲς ἔστι ἔτι τὸ πάθος ἐν ἡμῖν, συγχωρᾶται ἀξιούται παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδ' ἂν δὲ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐμφαίνῃται κακὰ, τότε τὰς δίκας ὑφέξομεν· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων ἀπρακτοῦσθαι γὰρ ἐν ἡμῖν τῆς φαύλης ἡδονῆς, συνηρηθήσεται πάντως καὶ αὐτῇ ὁ κολάζων νόμος· ἐνηνεγημένης δὲ ἤδη πρὸς πέρας, τὰ τῆς δίκης συνεκτείνεται· φησὶν οὖν καὶ νῦν ὁ Δαβὶδ, ὅτι κἂν ἀπροαιρέτως ὀργισθῆτε, ὅπερ οὐχ' ἀμάρτημα τέλειον, μὴ προσθῆτε καὶ τὴν πρᾶξιν, ἵνα μὴ τέλειον ἦ τὸ ἀμάρτημα· εὐφρῶς γὰρ συγχωρεῖ τὸ ἕλαττον ὡς ἀσθενεστέροις, τὴν ὀργὴν λέγων, ἵνα κωλύσῃ τὸ μείζον, τοῦτέστι τὸν φόνον καὶ ὅσα ἐκ τοῦ θυμοῦ μὴ κολαζομένου τίκτεται.

ν. 6.

Θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἐλπύσατε ἐπὶ κύριον.

Α. 1. 25.

Τίθησι δὲ τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς παράδειγμα ὁ Δαβὶδ· καὶ ὅτι τοῖς θύουσι τῷ πανάγνω Θεῷ τοὺς ἐκ τῆς δικαιοσύνης καρπούς, οὐκ ἄμισθος ἢ εἰς αὐτὸν ἐλπίς, πειρᾶται διδάσκειν· καὶ γὰρ μονονουχὶ φησὶ τέθυκα τὴν δικαιοσύνην, ἐποίησάμην δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, καὶ κεκράτηκα τῶν ἐχθρῶν εἰ καὶ τεθρήνηκα πεσόντα τὸν νεανίαν· λέγων δὲ θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης, οὐ τὴν ἐν σκιαῖς ἀποδέχεται ταῖς κατὰ τὸν νόμον, τὴν ἐν Χριστῷ δὲ μᾶλλον καὶ εὐαγγελικὴν· ὁ μὲν γὰρ ἀρχαῖος ἐδίδασκε νόμος τὰς δι' αἱμάτων ποιεῖσθαι προσαγωγὰς, ἀλλ' οὐκ ἦν ἐν αὐταῖς τελειοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον κατὰ συνείδησιν· προσεκομίζοντο γὰρ τῆς ἀληθοῦς λαλρείας προαναλυτοῦσαι τὴν εὐοσμίαν, καὶ ἦσαν μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμεναι· τοιγάρτοι καὶ ἐν Χριστῷ κατηργήθη μὲν ἡ σκιά· περιστράπτει δὲ λοιπὸν τὰς τῶν πιστευσάντων καρδίας τῆς ἀληθείας τὸ φῶς· λέγοι δ' ἂν καὶ Ἰουδαίοις ὁ κύ-

ριος, ὅτι αἱ δια τῶν θυμάτων θυσίαι καὶ αἱμάτων, ὑμᾶς εἰς οὐρανὸν οὐκ ἀναβιβάσουσιν· ἀλλ' ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς ἐγὼ, ἐφ' ὃν μόνον ἐλπίζετε, μηδένα τοῦ γράμματος ποιούμενοι λόγον.

Πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν ἀγαθά;

v. 7.

Οἱ μὲν γὰρ ὀλίγοι, φησὶ, καὶ δόκιμοι καὶ φιλοσοφεῖν εἰδότες, ἀκατάσειστον ἐπὶ θεῷ τὴν ἐλπίδα ἔχουσι· τεθαρσύνεσθαι γὰρ ἐπαγγελ-
λομένῳ ἰὰ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθά· οἱ δὲ πολλοὶ, τοῦτέστι ἰὸ κεχυμένον πλη-
θος, τὸ ἀδιάκριτον, τὸ ἀνοίᾳ προσηλωμένον, τὴν παραυτίκα μέθεξιν
τῶν σαρκικῶν ἀκαθαρσιῶν, ἰῶν ἐν ἐλπίδι ἀγαθῶν προλιμήσαντες, φασί-
τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; ταῦτα τῶν περὶ τὰς διοικήσεις τοῦ θεοῦ
ὀλιγορούνην τὰ ῥήματα· ποῦ τοῦ θεοῦ πρόνοια, τοσαύτης συγχύσεως
ἐν τῷ βίῳ οὔσης; καὶ ἄλλων μὲν τρυφῶντων, ἡμῶν δὲ ἐν πτωχείᾳ καὶ
τοῖς ἐσχάτοις ὄντων κακοῖς, τί τεκμήριον τῆς θείας κηδεμονίας;

A. C. 25. b

Ἐσημείωθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, κύριε.

v. 8.

Κρυφιδέστερον δὲ καὶ μυστικώτερον, πρόσωπον μὲν τοῦ θεοῦ καὶ
πατρός ὁ υἱός, φῶς δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενον πνεῦμα εἰς ἡμᾶς· δι'
οὔ κατεσφραγίσμεθα, εἰς εἰκόνα τὴν πρώτην ἀναμορφούμενοι· δι' οὔ
καὶ δευδιδάγμεθα τὰ ἔντως ἀγαθά, δι' ἃ καὶ τὴν νοητὴν εὐφροσύνην
ἐσχίκαμεν τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, βεβαιούμενοι πρὸς ἐλπίδα τὴν
ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς.

A. C. 26. a

Οἱ μὲν ἄγγελοι βλέπουσι διὰ παντός τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ, οἱ
δὲ ἄνθρωποι τὸ φῶς τοῦ προσώπου αὐτοῦ· πρόσωπον δὲ κυρίου ἐστὶ
θεωρία πνευματικὴ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς· φῶς δὲ προσώπου ἐστὶν ἡ
μερικὴ γνώσις τούτων αὐτῶν· εἴπερ, κατὰ τὴν σοφὴν Θεωρίαν, ὡς
ἄγγελος θεοῦ ἦν ὁ Δαβὶδ εἰδὼς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πάντα.

v. 9.

Καὶ ποῖον ἄρα ἐστὶν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, οὔ τὸ
φῶς ἐφ' ἡμᾶς σεσημείωται; ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν
καὶ διὰ τοῦτο λέγων ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα μου· ἐση-
μάνθη δὲ ἡμῖν, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποδείξας ἑαυτῷ, καὶ τὸν διὰ πνεύ-
ματος τοῦ ἰδίου φωτισμὸν ἐγχαράξας ὡς θεῖαν εἰκόνα τοῖς πιστεύου-
σιν εἰς αὐτόν.

K. C. 31

Ἐδοκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου.

v. 8.

Οὕτως τεθαύμακα, φησὶ, τοὺς τολμῶντας λέγειν, τίς δείξει ἡμῖν
τὰ ἀγαθά; καὶ τοι παρὸν ἀπὸ τῶν ἐν χερσὶ βεβαιουῦσθαι πρὸς τὰ

A. C. 26. b

μέλλοντα ἐσχέκαμεν γὰρ ἐνέχυρα τῆς μελλούσης ἡμερότητος ἔσεσθαι πλουσίας, τὴν ἐν ταῖδε τῷ κόσμῳ φειδῶ τε καὶ πρόνοιαν τοῦ δημιουργοῦ· χαρίζεται γὰρ τῇ φιλοτίμῳ δεξιᾷ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν· καὶ καθίησι μὲν ὑλοῖς, τὰς δὲ ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας ἀνίησι κατὰ καιρούς· ὁ τοίνυν ἀμφιλαφεῶς χυρηγίσας τὰ ζωαρκῆ, πῶς ἂν διαφεύσαιτο χαριεῖσθαι λέγων τὰ μετὰ τόνδε τὸν βίον; ἐμοὶ οὖν ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν.

A. 9.

Ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κειμηθήσεμαι καὶ ὑπνώσω· ὅτι σὺ, κύριε, κατὰ μόνας ἐπ' ἐλπίδι κατόμισάς με.

A. 10.

Κατὰ δὲ τὸν Θεῖον Κύριλλον, ἐπὶ το αὐτὸ καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις τὸν ὑπνω εὐοικότα δέξομαι θάνατον πλὴν ἐν εἰρήνῃ, μὴ ἔχων τὴν ἀμαρτίαν, ἣ ἐστὶν ἔχθρα εἰς Θεόν· καὶ οὕτω καταλύσας τὸν βίον, κατοικισθήσομαι παρὰ Θεοῦ καὶ ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι, τούτέστι βεβαίαν καὶ ἀκράδαντον τὴν ἐλπίδα ἔξω· τὸ δὲ κατὰ μόνας ὑπεμφήνεϊεν ἂν, ὅτι ἰδικὸς καὶ ἐξαίρετός ἐστι τῶν ἀγίων ὁ κληρὸς· οὐ γὰρ ἀναμιξῆ ἔσονται τοῖς πονηροῖς, ἀλλ' οἷον ἐξηρημένοι καὶ κατὰ μόνας· ἐκείνοις μὲν γὰρ πῦρ καὶ Θεῖον καὶ πνεῦμα καταγιδος ἢ τοῦ ποτηρίου μερίς, τούτοις δὲ τὸ βασιλεύειν ἡτοίμασται καὶ ἀκαταλήκτως ἐντροφᾶν τοῖς ἀνωθεν ἀγαθοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ ε'.

A. 1.

Σύνες τῆς κραυγῆς μου.

D. L. 42. D.
E. E. S. D.

Τὸ σύνες ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ κατεξέτασον καὶ βασάνισον τῆς ἐμῆς κραυγῆς τὸν σκοπόν· οὐ γὰρ αἰτῶ τι τῶν ἀνθρωπίνων ἢ τῶν ἀπαρόντων τοῖς σοῖς, ᾧ δέσποια, νόμοις· ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον, ἃ καὶ τοῖς λαβοῦσι χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν, καὶ τῇ σῆ φιλοτιμία χαρίζεσθαι πρέπει.

A. 1.

Τὸ προὶ εἰσακούση τῆς φωνῆς μου.

A. 1. 1.

Εἶη δ' ἂν πρῶτα, καὶ ὁ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας καιρός· τότε γὰρ δεκταὶ γεγόνασιν αἱ πάντων εὐχαί.

C. 1. 9.

Μέγα εἰς ἀγνείαν καύχημα τὸ ἐκ πρῶτας τῆς αὐτῆς παρίστασαι τῷ Θεῷ, καὶ φθάνειν ἐν εὐχαριστίᾳ τὸν ἥλιον· οὕτω γὰρ, φησιν, ἐπόψομαι τὰ Θεῖα καὶ ἁγιά σου μυστήρια, ἃ ἡτοίμασας τοῖς ἀγαπῶσι σε.

Ἐμίσησας, κύριε, πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν κ. τ. λ.

v. 6.

Τοὺς μὲν ἐν τῇ πολιτείᾳ πταίοντας, ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν ἀνόμασεν· τούτους δὲ μισεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀποπεσόντας τῆς ἀληθείας· ἑτεροδόξους, λαλοῦντας ψεῦδος εἶπεν, οὓς ἀπολεῖ ὁ Θεός· καὶ τήρει διαφορὰν τοῦ ἐμίσησας καὶ ἀπολεῖς· πρῶτον μὲν εἰ χεῖρον τοῦ ἀπολεῖς τὸ ἐμίσησας· δεύτερον δὲ, διὰ τι τὸ μὲν εἰς παρεληλυθότα ἔκλινε χρόνον, τὸ δὲ εἰς μέλλοντα;

c. 1. 9.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου κ. τ. λ.

v. 8.

Ἐγὼ, φησὶν, ἐλέω τῷ σῶ εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκον σου· οὕτω γὰρ λέγειν δυνησομαι, τὸ πρῶτ' παρασπείσομαι σοι καὶ ἐπόψομαι, καὶ ὡς ἡλεημένος σὺν εὐλαβείᾳ προσκινήσω σοι ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ.

c. 1. 9. 10.

ΨΑΛΜΟΣ 5'.

Μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με.

v. 2.

Λέγων δὲ μὴ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με, παραλείπειται πῶς ἔοικε τοῦ νομικοῦ γράμματος τὴν ἀπόλοιαν· ἀθετήσας γὰρ τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρισμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει τοιζάρτοι καὶ κατακρίσεως διακονίαν ὁ Θεσπέσιος Παῦλος, τὸν νόμον ὀνομάζει· δεδικαίωκε γὰρ οὐδένα, πικρὰς δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐζητεί δικας· οὐκοῦν τῆς ἐν νόμῳ παιδεύσεως, ἀμείνων ἔστιν ἀσυγκρίτως ἢ διὰ Χριστοῦ· ἢ μὲν γὰρ εἰς ἔλεγχον ἔκειτο τῶν ἡσθενηκότων, καὶ εἰς κατάκριμα τῶν παραβαινόντων, ἢ δὲ εἰς δικαίωσιν τῶν ἡσθενηκότων· ὁ τοίνυν εἶπομεν, οὐ παρακαλεῖ μὴ ἐλεγχθῆναι, ἀλλὰ μὴ θυμῶ.

v. 1. 10.

Ἐλέσόν με, κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι.

v. 3.

Οὐκ εἶπεν ἄνες μοι, οὐδὲ ἔνδος μοι, ἀλλ' ἴασαι· τὰ γὰρ πρότερα ἀξιοῖ τραύματα ἀφανισθῆναι προσελθὼν γὰρ ὡς ἰατρῶ πνευμάτων τῷ Θεῷ, καὶ ὁμολογήσας τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν, αἰτεῖ τὴν ἐπιουριαν· καὶ διψῶ τὴν ἴασιν λέγων, ἐν κακοῖς με γεγονότα ἐλέω θεράπευσον· ἐξ ἀσθενείας γὰρ ἦλθον ἐπὶ τὸ πᾶθος· τίς δὲ ἡ ἀσθένεια; ἐξηρδράθη τὰ ὀστά μου, καὶ διελύθη ἀπὸ τῆς μετ' ἀλλήλων ἀρμονίας· ὀστά δὲ λέγει τοὺς σῶφρονας λογισμοὺς· τοὺς τὴν ψυχὴν διερεΐδοντας, καὶ τὰς λόγῳ ληπτὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, αἱ καὶ ἀνεχουσιν αὐτὴν εἰς νοητικὴν εὐρωσίαν· οἷον ἐγκράτεια, φρόνησις, ἢ κατὰ θεὸν ἀνδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, καὶ ἅπαξ ἀπλῶς πᾶν εἶδος ἀρε-

v. 1. 31.

της· ἂν οὐκ οὐσῶν ἐν ἡμῖν ἀσυγχύτως, ἤρουν ἐν κόσμῳ τῷ δεόντι διὰ τοῦ τὴν ἰδίαν ἔχειν ἰσχὺν, πᾶσα πῶς ἀνάγκη ταράττεσθαι τὴν ψυχὴν, ἀτακτούντων ἐν αὐτῇ τῶν παθῶν· τότε γὰρ οἷον ἐν σάλῳ γινομένη κοσμικῶν ἡδονῶν, κινδυνεύει δεινῶς· ἀπονούσης γὰρ ἐν ἡμῖν τῆς ἀρετῆς, κατακραλεῖ πάντως εἰς φευλότητα καλασείουσα ἡδονή· ὅτι δὲ ὅσα τρωσικῶς νοηθεῖεν ἂν αἱ νοηταὶ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, καθ' ἃς ἔχει τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι σύστασιν καὶ διαμονὴν, αὐτὸς ὁ Δαβὶδ ἐρμηνεύει τοῦ λόγου τὸ αἶνιγμα δι' ἂν ἐπήγαγε τοῖς εἰρημένοις, ὅτι ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη σφόδρα.

A. B.

Ἵτι ἐταράχθη τὰ ὅσα μου.

A. f. 35. b.

Οἶμαι δὲ καὶ ἕτερόν τι καλασημαίνεσθαι, διὰ τοῦ φάναι τὸν ψάλλοντα ταραχὴν ὑπομεῖναι τὰ ὅσα αὐτοῦ· ἐκλίσε μὲν γὰρ ἐπὶ ἀφθαρσία τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός· ἐπεὶ δὲ τὴν δοθεῖσαν πεπότηκεν ἐντολὴν ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ καὶ παράλισθεν εἰς παράβασιν, ἐπάρατος ἦν εὐδύς· εἰρηται γὰρ πρὸς αὐτόν· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση· τεταράχθαι τοίνυν καὶ κατὰ τοῦτον οἶμαι τὸν τρόπον τὰ πάντων ὅσα, ἅτε δὴ λυθείσης εἰς θάνατον τῆς σαρκός· εἰσέδραμον γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν θόρυβοί τε καὶ πτοῖαι, καὶ ἡ τῶν παθῶν τυραννίς· φθαρτοῦ γὰρ ἅπαξ γεγονόςτος τοῦ σώματος, τὰ τῆς φθορᾶς ἐν αὐτῷ βεβλάστηκε πάθη, καὶ ὁ τῆς ἀμαρτίας εἰσέδου νόμος, ὁ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκός, ὁ ἀνίσταλέμενος καὶ αἰχμαλωτίζων τὸν νοῦν εἰς πᾶν ὀλιούτων ἐκτόπων· γέγονε τοίνυν ἴασις τῇ ἀνθρώπου φύσει, τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐνανθρωπήσεως ἡ δύναμις· ἔπαυσε γὰρ τὴν φθορὰν, συνέλαγε τὰ πάντων ὅσα καλεσκειδασμένα· πλοίας καὶ θορύβου παντὸς καὶ δειμάτων καὶ προσέτι παθῶν καὶ πλεονεξίας διαβολικῆς ἐλευθέραν ἀπέφηνε τὴν ἀνθρώπου φύσιν.

A. 1.

Καὶ σὺ, κίριε, ἕως πότε;

A. f. 35. b.

Μᾶλλον δὲ εἰ χρῆ τι καὶ μυστικώτερον εἰπεῖν, οὐκ ἐπιτιμᾷ τοῖς τοῦ Θεοῦ κρίμασι ὁ προφήτης, οὔτε μὴν ὡς μέλλοντα καὶ ἀναδυόμενον τὴν ἐπικουρίαν καλαιτιᾶται τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, περιεργάζεται δὲ μᾶλλον τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν τοῦ εἰς τέλος ἐγηγεργμένου Χριστοῦ κατὰ τὴν ὁγδόην· πότε γὰρ, φησιν, ἐλεύση ὁ διὰ τῆς ἀναστάσεώς σου τὴν ἴασιν ἡμῖν χαρισόμενος; ἔστι δὲ τὸ ἕως πότε, καὶ τῆς χρονίας μετανοίας παραστατικόν.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου.

v. 6.

Ὁ γὰρ ἅπαξ τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις ἀλούς, ἀπρακτῆσει ἂν πρὸς πᾶσαν ἀρετήν. Οὐκ ἔστιν, φησὶν, ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σοι, τούτέστιν ὁ τὰς ἐντολάς τηρῆσαι δυνάμενος, τῆς βοηθείας τοῦ πνεύματος μὴ συμπαρούσης.

A. f. 37.
B. l. 11.
E. f. 11.

Ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου.

v. 7.

Διδάσκει δὲ καὶ ἡμᾶς ὅτι τοὺς εὐαρεστεῖν ἐθέλοντας τῷ θεῷ, οὐκ ἀργίας καιρὸν ὕπνου τὲ καὶ ῥαθυμίας ἡγεῖσθαι προσήκει τὰ τῶν νεκρῶν διαστήματα, κτηνοπρεπῆς γὰρ τοῦτο καὶ ἀλογώτατον, πόνου δὲ μᾶλλον καὶ ἀϋπνίας ἴης ἐπ' ἀγαθοῖς· ἀριστον γὰρ τὸ ἐν ἡσυχίαις μάλιστα καὶ κατὰ μόνας μονονουχὶ θεῷ διαλέγεσθαι διὰ συχνῆς προσευχῆς, καὶ ἐφ' οἷς μὲν ἤδη κατεγνωσμεθα, συγγνώμην αἰτεῖν· τὰ δὲ ψυχωφελῆ ζητεῖν παρ' αὐτοῦ, καὶ ῥῆθην αὐτὸν καὶ μέλος ποιεῖσθαι.

A. f. 37.

Ἐταράχθη ἐν θυμῷ * ὁ ὀφθαλμὸς μου.

v. 8.

Τάχα δὲ ὑπονοστεῖ ὁ προφήτης πρὸς ἀνάμνησιν τῶν τῇ ἀνθρώπου φύσει συμβεβηκότων διὰ τὸ προσκοροῦσαι θεῷ τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν, τοῦτέστι Ἰὸν Ἀδάμ· πρὶν μὲν γὰρ ἐλιγωρῆσαι ἴης θείας ἐπίλογης, καθαρὸν εἶχε τὸν ὀφθαλμὸν, θεοπτίας ἐμπλεων καὶ ἐννοιῶν ἀγαθῶν, καὶ ἦν ἀθώολτος, ἔτι τῷ θείῳ φωτὶ καταλαμπόμενος.

A. f. 37. b.
* in marg. γε
ἀπο θυμοῦ.

Ἀπόσταντε ἀπὸ ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

v. 9.

Ἐξηγεῖται δὲ τίνα τρόπον εἰς πέρας ἐκβέβηκε τὰ τῆς εὐθυμίας αὐτοῦ· εἰσηκουσθαι γὰρ φησὶ τὴν φωνὴν τοῦ κλαυθμοῦ αὐτοῦ, δεκλῆν τε γενέσθαι ἴην προσευχῆν· φωνὴν δὲ φησιν, οὐχὶ πάντως ἴην διὰ χειλέων, ἐκείνην δὲ μᾶλλον τὴν ἐκ πραγμάτων μονονουχὶ πρὸς θεὸν πεμπόμενην· ὥσπερ γὰρ ἔστιν ἀμαρτίας φωνή, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς Καὶν, φωνὴ αἷματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με, οὖλω καὶ μελανοίας ἐστὶ φωνή, ἧς ἀκούει θεός· καὶ οὐ δὴ που φαίη τίς ἂν, ὅτι φωνὴν ἔντονον αἰτεῖ, οὐ γὰρ οὕτω προσεύχεσθαι προστελέγημεθα· κραιγὴν δὲ πάλιν ἐν τούτοις φησὶ τὴν ἐκ πόνου λιτήν, ἧ κεχρηῆσθαι τοὺς ἀγίους ἔθος.

A. f. 38.

Λίσχυθεισαν καὶ ταραχθεῖσαν.

v. 11.

Καὶ οἱ τῆς κακίας δὲ εὐρεῖαι καὶ διδάσκαλοι δαίμονες ἀποσπρέφονται καὶ ὀπίσω πίπλουσιν, ἀφόρητον ὑπομένοντες τὴν τροπὴν· πρῶτον μὲν διὰ τὴν παρά τοῦ σώζοντος θεοῦ ἀντίλεξιν· ἔπειτα δὲ διὰ τὸ θέλειν ἡμᾶς ἀπανίστασθαι μὲν τῶν ἀρχαίων ἀρρώσθημάτων, μετα-

A. f. 38.

φοιτῶν δὲ νεανικῶς εἰς τὸ κατευμεγεθεῖν ἀπάσης φιλοσαρκίας, καὶ τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ τύχης οὐδένα ποιεῖσθαι λόγον, εἰς μόνον δὲ βλέπειν τὰ ἀρίσκοντα θεῶν, καὶ ἐπ' αὐτὰ τρέχειν ἀμεταστρεπτί· ἀνδριζομένοις γὰρ οὕτω συνέσται Χριστὸς ὁ πάντων ἡμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ δοτὴρ καὶ πρῦτανις.

ΨΑΛΜΟΣ Ζ΄.

Τῷ κυρίῳ ὑπὲρ τῶν λόγων Κουσί υἱοῦ Ἰεμενεί.

Σὺ δέ μοι ὄρα, ὅτι σε τοσαύτης ἐγγυμνασθέντα νίκαις, πάλιν ἀπολύει πρὸς ἐτέρους ἀγῶνας ὁ λόγος, πάλιν ἀλείφει τῇ τῶν πειρασμῶν προσβολῇ· ὁ αὐτὸς γὰρ πολέμιος, ὁ Ἀβεσσαλώμ ἐκεῖνος, ὡσπερ ἀναγεινηθεὶς ἐξ ἡμῶν, τὸν καθ' ἡμῶν ἐξαρτῖεται πόλεμον· ὃν ἀνατρίπτει φονῶντα καθ' ἡμῶν ἢ ἡμετέρα περὶ τοῦ πράγματος εὐβουλία· μάλλον δὲ ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ συμμαχία· ἢ γε μὴν σώζουσα ἡμᾶς γνώμη, ἀγχόνη γίνεται τοῦ ἀντικειμένου· αὕτη δὲ ἐστίν, τὸ ἴσον εἰς κακίαν ἢ εἶσθαι, ἀρχεῖν τὴν ἀδικίας καὶ ἀμύνεσθαι τὸν καλιάρξαντα· ὀριστῆς γὰρ τῆς καθ' ἑαυτοῦ τιμωρίας ὁ Δαβὶδ γίνεται, εἰ εὐρεθεῖη κακοῦ ἢ κακὸν ὡσπερ ἐν συναλλάγματι διαμείψας, καὶ ἀντιδούς παρεσχημένοις ὃ ἔλαβε.

Α. 1.

Εἰ ἐστὶν ἀδικία ἐν χερσὶ μου.

Α. 1. 41

Τάχα δὲ οὐ τὸ πάντῃ ἐλεύθερον ἀδικίας ἑαυτῶν ὁ Δαβὶδ μαρτυρεῖ· ἠδίκησε γὰρ τὸν Οὐρίαν, ἀλλὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἐν τῇ κατὰ τὸν παῖδα ὑποθέσει, καθαρὸς εἰμί καὶ ἀνοπαίτιος· οὐδὲν γὰρ αὐτὸν ἠδίκησα, οὔτε τοὺς μετ' αὐτοῦ, ὥστε καὶ εὐάφορμον αὐτοῖς γενέσθαι τὴν κατ' ἐμοῦ δίαξιν· εἶτα καὶ τὸ ἀμνηστικὸν προβάλλεται, ἐκκαλούμενος δι' αὐτοῦ εἰς ἔλεον τὸν θεόν· καὶ δῆλον ἀφ' ὧν ἐπάγει λέγει γάρ· εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδούσί μοι κακά.

Α. 1.

Ἀπεπέσαιμι ἄρα τῶν ἐχθρῶν μου κενός.

Α. 1. 1

Τοῦτέστιν ἀπολισθήσασθαι καὶ τιμῆς καὶ δόξης ἀπάσης, καὶ γενοίμην ὡς χοῦς ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν μου.

Α. 1. 7.

Ἀνάστηθι κύριε ἐν ὀργῇ σου.

Α. 1. 1

Ὅπερ οὖν ἔφην, μέλαπεφοίτηκεν ὁ λόγος εἰς Χριστὸν, καὶ αὐτὸν ἀναστῆναι παρακαλεῖ οὐ κατὰ τοῦ Ἀβεσσαλώμ, πῶς γάρ; ὑπὲρ οὗ παρεκάλει λέγων φείσασθέ μου τοῦ παιδαρίου Ἀβεσσαλώμ, ἀλλ' ὑπὲρ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ἀναστῆναι παρακαλεῖ τὸ θεόν, ὡσπερ

ἐξ ἡρεμίας τῆς σάλαι μακροθυμίας ἐν ὀργῇ καὶ κινήσει κατὰ τῶν περάτων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· πλεῖστοι μὲν οὖν οἱ τῆς ἀνθρωπότητος ἐχθροὶ, τούτέστιν οἱ πονηροὶ καὶ ἀλιτήριοι δαίμονες· πέρατα δὲ αὐτῶν νοηθεῖεν ἂν οἱ προύχοντες τῶν ἄλλων καὶ ὑπερκεείμενοι, οἷον ὁ σατανᾶς καὶ οἱ ἐγγύς, ἤγουν οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότου· τούτων κατεξάνεστη Χριστός.

Καὶ ἐξεγέρθητι, κύριε, ὁ θεὸς μου ἐν πρυστάγματι, ὃ ἐνετείλω.

v. 7.

Ἐνταῦθα σαφῶς περὶ τῆς θεοφανείας τοῦ σωτῆρος εὐαγγελίζεται· ἀνωθεν γὰρ διὰ τῶν πατριαρχῶν ταύτην ἡμῖν τὴν σωτηρίαν ὑπέσχετο· καὶ γε μεμέστωται ἡ θεία γραφὴ τῶν τοῦ σωτήρος φωνῶν, προὔπισχνουμένου διὰ προφητῶν ἁγίων ὡς ἕξει κατὰ καιροὺς, καὶ ἐξελεῖται τὴν ὑπὸ οὐρανόν· καὶ οὐκ ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ποιήσεται τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἡμερότητας τὴν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπισκέψεται πάντα τὰ ἔθνη· καὶ γοῦν ἐλπίς ἀνόμασται τῶν ἐθνῶν· ἐπέφανε γὰρ τῷ κόσμῳ παντὶ θεὸς ὢν κύριος καὶ φῶς τὸ ἀληθινόν, δι' οὗ καὶ αὐτὸν ἐγνώκαμεν τὸν πατέρα, τῆς ἀρχαίας ἀχλύος ἐσκεδασμένης, τῆς ἐν τῷ πλανᾶσθαι φημί, καὶ ἀναλάμπαντος ἡμῖν ἑσφόρου κατὰ τὸν νοῦν, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, ἀνίσχοντος δὲ καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, τούτέστι τοῦ Χριστοῦ· ἐξεγέρθητι τοίνυν, φησὶ, κατὰ τὸ πρυστάγμα ὃ ἐνετείλω, ἤγουν ὃ ἐπηγγείλω ποιήσῃ· τοῦτο γὰρ ἐνταῦθα δηλοῖ τὸ ἐντείλασθαι.

A. C. 10.

Καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὕψος ἐπίστρεψον.

v. 8.

Τάχα δὲ τὸ εἰς ὕψος ἐπίστρεψον, ἢ τὸν τίμιον αἰνίττεται σταυρὸν, εἰς ὃν ἀνήνεγκεν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας· ἢ τὴν εἰς οὐρανοὺς τοῦ Χριστοῦ ἀναφοίτησιν· ἐπορεύθη γὰρ ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν· πῶς ὑπὲρ ἡμῶν· ἡμῖν ἐγκαινίζων πρόσφαλον ὁδὸν καὶ ζῶσαν, ἵνα καὶ αὐθις βᾶσιμος ὑπάρχη· λοιπὸν ὁ οὐρανὸς, καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἐσώτερόν τοῦ καταπετάσματος, ἀρξαμένου καὶ τοῦδε τοῦ ἐν πᾶσι πρωτεύοντος δηλονότι Χριστοῦ.

A. C. 11.

Κύριος κρινεῖ λαούς.

v. 9.

Εἰρήηαι δὲ ἐνταῦθα τὸ κρινεῖ, ἀντὶ τοῦ δικάσει· ἐδίκασε γὰρ ἡμῖν τὲ καὶ τῷ σατανᾷ· καὶ τὸν μὲν ὡς πλεονεκτήσαντα τὴν ὑπὸ οὐρανόν, τῆς κατὰ πάντων τυραννίδος ἀπόσαλο, τοὺς δὲ τὴν ἀφόρητον ὑπομείναντας πλεονεξίαν, κατηλέησεν ὡς θεὸς καὶ τῇ πίστει ἐδικαίωσε.

A. C. 12.

Κρίνου με, κύριε, κατά τὴν δικαιοσύνην μου.

Ἐτέρως δὲ εἰπὼν ὁ προφήτης ὅτι κύριος κρινεῖ λαοὺς, εἰσφέρει νῦν καὶ τὸ τῶν κρινομένων πρόσωπον τὴν οἰκείαν ὁμολογούντων ἀσθενείαν, οὕτω τὲ κριθῆναι παρακαλοῦντων ὡς ἂν ἄνθρωποι τοῖς τῆς ἀνδραπόπητος μέτροις· ἕτερα μὲν γὰρ, ἃς ἔσημεν, ἀγγέλων δικαιοσύνην πρέπουσα πάντως τῇ αὐτῶν φύσει· ἕτερα δὲ ἢ ἀνθρώπων, σμικρὰ δηλονότι, καὶ ἀναλόγως ἔχουσα τῇ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ.

v. 10.

Συντελεσθήτω ὁ πονηρία ἀμαρτωλῶν.

Συντελεσθήτω οὖν πονηρία ἀμαρτωλῶν, τοῦτέστι καταργηθήτω τοῦ διαβόλου ἢ τυραννίς, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πονηρῶν δυνάμεων· ἵνα λοιπὸν δι' εὐθείας ὥσπερ καὶ λειοτάτης ἔρχοιτο τρίβου πρὸς τὴν εὐδόκιμον πολίθειαν πᾶς εἴ τις ἐστὶ δικαιοσύνης ἐργάτης· παρορυνόντος γὰρ μηδενὸς ἐπὶ θάτερα, κατευθυνεῖ πάντως ὁδὸν αὐτοῦ ὁ δίκαιος· ἢ τάχα συντελεσθῆναι τὴν ἐν τοῖς ἀμαρτωλοῖς πονηρίαν εὐχεῖται ὁ προφήτης, τοῦτέστι παύσασθαι μετατιθεμένων αὐτῶν πρὸς ἀρετὴν· οὐκοῦν κατέληξιν ἀμαρτίας αἰτεῖ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐξ ἀσθενείας ὀλισθηκότων, ἵνα λοιπὸν ὁ δίκαιος κατευθύνηται· οὐ γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐστὶν ἀποφανθῆναι τίνα τῶν εἰς ἀρετὴν ἀνδραγαθημάτων ἀπέλεσθῆναι, πρὶν ἂν παύσῃται τοῦ εἶναι πονηρός.

v. 11.

Δικαία ἡ βοήθεια μου παρὰ τοῦ Θεοῦ.

A. 1. 46. D.

Ἀρμόσει δὲ ὁ λόγος καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησιν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν ἐν γνώσει πλημμελεῖν, καλαφρόνησίς ἐστιν ὁμολογούμενος· τό γε μὴν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦτο δοῦν, εὐάφορμον ἔχει τῆς συγγνώμης τὴν αἴτησιν· πεπλάνητο δὲ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, οἱ μὲν ταῖς τῶν ἡγουμένων δυσπίστιας ἀποκομιζόμενοι πρὸς τὸ εὐπειθές, καὶ ἴον λυβρῶν ἀγνοήσαντες· οἱ δὲ οὕτω τὸ θεῖον φῶς λαβόντες εἰς νοῦν, οὔτε μὴν ἐγνωκότες τίς ἐστὶν ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς θεός· διὰ τοῦτο ὁ ἐτάζων καρδίαν καὶ νεφροὺς ἔγνω τούτους τὲ κακείνους πλημμελοῦντας ἐξ ἀμαθίας, καὶ ὡς ἀπὸ γε τοῦ μὴ εἰδέναι τὸ θέλημα τὸ δεσποτικόν, καὶ δικαίαν αὐτοῖς ἐκνεμέθηκε τὴν ἐπικουρίαν· ὀφείλεται γὰρ τοῖς πεπλανημένοις ἢ ἐπιστροφῇ, τοῖς ἐσκοτισμένοις ὁ φωτισμός, τοῖς ἡσθενηκόσι τὸ ἐνισχύεσθαι παρ' αὐτοῦ· διὸ φησὶν, ἡ βοήθεια δικαία παρὰ τοῦ Θεοῦ.

v. 12.

Ὁ θεός κριτὴς δίκαιος, καὶ ἰσχυρός, καὶ μακρόθυμος κ. τ. λ.

A. 1. 47. E.

Ἐπαφελές μὲν οὖν τὸ παράγγελμα τοῖς τὸν ἄφελον καὶ ἀνειμέ-

νον ζῶσι βίον, ὅτι κριτὴς δίκαιος ὁ τῶν ὅλων θεός· ἔστι δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἰσχυρός· ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; καὶ τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποσπρέψει; καὶ μὴν καὶ μακροθύμος, μὴ παρὰ πόδας μὴ δὲ ὁμοῦ τῇ κακίᾳ τὴν ὀργὴν ἐπάγων τοῖς ἀμαρτάνουσι· πλὴν εἰ καὶ ἀνεξίκακος, οὐ χρὴ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ῥαθυμεῖν. Μετακομιστέον δὲ πάλιν τοὺς λόγους καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἐπιφανήσοι γὰρ ἂν τις αὐτοῖς, ὡς εἰ μὴ θᾶπτον ἀπόσχοιντο τῶν οἰκειῶν ἐπιτεδευμάτων, καὶ οἱ μὲν τοῦ τῇ κτίσει λατρεύειν ἀποσταῖεν, οἱ δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν εἰσδέξαιντο, κριτῇ περιπεσοῦνται δικαίῳ καὶ ἰσχυρῷ, καὶ μακροθύμῳ μὲν, πλὴν εἰ μὴ ἀποδύσοντα τὰ ἐγκλήματα, καὶ κολάζοντι· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐφεξῆς στίχων διδάσκει· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούοντες ὅτι μακροθύμος, ῥαθυμότεροι γένωνται, ἐπήγαγεν ὅτι

Τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στυλβώσει, τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε.

v. 13.

Στυλβώσει, ἀντὶ τοῦ γυμνώσει καθ' ἑμῶν τὴν μαχαίραν· φιλόανθρωπον δὲ τὸ κήρυγμα καὶ ἐξ ἡμερότητος τοῦ θεοῦ προλεινόμενον τοῖς οὖσιν ἐν ἀσθενείαις· οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅτι γεγονάσιν ἐργάται τῶν πονηρῶν ἠσείλησεν τὴν ῥομφαίαν αὐτοῖς, ἀλλ' εἰ μὴ βούλοιντο θᾶπτον ἐπιστρέφειν, ὅτι πᾶντι τὲ καὶ πάντως περιπεσοῦνται δεινοῖς ἐφήσει νοεῖν· ἐνέτεινε δὲ καὶ τὸ τόξον, ἔτοιμον ἔχων αὐτὸ τῶν τοῦ θανάτου σκευῶν ἦλοι τῶν βελῶν ἐπίμεσιον, ἃ καὶ ἐξεργάσθαι φησὶν τοῖς καιομένοις, τοῖς τῆς γενένης υἱοῖς*, οἱ κατὰ καιροῦς ἀκούσοντα τοῦ κριτοῦ λέγοντος, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κληραμένοι, καὶ τὰ ἐξῆς ῥομφαίαν γε μὴν τόξον τὲ καὶ βέλη καὶ σκεύη θανάτου, ἢ τὰς διαφορὰς τῶν κολάσεων φανέν ὑποδηλοῦν, ἧσιν δυνάμεις τινὰς ἐπιθερούσας ἀναλόγως τοῖς ἐκάστου πλεμμελήμασι τὰς δίκας· ἔσος δὲ τῇ Θεοπνεύστῳ γραφῇ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων σχηματίζειν ἔσθ' ὅτε τὰ μὴ ἐμφανῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ καὶ νοήσει δρώμενα.

A. f. 18. b.
B. f. 20.

* cod. υἱός.

Τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξεργάσατο.

v. 14.

Ἀκουέτωσαν ταῦτα καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, ὡς ταῖς ἀφύκτοις περιπεσοῦνται δίκαις, εἰ μὴ ἐπιστρέφειν ἔλοιντο, καὶ οἱ μὲν τῆς ἀρχαίας ἀπόσχοιντο πλάνης, οἱ δὲ τῇ μετανοίᾳ τὰ τῆς κυριοκτονίας ἐγκλήματα διασμήχοντο.

A. f. 49.

Ἐδὶνησεν ἀδικίαν κ. τ. λ. Λάκκον ἀρύξε κ. τ. λ.

v. 15.

Ἀλλὰ γὰρ προσεξεργαστέον καὶ ἐτι τὴν ψαλμωδίαν οἰκοῦν λέ-

A. f. 50. b.

χοιτο ἂν εἰκότως καὶ περὶ παντὸς ἀμαρτήματος, ὅτι ὁ ἀμαρτάνων συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν· αἰεὶ γὰρ πως προανίσχουσι τῶν ἐν κακοῖς ἀποτελεσμάτων, διαλογισμοὶ πονηροί· ἀρμόσειε δ' ἂν τὸ ῥητὸν καὶ τοῖς ἰουδαίων καθηγηταῖς, οἱ συλλαβόντες ἤγουν ἐν ᾧδῖσι προεισδεξάμενοι τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείας τὰ σπέρματα, τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος ταῦτα αὐτοῖς ἐνσπειράσης, ἐξέλεγον ἀνομίαν τὴν κατ' αὐτοῦ δηλονότι· ᾧδίνησεν ἀδικίαν καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν καὶ αὐτὸς ὁ σατανᾶς· πειράζων μὲν γὰρ προσῆλθε κατὰ τὴν ἔρημον· εἶτα ἀπέστη μέχρι καιροῦ, καὶ εἰς πέρας ἤγαγε τὸν ἐξ ἀρχῆς τεθέντα σκοπόν· κατέδηξε γὰρ ἐν αὐτῷ τὰς τῶν ἰουδαίων καρδίας καὶ τὴν τοῦ προδότου ψυχὴν, ὅς δὴ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τῆς ἐαυτοῦ δυσσεβείας πατέρα, φημί δὴ τὸν σατανᾶν, συνέλαβε μὲν ἀδικίαν κατὰ τοῦ Χριστοῦ, αἰσχυρῶν ἕνεκα λημμάτων, κατὰπροδοῦναι τοῖς φονῶσιν αὐτὸν βουλόμενος· εἶτα καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν, λαβὼν γὰρ τριάκοντα δηνάρια, παρέδωκεν αὐτὸν, σύνθημα φόνου τὸ τῆς ἀγάπης σύμβολον ποιησάμενος, τούτέστι τὸ φίλημα, καὶ αὐτὴν ἀδικήσας τὴν ἀρετὴν· εἶτα δέχεται μὲν ὁ προφήτης, ὡς ἐν λόγῳ παραδείγματος, τὸ ὀρύξαι λάκκον καὶ ἀνασκάψαι αὐτόν· καταλευκαίνει δὲ τοῦ φαινομένου τὴν διάνοιαν, ἐπενεγκῶν εὐθύς τὸ ἐπιστρέφει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ· πόνον δὲ οἶμαι λέγειν αὐτόν, ἢ τὴν ἐπὶ τῷ τὸν βόθρον ὀρύξαι ματαιοπονίαν, ἢ τὸν φθόνον ὅς κατατάκει τὴν τῶν ἐχόντων καρδίαν· ἀδικίαν δὲ τὴν πλεονεξίαν, ἣγουν τὴν ἐπιβουλήν ἣν ἂν τις ἐργάσαιτο κατὰ τοῦ πέλας· τοιοῦτόν τι καὶ ὁ παροιμιστὴς εὐρίσκεται λέγων· ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, ἐμπесеῖται εἰς αὐτόν· καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ θεοῦ φιλάνθρωπίας τὸ τοιαύτην συγκληρῶσαι τῇ ἐπιβουλῇ τὴν φύσιν, ὥστε εἰς τοὺς ἐπιβουλεύοντας περιτρέψεσθαι· ἐνλεῦθεν καὶ ἡ εὐμηχανία τοῦ θεοῦ μάλιστα διαλάμπει, καὶ τοῖς πονηροῖς πολὺς ὁ σωφρονισμὸς, καὶ τοῖς διαφεύγουσιν ἡ ἡδονή.

v 18.

Ἐξμελεγήσομαι τῷ κυρίῳ κατὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ψαλῷ τῷ ἑνάτῳ κυρίου τοῦ ὑψίστου.

A. f. 51. b.
B. f. 70.
E. f. 13. b.

Αὕτη φωνὴ καὶ τῶν ἐν Χριστῷ σεσωσμένων, ὡς καταργηθέντος τοῦ σατανᾶ καὶ ἀναιρεθέντος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀνηρημένης, καὶ ἐπιγνωσθέντος ἤδη τοῦ κατὰ ἀλήθειαν υἱοῦ τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ ἐξομολογήσομαι φησὶν, ἀντὶ τοῦ μετ' ᾧδῆς ποιήσομαι τὴν εὐχα-

ριστίαν κατὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ (cod. E. μοι) δικαιοσύνην, ἥτοι κατὰ τὸ μέγεθος τῆς δικαιοκρισίας ἧς ἐποίησατο, διασώσας τὴν ἀρπαζομένην ἀνθρωπότητα ὑπὸ τε τοῦ σατανᾶ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πονηρῶν δυνάμεων· μεγάλη τοίνυν ἡ θεοῦ δικαιοσύνη διὸ ψάλλειν ἐπαγγέλλονται τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ ὑψίστου· ὃν γὰρ οὐκ ἤδεισαν πάλαι, νῦν κύριον καὶ ὑψιστον ὀνομάζουσι.

ΨΑΛΜΟΣ η΄.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ληνῶν· ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.

V. 1.

Προαναφωεῖλαι τοίνυν διὰ τῆς προκειμένης ἀδῆς ἡ τῶν ἐθνῶν κληῖσις· ἐπεγράφη δὲ αὕτη εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ληνῶν· καὶ τὸ μὲν εἰς τὸ τέλος δηλοῖ τὴν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων γενομένην ἐπιδημίαν, ἡγοῦν ἐνανθρώπησιν τοῦ μονογενοῦς· τὸ δὲ ὑπὲρ τῶν ληνῶν τοιάνδε τὴν διάνοιαν ἔχει· τινὲς μὲν γὰρ βούλονται ληνοὺς ὀνομάσθαι τροπικῶς τὰς ἐκκλησίας Χριστοῦ, εἰς ἃς οἶά τινες βότρυας συγκομίζουσι οἱ μυσταγωγοὶ τοὺς ἐκ τε τῆς ἰουδαίων ἀγέλης καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, καὶ οἷον ἐξ ἀμπελῶνος δεσποτικῆς καρποὺς συναγείρουσιν· ἢ ληνοὺς εἶναί φασι τὰ δυσιαστήρια, διὰ τὸ ἐν αὐτοῖς συμφέρεσθαι τὰς παρὰ πάντων δωροφορίας.

A. C. 52

Κίριε, ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ;

V. 2.

Πάλαι μὲν γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα μονοουχὶ συνεστέλλετο κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν· γνωστὸν γὰρ ἦν ἐν αὐτῇ ὁ Θεός, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ὢν κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν, τεθαύμασαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν· ἐκπλήττεται τοίνυν ὁ προφήτης τὴν εἰς ἀνθρώπους χυθεῖσαν γνῶσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ· οὐκέτι γὰρ μόνοις γνωστὸς τοῖς ἐν τῷ Ἰούδα ὁ Θεός.

A. C. 53.

Ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου.

V. 2.

Τάχα δὲ οὐκ ἄλλη τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ ἡ ἐπαρθεῖσα μεγαλοπρέπεια· τί γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτῇ μὴ ἔχον ἐν μεγάλοις τὸ σπρέπον; ἐκ παρθένου τόκος, ἐν θαλάσῃ πορεία, ἐν θανάτῳ ἀφθαρσία, καὶ ὅσα τούτοις ἐοικότα· αὕτη τοίνυν ἡ μεγαλοπρέπεια ἐπήρθη καθίσαντος ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς, μετὰ τὸ καθαρισμὸν τῶν ἀμαρτιῶν πεποιηκέναι· οὕτω νοητέον καὶ τὸ ὑψηλότερον αὐτὸν τῶν οὐρανῶν γεγονέναι μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

A. C. 53. D

v. 3.

Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κ. τ. λ.

C. I. 1.

Τὴν νέαν καὶ καινὴν συναγωγὴν, ἐκ νηπίων λέγει συνεστάναι ψυχῶν, διὰ τὴν ἀναγέννησιν τὴν ἐν τῷ Χριστῷ πανταχοῦ συνιστάσαν τῆς οἰκουμένης μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ· διὸ καὶ βοώντων αὐτὸν τῶν παιδων, ὡσανεὶ ἐν τοῖς ὑψίστοις, ἀγανακτοῦσι τοῖς ἰουδαίοις φησί· οὐδέποτε ἀνέγνωτε; καὶ τὰ ἔξῃς.

v. 3.

Τεῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν.

A. I. 54.

Τὸν διάβολον δηλονότι, ἐπειδὴ μετὰ τὸ ἀναγκάσαι πληρῶσαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τιμωρεῖται τοὺς ἀμαρτάνοντας, τὸ μέγεθος αὐτοῖς τοῦ ἀμαρτήματος ἐν ὀφθαλμοῖς παριστῶν· ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ εἰς τὸ πλημμελὲς κατωθεῖ, καὶ κατήγορος τῶν ἡμαρτηκότων γίνεται· ὡς μὲν οὖν ἐχθρὸς, ἀμαρτάνειν καταναγκάζει· ὡς δὲ ἐκδικητής, παραδεδομένους κολάζει. Ὑμένοιον γοῦν καὶ Ἀλέξανδρον αὐτὸς βλασφήμους ἀπεργασάμενος, πάλιν ἐπαίδευσεν διὰ τὰς εἰς θεὸν βλασφημίας.

v. 5.

Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ;

A. I. 56.

Ἄπερ οὖν καὶ ὁ Δαβὶδ ἐννοῶν θαυμάζεσθαι καὶ λέγει· εἰ καὶ θαυμασιὰ σου δημιουργήματα ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἄπερ ἴδρασας δι' ὅλου τοῦ αἰῶνος ἐσίαναι, οὐ μὴν σοὶ μεγάλα πρὸς ὑπαρξιν, ἀλλὰ βραχείας δυνάμεως δακτύλοις ἀναλογοῦσης· οὕτω γὰρ τὰς μικρὰς δυνάμεις ἐκάλεσε τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ γε τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον μᾶλλον ἐκπέπληγμαί θεωρῶν, ὅπως καὶ μέμνησαι τούτου καὶ προνοῆ· ὅπερ οὐκ ἂν ὑπῆρξεν, εἴπερ σμικρόν τι παρὰ σοὶ καὶ οὐδαμινὸν ἐτύγχανε ζῶον.

B. I. 22.

Ἄλλοι μὲν τῶν ἰουδαίων καθηγηταὶ πεπλάνηται, μὴ συνιέντες τὸ μυστήριον· ἐγὼ δέ, φησὶν, τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ἐνορῶν τὴν κτίσιν σὰ τὰ πάντα δημιουργήματα βλέπω· σὺ κατηρτίσω ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς τέθεικας νόμον διηγεκῆ· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ ἐθεμελίωσας αὐτά. Καὶ μετ' ὀλίγα. Οὐκοῦν εἰ καὶ γέγονας, φησὶν, καθ' ἡμᾶς, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οἰκονομικῶς ὑπελθῶν οὐκ ἐπεγνώσθης παρὰ τινων, ἀλλ' ἐγὼ τὴν σὴν ἐπίσταμαι δόξαν· οἶδα τῆς κατὰ πάντων ὑπεροχῆς τὸ ἀξίωμα, ὁμολογῶ καὶ ἐν σαρκὶ γεγονότα δημιουργὸν τῶν ὅλων, οἶδα σὲ κύριον καὶ παρενεγκόντα πρὸς σὲ ἥλιον καὶ σελήνην· δέχεται δὲ ἀπὸ μέρους, ἵνα πάσαν νοῆς τὴν κτίσιν.

Ἰλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους.

Λογικαὶ μὲν οὖν αἱ ἄνω δυνάμεις, μακρὰν τὲ καὶ ἀτελεύτητον τρίβουσαι ζωὴν ὁμοίως δὲ λογικὸς ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ μὴ ἐν ἴσῳ μέτρῳ τοῖς ἄνω, βραχὺ δὲ ὑποβέβηκε τὴν τῶν ἀγγέλων ἀξίαν διὰ τὴν πρὸς τὸ γεῶδες σῶμα συνάφειαν καὶ ἐλάττων κατ' ὃ ὑπὸ δίκην ἐστὶ θανάτου καὶ φθορᾶς, καὶ τοῦτο μὲν τὴν παράβασιν αὕτη γὰρ εἰσῆξε τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον. Ἰλαττώσθαι τοίνυν ἀγγέλων λέγεται ὁ Χριστὸς διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου· παθεῖν γὰρ ἠέσχετο σαρκὶ ἡ ἰδίᾳ, καὶ τοι μεμενηκὼς ἀπαθῆς ἡ ἴης θεότης φύσει.

Κύριε, ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πᾶσι τῇ γῆ;

Ἀναδιπλασιάζει τὸ θαῦμα, καὶ πάλιν αὐτὸ τὸ προοίμιον ἀκροτελεύτιον τίθησιν, ἐκπλητιόμενος ἐπὶ τῇ γενομένῃ τῶν ἀνθρώπων θεογνωσίᾳ· καὶ πρὸ τῆς ἀποδείξεως καὶ μὲν τὴν ἀπόδειξιν τὰ αὐτὰ λέγει ῥήματα, καὶ ὡς ἀπὸ γε τοῦ πλείστου θαύματος ἔρχεται πρὸς δοξολογίαν καὶ κατευθυνομένην ὁρᾶν τῆς ὑφ' ἡλίον πάσης τὴν δόξαν τοῦ σωτῆρος, μονουουχὶ καὶ ἀνασιριτᾶ, καὶ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀναλαβὼν λέγει κύριε ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ;

ΨΑΛΜΟΣ 8.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ.

Ἡ εἰς τὸ τέλος ἐπιγραφὴ δεικνυσιν, ὅτι συντέθειται τῷ Δαβίδ ὁ ψαλμὸς οὐκ ἐπὶ τισιν ἤδη συντετελεσμένοις πράγμασιν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· ταῦτα δὲ ἦν τὰ κρύφια τοῦ υἱοῦ, τούτεστι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὃ προέγνωστο μὲν τοῖς ἀγίοις προφήταις, ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς τοῦ ἀγίου πνεύματος, ἐκβέβηκε δὲ εἰς πέρας καιροῖς ἰδίοις· κρύφια τοίνυν τοῦ υἱοῦ, τὰ κρυφίως πεπραγμένα τῷ σωτῆρι· πολλὰ δὲ ταῦτα ἦν, ἢτε ἐκ παρθένου διὰ πνεύματος ἀγίου κατὰ σάρκα γέννησις, τὰ τε θαύματα, ὃ τε θάνατος αὐτός, καὶ ἡ εἰς ἄδου κάθοδος, καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσις, καὶ ἀπλῶς ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπος, καὶ τὰ ἐντεῦθεν τῷ βίῳ κατωρθωμένα· ταῦτα γὰρ πάντα κρυφίως αὐτῷ πέπρακται· ἀπέκρυψε γὰρ αὐτὰ καὶ τοὺς ἀρχόντας τοῦ κόσμου τούτου· μυστήριον γὰρ φησι τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰῶνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν. Καὶ πάλιν σοφίαν λαλοῦμεν θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων

V. 6.

A. L. 36. 1.
B. L. 37. 1.
K. L. 36. 1.

V. 10.

A. L. 38.

V. 1.

A. L. 38. 1.

τοῦ αἰῶνος τοῦτου ἔγνωκεν· ἐλάνθανε δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς ὁ θάνατος Χριστοῦ. καὶ ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη· ἦν γάρ, φησι, τοῦτο κεκρυμμένον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· εἰκότως τοίνυν οἱ ἑβδομήκοντα τοῦ υἱοῦ τὸν θάνατον ὠνόμασαν κρύφιον. ⁽¹⁾

Περιέχει δὲ ὁ ψαλμὸς ἐθνῶν κλησιν καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ αὐτῶν, ἥθουν παρ' αὐτῶν καὶ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας μεμέστωλαι, καὶ προσώπων ἔχει διαφορὰς, καὶ προσέτι θεωρημάτων ἄλλοτε ἄλλων ἐφ' ἕτερα μέλασιάσεις, πλὴν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἀποκομιζούσας τὸν νοῦν ἀρχεται δὲ τοῦ ψαλμοῦ τὸ τῶν ἐθνῶν πρόσωπον ὑποδύς, ἦτοι τὸ τῆς ἀνδρωπότητος.

v. 2.

Εὐφρανθήσομαι καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐν σοί.

A. 1. 60.

Μεγάλα μὲν οὖν πάντα καὶ ἀξιάκουστα τὰ διὰ Χριστοῦ, τοῖς γε μὴν ὀρώσιν αὐτὰ καὶ ἐπεγνωκόσιν· αὐτὸς ὁ τούτων ἀποτελεστής, εὐφροσύνη γίνεται καὶ πρόφασις εὐθυμίας καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴ, ὥστε καὶ λέγειν ἕκαστον· εὐφρανθήσομαι ἐν σοί· φιλοθέου δὲ ψυχῆς ἀπόδειξις τὸ χρῆμα ἐστί· τὸ γὰρ χαίρειν ἐπὶ θεῷ καὶ εὐφραίνεσθαι διαδείκνυσι σαφῶς, ὅτι ὁ νοῦς τῶν ἐπὶ θεῷ εὐφραينوμένων ἔξω γέγονε τοῦ θέλειν ἐφῆδεσθαι τοῖς κατὰ τόνδε τὸν βίον πράγμασιν, ἃ μαλαιότητα καὶ μανίας ψευδεῖς εἴποι ἂν τις· εὐφραίνεται δὲ νοῦς ἐπὶ θεῷ, φιλάρετος ἂν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης ἐραστῆς, καὶ τῶν θαυμασιῶν τῶν παραδόξων αὐτοῦ θεωρὸς γεγονώς.

v. 4.

Ἐν τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρὸν μου εἰς τὰ ὀπίσω.

A. 1. 60.

Ἐπειδὴ δὲ δεδώκαμεν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ποιεῖσθαι τὴν ἐξομολόγησιν, ὅταν ἀκούσωμεν λεγόντων αὐτῶν, εὐφρανθήσομαι ἐν σοὶ καὶ τὰ ἐξῆς, νοοῦμεν ὅτι πρέποι ἂν τοῖς ἤδη πιστεύσασιν καὶ πεφωτισμένοις καὶ ἐπεγνωκόσιν τὴν ἀλήθειαν ἢ φωνὴ αὕτη.

v. 4.

Ἀσθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου σου.

A. 1. 60. b.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πρόσωπον τοῦ θεοῦ καὶ πατρός ὁ υἱός, ὅς ἐστιν εἰκὼν αὐτοῦ ἀπαράλλακτος· ἠσθένησαν δὲ ἀπ' αὐτοῦ πάντες οἱ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐχθροί, τοιτέστιν ὁ σαλιανᾶς καὶ αἱ σὺν αὐτῷ δυνάμεις· πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτήρος ἐπιδημίας, δυσάλητος ἦν καὶ ὅλης κατεθρασύνετο τῆς ὑπ' οὐρανὸν, λέγων· τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλή-

(1) Fragmenti huius pars recitatur apud Corderium, nec non in eusebiana Montfauconii editione, sub nomine Eusebii. Sed in praestante codice vat. et prolixius id est, et Cyrillo universum tribuitur. Nihil tamen vetat quominus suspicemus Cyrillum aliquid, ut fit, ab Eusebio sumpsisse.

φομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ· ἐπειδὴ δὲ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἐπελθὼν ὁ μονογενὴς γέγονεν ἀνθρώπος, ἠσθένησεν ὁ ἐχθρὸς· πεπτώκασιν αἱ δυνάμεις αἱ δαιναὶ καὶ ἀφόρητοι, καὶ γεγόνασιν ὑπὸ πόδας ἁγίων.

Ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνον δικαιοσύνην.

v. 5.

Ἐπεξεργάζεται προθύμως ὑπερ ἔφη, καὶ διδάσκει σαφῶς ὅτι ἂν βούλοιο δηλοῦν τὸ, ὅτι ἐποίησας τὴν δίκην μου καθίσει γὰρ αὐτὸν ἐπὶ θρόνου φησὶν ἀνθρωπινώτερον φεβηόμενος, καὶ ὡς ἕξ ὁμοιότητος τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων διαπλάττων τὰ νοητά· οἱ γὰρ βασιλεῖς ὅταν ἀκούσωσιν, ὅτι κάμνουσιν ἢ πόλεις ἢ χῶραι ἐκ βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ἢ τυραννικῆς ἀπονοίας, ἐπὶ τοὺς τῆς βασιλείας ἀναπηδῶσι θάκουσ οἷον δικάζοντες τοὺς τελολημμένους, καὶ ψῆφον ἐκφέρουσι κατὰ τῶν ἡδίκηθῶν, καὶ τοὺς μὲν κακοὺς κακῶς ἀπολέσθαι προστάτουσι, σώζουσι δὲ τοὺς ἡδικημένους· οὕτω καὶ ὁ σωτὴρ ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου, καὶ οὐχ ἴδρυσί τινα ἐν τούτοις δηλοῖ τὸ ἐκάθισεν, ἀλλ' οἷον ἐξουσίας ἐπίδειξιν, καὶ διαστυκῆς λαμπρότητος δόξαν ὡς εἶναι τὸ ἐκάθισας, ἀντὶ τοῦ ἐδίκασας, ἐπεξῆλθας, ἡμυνας.

A. C. 61.

Ἔοικε δὲ ἐν τούτοις ὁ ψάλλον διὰ μὲν τοῦ ἐκάθισας, τὴν εἰς τὸ κρίνειν ἐπισκοπὴν δηλοῦν τοῦ θεοῦ· ἔθνη δὲ τὰς τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἀγέλας ἀποκαλεῖν ἀναγωγικῶς, αἱ διεμοιράσαντο τὴν ὑπ' οὐρανὸν εἰς πολυειδῆ καὶ πολύτροπον ἀποφέρουσαι πλάνην καὶ ἁμαρτίαν· ἀσεβῆ δὲ ἀπολλύμενον ἢ καθύλου πάντα ποιοῦτον, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον· ἵνα δὲ μάθῃς τοῦ θεοῦ τὴν ἰσχὺν, ἄκουε τῶν ἐξῆς.

A. C. 61.

Τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας εἰς τῶν αἰῶνα.

v. 6.

Οὐ μόνον, φησὶν, ἠσθένησαν καὶ ἀπολώλασιν ἐπιτιμηθέντες οἱ δυσμενεῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξηλείφθη τὸ ἔνομα αὐτῶν· ὅνομα δὲ φησὶν ἐν τούτοις οὐχ ἀπλῶς τὴν κλησιν, ἐπεὶ μηδὲ τοῦτο γέγονεν μεμπτήματα γὰρ εἰς δεῦρο καὶ τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δαιμονίων ἀκαθάρτων· δηλοῖ δὲ τὴν δόξαν.

B. C. 35.

Τῷ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος.

v. 7.

Ἐξέλιπον καὶ τοῦ διαβόλου αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, ὅ ἐστι παντελῶς αὐταὶ δὲ εἶεν ἂν ἦτοι αἱ ἀνικείμεναι δυνάμεις, δι' ἃν ἦν ἰσχυρός· ἢ τὰ καθ' ἡμῶν τυραννήσαντα πάθη, δι' ἃν ἐχειροῦτο τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τραυματίας ἀποφαίνων, τοῖς ἰδίοις ἐπετίθει ζυγοῖς· ἢ

A. C. 61. D.

τῆς ἰουούσης αὐτῷ δυστροπίας τὰ εἰρήματα, καὶ αἱ πολύτροποι μηχαναὶ, ἃς ἐπὶ ὀλέθρῳ τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν εἰργάσατο· πᾶν γὰρ εἶδος αἰσχυρᾶς ἡδονῆς καὶ τῶν ἐτέρων ἀμαρτιῶν, μαχαίρας εἶναι φημὲν διαβολικὰς, ἧτοι βέλη τῶν ἀκαθάρτων πνεύματων, δι' ὧν καρδίαν κατατοξεύουσι καὶ κατακυριεύουσιν εἰς ἀμαρτίαν· ἀλλ' ἐκλελοίπασιν αἱ ῥομφαῖαι ἐνεδυσάμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς αὐτὰς ἀπημβλύναμεν.

A. S.

Ἰτοιμάσεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ.

C. I. 11.

Οὐκοῦν ὁ αἰεὶ βασιλεὺς Χριστὸς ὡς Θεὸς βεβασίλευκε καὶ τῶν ἔθνων, καὶ αὐτοὺς ὑποθεῖς τοῖς εὐαγγελικοῖς Θεσπίσμασι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν κρίσει τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐτοιμάσαι, καὶ κρίναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι.

A. D.

Καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι.

A. E. 62. B.

Ἐπεὶ δὲ ἔθος τῆ Θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὸ κρίναι ἀντὶ τοῦ δικάζειν λαμβάνειν, ἢ ἀντὶ τοῦ καθηγεῖσθαι καὶ προεστάναι πόλεων ἢ χωρῶν, κατὰ τὸ παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες τὴν γῆν, ῥητέον ὅτι ἐξαλειφθέντος εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ ὀνόματος τῶν ἔθνων, καὶ εἰς ἅπαν ἀνηρημένης ἀρχῆς ἀπάσης καὶ ἐξουσίας διαβολικῆς ἐν δικαιοσύνῃ, καθ' ἀρχὴν καὶ κατακυριεύσει Χριστὸς· ὁ γὰρ τοῦ θρόνου, τὴν βασιλείαν ὑποδηλοῖ, ἢ τις οὐδενὸς ἀνθεσθηκότος ἐτοιμοτάτη τίς ἔσται, τοὔτεστιν ἀδιακωλύτως ἐκλάμπουσα, καὶ κατακαλοῦσα τῶν ἔθνων· δικάσει γὰρ ὁ Χριστὸς ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κατάρξει λαῶν τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· βεβασίλευκε γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν νοήσεις δὲ τοὺς στίχους καὶ οὕτως· ὅτι ὁ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα καθελῶν, καὶ τῆς ἐκείνου σκαιότητος ὅλην ἀπαλλάξας τὴν ὑπ' οὐρανὸν, αὐτὸς ἤξει κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ· πᾶσαν γὰρ τὴν κρίσιν δίδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, καὶ δεῖ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ.

A. 10.

Καὶ ἐγένετο κύριος καταφυγῇ τῷ πένητι, βοηθὸς ἐν εὐκαιρίαις ἐν θλίψεσι.

C. I. 16. B.

Ποίω φησὶ πένητι· τῷ ἐκουσίως πενομένῳ καὶ διὰ τὸν Θεόν· ἀντὶ γὰρ τῆς ἐκουσίως πενίας τούτῳ τὸν ἑαυτοῦ πλοῦτον ὁ Θεὸς χαρίζεται, καὶ ἐν τῷ τῆς θλίψεως καιρῷ ῥύστης καὶ βοηθὸς αὐτοῦ εὐρίσκεται.

A. I. 63.

Νοητέον δὲ ταῦτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, ὅτι τῷ πτωχῷ τῷ πνεύματι λαῷ, τοὔτεστι τῷ πτωχεύοντι πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπι-

δημίας, οὐ πρέσβυς οὐκ ἄγγελος οὐχ' ἕτερα τίς δύναμις ἢ ἐξουσία λογικὴ βεβοήθηκεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος, ὁ τοῦ νοητοῦ πλοῦτου χορηγός, αὐτὸς βεβοήθηκεν ἐν εὐκαιρίαις εἶπουν ἐν καιρῷ δεκτῷ θλίψεως σέσωκεν ἐπὶ καιροῦ ποῖα δὲ ἦν ἡ θλίψις; ἢ δυσφόρητος ἀμαρτία φορτίου δίκην ἐπιηρημένη, ὥστε καὶ ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῇ γεγενομένων ἀναφανεῖν, ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σατανᾶς βαρὺς ἦν καὶ φορτίου παντὸς δυσαχθέστερος ἐπιπίπτων μετὰ τῆς πονηρᾶς φάλαγγος· πεπιεσμένης τοίνυν τῆς ὑπ' οὐρανὸν καὶ οἶον ἐκτεθλιμμένης, ἐπὶ καιροῦ ἐπεφοίτησε τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ κύριος, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησεν· οἱ δὲ γε ἀλιτήριοι δαίμονες τὸ μὴ ἐν καιρῷ πεπράχθαι τὴν οἰκονομίαν καταψεύδοντο λέγοντες, ἤλθες ὦδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς· ἀλλ', ὦ παμπόνηροι, φαίη τίς ἂν, οὐ πρὸ καιροῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐν εὐκαιρίᾳ καὶ ἐν θλίψει βεβοήθηκεν ἡμῖν, καὶ καταφυγὴ γέγονεν ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος.

Καὶ ἐλπισάτωσαν ἐπὶ σέ * οἱ γνώσκοντες τὸ ὄνομα σου.

v. 11.

Τίνες δὲ εἰσιν οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ αὐτῷ καὶ γνώσκοντες τὸ ὄνομα αὐτοῦ; οἱ τοῖς θεσπίσμασιν ὑπέχοντες τὸν αὐχένα· καὶ τοῦτο διδάξει λέγων αὐτός· ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρεῖ.

A. f. 63. b
* var. lect. σοί.

* Ὅτι οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκζητούντάς σε, κύριε.

v. 11.

Ἰσχυρίζεται διὰ πείρας ἔχειν τὸ πρᾶγμα, εἶδεναι τὸ ὅτι τὸ ἀκράδαντον ἔχει· ἀληθὲς γάρ τὸ τοῦ Ἱερεμίου, ὅτι εὐλογημένος ἄνθρωπος ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἔσται κύριος ἐλπίς αὐτοῦ· καὶ ἔσται ὡς ξύλος εὐθηνῶν παρ' ὕδατι· οὕτω καὶ ἕτερός φησιν, ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίας γενεάς, καὶ ἴδετε τίς ἠλπίσεν ἐπὶ κύριον, καὶ κατησχύνθη; ἢ τίς ἐπεκαλέσατο αὐτὸν, καὶ ἐγκατέλιπεν αὐτόν;

v. 11.

Ψάλατε τῷ κυρίῳ τῷ κατοικοῦντι ἐν Σιών.

v. 12.

Εἰ τοίνυν λέγοιτο κατοικεῖν ὁ θεὸς ἐν Σιών, οὐ κατὰ τὰς ἰουδαίων ὑπονοίας αἰσθητῶς τοῦτο πράττεσθαι νοοῦμεν, οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐσιγαίῳ Σιών, οὐδὲ ἐν μόνῃ τῇ Ἱερουσαλὴμ κατοικεῖ ὁ θεός· ἀλλὰ Σιών εἶναι φημὲν τὴν νοητὴν ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἀδελφὴ τῆς ἄνω νοεῖται· πρέποι δ' ἂν ὀνομάζεσθαι Σιών τὴν τε ἄνω καὶ ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν, ἐρμηνεύεται γὰρ Σιών σκοπευτήριον· τοῦτο δὲ ἐστὶν αὐτὴ τὴν κἀκείνη· οὐκοῦν κατοικεῖ θεὸς ἐν τῇ Σιών οὐ περιγραφόμενος, πληροῦς γὰρ τὰ πάντα, ἀλλ' οἷον ἐμφιλοχωρῶν καὶ ἀναπαυόμενος ἐν αὐτῇ.

v. 12.

Ἰδοὺ γὰρ φησι κατοικήσω, ὅτι ἡρετισάμην αὐτήν· ἀπεφοίτησε μὲν γὰρ τῆς ἰουδαίαν συναγωγῆς λέγων, ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ὑμῖν· πεπλούτηκε δὲ αὐτὸν ἢ ἐξ ἔθνων ἐκκλησία, πρὸς ἣν ὁ ψάλλων φησὶν, ἀκουσον θύγατερ, καὶ τὰ ἐξῆς, ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κόλλους σου τοῖς γε μὴν κατοικοῦσιν ἐν ταύτῃ τῇ Σιών, τούτέστι τοῖς ἠλεημένοις καὶ σπασμένοις διὰ πίστεως, μηκέτι ζουβλεῖν ἀλλ' ἐπειθὴ εἰς πνευματικὴν λατρείαν μετεφοίτησε τὰ ἐν νόμῳ, τὰς ῥόδας ἀνιέναι τῷ θεῷ, καὶ ψάλλειν αὐτῷ θυσίας αἰνέσεως θυσίας· ψάλλειν δὲ τὰ αὐτοῦ, καὶ μόνον λαλοῦντας μεγαλεῖα καὶ κατορθώματα.

Ἀναγγεῖλατε ἐν ταῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ.

Χριστοῦ δὲ φαρὲν ἐπιτηδεύματα, ἦτοι τὰς θεοσημείας, ἢ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνεῖ· βαθεὺς γὰρ λίαν ὁ τοῦ μυστηρίου λόγος, καὶ ἰσχυαῖς ἐρευναῖς ἐκ μέρους ἀλώσιμος, καὶ σίσται δεκτὸς πολὺ γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ θαῦμα.

Ὅτι ὁ ἐκζητῶν τὰ αἵματα αὐτῶν ἐμνήσθη.

Καὶ τίνα τρόπον; ἐνηνδρώπηκε γὰρ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθάν, ὑπέμεινε σταυρὸν, ἵνα πάντας ἀγοράσῃ τῷ ἰδίῳ αἵματι, καὶ διαβολικῶν ἀρπάσῃ βρόχων τοὺς ἀλόντας αὐτοῖς.

οὐκ ἐπελάθετο τῆς κραυγῆς τῶν πενήτων.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πένητας ἐν τούτοις ἢ τοῖς ἐξ ἔθνων ὀνομάζει, ἢ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν πλειστάκις παρακαλοῦντας ἀγίους· τοὺς μὲν, ὡς οὐκ ἔχοντας πλοῦτον τὸν νοητὸν· οἱ γὰρ ὅλως τὸν φύσει θεὸν οὐκ εἰδότες, ποῖαν ἂν ἔχοιεν λαμπρότητα νοήτην; τοὺς δὲ, ὡς ταπεινὸν καὶ συνεσταλμένον ἔχοντας φρόνημα· εἰ μὲν οὖν πένητας εἶναι φαρὲν τοὺς ἀγίους, οὐκ ἐπελάθετο τῆς κραυγῆς αὐτῶν, ἧς πεποίηνται πλειστάκις παρακαλοῦντες τὸν τῶν ὄλων σωτῆρα θεὸν, ἐπισκέψασθαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀπτιλαβέσθαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἔφασκον γάρ· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειρουβίμ, ἐμφάνηθι ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου; καὶ ἔλθε εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς· καὶ πάλιν· κύριε, κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατάβηθι· εἰ δὲ τὰ ἔθνη νοοῦμεν τοὺς πένητας, ἐπειδὴ φωνὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν οὐκ ἂν ἔχοι τις αὐτὰ καταδείξαι ρήξαντά ποτε, πῶς γὰρ ἂν ἐπεκαλέσαντο θεὸν ἐν οὐκ ἠδειςαν; φαρὲν, ὅτι διὰ πραγμάτων μᾶλλον ἢ ρημάτων παρ' αὐτῶν γέγονεν ἡ φωνή· πᾶσα γὰρ πῶς ἀδικία μονοουχὶ κατὰκέραιε τοῦ δρωῆτος αὐτήν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων προσάγει

λίην, τοῦ πλημμελοῦντος τὸ ἀπηνῆς καταγγέλλουσα, καὶ διανισιῶσα πρὸς ἐπικουρίαν τὸν ἔπαμῦναι δυνάμενον· κατεβόησε γοῦν τοῦ Κάϊν τὸ αἷμα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναιρεθέντος· φωνὴ γάρ, φησιν, αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με· δέδωκε δὲ καὶ ὁ Θεὸς Παῦλος φωνὴν τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, κρεῖττον γὰρ ἔφη λαλεῖν αὐτὸ παρά τὸ Ἄβελ· τὸ μὲν γὰρ κατέκρινε τὸν φονεὺν, καὶ οἷα κατηγοροῦσαν ἤφει φωνὴν, τὸ δὲ γέγονε τῷ κόσμῳ σωτήριοιον, καὶ πλημμελημάτων ἄρεσιν ἐκάλεσεν ἐπ' αὐτόν· καθαρίζει γὰρ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας τὸ αἷμα Χριστοῦ, καθὰ γέγραπται· οὐκοῦν ἡ ἀπάλεια τῶν ἔθνων, ἔχουν τὰ αἷματα αὐτῶν τὰ ζητηθέντα παρά Θεοῦ, κραυγῆς δύνανται ἀπετέλεσε, καὶ κέκληκε τὸν τῶν ἔθνων δημιουργὸν εἰς ὄργας τὰς κατὰ τῶν ἀνηρηκότων· ὡς περ γὰρ τὸ αἷμα τοῦ Ἄβελ βοᾶσαι λέγεται πρὸς τὸν Θεόν, οὐκ αὐτὸ που πάντως ἰδίαν ἔχον φωνὴν, ἀλλ' οἷον εἰς τὸ πρᾶγματος ἀτοπίαν κατεστυγηκότος Θεοῦ, οὕτω νοήσει τις καὶ ἐπὶ τῶν προσκυνοῦντων τοῖς δαίμοσιν· εἰ γὰρ οὐκ ἴσασιν τὸν τῶν ἔθνων Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐβόησαν πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἔτι σπεπλεονέκτηνται παρά τοῦ σατανᾶ, δι' αὐτοῦ τρόπον τινὰ τοῦ πρᾶγματος ἀνακεκράγασιν, τὴν ἐφ' ἑαυτοῖς πάντως αἰτοῦντες ἐπικουρίαν.

Ἐλέησόν με, κύριε, ἴδε τὴν ταπεινοσίμυ μου.

v. 14.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, μνημονεύσας ὁ ψαλμωδὸς πενήτων κραυγῆς ἧς οὐκ ἐπελάθετο ὁ Θεός, εἰσεκόμισεν εὐθέως ὁποῖα γέγονεν ἡ κραυγὴ παρά τῶν πενήτων ἔθνων· οἷον γὰρ ἤδη πεφωτισμένοι καὶ ἀνανήψαντες καὶ τῆς τῶν δαιμόνων κατεγνωκότες ἀπάτης καὶ ἐν ἐπιγνώσει γεγονότες τῆς αὐτῶν ἐπιβουλῆς, ὡς καὶ ἐν πολυεμίῳ ποιεῖσθαι μοίρα τοὺς πάλαι προσκυνομένους, παρακαλοῦσι τῆς ἀνωθεν ἐπικουρίας τυχεῖν, καὶ φασὶ τέλαπεινώσθαι, οὐχ' ὑπὸ τῆς ἐαυτῶν φύσεως, ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ γὰρ ἔκλινεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς· φθόνῳ γὰρ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· ἀλλ', ὡς δέσποια, φησὶν, ἐλέησόν με· σὺ γὰρ ὁ ὑψῶσαι δυνάμενος ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου τοὺς ἀλόντας αὐταῖς· πύλαι δὲ θανάτου αἱ πονηραὶ δυνάμεις, κατακομίζουσαι εἰς πυλμένα θανάτου τοὺς ὑπ' αὐτοῖς γεγονότας, καὶ αἱ πολυειδεῖς ἁμαρτίαι, ἐξ ὧν τοὺς ἐνείλημμένους ἐξαιρεῖται Θεός· συγατρὸς δὲ Σιών, τῆς ἐν οὐρανοῖς ἦτοι τῆς τῶν πραιολόκων ἐκκλησίας ἴην ἐπὶ γῆς ὀνομάζουσι, πεποιήλαι γὰρ

A. f. 66.

ὡς πρὸς ἐκείνην ὄρα γάρ, φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει· τύπος γάρ ἦν ἐκκλησίας ἢ σκηνῆ· ἐν ταύτῃ τοίνυν γεγραπὸς, τῇ Σιών φησιν, μελαδύσω σοι, ἵασι αἰνέσεις ἐξαγγελῶ καὶ πάσας ἀπαρалаίπτως, ὡς μηδένα τρόπον ἐλλείψαι δοξολογίας· εἰκόμασι δὲ διὰ τοῦτου δηλοῦν, ὡς οὐχὶ τοῖς ἔξω τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τοῖς ἐν αὐταῖς εἰσελαύνουσι διὰ τῆς πίστεως, πρέπει τὸ δοξολογεῖν· οὐ γὰρ ἀραῖος αἶνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ· καὶ πῶς ἄσομεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοθρίας; φασὶν οὖν οἱ ἔξ ἔθνῶν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐγείρεις ἡμᾶς ἐκ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα ἐν τῇ ἐπουρανίῳ Σιών χορεύσωμεν.

v. 15.

Ἀγαλλιασόμεθα ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου.

A. I. 6. I.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἀσμενίζουσι τὴν οἰκονομίαν οἱ ἔξ ἔθνῶν ἦν ἐν Χριστῷ πεποίηκεν ὁ θεὸς καὶ πατήρ, σωτήρα καὶ λυτρωτὴν ἀναδείξας αὐτὸν τῷ κόσμῳ παντί· εὐδόκησε γὰρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· οὐκοῦν προσιέντες τὴν πίστιν, ὡς εἰσκομίζειν ἰσχύουσιν ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών· σωτήριον δὲ πανταχοῦ ἡ γραφὴ τὸν Χριστὸν ὀνομάζει· ἄδεται γοῦν ὡς ἐκ προσώπου τινῶν δεδιψηκότων ἰδεῖν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, δεῖξον ἡμῖν κύριε τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δάξῃς ἡμῖν.

v. 16.

Ἐν παγίδι ταύτη ἢ ἐκρυψάν.

A. I. 66. B.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἔθνη χρηὴ λέγειν τὴν ἀκαθάρτην τῶν δαιμόνων πληθύν, οἱ κατεσκεύασαν μὲν τῷ σωτῆρι, κατὰ πῶρ ᾤθησαν, τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ διαφθοράν· ἐστρατήγησαν αὐτοὶ ταῖς ἰουδαίων μαρτίαις, στήσαντες ὑπουργὸν τὸν κλεπτίστατον μαθητὴν· ἐνεπάγησαν δὲ αἰετοὶ μᾶλλον, ἢ περὶ ὃ τὴν παρ' αὐτῶν ὑπομείνας ἐπιβουλήν· ἐξεπρίαλο γὰρ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος ἠλευθέρωσαν· ἔφη γὰρ τὸν τῷ κόσμῳ σωτήριον μέλλον ὑπομείναι σταυρὸν, νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται· καὶ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν· καὶ οἱ διώκται δὲ ταῦτα πεπώνθασιν, ἃ τοῖς πολλοῖς ἐξήρτυσαν.

v. 17.

Ἐν ταῖς ἐργαῖς τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

c. 15.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἄρθου κρίματος γεγονότος, καὶ κολάσεως ἐπενηνεγμένης ἰοῖς ἀνόσια πεπλημμεληκόσιν, ἐπιγινώσκειται ὁ κύριος παρὰ τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτὸν, ὡς ὑπάρχων δίκαιος ὁσίοσ τε καὶ δυνα-

τός· ἐν γὰρ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός· τοῦτο δὲ διχῆ νοήλιον· ἢ γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Θεοῦ καθάπερ εἰς τινα παγίδα ἐμπεσῶν ὁ ἁμαρτωλός, τὰς τῆς δυσσεβείας δίδωσι δίκας· ἢ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν περιπεσῶν, συλληφθήσεται· ὁ γὰρ τῷ πλησίον ὀρύσσων βόθρον, ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν· καὶ κρίμα ἀληθῶς δίκαιον, τὸ τοὺς κατασκευάσαντας ἀνθρώπων τὸν θάνατον, ἐν αὐτῷ περιληφθῆναι, τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπάτην κατὰ τοῦ μηχανωμένου τρέποντος· ἁμαρτωλὸν δὲ ἐνταῦθα καλεῖ ὁ Δαβὶδ ἦτοι κατ' ὅλου τὸν ἁμαρτίαις ἔνοχον· πᾶσα γὰρ ἀνάγκη τὸν οὕτω ζῆν εἰωθότα, κολάζεσθαι τοῖς ἰδίοις ἔργοις ἐμπεπαρμένον· σειραῖς γὰρ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται· ἢ ἁμαρτωλὸν τὸν Ἰουδαίων δῆμον ὀνομάζει καὶ μάλα εἰκότως, ἀπέμεινε γὰρ ἐν μολυσμοῖς, οὐ προσηκόμενος τὴν διασμήχουσαν χάριν, ἐναπέθανε τοῖς ἑαυτοῦ πλημμελήμασι· κληθεῖν δ' ἂν ἁμαρτωλός καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας εὐρετῆς σατανᾶς, ὃς δικαίῳ κρίματι συνελήφθη, τοῖς ἰδίοις ἔργοις περιπεσῶν· κατασκεύασε μὲν γὰρ καὶ γέγονεν ὑπὸ πόδας δικαίων.

Ἀποστραφήτωσαν αἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην.

v. 18.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἐκ πολλῆς ἀγαν φιλοθεΐας· οἱ πιστεύσαντες εὐόκασιν ἐπαρᾶσθαι τοῖς ἠθετηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν πολυεύκλον χάριν, δι' ἧς ἡδύναστο Ἰησῦ τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀποφαίνεσθαι κληρονόμοι· ἢ τάχα ἔθνη Θεοῦ ἐπιλανθανόμενα, οἱ δαίμονες εἰσὶ κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον πρακτικῶς Θεοῦ διαμέμνηνται, ἀλλ' ἔξω πάσης εἰσὶν ἀρετῆς καὶ ἀγαθουργίας.

A. 1. 67. b

Ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός.

v. 19.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πένητας ἐνταῦθα ἢ πάντας τοὺς ἀγίους ὀνομάζει ἀπλῶς ὑφειμένον καὶ ταπεινὸν ἔχοντα φρόνημα, ἢ τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένους, οἱ πάλαι ἐν ἐνδείᾳ ἦσαν παντὸς ἀγαθοῦ· τούτους οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεσθαι φησι, μνήμη γὰρ γέγονεν αὐτῶν παρὰ τῷ φιλοικτίρμονι Θεῷ, καὶ κέκληνται διὰ Χριστοῦ πρὸς ἐπίγνωσιν, τὸν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀπολυσάμενοι ζυγόν.

A. 1. 68.

Ἀνάστηθι, κύριε, μὴ κραταιεύσω ἀνθρώπος.

v. 20.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἐπιλάμψειν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς εὐχεται τὸν μονογενῆ καὶ διεγερθῆναι, ὅπως ὁ ὑψηλόφρων ἐκεῖνος διάβολος, ὃν καὶ ἀνθρώπον ἐπὶ τοῦ παρόντος καλεῖ διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ τό γε πρὸς Θεὸν

A. 1. 68

μηδὲν ὅλως ὑπάρχειν αὐτὸν, ἀλλ' οἷον ἐν τάξει τῶν γηγευῶν, μὴ ἐπὶ πλεῖον ἐπαίρη τὴν ὄφρυν, μὴ δὲ κραταιὸς φαίνεται.

v. 20.

Κριθῆσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου.

A. C. 68. b

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ γενησομένην τῶν ἔθνῶν κρίσιν γενέσθαι εὔχεται κριθῆσαν γὰρ φησὶν ἔθνη, οὐχ' ἵνα τὰς τῶν ἐπταισμένων δοῖεν δίκας, ἀλλ' ἵνα γνωσθεῖεν ὡς ἠδικημένοι, καὶ τῆς τοῦ τυραννήσαντος ἔξω γένοιτο χειρὸς· ὡς εἶναι κρίσιν ἐνταῦθα τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίαν, καθ' ἣν ἠλέηται τὰ ἔθνη καὶ κέκληνται πρὸς τὴν θείαν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ.

v. 21.

Γνότωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι εἰσιν.

A. C. 69. a

Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι πολλοὶ καὶ τοῦτο ἀπολελώκασιν, ἐπελάβοντο τῆς φύσεως, εἰς μανίαν ἐξώκειλαν, ἠγνόησαν ἑαυτοῦς ὁρᾶς πως ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται τὴν δέξιν, καὶ τὴν μανίαν ἀξιοῖ διορθεῖναι; τὸ γὰρ ἑαυτοῦς ἀγνοεῖν, ἐσχάτης μανίας καὶ φρενίτιδος χαλεπώτερον τὸ μὲν γὰρ, ἀνάγκης σώματος· τὸ δὲ, διεφθαρμένης προαιρέσεως. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, εὔχεται τοῖς ἔθνεσι νομοθέτην καταστῆναι Χριστόν καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει, δι' ἣν τοῦτο εὔχεται γνώτωσαν ἔθνη, φησὶν, ὅτι ἄνθρωποι εἰσὶ· πρὶν μὲν γὰρ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, καὶ τοῖς τοῦ σαλῆρος ζυγοῖς ὑπενεγκεῖν τὸν αἰχένα, κληνοπρεπῆ διέζησαν βίον, οὐδὲν ὄντες ἕτερον πλὴν ὅτι σάρκα, καὶ οἷον βροσκήματα ταις τῆς γαστρὸς ἠδοναῖς προσκείμενοι ὥστε τὸν Δαβὶδ ἐπιστανάζοντα λέγειν, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ἂν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήρεσιν· ἀνεκρημίσθησαν δὲ διὰ Χριστοῦ πρὸς σύνεσιν ἀνθρωποπρεπῆ, καὶ τοῖς εὐαγγελοῖς θεσπίσμασι πρὸς ἀρετὴν ἀπευθύνονται.

v. 22.

Ἴνα τί, κύριε, ἀφέστηκας μακρόθεν;

A. C. 70. a

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἐπιταχῆναι τὴν μικρὸν ὕστερον γενησομένην τῶν ἔθνῶν κλήσιν εὔχεται τοῦτο δὲ αὐτῷ πεποίηκεν ἢ τοῦ διαβόλου ὑπεροψία, ἢ καὶ οὕτως ἵνα τί ἀφέστηκας μακρόθεν, οἷον ἀποφέρων ἑαυτὸν τῶν ἠδικημένων, καὶ πλεονεκτεῖν ἐφίεις τοῖς τὰ σὰ διαρπάζουσι, καὶ οὐχὶ δὲ μᾶλλον ἔγγιον ἔρχη διὰ τῆς ἐπικουρίας, ὑπεροψῆς δὲ συντεθλιμμένους καὶ τοι καιροῦ καλοῦντος εἰς τὸ ἐπαμῦναι; πρέπει γὰρ οὐχ' ἑτέροις, ἢ τοῖς παθοῦσιν ὁ ἔλεος· οὐκοῦν ἢ θλίψις· ὡς ἐπὶ καιροῦ βοήθειαν αἰτεῖ· οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑμαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· ἐσχημάτισται δὲ ὁ λόγος ὡς ἐφ' ἡμῶν·

οὐ γὰρ ἀπέστη θεός, πληροῖ δὲ μᾶλλον τὰ πάντα, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ κενόν· εἰ δὲ ἀφεστάναι λέγεται μακρὰν, μὴ τὴν ὡς ἐν τόσῳ νοήσης ἀπόστασιν, ἀπεριόριστον γὰρ τὸ θεῖον, ἀλλὰ καθ' ὃ συγκεχώρηκεν ἀδικηθῆναι καὶ παθεῖν, οὐ χαριζόμενος τὴν ἐπικουρίαν ταύτην τοι καὶ ἀφεστάναι λέγεται· ἔτι ἀφέστηκεν ἄσπερ ἡμῶν ὁ θεὸς τῇ τῆς φύσεως διαφορᾷ· πολὺ γὰρ τι τὸ μεσολαβοῦν θεὸν καὶ κτίσιν, καὶ ἀσύγκριτος ἢ διαφορά· ἔοικε τοίνυν ἐνταῦθα καλεῖν τὸν μονογενῆ λόγον εἰς ἐνανθρώπησιν· οὕτω γὰρ γέγονεν ἐγγύς ἡμῶν ὁ μακρὰν, ὅτι θεὸς ὢν φύσει, γέγονε σὰρξ· ἐπὶ καιροῦ δὲ πέπρακται τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, ὅτε καὶ εἰς λῆξιν κακοῦ διελέλακεν ἢ ὑπ' οὐρανόν, πάντα τρόπον ἐπιβουλής ἐπαρτυσάντων αὐτῇ τῶν ἐχθρῶν.

Ἐν τῇ ὑπερηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ, ἐμπυρίζεται ὁ πτωχός.

A. 25

Οὐ μόνον ἐν τοῖς ἀνθρωπικοῖς ἀδικούμενος πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀμαρτίαν ἐρεθιζόμενος· ὅταν γὰρ ἴδῃ τὸν ἀσεβῆ εὐδοούμενον, ὑπὸ τῶν λογισμῶν ἐμπυρίζεται, τοῦ σατανᾶ ὑποβάλλοντος αὐτῷ ζηλωσαι τὸν ἄνομον.

C. 1. 18. b.

Οὐκοῦν ἀληθὴς ὁ λόγος καὶ κατὰ παντὸς ἀλαζόνος καὶ ἀπηνοῦς λεγόμενος, ἀφύκτοις ἄσπερ πλεονεξίαις καταφλέγοντος τοὺς ἀσθενεσιτέρους· ἀληθὲς γὰρ κἀκεῖνο· οἱ γὰρ τὴν ἐγκόσμιον ταύτην καὶ δαιμονιάδην καὶ ψυχικὴν σοφίαν ἐξησκηκότες ἀλαζονεύονται διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐν πτωχείᾳ φρενῶν ἐμπυρίζουσι, τούτέστιν υἱοὺς γεέννης ἀποφαίνουσι, συνηγοροῦντες τῷ ψεύδει, καὶ ταῖς αὐτῶν εὐγλωττίαις τὴν ἀπάτην κατακαλλύοντες, καὶ ἀποφέροντες διὰ τούτου πρὸς τὸ πλανᾶσθαι πολλούς· οὗτοι συλλαμβάνονται καθάπερ εἰς παγίδα πεσόντες εἰς τὰ τῶν πλάνων διαβούλια· ὃ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι συμβουλεύσειαν, τοῦτο τοῖς ἀσθενεστεροῖς πάγη καὶ βρόχος γίνεται· ἑτέρως δὲ ὑπερήφανος μὲν ὁ σατανᾶς· ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτός ἐστιν, ἕως ἔξῃν αὐτῷ τοῦτο δρᾶν καὶ κατεπαίρεσθαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνεπυρίσθη πᾶς ὁ πτωχός· τούτέστιν ὁ ἐν ἐνδείᾳ φρενῶν, καὶ πνευματικῆς ἰσχύος ἐπίδειξ· ἢ γὰρ ὑπεροψία τοῦ πονηροῦ, πύρωσις τῷ πτωχῷ γίνεται λαῶ· συνελήφθησαν γὰρ ἐν διαβουλίαις οἷς διαλογίζονται καὶ τίνες οἱ διαλογιζόμενοι; ἢ αὐτὸς ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής, καὶ οἱ κοσμοκράτορες τοῦ κόσμου τούτου, ὧν τὰ διαβούλια καὶ αἱ κακουργίαι καὶ κατὰ πάντων μηχανήματα, παγίδες εἰσὶ τοῖς ἀλισκομένοις· ἢ αὐτοὶ οἱ πλεο-

A. 1. 69. b

νεκτούμενοι, ἐν τοῖς ἑαυτῶν διαβουλίαις συλλαμβάνονται· ὃ γὰρ ἀν-
βουλεύσονται, τοῦτο πάντως ἔσται κατ' αὐτῶν· ὡς ἐν κεφαλαίῳ τοί-
κων εἶπεῖν, ἐκ μίσου γενέσθαι παρακαλεῖ τὸν ἀλαζόνα δράκοντα καὶ
τάς σὺν αὐτῇ πονηράς δυνάμεις, ἀν τοῖς διαβουλίαις ὁ πτωχὸς ἐμ-
πυρίζεται, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος καταθούμενος· διὰ τοῦ μὴ εἰ-
δέναι τίς ὁ φύσει Θεός, μήτε μὴν τοῖς Θείοις νόμοις πρὸς τὸ καλὸν
ἀπευθύνεσθαι.

11. 24. Ὅτι ἐπαινῆται ὁ ἀμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

11. 25. Ἢ καὶ οὕτως εἰς τοῦτο, φησὶ, φαυλότητος καὶ ἀβλιότητος πραγ-
μάτων κατεκομίσθη τὰ ἀνθρώπινα ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ,
ὡς εἶναι μὲν παντελῶς οὐδένα τῆς ἀγαθοουργίας τὸν ἐπιμελητὴν, ἐκ
δὲ τῶν ἐναντίων καὶ ἐπαινῆσθαι παρὰ πάντων τοὺς ταῖς τῶν ἰδίων
ψυχῶν ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦντας, οἳ τάχα πού καὶ ἐναβρύνονται τῷ
κακῷ καὶ ἐπὶ τῷ εἶναι πονηροὶ μέγα φρονοῦσι, κατασκώπτοντος μὲν
αὐτοὺς οὐδενός, εὐλογοῦντος δὲ μᾶλλον ἤγουν εὐφημοῦντος.

11. 25. Παρώξυνε τὸν κύριον ὁ ἀμαρτωλός.

11. 26. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως ὅτι παρώξυνε τὸν κύριον, χλευάζων τοὺς
περὶ ἡῶν προνοίας καὶ ἡῶν κρίσεως αὐτοῦ λόγους· πολλοὶ γοῦν ἀκούον-
τες τοιοῦτόν τι, γελῶσιν εὐθέως· τούτῳ δὲ συναπτέον καὶ τὸ κατὰ τὸ
πλήθος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ἵνα ἢ τὸ ὅλον οὕτω παρώξυνε γάρ, φησὶ,
τὸν κύριον ὁ ἀμαρτωλός, πλήθος ὀργῆς ἑαυτῷ θησαυρίζων· τὸ γὰρ
αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ παροξύνοντος αὐτὸν ληπτέον· εἶτα τὸ οὐκ ἐκζητήσῃ,
καθ' ὑποσιγμὴν ἀκαγνωσίαν· ἵνα ἢ τὸ νοούμενον οὕτως· ἄρ' οὖν ὁ μὲν
παροξύνει τὸν Θεόν, καὶ τὸ πλήθος ἑαυτῷ ἐκκαίων ὀργῆς; ὁ δὲ οὐκ
ἐκζητήσῃ; ἢ καὶ οὕτως παροξύνει μὲν τὸν Θεὸν ὁ ἀμαρτωλός, οὐκ ἔχων
αὐτὸν εἰς νοῦν· εἶλα ὡς ἐν ἐπερωλήσει· τί δέ; ὁ Θεός οὐκ ἐκζητήσῃ κατὰ
τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, ὅτε καὶ τὸ πλήθος καὶ ἡ ἔκκαυσις ἔσται τῆς
ὀργῆς αὐτοῦ;

11. 25, 26. Οὐκ ἔστιν ὁ Θεός ἐνώπιον αὐτοῦ· βεβηλοῦνται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

11. 27. Ὁ γὰρ μὴ ἐπιστάμενος ὅτι ἔστι Θεός, οὐδὲ ὅτι κριτής ἐστιν οἶδε·
ἐπὶ μὲν οὖν ἀνθρώπων, οὕτως ἀν νοηθεῖεν οἱ προκειμένοι λόγοι τῶν
στίχων, ὅτι παντὸς φιλαμαρτήμονος, καὶ ἀσχέτως βλέποντις εἰς τὸ
πλημμελές, καὶ ὀλοτρόπως ἐκνευκότος εἰς τὸ παροξύνειν Θεόν, διὰ
τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, βεβηλοῦνται πάντως αἱ ὁδοί, τούτ-

ἔστιν αἱ πράξεις, καὶ ἀκαθαρσίας εἰσὶ μεσταί, καὶ τῷ τῆς φαυλό-
 τήτος βορβόρῳ καταμιαίνονται, καὶ οἷον βλέπουσι πρὸς ἀναιρέσιν τῶν
 τοῦ θεοῦ κριμάτων, ἥλοι νόμων πᾶσα γὰρ ἀμαρτία μάχεται τῷ σκοπῷ
 τῶν ἱερῶν δεσπισμάτων ⁽¹⁾, καὶ τό γε ἕκον εἰς αὐτήν, ὃ τῆς ἀρετῆς
 βραβευτῆς ἀναιρεῖται νόμος, καὶ ἀναίετραπται θέλημα τὸ δεσπολικόν·
 ἐπὶ δὲ τοῦ σατανᾶ λεγόμενα ταῦτα, πολὺ τὸ εἶκος ἔχει· αἰεὶ γὰρ ἀνά-
 ραρτοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις ἀντανίστανται.

Πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύσει.

v. 26.

Οὐ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύσει ὁ σατανᾶς· πάντες
 δὲ οἱ δίκαιοι ἐχθροὶ αὐτοῦ ὄντες, πάντων ἄρα τούτων κατακυριεύσει·
 οὐκ ἐν παντὶ δηλονότι κατακυριεύσει πράγματι, ἀλλ' ἐν τινι· μόνος
 γὰρ ὁ Χριστὸς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στό-
 ματι αὐτοῦ.

Οὐ ἀρεῶν τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει καὶ πικρίας καὶ δόλου.

v. 28.

Καὶ τοῦ διαβόλου δὲ τὸ στόμα πικρίας καὶ δόλου πεπλήρω-
 ται καὶ μὴν καὶ ἐνεδρεῖει πτωχοὺς πρὸς τὸ ἀποκτεῖναι διὰ τῶν οἰ-
 κείων παγίδων· τὸ δὲ μετὰ πλουσίων, τί ἂν ἕτερον νοηθεῖη, ἢ τῶν
 πλουτούντων ἐν κακοῖς; οὗτοι γὰρ δὴ τῷ διαβόλῳ κατὰ τῶν πτωχῶν
 τῷ πνεύματι συμπράττουσι νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν αἰρετι-
 κῶν· ὥσπερ γὰρ οἱ δεινοὶ καὶ πικροὶ τῶν ὄψεων ἐν τοῖς δόγμασιν ὄλην
 ἔχουσι τὴν ἰσχὺν, οὕτως καὶ οὗτοι μεστοὶ γὰρ εἰσι ῥημάτων πικρῶν
 καὶ ἐπαράλων ἐννοιῶν καὶ ἀπάτης καὶ δόλου, καὶ πόνον ὑπὸ τῆν γλῶσ-
 σαν ἔχουσι συντρίβουσι γὰρ αἱ τῶν ἀνοσίων φωναὶ τὰς τῶν ἀπλου-
 στέρων καρδίας, διὰ δόλου καὶ ἀπάτης ἀποφέρουσαι πλειστάκις ἐφ'
 ἂ μὴ θέμις· ἐπάρατον δὲ μάλιστα τοῦ σατανᾶ τὸ δολερὸν καὶ ἀπα-
 τηλόν· ἀποφέρει γὰρ οὕτως εἰς τὸ πλημμελές, ψιθυρίζων ὁ πονηρὸς
 εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, καὶ συναγορεύων αἰεὶ τῷ κακῷ, καὶ τὸ πικρὸν
 γλυκὺ λέγων αὐτὸς τὸ καὶ οἱ μιμηταὶ τῆς αὐτοῦ σκαιότητος· ἔργον
 γὰρ αὐτοῖς τὸ ὑποσκελίζειν ἀγαθοὺς καὶ ἀποκτέννειν ἀθώους· ἐνε-
 δρεῖοντας * ἐν ἀποκρύφοις, τούτέστι κρύπτοντας τὴν πονηρίαν, καὶ οἷς
 ἂν δύνωνται τρόποις καλασκιάζοντας τὸ κακόν· οἱ γὰρ ἀπαλῶντες τοὺς
 ὀρθοποδοῦντας, ὑποπλάττονται πολλάκις εἶναι χρηστοί· εἶτα κολλώ-
 μενοι ἐπιπλέκουσι τὸν τῆς ἀπάτης ἴον, καὶ κατὰ βραχὺ παρακλέ-

A. 1. 71

* ita cod.

(1) Huius fragmenti pars legitur etiam apud Corderium.

πλουσι τῶν ἀκεραίων τὸν νοῦν, ἀποφέροντες αὐτοὺς εἰς τὰ οἰκεῖα· πλὴν τοῦτο δρῶσιν, οὐ κατὰ πάντων ἀδιακρίτως, κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον οἷς πτωχός ἐστι νοῦς, τὸν ἐκφρονήσεως δηλονότι πλοῦτον οὐκ ἔχων τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα ἀποβλέπουσι.

A. 30.

Ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ ὡς λέων ἐν τῇ μάντρᾳ αὐτοῦ.

C. 13. b.

Τὸν γὰρ ἐν ἀρετῇ ζῶντα καὶ ἐκλύσει αὐτὸν πρὸς μικρὸν, ὅμως εἰς τέλος νήφαντος καὶ ἀποστάντος οὐ περιγίνεται τὸν δὲ πτωχὸν τῇ ἀρετῇ καὶ ἀσύνητον ὅταν ἐκλύσει φθάσει, εἰς τὸ σπήλαιον τῆς κακίας λαβὼν μασᾶται, καθάπερ λέων ἐν ἀποκρύφῳ πρόβατον.

A. f. 71. b.
B. f. 39. b.

Τί δὲ βούλεται τὸ ἐνεδρεύει ὡς λέων; φασὶν γὰρ ἐν τοῖς ὄρεσι τὸν λέοντα ἐν ταῖς οἰκείαις μάνδραις ἡρεμεῖν, καὶ οἷον κατακρύπτεισθαι, μὴ ἄρα πῶς τῇ θεᾷ καταπτοήσῃ τί τῶν ἐτέρων ζώων, ἃ δὴ ποιεῖται τροφήν· ἐπ' αὐτὴν δὲ ἴδη τὸ γεγονός ἐγγύς, ἀναπηδήσας εὐθύς καλαβρυχᾶται μέγα, καὶ καταβρονθίσας ἀφορήτως ἐπιπηδᾷ, καὶ ἀρπάξει τὸ παρατυχόν, προαπονευρώσας τοῖς δείμασι· λέων γὰρ ἐρεύξεται, φησὶ, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; λέοντι τοίνυν παραπλησίως ὁ σατανᾶς ⁽¹⁾ ἐνεδρεύει τοῦ ἀρπάσαι πτωχόν· δέδιε γὰρ τοῦ πλουτοῦντος κατ' ἀρετὴν τὴν ἀντίστασιν· τοὺς δὲ ἐν ἐνδείᾳ φρενῶν καὶ πνευματικῆς ἰσχύος, ἐτοιμότατα λαβὼν, γλυκὺ ποιεῖται τὸ θήραμα· πλεῖσται δὲ λίαν αἱ τοῦ διαβόλου παγίδες, καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν φύσει θεόν· τὸ δὲ κύψει καὶ πεσεῖται, διχῆ νοητέον· ἦτοι γὰρ ἐν τῷ καλακρυιεῦσαι τὸν ἀσεβῆ τῶν πενήτων, πᾶς ὁ τοῦτο πεπονθώς, ὑπὸ τὴν ἐκείνου χεῖρα καὶ τυραννίδα γεγονώς, κύψει καὶ πεσεῖται· τοῦτέστι ταπεινωθήσεται, καὶ οἷον ἐν γῆ κείσεται, τοῖς ἐν πολέμῳ τεθνεώσι προσεικώς· ἢ αὐτὸς ὁ ἀσεβὴς ἐπειδὴν κυριεύσῃ τῶν πτωχῶν, τοῦτέστι τῶν ἀσθενῶν, πεσεῖται ὡς περ οὖν καὶ ὁ σατανᾶς, ὅτε κεκυρίευκε τῶν πενήτων, τότε τεταπεινῶνται.

V. 22.

Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, ἐπιλέησται ὁ θεός.

A. 17.

Ἐλάθη δὲ καὶ ὁ σατανᾶς ὅτι καλακρυιεύσει τῶν πενήτων, οὐκ ἐφορῶντος ἔτι τοῦ θεοῦ τὴν γῆν, ἀλλ' ἅπαν ἀποσίρρομένου, καὶ μὴ κηδομένου τοὺς ἐν αὐτῇ.

1) Huius quoque fragmenti nonnisi pars extat apud Corderium, apud quem παραπλησίως, pro ταπεινῶν.

Ἐψώθητω ἡ χεὶρ σου.

v. 33.

Καλαπαιέτω ἡ χεὶρ σου, φησὶ, καὶ ὑψούσθω λοιπὸν, ἐπιφέρουσα τοῖς πλημμελοῦσι τὴν μάστιγα, καλὰ γε τὸ εἰρημένον διὰ τῆς Ἡσαΐου φωνῆς· ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή· αἴρεται γὰρ αἰὶ πῶς ὑψοῦ τῶν παιόντων ἡ χεὶρ· ⁽¹⁾ εἰ γὰρ οὕτως συνήσεις τὸν σίχον, ἤγουν καὶ ἐτέρως δὲ χεὶρ ἐστί θεοῦ, ἡ πάντα ἰσχύουσα αὐτοῦ, ζῶσα τὲ καὶ ἐνυπόστατος δύναμις, τοιτέστιν ὁ υἱὸς, ὃς ὑψώθεις ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὸν τίμιον ὑπομείνας σταυρὸν ἐδοξάσθη· κατήργηκε γὰρ οὕτω τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ ἀνεκόμισεν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ἐκ φθορᾶς τὴν ἀνθρώπου φύσιν· καὶ γὰρ δι' υἱοῦ τὰ πάντα καλεργάζεται· οὕτω γὰρ που φησὶν ὁ θεὸς καὶ πατήρ· ἐγὼ τῇ χεὶρί μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν.

A. f. 72.
B. f. 40.

Ἐνεκεν τίνος παρώργισεν ὁ ἀσεβὴς τὸν θεόν;

v. 34.

Ὁ μὲν οὖν παράνομος ταῦτα φησὶν, ὁ ἀρπάζων, ὁ πλεονεκτῶν, ὁ μὴ διδοὺς δίκην· ὁ δὲ προφήτης ἀναιρῶν αὐτοῦ τὰ δόγματα, τὸν περὶ μακροθυμίας ἐξαπλοῖ λόγον· ἐκεῖνος μὲν γὰρ φησιν, ὅτι ἀπέστρεψεν ὁ θεὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ μὴ βλέπειν· ὁ δὲ Δαβὶδ ἀπεναντίας λέγει, ὅτι καὶ βλέπεις καὶ καλιανοεῖς καὶ τὸν κόπων τῶν ἀδικουμένων καὶ τὸν θυμὸν τῶν ἀδικούντων αὐτούς· μακροθυμεῖς δὲ ἕως ἂν αὐτοὶ ἐμπέσωσιν εἰς χεῖρας σου· οὐχ ἕτεροι δὲ ἡμᾶς εἰς χεῖρας θεοῦ πέμπουσιν, ἀλλ' ἕκαστος ὑπὸ τῶν ἰδίων πλημμελημάτων μονονουχὶ καὶ προσάγει· τὸ μὲν τοι ἔνεκεν τίνος, οὐκ ἐνδοιάζοντος ἐστίν, οὐδὲ ἀγνωσῶντος τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐθάρήσεν ὁ ἀσεβὴς παροξύναι τὸν θεόν, ἐξηγουμένου δὲ μᾶλλον αὐτήν· ὡς ἐν ἐρωλήσει καὶ ὑποσιγμῇ οὖν ἰὸν πρῶτον σίχον ἀναγνωσίεον, ὡς ἀπόδοσιν αἰτίας ἰὸν δεύτερον ποιησώμεθα· ἀλλ' ὁ μὲν ἀσεβὴς ᾤθη κατ' ἑαυτὸν μὴ ἐκζητεῖν τὸν θεόν, μήτε μὲν ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα· ὅτι δὲ τῆς ἀληθείας ἐσφάλλετο, καὶ τοῦ ἰδέσθαι τὴν ἐνοῦσαν ἡμερότητα τῷ θεῷ καὶ φιλανθρωπίαν ἀπεκομίσθη μακρὰν, αὐτὰ δι' ἑαυτῶν βοήσει τὰ πράγματα· κατήμελλεσε γὰρ ἰὼν τῆδε ὁ θεὸς οὐδαμῶς, ἀλλ' ἔπεμψεν ἐξ οὐρανῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ζητῆσαι τὸ ἀπολωλὸς, ἐπιστρέφοντα τὸν πεπλανημένον, ἀναρῶνόντα τὸ ἀσθενές, ἀπαλλάσσοντα τοῦ νοσεῖν τὸν συντετριμμένον.

A. f. 72.
B. f. 40. b.

(1) Ad haec usque verba extabat fragmentum apud Corderium. In sequentibus autem codices duo vat. nonnihil differebant inter se.

v. 25.

Σὺ ἐγκαταλείπται ὁ πτωχός.

A 1 1 2 1

Τὸν ἀσθενῆ φησὶ καὶ τὸν ἀνεπικουρήλον, τὴν παρὰ σου μόνου ζητουμένους ἐπικουρίαν δύναται γὰρ διασάξειν τοὺς πτωχοὺς τὲ καὶ ὀρφανούς· αἰλοὶ δ' ἂν εἶεν καὶ μάλα εὐκόλως οἱ οὐπω θεὸν ἴδον φύσει καὶ ἀληθῶς ἐπεγνωκότες· καὶ πτωχοὶ μὲν ἄς πλοῦτον οὐκ ἔχοντες τὸν ἐκ θεῶν τὲ καὶ ἱερῶν χαρισμάτων, ἤχουν τῶν ἐκ πολυλείας εὐαγῶς καὶ ζωῆς τῆς κατὰ Χριστόν· ὀρφανοὶ δὲ ὡς οὐπω λαχόντες πατέρα ἴδον θεόν· δέδωκε γὰρ ἐξουσίαν ὁ υἱὸς τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἱ τοίνυν οὐπω πιστεύσαντες, οὔτε μὲν τὴν ἐξ ὕδατος τὲ καὶ πνεύματος ἔχοντες ἀναγέννησιν, ὀρφανοὶ πάντως νοηθεῖεν.

v. 26.

Ὁρφανῷ σὺ ἦσθα βοηθός.

v. 27.

Οὐκ εἶπε σὺ εἶ, ἀλλ' ἦσθα· πρότερον γὰρ πάντων παρανομούντων, σὺ μόνος βοηθός τῶν ὀρφανῶν ἐτύγχανες· νῦν δὲ καὶ οἱ σοί, οἱ τοῦ νόμου τὰς ἐντολὰς φυλάσσοντες.

v. 28.

Συντρίψεν τὸν βραχίονα τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ.

A 1 1 2 1

Καὶ ⁽¹⁾ τοῦ σαλιανᾶ δὲ τοσαύτη γέγονεν ἡ ἀμαρτία ὥστε διερευνηθεῖσαν παρὰ θεοῦ, δίκης ἄξιον αὐτὸν τῆς ἐσχάτης ἀποφῆναι· τοιγάρτοι καὶ συνετρίβη καὶ ἠτόνησεν ὁ βραχίον αὐτοῦ, τούτέστιν ἡ κατ' ἡμῶν δυναστεία· πλὴν ⁽²⁾ ἀγιοπρεπῆς ἡ αἴτησις καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστόν τῆς προσευχῆς τὸ χρῆμα· ὅσιον γὰρ καὶ παντὶ τῷ βίῳ χρῆσιμον τὸ παντὸς ἀμαρτωλοῦ συντρίβεσθαι βραχίονα, τοῦτέστι τὴν δυναστείαν ἐπ' οὐδενὶ γὰρ ἔχουσιν αὐτὴν ἐτέρῳ, ἐπὶ δὲ τῷ συντρίβεσθαι πτωχοὺς ἀμαρτωλοῦ τούτου ὁ βραχίον ὑπὸ κυρίου συντρίβεται, καὶ ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ ζητούμενη οὐχ εὐρίσκεται.

v. 29.

Ζητηθήσεται ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὐρεθή.

v. 30.

Εἰ γὰρ ἐρευνῶτο, φησὶν, ἡ τοῦ τὰ φαῦλα ὀρώντος ἀμαρτωλοῦ, οὐκ ἀνευρεθεῖ δι' αὐτὴν, τούτέστι δικαίως ἀφανισθήσεται.

v. 31.

Ἀπολείσθε ἔθνη ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ.

v. 32.

Ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ βληθήσονται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· ἔθνη δὲ λέγει τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπους οὓς ἦν ἐλπίς σωθῆσθαι διὰ Χριστοῦ δικαιοθέντας ἐν πίστει· πῶς ἂν ἤξαστο δραμεῖν εἰς ἀπάλειαν καὶ ἔθνη τὰ ἄπιστα;

(1) Fragmentum hoc in codice dicitur Chrysostomi simul et Cyrilli. Reapse in Montfauconii operum Chrysostomi editione T. V. p. 111. psal. IX. pars eius aliqua legitur.

(2) Pars postrema huius fragmenti est apud Corderium.

Τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε κύριος.

v. 38.

Αὕτη ἦν αὐτῶν ἡ ἐπιθυμία, τὸ τῶν μελλόντων ἀξιοθῆναι ἀγαθῶν· εἰς τοῦτο γὰρ ἐτοιμαζόμενοι, πάντα ὑπομένειν τὴν καρδίαν ὑπηρεπίζον· ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, καὶ ποία ἴς ἦν ἐπιθυμία τοιαύτη παρὰ τοῖς ἔτι πλανώμενοις; φαμέν οὖν ὅτι συντριβένιος τοῦ βραχίονος τοῦ πονηροῦ, καὶ οὐκ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς καθὰ καὶ πάλαι τὸ ἐν ἀγνοίᾳ κεῖσθαι Θεοῦ, κέκληνται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας καὶ τοῦ εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐτοιμοτάτην ἔσχον τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεῦειν εἰς αὐτόν.

A. f. 70

Κρίναι ὀρφανῷ καὶ ταπεινῷ, ἵνα μὴ προσθῇ ἔτι τοῦ μεγαλαυχεῖν.

v. 39.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πτωχὸς καὶ ταπεινὸς οἱ οὐπω πιστεύσαντες· τούτοις εὐχεται γενέσθαι κριτὴν τὸν Χριστόν, καλαδικάζοντα μὲν τὸν σατανᾶν, δικαιοῦντα δὲ τοὺς ἠπαλημένους· τούτου γὰρ γεγονότος, οὐκ ἂν ἔτι μεγαλαυχῆσειεν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ αὐτὸς ὁ σατανᾶς ἄνθρωπος κληθεῖς, διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ ἀσθένειαν· οὐδεὶς γὰρ ἐστι παντελῶς ὡς πρὸς γε τὴν θεῖαν ἰσχὺν, ἢ ἀπλῶς πᾶς ἄνθρωπος τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος ὑπουργὸς καὶ τῶν αὐτοῦ θελημάτων ὄργανον· ὁ γὰρ τοιοῦτος, οὐκ ἔτι μέγα φρονήσει περιγινόμενος τῶν ἀσθενεστέρων· δῶν δὲ καὶ ἡμῖν ὁ θεὸς νικῆσαι τὸν ἐν κρυφίοις ἐνεδρεύοντα καθ' ἡμῶν θῆρα, ὥστε μηκέτι τοῦ ἐχθροῦ τὸ καθ' ἡμῶν περιλειφθῆναι καύχημα.

A. f. 72.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ Ι΄.

Ἐπὶ τῷ κυρίῳ πέποιθα· πῶς ἐρεῖτε τῇ ψυχῇ μου; κ. τ. λ.

v. 1.

Ὁ μὲν οὖν σκοπὸς τοῦ ψάλλοντος ἐναργῆς· πεποιθῆναι γὰρ φησὶν ἐπὶ τῷ κυρίῳ· ὁ δὲ ἐπιφερόμενος στίχος διαφόρους ἡμῖν ἐννοίας εἰσκομίζει· τίλει γὰρ ὑπόνοιαν, ὅτι προσδιαλέγεται τισι, καὶ οἶον ἐπιπλήττει λέγουσιν αὐτῷ, μεταναστεύου ἐπὶ τὰ ὄρη· διὰ τί γὰρ μοι, φησὶν, ἐπὶ τῷ θεῷ πεποιθότι, σιρουθίῳ παρεικάζεσθαι συμβουλεύετε, καὶ ἐν ὄρεσιν ἀναπτῆναι τοῖς ὑψηλοτάτοις; ἔδει τοίνυν, φησὶν, ἐπὶ τῷ κυρίῳ με πεποιθότα, μὴ μᾶλλον ἀκούειν μεταναστεύου ἐπὶ τὰ ὄρη, ἀλλ' ἐπαινεῖσθαι τῆς γνώμης, καὶ ὡς τῶν ἀρίστων βουλευμάτων ἐπιδραζάμενον, εὖ μάλα καταδανυμάζεσθαι· μία μὲν οὖν αὕτη διάνοια· ἑτέρα δὲ πειρασμοῦ γὰρ ἐπικειμένου καὶ πολέμου κινεῖσθαι μέλλοντος, ἢ νοητοῦ τυχόν ἢ αἰσθητοῦ, πῶς ἡμᾶς χρὴ διακεῖσθαι, μετα-

A. f. 73. b.
B. f. 42
C. f. 21.

σχηματίσας ἐξ' ἑαυτῷ τὸν λόγον, πειρᾶται διδάσκειν, καὶ φησὶν, ἐπὶ τῷ κυρίῳ πέποιθα· μέχρι τούτου σήσας τὸν λόγον, τοῖς εἰωθόσι παρακαλεῖν τοὺς ἐν περιστάσει, ἐπιφθέγγεται πῶς ἐρεῖτε τῇ ψυχῇ μου; τούτέστι τίνα ἐστὶν ἄπερ ἂν εἰσηγησαμένους ὑμᾶς ἐπαινέσαι δικαίως, μεταναστεύου ἐπὶ τὰ ὄρη ὡς στρουθίον; ταῦτά μοι παρ' ὑμῶν λεγέσθω, φησί· τοὺς γὰρ ἐπὶ τῷ θεῷ πεποιθότας, νοητῶς ἀναπλήναι προσήκει καὶ ἀγίοις ὅρεσιν ἐμφιλοχωρεῖν, τούτέστι τὰς τῶν ἁγίων ἐκείνων κατασκέπτεσθαι πολυθείας, καὶ τοὺς τῆς εὐδοκίμησεως περιεργάζεσθαι τρόπους, οὕτω τὲ κατ' ἴχνος ἵεναι τῆς ἐκείνων ἀγωγῆς ὄρη δὲ ἅγια φημὲν εἶναι τοὺς ἁγίους προφήτας καὶ δικαίους· εἴ τις οὖν ἀναπλᾶς οἶά περὶ στρουθίον τούτοις τοῖς νοητοῖς ὅρεσιν ἐνιζήσειεν, ὄψεται πάντως λαμπροὺς γεγονότας, οὐ διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἰσχὺν, ἀλλ' ὅτι πεποιθότες ἦσαν ἐπὶ τῷ κυρίῳ· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τοὺς ἐπὶ τῷ κυρίῳ πεποιθότας ὡς στρουθίον ἀνίπτασθαι δεῖ ἐπὶ τὰ ὄρη ὄρη δὲ εἶναι φημὲν τὰς ἀρετὰς, οὐδὲν ἐχούσας χαμαιριφές· ἐν οἷς ὅρεσι πέμποντες τὰ φρονήματα, καὶ τὸ χαμαίζηλον τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων διαθούμενοι, ἀνάλωτοι τῶν εἰς τὸ φαῦλον ἡδονῶν ἐσόμεθα.

V. 2.

Ὅτι ἰδοὺ αἱ ἁμαρτωλοὶ ἐνέτειναν τόξον.

A. I. 1.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἀναγκαίαν εἶναι φησὶ τὴν εἰς τὰ ὄρη νοητὴν ἀναφοίτησιν, ὡς ἐντεινάντων τὸ τόξον τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἠντρεπισμένων ἤδη πρὸς μάχην· τοῖσι γὰρ τοῖσι λόγοις φυγεῖν ἠρέθιζον, φάσκοντες, εἴ μὴ φύγοι, κατατοξεύειν αὐτὸν τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐν σκοτομήνῃ, ἀλλ' ἰδοὺ λεληθότως καὶ ὡς ἐν σελήνης ἀμυδροῖς φέγγεσι· τοιαῦτα γὰρ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν τὰ τοξεύματα· τῷ ζῴῳ γὰρ ἑαυτὸν ἐγκρύπτων ὁ πονηρὸς κατατοξεύει τὸ καλὸν σῶμα τῆς ἐκκλησίας.

A. I. 1.

Εἶεν δ' ἂν ἁμαρτωλοὶ, καὶ οἱ τὴν πίστιν διώκοντες, καὶ οἱ τοῖς εὐαγγῶς ἐθέλουσι ζῆν ἀνέδην ἐπιβουλεύοντες· δρῶσι δὲ τοῦτο καὶ μάλα ἐνθόως καὶ αἱ πονηραὶ δυνάμεις πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς τοῖς ἀγίοις ἀρτύουσαι.

V. 2.

Τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ.

C. I. 21

Εὐτρεπῆ μὲν τῶν πολεμίων τόξα ἐν σκοτομήνῃ· οὕτω δὲ τὸ τὴν σελήνην ὑποτρέχον σκότος καὶ σκιαζὸν αὐτὴν ἀνόμασεν· τότε τοίνυν πολεμοῦσιν οἱ ἁμαρτωλοὶ δαίμονες· τοξεῦσαι γὰρ ἐν φωτὶ τοὺς δικαίους οὐ δύνανται, ἀλλ' ἐν τῷ σκότει τῆς ἀγνοίας, ὅταν νεφέλη ῥα-

Συμίας ἐπελθοῦσα ἀμαυροῖ τὸ φῶς τῆς ἡμετέρας σελήνης ἦτοι τῆς διανοίας ἐργάσεται.

Ὅτι ἂ σὺ κατηρτίσω αὐτοὶ καθεῖλον.

v. 3.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, δείκνυσιν ἐναργῶς ὡς θεῶ μαχόμενος ὁ σατανᾶς, καὶ αἱ σὺν αὐτῷ πονηραὶ δυνάμεις τοῖς εὐβιοῦν ἠρημένοις ἐπιβουλεύουσι· σκοπὸς γὰρ αὐτοῖς, τὸ οἰκοδομούμενον ὑπὸ θεοῦ καταστρέφειν, καὶ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ἀντανίστασθαι· κατήνεγκε γὰρ φησιν ὁ ἐχθρὸς τὸν ἄνθρωπον εἰς φθορὰν, καὶ τοι ἐπὶ ἀφθαρσίαν κατηρτισμένον. - Μάχονται τῷ θεῷ σκοπῶν καὶ ἄπερ ἂν αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων δεσπότης καταρτίσαιτο πρὸς γε τὸ εὖ ἔχειν, καθαιροῦσιν αὐτοῖ· πλάττει γὰρ κόπον ἐπὶ προσιάγματι ὁ τοῦ ἀνομίας θρόνος. τοῦτέστιν ὁ σατανᾶς.

A. 1. 7. 9

B. 1. 42. 1

Ὁ δὲ δίκαιος τί ἐποίησε; κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ κ. τ. λ.

v. 3.

Δίκαιον νῦν τὸν θεὸν ὁμολογεῖ, πάντων μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ τῶν δικαίων σωτηρίας, νοήσωμεν λέγεσθαι. - Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, τὴν τοῦ διαβόλου δυστροπίαν εἰρηκῶς ὁ Δαβὶδ, ἐναργῆ καθεῖστησι τὸν σώζειν εἰδόμενος καὶ τοῦ ἐκείνου πλεονεξίας ἐξέλκοντα· τοῦ γὰρ διαβόλου, φησὶ, καθαιρεῖν ἐπιχειροῦντος ἄπερ ἂν εἰς σωτηρίαν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καταρτίσαιτο θεὸς νομοθετῶν καὶ διδάσκων, τί πεποίηκεν ὁ δίκαιος; ὁ ἐν τῷ ἰδίῳ ναῷ καλοικῶν, ὁ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανόν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα ἐπιβλέπουσι· δεῖ γὰρ συνάψαι τοὺς στίχους ὡς εἰς μίαν τελοῦντας διάνοιαν· ἢ δὲ ἐπίβλεψις ἐνταῦθα τὴν ἐπισκοπὴν κατασημαίνει· σώζει δὲ πάντως ἐφορῶν, καὶ ἔξω παγίδος τίθησι· ἐπιβλέπει δὲ τὸν πένητα, τὸν πτωχὸν δηλαδὴ τῷ πνεύματι· ἐπὶ τίνα γὰρ φησιν ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον; ὅταν δὲ ἡ θεία γραφὴ τοὺς περὶ θεοῦ ποιεῖται λόγους, εἴτα μορίων μνημονεύσει σωματικῶν, μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ἐνορμιζέσθω τῶν ἀκροωμένων ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰσθητῶν ὡς ἐξ εἰκότων πραγμάτων, πρὸς τὸ τῶν νοητῶν ἀναφοιτάτω κάλλος. ἔξω τὲ σχημάτων καὶ ποσότητος καὶ περιγραφῆς, εἶδους τὲ καὶ τῶν ἐτέρων, ἂ τοῖς σώμασιν ἀκολουθεῖ, νοεῖτω θεόν· ἔστι μὲν γὰρ ὑπὲρ πάντα νοῦν ἀνθρωπίνως δὲ ἰὰ περὶ αὐτοῦ λαλοῦμεν· οὐ γὰρ ἦν ἑτέρως ἡμᾶς νοεῖν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· βλέφαρα τοίνυν, ἤγουν ὀφθαλμοί, ἢ ἐποπτικὴ ἐνέργεια τοῦ θεοῦ λέγεται, ἢ περ ἂν νοοῖτο κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν· ἐξελάζει δὲ, ἤγουν ἀκριβῶς ἐρευνᾷ καὶ κατασκέπτεται, τὸν τε δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ· καὶ τῷ μὲν χεῖρα νέμει τὴν ἐπί-

C. 1. 21

A. 1. 7. 9

κουρον, και φῶς ἐνήσιν εἰς νοῦν, ἵνα μὴ ἐν σκοτομήνῃ τοξεύηται· τὸν δὲ ὡς ἀχαλίνας ἐρχόμενον, κατὰ πετρῶν και κρημνῶν ἀφίησιν.

v. 4.

Τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἐξετάζει τοὺς οὐλοὺς τῶν ἀνδρώπων.

C. 1. 21

Ὅτε κρίσεως καιρὸς, τοῖς βλεφάροις ὡς ἀπειλήν μηνύουσιν κέχρηται· ταῦτα γὰρ και ἡμεῖς ἀνασπᾶν ἐν τῷ θυμοῦσθαι εἰώθαμεν· ἀλλὰ μὴν και ὅταν ἀκριβῶς τί κατοπτεῦσαι βουλόμεθα· ὄθεν οὐδὲ Σολομῶν αὐτῶν ἐν τῷ * τὸν νυμφίον ἢ τὴν νύμφην, ὡς θυμῷ και κρίσει μᾶλλον, οὐχὶ δὲ γάμῳ και χαρᾷ πρεπόντων ἐμνημόνευσεν· ἢ ὀφθαλμὸς τὸ ἀλάθητον τοῦ Θεοῦ σημαίνει.

* ita cod.

v. 6.

Πνεῦμα καταγιγῶς ἢ μερὶς τοῦ ποτηρίου αὐτῶν.

A. 1. 76. b.

Ποτήριον δὲ ἐνταῦθα τὴν τιμωρίαν ὀνομάζει, ὡς τὸ ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου ἐξ οὗ πίνονται ἀμαρτωλοί· τὸ μὲν οὖν τῶν δικαίων ποτήριον ἀποφέρει πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦς· ποιεῖται γὰρ εὐφροσύνην και ζωὴν· κατὰ τὸ, ποτήριον σωτηρίου λήψομαι· τὸ δὲ γε τῶν ἀμαρτωλῶν κατακομίζει πρὸς θάνατον, και ἀκατεύναστον ἔχει φλόγα· πῦρ γὰρ ἐστὶ, θεῖον και πνεῦμα καταγιγῶς, ἵν' ἐννοῶμεν ὅτι καθάπερ ἄνεμος ἐμπροσθῶν εἰς φλόγα διανίστησιν αὐτὴν και ἀποφέρει πως ἐνεργεστέρην, οὕτω και ὁ τοῦ κρίνοντος θυμὸς, οἷον πνεῦμα καταγιγῶς ἐμπύπτων τοῖς κολαζομένοις, ἄσβεστον ἀεὶ ἀποφαίνει τὴν τιμωρίαν.

v. 7.

Ὅτι δίκαιος κύριος, και δικαιοσύνας ἠγάπησεν.

C. 1. 22

Τούτέστιν ἰσότητα, ἣτις τότε σώζεται και φανεροῦται μάλιστα ὅταν ὑψωθῶσι τοῖς ἀγαθοῖς οἱ διὰ τὸν Θεὸν ἑαυτοῦς ταπεινώσαντες· ταπεινῶσι δὲ ταῖς τιμωρίαις πάλιν, οὓς ὁ διάβολος ὑψωσε· ταύτην γὰρ ὁ Θεὸς ὄρα και οἰκεῖ τὴν εὐθύτητα.

A. 1. 76. b.

Κολασθήσονται τοίνυν οἱ τῆς ἀδικίας ἐρασταί· ἐφορᾷ δὲ τὸν εὐθῆ τούτέστι τὸν ὀσιόν τε και ἀδιάστροφον, και ὡσπέρ τινα κανόνα τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας και ζωῆς τὸν θεῖον νόμον ποιούμενον.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ια΄.

v. 1.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ὀχθῆς· ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.

A. 1. 77.

Ἄδεται μὲν και ὁ προκείμενος ψαλμὸς, τῆς εἰς θεὸν εὐνοίας και γνησιότητος ἔχων ἐπίδειξιν· διαβάλλει δὲ ὁ Δαβὶδ τοὺς διπλῶ κέχρημένους, και φιλίαν μὲν ὑπισχνουμένους, προἰεμένους δὲ αὐτὸν τῷ πολεμίῳ Σαούλ, και μηνύοντις ἐνθα διῆγε· πρέποι δ' ἂν τὰ τοῦ ψαλ-

μοῦ ῥήματα καὶ ἀγία παντὶ λαμπρὰν καὶ ἐξηρημένην ἔχοντι τὴν ζωὴν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνως τῆς ἰδίας κηδομένῳ ψυχῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῖς τῶν πεπλανημένων ἀμαθίαις ἐπιστυγνάζοντι, γλιχομένῳ τὲ καὶ αὐτοὺς ἰδεῖν ὑποπίπτοντας τῷ Θεῷ ἢ δὲ γε τῆς ἀδῆς δύναιμις ἔντευξιν μὲν ἔχει κατὰ παντὸς ἀδίκου καὶ πονηροῦ διψύχου τὲ καὶ ἑτερογενώμονος, ψευδοεποῦς τὲ καὶ βωμολόχου, δόλοισι καὶ ἀπάταις ἐντεθραμμένου· ἔοικε δὲ πως καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καταβροῶν ποιῆται δὲ καὶ μνήμην τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· περιέχει δὲ καὶ ἐπαγγελίαν, ὡς παρ' αὐτοῦ γενομένην, ὡς ὅσον οὐδέπω παρεσομένου πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου πλεονεκτουμένων· ἀδεεται δὲ περὶ τῆς ὀγδόης, καθ' ἣν ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ τῶν ἔθνῶν γέγονε κληῖσις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόσις, καὶ τῆς νοητῆς ἡγουν τῆς ἐν πνεύματι περιουσίας ἡ δύναμις· εὐχεται δὲ ὁ προφήτης ῥυσθῆναι τῆς γενεᾶς τῆς πονηρᾶς· αὕτη δ' ἂν εἴη γενεὰ, ἡ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, περὶ ἧς αὐτὸς ἔλεγεν, ἄνδρες νινευῖται κρινούσι τὴν γενεάν ταύτην· ἄρχεται τοίνυν τῆς ἀδῆς οὕτως.

Σῶσόν με, κύριε, ὅτι ἐκλέλειπεν ὄσις.

v. 2.

Τοσαύτην οὖν, φησὶν ὁ Δαβὶδ, τῶν ἀγαθουργεῖν εἰωθότων εἶναι τὴν σπάνιν, ὡς τόχᾳ που συναρπάζεσθαι εἰς φαυλότητα καὶ αὐτοὺς τοὺς τῷ θεῷ νόμῳ παιδαγωγουμένους· δεῖσθαι δὲ φησὶν ἑαυτὸν· ἡγουν ἀπαντας τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος, τῆς φρουροῦ χειρὸς τοῦτέστι Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ μόνους Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν· αὐτὸς γὰρ ἔστι προσδόκησις ἔθνῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ὅτι ὀλιγάθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων.

v. 2.

Ψευδῆ δὲ καὶ τὰ ἑλληνικῶν ἀπαντα, σοφία καὶ λόγοι καὶ ζωὴ καὶ τῶν ἀληθῶν, ἡγουν ἀναγκαίων καὶ ἐπωφελῶν, εὖροι τίς ἂν παρ' αὐτοῖς οὐδὲν, οἳ γε τεθεοποιήκασι τὴν κτίσιν, τὸν φύσει ἀφέντες Θεόν· ὀλιγάθησαν τοίνυν αἱ ἀλήθειαι παρ' αὐτοῖς.

Μάταια ἐλάλησεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ.

v. 3.

Τοῦτο ⁽¹⁾ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων ἀληθές· ἕκαστος ἐλάλησε μάταια πρὸς τὸν πλησίον, τὰς κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν συνάγων ἐπιβουλάς· καὶ οἱ παρ' ἑλλησι δὲ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, καὶ οὐδένα τρόπον τοῦ ἀλη-

(1) Fragmentum hoc dicitur in codice Cyrilli simul et Athanasii; verumtamen in Athanasii certe Montfauconii editione nihil huiusmodi extat. Neque id mirum; non enim integrum in psalmos commentarium Athanasii habemus, sed eius partes tantummodo ab editore ex catenis consarcinatas.

θεῖς εἶναι φροντίσαιτες, συνελθείκασιν ἀβασανίστως τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, σκοπὸν ἔχοντες ἕνα τὸ ἐπίδειξιν ποιήσασθαι γλώττης.

Ἐξελθρεύσαι κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ ὄβλια, γλώσσαν μεγαλορρήμονα.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πῶς οὐ μεγαλορρήμων ἢ γλώσσα ἐκείνη ἢ τολμήσασα τῷ σαλῆρι λέγειν, ἐν ποίᾳ ἐξουσία ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι δέδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; τῆς Ἰουδαίων δὲ τόλμης καὶ τὸ λέγειν τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῶν ἐστὶ τίς ἡμῶν κύριος ἐστίν; ὡς τοῦτο διανοουμένων ἐκείνων, τὸ ἐξουσίαν ἔχειν πᾶν ὃ τι ἂν βούλοιντο κατὰ τοῦ σωτῆρος εἶπεῖν.

Τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῶν ἐστὶ.

Τούτέστιν ἡμεῖς εὐρεταὶ γεγόναμεν τῆς καλλιπειίας.

Ἐνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν.

Ἐπεξίσταται δὲ λοιπὸν ἐνταῦθα τὸ τῶν λιτανευόντων πρόσωπον· αὐτὸς δὲ ὁ τὰς ἐνλεύξεις δεχόμενος ἀποκρίνεται, ἐπαγγελλόμενος τοῖς αἰτοῦσι τὴν ἀφίξιν καὶ τῆς ἐπικουρίας τὴν ἐπίδοσιν· καὶ πένητας ὀνομάζει τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, ὧν καὶ τοῦ στεναγμοῦ ἀκούσας, ἀναστήσομαι φησίν.

Νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος· θήσομαι ἐν σωτηρίῳ, παρρησιάσομαι ἐν αὐτῷ.

Ἐξεγερθήσεσθαι λέγει καὶ οὐ τι ποῦ φαμὲν σωματικὴν εἶναι τὴν ἀνάστασιν, ἥτοι τὴν ἐγερσιν, ἀλλ' οἷον τὸ διανεῦσαι λοιπὸν ἐπὶ τῷ θέλειν τοῖς κάρνουσι χεῖρα νεῖμαι τὴν σώζουσαν.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, φανερόν πᾶσι κατέστη τὸ διὰ Χριστοῦ σωτήριοιόν, καὶ ἐξάκουστον πᾶσιν· ἐκηρύχθη γὰρ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν μετὰ παρρησίας.

Τὰ λόγια κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον.

Τούτέστιν ἀγνοποιά· νοσεῖ γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον, λαμπρὰ δὲ οὕτως ἐστὶν καὶ κεκαθαυμένα. ὥστε δοκεῖν ἀργύριον εἶναι, πεπυρωμένον δὲ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ ἐπταπλασίως· δεδοκιμασμένα τοίνυν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ σωτῆρος τὰ λόγια.

Ἰουδαίοις δὲ διὰ Ἰησαίου ὀνειδίζει λέγων· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, τούτέστιν ὁ λόγος τῆς πίστεως παρατετυπωμένος ἐστὶ καὶ παρασήμος, τὸν ἀκριβῆ χαρακτῆρα τῆς βασιλικῆς εἰκόνας μὴ διασώζων.

Σὺ, κύριε, φυλάξεις * ἡμᾶς, καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς.

v. 8.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, εὐχεται ὁ προφήτης ῥυσθῆναι τῆς ἐπὶ τοῦ σωτήρος γενεᾶς τῶν ἰουδαίων, τῆς ἀπίστου καὶ φονευτρίας καὶ μοιχαλίδος.

A. f. 80.
* 2. man. hic
et postea ξαίς.

Κύκλω εἰ ἀσεβεῖς περιπατεῦσι.

v. 9.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, διὰ τοῦτό φησι φυλάξεις ἡμᾶς, ἐπειδὴ κυκλοῦντες κυκλοῦσιν ἡμᾶς οἱ ἀσεβεῖς, ἐπιβουλεύοντες τῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ.

v. 10.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ΄.

Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

v. 1.

Τοῦτον ἄδει τὸν ψαλμὸν ἐν μελαγχολίᾳ τοῦ ἀμαρτήματος γεγονώς, ἅμα δὲ καὶ τὸ σωτήριον ἡμῖν εὐαγγελιζόμενος, δι' οὗ ἐλάβομεν ὑπογραμμὸν, πῶς δεῖ ἡμᾶς ἐν ἀμαρτίᾳ γενομένους προσιέναι Θεῷ.

A. f. 80. 1

* Ἔως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; κ. τ. λ.

v. 2.

Ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, τί πράττων; ἀναξίους εἶναι κρίνας τῆς ἐποπτίας αὐτοῦ· διὸ ὑπὸ τοῦ συνειδότος νυττόμενος, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δεδιώς κρίσιν, ὡς καὶ μακρὰν γινόμενος αὐτῷ διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἐν τῇ μετανοίᾳ ἀνανεῶμαι φησὶ βουλόμενος κατὰ ψυχὴν, μήπως ἄρα ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ ἀποθανοῦμαι καὶ τοῦτο ἐσθὶ μάστιξ ἡ οὐδύνας μου τῇ ψυχῇ παρασκευάζει· ἀνθ' οὗ Σύμμαχος ἔφη μέριμναν ἐν τῇ καρδίᾳ μου καθ' ἡμέραν· ταῦτα δὲ ἐγράφη πρὸς νοθεσίαν ἡμῶν, πῶς δεῖ μετανοεῖν ἐφ' ἀμαρτήμασιν ἐκδιδάσκοντα, τοῖς παροῦσι ῥήμασιν οἷα δὴ ὡς φαρμάκοις χρωμένους· ἢ καὶ λήθην καλεῖ τὴν τῆς βοήθειας ἀναβολὴν, καὶ παρακαλεῖ μὴ τελέως τῆς θείας γυμνωθῆναι προνοίας.

v. 3.

* Ἔως πότε ὑψώθησεται ὁ ἐχθρὸς μου ἐπ' ἐμέ;

v. 3.

Ἐρωτᾷ δὲ περὶ τούτων τὸν Θεὸν οὐχ ὡς αὐτὸν αἴτιον, ἀλλ' ὡς κωλύσαι διὰ τῆς ῥοπῆς τῆς οικείας δυνάμενον.

v. 4. b

Εἰ γὰρ θεοσεβούντων ἡμῶν ταπεινοῦται ὁ ἐχθρὸς, δηλονότι ἀμαρτανόντων ὑψοῦται· ὕψος γὰρ τοῦ σατανᾶ, ἢ τῶν ἀνθρώπων ταπεινώσεις· ἐπεὶ καθάπερ ὁ Θεὸς ὑψοῦσθαι ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ, οὕτως ὁ διάβολος ἐν τῇ ἀπωλείᾳ ἐπαίρεσθαι λέγεται· ἀρκεῖ, φησὶν, αὐτῷ ὅτι ἅπαξ ὑψώθη, ἐμοῦ τῇ ἀμαρτίᾳ ταπεινωθέντος· ἵνα τί μέχρι πολλοῦ κατ' ἐμοῦ ὑψοῦται;

A. f. 81

Μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον.

Ἐπνον τὴν ῥαθυμίαν ἀνόμασεν, ἐν ἣ ταῖς τοῦ βίου φαντασίαις
 βρεμβόμεθα ἀργοὶ δὲ ἐπὶ κλίνης τῆς ἡδονῆς ἀναπεσόντες κείμεθα ὥστε
 τοῖνον μὴ τῷ ἔπνῳ τῆς ῥαθυμίας τὸν χαλεπὸν ἀκολουθῆσαι θάνατον,
 φαλισθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοῦτέστι τὰς τῆς ψυχῆς αἰσθήσεις, προσ-
 εύχεται, ἵνα βλέσωσι τὴν ἀλήθειαν δέδια μὴ εἰς θάνατον ὁ ὕπνος
 μεταπέση, ἰσχυροτέρας τῆς λύπης γενομένης τῶν συμφορῶν.

Οἱ θλίβοντές με ἀγαλλιάσονται, ἐὰν σαλευθῶ.

Ὡσπερ ἀθλητῆς ἀπὸ τοῦ σκάμματος ἀποπηδήσας ἤτληται, οὕτως
 καὶ ὁ πιστὸς ἀφείδ' ἀ ἐξ ἀρχῆς παρέλαβεν, σαλευόμενος πίπτει· μὴ
 τοῖνον ἀλλοιωθῶμεν, ἵνα μὴ χαρὰν τοῖς ἡμέτεροις ἐχθροῖς ἐμποιήσωμεν.

Ἄσπασαι τῷ κυρίῳ τῷ εὐεργετήσαντί με.

Ἰστέον καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τὸ πρότερον, οὐχ ὅτι νῦν ὁ προφήτης
 οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ὅτι τελειώτερον ἄσπει προκόπιων καὶ τελειούμενος· τί-
 νι δὲ ἄσπει; τῷ εὐεργετῇ δηλονότι τῷ πλάσαντι καὶ ἀναπλάσαντι.

Καὶ ψαλῶ τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ ὑψίστου.

Μακάριος ὅς ψάλλει τῷ πνεύματι καὶ τῷ νοῦ, εἰδὼς ὅτι ψάλλει,
 καὶ τοῖς ἔργοις συνιστῶν ὡς ἐπίσταται· ὁ γὰρ οὗτος ψάλλων, τὸν οὐ-
 ρανὸν τέμνει, τὰς νεφέλας ὑπερβαίνει, καὶ τῷ ὑψίστῳ, οὗ τῷ ὀνόματι
 μελωδεῖ, παρίσταται μηδενὸς ἐμποδίζοντος.

ΨΑΛΜΟΣ ιγ'.

Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός.

Κορυφαῖον τοῦτο πάσης πονηρίας ἐστίν· τὸ γὰρ οἶεσθαι μὴ εἶναι θεὸν
 ἀλλ' ἀπὸ ταυτομάτου γεγενῆσθαι τὸ πᾶν, ἀρχὴ πάσης ἀκολασίας καὶ
 παρανόμου καθεστῆκε πράξεως· δηλοῖ οὖν ὁ λόγος ὡς εἰς τοσοῦτον
 ἀσεβείας τὸ γένος ἐλήλακεν, ὡς μὴ δὲ θεὸν ἐφιστάνειν τοῖς οὖσιν, ἀλλ'
 ἡγεῖσθαι τὸν σύμπαντα τοῦτον κόσμον, τυχαίαν καὶ αὐτόματον εἰ-
 ληφέναι τὴν σύσπασιν· τί δὲ ἐστίν, εἶπεν ἐν καρδίᾳ; ἐπειδὴ τῶν λόγων
 ὁ μὲν ἐστὶ προφορικὸς, ὁ δὲ ἐνδιάθετος, οὐ περὶ τοῦ προφορικοῦ λό-
 γου φησὶν ὁ προφήτης, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ δόξης· εἶπε γὰρ
 ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, τοῦτέστιν ἐλογίσασθαι ὅτι οὐκ ἔστι θεός· καὶ πᾶς δὲ
 ὁ ἀνέδην ἀμαρτάνων, δι' ὧν ὁράται καλαφρονῶν, κἂν εἰ μὴ λέγοι φω-
 ναῖς, ἀλλ' ἔργοις αὐτοῖς καὶ τῇ τοῦ βίου σκαιότητι μονονουχὶ δια-

ἔκραγε τὸ, οὐκ ἔστι θεός· οἱ γὰρ οὕτως ζῆν εἰωθότες ὡς μὴ ἐφορῶν-
τος θεοῦ, πάντα τὰ δρῶντες ἀπερισκέπτως, ἔργοις αὐτοῖς καὶ πράγ-
μασιν ἀρνοῦνται Θεόν.

Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα.

v. 3.

Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν· ἡ γὰρ ἀπὸ γῆς σὰρξ, τὸν
τῆς ἀμαρτίας ἐν αὐτῇ κατηρρώσθησε νόμον· καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς,
εὐπαράφορος λίαν εἰς τὸ ἐκνεῦσαι ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος κατὰ τὸ
γεγραμμένον· δικαίως οὖν ὁ ἱερός ἐπιστυγνάζει λόγος ἡμῖν· πάντες
γάρ, φησιν, ἐξέκλιναν· δέον γὰρ τὴν εὐθεΐαν τραπέσθαι, καὶ ἀπὸ τῆς
τῶν κτισμάτων καλλονῆς τὴν καὶ τάξεως ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν
κατιδεῖν, καὶ διὰ τῶν προφητικῶν φωνῶν ὀδηγηθῆναι πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν, τοῦτο μὲν οὐ γέγονεν· εἰς μυρίας δὲ πλάνης καὶ ἀπωλείας ὁδοὺς
ἐξετράπησαν, καὶ τοῖς ἔργοις τῆς αἰσχύνης ἠχρειώθησαν, καὶ οὐδεὶς
ἦν ὁ ποιῶν τὸ ἀγαθόν.

A. 1. 83. D.

Τάφος ἀνεωγμένος ἢ λάρυγξ αὐτῶν κ. τ. λ.

v. 3.

Διόδωρος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Κύριλλος, καὶ Δίδυμος, τάφος
ἀνεωγμένος κ. τ. λ. usque ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Ἐν δὲ τῷ ἕξαπλῶ
ταῦτα οὐχ εὔρηται. ⁽¹⁾

K. 1. 83. D.

Οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν;

v. 4.

Τοῦτον τὸν στίχον ὡς ἐν ἐρωλήσει ἀναγνωστέον· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν
ὅτι πάντες ἐξέκλιναν καὶ ἐργάζονται τὴν ἀνομίαν, νῦν φησὶ, καὶ ἄρα
οὐ μέλλουσι γινώσκειν οὗτοι τὸν κύριον, καὶ πιστεύειν εἰς αὐτόν; καὶ
πάντως πολλοὶ πιστεύουσιν· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ μενοῦσιν ἐν ἀπιστίᾳ, καὶ
διώξουσι καὶ τυραννήσουσι τοὺς πιστεύσαντας εἰς Χριστόν.

A. 1. 83. D.

Ἐκεῖ ἐδειλίασαν φόβον *, εὖ οὐκ ἦν φόβος.

v. 5.

Καταγινώσκει γὰρ τῶν τοιούτων ὁ ψαλμῶδός· ἰουδαῖοι γοῦν οἱ
ἐν ἀπιστίᾳ μεμενηκότες, ψοφοδεῆ φόβον ἐφοβήθησαν ὃν οὐκ ἔδει αὐ-
τοὺς φοβηθῆναι· τίς δὲ ὁ ἀνόητος φόβος; ἐδειλίασαν, μήποτε παρα-
δεξάμενοι τὸν Χριστόν, καὶ εἰς αὐτόν πιστεύσαντες προσκρούωσι τῷ
Θεῷ· λεχθεῖν δ' ἂν καὶ περὶ τῶν πισλευσάντων ἢ τοῦ στίχου δύναμις,
ὡς εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· ὁ μὲν νόμος, φησὶ, Μωσέως κόλασιν
ἐποίει· ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ φόβος ἀγνός ἐστιν, ὡς υἱοὺς γὰρ φοβεῖσθαι

A. 1. 83. D.
* 1. 83. D.

(1) Dicitur in scholio, tractum illum a τάφος ad αὐτῶν, lectum fuisse in Diodori, Theodori, Cyrilli, et Didymi commentariis; defuisse vero in hexaplis.

πατέρα παρεσκεύασε· μετὰ τὸν καιρὸν τοίνυν ἐκεῖνον, καθ' ὃν δηλονότι ἡ ἐπιφάνεια, φόβον φοβηθήσονται οὗ οὐκ ἔστι φόβος, ἐκ νομικῆς δηλονότι ἀπειλῆς, ἀλλ' ἡ πρέπουσα μᾶλλον ἐλευθέρως εὐλάβεια.

Α. 1.

Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ;

Α. 1. 59.

Ὅρα πῶς διψῆ τὸν κύριον, καὶ οἶον μέλλοντος οὐκ ἀνέχεσθαι, καθ' ὃν ἐπιλάμψειν ἔμελλε καιρὸν τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, τοῦτ' ἔστι Χριστός· φησὶ δὲ αὐτὸν σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ, διὰ τὸ ἀφικέσθαι τάχα πρωτοτύπως ἕνεκα τοῦ Ἰσραήλ· ἔφη γάρ· οὐκ ἀπεσίαλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ἢ καθ' ἕτερον τρόπον· ὡς γὰρ ὁ Θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἰουδαίων ἦσαν αἱ ἐπαγγελίαι, αἱ νομοθεσίαι, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ οἱ πατέρες ἐξ ὧν γεγένηται τὸ κατὰ σάρκα Χριστός· διψῶ οὖν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ὁ προφήτης φησὶ· τίς μοι δώσει ἰδεῖν τὸν σωτῆρα ἢ ἐκ τῆς ἀνω Σιών καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδημήσαντα, ἢ ἐκ τῆς κάτω Σιών διὰ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως προερχόμενον;

ΨΑΛΜΟΣ 118.

Α. 1.

Τίς κατασκηνώσει ἐν τῇ ὄρει τῇ ἁγίῃ σου;

Α. 1. 59.

Ὅρος ἅγιόν ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὄρος, διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ὑπερκείμενον ἅγιον, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ οὐ κατοικεῖ βέβηλος· ὁ τοίνυν παροικῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ τῇ νῦν πολιτείᾳ ὡς σκιαῖ καὶ χόρτῳ κατὰ πάροδον χρώμενος, οὗτος κατασκηνοῦν, τοῦτ' ἐστι κατοικεῖν, ἐν τῇ μελλούσῃ βασιλείᾳ δυησέσθαι· τίς δὲ ὁ τοιοῦτος, καὶ πῶς πολιτευόμενος, ἔχει τοῦ ψαλμοῦ τὰ ἐπαγόμενα.

Α. 2.

Καὶ ἐνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ τοῖς ἔγγιστα αὐτοῦ.

Α. 1. 59.

Ἐχει τί τὸ ἀσαφές ὁ λόγος· ἀδηλον γὰρ πότερον πολὺ παρὰ τῶν ἔγγιστα τισὶν οὐκ ἔλαβεν ἐνειδισμὸν, ἢ γουν αὐτὸς κατ' ἐκείνων τὸν ἐνειδισμὸν; καὶ οἶμαι δὲ ἔγωγε τοῖς δικαιοσύνης ἐπιμεληταῖς ἐπεῖναι πρέπειν κατ' αὐτὸν ἀμφοτέρας· καρπὸς γὰρ εἰς λῆξιν τῆς ἐπιεικειᾶς τὸ σεπλὸν οὕτω ποιεῖσθαι τοῦ βίου ἀγωγὴν, ὥστε μὴ παρ' ἐτέρων ἐνειδίξεσθαι τυχὸν ἐπὶ τῇ τῶν καλλίστων ῥασιάνῃ, μήτε μὴν αὐτὸν καλονειδίξειν ἐτέροις, καὶ εἰ που τι διαπέσειαν τὴν καὶ διαπλάσειαν νοσεῖ γὰρ ἀνθρώπου φύσις, καὶ πίπτει ῥαδίως εἰς τὸ πλημμελές.

Α. 1. 59.

Ἡ ἐξουδένωσις οὐκ ἐξ ὑπερόπτου φρονήματος, ἀλλ' ἐκ μισοκάκου μᾶλλον καὶ βδελυττομένου τὰ πονηρά.

ΨΑΛΜΟΣ ιε΄.

Φύλαξόν με, κύριε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισα.

v. 1.

Πάλιν καὶ τοῦτο πρέπον τῆ τοῦ δούλου μορφῆ· δηλοῖ δὲ ἅμα καὶ τὴν ἐν πίστει δι' ὁμολογίας δικαίωσιν. - Ἐνταῦθα τὸ κοινὸν ὡσπερ πρόσωπον τῆς ἀνθρωπότητος ἀναλαβὼν ὁ σωτὴρ, τοὺς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ποιεῖται λόγους οὐχ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς εἰς ἕξ ἡμῶν διὰ τὴν οἰκονομίαν κύριον οὖν ὀνομάζει τὸν πατέρα, διὰ τὸ ἐν τῆ τοῦ δούλου αὐτὸς γενέσθαι μορφῆ· φυλαχθῆναι δὲ ἑαυτὸν αἰτεῖ, διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἣ ἔστιν ἡ σὰρξ αὐτοῦ· ἡ γὰρ σὰρξ αὐτοῦ ἐκκλησία· φυλαχθῆναι δὲ ταύτην αἰτεῖ εἰκότως· καὶ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἀναφέροντ' ἂν ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ φυλακὴ· τίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ δεῖν αὐτὸν φυλάττεσθαι· διὰ τοῦτο γὰρ φησιν, ὦ πάτερ, αἰτῶ παρὰ σοῦ φυλαχθῆναι, διότι ἐπὶ σοὶ ἤλπισα· ἑμαυτὸν δὲ λέγων, τὴν ἐκκλησίαν λέγει.

C. 1. 2.

A. 1. 2. 3.

Εἶπα τῷ κυρίῳ, κύριος μου εἶ σὺ, ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρεῖαν ἔχεις.

v. 2.

Καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἔλεγεν· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν· καὶ νῦν ὡς φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, κύριον ἑαυτοῦ τὸν πατέρα καλεῖ· προσθεῖς δὲ ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρεῖαν ἔχεις, τῆς νομικῆς λατρείας ἔδειξε τὸ ἀνόνητον· ἀγαθὰ γὰρ ἐνταῦθα, τὰς κατὰ νόμον προσφερομένας θυσίας ὀνόμασεν, ἃς οὐ παραδεχόμενος φαίνεται· τὸ γὰρ τῆς πίστεως ῥῆμα ἐκεῖνας ἀναιρεῖ· μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, καὶ αἷμα ἱράγων πίομαι; καὶ πάλιν· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· ὅρα δὲ ὅτι θεοῦ μόνου τὸ ἀνευδεές· οἱ δὲ ἄλλοι λεγόμενοι κύριοι, χρήσουσιν ὧν προσάγουσιν αὐτοῖς οἱ ὑπ' αὐτούς, οἷον τῆς τῶν οἰκετῶν γεωργίας, τῆς οἰκοδομῆς, καὶ τῶν ἄλλων· τοῦτο οὖν καὶ ὁ Χριστὸς τεκμήριον τίθησι τοῦ ἀληθῶς κύριον εἶναι τὸν πατέρα, ὅτι οὐ χρήζει τῶν ἀγαθῶν τῶν προσαγομένων παρ' αὐτοῦ, τούτέστι παρὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τῆς ἐκκλησίας· καὶ μὲν τοι καὶν προσεύχηται ὁ υἱὸς, καὶν δακρῦν, καὶν παρακαλῆ, οὐκ ἔχει ὁ πατὴρ χρεῖαν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν· εἰδὼς γὰρ πάντα, οὔτε προσευχῆς δέεται, οὔτε λόγων χρήζει προφητικῶν.

A. 1. 2. 3. 4.

A. 3.

Τὰς ἀγίας τὰς ἐν γῆ αὐτοῦ.

C. I. 26. B.

Ἄγιους ⁽¹⁾ εἶναι φησὶ τοὺς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι· γῆν δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν· τὸ δὲ ἐθαυμαστώσεν, ἀπὸ τοῦ ἔδειξεν, ἐδόξασεν τίθειναι τὸ δὲ αὐτοῦ, τὸν πατέρα σημαίνει· ἵνα ἢ τὸ ὅλον οὕτω, τοῖς ἡγιασμένοις ἐν πίστει γνωστὸν ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· διὸ καὶ καλεῖται μεγάλης βουλήs ἀγγελος.

A. 4.

Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθενεῖαι αὐτῶν.

C. I. 26. I.

Τῶν ἔθνῶν δηλονότι μήπω τῆs ἀληθείας φανερωθείσης τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπληθύνθησαν αἱ ἀμαρτίαι καὶ τὰ πάθη μετὰ ταῦτα, φανερωθείσης τῆs σωτηρίας, ἐτάχυναν εἰς τὴν γνώσιν, καὶ τῶν κακῶν ἀδέτησιν.

C. I. 26. I.

Τινὲs δὲ τὰs ποικίλαs τῶν ἔθνῶν εἰδωλολατρείας καὶ ἀσθενείας ἐδήλωσαν, ἐξ ὧν οἱ μεταβάλλοντες ἅγιοι γεγονῶσι τοῦ θεοῦ· περὶ ὧν ἔφη τοῖs ἀγίοιs τοῖs ἐν τῇ γῆ, οἱ καὶ ταχέως ἀπέστησαν τῶν εἰδώλων, ἢ τῶν διαπονημάτων, ἢ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν τῶν πρὸ τῆs πίστεως, θαυμαστωθέντων τῶν τοῦ σωτῆρος ἐν αὐτοῖs θελημάτων.

A. 4.

Οὐ μὴ συναγάγω τὰs συναγωγὰs αὐτῶν ἐξ αἱμάτων.

C. I. 30.

Εἰ μὲν τις βούλοιο νοεῖν ταῦτα ὡs ἐπὶ τῶν ἰουδαίων, ἀποφανηκῶs ἀναγνωστῆρον τοὺs στίχους, οἷον ἐναργῶs διαγορευόντος τοῦ θεοῦ τὰs αἰτίας τῆs ἀποβολῆs τοῦ Ἰσραὴλ· οὐκ ἂν συνάξαιμι, φησὶν, τὰs συναγωγὰs αὐτῶν, ἀλλ' οὐδ' ἂν μνησθεῖην ἐπι αὐτῶν τῶν ὀνομάτων διὰ χειλέων μου· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ἐξ αἱμάτων φησὶν, τοῦτ' ἐστὶν διὰ τὸ πλείστοις αὐτοῖs αἱμασὶν ἐνησχολῆσθαι καὶ φόνοιs. ⁽²⁾ Εἰ δὲ τις λέγοι καὶ περὶ ἔθνῶν χρῆναι νοεῖν αὐτὸν ἐκδέξαι κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον· ἐπειδὴ γὰρ ἐτάχυναν περὶ τὴν πίστιν, φησὶ, καὶ ἀμελητὶ παρεδέξαντο τὸν ἐπιλάμψαντα κύριον, καὶ πρὸs τὸ θεῖον αὐτοῦ δεδραμήκασιν φῶs, οὐ μὴ συναγάγω τὰs συναγωγὰs αὐτῶν. Ἀναγνωστῆρον δὲ ὡs ἐν ἐρωτήσει καὶ ὑποστυγμῇ· ἀλλὰ καὶ συνάξω, φη-

(1) Fragmentum hoc recitatur sub Athanasii nomine apud Corderium; verum nos Cyrillo, freti codice vaticano, restituimus. Et quidem auctorum nomina saepe a Corderio perturbata fuisse, demonstrat Montfauconius praef. ad Athanasii commentarium in psalmos his verbis: *Corderius anno 1643. prolixiore catena PP. graecorum in totum psalterium edidit tribus tomis comprehensam, in qua naevi non pauci occurrunt. Nobile autem est illud erratum, quod expositiones Theodori et Theodoretii Athanasio adscribat.* Quin adeo nos ipsi nonnullos eiusmodi coarguimus bene merentis Corderii errores, praef. ad Cyrillum in Lucam AA. class. T. X.

(2) Huc usque extabat fragmentum etiam apud Corderium.

σιν, ἐξ αἱμάτων; τούτέστιν, ἐπειδὴ πάντες ἀνήρηνται, καὶ τὰ πολλὰ αὐτῶν ἐξεχύθη αἷματα, κομίζοντος εἰς ἀπώλειαν τοῦ σατανᾶ, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἀγέλης ὀλέθρου οὔσης αὐτοῖς· δηλοῖ δὲ τὸ αἷμα τὴν ἀναίρεσιν, ἣν οὖν τὴν ἀπώλειαν ἣν ὑπέστησαν αὐτοὶ, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν· καταφέρεισθαι δὲ ἀγέλη δεῖ εἰς τὸν ἄδην· οὕτω γὰρ γέγραπται περὶ αὐτῶν καὶ τοῦ σατανᾶ· ὁ ἐκζητῶν τὰ αἷματα αὐτῶν ἐμνήσθη καὶ τὸ, ὡς πρόβατα ἐν ἄδῃ ἔθεντο· θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ θάνατος, τούτέστιν ὁ θανάτου πρόξενος σατανᾶς καταποιμένων αὐτοῖς· καὶ ὡσπερ ἐν τισι σηκοῖς κατακλεῖ τοῖς ἄδου μυχοῖς· ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, πολλὰ γέγονεν αὐτῶν τὰ αἷματα, καὶ ὅτι ἐτάχυναν εἰς πίστιν, οὐκ ἂν εἰκότως ἐλεήσας συνάξαιμι τὰς συναγωγὰς αὐτῶν;

Ὁ μὲν τοι Θεῖος Κύριλλος ἐν ἐρωτήσει τοὺς στίχους ἀναγιώσκουσαι βούλειαι· ἐπειδὴ γὰρ, φησιν, οἱ ἐξ ἔθνων κεκλημένοι περὶ Ἰὴν πίστιν ἐτάχυναν, ἄρα γε οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν; τὸ δὲ ἐξ αἱμάτων ἀντὶ τοῦ, ἐπειδὴ πάντες ἀνήρηνται etc. ut supra.

A. f. 89.

Ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, οὐ σπήσω σπονδὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων· πάλαι μὲν ἔσπενδον οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸν νόμον Θεοῦ, Ἕλληνες δὲ τοῖς εἰδώλοις· ἐγὼ δὲ παραδώσω καινὰ μυστήρια πᾶσι καὶ ὑσίαν ἀναίμακτον, μηκέτι δεχόμενος τὰς κατὰ νόμον σπονδὰς.

C. f. 26. b

Σχοινία ἐπέπεσέ * με ἐν ταῖς κρατίστοις μου.

V. 6.

Σχοινίον μέτρον ἐστίν, ὡς γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· τὸ, οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα· ἢ τάχα τὸ μέτρον οὐ πρὸς τὴν γνώσιν αὐτὴν ὀνομάζεται, ἀλλ' αἷς πρὸς τὸν ὑποδεχόμενον αὐτὴν, τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν γνώσεως μείζονος δεκτικόν· καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς μὲν υἱετός ἐστι, μέρεϊται δὲ ἐν τοῖς ὑποδεχομένοις ἀγγελίοις.

C. f. 27.

* 2. manus
ἐπέπεσον.

Ἡ κληρονομία μου κρατίστη.

V. 6.

Ἡ μὲν πρώτη κληρονομία, τούτέστιν ὁ Ἰσραὴλ, οὐ κρατίστη ἦν ἀλλὰ καὶ Θεοστυγῆς μᾶλλον· ἀγάπης δὲ σχοινίοις καὶ ἐντονωτάτη διαθέσει Χριστῷ συνῆπται, κληρὸς ὡσπερ ἐξαίρετος, ἢ ἐξ ἔθνων ἐκκλησία, ἣν καὶ κρατίστην εἰκότως ἀποκαλεῖ· ἔνεστι γὰρ αὐτῇ πολὺ τὸ εὐπειθές καὶ εὐήνιον, καὶ κάλλος ἐκλάμπει τὸ νοητὸν, διὰ πάσης ἀρετῆς κοσμούμενον· ἢ τάχα τὰ σχοινία, οὐ τοὺς δεσμούς τῆς ἀγάπης δηλοῖ, ἀλλ' ἐκ μεταφορᾶς τῶν γεωμετρούτων εἴρηται· ὅτι σχοι-

A. f. 89. b.

νίαις ὁ πατήρ τὴν κληρονομίαν μοι διεμέτρησε, καὶ ὀροθεσίαις περιέλαβε καὶ κύκλῳ περιετείχισε καὶ κατησφαλίσσατο, ὥστε μηκέτι τὴν κραλίσειν παρ' ἐμοὶ καὶ πατρῶαν διαρπαγῆ κληρονομίαν, εἰς ἣν ἔπεσε μοι τὰ τῆς κληροδοσίας σχοινία, τούτέστιν ἢ τις ἐκκληρώθη μοι.

Κληρονομία ἐστὶ φύσεως λογικῆς. ἡ θεωρία τῶν γεγονότων καὶ γενησομένων αἰώνων· κληρονομία δὲ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ γνῶσις ἐκ τοῦ Θεοῦ.

v. 8.

Προωράμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός.

A. I. 90.

Τοῦτο ὅμοιον τῷ εὐαγγελικῷ ἐκείνῳ ῥητῷ τῷ λέγοντι, οὐκ εἰμι μόνος, ὅτι ὁ πατήρ μου μετ' ἐμοῦ ἐστὶ· καθ' ὃ μὲν οὖν νοεῖται Θεὸς ὁ Χριστὸς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ πάντα στηρίζων καὶ ἀνέχων· καθ' ὃ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, πρέποι ἂν αὐτῷ καὶ τὸ λέγειν ἐκ δεξιῶν ἐσχηκέναι τὸν κύριον, ἵνα μὴ σαλευθῆ· συμπλάττεται γὰρ αὐτοῦ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, καὶ τὸ τῆ κενώσει πρέπον οὐκ αἰσχύνεται διὰ τὴν οἰκονομίαν προσεδεχόμεν οὖν, φησιν, ὅτι ὁ πατήρ μου βοηθεῖ καὶ οὐκ ἐᾷ περιτραπήναι τὸ ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, εἶπεν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖ μοι, ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ καὶ κρείττονος τὴν βοήθειαν καλέσας· σὺ δέ μοι ὅρα ὅπως γέγονεν ἡ φύσις ἡμῶν εὐδόκιμος ἐν Χριστῷ· προσηνέχθημεν εἰς πρόσωπον τοῦ πατρὸς οἱ ἐκβεβλημένοι διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, καὶ ἐσχέκαμεν αὐτὸν ἐπαμύνοντα καὶ στηρίζοντα· ἔχοιμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἀεὶ τὸν Θεὸν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ ὡς παρόντος καὶ βοηθοῦντος, οὕτω διανοώμεθα, ἵνα μὴ μετακινήθωμεν ἀπὸ τοῦ καθήκοντος· ἀλλὰ παυθεῖη μὲν ὁ ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἡμῖν ἀνλικείμενος διάβολος· μὴ δεχοίμεθα δὲ τὴν ἀρὰν, ἣν Ἰούδας λαμβάνει λέγουσαν· στήτω ὁ διάβολος ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ἐκ δεξιῶν γὰρ τοῦ μὲν δικαίου ὁ κύριος, τοῦ δὲ ἀμαρτωλοῦ ὁ διάβολος.

v. 8.

Ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.

C. I. 27.

Διὰ τὸ κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὸ κεκαθηκέναι μετὰ τὴν ἀνάληψιν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς τῆς μεγαλοσύνης· πῶς οὖν ὁ υἱὸς λέγει, προωράμην τὸν κύριον ἐκ δεξιῶν μου διὰ παντός, τὸν πατέρα δηλῶν; οὐκοῦν δεξιὸς τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ, κατὰ τὸ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί· ἔοικε δὲ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρηῆσαι· καθ' ὃ γὰρ θεὸς, οὐ σαλεύεται· οὐκ ἄψυχος δὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ· οἱ γὰρ αὐτῆς τὸ λέγειν ἐκ δεξιῶν ἔχει τὸν Θεὸν καὶ

προορᾶν αὐτὸν διὰ παντός, ἵνα μὴ ἀμαρτάνῃ· κίνησιν γὰρ ἀμαρτικὴν τὸ σαλευθῆναι δηλοῖ.

Μετὰ τοῦ προσώπου σου τερπνότητες ἐν τῇ δεξιᾷ σου εἰς τέλος.

v. 11.

Ἦν οὖν ἄρα πρέπον τε ἰοικῶς τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ καὶ κυρίῳ καὶ θεῷ τὸ ἀγαλλιᾶσθαι καὶ εὐφραίνεσθαι τῶν αὐτοῦ κτισμάτων ἀναμορφουμένων ἐπὶ τὸ ἄμεινον, καὶ εἰς ὅπερ ἦσαν ἐν ἀρχαῖς ἀναστοιχειούμενον παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, δι' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ ὡς περ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς γένεσιν, δι' αὐτοῦ τὴν εἰς τὰ ἀμείνω δέχεται διάσκευήν.

B. I. 53

Δεξιὰ μὲν τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ὠραῖος, τερπνότητα τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅς τὴν ἀμορφον καὶ ἀκαλλῆ φύσιν ἰψώσας, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς θεώσει θεὸν ἐκάθισεν.

C. I. 98.

Ψ Α Δ Μ Ο Σ 15'.

Εἰσάκουσον, κύριε, δικαιοσύνης μου.

v. 1.

Δικαιοσύνην ἐνλαῦθα οὐ τὴν τελείαν ἀρετὴν λέγει, κομπηρὸν γὰρ τοῦτο καὶ φαρισαϊκὸν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν αἴτησιν αἰτεῖ γὰρ ὁ Δαβὶδ οὐκ ἀπώλειαν τοῦ Σαοῦλ, ἀλλ' ἑαυτοῦ σωτηρίαν· ἴσως δὲ ἐπεὶ οὐ ψιλῶν ῥημάτων ἀκούει θεὸς, ἀλλ' ἀρετῆς ὡς περ βρώσης διὰ τῶν πραγμάτων, διδάσκει ἡμᾶς ὁ προφήτης πῶς καὶ αὐτοὶ παρακαλοῦντες εἰσακουσθησόμεθα ὅτι μετὰ δικαιοσύνης· εἰ δὲ ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων ἐστὶν ἐνταῦθα ὁ παρακαλῶν, δικαιοσύνης κύριον ὀνομάζει τὸν Χριστὸν, οὐχὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ ἐκείνη γὰρ οὐκ ἦν ἀμεμπτos, ἀλλ' ἐκεῖτο μέχρι καιροῦ διορθώσεως, ἀλλὰ τῆς ἐν ἀληθείᾳ δικαιοσύνης, τοὔτέστι τῆς εὐαγγελικῆς· ἀγαπῶντες οὖν οἱ ἀπόστολοι ἐν πνεύματι προσκύνησιν καὶ λατρείαν φασίν, εἰσάκουσον ἡμῶν, ὦ κύριε, καὶ θεέ· οὐχὶ τῆς ἐν τύποις δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῆς ἐμῆς, τοὔτέστι τῆς ἀληθινῆς καὶ πνευματικῆς, καθ' ἣν καὶ διαβιοῦν ἐθέλομεν, ἣν καὶ τοῖς ἄλλοις κηρύττομεν· αὐτῷ δὲ τῷ Χριστῷ μάλιστα πάντων ἀρμοδιώταλον τὸ λέγειν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα, εἰσάκουσον δικαιοσύνης μου· αὐτὸς γὰρ ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

A. I. 91. B

Ἐπεσκέψω νυκτὸς, ἐπύρωσάς με, καὶ οὐχ εὗρέθη ἐν ἐμοὶ ἀδικία.

v. 3.

Ὁ καὶ νυκτὸς καὶ ἐν ὑπνοῖς ἀνεπίδεκτος, αἰσχυρῶν καὶ παραλό-

C. I. 28. B

ζων φαντασιῶν, εἴ γε δυνατὸν ταῦτα λεγέτω· σημειωτέον δὲ τὸ ἐπε-
σκέψω οὐκ ἐπὶ κολάσεως κείμενον· καὶ πάλιν ἰστέον ὅτι ἐναντίως ὁ
διάβολος πυροῖ τῷ Θεῷ· Θεὸς δὲ πυροῖ εἴτε τὴν προϋπάρχουσαν εὐ-
ρίσκη ἀδικίαν· ἢ ἐπεὶ οὐ προϋπάρχει, οὐχ εὐρίσκει.

v. 7.

Ἐκ τῶν ἀνδρασηκτότων τῇ δεξιᾷ σου.

c. l. 11.

Ἀνδρασηκτότας τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ τοὺς δαίμονας φησί· δεξιὰ δὲ
τοῦ Θεοῦ πᾶς εὐσεβὴς καὶ δίκαιος· περὶ ὧν ἐν ἑτέρῳ λέγει, γενηθήτω
ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς μου· τούτου τῇ σωτηρίᾳ οἱ δαίμονες ἀνδίστανται,
ἐξ ὧν ὁ Θεὸς ἐλευθεροῖ τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτόν.

A. l. 91.

Ἀνδρασηκτάσι καὶ τῷ κυρίῳ, ὅς ἐστι δεξιὰ τοῦ πατρὸς, Ἰουδαῖοι
καὶ Ἕλληνες καὶ οἱ τῶν βεβήλων αἰρέσεων εὐρεταί· ἐξ ὧν ῥυσθῆναι
παρακαλοῦσιν οἱ ἀπόστολοι· καὶ τὸ ἀσφαλὲς ὅπερ ἡ φύσις τῇ κόρῃ
τοῦ ὀφθαλμοῦ δεδώρηται, τοῦτο ζηλοῦσι παρὰ Θεοῦ, ἵνα κατὰ μηδένα
τρόπον ἀδικηθῇ αὐτοῖς ὁ τῆς διανοίας ὀφθαλμὸς, καὶ πάθοι τὸ σκο-
τισθῆναι· ταῦτό τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἀν εὐξαιτο πρὸς τὸν πατέρα, ἵνα
φυλαχθῇ αὐτὸς, τούτέστι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἢ τῶν πιστῶν ἐκκλησία, ἐκ
τῶν πολεμοῦντων αὐτῆς, καθάπερ τις κόρῃ ὀφθαλμοῦ ἀνεπιθόλωλος καὶ
ὀρθὰ βλέπουσα· φυλαχθείημεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ δαιμόνων τῶν ἐναντιου-
μένων τῇ δεξιᾷ καὶ ἀγαθῇ ἡμῶν πράξει· ἥτις τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγεται,
ὡς διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ ἐνεργείας καθορθομένη, μήποτε τοῦ ἐνὸς
ἡμῶν ὀφθαλμοῦ σκολισθέντος, εἰς τὴν ἀχλὺν τῆς ἀμαρτίας ἐμπέσοιμεν.

v. 8.

Ἐν σκέπη τῶν πτερυγῶν σου σκεπάσαις με.

A. l. 91.

Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἀναγκαίαν ποιοῦνται τὴν αἴτησιν, ὑπὸ σκέ-
πην γενέσθαι τὴν ἐν Χριστῷ, ταλαιπώρους αὐτοὺς ἀποφαίνειν ἐπιχει-
ροῦντων ἐχθρῶν καὶ πᾶν εἶδος ἐπιρριπιούντων ἀγρίως ἐπιβουλῆς· πάν-
τες γὰρ οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διαχθήσονται· ἤθελε καὶ
ὁ σωτὴρ τῆς Ἱερουσαλήμ τὰ τέκνα συναγαγεῖν, ὃν τρόπον ὄρνις συνά-
γει τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε· διὸ ὑπὲρ τῆς
ἐκκλησίας ὡς ὑπὲρ ἰδίου σώματος αἰτεῖ παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν φρου-
ρητικὴν δύναμιν· καταπονοῦσι καὶ ἡμᾶς καὶ ἀδελφούς καὶ ταλαιπώ-
ρους ἐργάζονται οἱ τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἀμαρτίας εὐρεταὶ δαίμονες·
ἀλλ' ὁ Θεὸς φρουρήσει τὰς καρδίας ἡμῶν καὶ τὰ νοήματα ἡμῶν, ὡς
διὰ τινων πτερυγῶν συμφυῶν αὐτῷ καὶ ὁμοουσίῳ, τοῦ μονογενοῦς αὐ-
τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος.

Ἐκβαλόντες με νυκτὶ, περιεκύκλωσάν με.

v. 11.

Καὶ τίνος ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν, ὅταν κυκλῶσαι καὶ συλλαβέσθαι βούλονται; τοῦ νόμου πάντως καὶ τῶν ἐντολῶν ὃς ἀντὶ τείχους καὶ πόλεως ἰσχυρᾶς ὑπάρχει τοῖς νήφουσι· περὶ ἧς εὐρήσεις τὸν προφήτην φθρεγζάμενον· τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; μὴ τοίνυν ποτὲ ἐκ ταύτης ἀπατηθέντες ἐκπέσωμεν, μήποτε ὑπὸ τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων γενώμεθα.

C. f. 29. b.

Καὶ οἱ πολεμοῦντες δὲ τοῖς ἀγίοις, οὐδὲν ἄλλο ἑώρων, ἤγουν ἐνενοῦον, πλὴν αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον, τὸ ἐκβαλεῖν τοὺς ἀγίους ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν σπουδασμάτων, καὶ ἐκκλῖναι αὐτοὺς καὶ ἐκτρέψαι τῆς κατὰ θεὸν ὁδοῦ· ποῦ δὲ βούλονται οἱ ἐχθροὶ ἀποστῆσαι τοὺς ἀγίους τῆς φιλοθεΐας; ἐν τῇ γῆ, τούτέστιν ἕως ζῶσι, καὶ τὸν ἐπίγειον χῶρον τοῦτον οἰκοῦσιν οἱ ἅγιοι· μετὰ γὰρ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν, ἐπηρεάζειν οἱ πολεμοῦντες οὐ δύνανται· λέγουσι μὲν τοι οἱ ἅγιοι πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς ὑπομένοντες, τίς ἡμᾶς χαρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ἔξέβαλον καὶ τὸν κύριον Ἰουδαῖοι ἔξω τῆς πόλεως καὶ περιεκύκλωσαν, καὶ μὲν τοι καὶ ἐσκόπουν πᾶς αὐτὸν ἀπολέσωσι, καὶ εἰς γῆν καταστρέψωσι καὶ σκοποῦντες εὖρον ἀρέσκοντα αὐτοῖς τὸν διασταυροῦ ἀτιμότερον θάνατον.

A. f. 95.

Ἐπέλαβέν με ὡσεὶ λέων ἔταμος εἰς θήραν.

v. 12.

Φοβερὰν ἡμῖν τὴν ἐπιβουλὴν τῶν δαιμόνων ὑποτίθεται· τί γὰρ λέοντος ἀρπακτικώτερον ἢ φονικώτερον; οὕτως τοίνυν ἡμῖν οἱ ἀόρατοι ἐχθροὶ μετὰ τὴν θήραν κέχρηνται· ἀλλ' ὅταν ἀντιστῶμεν ἡμεῖς τῷ Πέτρῳ πειδόμενοι νήψατέ, φησι, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίει· ἢ ἐὰν ἀνλισθήτε τῇ πίστει, παραχρῆμα ταπεινοῦνται, καὶ ὡσεὶ σκύμνος οἰκῶν ἐν ἀποκρύφοις, διὰ δειλίαν εὐρίσκονται [οἱ δαίμονες·] φοβούμενοι μὲν ὡς ἰσχυροῖς ἐπελθεῖν, καιρὸν δὲ ἕμως ζητοῦντες· τούτου γὰρ χάριν κρύπτονται.

C. f. 29. b.

Cyrelli aliud fragmentum a Corderio hoc loco recitatum (etenim omnia corderiana consulto omittimus, ne quid iam editum demus) concluditur in vat. codice hac particula inedita: ἀρτύει γὰρ λεληθότως ἐπιβουλᾶς· περιδείη δ' ἂν τις τὰ τοιάδε καὶ αὐτοῖς τοῖς αὐτοῦ τέκνοις· φρονοῦσι γὰρ τὰ αὐτά.

B. f. 37.

v. 18.

Ῥομφαίαν σου ἀπὸ ἐχθρῶν τῆς χειρὸς σου.

c. 1.

Ῥομφαίαν αὐτοῦ Θεοῦ καλεῖ τὸν δίκαιον, μαχαίρας δίκην τὰς τῶν δαιμόνων παραλάξεις ἴεμονια· δικαίου γὰρ ψυχὴ, ἀμαρτίας ἀναίρεσις· δικαίου ζωὴ, θάνατος ἰδονῶν· καὶ διὰ τοῦ ῥυσθῆναι αὐτὴν ἀπὸ ἀσεβοῦς καὶ χειρὸς ἐχθρῶν, τούτέστι τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων ὡς σφόδρα παρὰ πάντων ἐπιβουλευόμενος προσεύχεται.

v. 19.

Ἀνάστηθι, κύριε, πρόφθασον αὐτούς, καὶ ὑποσκέλισον αὐτούς.

c. 2.

Τὸ μὲν πρόφθασον δηλοῖ τὸ μὴ ἐπιτρέψῃς εἰς πέρας αὐτοῖς ἐκβῆναι τὸ σπουδαζόμενον· προλαβὼν δὲ τὸν ἐμὸν κίνδυνον τὸ τέλος ἀχρεῖον αὐτῶν ἀποφῆναι τὴν σκαιότητα· τὸ δ' ὑποσκέλισον, ἀντὶ τοῦ μὴ εἰσδώσης τρέχοντας κατ' ἐμοῦ· πιπτέτωσαν δὲ μᾶλλον ὡς ὑπαντῶντος τινός, καὶ τὸν πανχάλεπον αὐτῶν ἀνακόπτων δρόμον.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ιζ'.

v. 1.

Εἰς τὸ τέλος τῷ παιδὶ κυρίου τῷ Δαβίδ· ἐλάλησε τῷ κυρίῳ τοὺς λόγους
τῆς ψῆψης ταύτης κ. τ. λ.

c. 1.

Τὸ δὲ ἀληθὲς καὶ μυστικόν, οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν τὸν ἐκ σπέρματος Δαβίδ γεγονότα, καὶ σὺν αὐτῷ υἱοὶ τοῦ Δαβίδ χρηματίσαντες, οὗτοι τῷ Χριστῷ τὴν ψῆψιν ταύτην ἀνακομίζουσιν, ὡς ἐκ πάντων ἐχθρῶν ῥυσθέντες, καὶ ἐκ τοῦ ἀρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, ὃν τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἐξέβαλεν ὁ υἱός, καθ' ἃ καὶ πάλαι θεὸς τὸν Σαοὺλ ἀπόσατο τοῦ βασιλεύειν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· εἰσφέρεται δὲ ἐν τῷ ψαλμῷ, ποτὲ μὲν τὸ πρόσωπον τῶν πιστευσάντων, ποτὲ δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ, ταῖς ἀνθρωπίναις κεχηρημένον φωναῖς· ταύτη τοι καὶ εἰς τὸ τέλος ἢ ἐπιγραφὴ· περιέχει γὰρ ὁ ψαλμὸς τὴν κἀνοδὸν τοῦ μονογενοῦς, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων νίκην, τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἐκβολὴν, καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν κλησιν, ἃ τινὰ πάντα ἐν τῷ τέλει τῶν αἰῶνων ἐγένετο, ὅτε ὁ μονογενὴς ἐνηθρώπησεν· εἴημεν καὶ ἡμεῖς παῖδες κυρίῳ, ὃ ἐστὶ δούλοι· καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ, τῇ ἀρετῇ καὶ τοῖς ἔργοις τοῦ φωτός εὐσχημόνως περιπατοῦντες, ῥυσθείημεν ἐκ πάντων τῶν ἐχθρῶν, μάλιστα δὲ τῆς χειρὸς τοῦ Σαοὺλ, τούτέστι τῆς πράξεως καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ σατανᾶ· ἢ γὰρ χεῖρ, πράξεως σύμβολον· καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς νίκης ἐλθόντες, εὐχαριστεῖν ἀξιοθείημεν τῷ νικοποιῷ Χριστῷ.

Ἵπερασπιστής μου, καὶ κέρας σωτηρίας μου, καὶ ἀντιλήπτωρ μου.

V. 3.

C. I. 31.

Ταῦτα δὲ πάντα δικαίως ὀνομάζονται, περὶ οὗ ψάλλειν ἡμᾶς αὐτὸς οὗτος ὁ προφήτης ἐδίδαξεν· ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κεραλιούμεν· οὗτος ἡμῶν ὑπερασπιστὴς διὰ τῆς σαρκὸς, καθάπερ ἐν ἀσπίδι βέλη τὰ ὑπὲρ ἡμῶν πᾶσι δεξάμενος· ἀντιλήπτωρ διὰ τῆς θεότητος· μόνη γὰρ ἡμῶν ἀνιλαβέσθαι διὰ τῆς ἀπαθείας ἐδύνατο· κέρας ἡμῶν σωτηρίας διὰ τοῦ σταυροῦ ἐγένετο· οὐδὲν γὰρ τοῖς δαίμοσιν τοῦ σταυροῦ φοβερώτερον.

Ἄνεβη καπνὸς ἐν ὄργῃ αὐτοῦ, καὶ πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.

V. 9.

Ὡσπερ γὰρ καπνὸς προηγείται πυρὸς, ἀνακαιομένου δὲ πυρὸς καὶ ξυλικὴν δαπανῶντος ὕλην, ἀνθρακας γίνεσθαι συμβαίνει, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ὄργη, ἤρξατο μὲν ὡς διὰ καπνοῦ, ἠΰξησε δὲ ὡς πῦρ, καὶ τέλος ἀπηνθράκωσε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Δαβίδ· εἰκότως δὲ καπνὸς καὶ τιμωρία λέγεται, ὡς δαιμόνων ἐμπονητικὴ· ἐξέλκει γὰρ πῶς αἰετῶν ὀμμάτων τὸ δάκρυον ὁ καπνὸς ἐμπίπτων τοῖς ὀφθαλμοῖς· ὀργισθέντος δὲ τοῦ δημιουργοῦ καὶ κατὰ δαιμονίων διὰ τὴν τοῦ πλάσματος ἀπάλειαν, προηγέσατο τῆς ἐκδικήσεως ὁ καπνὸς, ἡ μείρια τοῦ τυραννήσαντος ἐποχή· ἠκολούθησε δὲ καὶ πῦρ, ἡ παντελὴς πάντως τοῦ πολεμίου φθορὰ γενομένη, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦτέστιν ἀπὸ Χριστοῦ, ὅς ἐστι τοῦ Θεοῦ πρόσωπον καὶ χαρακτὴρ τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως· ἐνανθρωπήσαντος γὰρ τοῦ μονογενοῦς, ἀνήφθη ἀπ' αὐτοῦ πῦρ ὄργης κατὰ τῶν δαιμονίων, ὥστε κράζειν αὐτὰ, ἦλθετε ἄγε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς· καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων δὲ προανεδόθη ὡσπερ καπνὸς ἡ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπ' αὐτοὺς ἀπειλή· ἔφασκε γὰρ· ὅταν ἴδητε κυκλουμένην τὴν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ στρατοπέδων, τότε ἐρεῖτε τοῖς ὄρεσι, καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς· εἶτα ἐπηκολούθησε καὶ πῦρ ἡ ὄργη, καὶ τοσοῦτον ἐπ' αὐτοῖς ἐξεκαίδθη ὥστε καὶ ἀνθρακας αὐτοὺς ἀποτελέσαι, τοῦτέστι δαπανῆσαι καὶ διαφθεῖραι· οἶδα καὶ πῦρ καλὸν, ὅπερ ἦλθε Χριστὸς βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· τοῦτο τὸ πῦρ ἐπαινετοῦς ἀνθρακας ἀποτελεῖ· διὰ γὰρ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος θερμότητος, τῷ πνεύματι ζέοντες ἀποφαίνονται τινες· ἀνήφθησαν γοῦν ἀπὸ Θεοῦ ἀνθρακες οἱ ἀπόστολοι τῆ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει πυρούμενοι, καὶ φωστῆρες ἐν κόσμῳ φαινόμενοι· καὶ περὶ αὐτῶν λέλεκται πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ· ἔχεις ἀνθρακας πυρὸς καλίσαι ἐπ' αὐτοὺς· οἵτοι ἔσονται σοι βοήθεια.

A. I. 100.
Κυρίλλου καὶ
Ἰππατίου.

v. 10.

Ἐκλίβεν οὐρανὸς καὶ κατέβη κ. τ. λ.

C. I. 30. b.

Κατέβη ἵνα τὴν γῆν τῷ οὐρανῷ συνάψῃ, καὶ τοῖς κάτω πρὸς τὰ ἄνω κοινωνίαν χαρίσῃται οὐκ ἂν δὲ τοῦτο ἐγένετο, εἰ μὴ καταβὰς τοῦτον τὸν τρόπον ἐπεδίμει τῇ γῆ καὶ ὃν ἐδύνατο δέχεσθαι, τοῦτο ἔστιν ἐν σαρκί. ἦν τινα γνώφον ὑπὸ τοὺς πόδας ἐκάλεσεν· αὕτη γὰρ τοῦ θεοῦ τὴν παρουσίαν τὴν ἐπὶ συντελείᾳ πρὸς ἡμᾶς γενομένην ἀπέκρυψεν.

v. 12.

Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ.

K. I. 31.

Σκότος ἐνταῦθα τὴν ἐκ τῆς ἀκαταληψίας ἀχλὺν, ἣ καὶ τοῖς εἰς κοῦν τὸν ἡμέτερον ὀφθαλμοῖς ἐμπύπτουσα τὸν αἰδιδίως ὄντα μετὰ πατρὸς, χρόνου μέτροις μετρεῖν οὐκ ἔῃ.

C. I. 31. b.

Σκότος τὸ ἀσαφές τοῦ μυστηρίου νόησον, ὅπερ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τοῖς ἀπίστοις συνέβαιναν· ὅθεν καὶ ἀποκρυφὴν εἰκότως προσηγόρευσεν· οὕτως ἐαυτὸν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων ἔκρυψεν, οἱ θεωροῦντες αὐτὸν καὶ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπιστούμενον, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔτρεχον, οὐκ εἰδότες τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν.

v. 12.

Σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρον.

K. I. 32.

Κεκρυμμένον γὰρ οὕτως ἔστι τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον.

v. 17.

Ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕψους καὶ ἔλαβέ με, προσελάβετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν.

A. I. 32. b.

Ὁμολογεῖ καὶ ἡ τῶν πιστῶν ἐκκλησία, σωτῆρα ἐξ οὐρανοῦ τὸν κύριον παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποσταλῆναι ὡς ἀκίβητα ἐξ ἡλίου, καὶ ἐλευθερωθῆσαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν ὑδάτων, τοῦτέστι τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, καὶ τῶν ἀλμυρῶν καὶ ταραχωδῶν τοῦ βίου πραγμάτων καὶ περιστάσεων· πολλὰ δὲ λέγει τὰ ὑδάτια· διάφοροι γὰρ τῶν πειρασμῶν οἱ τρόποι, καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων αἱ ἐπιβουλαί· ἀλλ' ἐκ πάντων τούτων σέσωκεν ἡμᾶς ὁ Χριστός.

v. 21.

Κατὰ τὴν καθαρότητα τῶν χειρῶν μου ἀνταποδώσει μοι.

C. I. 34.

Συζύγως δὲ καθαρότητι χειρῶν ἐρεῖς τὰ λαμπρὰ καὶ ἀμολύντως ἐνεργούμενα τῆς πίστεως ἔργα, ὧν χωρὶς ἡ πίστις νεκρά ἐστίν.

v. 31.

Ὁ θεός μου, ἄμομος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ.

C. I. 35. b.

Ὁ τοῦ θεοῦ λόγος μόνος θεὸς ἀληθής· διὸ καὶ μονογενὴς διὰ τὸ μόνος εἶναι ὡσπερ θεός· πάντες γὰρ οἱ ἄλλοι παρουσίᾳ τοῦ θεοῦ λόγου θεοὶ κατασκευάζονται· ἐκείνους γὰρ θεοὺς εἶπεν, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο.

Ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄνω μου τὴν ὁδὸν μου.

V. 33.

Ἀρμόζει δὲ ταῦτα καὶ τοῖς ἱερουργοῖς τοῦ εὐαγγελίου, οἷς ἔλεγεν ὁ σωτὴρ· καθίστατε ἐν Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὑψους· ἦν περιζωσάμενοι καὶ ἰῶ ἀγίῳ καθοπλισθέντες πνεύματι, τοῦτο γὰρ ἡ ἐπηγγελμένη δύναμις, ἀκαταγώνιστοι ἐγίνοντο καὶ δαίμοσι καὶ διώκταις καὶ πάθεσι, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς ἀνεπιλήπτως διήλθον.

A. E. 105. b.

Καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἰστών με.

V. 34.

Φασὶ τὰς ἐλάφους εὐδρομωιάτας εἶναι, καὶ μὴν καὶ ὄφιοκλίονους, καὶ διωκομένας ὑπὸ τῶν θηρευτῶν, ὑψοῦ φέρεσθαι· ἐδίωξαν οὖν καὶ τὸν Δαβίδ ἄλλοι τὲ καὶ ὁ Σαούλ· ἀλλ' οὐ κατέλαβεν αὐτὸν, τοῦ Θεοῦ τάχος αὐτῷ ἐμπαρέχοντος, καὶ καταπατεῖν ὡς ἰοβόλα θηρία τοὺς πολεμίους ποιοῦντος· ἐπεὶ δὲ ἰδίον ἐστὶ τῆς τῶν νεβρῶν φύσεως τὸ ἀναλωτικὸν τῶν θηρίων, καὶ τὸ φυγαδεύειν τῷ ἄσθματι καὶ τῇ τοῦ χρωτὸς ιδιότητι τὸ τῶν ὄφεων γένος, εἰκότως νεβρὸς ὁ κύριος λέγεται, ὡς πατῶν καὶ ἀναλίσκων τὴν ἐναντίαν ἐνέργειαν, καὶ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν τῶν ἐλάφων καταρτιζόμενος φύσιν, ἐν οἷς λέγει δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων· διώκει μὲν οὖν ὁ σατανᾶς οἷά τις ὄφις· ἀλλ' οὔτοι λαβόντες ἐξουσίαν παρὰ τοῦ σωτῆρος παλεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, τῶν νοητῶν δηλαδή, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, οὐχ' ἀλίσκονται· ἀλλὰ τὸ χαμαιριφῆς ἀφέντες φρόνημα, ἀναφοιτῶσιν ὡσπερ εἰς ὄρος τὴν ἀξιοκίτητον ἀρετὴν· πλὴν οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἀναφοιτῆσαι μόνον, ἀλλὰ χρὴ προσεῖναι καὶ τὸ ἐμμένειν τοῖς ἄνω καὶ ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς ἰστών ἀρειῶν ὑψώμασι· διὸ καὶ τὸν δίκαιον τὸν τοὺς πόδας κατηρτισμένους ἔχοντα, οὐ μόνον ἀνάγει ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ ἰστᾶ ἄνω, τούτέστιν ἴσλασθαι παρασκευάζει ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ μὴ καταπίπτειν.

A. E. 105. b.

Ἐπλάτυνας τὰ διαβήματά μου.

V. 37.

Διαβήματα λέγει καθ' ἃ ἐκ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἐξ αἰσθητῶν ἐπὶ νοητὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος εἰς τὸν μέλλοντα διαβαίνει· καὶ ἀρχὰς μὲν οὖν τὰ στενὰ καὶ ἐπίπονα τῷ τὴν τεθλιμμένην ὁδεύοντι, καὶ τῶν ἐχθρῶν βουλομένῳ διαβαίνειν τὰ σκάνδαλα· τῇ δὲ προκοπῇ, πλατυνόμενα.

C. I. 36.

Λαὸς, ὃν οὐκ ἔγνω, ἐδούλευσέ μου.

V. 41.

Οὐκ ἀγνοίας ἐστὶ σημαντικόν· ταῦτα γὰρ οἶδεν ὡς θεός· ἀλλ' ὅτι

D. I. 37.

οἱ κατὰ καιροὺς τὴν οἰκειότητα τὴν εἰς ἐμὲ μὴ λαχόντες. - Λέγοιτο δὲ ταῦτα καὶ ἐκ προσώπου Χριστοῦ καὶ Δαβίδ, οὐπερ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γενομένου τὸ πρόσωπον ἀνείληφεν ὁ Χριστός· εἰ δὲ μὴ τῶν ἐβραίων ἐβασίλευσεν ὁ Δαβίδ, ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ Χριστὸν τὸν λόγον ἀνύσωμεν, τὸν αἰεὶ μὲν ὡς Θεὸν ἀπάντων δεσπόζοντα, μετὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν ἐδελούσιον τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων δουλείαν δεξάμενον διττὸν δὲ τὸ γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, ἢ τὸ ἐπίστασθαι ἢ τὸ ἠγῶσθαι γινώσκῃ τὸ γινώσκον κατὰ πρότερον σημαίνόμενον καὶ τοὺς φαύλους γινώσκει Θεός, πρὸς οὓς εἶπεν ὁ σωτήρ· ὑμεῖς ἐστὲ ὡς δίκαιοι αὐτοὺς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ ἐν τῷ προφήτῃ· διότι ἔγνω πάσας τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν κατὰ δὲ τὸ β'. μόνους λέγεται τοὺς δικαίους εἰδέναι· ἔγνω γὰρ κύριος τοὺς ἔντας αὐτοῦ· πρὸς γὰρ φαύλους ἔλεγεν ὁ σωτήρ· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ ἐργάται ἀνομίας, οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς· καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἐβραίων τοίνυν λαὸς εἰδωλολατρῶν πάλαι καὶ ἁμαρτάνων, καὶ τούτου χάριν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος μὴ γινασκόμενος, μεταβαίνων διὰ μετανοίας, εἴρηται δουλεύειν αὐτῷ· διόπερ οὐκ εἶπεν, ὃν οὐ γινώσκω ὁ γὰρ ἔτι τὰ τῆς κακίας ἐνεργῶν, οὐ γινώσκεται· ἀλλ' ὃν οὐκ ἔγνω πάλαι, νῦν δὲ δῆλον ἐστὶ γινώσκειν· ὁποῖον τὸ ἀποστολικόν· ἀλλὰ τότε μὴν οὐδ' εἰδότες Θεὸν ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς· νῦν δὲ γινώσκεις Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπ' αὐτοῦ· ἀγνοοῦντες γὰρ, ἠγνοοῦντο· γνωσθέντες δὲ, ἠγνώσθησαν.

1. 11.

Υἱὸς ἀλλότριος.

1. 12.

Ὁ κληθεὶς υἱὸς πρωτότοκος Ἰσραὴλ, ἀλλότριος ἐκλήθη διὰ τὴν ἀπιστίαν υἱός.

1. 13.

Ἐπαλαιώθησαν καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τριβῶν αὐτοῦ.

1. 14.

Ἐναντὶ δὲ τοῦ ἐπαλαιώθησαν καὶ ἐχώλαναν, ἀτιμασθήσονται καὶ ἐντραπήσονται Σύμμαχος εἴρηκεν.

1. 15.

Ζῆ κύριος.

1. 16.

Τὸ Ζῆ κύριος, ἀντὶ τοῦ μὰ τὸν ζῶντα κύριον, ἔχει ἡ γραφή· καθὼς καὶ ὁ Ἰάβ φησι· Ζῆ κύριος ὃς οὕτω με κέκριεν, καὶ ὁ πικρὰς μου τὴν ψυχὴν· ἢ * μὲν ἔτι τῆς πνοῆς μου ἐνούσης, πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ περιόν μοι ἐν ῥισίν.

• ita cod

ΨΑΛΜΟΣ ιθ'.

Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ.

v. 2.

Ἡ μὲν τῶν ἐλλήνων πληθὺς τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀρωμένων κτισμάτων οὐ προσβάλλουσα συνετῶς, ὑπέλαβον θεὸν εἶναι οὐρανὸν ἤγουν τὸ στερέωμα, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ τοὶ ἐδύναντο συνιδεῖν τὸν τεχνίτην ἀπὸ τοῦ θαυμαστῶς ἔχειν τὸ ποίημα· εἰ γὰρ μέγα καὶ ἐξαίρετον τὸ ποιηθὲν, οὐ τὴν ἰδίαν μᾶλλον ἀλλὰ τὴν τοῦ τεχνίτου δόξαν διαβοήσειεν ἂν· διηγοῦνται τοίνυν οἱ οὐρανοὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἄνευ φωνῆς, καὶ τὸ στερέωμα μονονουχὶ βοᾷ ὅτι αἱ χεῖρες τοῦ Θεοῦ αὐτὸ ἐποίησαν.

A. f. 109. b

Ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν.

v. 3.

Συμφώνως τῷ Μαυῶσῃ οὐρανοῦ μνημονεύσας πρῶτον, εἶτα σιγερῶμαίος, ἐφεξῆς καὶ περὶ τοῦ ποιούντος τὴν ἡμέραν φωτὸς διαλέγεται, καὶ δείκνυσιν ὅτι δυνατόν καὶ ἐξ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν καταθαυμάσαι τὴν οἰκονομίαν τοῦ τάξιν καὶ μέτρα καὶ ἀνακύκλῃσιν τὴν ἐξ ἀμοιβῆς ἐπιθέμιος αὐτοῖς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐκλρέπων εἰς τὸ πρῶτ' σκιάν, τοῦτ' ἐστὶν ὁ μεθιστὰς εἰς ὄρθρον καὶ φῶς τὴν νύκτα, καὶ ποιῶν ὄρθρον καὶ ὀμίχλην, ἤγουν ἡμέραν καὶ νύκτα· αὐτὸς προστάττει ἡμέρας μὲν ἡμέραις παραχωρεῖν τὰ τῶν ὥρῶν διαστήματα, νύκτας δὲ νυξίν· ὡς ποτὲ μὲν εἶναι μείζους αὐτὰς, ποτὲ δὲ ἐλάττους· καὶ γὰρ μονονουχὶ λέγει ἡ ἡμέρα ἐν Θέρει τυχὸν τῇ ἐν χειμῶνι παραχωρεῖ μοι τὸ πλεόν ἐν διαστήματι τῶν ὥρῶν· τοῦτο γὰρ τῷ πατριάρχῃ δοκεῖ· ἡ νύξ δὲ τῇ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν, τὴν περὶ τοῦ ποιήσαντος δηλαδή· ἢ ὅτι χρὴ πάντως τὰς ἐν τῷ χειμῶνι νύκτας μακροτέρας εἶναι, ἥττους γε μὴν τὰς ἐν Θέρει καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶ τὸ ἡμέραν μὲν τῇ ἡμέρα ἐρεύγεσθαι ῥῆμα, καὶ μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέναι, τὸ περιττὸν ἐν διαστήματι τῶν ὥρῶν ἀπαιλοῦσαν· νύκτα δὲ νυκτὶ τὴν αὐτὴν ἀπαγγέλλειν γινῶσιν.

A. f. 110. b.

Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν.

v. 4.

Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος καὶ ὁ πάμμεγας Ἀθανάσιος, ἐν ἐρωτήσῃ ἀναγινώσκουσι τὸ οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν· τοῦτέστιν ἄρα οὐκ εἰσὶ καὶ τῶν ἀφῶνων ἢ πραγμάτων ἢ ἔργων φωναὶ χωρὶς λόγου καὶ γλώττης; ναὶ φαίη ἂν τις· ὥσπερ γὰρ τοῦ ὕφαντοῦ τὴν τέχνην ἡ παμποίκιλος ἐσθῆς ἀναβοᾷ, καὶ τὸν

A. f. 111. b.

ναυπηγὸν ἢ ἀδιαβλήτως ἔχουσα ναῦς ἀνακηρύττει, καὶ τὸν σιδηρέα τὸ ἔργον αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ κλίσις, ἧς ἀρτίας διεμνημονεύσαμεν, ἄφωτος μὲν ἦρουν ἄλογοι· λαλιαὶ δὲ ὡσπερ αὐτῆς τὸ θαῦμα ἐστὶ καὶ οἶον φωνὴ τὸ κάλλος καὶ ἡ εὐταξία· τὸ γὰρ διήγημα τὸ οὐράνιον καὶ τὸ ῥῆμα τὸ παρὰ τῆς ἡμέρας βράβυμενον, φωνὴ μὲν ἔναρδρος οὐκ ἐστὶν οὔτε λαλιὰ διὰ στόματος, διδασκαλία δὲ θείας δυνάμεως γίνεται τοῖς ἐπαθεῖν ἐπισταμένοις σιωπῶσης φωνῆς· πλὴν ἄφωτον τὴν κτίσιν εἰπὼν ὁ Δαβὶδ ἀπέφηκεν, ὅτι μήτε ἔμπινους μήτε λογικὴ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς ἑλλήνων σοφοῖς ζῶον γὰρ εἶναι φασὶν ἐν τὸν σύμπαντα τοῦτον κόσμον· ζῶα δὲ ὁμοίως καὶ τὰ μέρη, ἐξ ὧν συμπληροῦται.

v. 6.

Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπερευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ.

v. 7.

Διαμέμνηται χρησίμως ὁ Δαβὶδ Ἰῆς εὐτάκτου πορείας τοῦ ἡλίου, καὶ ὅτι ἀναφοιτᾶ ὡσπερ ἀπὸ παστοῦ τῆς ἐσχατιᾶς, οἷά τις νυμφίος εἶ μάλα διαπρεπής· εἶτα καθάπερ ἀπὸ βαλβίδος τὸ τοῦ δρόμου σύνθημα λαβάν, ὄξεϊον τὲ καὶ εὐσθενῆ ποιεῖται τὴν πλῆσιν, καὶ ἀμογήτῃ διατρέχει· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ.

v. 8.

Ὁ νόμος κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς.

v. 9.

Οὐκ ἀνόνητος τοῖς κωνεχεστέροις ἡ φυσικὴ γίνεται θεωρία παρ-ιστιῶσα τοῖς ὄραν ἐθέλουσι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ὡς ἀπὸ γε τῆς τῶν κλισμάτων καλλονῆς τὲ καὶ εὐταξίας· τὰ γὰρ ἀράματα αὐτοῦ ἀπὸ κλίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται ἀλλ' ὧδε τούτων ἐχόντων, καὶ αὐτὸς ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, καὶ τῷ πατρὶ ἡμᾶς προσεκόμισεν, οὐ διὰ νομικῆς λαλρείας, διὰ νοουσιᾶς δὲ μᾶλλον εὐαγγελικῆς· οὐκοῦν πρὸς τῆ φυσικῆ θεωρίᾳ, τούτέστι τῆ ἀπὸ γε τῆς τῶν κτισμάτων ποιήσεώς τε καὶ εὐταξίας, καὶ τὸ δι' αὐτοῦ πεπλουσῆκα-μεν κήρυγμα· ἀπέχρη μὲν καὶ ἡ κτίσις δεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις τὸν ποιητὴν, ἀλλ' ὅμως καὶ νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, ἐπιστρέψαι τοὺς πλανωμένους δυνάμενον· τῷ μὲν οὖν ἀπερισκέπτως ἐξετάζοντι τὰ τοῦ ψαλμοῦ ῥήματα, δοκεῖ μὴ ἀκολουθεῖν τοῖς προλαβοῦσιν ὁ περὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν δικαιωμάτων οὕτωσὶ λόγος· ἐστὶ δὲ πολλὴ μᾶλλον ἡ συμφυΐα καὶ ὅπως ἐνθεν ἐρῶ, τρεῖς εἰσὶν οὗτοι θεῖοι σύμπαντες νόμοι· εἷς μὲν ὁ φυσικὸς ὁμοῦ καὶ δημιουργικὸς, καθ' ὃν ἐκ τῆς συνειδήσεως καὶ ἐκ τῶν κλισμάτων, τὸ δέον γινώσκωμεν καὶ τὸν δημιουργὸν

ἐπιγινώσκομεν ἕτερος δὲ ὁ γραπτὸς, ὁ διὰ Μωσέως δοθείς· καὶ τρίτος ὁ πνευματικὸς καὶ εὐαγγελικὸς· ἐπεὶ οὖν περὶ τοῦ νόμου τοῦ ἐκ τῆς δημιουργίας ἰκανῶς διέλαβεν ὁ Δαβὶδ, καὶ ἔδειξεν ὅτι καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ τὸ στερέωμα καὶ ἡμέρα καὶ νύξ καὶ ἥλιος τὸν ποιήσαντα καὶ ἀγγέλλουσι, συμπεριέλαβε δὲ καὶ τὸν φυσικὸν νόμον διὰ τῆς κτίσεως, ἔν γὰρ ἐστὶ τῶν κλισμάτων καὶ ἡ φύσις, μέλαβαίνει λοιπὸν ἐπὶ τοὺς λοιποὺς τὸν τε γραπτὸν καὶ τὸν πνευματικὸν, καὶ ἑκάτερον ὑποδιαίρει εἰς ἐντολὰς καὶ νόμους καὶ κρίματα καὶ μαρτυρίας καὶ δικαιώματα.

Πρῶτα τοίνυν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, νόμον κυρίου λέγει· οὐ γὰρ δι' ἐνὸς ἐξεφωνήθη τῶν προφητῶν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ πάντων δεσπότου· ἔπειτα ἄνωμον ὀνομάζει· ὁ γὰρ διὰ Μωσέως νόμος, οὐκ ἦν ἄμεμπτος, ὡς ὁ πάνσεπτος Παῦλος γράφει· οὐδένα γὰρ ἐτελείωσεν· ἔση δέ που καὶ ὁ θεὸς περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς νόμιμα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς· ἀντιπαρατίθει γὰρ τῶν εὐαγγελικῶν δεσποσισμάτων, οὐ καλὸς ὁ νόμος· ἄνωμα δὲ ὀμολογουμένως τὰ Χριστοῦ παιδεύματα, ἃ καὶ ἐπιστρέφει ψυχὰς ἐκ φαυλότητος πρὸς ἀρετὴν, ἐκ πλάνης ἑλληνικῆς πρὸς εὐσεβειαν, ἐξ ἀγνοίας καὶ σκοτοῦ εἰς φῶς καὶ σύνεσιν· νόμος δὲ ὠνόμασται τὸ εὐαγγέλιον, διὰ τὸ ἀπονέμειν ἑκάστῳ τὰ ταῖς αὐτοῦ πράξεσι πρεπωδέστατα, ἐπαίνους μὲν τοῖς ἀγαθοῖς, ποινὰς δὲ τοῖς καταφρονηταῖς.

Ὁ φόβος κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

v. 10.

Καθαρὸς μὲν οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν ἡ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· πλὴν ὡσπερ τὴν πόαν σμηκτικὴν εἶναι φασὶ τοῦ ῥύπου τῶν ἱματίων, οὕτως ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ὁ ἀγνός, τοῦτέστιν ὁ ἀγνωστοῖς, εἰς νοῦν εἰ γένοιτο τὸν ἀνθρώπινον, πᾶσαν αὐτοῦ διασμήχει κηλίδα· τηρήσει δὲ καὶ εἰς μακροαῖωνα βίον τὸν τοιοῦτον· ὁ γὰρ ἐν ἀγνείᾳ διαπεράνας τὸν βίον, τοιοῦτος ἔσται καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα.

A. f. 114. b.
Κυρίλλου καὶ
Ἰππατίου

Τὰ κρίματα κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό.

v. 10.

Κρίματα πάλιν καλεῖ τὰς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι θείας ψήφους καὶ ἀποφάσεις· Ἰαυῖα δὲ ἀληθινὰ καὶ δίκαια εἰσὶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, τοῦτέστιν οὐκ ἀσύμφωνα καὶ ἀλλήλοισι μαχόμενα, ἀδελφὰ δὲ μᾶλλον καὶ

A. f. 115

ἀλλήλοις συμβαίνοίη· οὐδὲ μία γὰρ ἐναντιότης ἐν τοῖς τοῦ σωτῆρος εὐρίσκεται νόμοις· διττῶς δὲ κρίνει ὁ Θεός, ἢ φιλαγάθως ἢ δικαίως· καὶ φιλανθρώπως μὲν ὡς ὅτε τῷ περὶ ἐνδεκάτην ἄραν κληθέντι εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἴσον μισθὸν ἀπονέμει τοῖς προκεκμηκόσι· δικαίως δὲ ὡς ἐν τῇ σίασει τῶν προβάτων καὶ ἐρίφων· τοῖς μὲν λέγων, δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν· τοῖς δὲ, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

Α. 114. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ ἁμαρτίας μεγάλης.

Α. Γ. 115. Β. Ὁμολογήσας ὁ προφήτης ὅτι καὶ τὸν ἰσχνὸν νομοφύλακα πολλὰ παριππεύει. φησὶν, ὅτι ᾧ δέσποτα, τὰ κρύφιά τε καὶ ἀλλότριον μὴ μου κατακυριεύσωσι, σοῦ τοῦ κρινόντος, μὴ ἰστώντος αὐτὰ, μὴ δὲ εἰς ἁμαρτίαν ἐμοὶ καταγράφοντος· ἢ ὅταν οἱ πονηροὶ λογισμοὶ, οὓς ὁ διάβολος τῷ νῷ ἐνίησι, μὴ κατακυριεύσωσί μου ὥστε συγκαταδέσθαι αὐτοῖς· τότε καὶ ἄμωμος ἂν εἶην, καὶ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας καθαρισθῆσομαι· ἢ τις μεγάλη ἐστίν, ὡς πρὸς σύγκρισιν Ἰῆς καλὰ διάνοιαν προφητικῶς δὲ καὶ ἡ φύσις πᾶσα βοᾷ πρὸς τὸν Θεόν· ὁ μὲν νόμος, ᾧ δέσποτα, τὸ σῶμα μόνον προσκαίροις ἤγχιζε ραντισμοῖς· σὺ δὲ καὶ ἐκ τῶν κρυφίων καθάρισόν με διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ φεῖσαι μου ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων δαιμόνων· ἐὰν γὰρ οὗτοι μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἀληθῶς ἄμεμπτος ἔσομαι καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἢ καὶ τῆς παραβάσεως ἢ τις ἁμαρτία ἐστὶ μεγάλη.

Α. Γ. 116. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἢ καὶ τῆς παραβάσεως ἢ τις ἁμαρτία ἐστὶ μεγάλη.

Α. Γ. 117. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἢ καὶ τῆς παραβάσεως ἢ τις ἁμαρτία ἐστὶ μεγάλη.

Α. Γ. 118. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἢ καὶ τῆς παραβάσεως ἢ τις ἁμαρτία ἐστὶ μεγάλη.

Α. Γ. 119. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἢ καὶ τῆς παραβάσεως ἢ τις ἁμαρτία ἐστὶ μεγάλη.

Α. Γ. 120. Ἐὰν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθῆσομαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἢ καὶ τῆς παραβάσεως ἢ τις ἁμαρτία ἐστὶ μεγάλη.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΔ΄.

Α. 1. Ἐπακούσαι σου κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως.

Α. Γ. 116. Β. Ἄει τῶν ἁγίων τέταται πρὸς Θεὸν ὁ σκοπὸς, καὶ πρὸς μόνον αὐτὸν ἀποβλέποντες, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦσι βοήθειαν, κἂν που τί σαλευῖται κῶμα, καὶ χαλεπὸς ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς ἐγείρηται χειμῶν· τοῦτο καὶ Ἰερεμίας ἐπιστάμενος ἔλεγε· κύριε ἰσχύς μου, καὶ βοηθὲ μου, καὶ καταφυγὴ μου, ἐν ἡμέρᾳ κακῶν μου· ἢ μὲν γὰρ ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρία σαδρὰ, ἀσφαλῆς δὲ ἢ ἀνωθεν βοήθεια· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἅγιοι ταλαίπωρον εἶναι φασὶ τὸν ἄνθρωπον, μᾶλ-

λον δὲ κεκατηραμένον τὸν τὴν ἐλπίδα ἔχοντα ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ ἀπὸ κυρίου τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἀποστήσαντα· ἔοικε δὲ νῦν ὁ Δαβὶδ ἡμέραν θλίψεως λέγειν, ἱστορικῶς μὲν καθ' ἣν ὁ Σέναχηρεῖμ τοῦ Ῥαφάκου τὰ ἀτάσθαλα ἐκεῖνα ἔπεμψε γράμματα, μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Ἐζεκίας ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου· ἀλληγορικῶς δὲ τὴν τοῦ πάθους ἡμέραν ὅτε ἔλεγεν ὁ σωτὴρ, περιλύπος ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου· εὐχονται οὖν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἐζεκιάν ἐπακοῦσαι αὐτοῦ τὸν Θεὸν θλιβομένου ἐφ' οἷς ἐβλασφύμησε ὁ Σέναχηρεῖμ· καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος, ἵνα ἐπακούσῃ αὐτοῦ ὁ Θεὸς καὶ πατήρ· μανθάνομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ θλίψεως μὴ καταπίπτειν, ἀλλ' εὐχεσθαι, καὶ μὴ ἀνθρώποις πιστεύειν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, τῷ Θεῷ δὲ τῷ πάντα ἰσχύοντι.

Μνησθεῖν πάσης θυσίας σου.

v. 4.

Λέγοι δ' ἂν ταῦτα καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἀθυμοῦντος παραμυθίαν, ἢ ὁ ἐνυπάρχων τῇ ψυχῇ λόγος, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα· εὐχῆς δὲ δεῖ τῷ θλιβομένῳ, καὶ τοῦ μὴ καταβαλεῖν τὰς ἐλπίδας· οὕτω γὰρ Θεὸς ὑπήκοος γίνεται.

C. 1. 8. D.

ΨΑΛΜΟΣ κ'.

Ἔθηκες ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου.

v. 1.

Παραταξάμενος ὁ Δαβὶδ πρὸς Ἀμμωνίτας νενίκηκε, καὶ εἶλεν αὐτοὺς κατὰ κράτος, καὶ ἔλαβε τὸν στέφανον τοῦ Μολχώμ· τοῦτο δὲ εἶδωλον ἦν τῶν Ἀμμωνιτῶν, καὶ εὐρῶν ἐν τῷ στεφάνῳ λίθον πολύτιμον· ἐνέθηκε τῷ ἰδίῳ στεφάνῳ ταύτης τῆς ἱστορίας νῦν μνημονεύει, καὶ φησὶ πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ταῖς φιλοτιμίαις φθάνεις, ᾧ δέσποτα, καὶ αὐτὴν μου τὴν αἴτησιν· οὐ γὰρ ἰκέτευσα περὶ λίθου τιμίου, ἀλλὰ σὺ καὶ τοῦτον δέδωκας, προλαβὼν μου τὴν αἴτησιν· καὶ ἄλλως δὲ πρὸ τῆς χειροτονίας εὐλόγησας, τοῦτέστιν ἐπήνεσας λέγων· εὖρον Δαβὶδ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ἔσαι μοι εἰς βασιλέα. Καὶ ἔτι ἐγὼ μὲν σωτηρίαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐκ σοῦ ἐζήτησα, σὺ δὲ ἐν εὐλογίαις· τοῦτέστιν ἐν δαφιλείᾳ καὶ πλεονασμῷ ἀγαθότητος, καὶ νίκην μοι δέδωκας, καὶ βασιλείαν, καὶ προσητεῖαν, καὶ τὸ μέγιστον Θεοπατορίαν· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐζεκίας ἐλευθερίαν μόνον ἤτησεν, εὐρατο δὲ νίκην τοσαύτην καὶ τῶν ἐχθρῶν πανολεθρίαν· καὶ τὴν βασιλείαν δὲ μὴ αἰτήσας, ἔλαβε· λίθοι δὲ τίμιοι καὶ οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ, καὶ

A. C. 119.

ἀπλῶς οἱ πιστοὶ, κόσμος ὄντες αὐτοῦ καὶ δόξα καὶ οἶονεὶ στέφανος τῇ κεφαλῇ ἐπικείμενος· ἐν μὲν οὖν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ πατὴρ λέγεται ποιεῖν τῷ υἱῷ τοὺς γάμους, ἐνταῦθα δὲ ὁ προφήτης πρὸς τὸν Θεὸν λέγει ἔδικας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον· στέφανος δὲ Χριστῷ ἢ ἐκκλησίᾳ γίνεται, διὰ τῶν ἐμφύχων λίθων τὴν κεφαλὴν ἐν κύκλῳ διαλαμβάνουσα· λίθον ἂν εἴποις πολύτιμον καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὡς ἐκλεκτὸν δηλονότι καὶ ἀξιάγαστον μαργαρίτην, ὃν δέδωκεν ἡμῖν στέφανον δόξης ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, εὐλογῶν ἡμᾶς εὐλογία ἁγιασμοῦ καὶ χρηστότητος. - Ἐκ τῶν ἔργων καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ τις στεφανοῦται ἀμίλει ὁ δικαστὴς τὸ δίκαιον διώξας, ἀπολήφεται τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον.

Α. 9.

Εὐρεθεὶς ἡ χεὶρ σου πᾶσι τοῖς ἐχθραῖς σου.

Α. 10.

Ἄλλως τοῖς ἐπιμένουσι τῇ ἀμαρτίᾳ, καὶ ἄλλως τοῖς μελανοῦσιν εὐρίσκεται τοῖς μὲν γὰρ κριτῆς, τοῖς δὲ λυτρωτῆς εὐρίσκεται· πλὴν ὅτι πρῶτον ἡμᾶς τὸν Θεὸν εὐρεῖν ὁ προφήτης, καὶ τότε παρ' αὐτοῦ εὐρεθεῖσθε [λέγει] σαφῶς οὖν τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἐν ἡμῖν ἡ σωτηρία.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ κα΄.

Α. 1.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ἀντίληψως τῆς ἐωδινῆς, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.

Α. 1. 1. 1.

Τινὲς δὲ ἀντίληψιν ἐωδινὴν λέγουσι τὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος καιρὸν· ἐγγήγερται γὰρ ὄρθρου βαθέος πατήσας τὸν θάνατον· ἀντίληψις οὖν ἡ ἀνάστασις, ὡς ἀποσοβοῦσα μὲν τῶν σωμάτων τὴν φθορὰν, καθαιρούσα δὲ τῇ πίστει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἐὰν γὰρ εἴπῃς, φησὶν, ἐν τῷ στόματί σου, κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· ἀλλ' ἴδωμεν ὅποια πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἄνθρωπος ὁ κύριος φθέγγεται, μεσιτεύων ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πληροφορῶν ὅτι παράκλητος ἡμῶν ἐστίν.

Α. 7.

Ὁνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ.

Α. 1. 123. 9.

Τοῦτο δὲ λέγοντες κατὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ὀνειδισμόν ἀπερρίπτον, ὡς ἀδυνατοῦσιν σῶσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὃν θέλει, τοῦτέστιν ὃν ἀγαπᾷ· θαυμάσειε δ' ἂν τις τὴν ἀμέτρητον τῶν Ἰουδαίων νοθείαν, πῶς ταῦτα ἀναγινώσκοντες τὰ ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ λεγόμενα κατ' αὐτῶν, οὐ συνέεσαν ἐρῶντες αὐτὸν σλαυρούμενον, καὶ τοῖς ἐαυτῶν ἰολμήμασι συμφωνοῦσαν τὴν προφητείαν.

Ἐγενήθη ἡ καρδία μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου.

v. 15.

Διδασκάλου φωνὴ ὅταν ἴδῃ τοὺς ἐαυτῷ γεννηθέντας συμφορὰν ὑπομένοντας, ὁποῖαν ὁ σωτὴρ περὶ τοὺς μαθητὰς συμπαθητικὴν ἐξ ἀγάπης ἔσχεν διάθεσιν, ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας συμπαθοῦσαν οἷς ἔτεκεν· ἀλλὰ καὶ τὸ γλυκὺ τῆς καρδίας, ὡς τε κηρὸς ὑπῆρχεν ἐτάκη, ὅτε τροφὴ γέγονεν, εἰς γαστέρα κεχώρηκε· λέγει δὲ τὰς νοήσεις διὰ συνεχοῦς μελέτης λεπυνομένης, ὡστε πρὸς τὴν τοῦ τραφέντος ἀναδίδοσθαι σύστασιν.

C. f. 42.

Διηγῆσμαι τὸ ὄνομά σου ταῖς ἀδελφαῖς μου.

v. 23.

Ὄνομα ἐνλαῦθα τὴν δόξαν λέγει, κατὰ τὸ, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις· καλέστηκε γὰρ ἐναργῆ τὴν δόξαν αὐτοῦ, οὐχ' ὅτι μόνον πατὴρ ἐστὶν εἰπὼν καὶ διδάξας, ἀλλ' ἐμφανῆ καθιστὰς τὴν τε ἡμερότητα καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἡμῖν τοῖς γενομένοις αὐτοῦ ἀδελφοῖς καθ' ὃ γέγονε καθ' ἡμᾶς· ἔφη γὰρ ὅτι οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· πεφανέρωκε δὲ καὶ ἑτέρως ἡμῖν τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν· ὅσοι γὰρ θεύανται τὸν υἱὸν τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι, θεωρεπεσεστάτην ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἐφ' ἅπασιν παναλκῆς, θεύανται τὸν πατέρα καὶ ἐγνώκασιν αὐτόν· ἔφη γοῦν καὶ αὐτὸς, ὅτι ὁ ἐμὲ ἐωρακώς, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε ἐκκλησίας δὲ ποίας; ἢ ἐκείνης πάντως ἦν αὐτὸς ἐαυτῷ παρέστη ὁ υἱὸς, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα, ἀγίαν δὲ καὶ ἁμωμον· ὑμνεῖ γὰρ μὴν τὸν πατέρα, τὴν δόξαν αὐτοῦ καθιστὰς φανεράν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ὄνομα.

A. f. 125. b.

ΨΑΛΜΟΣ κβ'.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

v. 1.

Ὁ ἐν χερσὶ ψαλμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν τοῖς λεχθεῖσιν ἐν τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου ψαλμοῦ· οἱ γὰρ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, διδασκαλοὶ θεοῦ γεγονότες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, φαγόντες καὶ ἐμπλησθέντες πνευματικῶς, τὸν τῆς σωτηρίου τροφῆς χορηγὸν ἐπιγινώσκουσι, καὶ ποιμένα καὶ τροφέα καλοῦσι, καὶ δὴ καὶ φασὶν ὡς ἐν ὄντες διὰ τὴν πίστιν καὶ εἰς μίαν τελοῦντες ἀγέλην.

A. f. 125

Κύριος παιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ἰστερήσει.

v. 2.

Μέγα φρονοῦσιν οἱ διὰ Χριστοῦ ταῖς θείαις αὐλαῖς ἐνσεσηκισμέ-

A. f. 128.

νοι, ποιμανθέντες τὸ παρ' αὐτοῦ καὶ οὐχ ἓνα τινὰ τῶν ἁγίων ἀπλῶς λαχόντες καθηγήτην, ὡσπερ ὁ Ἰσραὴλ τὸν Μωσέα, ἀλλὰ τῶν ποιμένων τὸν ἀρχιποίμενα, καὶ τῶν διδασκόντων τὸν παιδευτὴν, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι καὶ τοῦτο εἰδότες φασὶ τὸ, οὐδὲν με ὑστερήσει παναληθῆ γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ ἀμφιλαφῆ ποιεῖται τὴν χορηγίαν τῶν ἑαυτοῦ χαρισμάτων τοῖς ἐπερωκώσιν αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν· δίδωσι γὰρ ἐξ οἰκείου πληρώματος, καὶ χορηγεῖ τὰς παρὰ πατρὸς εὐλογίας, καὶ ἔστιν αὐτὸς ἀγαθοῦ παντός καὶ πηγὴ καὶ πρῦτανις.

v. 2.

Εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν.

A. F. 128.

Ἐπειδὴ φωνὴ πρέπουσα προβάτοις ἐστὶ τὸ, κύριος ποιμαίνει με, ἐπιμένουσι τῇ τοῦ λόγου τροπῇ οἱ παρὰ Χριστοῦ ποιμαινόμενοι, καὶ προσεπάθουσι τὰ ἐκ τῆς ποιμενικῆς εὐτεχνίας ἐμβεβηκότα αὐτοῖς ἀγαθὰ, χλόην καὶ ὕδωρ αὐτὰ ὀνομάζοντες· νοηθεῖν δ' ἂν τόπος μὲν χλόης, τὰ τοῦ θεοῦ ἀειθαλῆ λόγια, ἡ ἁγία καὶ θεόπνευστος γραφὴ πρὸς εὐανδρίαν τρέφουσα πνευματικὴν τὰς τῶν πιστευόντων καρδίαν· ὕδωρ δὲ τὸ ζῶν καὶ ζωοποιόν, ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγία.

A. F. 128. B.

Ἡ τάχα κυριώτερον τόπος χλόης, ὁ παράδεισος ἐστὶν οὗ ἐκπεπτώκαμεν, εἰς ὃν ἡμᾶς ἐπανάγει Χριστὸς καὶ κατασκηνοῖ, διὰ τοῦ ὕδατος τῆς ἀναπαύσεως, τοῦτέστι διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἐὰν γὰρ μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

v. 4.

Ἐὰν γὰρ καὶ περυσῶ ἐν μέσῳ σκιᾶ θανάτου:

A. F. 128. B.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν θάνατον Χριστοῦ βαπτίζομεθα, λεχθήσεται καὶ τὸ βάπτισμα σκιᾶ θανάτου καὶ μίμημα, ὃν οὐ χρὴ φοβεῖσθαι νοοῖτο δ' ἂν σκιᾶ θανάτου καὶ ὁ φυσικὸς καὶ κοινὸς θάνατος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προαιρετικοῦ θανάτου, τοῦ τῆς ψυχῆς φημί, ἧς οὐκ ἔστι σκιᾶ θανάτου, ἀλλὰ θάνατος ἀληθής.

v. 5.

Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξευαντίας τῶν θλιβόντων με.

A. F. 129. B.

Γευσάμενοι οἱ ἐξ ἔθνων πιστεύσαντες τῆς εὐαγγελικῆς τραπέζης, λέγουσι πρὸς τὸν παρατεθεικότα ταύτην Χριστὸν, ὅτι ἡ τράπεζα ἦν ἡμῖν ἡτοίμασας, ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν τῶν ἐλλήνων τράπεζαν· οἱ γὰρ παρ' ἑλλησι σοφοὶ, οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἡμᾶς ἐδίδαξαν· ἀλλ' ἐπέζόν τε καὶ ἔθλιβον ἐν λιμῇ καὶ σπάνῃ παντός ὀνησιφόρου μα-

θήματος· ἡ δὲ θεία τὲ καὶ ἱερὰ τράπεζα, ἡ θεόπνευστος γραφή, ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν τῶν θλιβόντων ἡμᾶς ἐκείνην τὴν φθοροποιὸν καὶ ἀτροφον, πλουσία οὔσα καὶ πολυτελής, καὶ ἔψων ἤγουν ἐδεσμάτων ποικιλίαν ἔχουσα πολλὴν καὶ παράθεσιν· νουθεσίαι γὰρ ἐν αὐτῇ πλείσται καὶ σωτηριώδεις, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐζωίας παραδεικτικαί, καὶ εἰς εὐεξίαν πνευματικὴν φέρουσαι· τάχα δὲ καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγουσιν οἱ πιστεύσαντες, ὅτι ἠτοίμασας ἡμῖν πνευματικὴν τράπεζαν, ἵνα φαγόντες καὶ ἰσχύσαντες, δυναθῶμεν ἐλθεῖν ἀπεναντίας τῶν πολλῶν θλιβόντων ἡμᾶς· ἡ γὰρ πνευματικὴ εὐτροφία τὴν ψυχὴν εὐρώσασα, ἀνδίστασθαι αὐτὴν ποιεῖ καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασι καὶ τοῖς ἐν πλάνῃ διδασκάλοις· ἀλλὰ καὶ ἡ μυστικὴ τραπέζα, ἡ ΣΑΡΞ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, ἰσχυροῦς ἡμᾶς κατὰ παθῶν καὶ κατὰ δαιμόνων ἐργάζεται· φοβεῖται γὰρ ὁ σατανᾶς τοὺς μετ' εὐλαβείας τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνοντας.

Καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώξει με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου.

V. 6.

Ἐψεται πάντως τοῖς ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ καὶ ἠξιωμένοις τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων, ὥστε καὶ τραπέζης ψαῦσαι τῆς ἱερᾶς, καταλιπανθῆναι δὲ καὶ ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν, καὶ μὴν καὶ ἐκ τοῦ κρατίστου ποληρίου πιεῖν εἰς μέθην, τὸ ἐν μεθέξει πλουσίᾳ γενέσθαι διηνεκοῦς εὐθυμίας· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῖ, ἰὸ οἶον διώκεσθαι διὰ παντός καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τοῦ αἰῶνος ὑπὸ ἐλέους θεοῦ· ἀναφαίρετος γὰρ ἡ δοθεῖσα παρὰ Χριστοῦ τοῖς ἀγίοις χάρις, καὶ ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα αὐτοῦ καὶ ἡ κληῖσις· γράφει γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς οὕτω τέλειμημένοις, ὅτι βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνουσιν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀποπεσεῖν τῶν δοθησομένων ἀγαθῶν· ἐδραιότατος γὰρ καὶ ἀκράδαντος ἡ τῶν ἀγίων ἐλπίς· καὶ ὁ πάλαι δὲ νόμος καὶ τοισικιὰν ἔχων καὶ τύπους καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, τὸ ἀμετάστατον τῆς τῶν ἀγίων ἐλπίδος ὑπεδήλου πλαγίως· προσέταπτε γὰρ ἐν σαββάτῳ μηδένα τῆς ἑαυτοῦ προῖέναι σκηνῆς, ἐμφιλοχωρεῖν δὲ μᾶλλον αὐτῇ, καὶ εἴσω μένοντα τοῖς ἤδη σπεπορισμένοις ἐντροφᾶν· αἰνίγμα δὲ ἦν τοῦτο τοῦ ὅτι ἐν ταῖς ἀνω μοναῖς διηνεκῶς ἀπομενοῦσιν οἱ ἅγιοι· ἐκεῖθεν γὰρ ἀπέδρα ἐδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· εἰκότως οὖν ἄρα φασὶν οἱ τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος ἀπηρητημένοι, καὶ εἰς τὰς ἀνω γενέσθαι προσδοκῶντες μονὰς, ὅτι πάντως ἔψεται τὸ ἔλεος αὐτοῖς εἰς μακραίωνα χρόνον· τινὲς δὲ ἔλεον θεοῦ

A. F. 130. B.

αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐνόησαν, ὅς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διάκει, ἕως ἂν πάντα καλαλάβη τοὺς σωθησομένους· ἀπλῶς δὲ ἐπεὶ οὐ τοσούτον ἔξ ἔργων ἐστὶν ἡμᾶς δικαιούσθαι, ὅσον ἐκ χάριτος καὶ ἐλέους Θεοῦ· διὰ τοῦτο οἱ πιστεύσαντες, εἰκότως τὸ ἔλεον τοῦ Θεοῦ ἐπικαλοῦνται, καὶ ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ καταφεύγουσι.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ κγ'.

V. 1.

Ψαλμὸς τῇ Δαβὶδ ὑπὲρ τῆς μιᾶς τῶν σαββάτων.

A. F. 131

Ἐν μὲν τῷ προλαβόντι ψαλμῷ, οἱ ἔξ ἔθνων εἰσήγοντο χαίροντες καὶ οἷον μέγα φρονούντες, ὅτι ἐκλήθησαν παρὰ Χριστοῦ διὰ τῆς πίστεως, καὶ ὅτι μέτοχοι τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων γεγόνασιν· ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ ψαλμῷ πρόσωπον εἰσφέρεται μυσταγωγῶν ἁγίων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος περιαιγέλλον, ὅτι σεσαγήνευται διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἢ ὑπ' οὐρανόν· εἰδέναι δὲ χρῆ ἄς τὴν δεσποτικὴν ἀνάστασιν προλέγει διὰ τῆς μιᾶς σαββάτων· οὕτω γὰρ τὰ εὐαγγέλια τὴν κυριακὴν ὀνομάζουσι· προφητεῦει δὲ καὶ περὶ τῆς ἀντιλήψεως, καὶ μὲν τοι καὶ διδασκαλίαν εἰσφέρει, πῶς ἂν καὶ οἱ πιστεύσαντες ἄξιοι γένωνται τῶν ἐπουρανίων σκηνῶν· ἀλλ' ἴδωμεν τί τὸ μέγα καὶ ἱερὸν καὶ ἀξιάγαστον κήρυγμα.

V. 2.

Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτήν.

A. F. 132.

Τὸ δὲ ἠτοίμασεν ἐπὶ ποταμῶν, τὸ διεκόσμησε δηλοῖ· ἔδει γὰρ ἀπαξ γενομένην τὴν γῆν, καὶ ταῖς ἀβύσσοις παραδόξως ἐπιπρεμαμένην, πλήρη ποτίμων ὑδάτων γενέσθαι παρὰ Θεοῦ, ὥστε δύνασθαι τρέφειν τὰ ἐν αὐτῇ· πνευματικῶς δὲ νοηθεῖεν ἂν οἱ ἀπόστολοι ποταμοί, οἳ τινες νοητοῖς ρεύμασι τὴν ὑπ' οὐρανὸν * ἐπικλύζουσι, καὶ τὸν ἔξ οὐρανοῦ καὶ ἀνωθεν λόγον τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς διακομίζουσι· δυνατὸν δὲ ἀλληγορῆσαι οἰκουμένην μὲν τὴν ἐκκλησίαν, θαλάσσης δὲ τοὺς πειρασμούς, καὶ ποταμοὺς τὰ γλυκέα τοῦ πνεύματος χαρίσματα, καὶ εἰπεῖν ὅτι τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ἣ κατοικεῖ ὁ Θεός, ταύτην ἐν τοῖς πειρασμοῖς μάλιστα συνεστήσατο ἐν τῇ πίστει, καὶ ἐθεμελίωσε, καὶ εὐτρεπῆ ἐποίησε δεξάσθαι πνεῦμα ἅγιον, ἀφ' οὗ ὡς ἐκ πηγῆς ποταμοὶ τὰ ποικίλα χαρίσματα ρέουσι.

V. 4.

Ἄθως χεροὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ.

A. F. 132. b.

Πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ὁ μέλ-

λων ἀναβῆναι εἰς τὸ νοητὸν ὄρος κυρίου, ἄμωμος ἔστω καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· ἀθῶος μὲν χερσὶ, τούτέστιν ἀνεύθυνος ἐν τῇ πρακτικῇ, ἔργου γὰρ σημεῖον ἡ χεὶρ· ἀμόλυντος δὲ τῇ καρδίᾳ, σύμφωνον ἔχων τῇ καλῇ τὸ ἐμφανὲς πρακτικῇ τὴν ἔσω καὶ εἰς νοῦν πνευματικὴν φαιδρότητα· τὸν γὰρ διὰ πάντων καθαρὸν, τοῦτον ἐπὶ τὸ τοῦ θεοῦ ὄρος ὁ λόγος ἀνάγει, ὃς μήτε γνώσει μήτε ἐννοίᾳ μήτε ταῖς πράξεσιν εἰς τέλος κατεμίανε τὴν ψυχὴν, ἐμμείνας τοῖς κακοῖς.

Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος κραταῖος καὶ δυνατός.

V. 8.

Καὶ τῷ νῦν πολέμῳ καὶ τροπαίῳ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ἐντεύθεν συνίεμεν, ὅτι οὐ πάσαις ἦν ταῖς ἄνω δυνάμεσι φανερόν τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, πλὴν ἐκείναις αἱ τινες πρὸς τὴν τοῦ πράγματος διακονίαν παρελήφθησαν, ὡς ὁ Γαβριὴλ καὶ οἱ ἐν τῇ γεννήσει λέγοντες, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῶ· ἐλειτούργουν γὰρ καὶ ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνότι τῷ μονογενεῖ· ἐπειδὴ δὲ συμπεπερασμένης τῆς οἰκονομίας ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα μετὰ τῆς ἐνωθείσης σαρκὸς αὐτῷ, κατεπλήττοντο τὸ τοῦ πράγματος ξένον αἱ λογικαὶ δυνάμεις, μηδέ ποτε ἐωράκυϊαι τοῦτο τὸ θέαμα· ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ πνεύματος ἤκουον λέγοντος, ἄρατε πύλας, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, τάχᾳ που διελογίζοντο, τίς οὗτος εἶη καὶ ποταπὸς, ἀνθρωπος μὲν ὁράμενος τό γε ἦκον εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, βασιλεὺς δὲ τῆς δόξης εἶναι λεγόμενος· τί οὖν τὸ πνεῦμα πρὸς αὐτάς; ἐνδυάξῃτε, φησὶ, καὶ τίς οὗτος, βούλεσθε μαθεῖν; ἀκούετε τοίνυν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

A. E. 134.

ΨΑΛΜΟΣ κδ΄.

Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.

V. 1.

Εἰσηγεῖται δὲ καὶ παραίνεσιν πᾶσιν ἀνθρώποις ὠφέλιμον· ἀρμόζει δὲ μάλιστα ὁ προκειμένος ψαλμὸς, τοῖς ἐξ ἔθνων κεκλημένοις, καὶ πολλὴν ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ· ἐν μὲν γὰρ ἐκείνῳ κλησὶς ἦν ἔθνων καὶ μυσταγωγία διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος διδάσκουσα τίσιν ἄρα γένοιτο βᾶσιμος ἢ ἄνω πόλις, ὅτι τοῖς ἀθῶοις χερσὶ καὶ καθαροῖς τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅτι Χριστὸς ὁδοποιήσει τῇ ἀνθρώπου φύσει ἴην εἰς τὸ ἄνω βᾶδισιν, πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰς οὐρανοὺς ἀναβάς· ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ ψαλμῷ, τὸ τῶν κεκλημένων εἰσφέρεται

A. E. 135.

πρόσωπον, ἦρουν ἀπάντων τῶν συνειληγμένων ἐν πίστει πρὸς ἐνότητα πνευματικὴν καὶ ἀπειθύνεσθαι ζητεῖ παρὰ τοῦ καλέσαντος Θεοῦ πρὸς τὴν τοῦ χρησίμου τὴν καὶ ἀναγκαίου Σῆραν, καὶ καθυπισχνεῖται τὸ γνήσιον· ἀκούει γὰρ οἷα μετὰ τὸ ἐπιστρέψαι ἐκ πλάνης χορὸς εἰς οἱ πάντες γενόμενοι λέγουσι.

V. 4.

Τὰς ὁδοὺς σου, κύριε, γνώρισόν μου, καὶ τὰς τρίβους σου.

A. I. 135. B.

Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου· οἱ γὰρ πάλαι τὰς τοῦ διαβόλου τρέχοντες ὁδοὺς, νῦν τὰς ὁδοὺς τοῦ κυρίου περιεργάζοντες, τούτέστι τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα, καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἀγιοπρεποῦς πολιτείας· αὗται γὰρ εἰσιν αἱ τρίβου τοῦ κυρίου καὶ ὁ μὲν νόμος, σκιὰν ἔχει καὶ μόρφωσιν τῆς ἀληθείας· τὸ δὲ εὐαγγέλιον, αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, εἰς ἣν ὁδηγεῖσθαι παρακαλοῦσιν ὑπὸ Θεοῦ· καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ἀλήθειά ἐστι, καὶ φέρει ἐπ' αὐτὸν ὁ πατὴρ τοὺς ἐπιζητοῦντας αὐτὸν διὰ πίστεως· οὕτω γὰρ που πρὸς Ἰουδαίους φησὶν· οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐκλύσῃ αὐτόν· τάχα δὲ καὶ ἡ τοῦ νόμου παιδαγωγία, ὁδὸς καὶ τρίβος τοῦ κυρίου λέγεται ἀγούσα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, τούτέστιν ἐπὶ τὸν Χριστόν· περὶ αὐτοῦ γὰρ ἔγραψεν ὁ Μωσῆς· γνώρισον οὖν μοι τὰς ἐν τῷ νόμῳ σκιάς, αἱ τινες εἰκονίζουσι τὴν ἀλήθειαν· παρακαλεῖ δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ μαθεῖν τὰς ὁδοὺς τοῦ Θεοῦ, τούτέστι τὰς οἰκονομίας καὶ τὰς διοικήσεις καθ' ἃς ἄγει τὰ πάντα· καὶ ὁδηγηθῆναι εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν εὐχεται, ἵνα μὴ τὸ ψεῦδος ἀντ' αὐτῆς λαθῶν προτιμήσῃ.

V. 7.

Ἄμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς.

A. I. 136. B.

Ἦκουσαν γὰρ οἱ ἐξ ἔθνων κληθέντες λέγοντος τοῦ κυρίου· λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς· καὶ διὰ τοῦτο προσέρχονται ὁμολογοῦντες ὅτι νεότητος ἔχουσιν ἀμαρτήματα, εἴτε σωματικῆς, εἴτε νοητικῆς, τούτέστιν ἀφροσύνης· πᾶσα γὰρ ἀμαρτία ἐξ ἀφροσύνης· καὶ τινες γηραιὸς ἂν ἀμαρτάνῃ, αὐτὸ τοῦτο νεοληρικὸν ποιεῖ καὶ ἀφρονέστατον ὅτι ἀμαρτάνει· διὸ καὶ νέος ὁ τοιοῦτος λέγεται, ὡς ἐκεῖνος ὁ ἐν εὐαγγελίοις ἄσωτος· νεώτερος γὰρ υἱὸς κακείνου ὠνόμασται· ἐπιλήσθητι οὖν, φασιν, ὧ δέσποτα, ὧν ἡμάρτομεν ἐν τῷ τῆς εἰδωλολατρείας καιρῷ, ὅς ἀφροσύνη σαφὴς ἦν καὶ ὑπευθύνους ὄντας κολάσει καὶ δίκη διὰ τὰ πολλὰ ἡμῶν πλάίσματα, τῆς παρὰ σοὶ μνήμης ἡμῶν ἀξίωσον· οὐ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν· διὰ ταῦτα γὰρ δικαίως ἂν ἐκολάσθη-

μεν ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν σὴν χρυστότητα, καὶ τὸ σοὶ σπρέπον· ὅτι ἔλεῖς τοὺς ὑποπίπλοντας, καὶ τὴν παρὰ σοῦ ζητοῦντας φιλαθροπῖαν· σὺ γὰρ ἔφης, οὐ δι' ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὄνομά μου· ὅρα δὲ ὅτι ἀλισκόμεθα πλημμελοῦντες, ἦτοι διὰ τὸ τὸν Θεῖον οὐκ εἰδέναι νόμον, ἢ διὰ τὸ ἀνεθελήτως ἐκβεβιάσθαι εἰς τὰ μὴ δοκοῦντα Θεῷ· ταύτη τοι καὶ Δαβὶδ ἡμῖν ἐφάνει, ἀμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς· ὁ δὲ Ἰαβὼς ὡς ἀγαθὸν ὄντα τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως οὐκ ἀγνοήσαντα τὴν ἀσθένειαν, μονοουχὶ καὶ αἰτιᾶται μέλλοντα καὶ ἀναδύομενον περὶ τὸ ἀνεῖναι αὐτῷ τὰς ἀμαρτίας· οὕτω τέ φησιν, ἵνα τί οὐκ ἐποίησω τῆς ἀνομίας μου λήθην, καὶ καθαρισμόν τῆς ἀμαρτίας μου;

Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια.

v. 10.

Οἱ μὲν πιστεύοντες καὶ τὰ κεκρυμμένα συνιέναι δύνανται, κατὰ τὸ, ἡμεῖς δὲ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζομενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μελαμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν· περὶ δὲ τῶν μὴ πιστευόντων εἶρηται, ἐὰν μὴ πιστεύσῃτε, οὐδ' οὐ μὴ συνήτε· οὕτως ἀδίδακτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέμειναν· κάλυμμα γοῶν κεῖσθαι ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν φησὶν ὁ ἱερώτατος Παῦλος ἵνῃκα ἀναγινώσκειται Μωσῆς· οἱ τοίνυν ἐξ ἔθνων κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως, ὡς ἤδη σοφισθέντες διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐλλάμψεως, καὶ ἰὰ εὐαγγελικὰ συνιέντες Θεσπίσματα, φασὶν ὅτι πᾶσαι αἱ ὁδοὶ κυρίου, ἔλεος εἰσι καὶ ἀλήθεια· οὐ κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἀποτομία καὶ σκιά· οὔτε γὰρ ἔλεος ἦν τοῖς τὰς Μωσέως παραβαίνουσιν ἐντολάς, ἀπέθνησκον γὰρ ἄνευ οἰκτιρισμῶν ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσιν· οὔτε μὲν ἦσαν ἀλήθεια τὰ νομικά, σκιά γὰρ καὶ τύπος ὁ νόμος ἦν· οὐκοῦν οἱ ἐξ ἔθνων ἀντιδιαστέλλοντες ὥσπερ τῷ νόμῳ τὰ διὰ Χριστοῦ, αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς ἔλεος εἶναι φασὶ καὶ ἀλήθειαν· πῶς γὰρ οὐκ ἔλεος, εἰ καλοῦσι πρὸς ἄφρασιν ἀμαρτιῶν αἱ τοῦ Χριστοῦ ἐντολαί, καὶ λύτρωσιν ἔχουσι τῶν τετυραννημένων ὑπὸ τε τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ σατανᾶ; ἀλήθεια δὲ λατρεύουσιν οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες, οὐ κατὰ τὰς ἐν νόμῳ δυσίας τὰς δι' αἱμάτων καὶ καπνοῦ προσάγοντες· τελοῦντες δὲ μᾶλλον τὴν πνευματικὴν καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ πολιτείαν, καὶ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν προσκομίζοντες εὐοσμίαν· ἀλλὰ τίσιν ἂν γένοιτο αἱ ὁδοὶ κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια, διαβρανοῦσι λέγοντες, ὅτι τοῖς ἐκζητοῦσι τὴν

A. 1. 187.

διαθήκην αὐτοῦ καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, τούτέστι τοῖς ἀνλεχομένοις αὐτοῦ, καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἠρημένοις, διὰ τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, οὐ μὲν τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ τὰς παρὰ Χριστοῦ δοθείσας ἀποσειομένοις ἐπιτάξας· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παθοῦσι τοιοῦτον ὁποῖον Γαλάται πρὸς τὰς τοῦ νόμου σκιάς, ἀνόπιν ἰόντες μετὰ τὴν πίστιν· πρὸς οὓς γράφει Παῦλος· “ ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. „ Καὶ πάλιν· “ ἀπηλλοτριώθητε ἀπὸ Χριστοῦ· οἱ τινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξέπεσατε τοῖς τοιούτοις· „ οὐκ ἂν εἶεν αἱ ὁδοὶ κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια, οὐδὲ γένοιτο ἐντεῦθεν ὄνησις.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ κέ'.

1. 1.

Κρίνον με, κύριε, ὅτι ἐγὼ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπερεύθην.

A. 1. 141.

Τὸ μὲν τοι ἐνλαῦθα εἰσφερόμενον πρόσωπον κρίνεσθαι ζητεῖ, οὐκ ἐπὶ γε τοῖς πεπλημμελημένοις· οὐ γὰρ εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα καὶ πολλὴν ἀρρώστωσιν τὴν εἰς τὸ πλημμελεῖν ἀσθενίαν, καὶ ὀλισθημάτων οὐκ ἐλεύθερον παντελῶς, ἐκ παρρησίας εἰπεῖν τὸ, κρίνον με κύριε· οὐ γάρ ἐστιν ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασι κριθῆναι ἀξιοῦ, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ κατὰ μηδένα τρόπον ἰουδαίοις συμφρονῆσαι δεδυσσεβηκόσι κατὰ Χριστοῦ· ἅ τε γὰρ ἀγαθῶ συνειδότε μαρτυρούμενος, ὅτι καὶ γνήσιον ἔχει τὸ φρόνημα, καὶ τῆς ἰουδαίων σκαιοτήτος εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένον, φησὶ κρίνον με, κύριε, πεπόρευμαι γὰρ ἐν ἀκακίᾳ· ἀκακίαν λέγων τὸ μὴ μετασχεῖν τῆς φαιλότητος καὶ τῆς ἀπονοίας τῶν ἰουδαίων· δεῖ γὰρ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, μὴ πονηροὺς εἶναι ζητήσας, ὁποῖοι ἦσαν οἱ λέγοντες περὶ Χριστοῦ, πόθεν τούτῳ τὰ σημεῖα καὶ ἡ σοφία αὐτή; καὶ πῶς οὗτος οἶδε γράμματα μὴ μαμαθηκῶς; ἢ καὶ διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; ἀλλ' οὗτος ἐν ἀπλήτῃ τῇ πίστει τὸν ἐπ' αὐτῷ παραδεξάμενος λόγον, ἐν ἀκακίᾳ πεπόρευμαί φησιν· οὕτω καὶ γέγραπται· φρονήσατε περὶ τοῦ κυρίου ἀληθοῦ, καὶ ἐν ἀπλότῃ καρδίας ζητήσατε αὐτόν· ἐμφανῆ γὰρ τοῖς τοιούτοις εἰς αὐτὸν καθίστησιν ὡς τῷ ἐκ γεννητῆς τυφλῷ· οὐκοῦν τὸ ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἀπλότῃ καρδίας πιστεῦειν αὐτῷ, τοῦ παντὸς ἂν εἴη πρόξενον ἀγαθοῦ.

1. 1.

Ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἐλπίζων, οὐ μὴ ἀσθενήσω.

1. 1.

Οὐ κατοκνήσω, οὐ περιπατήσομαι· βεβαίαν δὲ ἔξω τὴν αἴτησιν· εἰς σε τὰς ἐλπίδας ἀπογραφάμενος· ἔχω γὰρ σε τὸν δυναμοῦτα με.

- Ὁ μὲν ἐφ' ἑαυτῷ ἢ ἄλλῳ τινὶ ἔχων τὰς ἐλπίδας, ἀσθενήσεται ἂν· ὁ δὲ ἐπὶ τῷ κυρίῳ, οὐδὲν σαλευθείη· εἰ ἐτάσεις, φησὶ, τῆς ψυχῆς μου τὰ πάθη, ἐπὶ τῷ σῶ εὐρήσεις ἐλέει μόνῳ πάντα με τῆς διανοίας πόνον ἔχοντα· τοῦτο δὲ ποιῶν, εὐάρεστος ἔσομαι παρά σοι, τὴν σὴν ἀγάπηςας ἀλήθειαν.

ΨΑΛΜΟΣ κς'.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ πρὸ τοῦ χρισθῆναι.

v. 1.

Ἐφαρμοσθήσεται μὲν καὶ ὁ προκείμενος ἡμῖν ψαλμὸς τῷ προσώπῳ τοῦ νέου λαοῦ τοῦ διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ τέλειωμένου· εἰσκομίζεται γὰρ ἐνταῦθα πνευματικῶς ἀνδριζόμενος καὶ τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀγαθοῖς ἐλπίδα πῆξας ἐπὶ Χριστῷ, καὶ μελετῶν ὅτι μάλιστα τὸ ἀθραυστον εἰς πόνους, καὶ παρακαλῶν τοῖς παρὰ Χριστοῦ νόμοις ἰθύνεσθαι, καὶ πρὸς ὁδὸν εὐθείαν ἀποφέρεσθαι· ἐφαρμοσθεῖη δ' ἂν ὁ αὐτὸς ψαλμὸς οὐκ ἔξω λόγου καὶ τῷ προσώπῳ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ, παρ' οὗ καὶ συντέθειται πρὸ τοῦ χρισθῆναι εἰς βασιλέα· προεγνωκῶς γὰρ τὰ ἐσόμενα διὰ τῆς τοῦ πνεύματος φωταγωγίας, καὶ εὖ εἰδὼς ὅτι προχειρισθήσεται εἰς τὸ βασιλεύειν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, περιπεσεῖται δὲ πάντως καὶ ἀδοκῆλοις πειρασμοῖς πολέμοις ἢ καὶ μάχαις καὶ ἰοῖς ἐκ τῶν περιστάσεων κύμασι, πολλοὶ γὰρ οἱ ἀνέδην τοῖς οὕτω λαμπροῖς ἐπιβουλεύοντες, μονονουχὶ προαναζώννυται τὴν ὀσφύν, καὶ ὡς ἤδη παρόντα καὶ ἐνεστηκότα τὰ ἐσόμενα βλέπων καὶ πρὸς τὸ παθεῖν ἐτοιμάζων ἴην ἑαυτοῦ καρδίαν, ὄπλον δὲ ποιούμενος ἀρράγες ἴην παρὰ θεοῦ ἐπικουρίαν, καὶ ὅτι πάντως περιγενήσεται τῶν αὐτῷ μαχομένων προσδοκῶν, ποιεῖται τὴν προσευχὴν.

A. E. 145.

Ἐκρυψέ με ἐν σκηνῇ αὐτοῦ, ἐν ἡμέραις κακῶν μου ἐσκέπασέ με κ. τ. λ.

v. 5.

Προσαπτέον δὲ τοὺς στίχους καὶ τοῖς κεκλημένοις διὰ πίστεως, καὶ ῥητέον ὅτι ὅτ' ἂν τινες αὐτοῖς θλίψεις καὶ διωγμοὺς ἐπισωρεύσωσι, τότε ὁ θεὸς, καθ' ἃ φησὶν ὁ Μωσῆς, ὡς αἰετὸς σκεπάζει νοσσιὰν αὐτοῦ, οὕτω διεῖς τὰς πτέρυγας δέχεται αὐτούς, καὶ οὐκ ἐφήσι τοῖς ἐθελοκακοῦσι καλυμεγεθεῖν αὐτῶν· τοῦτο γὰρ οἶμαι λέγειν σκηνὴν καὶ σκηνῆς ἀπόκρυφα· οὐ μόνον δέ, φησὶν, ἔκρυψέ με καὶ ἐσκέπασεν, ἀλλὰ καὶ ἐν πέτρῳ ὑψώσέ με· πέτραν δὲ εἶναι φημὲν ἐνταῦθα, ἢ τὴν ἀρράγην καὶ ἀθραυστον τῆς διανοίας παράστασιν εἰς τὸ καρτερεῖν, ἢ τὸν Χριστὸν ἐφ' ᾧ πάντες ἐρειδόμεθα· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ἢ πάντων ἰσχύς,

A. E. 147.

ἢ ἀκατάσειστος ὑποβάθρα· ἐν αὐτῷ δὴ οὖν γεγονότες, διὰ πίστεώς τε καὶ ἀγκισμοῦ ὑψούμεθα· χθοναλὸν γὰρ οὐδὲν ἐν Χριστῷ· ἀποφέρει δὲ μᾶλλον ὑψοῦ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα τοὺς ἀνακειμένους αὐτῷ· ὑψοῦ δέ φημι κατ' ἀρετὴν, καὶ ὅτι χαμαιριφές ἐν τοῖς ἀγίοις οὐδὲν, καθ' ἃ γέγραπται, ὅτι τὰ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν.

ΨΑΛΜΟΣ κζ'.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

Ἰδὲ τὸν παρόντα ψαλμὸν ἐκ προσώπου τῶν πιστευσάντων εἰς Χριστὸν, διὰ δεήσεως εἰς ἐπικουρίαν καλῶν τὸν Θεόν· ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀπανοίας τῶν Ἰουδαίων ποιεῖται κατ' ἄρρηκτον, καὶ ἴσως πρὸς αὐτοὺς κοινῆς ἀποφοιτῆ, καὶ προσοικειουῦσαι ζητεῖ τῷ Χριστῷ πνευματικῶς δηλονότι.

Πρὸς σε, κύριε, ἐκέκραξα.

Τὴν δέ γε κραυγὴν ἐνταῦθα φαρμέν, οὐχ' ὑψηλὴν ἢ μεγάλην φωνήν, ἀνάρμοστον γὰρ ἀγίοις τὸ οὕτω προσεύχεσθαι, ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἕτοιμον καὶ ἐρηγισμένον ἀπερισπάστως πρὸς Θεόν δέχεται γὰρ πῶς τὰς ἰσχυτάς τῶν εὐχομένων φωνάς, ὅταν ὁσίους ἐπαίρωσι χεῖρας ἐν καιρῷ προσευχῆς· καὶ ἀσύνηδες μὲν Ἰουδαίοις τὸ χεῖρας ἐπαίρειν ἐν καιρῷ λιτῆς, ἐντριβῆς δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ ἠεικύνουσι γὰρ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐκλάσεως, τὸ τίμιον σχῆμα τοῦ σωτήριου σταυροῦ· δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματις ἠμειλιχόμενοι ὅτι Χριστῷ καθιεροῦνται, ποιούμενοι καύχημα τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· ὥσπερ γὰρ κοινῶν τῶν παθημάτων αὐτοῦ γεγονότες, αἵροντες τὸν ἐαυτῶν σταυρὸν, καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καθ' ἃ φησιν αὐτός, τὸ τοῦ σταυροῦ πλατύμεθα σχῆμα· πλὴν οὐκ ἐν γυνάϊσι τῶν πλασειῶν Ἰουδαϊκῶς προσευχόμεθα πρὸς τὸ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀνδρόπων, ἀλλ' ἐν κατ' ἀγίῳ Θεῷ συνεσταλμένως χεῖρας ἐπαίρομεν, καὶ τὰς αἰτήσεις προσάγομεν· ὁ γὰρ οἶκος μου, φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται.

ΨΑΛΜΟΣ κδ'.

Κύριε, ἐν τῷ θελήματί σου παρέσχευ τῇ κάλλει μου δύναμιν.

Ad psalmum
28. nihil est
in codic.

Α. 1.

Α. 1. 163. 6.

Ἐν προσώπῳ μὲν σώματος τὸ κάλλος νοεῖται· πλεῖστα δὲ αὐτοῦ τὰ μέρη συνεισφέροντα τοῦ ἐνὸς κάλλους τὸ ἀποτελέσμα, οἷον ὄφ-

θαλμός, ὄφρυς, παρειά, καὶ τὰ λοιπά· κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ τὸ κάλλος ἐννοοῦμεν τὸ πνευματικόν, ἐν γὰρ ἐστὶν ἐκ πολλῶν ἀρετῶν συνηγμένον εἰς τὸ ἀρίως ἔχειν· καὶ ἐν τάξει μὲν ὀφθαλμοῦ τιθέμεθα τὴν πίστιν· ὡς ἐν τάξει δὲ στόματος τὸν ἐν προφορᾷ λόγον, καὶ τὰ ἄλλα ἀνάλογον· πλὴν ἵνα καὶ κάλλος ἐπιγένηται τῇ ψυχῇ καὶ δύναμις τῶν δεόντων ἐπιτελεστικῇ, θείας εἰς τοῦτο χάριτος χρῆζομεν· ὡς τοίνυν ἀνω εἶρηκεν, ὅτι ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ, οὕτως νῦν ὑψοῖ τὸν θεὸν διὰ τῆς εὐχαριστίας λέγων, ὅτι ἐν τῷ θελήματί σου παρ-
 ἔσχου ἰῶ κάλλει μου δύναμιν· καλὸς ἤμην φησὶ κατὰ ἴην φύσιν, ἀσθενῆς δὲ γέγονα διὰ τὸ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ὄφεως νεκρωθῆναι τῷ παρα-
 πτώματι· τῷ οὖν κάλλει μου, ᾧ παρὰ σοῦ ἔλαβον ἐκ τῆς πρώτης κα-
 τασκευῆς, προσέθηκας δύναμιν τὴν τῶν δεόντων πρακτικὴν· καλὴ μὲν οὖν πᾶσα ψυχὴ ἢ ἐν συμμετρίᾳ τῶν οἰκείων δυνάμεων θεωρουμένη· ἐπεὶ καὶ σώματος κάλλος, ἢ τῶν μελῶν συμμετρία· καὶ ὁ αἰσθόμε-
 νος τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς, τὴν εὐχαριστικὴν ταύτην ἀφήσει φωνήν· προ-
 νοητέον τοίνυν ἡμῖν τοῦ κάλλους, ἵνα καὶ ὁ νυμφίος λόγος ἀποδε-
 ξάμενος ἡμᾶς εἴπῃ· ὅλη καλὴ ἢ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἐστὶν ἐν σοί.

Μὴ ἐξομολογήσεται σοι χυῖς· ἢ ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειάν σου;

v. 10.

Οἱ γὰρ ἅπαξ τεθνεώτες, ἀποπαύσονται τάχα που καὶ τοῦ δο-
 ξολογεῖν, προσεπιθεῖεν δ' ἂν οἷς εἰργάσαντο πανίελῶς οὐδέν, μένουσι
 δὲ μᾶλλον ἐν οἷς κατελήφθησαν, καὶ τὸν τῆς καθόλου κρίσεως ἐκ-
 δέχονται καιρόν· οὐκοῦν οἱ ζῶντες, καὶ τοῦ δρᾶν ἔτι τὸ ἀγαθὸν ἔχον-
 τες ἐξουσίαν, ἐπειδὴν εὖ πάθοιεν, εὐλογήσουσί σε, ὃν τρόπον καγῶ
 δέομαι οὖν ἀναχθῆναι ἐκ τοῦ λάκκου, ἐπειδὴ οὐκ ἐξομολογήσειαί σοι
 χυῖς· ζώντων γὰρ ἴδιον τὸ ὑμνεῖν σε· οἱ δὲ εἰς χυῖν διαλυόμενοι, πῶς
 ἂν δυνηθεῖεν τοῦτο; λέγοι δ' ἂν καὶ Δαβὶδ πρὸς θεὸν περὶ ἑαυτοῦ·
 μαθεῖν βούλομαι τίς ὠφέλεια ἢ ἐμοὶ ἢ ἐτέροις ἐκ τοῦ αἵματός μου;
 ἢ τί πλέον ὑπάρξει ἐκ τοῦ ἐμὲ ἐλθεῖν εἰς διαφθοράν;

A. 1. 165.

ΨΑΛΜΟΣ λ΄.

Ἐπὶ σοί, κύριε, ἠλπισα· μὴ κατασχυνηθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα.

v. 2.

Πειραζομένου μὲν ἢ φωνῆ, πλὴν οὐπω κατεπληχότος, ἤγουν κατ-
 ἐνηνεγμένου πρὸς ἀνανδρίαν, ὑφορωμένου δὲ μᾶλλον μὴ ἄρά πως ἦτ-

A. 1. 166. b.

ταν γένοιτο τοῦ διώκοντος· ἐπὶ σοί, φησιν, ἤλπισα· σοῦ γὰρ μὴ βοηθοῦντος, ἀνένητος εἰς τὸ σᾶσαι περιβολή· μακάριος οὖν ὁ πάσης ἐλπίδος τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἑαυτὸν ἀποσλήσας, καὶ μόνην ἔχων ἑαυτοῦ ἐλπίδα τὸν Θεόν· ὡς γὰρ ἐπικατάρατος ἀνθρώπος ὅς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, οὕτως εὐλογημένος ὁ ἐπιστηριζόμενος τῷ κυρίῳ· οὐ γὰρ ἐπιδέχεται ἐπαμφοτερισμὸν ἢ εἰς Θεὸν ἐλπίς· οὐδὲ καλιδέχεται ὁ κύριος ὀλόκληρον τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν βοήθειαν τῷ πότῃ μὲν ἐπὶ χρήμασιν ἠλπιότι καὶ δόξῃ ἀνθρωπίνῃ καὶ δυνάμει τῇ κατὰ κόσμον, ποτὲ δὲ αὐτὸν ὡς ἐλπίδα ἑαυτοῦ προβαλλομένῳ· ἀλλὰ δεῖ ἀληθινῶς ἐπανασπαύεσθαι τῇ παρὰ Θεοῦ βοηθείᾳ, ὥστε λέγειν μετὰ τοῦ Δαβίδ· ἐπὶ σοί, κύριε, ἤλπισα· μὴ καταισχυνοθῆην εἰς τὸν αἰῶνα· ἡσχύνθην φησὶν ἡμαρτηκῶς, ἱκετεύω δὲ μὴ μέχρι πολλοῦ τὴν αἰσχύνην ἐπιμεῖναι μοι, διὰ τὴν ἐπὶ σοί μοι γενομένην πεποίθησιν· μὴ τοίνυν εἰς τὴν ἐμὴν ἀποβλέψῃς ἀμαρτίαν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν διακόντων με παρανομίαν· εἰ γὰρ καὶ βασιλεὺς ἦν ὁ Δαβίδ, καὶ πλούτῳ περιεῤῥεῖτο, καὶ νίκαις ἐκόμα ταῖς κατ' ἐχθρῶν, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῷ συμβαλεῖσθαι ἐπέπειστο, μόνην δὲ τὴν ἐπὶ κύριον ἐλπίδα· διὸ ἱκέτευε ταύτης μήποτε ἐκπεσεῖν· καὶ ὁ ἐλπίσας δὲ τυχεῖν τοῦ τέλους τοῦ ἀποκειμένου τοῖς ἀγίοις, οἶδε μὴ καταισχυνοθῆσεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα.

V. 2.

Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥῦσαί με καὶ ἐξελοῦμαι*.

C. f. 60. b.
ita cod.

Τούτέστιν ἐν τῷ Χριστῷ ῥῦσαί με ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου καὶ ἐξελοῦμαι ἀπὸ τῆς ἐν γενένη κολάσεως· γέγονε γὰρ ἡμῖν δικαιοσύνη· οὐκ ἔστι γὰρ ὄνομα ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς· ἔφη γὰρ· ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἡ θύρα· καὶ χαρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε τί ποιεῖν ἀγαθόν.

V. 4.

Καὶ ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ὀδηγήσεις με καὶ διατρέψεις με.

A. I. 167.

Ἐπεται καὶ ταῦτα τῇ πρὸ αὐτῶν θεωρίᾳ· κραταίωμα γὰρ καὶ καταφυγὴν ὀνομάσας ἑαυτοῦ τὸν τῶν ὅλων Θεόν· διαβρανοῖ προστιθεὶς ὅτι ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦτέστι τῆς δόξης, ὀδηγεῖ καὶ διατρέφει τοὺς ἐκ διανοίας εἰλικρινοὺς καὶ ἀγάπης βεβαίως ὑπ' αὐτῶν γεγονότας, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα φρονεῖν καὶ δρᾶν ἡρημένους· εὖ δὲ δὴ σφόδρα τὸ ὀδηγήσεις με φησὶ, καὶ διατρέψεις με· καλορθοῦται γὰρ οὐχ' ἑτέρως ἀρετῇ, πλὴν ὅτι διὰ δύο πραγμάτων, γνώσεως φημὶ καὶ

εὐσθενείας πνευματικῆς· μετρίάζει δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν ἀξιώων τυχεῖν, διὰ δὲ τὸ θεῖον ὄνομα.

Εἰς χεῖράς σου παραδίδομαι τὸ πνεῦμά μου.

v. 6.

Κατὰ δὲ διάνοιαν, ἐφεδρεύσαντες αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, συνελάβοντο αὐτὸν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ· πολλαὶ γὰρ αἱ τοῦ βίου παγίδες μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς· ὡς ἴην ψυχὴν οὖν πολεμούμενος, σῶμαλος γὰρ τοῖς ἀγίοις ὀλίγη φροντίς, καὶ πρὸς τῶν ἀπατεῶνων τρωθῆναι φοβούμενος, τὸ πνεῦμα παρατίθεται τῷ θεῷ, τὰς προνοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις χεῖρας καλῶν· τῷ δὲ παρόντι ῥητῷ καὶ ὁ σωτὴρ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένος ἐχρήσατο· πνεῦμα δὲ πολὺ μὲν τὴν διάνοιαν ἢ γραφὴν καλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς παρθένου, ἵνα ἡ ἀγία πνεύματι καὶ σῶματι ποτὲ τὴν ψυχὴν, ὡς παρ' Ἰακώβω, ὡσπερ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἐστὶ· ποτὲ δὲ τὸ συνεζυγμένον τῇ ψυχῇ συνειδὸς, ὡς τὸ, τίς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ; τὸ δὲ προκείμενον, κατὰ τοὺς τρεῖς νοηθήσεται τρόπους· ὁ μὲν τοι Δαβὶδ παρὰ τῶν πολεμίων ἀλοὺς, ὑπὸ θεοῦ λελυτρώσθαι φησὶ καὶ ὡς μὴ δὲ ψευθεῖς τῶν ἐλπίδων, οἰκείως θεὸν ἀλήθειαν αὐτὸν ὀνομάζει.

A. f. 167. b.

Ἐστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου.

v. 9.

Εἰ μὲν οὖν τὸ εὐρύχωρον ταυτόν ἐστι τῇ ὁδῷ τῇ πλατείᾳ, ἢ τις ἐστὶν ἡ φιληδονία, εὐχαριστεῖ ὁ δίκαιος διότι ἐν τῷ περιγεῖῳ τόπῳ τυγχάνων, ἐν ᾧ διὰ τὰς ἐμφωλευούσας κακίας τὸ ζῆν ἐστὶν ἐπισφαλές, στάσιν ἔσχε τοῦ μὴ τῆδε κἀκεῖσε πρὸς τῶν παθῶν περιφέρεισθαι· εἰ δὲ ὡς ἐπαινετὸν φησὶ τὸ εὐρύχωρον, ὁμολογεῖ χάριν ὅτι θλιβόμενος οὐ στενοχωρεῖται, πλατυνόμενος καὶ τοῖς πόνοις ἐγκατερῶν.

A. f. 168.
C. f. 61. b.

Ἐλέησόν με, κύριε, ὅτι θλίβομαι.

v. 10.

Δοκεῖ μὲν πως οὐ σφόδρα συνάδειν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις ἢ τοῦ προκειμένου διάνοια· ἔρεῖ γὰρ τις ἴσως ὅτι ὁ ἐν εὐρυχώρῳ λέγων τοὺς ἑαυτοῦ στήναι πόδας, πῶς ἐνθάδε θλίβεσθαι φησὶν ὡσπερ εἰς λήθην ἐνεχθεῖς ὧν ἔφησε; τί οὖν ἐροῦμεν; αἰσθάνεται μὲν τῆς χάριτος τῆς διὰ Χριστοῦ, καὶ δὴ τεθαύμακε τῆς ἐπικουρίας τὸν τρόπον· ἀλλ' οἷον οὐπω τυχῶν, ἀναμασσᾶται τὰ διηγήματα, καὶ τῶν πρὸ τῆς χάριτος διαμνημονεύει κακῶν, ἵνα καὶ ἔτι μειζόνως ὁ σῶσας θαυμάζηται τίς δὲ ἢ θλίψις, διεξοδικώτερον ἐκφράζει.

A. f. 168.
D. f. 91.

V. 12.

Παρά πάντα τοὺς ἔχθρους μου ἐγενήθην ὄνειδος κ. τ. λ.

A. E. 168. D.

· Ha end

Κἀν ἐπὶ τὸν ἔξομολογούμενον δὲ ἐν τῷ ψαλμῷ λαμβάνηται, τὴν πολλὴν αὐτοῦ τὰ τε πρὸ τούτων ῥητὰ καὶ τὰ νῦν παρίστησι κάκωσιν· γέγονα γάρ φησιν ὄνειδος παρ' ἐχθροῖς * ὡς ἐμαυτὸν κατὰ κέλευθον εἰκῆ, καὶ τοῖς γνωστοῖς καὶ γείτοσι φόβος, δεδίοσιν οἰμαί που μὴ ἄρά πως καὶ ἀπολοίμην διὰ τὴν ἐν τῇ πρὸς θεὸν ἔξομολογήσει βλεπομένην ταιλαίπαριαν, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ἧς ἐνεδεικνύμενη μετανοίας· σάκκω καὶ σποδῶ κατὰ τρυχώμενος, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας κλαίων, καὶ τοῖς οὕτως ἀνιαροῖς ἐκτικόμενος πόνοις· καὶ οἱ θεωροῦντες ἔξω ἀπ' ἐμοῦ πεφύεασιν ἀπεγνωκῆες μου ἦν σωτηρίαν ὡς ἤδη γεγονός τις νεκροῦ· ἴαχα που μαίνεσθαι λέγοντες, καὶ οὐδὲ ὄλως ἐπίστανται τοῦ ζῆν· ὥστε καὶ εἰς λήθην πέμψαι τὰ κατ' ἐμὲ, οἰησῆναί τε ὅτι σκευὸς εἰμι ἀχρεῖον καὶ ἀπολωλός· φευγόντων γάρ αὐτῶν ἐν λήθῃ γέγενημαι, ὥσπερ ἀμέλει καὶ νεκρός· ἐδόκουν δὲ καὶ παρερρίφθαι ὡσπερ τῶν σκευῶν τὰ ἀτιμώτατα καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξια, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἐπιζητούμενα.

V. 13.

Ἐπέλησθην ὡσεὶ νεκρός ἀπὸ καρδίας.

D. E. 91. B.

Ἐπὸ καρδίας, τούτέστι ἀπὸ τοῦ νοῦς καὶ τῆς μνήμης.

V. 14.

Ὅτι ἤκουσα ψόγον πολλῶν παραικούντων κυκλῶσεν.

A. E. 169.

Ἰάχα δὲ τὸ ἤκουσα ψόγον, αἰτία ἐστὶ τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων ὡς ἂν εἰ λέγοι· οὐ μάτην ἐμαυτὸν ἐκάκουν, ἀλλὰ διότι οἱ ἀφανεῖς ἔχθροί περιπεσόντος μου τῇ ἁμαρτίᾳ, συνετάσσοντο πρὸς ἀλλήλους, ὅπως τὴν ἐμὴν ψυχὴν διαρπάσωσι διὸ τῇ πολλῇ κακώσει, τὸν θεὸν ἐπεσπώμενη εἰς ἔλεον.

V. 16.

Ἐν ταῖς χερσὶ σου εἰ κληροί μου.

A. E. 169.

Ἢ οἱ παρὰ θεῶ κληροί, περὶ ὧν ὁ θεὸς φησὶ Δαβίδ· τὰ ἐν ἐλπίσιν εἰσὶν ἀγαθὰ τοῖς εὐσεβοῦσιν ἐπηγγελμένα· ἃ καὶ ἀποδώσει αὐτοῖς [κατὰ] καιρόν.

V. 17.

Ἐπίφανεν τὸ πρέσωπέν σου ἐπὶ τὸν οὐρανόν σου.

A. E. 169. B.

Ἐποπτείας μὲν ἀξιοῖ θεὸς τὸν ἐπιεικῆ καὶ εὐήνιον καὶ τῷ θεῷ φόβῳ κατεσταλμένον ἀποστρέφεται δὲ τὸν δυσάγωγόν τε καὶ δυσμαχῆ καὶ ἐν οὐδενὶ τιθέμενον τὸ δοκοῦν αὐτῷ· ἐστὶ δὲ οὐδενὶ τῶν εὖ φρονοῦντων ἀμφίβουλον, ὡς ἀμείνους ἔσονται παντὸς πειρασμοῦ καὶ τῆς τῶν πολεμούντων ἐπιβουλής, οἱ περ ἂν ἔχοιεν αὐτοῦ τὴν ἀντίληψιν· ὡσπερ γὰρ ἡλίου μὲν ἀναλείλατος λύσει τὸ σκόλος, ὑπὸ γῆν δὲ γενο-

μένου διαδέχεται νύξ, ἐν ἣ προΐασιν ἐκ τῶν οἰκείων καταδύσεων θῆ-
ρες ἄγριοι, καὶ ἄνδρες κακουργίας ἐργάται, οὕτως ἀποστρεφομένου
μέν τινα τοῦ Θεοῦ, οἱ τῆς ψυχῆς ἐχθροὶ ἐπανίστανται ἐπιλάμπαν-
τος δὲ αὐτοῦ τὸ φῶς τῆς θεότητος, ὃ δὲ Θεοῦ πρόσωπον φησὶν ἡ γρα-
φή, ἀποτρέπονται πάντες οἱ τὰ σκότους ἄξια δρῶντες· οὗ δὲ τυχεῖν
ἀξιοῖ καὶ ὁ προφήτης, οὐ διὰ πράξεις ἰδίας, δι' ἔλεος δὲ τοῦ Θεοῦ·
οὗτος γάρ μοι, φησὶ, μόνος τρόπος τῆς σωτηρίας, εἰ τὸ σὸν ἐπιφά-
νοις πρόσωπον.

Κύριε, μὴ καταίσχυνθείην, ὅτι ἐπεκαλεσάμην σε.

v. 18.

Τοῖς ἀθέοις οὐκ ἐμοὶ προσῆκον ἐστὶν αἰσχύνασθαι πάθοιεν δ' ἂν
τοῦτο δικαίως οἱ ἀσεβεῖς, τούτέστιν οἱ μὴ εἰδότες σε, μήτε μὲν τὴν
σὴν ὁμολογοῦντες θεότητα καὶ ὑπεροχὴν, ἀνατιθέντες δὲ μᾶλλον τοῖς
δαιμονίοις τὴν κυριότητα, καὶ τὸ κατάρχειν τῶν ὄλων ἐκνευρωτικότες
τῷ σατανᾷ, καὶ τοὺς ἑαυτῶν κλήρους ἀνατιθέντες ἐκείνοις· αὐτῶν δ'
ἂν εἴη καὶ τὸ βαδίζειν εἰς ἄδου, καὶ συνταρταροῦσθαι τοῖς αὐτόδι
καθειργμένοις, οὓς καὶ ἰδίους Θεοὺς ἐπεγράφοντο.

A. f. 169. b.

Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, κύριε, ἧς ἐκρυψας τὰς φεβουμένους σε·

v. 20.

ἔξαιργάσω τὰς ἐλπίζουσιν ἐπὶ σέ ἐναντίον τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων.

Δοκεῖ δὲ πως ἀσυναφὲς εἶναι τὸ ἐκρυψας, πρὸς τὸ ἐξαιργάσω· εἰ
γὰρ ἐκρυψε τὸ τῆς χρηστότητος πλῆθος, πῶς ἐξαιργάσατο πάλιν αὐ-
τὴν ἐναντίον τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων; οὐκοῦν τὸ ἐκρυψε νοητέον, ἀντὶ
τοῦ ἀπόθετον ἦσαν τεθησαυρισμένην τοῖς οἰκείοις καὶ μένοις τὴν χρη-
στότητα ἐποιήσατο, πλὴν ἐναντίον τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, τούτέστιν
ἀγνοοῦντος οὐδενός· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἀγαθός ἐστιν ὁ τῶν ὄλων
δημιουργός, οὐκ εἰς ἀπαντίας ἀπλῶς ἀλλ' εἰς ἐκείνους μᾶλλον οἱ περ
ἂν ἐν ἰδίαις ψυχαῖς τὸν Θεῖον ἔχοντες φόβον; τούτοις γὰρ ἀπέκρυψε
τούτέστιν ἀπέθετο ἰδικὸν ἄστέρ τινα κλήρον τὸ τῆς χρηστότητος πλῆ-
θος· καὶ οὐκ ἐν μόναις ἐλπίσι τὸ χρεῖμα αὐτοῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξαιρ-
γάσατο πλειστάκις, τούτέστι καὶ διὰ πραγμάτων αὐτῶν γέγονεν ἐμ-
φανές· οἷον ἐπεπόλασέ ποτε σκότος τοῖς Αἰγυπτίοις βαδῶ καὶ τριή-
μερον· ἀλλ' ἡ χρηστότης τοῦ σάζοντος τοὺς ἀνακειμένους αὐτῷ, τοῦ
σκότους ἀπείρατον ἐτήρει τὸν Ἰσραὴλ· ἀπολώλασι τὰ πρῶτότοκα τῶν
Αἰγυπτίων ἐν μιᾷ νυκτὶ, ἐν δὲ γὰρ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ οὐδὲ κύων ἔβρυ-
ξεν, ἀλλ' ἦσαν ἐκτὸς κληγῆς παντελῶς, ἀπείργοντος Θεοῦ τὸν ὄλο-

A. f. 170
K. f. 66. b.

Θραυτήν ὄρας ὅπως ἐναντίον τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, τούτέστι παρ-
 ρησία καὶ φανερώς ἐξειργάσατο τὸ τῆς ἑαυτοῦ χρηστότητος πλήθος
 εἰς τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτόν; ἦν καὶ οἷον ἔκρυψεν, ἐπεὶ μὴ πᾶσιν
 ἐξὸν μελασχεῖν αὐτῆς· τέλειται γὰρ μόνοις, ὡς ἔφην, τοῖς φοβουμέ-
 νοις αὐτόν· καὶ οὐκ ἄμισθος ἢ εἰς Θεὸν ἐλπίς, σωτηρίας δὲ μᾶλλον
 τῆς παρ' αὐτοῦ προμνήστρια, καὶ πολλὴν τοῖς κεχρημένοις ἐμποιοῦσα
 τὴν ὄνησιν· κρύπτεις οὖν, φησι, τὴν σὴν χρηστότητα, τούτέστι φυλάτ-
 τεις τοῖς φοβουμένοις σε· ἐπεὶ καὶ εἰς τοῦτο αὐτὴν ἐξειργάσω, εἰς τὸ
 παρασχεῖν τοῖς ἐλπίζουσιν εἰς σέ· καὶ παρέξεις γε αὐτὴν ἐνώπιον,
 ὥστε πάντας ἰδεῖν ἐν καιρῷ ἀμοιβῆς διδομένην τοῖς ἀξίοις· ἑτέρως δὲ
 τὸ πλήθος τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ κεκρυμμένην ἔχει τὴν ὠφέλειαν,
 καὶ οὕτω νῦν τηλαυγῶς καθοραῖται, ἀναμένει δὲ τοὺς ἐπερχομένους
 αἰῶνας, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι.

v. 22.

Ἐὐλογητὸς κύριος, ὅτι ἐθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν πόλει περιοχῆς.

A. f. 170. b.
 D. f. 92. b.

Τὴν πρὸς Θεὸν ἔντευξιν εἰς ἀγαθὸν κατέστρεψε τέλος, εὐλογῶν
 τὸν Θεὸν ἐφ' οἷς εὖ πέποιθε· δι' ἐμοῦ γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη· ὅτι
 μυρίων ἐπ' ἐμὲ συστάντων πολέμων, καὶ δίκην μεγάλης πόλεως τὴν
 ἐμὴν ψυχὴν πολιορκεῖν πειρωμένων, ὁ ἐμὸς φύλαξ φραγμὸν μοι περι-
 βαλὼν, τὸ ἔλεός σου θαυμαστὸν ἔδειξας· οὕτως με σώσας, ὥσει καὶ
 πόλιν τείχει περιβεβλημένην ὀχυρῶ· μᾶλλον δὲ πόλιν περιοχῆς αὐ-
 τὸν τὸν υἱὸν ὀνομάζει τὸν ἀποκρυπτοντα τοὺς ἀγίους καὶ οἷον κατα-
 πυκάζοντα καθάπερ ἐν σκηνῇ, ἔξω τὲ τιθέντα καὶ ἀνθρώπων ταρα-
 χῆς καὶ ἀντιλογίας γλωσσῶν· ἢ τάχα που τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ τὴν
 τῶν ἀγίων καλεῖ πόλιν, τὴν ἀπόρθητον τῷ σατανᾷ, τὴν ἀνάλωτον παν-
 τελαῶς, τὸ μέγα καὶ ἀσφαλὲς καὶ ἀκαταμάχητον τεῖχος· πύλαι γὰρ
 ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς· πλὴν ὅτι τὸ ἔλεος οὐκ ἔξω τῆς ἀγίας
 πόλεως δίδεται μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς οὖσιν ἐν αὐτῇ· ἐν αὐτῇ γὰρ τε-
 θαυμασθῆναι φησὶν αὐτό· ἦν πόλις περιοχῆς ἣς οὐν τετειχισμένη, ἢ
 ἀπαθείας ψυχὴ τοῦ Δαβίδ, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀπαθείας τεῖχος καθελόντες
 οἱ ἐχθροὶ μετὰ τῆς Βηρσαβεῆ· εἰσῆλθον πρὸς τὸν Δαβίδ· διόπερ καὶ
 ἐν τῷ πεντηκοστῷ ψαλμῷ παρακαλεῖ τὸν κύριον ἵν' οἰκοδομηθῇ τὰ
 τεῖχη Ἱερουσαλήμ.

ΨΑΛΜΟΣ λα΄.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ συνέσεως. Μακάριαι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι.

v. 1.

Τὴν κακοπάθειαν αὐτοῦ τὴν πολλὴν ὁ Δαβὶδ προβαλλόμενος, ἦν ἐν τῇ μετανοίᾳ ὑπέμεινε, μακαρίζει τοὺς ἀταλαιπώρως ἀφέσεως τετυχηκότας διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας· συνέσεως δὲ ἐπιγράφεται ὁ ψαλμὸς, διὰ τὸ ταύτης μάλιστα δεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους· ὅτι δὴ σφόδρα ἐκνευκότες ἐπὶ τὰ πάθη, ἵπποις καὶ ἡμιόνοις ἀπεικάσθησαν ἢ ἐπὶ σῦνεσιν προῖρέπεται, ἐπεὶ πολλὰ κεκρυμμένα ὁ ψαλμὸς ἔχει, καὶ χρεῖα συνέσεως τῷ ἐντυγχάνοντι.

A. F. 171. b.

Μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσται κύριος ἀμαρτίαν.

v. 2.

Τρίτη τίς αὕτη τάξις τῶν ἀμαρτανομένων, ὧν ἡ μὲν πρᾶξις οὐκ ἐπαινετὴ, τὸ δὲ τῆς γνώμης ἀνεύθυνον· ὁ μὲν οὖν πρῶτος στίχος ἀρμόσειεν ἂν τοῖς ἠλεημένοις διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος· ἐκείνων γὰρ ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι· ὁ δεύτερος δὲ τοῖς ἐθέλουσι μετανοεῖν· ἐπικαλύπτονται γὰρ αὐτῶν αἱ ἀμαρτίαι διὰ τῆς μετανοίας, καταχωννύτος ὡσπερ αὐτὰς ταῖς ἀμνηστίας τοῦ φιλαγάθου θεοῦ, ὡς μηκέτι βούλεσθαι μὴ δὲ ὄραν αὐτάς· τοῖς γὰρ ἀμαρτοῦσι μετὰ τὴν ἄφεσιν, οὐκέτι δευτέραν ἄφεσιν, ἀλλ' ἐπικάλυψιν ἀμαρτιῶν παρέχει διὰ τῶν δευτέρων κατορθωμάτων, καλύπτειν τὰ προημαρτημένα συνεχώρησεν· ὁ δὲ τρίτος τοῖς σφαλεῖσι μὲν, πλὴν οὐκ ἀπὸ γνώμης ἐθελοκάκου καὶ πονηρᾶς.

A. F. 171. b.

Σὺ μου εἶ καταφυγὴ ἀπὸ θλίψεως τῆς περιεχούσης με.

v. 7.

Μέγα τὸ μὴ φρονεῖν ἐφ' ἑαυτῷ, εἰδέναι δὲ μᾶλλον τὸν ἐξελεσθαι δυνάμενον, ὅταν ἡμῶν κατατρέχῃσι λογισμοὶ καὶ θλίψεις αἱ δι' εὐσέβειαν σκηπτοῦ δίκην ἐμπίπτουσαι καὶ θορυβοῦσαι.

A. F. 172. b.

Τὸ ἀγαλλιάμα μου, λύτρωσάι με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με.

v. 7.

Ταῦτα φησὶν ὡς ἐκ προσώπου τῶν δεδιφηκότων τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν, δι' οὗ τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς διεκρουσάμεθα δυσθυμίαν· μέλημφιασάμεθα δὲ ὡσπερ εὐφροσύνην καὶ χαρὰν, θανάτου καὶ ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένοι· καὶ τί γὰρ οὐχί, τῶν ἀνωθεν καταπλουτήσαντες ἀγαθῶν; κυκλοῦσι δὲ τοὺς ἀγίους οὐκ ἀνθρώποι μόνον δυσσεβεῖς καὶ ἀλιτήριοι, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὰ τὰ φιλοκάκουργα τῶν δαιμόνων στίφη.

A. F. 172. b.

v. 8.

Συνετιῶ σε καὶ συμβιβῶ σε ἐν ὁδῷ μου ταύτῃ ἢ σὺ περεύσῃ.

Εὐξαμένην λυτρωσιν ἐχθρῶν, ἀντιφθέγγεται θεὸς ὁδηγήσειν ἐπαγγελόμενος ἐν εὐθείᾳ ὁδῷ συνετίσω σε γάρ, φησι, καὶ ὑποδείξω σοι ὁδὸν ἣν ὁδεύσεις ἐπὶ τὸ τρισμακάριον ἄγουςαν τέλος, καὶ ἔσομαι πάντως τε ἐποπτεύων τὰ κατὰ σέ, ὅπως ἐκ τῶν φωτιστικῶν αὐγῶν φωτιζόμενος, τὴν ὁδὸν βλέπειν ἔχῃς τὴν ἐπηγγελμένην σοι.

v. 9.

Ἐν κηρῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγέαις.

A. L. 173. b.
C. F. 66. d.

Ὡς πρὸς τὸν θεὸν ἀποστρέφει τὸν λόγον· ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐσίν· τοὺς μὴ βουλομένους μέλανοιεν, οἷά τινι χαλινῷ τῇ παιδείᾳ ἐπίστρεψον πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ σκισητικὸν καὶ ἀφηνιαστικὸν ἀποθεμένους, τό τε ἀπειθές καὶ σκληρόστομον, τῷ σῶ ζυγῷ τούτους ὑπόβαλον· καὶ μὴ εἰσῆς τὸν χαλινὸν τούτους ἐνδακόντας ὀρμηῆσαι ἐπὶ τὸν κρημνὸν ἢ τὸ βάραινον· ἀλλὰ περιαγαγὼν τὸν αὐχένα τῇ χειρὶ, ἐπὶ τὴν σώζουσαν ἰδὸν κατεύθυνον· εἰ γάρ τις ἀπόσχοιτο τοῦ κακοῦ, καὶ εἰς σύνεσιν ἀναδραμῶν τὴν ἀνθρώπων σρέπουσαν ἀποσκευάσοιτο μὲν φρόνημα τὸ κτηνοπρεπές, γένοιτο δὲ σοφὸς καὶ ἀρτίφρων ἀνὴρ, τότε δὴ ἐλπίδα καὶ καταφυγὴν ἑαυτοῦ ποιήσει τὸν συνετίσαντα θεόν· τότε κυκλωθήσεται καὶ αὐτὸς ἐλέω καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενήσεται τοῦ σώζειν εἰδότος καὶ δυναμένου θεοῦ.

v. 11.

Εὐφράνησθε ἐπὶ κύριον, καὶ ἀγαλλιᾶσθε δίκαιαι.

A. L. 173. b.
C. F. 66. d.

Ὡς ἄγαν σοφὸν τῆς ᾠδῆς τὸ συμπέρασμα· ἀποτρέπει γὰρ ἐπὶ τινι τῶν κοσμικῶν ἐπαγάλλεσθαι, ἐπὶ θεῷ δὲ μᾶλλον χαίρειν παραινεῖ· εἶεν δ' ἂν ταῦτα χαρισμῶν δηλονότι πνευματικῶν διανομαί, καὶ γερῶν ἐλπίς· πλὴν οὐχ' ἅπασιν ἂν πρόποι χαίρειν ἐπὶ θεῷ, ἀρμόσοι δ' ἂν μᾶλλον τοῖς δικαιοσύνης ἐρασταῖς· τούτων ἐστὶ τὸ ἐπὶ μόνῳ θεῷ ἀγαλλιᾶσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῷ καυχᾶσθαι κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, ὁ καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυχᾶσθω, παρεγγυώμενον.

ΨΑΛΜΟΣ λβ'.

v. 1.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίων.

A. L. 173. b.
C. F. 66. d.

Καί γε ἄδεσθαι φημὲν τὸν μετὰ χεῖρας ψαλμὸν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, εἶπουν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν Χριστοῦ, ὃς καὶ ἀνομάσθη Δαβὶδ διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν· ἐξέφυ γὰρ ἐξ αἵματος Ἰεσσαὶ καὶ Δαβὶδ· περιέχει δὲ τῆς προκειμένης ᾠδῆς ἡ δύναμις

πρῶτον μὲν πρόκλησίν τινα καὶ προτροπὴν ἁγίοις γὰρ χρῆναι δοξολογεῖν καὶ ᾄδᾶς τὰς χαριστηρίους ἀνάπτειν. Θεῶ σῶσαντι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀνακεφαλαιωσαμένῳ τὰ πάντα ἐν Χριστῷ τὰ τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅς πάντας ἡμᾶς ἐξείλετο τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος καὶ σκαιοτήτος· εἶτα πρὸς τοῦτο, λόγος εὐθύς εἰσκομίζεται μυσταγωγικός, δι' οὗ μανθάνομεν ὡς ἄμαχον ἔχει τὴν χεῖρα Χριστὸς καὶ τὸ νεῦμα παναλκῆς, καὶ μὴν καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος, καὶ δόξαν Θεοπρεπῆ καὶ ὑπερκόσμιον ὑπεροχὴν ἀποφαίνει γὰρ αὐτὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων· τῷ γὰρ λόγῳ, φησὶ, κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· διδάσκει δὲ πρὸς τοῦτοις ὡς ἐστὶ καὶ πανεπίσκοπος, καὶ πανδερεκὲς τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίησιν ὄμμα, καὶ ἐκάστου τροχιάς περισκέπτεται· ἐπιφέρει δὲ ὡσπερ χρησίμῳ τι καὶ ἀναγκαῖον τῇ προτεθείσῃ μυσταγωγίᾳ τὸ συμπέρασμα· καταδείκνυσι γὰρ ὅτι σαθρὰ μὲν καὶ εὐδιάκλαστος ἡ ἐπ' ἀνθρώποις ἐλπίς· καὶ οὐκ ἂν ἀρκέσειέ τις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὸ δύνασθαι σῶζειν ἑαυτὸν, εἰ μὴ ἐπαμύνοι θεός· διακείσθαι τε οὕτω παρασκευάζει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ὡς τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἐπείγεσθαι κατακολουθεῖν, καὶ ἐπ' αὐτῷ πεσοιδέναι, εἰδέναι τε βεβαίως ὅτι παντὸς ἔξω τίθησι πειρασμοῦ, καὶ ἀμογητὶ διασώζει τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεσοιδότας· ἄρχεται οὖν τῆς ᾄδῆς καὶ φησὶν.

Ἄγαλλιᾶσθε δίκαια ἐν κυρίῳ.

v. 1.

Ἐν αὐτῷ οὖν γενόμενοι τῷ κυρίῳ, καὶ καθ' ὅσον ἐσμὲν δυνατοὶ κατοπτρεύοντες αὐτοῦ τὰ θαυμάσια, οὕτως συναγάγωμεν ἐκ τῆς θεωρίας ταῖς καρδίαις ἡμῶν εὐφροσίνην· καὶ ἵνα συνελὼν εἶπω, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀγαλλιᾶσθαι τοὺς δικαίους ἐν κυρίῳ, τὸ φρονεῖν ἐλέσθαι μόνον τὰ αὐτῷ θυμῆρη καὶ φίλα, καὶ γλίχασθαι μὲν τῶν ἀρίστων ἐπιτηδευμάτων, ἀποφοιτᾶν δὲ τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ τύρβης.

A. C. 175.

Ἐξομολογήσθε τῷ κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ ψάλατε αὐτῷ.

v. 2.

Ἐν ἑτέροις γέγραπται ψαλμοῖς, πῆ μὲν ὅτι ἐκουσίως θύσω σοι· πῆ δὲ αὖ, ἐκ θαλήματός μου ἐξομολογήσομαι αὐτῷ· δι' ὧν σημαίνει τὸ μὴ ἀβουλήτως μὴ δὲ οἷον ἐν κατηφείᾳ καὶ ὀκνηρῶς ποιεῖσθαι δεῖν τὰς εὐχὰς, ἀλλ' ἐκ διανοίας ἀγαθῆς καὶ ἐκ φρονήματος ἰλαροῦ· τοῦτο κἀνθάδε παραδηλοῦσθαι φημὲν, ὡς ἐν τάξει παραδείγματιος παρενεγ-

A. C. 175. b.

κόντος τοῦ λόγου τοὺς κιθάρα καὶ ψαλτηρίῳ κεχρηῆσθαι κατειθισμένους· οὐ γάρ τοι τὸ διὰ χορδῶν ἀνακρούειν μέλος ἐπιλάττει τὸ πνεῦμα οὔτε μὴν κοσμικῶν ἀθρομάτων ἀπτεσθαι κελεύει τοὺς τῆς νοητῆς εὐθύτητος ἐπιμελητῆς, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀγιοπρέπους θυμηδίας ποιεῖσθαι κελεύει τὰς δοξολογίας· εἰκὸς δὲ ὅτι τοῖς ἀρχαίοις ἔδει ἀκολουθῶν ὁ ψάλλον, ἐνταῦθα διαμέμνηται τῶν ὀργάνων· ἔθος γὰρ Ἰουδαίοις καὶ λυροκλυπεῖν ἔσθ' ἦε, κυμβάλοις τὲ καὶ νάβλαις καὶ ἑτέροις τισὶ κεχρηῆσθαι τοιοῦτοις, καὶ ὑμνολογεῖν ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς ὄντι ναῶ.

B. 1. 97.

Ἄθρει ὅπως οὐ βουθυτὴν τοῖς ἁγίοις εἶπουν τοῖς εὐθέσιν ἐπιτάττει μᾶλλον, οὔτε μὴν καπνοῖς κεχρηῆσθαι καὶ λιβάνῳ τῷ ὑμνολογεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ ἀναιμάκτους προσάγειν θυσίας, ὅπερ ἔστιν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας σύμβολον· ἀποφῆσας γὰρ τὰς δι' αἱμάτων θυσίας, διὰ τοῦ φάναι ὡς τὸν Ἰσραὴλ, οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδ' ἐκ τῶν ποιμνίων σου χειμάρρους, εἰς ὧδὰς καὶ μέλη προτρέπει λέγων, θύσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως.

v. 3.

Ἄσατε τῷ κυρίῳ ἄσμα καινὸν, καλῶς ψάλατε αὐτῷ ἐν ἀλαλαγμῷ.

A. C. 176. b.

Ἴδοι τίς ἂν κἀντιεῖπεν, ὅτι μὴ τοῖς τὴν ἐν νόμῳ τελοῦσι λαθρείαν προσδιαλέγεται νυνὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ ψάλλοντος, ἀλλὰ τοῖς ἐρασταῖς τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, καὶ τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν παρ' αὐτοῦ πεπλουηκόσιν· εἶεν δ' ἂν οὗτοι, περὶ ὧν ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ τοῦ προλαβόντος ψαλμοῦ, μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι· τίσι γὰρ ἀφῆκε τὰς ἀμαρτίας, εἰ μὴ τοῖς εἰς καινότηλα ζωῆς ἀναμορφωθεῖσι δι' ἁγιασμοῦ ἐν πνεύματι, οἳ καὶ πάντα μολυσμὸν ἀπελούσαντο διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος; τούτοις ἄδειν κελεύει, καὶ οὐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τινα τρόπον τὸν ἀσυνήθη τάχα τοῖς πρὸ ἡμῶν· δεῖν γὰρ εἶναι φησὶ τὸ ἄσμα καινὸν, ὅπερ σαφῶς δηλοῖ ὅτι διὰ Μωσέως νόμος τέλος ἔσχηκε ψάλλειν δὲ καλῶς, τούτέστιν ἐμφρόνως ὡς ἐν ἀλαλαγμῷ· τὸν δὲ ἀλαλαγμὸν, κραυγὴν ἐπινίκιον εἶναι φημὲν ἀναφωνουμένην ὑπὸ στρατιᾶς ἐπὶ πεσοῦσιν ἐχθροῖς.

v. 7.

Τιθεῖς ἐν θησαυροῖς ἀβύσσους.

B. 1. 100.

Οὕτω ποῦ περὶ τῆς θαλάσσης φησὶν ἐθέμην αὐτῇ ὄρια, ἐπιθεῖς κλεῖθρα καὶ πύλας· εἶπα δὲ αὐτῇ, μέχρι τούτου ἐλεύση, καὶ οὐχ' ὑπερβήση, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα· ἔφη δὲ ποῦ καὶ πρὸς τινὰς τῶν ἀρχαιοτέρων δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· μὴ

ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε, λέγει κύριος, ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου μου οὐκ ἐλαβηθήσεσθε, τὸν τάξαντα ἄμμον ὄριον τῇ θαλάσῃ, πρόσλαγμα αἰώνιον, καὶ οὐχ ὑπερβήσεται αὐτό; ὅτι γὰρ ὑποβρύχιον οὔσαν τὴν γῆν νεῦμα θεῖον ἐξεκάλυψεν ἐν ἀρχαῖς διεσάφησεν ὁ Μωσῆς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγων· συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· οὐκοῦν δυναμένην τὴν ἄβυσσον ὅλην καταχῶσαι τὴν γῆν, θεῖα περιέχουσα δύνამις δίκην ἀσκοῦ συνέχει, καὶ οἶον ἀνασυράζουσα τοὺς ἐκνεμηθέντας αὐτῇ τόπους ὑπεραίρειν οὐκ ἔῃ.

Φοβηθήτω τὸν κύριον πᾶσα ἡ γῆ.

Ὅτι μὴ μάτην, ὀνησιφόρος δὴ μᾶλλον, καὶ ὑπὲρ γε τοῦ πᾶσι χρησίμου καὶ ἀναγκαίου πρὸς σωτηρίαν, τοὺς περὶ τῆς θείας δόξης, καὶ τῆς κατὰ πάντα ὑπεροχῆς πρὸς ἡμᾶς πεποιῆται λόγους, ἢ τῶν προκειμένων ἡμῖν σαφηνίει δύνამις· συμβουλεύει γὰρ ἅπασαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν μηκέτι τοῖς δαιμονίοις προσάγειν τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ θεῷ κατακαλλύνεσθαι φόβῳ, καὶ εἰσοικίσασθαι κατὰ νοῦν τὴν περὶ τοῦ πάντων κρατοῦντος ἔννοιαν, ὃς λόγῳ μὲν παρήγαγε τὰ πάντα εἰς ὑπαρξιν, ἑστερέωσε δὲ οὐρανοὺς, καὶ συνέχει πρὸς τὸ εὔ εἶναι καὶ ὑφελάναι τὰ γεγονότα, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος· διὰ τοῦτο γὰρ τοὺς περὶ τῆς θείας δόξης πεποιῆται λόγους ὁ Δαβὶδ, ἵνα τῆς ἐνούσης ὑπεροχῆς τὸ μέγεθος τῇ θεῷ καὶ ἀπορρήτῳ φύσει μανθάνοντες, ἀποπεμπόμεθα μὲν ὡς ὀλέθριον χρῆμα τὸ ῥάθυμον εἰς ἀγαθουργίαν· ἐμβάλλοντες δὲ ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις τὸν τοῦ θεοῦ φόβον, ἀντεχώμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ οὕτως ἀναβαίνωμεν εἰς οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτόν· ὅτι γὰρ σωτήριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν ὁ θεῖος ἐστὶ φόβος, διδάξει τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· φόβος γὰρ κυρίου, φησὶ, τέρπει καρδίαν, καὶ δώσει εὐφρονύνην καὶ χαρὰν καὶ μακροημέρευσιν.

Ἄπ' αὐτοῦ δὲ σαλευθήτωσαν πάντες οἱ κατακούντες τὴν οἰκουμένην.

Ἀκούοντες, φησὶν, αὐτοῦ οἱ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες ἄνθρωποι, ἀπὸ τῆς προίερας σιάσεως ἧς εἶχον, εἰδωλολαίρουντες δηλονότι, σαλευθήτωσαν, τῷ ἰδίῳ δημιουργῷ ὑπακούοντες· τὸ γὰρ σαλευθῆναι ἐνταῦθα ὑποδηλοῖ οὐ κίνησιν τινα σωματικὴν ἢ κλόνον τοιοῦτον· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἔθος καὶ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν ἐπισήμως δρωμένων λέγειν, ὅτι ἐσαλεύθη· οἶον ὅτε ἐποχούμενος τῷ πᾶσι μειρακίων ὑμνολογούντων αὐτόν, ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, τότε

v. 8.

B. f. 100.
A. f. 180.
C. f. 68.

v. 8.

A. f. 180. b.
B. t. 100. b.
C. f. 68.

τὰ ἐπίσημον τῆς εἰσβολῆς διερμηνεύων ὁ εὐαγγελιστὴς γέγραπεν, ὅτι εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσεΐσθη πᾶσα ἡ πόλις· ἀντὶ τοῦ ἔγνω, καὶ ἔλαθεν οὐδένα, καὶ τεθαύμαστο παρὰ πάντων· οὕτω καὶ ἐνθάδε νόησεις τὸ σαλευθῆναι πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην, καταπληττομένους οἴαναι καὶ θαυμάζοντας, ὡς ἀγνοῆσαι παντελῶς οὐδένα τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ τὸ ὑπερφερὲς ἀξίωμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς.

v. 9.

Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.

v. 10. b.

Ἦν μὲν καὶ ἔστιν αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ ἐκτίσμεθα διὰ τοῦ ζῶντος αὐτοῦ καὶ ἐνυποστάτου λόγου, ὅς ἐστιν αὐτοῦ καὶ σοφία καὶ δύναμις· τὸ δὲ ἐνετείλατο μὴ νομίσῃς ἀνθρωπρεπῶς, ἐνώσει δὲ μᾶλλον ὅτι καὶ τῶν βαναυσικῶν τεχνῶν οἱ ἐπιστήμονες, ὅταν τι διατεκτῆνασθαι βούλωνται τῶν ἐγνωσμένων αὐτοῖς, μονοουχὶ καὶ ἐντέλλονται τῇ ἑαυτῶν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ διὰ γε τοῦ ἐθέλειν ἐργάσασθαι τι καὶ ἡ τοῦ νοῦ πρὸς τὰ ἔργα βροπῆ, δύναμιν ἔχει προστάγματος καὶ αὐτοκελεύστου φορᾶς· ἀλλ' ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων, ἀνυπόστατος αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἢ τε σοφία καὶ ἡ δύναμις αὐτῶν ἐπὶ δὲ Θεοῦ, οὐκέτι ὑφέσθηκε γὰρ ὁ λόγος δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται, διὰ γε, φημί, τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως καὶ σοφίας.

Ὅρα δὲ ὅτι πρὸς δύο ταῦτα προάγοντα, τὸ φοβηθῆτω πᾶσα ἡ γῆ, καὶ τὸ σαλευθῆτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, δύο ἐπήγαγε τὸ, αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν καὶ τὸ, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· ἐπειδὴ γὰρ σύνδετος ὁ ἀνθρώπος ἐκ τε τοῦ γήϊνου πλάσματος καὶ ἐκ τῆς ἐνοικουσίας ψυχῆς τῷ σώματι, γῆ μὲν λέγεται τὸ ἐκ τῆς γῆς πεπλασμένον κελαικῶν δὲ τὴν οἰκουμένην, ἢ τὴν ἐν σώματι διαστροφήν λαχοῦσα ψυχὴ καταλλήλως οὖν τῇ μὲν γῆ ἔχουν τῷ πλάσματι ἡμῶν τῷ ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ ἐγενήθη ἀποδέδοται ἐπὶ δὲ τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθείσης ψυχῆς, τὸ ἐκτίσθη· ἐπειδὴ δὲ ἡ κτίσις ἐπὶ τῆς μετακοσμήσεως καὶ βελτιώσεως πολλάκις λαμβάνεται, ἅς τὸ, εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, καὶ τὸ, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, τάχα τὸ μὲν ἐγενήθη ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου οὐσιώσεως λέγεται, τὸ δὲ ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς δεύτερης διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ ἀναγεννήσεως· ὅσον δὲ λόγου ψιλοῦ ἐπιτολή Θεοῦ διαφέρει, τοσοῦτον κτίσεως πρὸς γένεσιν ἔστι τὸ διάφορον.

Ἡ δὲ βουλὴ τοῦ κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει.

v. 11.

Ἀναπηδᾷ τοίνυν ἐνταῦθα εἰς ἔννοιαν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς, καὶ οἷα κατάρθωται δι' αὐτῆς περιαῤρηεῖ· ὁ μὲν γὰρ νομισθεὶς εἶναι θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τὰ τῶν δαιμονίων ἔθνη πικρὰ κατ' ἡμῶν ἐσκέπτοντο· πλείστη γὰρ ἦν ἡ τοῦ θανάτου πάγη πανταχοῦ, καὶ οἱ τῆς ἀμαρτίας βρόχοι διερρίμμενοι ἐν ὁδοῖς γάρ, φησι, ταύτη ἢ ἐπορευόμεν ἔκρυψαν παγίδα μοι, καὶ οὐκ ἦν διαφυγεῖν τῆς ἐκείνων σκαιότητος τὰ ἐπιηδεύματα· προσεκύουν μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι αὐτοῖς τε τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ μὴν καὶ ξύλοις, καὶ λίθοις, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός, ἐν ταῖς οὕτω δειναῖς ἀρρώσiais πεπιεσμένων ἀπάντων, καὶ ἰσχύοντος οὐδενὸς τῆς ἐκείνων πλεονεξίας ἀπολῦσαι τὸν αὐχένα· ἤθελον γὰρ ἡμῶν κατάρχειν αὐτοί· διεσκεδάσε δὲ αὐτῶν τὰς βουλάς τῶν ἀρχόντων· ἐξείλετο γὰρ καὶ σέσωκεν, αἰχμαλώτους ὄντας ἐλυτρώσατο, καὶ τυραννικῶν ἀπαλλάξας βρόχων, τοῖς ἰδίοις ἐγκατέδησε ζυγοῖς· ἀνεκεφαλαιώσατο γὰρ ἐν Χριστῷ τὰ πάντα, καὶ τῆς κατὰ πάντων ἀρχῆς ἀπεσόβησε τὸν σατανᾶν· καὶ οὐ μέχρι τινὸς ἦτοι χρόνων μεμετρημένων ἐν τούτοις ἐσόμεθα, ἀλλ' εἰς αἰῶνας παρατείνει μακροὺς τε καὶ ἀπεράντους ἢ παρ' αὐτοῦ χάρις· ἃ γὰρ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, φησὶ, τίς διασκεδάσει; οὐκοῦν ἡ βουλὴ τοῦ κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οἱ λογισμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν· οὐ γὰρ ὑφ' ἑτέρῳ πάλιν ἐσόμεθα, ἀλλ' αὐτὸς καὶ μόνος ἡμῶν κατάρξει Χριστός· βασιλεύσει γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ ὡς ὁ ψάλλον φησὶν, αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς αἰῶνας.

Μακάριον τὸ ἔθνος εὗ ἔστι κύριος ὁ θεὸς αὐτοῦ.

v. 12.

Μακάριος ὁ λαὸς ὁ μηδένα μὲν τῶν ψευδωνύμων θεῶν εἰδὼς ἢ ὀνομάζων ἔτι, κύριον δὲ καὶ θεὸν ἐπιγραψάμενος τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, καὶ αὐτῷ τὴν οικείαν καταζεύξας ψυχὴν οὕτω τὸ ἐξειλεγμένον, ὥστε καὶ κληρὸν γενέσθαι καὶ μερίδα θεοῦ.

C. I. 101.

Ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψεν ὁ κύριος.

v. 13.

Τοῦτο οἶμαί ἐστιν τὸ καὶ ἐτέρωθί που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον, ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ κεκλημένους εἰς δικαίωσιν, καὶ ἐπισκέψαι ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους· ἀκούω δὲ πάλιν καὶ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ ψάλλοντος τὸ καὶ λέγοντος πρὸς τὸν ἐν τοῖς

B. I. 102.
C. I. 103. b

οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεὸν ἐπισκέψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου σω-
τήριον δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἀνόμασται τε καὶ ἔστιν ἀληθῶς ὁ υἱός·
ἀλλ' ἐπεμφεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ καθάπερ τι φῶς
καὶ λαμπάδα τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ σωτήριον ἑαυτοῦ, τοῦτέστιν τὸν
υἱὸν δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ Θεῖόν τε καὶ νοητὸν τεθεά-
μεθα φῶς οἰκοῦν ἢ ἐνανθρώπησις τοῦ λόγου νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἐπί-
σκεψις εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἤγουν ἐπίβλεψις ἐνθάδε λεγομένη.

v. 14.

Ἐξ ἐτοίμου κατοικητήριου αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν.

B. f. 102.

Ἐτοιμος δὲ κατοικητήριον ἢ θεία γραφὴ τὸν οὐρανὸν εἶωθεν ὀνο-
μάζειν. ἦτοι τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ κατοικοῦντας ἁγίους ἀγγέλους· διὰ
τοί, καθάπερ ἐγράφη τὸ μὴ πόνῳ καθαιρέσθαι τὰς ἄνω δυνάμεις,
καθάπερ ἡμεῖς, εἶναι δὲ μᾶλλον ἁγίας, ὥστε αὐταῖς καὶ ἐπαναπαύε-
σθαι τὸν θεὸν γεγονόσμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ· ναοὶ
γούν αὐτοῦ χρηματίζομεν, πλὴν οὐχ ἐτοίμως πρὸς τοῦτον ἐρχόμεθα,
ἀλλ' ἢ χάριτι καὶ δωρεᾷ Θεοῦ δικαιούμενοι ἤγουν πόνῳ καὶ ἰδρωτί
τὸν οἰκεῖον διασμήχοντες νοῦν ὥστε καὶ ἁγίους γεγονότας, ἔναυλον
ἔχειν τὸν πάναγνόν τε καὶ ἅγιον ἀληθῶς.

B. f. 102. b.

Ἐπιήρει δὲ ὅτι γενέσθαι φησὶ τὴν ἐπίβλεψιν ἐξ οὐρανοῦ οὐκ ἐπὶ
μόνον τὸν Ἰσραὴλ, καθ' ἃ καὶ πάλαι μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μω-
σέως, ἀλλ' ἐπὶ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοὺς κατοικοῦντας
τὴν οἰκουμένην κέκληται γὰρ εἰς σωτηρίαν διὰ γε τοῦ πάντων ἡμῶν
σωτῆρος Χριστοῦ τῶν ἔθνων ἢ πληθῶς ἢ κατὰ πᾶσαν οὐσα τὴν γῆν
γενικωτάτη γὰρ καὶ κατὰ παντός ἔθνους τὸ καὶ γένους ἀνθρώπων ἢ
διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ κεχώρηκε χάρις.

v. 15.

Ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν, ὁ συνιεὶς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν.

B. f. 102. b.

Θεὸς οὖν ἄρα κατὰ ἀλήθειαν ὁ υἱὸς, ὁ καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν
εἰδώς, ὁ πλάσας αὐτὰς κατὰ μόνας· καὶ πάντα τὰ ἔργα συνιεὶς τῶν
ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ μαρτυροῦντος τινὸς ἤγουν ἀπαρηγγέλλοντος, ἀλλ' ὡς
ἐπόπτης διανοιῶν, καὶ εἰς καρδίας ὁρᾶν, καὶ γινώσκων τὰ ἐγκεκρυμ-
μένα· τὸ γὰρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἔστιν, καθάπερ γέγραπται, μᾶλλον
δὲ αὐτός ἐστιν τὸ φῶς.

v. 17.

Ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν.

B. f. 103. b.

Ἔσται δὲ ψευδὴς εἰς σωτηρίαν ἵππος, τοῦτέστιν ἰππικὴ παρά-
ταξις· σφάλλεται γὰρ ἐσθ' ὅτε τῆς ἐλπίδος ὁ ἐπ' αὐτῇ πεπειθώς,

καὶ προέσσεθαι προσδοκῶν, ὑπὸ χεῖρα πέπτωκεν ἐχθρῶν· ἐν γὰρ τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως αὐτοῦ σωθήσεται τίς; οὐ σωθήσεται ὁ βασιλεὺς, ἤγουν ἡ παράλαξις, ὡς ἔφη, ἡ ἱππικὴ· ἐφαρμύσεις γὰρ εὐλέχνως, ὅπερ ἂν ἔλοιο τῶν ἄνομασμένων, τοῦ σίχου τὴν δύναμιν· θεὸς οὖν ἄρά ἐστιν ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ νικᾶν ἐστίν· ἐκρύεται δὲ καὶ ἀκασάζει ῥαδίως τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας· οἷς καὶ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ᾧδὲ πη φησί· καὶ ἔσαι ὁ ἀπλόμενος ὑμῶν ὡς ὁ ἀπλόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.

Ἴδου αἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν.

v. 18.

Ἀποδείκνυσιν ὅτι κήδεσαι θεὸς τῶν τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητά πεπλουηκότων, πνευματικὴν δεικνύων καὶ μὴν ἔτι τὴν ἐξ ἀγάπης αὐτοῖς ἐποπτεῖαν ἐπιδιδούς. παντὸς ἐπέκεινα τίθησι κακοῦ· ἰδοὺ γὰρ φησὶν τόδε· ἰδοὺ λέγων, μονονουχὶ καταδείκνυσιν ἀληθὲς ὃν τὸ χροῖμα, καὶ διὰ πείρας αὐτῆς ἐγνωσμένον· οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν· εἴ τί τι τοῦτο ἰσοσταλοῦν εἰς εὐημερίαν; ἢ πῶς οὐκ ἀπάσης ἂν εἶεν ἐμπλεῶ θυμηδίας, οἷς ἂν ὑπάρχοι τὸ ἐποπτεῦσθαι παρὰ θεοῦ; καὶ γοῦν τὸ μὴ τούτου τυχεῖν δεδίασιν ἀναγκαίως οἱ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀπρηρημένοι· οἱ καὶ τεθαρσύνεσθαι οὐκ ἐφ' ἑαυτοῖς μᾶλλον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καλοικτερόνι θεῷ, ἐλπίδα τιθέντες τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

B. f. 103. b
C. f. 69.

Ῥύσασθαι ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν.

v. 19.

Ἐφορᾷ γὰρ φησὶν, ὥστε καὶ ῥύσασθαι ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ οὐ πάντως σαρκικοῦ, νοητοῦ δὲ μᾶλλον· ψυχῆς δὲ θάνατον εἶναι φημὲν τὸ ἀλῶναι βρόχοις διαβολικαῖς καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας τέλμασιν περιπεσεῖν καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, τὸ ἀσθενεῖν ἐν πειρασμοῖς, καὶ ὀκλάζειν ἐν δοκιμασίαις· σκοπὸς οὖν ἄρα τῷ ἐπόπτη τῶν ἁγίων θεῷ καὶ ἐκ θανάτου ῥύσασθαι τὰς τῶν φοβουμένων αὐτὸν ψυχὰς, καὶ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ.

B. f. 103. b
C. f. 69.

Καὶ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ.

v. 19.

Ἐμπίπλησι γὰρ αὐτὰς νοητῶς τε καὶ ἱερῶς, ἄρτον αὐταῖς ἐπιδιδούς τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τούτέστιν τὸ ζωοποιεῖν ἀληθῶς καὶ σωτήριον μάθημα, καὶ παράκλησιν τὴν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δι' ἧς πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν νευρούμεθα· οὐ γὰρ λιμοκτονήσῃ κύριος ψυχὴν δικαίαν· ἔφη γοῦν, τὴν πνευματικὴν ἡμῖν ἀπλώσας τράπεζαν, φάγετε καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον.

B. f. 104.
C. f. 69.

V. 20.

Ἡ δὲ ψυχὴ μου ὑπομένει τῷ κυρίῳ.

B. C. 101.

Τὸ ὑπομένειν τῷ κυρίῳ, οὐδὲν ἕτερον εἶναι φημέν, πλὴν ὅτι τὸ ἐλέσθαι τληπαθεῖν ὑπὲρ γε τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ ὀνησιφόροις ἰδρῶσιν ὀμιλεῖν, ἵνα τὸ αὐτῷ δοκοῦν καλορθώσειαν. ὑπομονῆς γὰρ ἔχειε χρεῖαν, φησὶν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες κομίσωσθε τὴν ἑπαγγελίαν.

V. 20.

Ὅτι βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς ἡμῶν ἐστίν.

B. C. 101.

Ἄρ' οὖν ταῖς ἰδίαις δυνάμεσιν ψιλαῖς τε καὶ μόναίς ἐπιθαρρήσαντες τὰ τοιαῦτα φασίν, καὶ μέγα φρονοῦσιν ἐφ' ἑαυτούς; οὐ μὲν οὖν ἴσασι δὲ μᾶλλον ὅτι συνασπίζει Θεὸς, καὶ ὅτι συμπαραστάτην ἔχουσιν αὐτὸν ἐνυσχύοντά τε καὶ σώζοντα. τοιγάρτοι καὶ προσεπάγουσιν ὅτι βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς ἡμῶν ἐστίν· οὐκοῦν ὑπομενοῦμεν διὰ τοῦτο, φασίν, καὶ διὰ πάσης καρτερίας δοκιματάτους ἐαυτοὺς παραστήσωμεν, καὶ τὸν τῆς γνησιότητος ἀναδησόμεθα στέφανον, ὡς ἐπίκουρον καὶ προασπιστὴν ἔχοντες αὐτόν.

V. 22.

Γένοιτο τὸ ἔλεός σου, κύριε, ἐφ' ἡμᾶς.

C. C. 101.

Ἀκολουθεῖτω τὸ σὸν ἔλεος, ἤγουν ὑπαρξάτω τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ σέ· γνησιότητος δὲ τοῦτο σημεῖον γένοιτο καὶ μάλα σαφές· ὡς γὰρ ἐν αὐτῷ προσοικειωθέντες, καὶ ἐπ' αὐτῷ χαίροντες μόνῳ, καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχοντες ἐπ' αὐτῷ, ζητοῦσι τὸ κατοικτεῖσθαι.

ΨΑΛΜΟΣ λγ'.

V. 1.

Τῷ Δαβίδ, ὁπότε ἠλλοίωσεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐναντίον Ἀβιμέλεχ·
καὶ ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ ἀπῆλθε.

B. C. 102.

Τῶν ἐξ ἔθους οὐδὲν ἐπιγέγραπται τοῖς προκειμένοις· οὔτε γὰρ ὀδὴν, οὔτε ψαλμὸν ὠνόμασεν αὐτά· ἵσκει τοίνυν χαριστηρίου τρόπον ἐπέχειν ἀνακομισθέντος Θεοῦ, ὡς ἐκ προσώπου μὲν τοῦ θεσπεσίου Δαβίδ, ὄντος γε μὴν οὐκ ἀνωφελοῦς καὶ ἑτέροις οἵπερ ἂν διὰ Θεοῦ ῥυσθεῖεν ἐκ πειρασμῶν, καὶ ἀπεκρούσαντο διὰ Θεοῦ τὰς τῶν διωκόντων αὐτοῦ καὶ τὰς λίαν ἀφορήτους οὔσας ἐπιβουλὰς· ποτὲ δὲ ἠλλοίωσεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τίς ἔ' Ἀβιμέλεχ, ἢ πῶς ἀπέλυσεν αὐτόν, εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμῶν ἐξυφαίνουσας τὴν ἀφήγησιν· ἐδίωκετο τοίνυν κατὰ καιροῦς ὑπὸ τοῦ Σαούλ ὁ τρισμακάριος Δαβίδ· ἀντιφέρεσθαι δὲ οὕτω δυνάμενος, διὰ τὸ ἔπεισθαι τέως τοῖς ἐκείνου

νεύμασιν τὸ μάχιμον ἅπαν τὸ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐβουλεύσατο φυγεῖν πρὸς Ἀγχοῦν βασιλέα Γέθ, ἦτοι τῶν ἀλλοφύλων, συμβούλῳ τῷ Ἰωνάθαν χρησάμενος· εἶτα τῆς ὁδοιπορίας ἐχόμενος περιέτυχεν τῷ ἱερεῖ Ἀβιμέλεχ ἐν τῇ πόλει Νομβάν· καὶ ἔκρυψε μὲν τὴν φυγὴν, ἀπεστάλθαι δὲ εἶρηκεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὡς καὶ τὴν ῥομφαίαν αἰτῆσαι τοῦ Γολιάδ· καὶ οὐχ ὁμολόγησεν μὲν ὡς αὐτὸς εἶη Δαβὶδ ὁ κεχρισμένος εἰς βασιλέα διὰ χειρὸς τοῦ Θεσπεσίου προφήτου Σαμουὴλ, ἀλλ' ὡς εἷς τις τῶν ἀγγελαίων, ἄρτους ἐζήτει παρ' αὐτοῦ· ὁ δὲ ἔφασκεν ἑτέροις οὐκ εἶναι παρ' αὐτοῦ πλὴν μόνους τοὺς τῆς προθέσεως κατὰ τὸν Μωσέως νόμον· αἰτοῦντος δὲ καὶ αὐτοὺς τοῦ μακαρίου Δαβίδ, καὶ τοῦ ἱερέως φάσκοντος μὴ ἄρα πῶς ἐστὶν ἐν μολυσμοῖς τὰ παιδάρια, ἔφασκεν ὅτι γυναικὸς ἀπέσχοντο τρίτην ταύτην ἡμέραν οἱ σὺν αὐτῷ πάντες τῆς ὁδοιπορίας ἐχόμενοι λαβῶν οὖν τοὺς ἄρτους ἔφαγεν· ἐπεὶ τοίνυν ἄλλα μὲν εἶπεν, ἕτερα δὲ ἐφρόνει, ἠλλοιωκέναι αὐτὸν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ φασίν· εἶτα γεγονῶς ἐν Γέθ, καὶ φοβηθεὶς τὰς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλὰς, ὑπεπλάττετο μωρίαν, ὅτε καθ' ἃ γέγραπται, καὶ σίελον καλέρρει κατὰ τοῦ πάγονος, καὶ περιεφέρετο βαδίζων ἔξω φρενὸς γεγονῶς καὶ κορυβαντιῶν· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς σωτηρίας τετύχηκεν ταυτησὶ τῆς ἱστορίας ποιεῖται μνήμην ἢ προγραφή· ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφη πρὸς τινὰς τῶν φαρισαίων κατηγοροῦντας τῶν μαθητῶν, ὅτι περιγίβοντες στάχους ἤσθιον ἐν σαββάτῳ· οὐ καλέγνωτε τί ἐποίησεν Δαβὶδ ὅτε ἐπέινασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξῆν αὐτῷ φαγεῖν εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς; σεσωσμένος δὲ οὖν ὁ Θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ πάντα πόλεμον διαφυγῶν, ἀνακομίζει τὸ χαριστήριον, καὶ φησίν.

Ἐν τῷ κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου.

Οὐδεὶς τῶν κατὰ σάρκα ζώντων, ἀλλ' εἴ τις ἐστὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ζωῆς τῆς τελευμασμένης ἐγκριτος ἐραστής, ἐρεῖ τῷ κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου· οἱ γὰρ ψυχικὸν τε καὶ γεῶδες ἔχοντες φρόνημα, τὴν δόξαν ἔχουσιν ἐν τῇ αἰσχύνη αὐτῶν· οὐ γὰρ τοῦ βουλομένου τὸ ἔργον, ἀλλὰ τοῦ κατευθύνοντος ἡ χάρις.

Ἀκουσάτωσαν πραεῖς καὶ εὐφρανθήτωσαν.

Εὐφρανθήτωσαν οἱ πραεῖς ἐπὶ τοῖς ψυχωφελέσι λόγοις, καὶ δὴ

χαιρέτωσαν ἐπ' αὐτοῖς· οἱ γὰρ σοφοὶ τὴν καρδίαν, σοφῶν ῥημάτων εἰσὶν ἐρασταί, καὶ προβλήσεις δέχονται τὰς ἐπ' ἀγαθοῖς, μελισμοῦ τινὸς δίχα.

1. 4

Μεγαλύνετε τὸν κύριον σὺν ἐμοί.

1. 70

Ἐπεὶ δὲ εἷς νοῦς, καὶ ἑνὸς ἀνδρὸς μελέτη, οὐδὲ πρὸς βραχὺ αἰτ-
αρκεῖ πρὸς τὴν τῶν μεγαλείων τοῦ θεοῦ κατὰληλιν, πάντας ὁμοῦ τοὺς
πραεῖς εἰς τὴν κοινωνίαν ταύτης τῆς ἐνεργείας παραλαμβάνει.

1. 6.

Προσέλθατε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε.

1. 70

Οἱ θέλοντες λέγειν τί περὶ τῆς θείας τὲ καὶ ἀνωτάτης φύσεως,
οὐδὲν τῶν κατερρίμμένων ἔτι ἀνθρωποπρεπῶν ἢ καὶ ἐτέρως ἑοικότων
τῇ γενεῇ καὶ πεποιημένη φύσει φρονουσι περὶ αὐτῆς ἢ λέγουσι, ἀλλ'
ὅσα μᾶλλον ἐστὶν ὑψοῦ τε ἡρμένα, καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐνόντα.
- Ζητεῖται ὁ θεὸς οὐ τοπικῶς, ἐπεὶ μὴ ἐν τόπῳ θεῖον, ἔξω τὲ πά-
σης περιγραφῆς, πληροῦν τὰ πάντα, κατὰ διάθεσιν δὲ δηλονότι, καὶ
κατὰ τῆς λατρείας τὸν τρόπον· εἰρίσκεται γὰρ διὰ τε πρακτικῆς ἀρε-
τῆς, καὶ δογματικῆς ὀρθότητος, κατὰ τὸ κρίμα τὲ καὶ δικαιοσύνην
ποιεῖν. - Ἔως τίς ἐστὶν ἐν τοῖς τῆς φαυλότητος τρόποις καὶ βορβό-
ροις ἐμβεβηκῶς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, οὐπω πρόσσεισι τῷ θεῷ, ἀπο-
φοιᾷ γὰρ αὐτοῦ ἐπ' ἂν δὲ γένηται λάτρης θεοῦ, καὶ διψήσῃ τὸ ἀγα-
θόν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἐπιστήμονα τὸν νοῦν ἀποφήνῃ, τότε πρόσσεισι
θεῷ. - Τοῖς καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου παρακελεύεται
προσελθεῖν τῷ κυρίῳ, καὶ ἐγγίσει αὐτοῦ ταῖς ἀκτίσι τῆς θεότητος,
ἵνα ἐκ τοῦ προσεγγισμοῦ ἐλλαμψθῆναι χάριτι τῶν φωτισμῶν αὐτοῦ,
εἰς ἑαυτοὺς χωρήσωσιν.

1. 7

Ὁ κύριος εἰσέκουσεν αὐτοῦ.

1. 70. 10.

Εἴ τις ἐστὶ μετριόφρων, τούτῳ ὁ θεὸς ἀνευρύνει τὸ οὖς, χαρί-
ζεται δὲ καὶ λίαν ἐτοίμως αὐτῷ τὰ αἰτήματα, ὥστε ἐκ πασῶν αὐ-
τὸν ῥύεσθαι τῶν αὐτοῦ θλίψεων.

1. 8.

Παρεμβλεῖ ἄγγελος κυρίου κ. τ. λ.

1. 70. 10.

Πειραζομένοις τοῖς ἀγίοις παρίστησιν ἄγγελος ἀκονῶντας εἰς
εὐανδρίαν, καὶ τὰς τῶν πλεονεκτούντων ἐφόδους ἀποσοβεῖν δυναμέ-
νους· οὐ γὰρ ἂν ἡ ἀνθρώπου διάνοια μόνη ἀνέσχε πρὸς τοσαύτην ἔφο-
δον ἐχθρῶν.

Μακάριος ἀνὴρ ὃς ἐλπίζει ἐπ' αὐτόν.

v. 9.

Τί οὖν ἄρα τὸ ἐπέκεινα πρὸς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ παντάπασι ὀρέγοντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; ὁ γὰρ ἐπ' αὐτῷ θέμενος τὴν ἐλπίδα, πάντη τε καὶ πάντως τρισμακάριος εἶη· ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἐλπίζειν ἐπὶ κύριον, φησὶν, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχοντας, οἷς οὐκ ἔστιν σωτηρία· σαθρὰ μὲν καὶ εὐδιάκλαστος ἢ ἐπ' ἀνθρώπου ἐλπίς· ἀσφαλὲς δὲ καὶ μένουσα πάντη τε καὶ πάντως ἢ ἐπὶ τῶ τῶν ὅλων Θεῷ.

B 1 18

Φοβήθητε τὸν κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ.

v. 10.

Τοῖς ἁγίοις ἤδη καὶ ἀγαθοῖς τὴν φρένα, καὶ τὸν τῶν ὅλων εἰδῶσι Θεὸν, εἰκότως ἐπιφωνεῖ τὸ φοβήθητε τὸν κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ· ἀλλ' ἴσως ἐκείνο ἐρεῖ τις· εἶτα πῶς, εἰπέ μοι, τοῖς ἡγιασμένοις ἤδη τὸ φοβήθητε τὸν κύριον ἐπιφθεγγεται; ἔστιν γὰρ ὅπως ἐρικτὸν ἁγίοις εἶναί τισιν, οὕτω τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἐσχηκόσι φόβον; εἶτα πῶς τοῦτο οὐκ ἀμαθές; πεφόβηνται γὰρ πρῶτον, εἶθ' οὕτω γεγόνασιν ἅγιοι καὶ ἡ τῶν πραγμάτων τάξις ἀναγκαῖον ἔχει τουτονὶ τὸν λόγον· τί οὖν ἄρα φημέν; τὸ φοβήθητε τέθεικεν ἐν τούτοις ἀντὶ τοῦ θαυμάσατε, ἤγουν καταπλάγητε· καθάπερ ἀμέλει ὁ σπορήτης Ἀμβρακίου τὰς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θαυμάζων οἰκονομίας, κύριε, φησὶν εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην· κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.

B. f. 108. b.
C. f. 70. b.

Πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπένησαν.

v. 11.

Διαπίπτει ἐνίοτε τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀδοκίμους δέχεται τὰς μεμβολὰς, ὡς τὸν χθρὸς πλούσιον, ἐσχάτη πτωχεία περιπεσεῖν· καὶ τὸν τρυφῶντα, ἄρτου λείπεσθαι στενοῦ· ἀσφαλὲς γὰρ ἢ βέβαιον ἐν ἀνθρωπίνοις οὐδέν.

C 1 70 1

Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου.

v. 12.

Διδασκαλίαν ἐθνῶν περιτίθεται, ἥς πρῶτον, τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἶναι φησὶ· δεῦτερον, τὸ μὴ καταλαλεῖν τῶν ἀδελφῶν· τρίτον, δόλου παντὸς παύειν τὰ χεῖλη· τέταρτον, ἀποχὴν παντὸς κακοῦ, καὶ ἐπιτήδευσιν ἀγαθοῦ· ἐπὶ πᾶσι τούτοις, εἰρήνης ἀνιέχεσθαι· εἰρήνη δὲ ὁ Χριστός· τούτων δὲ τὴν ἐπιλήδευσιν, ζῶν ἐῖναι λέγει καὶ ἡμέρας ἀγαθὰς.

C 1 71

Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὃς θέλων ζῶν;

v. 13.

Τίς ἄρα, φησὶν, ἐστὶν ἄνθρωπος, τοῦτέστιν λογικὸς τε καὶ συνελθὸς, ὃς δὴ καὶ βούλεται τὴν εἰς ἀπεραντίους αἰῶνας ἀποκερδαίνειν ζῶν.

B. f. 109. b.

καὶ τυχεῖν εὐημερίας ἀκαθάρτητος καὶ μακρῶς ἡμέτων τῶν ἐμῶν ἀκρο-
 ασάμενος λόγον, ἀπλευτῶ τὴν νόμον, εἰσοικίζισθαι μάθημα τὸ σαλή-
 ριον κητέριστα γὰρ τοῖς τῆς ἀνάμμου ζωῆς ἐρασταῖς, ἃ ὄφθαλμοὺς
 οὐκ εἶδεν, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη
 μόνον ἔσθαι ποιητῆς ἔργων ἢ διδασκόμενος· ὁ γὰρ τοι μεμαθήκως, εἴτε
 δράς τῶν ἀρίστων εἶδεν, ἴσκει φαύλη τὴ καὶ ἀλμαδι γῆ, δεχομένη μὲν
 παρὰ τῶν γηπέων στίγματα, τιτοῦσθαι δὲ παντελῶς οὐδέν· ὁ δὲ λό-
 γων ἀκροατῆς καὶ ποιητῆς ἔργων, παρειαζοίτο ἂν εἰκότως εὐκάρπῳ
 τὴ καὶ γονιματάτῃ γῆ.

Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος οὐρανικός τε καὶ συνετός, ὁ θέλων ζῶν; οὐ
 τὴν κοινὴν ταύτην, ἣν καὶ τὰ ἄλογα ζῆ, ἀλλὰ τὴν ὄντως ζῶν, τὴν
 θανάτῳ μὴ διακοπιμένην· ἔστι δὲ ἡ ὄντως ζῶν, ὁ Χριστός· οὐκοῦν καὶ
 ἡ ἡμετέρα ἐν αὐτῷ διαγωγή, ζῶν ἐστὶν ἀληθινή.

Πᾶν τὴν γλώτταν σου ἀπὸ κακοῦ.

Τὸ μὲν οὖν θύραν ἐπιθεῖναι τῇ γλώττῃ, καὶ μὴ ἔαν ἀσχημόνως
 τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἵεναι λόγους, κατέρθωμα ἐστὶ καὶ εὐκαρπία σοφῆς
 καὶ ἀγίας ψυχῆς.

Χρὴ δὲ παραιτεῖσθαι καὶ πρό γε τῶν ἄλλων δυσφημίας τὴ καὶ
 ψευδορκίας, ψιθυρισμοῦ, κακοκαλίας, λαιδορκίας, αἰσχρολογίας, εἰ-
 καιομυθίας, εὐτραπελίας· εὐλογεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ μὴ καταρᾶσθαι,
 καὶ ταῖς εἰς θεὸν ἐμαρτίαις μακροκλί καταρυσμίζειν τὴν γλῶτταν.
 λαλεῖν ἀλήθειαν πρὸς τὸν πλησίον, ἀποπαύειν δὲ τὰ χεῖλη τοῦ μὴ
 λαλῆσαι δόλον· δόλος δὲ ἐστὶν τὸ ψεῦδος, καὶ ἡ ἀπάτη, καὶ συκο-
 φαντία, καὶ διαβολαὶ τὸ ἀληθὲς οὐκ ἔχουσαι.

Ἐκκλινου ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσου ἀγαθόν.

Ἐπειδὴ ἀρχὴ πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν καλῶν, ἡ ἀναχώρησις τῶν
 κακῶν, ἐστὶν ὅτε οὐ κακοποιεῖ μὲν τίς, οὐ μὴν οὐδὲ ἀγαθοποιεῖ.

Ὁφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὅσα αὐτοῦ εἰς ὅρασιν αὐτῶν.

Ἐσορᾷ μὲν τοὺς δικαίους ὁ κύριος, καὶ τῆς ὄψεως ἐσοπατείας
 ἀξιοῖ τοὺς τὰ αὐτοῦ * φρονεῖν ἡρημένους· ἀνευρίνει δὲ καὶ τὸ οἷς ἴσως
 παρ' αὐτῶν ἱκετεῖαις· ἐπιφέρει τε τὸ πρόσωπον ἐπὶ τοὺς τῶν φαύλων
 ἰσχύτας, οὐχ ἵνα μᾶλλον ἀφελῆ δια τῆς ἐσοπτείας αὐτοῦ, καθάπερ
 ἀπέει, καὶ ἐπὶ τῶν δικαίων ἐλέγξωμεν, ἀλλ' ἵνα ἐκ γῆς ἐξολοθρευ-
 σιαν αὐτῶν τὸ μηκέτιον γῆς δὲ οὐχὶ πάντως τῆς ὑπὸ πόδας ἡμῶν

B. I. 119. 1.
C. I. 71. a. 1.

* cod. 2072.

κειμένης, ἐκείνης δὲ μᾶλλον περὶ ἧς φησὶν ὁ σοφὴρ, μακάριοι οἱ πραεῖς ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν· οὐ γὰρ βᾶσιμος τοῖς πονηροῖς ἡ ἄνω πόλις, οὔτε μὴν τῶν ἁγίων ὁ κληρὸς ἐκνεμηθήσεται τινὶ τῶν φιλαμαρτημόνων· μερὶς γὰρ οὐδεμία πιστῶ μετὰ ἀπίστου, καὶ δ' ἂν γέγραπται· ἐφορᾷ τοίνυν, φησὶν, τοὺς δικαίους ὁ κύριος ἰλαρῶ δηλονότι βλέμματι, καὶ δ' ἂν καὶ φιλόπαις πατὴρ ἐπιτηρῶν πανταχοῦ μὴ ἄρα πως περιπλάσειαν σκανδάλους βιωτικοῖς *, ἦγουν ἀλώσιμοι γένοιτο τοῖς ἐκείνου βρόχοις· διανευρούμενοι δὲ μᾶλλον τῇ παρ' αὐτοῦ χάριτι, ὡς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀμολῆ· ἢ διατρέχωσιν· ἐπιφέρει δὲ τὸ πρόσωπον τοῖς πονηροῖς, ὡς ἂν νοεῖτο δεσπότης πλημμελοῦσιν οἰκέταις καὶ πρόσκειροῦσιν αὐτῷ πολυτρόπως, σκληρόν τε καὶ ἀμειδῆς ἐνεργείδων τὸ ἦμα καὶ οἶον ἀπειλοῦν αὐτοῖς, ὡς ἔσον οὐδέπω ἦγουν παραυτίκα τὰς ἐσχάτας ὑπομένουσι δίκας.

Ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων ἐρρύσατο αὐτούς.

* al. eod
διαβολικοῖς

v. 18.

Οὐκ ἐκ μιᾶς ἀλλ' ἐξ ἀπάσης αὐτῶν θλίψεως αὐτοὺς ἐρρύσατο· καδίστησι γὰρ εἰς ἀγαθοουργίαν εὐτολμωτάτους, πρὸς ἔφεσιν ἀναβαίνοντας τοῦ τληπαθεῖν.

c. f. 71. b.

Ἐγγὺς ὁ κύριος.

v. 19.

Πειρᾶται ἐνταῦθα δεικνύειν, ὅτι οὐκ ἄπεστι τῶν ἁγίων ὁ Θεός, σύνεσι δὲ μᾶλλον αὐτοῖς διαπαντός· Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει.

c. f. 71. b.

Πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων.

v. 20.

Ἄει οἱ τῶν φαύλων ἐργάται τοὺς ὁδόνιας ἐπιβρίζουσι τοῖς εὐαγγελικὴν καταρθοῦσι ζῶν, καὶ θηριοπρεπῶς ἐπιμαίνονται παροτρύνει δὲ καὶ ὁ σατανᾶς κατασωρεύει τὰς τῶν ἁγίων θλίψεις· πλὴν ἐξ αὐτῶν ρύσεται αὐτοὺς ὁ κύριος.

c. f. 71. b.

Φυλάσσει κύριος πάντα τὰ ὀστᾶ αὐτῶν.

v. 21.

Ὅστᾶ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις λέγει, τὰς ἐπὶ παντὶ πράγματι καλῶ τε καὶ ἀγαθῶ· ὡς γὰρ ἰστῶν δίχα τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἂν συσταίῃ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, οὕτως οὐδ' ἀνθρώπου ψυχὴ κατορθώσει τι τῶν ἀγαθῶν, μὴ τὰς ἐαυτῆς ἐνεργείας ἐρρωμένας ἔχουσα, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον συντετραυσμένας.

c. f. 71. b.

Ἐν μὲν τοῖς φιλαμαρτίμοσιν καὶ φιληθόνιοις καὶ ἰαῖς ἰοῦ παρόντος βίου τέρβαις ἐπιλημμένοις (καὶ) συντετριμμένοις, πῶς ἐστὶν ἦδη τὰ τῆς ψυχῆς ὀστᾶ; τὰ δὲ γε τῶν ἁγίων ὁ κύριος φυλάττει, ὡς μηδ'

B. f. 112.

ὅτι οὖν ἔξ αὐτῶν ὑπομεῖναι τινὰ συνίριβήν· ἢ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος ἐπενεχθείσης αὐτοῖς, ἢ ἀνθρώπων πονηρῶν κατεξανιστάντων αὐτοῖς θορύβους καὶ περιστάσεις καὶ διαγμούς· οὐαὶ γὰρ ἰῶ κόσμῳ, φησὶν ὁ σωτήρ, ἀπὸ ἰῶν σκανδάλων· ἀνάγκη γὰρ ἰοῦ ἐλθεῖν ἰὰ σκάνδαλα.

v. 23.

Καὶ οὐ μὴ πλημμελήσουσι πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτόν.

B. I. 112. B.
C. I. 11. B.

Τὸ μὴδ' ὅλως πλημμελεῖν, οὐδενὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀρμόσειεν ἄν· πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες, καὶ ἀπὸ ῥύπου καθαρὸς οὐδεὶς, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ἢ ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· τετήρηται δὲ μόνῳ τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ. Θεὸς γὰρ ἦν ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς· ἔξω γε μὴν καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα τοῦ πλημμελεῖν, παραιτούμενοι τὰ φορτικά καὶ δύσοισια καὶ πρὸς θάνατον ἀγόνια τῶν πλημμελημάτων· οὐ γὰρ πᾶσα ἁμαρτία πρὸς θάνατον. (cod. B. addit κατὰ τὴν ἀγίου φωνήν.)

ΨΑΛΜΟΣ λδ'.

v. 1.

Πολέμησον τοὺς πολεμῶντάς με.

B. I. 113.

Ἄθρει δὲ οὖν ὅπως πεπολεμήκασιν αὐτῷ, καὶ τοῦ εἶναι θεὸν, καὶ υἱὸν Θεοῦ, τό γε ἦκον εἰς αὐτούς, ἐκπέμποντες· καὶ πρὸς τούτοις ἐτι τῶν ὑπερόγκων θαυμάτων ἀποτελεστέην ὀρώντες αὐτὸν διασύρειν ἀπετόλμων, ἐν Βεελζεβούλ λέγοντες ἄρχοντι τῶν δαιμόνων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· καὶ οὔτε πιστεύειν ἤθελον αὐτοῖ, γεγόνασι δὲ καὶ ἐμπόδιον ἐτέροις· ἔφη γοῦν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, οὔτε ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε· ἔφασκον δὴπου καὶ τοῖς ὄχλοις περὶ αὐτοῦ, δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται· τί ἀκούετε αὐτοῦ;

v. 4.

Αἰσχυρῆτήωσαν καὶ ἐντραπήωσαν οἱ ζητεῦντες τὴν ψυχὴν μου.

B. I. 113. B.

Τὴν οὕτω πικρὰν καὶ τό γε ἦκον εἰς αὐτούς ἀδιάφικτον τῷ σωτῆρι στήσαντες πάγην, οἷα τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις περιβαλόντες αὐτόν, ἠσχύνθησαν καὶ ἐντραπήωσαν, ὅταν κατασείσας ὡς Θεὸς τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἠγειρεν τὸν ἑαυτοῦ ναόν· ἀνεβίω γὰρ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν· τότε δὴ τότε κατησχύνθησαν μὲν καὶ ἐντραπήωσαν, ὡς ἔφην· ἀπεστράφησαν δὲ καὶ εἰς τὰ ὀπίσω.

v. 4.

Ἀποστραφήωσαν εἰς τὰ ὀπίσω.

B. I. 113. B.

Ἐπεὶ δὲ οὐ προσήκαντο τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκ τε τῶν ἐναντίων ἐζή-

τησαν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἀπεστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω· γεγόνασι γὰρ ἀπόβλητοι, καὶ θεοστρυγεῖς ἐκπεπτώκασι τῆς πρὸς θεὸν οἰκειότητος, ἄγευστοι τῶν τῆς ἐπιδημίας μεμενήκασιν ἀγαθῶν, καὶ πρὸς τούτοις πᾶν εἶδος ἀνηκέστου συμφορᾶς αὐτοῖς ἐπενήκει· καὶ πεπλήρωτο τὸ γεγραμμένον ἐπ' αὐτοῖς· καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλὴν σοι καὶ πάλιν· οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ· ὃ γὰρ συνέβη παλεῖν αὐτοῖς, εἰδόσι λέγειν περιττὸν οἶμαι· ποῦ αἰσχυνθῆναι δὲ καὶ ἐντραπήναι συνέβη, καὶ μὴν καὶ ὀπίσω πεσεῖν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῷ σατανᾷ, οὗ τοῖς στρατηγήμασιν ἀκολουθήσαντες οἱ Ἰουδαῖοι σταυρῷ παρέδωσαν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· φαίη δ' ἂν οἶμαι τίς καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καὶ τοῖς ἀνοσίοις αἰρετικοῖς πρέπον ὅτι μάλιστα, τὴν τῶν προκειμένων στίχων ἀρμόσαι δύναμιν.

Καὶ ἄγγελος κυρίου ἐκδίβων αὐτούς.

v. 5.

Καὶ τὸ ἔτι τούτου φορητικώτερον, ἀγγέλου γὰρ ἐπιπίπλοντος, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἐπισαρκεύοντος θλίψιν, ταῖς ἀπασῶν ἐσχάταις ὑποκείμεναι συμφοραῖς· οὕτως ἀνηρῆσθαι φημὲν καὶ τὰ τῶν Αἰγυπτίων πρωτότοκα· καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοκόντη πέντε χιλιάδας, ὅτε Ῥαψάκης σαλιμφήμους ἤφιει φωνὰς, καὶ τῆς θείας ὑπεροχῆς ἀνοσίως κατεθρασύνετο· ἐξῆλθεν γὰρ ἄγγελος κυρίου, φησὶν, καὶ ἀνεΐλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν ἀλλοφύλων ῥπέ χιλιάδας.

B C 111.

Γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος.

v. 6.

Εὐρήσωμεν πλεισταχοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς προστάγμασιν τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φημί, τὴν ὄνησιν ἐναργῆ καθιστῶντα καὶ λέγοντα· ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον· τοῦτον ἐλήλυθα· ἀπειθήσαντες τοίνυν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ ἀληθινῷ, καὶ τὸν τῆς εὐαγλίαν διανοίας καμμύοντες ὀφθαλμὸν μεμενήκασιν ἐν σκότῳ· καὶ τοῦτο ἡμῖν προφητικῶς ἀνωθεν ἀνεκεκράγει λόγος· ὑπομεινάντων γὰρ αὐτῶν, φησὶν, φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος· μείναντες αὐτῶν, ἐν ἁωρῇ περιεπάτησαν· τὸ δὲ ὑπομεινάντων φησὶν ἀπὸ τοῦ προσδοκησάντων.

B C 111 D

Καὶ ἄγγελος κυρίου καταδιώκων αὐτούς.

v. 6.

Περιολισθαίνουσιν τοίνυν, καὶ ἐν σκότῳ βαδίζουσιν, συναλεύοντι·

B C 111 D

τος καὶ εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἀγγέλου Θεοῦ· οὐ γὰρ δὴ συμπράπτουσιν αὐτοῖς, ὡς ἔφην, αἱ λογικαὶ τε καὶ ἅγαι δυνάμεις· ἀντανίστανται δὲ μᾶλλον ὡς μεμισημένοις παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἐκσεσοβημένοις.

v. 7.

Ἵτι δωρεὰν ἔκρυψόν μοι διαφερόν.

B. C. 114. b.

Ἐγκαλεῖν ἔχοντες μηδὲν, εἰς τοσοῦτο καὶ σκαιότητος ἐννοιῶν καὶ μὴν καὶ θράσους καὶ ἀνοσίαν καθήκοντο τολμημάτων, ὥστε καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς αὐτῇ διαπύξαι πάλην καὶ τοι λέγοντι σαφῶς, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας; εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετε μοι; ἔνθα δὲ ὅλως οὐκ ἦν ἀμαρτίας εὔρεσις, ἐκεῖ που πάντως ἐστὶν τῶν διακόντων τὸ μίσος ἀπροφάσιστον παντελῶς· ἴδραν δὲ καὶ βάσιν ἤγουν ἀφορμὴν τὸ φονῶν οὐκ ἔχει.

v. 7.

Μάτην ἀνείδισαν τὴν ψυχὴν μου.

B. C. 114. b.

Ἄρ' οὐ δωρεὰν οὐ μάτην αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἀνείδιζον, ποτὲ μὲν σαμαρείτην καὶ φιλοπότην εἶναι διαβεβαιούμενοι, ποτὲ δὲ καὶ δαιμόνιον ἔχειν λέγοντες, καὶ πλανᾶν τοὺς ἄχλους, καὶ μὴν καὶ ἐν τῷ Βεελζεβούλ. ἐξέλζεσθαι τὰς θεοσημείας; οὐκοῦν εἰλαῖεν ἂν εἰπὴ καὶ μάτην ἐπ' αὐτῷ θρασυστομήσαντες Ἰουδαῖοι, καὶ λαλήσαντες κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ἄραντες τὲ τὸ κέρασ εἰς ὕψος, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν.

v. 8.

Καὶ ἡ Σήρα ἦν ἔκρυψαν, συλλαβέτω αὐτούς.

B. C. 115.

Ἡ Σήρα ἦν ἔκρυψαν τῷ Χριστῷ, αὐτὴ συνέλαβεν αὐτούς, καὶ τῇ ἰδίᾳ παγίδι συνεπεπλώκασιν τεθήρανται γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπετηνεγμένοι ταῖς δίκαις, καὶ πεπτώκασιν ὑπὸ τὸ λινὸν τῆς Σείας ὀργῆς· ὡς γὰρ φησὶν ὁ παροιμιαστὴς, οὐκ ἀδίκως ἐκτείνεσθαι δίκτυα περαιοῖς· αὐτοὶ γὰρ οἱ φόβου μέλεχοντες ἠσαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακὰ· ἡ δὲ καλυστροφὴ ἀνδρῶν παρανόμων κακὴ γέγραπται δὲ πάλιν ὁ κυλίαν λίσσον, ὑφ' ἑαυτῷ κυλίει.

v. 9.

Ἡ δὲ ψυχὴ μου ἀγαλλιάσεται ἐπὶ τῷ κυρίῳ.

B. C. 115.

Χρῆναι φησὶ διαμεμνήσθαι τῶν λόγων ἃν ἐποιήσάμην ἐν ἀρχαῖς τοῦ ψαλμοῦ· ἔφην γὰρ ὅτι τὸ Χριστοῦ πρόσωπον εἰσκεινόμεσθα τῆς ἰουδαίων ἀνοσιότητος, μονοουχὶ κατακεκραγὸς, πλὴν τοὺς τῇ κακώσει πρέποντας οὐ παραϊούμενον λόγους, ἀλλ' ἰσραηλίνως δὲ μᾶλλον ἢ βουπρεπῶς διαλεγόμενον πλεισλαχοῦ διὰ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας

μυστήριον· ἰδοὺ γὰρ ἰδοὺ κἀνθάδε ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ πατρὸς εὐφραίνεσθαι φησὶν, ὡς παρ' αὐτοῦ δηλονότι σεσωσμένος· εὐρήσωμεν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἳ καὶ αὐτόντι καὶ ὑπηρεταὶ γεγόνασι τοῦ λόγου, καὶ ταμίαι γνήσιοι τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων, ἐγγυέρθαι λέγοντες αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, δόξαν τὴν καὶ κυριότητα λαβεῖν, ὑποταγέντων αὐτῷ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Πάντα τὰ ὅσα μου ἐροῦσι κ. τ. λ.

Ὅταν τί λέγῃ Χριστὸς ἀνδραπίνως, τοῦτο ἡμεῖς ἀρπάζομεν εἰς ἐνησιν ἑαυτῶν· τί δὲ δὴ καὶ φησὶν; πάντα τὰ ὅσα μου ἐροῦσι, κύριε κύριε, τίς ὁμοίός σοι; ὁμοιον ὡσεὶ καὶ ἔφη τυχόν, ἐξ ὅλης δυνάμεως καὶ ἰσχύος καὶ ἐξ αὐτῶν ὡσπερ τῶν ἐκ βάθους μυελῶν σοιήσομαι τὴν ὁμολογίαν ἀπαράβλητον εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀνατίθῃσιν οἱ τῷ τῶν ὅλων κρατοῦντι καὶ βασιλεύοντι.

Ρυόμενος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ.

Γενικὸς ὁ λόγος καὶ ἀληθὴς κατὰ πάντων· τὸν γὰρ πτωχὸν τῷ πνεύματι καὶ συνεσταλμένον ἔχοντα τὸ φρόνημα, καὶ πᾶσαν ἐπὶ θεῷ δέμενον τὴν ἐλπίδα καταβιάζονται τὴν καὶ διαρπάζουσιν, βαρβάρων ἀγρίων ἐπιπηδῶντες δίκην, ἄνδρες ἀλιτήριοι καὶ διαβολικῶν σκευμάτων ὑπουργοί, καὶ δαιμονιώδους μανίας ἐκμεμεστωμένοι καὶ προσέτι τούτοις καὶ αὐτὴ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἢ ἀπηνεστάτη πληθύς· ἐπιρίζουσι γὰρ τοὺς ἐδόλιας τοῖς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσιν, καὶ τοῖς θείοις νόμοις εὐήνιον ὑπέχουσι τὸν αἰχέναν· πλὴν οὐ κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν πάντως τὸ τῶν πραγμάτων ἔρχεται πέρας· σώζει γὰρ τοὺς δικαίους ὁ πανσθενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος.

Ἀναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με.

Ἐνταῦθα σαφῶς τῆς ἰουδαϊκῆς ἀνοσιότητος διαμνημονεῖται Χριστός, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πεπαρωνημένων ποιεῖται κατάλογον· σεσυκοφαντήκασιν μὲν γὰρ αὐτὸν Πιλάτῳ προσάγοντες οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί· εἰσεκόμισαν γὰρ ψευδομαρτυροῦντας τινὰς, οὗτος ἔφη ἔτι δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῆσαι αὐτόν· καὶ αὐτοὶ δὲ τὰς αἰτίας εἰπεῖν ἐξαιτούμενοι δι' ἃς ἐπεφωνοῦντο ἄραιοι ἄραιοι, σταυροῦ αὐτόν, καταψεύδοντο λέγοντες ἔτι κωλίει φόρους διδόναι Καίσαρι, καὶ ἔτι ἀνασεῖται τοὺς ἔθλους· σεσυκοφαντήκασιν δὲ καὶ πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ κατ' ἑτέρους τρέ-

πους· ἔφασκον γάρ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, εἰ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυεν τὸ σάββατον· διατείνοντο δὲ ὅτι καὶ δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται. φάρον τὲ καὶ οἰνοπότην, ἐνεργοῦντά τε διὰ τοῦ Βεελζεβούλ, ἠνόμαζον αὐτόν.

γ. 12.

Ἄνταπεδίθεσαν ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ μου.

β. γ. 117. ε.

Ἔθος τῇ θεῖα γραφῇ υἱοὺς ὀνομάζειν κατὰ μαθητείαν τῶν μυσταγωγῶν εἰσθέτων τοὺς μυσταγωγουμένους· καὶ γοῦν ὁ Θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλων τισίν, ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, φησὶν, διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· καὶ μὴν καὶ Γαλάταις· τεκνία οὐς πάλιν ἀδίκω, ἄχρισ οὐ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν· ὀνομάζοντο δὲ καὶ υἱοὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, οἱ κατὰ διάθεσίν τε καὶ μάθησιν οἰκεῖοι καὶ προσεδρεύοντες αὐτοῖς· ὅτι γὰρ οὐ συνεχώρουν ὑπὸ Χριστοῦ μαθητεύεσθαι τινὰς οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες τῶν ἰουδαϊκῶν ταγμάτων, σαφὲς ἂν γένοιτο κἀντεῦθεν ἀκονητί· προσεφώνουν μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, τοῖς ὄχλοις ὅτι δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τί ἀκούετε αὐτοῦ; ἔτυπτον δὲ καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἐν συνεδρίῳ πολλάκις ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς τὴν μυσταγωγίαν.

γ. 13.

Ἡ προσευχή μου εἰς κόλπον μου ἀποστραφήσεται.

β. γ. 117.

Ἡ προσευχή μου γάρ, φησὶν, εἰς κόλπον μου ἀποστραφήσεται, τούτέστιν οὐκ ἄπρακτος οὐδὲ ἀνήνυτος γέγονεν παρὰ Θεῶν, δεκτὴ δὲ μᾶλλον, καὶ οἶον εἰς κόλπον δοθεῖσα τοὺς ἐμούς· εἰδίσαμεθα πῶς ἐν κόλπῳ δέχεσθαι τὰ παρ' ὅτου οὖν προσφερόμενα δῶρα· ὅτι γὰρ τὰς τῶν ὁσίων ἱκετηρίας προσίεται θεὸς, πῶς ἂν ἐνδυάσειέ τις; αὐτοῦ λέγοντος ἠναργῶς, ποτὲ μὲν ὅτι, κέκραζον πρὸς με καὶ εἰσακούσομαί σου ποτὲ δὲ πάλιν ἐκάστη τῶν προσαγόντων τὰς ἱκετηρίας, ἔτι σου λαλοῦντος ἐρῶ, ἰδοὺ πάρεμι.

γ. 15.

Διεσχίσθησαν, καὶ ἐγὼ κατηνύγησαν.

β. γ. 117. β.

Τούτέστιν ἀκαμπῆς ἀπομεμένηκεν καὶ ἀφιλοικτίρμων ὁ νοῦς αὐτοῖς· πλὴν ἐγὼ, φησὶν, οὐκ ἔγνων· τί δὲ οὐκ ἔγνων; τὴν αἰτίαν δηλονότι δι' ἣν αἱ μὲν μάστιγες κατερῆγγοντο· οἱ δὲ οὐ κατηνύγησαν· οὐδὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐγκαλεῖν ἔχοντες, ἐπεμαίνοντο τῷ Χριστῷ· καὶ γοῦν ἔφασκεν ἠναργῶς· τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύέτέ μοι; οὐκοῦν ἁμαρτίαν ἐμαυτοῦ, φησὶν, οὐδεμίαν ἔγνων.

Ἐπείρασάν με, ἐξεμυκτήρισάν με μυκτηρισμόν.

v. 16.

Ὁ τοῖς εὐαγγελικοῖς συγγραμμάσιν ὁμιλῶν εὐρήσει καὶ τοῦτο
τολμήσαντας ἰουδαίους κατὰ τοῦ καλέσαντος εἰς ζωὴν, δῆλον δὲ ὅτι
Χριστοῦ· μυρίας γὰρ καὶ πικρὰς ἐπεσάρρευον αὐτῷ τὰς θλίψεις· καὶ
προσεῖσαν πλεισταχοῦ, διδάσκαλον μὲν ἀποκαλοῦντες αὐτὸν, ἀρλιόν-
τες δὲ παγίδας καὶ βρόχους· ἐπέπεμψαν γὰρ ὁμοῦ τοῖς ἰδίους μα-
θηταῖς τοὺς ἠρωδιανούς λέγοντες· οἶδαμεν ὅτι ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὁδὸν
τοῦ Θεοῦ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις
εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου· ἔξεστι δοῦναι φόρους Καίσαρι, ἢ οὐ; ποτὲ
δὲ καὶ νομικὰς προτάσεις προσάγοντες καὶ φιλομαθείας δόκησιν ἐαυ-
τοῖς περιπλάττοντες ἐζήτουν τί θηρεῦσαι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ καθ'
ἃ γέγραπται· ἀλλ' ἤκουον τότε, τί με πειράζετε ὑποκριταί; οὐ γὰρ
ἦν δύνασθαι λαθεῖν τὸν εἰς καρδίαν ὁρῶντα καὶ νεφρούς, καὶ εἰδότα
τὰ κεκρυμμένα· ὅτι δὲ καὶ ἐξεμυκτήρισαν αὐτὸν, χαλεπὸν οὐδὲν ἐκ
τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ἰδεῖν· ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ
κύριος, ἀμὴν ἀμὴν, φησὶν, λέγω ὑμῖν· ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ
πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· προσετίθει δὲ ὅτι θά-
νατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα· οἱ δὲ ὑπήνουν σκληροὶ καὶ ἀγέρωχοι,
καὶ ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀσυνεσίας οὐ συνιέντες τὸ εἰρημένον ἀντανίσταντο
λέγοντες· Ἀβραὰμ ἀπέθανεν, καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ σὺ λέ-
γεις, ἐάν τις τὸν λόγον μου ἀκούσῃ, θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα;
τίνα σεαυτὸν ποιεῖς;

Ἀποκατάστησεν τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν.

v. 17.

Τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος διαμνημονεύσας πανταχοῦ, πλεῖστί τε
ὄσα περὶ τοῦ σωτηρίου πάθους εἰπὼν, εἰσκεικόμικεν ἀναγκαίως διὰ
τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας καὶ τὸν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως
ἐπ' αὐτοῦ λόγον· χάριτι μὲν γὰρ Θεοῦ ὑπὲρ παντός ἐγεύσατο θανά-
του, κατὰ τὸ γεγραμμένον· πλὴν οὐ μεμήνηκεν τῷ θανάτῳ κάτοχος·
οὐκοῦν κἂν εἰ ὁ πατὴρ ἀποκατασταθῆσαι λέγοιτο, ἀλλ' ἐν υἱῷ καὶ
τοῦτο πεπράχθαι φασί· σοφία γὰρ ἔστι Θεοῦ καὶ δυνάμις τοῦ πατρὸς.

Ἀπὸ λεύκων τὴν μενεγεῖν μου.

v. 17.

Λέοντας φησὶν ἢ τὰς πονηρὰς καὶ ἀνλικειμένας δυνάμεις, αἱ μο-
νονουχὶ κατεβρυχήσαντο τοῦ Χριστοῦ· ἢ τάχα που καὶ αὐτοὺς τοὺς
τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς· οὕτω γὰρ αὐτῶν διαμνημονεύει λέγων διὰ

B. I. 118 B

φανῆς Ἰσαίου· ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἔμοι ὡς λέων ἐν δρυμῶ· ἔδωκεν ἐπ' ἐμέ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν· μονογενῆ γὰρ μὴν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὀνομάζει, τὸ μονογενῆ τιθεὶς ἀντὶ τοῦ ἡγαπημένην αἰεὶ γὰρ πως ἔστιν ἐν ἀγάπῃ πλείστη τὸ μονογενὲς ἐν τέκνοις.

Ἐξμελογίσαι σοὶ ἐν ἐκκλησίᾳ πολλῇ, ἐν λαῷ βαρεῖ αἰνέσω σε.

Ἐκκλησίαν ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἐξ ἔθνων ὀνομάζει καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀναριθμητῶν πληθῶν κοινῶσαν, καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερκειμένην μετὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἑτέρως ὡς τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην ἔχουσα, καὶ διὰ πολυθείας εὐαγγελικῆς τελειομένη πρὸς ἀγιασμόν· ἐν ὑπεροχῇ δὲ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἢ πνευματικῆς, καὶ τῶν ἐν σκιαῖς ἢ ἀλήθειαι· οὐκοῦν τὸ μέγα κατὰ τε πληθὺν νοοῖτ' ἀν εἰκότως, καὶ πρὸς γὰρ τοῦτο κατὰ τὴν ἀρετὴν. - Βαρὺς δὲ λαὸς ὀνομάζεσθαι, ἅτε δὲ καὶ ἀπηλλαγμένος κουφότητος Ἰουδαϊκῆς, καὶ τὸ εὐπαράφορον οὐκ ἔχων, αὔτε μὴν παντὶ ἀνέμῳ περιφερόμενος, βεβηκῶς δὲ μᾶλλον, καὶ τὸ ἀκράδαντον ἐν πίστει τηρῶν· οὐκοῦν καὶ τὸν μέχρι αἱμάτων ἀγῶνα διήνεγκαν μαρτυροῦντι Χριστῷ· καὶ τετηρήκασιν τὸ γεγραμμένον, ἕως θανάτου ἀγώνισαι περὶ τῆς ἀληθείας.

v. 19.

Μὴ ἐπιχαρήσασάν μοι εἰ ἐχθραίνοντές μοι ἀδίκως.

Πῶς ἀν ἐπέχαιρον Ἰουδαῖοι Χριστῷ, ἢ ποίας ἀν ἐσχίκασιν ἀφορμὰς τῆς κατ' αὐτοῦ θυμῆς, εἰ μεμνημένοι ἐν νεκροῖς; δηλονότι εἰ καὶ αὐτὸς ἐν Ἰσραὴλ τοῖς ἄλλοις κάτοχος ἐγγεγόνει ταῖς ἄβου πύλαις, καὶ μηδεὶς ἦν αὐτοῦ λόγος ἔτι μετὰ τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάσῃ.

v. 19.

Οἱ μισοῦντές με θορεῶν, καὶ διανοῦντες ὀφθαλμοῖς.

Ἐπ' οἶδενί γὰρ ἐδίωκον τὸν κύριον, τούτέστιν ἀφορμὴν οὐδεμίαν ἐσχηκότας κατ' αὐτόν, δι' ἣν ἐχρῆν ὀφᾶσθαι μεμισηκότας τοὺς διανοῦντας τοῖς ὀφθαλμοῖς· περιτυγχάνοντες γὰρ, ὡς ἔφην, αὐτῷ καὶ διδάσκαλον ὀνομάζοντες, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκειν ἐν ἀληθείᾳ λέγοντες, διέλεγον ἀλλήλοις κατειρωσόμενοι πάντως που, καὶ τὴν ἐπόκησιν ὑπεμφαίνοντες, εἰς ἀπολογίαν τοῦ μὴ δοκεῖν ἀληθὲς τι λέγειν περὶ αὐτοῦ, ὅτι διδάσκαλον ὀνομάζειν ἤθελον.

v. 20.

Ὅτι ἐμοὶ μὲν εἰρηνικὰ ἐλάλουν.

Προσιόντες γὰρ, ὡς ἔφην, τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ τῶν σαρισαίων τινές, καὶ φιλομαθείας ὑπόληψιν περιλιθέντες ἑαυτοῖς, εὐ-

φημεῖν ὑπεκρίνοντο, καὶ προσηνεστάτους αὐτῷ προσεκόμιζον λόγους, οὐκ εὐλογοῦντες κατ' ἀλήθειαν, ἀλλ' ἵνα παριδεύσωσιν αὐτὸν καὶ θηρεύσωσιν τί ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀλλ' ἠλέγχοντο λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τί με πειράζετε ὑποκριταί;

Εἶδες κύριε, μὴ παρασιωπήσης, κύριε μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ.

v. 22.

Λίτεϊ παρὰ τοῦ πατρὸς κατὰ τῶν εἰς αὐτὸν πεπαρωνημένων γενέσθαι τὴν κίνησιν καὶ μονονουχί διαμαρτύρεται λέγων· εἶδες κύριε, μὴ παρασιωπήσης· βούλεται γὰρ οὐκ ἔτι μὲν ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακῆσαι τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καλεξαναστήναι δὲ ὡσπερ, καὶ συστείλαντα τὴν μακροθυμίαν, αἰτῆσαι δίκας αὐτοῖς τῶν εἰς αὐτὸν οὐχ ὅπως πλημμελημένων· καὶ ταῦτα φησὶν οὐκ ἀεργῆς ὢν αὐτός· οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δίδωκεν τῷ υἱῷ. - Λέγων δὲ τὸ μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ, διαδείκνυσιν ἐναργῶς ὅτι πάμμεγα πρὸς σωτηρίαν ἐφόδιον τὸ μόνον ἔχειν παρεστηκότα καὶ συνασπίζοντα τὸν τῶν ὅλων θεόν· οἱ γὰρ τούτου λαχόντες τὴν μέθεξιν, πάντη τε καὶ πάντως περιέσονται τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰς τῶν πολεμούντων αὐτοῖς ἐφόδους διακρούονται γενικῶς, καὶ οὐκ ἀνελοῖεν πάποτε γεγονότες ὑπ' αὐτοῖς.

B. f. 119.

B. f. 119. b.

Κρίνόν με, κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου.

v. 24.

Ἐξήνεγκεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ὅσιον ἐφ' υἱῷ τὸ κρίμα· οὐ γὰρ συγκεχώρηκεν ἀκαταλήκτως ἐπιχειρεῖν αὐτῷ τοὺς εἰς αὐτὸν δυσσεβήσαντας, ἔσβεσε δὲ μᾶλλον αὐτῶν τὸν γέλωτα. - Ὡς κρίμα δίκαιον αἰτεῖ τῇ τοῦ πατρὸς δικαιοσύνη σρεπωδέστατον τὸ μὴ ἀφεῖναι τοῖς ἀποκτείνασιν αὐτὸν ταῖς κατ' αὐτοῦ θυμηδίαις ἐντροφᾶν, μήτε μὴν ἐπιγάνυσθαι πεπονθότι, καὶ τοῦτο μέχρι παντός.

B. f. 119. b.

Μὴ εἴπρισαν ἐν καρδίαις αὐτῶν, εὖγε εὖγε τῇ ψυχῇ ἡμῶν·

v. 25.

μηδὲ εἴπρισαν καταπίμεν αὐτόν.

Διὰ τοῦτο ἔσβεσαν τῶν Ἰουδαίων ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὸν γέλωτα, ἵνα μὴ λέγοιεν ἐν ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις, εὖγε εὖγε τῇ ψυχῇ ἡμῶν· εἰ γὰρ μεμνήκειν ὁ Χριστὸς ἐν μόνῳ τῷ σταυρωθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ἔφασαν ἂν εἰκότως οἱ ἀποκτείναντες αὐτόν, εὖγε εὖγε τῇ ψυχῇ ἡμῶν, καὶ προσέτι τοῦτο τὸ κατεπίμεν αὐτόν. - Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ μὲν γεγόνασιν ἐν παντὶ κακῷ, κατεμπρησθείσης αὐτῶν ἀπάσης τῆς χώρας καὶ πολέμου δαπανήσαντος τοὺς ἐν αὐτῇ· ὁ δὲ πεπονθὼς δοξάζεται λέγοντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω

B. f. 119. b.

σαι ἴδῃ τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ σέρατα τῆς γῆς· ἔτι τε πρὸς τοῦτο· κύβου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἔχθρους σου ὑποπέδιον τῶν ποδῶν σου· πέπλωκεν ἢ τῶν Ἰουδαίων ὄφρυς, εἰς γῆν κατηνέχθη τὸ φρόνημα, καὶ οὐκ ἐπέχαρον αὐτῷ, οὔτε μὴν ἴσχυσαν εἰπεῖν κατεπίομεν αὐτόν.

v. 27.

Ἀγαλλιάσθησαν καὶ εὐφρανθήσασιν οἱ θέλοντες τὴν δικαιοσύνην μου.

v. 28.

Οὐδὲν ἦπτον τῶν ἐπινοιῶν ἢ δυνάμεις κατὰ παντός ὅπου ἔρχεται τοῦ θέλοντος αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν πρὸς αὐτόν ἀγαπῶντες εἰρήνην· οἷς καὶ ἀγαλλιάσασιν καὶ εὐφροσύνην δοθῆναι βούλεται, χορηγηομένην δηλονότι δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· γέγραπται γὰρ περὶ δικαίου παντός· ἐπὶ γὰρ κεφαλῆς αὐτῶν αἴνεσις, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς· πλὴν ὅποια τίς ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη περὶ ἧς νῦν ὁ λόγος αὐτῷ, ζητητέον· ἐδόκει μὲν γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων τοῖς ἀρχαιοτέροις λαληθεὶς νόμος, μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως, διδάσκαλος ἡμῖν δικαιοσύνης, πλὴν οὐ τῆς τελειώρας· τοιγάρτοι καὶ ὁ Θεσπέσιος Παῦλος οὐκ ἄμεμπτον εἶναί φησιν αὐτήν, δευτέρας τύπον, τῆς ἐν Χριστῷ δηλονότι, ἢ διὰ γε τῶν εὐαγγελικῶν Θεσπισμάτων εἰσφέρειται, καὶ ἐστὶν τελειώατη ταύτην οὖν ἄρα τὴν δικαιοσύνην οἱ θέλοντες, ἀγαλλιάσασιντο, φησὶν, καὶ εὐφρανθήτωσαν.

v. 27.

Οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην τοῦ δούλου αὐτοῦ.

v. 28.

Εἰ μὲν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ νοοῖντο τινὲς τὴν πρὸς αὐτόν εἰρήνην, οὗτοι τοὺς τύπους ἀπολελοιπότες καὶ τὰς ἐν τῷ νόμῳ σκιάς, μετακεχωρήκασιν εἰς ἀλήθειαν, ἢ τίς ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ ἱερώτατος Παῦλος· ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἀμαρτωλοί· εἰδότες δὲ ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐν αὐτῷ· εἰ δὲ ἐξ ἔθνῶν νοοῖντο τυχόν οἱ κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοι τὴν εἰρήνην ἠσπάσαντο τὴν πρὸς γε μὴν φησὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν διῆσιν αὐτοῦ ἀπάτην διαπηδήσαντες καὶ καταλύσαντες τὴν ἔχθραν, καὶ ἐκ μέσου ποιήσαντες τὸ μεσολαβοῦν· οἷς καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος προσπεφώνηκεν λέγων, δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως· εἰ δὲ δούλον ἑαυτὸν ὀνομάζει Χριστὸς, ταρασσέσθω μηδεὶς, ἐννοήσας ὅτι μορφήν δούλου λαβὼν, καὶ σχήματι εὔρεθεὶς ὢν * ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν.

Καὶ ἡ γλῶσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαιόν σου.

v. 28.

Ἄσρει δὴ μοι πάλιν ἐν τούτοις τὸ τῆς ἀνθρώπιότητος πρόσωπον εὖ μάλα διαμορφούμενον ἐν Χριστῷ· ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν κατ' ἡμᾶς, ταύτη τοι καὶ σφόδρα εἰκότως ὡς μέτροις ἐμβεβηκῶς τοῖς δουλοπρεπέσιν, ἀνθρώπινην δικαιοσύνην πληροῦν ἐπαγγέλλεται ἔργον δὲ δικαιοσύνης τῆς κατ' ἡμᾶς τὸ μελέτην ποιεῖσθαι καὶ τοῦτο διηνεκῆ τῷ Θεῷ πρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην δοξολογίαν. - Ἐπαγγέλλεται Χριστὸς καὶ καθάπερ τινὰ θυσίαν πνευματικὴν ἀνακομίζειν τῷ πατρὶ τὴν δοξολογίαν, κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τὸν ἔπαιον αὐτοῦ· καὶ τοι τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, εἰ τελεῖν ἔλοιπτο χαριστήρια, βουβυλὴν ἐκέλευεν ἢ τοῦ νόμου σκιά, ἢ μηλοσφαγίαις κεχρησθαι τυχόν, ἢ Ἰουγόνας προσάγειν, ἢ δύο νεοτιοὺς περισιερῶν, λάζανά τε καὶ σερμίδαλιον ἐλαιόδευλον ἀλλ' οὐκ ἐν Χριστῷ τοὺς τύπους ἔδει κρατοῦντας ὀραῖσθαι.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ λέ'.

Εἰς τὸ τέλος τῷ δούλῳ κυρίου τῷ Δαβίδ.

v. 1.

Καὶ οὕτω μὲν ἱστορικώτερον ὑψηλότερον δὲ κατηγορίαν ὁ ψαλμὸς περιέχει τῆς ὑπερηφανίας τοῦ λαοῦ Ἰουδαίων, καὶ τῆς κακίας ἔλεγχον, καὶ μὴν ὑμνολογίαν Ἰῶν δικαίων κριμάτων, δι' ὧν ἔσωσε τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν ὁ κύριος· πρὸς δὲ τούτοις εὐχαριστίαν πρὸς τὸν πατέρα ὑπὲρ ὧν εὐεργέτησε διὰ τοῦ υἱοῦ· ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις εὐχὴν ἀσφαλιζομένην τοῦ μὴ πεσεῖν εἰς ὑπερηφανίαν τὸ μὲν οὖν εἰς τέλος, ὃ τι ποτέ ἐστι, πολλάκις εἴρηται, καὶ φορτικὸν ἴσως τὸ ταυτολογεῖν· τό γε μὴν ἐπιγεγράφθαι τῷ δούλῳ κυρίῳ τῷ Δαβίδ, διαδείκνυσιν ὅτι πρέπει ἂν τὴν ῥοδὴν ἀνακείσθαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεσπεσίου Δαβίδ, ἃ τε δὴ καὶ ἀγίῳ γεγονότι καὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας τὸν αὐχενα τοῖς Θεοῖς ὑποτιθέντι ζυγοῖς· ἔφη γὰρ περὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ὁ Θεός· εἶρον Δαβίδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου· εἰ δὲ δή τις εἴη καὶ ἕτερος δούλος Θεοῦ, καὶ πολλοίαν ἔχων ἀγιοπρεπή, κεχρησθαι καὶ αὐτὸς τῇ τοιαύτῃ προσευχῇ πρὸς τὸν Θεόν· περιέχει γὰρ αὐτῆς ἡ δύναμις ψόγον μὲν τῶν ὀλοτρόπως κευλιζότων εἰς τὸ πλημμελεῖν εἶτα τὴν τοῦ Θεοῦ γαληνότητα τοῖς αὐτῇ πρέπουσιν ἐπαίνοις στεφανοῖ, καὶ καθίστησιν ἐραστὰς τῆς παρ' αὐτοῦ μεγαλοδωρεῖᾶς τοὺς μονοτρόπως αὐτῷ δουλεύον-

τας καὶ τὴν εἰκείαν αὐτῆς ζωὴν ἀνατεθεικότας· πρὸς δὲ τῷ τέλει, τὰ τοῖς παρανόμοις συμβησόμενα δηλοῖ· συναλαίνων πανταχόθεν ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἐντευξομένους, εἰς ὁσίαν καὶ ἀβέβηλον ζωὴν ἄρχεται δὲ οὕτως τῆς προσευχῆς.

111

Φησὶν ὁ παράνομος τοῦ ἀμαρτάνειν ἐν ἑαυτῷ· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ.

Τούτέστιν ἠγεῖται μηδένα βλέπειν αὐτοῦ τὰ βουλευόμενα· ἀπαξ δὲ προθέμενος τοῦ παρανομεῖν, ἔξω τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ τίθεται φόβον· φησὶν δὲ εἶναι παράνομον τὸν τοῖς θείοις νόμοις εἰς ἅπαν ἀπειρηκότα, ὡς μὴ δὲ εἶναι θέλει αὐτούς, ἀγέρωχον δὲ παντελῶς καὶ ἐξίτηλον διαβιῶναι ζωὴν, καὶ οἷον ἀμεταστρεπτὴν τρέχουσαν εἰς πέταυρον ἄδου, καὶ εἰς παγίδα θανάτου τῶν οὕτω βιοῦν εἰωσῶτων μέμνηται· που τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, οὕτω τε φησὶν περὶ ἐκάστου λέγει δὲ κυρίως ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, εἰδέναι ὁδοὺς σου οὐ βούλομαι· ὁ τοιοῦτος τετίφλωται, φησὶ, καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον οὐχ' ὄρα, δι' οὐπερ ἂν γένοιτο θερμὴ μὲν ἔφεσις εἰς ἀγαθουργίαν, ἄμαχος δὲ τις καὶ δυσάντητος προθυμίᾳ πρὸς γε τὸ χροῖναι βιῶναι λαμπρῶς· οἱ γὰρ ἀφοβίαν Θεοῦ νοσοῦντες, οὐδὲν μὲν εἶδος κακίας ὀκνοῦσι κρύπτουσι δὲ ὑπὸ φόβου πολλάκις ἢ αἰσχύνης τῷ πλησίον κωλυόμενοι ταύτην ἐξαγαγεῖν.

112

Τοῦ εἶρεν τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ καὶ μισῆσαι.

113

Εἰ ἔσχεν ἐν ὀφθαλμοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, εὔρεν ἂν τὴν ἀνομίαν ἑαυτοῦ, καὶ ἐμίσησεν αὐτήν, ὥστε καὶ ἀποφοιτῆσαι μὲν τῆς εἰς τὰ φαῦλα ῥοπῆς, μεθορμισθῆναι δὲ πρὸς ἀγαθουργίαν, καὶ οἷον ἐκ βυθοῦ κακῶν ἀνενεγκεῖν δύνασθαι πρὸς ἀγαθὴν καὶ φιλόρετον ἔξιν τε καὶ ζωὴν.

114

Οὐκ ἠβουλήθη συνίεναι τῷ ἀγαθῷ.

115

Πάμμεγα πρὸς ἐγκλήματος δύναμιν τὸ μηδὲ ἀνασχέσθαι μαθεῖν τινα τρόπον χρηστός ἂν καὶ ἀγαθουργός· καὶ ἀπόδειξις ἂν εἴη σαφῆς τοῦ κατολισθῆναι εἰς πιθμένα φαυλότητος τὸν κατώτατον, μηδὲ ὅσον εἰπεῖν κἄν γούν ἄκρω δακτύλῳ θέλειν ἀποθίγειν μαθημάτων τῶν ἱερῶν, δι' ἃν ἂν τις ἐν ἑαυτῷ συλλέξαιτο τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀρίστοις ἡμᾶς ἀποκομίζουσαν ἐπιστήμην· ἀπαίδευτος οὖν ὁ παράνομος, καὶ μαθημάτων τῶν εἰς σωτηρίαν καὶ ζωὴν ἀμέτοχος παντελῶς.

Τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνομία καὶ δόλος.

V. 4.

Οὐ γλώσση κέχρηται σοφῇ τε καὶ ἐπιστήμονι, καὶ θύρας ἐχούσῃ καὶ μοχλόν· ἀθυροστομεῖ δὲ οὕτως καὶ κίβδηλον πανταχοῦ ποιεῖται τὸν λόγον· ὡς ἐπίμεστον ὁρᾶσθαι καὶ ἀνομίας καὶ δόλου· ἀνομίας μὲν, ὡς ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων δι' ἃς ἐπήγαγον ὕβρεις Χριστῶ· δόλου δέ, ὅτι καὶ παγιδεύειν αὐτὸν βουλόμενοι, χρηστοῖς προσήεσαν λόγοις.

C. 1. 75

Ἀνομίαν ἐλεγίσατο ἐπὶ τῆς κείτης αὐτοῦ.

V. 5.

Οἱ μὲν γὰρ τοῖς ἱεροῖς εἰκόνες νόμοις, οἱ καυχήμασιν ἀγιοπρεπέσιν ἐνιδροῦν εἰωθότες, οἱ τὴν εὐκλεῖα καὶ ἀκατάψεκτον διαβιοῦντες ζωὴν, καὶ ταῖς καθηκούσαις δοξολογίαις τὸν ἀπάντων σωτῆρα καταγεραίρουσιν· μεσονύκτιον γὰρ φησιν ἐξεγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, ἤγουν ταῖς θείαις περιτυγχάνοντες γραφαῖς, εὐωδίας πάσης πνευματικῆς τὸν οἰκεῖον ἀναπληῶσι νοῦν, καὶ ἴασι ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀγαθοῖς περιεργάζονται ἰσχύς, καὶ ἀναζητοῦσι λεπτῶς τίνα δέ τροπον γένοιτ' ἂν ἑαυτῶν ἀμείνους, τρέχοντες εἰς ἴδῃσιν ἐπιεικείας τὸ ὁμοῦ καὶ λαμπρότητος ἀγιοσπουῶν· οἱ δὲ γε φαῦλοι καὶ παράνομοι τὸν τῆς ἡσυχίας καιρὸν δαπανῶσιν εἰς πονηρίας, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν φαίλων διασκέψουσιν τὴν ἑαυτῶν καρδίαν καταμολύνοντες, τὸν τῶν ἐκτόπων ἐννοιῶν καρπὸν, μονοουχὶ διαυγαζούσης αὐτοῖς ἡμέρας, ἐκφέρουσιν παρίστασθαι γὰρ ὁδῶ οὐκ ἀγαθῇ.

B. 1. 121. 1

Παρέστη πάση ὁδῶ οὐκ ἀγαθῇ.

V. 5.

Προήκει δὲ φαυλότητος εἰς τοῦτο αὐτοῖς ὁ νοῦς, ὥστε μηδὲ προσοχθῆναι τῇ κακίᾳ πώποτε· οὐ γὰρ γεγόνασιν μισηταὶ τῶν ἐκτόπων οἱ παρανομεῖν εἰωθότες· οὐ γὰρ ἂν ἔδρασαν αὐτὰ μισεῖν εἰρημένοι.

B. 1. 121. 1

Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν.

V. 6.

Τινὲς δὲ ἀκούσαντες ὅτι ἡ ἀλήθειά σου ἕως ἰῶν νεφελῶν, καὶ ἀπατηθέντες ἐντεῦθεν, ἀπρονόητα τὰ ὑπὸ σελήνην ἀπεφῆναντο· ὧν ἐστὶ καὶ Ἀριστοτέλης· ἀλλ' οὕτω μὲν τινες τὸ τῆς ἱστορίας φεύγοντες πάχος, εἰς τροπολογίας ἀναβαίνουσιν, οὐρανοὺς μὲν λέγοντες τοὺς ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλους, νεφέλας δὲ τοὺς προφήτας, ὄρη δὲ Θεοῦ λογικὰς καὶ ὑψηλὰς δυνάμεις, ἢ τοὺς ἡρμένους ὑψοῦ κατ' ἀρετὴν ἀνθρώπους· ἀλλ' ἐν γε τοῖς προκαιμένοις, οὐκ ἐπὶ καιροῦ τὰ τοιαῦτα νοηθεῖεν· οὐ γὰρ ἐν μέτοις τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις ἐστὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, οὔτε μὲν ἐν

A. 1. 188
B. 1. 122
C. 1. 76

μόνοις τοῖς ἐν ὕψει γενομένοις κατ' ἀρετὴν ἢ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη γί-
νεται, ἀλλ' εἰς πάντας ἀνθρώπους ἢ τῆς θείας ἡμερότητας ἐκτείνεται
χάρις· ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν τὴν
ἀληθείαν ἤρξαι φησὶν, ἰοικέναι δὲ καὶ ὄρεσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ,
ἵνα τὸ ὑψηλὸν καὶ ὑπερηυμένον καὶ ὑπερκείμενον νοῶμεν διὰ τῶν ἀνο-
μασιμένων τί γὰρ ὑψηλότερον οὐρανοῦ καὶ νεφῶν καὶ ὄρων; ὁ δὲ κα-
τασκευάζει, τοιοῦτόν ἐστιν ὁ ἐλεήμων, φησὶ, καὶ ἀληθινὸς καὶ δί-
καιος οὐ κατοικτεῖρειν ἐπίσταται μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὡς ἀληθινὸς
μισεῖ τοὺς δόλον ἔχοντας εἰς νοῦν, καὶ ἀπάτη συντετραμμένους· καὶ
ὡς δικαιοσύνην ἔχων ἢ τις φιλονεικεῖ τοῖς λίαν ἡρμένοις τῶν ὄρων,
ἐποίσει πάντως τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τὴν αὐτοῖς πρέπουσαν τῶν χαρι-
σμάτων διανομὴν, τοῖς δ' αὖ πονηροῖς τὴν ἰσόρροπον δίκην.

Ἀνθρώπους καὶ κτῆνη σώσεις κύριε.

Καὶ ἐνταῦθα δέ τι ὅμοιον ἐστὶ τοῦ Παύλου· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε
τῶν δύο λαῶν τὴν σωτηρίαν διηγήσασθαι, οἳ καὶ σημαίνονται διὰ τῶν
ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν, ἀνθρώπων μὲν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὡς κατη-
χουμένων ἐκ τοῦ νόμου καὶ νοούτων ἰὰ διαφέροντα, κτηνῶν δὲ ὡς ἀλο-
γωτέρων τῶν ἐξ ἐθνῶν· παιδευθέντες γὰρ οἱ ἐξ ἰουδαίων τὸ μυστή-
ριον διὰ νόμου καὶ προφητῶν, ἐξέπεσον· οἱ δὲ οὐδέποτε ἀκηκοότες οἱ
ἐξ ἐθνῶν, προελήθησαν· τούτου χάριν εἶρηκεν ὁ Δαβὶδ· τὰ κρίματά
σου ἄβυσσος πολλή, ἤγουν ἀκατάληπτα καὶ ἀζήτητα παντελῶς· τὸ
γὰρ τοι πολυπραγμονεῖν ἐλέσθαι τὰ ὑπὲρ νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, ἐπι-
σταλὲς καὶ ἐπιζήμιον γέγραπται γοῦν, βαθυτέρα σου μὴ ζήτηι καὶ
πάλιν μὴ σοφίζου περιττὰ, μήποτε ἐκπλαγῆς.

Τῆς τοῦ Θεοῦ γαλιηρότητας τὸ ὑπερφερές, καὶ τῆς ἡμερότητας τὴν
ἀπαράβλητον ὑπεροχὴν κἄν τούτω δὴ πάλιν ἔνεστιν ἰδεῖν· καὶ γοῦν
τὴν παρ' ἑαυτοῦ φειδῶ νέμειν ἀξιοῖ πᾶσι τοῖς παρ' αὐτοῦ γεγονόσιν,
καὶ οὐχὶ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων·
ἔφη γὰρ που καὶ πρὸς τὸν Θεσπέσιον Ἰωάν· σὺ ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κο-
λοκύντης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας οὐδὲ ἐκοπίασας, ἢ ὑπὸ νύκτα
ἀπάλετο· ἐγὼ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευῆ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν
ἧ καλοικοῦσιν πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν
δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, καὶ κτῆνη πολλά; θαυμάζεται δὲ
καὶ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας, ὡς ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτή-

νεσιν καὶ χλόην τῆ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων· καὶ μὴν τὸν ἐπὶ τῷ σαβ-
βάτῳ τιθεὶς νόμον, καὶ τὴν τοῦ χρῆναι παντελῶς ἐργάζεσθαι μηδὲν,
διατραυῶν αἰτίαν, ἵνα ἀναπαύσῃται, φησὶν, ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παι-
δίσκη σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ πᾶν κτήνος σου· εἰ δὲ δοκεῖ πως
τοῖς εἰρημένοις ἀντιφέρεσθαι τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς εἰρημέ-
νον, μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; φημὲν, ὅτι τὰς ἐν τῷ νόμῳ σκιᾶς
ἀναιρεῖν ἀκόλουθον ὠδινούσας τὴν ἀλήθειαν, οὔτε μὴν ἀφιλοικτίρμονα
νομίζειν εἶναι τὸν τῶν ὄλων δημιουργόν.

Ὡς ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου ὁ Θεός.

V. 8.

Ὅτε Θεὸς ὢν ὁ λόγος ἐπέλαμψεν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ὁμοιώματι
ἀνθρώπων, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπέμεινε θάνατον,
δῆλον δὲ ὅτι τὸν κατὰ σάρκα, τότε καὶ πεπλήθυνται τὸ ἔλεος τοῦ
θεοῦ· οὐ γὰρ ἔτι μόνον ἐλυθράσατο τὸν Ἰσραὴλ καθὰ πάλαι διὰ Μω-
σέως, ἀλλ' εἰς πάντας ἀνθρώπους ἢ τῆς σωτηρίας ἐκτέταται χάρις,
σαηνεύουσα διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ τοῦ κατὰ
φύσιν ὄντος θεοῦ, καὶ προσοικειοῦσα δι' ἀγιασμοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρί.

B. 101.

Ἐν σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιδύσιν.

V. 8.

Γεγόναμεν τοίνυν ὑπὸ πτέρυγας, ἤτοι σκέπην τὴν ὑπὸ Χριστῶ,
ὥστε λέγειν ἡμᾶς τὸ ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἁσμάτων ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ
ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα· καὶ αὐτὸς δὴ που φησὶν ὁ σωτήρ· ἐγὼ ὡς
ἄρκευθος πυκάζουσα· γεγόνασί γε μὴν ὑπὸ πτέρυγας αὐτοῦ· πεπλή-
θυνται καὶ τὸ ἔλεος κατὰ τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους τρόπους.

B. 101.

Ἐν τῷ φωτί σου ἐψόμεθα φῶς.

V. 10.

Εἰ φῶς ἐστὶν ἐκ φωτός τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, πότε οὐκ ἦν ἐν τῷ
πατρὶ τὸ φῶς αὐτοῦ; ὡς γὰρ ἀχώριστον τοῦ πυρὸς τὸ φωλίζειν, οὔτω
καὶ τοῦ πατρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον φῶς.

A. F. 190.

Παράτεινεν τὸ ἔλεός σου ταῖς γνώσκουσί σε.

V. 11.

Λιτὴν ἀνατείνει τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγαπώνων τὸν κύριον καὶ τὴν αὐ-
τοῦ ἐπεγνωκότων ἐπιφάνειαν· οἷς καὶ πρέποι ἂν τὸ ἐν παντὶ γενέσθαι
καλῶ καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασιν ἐντροφᾶν· τοῖς μὲν οὖν γνώ-
σκουσιν αὐτὸν, παρατείνεσθαι τὸ ἔλεος παρακαλεῖ· τοῖς δὲ τὴν καρ-
δίαν εὐθέσι, τὴν δικαιοσύνην αὐλοῦ καθ' ἣν αὐλοῖς τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπο-
νεμηθήσεται· εἶεν δ' ἂν οὐχ' ἕτεροι παρὰ τοὺς πρώτους οἱ δεύτεροι·
τούτέστι παρὰ τοὺς γνώσκοντάς οἱ εὐθεῖς· ἔπεται γὰρ τῇ παρὰ θεοῦ

A. F. 190.
B. F. 191.

γνωσάει τὸ καὶ εὐθὺ τὴν διάνοιαν ἔχειν, τούτέστι κατ' οὐδένα τρόπον διεστραμμένην.

Οἱ μὲν τὴν γνωσίν μόνην ἔχοντες, τούτέστι τὴν πίστιν, ἐλέω δικαιοῦνται καὶ σώζονται οἱ δὲ καὶ τὸ εὐθὺς ἐν ταῖς πράξεσι, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπολαμβάνουσι στέφανον, ἦτοι τῆς ὁσίας ψήφου.

v. 12.

Μὴ ἐλθετώ μοι πῦς ὑπερηφανείας.

A. f. 100. b

Ἐξω τοῦ πάθους ἀξιοῖ γενέσθαι ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι, παρατείνοντάς σου τὸ ἔλεος εἰς ἐμὲ τὸν γινώσκοντά σε, καὶ τὴν δικαιοσύνην ἦτοι τὴν ὁσίαν ψήφον ὀρέγοντος, μὴ κατολισθήσαιμί ποτε πρὸς τοῦτο σκαιότητος ἐννοιῶν, ὡς μέγα φρονεῖν ἐλέσθαι καὶ βαδίζειν ἐν ὑπεροψία, καὶ τὴν οὕτως ἐπισφαλῶς ἔχουσιν ἵναί τι τρίβιν· μὴ δὲ παρακινήσάτω με τῆς παρὰ σοὶ στάσεως πράξεις ἀτοπος.

v. 12.

Καὶ χεῖρ ἀμαρτωλοῦ μὴ σαλεύσει με.

A. f. 101. a

Χεῖρ ἀμαρτωλοῦ διαβολικὴ ἐνέργεια· χεῖρ ἀμαρτωλοῦ ἢ τοῦ πλεονέκτου· χεῖρ ἀμαρτωλοῦ ἢ τοῦ δῶρα διδόντος ἐπὶ φθορᾷ καὶ λαμβάνοντος· χεῖρ ἀμαρτωλοῦ ἢ τοῦ ἱερέως τοὺς ἀναξίους τῷ θυσιαστηρίῳ προσάγοντος· ὑπὸ ταύτης τῆς χειρὸς μὴ σαλευθῆναι, τούτέστι μὴ παρατραπῆναι, καὶ ἡμεῖς προσευξώμεθα· χεῖρ γὰρ ἐδραίους καὶ ἀσαλεύτους ἐν τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ παρανομῶσιν ἄλλοι, τοὺς νήφοντας κτᾶσθαι.

v. 13.

Ἐκεῖ ἐπεσον πάντες αἱ ἐργαζόμεναι τὴν ἀνομίαν.

A. f. 190. b.
C. f. 76.
Κυρίλλου καὶ
Χρυσοστόμου.

Τὸ ἐκεῖ εἶπεν ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τούτου τοῦ πράγματος, τούτέστι τῆς ὑπερηφανείας· ἢ καὶ ἀντὶ τοῦ ἔπου· ὡς εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· μὴ γανοίμην ἐκεῖ ἔνθα οἱ σαλευθέντες πίπτουσι, καὶ πεσόντες ἐξωθοῦνται, καὶ ἐξωσθέντες οὐκέτι ἐπαναλθεῖν δυνήσονται ἢ ἐκεῖ, τούτέστι ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ, κατὰ τὸ, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμός.

v. 13.

Ἐξώθησαν, καὶ εὐ μὴ δύνονται στήναι.

B. f. 101. b

Δεῖ δὲ οὖν ἄρα προσιόντας θεῷ τῶν μὲν ἀγαθῶν ποιεῖσθαι τὴν αἴτησιν, παραλιεῖσθαι δὲ καὶ τὸ ἀλῶναι ψυχικοῖς ἀρρώσθήμασιν, καὶ τὸ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι δαιμονικὴν τὴν ἀεὶ σαλεύουσαν καὶ τοὺς ἐσθλὰναι δοκοῦντας εἰ ῥαθυμοῦντες εὐρίσκοιντο, καὶ οὐκ ἐῷσαν στήναι τοὺς διὰ πλείστην ἔσθιν ἀσέβειαν ἐξωσθέντας παρὰ θεῷ· ὃ δὲ πέπονθεν ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ· πεπαρώνηκεν γὰρ ἀφορήτως εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν.

ΨΑΛΜΟΣ λς'.

Ψαλμός τῷ Δαβίδ.

Ψηφικός ἐστὶν ὁ ψαλμός καὶ θεραπευτικὴν ἡμῶν τῆς ψυχῆς διδασκαλίαν περιέχων, εἰσηγούμενος τῷ νέῳ λαῷ ἀποχὴν μὲν τῶν πονηρῶν, ἐπιτήδευσις δὲ τῶν ἀγαθῶν, ἐξ ἑκατέρων πείθων ἕκ τε τῆς τοῖς ἀγαθοῖς ἀποκειμένης ἐλπίδος, ἕκ τε τῆς τοῖς πονηροῖς τεταμιευμένης κολάσεως· ἀνακείσεται μὲν τοι τῷ Δαβίδ μονοουχὶ κατεπάδοντι τοῖς ὀρθότητος ἐρασταῖς καὶ παροτρύνοντι αὐτοὺς εἰς τὸ μεταποιεῖσθαι προδύμῳ τῆς οὐκ ἀθαυμάστου ζωῆς· ποιεῖ δὲ τοῦτο ἐπὶ καιροῦ· ἐν μὲν γὰρ τῷ τετελεσμένῳ ψαλμῷ πλείστη γέσσει κατάρρησις παντὶς παρανόμου· ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ νοουθεσίᾳ ἡμῖν εἰσκομίζει, ἀποφέρουσαν μὲν τῆς πρὸς ἐκείνους ταῦτοεργίας, ἀναβιβάζουσαν δὲ πρὸς τὸ ἀμεινον.

Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευμένοις, μὴ δὲ ζήλου τοὺς παιδῶντας τὴν ἀνομίαν.

Μήτε πάλιν μιμοῦ ἢ μακάριζε τοὺς τοιούτους εὐθηνούντας ὁρῶν πρὸς ὀλίγον γὰρ ἀνθούντας, ξηραίνονται πᾶσα γὰρ σὺρξ χόρτος· τί εὖν ἔχουσι ζηλωτὸν οἱ τινες πρὸς ὀλίγον ἀνθήσαντας, αὐρίον εἰς κλίβανον βάλλονται, καὶ ἂ φησὶν ὁ σωτὴρ; οὐ γὰρ τοι φαίην ἂν εἶναι πως ἀξιοζήλωτον τοῖς ἐθέλουσι ζῆν ἀγιοπρεπῶς τὴν τῶν πονηρευμένων πρόσκαιρον εὐημερίαν· ἐνοεῖν δὲ χρὴ μᾶλλον, εἰς οἷον αὐτοῖς ἐκθήσεται πέραν τὸ διαβιοῦν ἐλέσθαι κακῶς, καὶ ἀπάδειν τῷ θεῷ· (1) μὴ τοίνυν ζήλου τοὺς τοιούτους, φησὶν, μὴ δὲ κατερεδίζου πρὸς μίμησιν τῶν φιλαμαρτημόνων καὶ εἰ δοκοῖεν ἔχειν τὰς ἐν τῷ παρόντι βίῃ τουρῆς· καὶ ἴδης ἀσεβῆ εὐπράττοντα, φεῦγε τὴν ἰσοτροπίαν, εἰς τὰ ἐσόμενα βλέπων· οὐ γὰρ ἐν τούτοις ἔσται δικηναῶς τὰ πράγματα διὸ ἐπάγει·

Ἵτι ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀπέξηρανθήσεται.

Παραιεῖ φεύγειν πονηρίαν, ἐκπτωσιν εἶναι παντὸς ἀγαθοῦ, ταύτης ὑπογράφων τὸ τέλος· τί δὲ οὕτως εὐμάραντον ὡς χόρτος ἀγροῦ, καὶ λαχάνου φύσις; βραχὺ γὰρ πως ἀνθήσαντα τὰ τοιαῦτα μαραίνεται· οὕτω που φησὶ περὶ τῶν ἐν κόσμῳ λαμπρῶν, γεννηθήτωσαν ὡσεὶ

(1) Fragmenti huius pars posterior legebatur quidem etiam apud Corderium; sed eam nos tamen, prout est item in codice nostro, heic continuavimus, ne fragmentum incommode minueremus.

χέρστος δαμάτων· οἱ γὰρ ἐν δάμασι τιμιόμενοι τῶν χόρτων, ρίζαν οὐκ ἔχοντες, ἀκαρποὶ τέ εἰσι καὶ πρὸς μαρασμὸν ἐτοιμότεροι διὰ τοῦτο· οὐ δεῖ τοίνυν ταῦτα ζηλοῦν, ἂν τὰ μὲν ἐπὶ ἀτιμία ρίπτεται, τὰ δὲ περὶ παραδίδοται, τῆς ἀκμῆς τῆς προσκαιροῦ παυσάμενα, ὡς τὰ τῆς χλόης λάχανα, ἃ τὴν χρῆσιν ἐν τῷ χλοάζειν ἔχουσι· τούτοις γὰρ ἢ τῶν ἀνθρώπων εὐπραγία, διὰ τὸ σαθρὸν καὶ πρόσκαιρον ἔοικε· καὶ ὅτι πῦρ αὐτὴν τὸ τῆς γεέννης ἐκδέχεται· ἀγιοπρεπὲς δὲ ζηλοῦν ἐκείνους, οἷς ἂν ἔποιτο διηνεκῆς ἢ παρὰ Θεοῦ δόξα τῇ τῶν ἀνδραγαθιμάτων φιλονεικοῦσα λαμπρότητι.

Α. 3.

Ἐλπίσον ἐπὶ κύριον, καὶ ποίει χρηστότητα, καὶ κατασκήνου τὴν γῆν.

Α Τ Π Θ
Β Γ Δ Ε

Τούτέστιν ἀγάπησον τὸ εὐδοκιμεῖν, δίψησον τῶν ἱερῶν χαρισμάτων τὴν κτῆσιν, ἀγάπησον τὰ τοῖς ἀγίοις τετηρημένα καὶ παρὰ Θεῷ τεθησαυρισμένα. - Ἦ τὸ μὲν κατασκήνου τέθεικεν ἀντὶ τοῦ κατασκηνώσεως· γῆν δὲ ἐκείνην λέγει τὴν τοῖς πράξεσιν ἐπηγγελμένην δηλονότι, ἐν ἧ ἡγεμονίᾳ ποιμανθῆσθαι, φησὶν, ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῆς· πλοῦτος δὲ τῆς τῶν πραγμάτων γῆς, ἢ τοῦ τῆς ἀνω πόλεως ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἢ τῶν θείων χαρισμάτων ἀμφιλαφῆς χορηγία, καὶ τὸ τελείως ἔχον ἐν τούτοις· τάχα δὲ σκηνὴ ἀπεικάζει τὸν πρόσκαιρον βίον, καὶ βούλεται ἡμᾶς χρᾶσθαι αὐτῷ ὡς σκηνῇ κατὰ πάροδον, κυριεύοντας αὐτοῦ οὐ κυριευμένους ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸ συμφέρον οὐ πρὸς ἡδονὰς ἀποχρωμένους· οὕτω γὰρ ποιμανθησόμεθα ὑπὸ ποιμένι καλῷ· εἴ τις πλοῦτος ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις θείων δογμάτων, τοῦτον καρπούμενοι ὥστε λέγειν, κύριος ποιμαίνει με καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει.

Α. 4.

Κατατρέψασον τοῦ κυρίου.

Α. 5.

Οἱ δὲ καταλυφθόντες Χριστοῦ, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων ἔμπλεω τὴν διάνοιαν ἔχοντες, εἰς πέρας ἐνηνεγμένων τῶν ἀγαθῶν θελημάτων αὐτοῦ, γυμνὴν καὶ ἀναμφίστον τῷ Θεῷ τὴν ἑαυτῶν δεικνῦσιν ὁδὸν, τούτέστιν τῆς πολιτείας τὸν τρόπον.

Α. 6.

Ἀποκάλυψον πρὸς κύριον τὴν ὁδὸν σου, καὶ ἔλπίσον ἐπ' αὐτόν κ. τ. λ.

Α. 7.

Ἔσο φησὶ φανερός τὴν ἀρέσκουσαν αὐτῷ βαδίζων ὁδὸν, τούτέστι γυμνὴν καὶ ἀναμφίστον τῷ Θεῷ τὴν σεαυτοῦ δεικνῦσ πολιτείαν· αὐτὸς δὲ τί ποιήσει; ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐμφανῆ καλίστησι, καὶ ὅσον περίοπτον ἀποφανεῖ, λαθεῖν οὐκ ἔων τῆς σῆς εὐζωίας τὸ κάλλος· ἔσθαι γὰρ ἅπασιν ἐναργῆς ἢ δικαιοσύνη σου δίκην φωτὸς ἀναλάμπουσα,

φωτὸς μεσημβρινοῦ· μεσημβρία γὰρ μὴν ὀνομάζεται τῆς ἡμέρας αὐτὸ τὸ μεσαίτατον καὶ σε κρινεῖ ἄξιον εἶναι φωτὸς ἐκεῖ.

ὑποτάγητι τῷ κυρίῳ καὶ ἱκετεύσου αὐτόν.

v. 7

A. f. 193.
B. f. 126.

Αὐτὸς μὲν σε ἄξιον φωτὸς ἀποδείξει ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, σὺ δὲ ἐνταῦθα ὑποτάγητι αὐτῷ· δύο δὲ ταῦτα τίθησιν ἀγιοπρεπεῖ καλορῥώματα καὶ οἶον ἀλλήλων ἐχόμενα, τὸ ὑποτάσσεσθαι φημι τῷ κυρίῳ, καὶ τὸ ἱκετεύειν αὐτόν· ἐκάτερον δὲ αὐτῶν πρέποι ἂν ταῖς ὅτι μάλιστα τῶν ἀγίων ἱεσεύσεως, καὶ τοῖς τὴν χρησιότητα μελίθην εἰσθῶσιν ἐν μὲν γὰρ τὸ ὑποτάσσεσθαι κυρίῳ ἀπάσης ἐπιτολῆς νοεῖται πλήρωσις· ἦκει * γὰρ τοῖς αὐτοῦ νόμοις καὶ τρυφερόν, καὶ εὐήμιον ὑποφέρει τὸν αὐχένα, ὁ δὲ δαίμασι τοῖς δεσποτικοῖς ἐνευδοκῶν, ἀλλὰ μὴ ἀπειθείας καταδεχόμενος ὑπομένειν γραφὴν ἐν δὲ τῷ ἱκετεύειν αὐτόν, τὸ δοξολογεῖν ἔστι, καὶ τὰς εὐρύθμους ἀναφέρειν ὡδὰς συμπεπλεγμένης εὐχῆς, καὶ οἶόν τις νοητοῦ θυμιάματος τῆς τῶν ἔργων φαιδρότητος· συνευδιαζούσης παρὰ θεῷ ὑποταγὴν οὖν ἐνταῦθα λέγει, τὴν τῶν κακῶν ἀναχώρησιν· οὐδεὶς γὰρ ἀμαρτάνων ὑποτέτακται τῷ κυρίῳ. ⁽¹⁾

* al. cod.
εἶχει.

Πᾶσαι ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατέλιπε θυμὸν.

v. 8.

A. f. 193. v.
B. f. 126. f.

Ἐπωφελὲς τὸ παράγγελμα, καὶ τοῖς ὑποτεταγμένοις θεῷ προπαδέστατον· χρεὶ γὰρ φησι πρᾶγους τὰ αὐτοῦς ὑπάρχειν καὶ εὖ μάλα καθεστηκότας, καὶ ἀταραξίαν ἔχοντας εἰς νοῦν, ἀγαπῶντάς τε διαπαντὸς τὴν ἀπό γε τῆς μακροθυμίας εὐδίαν, καὶ τῶν ἐξ ὀργῆς κυμάτων ἀποφοιτῶν· γέγραπται γὰρ ὅτι ὀργὴ ἀπόβλυσιν καὶ φρονίμους. Καὶ πάλιν ἀνὴρ δὲ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων· τῶν γὰρ παθῶν τινὰ μὲν οὐ πίπτει εἰς πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ οἱ τυχόντες ἀπέβαλον αὐτὰ προκόπτοντες· τὸ δὲ μιαρὸν τοῦτο πάθος ἢ ὀργὴ, ἐκκαίει καὶ τοὺς δοκουνίας εἶναι φρονίμους· καὶ ταρασσει, οὐ τινὰ μὲν, τινὰ δὲ οὐ, ἀλλὰ κινδύνευω λέγειν πάντας ἀνθρώπους, παρέξ τοῦ τελείου, ἐάν που εὐρεθῇ τις τέλειος.

Μὴ παρακλήσου ὅστε ποιηρεύεσθαι, ἔτι εἰ ποιηρεύμενοι ἐξελεθρευθήσονται.

v. 8.

Λεγέσθω καὶ παρὰ Δαβὶδ τὰ τοῦ Παύλου, ὅτι τὰ αὐτὰ λέγειν ἡμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἐκνηρόν, ἡμῖν δὲ ἀσφαλές· οὐ γὰρ ἔχει κόρον παρὰ γε τοῖς φιλομαθέσι, τὸ πλειστάκις εἰς νοῦν τοὺς περὶ τῶν αὐτῶν ὀνησιφόρους εἰσοικίζεσθαι λόγους· τοῦτο τοι καὶ νῦν ὁ ψάλλων ἐργάζε-

A. f. 193. v.

(1) Pars intermedia huius fragmenti extabat etiam, apud Corderium.

ται. ἄνω τὲ καὶ κάτω ἀνακυκλῶν τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀξιάκουστον αἴμασμα τὸ μὴ παραζήλου, φημί, ὥστε πονηρεύεσθαι, ἵνα μὴ ὀλόρριζος ἐν γῆς ἀπολήῃ· καὶ γὰρ οἱ πονηρευόμενοι ἐξολοθρευθήσονται ἐν τῷ αἰῶνι δηλαδή τῷ μέλλοντι ἐξολοθρευθῆναι δέ ἐστι, τὸ ἐκπεσεῖν Θεοῦ ἴδιον μὲν τοι κακὸν ἐστὶν ἢ πονηρία παρὰ τὰς λοιπὰς ἀμαρτίας· ἐνδεὶν θαυμασίως ὁ λόγος, ἄλλον μὲν εἶπε τὸν ἀμαρτωλὸν, ἄλλον δὲ τὸν πονηρὸν σύληψεν τὸν βραχίονα τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ· ὤρισαντο δὲ τινες τὴν πονηρίαν οὐκ ἀγεννῶς εἶναι ἐκούσιον κακοποιεῖαν· ἄλλο γάρ ἐστι κατὰ ἀγνοίαν κακοποιεῖν καὶ οἷονεὶ νικώμενον, καὶ ἄλλο αὐτὸ τοῦτο θέλειν κακῶς ποιῆσαι ὅπερ ἐστὶ καὶ πονηρία, δι' ἣν καὶ ὁ διάβολος πονηρὸς λέγεται.

Οἱ δὲ ὑπερέκοντες τὸν κύριον, αὐτὰ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Ἐπειδὴ εἰώθαμέν πως αἰεὶ τῶν μὲν πονηρῶν ἀφίστασθαι, τῷ τοῦ κατὰ ζῆσθαι δεῖει συνωδούμενοι πρὸς τὸ ἀμεινον, ἐφέσει δὲ τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων συναλαίνεσθαι εἰς τὸ διαζῆν ἐννόμως, διὰ τοῦτο δείξας ὁ ψάλλον ὀλέθριον τῶν πονηρευομένων τὸ τέλος, ἐπάγει ὅτι οἱ τὸν κύριον ὑπομένοντες, τούτέστιν οἱ διὰ καρτερίας καὶ ὑπομονῆς τὸν εὐδαίμον καταρξοῦντες βίον, κληρονομήσουσι τὴν γῆν· ἢ τις οὐκ ἐστὶ μέρος ταύτης τῆς γῆς τῆς ὑπὸ καλάραν γενομένης, ἢ ἐν λύπαις ἐσθίει πάσας τὰς ἡμέρας αὐτοῦ ὁ ἐργαζόμενος αὐτήν, ἀλλὰ γῆν ἐκαίνην τὴν τοῖς ἀγίοις κητρεπισμένην· κληρὸς γὰρ αὐτοῖς ἢ τῶν ἀγίων καλλιπολις, ἢ ἱερά τε καὶ ἄνω ἐκεῖ γὰρ τοῖς τῶν ἀγγέλων συνέσσειναι χοροῖς, δοξολογοῦντες ἀκαταλήκτως τὸν κληροδοτήσαντα θεὸν, καὶ τῶν ὑπὲρ λέξον αὐτοῖς χαρισμάτων χορηγὸν γεγονότα· ὥσπερ δὲ ἐστὶν ὁ σωτὴρ, σοφία, λόγος, εἰρήνη, καὶ δικαιοσύνη, οὕτως καὶ ὑπομονή· γέγραπται γάρ· καὶ νῦν τίς ἢ ὑπομονή μου; οὐχὶ κύριος; ἀφ' οὗ ἀρύεσθαι ἐστὶ καὶ λαμβάνειν πάντα ἃ λέγεται εἶναι κατὰ τὰς γραφὰς ὁ Χριστός· οἷς γὰρ μετοχῆ αὐτοῦ δίκαιοι γινόμεθα καὶ σοφοὶ καὶ εἰρηναῖοι, αὐτὸς καὶ μετοχῆ αὐτοῦ ὑπομένομεν· ἡσύχαζε οὖν ὑπομένων καὶ ἐνδεχόμενος τὸν Θεὸν, μὴ ταραπτόμενος τοῖς παροῦσι.

Καὶ ἔτι ὀλίγον καὶ οὐ μὴ ὑπάρξῃ ὁ ἀμαρτωλός.

Ἐτι βραχὺ καὶ οὐκ ἂν ἴδης ὑπάρχοντα τὸν ἀμαρτωλὸν καταληξθήσεται γὰρ τῷ τῆς ζωῆς τέλει, καὶ ὁμοῦ τῇ σαρκὶ συναπεμπολήσει ταῦτα, ὅσα περὶ ἐδόκει κερτῆσαι χρηστά· βραχὺς γὰρ λίαν ὁ

ἀνθρώπου βίος, καὶ ὁ τῆς ἐν σώματι ζωῆς συνέσταλται χρόνος· οὐκοῦν οὔτε αὐτὸς ὁ τῷ τῆς ζωῆς τέλει κἀλειλημμένος τὸν ἑαυτοῦ τόπον ὄψεται μεταχωρήσει γὰρ πάντως εἰς ἄδου, οὔτε μὲν οἱ ζῶντες ἔτι τὸν αὐτοῦ ἐπιγνώσκονται τόπον.

Οἱ φρονοῦντες τὰ κοσμικὰ, καὶ τῆ τοῦ παρόντος βίου τύρβη τὸν ἑαυτῶν ἐνδήσαντες νοῦν, καὶ βρόχοις ἐνειλημμένοι τῆς ἐπαράτου φιλοσαρκίας, αἰεὶ πως ἐπιμεμήνασιν τοῖς τὸν εὐαγῆ καὶ ἀπόλεκτον διαβιοῦσι βίον, καὶ ἐχθρὸν ἠγοῦνται τῆς δικαιοσύνης τὸν ἔραστήν.

Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν.

Οἰκονομικώτατα δὲ λίαν ὁ Δαβὶδ ἀντιπαρεξέγει ταῖς τῶν παρανόμων κολάσεσι, τὰ τῶν ἀγίων γέρα· ἀκονᾷ γὰρ διὰ τούτων αὐτοὺς εἰς ἔφεσιν εὐαϊνδρίας πνευματικῆς, δι' ἧς ἂν γένοιτο κατορθοῦν πάντα τρόπον ἀρετῆς· ταύτη τοι φησὶν· οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν, τὴν ἄνω δηλαδή.

Καὶ κατατρυφήσουσιν ἐπὶ πλήθει εἰρήνης.

Ποῖον ἂν νοοῖτο τῆς εἰρήνης τὸ πλῆθος τῆς τοῖς πράξεσιν ἐπηγελημένης, ἄξιον ἰδεῖν; φαιμέν οὖν ὅτι ζῶντες μὲν ἔτι μετὰ σωματῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ οἱ ἅγιοι πλείστην ὕσιν πολέμων ὑπομένουσιν ἔφοδον, τοῦτο μὲν τῆς σαρκὸς πανέμφυλον τῆς ἀμαρτίας ἀρρώστουσης νόμον, καὶ κατεξανισταμένης αἰεὶ τοῦ πνεύματος· ταῦτα γὰρ ἀντίκειται ἀλλήλοις· συνήδομαι γὰρ φησὶ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ μου· τοῦτο δὲ καὶ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τούτου, κατασωρευόντων αὐτοῖς πολέμους αἰεὶ καὶ μάχας· τοῦτο δὲ καὶ τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν ἀνδραστηκότων αὐτοῖς· οὐκοῦν ἕως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ οἱ ἅγιοι, πολλοὶ λίαν οἱ μαχόμενοι γεγονόσι γε μὴν εἰς τὴν τοῖς πράξεσιν ὑπηρεπισμένην γῆν, ὑπάρξει πλῆθος εἰρήνης· νοήσεις δὲ πλῆθος εἰρήνης, ἀπάθειαν ψυχῆς μετὰ γνώσεως τῶν ὄντων ἀληθῶς.

Παρατηρήσεται ὁ ἀμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ βρῦξει ἐπ' αὐτὸν
τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ κ. τ. λ.

Τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ ψάλλων ἐν τούτοις, ὅτι παρατηρήσεται ὁ ἀμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, τοῦτέστιν φιλέχθρως διακείμενος ὁ φαῦλος καιροφυλακήσει πολλάκις τάχα πως τὸν δίκαιον λοχίσας ἐλεῖν δυνηθῆ· ἐπιτρίξει γὰρ αὐτῷ τοὺς ὀδόντας αἰεὶ· πλὴν ὁ κύριος γέλωτος

B. f. 127. i

v. 11.

A. f. 194

v. 11.

A. f. 194. b.

v. 12.

A. f. 194. b.
B. f. 127. b.

ἄξιον ἀποφαίνει· προβλέπει γὰρ ὅτι ἕξει ἡ ἡμέρα αὐτοῦ ἢ τελευταῖα πάντως, καὶ ἦν ἐκ ποδῶν ἔσται πεσὼν εἰς θάνατον.

V. 14. b.

Ἡ τάχα που φορτικὸν αὐτοῖς καὶ δύσοιστον εἶναι δοκεῖ τὸ διὰ τῆς ἐκείνων ἐπιεικείας κατακρίνεσθαι δοκεῖν, ὅτι μὴ τῶν ἀρίστων καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν ἔρασταί· τὸ δὲ βρῦξει τοὺς ὀδόντας, οὐ πάντως ἐπὶ τοῦ σώματος ἀκουστίον, ἀλλὰ σιωπὴν μὲν ἀπὸ φωνῆς, κραυγὴν δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ λογιζομένην κατὰ τοῦ δικαίου πονηράν· πλὴν ὁ μὲν ἀμαρτωλὸς μέμνηε κατὰ τῶν δικαίων· ὁ δὲ κύριος διαγελάσας κατ' αὐτῶν ἐπιβουλὰς τῶν ἀμαρτωλῶν, εἰδὼς ὡς ἔσλησεν ἡμέραν, καὶ ἦν τοῖς μὲν ἀποδώσει τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν αἰώνιον κόλασιν· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου ληφθῆναι πρόσφορον· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἀμαρτωλὸς, ὁ βρῦχων τοὺς ὀδόντας κατὰ τῶν ἀγίων, ὃς εἰς γέλωτα τέτακται· παίζεται γὰρ παρὰ τῶν δικαίων ἠτλιόμενος· ἕξει δὲ ἡ ἡμέρα, καὶ ἦν εἰς τὸ ἠτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ πεμφθήσεται.

V. 14.

Τοῦ καταβαλεῖν πτωχὸν καὶ πένητα.

V. 15. b.

Σκοπὸς τῷ ἀμαρτωλῷ οὐχ ἵνα τινὰ τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν ἀμύνηται, ἢ κατὰ τι ὄλως προσκειροικύοται αὐτῷ, καὶ προφάσεις τῷ πολέμῳ δεδακτότον εὐλόγους, ἀλλ' ἵνα καταβάλη πτωχὸν καὶ πένητα, καὶ ἀποσφάζει τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· πτωχὸν δὲ καὶ πένητα φησὶν, τὸν ἐπιεικῆ καὶ μετριόφρονα καὶ φιλοκομπίας ἀμείνω, καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ· τὸν τοιοῦτον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ πτωχὸν ἔφη τῷ πνεύματι, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἄξιον εἶναι φησὶν· μάλιστα γὰρ κατὰ τῶν πεινήτων οἱ συκοφάνται στρατεύονται· ἔτι δὲ καὶ κατὰ τῶν δικαίων τῶν εἰσὶν τὴν γλαῖσσαν ἐχόντων οἱ παράνομοι βασκαίνοντες αὐτῶν τῇ δικαιοσύνῃ, καταδιαβολὰς * καθάπερ ῥομφαίας ὀπλίζειν εἰώθασιν.

* ita cod.

V. 15.

Ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθει εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν.

V. 1. 195. b.

Ταῦτα, φησὶ, πεπόνθασιν οἱ πονηροὶ δαίμονες, ἃ ποιήσειν τοῖς ἀγίοις ἐπεβούλευσαν· καὶ τοῖς ἀγίοις δὲ ἐπιμαμήνασι μὲν οἱ φιλαμαρτήμονες, καὶ τὸ τῆς βασκανίας τόξον ἐντείνουσιν κατ' αὐτῶν, καὶ τὴν τῆς ἐαυτῶν σκαλιότητος ἀπογυμνοῦσι ῥομφαίαν, οἰδένα τρόπον ἐπιβουλῆς ἔδωντες ἀνεπιτήδευτον· ἀλλ' οἷον διὰ πάσης ἐρχόμενοι δυσσεβείας, τὰς ἐσίας πολιορκοῦσι ψυχάς· τίνα δὲ τρόπον αὐτοὺς ἀνταμείνεσθαι χρὴ, καὶ ὅπως ὑπανηιάζειν, ἐντεῦθεν μαθησόμεθα· τὰ ὄπλα

ἡμῶν οὐ σαρκικά· καὶ ἐν σαρκὶ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα· ἀλλ' οὐδὲ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνοσιότητα μιμησόμεθα· οὐ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι ἐντενοῦμεν τόξα καὶ ἡμεῖς, ἢ ξίφος ἀπογυμνάσομεν· ἐσόμεθα δὲ μαχομένων ἀμείνους καὶ τὴν βελτίω ψῆφον ἀποισόμεθα, θεῷ προσφεύγοντες, καὶ χεῖρας ὁσίας ἀναλείνοντες, χεῖρά τε τὴν αἰεὶ σάζουσαν ὑποβρέχοντες, καὶ τὸν παρακλητὴν καὶ ἀτρεπτον καλοῦντες εἰς ἐπικουρίαν λέγοντες περὶ τῶν εἰκῆ πολεμουμένων ἡμῖν, ἢ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν.

Κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ, ὑπὲρ πλοῦτον ἀμαρτωλῶν πολύν.

V. 16.

Εὐτεχνέσιαια καὶ νῦν ἐξυφαίνει τὴν ὑφήγησιν ἀντιπαρεξάγει γὰρ ὡςπερ καὶ ἐκ παραλλήλου τίθησι τὰ τε τῶν ἀμαρτωλῶν ἡτήματα καὶ τῶν δικαίων τὰ πλεονεκτήματα, πανταχοῦ τὴν ἀρετὴν ἀποφαίνων ἐγκαρπον, ἀνόνητον δὲ τὸν εἰκαῖον τοῦ βίου περισπασμὸν καὶ τὴν ἐπάρατον ζωὴν· πλουτεῖ μὲν γὰρ φησὶν ὁ ἀμαρτωλὸς ἔσθ' ὅτε, καὶ ταῖς ἐντεῦθεν ἐμπλατύνεται τρυφαῖς, καὶ μεγαλοφροεῖ δόξαν ἔχων εὐμάρανον, καὶ σάρκα παιάνων, πλέον ἔχων οὐδὲν τοῦ τοῖς γηϊνοῖς ἐφῆδεσθαι· ὁ δὲ γε πτωχὸς τῇ καρδίᾳ καὶ δικαιοσύνης ἐραστῆς, ἀπάντων τῶν τοιούτων ἀποφοιτᾷ, καὶ τὴν ἐπιεικῆ καὶ σώφρονα πτωχείαν ἀγαπᾷ· ἀλλὰ κρεῖττον τοῦτο αὐτῷ ὑπὲρ πλοῦτον ἀμαρτωλοῦ πολύν.

A. f. 196.
E. f. 198.

Ὅτι βραχιόνες ἀμαρτωλῶν συντριβήσονται, ὑποστηρίζει δὲ τοὺς δικαίους ὁ κύριος.

V. 17.

Ὅτι ἀμισθὸν μὲν τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὸ πλουτεῖν καὶ ὀλέθριον (cod. B. Ὅτι δὲ ἀνόνητον μὲν τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὸ πλουτεῖν, ἢ καὶ ἀμεινον καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, τῆς ἐσχάτης πρόξενον δίκης) τό γε μὴν τῶν δικαίων ὀλιγαρκὲς ἐγκαρπον καὶ ἀρέσκον θεῷ, ἐντεῦθεν δεικνύσθαι καρπὸς μὲν γὰρ φησὶ τοῦ τῶν ἀνόμων πλούτου, συντριβὴ καὶ ἰσχύος ἀπάσης ἀπόδοσις· δηλοῖ γὰρ οἶμαι τοῦτο τῶν βραχιόνων ἢ συντριβῆ, τῆς γε μὴν αὐλαρκείας τὸ ὑποστηρίζεσθαι παρὰ θεοῦ· ἀνέχει γὰρ τοὺς δικαίους, καὶ ἀκράδαντον αὐτοῖς νέμει τὴν εὐθυμίαν, καὶ ἀκατάσειστον ἔχουσι τὸ εὐημερεῖν, παραλύοντος οὐδενὸς ἢ κομίσαι δυναμένου πρὸς τὸ ἐναντίον· τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; κατὰ τὸ γεγραμμένον.

A. f. 196.
B. f. 198.

Γινώσκει κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀνόμων.

V. 18.

Κατὰ τὰς γραφὰς ὁ κύριος μόνον τὰ καλὰ γινώσκει, ἀγνοεῖ δὲ τὰ κακὰ ὡς ἀνάξια ὄντα τῆς γνώσεως αὐτοῦ· διὸ ἔγνω κύριος τοὺς

A. f. 196. D.
E. f. 198.
K. f. 76.

όντας αὐτοῦ, καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμάμων ἀστείας οὔσας· τὸ δὲ γινώσκει, ἐνταῦθα εἴρηται ἀντὶ τοῦ ἀποδέχεται καὶ τιμᾶ εἴτουν ἀγαπᾶ, καὶ ἐφορᾶν ἀξιοῖ· ἐπεὶ πῶς οὐχ' ἀπασιν ἐναργεῖς, ὅτι καὶ τὰς τῶν φιλαμαρηνόμων εἶδεν ὁδοὺς, λανθάνει δὲ αὐτὸν πανήελως οὐδέν; οὐκοῦν ἢ γινῶσις ἐν τούτοις τὴν ἀνάκραςιν καὶ οἰκειότητα σημαίνει εἰώθαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τοῖς προσκρούουσι λέγειν τὸ, οὐκ οἶδα σε πολλάνικς, οὐχ' ὡς ἀγνωσοῦνικς πάντως, ἀλλ' ὡς τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης καὶ σχέσεως ἀλλοτριῶν ἐθέλονικς· οἶδε τοίνυν τὰς τῶν ἀγίων ὁδοὺς καὶ πράξεις, τοιτέστιν ἐφορᾶ αὐτὰς ἀσμένως· εἰσὶ γὰρ ἀγαθαὶ καὶ παντὸς ἐπαίνου μεσταί.

v. 19.

Οὐ κατασχυνθήσονται ἐν καιρῷ πονηρῷ.

A. f. 196. b.
B. f. 128. b.

Πονηρὸν ἐν τούτοις ὀνομάζει καιρὸν τῶν διωγμῶν καὶ τῶν περιστάσεων ἤτοι τῶν πειρασμῶν· οὕτω γὰρ πού καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐπιστέλλει τισὶν, ποτὲ μὲν ὅτι ὁ καιρὸς πονηρὸς ἐστίν· ποτὲ δὲ πάλιν, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσιν· ὅταν τοίνυν καιρῷ πονηρῷ περιπταίωσι, φησὶν, οὐ κατασχυνθήσονται πεσόντες εἰς τὸ πλημμελές, καὶ τῆς πρεπούσης αὐτοῖς εὐκοσμίας ἐξολισθήσαντες· χαριεῖται γὰρ αὐτοῖς ὁ τῶν ἕλων θεὸς τὴν ἀπάντων τῶν ἀρίστων μητέρα καὶ τροφὸν καρτερίαν καὶ ὑπομονήν· ἢ τάχα κληρονομήσουσι τὰς ἐπαγγελίας οἱ δίκαιοι, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως οὐ κατασχυνθήσονται, ὅταν οἱ μὲν εἰς ζωὴν ἀνίστανται, οἱ δὲ εἰς ὄνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον.

v. 19.

Καὶ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χερτασθήσονται.

A. f. 197.
B. f. 128. b.

Συνίεμεν δὲ καὶ τοῦτο κατὰ τοῖον δέ τινα τρόπον· ἔοικεν γὰρ πως ὁ λόγος δι' αἰνίγματος ὑποδηλοῦν, ὅτι ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτοὶ τὸ τῆς ἀνωθεν εὐημερίας ἔξουσι πλάτος· τὸ μὲν γὰρ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χοριάζεσθαι, καλασημαίνει τί τοιοῦτον. Πλὴν εἰ βούλοιο τίς καὶ ἐτέρως τὴν τοῦ σίχου διάνοιαν ἐκλαβεῖν, ἐκεῖνο συνήσης· εὐρήσωμεν γὰρ τὸν τῶν ὀλῶν θεὸν πλεισταχοῦ μὲν τοῖς τῆς ἀνομίας ἐρασταῖς ἀποστρέφειν ἐπιφέροντα καὶ μαθημάτων λιμὸν ἱερῶν· εἴρηται γοῦν παρ' αὐτοῦ, πεπαρωνηκότων οὐ φορητῶς τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου· ἀλλ' ἐπενήνεκται μὲν τοῖς προσκεκουκόσιν ὁ τῶν ἱερῶν μαθημάτων λιμὸς, οὐ μὴν ἔτι καὶ τοῖς τῶν

Θείων ἐνταλμάτων ἐπιμεληταῖς· ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν ἐκλείπόντων τῶν διδασκάλων, αὐτὸς ὁ κύριος τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι θρέψει τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες.

Ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπολεῦνται, οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ κυρίου ἅμα τῷ δοξασθῆναι αὐτοὺς καὶ ὑψωθῆναι, ἐκλείποντες ὡσεὶ καπνὸς ἐξέλιπον.

v. 20.

Ἀντιπαρατίθησι πάλιν ταῖς τῶν δικαίων τιμαῖς τὰ τοῖς φιλαμαρτήμοσι συμβησόμενα κατὰ καιροὺς ἐκ θείας ὀργῆς· εἶεν δ' ἂν οἷμαι ταυτὶ τὰ εἰς ἐσχάτην αὐτοὺς κατακομίζοντα συμφορὰν· εἰ γὰρ καὶ δόξειαν ἔσθ' ὅτε πράττειν δεξιῶς κατὰ γε τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν, τρυφῶντες δηλονότι καὶ ταῖς παρὰ πάντων εὐφημίαις στεφανούμενοι, καὶ δυναστείαις ἀξιωμαίων ἐπαυχοῦντες κοσμικῶν, ἀλλ' οὖν ἀπολοῦνται· καλαστρέφει γὰρ αὐλοῖς τοῦ βίου τὸ πέρας εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν· ἐχθροὺς δὲ εἶναι φαρμὸν τοῦ κυρίου, καὶ τοὺς γεγονότας μὲν ὑπ' αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως, ἀνιεννηγμένους δὲ ὡσπερ διὰ πολλῆς ἀπειθείας, καὶ τοῖς θείοις αὐτοῦ θεσπίσμασιν ἀκαταλήκτως μεμαχημένους· εἶεν δ' ἂν ἐχθροὶ καὶ οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταί, καὶ οἱ προσκυνοῦντες τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, ἤγουν τῇ κλίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες· καὶ ἔτι οἱ τῶν αἰρέσεων εὐρέται, ἃ τε δὴ τὸ ψεῦδος ἀνιανιστᾶν εἰωθότιες τῇ τῶν ἀληθῶν δογμάτων ὀρθότητι· οὔτοι βραχὺ ἀνθήσαντες, καὶ χόρτοις ἐν ἴσῳ μεμαρασμένοι, πεσοῦνται πρὸς θάνατον, καὶ τὰς τῶν ἡμαρτημένων ἐκτίσουσι δίκας, ὡς ἐχθροὶ τοῦ κυρίου κολαζόμενοι, καὶ καπνοῦ δίκην ἐκλείποντες· λείψανον δὲ πυρὸς ἐστὶν ὁ καπνὸς, καταμαρανθέντος ἤδη καὶ ἀπεσβηκότες, καὶ οἰονεὶ καταλήξαντος εἰς τὸ εἶναι τέφρα καὶ σποδός· καπνῷ οὖν συγκρίνονται, ἐπειδὴ καθάπερ τοῦ πυρὸς σβεσθέντος ὁ καπνὸς ἀφανίζεται, οὕτω καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀποθανόντων, ἢ περὶ αὐτοὺς πᾶσα δόξα ἀπόλλυται.

Δανείζεται ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ οὐκ ἀποτίσει, ὁ δὲ δίκαιος εὐκτεῖρει καὶ δίδωσιν.

v. 21.

Οὐκ ἀντιδίδωσι, φησὶν, ὁ ἁμαρτωλὸς εὐχαριστίαν ὑπὲρ ᾧν εὐηργέτηται παρὰ θεοῦ· ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰ εὖ πάθοι παρὰ τινῶν, βελτίων ἔσται· οὔτε μὴν ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν γεγονότων, τὴν τοῦ καλοικτεῖρειν δίδασκεται τρίβον· οὐδ' ἀνέχεται διὰ τῶν ἴσων ἀμείψασθαι τοὺς αὐτὸν ὠφελήσαντας· ἀλλ' οἷά τις κλέπτῃς εὕρημα * ποιεῖται τὸ δοθὲν, καὶ εἰς μόνον ὀρῶν τὸ κερδῆσαι, αὐχνημα ποιεῖται τὸ καταλήξαι ταῖς λύ-

A. f. 197. b.
B. f. 128. b* al. cod
εὕρημα

παις τὸν δεδανεικότα· ὁ δὲ γε δίκαιος ἀνιδίδωσιν οἰκτιρισμούς, τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην μιμούμενος· κἂν γὰρ μὴ λάβοιτο δοθὲν, ἀλλὰ καὶ οὕτω μένει φιλότιμος, καὶ κοινωνικὸς ὢν οὐ παύεται μιμεῖται γὰρ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Θεόν, ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Ἐκαστος ἡμῶν δέχεται παρὰ Θεοῦ πλείστας τε ὄσας καὶ μεγάλας εὐεργεσίας αἰσθητάς τε καὶ νοητάς· ἀλλ' εἴ τις ἢ φιλαμαρτημῶν καὶ ἀσχέτως ἀπονευκῶς εἰς φιληδονίαν, καὶ τῇ τύρβῃ τῶν ἐν τῷδε κόσμῳ πραγμάτων τὸν ἑαυτοῦ καταχώσας νοῦν, πολλὰ παρὰ Θεοῦ οὐδὲν ἀποίσει, τούτέστιν οὐ προσοίσει τὴν ὑπακοήν, οὐ ταῖς αὐτοῦ ζεύγλαις ὑποθήσει τὸν αὐχένα, οὐχ ἔψεται τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν, οὐ καρποφορήσει τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐδὲ ὡσπερ τινα τόκον καταθήσει τῷ Θεῷ τὸ ἐπιεικὲς εἰς τρόπους, οὐ δογματικῆς εὐτεχνίας ἐπιμελήσεται, μένει δὲ σκληρὸς καὶ ἀκαρπος· πλὴν κἂν εἰ οὕτω διατεθείη, φησὶν, ὁ δίκαιος καὶ ἀγαθός, δῆλον δὲ ὅτι Θεὸς οὐ παύσεται τοῦ κατοικτεῖρειν αὐτὸν, καὶ διδόναι τὰ παρ' ἑαυτοῦ· ἵνα λοιπὸν λέγηται πρὸς αὐτόν· ἢ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχλῆς *, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; καὶ τὰ ἐξῆς.

* ἢ αὐτοῦ.

v. 22.

Ἵτι αἱ εὐλογεῦντες αὐτὸν, κληρονομήσουσι γῆν.

A. Γ. 198.
B. Γ. 129. b.
Κυρίλλου καὶ
Οριγένης.

Ὁμοιον τῷ εἰρημένῳ πρὸς Ἀβραάμ· τοὺς εὐλογοῦντας σε εὐλόγησω, τοὺς δὲ κατὰρμένους σε κατὰράσομαι· οὐκοῦν εἰ μὲν ὁ Θεὸς εἴη ὁ κατοικτεῖρων καὶ διδούς, οἱ δοξολογοῦντες αὐτὸν διὰ τοῦτο, ἤγουν εὐλογοῦντες, ἔσονται κληρονόμοι τῆς ἐπηγγελμένης τοῖς ἁγίοις γῆς, καὶ λήψονται γῆν τὴν ἀγαθὴν τὴν πολλὴν, τὴν οὐ κένθρου καὶ σημείου λόγον ἔχουσαν· κίνδυνος δὲ ἐν τῷ κατάραν ἡμᾶς τιθέναι τῷ δικαίῳ, ὀλέθρου τοῦ ἐσχάτου· λέγει γὰρ πρὸς τὸν δίκαιον ὁ κύριος· ἐχθρεύσω τοῖς ἐχθροῖς σου, καὶ ἀντικείμενοι τοῖς ἀντικειμένοις σοι· καὶ ὡσπερ λέγει, τοῦτον ἔθρεψας, ἐμὲ ἔθρεψας, οὕτως ἀκόλουθον εἰπεῖν, τοῦτον ἐλοιδόρησας, ἐμὲ ἐλοιδόρησας ⁽¹⁾· καταρῶνται δὲ Θεὸν οἱ μὴ εἰδότες αὐτὸν εἰς τέλος ὀλοθρεύοντα, οἱ κατὰ τῆς αὐτοῦ δόξης παλιμφήμους ἔσθ' ὅτε ῥίπτοντες φωνάς· πρὸς τῷ μηδὲ ἑτέρους, ἐφ' οἷς εὖ πεπόνθασιν, ἀνέχεσθαι προσάγειν αὐτῷ τὰς εὐχαριστίας· Χριστὸν μὲν οὖν

(1) Sententia haec allis verbis partim extat latine apud Origenem in homilia tertia de hoc psalmo, Rufino interprete.

εὐλογοῦσι τὰ ἔθνη, διὸ κληρονομοῦσι τὴν βασιλείαν· οἱ Ἰουδαῖοι δὲ βλασφημοῦντες αὐτὸν, εἰς τέλος ἀφανίζονται καὶ ὀλοθρεύονται.

Καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει.

v. 23.

Ἄμεινον δὲ ἴσως νοεῖν ὅτι ὁ κύριος θελήσει τὴν ὁδὸν τοῦ ἀνθρώπου, τούτέστι ποιήσει θελητὴν καὶ ἀποδέξεται· ὥσπερ γὰρ ἀνεθελητούς ἔχει τὰς τῶν παρανόμων ὁδοὺς, οὕτω ποιεῖται θελητὰς τὰς τῶν ἀγαθουργεῖν ἡρημένων· ὁ δὲ ἀρέσκει θεῶ, τοῦτο ποῦ πάντως ἐστὶ καὶ ἐξαίρετον καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστόν· οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησε θεὸς τὸ μὴ οὕτως ἔχον.

A. f. 198. b
B. f. 130

Ὅταν πέση εὐ καταρραχθήσεται, ὅτι κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ.

v. 24.

Εἰ καὶ συμβῆ, φησὶν, ὀλίγόν τι παρασφαλῆναι τὸν δίκαιον, οὐκ ἀδικηθήσεται· ἀλλ' οἷα γενναιότατος ἀθλητῆς ἐκβιασθεὶς καὶ πρὸς ὀλίγον ἐνδοὺς, παραχρῆμα ἑαυτὸν ἀναλήψεται διὰ τί; ὅτι ἔχει τὸν θεὸν ἀντιστηρίζοντα· τοῦτο γὰρ τοῖς δικαίοις ἀεὶ ὁ θεὸς κατανεύει, ταῖς ἀνθρωπίναις μικροψυχίαις ἀπονέμων τὸν ἔλεον· ἐπὶ ἅκεις γὰρ, φησι, πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀναστήσεται· δεῖ γὰρ ὥσπερ ἐκ κυμάτων ἀνανήχασθαι φιλεῖν τοὺς πλεονεξίαν ἔσθ' ὅτε διαβολικὴν ὑπομείναντας, καὶ τι βραχὺ παραπλάισαντας· οὐ γὰρ πᾶσα ἀμαρτία πρὸς θάνατον, καθ' ἃ γέγραπται· οὐκοῦν εἴ τι πάθοι τοιοῦτον ὁ δίκαιος, ἀντιστηρίζει θεὸς, τὴν αὐτοῦ χεῖρα προτείνων τὴν ἀνέχουσαν πρὸς τὸ εὖ εἶναι· ἧς οὐκ ἐπαμυνούσης, ἀτονήσει πᾶς νοῦς· ἀντιστηριζούσης δὲ καὶ διακρατούσης φιλαγάθως, εὐτονήσει πάντως τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνανήξεται τὸ βεβαπτισμένον.

A. f. 198. b
B. f. 130.

Νεώτερος ἐγενόμην, καὶ γὰρ ἐγήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον.

v. 25.

Ἀξιοχρεῶς τῶν λεγομένων ὁ μάρτυς, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων πνευματοφόρος, καὶ τῆ τῆς προφητείας χάριτι στεφανούμενος, καὶ ὡς ἐν μήκει χρόνου διὰ πολλῆς ἐλάσας ππραγμάτων πείρας, ὃ μεμάθηκεν ἀκριβῶς, ταῖς παρ' αὐτοῦ ψήφοις διακυροῦν εὖ μάλα βεβουλημένος· ἐκ νεότητος φησὶν εἰς δεῦρο, γεγράκα γὰρ, οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον.

A. f. 199.
B. f. 130.

Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει ὁ δίκαιος.

v. 26.

Καὶ ἐτέρως δὲ δανείζει ὁ δίκαιος τὰ ἐν ἡθικαῖς ἐντολαῖς, ἐπὶ τῷ τοὺς εἰληφότας δι' ἔργων τὸν καρπὸν ἀποδοῦναι τοῦ δάνους· καρποί γε μὴν τῶν ἀγαθῶν δανεισμάτων ἔφονται παρὰ θεοῦ τοῖς δεδα-

A. f. 200.

νεικῶσιν αὐτῶν, τὸ μίτε αὐτοὺς ἐγκαταλειφθῆναι πάποτε διὰ τὸ εἶναι κοινωνικούς καὶ εὐμεταδότους, μίτε τὸ σπέρμα αὐτῶν, ἦτοι τοὺς ἐξ αὐτῶν υἱοὺς ἢ κατὰ σάρκα νοουμένους ἢ κατὰ μαθητείαν καὶ ταυτοεργίας, δεδεῖσθαι τῶν ἀναγκαίων εἰς ζωὴν, ἀλλὰ τῆς θείας αὐτοὺς εὐλογίας μετεσχηκέναι.

v. 27.

Ἐκκλινεν ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησεν ἀγαθόν, καὶ κατασκήνου εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

A. f. 200.
B. f. 131. b.

Πολιτείας ἡμῖν ἀκραιφνοῦς ἐξήγειται τρόπος, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς οὐκ ἀπάδοντα νόμοις· ὁ μὲν γὰρ παλαιὸς νόμος ἀπεσώβει μὲν τοῦ κακοῦ, οὐ μὴν εἰσεκόμιζε τοῖς παιδευμένοις τὸ τελέως ἀγαθόν, ἤγουν τῆς ἀμογήτου ζωῆς τὴν εἶδησιν· ἔσται δὲ τοῦτο ἡμῖν ἐναργές, εἰ τοῖς τοῦ σωτῆρος λόγους ἀκριβῶς τὴν διάνοιαν ἐπιστήσαιμεν· ἔφη γὰρ ἀδὶ, τῆς νομικῆς πολιτείας ἐπέκεινα τιθεῖς τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας· ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· τοῦτό ἐστι τὸ ἐκκλίνειν ἀπὸ κακοῦ· τὸ γὰρ μὴ φονεῖν, οὐκ ἐργάσασθαι τι τῶν ἀγαθῶν ἐστίν, ἀπέχεσθαι δὲ μᾶλλον ἀμαρτίας· ὁμοίως καὶ τὸ οὐ μοιχεύσεις, οὐκ ἐπιорκήσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις· ποῦ δὲ τὸ ποίησεν ἀγαθόν; ἐν τῷ λέγειν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐλοῦ εἰκῆ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει· καὶ ἐν τῷ, πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅταν οὖν, φησιν, ἐκκλίνης ἀπὸ κακοῦ, ποιήσης δὲ τὸ ἀγαθόν, τότε κατασκηνώσεις εἰς αἰῶνα αἰῶνος, καὶ εἰς ἑδραίαν καὶ ἀκράδαντον εἰσελάσεις ἐλπίδα, καθ' ἃ φησὶν ὁ προφήτης Ἰσαΐας· οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται Ἱερουσαλήμ, ἢ τίς ἐστὶν πόλις πλουσία, σκηναὶ αὐτῆς οὐ μὴ σεισθῶσιν.

v. 28.

Ὅτι κίριος ἀγαπᾷ κρίσιν, καὶ οὐκ ἐγκαταλείπει τοὺς ὀσίους αὐτοῦ.

A. f. 200. b.
B. f. 130. b.

Κρίσιν ἐνταῦθα τὴν δικαιοκρισίαν φησί· κατὰ τὸ ἐτέρωθι ἐκ παραλλήλου ὑμνούμενον περὶ τοῦ τὰ δίκαια βραβεύοντος νόμου κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας· ἀγαπᾷ τοίνυν τὴν δικαιοσύνην ὁ Θεός, καὶ τοὺς ταύτης ἐργάτας ἀτελευτήτῳ χάριτι στεφανοῖ· καὶ οὐκ ἂν περιῖδοι ποτὲ τοὺς ὀσίους αὐτοῦ⁽¹⁾, ἤγουν τοὺς τὴν πρὸς αὐτὸν πλουτήσαντας οικειότητα, ἀλλ' ἐκδικήσει αὐτούς· ὅπερ δηλοῖ, ὅτι κατὰ τὸν παρὶντα βίον οὐκ ἐν εὐδία πάντως ὁ τῶν ἀγίων ἐστὶν χορὸς, ἀλλ' οἷον ἐν ἀγῶσι καὶ πόνοις καὶ διωγμοῖς, τοῦ σατανᾶ τοὺς ἰδίους ὑπασπιστάς ἐπ' αὐτοὺς καταθέγοντος· ὥστε καὶ μέχρις αἵματος ἀντικαθίστασθαι τῇ ἀμαρτίᾳ μαχομένους· πλὴν οὐκ ἀνεκδίκη-

(1) Partes aliquot huius fragmenti recitat etiam Corderius.

τοι μενοῦσι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, οὐκ ἐγκαταλείψει τοὺς ὀσίους αὐτοῦ, ἀλλ' ἐποίσει θεὸς τὴν χεῖρα τοῖς πολεμοῦσιν αὐτοῖς· φυλαχθῆναι γε μὴν εἰς τὸν αἰῶνα φησὶν αὐτούς· οὐ γὰρ πρόσκαιρος ἡ ἐπ' αὐτοῖς χάρις, οὔτε μὴν εἰς καιροὺς περιορισμένους ἡ τῆς ἐλπίδος φιλοτιμία τοῖς ἀγαθοῖς ἐκνεμηθήσεται παρὰ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μακρὰ καὶ διηνεκῶς, τοῖς ἀπεράντοις αἰῶσι συνεκλεινομένη τὲ καὶ οἰονεὶ συνεκτρέχουσα.

Ἄνομοι δὲ ἐκδικηθήσονται (1), καὶ σπέρμα ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσεται.

v. 28.

A. f. 200. b.
B. f. 130. b

Σκοπὸς τῶ ψάλλοντι καὶ διὰ τῶν προκειμένων στίχων πληροφορεῖν, ὅτι πλεῖστα μὲν τῶν ἀγίων τὰ γέρα, κόλασις δὲ καὶ πᾶν ὀτιοῦν τῶν ὀλοθρεύειν εἰδόντων τῆς τῶν φιλαμαρτημόνων καταρτήθησεται κεφαλῆς· ἐκδικηθήσονται μὲν γὰρ οἱ δίκαιοι, φησὶν, ὀλέθρῳ δὲ περιπεσοῦνται οἱ ἀσεβεῖς, καὶ ὀλόρριζοι ἀπολοῦνται, ἐκδιωκόμενοι ἀπὸ βασιλείας εἰς γέενναν, ἀπὸ τῶν χωρίων τοῦ φωτός εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· χρησίμως δὲ ὁ ψαλμωδὸς καὶ τὰς τῶν δικαίων ἀφηγεῖται τιμὰς, καὶ τὰς τῶν φιλαμαρτημόνων ποινὰς παραδείκνυσι· Ἰῶ μὲν φόβῳ τοῦ κολαζέσθαι τοὺς πονηροὺς ἀφισιάς τῶν ἐν χερσὶν ἐπιχειρημάτων, τῇ δὲ τῶν δώρων ἐπιθυμίᾳ πρὸς ἀκραιολέραν ἔφεσιν τοῦ ἀγαθοῦ τοὺς εὖ βιοῦν ἠρημένους ἀνακομίζων ἀστείως· τὸ δὲ γε σπέρμα τῶν ἀσεβῶν, ὃ δὴ καὶ ἐξολοθρευθήσεσθαι φησὶν, ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν χρῆνοεῖν· ὃ γὰρ εἴαν σπεῖρει ἄνθρωπος, φησὶ, τοῦτο καὶ θερίσει· ἢ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἔσομένους υἱοὺς, ἢ κατὰ σάρκα τυχόν, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον, εἰ πατρώζειν ἔλοιντο, καὶ προγονικῆς σκαιοτήτος γένοιντο μιμηταί.

Δίκαιοι δὲ κληρονομήσουσι γῆν.

v. 29.

Ἄλλ' οὔτοι μὲν κακοὶ κακῶς ὀλοῦνται, δίκαιοι δὲ ἴην ἰῶν πράξεων κληρονομήσουσι γῆν, ἧς πολλάκις ἐμνήσθημεν, καὶ εἰς αἰῶνα ἐπ' αὐτῆς καλασκηνώσουσιν· ἤγουν ἀσάλευτον παραλήψονται βασιλείαν, καὶ διηνεκῶς ἐντρυφήσουσι τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς οἱ διὰ τῆς ἀρετῆς δικαιωθέντες, καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς εἰληφότες κληρονομίας τὰς αἰωνίους καὶ ἀνωλέθρους.

A. f. 201.
B. f. 131.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ (δικαίου) λαλήσει κρίσιν.

v. 30.

Κρίσιν εἶναι φησὶν ἦτοι τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ὀρθὴν

B. f. 131.

(1) Codd. A. B. habent ἄνομοι ἐκδιωχθήσονται, ut etiam vulgatus latinus iniusti punientur. Sed alexandrinus nunc vatic. textus, quem in subiecta explanatione sequitur Cyrillus, habet ut scripsimus.

καὶ ἀδιαβλήτως ἔχουσαν ἰσχύησιν, καὶ εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἀποφέρουσαν τοὺς παιδευομένους, ἤχουν τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον· κέκτηται γὰρ οὕτω πλεισταχοῦ γέγραπται γοῦν περὶ τε Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐκεῖ ἔδετο αὐτῷ δικαιώματα καὶ κρίσιν.

v. 31.

Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ.

A. f. 201. b.
B. f. 131. b.

Οὐκ εἰς μακρὰν ἀποφαίνει τὴν ἐκ τοῦ πράγματος ὄνησιν, ἀλλ' οἶον κατὰ πόδας δείκνυσι τὸν καρπὸν τοῦ λαλεῖν τὴν σοφίαν καὶ μελέτην ποιεῖσθαι τὴν δικαιοσύνην· τὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ νόμον εἰσοικισάμενος, καὶ οἶον ἀπόθετον ἔχων εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τὸ μηδένα τρόπον ὑποσκελισθήσεται κερδανεῖ, ἤξει δὲ μᾶλλον εὐθὺ πανίως ἀγαθοῦ πράγματος· καὶ παραποδίζοντος οὐδὲν ἢ κατασειόντος, τὴν βασιλικὴν καὶ εὐθείαν διελάσει τρίβον· ὃν γὰρ τρόπον αἱ νῆες ἄπτουσιν δὴ πάντως ὀρθῶς καὶ ἀδιαστρόφως εὖ μάλα πηδαλιουχούμεναι, καὶ μὴν καὶ ἵππος ὁ δρομικώτατος εὐτάκτῳ χρήσεται δρόμῳ χαλινῶ πρὸς τοῦτο διοικούμενος, οὕτω καὶ ἡ τοῦ δικαίου ψυχὴ πηδαλίου δίκην τὸν θεῖον ἔχουσα νόμον, ὀρθῶς ποιεῖται τὰς τροχιάς, καὶ τὰ ἐκ τῶν περιστάσεων διαπερᾶ κύματα, καὶ τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύδωνα διανήχεται· δέδοται γὰρ εἰς βοήθειαν * ὁ νόμος· ταύτη τοι καὶ ὁ Θεοπέσιος Δαβὶδ ψάλλει ποῦ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ φησὶν· εἰ μὴ ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μου ἐστὶ, πάλαι ἂν ἀπωλόμην ἐν ἡτῇ ταπεινώσει μου ἐπαινετὸς οὖν ὁ τοῖς ἱεροῖς λόγοις ἐφηδόμενος, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον εἰς νοῦν ἔχων ἀεὶ οἶά τι λύχνον ἐν νυκτὶ φαίνοντα· τί δὲ τὸ ἐνλαῦθεν ὄφελος; τὸ μὴ ὑποσκελίζεσθαι τὰ διαβήματα.

* αἱ. cod.
επικουρίαν.

v. 32.

Κατανοεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν οἰκτιρῶν, καὶ ζητεῖ τοῦ θανατῶσαι αὐτὸν κ. τ. λ.

A. f. 201. b.
B. f. 131. b.

Ὅτι τοίνυν οἱ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημάτων ἐπιμεληταὶ πικρὰν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ οὐκ ἀφθόνητον ἔχουσι τὴν ζωὴν, ἀλλὰ δυσάρεστον σφόδρα τοῖς οὐκ οὔσιν ἀγαθοῖς, διαδείκνυσιν εὖ μάλα, κατανοεῖν λέγων τὸν ἁμαρτωλὸν αὐτοῦς, καὶ ζητεῖν τοῦ θανατῶσαι αὐτούς· τίς δ' ἂν νοοῖτο πάλιν ὁ ἁμαρτωλός; ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ὁ φαυλόκτηλος ἀπάσης εὐρείης καὶ πατῆς· πρέποι γὰρ ἂν αὐτῷ κυρίως ἢ τοιάδε κληῖσις· οὗτος ἐπιτρέζει τοῖς ἁγίοις τοὺς ὀδόντας καὶ τῷ τῆς βασκανίας ἐπ' αὐτοῖς καταφλέγεται πυρὶ, καὶ διακυκᾶ θανατῶσαι ζητῶν τοὺς εὐαρεστεῖν ἐθέλοντας τῷ θεῷ· ἐπιπηδᾷ δὲ ὡς ὄφεις, τὸν τῆς

ἀμαρτίας ἐκχέων ἰὸν, ἠδονὰς ἐνσπείρων αἰσχροῦς, καὶ καλερεθίζων ἀεὶ πρὸς ἐκτόπους ἐπιθυμίας, καὶ οἶον μέλιτι καταχρίων τοὺς τῆς φανερότητος τρόπους, ἵνα παγιδεύῃ πολλούς.

Ὁ δὲ κύριος σὺ μὴ ἐγκαταλίπη αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ κ. τ. λ.

v. 33.

Ἄλλ' ὁ κύριος, φησὶν, οὐ μὴ ἐγκαταλίπη αὐτὸν εἰς χεῖρας αὐτοῦ· παραδείξας τὴν ἔφοδον, οὐκ ἔα καταπίπτειν τῶν ἀγίων τὸν νοῦν, παραστήσας εὐθὺς τὸν ἐπίκουρον, τῆς ἐκείνου σκαιότητος τὴν ἔφοδον ἀφανίζοντα· Θεοῦ γὰρ προσεσηκότος, τίς ὁ κακώσων ἐστί; καὶ ψῆφος μὲν τοι ὀρθὴ καὶ ἀδέκαστος ἔξενεχθήσεται πάντως παρὰ Θεοῦ, κατακρίνουσα μὲν τοὺς βεβήλους καὶ πονηροὺς, ἀπαλλάττουσα δὲ καὶ κινδύνου καὶ φόβου πάντας τοὺς ἀνακειμένους αὐτῷ, καὶ τὸν ἱερὸν αὐτοῦ νόμον εἰς νοῦν ἔχοντίας καὶ καρδίαν, καὶ μελέτην ποιουμένους τὴν δικαιοσύνην· ἐν γὰρ τῷ κρίνεσθαι, φησὶ, τὸν δίκαιον, οὐ μὴ καταδικάσεται αὐτόν.

A. f. 201. b.
B. f. 131. b.

Ἐπόμενον τὸν κύριον, καὶ φύλαξεν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.

v. 34.

Χρῆμα ἄριστον ἢ ὑπομονή, τίκει γὰρ τὴν δοκιμὴν, ἢ δὲ δοκιμὴ τὴν ἐλπίδα, ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνη· ψάλλει γοῦν καὶ φησὶν ὁ Δεσπέσιος μελωδός· ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον, καὶ προσέσχε μοι καὶ ἕτερος τῶν ἀγίων, ὑπομονῆς γάρ, φησι, χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν· εἰρήσομεν δὲ διὰ πάσης θεοπνεύστου γραφῆς, ὡς παντὸς ἀγαθοῦ προμνήστριαν ἀδομένην τὴν ὑπομονήν· τὸ δὲ φύλασσε τὴν ὁδὸν κυρίου, εἶη ἂν οἶμαι ποῦ τὸ τοῖς θεαῖσις πηδαλιουχεῖσθαι νόμοις πρὸς τὸ ἀμωμήτως ἔχον, καὶ εἰς ἐξαιρέτιον τινα καὶ τελευτασμένην ζωὴν ἀναφέρεσθαι, προθυμίαις ἀσχέτοις εἰς τοῦτο διάπτοντα· εἶη δ' ἂν τληπαθείας τῆς ἐπ' ἀγαθοῖς καὶ ἰδρώτων ἀγιοπρεπῶν πέρας, τὸ ὑψοῦσθαι παρὰ Θεοῦ, ὥστε τῶν γηίνων ὑψοῦ γενέσθαι περισπασμῶν· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν· ἐπιτείνων δὲ τὴν παράκλησιν ὁ ψάλλων, σὺ μὲν φησὶν ὑψωθήσῃ, ὥστε κατακληρονομήσαι τὴν ἄνω που ἰδρυμένην καὶ ἐν ὕψει κειμένην γῆν τῶν πραέων· δῆλον γὰρ ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ τὴν ἐν ποσὶ κληρονομήσαι γῆν ὑψοῦταί τις, ἀλλὰ τὴν οὔτως ὑψηλὴν οὔσαν, ὡς Θεοῦ δεῖσθαι τοῦ ἐπ' αὐτὴν ἀναβιβάζοντος ὥστε αὐτὴν κληρονομή· τοὺς γε μὴν παρανόμους τοὺς ἐπὶ σοὶ βρύχοντίας τοὺς ὁδόνίας, ἐκκοπτομένους Θεάσῃ· ἐξολοθρευθήσονται γὰρ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἔψει.

A. f. 202.
B. f. 131. b.

Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερφουμένον καὶ ἐπαϊρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου κ. τ. λ.

Θεασάμενος, φησὶν, ἄνδρας πονηροὺς εὐημεροῦντας, ἐνενόουν πῶς τούτου ἐπέτυχον· εἶτα τοιαῦτα ἐννοῶν καὶ θαυμάζων ἐν ἑμαυτῷ, δεύτερον βουλόμενος αὐτοὺς θεωρῆσαι, ἐπήρα τοὺς ὀφθαλμοὺς, οἱ δὲ ἦσαν οὐδαμοῦ· εἶτα μνημεῖον αὐτῶν βουλευθεὶς καταλαβεῖν, οὐδὲ τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐσίαναι ἐδόκειν εὑρεῖν δεδύνημαι ὁρᾶς πῶς ἰὰ τοῖς ἀσεβέσι συμβαίνοντα, μονοουχὶ καὶ ἐν ὕψει τῆ πάντων κεῖσθαι φησὶν, ἀγνοεῖν δὲ αὐτὰ παντελῶς οὐδένα; τὸ γὰρ ἴδιον, κοινὸν ὥσπερ ποιεῖται τοῖς ἄλλοις· οὐ γὰρ που μόνος αὐτὸς τεθεᾶσθαι φησὶν, ἀλλὰ τὸ πᾶσιν εἰς θεῖον ἐκκείμενον κατασημαίνει ἐνταῦθα τὸ εἶδον τεθέαμαι οὖν, φησι, τὸν ἀσεβῆ τοῖς τῶν κέδρων ἀναστήμασι φιλονεικούντα συμμετεωρίζεσθαι, καὶ ἐν ἴσῳ τοῖς ἄγαν εὐμνηκεστάτοις τῶν φυτῶν ὑψούμενον, ἐξ ὑπεροψίας δηλονότι καὶ διακένου φυσήματος καὶ δοξαρίων κοσμικῶν καὶ τῆς ἐτέρας ἐξιτηλίας· [ἀλλ' οὗτος διὰ βραχέως] καιροῦ γέγονεν ἐκ μέσου, καὶ εἰς τοῦτο κατεβιβάσθη ταλαιπωρίας, ὡς μὴ εὑρίσκεσθαι τὸν τόπον αὐτοῦ· διὰ δὲ τοῦ τόπου, τὴν μνήμην ἐδήλωσεν.

Φύλασσε ἀκακίαν, καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπων εἰρηνικῶν.

Καὶ ἡ τιμωρία, φησὶ, τῶν ἀσεβῶν, καὶ τὸ ἐγκατάλειμμα ἦτοι ἡ κληρονομία τῶν ἀγαθῶν, παρασκευαζέτω σε ἐπιτηδεύειν ἀπλότητα· ἀκακίαν γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀπλότητα νοητέον, καθ' ἣν ἄδολόν τε καὶ ἀκραιφνή καὶ ὑποκρίσεως δίχα καὶ οἶον διπλῆς ἀπηλλαγμένην ζῶμεν ζωὴν· ὁποῖός τις ἦν ὁ θεσπέσιος Ναθαναὴλ, περὶ οὗ φησὶν ὁ Χριστός· ἴδε ἀληθῶς ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν· ἔφη δέ που καὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι καὶ ἦν Ἰακώβ ἀνὴρ ἀπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν· οὐκοῦν τὸ μὲν ἀπλοῦν ἐν τρόποις καὶ ἀκακότηδες, τοῦτο εἶναι φαρμὴν τὴν ἀκακίαν· εὐθύτητα δὲ οὐκ ἄλλό τι νοήσομεν, ἢ τὸ ἐν γνώσει τῶν θείων δογμάτων οἶον εὐδυτενὲς καὶ ἀδιάστροφον ὀρθοτομεῖσθαι γὰρ χρὴ τῆς ἀληθείας τὸν λόγον· ἢ τὸ ἐν ἀρετῇ τῇ πρακτικῇ κατ' οὐδένα τρόπον διεστραμμένον· εἴρηται γὰρ που περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ὧν αἱ τρίβοι σκολιαὶ, καὶ καρπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν φύλασσε δὲ οὖν, φησι, τὴν ἀκακίαν καὶ τὴν εὐθύτητα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; ὅτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπων εἰρηνικῶν· ἐπειδὴ γὰρ ὀλόρριζον ἐκ γῆς ὄλλυσθαι τὸν ἀσεβῆ φησὶν, ὡς μὴ δὲ εὑρίσκεσθαι τὸν τόπον αὐτοῦ, τετήρηκε τοῖς φιλοθέειν ἡρημένοις καὶ φυλάττουσι τὴν ἀκα-

κίαν τὸ καλῶλεγμα· Ἰὸν δὲ τοιοῦτον, εἰρηρικὸν ὀνομάζει· εἰρηνεύει γὰρ καὶ πρὸς θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἁγίους ὁ εὐθὴς τε καὶ ἄκακος.

Οἱ δὲ παράνομοι ἐξολοθρευθήσονται ἐπὶ τὸ αὐτό.

Ἐξολοθρευθήσονται δέ, φησιν, οἱ παράνομοι καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶ, τὸ μὴ εὐρίσκεσθαι τὸν τόπον αὐτῶν· τὸ δὲ ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀντὶ τοῦ εὐθὸς * καὶ παραχρῆμα· ὡς δοκεῖν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι καιρὸν, καὶ τῆς ὑψώσεως αὐτῶν, καὶ τοῦ καταβιβασθῆναι πρὸς ἐλεῖθρον· οὐ γὰρ τοι μακρὸς μεταξὺ διῆππεύσει χρόνος, ἔσται δὲ μᾶλλον ἀκαριαῖος καὶ βραχύς· ἅμα γὰρ ὑψώθη, καὶ πέπτωκεν ὥφθη, καὶ συνεστάλη ἠνδη, καὶ μεμάρανται καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐπὶ τὸ αὐτό.

Σωτηρία δὲ τῶν δικαίων παρὰ κυρίου.

Ἐκρύεται μὲν τοὺς ἀνακειμένους αὐτῷ θεὸς, καὶ τῆς τῶν φαύλων σκαιότητος ἀπρακτον ἀποφαίνει τὸ βέλος· οὐ γὰρ ἀφίησιν πλῆττεσθαι τοὺς ἁγίους, ἀλλ' ἔξω σκοποῦ πέμπουσιν οἱ κατ' αὐτῶν καὶ πᾶν αὐτῶν ἐπιχείρημα στρέφεται κατὰ τῆς αὐτῶν κεφαλῆς.

ΨΑΛΜΟΣ λζ'.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ εἰς ἀνάμνησιν περὶ τοῦ σαββάτου.

Ἀνατίθεται ⁽¹⁾ μὲν καὶ ὁ ἐν χειρὶ ψαλμὸς ὥσπερ τῷ προσώπῳ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ ἀλύοντος καὶ τεταραγμένου διὰ τὸ πλημμυλείαις περιπεσεῖν, καὶ ἰδεῖν μὲν οὐχ' ὅσίοις ὄμμασι τὴν Οὐρίου γαμετήν, ἐπιβουλευσαὶ δὲ αὐτῷ καὶ θανάτου ψῆφον ἀδίκως ἐπενεγκεῖν· εἶτα ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παρὰ θεοῦ παιδεύεσθαι, φροντίσι καὶ λύπαις καταλήκοντος αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ τοῖς ἐνλεῦθεν πόνοις αὐτὴν διασμήχοντος· γέγραπται γὰρ ὅτι ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν πνεύματι καύσεως· καὶ πάλιν ἐν ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται· διόλωλε Ἰοῖνυν Ἰῶ Δαβὶδ ὁ υἱὸς Ἀρνάν· ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανεστή, οὐ τῆς βασιλείας μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν ἐξελάσαι κρίνων τὸν γεγαννηκότα· τούτων δὲ εἰς αἴσθησιν ἔλθῶν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις καταπαιόμενος, ἐννεονηκῶς δὲ καὶ τὴν παιναλικὴν τοῦ θεοῦ χεῖρα μαχομένην αὐτῷ, προσάγει τὴν ἱκετηρίαν, ὁμολογεῖ τὸ πλημμύλημα, καὶ ὡς ἰατρῷ πνεύματων τὸ τραῦμα γυμ-

(1) Al. cod. ἀνακείσεται. Porro fragmenti huius pars legitur etiam apud Corderium.

νοῖ, καὶ Θεραπείας τυχεῖν ἀξιοῖ· καὶ γὰρ ᾄδει τὸν ψαλμὸν ἀναμνήσκων ἑαυτὴν τῆς συνεχοῦσης ταλαιπωρίας ἧς ὑπέμεινε διὰ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀξιοῖ δι' ἑαυτοῦ τὸν θεῖον, σαββατισμὸν αὐτῇ δοῦναι ἥτοι ἀνάπαυσιν τῶν συμφορῶν ἢ τάχα ἐπειδὴ τὸ σάββατον ἐν διπλῶ τὰ τῆς θυσίας προσκομίζεσθαι δεῖν ὁ νόμος διεκελεύετο, ἀνεφέρετο δὲ πασα θυσία παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰς ἀνάμνησιν, τούτέστιν ἵνα ἐν μνήμῃ γένοιτο τῆ παρὰ θεῶ πᾶς ὁ προσάγων αὐτήν, διὰ τοῦτο πνευματικὸς ὢν ὁ Δαβὶδ, καὶ προεγνωκῶς ὅτι κατὰ καιροῦς ἡ σκιά παυθήσεται, εἰσκηρυμμένης τῆς ἀληθοῦς λατρείας τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον ἐν τοῖς σάββασιν διατέλαγμένης θυσίας, ποιεῖται τὴν ἐξομολόγησιν.

Ἄρμῳσι δὲ ἡ ᾄδῃ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ἤγουν ἀνθρώπῳ παντὶ πλητομένῳ μὲν ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐφ' οἷς ἂν εἰδείῃ πεπαρωνηκῶς εἰς τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες, αἰτοῦντι δὲ παρ' αὐτοῦ τὸν ἔλεον, καὶ τὸ ἐκ μέλανοιᾶς δάκρυον τῶν ὀμμάτων ἐκθλίβοντι· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, πῶς εἰς δεῦρο καὶ πρὸς ἡμῶν ὁ ψαλμὸς ἀναφέρεται; τί γὰρ πρὸς ἡμᾶς ἑτέρου τυχεῖν ἐξομολόγησις, εἴπερ ἐκείνῳ μόνῳ καὶ οὐδενὶ τῶν ἑτέρων ἤρμοσε; πρόκειται δὴ οὖν τοῖς ἐφ' ἀμαρτίαις ταῖς ἑαυτῶν δακρυρροεῖν ἠρημένοις, τὸ προσάγειν θεῷ τὸν προκείμενον ψαλμὸν ἥτοι τὴν ἐξομολόγησιν ὡς θυσίαν τὴν ἐν σαββάτῳ, ἡ ἴσις ἦν ἐν διπλῶ, καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἄγουσα τὴν παρὰ θεῷ τοὺς προσάγοντας. Τὰ μὲν τοι τοῦ ἔκτου ψαλμοῦ ῥήματα, συγγενῆ τυγχάνει τοῖς ἐν τῷ προκείμενῳ φερομένοις· ἀλλ' ἐν τῷ ἔκτῳ ἡ προγραφή εἶχεν, εἰς τὸ τέλος ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀχδός· ἐν δὲ τῷ παρόντι, τούτων μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ ψαλμὸς τῷ Δαβίδ εἰς ἀνάμνησιν ἐπιγέγραπται καὶ ἔοικεν ἡ προσθήκη ἀναπέμπειν ἡμᾶς εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ ἔκτῳ προγραφῆς· ὥστε εἶναι καὶ τὰ παρόντα, εἰς τέλος καὶ ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀχδός· δοκεῖ δέ μοι ὁ Δαβὶδ διαφόρως ἐν πολλοῖς περὶ τοῦ πραχθέντος αὐτῷ πλημμελήματος ἐξομολογησάμενος, ἰδίως τὸν παρόντα ψαλμὸν ἀφορίσαι εἰς ἀνάμνησιν ὡς αἰεὶ φέρειν αὐτὸν ἀνά στόμα· κερχεῖσθαι δὲ αὐτῷ ἀντ' ἐπωδῆς ἐπὶ Θεραπείᾳ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς· ἰκετηρίαν γοῦν ἀναφέρει τῷ θεῷ, δι' ἧς ἀποστρέφει μὲν τὴν ὀργὴν τὴν πᾶσιν ἀμαρτάνουσιν ἐπηρλημένην, ἰλάσκειν δὲ τὸν ἀγαθὸν κύριον ταῖς μεθ' ὑπερβαλλούσης ἐξομολογήσεως φωναῖς.

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μὴ δὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύῃς με.

Ὡς εἰ καὶ ἰατρῶν τις τὰ διὰ καυτῆρος καὶ σιδήρου καὶ πικρῶν ἀντιδότων προσφέροντι βοηθήματα ἐπὶ θεραπείᾳ πάθους ὑποκειμένου, λέγει μὴ διὰ πυρός με θεραπεύσης, μὴ διὰ καυτῆρος καὶ τομῶν, διὰ δὲ ἠπίων καὶ πρασιέρων φαρμάκων· ὁ γὰρ τοιοῦτος, οὐ τὴν θεραπείαν ἀρνεῖται, ἀλλὰ τὸ ἐπίπονον τῶν βοηθημάτων ὥστε ἀγάσαιτο ἂν οἱ· μαί τις καὶ σφόδρα εἰκότως τῆς τῶν ἀγίων ψυχῆς τὸ ἐπεικίς· ἐν γὰρ τοι τοῖς ὀλισθήμασιν, ἅπερ ἂν αὐτοῖς συμβαίνει παθεῖν, ἅτε δὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας οὐκ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένοις, οὔτε δυσφοροῦντας ἄγαν κατίδοι τίς ἂν αὐτοῖς, οὔτε μὴν ὀλοτρόπως κατενηνεγμένους εἰς ἀδικίαν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ παιδεύεσθαι παρὰ Θεοῦ φεύγοντάς τε καὶ ἀποσειομένους, αἰτοῦντας δὲ μᾶλλον τὸ μὴ ἐν ὀργῇ τοῦτο παθεῖν· μήτε μὲν ἐλέγχεσθαι πικρῶς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κολάζεσθαι ἅπασιν μὲν γὰρ ἀνθρώποις καὶ ἀβουλήως ἐστ' ὅτε συμβαίνει τοῦ τοῖς Θεοῖς προσκρούειν νόμοις· ἀλλ' ἐτι ἀνορθοῖ τὸ συμβᾶν ὁ τῶν πνευμάτων ἰατρὸς συμμέτροις ἐστ' ὅτε κινήσειν· γράζει γὰρ που ὁ Σολομῶν· παίδευε υἱόν σου, οὕτω γὰρ ἐσται εὐέλπις· σὺ μὲν γὰρ πατάξεις αὐτὸν ῥάβδῳ, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ.

Ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμέ τὴν χεῖρά σου.

Ἐμπεπῆχθαι δὴ οὖν φησὶν αὐτῷ τὰ βέλη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν χεῖρα ἐπεστηρίχθαι αὐτῷ δηλονότι τὴν νύττιουσαν, καὶ τοῦτο ἐνδελεχῶς καὶ ἀδιαστάτως· ἄλλο γὰρ ἐπ' ἄλλῳ συμβαίνει πολλάκις τῶν καταλυπεῖν εἰωθότων τοῖς παιδευομένοις παρὰ Θεοῦ ἢ τοῖς πειραζομένοις· καθ' ἃ καὶ τῷ Ἰωβ συμβέβηκεν, ἀλλὰ γὰρ ἐπ' ἄλλοις συχνῶς ἀπηγγέλλετο, εἰ καὶ ἀκλόνητος ἦν· εἰ δὲ δὴ τις ἐλοῖτο νοεῖν τὸ ἐπεσλήριξας ἐπ' ἐμέ τὴν χεῖρα σου τὴν παιδευτικὴν, ἀντὶ τοῦ βεβάρημαι σφόδρα καὶ δυσασχθεστάτην ἦγμαι τὴν πληγὴν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος· ὁ γὰρ ἐπιστηρίζων τὴν ἐαυτοῦ χεῖρα τινὶ, δυσδιακόμιστον ἄχθος ἐπίλιθσιν αὐτῷ· μὴ οὖν τῷ θυμῷ σου, φησὶ, μὴ δὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με· διὰ τί; ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι· παραλαβόντα γὰρ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν τὰ παρὰ σοῦ καθικνούμενα βέλη, ἔχουν αἱ τιμωρητικαὶ δυνάμεις, ἰκανῶς με τιμωρεῖται διὸ ἰκατέυω μὴ ὀργῆς ἐτέρας πειραθῶ.

v. 2.

B. 1. 137.

v. 3.

A. 1. 205. B.
E. 1. 137.

v. 1.

Οὐκ ἔστιν ἴσως ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου,
οὐκ ἔστιν εἰρήνη ταῖς ὀστέαις μου.

Ἀπλούστερον δὲ ἐπιτείνει τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπιπεπραμένης αὐτῷ πληγῆς ἀπὸ τῶν θείων βελῶν, καὶ τοῦ ἐπεσιηρίχθαι αὐτῷ τὴν χεῖρα· καὶ φησὶν ὅτι οὐδεὶς ἂν ἐπινοηθεῖν τρόπος ἰάσεως παντελῶς ἀρκέσαι δυνάμενος τῇ κακῶσει τῆς σαρκὸς, ἢ ἦρουν τῇ κοπῶσει τῶν μονονουχί καὶ ἐξαρμοσθέντων ὀστέων· τὸ γὰρ μὴ ἔχειν αὐτὰ πρὸς ἀλλήλα τὴν εἰρήνην· δηλοῖ τὸ ἐξηρημόσθαι καὶ οἷον ἀποφοιτᾶν τῆς κατὰ φύσιν ἀρμονίας αὐτὰ· ἐν δὲ γε ταῖς σφοδρότεραις τῶν κακώσεων καλειθίσμεθά πας καὶ τοῦτο λέγειν ὅτι ἐξηρημόσθη τὰ ὀστέα μου οὐκοῦν ἐγγύς ἀνιάτων αὐτῷ φησὶ γενέσθαι τὸ ἀρρώστημα τῆς σαρκὸς, ἢ φροντίσιν ἐκτροχαμένης καὶ σικραῖς μερίμναις ἐκτενημένης, ἢ καὶ κατ' ἕτερον τρόπον μαραινόμενης διὰ τε νηστείας καὶ μακρῶν ἀσιτιῶν καὶ αὐπνίας· ἀτοπον δὲ οὐδὲν ὅσπερ τοὺς οἰκείους ἀποκαλεῖν· εἰ γὰρ ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη, καὶ ὡς ἐν οἱ πάντες κατελογίσθημεν σῶμα, τί τὸ ἀπεῖργον ὅσπερ τοὺς κατὰ μέρος καὶ χρειωδεσιάτους μάλιστα λέγειν; ὥστε δυσφοροτέρας εἶναι τοῦ παρ' ἐχθρῶν πολέμου, τὰς τῶν οἰκείων ἐπαναστάσεις, οὐς καὶ ὅσπερ φησὶν ἀνομάσθαι τροπικῶς.

v. 2.

Ὅτι αἱ ἀσμίαι μου ὑπερήραν τὴν κεφαλὴν μου.

v. 3.

Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος μὴ κρύπτειν τὰ ἑαυτῶν κακὰ, μὴ δὲ ὡσπερ τινα μελανίαν καὶ σήψιν κατὰ βάθους τῆς ψυχῆς συνέχειν τὰ ἀμαρτήματα, τὴν συνείδησιν καυτηριάζομένους· ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν πυρετιόντων, εἴσω μὲν κατὰ βάθους χωρῶν ὁ πυρετὸς, μείζονα τὴν νόσον ἐργάζεται, προκόψας δὲ εἰς τὸ ἐμφανές, ἐλπίδα παρακμῆς ὑποφαίνει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἂν γένοιτο· καὶ τοῦτο εἶναι φησὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ εἰρημένον μὴ αἰσχυρῆς ὁμολογήσαι ἐφ' ἀμαρτίαις σου, καὶ λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς· καὶ γὰρ ἔστιν τῶν ἀτοπωτάτων τοὺς μὲν τῶν ἰατρῶν ὀφθαλμοὺς μὴ αἰσχύναςθαι, γυμνοῦν δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν παθῶν ὑπὲρ γε τοῦ ἀλγῆσαι μαιζόνως, ἀλλ' ἐκκοπήν τινα σχεῖν τὴν εἰς τὸ πρόσω πάροδον τῶν παθῶν, μὴ ἀνέχεσθαι δὲ τῷ τῶν πνευμάτων ἰατρῷ τὰ ἐν ψυχαῖς γερονότα δεικνύναι πάθη, καὶ τοὶ πάντα εἰδότες ἂν μὴ τις ἔλοιτο τοῦτο ὄραν ὑπερήρδει τοίνυν φησὶ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὰς ἀμαρτίας· τοῦ ὑπερήρδει σημαίνοντος τὸ οἷον φορτίου δίκην ἐπινηνέχθαι δυσασχ-

θεστάτου· τουτί γάρ ἡμῖν καὶ ὁ γείτων εὐθὺς διερμηνεύει στίχος, βα-
 βαρύνθαι λέγων αὐτὰς ὡς φορτίον βαρὺ· δυσδιακόμιστον γὰρ φορτίον
 νοῦ καὶ φρενός, ἔλεγχος ὁ ἐφ' ἀμαρτίαις· πλὴν ἀπαλλάττει τοῦ κα-
 κοῦ τοὺς ἠρώσθηκότας ὁ κύριος, λέγων· δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κο-
 πιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· καὶ ἄλλο δέ τι
 διδάσκει περὶ ἑαυτὸν γεγονὸς ὁ Δαβὶδ λέγων· ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβα-
 ρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· ἐβάρει γὰρ αὐτοῦ τὴν συνείδησιν τὰ τετολημημένα
 αὐτῷ, ὡς μὴ δύνασθαι βαστάζειν αὐτὰ, δι' εὐγένειαν καὶ εὐγνωμο-
 σύνην ψυχῆς· ὁ μὲν γὰρ ἀτεράμων καὶ ἀπόσκληρος, κατὰ τὴν σκλη-
 ρότητα ἑαυτοῦ θησαυρίζει ἑαυτῷ ὀργὴν, αὐξων τὰ ἑαυτοῦ κακὰ· ὅταν
 γὰρ ἔλθῃ ἀμαρτωλὸς εἰς βάσιν κακῶν, καταφρονεῖ· ὁ δὲ εὐγνώμων,
 εἰ καὶ ἀπαξ ποτὲ ὀλισθήσειε κατὰ τινα τοῦ διαβόλου συναρπαγὴν,
 δεινῶς βαρεῖται τὴν συνείδησιν, ὡς μὴ δύνασθαι σιγαῖν, μὴ δὲ κρύπτειν
 τὸ ἑαυτοῦ κακὸν· ἐκ περισσεύματος γοῦν τῆς καρδίας τὸ σίωμα λαλεῖ·
 ὅθεν μὴ φέρων σιωπᾶν, ἐξέφηνε τὰ συνέχοντα αὐτὸν λέγων· ὡσεὶ φορ-
 τίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ, δηλονότι αἱ ἀνομίαι μου οὐκ ἔστι δὲ
 τοῦτο εἰπεῖν τοὺς μὴ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων αἰσθανομένους· τινὲς
 γοῦν καὶ ἡδονταὶ καὶ ἐγκαυχῶνται τοῖς αὐτῶν πλημμελήμασιν, ὡς
 ἠδέως ταῦτα βαστάζοντες· κεφαλὴν δὲ λέγει τὸ ἡγεμονικόν· φύσει δὲ
 τῆς κακίας κατωφεροῦς οὔσης καὶ βαρυτάτης ὡς ταλάντῳ μολίβδου
 παραβάλλεσθαι, μόνος ὁ μετανοῶν τοῦ βάρους αὐτῆς αἰσθάνεται.

Προσώζεσθαι καὶ ἐσάπησαι εἰ μάλωπές μου.

Πληγῶν δὲ καὶ τραυμάτων λείψανα φαίη τίς ἂν εἶναι τοὺς ἐνα-
 πομένοντας τῇ σαρκὶ μάλωπας εἰ συμβαίη πλήττεσθαι παρ' ὀτοοῦν·
 πλὴν εἰ μὴ καὶ οὗτοι θεραπεύοιντο, καταλγύνουσιν οὐ μικρῶς· ἀνευ-
 ρύνονται δὲ καὶ εἰς ἐλκώσεις ἔσθ' ὅτε, καὶ παλινδρομοῦσιν εἰς τὸ ἐν
 ἀρχαῖς· τοιοῦτον καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ὁράται συμβαί-
 νον· πλήττει μὲν γὰρ ἡ ἀμαρτία, καὶ τραύματος δίκην αὐτοῖς ἐμφύε-
 ται τὸ κακὸν, εἰ διεξάγοιτό πως εἰς πέρας· ἀλλ' εἰ καὶ παύσαιτό
 πως ἐνεργῶν τίς τὸ πλημμέλημα, ἡγουν τῆς ἐκτόπου καὶ βδελυρᾶς
 ἠδονῆς τὴν ἀπόλαυσιν, ἕως ἔσθιν ἐν αὐτῷ τῆς ἐπιθυμίας ἢ δύναμις κρα-
 τυνομένη τὴ καὶ ἰσχύουσα, εἰ καὶ ἀνακόπιτοί πως τοῖς εἰς τὸ ἀμεινον
 ἐπιλογισμοῖς, τοὺς τῶν τραυμάτων μάλωπας ἔχει· εἰ δὲ δὴ συμβαί-
 νοι καὶ ἐγχρονίζειν αὐτοὺς, μελαφοιτήσειεν ἂν ἴσως, ὡς ἔφην, καὶ εἰς

v. 6.

A. 107. 11
B. 135.

ἐλκάζεις ἔσθ' ὅτε, τῆς εἰς τὸ φαῦλον ἡδονῆς διεξαγομένης εἰς πέρασ· οἱ μὲν οὖν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἐτιμένοντες, χαίροντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἐνηδόμενοι, χοίροις εἰκασιν ἐγκυλισμένοις βορβόρων ὁ δ' εἰς ἅπαξ ὀλισθήσας, ἔπειτα ἀναλαβὼν ἑαυτὸν, καὶ τὴν χοιράδην ζωὴν καὶ ἴν' οὕτως ἐνομάσω αἰσθησιν ἀποθέμενος, ἀναλαβὼν δὲ θεϊαν αἰσθησιν ὡς αἰσθάνεσθαι τῆς δυσωδίας τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων, τὴν μιαρὰν ἐκείνην πράξιν ὡς δυσωδὴ καὶ ἀκάθαρτον βδελύσσειναι τοιοῦτόν τι πεπονηθῶς ὁ Δαβὶδ ἐπὶ συναισθήσεως ὑγιεῖς ὁμολογεῖ λέγων· ὅσα πεποίηκα δι' ἀφροσύνην, ταῦτά μοι ἐσάπη μὴ ἀνακαινίζόμενα παρ' ἐμοῦ, καὶ πάντα μοι ἤξει μετανοοῦντι ἐπεὶ τοίνυν ὑπερῆρθσαν αἱ ἀνομίαι μου πληθυνθεῖσαι, καὶ τῆς κεφαλῆς ἀνώτεραι γενόμεναι, ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμὲ, καὶ προσόζεσαν καὶ ἐσάπησαν, τούτου χάριν ἰαίρεῦσιν ἐμαυτὸν,

v. 7.

ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκάμηθην ἕως τέλους, ὅλην τὴν ἡμέραν
σκυθρωπάζων ἐπερευόμεν.

v. 8.

Ἐνταῦθα σαφῶς ἀπαριθμεῖται τὰ ὡς ἀπὸ γε τοῦ συνειδότος ἀνθρώπου παντὶ συμβαίνοιντα, ὅταν ἔχη πολὺ τὸ κατηφές ἐφ' ἀμαρτίαις δὲ δηλονότι καὶ πράξεσιν οὐκ ὀρθαῖς· ἐπιπίπτει γὰρ καρδίαις φορτίου δίκην, καὶ ἀνανεύειν οὐκ ἔα, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην αὐτὰς ὑπομένειν παρασκευάζει ταλαιπωρίαν, ὥστε καὶ καλῶς γένοιτο * δοκεῖν καὶ συγκάλυπτεσθαι, καὶ σκυθρωπάζειν αἰεὶ, καὶ οὐχ' ἐκούσας καταβιάζεται καὶ τοῦτο μέχρι παντός, τοῦτέστιν εἰς ἔσχατον τοῦ πάθους, ἄχρις ἂν ἐλέγησθαι θεὸς καὶ ἀπαλλάξῃ τοῦ κακοῦ, κατανεύσας τὴν ἀμνησίαν, καὶ διανευρώσας τὸν νοῦν εἰς τὸ ἀνακύψαι λοιπὸν, καὶ ἀποσεύσασθαι μὲν τὸ κατηφές, ἀναθαρσῆσαι δὲ εἰς τὸ δύνασθαι κρατεῖν καὶ ἀντιφέρεισθαι γενικῶς ἰαῖς ἰῆς ἀμαρτίας ἐφόδοις· ἐφ' ἧς καὶ ἠνάγκασται ταλαιπωρῆσαι τὴν καὶ καλακαμφθῆναι, καὶ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν σκυθρωπάζων πορεύεσθαι καρδίας γάρ, φησιν, εὐφραينوμένης θάλλει πρόσωπον, ἐν δὲ λύπαις οὔσης σκυθρωπάζει· εὐφραίνει δὲ πάντως ἐφ' ἅσασιν τοῖς ἀρίστοις τὸ συνειδὸς, μαρτυροῦν αὐτοῖς ἀστείότητα βίου λαμπρὰν καὶ εὐδαιμονίαν καὶ ἀξιοπαινεσίαν ζωὴν· καλαλγύνει δὲ οὐ μικρῶς καὶ σκυθρωπὸν αὐτοῖς ἀποφαίνει τὸ πρόσωπον, ὅταν ἐπὶ πταίσμασι κατηγορῆ καὶ μικροῖς ἐλέγχοις κατατιτρώσῃ τὸν νοῦν.

* al. cod.
κατεβιάζεσθαι

v. 8.

A. f. 208. b.
B. f. 135. b.

Ὅτι αἱ ψυαὶ * μου ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων, καὶ οὐκ ἔστιν ἴσασιν ἐν τῇ σαρκί μου.

Ἐτέραν τινὰ πρὸς τούτοις ἀβλιότητα δηλοῖ τοῖς πλημμελοῦσι

συμβαίνουσιν· ἡ γὰρ ψυχὴ ⁽¹⁾ μου, φησίν, ἐπλήσθη ἐμπαιγμῶν· ἐμπαιγμὸν δὲ φησιν ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὴν παρά τινων χλευασίαν, ἥτοι τὸν γέλωτα τὸν παρ' ἐχθρῶν· εἰσὶ γὰρ εἰσὶ τινες τῶν ἐν ἡμῖν σκαιοὶ τε καὶ φιλοσκώμμονες, φιλεγκλήμονές τε καὶ δεινοί· καὶ τῶν μὲν ἰδίων πλημμελημάτων οὐδ' ὅσον εἰπεῖν τίθενται τινὰ λόγον, ἐπιπαθάζουσι δὲ τοῖς ἄλλοις, εἰ δὴπου συμβαίνοι παρολισθεῖν καὶ ὑπενεχθῆναι· διὰ τοῦτο ταῖς τῶν ἀθυροστομεῖν εἰωθότων συκοφαντίαις ἔχουσι λοιδορίαις τῶν τοιούτων ἐμπαιγμῶν ἐμπεπληῆσθαι φησίν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, κατηγοροῦντων πάντως που τῶν ἀνομασμένων· καὶ τοῦτό, φησιν, οὐκ οὔσης ἰάσεως ἐν τῇ ἡμῖν σαρκί, τοὔτέστιν ἀγρίως οὕτω δεδασμασμένης ὑπὸ γε τῶν τῆς ἀσκήσεως πόνων, ὡς πέρα γενέσθαι λαβεῖν τὴν ἴασιν.

Ἐνδύμενη ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου.

V. 9.

Κακοῦσθαι φησίν ὠρύεσθαι τε ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς ἑαυτοῦ καρδίας· μαστίζον γὰρ τὸ συνειδὸς τὴν καρδίαν στεναγμοῦς ἀφιέναι ποιεῖ· ὁ γὰρ ἀλούς ὅλως ἐπὶ πταίσματι, καὶ ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατηγορούμενος, συνεῖς δὲ ὅτι προσκέρουκε τῷ θεῷ, οὐ ῥαθυμεῖν ὀφείλει, λύπη δὲ μᾶλλον μονονουχὶ καταμεθύουσαν ἔχειν τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν καρδίαν κεκακωμένην ὡς ἀπὸ γε πικρᾶς ὀδύνης, ὥστε καὶ ὠρύεσθαι δοκεῖν ἀνιεμένων ἐκ βάθους τῶν στεναγμῶν, καὶ ἐκ τῶν κατωτάτω τῆς καρδίας μυχῶν βαρείας καὶ ἀλαλήτου πεμπομένης ἠχῆς· οὐ γὰρ ἵνα, φησὶ, τοῖς πολλοῖς φανερὸς γένωμαι, τοῖς χεῖλεσιν ἐξομολογοῦμαι, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ καρδίᾳ τὸ ὄμμα μύων σοὶ μόνῳ τῷ βλέποντι τὰ ἐν κρυπτῷ τοὺς ἑμαυτοῦ στεναγμοῦς ἐπεδείκνυσον, ἐν ἑμαυτῷ ὠρυόμενος· οὐδὲ γὰρ μακρῶν μοι λόγων χρεῖα ἦν πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλ' ἤρκειον πρὸς ταύτην οἱ τῆς καρδίας στεναγμοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ βάθους τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀναπεμπόμενοι ὀδυρμοί.

Κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου.

V. 10.

Ἦδοναὶ μὲν γὰρ αἱ πρὸς τὰ τῆς φαυλότητος ἔργα τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάνοιαν καλαφέρουσαι, ἐξ ὀφθαλμῶν εἰσὶ τοῦ πανάγνου θεοῦ· οὐ γὰρ ἂν ἐπισκέψαιτο τὸ ἀπηχηθὲν αὐτῷ· ἐπιθυμία δὲ πᾶσα κα-

V. 1. 209

(1) Habet ψυχὴ heic et postea codex B, quasi Cyrillus etiam in textu biblico ita legerit pro ψύαι, vel certe metaphoram existimaverit. Codex tamen A variat a lectione codicis B, sive potius hoc in loco brevior est; ideoque apud ipsum neque ψύαι vocabulum legitur in explanatione neque ψυχῆ.

λαῦσα πρὸς ἀρετὴν ἐφορᾶται παρ' αὐτοῦ· ἀναθετόν δὴ οὖν τῷ Θεῷ αὐτὴν, εἰσενεί πως ἀπάσης ἡμῶν ἐπιθυμίας τὴν πηγὴν, ὥστε ὅλον τὸ ἐπιθυμητικὸν προσφέροντας δύνασθαι λέγειν· κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου ὁ δὲ Δαβὶδ καὶ τοιοῦτόν τι λέγει· ὁ τῆς ἐμῆς πόθος μετανοίας, στήτω ἐναντίον σου.

v. 10.

Καὶ ὁ στεναγμὸς μου ὑπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύβη.

Προστίθῃσι δὲ ὁ ψάλλων ὅτι οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ σου ὁ στεναγμὸς μου. ἵνα τί τοιοῦτον ἐνωσῶμεν καλαδηλοῦν αὐτόν· σὲ γὰρ φησι ἴον πανλί-επόπτην, τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφροῦς, ποιῶμαι μάρτυρα τῶν ἐμῶν στεναγμῶν· οὐ γὰρ ἐφ' ἐτέρῳ φησὶ πέπρακται παρ' ἐμοῦ, πλὴν ὅτι ἐπὶ μόνῳ τῷ λελυπῆσθαι καὶ κλαίειν, ὅτι τοῖς σοῖς προσκέκρουκα νόμοις· ἔσος δὲ τοῖς ἀνατείνουσι λιτὰς τὸ ἀναβράττειν ἐκ βάθους, ὡς ἔφην, τοὺς στεναγμοὺς, Θεοῦ καὶ τοῦτο δόντος ἀνθρώποις εἰς ἄκεσιν καὶ ἀνακωχὴν τοῦ καταβρίθοντος πόνου.

v. 11.

Ἡ καρδία μου ἐταράχθη, ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχὺς μου.

Ἀπαριθμεῖται πάλιν τὰ συμβαίνειν εἰωθότα τοῖς ἔσθ' ὅτε νενικημένοις ἐκ πικρᾶς ἡδονῆς, καὶ καλαληϊζομένης τρόπον τινὰ τὸν νοῦν, καὶ ἐφ' ἧ μὴ προσῆκε κατακομιζούσης αὐτόν· τίνα γὰρ τρόπον συμβέβηκεν αὐτῷ τὸ παρολισθεῖν, διαδεικνυσιν εὖ μάλα· θόρυβος γὰρ ἦτοι ταραχὴ τὴν ἐμὴν εἰσέδου καρδίαν, κατεσκοτίσθη δὲ καὶ ὁ νοῦς· ἔσος μὲν γὰρ ἀνάλωτός ἐστι ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς, καὶ ἰδρυμένην ἔχει τὴν στάσιν εἰς τὸ βούλεσθαι διὰ πάσης ἐπιεικειᾶς τὴν εὐφροῦν καὶ ἐξαιρετόν διάπτειν τοῦ βίου τρίβον, εὐδίαν ἔχει καὶ γαλήνην καὶ πλείστην ὄσσην ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀταραξίαν· καὶ πρὸς γε τούτῳ, καθαρὸν αὐτῷ τῆς παρὰ Θεοῦ νήψεως ἐναστράπτει τὸ φῶς· ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν· ἐπὶ δὲ μονοουχί καὶ δορύληπτος ἡ καρδία γένηται, τῆς ἐκτόπου καὶ πονηρᾶς ἡδονῆς ἐπιχεομένης αὐτῇ, ἐμπίπλησι μὲν αὐτὴν θορύβων ὁ σατανᾶς, καὶ λογισμοὺς ἐντίκει πονηροῦς, καθαλοῖ δὲ, καὶ σκότους τοῦ νοητοῦ μεμεστωμένην εὐθὺς ἀποφαίνει, καὶ μονοουχί πολέμου καὶ μάχης ἀναμεστοῖ· τοῦτο μὲν λογισμῶν ἀγαθῶν ἀπεχρόντων αὐτῆς εἰς γε τὸ δεῖν τῆς ἀρετῆς ἀνλέχεσθαι, τοῦτο δὲ τοῦ τῆς ἁμαρτίας νόμου καθέλκοντος εἰς τὸ πλημμυρῆσαι· τάχα δὲ καὶ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι καὶ

A. F. 209. b.
B. F. 180. b.

μεσοῦσης ἡμέρας, ὡς ἐν σκότῳ διήγον ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, καὶ τῷ πολ-
λῷ θρήνω τὴν ἐμὴν ἰσχὺν ἀπωλώλεκα.

Οἱ φίλοι μου καὶ εἰ πλησίον μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν κ. τ. λ.

Ἐτερόν τι φησὶν ἁγίοις εἰσὼδὸς ἐπισυμβαίνειν ἐσθ' ὕψε, καὶ ἀπλῶς
τοῖς ἐκ θεοῦ δι' ἁμαρτίας παιδευομένοις ἀφίστησι γὰρ αὐτῶν τὴν ἐαυ-
τοῦ χάριν, ὥστε καὶ εἰς τοῦτο ἀφικέσθαι ταλαιπωρίας αὐτοῦς, ὡς
μηδένα παντελῶς εὐρεῖν δύνασθαι τὸν παρασίατην ἢ φιλαλληλῶς συν-
αλγοῦντα· ἐν ἰάξει δὲ μᾶλλον ἐχθρῶν γεγονότας, καὶ τοὺς ἐγγύς κατὰ
γένος ἢ κατὰ διάθεσιν ἢ κατ' ἕτερόν τινα φιλίας καὶ οἰκειότητος τρό-
πον τῶν οὖν φίλων μου, φησὶ, καὶ τῶν πλησίον, οἱ μὲν καὶ φανε-
ρῶς ἐξ ἐναντίας ἤγγισαν καὶ ἔστησαν, τοῦτέστιν ἀντέστησάν μοι, ὡς
ὁ Ἀβεσσαλάμ καὶ ὁ Ἀχιλόφειλ· οἱ δὲ τὸ φιλανθρωπότατον, ἀπὸ μα-
κρόθεν ἔστησαν, τῆς πρὸς ἐμὲ διαθέσεως ὡς ἀποτάτω δραμόντες.

Καὶ ἐξεβιάζοντο εἰ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου.

Πρὸς γε τούτοις οἱ ζητοῦντες μου τὴν ψυχὴν ἐξεβιάσαντο· καὶ
ἐθέλοντές μοι τὰ κακὰ, ματαιότητις ἐλάλησαν, καὶ δολιότητος ὅλην
τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν· ἐπαμύνοντος γὰρ οὐδενὸς ἢ κατοικτείροντος
ἤγουν συμπαρεστώτος, οἱ ἐχθροὶ καλεβιάζοντο καὶ συνέτριβον, τοῦτο
μὲν συκοφαντίας, τοῦτο δὲ καλαλαλιαῖς ταῖς καλεψευσμέναις, προσ-
επάγοντες καὶ δόλους, τοῦτέστι παγίδα ἀρτύοντες· καὶ τί γὰρ οὐχὶ
ποικίλως ἐκμηχανάμενοι τῶν κεκοῦν εἰωσῶτων; καὶ ταύτη μὲν πλεί-
στοις τῶν ἁγίων συνέβη παθεῖν· ἰστέον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ταῦτα πρὸ
ἡμῶν δι' ἡμᾶς τε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεμένηκει ὁ Χριστός.

Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον κ. τ. λ.

Ἐπεὶ οὖν εἰς σὲ ἤλπισα, ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, διὰ τοῦτο
εἰσακούσῃ, ὅτι θελήτης ἐλέους εἶ σὺ, καὶ οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ
ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ· οὐκοῦν ἐγὼ, φησιν, ὡσεὶ κωφὸς
οὐκ ἤκουον, γέγονα δὲ παραπλήσιος τοῖς μὴ λόγον ἔχουσιν ἐν γλώσ-
σῃ, μήτε μὲν ἀκούουσιν ὅλως, ἢ γοῦν ἔχαιν δυναμένοις ἐλέγχους ἐν τῷ
σλόματι· οἱ γὰρ τοῖς συκοφαντοῦσιν ἀντιλέγειν ἐθέλοντες, ὡς ψεύστας
ἐλέγχουσιν, ἐφ' ἐκάστη τῶν λοιδοριῶν ἀπολογούμενοι δηλονότι, καὶ
τὰ τῆς φιλοψυχίας ἐγκλήματα παραλύοντες· ἀλλ' ἐγὼ, φησιν, οὐ γέ-
γονα τοιοῦτος· σεσίγηκα δὲ διακαρτερῶν, ἵνα μὴ κατ' ἐμαυτοῦ πικρο-
τέρους τοὺς μισοῦντας ἐργάσωμαι· χρὴ γὰρ ἐν πειρασμοῖς εἶκαι μᾶλ-

λον, ἀλλὰ μὴ ἐν ἴσῳ τρόπῳ τοῖς διώκουσιν ἀντιφέρεσθαι ὅτι δὲ τὸ κεικωῶσθαι δοκεῖν ἐν καιρῷ πειρασμῶν, καὶ ἀλάλους εἰκέναι, οὐ κτηνοπρεποῦς ἀναισθησίας ἔργον ἐστὶ, καρτερίας δὲ μᾶλλον ἐπαινουμένης καρπός, ἐνλαῦθα διαδείκνυσι σεσίγηκα γάρ, φησι, διὰ μόνον τὸ ἐπὶ σοὶ τὰς τῆς σωτηρίας ἔχειν ἐλπίδας, καὶ ὅτι σὲ τῶν ἀπάντων ἐπέκεινα ἐπεγραφομένη ἐκδικητήν. ὅς καὶ τοῖς ἐπεμβαίνουσι τῷ Ἰωβ φίλοις ἐτίμησας, ὡς ἀπηνῶς προσλαλοῦσιν ἀνδρὶ δοκιμαζομένῳ καὶ πυρομένῳ, ἔδειξας ὅτι ἀπήχθηταί σοι τὸ κατεπιζύεσθαι τινὰς τῶν ἐν περιστάσει καὶ πειρασμοῖς· σὺ μὲν οὖν, ὦ δέσποτα, ἀκούσῃ τοὺς ἐπὶ ἐμοὶ γενομένους παρὰ τῶν ἐχθρῶν τωσασμούς, ἤγουν τὰ τῶν λοιδοριῶν εἶδη, ἔψαι δὲ καὶ ἀπὲρ ἐξεμηχανήσαντο κατ' ἐμοῦ· ἐγὼ δὲ καὶ λόγους καὶ θυμούς ἀνακόψας, καὶ μονονουχὶ κεικωωμένος, ἐπὶ σοὶ πᾶσαν ἐθέμην ἴην ἐλπίδα, εἰδὼς ὅτι σὺ ἀκούεις, κἄν ἐγὼ κωφέω πρὸς τὰς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας.

v. 17.

Ἵτι εἶπα, μήποτε ἐπιχαρῶσί μοι εἰ ἐχθροί μου κ. τ. λ.

LXXII

Ἐγὼ, φησιν, ἐπὶ σοὶ ἐλπίσας, τὰ μὲν ἄλλα κεικωῶσθαι ἐδόκουν, πλὴν ἐκεῖνο μόνον ἐζήτουν, τὸ μὴ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι τῶν ἐχθρῶν, μήτε μὴν ἐφησθῆναι μοι τινὰς τῶν πολεμῶν εἰωθότων, ὡς γὰρ τὸν εἰς ἅπαν ὑπομείναντι κλόνον, καὶ ἀνατέτραμμένῳ παντελῶς, καὶ ἐξωσθέντι παρὰ σοῦ, καὶ ἀλλοτριῶσιν ὑπομείναντι τὴν ἐξ ἀκράτου θυμοῦ· ἐδεδίην δὲ πρὸς τούτῳ, μὴ ἄρα σως σεσαλευμένους ὁρῶντες τοὺς ἐμοὺς πόδας, ὑπέρομπόν τι καὶ ἀπηχῆς, κατὰ τῆς σῆς λέγωσι δόξης· τούτο γὰρ σημαίνει, καὶ ἕτερον οὐδὲν, τὸ μεγαλοῤῥημονῆσαι τινὰς δοκιμαζομένων ἀγίων οἰοῖναι γὰρ ἔσθ' ὅτε, μὴ διαρκέσειν δύνασθαι πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς τὴν τοῦ διασώζοντος χεῖρα, ὡς ἀπονήσαντος πρὸς τὰς παρ' αὐτῶν ἐφόδους τὸν ἐφ' ᾧ πεποιήνται τὴν ἐλπίδα καθάπερ ἀμέλει καὶ Ῥαβλάκης ὁ βαβυλωνίος ἀμετρήτῳ γλωσσαλγίᾳ κατὰ Θεοῦ χρώμενος ἔφασκεν μὴ ἔρρύσαντο οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρός μου;

v. 18.

Ἵτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔταμος, καὶ ἡ ἀλγηδὼν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντός.

A. G. 212.

Ταύτην ἰάσασθαι καὶ Δαβὶδ φρονιίζων, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγόρει διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογήσεων διὸ φησὶν, ἡ ἀλγηδὼν μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός· ἀλγηδὼνα ἴσως τὴν τοῦ ἀλγεῖν ὀνομάζων πρόφασιν, τοῦτέστι ἴην ἀμαρτίαν ἣν καὶ Ἰραῦμα νοῦ καὶ καρδίας πλη-

γῆν, οὐκ ἀκομφον εἰπεῖν τό γε μὴν αἰεὶ μεμνήσθαι τῆς ἰδίας ἀμαρτίας πρέποι ἂν ἀγίοις· ἐνταῦθα μὲν τοι σαφῶς ἐκεῖνο φησὶ, τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ ἐν βίβλῳ βασιλειῶν· ἐμπεσοῦμεθα εἰς χεῖρας κυρίου καὶ οὐκ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἀγαθὸς καὶ φιλοκτίρμων καὶ θᾶπτον μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις κατὰ τὴν γραφὴν, οἱ δὲ τραχεῖς καὶ ἀνήμεροι, καὶ εἰς ἄμετρον πολλάκις ἐκτείνοντες τὰς ὀργάς· φεύγει μὲν οὖν ὁ Δαβὶδ τὸ ἐπιχαρῆναί τινας τῶν ἐχθρῶν αὐτῷ σαλευομένῳ τὸ καὶ πίπτοντι· τοῦτο γὰρ ὑπεμφαίνει τὸ σαλευθῆναι τοὺς πόδας· τό γε μὴν Θεοῦ πλήττοντος ὑπενεχθῆναι τῇ μάστιγι, καὶ ἀσπαστὸν ἠγεῖται, καὶ τοι πικρὸν ὄν, διὰ τὸ ἐκ τοῦ παιδεύεσθαι χρήσιμον· ἑαυτὸν γὰρ ὑποφέρει τῇ μάστιγι, ἐτοιμότατά τε πρὸς τοῦτο ἵεναι διῖσχυρίζεται· ἀποχρῶσα δὲ τοῦτο φιλαρέλου ψυχῆς ἀπόδειξις, δυσφορούσης μὲν λίαν ἐφ' οἷς ἂν ἀρρώσθησεν παρενεχθεῖσα πρὸς ἃ μὴ θέμις· ἐνομιλούσης δὲ τοῖς ἀγαθοῖς σπουδάσμασιν ἥδιστα τε καὶ προθυμότατα· τουτὶ γὰρ οἶμαι καὶ μάλιστα σαφῶς ἐκδείξειε, τὸ ἐτοιμῶς ἔχειν εἰς μάστιγας, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς αἰεὶ τὴν ἀλγηδόνα φέρειν, τουτέστι τὴν ἀμαρτίαν τὴν τοῦ ἀλγεῖν αἰτίαν.

Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγεῶ, καὶ μεμνήσω ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας μου.

v. 19.

Πιστῆς ψυχῆς καὶ ἀκριβῶς πεπεισμένης περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν αἱ τοιαῦται φωναί· τὸ μὲν τοι ἀναγγεῶ τέθεικεν ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἀνήγγεϊλα· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μεμνήσω, ἀντὶ τοῦ ἐμερίμνησα ἥτοι πεφρόντικα· ἀδιαφορεῖ γὰρ ἔσθ' ὅτε περὶ τὴν τῶν χρόνων προφορὰν ἡ θεία γραφή οὐ γέγονα τοίνυν φησὶ μελλητῆς εἰς μετάγνωσιν, οὐ βραδύς εἰς δάκρυον, οὐδὲ ὀκνηρὸς εἰς ἐξομολόγησιν, ἀλλ' οἷον εὐθὺ κατ' ἴχνος τῶν πεπλημμελημένων, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν γέγονεν ἰκετεία πρὸς Θεόν· ὀνίνησι δὲ καὶ τοῦτο ἡμᾶς οὐ μετρίως, τὸ εἰδέναι φημὶ τοὺς τῆς μεταγνώσεως τρόπους.

A 1 21. 5

Οἱ ἐχθροὶ μου ζῶσι, καὶ κεκραταίνονται ὑπὲρ ἐμέ, καὶ ἐπληθύνθησαν
οἱ μισοῦντές με ἀδίκως.

v. 20.

Εἰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς αἰσθηλοὺς νοήσεις, οὕτως ἐπιβαλεῖς· ὅτι ἐγὼ μὲν οὖν, φησὶν, δεδάκρυκα καὶ πεφρόνικα, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς μετάνωσσεσι προσεκόμισα δάκρυον, ὅτι πεπαρῶνηκα μὲν, καὶ τοῖς ἱεροῖς προσκέκρουκα νόμοις· οἱ δὲ τὰ ἐχθρά μοι φρονοῦντες ζῶσι καὶ κεκραταίνονται ὑπὲρ ἐμέ· τὸ ζῶσιν, ἐν τούτοις Θετέον ἀντὶ τοῦ ἐν ἀκμαῖς εἶσιν

A 1. 213.
B. f. 138. b
139.

τοῦ δύνασθαι καθορθοῦν ἄπερ ἂν βούλοιντο κατ' ἐμοῦ· οὕτω καὶ ἡμεῖς αἰτοῖ καλειδίσαμεθα πολλάκις περὶ τινος τῶν εὐζωνολάτων καὶ εὐδρα- νῆς ἐχόντων τὸ κίνημα λέγειν, ὅτι ὁ δεῖνα τυχὸν ζῶν ἐστὶν ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἂν ἤτησεν ὁ δίκαιος παρὰ Θεοῦ θάνατον τῶν ἰδίων ἐχθρῶν· ἀγαθεὶ δὲ τοῦτο τῷ φιλαγαθῷ Θεῷ· οὐκοῦν τὸ ζῶσιν ἐνλαῦθα ἀντὶ τοῦ ἐν ἀκμαῖς εἰσὶ δυνάμεως καὶ εὐημερίας· ἐπιφέρει γοῦν εὐθύς ὅτι καὶ κερραταίονται ὑπὲρ αὐτόν· πληθυνθῆναι δὲ φησι τοὺς μισοῦντας αὐ- τόν, καὶ τοῦτο ἀδίκως, ἐκ θείας ἀποσίροφῆς δηλαδή καὶ τούτου συμ- βαίνοντος τοῖς πλημμελημάτων ἕνεκεν διασμηχόμενοις πόνοις τὲ ὀμι- λήσιν καὶ πειρασμοῖς· εἰ γὰρ γένοιτό τινα παθεῖν ἀποστροφὴν Θεοῦ, καὶ ἐξ ὀφθαλμῶν εἰρεθῆναι τοῦ πᾶσαν νέμειν εἰδότος ἀσφάλειαν καὶ ἐπικουρίαν, οὗτος ἐστὶ μεμισημένος καὶ τοῖς πάλαι φίλοις, καὶ μη- δὲν εἶη τὸ διακόπτον τὴν φιλίαν, καὶ ποιοῦν τὴν διαφορὰν· τοῦτο γὰρ οἶραί ἐστι τὸ μισεῖσθαι μάτην ἤγουν ἀδίκως· τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ μι- σοῦντες ἀδίκως, διαλευκαίνει πάλιν ἐν τούτοις· οἱ ἀνλαποδιδόντες μοι γὰρ, φησιν, ἀντὶ ἀγαθῶν κακὰ, κατηγορεῦόν μου, καὶ οὐκ ἐπὶ τινι τῶν ἀλόπων, ἀλλ' ἐφ' οἷς ἔδει καὶ ἐπαινεῖσθαι ὅτι γέγονα τῆς δικαιο- σύνης ἐραστής· οἱ γὰρ Θεῷ προσκρούοντες, ὡς ἔφην, καὶ τοὺς πάλαι φίλους εὐρίσκουσι πολεμίους, εἰκῆ κατατεθηγμένους καὶ ἐπ' οὐδενὶ καὶ εἰς μάτην λελυτήκοίλας, πονηρά γε ἀντὶ ἀγαθῶν ἀποσινύνασιν σπου- δάζοντες ἀπογυμνάσας οὖν τὰ τραύματα τῷ τῶν ὅλων Θεῷ, λύσιν ἐπιζητεῖ τῶν συμβεβηκότων, καὶ μόνωσιν αἰτεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ πατά- ξαντος γέγραπται γὰρ, ὅτι ὁ πλήξας καὶ μολώσει· ἡ δὲ μόνωσις καὶ ἀπολλαγὴ τῶν συμβεβηκότων, εἶη ἂν τὸ μὴ εἰς ἅπαν ἐγκαταλειφθῆναι παρὰ Θεοῦ, προσέχειν δὲ μᾶλλον εἰς τὸ στήναι τὲ καὶ ἐπαμῦναι καὶ σώζειν αὐτόν· κύριον δὲ τῆς σωτηρίας ἀποκαλεῖ τὸν θεόν· τοῖς γὰρ αὐ- τοῦ νεύμασι, καὶ ἡ τῆς σωτηρίας ὁδὸς εὐήλατος ἐστὶ καὶ ὀμαλή.

ΨΑΛΜΟΣ λγ'.

λ. 1.

Ἦδὴ τῷ Δαβίδ· εἰς τὸ τέλος τῷ Ἰδιθούμ.

A. I. 214.

Ἰεροψάλτης ὑπάρχων ὁ Ἰδιθούμ καὶ προφητικῆ χάριτι καλλιστε- μένος, ᾠδὴν ἀναβάλλεται, προσωποποιεῖαν εἰσφέρων αὐτοῦ τοῦ Δαβίδ ἐξομολογουμένου ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ· ἡ τὴν μὲν ᾠδὴν ὁ Δαβίδ συνέταξε, δέδωκε δὲ τῷ Ἰδιθούμ εἰς τὸ ψάλλειν· εἰς τὸ τέλος δὲ παραπέμπει

ἡμᾶς, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τραγωδεῖ τὴν εὐτέλειαν, καὶ τὸ ταύτης ὑποδείκνυσι τέλος· εἶπε δὲ τὸν ψαλμὸν ὁ Δαβὶδ ὑπὸ Ἀβεσσαλώμ διωκόμενος, καὶ ὑπὸ Σεμεεὶ λοιδορούμενος· ἐμφέρεια δὲ πλείστη τῆς παρούσης ἀδῆς πρὸς τὸν προλαβόντα ψαλμὸν· ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν ὁ Δαβὶδ εἰς ἀνάμνησιν συνέταξεν ἑαυτῷ, ταύτην δὲ παρέδωκεν ἑτέροις, ὡς ἡμαρτηκότητας μετάνοιαν τὴν ἴσην ζηλοῦν.

Εἶπα, φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου, τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου κ. τ. λ.

v. 2.

v. 3. ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν.

Ἀπόδειξις σαφῆς ἰδρυμένης καρδίας· ἐπειδὴ γὰρ πολύτροπος ἀμαρτία ἢ διὰ γλώσσης ἐνεργουμένη, καὶ σχεδὸν πάσης ἀμαρτίας ἀρχὴ διὰ λόγου γίνεσθαι, συνθήκας φησὶ πρὸς ἑμαυτὸν ἐποιησάμην, ὅπως μὴ ἀμάρτω τῇ γλώσσῃ, διὰ τὸ καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ λόγου μέλλειν λόγους ὑπέχειν, καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν οἰκείων ἢ δικαιοῦσθαι ἢ κατακρίνεσθαι· ἀλλὰ φαίη τις ἂν, καὶ πῶς ἦν ἀμαρτάνειν, τῷ τοῖς ὀνειδίξουσιν ἀντιφέρεσθαι; πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν ὡς ὁ σοφὸς διδάσκει Πέτρος, ὥστε μὴ οὐδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας· ἔφη δὲ Παῦλος ὅτι καὶ καταρώμενοι εὐλογοῦμεν, δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν· καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος δὲ ὁ Πέτρος φησὶν ὅς λοιδορούμενος οὐκ ἐλοιδορεῖ, πάσχων οὐκ ἠπείλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως· τὸ δὲ ἐξ ἀγαθῶν, εὐφύμως ἀντὶ τῶν κακῶν τὰ ἀγαθὰ τέθεικεν καθάπερ ἀμέλει καὶ τοὺς τὰς ὀψεις ἠδικημένους, βλέποντας πολλάκις κατονομάζειν ἔθος ἐστίν. Καὶ καθ' ἕτερον νοήσεις τρόπον· οὐ γὰρ τοι, φησὶν, εἰς ὑπάρχων κατὰ τῶν ἐξ ἔθους ἀτιμάζεσθαι πεφυκότων, οἷς καὶ οὐχ ἔκοῦσιν τοὺς τῶν κρατούνων [ἀνάγκη] φέρειν ὀνειδισμούς, ἀλλ' εἰς ὑπάρχων τῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς, ἅτε δὴ καὶ βασιλικῇ δόξῃ κατεστεμμένος, τὴν ἀτιμίαν ὅμως ὑπήνεγκα, καὶ φυλακὴν ἐθέμην τῷ στόματί μου· ἀλλ' οὔτε ἐξ ἀναισθησίας τοῦτο παθὼν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φιλοσοφεῖν ἐλέσθαι, καὶ ταπεινοῦν ἑαυτὸν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ.

Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου.

v. 4.

Ἡ μνήμη, φησὶ, τῆς ἀμαρτίας, οἷα πῦρ εἰς τὴν καρδίαν μου ἐγένετο· ἢ ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ὀργιζομένοις ἀνάπλεσθαι, τοῦ περικαρδίου αὐτοῖς αἷματος περιζέοντος, ἐθερμάνθη φησὶν ἡ καρδία μου ἐφ' οἷς ἐλοιδορούμην· ἀκολούθως δὲ εἴρηκε τὸ ἐπὶ τοῦ πυρὸς συμβαῖνον· προηγεί-

A. f. 211.
B. f. 141.
L. f. 106. b
I. f. 193. f.

ται γὰρ τοῦ πυρός ἢ τῆς φλογός θερμη· πρῶτον οὖν ἐθερμάνθη, εἶτα ἐξέτεθη μελετῶν τὴν ἀρετὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἀνεξικακίαν, ἐν τοῖς ἐμοῖς σπλάγχχοις ἐξεκαΐθη πύρ· καταφλέγουσι γὰρ αἱ λύπαι καὶ αὐτὰς τῶν ἀγίων ψυχός, ἀλλ' οὐκ εἰς πέρας ἀγέλαί τι τῶν ἐκ θυμοῦ καὶ ὀργῆς· καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶ τὸ, ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· τὸ μὲν γὰρ μηδ' ὄλως εἰσδέξασθαι τὴν ὀργὴν μὴ δὲ θερμανθῆναι, κρεῖττον ἴσως ἢ καὶ ἡμᾶς καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν τάχα που· τὸ δὲ ἀνακόπτειν δύνασθαι τοῖς εἰς τὸ ἄμεινον λογισμοῖς, ἐφικτὸν ἀγίοις· ἐθερμάνθη οὖν, σησιν, ἐνὸς ἢ καρδία μου, οὐ μὴν καὶ εἰς τὸ ἔξω τὴν ὀργὴν προήνεγα, ἀλλ' ἐν ἑμαυτῷ ταύτην κατέσχον καὶ οἷον ἀπέπνιξα, μηδὲν μήτε εἰπὼν μήτε δράσας ἀπὸ θυμοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον ἐν τῷ μελετᾶν καὶ ἀναλογίζεσθαι τὴν λαιδορίαν, ἐκκαίόμενος ἔνδον ὑπὸ τῆς λύπης· ὅτι δ' ἐστὶ τοῦτο κατορθωμάτων ἀριστον, διδάξει λέγων ὁ Σολομών· ὁ κρατῶν ὀργῆς, κρείστων τοῦ καταλαμβανομένου πόλιν.

Ἵνα γινῶ τί ὑστερῶ ἐγώ.

v. 5.

A 1 215 b.
B 1 171
I 1 131

Ἐγὼ οἶμαι τὸ ἀπίθανον ἐνεῖναι τοῖς τοιοῖσδε λόγοις τῶν οὕτως ἐρμηνευσάντων· ἦν μὲν γὰρ ἅγιος καὶ προφήτης ὁ Δαβὶδ· ἀλλ' οὖν ἐπέεπερ ὑπὲρ ἀφέσεως πλημμελημάτων ἐναργῶς ἐποιεῖτο τὴν ἰκετηρίαν, οὐκ ἐν καιρῷ τάχα που διαμαθεῖν ἠπεύγετο τί τὸ λείπον αὐτῷ κατὰ ἀρετὴν· ἔδει δὲ μᾶλλον ἔλεον αἰτεῖν ἐφ' οἷς ἦδει πεπαρωνηκῶς εἰς τοὺς ἱερούς καὶ θεῖους νόμους, ἀλλ' οὐκ ἀκριβῆ ποιεῖσθαι κατὰ σκεψιν τῶν αὐτῷ καταρωμένων· τί οὖν ἐστὶν ὁ φησιν; διακαρτερήσας ἐν πόνοις, καὶ παραλεινομένης τῆς ἐπ' ἐμοὶ πληγῆς, λοιπὸν τὰ ἐξ ἀνθρωπίνης μακροψυχίας ἐλάλουν, πλὴν οὐκ ἐναργῶς, ἀλλ' ἠρέμα καὶ ἐν γλώσσει· ἔφην τε ᾧ δέσποια, γνώρισόν μοι ἴης ἐμῆς ζωῆς τὸ πέρας, καὶ τῶν ἐτῶν μου τὸν ἀριθμὸν· ἀνλιπαραθήσει γὰρ τῆς σῆς ὑπάρξεως, τοῦ ἀεὶ ἔντος, γνωσθήσεται τί ὑστερῶ ἐγώ, τούτέστιν ὅσον ἀπολιμπάνομαι τῆς σῆς δόξης καὶ ὑπεροχῆς, ὁ χόρτοις ἐν ἴσῳ τοῖς ἐν ἀγρῷ, βραχὺ μὲν ἀνθήσας, μαραινόμενος δὲ διὰ τοῦ πίπτειν εἰς θάνατον.

v. 6.

Καὶ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐδὲν ἐνώπιόν σου.

A 1 176 b.
B 1 147
I 1 117

Ἦ καὶ οὕτως· ἢ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐδὲν ἐνώπιόν σου, ὅτι χιλία ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου ὡσεὶ ἡμέρα ἢ ἔχθρῆς ⁽¹⁾ ἥτις παρήλθεν, ἢ

(1) Ἐχθρῆς pro χθρῆς, prope constanter scribitur etiam in codice Bibliorum alexandrino nunc vaticano.

φυλακῆ ἐν νυκτὶ τούτέστιν ὄραι τρεῖς ἢ τέσσαρες· οὐκοῦν ἐπειδήπερ αὐτὸς μὲν ὑπάρχεις αἰεὶ, ἢ δ' ἐμὴ ὑπόστασις ὀλίγη παντελῶς ἐστὶν καὶ συνεσταλμένη, καὶ ὡς οὐδὲν ὄλως ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, μὴ ἀφῆς κολάζεσθαι μακρὰ τὸν ἐξ ἀσθενείας ὀλισθηκότα, μήτε μὲν τῷ παντὶ τοῦ βίου μήκει σύνδρομον ἔχοιμι τὴν πληγὴν. Ἄντ' δὲ τοῦ ὑπόστασις, ὁ μὲν Ἀκύλας κατάδυσσις εἶπεν· ὁ δὲ Σύμμαχος βίωσις· ὁ γὰρ ἀνδρώπινος βίος οὐδὲν ἐστὶν, ὡς πρὸς τὴν θεῖαν ἀϊδιότητα· κατὰ τὸ, σὺ δὲ αὐτὸς εἶ· ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἢ παρ' ἀνθρώποις σπουδὴ, ματαιότης ματαιοτήτων.

Ἰδοὺ παλαιστάς ἔσθαι τὰς ἡμέρας μου.

γ. 6.

Ἄνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ὡς σπιθάμην ἔδωκας τὰς ἡμέρας μου· ἢ καὶ παλαιστάς τὸ πλήρης εἶναι τοῦ ἐκ τῶν πειρατηρίων ἀγῶνος.

δ. 1. 107

Μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος, πλὴν μάτην ταράσσεται κ. τ. λ.

γ. 7.

Κατὰ δὲ τοὺς πάνυ Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον, ἐπειδὴ ἐν εἰκόνι καὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ νῦν διαπορεύεται ὁ ἄνθρωπος, ἢ γὰρ ἀληθὴς ζωὴ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐστὶν, εἰκότως ὁ ψάλλων τὴν εἰκόνα ματαιότηθα προσεῖπεν· ἐπειδὴ οὐ τὴν ἀληθινὴν νῦν ζῶμεν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἐν εἰκόνι, οὐδὲ περὶ τὰ ὄντως ἀγαθὰ ποιούμεθα τὴν σπουδὴν· διὸ μάτην ταρασσόμεθα περὶ κοσμικὰς ἐπιθυμίας στρεφόμενοι καὶ σὺν-ἀγοντες θησαυροὺς, ἧν οὐκ ἴσμεν τοὺς διαδόχους.

Α. Γ. 216. D.
Κυρίλλου καὶ
Ἀθανασίου

Τῶν ἐν εἰκόνι γεγραμμένων οἱ ζῶντες οὐδὲν διαφέρουσι ἄνθρωποι, ἀπανθοῦντες ὡς χρώματα· ὁμοίως γὰρ καὶ τούτων κἀκείνων ἢ φύσις ὑπορρεῖ τῷ χρόνῳ καὶ διαφθείρεται· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἥττον διαταράττονται, φιλονεικοῦντες, διαμαχόμενοι, πολεμοῦντες, ἐμπορεύμενοι καὶ ζάλης ἅπας ὁ βίος μεστὸς, τέλος ἔχων τὸν θάνατον· σὺν πόνῳ δὲ πολλῷ καὶ ἰδρωτὶ τὸν πλοῦτον ἀθροίζοντες, τὸν ἐσόμενον οὐκ ἴσασιν κληρονόμον· τοῦτο δὲ ὁ μακάριος Δαβὶδ καὶ ἐκ τῶν κατ' ἑαυτὸν κινούμενος γέγραφεν· τοῖς γὰρ ἐκ τῶν πολέμων λαφύροις, καὶ τῷ παρὰ τῶν ἀλλοφύλων φερομένῳ δασμῷ μεγίστην καὶ περιφανῆ λίαν ἀποφήνας τὴν βασιλείαν, ἠγνόει τοῦ παιδὸς τὴν δυσσεβῆ καὶ παράνομον γνώμην· εἶτα θεασάμενος αὐτὸν ἐγκρατῆ τῶν βασιλείων γενόμενον, καὶ τὸν ἀποκείμενον σφετερισάμενον πλοῦτον, τὴν θυμασίαν ἀφῆκεν φωνὴν· πλὴν μάτην ταράσσεται θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά.

B. Γ. 141. D.
Γ. Γ. 195.
Δ. Γ. 107.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου

Καὶ νῦν τίς ἡ ὑπεμονή μου; οὐχὶ κύριος; καὶ ἡ ὑπόστασις μου παρὰ σὲ ἐστίν.

Εἰκότως ἐπὶ τὸν Χριστὸν τὴν ἐλπίδα ἔχειν φησὶν, ἃ τε κατα-
 γνοὺς τῶν ἐν βίῳ περισπασμῶν· τίς γάρ μοι, φησὶ, δέδωκε τὸ δύνα-
 σθαι καρτερεῖν, καὶ νεανικῶς διακεῖσθαι ἐν καιρῷ πληγῆς, καθυφεῖ-
 ναι δὲ κατ' οὐδένα τρόπον εἰς τὸ δεῖν δράσαι τι τυχόν ἢ καὶ εἰπεῖν
 ἐλέσθαι τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας; οὐχὶ κύριος; τίς δέ μου ἡ
 ὑπόστασις; τοῦτέστι τίς ὁ ἐνισχύσας ἰφίστασθαι με καὶ φέρειν τὰ
 ἐξ ὀργῆς ἐπανηρηγμένα τῆς ἀνωθεν, Θεοῦ παιδεύοντος φιλόπαιδος ἐν
 τάξει πατρὸς ἐπὶ τῷ ἐκλέγεσθαι τὰ βελτίω; οὐκοῦν κἂν εἰ παιδεύοι
 θεὸς διὰ συμμέτρου κινήσεως, ἀλλ' οὖν αὐτὸς εὐρίσκεται χορηγὸς τοῖς
 πάσχουσι καρτερίας καὶ ὑπομονῆς· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ ὑποστάσις· εἰ
 δέ τις εἶποι καὶ τὴν ὑπαρξίν καὶ κατασκευὴν τῆς φύσεως ἢ καὶ τὴν
 καρδοκίαν δηλοῦσθαι διὰ τῆς ὑποστάσεως, οὐδ' οὕτω κακῶς· παρὰ
 Θεοῦ γὰρ καὶ εἰς τὸ εἶναι ὑπέστημεν, καὶ αὐτὸν προσδοκίαν καὶ ἐλ-
 πίδα ἔχομεν.

Ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ῥῦσαι με.

Σὺ μοι τὸ δύνασθαι φέρειν κεχάρισαι, τὸ μηδὲν ἐξ ἀνθρωπίνης
 ἀσθενείας εἰπεῖν ἢ δράσαι· σὺ δὲ καὶ παιδεύσας ὑποστῆναι με ταῦτα,
 καὶ δύνασθαι φέρειν ἐποίησας· ἡ δὲ σύνταξις τοῦ προκειμένου ῥητοῦ
 τοιαύτη ἐστίν· ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ῥῦσαί με, ὅτι σὺ ἐποίη-
 σας, τοῦτέστιν ἐπλασας, καὶ ὡς δημιουργὸς τὴν ἐνοῦσαν ἀσθένειαν τῇ
 ἀνθρωπείᾳ φύσει ἐπίστασαι· γέγραπται δὲ καὶ ἑτέρωθι, ὅτι “ φθαρ-
 .. τὸν σῶμα βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυ-
 .. φρονίδια· ” εὐρήσομεν δὲ καὶ τὸν τληπαθέσιον Ἰωβ τοιαύταις χρη-
 σάμενον λέξεσιν· “ μνήσθητι γάρ, φησὶν, ὅτι χοῦν με ἐπλασας. Καὶ
 .. πάλιν ἢ οὐχ ὡσπερ γάλα με ἤμελξας; ἐτύρασας δέ με ἴσα τυρῶ,
 .. δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἐνεῖρας; ”
 Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Δαβίδ· “ μνήσθητι ὅτι χοῦς ἐσμέν· ἄνθρωπος ὡσεὶ
 .. χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει·
 .. ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ καὶ οὐχ ὑπάρξει· ” τοιαύταις γὰρ φω-
 ναῖς οἱ ἅγιοι κέχρηται, ἀμνηστίας ἀμαρτιῶν τυχεῖν ἐφιέμενοι παρὰ
 τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνδεικνύμενοι· καὶ γε
 πάντες τὸ τῆς φύσεως εὐόλισθον πρὸς ἀμαρτίας εἰς συγγνώμην προ-
 τείνουσι· αἰτεῖ τοίνυν συγγνώμην ὡς ἀποχρώντως ἤδη πεπαιδευμένος.

Ἐκωφόθην, καὶ εὐκ ἦναιξα τὸ στόμα μου.

v. 10

Φέρω, φησὶν, ὀνειδιζόμενος νῦν, καὶ οὐδὲν ἀνλιφθέγγομαι, ὡς παρὰ σοῦ τοῦτο εἰδὼς βουλομένου με τοῖς ὀνειδέσει ἐγγυμνάζεσθαι.

K. 1. 50

Ἄνεξ μαι ἵνα ἀναψύξω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν.

v. 11

Ἦγάχα δὲ καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ δακρύων αἰτία, ἤδη ποτὲ παυθῆναι παρακαλεῖ· οὐχ' ὅσον εἰς μακαριότητα παντελῆ, οὐ γάρ ἐστιν αὕτη νῦν, ἀλλ' ὅσον εἰς ἀνάψυξιν καὶ παραμυθίαν ἣν ἐν τῷ βραχεῖ βίῳ ζήλοῦμεν, ὃν ἐν γῆ ζῶμεν, ὡσπερ ξένοι καὶ πάροικοι, ἐκ παλιέρων ἔχοντες τὸ ὑφ' ἀμαρτίας εἶναι, καὶ ταῖς δι' ἀμαρτίας κακώσεσι καλεχόμενοι καὶ τῷ ἔξ Ἀδάμ θανάτῳ ὃν πρὶν ἐπιπεσεῖν, ἀξιοῦμέν τινα καὶ ἀνάπαυσιν τῶν πόνων γενέσθαι.

v. 118

ΨΑΛΜΟΣ λθ'.

Εἰς τὸ τέλος, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.

v. 1.

Τινὲς ἐκ προσώπου τοῦ Δαβὶδ εἰρήσθαι φασὶ τὸν προκείμενον ψαλμὸν, ὡς ἐξηρημένου λοιπὸν θλίψεώς τε πάσης καὶ τῶν ἐκ θείας ὀργῆς ἐπειρηγεμένων αὐτῷ διὰ τὴν εἰς Οὐρίου γυναῖκα, καὶ αὐτὸν τὸν Οὐρίαν, ἀμαρτίαν καὶ εἶναι γε αὐτὸν χαριστήριον ἐπὶ τῇ τῶν συσχόντων αὐτὸν πειρασμῶν * ἀπαλλαγῇ· ἀλλ' εὐρήσομεν, φησὶν, ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τοῦ σωτήρος τὸ πρόσωπον εἰσκεκομισμένον, τῆς τε ἐνανδρωπήσεως ἀπαγγέλλον τὴν οἰκονομίαν, καὶ ὅτι ἀνακηρύξει τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὴν διὰ πίστεως χάριν· εἶτα μετὰ τοῦτο πρόσωπον ἕτερον ἀνδρὸς εἰσκομίζεται κατοικτεῖρεσθαι γλιχόμενον παρὰ θεοῦ, καὶ ὁμολογοῦν ὅτι μονονουχὶ κατακέχασται τοῖς ἰδίῳις παθήμασιν· εἶτα πῶς ἤρμωσεν αὐτῷ θεσπεσίῳ Δαβίδ, ἢ πῶς ἀν τοῦ σωτήρος ἔφη φωνὰς, ἢ ἑτέρῳ τινὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὡς σεσωσμένῳ παρὰ θεοῦ καὶ ᾧδὰς ἀνάπτοντι χαριστηρίους; ἡμεῖς δ' εἰρήσθαι αὐτὸν νομίζομεν ἐκ προσώπου τοῦ νέου λαοῦ, καὶ εὐδοκιμήσαντος ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ, καὶ ἀνακομισθέντος ἀληθῶς ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, τοῦτέστιν ἐκ βάθους ἀμαρτιῶν, ἐκ πηλοῦ τε ὕλεως· εἰσβάλλει γὰρ μεταξὺ καὶ οὐκ ἔξω σκοποῦ τοῦ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τοῖς εὐχαριστοῦσιν οἰονεῖ πως ἀνοιγνύντος τοῦ μυστηρίου βάθους, καὶ τῆς οἰκονομίας διδάσκοντος τὸν τρόπον, δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα· εἶτα μετὰ γε τοὺς παρ' αὐτοῦ λόγους, πάλιν τὸ τοῦ λαοῦ πρόσωπον εἰσφέρειται, ὁμολογοῦντος οὐδὲν

A. 1. 218
B. 1. 115
L. 1. 198

* al. cod
τιμωριῶν.

ἦπτον τὰ ἐν οἷς ἦν κακὰ, καὶ τὸ πλῆθος τῶν αἰτιαμάτων, ἵνα καὶ ἔτι μειζόνως δοξάζεται Χριστὸς ὁ ἐκ βάρβρων αὐτοὺς ἀρπάσας, καὶ τῶν τῆς ἀπαθείας τελευτῶν ἕξω ἴθεις. διὰ πίστεως δηλονότι ἄξιουσι γὰρ οἱ ἕξ Ἰσραὴλ πιστεύσαντες ῥυσθῆναι τῆς διὰ τὴν ἀπειθείαν ἀμαρτίας. ἅμα δὲ καὶ δικηθῶνται τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς διὰ τὴν ἀπιστίαν κακὰ· ἄλλοι ⁽¹⁾ δὲ καὶ εἰς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι τὴν ὁδὴν ἀναφέρουσιν, ὠφεληθέντας τῇ ἐκεῖσε θλίψει καὶ ἐπαναχθέντας.

ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον καὶ προσέσχε μοι κ. τ. λ.

Ἄλλὰ φαίη τίς πῶς ἂν ὑπομεμενήκασιν οὔτοι τὸν κύριον, ἢ πῶς εἰσηκούσθησαν ἕλως οἱ τάχα που μηδὲ βοήσαντες πρὸς αὐτὸν, ἀρεστηκότες δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ εἰδέναί τίς ὁ φύσει τῶν ὄλων ἐστὶ γενεσιουργὸς καὶ δεσπότης: φημὲν οὖν ὅτι σεσαγήνευκεν ὁ σωτὴρ διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἀπὸ πάσαν τὴν γῆν. καταργήσας τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τῶν πονηρῶν δυνάμεων τὴν σκαιοτήτα καλιλύσας, πνευμαλικῆ τετίμηκεν ἐλευθερίᾳ τοὺς διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ· πλὴν οὐχὶ μόνη τῶν ἐθνῶν ἢ πληθὺς εἰσβέβηκε διὰ πίστεως, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ ἕξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἀνέκτισε γὰρ ὁ Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς, εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ποιοῦν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσων ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. καὶ ἃ γέγραπται ἄμφω δὴ οὖν εἰς γεγονάσι λαὸς, κατὰ τὴν αὐτοῦ σωτῆρος φωνήν· καὶ ἄλλα γὰρ, φησὶν, ἔχω πρόβατα, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αἰλῆς ταύτης· κἀκεῖνα δεῖ με ἀγαγεῖν καὶ γενήσονται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν οὐκοῦν ὅπερ ἂν ἕξ ἐνὸς λέγῃται προσώπου, τοῦτο πάντως ἀρμόσειαν ἂν τούτοις τε κἀκεῖνοις, διὰ τὸν τῆς ἐνότητος σύνδεσμον τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πνεύματος· ὅτι δὲ τὸ Χριστοῦ μυστήριον προσηγγεῖλλεῖτο τοῖς ἕξ Ἰσραὴλ διὰ τε νόμου καὶ προφητῶν, εἴη ἂν οὐκ ἀσυμφανὲς τοῖς τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐπιστήμοσιν· ἔφη γὰρ που Χριστὸς Ἰουδαίοις προσδιαλεγόμενος· εἰ ἐπιστεύετε Μωσαεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν· προσεδόκων γὰρ αὐ-

(1) Nempe Theodorus mopsuestenus, Ἰουδαϊζῶν a nonnullis olim dictus, propterea quod prophetica plurima non ad novum Christi populum, sed ad priseum iudaicum, referre solitus fuit. Huius ineditum fragmentum, quod Cyrillus evidenter respicit, recitare nos non piget ex codice B. f. 143. b. ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Καὶ ἐν τούτῳ προφητεύει τὰ κατὰ τὸν λαὸν ὡσανεὶ αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τοῦ βαβυλωνίου βασιλέως· καὶ ἐκ τοῦ ἐκείνου προσώπου φθέγγεται, εὐχαριστῶν τῷ θεῷ, ὡς μελλόντων αὐτῶν ἀπαλλαγῆσεσθαι τῆς αἰχμαλωσίας· διδάσκων, ὡς ἐὰν ἐν ταῖς συμφοραῖς ἐπὶ τὸν θεὸν δῶνται τὴν ἐλπίδα, δυνήσονται ῥυσθῆναι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς· ἀνιερῶν· ἔπειτα καὶ μακαρίζει τοὺς ἐν ταῖς συμφοραῖς ἐξαιτασθέντας, πάσης ὁ ἐκτός γεγονότας ἐκτόπου πράξεως, καὶ τοῦ θεοῦ ἠρητημένους, ὡς περ αὐτοῦ τευζομένους μόνου βοηθείας

τὸν ἀφίξασθαι κατὰ καιροὺς Ἰουδαῖοι σωτήρα καὶ λυτρωτὴν, οὐχὶ μόνων ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν· καὶ γοῦν Συμεὼν ὁ δίκαιος, ὅτε βρέφος ὄντα Χριστὸν ἐν τῷ θείῳ τεθέατο ναῶ, νῦν ἀπολύεις, ἔφη, τὸν δούλον σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ὅτι εἶδον οἱ ὄφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπόν σου· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ Σαμαρείας γύναιον ὅτε Χριστῷ διελέγετο, διωμολόγηκεν ἐναργῶς· ἔφη γάρ· οἶδαμεν ὅτι Μεσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος ἀπαγγελεῖ ἡμῖν πάντα· εἰρήλαι δὲ καὶ δι' ἐνὸς ἰῶν ἀγίων προφητῶν τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ἐπαγγελλομένου τοῦ Χριστοῦ τὴν ἑαυτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν· διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστιάσεώς μου εἰς μαρτύριον, διότι τὸ κρίμα μου εἰς συναγωγὰς ἔθνῶν· οὐκοῦν φαῖεν ἂν εἰκότως, ὅτι τὴν τοῦ σωτήρος ἄφιξιν ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς προσδοκῆσάντες, ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον, ἀντὶ τοῦ προσδοκῶν προσεδόκησα· καὶ προσέσχεν μοι, τούτέστιν ἐπεσκέφαλό με· θεὸς γὰρ ὢν κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ ἀνήγαγεν ἡμᾶς ἐκ λάκκου ταιπωρίας τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν καὶ τῆς ἐκεῖσε φθορᾶς, ἧς καὶ ἀπηλλάγημεθα διὰ Χριστοῦ μεταμορφοῦντος εἰς ἀφθαρσίαν ἐν ἑαυτῷ καὶ πρῶτῳ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ἀναπλάττοντος εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ὕλεως τῶν τοῦ κόσμου περισπασμῶν, καὶ τῆς δυσώδους ἀμαρτίας· ἐκ τούτων γὰρ ἀνίμησεν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀρρήτου χειρὸς καὶ τῆς ἀφράστου δυνάμεως τοῦ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ.

Καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτρα τοὺς πόδας μου κ. τ. λ.

v. 3.

Στερεὸς γὰρ νοῦς τοῖς ἐν Χριστῷ, καθ' ἃ φησὶν ὁ Παῦλος, ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· πέτρα δὲ καὶ ἐτέρως νοεῖται Χριστός, τὸ πάντων ἔρεισμα, ὁ ἐκλεκτὸς λίθος, ὁ εἰς τὰ θεμέλια Σιών τεθειμένος παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατήρος, ἐφ' ᾧ πάντες οἰκοδομούμεθα, οἶκος πνευματικὸς καὶ ναὸς ἅγιος εἰς κατοικητήριον θεοῦ ἐν πνεύματι κατεῦθεν δὲ καὶ τὰ διαβήματα ἡμῶν· ἐδιδάχθημεν γὰρ ὁρθὰς ποιεῖσθαι τροχιάς οἱ πάλαι καμπύλας ποιοῦντες καὶ διεστραμμένας ὁδοὺς.

1. 4. 200

Καὶ ἐνέβηλεν εἰς τὸ στόμα μου ἄσμα καινόν.

v. 4.

Ἐν μοίρᾳ καὶ τοῦτο θετέον τῶν παρὰ Χριστοῦ χαρισμάτων· οὐ γὰρ τοι πᾶσιν ἀδιακρίτως ἔποιο ἂν τὸ ἐξεῖναι δοξολογεῖν· ἀλλ' οὐδ' ἂν γένοιτό τις δεκτὸς παρὰ θεῶ τοῦτο δρᾶν ἐθέλων, εἰ μὴ τις εἴη

1. 4. 200. 1.

τῶν εὖ βιοῦν εἰαθέτων· ὅτι οὐχ ἄραϊος αἶνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ· καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ἄσμα καινόν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ τοῦ διὰ Μωσέως· ἐπὶ καινοῖς γὰρ κατορθώμασιν, καινόν που πάντως εἶη ἂν καὶ τὸ ἄσμα, καὶ οὐ τοῖς ἀρχαίοις ὕμνοις προσεγοικός· καὶ ἀντὶ δὲ τοῦ τοῖς πονηροῖς δαίμοσιν τε καὶ εἰδώλοις προσαγομένου ἄσματος, τοὺς διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος ἀναφωνεῖν ἐδιδάχθημεν ὕμνους.

V. 4.

ὄψονται πολλοὶ καὶ φοβηθήσονται, καὶ ἐλπιοῦσιν ἐπὶ κύριον.

A. I. 100. B. I. 100. C. I. 100.

Ἐπόδειγμα, φησὶν, ἑτέροις ἔσομαι τοῦ κατὰ ζῆλον ἐμὸν παύσασθαι τῶν κακῶν, καὶ τὴν ὁμοίαν ἔχειν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπίδα· αἰεὶ γὰρ πως οἱ μήπω πιστεύσαντες, τῶν ἤδη πεπιστευκότων ἀναδείκνυται ζήλωται, καὶ τῆς ἐκείνων πολιτείας καὶ ἐπιεικείας κατ' ἴχνος ἰεναὶ σπουδάζοντες ἀνανήφουσι πρὸς ἀλήθειαν, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἴασι φῶς· εἶτα τί τὸ ἐνλεῖθεν; τὸν θεῖον εἰς νοῦν δέχονται φόβον, περὶ οὗ εἶρηται ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου καὶ, τῷ φόβῳ κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ· οἱ τοίνυν, φησὶ, ζήλωται γενόμενοι τῶν πεπιστευκότων, καὶ ἤδη τὸν θεῖον ἀδινήσαντες φόβον, οὗτοι καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐλπίδας ἰδρύσαντες ἐπὶ θεῷ, παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου τὰς τῶν ἀγαθῶν ζητοῦσι χορηγίας, καὶ τοὶ πάλαι τύχη τινὶ καὶ γενέσει καὶ εἰμαρμένη τὰς τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἡνίας ἀνάπτοντες ⁽¹⁾ καὶ ἄλλως δὲ τὸ ὄψονται, ἀντὶ τοῦ ἀναβλέψουσιν εἴρηται· ἔφη γὰρ που θεὸς διὰ φωνῆς Ἰσαΐου περὶ τῶν ἐθνῶν ἐν Ἰσαΐα· ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ ἧ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους ἃς οὐκ ἤδεισαν πατήσασιν ποιήσω αὐτούς· λέγει δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Χριστός· ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς· ἀλλὰ καὶ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς· ὄψονται δὲ οὖν τούτέστιν ἀναβλέψουσιν καὶ τὰ ἐξῆς.

V. 5.

Μακάριος ἀνὴρ, οὗ ἐστὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐλπίς αὐτοῦ κ. τ. λ.

E. I. 201.

Ἡμεῖς ἔσμεν πάντως οἱ τὸν τοιοῦτον λαχόντες μακαρισμὸν, ὠνομάσμεθα γὰρ χριστιανοί· καὶ τοῦτό ἐστιν τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς· εἰ δὲ δή τις βούλοιο πρὸς τοῖς εἰρημένοις, μαλαϊότητάς τε καὶ μανίας ψευδεῖς εἶναι λέγειν τὴν ἑλληνικὴν λατρείαν, καὶ τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς εἶναι τίμια, φημὶ δὴ μαντικὴν πᾶσαν, ἧ καὶ πάσας τὰς ἑτεροδιδασκαλίας, οὐκ ἂν ἀμάρτιοι τοῦ πρέποντος γέγραπται γοῦν περὶ τινῶν, ὅτι μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίου κατέπηξαν· μανίαν

(1) Habet partim hoc fragmentum etiam Corderius.

δὲ τὴν μαντείαν φησὶν· τετολμήκασι γὰρ, φησί, τινες τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλεῖν, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου· καὶ πλεῖστοι γεγόνασι ψευδοπροφήται παρ' αὐλοῖς· ἀλλ' ἦν ἴσως φορητὸν, εἰ ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων τέμνεσι τετόλμητό τι τοιοῦτον· ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ οἴκῳ κυρίου γέγονε, πῶς οὐ παγχάλεπον εἶη ἄν;

Πολλὰ ἐποίησας σὺ, κύριε, ὁ θεός μου τὰ θαυμάσιά σου κ. τ. λ.

Καθ' ἑτέραν δὲ διάνοιαν νοήσεις καὶ οὕτως· ἂ πέπραχάς, φησιν, ἐν τῷ τῆς οἰκονομίας καιρῷ, πολλά ἐστι καὶ θαυμάσια· ταῦτα καὶ τοῖς ἑτέροις ἀπήγγειλα, ἢ δὲ ἐπαγγελία ὅλην διέδραμε τὴν ὑπ' οὐρανόν· εὐφημοῦσι διὰ τούτων τὸν ὅλων σωτῆρα Χριστόν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀληθεῖς ὃν ἀποφαίνουσιν οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν σεσωσμένοι, ὡς ἔλαβον ἄσμα καινόν, ὕμνον τῷ Ἰὸν πρέποντα αὐτῷ· ἰδοὺ γὰρ ἰδοὺ πολλὰ πεποιῆσθαι παρ' αὐτοῦ φησὶ τὰ θαυμάσια, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα γενέσθαι τερατουργήματα, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ προμηθείας οἰκονομούμενα, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ, τὰ ἐπὶ Ἰησοῦ, τὰ ἐπὶ τοῦ Σαμουὴλ, καὶ τὰ τούτων πρεσβύτερα, τὰ κατὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ πατριάρχας, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διεξέρχωμαι· ἀλλὰ τὸ νῦν γεγενημένον τούτων ἀπάντων θαυμασιώτερον· οὐ γὰρ ἐνός ἀνδρός οὐδὲ ἐνός ἔθνους, ἀλλὰ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων ἐπραγμαλεύσω τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν νομικὴν λαίρειαν καταπαύσας, τῇ Ἰουδαίων ἀσθενείᾳ συμβαίνουσας, τὴν καινὴν ἔδωκας χάριν, τὴν λογικὴν λατρείαν νομοθετοῦσας, δι' ἧς οἱ τυφλοὶ τὴν καρδίαν τὸ θεῖον καὶ νοητὸν εἰσεδέξαντο φῶς, ὀρθοποδεῖν ἔμαθον οἱ πάλαι χωλεούνητες, καὶ τρανὴ γέγονε γλῶσσα μογιλάλων, ὧτα κωφῶν ἤκουσαν, κατηργήθη θάνατος, ἐξήρηται δὲ καὶ ἡ πάντων ἀμαρτία, ἀνέλαμψεν ἀφθαρσίας ἢ χάρις· καὶ ταῦτα πάντα διώρθωται διὰ Χριστοῦ· τοιγάρτοι φασὶν ὅτι πλεῖστα πεποίηκεν τὰ θαυμάσια.

Τοῖς γε μὲν αὐτοῦ διαλογισμοῖς οὐκ ἔστι τις ὁμοιωθήσεται· τίνες δὲ ἄρα γεγόνασιν οἱ τοῦ θεοῦ διαλογισμοὶ, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εὐτεχνές; θεὸς ἂν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ μετέθηκεν ὅπερ ἦν· καὶ ποιά τις ἦν τοῦ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἢ πρόφασις, σαφηνιεῖ λέγων ὁ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἱερουργός· ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχευεν τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν

v. 2.

v. 1. 290
v. 2. 113. 0
v. 3. 202
v. 4. 202

Ibidem

διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντός τοῦ
 ξὴν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· ταῦτα, φησὶν, ἀπήγγειλα καὶ ἐλάλησα μαρ-
 τυρῶν, ὅτι παντός εἰσὶν ἐπέκεινα λόγου ταῦτα πεπραχότας εὐρίσκο-
 μεν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς· καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος
 Ἰωάννης πρὸς οἷς ἔφη τερατουργήμασι προσεπενεγκῶν εὐρίσκειται· ἔστι
 δὲ καὶ ἕτερα πολλά, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα
 ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· καὶ μὴν ὅτι ἅτινα ἐὰν γράφηται, οὐδὲ αὐτὸν οἶ-
 μαι χαρήσειν τὸν κόσμον τὰ γράφομενα βιβλία· ἐπειδὴ ἐκ μέρους γι-
 νάσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προζητεύομεν· καὶ οὔτε τὰ εἰς Χριστὸν δόγ-
 ματα, οὔτε τὰ θαύματα χαροῦμεν διηγήσασθαι· ἀλλὰ καὶ πολλὰ
 ὧσι τὰ λαληθέντα, πλεῖον τὸ περιττεῖον καὶ μὴ λαληθὲν εὐρίσκειται·
 ἕπερ ἀριθμὸν γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι ὡς μὴ ὄντα τῇ φύσει ἀριθ-
 μητὰ, ἢ ὡς ὑπερβαίνοντα διὰ τὸ πλῆθος τὴν φύσιν τοῦ ἀριθμοῦ.

Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω· ματ. τ. λ.

Προφητικῇ χάριτι στεφανούμενος ὁ τὸν προκείμενον συνθεῖς ψαλ-
 μόν, ὡς ἐξ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐαυτοῦ λόγους ἀνέησιν ἀγα-
 θοῖς, οἵπερ ἂν εἶεν οὐκ ἀνάρμοστοι τῷ προσώπῳ τοῦ μονογένου υἱοῦ
 τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποδεδυκότι, σαρκωθέντι τὲ καὶ
 ἐνανθρωπήσαντι, καὶ τὴν τοῦ δούλου λαβόντι μορφὴν· ἐπειδὴ γάρ, φη-
 σιν, ὦ πάτερ, τὰς κατὰ νόμον θυσίας οὐκ ἠθέλησας, ἀνάμνησιν μόνον
 ἐχούσας ἁμαρτιῶν καὶ ἔλεγχον, οὐ μὴν καὶ ἄφεσιν, ἦκω σῶμα λαβὼν
 ὅπερ μοι αὐτὸς κατηρτίσω· πνεῦμα γὰρ ἅγιον καὶ ὑψίστου δύναμις
 ἐπεσκίασε τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ· ἦκω δὲ, ἵνα τὸ σὸν ποιήσω θέλημα· ὅπερ
 ἔστι τὸ, ἐμαυτὸν προσενεγκεῖν ὡς περ ἁμωμον ἱερεῖον, ἵνα στήσω τὰ
 ἐν νόμῳ περιελεῖν ἁμαρτίας οὐ δυνάμενα· τούτῳ φαιμὲν εἰκέναι τὸ δι'
 αὐτοῦ Χριστοῦ σαφῶς εἰρημένον, ὅτι καλαβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχὶ
 ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με·
 παρέσχεν οὖν ἀφορμὴν τοῦ ἔλθον ψαλμὸν εἰρησθαι ὑπ' αὐτοῦ, τηροῦντα
 τὸ αὐτὸ πρόσωπον μέχρι τέλους τοῦ λέγοντος· παρελθόντος τοίνυν
 τοῦ καιροῦ τῆς σκιᾶς, καὶ ἔν θυσία καὶ προσφορὰ προσήγελο, οὐκέτι
 τὴν διὰ τούτων λαίρειαν βουλευθεῖς ὁ Θεός, κατηρτίσατο ἐκ τῆς παρθένου
 σῶμα τῷ υἱῷ, ὡς μηκέτι εὐδοκεῖν ὀλοκαυτώματα· καὶ περὶ ἁμαρ-
 τίας εἰπόντος τοῦ σωτῆρος τῷ πατρὶ, ἰδοὺ ἦκω κατὰ τὸ θέλημά σου·
 καὶ ὁ θέλημα ἤρεν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· αὐτὸς τυθεῖς καὶ προσ-

ενεχθεῖς ὑπὲρ τῆς πάντων ἀμαρτίας· ἵνα ἀφέσεως γενομένης, μηκέτι χρεία ἦ τῆς περὶ ἀμαρτιῶν θυσίας.

Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ.

v. 8.

Κεφαλίδα ἔφη τὴν οἰονεὶ περιοχὴν τῶν οὐσῶν ἐννοιῶν ἐν αὐτῇ· αὐ-
ται δὲ εἰσιν αἱ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἰστέον δὲ ὅτι
καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης Ἰεζεκιὴλ κεφαλίδα βιβλίου τὴν οἰονεὶ σύμ-
πασαν περιοχὴν τῆς ἑαυτοῦ προφητείας ὀνομάσας εἰρίσκεται· τὸ δὲ
ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, οὕτω νοητέον· βιβλίον μὲν
πενταμερὲς ὅλον ἐστὶ τὸ Μωσέως σοφώταλον σύγγραμμα, κεφαλὴ δὲ
ὡσπερ καὶ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου παντὸς ἡ ἐπίκλην γένεσις, ἐν ἣ τὰ κατὰ
τὸν Ἰσαὰκ γέγραπται εἰς Χριστὸν ὀρθῶς ἀναφερόμενα· ὅτι δὲ πάλιν
ἡ κεφαλὴ τὴν ἀρχὴν παρὰ ταῖς θείαις σημαίνει γραφαῖς, πληροφο-
ρηθῆση καλῶς ἐκεῖνο συνεῖς ὅπερ ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς
ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ Χρι-
στοῦ ὁ Θεός· ἀρχὴ μὲν γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ὁ Χριστός, ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν ἀρχὴ δὲ πάλιν τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ὅτι ἐκ
τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη Χριστοῦ δὲ ἀρχὴ ὁ Θεός, ἐπεὶ περ ἐξ αὐτοῦ
κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ ἀρχὴν ἀναρχον ἔχει τὸν γεννήσαντα μετὰ
καὶ τοῦ συνυπάρχειν αἰδίως αὐτῷ· τούτους τοὺς σίχους καὶ Παῦλος
ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος εἰρησθαι
φησὶν· εἰπὼν γὰρ ὅτι τὸ αἷμα τῶν ζῶων ἀφελεῖν ἀμαρτίας οὐκ ἠδύ-
νατο, ἐπάγει διὸ εἰσερχόμενος ὁ Χριστός εἰς τὸν κόσμον, λέγει πρὸς
τὸν πατέρα, ὅτι οὐδένα τρόπον προσφορᾶς ἡρετίσω τῆς κατὰ νόμον,
οὐ περὶ σωτηρίας, οὐ περὶ ἀμαρτίας, ἐμοὶ δὲ σῶμα κατηρτίσω καὶ
ἀφιγμαι, φησὶν, ἡγουν ἔφην ἡκω, ἵνα τὸ σὸν ποιήσω θέλημα· εἶτα
προστίθησιν· ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ· τοῦτέστιν ἐκ-
βάλλει τὰς θυσίας, ἵνα κυρώσῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσένεχθεῖσαν θυ-
σίαν· ἀναβαίνει γὰρ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ διὰ τοῦ
ἰδίου σώματος.

Καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς καρδίας μου.

v. 9.

Ἐχων δὲ τὸ σὸν θέλημα κεκρυμμένον ἐν ἑμαυτῷ, τοῦτο γὰρ οἶ-
μαι δηλοῦ τὸ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας ⁽¹⁾ μου, τοῖς γνησίοις αὐτὸ ἐναργῆς
καλασθήσω εἰδέναι γὰρ ἡμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι τὰ τῶν μαθημάτων ἐξήρη-

(1) Hinc constat Cyrillum legisse in textu biblico κοιλίας, non καρδίας.

μένα τοῖς ἐξείλεγμένοις προσελάλει Χριστὸς, καὶ οὐχ' ἅπασιν ἀπλῶς καὶ ἀδιακρίτως προσδιελέγelo· καὶ γοῦν τοῖς μὲν Ἰουδαίοις ἐν παραβολαῖς ἐλάλει τοῖς γε μὴν ἁγίοις ἀποστόλοις, ἅτε δὴ καὶ ἀκραιφνή τὴν διάνοιαν ἔχουσι καὶ τελειωτάτων μαθημάτων δεκτικὴν, ὑμῖν δέδοται, φησι, γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. - Καλὸν δὲ ἡμᾶς τὴν κοιλίαν καθαίρειν ὅτι μάλιστα καὶ ποιεῖν λεπτότεραν, ὥστε τὸν νόμον κυρίου ἐν μέσῳ δέχεσθαι· ψυχῆς δὲ κοιλία, τὸ δοχεῖον τῶν πνευματικῶν τροφῶν, εἴτουν τὸ διανοητικόν.

v. 10.

Εὐηγγελισμένην δικαιοσύνην ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλην.

1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1

Μεγάλη ἐκκλησία ἡ ἐκ μεγάλων καὶ τελείων συμπληρουμένη, ἐν ἧ εὐηγγελίζετο δικαιοσύνην τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ· ἔγνω δὲ αὐτὸς ἰαυτὴν ὡς ἀποδεξάμενός τε καὶ οἰκειούμενος ὡς ἀδιαστάτως· ὅτι δὲ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἡ δύναμις καλεβρόνησε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ πεπλήρωκε τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, τούτέστι τὴν δι' αὐτοῦ συστασάν καὶ συναγηγερμένην πληθὺν τῶν ἐπεγνωκότων τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, δῆλον ἂν εἴη δήπουθεν· οὐ γὰρ κενώλυκεν ἑαυτοῦ ἰὰ χεῖλην· λαλεῖ γὰρ εἰς δεῦρο διὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλων· τούτους καὶ Χριστοῦ χεῖλη καλεῖν, τῶν ἀπειοικότων οὐδέν· γράφει γοῦν ὁ Θεσπέσιος Παῦλος· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· ἔγνωκέναί δέ φησι τὸν πατέρα τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, τὴν κεκρυμμένην, τὴν ὑπὲρ νόμον καὶ σκιάν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εὐαγγελικὴν, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆς διὰ Μωσέως λαληθείσης τοῖς ἀρχαιοτέροις ἀποφαίνει κρείττονα, τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις παρεγγυῶν τε καὶ λέγων· ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον ἰῶν γραμμαλέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς ἴην βασιλείαν ἰῶν οὐρανῶν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ μ'.

v. 1.

Εἰς τὸ τέλος, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ.

Α. Γ. 223.
Κυρίλλου καὶ
Μεθόδιου.

Τινὲς μὲν τῷ Δαβίδ ἀνέθεσαν τὸν παρόντα ψαλμὸν, τινὲς δὲ τὰ κατὰ τὸν Ἐζεκίαν ἐν τούτῳ φασὶ προφητεύεσθαι, ὅπως τὸ δι' ἔπαρσιν ἐνόησε, καὶ πῶς περὶ αὐτὸν οἱ φίλοι διελέθησαν, καὶ ὅτι διὰ τὴν εἰς τοὺς πένητας ἐπιμέλειαν τῆς ὑγείας ἔτυχεν· οὐκ ἔα δὲ ἡμᾶς τὸ θεῖον εὐαγγέλιον οὐδέτερον δέξασθαι· ἰοῦ γὰρ κυρίου εἰπόνος, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ὃ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ πτέρναν αὐτοῦ, καὶ δαικνῦντος αὐτῷ καὶ οὐκ ἄλλῳ προσήκοντα ἰὸν ψαλμὸν, Ἰρα-

σὺ νομίζω καὶ τολμηρὸν ἄλλην αἰγῶ διαπλάσαι ὑπόθεσιν ⁽¹⁾ μακαρί-
ζει τοίνυν ὁ προκείμενος ψαλμὸς τοὺς πιστεύσαντας εἰς Χριστόν καὶ
μὴν καὶ ἀμοιβὰς αὐτοῖς τῆς πίστεως δίδωσι τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπικου-
ρίαν· εἰσφέρεται δὲ καὶ αὐτὸ τοῦ κυρίου τὸ πρόσωπον καταλέγον τὴν
τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ προδότου ἐξαιρέ-
τως· διὸ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπιγέγραπται, ἀναπέμπων ἡμᾶς ἐπὶ τὴν
συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, καθ' ἣν ἐπληροῦτο τὰ γεγραμμένα.

Μακάριος ὁ συνίων ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα.

v. 2.

Μακαρίζει τὸν δυνάμενον συνιέναι τὴν πτωχείαν, ἣν δι' ἡμᾶς ἀνεί-
ληφεν ὁ Χριστός· τοῦτον γὰρ λέγει πτωχὸν, διότι πλούσιος ἂν, ἐπλώ-
χευσε δι' ἡμᾶς, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν.

A. 1. 201.

Κύριος διαφυλάξαι αὐτὸν καὶ ζῆσαι αὐτὸν καὶ μακαρίσαι αὐτὸν ἐν τῇ γῆ.

v. 3.

Αὗται τῆς εἰς Χριστόν πίστεως αἱ ἀμοιβαί, ἡ παρὰ τοῦ κυρίου
φυλακὴ, ἡ μέθεξις τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἡ ἐν τῇ γῆ τῶν πραγμάτων μακα-
ριότης, καὶ ἡ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν ἀπαλλαγὴ· αὗται καὶ τῆς φιλοπτω-
χίας, οὐ μόνον γὰρ τὰ μέλλοντα δίδωσι τῷ φιλοπτῶχῳ ὁ κύριος καὶ
τὴν ἀληθινήν ἐκείνην ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα μακαριστὸν ἀποδείκνυσι.

A. 1. 201. B.

Ἐγὼ εἶπα, κύριε, ἐλέησόν με, ἴασαι τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἤμαρτόν σοι.

v. 5.

Καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀμαρτίας ὁ Δαβὶδ εὐχεται, ἃ τε δὴ ἐαυτὸν
εἰδὼς ἕνα τῶν συνιέντων ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ἀλλ' ὁ μὲν Δαβὶδ
οὐ θαυμαστὸν εἰ καὶ νῦν ἐξομολογούμενος τοῦτο φησὶν· ὁ δὲ σωτὴρ
ταῦτα ἂν λέγοι, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν οἰκειούμενος, ὡς ἀπαρχὴ τῆς
φύσεως· Χριστὸς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κα-
τάρα· καὶ τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτίαν, ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίη-
σεν· οἷς ἀρμόζει καὶ τὸ ἐλέους δέεσθαι.

A. 1. 201. B.
Κυρίλλου καὶ
Διδύμου.

Τὰ δὲ ἐξῆς κυρίως ἀρμόττειν τοῖς περὶ τοῦ πάθους τοῦ σωτῆ-
ρος λόγοις, πάντες φασὶν· τὸ δὲ ἤμαρτόν σοι, ὅτι εἰς τοὺς σοὺς, ᾧ

I. I. 207.
Κυρίλλου καὶ
Διδύμου.

(1) Heic quoque manifeste reprehendit Cyrillus Theodorum mopsuestenum, qui hunc psalmum ad aegrotantem Ezechiam ausus fuerat referre. Sic enim habemus in eius inedito fragmento cod. B. f. 148. b. ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸν μακάριον Ἐζεχίαν προφητεύει ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὅπως τὴν καὶ τινος ἐνεκεν ἠρρώσθησεν, λέγω αὐτὴν τῆς ἀμαρτίας· καὶ τι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀρρώστιας ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ γηρογενεῖ· ἔπειτα διδάσκει ὡς διὰ τὴν εἰς τοὺς πένητας ἐπιμέλειαν, τῆς υἰγιαῖς ἔτυχεν· πάντας ἐξῆς προτιρεπόμενος τοῦτο ποιεῖν. Sed enim de Theodori genere interpretandi late nos olim disputavimus in praefatione ad volumen sextum Scriptorum veterum, ubi etiam p. xii Leontium laudavimus, qui Theodorum discrete obiurgat ob relatos ab eo plerosque psalmos ad Ezechiam et ad Zorobabelem, id est ad captivitatis babilonicae tempora, uti reapse factitatum a Theodoro vidimus in praecedente psalmo. Ceteroquin, ut in eadem praefatione diximus ex Facundo hermianensi, suum illum in psalmos laborem ipse auctor et juvenilem fuisse fassus est, nec prudentem satis aut elimatum.

δέσποτα. πεπαρώνηκα νόμους· πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἡ ἁμαρτία καταφω-
 ρᾶται τοιαύτη.

v. 6. Οἱ ἐχθροὶ μου εἶπον κακὰ μοι, πότε ἀποθανεῖται καὶ ἀπολείται τὸ ὄνομα αὐτοῦ;

Ἐντεῦθεν τὸ πρόσωπον εἰσφέρεται τοῦ Χριστοῦ διηγούμενον τὰ
 παρὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτῷ γεγενημένα, οὓς καὶ ἐχθροὺς καλεῖ, βα-
 σκαίνοντας αὐτῷ καὶ τὸν θάνατον καττύοντας· οἱ καὶ ὀρώνητες αὐτοῦ
 τὸ ὄνομα πολλῆς πεπληρωμένον δυνάμεως, ὡς δι' αὐτοῦ ἀπελαίνεσθαι
 ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ πᾶσαν νόσον θεραπεύεσθαι, ἐνόμιζον αὐτὸ
 ὡς ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων μετὰ θάνατον σβέννυσθαι· ἀλλ' ἡ ἐκ-
 κλησία ταναΐνῃ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ φρονοῦσα, εἰς αὐτοῦ πρόσ-
 ωπον ἀναφώνει λέγουσα ἐν ὕμνοις· μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν
 πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ· καὶ, μῦρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου· πεπεισμένη
 κεχαρίσθαι αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

v. 7. Καὶ εἰ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, μάτην ἐλάλει.

A. E. 224. Περιῖστησι τὸν λόγον ἡ προφητεία εἰς τὸν Ἰούδαν, ὡς μαθητὴν
 μὲν εἰσιόντα, πονηρὰ δὲ κατὰ τοῦ κυρίου διαλεγόμενον καὶ διανοού-
 μενον, καὶ Ἰουδαίοις συνταπτόμενον τοῖς τὰς πονηρὰς ἐπὶ τῷ κυρίῳ
 βουλευομένοις βουλάς, καὶ παρὰ τὸν νόμον ἀποκτεῖναι τὸν ἀδῶν ὄν-
 τως σπεύδουσα· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, φησὶν, ἐχθροὶ μονονουχὶ λέγοντες,
 βαρὺς ἡμῖν ἐστι καὶ βλεπόμενος, θάνατον αὐτῷ κατεσκεύαζον· ὁ δὲ
 Ἰούδας εἰσεπορεύετο ὡς οἰκεῖος τοῦ καλισκοπήσαι· ἐκαιροφυλάκει γὰρ
 τὸν προδοσίας καιρὸν, τοὺς ἀνόμους περὶ ταύτης ἀνακινῶν καὶ συν-
 ἄγων λογισμοῦς· ἐκεκρίκει γὰρ τοῖς φονῶσι παραδοῦναι τὸν κύριον.
 καὶ λανθάνειν αὐτὸν ἄετο ἐν τῷ μάτην λαλεῖν, ἤγουν ῥαββὶ αὐτὸν
 ὀνομάζειν καὶ διδάσκαλον.

v. 7. Ἐξεπορεύετο ἔξω, καὶ ἐλάλει ἐπὶ τὸ αὐτό.

A. I. 224. Ἐξω, φησὶ, προϊῶν συνετάπτετο τοῖς γραμματεῦσι καὶ ἀρχιε-
 ρεῦσι καὶ φαρισαίοις, οὐκ ἔτι ἐν τῇ καρδίᾳ λαλῶν ἀλλὰ προδήλως
 διαλεγόμενος· τί δὲ ἐλάλει; τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παρα-
 δώσω αὐτόν;

v. 8. Κατ' ἐμοῦ ἐψιθύριζον πάντες οἱ ἐχθροὶ μου.

A. I. 224. Ἦτος κατ' αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων συσκευὰς σημαίνει καὶ τὰ λελη-
 θότα σκέμματα· εὐλαβούμενοι γὰρ τὸ πλῆθος, οὐκ ἐτόλμων φανερῶς
 ταῦτα τίθεσθαι, ἀλλὰ συμβούλιον λαθραίως ἐποιοῦντο· ψιθυρισμὸς

γάρ ἐστιν ἀπαρρησίαστον φθέγμα καὶ λαθραία κακολογία, ὡς λοιδορία ἢ ἐν φανερωῶ καὶ κατὰ πρόσωπον κακηγορία.

Λόγον παράνομον κατέθεντο κατ' ἐμοῦ.

v. 9.

Τὸ αἶρε αἶρε, σλαύρωσον αὐτόν· οὗτος δὲ ὅτι παράνομος ἦν ὁ λόγος, δῆλον ἐκ τοῦ εἰρημένου, ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τυραννίδος γραφὴν κατ' αὐτοῦ ἐποιήσαντο λέγοντες, ὅτι βασιλέα ἑαυτὸν ποιεῖ, καὶ κωλύει Καίσαρι φόρον δοῦναι· ἀλλὰ καὶ ψευδομάρτυρας κατὰ Χριστοῦ ἐζήτουν, καὶ τὰ ψευδῆ ἐπλάττοντο.

A. f. 224. b.

Μὴ ὁ καινόμενος εὐχὴ προσθήσει τὸ ἀναστῆναι;

v. 9.

Διαγελαῖ τῶν Ἰουδαίων ὁ σωτὴρ τὰ σκέμματα ὡς οἰομένων διὰ τοῦ θανάτου θραύειν αὐτόν, ὡς ἓνα τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ φησί· πῶς νομίζετε θανάτῳ περιβαλεῖν τὴν ζωὴν; ὕπνος γάρ ἐστιν ἐν ἐμοὶ τὸ θανεῖν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐπὶ ἀναστιάσει γίνεσθαι· εἰ γὰρ τριήμερος ἀνίσταμαι, πῶς οὐχ' ὕπνος ὁ ἐμὸς θάνατος;

A. f. 224. b.

Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ' ἧν ἤλπισα κ. τ. λ.

v. 10.

Εἰρήνης ἄνθρωπον τὸν Ἰούδαν φησί, διὰ τοι τὸ δοκεῖν ἐν τοῖς εὐνοοῦσιν αὐτῷ τετάχθαι καὶ φίλοις, τό γε ἦκον εἰς τὸ εἶναι μαθητὴν· ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τί θουμαστόν εἰ οἱ ἐχθροὶ κατ' ἐμοῦ κατέθεντο τοιαῦτα, ὅπου γε ὁ οὕτως οἰκεῖος καὶ ὁμοῖράπεζος ἂν μοι καὶ σύσσιλος, τὴν πτέρναν αὐτοῦ ὥσπερ λάξ ἐνλείων κατ' ἐμοῦ ἐπῆρε, καὶ ὃν εἶχε δόλον ἐγύμνωσε, σκελίσαι με διὰ τῆς προδοσίας ἐπιχειρήσας; πτέρναν γὰρ τὸν δόλον καὶ τὴν κακουργίαν ἠνόμασε, ἐκ μεταφορᾶς τῶν περὶ τάχους ἀγωνιζομένων, καὶ τῆ πτέρνη προσπταίειν καὶ πίπτειν παρασκευαζόντων τοὺς συνθεόντας.

A. f. 224. b.
B. f. 151.

Σὺ δε, κύριε, ἐλέησόν με, καὶ ἀνάστησόν με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς.

v. 11.

Ταῦτα ἀρμόττει τῷ Χριστῷ διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον· ἄθρει γὰρ μοι πάλιν τὸν ὑπάρχοντα μὲν ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς θεὸν λόγον, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεφηνότα, σύνθρονόν τε αὐτοῦ καὶ συγκατάρχοντα τῶν ὅλων, ὡς ἐν ὑφέσει τὰ ὄντα καὶ ἐν μείοσιν διὰ τοι τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, καὶ ἀνθρωπίνως μᾶλλον διὰ τὴν κένωσιν, ἢ γουν θεοπρεπῶς, τοὺς πρὸς γε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ποιούμενον λόγους· ἐλέησόν με γὰρ, φησιν, καὶ ἀνάστησόν με· καὶ τοι πῶς οὐχ' ἅπασιν ἐναργὲς ὡς αὐτός ἐστιν κατὰ φύσιν τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ καὶ πατρός; αὐτὸς δὲ ὁμοίως ἢ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, κατὰ

A. f. 224. b.
I. f. 205.

τὴν αὐτοῦ φωνήν· ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον πᾶσαν αὐτὸν πληρῶσαι δικαιοσύνην· καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μὴ παραιτεῖσθαι σμικροπρεπές· μήτε μὴν τοὺς αὐτῇ πρέποντας ἀπαξιῶσαι λόγους· διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας εὐλεχνές· φημὲν δὲ ὅτι τὸν ἔλεον, καὶ συνεξευμένως αὐτῷ τὴν ἀνάστασιν, οὐχ ἐαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν αἰτεῖ τοῖς ἐν χρεῖα καθεστηκόσιν ἔλεου καὶ ἀναστάσεως· ὡς περ γὰρ εἰσελθούσης εἰς τὸν κόσμον τῆς ἁμαρτίας, συνεισήλατο καθάπερ ἰδίᾳ μητρὶ, καὶ ὁ δι' αὐτὴν τε καὶ δι' αὐτῆς ἀναφύς θάνατος, οὕτως ἐξωσθείσης ἐκ τοῦ κόσμου τῆς ἁμαρτίας, συνεξήλατο καὶ ὁ θάνατος· δικαιούμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ κατοικκείροντος ἡμᾶς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· λύσιν οὖν ὁ θάνατος ἔχει τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ πρὸς ἀφθαρσίαν καὶ ζωὴν ἀνέθαλεν ἡ ἀνθρώπου φύσις· ὅταν τοίνυν ἀναστήσης με· φησὶν, ᾧ πάτερ, τότε καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρωνηκόσιν· ἐπιλήρει δ' ὅμως, ὡς ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς σμικροπρεπειᾶς ἀναφοιτῶ· πάλιν ⁽¹⁾ . . [εἰς τὸ] θεωρητέες· οὐ γὰρ ἔφη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα, ὅτι ὅταν ἀναστήσης με, τότε καὶ ἀνταποδώσεις αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἐσόμενος τῶν ὄλων κριτῆς καὶ ἔστι καὶ νοεῖται θεός, ἀνταποδώσω, φησὶν, αὐτοῖς· ὡς γὰρ αὐτός που πάλιν φησὶν, ὁ πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν κρίσιν δέδωκεν τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα· ὅτι δὲ τοῦ πατρὸς ἀναστήσαι λεγομένου τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, δι' αὐτοῦ καὶ τοῦτο κατάρθεται, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις· αὐτός γὰρ ἔστιν, ὡς ἔφην, ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· τοιγάρτοι καὶ ἔφη πρὸς Ἰουδαίους περὶ τοῦ ἰδίου σώματος, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ὅτι δὲ δίκας ἐκτέλεικασιν Ἰουδαῖοι τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης δυσσεβείας, οὐ μακρῶν ἂν γένοιτο χρεῖα λόγων, αὐτῶν τοῦτο κεκραγόντων τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς· ἀνταπέδωκε γὰρ, Ῥωμαίοις αὐτοὺς παραδούς· εἶτα πάλιν ἀνθρωπίνως φησὶν·

Ἐν τούτῳ ἔγνωσεν ὅτι τεθέληκός με κ. τ. λ.

v. 12.

Α 1 209.
 Γ 1 101
 Δ 1 105. b

Λαλεῖ πάλιν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς διὰ τοῦτο γενόμενος ἄνθρωπος, ἵν' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ παραθῆται τῷ θεῷ καὶ πατρὶ . . ἀποστροφῆ, διὰ τὴν παράβασιν, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν· ἐν Χριστῷ γὰρ ἐσχήκαμεν τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα, καὶ τὸ ἀγα-

1) Unicus brevis versiculus, heic et interdum alibi, in abscissa membrana periit.

παῖσαι λοιπὸν αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, θύρα τὲ καὶ ὁδὸς πρὸς οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν· ὅταν οὖν, φησὶν, ὦ πάτερ, ἐλέησας με ἀναστήσης, εἴσομαι δὴ τότε ὅτι τεθέληκας με, ἀντὶ τοῦ ἠγάπησας· ἐν ἀγάπῃ γὰρ ὄντως πᾶν εἶ τι ἐστὶ θελητόν. Καὶ τότε οὐ μὴ ἐπιχαρῆ ὁ ἐχθρὸς μου ἐπ' ἐμέ· ἐχθρὸν δὲ νοήσεις πάσης τῆς ἀνθρωπότητος τὸν διάβολον, τὸν εἰσαγαγόντα διὰ τῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον· οὗτος τοίνυν καταλήξει τοῦ χαίρειν, ὅταν ἴδῃ μεταστοιχειουμένην εἰς ἀφθαρσίαν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ἀναμορφουμένην εἰς εἶδος τὸ ἐν ἀρχαῖς, ἐκποδὸν γεγεννημένης τῆς ἁμαρτίας, καὶ σὺν αὐτῇ τῆς φθορᾶς· ἰδικῶς δὲ καὶ καταμόνας ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ νοητέον ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ φαραisaίους τοὺς καταμισθωσαμένους τὸν Ἰούδαν, καὶ πρὸς Πιλάτον ἀπα[γαγόντας τὸν Ἰησοῦν.]

Εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ κ. τ. λ.

v. 11.

Κατακλείει καὶ νῦν εἰς εὐχαριστίαν τὸν ψαλμὸν, ὡς ὑπὲρ πάντων τὲ καὶ παρὰ πάντων ἀναφερομένην τῷ Θεῷ καὶ πατρί· καὶ ἄξιός εἶ, φησὶ, τοῦ εὐλογεῖσθαι αἰωνίως, ἀπὸ μὲν τοῦ παρόντος παρ' ἡμῶν ἀρχομένης τῆς εὐλογίας, τελειουμένης δὲ ἐν τῷ μέλλοντι ὅταν τὸ ἐκ μέρους καταργηθῆσεται.

A. f. 225. b

ΨΑΛΜΟΣ μά.

Εἰς τὸ τέλος, εἰς σύνεσιν, τῆς υἱῆς Κορέ.

v. 1.

Οἱ τοῦ πρώτου μέρους ψαλμοὶ τῷ Δαβίδ ἦσαν οἱ τεσσαρσκόνη· τὸ δὲ νῦν δεύτερον τμήμα τριάκοντα περιέχει καὶ ἓνα, ὧν ὀκτὼ μὲν τοῖς υἱοῖς Κορέ ἐπιγράφομαι· εἷς δὲ τῷ Ἀσάφ· καὶ Σολομῶνλος εἷς· οἱ δὲ λοιποὶ τῷ Δαβίδ· πρῶτοι δὲ τούτων οἱ τῶν υἱῶν Κορέ· ἱεροψάλται δὲ γεγονόασιν οὔτοι, καὶ τὴν ᾠδὴν ᾄδουσιν, οὐκ αὐτοὶ δὲ πάντως συνθέντες αὐτὴν, ἀλλ' ἐξ ἀνδρῶν πνευματοφόρων δεχόμενοι, οἷς ἢ τῶν ἐσομένων κατὰ καιροὺς ἐδέδοτο γνῶσις παρὰ τοῦ πάντα εἰδότης Θεοῦ· λαβόντες τοίνυν τὸν ψαλμὸν παρὰ τοῦ συνθέτους αὐτὸν Δαβίδ, τὰ ἐπ' ἐσχάτων σημαίνουσι τῶν καιρῶν· εἰσφέρουσι δὲ τὸ αὐτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ πρόσωπον ἐξομολογούμενον Χριστῷ διὰ τῆς μελαγνώσεως ἧς ποιήσονται ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· διὸ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπιγέγραπται, διὰ τὸ περὶ τῶν μελλόντων εἶναι τὸν λόγον· καὶ εἰς σύνεσιν προτρέπεται τοὺς ἐνλευξομένους ἢ προγραφῆ, ἐπεὶ θείας ἔδει συν-

A. f. 225. b.
B. f. 152.
I. f. 209.
L. f. 112. b.

ἔσεως τοῖς νοεῖν μέλλουσι τὰ μετὰ χρόνους ὅσους ἐσόμενα. Ἀλλὰ τίς ὁ Κορέ; οὗτος γέγονε μὲν ἐπὶ Μωσέως, ἀπάλετο δὲ μεθ' ὧν συνέστη καταστασίασας αὐτοῦ· οἱ δὲ τούτου παῖδες οὔτε τῆς δυσσεβείας οὔτε τῆς ἀπαλείας ἐκοινώνησαν τοῦ πατρός· τοσοῦτον δὲ γεγόνασιν εὐλαβεῖς, ὡς καὶ ψαλτωδοὶ χρηματίσαι.

v. 8.

Ἐδύφησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα κ. τ. λ.

A. I. 205
D. I. 193
E. I. 194
L. I. 195

Ἐπειπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ ἐκ τοῦ σωτήρος εἶρητο, κύριε, ἐλέησόν με καὶ ἀνάστησόν με καὶ ἀναποδώσω αὐτοῖς, νῦν τὸ τῶν ἐσταυρωκότων ἰπέκειται πρόσωπον, οἱ πεπόνθασιν ἀνήκεστα, προδύλου ὄντος ὡς ἕστερον προσληφθήσονται· καὶ διψῆν λέγουσι τὸν Θεὸν, καὶ τῆς παρ' αὐτῷ πηγῆς ἐπιθυμεῖν, περὶ ἧς εἶρηται ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· περὶ αὐτῶν γοῦν ὁ Παῦλος ἔφησεν· εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὖλοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρίσθῃσιναι τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ; ταῦτα τοίνυν Ἰσραὴλ μεταγινώσκων φησὶ ποθεῖν ἐγγύς γενέσθαι Θεοῦ κατὰ διάθεσιν καὶ ἀγιασμόν τὸν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ· καὶ ὃν ἀπεκλόνασιν ὡς ἄνθρωπον, τοῦτον Θεὸν ὀνομάζουσιν ζῶντα, πλάνην ὁμολογοῦντες καθ' ἣν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς τῷ θανάτῳ παρέδωκαν· τὸ δὲ πότε ἤξω, γλιχομένων ἐστὶ τῆς εἰς ἕστερον κλήσεως, καὶ ζητούντων μαθεῖν τὸν καιρὸν κατ' ὃν καὶ αὐτοὶ ἐμφανεῖς ἔσονται τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, εἰ καὶ νῦν εἰσὶν ἐν ἀποστροφῇ τοῦ Θεοῦ· κατ' ἃ δὲ Ἡσαίου φησὶν· ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνῃς πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις· ὅταν δὲ κληθῶσιν, ὀφθήσονται τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· γέγραπται γὰρ, ὅτι ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους.

v. 1.

Ἐγενήθη τὰ δάκρυά μου ἐμὲ ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτός.

A. I. 205
D. I. 193
E. I. 194
L. I. 195

Ἐκπεπλωκότα τὸν Ἰσραὴλ φειδοῦς ἰῆς ἀνωθεν, δειναὶ καλειλήφασιν συμφοραὶ· πεσώρθηται γὰρ αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς· καὶ ὅτι ταῦτα αὐτοῖς συμβήσεται, προκαταμεμήνυκεν ὁ Χριστός· “ ὅτ' ἂν γὰρ ἴδητε, φησὶν, κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε ἐρεῖτε τοῖς ὄρεσιν καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς πέσατε ἐφ' ἡμᾶς· „ ταῦτα δὲ οὖν ὑπομένοντι τῷ Ἰσραὴλ, ἐπετώθωζον κατὰ τὸ εἶκός τῶν ἀστυγειλόνων τινές· ἐπέχαιρον γὰρ αἰεὶ

πολεμουμένοις καὶ κάμνουσιν τὰ περίοικα τῶν ἔθνῶν· οὐκοῦν ἀντὶ τῶν ἡδίστων καὶ ἀναγκαίων, φησὶ, τοῦτέστι τραπέζης καὶ τροφῆς, γέγονέ μοι τὸ δακρυῖν καὶ καλολοφύρεσθαι πικρῶς τὴν ἀδόκητον τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὰ χεῖρα φορᾶν· ποίων δὲ ἄρα μνησθῆναι φησὶ; πρῶτον μὲν, ὅτι Θεῷ προσκέκρουκε διὰ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας· εἶτα, ὅτι τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἠμοιρηκῶς ἠχρειώθη τρόπον τινὰ, καὶ ἀπάσης ἐλπίδος ἀπώλισθεν ἀγαθῆς, ἤλω τε ταῖς οὐλῶ δειναῖς συμφοραῖς· καὶ τρίτον, ὅτι ταυτὶ πεπονθότα ἐπετάθαζόν τινες, ἐπιφωνοῦντες αἰεὶ τὸ, ποῦ ἐστὶν ὁ Θεός σου;

Ὅτι δειλεύσομαι ἐν τόπῳ σκηνῆς Θαυμαστῆς, ἕως τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ,
ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως, ἤχου ἐρτάζοντες.

v. 3.

Οἱ ἐπὶ τοῖς τῶν ἐχθρῶν τωθασμοῖς ἀλύοντες, οὐ μετρίως τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδι καταπιάνονται, καὶ μεταπηδῶσιν ἐπὶ τὸ χαίρειν τὲ καὶ ἀπάσης δυσθυμίας ἀμείνω τὴν διάνοιαν ἔχειν, καὶ εὐαγγελίζονται ἑαυτοῖς ὡς ἐν καιρῷ τευξόμενοι τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τε καὶ ζωῆς, καὶ ταῖς θεαῖς αὐλαῖς ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις ἐνδαιτησόμενοι, καὶ συμμεθέξοντες τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπεὶ γε φημὶ ταῖς ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις πραττομέναις εἰς θεόν· ἀγιοπρεπῆς γὰρ ἡ τοιαύτη πανηγυρις· καὶ πισιώσεται λέγων ἑτέρωθί που πάλιν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· “ μακάριοι πάντες οἱ καλοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων αἰνέσουσίν σε. „ Θαυμαστὴν δὲ σκηνὴν ὀνομάζει καὶ οἶκον Θεοῦ, τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίας τὸ μίμημα τὴν ἐπὶ γῆς δηλονότι· ἔτι δὲ ὑψηλότερον προσδοκῶσιν οἱ ἅγιοι, ὅτι μετὰ τὰς ἐνταῦθα κακοπαθείας διαδέξεται αὐτοὺς τὸ τρισμακάριον τέλος, ἢ θαυμαστὴ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ ἢ ἄνω, καὶ ὁ ἐνδοτάτω αὐτῆς οἶκος, εἰς ὃν ὑπ’ ἀγγελικῶν δυνάμεων αἰρόμενοι εἰσαχθήσονται, κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰπόντα, διαβασταχθήσομαι ἕως τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ· ὅθεν καὶ τὸ ἀρπαγήσομεθα ἐν νεφέλῃ· πρὸς τὴν αἰσθητὴν δὲ διὰ Μωσέως σκηνὴν, τὴν νοητὴν ἐκάλεισε Θαυμαστὴν τὴν ἀληθινὴν, ἣν ἐπηξεν ὁ κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος· εἰ δὲ χαρὰ γίνεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι, πῶς οὐκ εἰκὸς ψυχῆς μετὰ γυμνασίαν αὐτάρκη ἀναγουμένης εἰς τὰ ἅγια τὰ ἐπουράνια, φωνὴν εὐφημον γίνεσθαι πλήθους τῶν πανηγυριζόντων ἐπὶ τῇ τῶν σωζομένων σωτηρίᾳ; ἔνθα, φησὶν, ἀφίξομαι ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως,

A. C. 211. 16
B. F. 154
I. E. 211

ἤχου ἐορταζόντων. ὑμολογῶν δηλονότι, καὶ τοῖς ἐορταζουσιν ἀναμιξ
ἀνάπτων τὰς ὑμνωδίας τῷ σεσωκότι Χριστῷ.

Ἰνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχὴ μου; καὶ ἵνα τί συνταράσσεις με; ἔλπισον ἐπὶ τὸν Θεόν,
ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῷ, σωτήριον τοῦ προσώπου μου ὁ Θεός μου.

111
112

Ἐπιμιᾶταις λύπαις, τῇ εἰς Χριστὸν ἐλπίδι χρώμενος ὁ σταυρωτῆς λαός, καὶ φησὶν εἰ τετήρηται ἡ ψυχὴ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ διὰ πίστεως ἡμῶν κληῖσις ἀγάποι ἡμᾶς μετὰ τῶν ἐορταζόντων εἰς τὴν σκηνὴν, διὰ τί περίλυπος εἶ, καὶ κατατρύχηταις λύπαις; ἔλπισον ἐπὶ τὸν Θεόν· ἐξομολογήσομαι γὰρ αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἔσται σωτήριον τοῦ ἐμοῦ προσώπου· τὸ δέ γε πρόσωπον ἔοικεν ἐν τούτοις, ἀντὶ τοῦ κάλλους εἰπεῖν· τοῖς μὲν γὰρ πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, τὸ Θεῖον ἐμπρέπει κάλλος· μορφοῦται γὰρ ἐν αὐτοῖς δι' ἀγιασμοῦ τε καὶ δικαιοσύνης *· τοῖς γε μὴν ἀπίστοις ἔψεται δὲ πάντως τὸ εἰδεχθές· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἐμπρέπον ἑαυτοῖς τὸ Θεῖον τε καὶ ἀκήρατον κάλλος· διὰ τοῦτο καὶ τοῖς τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην τετιμηκόσιν μετὰ τὴν πίστιν ὁ Θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει λέγων· “τεκνία, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἀχρις οὗ μορφοῦθι Χριστὸς ἐν ὑμῖν·”, οὐκοῦν ὅτε Χριστὸς ἐν ἡμῖν μορφοῦται, τότε τοῦ τῆς ψυχῆς προσώπου, τούτέστι τοῦ κάλλους αὐτῆς, τὴν σωτηρίαν ἐργάζεται· εὖ δὲ δὴ σφόδρα Θεὸν ὁμολογεῖ τὸν Ἐμμανουὴλ ὁ σταυρωτῆς λαός, καὶ τοὶ διώκων αὐτὸν ποτὲ καὶ λέγων· διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ἀλλ' ὡς ἤδη καὶ ἐγνωκὼς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ προσενεγκὼν τὴν ἐξομολόγησιν, Θεὸν αὐτὸν ἑαυτοῦ φησὶν, καὶ τὸ καλὸν ὄνομα μεθ' ἡμῶν ἐπιγράφεται, τὸ εἶναί τε καὶ καλεῖσθαι χριστιανός.

* al. coi.

117

Πρὸς ἑμαυτὸν ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη· διὰ τοῦτο μνησθήσομαι σου ἐκ γῆς Ἰερδάνου καὶ Ἐρμωνιέμ ἀπὸ ὄρους μικροῦ.

A. I. 239. D.

Ἐπειδὴ ἐταράχθη, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου, ἀναμνήσας ἑμαυτὸν τῶν σῶν θαυμασίων, ὧν τε κατὰ τὸν Ἰορδάνην ἡμῖν ἔδειξας, ὧν τε κατὰ τὸ γειτονοῦν αὐτῷ ὄρος τὸ Ἀερμῶν, παραμυθήσομαι ἑμαυτόν· ὑψηλῶς δὲ οὕτω φησὶ· γενησόμενος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, τούτέστιν ἀξιοθεῖς τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, τὸ τῆνικαῦτά σου μνησθήσομαι διὰ τοῦ ῥήματος τῆς ὁμολογίας· μνησθήσομαι δὲ καὶ τοῦ Ἐρμωνιέμ, ὃ ἐρμηνεύεται ὁδὸς λύχνου, ὡς τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ὁδὸν ἀνοίγοντος φωτισμοῦ· δοκεῖ δὲ μοι ἡ τῶν εἰρημένων διάνοια τοῦτον ἔχειν τὸν νοῦν, κατὰ τὸ

ρητόν μετὰ τὴν Μωσέως τελευτήν, Ἰησοῦ τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσάγοντος, ὡς οἱ ἱερεῖς ἐπέβησαν τῷ Ἰορδάνῃ, τὴν κιβωτὸν ἐπ' ὕμους φέροντες, ὁ Ἰορδάνης, ὡς φησὶν ἡ γραφή, ἐπληροῦτο καθ' ὅλην τὴν κρηπίδα αὐτοῦ· καὶ ἔστι τὰ ὕδατα καταβαίνοντα ἀνωθεν πῆγμα ἓν· τὸ δὲ καταβαῖνον κατέβη εἰς τὴν θάλασσαν τῶν ἀλῶν καὶ πάντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ διέβησαν διὰ ξηρᾶς ἐν μέσῳ τοῦ Ἰορδάνου, τοῦ μὲν κάτω φερομένου ρεύματος χωροῦντος εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἀλικὴν, τοῦ δὲ ἀνωθεν κατιόντος, παραδόξως θεοῦ δυνάμει ἀναστελλομένου, καὶ εἰς τοῦπίσω χωροῦντος· καὶ δὴ τὰ ἀπὸ τῶν πηγῶν ἀνωθεν προχεόμενα τοῦ Ἰορδάνου ρεύματα μὴ ἔχοντα διέξοδον, ἐκυρτοῦτο, καὶ σωρὸς εἰς ἐγίνετο, ἐπαιρομένων τῶν ὑδάτων καταλλήλων, διὰ τὸ ἀποικεκλείσθαι αὐτοῖς τὴν διέξοδον ἀναπολῶν οὖν φησὶ τῆ μνήμῃ τῆς τότε γενομένης τῷ λαῷ ἐπισκοπῆς τὴν χάριν, εἰκότως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ψυχὴν κατατάκομαι, μηδεμιᾶς τοιαύτης καὶ ἐφ' ἡμῶν γενομένης τοῦ θεοῦ προνοίας· οἱ μὲν γὰρ παραδόξως τὸν Ἰορδάνην διήλθον, καὶ τὸ παρακείμενον ὄρος τὸ Ἀερμῶν ἐπ' ἐμοῦ δὲ τοῦ ταῦτα λέγοντος, Ἰοιούθον οὐδὲν πέπρακται· Ἰαῦλα Ἰῶν αἰχμαλώτων ἰὰ ῥήματα.

Ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν τῶν καταβρακτῶν σου.

Ἄβυσσος δηλοῖ τὸ τῆς πολυπληθείας ἀπειρον ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, τὴν ἀλλήλων συμμαχίαν ἐπὶ τῆ καθ' ἡμῶν συγκαλοῦνται * συνδρομῆ, διὰ τὸ τὴν συγχάρησιν τῆς ἐκείνων συνδρομῆς * εἶναι διάβασιν· καταβρακτῶν γὰρ εἰκότως τὴν τοῦ θεοῦ συγχάρησιν ὡς πρὸς τὰς ἀβύσσους ἐκάλεσεν.

Οὐ μόνον τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ γενομένου θαύματος ποιοῦνται μνήμην ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων πάλιν θαυμάτων ποιοῦνται κατὰ λόγον, τιθέντες ἐφεξῆς ἀπερ συνέβη γενέσθαι κατὰ καιρούς· ἀλλόφυλοι μὲν γὰρ ποτε κατεστρατεύοντο τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εἰς Μασσηφάτ· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν ταῖς βασιλείαις· ὡς δὲ προσήγαγον εἰς μάχην, τὸν τοῦ πολέμου νόμον ἐξηρτυμένοι, δεδιότες τὴν ἐφοδὸν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, προσήεσαν τῷ θεσπεσίῳ Σαμουὴλ, καὶ ἰὰς ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν ποιεῖσθαι λιτὰς ἐλιπάρουν· ὁ δὲ τέθυκεν ἄρνα γαλαθινόν, καὶ ὕδατος ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν, εἰς τύπον μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστόν· καὶ τοιαύτης γενομένης ὑπὲρ αὐτῶν θυσίας, κατηνέχθη τῶν πολεμίων χάλαζα τσαούτη, ὥστε σχεδὸν ἀπάντας οὐδενὸς αὐτοῖς ἀν-

v. 8.

l. 1. 11.

l. 2. 11.

l. 3. 11.

l. 1. 11.

l. 2. 11.

Στάσου μαχομένου πεσεῖν ἔοικεν δὲ οὖν τὴν τῆς χαλάζης ἄσχετον φορὰν, ἄβυσσον ἐπ' ἄβυσσον τρέχουσαν ὀνομάζειν· τὸ γὰρ ἐπικαλεῖται, ἀντὶ τοῦ ἐκκαλεῖται * φησὶν· ἀλλεπάλληλος γὰρ ἦν ἡ ταύτης φορὰ, καὶ ἄσπερ ἐξεκαλεῖτο τὴν δευτέραν ἢ πρώτην φωναὶ δὲ καλαῤ-ρακτῶν, αἱ τῆς χαλάζης καταφοραὶ νοηθεῖεν ἂν. ⁽¹⁾

Πάντες οἱ μεταωρισμοὶ σου, καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διήλθον.

Εἴτ' εὐθύς ἑτέρου διαμνημονεύουσι θαύματος· διήλθον γὰρ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἦν τοῦ Φαραῶ φυγόντες μοχθηρίαν· καὶ οἷον ἐδόκουν μὲν οἱ τῶν κυμάτων μεταωρισμοὶ, τούτέστιν αἱ ὑψώσεις, φέρεσθαι κατ' αὐτῶν ἀλλ' ἠδίκουν οὐδέν· τοῦτο οἶμαι ἔστι τὸ, πάντες οἱ μεταωρισμοὶ σου, καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διήλθον· ἐπάγη γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, καὶ ξηρὰ ἐφυλάχθη ἡ διάβασις.

Ἡμέρας ἐντελεῖται κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ νυκτὸς ᾠδὴ αὐτοῦ. *

Καὶ μὲν τοι μεθ' ἡμέραν ὁ θεὸς, τούτέστι φανερῶς, καὶ οἰονεῖ πως ἐν φωτὶ καθυπισχνεῖται τὸν ἔλεον διὰ φωνῆς ἀγίων· δηλοῖ δὲ αὐτὸν, τούτέστι καθίστησιν ἐμφανῆ, καὶ εἰς πέρας ἄγει διὰ νυκτὸς, τούτέστι κατὰ τὸ ἀφανές· ἴσως δὲ καὶ τὸ τάχος βούλεται εἰπεῖν τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας· ὡσπερ γὰρ βουλευθεῖς κύματα πολεμίων ἐπὶ ἀγέσμοι, οὕτω βουλευθεῖς ἀπαλλάξαι με, ὀξυτάτην νεμεῖς τὴν ἐπικουρίαν· ὡστε ἅμα τῇ προσιάξει σε, μηδὲν κωλύσαι με εὐχαριστήσαι σοι, καὶ μηδὲν μέσον εἶναι τοῦ σοῦ προστάγματος καὶ τῆς ἀπολύσεως *.

Τρίτον ἐπισυνάπτει τοῖς εἰρημέτοις σημεῖον, ἠνίκα Ῥαφάκης πολιορκήσας τὴν Ἱερουσαλήμ, Ἰὸν Ἰῶν ἔλων ὡς μὴ δυνάμενον αὐλοὺς σώζειν ἐβλασφήμη θεὸν, ὅτε τῶν σὺν αὐτῷ διὰ μιᾶς νυκτὸς ὑπ' ἀγγέλου χιλιάδες ρπέ ἀνήρηνται τοῦ θεοῦ τῇ πρὸ τῆς νυκτὸς ἡμέρᾳ τῇ Ἐξείᾳ προειρηκότος, ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου ὡς ἐν ἡμέρᾳ μὲν γενέσθαι τὴν ὑπόσχεσιν, ἐν νυκτὶ δὲ τὸ ἔργον· ὃ δηλοῖ τὸ, ἡμέρας ἐντελεῖται κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ νυκτὸς δηλώσει ἐπὶ ποσαύτῃ τοίνυν προνοίᾳ θεοῦ πῶς οὐκ ἄξιον ἀποθέσθαι τὴν λύπην, ἐπ' αὐτῷ θέμενον τὴν ἐλπίδα;

Παρ' ἐμοὶ προσευχὴ τῇ θεῷ τῆς ζωῆς μου.

Ὁ δέ γε θεῖος Κύριλλος στίζων εἰς τὸ καὶ νυκτὸς ᾠδὴ αὐτῷ, εἶτα ἐπάγων τὸ, παρ' ἐμοὶ προσευχὴ τῷ θεῷ τῆς ζωῆς μου, οὕτως

(1) Hactenus extabat fragmentum etiam apud Corderium, paucis tamen ibi demptis.

ἐρμηνεύει τὸν στίχον· ὅτι ὡς πιστὸς ἦδη ὁ ἀπόβλητος Ἰσραὴλ προσευχὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ φησι τὴν ὑπὲρ γε μόνης τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, καὶ μηδὲν ἄλλου τῶν προσκαίρων· ἢ ὅτι πάλαι μὲν κατὰ τὸν νόμον Δυσίας ἐπηγγέλλοντο τῷ Θεῷ τὰς δι' αἱμάτων, μεταβαλοῦσης δὲ τῆς σκιάς εἰς ἀλήθειαν, τὴν ἑαυτῶν ζωὴν καθιεροῦμεν αὐτῷ· κατὰ τὸ, παραστήσατε τῷ Θεῷ τὰ σώματα ὑμῶν Δυσίαν ζῶσαν ἀγίαν· ἢ προσευχὴ τοίνυν ἐνταῦθα σημαίνει τὴν ὑπόσχεσιν ὡς εἶναι τὸν νοῦν τοιοῦτον, ὅτι παρ' ἐμοὶ τῷ Ἰσραὴλ ἢ τῆς ζωῆς μου εὐχὴ καὶ ἡ ὑπόσχεσις τῷ Θεῷ καθιέρωται· εἶτα διδάσκει τῆς προσευχῆς τὰ ῥήματα.

Ἐρῶ τῷ Θεῷ, ἀντιλήπτορ μου εἶ· διὰ τί με ἐπελάθου; κ. τ. λ.

v. 10.

Ἐπαναλαμβάνει πάλιν ὁ μεταγινώσκων λαὸς τὴν ἱκετηρίαν ἐπὶ πλέον ἐκκαλούμενος εἰς ἔλεον τὸν Θεόν· ἐγὼ μὲν γάρ, φησιν, οὐκ ἐπιδανόμομαι τοὺς σοὺς εἰδῶς οἰκτιριστοὺς καὶ τὰς ἀποκειμένας ἐλπίδας· σὺ δὲ οὐκ οἶδα τίνας μου χάριν ἐπιλέλησαι· λήθη δὲ ἐπὶ Θεοῦ μὴ πάθος εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ τὴν ἐγκατάλειψιν· ἢ γὰρ λήθη τὸ ἀνθρώπινον πάθος, μνήμης οὔσα ἀποβολή, θείας φύσεως οὐχ ἄπτεται· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀμετάβλητον· διὰ τοῦτο καὶ ἐρωτᾷ τὸ, διὰ τί μου ἐπελάθου; οἰδεῖς δὲ περὶ ἀκουσίου πάθους τῆς λήθης λέγει τὸ, διὰ τί· ἀλλ' ἐκούσιον λήθην παρίστησι τὴν περὶ ἀνθρώπον ἀφροντιστίαν, τὸν τῆς παρὰ Θεοῦ ἀνάξιον ἐπιμελείας.

Ἐν τῇ καταθλάσθαι τὰ ὀστά μου ὠνείδισόν με εἰ ἐλήθοντές με.

v. 11.

Ἐχθρῶν δὲ διαμνημονεύσας, διαβάλλει μὲν αὐτῶν τὸ ἀνήμερον καὶ ἀνηλεές· συνέθλων γὰρ τὰ ὀστά μου, φησιν, τοῦτέστιν ἀφορητῶς ἐπεπῆδαν, καὶ ἀδεῶς ἐναλλόμενοι πᾶσαν ἐπῆγον συντριβὴν· ἀλλ' ἦν μοι τοῦτο δυσφορητότερον τὸ κατονειδίζεσθαι παρ' αὐτῶν, αἰεὶ κεκραγόντων ποῦ ἐστὶν ὁ Θεός σου; ὅπερ ἐστι, τίς δὴ ἄρα σὲ τῶν διωγμῶν ἐξαρπάσει; ποῦ δὲ καὶ ὁ πάλαι βοηθεῖν ὑπισχνούμενος, ἐφ' ᾧ πᾶσαν ἔθου ἴην ἐλπίδα; οὐκ ἀνεκλή γὰρ τοῖς ἀγίοις ἢ κατὰ Θεοῦ γλωσσαλγία.

v. 12.

Ἴνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἵνα τί συνταράσσεις με;

v. 12.

ἐλπισον ἐπὶ τὸν Θεόν κ. τ. λ.

Ἴδιον τῶν πασχόντων τὸ συνεχεῖς λογισμοὺς στρέφειν ἐν ἑαυτοῖς, ποτὲ μὲν ἀπογνώσεως, ποτὲ δὲ ἐλπίδος· τοῦτο κἀνταῦθα ὃ τε μεταγινώσκων ὁ Ἰσραὴλ, ὃ τε αἰχμάλωτος ποιεῖ· ἱκανῶς γὰρ τῇ συμφορᾷ ἐκάτερος ἐπιδεκρύσας, πάλιν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ἐγκαλεῖται μὴ κατα-

A. f. 232.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

τήκεσθαι τῇ λύπῃ μηδὲ ταραττεσθαι, ἀλλ' ἐλπίδα τὸν Θεὸν τίθεσθαι, καὶ αὐτῶ εὐχαριστεῖν, ὅστις δούλου μορφὴν ἀναλαβὼν, σωτηρία γέγονε τοῦ ἡμετέρου προσώπου, τούτέστι τοῦ κάλλους τῆς εἰρήνης ἣν ἐρυπάσαμεν. - Εἶτα πάλιν εἰς εὐθυμίαν ἀναβιβάζων τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ἑῶν εἰς ἅπαν ταῖς δυσθυμίαις καταμαραίνεσθαι, βλέπει σοφῶς εἰς ἐλπίδα τὴν παρὰ Θεῶ· καὶ δὴ καὶ φησὶν· ἵνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχὴ μου; καὶ ἵνα τί συνταράσσεις με; ἔλπισον ἐπὶ τὸν Θεὸν, ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῶ· ἡ σωτηρία τοῦ προσώπου μου ὁ Θεὸς μου· τούτων δὲ τὴν ἑρμηνείαν φθάσαντες εἰρήκαμεν.

ΨΑΛΜΟΣ μβ'.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

Κύριλλος ὁ Θεῖος φησὶν, ὡς ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ εἰσεκομίσθη πρόσωπον, οἷα δὴ τὴν κλησὶν ἑαυτοῦ τὴν ἐν ἑσχατοῖς καιροῖς εἰδὸς, καὶ δεδιψηκὸς δὲ οὕτω τὸ προσοικειοῦσθαι λοιπὸν διὰ πίστεως τῷ Θεῶ· ἐν δὲ γε τῷ προκειμένῳ ψαλμῷ τὸ τῆς τῶν ἔθνῶν πληθύος εἰσκομίζεται πρόσωπον, σωθῆναι παρακαλούντων διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν· βούλονται δὲ καὶ βασανισθῆναι τὴν αἰτίαν ὑφ' ἧς διολάλασιν· αὕτη δὲ ἦν ἡ τοῦ διαβόλου σκαιότης, καὶ ἡ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων πλεονεξία· τούτους γὰρ καὶ ἀνόσιον ἔθνος ὀνομάζουσιν· ἢ τάχα που καὶ τοὺς τῆς ἐκείνων ἀνοσιότητος ὑπουργοὺς, τοὺς ἐγγύμων φημί λογάδας καὶ ποιητάς· τούτους δὲ καὶ ἀδίκους καὶ δολίους ὀνομάζουσιν, ὡς ἀπαταιῶνας καὶ ψεύστας· φησὶ γάρ·

Κρίνον με ὁ Θεὸς, καὶ δίκασον τὴν δίκην μου ἐξ ἔθνους εὐχ ὁσίου κ. τ. λ.

Σὺ, φησὶν, αὐτὸς γενοῦ μοι κριτῆς, κύριε, ὁ μὴ ἐξ ἀκροάσεως δικάζων, ἀλλ' ἐξ ἐπιστήμης τὸ δίκαιον ἐπιφέρων, καὶ τῆς τοῦ σατανᾶ πλεονεξίας καὶ τῶν ἀλλοτριῶν * δαιμόνων ἀπάλλαξον· ἄνθρωπον γὰρ τὸν διάβολον καὶ Ἰσαΐας ὀνομάζει λέγων· αἰγύπτιον ἄνθρωπον καὶ οὐ Θεὸν εἶπον βοηθῆσαι αὐτοῖς.

* Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς κραταίωμα μου κ. τ. λ.

Καὶ οἱ ἐκ περιτομῆς μεταγινώσκοντες, κραταίωμα ἑαυτῶν τὸν Θεὸν ἐπιγράφονται καὶ οἱ ἐξ ἔθνῶν πιστεύσαντες, τούτον ἰσχὺν ἑαυτῶν τίθενται· καὶ οἱ αἰχμάλωτοι, παρ' ἄλλου λυτρωθῆναι οὐκ ἐλπίζουσιν· ὅτ' ἂν δὲ οἱ μὴ πιστεύσαντες Θεῶ λέγωσιν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς

κραταίωμα μου, φημὲν ὅτι θεὸς ἐστὶν Ἰῶν ὅλων δημιουργὸς, καὶ πάντα πρὸς τὸ εὖ εἶναι συνέχων· αὐτὸς κραταίωμα τῶν ὅλων, κατὰ γε τὴν ἐν ἀρχῇ τῇ κοινῇ φύσει δοθεῖσαν χάριν· εἰ δὲ προσκεκρούκασιν τινες, ὄλισθον ὑπομείναντες προαιρετικόν, καὶ μακρὰν γεγόνασι Θεοῦ, διὰ τε τῆς ἀμαρτίας, καὶ προσέτι τοῦ λατρεῦσαι παρ' αὐτὸν τῇ κτίσει. . οὐδὲν [καλύει] κραταίωμα καὶ αὐτὸν εἶναι λέγειν τὸν Θεόν· ἀλλ' ἐξώσθησαν διὰ τὴν μεταξὺ χωρήσασαν ἀμαρτίαν, καταβλίβοντες καὶ ἐγκειμένου τοῦ σατανᾶ, καὶ σκυθρωπάζου παρασκευάζοντες διὰ προσδοκίαν· πῶς γὰρ ἦν ἔχειν δύνασθαι τὸ χρῆναι δὴ χαίρειν τοῖς ὅσον οὐδέπω κολασθησομένοις διὰ τὴν ἀμαρτίαν;

Ἴνα τί ἀπόσω με κ. τ. λ.

Οἱ τῆς ἐν Χριστῷ ἐπιθυμοῦντες κλήσεως, ἐπιταχύνουσι ταύτην, καὶ τὴν ἰου Θεοῦ ἀποσίροφὴν λυθῆναι παρακαλοῦσιν, ἵνα μὴ ἐπὶ πλέον ἐκθλίβῃ αὐτοὺς ὁ σατανᾶς· καὶ οἱ δορυάλωτοι εἰδότες ὡς παρὰ Θεοῦ ἦν αὐτοῖς τὸ κρατεῖν, εἰκότως ἀπωσμὸν Θεοῦ τὸ κρατεῖσθαι ὀνομάζουσι· τὸ δὲ, ἵνα τί; οὐχ ὡς ἐγκαλοῦντες ἢ ἀποδυσπετοῦντες λέγουσιν, ἀλλ' ὡς τῆς κακοπαθείας πέρας ἔχειν ὀφειλούσης διὰ τὸν ἔλεον· ἵνα τί γάρ, φασί, κύριε τὸ σὸν οὐκ ἐπιτελεῖται, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἔλεος, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἡμῶν πλεονέξει;

Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου.

Ἐναργῶς γὰρ ἐν τούτοις τὸν διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ κατασημαίνουσι φωτισμόν· τοῦτο γὰρ καὶ πάλαι Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαίου καθυπισχεῖλαι λέγων· ποιήσω αὐλοῖς τὸ σκόλος εἰς φῶς, καὶ πάντα τὰ σκολιά εἰς εὐθεΐαν· καὶ πρὸς αὐτὸν λέγεται τὸν υἱὸν ἰδοὺ δέδωκά σε εἰς διαθήκην, γενοῦ εἰς φῶς ἔθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν· ἱκετεύουσι δὲ τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Θεὸν καὶ πατέρα, τὸ ἴδιον αὐτοῖς ἀποστεῖλαι φῶς, τούτέστι τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ Θεοπρεπῶς ἀπαστράψαντα λόγον, ὃν δὴ καὶ ἀλήθειαν ὀνομάζουσιν· ἀνιδιαστέλλοντες τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς· καὶ γὰρ ἦν ἀκόλουθον ἀποπηδῶντας αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, καὶ πρὸς τὸ φῶς τρέχοντας τὸ ἀληθινόν, ταῖς τοιαύταις κεχρῆσθαι φωναῖς· καὶ αὐτὸς δὲ περὶ ἑαυτοῦ φησὶν ὁ Χριστός· ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· οὐχ ἕτερον δὲ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας κατ' οὐσίαν, ἀμφότερα γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, ἀλλ' ἐπινοία μόνη· καθ' ὃ γὰρ σκιᾶς καὶ ψεύδους

ἐλευθεροῖ, ἀλήθεια καθ' ὃ δὲ πλάνης καὶ ἀγνοίας, φῶς ἐσίν. - Ἀποσταλῆναι μὲν τοι αἰτοῦσι τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς μὴ ἔχοντες ταῦτα δηλαδή· οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ὡς ἐν σκοτει ταῖς συμφοραῖς διάγοντες καὶ ταῖς θλίψεσι, τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν φῶς ὀνομάζουσι, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ βεβαίαν τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν.

v. 3.

Αὐτά με ὠδήγησαν, καὶ ἤγαγόν με εἰς ὄρος ἅγιόν σου καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου.

Τὸ ὠδήγησαν φασίν ἀπὸ τοῦ ὁδηγήσουσιν, χρόνον ἀπὸ χρόνου λαβόντες· οὐ γὰρ ὡς ἤδη τοῦ Θεοῦ φῶς ἐν μεθέξει γεγονότες, καὶ τῆς ἀληθείας ἐπιδραζάμενοι, δι' αὐτῶν ὁδηγεῖσθαι διατείνονται, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ὡς εἰ ἐν μεθέξει γένοιτο φῶς τε καὶ ἀληθείας, ὁδηγηθήσονται εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ· ὅτι δὲ χρόνος ἀπὸ τοῦ χρόνου παρελήφθη, διδάξαιεν ἂν εὐκόλως ἢ τῶν ἐφεξῆς στίχων ἀπόδοσις· οἱ αὐτοὶ γὰρ φασίν, ὅτι καὶ εἰσελεύσομαι πρὸς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξομολογήσομαί σοι ὁ δὲ νοῦς οὗτος· ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, ἅτινα ὁδηγήσει με καὶ ἄξει με εἰς τὸ οὐράνιον ὄρος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σκηνώματα ἢ ὄρος ἅγιον ἐκκλησίαν νοοῦμεν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἅτε δὴ καὶ ὑψοῦ κειμένην νοητῶς, καὶ χυδαμαλὸν ἔχουσαν οὐδέν ἢ γὰρ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευσάντων πληθὺς οὐκ ἀξιῶ φρονεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεται, καὶ ἐπὶ γῆς περιπατῆ.

v. 4.

Καὶ εἰσελεύσομαι πρὸς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ.

Εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐξ ἔθνῶν εἴη προσώπου, προσεπάγουσι τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα, ὡς οὐπω μὲν εἰσελάσαντες εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, εἰσελευσόμενοι δὲ κατὰ τὸν τῆς κλήσεως καιρὸν εἰς τὸ Θεῖον καὶ πάναγνον τοῦ σωτῆρος θυσιαστήριον, τούτέστι τὴν ἐκκλησίαν ἐν ἣ τὴν ἁγίαν καὶ καθαριότητα καὶ ἀναίμακτον τελοῦμεν λατρείαν καὶ ἀπὸ τοῦ λεπτοῦ καὶ συνθέτου θυμιάματος, προσκομίζομεν τῷ Θεῷ τὰς δοξολογίας, οἷά περ κιθάρᾳ χρώμενοι καὶ τὸν ἐκ τοῦ πράγματος δὲ καρπὸν, ὡς εἶ εἰδότες ὅποι ἔσται, φασὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητά μου· νεότητα δὲ οὐ σωματικὴν ἐν τούτοις νοοῦμεν, νοητὴν δὲ μᾶλλον, τὴν ὡς ἐν γε φημι ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς παρὰ Θεοῦ τελουμένην· ἐκδύσασθε γὰρ φησι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καὶ ἐκδύσασθε τὸν νέον τὸν

κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· περὶ οὗ καὶ ὁ ψάλλων φησὶν· ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου, καὶ ἦν εὐφραίνεται ἡ τίς τῆς εὐσεβείας ἔργα πληρῶν.

Ἐξμελολογήσεμαί σοι ἐν κιθάρα κ. τ. λ.

Κιθάραν τὸ σῶμα λέγει, δι' οὗ πᾶν ἀνακρούεται. καθάπερ διὰ χορδῶν τῶν αἰσθητηρίων μελωδίαν ἀναπειρομένων θεῶν· δηλοῖ δὲ ἡ κιθάρα καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ σώματος, καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν ἀρετῶν· τὴν μὲν γὰρ νέκρωσιν, αἱ νευραὶ· τὴν δὲ συμφωνίαν, αἱ ἀρμονίαι αἰνίττονται· δέδειχε δὲ τὴν μὲν παιδρότητα τῆς τῆς κιθάρας προσθήκη· τὴν δὲ ἀγάπην ἐν τῇ προσφωνήσει τῇ δις ἐπαναλαμβανομένη· ὁ θεὸς γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς μου, ἵνα μάθῃς ὅτι τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν, τοῦτον ἐξαίρετον θεὸν διὰ ζῆλον καὶ πίστιν οἱ ἐκ περιτομῆς μεταγινώσκοντες, καὶ οἱ ἐξ ἔθνων πιστεύοντες ἐπιγράφονται· οἷς καὶ ἡ πνευματικὴ νεότης εὐφραίνεται, ἀντικειμένως ἔχουσα πρὸς τὸν παιδρὸν ἀνθρώπου· μόνος γὰρ ὁ πνεύματι καὶ φρονήματι νεάζων, συγγενῶς τῷ καινῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῇ καινότητι τοῦ πνεύματος, εἰσίστι πρὸς τὸν θεὸν, τὸν εὐφραίνοντα τὴν τοιαύτην νεότητα.

Ἐλπίσον ἐπὶ τὸν θεόν.

Ἄντὶ τοῦ ἔλπισον, ἀνάμεινον εἶπεν ὁ Σύμμαχος· οὕτω γὰρ σοι λέγειν ἐξέσθαι, ὑπομένων ὑπέμεινα ἴσον κύριον, καὶ προσέσχέ μοι καὶ, ἡ ἐλπίς δὲ οὐ καταισχύνει· τί δὲ δεῖ καὶ λυπεῖσθαι, ἀγαθῶν τοιούτων ἐλπιζομένων; ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον, καὶ ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ χρονιεῖ, ὅς ἐστι φῶς καὶ ἀλήθεια.

ΨΑΛΜΟΣ μγ'.

Εἰς τὸ τέλος, ταῖς υἱῶς Κερὲ, εἰς ἀνεσίαν.

Τῆς αὐτῆς οὔσης προγραφῆς τῆς τοῦ τεσσαρακοσίου πρώτου ψαλμοῦ, καὶ τὸν ἴσον περιεχοῦσης τῇ πρώτῃ λόγον, ὁποῖός τις ἄρα ἐστὶν ὁ τῶν ψαλλόντων σκοπὸς, εἰπεῖν ἀναγκαῖον· περιθήσομεν τοίνυν αὐτοῖς τὸ πρόσωπον τῶν ἀμέμπως ἐν νόμῳ πολιτευσαμένων, καὶ καθωρθωκότων εὖ μάλα τῆς ἐπαινουμένης τὸ τηνικάδε πολιτείας τὰ αὐχήματα· ὁποῖός τις ἦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος γράφων, ὅτι γέγονεν ἀμεμπτος κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ· εἰσὶ δὲ οἷς ἀμεινον εἶναι φαίνεται τὰ ρηθέντα κατὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν, φημὶ δὲ ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Και-

v. 4.

A. E. 233. b.
Κυβίλλου καὶ
Ἀθανασίου.

v. 5.

v. 6.

v. 1.

v. 1.

σαρείας ⁽¹⁾ οὐκοῦν πρέπει ἂν φέρεσθαι τὸν ψαλμὸν, ἢ ἐκ προσώπου τῶν ἁγίων προφητῶν, ἢ γοῦν παρὰ τῶν ἀδιαβλήτως τὴν ἐν νόμῳ λατρείαν κατωρθωκότων.

Καὶ κατεφυτεύσας αὐτούς·

Ὡς ἐπὶ ἀμπέλου δὲ τὸ κατεφυτεύθησαν λέλεκται· ἄμπελος γὰρ οὐκλήματοῦσα ὁ Ἰσραὴλ· καὶ ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας· ἐκάκωσας λαοὺς, καὶ ἐξέβαλες αὐτούς.

Ἡ δεξιὰ σου, καὶ ὁ βραχίον σου, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου.

Προστιθέντες, φησὶν, ὅτι καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου, τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας κατὰ τὸ εἶδος διαμέμνηται· πρόσωπον μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ ἐστὶν ὁ υἱός, εἰκὼν ἀπαράλλακτος ὑπάρχων αὐτοῦ, καὶ τῆς ὑποστάσεως χαρακτήρ· φωτισμὸς γε μὲν ὁ ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενος εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τῶν καλουμένων εἰς ἀπολύτρωσιν, ἢ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος σύνεσις θεῶ προσάγουσα τοὺς φωτιζομένους· οὐκοῦν ἐνηργῆσθαι φασὶν τὴν τε λύτρωσιν Ἰσραὴλ, καὶ μὲν καὶ τὸ κατισχύσαι τῶν ἐθνῶν αὐτούς, ὡς ἐκ Θεοῦ πατὴρὸς διὰ τῆς πανσθενοῦς αὐτοῦ χειρὸς, ἥτοι βραχίονος, τούτέστι τοῦ υἱοῦ, καὶ ὡς ἐν γε φωτισμῷ τῷ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Τὸν αὐτὸν δὲ σωτήρα λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, διαφόροις ἐπινοίαις χεῖρα τοῦ Θεοῦ καὶ δεξιὰν καὶ βραχίονα ὀνομάζουσιν αἱ θεῖαι γραφαί, ὡς καὶ σωτήριαν Θεοῦ καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμόν καὶ δύναμιν· ὡς ὀνόματα εἶναι διάφορα κατ' ἐνὸς ὑποκειμένου· Ἰσαΐας γοῦν φησι κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίον κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Δαβὶδ δὲ αὐτὸν ἐνταῦθα οὐ μόνον βραχίονα, ἀλλὰ καὶ δεξιὰν χεῖρα ὀνομάζει πρὸς δὲ διάνοιαν, τοῦ Ἰσραὴλ ἐκβεβλημένου μετὰ τὸ προδοῦναι τὸν σωτήρα, ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κατηχίσει· θεῖα ταῖς θεδαῖς γραφαῖς ἐνεφυτεύθημεν καὶ ὁ βραχίον ἡμῶν καὶ ἡ ἐργασία οὐκ ἔσωσαν ἡμᾶς, χάριτι δὲ τὴν σωτηρίαν ἐσχήκαμεν· οὐ γὰρ ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἐδικαιώθημεν.

Σὺ εἶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μου καὶ ὁ Θεός μου, ὁ ἐντελλόμενος τὰς σωτηρίας Ἰακώβ.

Σύμμαχος, σὺ εἶ βασιλεὺς μου ὁ Θεός, ἐντεῖλαι περὶ τῆς σωτηρίας Ἰακώβ· ταῦτα δὲ τοῖς ἐν τῇ λαῷ κατορθοῦσι, καὶ τοῖς προ-

(1) Hanc videsis sententiam in maurina Eusebii editione, qui personam prophetarum loquentem introducit.

φήταις ἀρμόσει, μὴ οἰκεία σάζεσθαι ὁμολογοῦσι δυνάμει. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως εἰκόασιν ὁμολογεῖν διὰ τοῦ, σὺ εἶ αὐτός ὁ βασιλεὺς μου καὶ ὁ θεός μου, ὅτι αἰεὶ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχεις οὐκοῦν ὁπότε, φησὶν, ἐπίκουρος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ παναλκῆς καὶ ἀνίκητος, καὶ οὐκ ἔστιν ἡμᾶς ὑποπεῦσαι τὴν αὐτοῦ ἑξατονῆσαι δυνάμιν, λείπεται λοιπὸν οὐδὲν ἕτερον ἐννοεῖν, πλὴν ὅτι προσκεκρούκαμεν ταύτην τοι καὶ παρεωράμεθα, καὶ πεπτώκαμεν, καὶ μόνην ἔχομεν ἐλπίδα τὴν παρὰ τῆς σῆς γαληνότητος καὶ φιλανθρωπίας ἐπίδοσιν. Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἐνηλελλόμενος Ἰὰς σωτηρίας Ἰακώβ, ἀπὸ τοῦ ὑπισχνούμενος ἐπίγγελτο δὲ θεὸς τοῖς περὶ τὸν δεσπῆσιον Ἀβραάμ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ, διασώσειν ἅπαν τὸ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενον γένος. - Γέγραπται γάρ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου ἢ τὸ ἐντεῖλαι, νεῦσον μόνον, καὶ σωτηρίας ὁ σὸς λαὸς ἀπολαύσεται.

Ἐν σοὶ τὰς ἐχθρὰς ἡρῶν κεραιῶμεν.

v. 6.

Τὰ κεραιφόρα ζῶα ὄπλον τὸ κέρασ παρὰ τῆς φύσεως εἰλήφε ἡμεῖς δὲ κέρασ σωτηρίας καὶ νικηφόρον ὄπλον τὸ σὸν ἔχομεν ὄνομα· οὔτε γὰρ τόξω οὔτε ἄλλοις ὄπλοις θαρρῶν πείραν γὰρ τῆς σῆς δυνάμεως ἔλαβον, διὰ σοῦ τῶν ἐναντίων ἤδη κρατήσας.

Τῶν δὲ ἀγίων κέρασ ὁ κύριος παρὰ δὲ τῇ Δανιὴλ βασιλείας σημαίνει τὰ κέρατα καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φησὶν, ὑπερασπιστής μου καὶ κέρασ σωτηρίας μου πῶς οὖν ἐτέρωδι λέγει, καὶ ὑψώσει κέρασ λαοῦ αὐτοῦ, ὡς ἐτέρου ὄντος τοῦ ὑψούντος παρὰ τὸ κέρασ; σαφῶς ἄρα τοῦ λαοῦ κέρασ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὑψούμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἐπειπερ ἐκένωσεν αὐτόν διὰ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, κατὰ τὸν ἀπόστολον· τούτῳ οὖν τῇ κέρατι αὐτῶν καὶ τῇ βασιλεῖ θαρρῶν φασὶ πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' οὐ τῇ σφετέρῃ δυνάμει διόπερ ἐπάγουσιν ἐν τῷ θεῷ ἐπαινεθησόμεθα ἔλην τὴν ἡμέραν ἢ κατὰ Ἀκύλαν, καυχησόμεθα ἢ κατὰ Σύμμαχον, ὑμνοῦμεν λέγουσι δὲ καὶ ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ, συνήδως τῆς γραφῆς ἀπὸ εὐχαριστίας ταπτούσης ἐξομολόγησιν.

Καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου ἐξουθενώσμεν τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῶν.

v. 6.

Ὄνομα αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐξουθενῶσι τοὺς ἐπανισταμένους, τὴν δόξαν δηλοῖ· ἵνα γὰρ δοξάζῃται θεός, ἐδίδου τὸ δύνασθαι ἐλευθέρωσατο γοῦν θεὸς τὸν Ἰσραὴλ ἐκ χειρὸς Αἰγυπτίων, ταῖς θεοπρεπέσιν εὐκλείαις

L. E. 116. b.

ἑαυτὸν στεφανῶν καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Φαραῶ· ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο ἐξή-
γειρά σε ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγ-
γελῆ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ· ἔφη δέ που ὁ Θεὸς καὶ δι' ἐνὸς
τῶν ἁγίων προφητῶν τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλέησω, καὶ σώσω αὐτούς
ἐν κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν καὶ οὐ σώσω αὐτούς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν ῥομφαίᾳ,
οὔτε ἐν πολέμῳ, οὔτε ἐν ἄρμασιν, οὔτε ἐν ἵπποις, οὔτε ἐν ἰππεύσιν.

v. 10.

Νυνὶ δὲ ἀπόσω, καὶ κατήχυνας ἡμᾶς.

Ὡς ἰδίου σώματος ἀναλαμβάνουσιν εἰς ἑαυτοὺς οἱ ταῦτα λέγον-
τες προφηταὶ τὰ τοῦ ἀσεβοῦντος λαοῦ· οἱ μὲν γὰρ πατέρες ἡμῶν ταῦ-
τα φησὶν, ἀνήγγειλαν ἡμῖν εἶτα μέσον διάψαλμα, εἰς παράστασιν
τῆς μεταβολῆς· νυνὶ δὲ τάναντία πάρεστιν θεωρεῖν ἀβοηθήτους γὰρ
ἐν τῷ πολέμῳ κατέλιπες· οὐδὲ γὰρ συνεξήλθες ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν.

v. 13.

Καὶ οὐκ ἦν πλῆθος ἐν ταῖς ἀλαλάγμασιν ἡμῶν.

B. f. 161. b.
E. f. 225. b.
K. f. 86. b.

Ὁ μὲν οὖν ἀλαλαγμὸς, ἐπινίκιός ἐστι βανή τῶν νενικηκότων· ἐπειδὴ
ἂν δὲ καὶ ὑλίους εἶναι συμβαίῃ τοὺς τοῦτο δρᾶν εἰωθότας, τότε
φημὲν μὴ δὲ εἶναι πλῆθος ἐν τοῖς ἀλαλάγμασιν αὐτῶν· ἠπτήμεθα οὖν
καὶ διησπασθήμεν παρ' ἐχθρῶν, καὶ τούτων εὐαριθμητῶν· οὐ γὰρ ἦν
πλῆθος ἐν τοῖς ἀλαλάγμασιν αὐτῶν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγαν εἰς τοῦτο ἠκο-
μεν κακῶν καὶ ἀσυγκρίτου ταλαιπωρίας, ὡς ἀλῶναι κατὰ κράτος,
καὶ οὐ πολλῇ τῶν μαχομένων πληθύϊ.

v. 15.

Ἔθου ἡμᾶς εἰς παραβολὴν τῆς γέιτοσιν ἡμῶν.

A. f. 239. b.

Τί δὲ ἐστι παραβολὴ νῦν; διήγημα, ὑπόδειγμα, καὶ ὄνειδισμὸς·
καὶ οἱ πόρρωθεν γὰρ τὰ ἡμέτερα διηγοῦνται· αἰχμάλωτοι γὰρ γε-
γονότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς τῶν ἐλόντων πλεονεξίαις ἐναιλημ-
μένοι, κεχρηματίκασιν ἐπάραλοι, φασκόντων ἡμῖν * κατὰ γε τὸ εἰκὸς
οὕτω μὴ γενοίμην ὡς οἱ Ἰσραηλιταί.

* cod. ἡμῶν.
Num pro ἐκεί-
νῳ ?

v. 19.

Καὶ ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου.

A. f. 240. b.
B. f. 162. b.
I. f. 226. b.

Κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον τὸ ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ
τῆς ὁδοῦ σου, οὕτω νοήσεις· ἀπειθήσας ὁ Ἰσραὴλ τοῖς διὰ Χριστοῦ κη-
ρύγμασιν, προσαποβέβληκε καὶ τὸ εἰδοκιμεῖν δύνασθαι διὰ νομικῆς
λατρείας· πέπαυται γὰρ ἡ τοῦ νόμου σκιά, καὶ μετεσκευάσθησαν οἱ
τύποι πρὸς ἀλήθειαν· τοῦτο διδάσκουσι λέγοντες, ὅτι ἐξέκλινας τὰς
τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου· ἔφη δέ που καὶ δι' ἐνὸς τῶν προφη-
τῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκό-

λοφι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρη· οὐ γὰρ οἶδεν ὅλως ἢ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τοὺς τῆς κατὰ θεὸν εὐδοκιμήσεως ἱρότους· ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰ μάθοι τυχόν, βάσιμον ἔχει τὸ χρῆμα· Χριστὸν γὰρ οὐκ οἶδεν τὸν ἐμφανίζοντα τὴν ὁδὸν, δι' ἧς ἂν τις εἰσελάσειε πρὸς ζωὴν· ταῦτα οὖν φασίν, ὅτι ἀσεβήσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ τοῦ τελεῖν τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἐξώσθησαν· ἤδη δὲ ἔφαμεν ὡς οἱ προφῆται εἰσὶν οἱ ἀναφέροντες τὴν ἱκετείαν ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ, οἰκειοποιοῦμενοι τὰ διὰ τὰς αὐτῶν ἀμαρτίας συμβάλλια κακὰ· ἐπεὶ ἄλλως, πῶς ἐνταῦθα φησὶ μῆτε ἐπιλαδέσθαι, μῆτε μὴν ἀδικῆσαι ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καὶ οἶον ἀνόπιν πέμψαι τὰς ἑαυτῶν καρδίας, εἶτα παθεῖν τὴν ἀποστροφὴν, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ὑπομεῖναι βλάβη· ἢ γὰρ ψεύσονται μὴ ἀδικῆσαι λέγοντες ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, ἢ τῶν θείων κριμάτων οὐ μετρίαν ποιήσονται τὴν καταβολήν, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ παθόντες κεκολασμένοι· οὐκοῦν οἱ προφῆται ὄντες δίκαιοι, καὶ νομοϋλάκες γεγονότες, ὡς ἐξ αἵματος τοῦ Ἰσραὴλ, οἰκειοῦνται τὰ πάσῃ τῆς ἀγγελαίου πληθῆος, ἥτις καὶ πεπαράνηκεν εἰς Χριστόν· καὶ τὰς τῶν προσκεκρουκότων ποιοῦνται λιτὰς, εὖ εἰδότες ὅτι κατοικτεῖρειν ἔθος τῷ πάντων δεσπότῃ, καὶ πολλοὺς ἔσθ' ὅτε τῶν ἀμαρτωλῶν δι' ἐλίγους δικαίους· καὶ ὡσπερ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσεβήσαντος ποτὲ τοῦ λαοῦ, καὶ παραδοθέντος τῷ ὀλοθρευτῇ, λαβὼν Ἀαρὼν τὸ θυμιατήριον προσήνεγκεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ θυμίαμα, καὶ ὁ θεὸς ἰλάσθη τῷ πλήθει διὰ τὴν τοῦ ἱερέως ἀναφορὰν· οὕτως καὶ οἱ ἐν τῷ λαῷ καθορθοῦντες, τὴν λογικὴν αὐτῶν θυσίαν ἀναπέμπουσιν ὑπερευχόμενοι τοῦ λαοῦ, καὶ τὰ οἰκεῖα προσάγοντες κατορθώματα· τῷ γὰρ πλήθει ταῦτα λέγειν οὐχ ἤρμοζεν, ἔπερ ἀσεβῆσαν τοῖς ἐχθροῖς παραδέδοτο· ἀλλ' ὡσπερ εἰς ἑαυτοὺς ἀνέλαβον οἱ προφῆται τὰ πάσῃ τοῦ πλήθους, οὕτω τὰ ἑαυτῶν ἐκοινοποίησαν καθορθώματα· ἀκόλουθον γὰρ πάσχοντος μέλους ἐνὸς συμπάσχειν πάντα τὰ μέλη, καὶ δοξαζομένου συγχαίρειν.

Οὐχὶ θεὸς ἐκζητήσει ταῦτα; αὐτὸς γὰρ γινώσκει τὰ κρυφία τῆς καρδίας.

v. 22.

Αὐτὸν ποιεῖ μάρτυρα λόγων τῶν καὶ διανοημάτων, ὅτι μηδὲν αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας * μετέστρεψεν· ἐν γὰρ τῇ σῶν ὀνόματι παρρησίαν ἔχοντες, φασίν, ἐγκαυχώμεθα· οἴσθα δὲ καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ, ἐν οἷς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἕνεκα τῆς εὐσεβείας ἐθανατούμεθα· ὁ γὰρ τῇ προθέσει λογισάμενος ἐφ' ἐκάστῳ σειρασμῷ τὸν ὑπὲρ ἀληθείας

L. f. 118. h.

* cod. heic et infra εὐσεβείας.

ἀναδέξασθαι θάνατον, δυνάμει τέθνηκεν ὅπερ ἔφη καὶ Παῦλος διαφόρους ὑφιστάμενος πειρασμούς, καὶ λέγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ἡμετέραν καύχῃσιν ἐν τοῖς οὖν κρυφίοις ἡμῶν ἐθανατούμεθα πᾶσαν ἡμέραν, καὶ παραδεδωκότες ἀπαξ ἑαυτοὺς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τῷ λογισμῷ τούτο πεπόνθαμεν ὡς οὖν ταῦτα παθόντες ἐπιστρέφομεν σε πρὸς ἡμᾶς, καὶ διεγείρομεν ὡσπερ καὶ καθεύδοντα εἰς τὰ φαῦλα.

11. 27. Ἄναστα, κύριε, βίβησον ἡμῖν, καὶ λύτρωσον ἡμᾶς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου.

Τὴν ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐσομένην τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστροφὴν καὶ κλήσιν, διὰ τῶν προκειμένων ἡμῖν κατασημαίνουσι στίχων προσεπάγοντες δὲ τοῖς ἑαυτῶν λόγοις, ἦτοι ταῖς πρὸς Θεὸν ἱκετείαις τὸ, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, διαρρήδην ὁμολογοῦσιν, ὡς οὐκ ἄξιοι μὲν τοῦ ἐλεεῖσθαι δεῖν, οἱ τῆς ἑαυτῶν ἀγνοίας τὸ κέρας ἀκονήσαντες τῷ Χριστῷ πρέπει γὰρ μὴ τὸ ἐλεεῖν αὐτὸν, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις πταίσμασιν μὴ συνεκτείνειν τὰ ἔξ ὀργῆς, κατοικτεῖρειν δὲ μᾶλλον δι' ἑαυτόν, καὶ γοῶν ἔφη δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν οὐ δι' ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, λέγει κύριος, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄνομά μου.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ μδ'.

11. 1. Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ ἀλλοιωθησομένων, ταῖς υἱῆς Κερὲ, εἰς σύνεσιν ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ.

Ἄδελφαί γε μὴν ὁ ψαλμὸς εἰς τὸ τέλος· διήγησιν γὰρ, ἡγουν προαναφώνησιν, ἔχει τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, ὃ γέγονεν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐπέφανεν ὁ υἱός· ἡ δὲ γε τῆς ἀφθῆς δύναμις ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, συνλεθεῖσθαι λέγεται ἠλλοιωῖσθαι δὲ φημὲν Ἰουδαίους Ἰε καὶ ἔλληνας, ὥστε καὶ εἰς ἓνα καὶ ἀγαπητὸν γενέσθαι λαὸν τοὺς ἐξ ἀμφοῖν κεκλημένους· ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησιν, τοὺς δύο λαοὺς ἔκτισεν ὁ Χριστὸς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον.

11. 2. Ἐξηρεύσατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν.

Ἐνταῦθά μοι νόει ⁽¹⁾ τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς θεοῦ

(1) Hoc loco non parum differt, verbis certe, codex B. f. 165, quamquam aequè Cyrilli nomine inscribitur fragmentum. Sic enim se habet. Τὴν ἀπαθῆ γέννησιν τοῦ υἱοῦ, τὴν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, παραβολικῶς ἐπέλασε διὰ καρδίας καὶ λόγου· οὐ γὰρ γενεᾶ σωματικῆς ἡ καρδία τὸν λόγον, αἰεὶ αὐτῆ συνυπέχοντα· ἡ λογικὴ γὰρ δύναμις τῆς τοῦ ἔχοντος οὐσίας ἀχώριστος· ἀγαθὸν δὲ προσφῆρες τὸν λόγον ἐκάλεσεν ὡς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἐκουσίως κενώσαντα· ὡς ἦδη δὲ προσηρημένης τῆς ἀφράστου γεννήσεως διὰ τοῦ στίχου τοῦ προλαβόντος, ὃ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐξῆς εἰσάγεται λόγος· τοιγαροῦν ὡς ἀνθρώπινα φέ-

λόγου πρόοδον ἦτοι γέννησιν, οὐχ' ὡς σῶμα ἐκ σώματος, ἀλλὰ ἀσύνθετον αὐτὸν τε καὶ νοήτην, ὡς λόγον ἐκ νοῦ, οὐ κατὰ μερισμὸν ἢ διαίρεσιν· τίς γὰρ ἀποστήσει καρδίας ἦτοι νοῦ λόγον, τὸν ἐν αὐτῷ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ, καὶ αἰεὶ σὺν αὐτῷ; ἀποστήσει δὲ οὕτως, ὡς ἔξω γενέσθαι παντελῶς αὐτοῦ; δοκεῖ μὲν γὰρ πως ὁ ἐν προφορᾷ καὶ διὰ γλώττης προϊέμενος λόγος, ἕτερος εἶναι τις παρὰ τὴν ἀναβράπτουσαν αὐτὸν καρδίαν· πρόεισί γε μὴν ἐξ αὐτῆς, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐκ ἀλλότριος αὐτῆς· οὐ γὰρ ἐνδέχεται νοῦν ἦτοι καρδίαν ἄλογον εἶναι ποτε οὔτε μὴν λόγον, ὅς οὐκ ἔστιν ἐκ νοῦ καὶ εἰς νοῦν, ἦτοι καρδίαν καὶ ἐν καρδίᾳ· οὐκοῦν ὡς ἐν τάξει πα[ραδείγματος τινός] ἐπὶ Θεοῦ δεξάμενοι καρδίαν καὶ λόγον, τὸν τῆς ἑαυτῶν διανοίας ὑπερτείνωμεν ὀφθαλμὸν εἰς τὸ ἐπέκεινα τῶν αἰσθητῶν, καὶ Θεοπρεπῆ τοῦ Θεοῦ λόγου τὴν γέννησιν γενέσθαι πιστεύωμεν· ὃν ὡς λόγον ὁ πατήρ ἐκ καρδίας ἐξηρεύξατο· ἀγαθὸν δὲ αὐτὸν ἀποκαλεῖ, καὶ μάλα εἰκότως ἐν γε δὴ μάλιστα τῷ προκειμένῳ σκοπῷ· ἐπειδὴ γὰρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἕνεκα καὶ ζωῆς εἰλέλο παθεῖν τὴν ἐκούσιον κένωσιν, ἐξ ἡμερότητος ἐμφύτου καὶ γαληνότητος τῆς Θεοπρεποῦς, ἀναγκαῖον ἦν ἀγαθὸν ὀνομάζεσθαι νοτὶ μάλιστα· καὶ τοι καὶ φῶς ὄντα καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν ὡς ἤδη δὲ προειρημένης διὰ τοῦ προλαβόντος στίχου τῆς ἀφράσλου γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς, ὁ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἰσφέρεται λόγος· ἔστι μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ὑπεροχῇ καὶ δόξῃ θεότητος ὁ υἱός· ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ κενέωκεν ἑαυτὸν, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀνέχεται μέτρων· ἰοικὸς δὲ ἀνθρώπῳ τὸ διδακτικῶς ἔχειν ἄπερ οὐκ οἶδεν· ἢ γὰρ Θεὸς εἰς νοῦν ἐνήχει τὴν παντὸς εἴδησιν ἀγαθοῦ, ἤκουον . . παραινέσεις ἀποτελοῦσιν σοφούς.

Ἄθρει δὴ οὖν ἐν τούτοις, ὡσπερὶ ἐνανθρωπήσαντος τοῦ υἱοῦ λέγοντα τὸν πατέρα· λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ· μόνον γὰρ οὐχὶ καθυπισχνεῖται διδάσκειν αὐτὸν ὅσοις τισὶν κεχρήσεται λόγοις, ἐμβιβάζων ἡμᾶς εἰς τὸ δρᾶν ἐθέλειν τὰ ἔργα αὐτοῦ· ἔργα δὲ Θεοῦ εἶναι φαρμὴν τὴν εὐσεβῆ πολιτείαν, καὶ τῶν ἀγιοπρεπῶν ἀνδραγαθημάτων τὴν δύναμιν, ἢ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων γέγονεν ἡμῖν ἐμφανής· ἔφασκε γὰρ ὁ σωτήρ· “ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ ποιῶ οὐδέν, ἀλλ'

ροντι μέτρα φησὶν ὁ πατήρ· λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ· διδασκαλίας γὰρ ἔστιν ὑπόσχεσις ὡς διδάσκειται λόγων ὀφείλοντι προαγαγεῖν ἡμᾶς εἰς ἔργα τὰ τοῦ πατρὸς τὴν εὐσεβῆ πολιτείαν διὰ τῶν εὐαγγελίων διδασκομένην· ἔλεγε γὰρ· ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν etc. reliqua enim satis conspirant.

ὁ πέμφας με πατήρ, αὐτός μοι ἐντολήν δέδωκε τί εἶπω καὶ τί λαλήσω .. καὶ πάλιν .. τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ, οὐκ ἔστιν ἐμὰ, ἀλλὰ τοῦ πέμφαντός με .. γράφει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· ὅτι “ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἐσφράζισεν ὅτι ὁ θεὸς ἀληθὴς ἔστιν· ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ .. ἐπειδὴ γὰρ παρωσάμειος τὴν ἐν νόμῳ σκιὰν ἑαυτὸν ἔφασκεν εἶναι τὴν ἀλήθειαν, ἐδίδασκε δὲ τὴν ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθείᾳ προσκύνησίν τε καὶ λατρείαν, ὡς ἂν μὴ τοῖς Ἰουδαίοις παρά γε τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν, τοὺς περὶ τῶν τοιούτων γίνεσθαι λόγους, τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς οἰκονομικῶς, ὡς ἔφην, ἀναλίθει τὰς ἑαυτοῦ φωνάς· μεμνήμεθα δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ ὄρει Χαρὴβ συναζηγεργμένῳ τῷ Ἰσραὴλ ἐπαγγελίαν ἐδίδου θεὸς τὴν περὶ Χριστοῦ, λέγων πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, ὅτι “ προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὡσπερ σέ .. καὶ δάσω τὰ ῥήματά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐνείλωμαι αὐτῷ .. ἔφη δὲ πού καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς· “ ὁ πατήρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε .. τὸ γὰρ δείκνυσθαι τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς τῷ υἱῷ, οὐκ ἀπηλλάχθαι μὲν ἴσως φαίη τίς ἂν ἀνθρώπινης σμικροπρεπείας, εἴκοι γε μὴν τῷ τῆς κενώσεως σκοπῷ· εὖ δὲ δὴ σφόδρα βασιλέα τὸν υἱὸν ὁ πατήρ ἀποκαλεῖ, ἵνα μὴ τῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως μέλρω τὸ μυστήριον ἀποφέρειν αὐτὸν πως δοκῇ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀξίας καὶ τῆς κατὰ πάντων ὑπεροχῆς· εἰ γὰρ καὶ γέγονεν ἐν τῇ [γῆ ἄνθρωπος,] οὐδὲν ἤττον ὡς ἐκ βασιλείως γεννηθεὶς τοῦ πατρὸς, μεμνήκε βασιλεὺς καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ὑψώμασιν θεοπρεπέσιν δὲ δηλονότι, καὶ τοῖς ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν.

v. 2.

Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου.

111

Ἐτεροίως ἡμῖν ὁ θεὸς καὶ πατήρ τὸν ἐκ τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ κατασημαίνει λόγον· γλῶσσαν γὰρ ἰδίαν αὐτὸν ὀνομάζει, οὐχ' ὡς ἕτερόν τι λαλοῦντα, πλὴν ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ· δρᾷ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν ἡμῖν ἡ γλῶττα τὰ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τοῖς ἔξω διαπορθμιεύουσα· καὶ ὄξυγράφου δὲ κάλαμον αὐτὸν εἶναι φησὶν· ὁ γὰρ τοῦ ὄξυγράφου κάλαμος ὀξείως ταῖς δέλτοις ἐναπόσημαίνεται τὰς τινῶν φωνάς· ὁ δὲ γε μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος αὐτὸ δὴ τουτὶ πληροῦ, ταῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις νοητῶς ἐγχαράττων τὸ μέγα καὶ σοφὸν καὶ ἀληθὲς βού-

λημα τοῦ πατρὸς· τί δὲ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐν εὐαγγελίοις διασαφεῖ λέγων· “ ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ’ ἀνασίσσω αὐτὸ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· .. καὶ καθ’ ἕτερον τρόπον ἐγγράφει γὰρ ἡμῖν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον ὁξὺς δὴ οὖν λίαν ὁ τοῦ πατρὸς κάλαμος· ὁ μὲν γὰρ νόμος ὁ διὰ Μωσέως διὰ κύκλου μακροῦ καὶ περισκελίας πολλῆς, ἴης κατὰ τὸ γραμμα φημί, ἀμυδρῶς καὶ μόλις ὑπεδήλου τὰ χρήσιμα· ὁ δὲ γε τῶν ὄλων σωτὴρ καὶ κύριος, περιαγωγῆς ἀπάσης δίχα, συντόμως ἡμῖν ὡς ἔφην ἀπεκάλυψεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· ἔστι γὰρ μεγάλης βουλῆς ἀγγελος· ἔφη δὲ πού καὶ δι’ ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τῶν κεκλημένων ἐν πίστει, ὅτι “ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος, διδοὺς δάσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοῖς· .. γράφει δὲ πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· “ ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστὲ, γινωσκομένη καὶ ἀναγνωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακοινηθεῖσα ὑφ’ ἡμῶν, γεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος· .. ἀλλ’ οὗτος ὁ κάλαμος πρὸς τῷ εἶναι ταχύς καὶ ὁξὺς, ἔχει καὶ τὸ ἀραιὸν ἐν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· προσπεφώνηκε μὲν γὰρ τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ Θεσπέσιος Μωσῆς τὸν δι’ ἀγγέλων διακοινηθέντα νόμον· προσελάλουν δὲ καὶ οἱ προφῆται τὰ ἐξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ τοῖς ἀρχαιοτέροις· ἀλλ’ ὠραῖος ἐν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὁ τοῦ πατρὸς κάλαμος· τίς γὰρ τῶν ἁγίων ἀμιλλήσεται τῷ Χριστῷ; οὐδεὶς παντελῶς· διὰ γὰρ τοι τοῦτο καὶ ἡ ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἀσμάτων εἰσφερομένη νύμφη, τὸ τῆς ἐκκλησίας φοροῦσα πρόσωπον, καὶ τοι προκείμενον αὐτῇ ταῖς τοῦ πανσόφου Μωσέως ἐντυγχάνειν συγγραφαῖς, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων προφητῶν, ἴδον παρὰ Χριστοῦ δεδίφηκε λόγον, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν· “ δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου· ὅτι ἡ φωνή σου ἠδεῖα καὶ ἡ ὄψις σου ὠραία· τὰ ὅμοια κατὰ διάνοιαν πρὸς τοῖς ἤδη ῥηθεῖσιν, ἐν δευτέρᾳ ἐξηγήσει ⁽¹⁾ Εὐσέβιος ὁ Καισαρεύς φησὶν· εἰ καὶ μὴ μετὰ τῆς αὐτῆς τῶν γραφικῶν μαρτυρίας.

(1) Tam hoc loco, quam superiore p. 311, videmur notitiam legere duplicis editionis, quam suae in psalterium explanationis Eusebius caesariensis fecerit, quarum unam typis impressit praestantissimus Montfauconius.

Νοήματα δὲ ἡμῖν ἐγγράφει τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πλάτους τῆς καρδίας, καὶ πλείονα ἢ ἐλάττονα, ἢ ἐμφατῆ σᾶσιν ἢ ἀμυδρότερα κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς καθαρότητος.

Ὅραϊς κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων κ. τ. λ.

Τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός διὰ τῶν προλαβόντων στίχων τὰ πρῶτα εἰπόσιος, ἀρτάζει τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ χορὸς, καὶ οἷον ἐπικροτεῖ τοῖς τοῦ πατρός λόγοις, καὶ τῆ συναινέσει τιμᾷ τὸ μυστήριον, καὶ οἷον ἐκ πολλῆς ἀγαν φιλοθείας ἀναφωνεῖ· ἐπειδὴ σοι πρόσσεστιν τὸ ἀραῖον ἐν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χεῖλεσίν σου, καὶ διὰ τοῦτο ἠυλόγησέν σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ δὲ ἠυλόγησεν, ἀντὶ τοῦ ἠυλογημένου ἐποίησεν δοξολογοῦμεν γὰρ ἀκαταλήκτως αὐτὸν οἱ πιστεύσαντες· δοξασθήσεται δὲ καὶ εἰς αἰεὶ, Θεὸς ὢν ἀληθινὸς καὶ υἱὸς τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ὑπάρχων ὁ τῆς δόξης κύριος· εἰ δὲ δὴ τις λέγοι δοτὸν γενέσθαι τῷ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρός τὸ εὐλογεῖσθαι πρὸς ἡμῶν, διανθυμείσω κἀκεῖνο· ὡςπερ γὰρ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πᾶν γένου κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστός· οὕτω καὶ εὐλογητὸς [ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοτὸν αὐτῷ] λέγεται τὸ εὐλογεῖσθαι παρὰ πάντων καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ κένωσις· ἃ γὰρ ἔχει ὡς Θεὸς φυσικῶς, ταῦτα λέγεται λαβεῖν ἀνθρωπίνως· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἔδει τὸν υἱὸν γενόμενον ἄνθρωπον χρηματίσαντα δαίτηρον Ἀδάμ, καὶ εἰς ρίζαν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τεθέντα δευτέραν, εὐλογηθῆναι παρὰ τοῦ πατρός ὡς ἄνθρωπον· ἵνα παύσῃται λοιπὸν ἡ τῆς ἀρᾶς δύναμις τῆς ἐπανεχθείσης τῷ ἐκ γῆς τε καὶ χοῦκῃ, ἥτοι τῆ πρώτῃ ρίζῃ τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ ἐστίν Ἀδάμ· ὡςπερ γὰρ ἐν ἐκείνῳ γεγίναμεν ἐπάρατοι, οὕτως ἠυλογήθημεν ἐν Χριστῷ πέμπτοντος εἰς ἅπαν τὸ γένος τὴν ὡς ἀνθρώπων δοθεῖσαν αὐτῷ χάριν· καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίρων ὁ μελωδὸς ἀνεφάνει, εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρὸν σου, δυνατὲ, τῆ ὀραϊότητι σου καὶ τῷ κάλλει σου.

Ὡ δέσποτα, φασί, πρὸς τῷ κάλλει σου τῷ ὑπὲρ πάντας καὶ ἀπαραβλήτω, περιζῶσαι καὶ ῥομφαίαν, καὶ οὐ τι πού αλλοτριάν,

τὴν σὴν δὲ μᾶλλον οὐδὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἢ εἰσκευριμένον προσεῖναι φημὲν τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἴδια αὐτῷ τὰ θεοπρεπῆ νοοῦντ' ἂν εἰκότως . . δυνατὸς γὰρ ἐστίν. τούτέστι τῶν δυνάμεων κύριος· οὐ παρ' ἐτέρου τὸ δύνασθαι λαβῶν, ἀλλ' ἴδιον καὶ ἔμπεφυκὸς οὐσιωδῶς μετὰ τῶν ἐτέρων θεοπρεπεστάτων ἀξιαμάτων· ἐστὶ γὰρ μὴν ὥραϊος μὲν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν καταθρεῖν δυναμένοις τὸ ἔξαισιον αὐτοῦ καὶ ὑπερκόσμιον κάλλος· τῷ δὲ μηρῷ τὴν ῥομφαίαν ἠρμοσμένην ἔχων, ἵνα τὰς τῶν ἀντικειμένων φάλαγγας θορυβῆ, ἢ καὶ τὰς τῶν ἀπειθούλων ἀπονοίας καταπτοῆ, δίκην αὐτοῖς καὶ κόλασιν ἀπειλῶν· τοῦτο γὰρ που καὶ ἐτέρωθι φησὶν ὁ ψάλλων· “ ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινεν καὶ ἠτοίμασεν αὐτὸ, καὶ ἐν αὐτῷ ἠτοίμασεν σκευὴ θανάτου, τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξειργάσατο. ”

Καὶ ἐντεινεν, καὶ κατεουδοῦ, καὶ βασίλευε, ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραύτητος καὶ δικαιοσύνης.

v. 5.

Τὸ κατεουδοῦ, ἀντὶ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ πράγματος εὐθὺ κέλευε τρέχειν τοὺς τὰ σὰ φρονεῖν ἐλομένους, οὕτω τε βασίλευε τῶν κατεουδουμένων· ἐνεστὶ γὰρ μὴν τῷ λόγῳ πλείστην τε ὄσσην ἰδεῖν ἐνοῦσαν ἀκολουθίαν· οὐ γὰρ ἦν ὅλως ἰσχύσαι τινὰς δι' εὐθείας ὥσπερ ἄπτειν ὁδοῦ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἐγκειμένου τοῦ σαλανᾶ· ταύτῃ τοι καὶ μάλα εἰκότως πρῶτον ἐνλείνει τὸ τόξον· ἵν' ἐκ μέσου γεγονότος ἐκείνου, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἐτέρων, οἱ ταῖς τῶν ἀγίων εὐδοκιμήσεις ἐπιμαίνονται, δυνηθῶσιν εὐδοῦσθαι λοιπὸν, καὶ διὰ ψιλῆς ὥσπερ ἰέναι τρίβου, μαχομένου τὲ καὶ ὑπαντιάζοντος οὐδενὸς, πρὸς τε τὸ χρῆναι τῆς ὑπ' αὐτῷ βασιλείας ὑπελθεῖν τὸν ζυγόν· ὀρθῶς οὖν ἄρα φασὶ πρῶτον μὲν τὸ ἐντεινόν, εἶτα τὸ κατεουδοῦ, καὶ τρίτον εὐθὺς τὸ βασίλευε· προσεπάγουσι δὲ τὸ, ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης· πραότητα, καθάπερ ἐγῶμαι, καὶ μὴν καὶ ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην, οὐδὲν ἕτερον εἶναι λέγοντες, πλὴν ὅτι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν δι' οὗ γεγονάμεν ὑπὸ Χριστῷ· βεβασίλευκε γὰρ δι' αὐτοῦ τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἐστὶ δὲ ἀλήθεια μὲν, ὅτι τύπων ἐπέκεινα καὶ σκιᾶς ἐστὶν τῆς κατὰ τὸν Μωσέα· γυμνῶς τε καὶ ἀπημφεισμένως τὸ Χριστοῦ μυστήριον διδάσκει· πραότητος δὲ πάλιν οὐ γὰρ ἔχει τὴν ἀποτομίαν τὴν ἐν γὰρ τῷ

A. 1. 248 B. 1. 167 C. 1. 110

νομη· ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, ἀδετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτερισμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πρῶτος δὲ καὶ ἐτέρος τὸ εὐαγγελικὸν ἐστὶ κήρυγμα· πρῶτος γὰρ ἀποτελεῖ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν, οὐκ ἀμύθικους καὶ ὀργίλους, οὔτε μὲν ἀπαιτεῖν ἐθέλοντας ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ πόδα ἀντὶ ποδός, καὶ χεῖρα ἀντὶ χειρὸς, ἀλλὰ τῷ παύοντι τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφοντας καὶ τὴν ἄλλην ἐπομένους τε αὐτῷ λέγοντι, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶξ εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· εἰ δὲ δὴ τις προσεῖναι λέγοι καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ τό τε ἀληθὲς ἐν πᾶσιν, οὐδὲν γὰρ ἐψευσμένον ἐν αὐτῷ τῶν θεοπρεσβῶν, καὶ μὴ καὶ τὴν εἰς ἄκρον πρᾶότητα καὶ δικαιοσύνην, οὐκ ἂν ἔξω γένοιτο τοῦ εἰκότος· ἀληθὲς γὰρ καὶ ταυτὸ ἔνεστι γε μὴν τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν καὶ ἡ δικαιοσύνη· ὁσίους γὰρ καὶ ἀμάμους ἀποτελεῖ.

Καὶ ὀδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου.

(Ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὸν τῆς διανοίας ἑαυτοῦ ὀφθαλμὸν ἀνατείνων εἰς θεοπτερίαν, “ ὦ βάθος, φησὶ, πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; .. δεῖται γὰρ τὸ σύμπαν οὐδενὸς εἰς γε τὸ εἰδέναι καλῶς τε καὶ ἀμαμῆτως τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν τοῖς ὑπ' αὐτῷ γενομένοις, ἀλλ' οἷόν τινα ποδηγὸν εἰς ἕκαστα τῶν πρακτέων αὐτὸς ἑαυτὸν ἔχει· μόνος τὰ πάντα γὰρ οἶδε, καὶ τὸ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες εἰσὶν οἱ θαυματοὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφτοι· τί δὲ οὖν ἄρα φησὶν οἱ ἄγιοι τῷ Χριστῷ; ὀδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου· βλέποντι γὰρ φησὶν τὰ εἰς κατόρθωσιν σωτηρίας τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, σύμβουλος ἐστὶ τῶν κατ' ἡμᾶς, ἤγουν ἕτερός τις τῶν ἐπέκεινα πανήελως οὐδεὶς ἀρκέσει γὰρ πρὸς τοῦτο ἡ σὴ δεξιὰ· καὶ οὐχ' ὡς ἕτεραν τινα παρ' αὐτὸν οὖσαν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, ἥτοι τὴν δύναμιν, ἐν τούτῳ κατασημαίνουσιν, ἀλλ' οἷον ὡσεὶ ἔλεγον, ἡ δεξιὰ σου, ἤγουν ἡ μεγαλοπρέπειά σου, οὐχ' ἕτερόν τινα παρ' αὐτὸν ἔδει νοεῖν· οὕτω κἂν εἰ λέγοιεν ἡ δεξιὰ, τοῦτέστιν ἡ δύναμις, αὐτὸν δὴ μόνον ὡς ἐν περιτροπῇ σημαίνουσιν· οἶδε γὰρ οἶδεν ἡ δεξιὰ σου, φησὶ, τίσι μὲν ἂν πρέποι τὴν ῥομφαίαν ἐπενεγκεῖν, ἢ καὶ καλὰ τίνων τὸ ἀδιάφυκτον ἐνλαῖναι τόξον, τίνας δὲ αὐτὸν κατευοδοῦσθαι πρέποι ἂν καὶ τοῖς σοῖς ὑποφέ-

ρεσθαι ζυγοῖς, ἵνα σὲ καὶ μόνον ὁμολογῶσιν Θεόν Ἰε καὶ βασιλέα σω-
τῆρα καὶ λυτρωτήν.

Τὰ βέλη σου ἠκουσμένα, δυνατέ· λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται, ἐν καρδίᾳ
τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως.

V. 6.

Οὐδεὶς δὲ Θεομάχος ἢ ἀλαζὼν ὑποκάτω πίπτει τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' A. f. 200
οἱ τὴν ἐκ πίστεως ὑποταγὴν καταδεξάμενοι· βέλη οὖν τοῦ δυνατοῦ,
τούτέστι τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἀπόστολοι· ἐχθροὶ δὲ τοῦ βασιλέως, ἤγουν
τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ σατανᾶς, καὶ ἀπλῶς οἱ τοῖς θείοις δόγμα-
σιν ἀντεξάγοντες· κατατοξευθέντος οὖν τοῦ σατανᾶ, καὶ τρωθείσης
τῆς καρδίας τῶν νοητῶν ἐχθρῶν, διὰ τῶν βελῶν τοῦ δυνατοῦ, ὑπο-
πεπτώκασι λαοὶ ὑπὸ πόδας Χριστοῦ, καὶ τοῖς ζυγοῖς τῆς αὐτοῦ βα-
σιλείας ὑπέπεσον καὶ ἐπέαγαν· οἱ γὰρ μυσταγωγοὶ πλήττουσι ἰοῦς
πεπλανημένους καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ εἰδότας, πλὴν οὐκ εἰς θάνα-
τον, ἀλλ' εἰς ἀγάπην αὐτοὺς ἀποφέροντες τὴν ἐν Χριστῷ, ἵνα ὑπο-
κάτω πίπτοιεν αὐτοῦ, καὶ λέγοιεν· τετραμένη ἀγάπης ἐγὼ· εἶδες τοῦ
πολέμου τὸ κατόρθωμα, τὴν προσαγωγὴν τῶν πρὸ τούτου στασιαζόν-
των; ἢ γὰρ πρόσπτωσης αὕτη ὑψοῦς ἐστὶν ὑπόθεσις καὶ ῥίζα.

Ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ῥάβδος ἐυθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.

V. 7.

Ἄθρει τοίνυν ὅτι Θεὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα καλεῖ, καὶ θρόνον A. f. 201
αὐτῷ νέμει τὸν ἀνωτάτω Θεὸς γὰρ ἦν ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ E. f. 198
ἔξω γεγονώς διὰ τοῦτο τοῦ εἶναι ὃ ἦν, μεμενηκώς δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς I. f. 200
ιδίαις ὑπεροχαῖς, καὶ τὴν τῆς εὐθύτητος ἔχων ῥάβδον· ῥάβδος δὲ,
καὶ βασιλείας σύμβολον· βασιλεύει γὰρ ἐν δικαιοσύνῃ Χριστός· ἔφη
γάρ τις τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τε αὐτοῦ καὶ τῶν ἁγίων μυστα-
γωγῶν· ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρί-
σεως ἄρξουσιν· οὐκοῦν ὡς ἐκ παραδείγματος τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων
σκηπτροφορεῖν εἰωθότων, τὸ τοῦ λόγου γέγονε σχῆμα· ἰστέον δὲ ὅτι
καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ῥάβδος ἀνομάσθη πολλαχοῦ τῆς Θεοπνεύστου
γραφῆς· ἐπειδὴ δὲ μικτός ἐστιν ὁ περὶ τοῦ σωτῆρος λόγος, διὰ τε τὴν
φύσιν τῆς Θεότητος καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως, πάλιν εἰς
τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ ἀποβλέψας ὁ Δαβὶδ φησί.

Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς κ. τ. λ.

V. 8.

Εἰρίσκεται παρὰ τῆ θείᾳ γραφῇ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς κεί-
μενα τοιαῦτα πολλά, ὅτι δίκαιος κύριος καὶ δικαιοσύνην ἠγάπησας·

B. f. 165. b.
D. f. 123. b.
I. f. 239.

καὶ πάλιν ἐμίσησας πάντα τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν καὶ πάλιν ἐγὼ εἰμι κύριος ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας· ἄρ' οὖν, εἶπερ καὶ διὰ ταῦτα λέγει μέγας ὁ κύριος ἡμῶν, ὅτι τὴν μὲν δικαιοσύνην ἀγαπᾷ, μισεῖ δὲ τὴν ἀδικίαν. μισθὸς ἔσται τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τὸ μέγας: καὶ ἀρετῆς ἀνταπόδοσις, ὅτι τὰδε μὲν ἀγαπᾷ, μισεῖ δὲ ἐκεῖνα: ἀλλ' οὐκ ἂν τις τοῦτο μαυεῖ ποτέ· ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ πατρὸς εὐσεβῶς νοεῖται τὰ τοιαῦσδε λεγόμενα, ὡσαύτως ἐκλυθῆσθαι καὶ ἐφ' υἱοῦ· πρὸς γὰρ τὸ ἀρχέτυπον ἢ εἰκῶν, καὶ τὸ ἀρχέτυπον πρὸς τὴν εἰκῶνα. Εἰτ' ἐπειδὴ, φησὶ, θεὸς ἂν πλημμελεῖν οὐκ οἶσθα, δικαιοσύνην γὰρ ἀγαπᾷς, καὶ ἀποστρέφῃ ἀνομίαν, ἄβαλον ἴν' οὕτως εἶπω τὴν σου φύσιν ἔχων παντὶ πονηρῷ, διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε ὁ θεὸς ὁ θεὸς σου· κέχρισται γὰρ εἰς ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γενόμενος ἄνθρωπος ὁ υἱός, ἴν' ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἴην εἰς αὐτὸν πίστιν εὐωδιάζουσας· χρίσθαι δὲ ἴῳ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, ἵνα τὴν διὰ Ἰοῦ ἀγίου πνεύματος ἐννοήσωμεν χάριν, πρὸς εὐθυμίαν ἡμᾶς καὶ ἀγαλλίασιν ἀναφέρουσαν διηνεκῆ· εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ Χριστῷ πεπράχθαι λέγεται, ἀλλ' οἰκονομίας ἦν τὸ χρῆμα μεστόν· ἔστι μὲν γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀγίου πνεύματος χορηγός, ἔνεστι γὰρ αὐτῷ φυσικῶς πάντα τοῦ πατρὸς ⁽¹⁾ δέχεσθαι δὲ ἀνθρωπίνως μετ' ἡμῶν τὸ πνεῦμα καὶ αὐτός, ὅτε γέγονε κατ' ἡμᾶς, οὐχ' ἑαυτῷ τι προστιθεὶς κατ' ὃ νοεῖται καὶ Θεὸς καὶ λόγος, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ καὶ πρώτῳ τῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσει προσξενῶν τὸ τῆς ἀγαλλιᾶσεως πνεῦμα· ὅπου γὰρ θείας φύσεως μέθεξις, καὶ χάρις υἱοθεσίας, καὶ ζωῆς ὑπόσχεσις τῆς εἰς μακρὸν αἰῶνα καὶ οὐρανῶν βασιλείαν, ἐκεῖ που πάντως τὸ ἀγαλλιᾶσθαι ἐστίν· πλὴν παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ κέχρισται Χριστός· ἡμεῖς μὲν γὰρ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ἑαυτοῖς ἐσχέκαμεν· ὡς δὲ ὁ Παῦλος φησὶ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ἐν Χριστῷ νοεῖται σωματικῶς· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐκ μέρους αὐτὸν διδόναι φασὶ τὸ πνεῦμα οἱ ἅγιοι, ὁμολογοῦσι δὲ μᾶλλον ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνουσιν.

1. Vides testimonium satis idoneum Cyrilli de processione Spiritus sancti etiam a Filio. Respiciet enim ad Ioh. xv. 26. Ὁ παράκλητος ἐν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. Etenim si ibi solet debetque intelligi aeterna a Patre processio in verbi- qui a Patre procedit, ex Filio quoque eadem processio ibidem intelligenda est, quia Cyrillus heic dicit inesse naturaliter Filio quicquid habet Pater. Mire saepe, de sanctissima praesertim Trinitate, in hoc commentario Cyrillus θεολογῶσι.

Πότε δὲ ἐχρίσθη ὁ Χριστός; ὅτε ὡς ἐν εἶδει περιστερᾶς τὸ πνεῦμα ἦλθεν ἐπ' αὐτόν· τότε καὶ τὸ καινὸν ὄνομα ἐδέξατο, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· ἔφη γὰρ ὅτι καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινὸν ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτῷ· πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως γυμνὸς ἔτι καὶ ἄσαρκος ὁ λόγος ᾧν, θεοπρεπῶς ὀνομάζετο φῶς καὶ ζωὴ καὶ τὰ τοιαῦτα· μετὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν ἢ τὴν οἰκονομίαν ἢ τοῦ κεχρίσθαι δύναμις εἰσφέρει, ὡς κεχρισμένος ἤδη παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ καινὸν ὄνομα δέχεται, τούτέστι τὸ Χριστός· αὐτὸς γὰρ ᾧν ὁ τοῖς ἁγίοις ἁγιασμοῦ χορηγὸς ὡς θεός, μεθ' ἡμῶν ἁγιάζεται κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· περὶ ὃ καὶ ἡ χάρις, καὶ τῆς σαρκὸς ὁ ἁγιασμός, τῆς οὐ κατὰ φύσιν ἁγίας, ἀλλ' ὡς ἐν μεθέξει τῆ παρὰ θεῷ· τοὺς δὲ μαθητὰς ἀδελφοὺς ὀνόμασε, καὶ μετόχους ἑαυτοῦ κατεστήσατο· ἀγιάζει γὰρ ὡς θεὸς τῷ ἰδίῳ καταχρίων πνεύματι τοὺς ἐν μεδέξει γεγονότας αὐτοῦ διὰ πίστεως.

Σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματιῶν σου, ἀπὸ βάρειων ἐλεφαντίνων,
ἐξ ὧν ἠψρανάν σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου.

Ἰμάτια Χριστοῦ νοητέον τοὺς ἐγγυὺς αὐτοῦ γεγονότας, καὶ οἰονείπως ἐν χρῆσιν καὶ περὶ αὐτόν, διὰ τε πίστεως καὶ ἁγιασμοῦ καὶ οικειότητος τῆς πνευματικῆς· βάρεις γὰρ μὴν ἐλεφαντίνας, τὰς ἐκκλησίας ἐν τούτοις φασί· βάρεις μὲν γὰρ καλεῖται πύργος ἅπασ· πεπεργῶσθαι δὲ φασὶ τὰς ἐκκλησίας τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει καὶ χάριτι· τεθεμελίωσθαι γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν· ἐλεφαντίνας δὲ, ἀντὶ τοῦ λαμπρὰς καὶ τιμίας καὶ περικαλλεσιότητος· ἐνεσθι γὰρ καὶ τοῦτο αὐταῖς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἐξ ἐλέφαντος κατεσκευασμένοις τῶν σκευῶν· αὐταὶ δὲ αἱ ἐξ ἐλέφαντος βάρεις, καὶ βασιλέων εἰσὶ θυγατέρες· πῶς ἢ τίνα τρόπον; υἱοὶ γὰρ ὄντες τῆς βασιλείας οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ὀνομάζονται ἂν καὶ βασιλεῖς εἰκότως· γεγονάσι δὲ καὶ πατέρες τῶν ἐκκλησιῶν, ἐγέννησαν γὰρ αὐτὰς διὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων· τοῦτο γὰρ φησι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ἱμᾶς ἐγέννησα· οἰκοῦν ἀπὸ τῶν ἱματιῶν σου, καὶ ἀπὸ τῶν βάρειων τῶν ἐλεφαντίνων, τούτέστι τῶν περικαλλεστάτων ἐκκλησιῶν, ἐκδίδονται σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία, τούτέστι τρόπος ἅπασ εὐωδίας πνευματικῆς· τούτοις γὰρ σε τοῖς ἀρώμασιν, ἦτοι ταῖς νοηταῖς εὐοσμῖαις, αἱ τῶν βασιλέων ἠψρανάν θυ-

γατέρας ἐν τῇ τιμῇ σου, τούτέστιν ἐν καιρῷ καὶ ὃν ἔδει τιμηθῆναι σε παρ' αὐτῶν· ὅτε γὰρ κέκληνται, τότε καὶ τιτιμήκασιν· ἰστέον δὲ ὅτι κατὰ γε τὸν Μωσέως νόμον, ἢ τοῦ ἀγίου ἐλαίου σύνθεσις, ὑφ' οὗ κατεχρίοντο καὶ ἡ σικηνὴ καὶ σικεὺν τὰ ἱερά καὶ οἱ καλούμενοι πρὸς ἱερουργίαν, διὰ τῶν ἀνομασμένων ἀρωμάτων ἐδέχετο τὴν κατασκευὴν.

Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου.

Τὰς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας, μίαν νῦν ὀνομάζει, διὰ τὸ ἐνὸς εἶναι δεσπότην, καὶ μίαν εἶναι τὴν πίστιν ἐν αὐταῖς, ἐν τε ὁμοίαις τὸ σωτήριον βάπτισμα· οὐ γὰρ μερίζονται πρὸς διχόνοιαν ὅσατε καὶ ἀναριθμήτους οὐσας, μίαν εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι.

Ἄκουσον, θυγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ ὤς σου.

Μυσταγωγῶσι τὴν βασιλίδα καὶ σοφώτατην ἀποτελεῖν σπουδάξουσιν οἱ νυμφαγωγοί, καὶ τὰ δι' ὧν ἔσται τῷ νυμφίῳ θυμηρεστάτη παραφανοῦσιν αὐτῇ· πρόεισι γε μὴν ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι καὶ νῦν ὁ λόγος αὐτοῖς· δεῖ γὰρ πρῶτον ἡμᾶς ἀκοῦσαι, τούτέστιν εἰς οὓς δέξασθαι τὸ λαλούμενον, καὶ ἀνασχέσθαι μυσταγωγίας· εἴθ' οὕτως ἐν κατατόσει γενέσθαι τῶν εἰρημένων· καὶ κλινέσθαι τὸ ὤς μετὰ τοῦτο, τοῦτέστιν προσκομίσαι λοιπὸν τὸ εἰς ἅπαν εὐήκοον· θυγατέρα γε μὴν καλοῦσι τὴν ἐκκλησίαν, ἅτε δὴ δι' αὐτῶν προσκεκοσμημένην τῷ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν νυμφίῳ, τούτέστι Χριστῷ· θεοῦ γὰρ γεγόνασι συνεργοί, θεοῦ διάκονοι, καταλλάσσοντες αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος τὴν ὑπ' οὐρανόν.

Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου σου· ὅτι αὐτός ἐστιν κύριος σου καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ.

Ἐν τούτοις εὖ μάλα καὶ ἐναργῶς τὴν ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίαν ὁ τῶν ἀγίων προσφητῶν αἰνίττεται λόγος· οὐ γὰρ ἂν εἶπεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· τοῖς δ' ἐξ ἔθνῶν προσιοῦσιν ταῦτα ἂν λέγοιτο εἰκότως, ἐπειδὴ περ ἡμῶν ποτε ἀνοήτοι καὶ τέκνα ὀργῆς, πατέρα τὸν διάβολον ἐπιγραφόμενοι, λαὸς τε ἡμῶν ἦν πᾶς ἡ ἀθεος καὶ εἰδωλολόγητος· ἐπεὶ οὖν ἐκ τοιούτων μεταβέβληται ἢ ἐπὶ γῆς ἐκκλησία, εἰκότως ὁ λόγος προσφωνεῖ φάσκων αὐτῇ, ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· οὕτω ποτὲ καὶ τῷ Ἀβραάμ ἐλέγετο· ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ

δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἂν σοι δείξω τετήρηται δὲ καὶ εἰς δεῦρο παρ' ἡμῶν, τὸ χρῆναι τοὺς ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ἐπιλανθάνεσθαι τρόπον τινὰ τοῦ εἴκου τοῦ πρώτου πατρὸς καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· εἰσιόντας γοῦν ἐπὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα, εἶτα στρεφέντας πρὸς δυσμὰς, βοᾶν ἀναπείθομεν, ἀπολάσσομαί σοι, σαλιανᾶ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις σου, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου, καὶ πάσῃ τῇ λαληρείᾳ σου ⁽¹⁾ ὁποῖον δ' ἔξει μισθὸν ἢ Χριστοῦ θυγάτηρ ταῦτα ποιοῦσα. ἔξῃς παρίστησι λέγων καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστιν κύριος σου· ἐὰν γάρ, φησιν, καθαρθεῖσα λήθην ποιήσαιο τῶν προτέρων κακῶν, καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος τῆς ψυχῆς τὸ καλ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένον ἀκαλαβοῦσα, τὸν ἀπαρητὸν τοῦ θεοῦ ἔξεις ἐράμενον· αὐτός γάρ ὁ μέγας βασιλεὺς ἐπιθυμήσει τοῦ κάλλους σου οὐκ ἀπαξιώσει * τε κύριός σου χρηματίζειν, καὶ περ ἂν ἀπάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ βασιλεὺς. Ἄντι δὲ τοῦ προσκυνήσουσιν αὐτῷ, ὁ μὲν Ἀκύλας, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, ἐρμήνευσεν ὁ δὲ Σύμμαχος, καὶ προσκύνει αὐτόν· ἀξίαν σεαυτὴν παραστήσασαι τῆς αὐτοῦ προσκυνήσεως, προσκαλούμενος δὲ αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν. - Ἐτεροὶ δὲ κατὰ πρόγνωσιν οὕτω αὐτὴν καλεῖσθαι φασίν.

Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν ⁽²⁾ ἐν κροσσωτῆς χρυσῆς.

Κρυπτός, φησιν, ὁ κόσμος, τῆς ἐκκλησίας εἰς νοῦν καὶ διάνοιαν κροσσοὶ δὲ εἶπουν σειραὶ, αἱ πολυειδεῖς ἀρέλαι, μονοουχὶ καὶ ἀπηρητημέναί τῆς τῶν ἁγίων πληθύος.

Ἄντι τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησάν σοι υἱὸν, καταστήσεις αὐτούς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· πάλαι μὲν ἐβασίλευον τῆς Ἱερουσαλήμ οἱ ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς· τετάχαντο δὲ πρὸς τὸ κρίνειν οἱ ἐν τῇ ἀγίᾳ σκιῇ προσεδρεύοντες· χεῖλη γάρ, φησιν, ἱερέως φυλάσσεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ τῆς σκιᾶς συνεσταλμένης, καὶ τῆς ἐν πνεύματι λαληρείας λαμπράσης, ἔδει τῷ κόσμῳ λαμπροτέρων κριτῶν, εἰσκέκληνται πρὸς τοῦτο λοιπὸν οἱ Θεσπέσιοι μαθηταί· διὸ πρὸς τὴν Ἰουδαίων μῆτέρα τὴν Ἱερουσαλήμ φησίν· ἀντι τῶν

(1) Merito tenax sacrae antiquitatis ecclesia conservat adhuc in ritualibus libris et in quotidiana praxi sollemnes has inter administrandum baptismum proclamationes.

(2) Peregrinam codicis alex. nunc vat. lectionem Ἐσεβῶν pro ἔσωθεν non habet in suo commentario Cyrillus. Fuit certe facilis vocabulorum haud valde dissimilium inter se commutatio.

πατέρων σου ἐγεννήθησαν υἱοί. τούτέστι τὴν τῶν πατέρων τάξιν διέλαχον πρὸς δὲ τὸν κύριον, καλασθήσεις αὐλοὺς ἄρχοντας· ὁ καὶ ἐξέβη ἄρχοντας γὰρ πεποιήμεθα, καὶ κριτὰς ἐσχίκαμεν οἰκουμηνικοὺς τοὺς ἁγίους μαθητὰς, ἂν ταῖς ὑποθήκαις καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ λαλεῖται μυστήριον· ἐπεὶ περ εἰσὶν αὐτοὶ καὶ ταμίαι τοῦ σώζοντος λόγου, καὶ τῶν πρακτέων εἰσηγηταί, τὸ μὲν κίβδηλον ἀποκρίνοντες, τὸ δ' ἀφέλιμον συμβουλευόντες· οὐκοῦν οὕτως συνακλίβον οἱ υἱοὶ ἀπὸ πατέρων σου γεννήσονται.

Ἐκτίσεν ὁ Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάξας τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα· ἐκ τούτων τε καὶ ἐκείνων τὸ τῆς ἐκκλησίας νοεῖται πλήρωμα· φασὶ δὲ οὖν πρὸς αὐτὴν οἱ προφῆται ἀπὸ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν σοι υἱοί· εἰκόνασι δὲ διὰ τούτων τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὴν καὶ εὐαγγελιστῶν ποιεῖσθαι μνήμην· ἦσαν μὲν γὰρ πατέρες τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς Ἀβραάμ τε καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ μετ' ἐκείνους πατριάρχαι τὴν καὶ προφῆται· ἐπεὶ δὲ δὲ θεὸς ὢν κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν, κεχειροτόνηται παρ' αὐτοῦ τῆς ἐκκλησίας πατέρες, καὶ ἐν τάξει γεγονάσι τῶν πρώτων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· ὅτι γὰρ ἔθνων τε καὶ Ἰουδαίων πατήρ ἦν ὁ θεσπέσιος Ἀβραάμ, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν; τοῦ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ, κατὰ σάρκα γέγονε πατήρ· τοῖς γε μὴν ἐξ ἔθνων, δι' ἐπαγγελίας· εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν, ὅτι πατέρα πολλῶν ἔθνων τέθεικά σε· ἠκολούθησαν γὰρ τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ δικαιοθέντες ἐκ πίστεως· καὶ ἐπειδὴ γεγονάσι πιστοὶ, κυλολόγησαν σὺν αὐτῶ· ἐν τάξει δὲ οὖν πατέρων τέθεινται τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ πάνσοφοι μαθηταί· ἐστὶ γοῦν [ἀληθὲς τὸ τοῦ Παύλου, ὥστε καὶ] μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης ὡς τέκνοις ἄνω τὴν καὶ κάτω τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι διαλέγεται.

18.

Μνησθήσονται τοῦ ἐνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ.

1. 1. 244. 1

Εἰ γὰρ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπηλλάχθησαν πραγμάτων, ἔτι διαμένονται καὶ οὕτω Χριστοῦ, βίβλοις τὴν ἱεραῖς ἐναπέθεντο τὰς μυσταγωγίας, καὶ εἰς δεῦρο κηρύττουσι θεὸν αὐτόν.

ΨΑΛΜΟΣ μέ.

Διὰ τεῦτο εὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταρασσεσθαι τὴν γῆν.

Κἂν εἰ πᾶσα, φησί, ταραχθεῖη καθ' ἡμῶν ἢ γῆ, τοῦτέστιν οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ, κἂν εἰ τοσαῦτα πῶς ἰσχύσειαν οἱ παρ' ἡμῶν κηρύγμασιν τὴν ἑαυτῶν σκαιότητα κατεξανιστᾶν ἐθέλοντες, ὥστε καὶ ὄρη δύνασθαι μεδιστᾶν, καὶ εἰς θάλασσαν ἐμβαλεῖν, ἀλλ' ἡμῖν εἰς ἐπικουρίαν ἀρκέσει ἡ παναλικῆς δεξιὰ, καὶ θορύβου πέρα λιθεῖσα παντὸς τοὺς ἀνακειμένους θεῶν καὶ τὰ ἀνέντη καταλειαίνουσα, καὶ τὰ δυσχερῆ μεδιστᾶσα πρὸς εὐχέρειαν, καὶ βάσιμον ἀποφαίνουσα ἡρμένον ὑψοῦ, καὶ τὴν τῶν ὑπερηφάνων ὄφρυν καταφέρουσα.

Ἦχησαν καὶ ἐταράχθησαν τὰ ὕδατα αὐτῶν, ἐταράχθησαν τὰ ὄρη ἐν τῇ κραταιότητι αὐτοῦ.

Ὑδατα δὲ ἠχοῦντα καὶ ταραπτόμενα νοήσεις τὴν τῶν ἔθνων πληθύν. οὕτω γὰρ εἶωθεν ἡ θεόπνευστος γραφὴ ταῦτα καλεῖν. οὕτω γὰρ που φησί καὶ περὶ τῆς Νινευῆ, ὅτι Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς· ἔφη δὲ τις καὶ ἕτερος τῶν ἀγίων προφητῶν· τάδε λέγει κύριος κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, ἀντὶ τοῦ ἔθνων· βεβασίλευκε γὰρ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη Χριστός. - Ἀλλὰ καὶ τὰ ὄρη, φησὶν, ἐταράχθησαν ἐν τῇ κραταιότητι αὐτοῦ· ὄρη δὲ φησὶ τοὺς τῶν ἐν κόσμῳ τάχα που φανερωτέρους, καὶ ἐπὶ κενοῖς δοξαρίοις * φρονοῦντας μέγα· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐταράχθησαν καὶ κατεξανίστησαν τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν· ἠδίκησε δὲ αὐτοὺς οὐδὲν ὁ ἀλιτήριος σατανᾶς· οἱ γὰρ ἐν ἀρχαῖς τοῖς ἀγίοις ἐπιπηδῶντες μυσταγωγοῖς. . . τῆλα τὴν ἐν Χριστῷ, καὶ Ἰῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων γεγόνασιν ἐρασιαί· ὃ δὴ καλεθαύμανεν ὁ μακάριος Δαβίδ· ἔφη γὰρ· τοιαύτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου.

Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ.

Ὅτι δὲ πόλιμος καὶ ὁ Χριστὸς ἀνομάσθη πλεισταχοῦ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, οἷδέ που πάντως ὁ φιλομαθής· ἔφη μὲν γὰρ αὐτὸς περὶ ἡμῶν δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν· “ ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἔθνων. ,, εὖ δὲ δὴ σφόδρα τὸ ἐκκλίνω φησὶν· ἦν μὲν γὰρ ἡ πορεία, φησὶν, ἥτοι ἡ ὁδὸς αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ ἀπεώσαντο τὴν πίστιν, καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ ναμάτων τὴν μέθεξιν οὐδενὸς ἠξίωσαν

v. 3.

K. f. 91.
I. f. 246.
Κυρίλλου καὶ
Βασιλείου.

v. 4.

B. f. 175.
I. f. 246. b.E. f. 84. b.
I. f. 246. b.
Κυρίλλου καὶ
Βασιλείου.* al. cod. ἐπι
δόξη κενῶ.

v. 5.

I. f. 247.

λόγου, ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως ἐκκέκλικεν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐθ-
νῶν κεκλημένους, καὶ γέγονεν ἡμῖν ποταμὸς εἰρήνης καὶ χεῖμαρρος
ἱπικλύζων. - Ἠγάσεν τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ ὁ ὕψιστος· σκῆνωμα δὲ οὐ-
δὲν ἤπτον αὐτὴν εἶναι φασὲν τὴν ἐκκλησίαν· καλοικεῖ γὰρ ἐν ἀγίοις *
καὶ ὁσίαις ψυχαῖς, ἀγίας αὐτὰς ἀποφαίνων, διὰ τοῦ μετόχου ἀπο-
τελεῖν τοῦ ἀγίου πνεύματος.

v. 6.

Βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τὸ πρὸς πρῶτῳ πρῶτῳ.

B. 4. 176.
L. 1. 248.
E. 1. 193. h.
Κατάλλων καὶ
Διόργου

Ἐπειδὴ ἐρῦρου βαθείας ἢ ἀνάσσις κυρίου, αὐτὴν καλεῖ τὴν βοή-
θειαν· βοηθεῖται ἢ πόλις τοῦ Θεοῦ ἐγγυζούσης ἡμέρας. Ἐτέρα δ' ἐστὶν
γραφή ἢ λέγουσα, βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τῷ προσώπῳ· σώζει γὰρ αὐ-
τῆς τὸ κάλλος ἀτραλιόν τε καὶ ἀπαράφθορον, τὸ νοητὸν δηλονότι, ὅταν
ταραχὴν δέξηται ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων· ἕως μὲν γὰρ ἀδιάβλητον ἔχει
τὴν πίσιν ἐν ἑαυτῇ ψυχῇ, καὶ τοὺς ἐξ ἀπάσης ἀρείης ἀραῖσμοὺς ἑαυτῇ
περιτίθεισιν, κάλλος ἔχει τὸ νοητὸν, ᾧ καὶ αὐτὸς ἐπιγάννυται Χρι-
στός· παρενεχθεῖσα γε μὴν τοῦ εἰκότος, παραχρήμα τὸ εἰδεχθὲς καὶ
ἀτερπὲς ἔχει ἀλλ' οὐ πείσειται τοῦτο, φησὶν, ἢ ἐκκλησία, σώζει γὰρ
αὐτῆς τὸ κάλλος· πρόσωπον δὲ νοηθεῖεν ἂν ἐκκλησίας οἱ ἡγούμενοι
αὐτῆς, οὓς καὶ νευροὶ συντόμως πρὸς τὸ δύνασθαι ἀντιλαμβάνεσθαι
τοῦ κηρύγματος.

v. 8.

Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ.

A. 1. 258. h.
1

Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο καὶ καθ' ἕτερον ἐνδέχεσθαι τρόπον, οὐκ
ἂν ἀμοιρήσειεν ἐννοιαὶν ἀγαθῶν μεθ' ἡμῶν γὰρ γέγονεν ὁ τῶν δυνά-
μεων κύριος, ὅτε γέγονεν καθ' ἡμᾶς, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχή-
ματι εὐρεθεῖς ὡς ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Ἐμμανουὴλ ἀνόμα-
σται, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· τότε γὰρ ἡμῶν ἀν-
ελάβετο καὶ σέσωκε κεικινδυνευκότας· ἀπήλλαξε γὰρ ἀμαρτιῶν καὶ
φθορᾶς, καὶ τοῦ καταδυναστεύεσθαι παρ' ἐχθρῶν αἰσθητῶν τε καὶ
νοητῶν εἶδεν οὖν ὁ Δαβὶδ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν· εἶδε τὸν ἐκ παρ-
θένου γεννηθέντα Ἐμμανουήλ· καὶ διὰ τοῦτο προφητικῶς ἐβόα· κύριος
τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· δεικνύς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τοῖς ἀγίοις προφή-
ταις καὶ πατριάρχαις ἐμφανισθεῖς. Ἀντιλήπτωρ ἡμῶν, φησὶ, οὐχὶ
ἄλλος Θεὸς παρὰ τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν παραδιδόμενον, ἀλλ' ὁ Θεὸς
Ἰακώβ, ὃ ἐν τῷ χρηματισμῷ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Θεράποντα διαλεχθεῖς·
ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ.

Ἴδτε τὰ ἔργα τοῦ κυρίου, ἃ ἔδειξε τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς.

Πλεῖστα γὰρ ὅσα γέγονε τὰ τερατουργήματα λαμπρά τε καὶ διαβήτα, καὶ οὐ τί που κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσιν ἐγνωσμένα τοῖς ἐπὶ γῆς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τῶν ἁγίων ἱερουργῶν, οἱ πᾶσαν φοιτῶντες τὴν ὑπ' οὐρανῶν, τὴν ἀξιάγαστον δύναμιν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Χριστοῦ κατέστησαν ἑναρξῆ, τοῦτο μὲν τὰ δι' αὐτοῦ γεγονότα λέγουσιν, τοῦτο δὲ καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καθορσοῦντες· εἰ δὲ δή τις λέγοι χοῖται μαθεῖν τοὺς ἐξ ἔθνων καλουμένους τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ, τοῦτέστιν τὴν ὀρωμένην κτίσιν, πολὺ λίαν ἔχουσιν τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ τερατουργίας οὐ μακρᾶν, ὥστε εἰδέναι σύμπαιτας ὅτι τῶν ὅλων ἐστὶ δημιουργὸς, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος.

ΨΑΛΜΟΣ μς'.

Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορέ.

Διακονοῦσι τινὲς τοῖς υἱοῖς Κορὲ ἱεροψάλται πάντως που, οἱ δὲ καὶ ἀναφέρουσιν τὴν λιτὴν ἐπιγέγραπται γοῦν ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορὲ, οὐχ ὡς ὑπὲρ γε πάντως ἐκείνων γενομένης τῆς ᾠδῆς, ἀλλ' ὡς δι' αὐτῶν ὑπηρετεῖν τεταγμένων τῇ ἀναφορᾷ τῆς ᾠδῆς· ἐστὶ δὲ τῶν ἁγίων ἀποστέλων τὸ πρόσωπον, ὡς ἤδη κεκελευσμένων μαθηεῦσαι μὲν πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίσειν τὲ αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἐπειδὴ δὲ πλείστων ὄσων αὐτοῖς καὶ μεγάλων ἀγαθῶν προμνήστρια γέγονεν ἡ πίστις, κέκληται γὰρ δι' αὐτῆς εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ, εἰς μέθεξιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, θείας τὲ φύσεως γεγονάσι κοινωνοὶ, καὶ τὴν τῶν ἐξ οὐρανοῦ χαρισμάτων πεπλοικήκασιν χάριν, καὶ τῆς ἰῶν ἁγίων ἐλπίδος γεγονάσι κοινωνοὶ, ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως πανηγυρίζειν αὐτοῖς ἐπιτάττουσι λέγοντες·

Πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ.

Τὸ δ' αἴτιον τῆς πανηγύρεως, ὅτι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐγνωσθη Χριστὸς τοῦτο ὑπάρχων, ὅπερ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν, βασιλεὺς δηλονότι, καὶ Θεὸς ὕψιστος τὲ καὶ φοβερός, βασιλεὺς δὲ τῶν ἔθνων οὐκ ἀρχὴν ἔχων καὶ τῆς βασιλείας, ὅτε κειράτηκεν αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι κύριος ὢν τῶν ὅλων καὶ βασιλεὺς ὡς Θεός, ὑπὸ σκῆπτρα τέθεικε τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας καὶ αὐτὰ, τῆς τῶν πάλαι κρατούντων πλεονεξίας ἐξελών. - Ἐπινίκιος ῥοδή ἐστὶν ὁ ψαλμὸς ὡς οὖν πεπτωκυῶν τῶν ἀν-

τικειμένων δυνάμεων, ἄδειν τὰ ἔθνη παρακελεύεται· ἀλαλάξουσι δὲ ὡς νικήσαντες ἐν Χριστῷ.

Ἐπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, τὴν καλλονὴν Ἰακώβ ἣν ἠγάπησεν.

Δοκεῖ γε μὴν ἑτέροις τὸ ἐπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, καὶ ἑτέρως χρῆναι νοεῖν· λαοὺς γὰρ δὴ καὶ ἔθνη τὰ ὑπὸ πόδας ἀγίων αὐτόν τε τὸν σατανᾶν καὶ τὰς σὺν αὐτῷ πονηρὰς δυνάμεις εἶναι φασί· περὶ ὧν ἔφη ὁ Χριστός· “ ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ,, καταβαυμάζουσι δὲ καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος φιλοτιμίαν, ὅτι ψήφω δικαίᾳ Θεοῦ πάντα τὰ γέρα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἐκείνοις ἐπηγγελμένα παρὰ Θεοῦ, δέδοται μᾶλλον τοῖς ἐξ ἔθνῶν, ἅτε δὴ προσηκαμένοις τὴν πίστιν, καὶ ἐπεργασίαν τὸν εὐεργέτην· καὶ γοῦν περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κηρύγματος εἰρηλαί που πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ παρὰ τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν· “ ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαλήσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν, καὶ ἀναξίτους ἑαυτοὺς κρίνετε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ κύριος· ,, χαίρουσι τοίνυν ὡς λαβόντες παρὰ Χριστοῦ τὸ εἶναι κληῖρος αὐτοῦ, καταλογισθῆναι δὲ ὡς περὶ καὶ ἐν τῇ καλλονῇ Ἰακώβ· πάλαι μὲν γὰρ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ πεπαρόνηκεν εἰς Χριστόν, ἐξώσθη τοῦ εἶναι κληῖρος αὐτοῦ· σεσαγήνευται δὲ διὰ πίστεως τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς, καὶ ἀνεκομίσθη παρὰ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι σχοίνισμά τε καὶ κληῖρος αὐτοῦ· καὶ κατ’ ἕτερον δὲ τρόπον νοήσεις, ὅτι πρὸς τῇ τῶν ἐθνῶν πληθύνει, καὶ αὐτόν ἐσχίκασιν ὑπὸ πόδας τὸν Ἰακώβ, ἥτοι τοὺς ἐξ αἵματος Ἰακώβ· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἅπας πεπίστευκεν Ἰακώβ, ἀλλ’ οὖν ἡ καλλονὴ παντὸς τοῦ λαοῦ δεδράμηκεν εἰς τοῦτο, ἵνα νοῆς τὸ κατὰ λείμμα· ἐννοεῖν γὰρ ἀκόλουθον, ὅτι τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης οἱ συνετώτεροι πεπιστεύκασιν εἰς Χριστόν, ἐκ τε νόμου καὶ προφητῶν τὸ περὶ αὐτοῦ συνέντες μυστήριον· καὶ δι’ ὧν ἔφη τε ὁμοῦ καὶ τεθαυματούργηκεν ὁ Χριστός· καὶ γοῦν ὁ μὲν Φίλιππος ἔφη τῷ Ναθαναὴλ· “ ὃν ἔγραψεν Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται, εὐρήκαμεν Ἰησοῦν υἱὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ. ,, εἶτα πρὸς ταῦτα ἐκέινος· “ ἐκ Ναζαρέθ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; ,, ἅμα γὰρ ἀκήκοεν τὴν Ναζαρέθ, καὶ εἰς ἀρχὰς ἀνε-

πήδα τῆς ἐπὶ Χριστῷ γνώσεώς τε καὶ ἀκριβείας ταύτην εἶναι φαρὲν τὴν καλλονὴν Ἰακώβ· οἱ γὰρ οὕτω διατεθέντες, καθ' ἃ καὶ αὐτὸς ὁ Ναθαναὴλ ὁ ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, καὶ ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἦν, εἰκότως ἀν λέγοιντο καλλονὴ τοῦ Ἰακώβ, καὶ δὴ καὶ ἠγαπήσθαι παρὰ Θεοῦ, οἱ δὴ καὶ ὁμοῦ τούτοις ὑπετάχθησαν τοῖς ἀγίοις μυσταγωγοῖς.

Ἄνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν κ. τ. λ.

v. 6-7.

Συγχορευτὰς ἀποφαίνουσιν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγίων ἀγγέλων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μίαν ὥσπερ ἀρμουςαμένους τὴν λύραν, εὐρυθμόν τε καὶ εὐήχον ἀνακρούειν μέλος, χαίροντας ὅτι τὴν καθ' ἡμᾶς πληρώσας οἰκονομίαν ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν· ἀπαρχή τις ὥσπερ ἀνθρωπότητος γεγονώς ἀνανεωθείσης εἰς ἀφθαρσίαν· καὶ τοῦτο γὰρ ἐν Χριστῷ πεπλουτήκαμεν· ψάλατε δὴ οὖν φησὶ καὶ ἔτι ψάλατε, καὶ ἀκατάληκτον ποιεῖσθε τὴν ὑμνωδίαν· ἀνέβη γὰρ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, καὶ ὁ κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος· οὐχ ἕτερος ἂν ὁ Θεός, καὶ ἕτερος κύριος, ἀλλ' εἷς τε καὶ ὁ αὐτός· ἔψεται γὰρ πάντως τῷ εἶναι Θεὸν ἢ τῆς κυριότητος δόξαν· καθάπερ ἀμέλει καὶ τῷ κατὰ φύσιν ὄντι κυρίῳ, τὸ εἶναι Θεόν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀλαλαγμοῦ ποιεῖται μνήμην καὶ σάλπιγγος φωνῆς, εἰς ἐννοίας ἀνιμν τοιαύτας οἱ τὰ Χριστοῦ φρονοῦντες καὶ λέγοντες· ἀνέβη μὲν γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ἦν τοῖς ἐν οὐρανῷ πνεύμασιν θέαμα ξένον Θεοπρεπεῖ δόξῃ διαπρέπων ἀνθρωπος, καὶ ἐν ὑπεροχαῖς ὁράμενος ταῖς ἐπέκεινα λόγου· ἦν οὖν ἀναγκαῖον μυσταγωγεῖσθαι παρὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος τὰς ἀνω δυνάμεις, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν ἀνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· ταύτη τοι καὶ προσέταττεν αὐτοῖς αἶρειν τὰς ἀνω πύλας· καὶ μὴν τὸ εἰδέναί σαφῶς, τὸν ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς ἀναφοιτῶντα Θεὸν εἰς τὴν αὐτῷ καὶ μόνῳ πρέπουσαν καὶ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσαν δόξαν· ἔφασκε γὰρ, ὅτι ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· ἐρομένων δὲ τῶν ἀνω πνευμάτων ἢ καὶ ἐνδοιαζόντων ὑπὸ γε τοῦ μὴ εἰδέναί σαφῶς τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ἐμάνθανον ὅτι κύριος ἦν τῶν δυνάμεων, καὶ κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ· γράφει δὲ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· “ ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἢ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων ἣν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ „ ἐδιδάσκοντο τοίνυν

I. I. 252. b.

ἀλαλάζειν αὐτῷ καὶ δυνάμεις αἱ νοηταί, καὶ οἷά τινος σάλπιγγος ἢ καὶ διαπεύσιος ἢ διὰ τοῦ πνεύματος ἀποκάλυψις ἐν αἰθαῖς ἦν, ἵδὲ βαθὺ τῆς ἐκαιθροπῆσεως μυστήριον ἐκκαλύπτουσα· ἦν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς ἀνω πνεύμασιν συναλαλάζειν τοὺς σεσωσμένους, ψάλλειν τε διηνεκῶς, καὶ ἀκαίρυνεστον αὐτῷ προσάγειν τὴν ὑμναδίαν· πλὴν τὸ ἀνέβη λέγοντες, διδάσκουσιν ὅτι κατέβη· συνιεὶς γὰρ οὕτως καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος φησί· “ τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστὶν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; καὶ πάλιν· ὁ καταβάς, αὐτός ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. ,,

Ἵτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεὸς, ψάλατε συνετῶς.

Οὐκ ἐπὶ μόνῃς τῆς Ἰουδαίας θεὸς τὲ καὶ βασιλεὺς ὑπάρχων ὁ υἱὸς γνωρίζεται, ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ ἐν πάσῃ τῇ γῆ· ὑποδεδράμηκε γὰρ τῆς ὑπ’ αὐτῷ βασιλείας τὸν ζυγὸν ἢ πολλὴ καὶ ἀμέτρητος τῶν ἔθνων πληθὺς τῶν ἀνὰ πᾶσαν ὄντων τὴν ὑπ’ οὐρανόν· ψάλατε δὴ οὖν συνελῶς, τοῦτέστιν ἁγιοπρεπεῖ· συνέσει χρώμενοι, καὶ συνιέντες ὀρθῶς τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· νοῦ γὰρ καὶ καρδίας δεῖται σοφῆς· οὕτω γὰρ που καὶ ὁ προφήτης φησί· “ τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; καὶ συνετὸς, καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; .. οἶμαι δὲ δεῖν καὶ καθ’ ἑτέραν ἔννοιαν τοῖς προκειμένοις προσβαλεῖν· ψάλατε γὰρ δὴ καὶ δοξολογεῖτε· βεβασίλευκε γὰρ ὁ θεὸς συνελῶς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη· τὸ δὲ συνελῶς, ἀντὶ τοῦ μετὰ σοφίας, καὶ ἀπορρήτου τινὸς οἰκονομίας· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς σοφίας ἔμπλεων τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

Ἵ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ.

Θρόνον ὀνομάζει θεοῦ τὸν οὐρανὸν ἢ θεόπνευστος γραφή· καὶ οὐχ ἵνα τί νοώμεν σαμαλικόν, οὐ γὰρ ἐν τάξει τῇ καθ’ ἡμᾶς τοῦ θεῖου, ἀσώματον γὰρ καὶ ἀπερινόητον παντελῶς· διὰ δὲ τοῦ θρόνου τὴν βασιλείαν ἔθος ὀνομάζειν αὐτῇ· ὅταν οὖν θρόνον ἔχειν λέγηται τὸν οὐρανόν, ἰστέον ὅτι τὴν κατὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἀρχὴν διὰ τούτου νοεῖσθαι πρέπει· γεγόνασι δὲ θρόνος αὐτοῦ καὶ οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν, οἳ καὶ εἰσὶν ἅγιοι, ὅτε δὲ καὶ ἀπόνηψιν μὲν ἐσχηκότες τῶν ἡμαρτημένων, κατανεχρισμένοι δὲ τὰς καρδίας τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι· γεγόνασι δὲ οὕτω καὶ τῆς θείας φύσεως αὐτοῦ κοινωνοί· ὅτι τοίνυν ἐπανεπαύσατο καὶ ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, χαίροντες οἱ πνευμαλοφόροι καὶ τοῦτο φασίν· ὅτι κάθηται ἐπὶ

Ὁρόνου ἀγίου αὐτοῦ, τούτέστιν ἐπαναπαύεται τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις, καὶ ἔστιν ἐν ἡμῖν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν τοῖς ἀνω πνεύμασιν· εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις διὰ τοῦ θρόνου τὸ ἰδρυμένον καὶ ἀκατάσειστον παντελῶς τῆς Χριστοῦ βασιλείας σημαίνεσθαι, συνήσει καὶ οὕτως ὀρθῶς διηνεκῆς γὰρ ἡ βασιλεία Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας πέμπεται· οὐ γὰρ ἔσται τέλος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνήν.

Ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ Ἀβραάμ, ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ
τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν.

v. 10.

Ἐοίκασιν ἐν τούτοις ἢ τὴν ἑαυτῶν ἀνάρρησιν καταδηλοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ἡγοῦν ὡς ἐν τάξει προφητείας τὴν τῶν ἐσομένων μετ' αὐτῶν ποιμένων ἀγίων πληθὺν ὑπομένειν· ἀρχόντες γὰρ γεγονόασιν λαῶν πρῶτοι μὲν αὐτοὶ, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ καθ' ἑξῆς ἕτεροι πλεῖστοι τε ὄσοι καὶ σοφοὶ, καὶ τῆς αὐτῶν εὐσεβείας κατόπιν ἵνα σπουδάζοντες, καὶ τὸ θεῖον τε καὶ ἀγγελικὸν περιαγγέλλοντες κήρυγμα τοῖς ἀπανταχοῦ· οὗτοι δὲ οὖν συνήχθησαν, τούτέστι συνῆλθον ἦτοι συνέβησαν εἰς ὁμοπιστίαν τε καὶ ὁμοφυχίαν, προσθεῖν δ' ἂν ὅτι καὶ ταυτοπέπειαν· εἰς γὰρ κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, καὶ εἰς ὁ παρὰ πάντων ἐστὶ λόγος ἐπὶ Χριστῶ τῶν συνιέντων ὀρθῶς τὸ ἐπ' αὐτῶ μυστήριον· εἰ δὲ παρασημαίνουσί τινες καὶ παρευθύνουσι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν τοιούτων ἡμῖν ὁ λόγος, οἷς καὶ σύνεστιν ὁ Χριστός· καὶ οὐ πρόσφατος ὑπάρχων θεός, ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτός ὁ καὶ τοῦ προπάτορος Ἀβραάμ· οὕτω συνήχθησαν οἱ ἀρχόντες, οἱ περὶ ὧν ἀρτίως γέγονεν ἡμῖν ὁ λόγος μετὰ τοῦ θεοῦ Ἀβραάμ. Ὅτι δὲ γεγονόασιν ἐπίσημοι καὶ ἀπόβλεπτοι τοῖς ἀπανταχοῦ, Χριστοῦ νέμοντος αὐτοῖς τὸ εἶναι τοιούτους, διασαφοῦσι λέγοντες ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ, τούτέστιν οἱ πνευματικὴν ἔχοντες εὐανδρίαν, οἱ εὐσθενέστατοι μαχηταί, οἱ ταῖς τοῦ διαβόλου δυσήροπιας ἀντιλαττόμενοι, καὶ ταῖς ἰῶν φλυαρούνην κενοφωνίαις ἀντανιστάμενοι, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν· τούτέστιν οὐ χθαμαλοὶ καὶ ἀσημοὶ καὶ ἀπερρίμμενοι νοηθεῖεν ἂν, ἀλλ' οἷον ὑψοῦ βεβηκότες κατὰ ἀρετὴν, καὶ ἀνωκισμένην ἔχοντες ζωὴν, καὶ οὐ βάσιμον τοῖς πολλοῖς· ἢ τάχα που καὶ τὸ ἐπῆρθαι λέγειν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, κατασημαίνειν τὸ νοῦν ἔχειν αὐτοὺς οὐ τοῖς ἐπιγείοις ἐμπεπηγότα πράγμασιν, ἀλλ' ὑπερορῶντα ἰῶν σαρκικῶν, καὶ ἀνω βλέ-

B 1 10

πεντα, διά τοι τὸ βούλεσθαι δογματικῆς εὐτεχνίας καὶ πρακτικῆς ἀσπειότητος εἰς λῆξιν ἐλθεῖν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ μζ'.

v. 2.

Μέγας κύριος, καὶ αἰνετός σφόδρα ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ἔρει ἀγίῳ αὐτοῦ.

B. f. 181.

L. f. 125.

its col.

Μέγας δὲ κυρίως*, ἅτε δὴ καὶ ἐκ μεγάλου γεγεννημένος τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς· ἔφη γὰρ ὅτι ὁ πατήρ ὃς δέδωκέν μοι, πάντων μείζων ἐστίν· εἰ γὰρ κενώθηκεν καθ' ἑτέρων ἢ κλησίς, καὶ τίνες εἴρηνται μεγάλοι καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς πνευμάτων, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' οὖν κατὰ μέθ-
εξιν καὶ μίμησιν τοῦ κυρίως τὸ καὶ ἀληθῶς καὶ φύσει μεγάλου, κε-
κερδάνασι καὶ αὐτοὶ τὴν ἐπωνυμίαν. - Οὐκέτι ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν μόνον μέγας ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ ὅρος τὸ ἡγιασμένον, ἡγουν τὴν ἐκ-
κλησίαν διὰ τὸ ὑψηλὸν τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων.

v. 3.

Εὐρίζων ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς, ἔρη Σιών τὰ πλευρὰ τοῦ βορρᾶ.

A. f. 177. f.
B. f. 181.
L. f. 125. f.
its col.

Καὶ ἀγαλλίαμα δὲ τυγχάνει πάσης τῆς γῆς· οὕτω δὲ αὐτὸν ἐτέ-
ραθί που καλιωνόμασε λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· τὸ ἀγαλλιάμα μου
λύτρωσαί με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με· [εὐφρο]σύνη γὰρ καὶ ἀγαλ-
λίαμα, καὶ τῆς ἀνωτάτω θυμηδίας ὑπόθεσις τοῖς ἀνά πᾶσαν ἐστίν
τὴν γῆν Χριστός, πᾶσαν ἡμῖν κατήφειαν ἐξιστάς, καὶ περιστέλλων
τὸ δάκρυον, κατὰ γε τὴν Ἰσαίου φωνήν· ἔφη γάρ· ὅτι κατέσπινεν ὁ
θάνατος ἰσχύσας, καὶ πάλιν ἀφεῖλεν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπὸ παν-
τὸς προσώπου καὶ ὅπως ἀγαλλίαμα τυγχάνει πάσης τῆς γῆς, σα-
φῶς εἴρηται. (1)

I. f. 257.

Ἐπισημῆνασθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως ἀμ-
νὸν ἐκέλευε σφάζεσθαι ἐκ πλαγίων τοῦ θυσιαστηρίου βλέποντα πρὸς
βορρᾶν ὑποδικλοῦντος τοῦ τύπου ὅτι... γῆν ὁ Χριστός εἰς τὰ βορρᾶια
τῆς οἰκουμένης τετράψεται μέρη, καὶ ἐπ' αὐτὰ χωρήσει λοιπὸν, καὶ
αὐτοῖς χαριεῖται τὴν ἐποπτείαν, κατὰ γε τὸ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον·
“ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα ἀποβλέπουσιν. „

(1) Heic in aliquot vatt. codicibus subsequitur tributa Cyrillo interpretatio verborum (v. 3.) τὰ πλευρὰ τοῦ βορρᾶ; verumtamen eadem totidem verbis legitur in Eusebii edito commentario apud Montfauconium p. 201; ideoque a nobis omittitur; sive error apud codices sit in nomine Cyrilli, sive aliter. Nam certe locus iam publice extat. Ceterum mendose scribitur in citato Eusebii libro λέγοντα τὸν ὑποκείμενον *ollam subiectam* ex Hierem. I. 13, nec non etiam in eiusdem Eusebii quodam codice vat. quem inspexi. Nam vera lectio tum in fragmentis Cyrilli, tum in codice alex. vat., tum passim apud veteres est *ὑποκαίμενον succensam*. Quamobrem sic est emendanda Montfauconii editio.

Ὁ Θεὸς ἐν ταῖς βάρειν αὐτῆς γινώσκειται.

v. 1.

Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· βάρεις ἄνομιάσαι φαμέν τοὺς ἐπισήμους μάλιστα τῶν πύργων, οἵπερ ἂν εἶεν ἐν τειχῶν περιβολαῖς· οὐδὲν οὖν ἄρα ἀπεικός, ἅτε δὴ πόλεως ἅπαξ τῆς ἐκκλησίας ἄνομιασμένης, βάρεις αὐτῆς εἶναι λέγειν τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, ἤγουν τοὺς καθάπαξ κατὰ καιροὺς τῶν ἀγίων ἐκκλησιῶν διδασκάλους καὶ μυσταγωγούς· οὗτοι πύργων δίκην ὑπερανεστήκασιν τῶν ἄλλων, καὶ εἰσὶν ἐπισημότεροι, καὶ οἷον ἔρεισμα τοῦ παντὸς Ἰῆς ἐκκλησίας σώματος· ἐν ταύταις δὲ οὖν ταῖς βάρειν πᾶς ὅστις ἐστὶν εἰς εὐσθένειαν ἐπιγινώσκειται Χριστός, ὅταν ἀνιλαμβάνηται αὐτῆς, δῆλον δὲ ὅτι τῆς ἐκκλησίας . . ἀνωτάτω διανέμων αἰεὶ ἰοῖς προεσηκόσιν αὐτῆς, καὶ δὴ καὶ ἀμείνους ἀποφαίνων αἰεὶ πανταχοῦ τῶν ἀνθεστηκότων· δῆλον ἂν εἴη δῆπουθεν παντὸς ἀξίων λόγου τὴν ἐκκλησίαν. Ἰστέον γε μὴν κἀκεῖνο πρὸς τούτῳ· βάρεις γὰρ εἶναι λέγουσιν οὐ ἰοὺς ἐν ἰοῖς ἰείχεσι πύργους μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τινα τῶν πλοίων εἶ καὶ ἐντέχνως διηρητισμένα· παρεικαστέον δὲ πάλιν καὶ τούτοις αὐτοῖς τὰς τῶν ἀγίων κεφαλὰς, διὰ τοι τὸ πανταχοῦ μονονουχὶ διαπλεῖν, καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας φόρτον διακομίζειν τοῖς ἀπανταχοῦ· ὁποῖός τις ἦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἀπὸ Ἱερουσαλήμ μέχρι ἰοῦ Ἰλλυρικοῦ διατρέχων καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον ἰοῦ Χριστοῦ· ἔφη δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ἐν τῇ πλατεία καὶ εὐρυχώρῳ θαλάσσης πλοῖά τε διαπορεύεσθαι καὶ μὴν καὶ δράκοντα τὸν πεπλασμένον εἰς τὸ ἐμπαίζεσθαι πλοῖα . . ἱερῶν κηρυγμάτων διακομιστάς· δράκοντά τε τὸν ἐφεδρεύοντα αὐτοῖς σατανᾶν, ὃν καὶ νενικήκασιν οἱ πλοῖα χρηματίζοντες ἅγιοι, ἀντίληψιν αὐτοῖς τὴν ἀποχρῶσαν εἰς σωτηρίαν νέμοντος τοῦ Χριστοῦ· τὰ δ' ἄλλα τῷ πρώτῳ ὁμοίως.

Συτρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς.

v. 8.

Θαρσεῖς θαλάσσης· λέγεται δὲ μέρος Ἰῆς Αἰθιοπίας· καὶ Ταρσὸς ἡ πόλις, παρὰ Ἰωνᾶ Θαρσεῖς καλεῖται.

L. f. 126.

Καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἶδομεν, ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων,
ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

v. 9.

Συνέδραμον μὲν ὡς πολεμήσοντες οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροί· θεασάμενοι δὲ τῆς πολεμουμένης τὸ ἅμαχον κατεπλάγησαν, καὶ τοῦ πολεμεῖν καὶ βάλλειν παυσάμενοι, βοῶσι καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ

B. f. 182. b.
L. f. 260. b.
L. f. 126.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδώρου.

εἶδομεν τὰς γὰρ περὶ αὐτῆς προρρήσεις οὐ βουλόμενοι δέχεσθαι, δι' ἑαυτῶν ἐθεασάμεθα τὴν ἐκείνων ἀλήθειαν· πῶς δὲ λέγειν ἐδύναντο ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν, μὴ πιστοὶ γεγονότες; οἱ γὰρ θεὸν τε ὁμοῦ καὶ τῶν δυνάμεων κύριον ὁμολογοῦντες ὑπάρχειν αὐτὸν, ἰδρυμένην πάντως πρὸς τὴν πίσιν ἐν ἑαυτοῖς [ἔχειν σημαίνουσιν] ποῦ δὲ τὴν ἐπαγγελίαν εἶδον πληρωθεῖσαν, ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ τις ἐστὶν πόλις τοῦ θεοῦ; ὅσον διὰ τῆς πίστεως ἀκούομεν θεοῦ, ταῦτα διὰ τοῦ καθαροῦ βίου γινώσκομεν πεπιστευμένας, τὰς ἀποδείξεις διὰ τῆς ἀπαθείας λαμβάνουσας. Δείξας τῶν πολυεπίων τὴν μέλαβόλην, προλέγει λοιπὸν ὁποίοις χρῆσονται λόγοις οἱ τῆς σωτηρίας τελευχηκότες ὑμνοῦντες τὸν εὐεργέτην.

10-11.

Ἵπελάβομεν ὁ θεὸς τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ σου κ. τ. λ.

Τὸ ὑπελάβομεν ἐν τούτοις ἐκληπτέον ἀντὶ τοῦ εἰκάσαμεν, ἢ ἐνενοήσαμεν, ἢ διετέθημεν βεβαίως ἀραρότως, ὅτι τὸ ἔλεός σου πάντα τε καὶ πάντως ὑπάρξει τοῖς ἐν μέσῳ γεγονόσι τοῦ ναοῦ· οὐ γὰρ τοι φάμεν τοῖς ἀπίστοις ἔτι ἢ τῶν παρὰ θεοῦ χαρισμάτων ἐκνεμηθήσεται μέθεξις, ἀλλὰ τοῖς ἤδη πιστεύουσιν· εἴρηται γὰρ τοῖς ἀρχαιοτέροις, ὅτι “ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν, θαρσεῖτε. „ ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτου, ὅτι “ θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, οὐ σαλευθήσεται κατὰ τὸ ὄνομά σου ὁ θεός, οὕτως καὶ ἡ αἴνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς. „ Ὄνομα τὴν δόξαν ἔδος τῆς θεῖας λέγειν γραφῆ· ἐπεσθαι δὲ τῇ τοῦ θεοῦ δόξῃ τὴν περὶ αὐτοῦ φησὶν εὐφημίαν, ἀναλόγως τε καὶ εἰκότως· ὑμνεῖται γὰρ πρὸς ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ ἕψος τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ· τί γὰρ δὴ καὶ φάμεν ὑμνοῦντες αὐτόν; “ ὁ θεὸς τίς ὁμοιωθήσεται σοι; καὶ, τίς θεὸς μέγας, ὡς θεὸς ἡμῶν; σοὶ εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ, καὶ σὴ ἐστὶν ἡ γῆ· τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς σὺ θεμελίωσας· σὴ ἐστὶν ἡ ἡμέρα, καὶ σὴ ἐστὶν ἡ νύξ· σὺ κατηρτίσω ἥλιον καὶ σελήνην. „ καὶ ἀπλῶς ὡς θεὸν τῶν ἔλων καὶ κύριον ὑμολογοῦμεν αὐτόν. “ Δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιὰ σου. „ τεθαυμάκασι μὲν τὴν αἴνεσιν τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ τὴν ἐξ ἀπάσης αὐτῷ γινομένην τῆς γῆς, ὡς ἀναλόγως ἔχουσιν τῇ αὐτοῦ δόξῃ καὶ ὑπεροχῇ· θαυμάζουσι δὲ καὶ ἕτερόν τι πρὸς τούτοις· τὴν γὰρ τοι τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς δεξιάν πλῆρη φασὶν εἶναι δικαιοσύνης ἢ τοι δικαιοκρισίας· τίς δ' ἀννοεῖτο πρὸς ἡμῶν ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, πλὴν ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ὁ ἐξ αὐτοῦ πεφηνῶς μονογενῆς θεοῦ λόγος; αὕτη ἡ μεγάλη καὶ

ὑπερφυῆς καὶ πάντων ἐπέκεινα δεξιά τοῦ πατρὸς δικαία ψήφῳ τὸν ἀλιτήριον σατανᾶν ἀπεσόβησε μὲν τῶν ἐπὶ τῆς . . πάλαι κεκρατημένους καὶ πεσόντας ὑπ' αὐτῶ· δεδικαίωσε γὰρ διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐλευθερώσας αἰτιαμάτων ἀγίους αὐτοὺς καὶ ἀμώμους προσεκόμισεν τῷ θεῷ καὶ πατρί· πιστώσεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ᾧδε λέγων “ νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω· καὶ γὰρ ἐὰν ὑψωθῶ, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. „ οὐκοῦν ἐφ' ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τεθαύμασται λίαν πρὸς ἀπάντων τῶν ἐθνῶν ἡ ἀξιάγαστος δεξιά τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὡς ἐπαμίνασα τοῖς ἡδίκημένοις, καὶ ἀναστήσασα τοὺς κατερραγμένους, καὶ φωτίσασα τοὺς ἐσκοτισμένους.

Εὐφρανθήτω τὸ ὄρος Σιών, ἀγαλλιάσθωσαν αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας.

Οἱ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν εἰς τὸ τῆς ἀληθείας διελάσαντες φῶς· χαίρουσι μὲν λίαν ἐπὶ γε σφίσις αὐλοῖς, ὡς ἡλεημένοι καὶ ἐν μεθέξει παντὸς γεγονότες καλοῦ διὰ τῆς θείας καὶ πανσθενοῦς δεξιᾶς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς· εὐκασι δὲ πως καὶ τῷ ἑτέρῳ συχαίρειν λαῶ, φημί δὴ τῷ Ἰσραὴλ, ὡς κληθησομένῳ κατὰ καιροὺς εἰς ἐπίγνωσιν τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ εἰς μέθεξιν χαρισμάτων ὧν ἐσχίκασι ἤδη προεισβαλόντες αὐτοί· τοῦτο δὲ καὶ προφητικὸς ἐμπεδοῖ λόγος “ μετὰ ταῦτα, φήσας, ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιζητήσουσιν κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν· „ εὐφραινέσθω δὴ οὖν φασὶ τὸ ὄρος Σιών, τοῦτέστιν ἡ Ἱερουσαλήμ, καὶ αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας ἕνεκεν τῶν κριμάτων σου, κύριε, τῶν ἀγαθῶν δηλονότι· θυγατέρες δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ νοηθεῖεν ἂν αἱ περὶ αὐτὴν τε καὶ ὑπ' αὐτὴν κείμεναι πόλεις. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· ὄρος μὲν Σιών τὴν ἐκκλησίαν λέγων Χριστοῦ· θυγατέρας δὲ αὐτῆς, τὰς ἐν αὐτῇ τετραμμένας τῶν ἀγίων ψυχὰς, ἧτοι τῆς ἐκκλησίας τέκνα, τῆς τὴν ἐν πνεύματι λαχούσης περιτομὴν, ἢ καὶ ἀμείνων ἐστὶ τῆς πρώτης καὶ ἀληθεστέρα· σκιά γὰρ ἦν νόμος, ἀλήθεια δὲ Χριστὸς, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ.

Κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτήν, δηγήσασθε ἐν ταῖς πύργαις αὐτῆς.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προσφωνεῖ ταῖς θείαις δυνάμεσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ φρουρήσαι, ὥστε πανταχόθεν αὐτὴν περιλαβεῖν καὶ φρ-

v. 12.

B. f. 183.
I. f. 261. b.
L. f. 126. b.

v. 13.

B. f. 86. b.
Κυρίλλου καὶ
Εὐσεβίου.

λάττειν ἀντὶ δὲ τοῦ περιλάβετε, περιτειχίσατε εἶπεν ὁ Σύμμαχος· ἀντὶ δὲ τοῦ διηγῆσασθε. ὁ μὲν Ἀκύλας ψηφίσατέ φησι τοὺς πύργους αὐτῆς· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἀριθμήσατε.

Ἐπιβαλεῖς καὶ οὕτως χοροῦ κελεύει πλάττεσθαι σχῆμα, καὶ οἷον ἐχοῦσας μέσσην ὡς μητέρα τὴν Σιών τὰς ἀγίας αὐτῆς θυγατέρας λέγειν εἰς εὐφημίαν Χριστοῦ· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ διηγῆσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς· βάρεις ⁽¹⁾ μὲν οὖν ἦτοι πύργους τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἀγίους εἶναι φημὲν ἀποστόλους τὲ καὶ εὐαγγελιστάς· διηγούμενά γε μὴν ἐν αὐτοῖς ἀποστοματίζοντες, καὶ ταῖς αὐτῶν κεχρημένοι φωναῖς καὶ ἀκραιφνέσι μυσταγωγίαις, ἵν' ᾤμεν κατὰ τὸ εἰρημένον ὡς περιστεραὶ μελετήλικαί· μεμνήμεθα δὲ καὶ προφήτου λέγοντος· λάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, τοὺς ἐξ ἀγίου πνεύματος δηλονότι, δι' ὧν ἐστὶ μαθεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον· χρῆμα γὰρ ὄντως σωτήριο τὸ μεμνησθαι Θεοῦ, καὶ ἐπὶ γλώττης ἔχειν τὰ εἰς δό.. καὶ ἐτέρωθί που φησὶν ὁ ψάλλον· “ ἡ γλῶσσά μου μελελήσει τὴν δικαιοσύνην σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν σου. „ ἔτι γε μὴν ἐπιφωνεῖ τὸ πνεῦμα σαφῶς τοῖς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις, ἀνευρύνει εὖ μάλα τῆς διανοίας τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἀκριβῶς καλῶς κέπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας τὸν λυτρωτὴν, ὅς ἐστιν Χριστὸς Ἰησοῦς· πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἡ δύναμις, αὐτός τε καὶ ἐν αὐτῷ· καὶ γοῦν ἔφη πρὸς ἡμᾶς “ ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. „ ὁψόμεθα δὲ Χριστὸν μάλιστα μὲν ὡς ἀπὸ γε ἀοράτου καὶ ὄρατῆς κτίσεως· καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ὅλων δημιουργὸς, Θεὸς ὢν καὶ κύριος καὶ σύνθρονος τῷ γεννήσαντι πατρί· καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν κατορθωμένων κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ καιρὸν· καθεῖλεν γὰρ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, σέσωκε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, δικαιοῦσας τῇ πίστει τοὺς πεπλανημένους, καὶ καλέσας εἰς υἰοθεσίαν τοὺς ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, τοῦτο μὲν πανσόφοις μυσταγωγίαις, τοῦτο δὲ καὶ παραδόξοις θεοσημείαις, δι' ὧν ἦν δύνασθαι κατιδεῖν ὅσος.. οὐδὲν ἐλάττων τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς· ὅπου δὲ ἰσχύος ἰσότης ἀπαραλλάκτως ὁρᾶται, ἐκεῖ δὲ πάντως ἂν εἴη καὶ ἡ τῆς οὐσίας ταυτότης.

Βάρεις δὲ πάλιν ⁽²⁾ ὠνομάσθαι φημὲν τοὺς ἐπισήμους μάλιστα τῶν πύργων· εἶεν δὲ βάρεις οἱ μεγάλοι καὶ ἐξαιρέτοι τῆς τοῦ Θεοῦ πό-

(1) Videtur Cyrillus in hoc quoque 13. versiculo legisse in textu biblico βάρεισι pro πύργοις.

(2) Vocabulum πάλιν, rursus, videtur satis indicare, Cyrillum reapse repetere aliis verbis quae partim antea dixerat.

λεως, οἱ ἐν αὐτῇ ὑπερέχοντες, ἐν οἷς γινώσκειται ὁ Θεὸς ἀντιλαμβανόμενος καὶ σώζων αὐτοὺς ἐκ τῶν πειρασμῶν· τούτοις ἡμεῖς οἱ μετ' ἐκείνους μυσταγωγοὶ μονοουχὶ μεριζόμεθα, τὰ παρ' αὐτῶν ὀρσῶς τε καὶ ἀπλανῶς εἰρημένα δεχόμενοι πρὸς βεβαίωσιν ὧν ἂν ποιώμεθα λόγων, τοῖς ἴης ἀληθείας δόγμασι συναγορεύειν ἐθέλοντες, ἄγουν τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς ὑφήγησιν ἐξυφαίνοντες ἠθικῆν διηγούμεθα δὲ ταῦτα καὶ εἰς γενεὰν ἐτέραν παραπεμπομένης αἰεὶ ἴης μυσταγωγίας καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς· ἰσχυρίζεται δὲ τῶν μυσταγωγούτων ὁ λόγος, αἰεὶ τε καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτι θεὸς ὧν οὐ πεπαύσεται, βασιλεύσει δὲ μᾶλλον ἡμῶν διηνεκῶς.

ΨΑΛΜΟΣ μί.

Εἰς τὸ τέλος, τοῖς υἱοῖς Κορέ.

v. 1

Διὰ τοῦ παρόντος ἠθικοῦ ψαλμοῦ τὰ περὶ τοῦ θείου δικαστηρίου τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις κηρύττεται, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη κατ' ἦν ἄξει ὁ Θεὸς τὸ ποίημα εἰς κρίσιν· ἔχοιεν δ' ἂν οἱ υἱοὶ Κορέ τῶν ἀποστόλων τὸ πρόσωπον τῶν μυσταγωγησάτων τὴν ὑπ' οὐρανόν· ὅθεν δι' ἀκολουθοῦσα ἐνταῦθα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν διαφοιτᾷ τοῦ λόγου τὸ κήρυγμα· καὶ ὡσπερ ἦν πρὸ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν χεῖλος ἐν πᾶσι καὶ μία φωνή, οὕτω καὶ νῦν πάντα ἔθνη καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα καὶ πάντες ἄνθρωποι μία γίνονται ἀκοή καὶ καρδία μία, ἐνὸς τοῖς πᾶσιν ἐνηχοῦντος τοῦ λόγου· βραδύγλωσσος μὲν γὰρ ὁμολογουμένως καὶ εὐστομαεῖν οὐκ εἰδὼς ὁ πάλαι νόμος, διὰ κύκλου μόλις μακροῦ τοῦ καλὰ τὸ γράμμα μονοουχὶ καὶ ὑποφελίζων ἡμῖν τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν στόμα δὲ Μωσέως τὸ εὐφρονάταλον ὁ Χριστὸς, μεθιστὰς τοὺς τύπους εἰς ἀλήθειαν, καὶ προτιθεὶς ἐτοιμὴν ἀπανταχοῦ τῶν ἀναγκαίων τὴν εἰδήσιν· καὶ ὁ μὲν νόμος πεπαιδαγώγηκε μόνον τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραήλ, ὁ δὲ Χριστὸς τὸ τῆς ἡμερότητας ἀπλώσας λῖνον ὅλην σεσαγήνευκε τὴν οἰκουμένην· εἰκότως οὖν ἄρα καὶ τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν συμβουλεύει ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη κ. τ. λ.

A. 1. 209

Κλιῶ εἰς παραβλήν τὸ εὖς μου, ἀνείξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου.

v. 5.

Ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι, κατείδισμαι μὲν φιλοζητητής τις εἶναι, καὶ ἥδιστα μανθάνω τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀσυμφανέστατα τῶν θεωρημάτων· εἰ δὲ δὴ τις γένοιτο χρεῖα καὶ ἀνοῖξαι ταῦτα, τούτέστιν ἐμφανῆ καταστήσαι τοῖς πολλοῖς, μεθ' ἡδονῆς τοῦτο δρῶ· οὐ γὰρ ἀχαρὶς ὁ παρ'

I. f. 267. b

ἑμοῦ γενήσεται λόγος, ἀλλ' οἷόν τις ᾠδὴ ψαλληρίου· τὸ δὲ πρόβλημα
 φησὶν ἄπερ ἂν πρόθαμαι λαλεῖν· ἀεὶ δέ πως ἡδονὴ συγκέκραται τῶν
 ἁγίων ὁ λόγος· οὕτω γάρ που καὶ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, ὅτι
 .. ὁ λόγος ὑμῶν ἐν χάριτι ἄλατι ἡρτυμένος, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκού-
 οῦσιν .. ἐνδοιάσειε δ' ἂν οὐδεὶς ὡς ἔσται που πάντως ἡδὺς καὶ φίλος
 ταῖς τῶν φιλαρέτων ψυχαῖς.

108.

Ἴνα τί φρεθῶμαι ἐν ἡμέρᾳ πενητῆ; κ. τ. λ. Οἱ πεπειθότες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν κ. τ. λ.

Ἄδελφός σου λυτρῶται κ. τ. λ.

Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως. Ἐγὼ μὲν ὁ θεσπίζω ἀγίῳ πνεύματι τὰ
 θεῖα λόγια κατηξιασμένος, περίφοβος εἰμί, τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ πε-
 φρικῶς· ὑμεῖς δὲ ἀκούσατε οἱ ἄφοβοι, οἱ διὰ τὴν παροῦσαν τρυφὴν
 καθηδουπαθοῦντες τοῦ βίου, οἱ μὴ ἐπὶ θεῷ ἀλλ' ἐπὶ τῇ δυνάμει ἑαυ-
 τῶν πεπειθότες, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου ὑμῶν καυχώμενοι
 γινώσκετε ὅτι ταῦτα ὑμῖν οὐ παραστήσεται ἐν τῇ προλεχθείσῃ ἡμέρᾳ·
 οὔτε δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν λυτρώσεται, οὔτε φίλος φίλον· “ ἕκαστος
 γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον ποῖόν ἐστιν, τὸ
 πῦρ δοκιμάσει .. τίς οὖν ἄλλος ἀνθρώπων λυτρώσεται τὸν τοιοῦτον;
 διὸ λέλεκται· ἀδελφὸς οὐ λυτρῶται, λυτρώσειαι ἄνθρωπος; ἀλλ' οὐδὲ
 δώσει τις τῷ θεῷ ἐξίλασμα ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, οὐδ'
 ὡσπερ ἐξωνούμενος ἑαυτὸν, τιμὴν ἀντὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καταθήσεται·
 ὥστε μάταιος ὁ πλοῦτος τῷ κερτημένῳ, καὶ ματαία ἡ θνητὴ δύναμις
 τῶν ἐπ' αὐτῇ πεπειθότων· εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ τὴν
 ἐνεστῶσαν ζωὴν χρήσαιο τίς πλοῦτος καλῶς, ἐπιστημόνως χρώμενος
 αὐτοῦ τῇ κτήσει κατὰ τὴν σωτήριον παραγγελίαν, ἢ φησί· τίς ἄρα
 ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, ὃς ἐν καιρῷ δώσει τὸ σιτομέτριον
 τοῖς συνδούλοις; ἐλπίδας ἔξει ἀγαθὰς· ἐνταῦθεν ἤδη σπείρας ἑαυτῷ
 εἰς δικαιοσύνην, τρύγησον δὲ τότε καρποὺς ζωῆς· λύτρον γὰρ ἄνδρὸς,
 ἢ φησὶν ὁ σοφὸς, ἴδιος πλοῦτος· εἰ δὲ μηδὲν τούτων πράξεις, ναυά-
 γιον πεπονθῶς, σὺν αὐτῷ τῷ φόρτῳ τοῦ πλούτου, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν
 ζημιωθήσεται, οὐκέτι χρῆσθαι δυνάμενος τῷ πλούτῳ μετὰ τὴν ἐνθένδε
 ἀπαλλαγὴν· διὸ ἐν τῇ προλεχθείσῃ ἡμέρᾳ, οὔτε αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ
 ἐξίλασμα δώσει, οὐδὲ τιμὴν λυτρώσεως καὶ ἐλευθερίας τῆς ἑαυτοῦ
 ψυχῆς, οὔτε ὑπὸ ἀδελφοῦ καὶ συγγενέως ὠφελήσεται· οἱ δὲ μήτ'
 ἐπὶ πλούτῳ πεπειθότες, μήτ' ἐπὶ δυνάμει ἀλαζονευόμενοι, ἔγκοπον δὲ

καὶ ἐπίπονον τὸν παρόντα κησάμενοι βίον, τῆς ὑπὸ τοῦ λόγου ἐπηγυ-
γελμένης ζωῆς καταξιώθονται.

Καὶ ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα. - Οὐκ ὄψεται καταφθορὰν, ὅταν ἴδῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντας.

v. 9-11.

Ἐντὶ τοῦ καὶ ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Σύμμαχος ἀλλὰ παυ-
σάμενος φησὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ, ζῶν εἰς αἰῶνα διατελέσει κατὰ δὲ τὸν
Ἄκυλαν, καὶ ἐπαύσατο εἰς αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς νῆκος· ἡ δὲ πέμπτη
ἐκδοσις, καὶ ἐκοπίασεν φησὶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς νῆκος· ὁ
γὰρ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι κοπιάσας ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης,
τῆς πολλῆς λύβης καὶ Ἰαραχῆς παυσάμενος, ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον
διάξει, τευξόμενος ἐπὶ τέλει τῆς αἰωνίου ζωῆς· ὁ τοιοῦτος οὐκ ὄψεται
καταφθορὰν, ὅταν ἴδῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντάς· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον,
οὐκ ὄψεται τὴν διαφθορὰν ὅταν βλέπῃ σοφοὺς ἀποθνήσκοντάς· εἰς τοσ-
οῦτον γὰρ μακρὰν τῶν ἀσεβῶν, ὡς μηδὲ πλησιάζειν αὐτῶν τῇ ἀπω-
λείᾳ, πόρρωθεν δὲ καὶ ἄνωθεν ποθὲν ὡς ἀφ' ὑψηλοῦ σκοποῦ τὴν δια-
φθορὰν τῶν σοφῶν πεύσεται ποίων δὲ σοφῶν, ἢ ἂν ὁ Θεὸς ἐμώρανεν
τὴν σοφίαν;

l. f. 270. b.

Ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσι.

v. 14.

Ὅταν τοίνυν, φησὶν, ἡμεῖς οἱ τὴν σεπλὴν καὶ ἀβέβηλον ἀγαπῶν-
τες ζῶν, τοῖς οὐχ οὕτω ζῆν εἰωθόσιν ἐπιστυγνάζωμεν λέγοντες, ὅτι
ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ἂν, οὐ συνῆκε, καὶ τὰ ἐξῆς, τότε καὶ αὐτοὶ εἰ καὶ
μὴ νῦν ὁμολογεῖν ἀνέχονται, ἕως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, ἀλλ' οὖν
μετὰ Ἰαῦλα ἰοῖς παρ' ἡμῶν εὐδοκήσουσι λόγοις· ὅτι γὰρ εἰσὶν ἀληθεῖς,
ἐξ αὐτῶν ἤδη τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς ἀναπεπεισμένοι συννεύσουσι.

A. f. 277

Ἐτέρᾳ δὲ φέρεται γραφή· μετὰ ταῦτα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εὐ-
λογήσουσι ⁽¹⁾, ἐντὶ τοῦ καταράσσονται ἑαυτοῖς, μετανοοῦντες ἐφ' οἷς
τοιαῦτα διεπράξαντο· ἐν ἐκείνῃ γὰρ, φησὶ, τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάν-
τες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν.

B. f. 189.
E. f. 87. b
I. f. 273. b
L. f. 129. b

Θάνατος ποιμανεῖ αὐτοὺς, καὶ κατακυριεύσουσι αὐτῶν αἱ εὐθεῖς τοπρωῖ.

v. 15.

Θάνατον τοίνυν ποιμαίνοντα αὐτοὺς, τὴν ἐν θανάτῳ συνήσεις κό-
λασιν· πᾶσαν γὰρ ἀποβαλόντες τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἰσχύν τε καὶ δό-
ξαν, κατακυριευθήσονται τρόπον τινὰ παρὰ τῶν ἀγίων ὅταν γένηται
πρωῖ, τοῦτέστιν ὅταν αὐτοῖς ὁ τῆς Χριστοῦ δόξης ἐπιλάμψη καιρὸς·

A. f. 278.
B. f. 189. b
E. f. 87. b.
I. f. 274.
L. f. 129. l

(1) Reapse utramque lectionem εὐλογήσουσι et εὐδοκήσουσι agnitam esse a Cyrillo, ait Nobilius in adn. ad hunc bibliorum locum. Num ergo in mss. catenis vidit id Nobilius?

καταβήσεται γὰρ ἐξ οὐρανοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, μετὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. τοῖς μὲν ἁγίοις ἀποκαταστήσων τὰ ἠντρεπισμένα τῶν γερῶν, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς κολάσει καὶ δίκαις ὑποτιθεῖς· τότε καὶ ἡ τούτων βοήθεια παλαιωθήσεται, τοῦτέστιν ἀφανισθήσεται τὸ γὰρ παλαιούμενον. φησὶ, καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ· ἀπὸ δὲ γε τῆς ἑαυτῶν δόξης ἧς εἶχον ἐν τῷ κόσμῳ μετοιχῆσονται πρὸς ἀτιμίαν.

v. 16.

Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνη με.

Αἱ γὰρ τῶν ἁγίων ψυχαὶ εἰς χεῖρας δραμοῦνται Θεοῦ· προὔξενησεν δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ τῶν ὄλων σωτὴρ καὶ κύριος ἐν καιρῷ τοῦ τιμίου σταυροῦ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεὸν εἰπὼν· πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου καὶ βásiμον ταῖς ἀνθρώπων ψυχαῖς ἀπένειμεν τὸν παράδεισον, πρῶτος εἰσελάσας, καὶ πρὸς τὸν συγκρεμάμενον αὐτῷ ληστὴν εἰπὼν· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· ταύτη τοι καὶ ὁ μακάριος Στέφανος λιθαζόμενος ἔλεγε· κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου· οὐκέτι γὰρ εἰς τὸν ἄδην χωροῦσιν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ, ὥσπερ αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν· καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶν ὁ φησὶ· πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, ὅταν λαμβάνη με.

v. 20.

Εἰσελεύσεται ἕως γενεᾶς πατέρων αὐτοῦ, ἕως αἰῶνος οὐκ ὄψεται φῶς.

Ὁ τοιοῦτος ἐστήρηται φωτὸς, μετὰ τῶν καθ' ὁμοιορροπίαν πατέρων αὐτοῦ· οἱ γὰρ τὰ τοῦ σκότους πράξαντες ἔργα, εἰς σκότος χωροῦσι τὸ ἐξώτερον, οἵτινες ἔσχον τὴν κτηνώδη ζωὴν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ μθ.

v. 1.

Ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν.

Καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι, ὅτε ἐνανθρωπήσας ἐλάλησε καὶ πᾶσαν συνεκάλεσε τὴν γῆν· τί δὲ ἐλάλησε; μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· καὶ τὸ, δεῖ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ· Χριστὸς γὰρ ἡ μεγάλη τὴ καὶ διαπρύσιόν τι βοῶσα σάλπιγξ· οὕτω γὰρ τῶν δι' αὐτοῦ κηρυγμάτων διαμνημονεύει λέγων ὁ προφήτης Ἠσαΐας· “ καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ σαλπιοῦσιν τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ· „ κέκληκε Ἰοῖνον οὐ κατὰ γε τὸν ἱεροφάνηλον μόνον Μωσῆα Ἴων Ἰσραὴλ, ἀπαντας δὲ μᾶλλον τοὺς ἐξ ἀνατολῆς ἡλίου μέχρι δυσμῶν.

- Νοήσεις καὶ οὕτως· Μωσῆς ὁ Θεσπέσιος μόνον ἐκάλει τὸν Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ καὶ μέτρον ἔχων οἰκειτικόν, ἰσχνόφωνός τε καὶ βραδύγλωστος ὢν ταύτη τοι κατὰ τὴν ψάλλοντος φωνήν, γνωστός ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ὁ δέ γε τῶν ὄλων σωτὴρ καὶ κύριος, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων ἐν Θεοῦ Θεός, ἐπέφανεν ἡμῖν, ἵνα πᾶσαν καλέσῃ τὴν οἰκουμένην, τοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν· ἔφη γάρ· “ δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· „ ἐνέλλετο δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις λέγων· “ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. „

Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ.

Ἦν μὲν γὰρ καὶ ἔστι Θεός ὁ λόγος ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, καὶ τῇ κατὰ πᾶν ὅτι οὖν ἐμφερεῖα διαπρεπῆς· ἀλλ' ὧδε φύσεως ἔχων, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ἔλαβέν τε δούλου μορφήν· ἐδόκει δὴ οὖν οὐκ ἐν τῷ τῆς ὡραιότητος ὀραῖσθαι κάλλει, διὰ τοι τὸ ἐν ὁμοιώσει γενέσθαι τῇ πρὸς ἡμᾶς· ὅτι τοίνυν κατίδοι τις ἂν οὐκ ἀπὸ γε τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ ἐξαιρετικὸν κάλλος, ἀλλ' ἐξ ὧν ἔστι Θεός καὶ ἰσοσθενῆς τῷ πατρὶ, διαδείκνυσι λέγων· “ ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ· „ τὸ δὲ ἐκ Σιών νοήσεις ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς ἀνω Σιών ἤγουν διὰ τῆς Σιών τὸ ἐξ οὐρανῶν καὶ ἀνωθεν· οὐ γὰρ ἦν ἀπλῶς ἀνθρωπος ὁ Χριστός, ἐπουράνιος γε μᾶλλον· οὐχ ὡς ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα καταγαγὼν, γεγέννηται γὰρ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐξ οὐρανῶν ὁ ἐνωθεὶς τῇ σαρκὶ λόγος, οὐράνιος ἀνθρωπος ὠνομάσθη Χριστὸς· διὰ τοῦτο ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ, συνέντας αὐτοῦ τὸ κάλλος τοὺς ἀγίους ἀποστόλους εὐρήσομεν· ἔφη γὰρ ὁ πάνσοφος Παῦλος· “ εἰ γὰρ καὶ ἐγνωκάμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γνωσκόμεν· „ μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν καὶ τὴν ἀναφοίτησιν τὴν εἰς οὐρανούς, οὐκ ἐκ τῶν τῆς κενώσεως μέτρων, ἀλλ' ἐκ λαμπρότητος τῆς Θεσπρεποῦς ἐπιγνωσκόμεν αὐτόν.

Ὁ Θεός ἡμῶν ἐφανῶς ἤξει, ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται.

Πότε ἤλθεν ἐφανῶς, εἰ μὴ ὅτε γέγονε σὰρξ κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν; (1) ὅτε τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβὼν, διὰ τῆς ἀγίας ἐγεν-

(1) Consonat sibi Cyrillus, citato hoc psalmi loco, in comm. ad Is. lib. V. ed Aubert. T. II. p. 734; nec non contra Iul. lib. X. T. VI. p. 334.

νίθη παρθένου καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφῃ· τότε γὰρ ὁρατὸς γέγονεν ὁ κατὰ φύσιν ἰδίαν οὐχ ὁρατὸς, ἀπτὸς ὁ ἀναφῆς, καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀφίκετο τοίνυν ἐμφανῶς· ἐλθὼν δὲ, φησὶν, οὐ παρασιωπήσεται, τοῦτέστιν ἐλέγξει τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν, ἕχουν ὅτι τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν ἀπαγγελεῖ· καλεῖται γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος.

Πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταγίγῃ σφόδρα.

Ἐπὶ δὲ τῆς προλήρας παρουσίας νοούμενον τὸ πῦρ, ἢ ἀντὶ τοῦ φωτὸς, ὡς φησὶν γένεσιν ὀνομάζει τὸ πῦρ· ἴν' ἐννοῶμεν ὅτι φῶς προσελάσει ⁽¹⁾ τὸ νοητὸν τῆς ἐπὶ Χριστῶ γνώσεως, δι' ἧς ἢ εἰς αὐτὸν πράττεται πίστις· οὗ καὶ τύπος ὁ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐν νυκτὶ προβιάζων στύλος τοῦ πυρὸς, καὶ καταδεικνύων αὐτὸς τὴν ὁδόν· ἢ τάχα που τοῦτο περινοεῖν ἀκόλουθον· ἀπεψυγμένους γὰρ ὡσπερ εἰς πολύτροπον ἀμαρτίαν τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος εὐρῶν ἀνεζωπύρησεν εἰς ἔφασίν τε καὶ προθυμίαν παντὸς ἀγαθοῦ πράγματος· πῦρ ὡσπερ τι νοητὸν ἐμβαλὼν αὐτῇ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος μέθεξιν· ἔφη γοῦν, ὅτι “ πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; ”, γεγόναμεν γὰρ τῷ πνεύματι ζέοντες ὅσοι τῆς ἰσχυρῆς ἡξιάμεθα χάριτος· καὶ τῆς θείας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοὶ διὰ τοῦ μέγαλαχεῖν ἁγίου πνεύματος· ταύτη τοι καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτι πυρὸς δῆλωσις συνεισφέρεται· βαπτίζόμεθα γὰρ ἐν Χριστῶ, κατὰ γε τὴν Ἰωάννου φωνὴν, ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ἔφη δὲ που τις περὶ αὐτοῦ τῶν ἁγίων προφητῶν, ὅτι “ ἐξαίφνης ἔξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ κύριος ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε· ἰδοὺ ἔρχεται κύριος, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὄπτασίᾳ αὐτοῦ; ὅτι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον ”, ἐκτίκει γὰρ πάντα ῥύπον τὸν ἐν ἡμῖν ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνέργειά τε καὶ δυνάμις πυρὸς δίκην τὸν τῆς ἀμαρτίας δαπανῶσα συρφέλιον ὠνησέ γε μὴν ἴην τῶν Ἰουδαίων σκληροκαρδίαν οὐδὲν, ὅτι μὴ προσήκαντο τὴν χάριν· ταύτη τοι καὶ διὰ τῆς Ἰερεμίου φωνῆς ἔφη περὶ αὐτῶν ὁ τῶν ὅλων Θεός· “ ἐξέλιπεν φουσητὴρ ἀπὸ πυρὸς, ἐξέλιπεν μόλιβδος· εἰς κενὸν ἀργυ-

(1) Alii codices habent ἡγείται pro προσελάσει.

ροκόπος ἀργυροκοπεῖ· πονηρίαὶ αὐτῶν οὐκ ἐτάκησαν. ⁽¹⁾ „ - Κύκλω δὲ αὐτοῦ καταγιγίς· ὅσοι γὰρ θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ, διαχθήσονται. - Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· ἐωρᾶτο μὲν γὰρ, ὡς φησὶν, Χριστὸς ἐν εἶδει τῷ κατ' ἡμᾶς, τούτέστιν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἦν καὶ οὕτως ἐν ἐξουσία τὴν καὶ δυνάμει θεότητος· καθάπερ τι πῦρ καὶ καταιγίδα σφοδρὰν ἐπαφίει τοῖς ἀντικειμένοις τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπίσμασιν, καὶ καταφλέγων μὲν πᾶσαν ἰσχὺν διαβολικὴν, δαπανῶν δὲ τὰς πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις· οὕτω γὰρ που καὶ ἐτέρωθεν φησὶν ὁ ψάλλον πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν ἀνδεστηκότων αὐτοῦ τῆ δόξῃ· “ ὁ Θεὸς μου, τοῦ αὐτοῦ τροχόν, ὡς καλάμην κατὰ πρόσωπον ἀνέμου, ὡσεὶ πῦρ ὃ καταφλέξει δρυμοὺς, ὡσεὶ φλόξ κατακαύσαι ὄρη· οὕτως καλαδιώξεις αὐτοῖς ἐν τῇ καταιγίδι σου, καὶ ἐν τῇ ὀργῇ σου συνταράξεις αὐτούς. „

Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ.

v. 4.

Ἐπιπύθα δὲ πάλιν τῆς τοῦ σωτήρος οἰκονομίας τῆς ἐφ' ἡμῖν γενομένης εἰρήσεις τὸ εὐτεχνές· πάλαι μὲν γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς γῆς κληνοπρεπῆ διαζῶντες βίον διετέλουν, καὶ μερίδες ἀλωπέκων κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν· λελαθρεύκασιν γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν, κατὰ χώρας τὴν καὶ πόλεις σέβας ἔχοντες, καὶ θεὸν εἶναι νομίζοντες τὸ ἐκείτω δοκοῦν· ἐπειδὴ δὲ θεὸς ὢν κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν, ἐνέσπραψεν τὰς ἀπάντων καρδίαις τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς, ἐπέστρεψε τὸ πεπλανημένον, κατέδησε τὸ ἠρρώσθηκός· ἄλλε δὲ ποιμὴν ὑπάρχων ἀγαθός, ἀπεσέβησε τοὺς θῆρας τῆς τῶν προβάτων αὐλῆς, ἠγίασε πνεύματι, ἠσφαλίσατο δυνάμει ἀγγελικαῖς, ἐπέστησε τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἁγίους μυσταγωγούς.

Ibidem

Προσκαλέσεται τοῖνον φησὶν τὸν οὐρανὸν ἄνω, τούτέστιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ ἐν οὐρανοῖς ἁγίους ἀγγέλους, καὶ τὴν γῆν, ἥτοι τοὺς ἐξαιλεγμένους ἐν αὐτῇ, καὶ προχειρισθέντας εἰς ἀποστολὴν, πρὸς τὸ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ· οἱ γὰρ τὸ θεῖον ἱερουργοῦντες κήρυγμα, τοὺς μὲν πειθηνίους προσεκόμιζον τῷ θεῷ, τοὺς δὲ μὴ τοιούτους ἠρτίεσαν τῷ σατανᾷ, μονονουχὶ λέγοντες· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἐξεκαύσατε καὶ γουν Ἰουδαίους προσελάου· ἐπειδὴ δὲ τεθέονται σκληροὺς ὄντας, καὶ πολὺ βλέποντας εἰς τὸ ἐξήνιον,

I. f. 276. b.

(1) Hactenus fragmentum recitabatur, cum nonnullis varietatibus etiam apud Corderium sub Athanasii nomine (recole dicta a nobis p. 194. de huiusmodi mendis corderianis.) Attamen immerito; nam praeter codicem I. f. 275. b, etiam codex A. f. 281. Cyrillo adtribuit.

διαβρίδην ἔφασκον· “ ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαλῆσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπαθεῖσθε αὐτὸν, καὶ ἀναξίους ἑαυτοὺς κρίνετε τῆς αἰωνίου ζωῆς. ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· ἄθρει δὴ οὖν ὅπως διακρίνουσι τὸν τοῦ κυρίου λαὸν· ὅτι δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς ἐπικουροῦσιν ἄγγελοι, καὶ αὐτοῖς μυσταγωγουμένοις, σαφηνεῖ Παῦλος λέγων περὶ αὐτῶν· “ οὐχὶ πάντες εἰσὶν λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτήριον; ἢ οὕτω καὶ ὁ Θεσπέσιος Ἰακώβ τὴν κλίμακα τεθεῶσθαι φησὶ τὴν ἐκ γῆς ἀνω διήκουσαν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐπεσπλήριχθαι μὲν ἐπ’ αὐτῇ τὸν κύριον, ἀνω δὲ καὶ κάτω διαθεῖν τοὺς ἀγγέλους· ἐν κυρίῳ γὰρ τοῖς ἀνω συνήφθη τὰ κάτω, καὶ κοινωνία γέγονεν ἀνθρώποις καὶ ἀγάπης δεσμὸς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους· ψάλλει δέ που καὶ ὁ Θεσπέσιος Δαβίδ· “ παρεμβαλεῖ ἄγγελος κύκλω τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς· συμπράττοντες τοίνυν τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς διακρίνουσι καὶ αὐτοὶ τὸν λαὸν κυρίου. ⁽¹⁾

1. 5.

Συναγάγετε αὐτῇ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ.

1. 12.

Νοήσεις καὶ οὕτως· ἄπερ μοι δοκεῖ ἄμεινον εἰρῆσθαι τοῦτό ἐστιν ἐναργῶς τὸ διακρίνεσθαι τὸν λαὸν κυρίου παρά τε δυνάμεων λογικῶν, καὶ παρὰ τῶν τεταγμένων ἱερουργεῖν τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα· αὐτοῖς γὰρ δὴ τὸ πνεῦμα διακελεύεται συναγεῖρειν Χριστῶ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ· “ οὓς προέγνω, φησὶ, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκότος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τούτους καὶ ἐκάλεσεν· οὓς δὲ ἐκάλεσεν, τούτους καὶ ἔδικαίωσεν· οὓς δὲ ἔδικαίωσεν, τούτους καὶ ἔδόξασεν· ἢ οὐκοῦν ἐξ ἀπάσης τῆς γῆς τοὺς ἤδη προεγνωσμένους ὡς ἔσοιται πιστοὶ καὶ γνήσιοι, συγκομίσασθε φησὶν· οἱ δὲ καὶ διαλίθονται, τούτέστι πληροῦν ἐπείροσθαι τὴν διαθήκην Χριστοῦ ἐπὶ θυσίαις οὐχὶ ἰαῖς δι’ αἱμάτων καὶ καπνῶν, ἐπὶ πνευματικαῖς δὲ μᾶλλον γέγραπται γάρ· “ θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ κύριον· ἢ ταῖς τοιαύταις θυσίαις ἐπιγάννυται Θεός· προσδέξεται δὲ πάλιν ἐν εὐωδίας τάξει τῆς νοητῆς τὴν δοξολογίαν· ἔφη γοῦν ὁ Θεσπέσιος μελωδός· “ ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ· ἢ πλεῖστα δ’ ἂν τις καὶ ἕτερα τούτοις ἐπισωρεύσειεν εὐκόλως, δι’ ὧν ἔνεστιν ἰδεῖν ὅτι

(1) Hoc quoque fragmentum recitatur mendose apud Corderium tamquam Athanasii, contra codicum nostrorum auctoritatem.

τῆς δοξολογίας τὸ χρῆμα γένοιτ' ἂν εἰς ὑσσίαν εὐπαράδεκτον τῷ θεῷ· εἶτ' ἐφεξῆς φησί·

Καὶ ἀναγγελοῦσιν αἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην σου κύριε.

V. 6.

Ὅτι πρό γε τῶν ἄλλων προῦθηκε τὸ σωτήριον κήρυγμα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἦσαν γὰρ αὐτῶν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ οἱ πατέρες· ἐπειδὴ δὲ γεγονόσιν πονηροὶ καὶ ἀμείλικτοι, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ὀλίγα πεφροντικότες, τὴν τοῦ καλοῦντος εἰς σωτηρίαν ἀπεώσαντο χάριν, μεταφοίτηκεν δὲ ἀναγκαίως ἐπὶ τὰς ἐθνῶν ἀγέλας, καὶ πᾶσαν ἐκθήσατο τὴν ὑπ' οὐρανόν· καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς ὀσίας ψήφου ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· κριτῆς γὰρ ἐστὶ δίκαιος, ὁσίοσ τε καὶ ἀγαθός· ἐδίκασε δὲ καὶ ἐτέρως τοῖς τὲ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τῷ πονηρῷ καὶ ἀποσίατῃ δράκοντι· καὶ γοῦν ἔφασκεν ἑναργῶς· “ νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω καὶ ἐγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν· „ καὶ τοὶ φησὶν αὐτός· “ οὐκ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· „ πῶς οὖν γέγονε κρίσις τοῦ κόσμου τούτου; κατεψηφίσατο ὡς πλεονεκτοῦντος τοῦ σατανᾶ καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἀλιηθρίων δαιμόνων· δεδικαίωκε δὲ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἡδικομένους. - Ἐνλαῦθα κριτὴν σαφῶς οἶδεν ὁ Δαβὶδ τὸν Χριστόν· καὶ ὅτι τὴν κρίσιν πᾶσαν παρὰ τοῦ πατρὸς ἔλαβεν, οὐκ ἔκρυψεν εἰπὼν, ὅτι ὁ θεὸς κριτῆς ἐστὶ· οὕτω δικάσας ἐδοξολογήθη παρὰ τῶν ἄνω καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀγίων πνευμάτων, ὡς θεὸς κριτῆς ὁσίοσ, καὶ ὀρθότητι τῇ κατὰ πᾶν ὀτιοῦν ἀδεκάστῳ χρώμενος· **διάψαλμα.**

Ἄκουσεν λαός μου, καὶ λαλήσω σοι Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρημαί σοι·

ὁ θεὸς ὁ θεός σου εἰμὶ ἐγώ.

V. 7.

Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις τὸ τοῦ θεοῦ πρόσωπον εἰσκεκόμισται, τοὺς ἐν νόμῳ τύπους μεθιστάντος εἰς ἀλήθειαν· μέχρι γὰρ καιροῦ διορθώσεως τεθεῖσθαι φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος τὴν διὰ Μωσέως ἐντολήν· ὁ δὲ γε τῆς διορθώσεως καιρὸς οὐχ ἕτερος ἦν παρ' ἐκεῖνον κατ' ὄν ἐλαμψεν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Χριστὸς ἑναργέστατα λέγων· ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἀνόνητα δὲ οὖν τὰ ἐν τύποις, τῆς ἀληθείας παρουσίας· αὐτὴν γὰρ ὠδίνουσιν αἱ σκιαὶ, καὶ τοῦ κατὰ Χριστόν μυστηρίου τὴν μέρψωσιν ἐν τοῖς τοῦ νόμου γράμμασιν καθαθήσας ἴς ἂν εἶπερ εἴη πνευ-

I. I. 25. B.

μαλίκος· οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἔμελλεν ὁ σωτὴρ τῆς ὑπὲρ νόμον μυσταγωγίας εἰσηγητῆς ἀναφαίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀναγκαίως διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας προσεγγυᾷ καὶ διαμαρτύρεται τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ λέγων· “ ἀκουσον λαός μου, καὶ λαλήσω σοι Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρομαί σοι „ ἵνα δὲ μὴ τις ὑπολάβοι, μὴ τὰ ἀπὸ στόματος κυρίου μᾶλλον, ἀλλ' ἐκ καρδίας τῆς ἑαυτοῦ τὸν ψάλλοντα ποιῆσθαι τοὺς λόγους, προσεπήνεγκεν· “ ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου εἰμὶ ἐγώ „ ποῖος οὖν; ἀγαθός, ὁ ἐκ καμίνου σιδηρῆς ἀπαλλάξας τὸν Ἰσραὴλ τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας, ὁ τὴν διὰ θαλάττης ὁδὸν δωρησάμενος, ὁ ἐν ἐρήμῳ διασρέψας, ὁ τὸν νόμον ἐκείνον σοι δεδωκώς· μὴ γὰρ δὴ ἄλλον με νομοθέτην νομίσης, τὸν νόμων ὁρῶν τὸ διάφορον.

v. 12.

Ἐὰν πεινάσω, εὐ μὴ σοι εἶπω.

B. f. 194. b.
I. f. 281. b.
I. f. 132

Ὡς ἐν ἔθει δὲ ληπτέον τὸ, ἐὰν πεινάσω οὐ μὴ σοι εἶπω τὸ γὰρ ἀνέφικτον ὡς ἐφικτὸν ὑποτίθεται, διελέγχων τοὺς ἀνοήτους· ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶν Ἰσαΐας “ Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιᾷσει, οὐδ' ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. „

v. 16.

Τῇ ἀμαρτωλῇ εἶπεν ὁ Θεός κ. τ. λ.

B. f. 194.

Ὅτι μὴ τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς, καὶ τοῖς οὐπω τὸ θεῖον πλουτήσασιν φῶς τὰ τοιαῦτα προσδιαλέγεται Θεός, ἀλλὰ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, δῆλον ἂν εἴη δήπουθεν ποῖα γὰρ ἦν ὅλως παρ' ἐκείνοις τοῦ θείου νόμου μελέτη, οἱ μὴδὲ ὅτι τέθειται διεγνώκασιν; τίς δὲ παρ' ἐκείνοις ἦν ὁ τὴν θείαν διαθήκην ἀναλαβὼν ἐπὶ στόματος; ἀμαρτωλὸν οὖν ἄρα φησὶν ἐν τούτοις τὸν ἀπειθεῖ καὶ ἀλύτρωτον Ἰουδαῖον τὸν ἔτι δοῦλον τῆς ἀμαρτίας· πᾶς γὰρ φησὶν ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστιν τῆς ἀμαρτίας· οὐ γὰρ ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς ὁ υἱός.

v. 20.

Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις.

B. f. 194. f.

Καθήμενοι δὲ καὶ ἐν συνεδρίοις κατελάλουν Χριστοῦ λέγοντες· τί ποιοῦμεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀροῦσιν ἡμῖν καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὴν χώραν· τότε καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ σκάνδαλον ἔτεκτῆναντο, καὶ τὴν τοῦ θανάτου παγὴν ἐσκεύασαν προσήγαγον γὰρ Πιλάτῳ καὶ σταυροῦσθαι παρακάλουν· εἰ δὲ ἀδελφὸν τῶν Ἰουδαίων καὶ υἱὸν τῆς μητρὸς αὐτῶν ὀνομάζει Χριστὸν, οὐκ ἔξω φέρεται τοῦ καθήκοντος τὸ χρῆμα

λόγου· γέγονεν γὰρ κατὰ σάρκα ἐξ Ἰουδαίων, καὶ υἱὸς ἂν λέγοιτο διὰ τοῦτο τῆς συναγωγῆς.

Καὶ ἐκεῖ ὁδὸς ἦ δόξαι αὐτῷ τὸ σωτήριον Θεοῦ.

v. 29.

Ἐπιτήρησον γὰρ ὅτι καὶ τοὶ πάλαι δοθέντος τοῦ νόμου, ὡς οὐπω δειχθείσης τῆς ὁδοῦ δι' ἧς ἂν τις ἐλάσαι πρὸς σωτηρίαν, ἐπιδείξαι αὐτὴν ἐπαγγέλλεται· ἀσυγκρίτως δὲ οὖν ἐν ἀμείνοσι τῶν διὰ Μωσέως τὰ διὰ Χριστοῦ, εἶπερ ἐν αὐτοῖς ἡ τῆς σωτηρίας ὁδὸς, αὐτὸς ἂν νοοῖτο ὁ Χριστὸς, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ θεσπίσματα· ἔφη γοῦν Ἰσαΐας μὲν ὁ θεσπέσιος· ἔσται ἐκεῖ etc. Reliqua omittimus, quia apud Corderium leguntur.

A. l. 286. b.
I. l. 287. b.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ γ'.

Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

v. 3.

Οὐδὲν δὲ οὐτως εἰς ἔλεον ἐπισπᾶσθαι δεσπόσῃν, ὡς ὁμολογία πλημμελήματος· διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ ὅλον εἰς ἑαυτὸν ἱκετεύει χεῖσθαι τὸν ἔλεον, πᾶσαν τῶν οἰκτιρμῶν τὴν πηγὴν ὡς γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐλέου τοῦ μέγα ἤτησεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν οἰκτιρμῶν τὸ πλήθος ἐξήτησεν, ὡς μεγάλου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, καὶ μὴ δυναμένου ἄλλως ἐξαλειφθῆναι, εἰ μὴ ἀναλόγου τύχῃ φιλανθρωπίας· μόνων γὰρ ἔστιν τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμῶν τῆς μαιφονίας ἀπολοῦσαι τὰς χεῖρας· ἐλεεῖ δὲ τὴν φύσιν ὁ πλάσας αὐτὴν· οἶδε γὰρ ὅτι πολὺ νοσοῦσα τὸ ἀδρανές, καλᾶσειέται προχειρῶς εἰς τὰ βέβηλα τῆς σαρκὸς πάθη· καλαλιήζειται γὰρ εὐκόλως τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής, συνεργὸν ἔχων τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀγριαίνοντα νόμον· προσιτέον οὖν τῷ ἰατρῷ τῶν πνευμάτων, ἵνα τὸ εὐσθενές ἐργάσῃται τῷ νῷ· πᾶσα γὰρ ἰσχὺς παρ' αἰλοῦ· τάχα δὲ προγνοὺς ὁ Δαβὶδ, ὅτι κατὰ καιροῦς ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς ἐξαλείφων πᾶσαν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἔλεος μέγα τὴν οὕτω λαμπρὰν εἰκότως χάριν καλεῖ· γέγραπται γὰρ ὅτι πᾶσα ἀμαρτία ἐμφράζει τὸ σλόμα αὐτῆς· κατὰ γὰρ τὸν ἀπόστολον, Θεὸς ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων; ἀνόμημα δὲ τὸ πλημμέλημα, ὅτι διπλὴν ἔχει τοῦ νόμου παράβασιν.

A. l. 287. b.
B. l. 197. b.
E. l. 134.

Ἐπιπλεῖον πλυνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου κ. τ. λ.

v. 4.

Λέγων δὲ τὸ ἐπιπλεῖον πλυνόν με, πάλιν ὅρα κατὰ τὸ εἰκὸς εἰς τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· εἶχεν μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος τὴν δι' ὕδατος καθάρσιν, ἧς καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων· “ εἰ γὰρ τὸ

A. l. 287. b.
B. l. 197. b.
I. l. 288.
K. l. 98. b.

αἷμα τούτων καὶ ἰσχύων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ρανθίζουσα τοὺς κεκοιμημένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. ἢ πλὴν ὁ τύπος ἦν ἀδρανῆς εἰς ἀπόνειψιν ἀμαρτίας, ἐπράττετο δὲ μόνον πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς σαρκὸς· ἡ δὲ γε διὰ Χριστοῦ, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις ὑπερβαίνουσα ⁽¹⁾ τὴν ἐν νόμῳ κάθαρσιν, ἐπιπλεῖον ἐκπλύνει· μᾶλλον δὲ καὶ τὸν εἰς ἅπαν ἐργάζεται καθαρισμόν καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. ⁽²⁾

v. 6.

Σὺ μόνῳ ἤμαρτεν κ. τ. λ.

A. f. 288. b.

Ἄσεβής ὁ λέγων βασιλεῖ παρανομεῖς, ἔφη που ἡ θεία γραφή· ἐπειδὴ τοίνυν οὐδεὶς ἦν ὁ ἐλέγχειν με δυνάμενος ἡμαρτηκότα, ἐπηνάρθωσας δὲ σὺ μόνος, σοὶ καὶ μόνῳ ἤμαρτον καλῶς δὲ προστέθεικε, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τέθειται· ὥφθη γάρ, φησι, τὸ γεγονός πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου.

v. 6.

Ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν ταῖς λόγους σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

A. f. 288. b.

[Ἐγὼ] μὲν φησι πρόξενος ἐγενόμην κακῶν, ἰὸ δὲ σὸν δίκαιον ἀναλάμπει καὶ οὕτως· κρίσεως γὰρ γενομένης; καὶ τῶν παρὰ σοῦ εἰς ἐμὲ γενομένων φερομένων εἰς μέσον, καὶ ἰῶν παρ' ἐμοῦ τέλολμημένων παρεξείλαζομένων ἐκείνοις, σὺ μὲν ἀποφανθήσῃ δίκαιος καὶ φιλόανθρωπος, ἐγὼ δὲ παράνομος ὀφθήσομαι καὶ ἀχάριστος· τὸ τοίνυν “ ὅπως ἢ, οὐκ ἔστιν αἰτίας ἐνταῦθα δηλωτικόν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἤμαρτεν ὁ Δαβὶδ ἵνα ὁ θεὸς δικαιωθῆ, ἀλλὰ τούναντίον καὶ τῆς ἀμαρτίας ὑπὸ τούτου, τοῦ θεοῦ τὸ δίκαιον ἀναδείκνυται· πάντων γὰρ ἀνθρώπων πεποιήται προνοίαν.

v. 7.

Ἴδού γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην.

A. f. 288. b.

Τοῦτο δὲ λέγει οὐχ ὅτι φυσικὴ ἡ τῆς ἀμαρτίας ἐνέργεια, ἀτιμώρητος γὰρ ἂν ἦν· ἀλλ' ὅτι τὸ εὐόλισθον τῇ φύσει συγκεκλήρωται νικᾶ δὲ ὅμως γνώμη καὶ πόνοις, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη κρατεῖται διὰ τὸ αὐτεξούσιον. - Λέγοιεν δ' ἂν καὶ οἱ ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τινος πρὸς θεόν· εἰ δίκας με ἀπαιτῆσαι βούλει ὧν ἐπλεμμέλησα εἰς σέ, ὅρα σοὶ καὶ τοὺς προγόνους εἰσπράττεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἐκείνοι εὐγνώμονες ὥφθησαν τρόπον οὖν τινα, τὴν τῶν πατέρων ἀγνωμοσύνην ἐκληρονόμησα, καὶ ἐξ ἐκείνων τὸ ἀμαρτάνειν ἐπισύρομαι.

A. f. 289.

(1) Alii codices habent ὑπεραίρουσα.

(2) Extabat hoc fragmentum apud Corderium, sed imperfectum.

Ἔθος τοῖς ἀγίοις ἐκμειλίσσεσθαι θεῶν καὶ καλεῖν εἰς ἔλεον διὰ πλείστων μὲν ὄσων ἔσθ' ὅτε φωνῶν, πλὴν καὶ διὰ γε τοῦ κατηγορεῖν ἐπείγεσθαι τῆς ἐνούσης ἀσθενείας τῆ ἀνθρώπου φύσει· ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι βοῶντων μνήσθητι ὅτι χουὺς ἐσμέν· ἄνθρωπος αἰεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ· καὶ πάλιν μνήσθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις· ἐναρξέστερον δὲ τοῦτο τιθεῖς ὁ τληπαθέστατος Ἰάβ, ἀνεφώνει πρὸς θεόν· “ ἢ οὐχ ὥσπερ γάλα με ἡμελξας, ἐτύρασας δὲ με ἴσα τυρῶ; δέρμα καὶ κρέα με ἐνέδυσας, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἐνείρας; ζῶν δὲ καὶ ἔλεος ἔθου παρ' ἐμοί; „ τοσοῦτον δὴ τοι καὶ νῦν διὰ τῶν προκειμένων σίχων ὑποδηλοῦσθαι φαμέν· αὐτὴν γὰρ ἡμῶν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχὴν οὐ δίχα ῥύπου φιλοσαρκίας γενέσθαι φησί· τίμιος μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὁ γάμος καὶ πέρα διαβολῆς τὸ χρῆμα παρὰ θεῶν πλὴν εἴ τις περιεργάσαιτο τῆς συνόδου τὴν πρόφασιν, ὀρέξιν εὐρήσει σαρκὸς . . αὐτὴν, κἂν μὴ ἐπα[μύνηται ὡς ἀ]μαρτία τὸ δρᾶμενον κολάζειαι γοῦν ἡ σύνοδος, ἐὰν μὴ νόμον ἔχη τὸν βραβευτὴν, καὶ παιδοποιίας ἔφεσιν τὴν ἀληθῆ τοῦ πράγματος ἀφορμὴν· οὐκοῦν τό γε ἦκον εἰς ὀρέξεις μόνας καὶ κίνημα σαρκικόν, ἐν ἀνομίαις ἡμῶν ἡ σύλληψις, καὶ ἐν ἀμαρτίαις κισσῶσιν αἱ μητέρες· εἰ δὲ ῥίζαν ἔχει τὴν φιλοσαρκίαν τῶν σωμάτων ἡ γένεσις, νοσεῖ που πάντως αὐτὴ, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γεννώμενα· καὶ γοῦν ὁ ἱερώτατος Παῦλος πλείστην ὄσιν τὴν ἀλαβοὴν τῶν σαρκικῶν ἐποιήσατο κινήματων οὕτω λέγων· “ συνίδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσίν μου· ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; „ χάρις δὲ τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐτίσασσέθη νόμος, καὶ τῶν σαρκικῶν κινήματων ἡ προσβολὴ τοῖς εἰς . . ἀν νεύμασι, καὶ οὐχ ἔκου . . χωρεῖ· κατάρθωκε . . καὶ τοῦτο μετὰ τῶν [ἄλλων ὁ μο]-νογενῆς τοῦ θεοῦ λόγος γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ πιστώσεται [πάλιν ὁ] θεσπέσιος Παῦλος· “ τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώτητι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. „ (Breviantur haec apud Corderium.)

v. 8.

Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας, τὰ ἀθλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.

L. f. 289.
B. f. 190. f.

Ἐδειξεν ὡς ἐξ ἀρχῆς ἡ ἀνθρώπων φύσις ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν πέπλωκεν ἀπὸ τῆς ἐν Εὐᾶ παραβάσεως, καὶ ὑπὸ κατάρρα ἢ γένεσις γέγονεν ἀνωθεν δὲ ὑφαίνει τὸν λόγον ἵνα δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ὡς τῆς οὕτω μακρᾶς κατάρρας διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ῥυσταμένου· ἔοικε μὲν τοι ἐνταῦθα ἀλήθειαν ὀνομάζειν τὸν ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ ἀνυπόκριτον βίον· ὁ γὰρ μὴ οὕτω ζῆν ἡρημένος, ψεύδειαι τῷ Θεῷ· ὁ γὰρ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς παρενεχθεὶς εἰς γένεσιν, καθ' ἃ φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος, εἰ πονηρὸς γένοιτο, ψεύδεται τῷ δημιουργῷ, τοὺς τῆς δικαιοσύνης οὐκ ἔχων καρπούς· οὕτω φησὶ καὶ ἑτέρωθεν ὁ Θεὸς Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· “ υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι „ τοιοῦτον καὶ τὸ “ ψεύσεται ἔργον ἐλαίας. „ Καὶ ἑτέρως δὲ προσβαλεῖς· ἔτι ἀδρανὴς ὁ νόμος πρὸς ἀποκάθαρσιν ἀμαρτίας, ὕδαλι περιρραίνων εἰς ἐκπλῆξιν τῆς σαρκός· ἔνεσι δὲ τὸ ἄμεινον ἀσυγκρίτως τῇ διὰ Χριστοῦ χάριτι πάντα ῥύπον ἀφανίσαι δυναμένη· μαρτυρεῖ τοίνυν ὅτι τὴν ἀλήθειαν ἀγαπᾷ ὁ Θεός· ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστὸς καὶ τὰ δι' αὐτοῦ, ὥσπερ οὖν ὁ νόμος τύποι καὶ σκιαῖ· σὺ οὖν φησὶ, κύριε, ἡ ἀλήθεια ὧν καὶ ἀλήθειαν ἀγαπῶν, βουλόμενος ἡμᾶς ἐν ἀληθείᾳ διάγειν, ὑποκαθαριεῖς ἡμᾶς τῆς ἀρχαίας ἀμαρτίας καὶ ὥσπερ χιόνα λευκανθῆναι. Τὸ δὲ, τὰ κρύφια ἐδήλωσάς μοι, ὡς πάντα αὐτῷ τὰ ἐσόμενα, ἃ ἐν τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ ἔθετο ὁ Θεός, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀπεκάλυψεν· ἴσως δὲ καὶ ὀγκοῖ τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτίαν πρὸς ἐντροπὴν δεικνὺς ὅτι οὐ κατὰ ἄνοιαν ἤμαρτεν, ἀλλ' ἔχων τὴν γνῶσιν ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ μετὰ τῆς βασιλείας καὶ προφητεῖα τέλειμημένος· δείξας οὖν ἐνλεῦθεν τὸ κραταιὸν τῆς ἀμαρτίας, τὴν λύσιν ἐν τοῖς ἐξῆς αἰτεῖ, λέγων.

v. 9.

Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι.

A. f. 289. b.
E. f. 77. b.
K. f. 99. b.

Ἐσσώπῳ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνέργειαν ἀφομοιοῖ, ἅτε θερμαίνουσιν, καὶ πάντα τὸν ἐν ἡμῖν ῥύπον ἀποσμήχουσιν· ἡ ἀποκάθαρσις οὖν δι' ὑσσώπου γενήσεται, ἥτοι διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τὴν γὰρ ὑσσώπον πῶς εἶναι φασὶ θερμολάτην καὶ συνεκλικὴν ἔχουσαν τὴν ἐνέργειαν· καὶ δὴ καὶ ἰατρῶν παῖδες ταύτην θαυμάζουσιν, ὡς δυναμένην τὴν ἐν σπλάγχθοις ἐκτῆκεν ἀκαθαρσίαν καὶ καταλεπτύνειν εὖ μάλιστὰ τὰ τῶν φλεγμάτων συμπεπηγότα, καὶ τὴν ἐξ ἑτέρων χυμῶν σύσλασιν

καὶ παχύτητα, διὰ τὸ τῆς ἐνούσης αὐτῇ φυσικῆς θερμασίας εὐσθε-
νές· πλαγίως οὖν ὑπεμφαίνει τὴν ἐν ἡμῖν γινομένην τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος ἐνέργειαν, οὗ ἡ χάρις ζέοντας ἡμᾶς ἀποτελεῖ τῷ πνεύματι,
καὶ πάντα ρύπον ἐκτῆκει τὸν ἐν ἡμῖν, πυρὸς δίκην ἀοράτως εἰσχεο-
μένη· διὰ γάρ τοι τοῦτο βαπτίζεσθαι φασὶν ἡμᾶς οἱ πνευματοφόροι
παρὰ Χριστοῦ πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ ⁽¹⁾ καὶ τὸ τίμιον δὲ αἷμα Χρι-
στοῦ οὐ μόνον ἡμᾶς ἀπαλλάττει φθορᾶς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπάσης ἀκα-
θαρσίας τῆς εἰς τὸ ἔσω κερκυρμένης, καὶ ἀποψύχεσθαι οὐκ ἔῃ πρὸς
ράθυμον.

Ἄκουτιεῖς μοι ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην κ. τ. λ.

v. 10.

Ἄκουσθην, φησι, γενέσθαι μοι παρασκευάσεις διὰ τοῦ πνεύματος
τὴν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσομένην ἀγαλλίασιν· τίς δὲ ἂν εἴη αὕτη, ἡ
ἐκείνη ἡ γνῶσις, ἡ περὶ τῆς ἀναστάσεως; ἦν καὶ ἔδειξεν εἰπὼν, ἀγαλ-
λιάσονται ὅστέα τεταπεινωμένα· πότε δὲ ἄλλοτε ἀγαλλιάσονται τὰ
σεσημμένα ἡμῶν ὅστ᾽, ἡ κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν, καθ' ἓν,
ὡσεὶ προφητεία, τὰ ὅστ᾽ ἡμῶν ὡς βοτάνη ἀναλελεῖ; εἰκότως δὲ μετὰ
τὸ ρανθίσαι με, ταῦτα ἐπήγαγεν· ἐπεὶ γὰρ τῇ τοῦ ἁγίου βαπτισμά-
τος χάριτι, ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς, εἰς ἀρχὰς ἀναφέρουσα τοὺς πι-
στευόντας εἰς Χριστὸν ἀτελευτήτου καὶ τρισμακαρίας ζωῆς· τότε γὰρ
οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τοῖς ὑπὲρ νοῦν ἐντρυφῶντες
ἀγαθοῖς ἀκατάληκτον ἔξουσι τὴν εὐφροσύνην· οὐκοῦν ἡ μὲν διὰ τοῦ
ἁγίου βαπτίσματος κάθαρσις πράττεται παραχρῆμα· δίδεται γὰρ ἡ
χάρις ἐν Χριστῷ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀγιάζοντος καὶ διασμίχοντος
τὰς τῶν πιστευόντων καρδίας· ἀκούεται δὲ, καὶ τέως ἐστὶν ἐλπίς οὐκ
ἐψεύσμενη, ἡ ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς ἀγαλλίασις τε καὶ εὐφρο-
σύνη· δοκεῖ δὲ τισὶ τῶν ἐξηγητῶν ἀγαλλίασις καὶ εὐφροσύνη, ἀκοαῖς
θείαις ἐνηχουμένη· οὐχ ἑτέρα τίς εἶναι παρὰ τὸν ταύτης πάροχον,
φημί δὲ Χριστὸν, ὃς ἀνανεώσει καὶ ἀναστήσει τῆς ἐκάστου ψυχῆς τὰς
δυνάμεις παθοῦσας τὴν συντριβὴν· ὅστ᾽ ἂν νοητέον ἐνταῦθα τὰς εὐ-
τονίας τοῦ νοῦ· ἀπλούστερον δὲ φημι· ἀκούσαιμί, φησι, τὴν φωνὴν τῆς
ἀγαλλιάσεως, ὅτι ἀφεῖται μοι καὶ συγκεχώρηται ἡ διπλὴ ἁμαρτία.

Ἀπέστρεψεν τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου κ. τ. λ.

v. 11.

Μὴ εἶδης, φησί, τὰς ὑπ' ἐμοῦ τετολμημένας ἀνομίας, ἀλλ' ἐμὲ

A. 1. 290
L. 1. 135

(1) Praedieta partim extant apud Corderium.

τὸν ἑαυτὰς ὀλοφυρόμενον. - Ἦ δὲ ἑαυτὰ αἰτεῖν, οὐδὲν ἦν ἕτερον, πλὴν ὅτι τὴν ἐν Χριστῷ βούλεσθαι δοθῆναι χάριν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς.

Καρδίαν καθαρὰν κτίσεν ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός.

Κτίσις ἐν τῇ γραφῇ λέγεται οὐ μόνον ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆ, ἀλλὰ καὶ ἢ ἐκ τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆ· ἐκτίσεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανόν, τοῦτό ἐστιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐργάσασθαι κτίζει δὲ καὶ ὅταν τὸν πονηρὸν ἄνθρωπον, καλὸν ἀπεργάσῃται ἐνλαῦθα τὸ κτίζειν, πραγμάτων ἐστὶ μεταβολῆ πρὸς τὸ βέλτιον· καὶ ἀκούσων τοῦ Δαβίδ· ἐπειδὴ γὰρ ἦν αὐτὸς καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐκτισμένη, συνεπέσθη δὲ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῷ φόνῳ, καὶ πρὸς φθορὰν κατεφέρετο, κτίσων φησὶν ἐν ἐμοὶ καρδίαν καθαρὰν· οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε καρδίαν, οὐδὲ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. - Τάχα δὲ καὶ ὡς ῥυπώσεως τῆς ἀπάντων καρδίας, διὰ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον παρατροπῆς, ἀνασχοιχείωσιν τινα τῶν καθ' ἡμᾶς γενέσθαι πραγμάτων οἱ ἅγιοι παρακαλοῦσι παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ τοῦ καὶ εἰδότος τὸ πλάσμα ἡμῶν καὶ πάντα ποιεῖν ἰσχύοντος, ὃ δὲ καὶ πεποίηκεν· ἀνεκτίσθημεν γὰρ ἐν Χριστῷ τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ἡμῶν, καὶ καρδίαν ἐσχήκαμεν καθαρὰν, μεθορμισθέντες εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς.

Μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου
μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ.

Ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν κινήθεις ὁ Δαβίδ, τὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον ἀναλαβὼν, τὰς ὑπὲρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν ποιεῖται λιλιᾶς· ἀπὸ γὰρ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως, ὥσπερ ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους, ἐν ἀποστροφῇ τοῦ Θεοῦ γέγονεν ἡ ἀνθρώπου φύσις· καὶ γοῦν ἔξω τέθειται τοῦ παραδείσου, καὶ ἐπάρατος ἦν ἢ πάλαι ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ εὐλογηθεῖσα· ἐκλεινομένου δὲ τοῦ γένους εἰς πλῆθος, καὶ τυραννοῦσης κατὰ πάντων τῆς ἀμαρτίας, ἀπέπλη καὶ τὸ ἐν ἀρχαῖς ἐμφυσηθὲν ἡμῖν ἅγιον πνεῦμα Θεοῦ, καὶ τὸ τῆς εἰκότος παρεχαράττετο κάλλος· ἔφη γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὅτι οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας· λέγων τοίνυν μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ, δῖο κατὰ ταῦτόν αἰτεῖ, ἀπόλυσιν μὲν τῆς συμβάσεως ἀποστροφῆς, τοῦ γε μὴν ἁγίου πνεύματος ὑποστροφὴν εἰς ἡμᾶς· ὅτι γὰρ

ἀπεφοίτησεν εἰκότως, ἅτε δὴ τῆς ἀπάντων καρδίας ἐγκειμένης ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, διαδείκνυσιν εὖ μάλα ἰὸ μὴ ἀνιανέλης εἰπών· πλὴν ἐξ ἡμερότητος Θεοῦ, τῶν ἀδοκίμως συμβεβηκότων τὴν λύσιν γενέσθαι παρακαλεῖ· αὕτη δ' ἦν ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἀποπτάντος ἡμῶν ἁγίου πνεύματος· ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἐν Χριστῷ· τὴν γὰρ πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν λαβὼν, ἔλυσε τὴν ἀποστροφὴν, κατὰρὰν καὶ ἄμωμον ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν παρασίλησας ἰῶ θεῷ καὶ πατρὶ· ἔλαβε δὲ καὶ ἰὸ πνεῦμα· καὶ τοι κατ' ὃ νοεῖται, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ πνεύματος χορηγός, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις ἐνίησιν αὐτὸ ὁ πατήρ· ἐνεφύσησε γοῦν τοῖς ἀποστόλοις εἰπών· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· οὕτω γὰρ ἐδόθη καὶ ἐν ἀρχαῖς τῇ ἀνθρώπου φύσει. ⁽¹⁾

Ἀπέδωκε μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου.

V. 14.

Ἐπὶ τῆς ἀνθρώπου φύσει παρακαλεῖ τῶν ἐν ἀρχαῖς ἀγαθῶν τὴν μέθεξιν, ὃ καὶ γέγονεν αὐτῇ μεσιτεύοντος τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἀγαλλίαμα καὶ σωτήριον· ἠλευθερώθημεν γὰρ τῆς ἐπὶ τῷ φθείρεσθαι καληφείας, καθηρημένου θανάτου· σενώσαμεθα δὲ, ἰὸ τῆς ἀμαρτίας φορτίον ἀποπεμφόμενοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· καὶ ἐστηρίχθημεν τῷ ἡγεμονικῷ πνεύματι, ὅπερ ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εὐανδρία· ἦν εἰπέρ τις ἔλοιτο καὶ ἐνοικίσειτο κατὰ νοῦν, ἀρξεί πάντως τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων, καὶ πλεονεξίας ἀμείνων ἐστὶ διαβολικῆς, ἡγεμονοῦν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἰὸ πνεῦμα· ὅσοι γὰρ, φησι, πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ· καὶ πάλιν· πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελήσητε.

A. C. 291.

Ἀγαλλιάσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου.

V. 16.

Ἡ καὶ οὕτως· πρόφασιν πνευμαλικῆς ἐορτῆς τὴν σὴν ποιήσεσθαι δικαιοσύνην, διὰ πίστεως χάριν δικαιοῦσαν τὸν ἀσεβῆ· ἡγουν αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὅς γέγονεν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ καὶ πατὴρ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις.

B. C. 292.

Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις.

V. 17.

Ἡ ἀμαρτία πέφυκε τὴν γλῶσσαν δεσμῆν καὶ ἐμφράττειν τὸ στόμα· ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦ Δαβὶδ κεκλεισμένα τὰ χεῖλη διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐλύγχανεν, εὐχεται ἰαυτὰ ἀνοιγῆναι, καὶ ἰῆς προλέρας παρρησίας μετὰ λαχεῖν· τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, θεόδοτον γὰρ τὸ χρῆμα ἐστίν· οὐ

A. C. 293.

(1) Extabat partim hoc fragmentum etiam apud Corderium.

γὰρ ἀραῖος αἶνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ· ἀνοίγεται δὲ διὰ μέλανοιᾶς, καὶ τοῦ θεοῦ διηγεῖσθαι τὴν αἴνεσιν ἄρχεται καὶ οἱ δορυάλωτοι δὲ διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἄδειν τὴν ὁδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, ἢ θυσίας ἐπιτελεῖν, εὐχονται τὴν ἐπάνοδον.

v. 19.

Θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.

Τῆς πνευματικῆς λαλρείας ἡ δύναμις οὐ διὰ φιληῆς καὶ μόνης διανοίας ἐρχεται. συνδρομὴν δὲ αἰεὶ πως δέχεσθαι φιλεῖ καὶ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐσμίαν. ἦν δὲ κατορθοῦντες τὴν δι' ὑπακοῆς καὶ εὐπειθείας· τὴν δὲ γε ὑπακοὴν καρπὸν εἶναι φημὲν τρυφεράς καὶ εὐαφοῦς καρδίας καὶ οὐδὲν ἐχούσης τὸ ἀπηνές· ὁποῖά τις ἦν ἡ τῶν ἀτέγκτων Ἰουδαίων σκληρὰ καὶ δυσαγωγός· καὶ γοῦν τὸ αὐτῶν πρόσωπον ἀναλαβὰν ἔφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν· “ τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, τῆς ὁδοῦ σου; ἐσκληρύνας ἡμῶν τὰς καρδίας τοῦ μὴ φοβεῖσθαι σε; „ σκληραῖς δὲ καρδίαις ἀπαράδεκτος παντελῶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· οὐκοῦν εἴη ἂν καὶ μάλα εἰκότως εἰς θυσίαν τῷ θεῷ καὶ εἰς ἀφιέρωσιν πνευματικῆς εὐσμίας πνεῦμα συντετριμμένον, τοῦτέστι ψυχὴ τρυφερὰ καὶ τοῖς θεοῖς εἴκουσα λόγοις.

v. 20.

Ἀγάθυνεν, κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών.

A. f. 292. b.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ὅταν, φησιν, ἀγαθύνῃς τὴν Σιών, εἴτουν τὴν ἐκκλησίαν, εὐδοκήσας ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὅταν οἰκοδομηθῇ τὰ τείχη τῆς ἐκκλησίας, ἀπὲρ εἰσιν οἱ ταύτην περιφράττοντες ἱερούργοι καὶ μυσταγωγοὶ, τότε καὶ ἀνενεχθήσονται θυσίαι οὐχὶ δι' αἱμάτων ἀλλ' αἱ τῆς δικαιοσύνης, εἴτουν αἱ τῆς αἰνέσεως· ὁμοίως καὶ ἀναφορὰ καὶ ὀλοκαυλάματα, καὶ ταῦτα δικαιοσύνη.

v. 21.

Τότε ἀνοίσουσι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν σου μόσχους.

A. f. 292. b.

B. f. 293.

K. f. 100. b.

Ἱερὸν μὲν ζῶον καὶ κατὰ νόμον ὁ μόσχος· προσκομίζεται γὰρ εἰς θυσίαν ὡς καθαρὸν· μείζον γὰρ μὲν καὶ αἰγὸς καὶ προβάτου· μεγέθει σώματος εἰς τύπον καὶ αὐτὸ τῆς τελειωτάτης θυσίας, καὶ τῆς εἰς λήξιν ἰούσης εὐσμίας. δῆλον δὲ ὅτι τῆς νοητῆς· ὁ γὰρ τοῦ σώματος ὄγκος εἰκὼν ἂν εἴη τῆς πνευματικῆς ποσότητος τῆς ὡς ἐν γε ταῖς ἀρεταῖς κορυμμένης· ἀνοίσουσι δὲ οἷν, φησὶ, μόσχους ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν σου, τοῦτέστι τελειωτάτας θυσίας· ἡ τάχα που μόσχους, τοὺς τῶν λαῶν ἡγουμένους αἰνιγματωδῶς ἐνθάδε ὀνομάζει, διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ νοητὴν εὐανδρίαν, ἧν ἐστὶ καὶ ἱερὸς βίος· ἐφίστησι δὲ ἡμᾶς τοιαύταις

ἐννοίαις ὁ πάνσοφος Παῦλος εἰπὼν γεγράφθαι ἐν τῷ νόμῳ· οὐ φημί-
σεις βοῦν ἀλοῶντα· εἶτα τούτοις ἐπενεγκῶν· μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ
θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει;

ΨΑΛΜΟΣ να'.

Τί ἐγκαυχᾶ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς ἀννομίαν;

V. 3.

Δυνατὸν καλεῖ τὸν Δαὴκ ὡς τῷ Σαοῦλ προσωκλειωμένον, ἢ καὶ
ὡς ἐν τῇ κακίᾳ πολύν· ἢ τὸν Ῥαψάκην ὡς στρατηγεῖν πεπιστευμένον
κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀφ' ἧς ὠρμημένος ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἠχμα-
λωτίσθη· θανατόζοντος δὲ καὶ ἀποροῦντος ὡς εἰκὸς τὸ προοίμιον, ὅτι
τοσοῦτον τινὲς εἰς κακίαν προέκοψαν, ὥστε ἐφ' οἷς ἔδει πενθεῖν, ἐπὶ
τούτοις καυχῶνται· πλὴν ὅτι τὸν μὲν Δαὴκ ἡ ἱστορία περιέχει, Ἰού-
δαν δὲ τὸν προδότην αἰνίττεται, δυνατὸν λίαν ἐν κακίᾳ γενόμενον, ὡς
τὸν εὐεργέτην προδοῦναι.

A. f. 293.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

Ὡσεὶ ξυρὸν ἠκουημένον ἐποίησας δόλον.

V. 4.

Τοῦτο περὶ μὲν τοῦ Δαὴκ εἴρηται διὰ τὸ ξυρῆσαι καὶ ἐκκόψαι
πᾶσαν τῶν ἱερέων τὴν πόλιν, οὕτως ὀξεῖα ἦν ἡ διαβολή· περὶ δὲ τοῦ
Ῥαψάκου, ὡς ἀπαλῆσαι βουλομένου τὸν λαὸν, ὥστε προδοῦναι τὴν πό-
λιν· ὀξύς δὲ ἦν καὶ ἀνεπαισθήτως τέμνων καὶ ὁ τοῦ Ἰούδα δόλος· τί
γὰρ τοῦ δόλου ἐκείνου ὀξύτερον, ὃν τῇ γλώσσει τῆς προδοσίας ἀκονή-
σας πρὸς τοὺς συλλαβόντας τὸν Ἰησοῦν συνέθετο, ὃν ἂν φιλήσω αὐτός
ἐστι, κρατήσατε αὐτόν;

A. f. 293. b

Ἠγάπησας κακίαν ὑπὲρ ἀγαθωσύνην, ἀδικίαν ὑπὲρ τὸ λαλῆσαι δικαιοσύνην.

V. 5.

Ἠδίκηει ὁ Δαὴκ καταψευδόμενος τοῦ ἱερέως καὶ τὰ μὴπραχθέντα
κατ' αὐτοῦ λέγων· τὸ γὰρ εἰπεῖν ὡς ἐπηρώτησε τὸν θεὸν περὶ τοῦ Δα-
βίδ, ψεῦδος ἦν καὶ οὐκ ἀλήθεια· ἐξῆν δὲ αὐτῷ λαλῆσαι δικαιοσύνην,
διδάξαντι τὸν Σαοῦλ, ὅτι τὴν μὲν αἰτίαν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Δα-
βίδ ἠγνόει ὁ ἱερεὺς, ὡς φίλον δὲ αὐτὸν ὑπεδέχετο τοῦ βασιλέως, καὶ
ὡς ἀπεσπασμένον ἐπὶ διακονίᾳ βασιλικῇ, εἰς λιμὴν τοῦ πέμψαντος ἐδε-
ξιοῦτο· ταῦτα καὶ τοῦ σαλανᾶ ἰδιώματα, τὸ κακίᾳ χαίρειν φημί καὶ
ἀδικίᾳ· ἐπιτιμᾶ οὖν καὶ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην οὐ
προσιεμένοις.

A. f. 294.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

Ἠγάπησας πάντα ῥήματα καταπεινισμοῦ, γλώσσαν δολίαν.

V. 6.

Λέγοιτο δ' ἂν ταῦτα δικαίως, καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἰου-

A. f. 294.

δαίον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα· δεδυσφημίκασι γὰρ ἀρκεῖνοι ἀκαθέκτως εἰς τὸν κύριον καὶ ὁ προδόλης δὲ ῥήμασιν ἐκέχητο δόλου μεστοῖς καὶ ὑποκρίσεως· εἶεν δ' ἄν ῥήματα καταποντισμοῦ τὰ εἰς θάνατον καὶ εἰς ἄδην καταφέροντα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν, ψιθυρισμοὶ, καλαλαχιαί, καὶ ἢ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία.

v. 7.

Μεταναστεύσαι σε ἀπὸ σκηνώματος, καὶ τὸ ῥίζωμά σου ἐν γῆς ζώντων.

A. E. 204. b.

Καὶ ἀπὸ τῆς σκηνῆς, τοῦτέστιν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς μαθηλείας μετέστησε, καὶ τὴν ῥίζαν ὡς ἀκανθώδους φυτοῦ ἐκ τῆς τῶν ζώντων γῆς καὶ τοῦ γεωργίου τῶν ἀποσπόμενων ἐξέλιπε· καὶ τοῖς Ἰουδαίων δὲ λαοῖς ταῦτα συνέβη, ἴην ἐν Χριστῷ μὴ προσιεμένοις δικαίωσιν ὅμοιον δὲ τοῦτο τὸ, ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων· μετετέθησαν δὲ καὶ τῆς ἱερατικῆς σκηνῆς, γεγονότες αἰχμάλωτοι διὰ τὸν τοῦ κυρίου σταυρόν. *

v. 10.

Ἦλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα.

A. E. 205.

Ἐγὼ, φησὶν, οὐδενὶ τῶν ματαίων καὶ χαμαιριφῶν ἐπεποιθήσα, ἀλλ' εἰς τὸ καλαδιῶκον τοὺς ἀδικουμένους θεῖον ἔλεος· ἀναγωγικῶς δὲ ἔλεος τοῦ Θεοῦ αἱ θεῖαι γραφαὶ τὸν Χριστὸν ὀνομάζουσι, διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἡμῖν δι' αὐτοῦ ἔλεος· ἀνεκεφαλαιώσατο γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντα καὶ ἀνεσλοικεῖωσεν ὁ πατήρ· καὶ ὁ ἐλεημοσύνας δὲ καρποφορήσας, ἐλπίζει ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, εἰδὼς ὅτι οἱ ἐλεηθῆσονται· ἔχει δὲ τὴν ἐλπίδα οὐκ ἐφ' ἓνα αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ τούτων διάστημα, οὗ μέτρον ἐστὶν ἡ ἀπειρία, ὅπερ αἰῶνων ὀνομάζει αἰῶνα.

ΨΑΛΜΟΣ νβ'.

v. 1.

Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ μαελεθ συνέσεως τῷ Δαβίδ.

A. E. 206.

Διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων σχεδὸν τῷ τρισκαιδεκάτῳ, καὶ ὁ παρῶν ψαλμὸς ἔρχεται, καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχει τὴν εἰς τὸν Ῥαψάκην καὶ τὰ τότε γενόμενα, καὶ τὴν περὶ τῆς σωτηρίου Θεοφανείας προφητεῖαν βραχεῖαι δὲ λέξεις τὴν ἐν ἀμφοτέροις διαφορὰν ἐργάζονται ὁ μὲν γὰρ τρισκαιδέκατος, εἰς τὸ τέλος τῷ Δαβίδ ἐλέγελος· ὁ δὲ παρῶν ἔχει μὲν καὶ τὴν εἰς τὸ τέλος ἐπιγραφὴν, πλεονάζει δὲ ἐν τῷ λέγειν ὑπὲρ μαελεθ συνέσεως· ὅπερ σημαίνει ἐπινίκιον εἶναι τὸν ψαλμὸν, διὰ χορείας ἐν συνέσει γενόμενον· τέρψις μὲν γὰρ ἦτοι χορεία, τὸ μαελεθ ἐρμηνεύεται ἀντὶ δὲ τοῦ εἰς τὸ τέλος, ἕτεροι τῶν ἐρμηνέων ἐπινίκιον ἐκδεδώκασι καὶ ἵνα ἴην ἐπιγραφὴν πᾶσαν ἰσχνῶς θεωρήσωμεν, τὸ μὲν

εἰς τέλος σημαντικὸν ἂν εἴη τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔμελλε πληροῦσθαι τὰ προφητευόμενα, τὰ τε κατὰ τὸν Ῥαφάκην καὶ τοὺς Ἀσσυρίους, τὰ τε κατὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν· ὃ τε γὰρ τῶν Ἀσσυρίων παράδοξος ἔλεθρος χρόνοις πολλοῖς ὕστερον ἐγένετο μετὰ τὸν Δαβίδ, οὗ χάριν καὶ ὑπὲρ χορείας ἐπιγράφεται ἢ ἐποίησαντο οἱ τῆς σωτηρίας τετυχηκότες· τὸ τε σωλήριον τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν συνίλειαν τοῦ αἰῶνος ἐπιφανὲν τοῖς ἐπὶ γῆς, χορείαν συνεστήσατο τὴν ἐξ ἀπάντων ἔθνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συγκεκροτημένην· καὶ τοι γὰρ πεποίηται ὁ ψαλμὸς ἐπὶ τέρψει καὶ χορείαις ταῖς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γεγενημέναις, ὅτε κεχηρημάτικεν ἄνθρωπος ὁ μονογενής· τὸ δὲ συνέσεως ἀναγκαιῶς πρόσκειται, ἐπειδήπερ συνέσεως ἡμῖν δεῖ πρὸς τὸ νοῆσαι τὴν τῆς ψαλμωδίας διάνοιαν.

Ὁ Θεὸς διεσκόπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων.

v. 6.

Ὅσα τὰς δογματικὰς φησὶ δυνάμεις τῶν ἀσεβῶν, ἃ ταῖς ἰδίαις ἐνέθηκαν συγγραφαῖς, προσκυνεῖν ἀναπαίδοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

K. f. 102

Exin in codice A. lacuna est quaternionum duorum, nempe usque ad versiculum 3. psalmi 57. Sed mirum est, quod ne in ceteris quidem vatt. codicibus, quamquam integris, neque apud ipsum Corderium, quicquam Cyrilli superest ad interiectos psalmos 53. 54. 55. 56., praeter unum in codd. F. f. 30. b. et K. f. 102. b. frustulum ad ps. 53. v. 3. “ Ἐν τῇ δυνάμει σου κρινεῖς με. ,, Τοῦτέστιν ἐν τῷ Χριστῷ· δυνάμεις γὰρ τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ υἱός.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ νζ'.

Καὶ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε ἐν τῇ γῇ.

v. 3.

Οὐ μάτην δὲ πρόσκειται τὸ ἐν τῇ γῇ· καθὼς γὰρ ἐν καρδίᾳ τίς ἀνομίαν ποιήσῃ, ἐν τῇ γῇ ἐνεργεῖ αὐτὴν, τοῦτέστι περὶ τὰ ὑλικά· ἀκούσαιεν δ' ἂν καὶ Ἰουδαῖοι κρίνατε εὐθεῖα, καὶ λογίσασθε παρ' ἑαυτοῖς εἰ τοῖς ὑμετέροις λόγοις συμφωνεῖ τὰ ἔργα· δείκνυσθε γὰρ ἀδικίαν ἐν τῇ καρδίᾳ λογιζόμενοι, καὶ ἕτερα μὲν διανοούμενοι, ἕτερα δὲ τῷ στόματι λαλοῦντες· εἰ γὰρ καὶ οἱ λόγοι χρηστοί, δι' ὧν ἐκδικεῖν βούλεσθε τὸν νόμον, ἀλλ' ἡ καρδία πικρίας ἐστὶ πλήρης, καὶ αἱ πράξεις δὲ ὁμοίως ἀδικίας πεπληρῶνται, ἔλεγχος οὖσα τῶν ἐν καρδίᾳ νοημάτων, ἄσπερ ἐν γῇ δύνανται λανθάνειν. οὐ μὲν καὶ ὅταν πάντα γυμνὰ κρίνηται· εἶτα ἐπάγει σχετιάζων ὑπὲρ τῶν τῆς σωτηρίας ἐκπεπωκότων, τὰς μετὰ ταῦτα φωνὰς λέγων.

A. f. 298.

V. 4.

Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας.

A. I. 298. b.

Εἰσὶ δέ τινες οἳ μὴ εἰδότες τὸ ἔθος τῆς ἐν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς φράσεως, καὶ νομίζουσιν ἀπηλλοτριώσθαι Ἰηνας ἀπὸ θεοῦ ἐκ μήτρας αὐτῆς, καὶ οἰοῦνται ἐξ αὐτῆς πεπλανῆσθαι γαστρός καὶ πρὸ τῆς τοῦ λόγου συμπληρώσεως· ἔστι δὲ τοῦτο οὐδὲν ἕτερον εἰπεῖν, ἢ ἐκεῖνο που πάντως, ὅτι κατὰ φύσιν ἔστι τὸ κακὸν, καὶ γεγόνασιν τινὲς ἐξ αὐτῆς τῆς δημιουργίας, οἳ μὲν ἀγαθοὶ τὸν τρόπον, οἳ δὲ κακοί· ἔστι δὲ Μανιχαίων τὸ οὕτω φρονεῖν, μᾶλλον δὲ παραφρονεῖν, οὕτω γὰρ εἰπεῖν ἀληθέστερον ἐπιλήρει Ιοίνυν, ὅτι οὐκ εἶρηκεν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀπηλλοτριώθησαν ἀπὸ θεοῦ Ἰηνές, ἀπλῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἀπολελυμένως οὐκ ἀπὸ θεοῦ μᾶλλον ἀλλ' ἀπὸ μήτρας· ὡς γὰρ ἤδη γεγονότες, φησὶν, ἁμαρτωλοὶ ἀπηλλοτριώθησαν μήτρας καὶ γαστρός, τούτεστι ξένοι γεγόνασιν καὶ μακρὰν, οὐ μήτραν ἔχοντες καὶ γαστέρα νοσητήν, τίκτειν δυναμένην καρποὺς ἀγαθοῦς· τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς ἡμῶν σώματα τίκτουσι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ καθάπερ ἀπὸ γαστρός καὶ μήτρας τῆς ἐαυτῶν καρδίας, ἐκφέρουσι καρποὺς ἀγαθοῦς, ἀνωθεν καὶ παρὰ θεοῦ τὰ τῆς εὐσεβείας δεχόμεναι σπέρματα.

V. 4.

Ἐπλανήθησαν, ἀπὸ γαστρός ἐλάλησαν ψευδῆ.

A. I. 299.

Δείκνυσιν δὲ ἡ προφητεία καὶ τοὺς Ἰουδαίους, μὴ δὲ μίαν τὸ παράπαν ἐσχηκότας αἰτίαν εἰς σωτηρίαν, οἳ τῇ προγνωστικῇ τοῦ θεοῦ προνοίᾳ, ἐν πεπλανημένοις ἐλογίσθησαν παρ' αὐτῶν, καὶ πρὸ τοῦ συλληφθῆναι οὐκ ἠγνοοῦντο· ἐλάλησαν δὲ ψευδῆ οὐκ ἀπὸ γαστρός, ἀλλ' εἰς ἡλικίαν ἐλθόντες· συνήθως μὲν τοι τῇ ἀναδιπλώσει ὁ Δαβὶδ κέχρηται τὸ γὰρ ἀπηλλοτριώθησαν ταυτόν τῶν ἐπλανήθησαν, καὶ ἡ μήτρα τῇ γαστρί, ἵνα ἢ τὸ δι' ἀμφοτέρων δηλούμενον τοιοῦτον· ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, καὶ ἐλάλησαν ψευδῆ· ὣν ὁ θυμὸς πρὸς τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους τὸν παῖδα τὸν ὄφιν ἔχει τὴν ὁμοιότητα· ἀκούει γὰρ θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ ὄφεως.

V. 8.

Ἐξευδηνωθήσονται ὡσεὶ ὕδωρ διαπερευόμενον.

F. I. 86. b.

Τὸ διατρέχον ὕδωρ οὐκ ἔστηκεν ἐν τῶν αὐτῶν κατὰ τὸν ἴσον οὖν τρόπον καὶ οἱ δυσσεβεῖς οὐ μένουσιν ἐν εὐημερίαις, ἀλλ' οἶον ὡσεὶ ὕδωρ τρέχον, δρομαῖοι βαδιοῦνται πρὸς ὄλεθρον.

V. 8.

Ἐντενεί τὸ τόξον αὐτοῦ.

F. I. 86. b.

Τόξον δὲ ὅταν ἀκούσης ἐπὶ θεοῦ, ὄργην ἐννόει θανατηφόρον.

Καὶ ἐρεῖ ἄνθρωπος· εἰ ἄρα ἐστὶ καρπὸς τῷ δικαίῳ κ. τ. λ.

v. 12.

Τὸ ἄρα ἐν τούτοις οὐκ ἀμφιβάλλοντός ἐστιν, πεπληροφορημένου δὲ μᾶλλον καὶ πεπιστευκότος καὶ οἷον ἤδη συννεύοντος, ὅτι καρπὸν ἔχει τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ φειδῶ καὶ ἐπικουρίαν· ἢ γὰρ σώζεται μὲν αὐτός, ὡς ἔφην, ἐπαμύνοντος τοῦ Θεοῦ· κολάζεται δὲ δι' αὐτὸν ὁ ἀμαρτωλός.

E. f. 106.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ νη'.

Ἰδοὺ ἐσῆρευσαν τὴν ψυχὴν μου.

v. 4.

Οὐ γὰρ διελελοίπασιν οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι τὰ τῆς αὐτῶν δυστροπίας ἐπιφέρειν τῷ Χριστῷ, καὶ παγίδας ἀρτύοντες καὶ δόλους, καὶ πάντα τρόπον ἀνόσιον ἐγχειρημάτων κατασκευάζοντες.

E. f. 106 b

Καὶ σὺ, κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ κ. τ. λ.

v. 6.

Τὸ ἀναμάρτητον ὁ Δαβὶδ ἐν μόνῳ θεωρήσας τῷ ἔξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα Χριστῷ, καὶ τὴν τῶν ὁμοφυλίαν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ μανίαν προθεωρήσας τῷ πνεύματι, τὸν τῶν δυνάμεων τῶν ἀγγελικῶν κύριον καὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκέλευε θεὸν, καλαλιπεῖν μὲν Ἰουδαίους ἀτημελήλους, μᾶλλον μὲν οὖν μὴ δὲ μιᾶς αὐτοὺς συγγνώμης ἀξιῶσαι ὡς Θεοκτόνους, πᾶσαν δὲ εἰς τὰ ἔθνη μεταθεῖναι τὴν πρόνοιαν καὶ τῷ τῆς Θεογνωσίας καταυγᾶσαι φωτί· οὐ μόνος δὲ ὁ Δαβὶδ εὐχεται ἐπιστροφὴν μὲν τῶν εἰδωλολατρῶν γενέσθαι ἐπὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἀποβολὴν δὲ τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος· ἀκουε γοῦν ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὡς ἤδη γεγονώς καθ' ἡμᾶς, ὑπὲρ παντός τοῦ κόσμου τὰς διαλέξεις ποιεῖται πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν*. Ἐπεσκεψάτο μὲν γὰρ καὶ πάλαι Θεὸς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἦν ἐπὶ μόνον τὸν Ἰσραὴλ ἢ ἐπίσκεψις· καὶ πεπαιδαγωγῆκεν ὁ Μωσῆς διὰ τύπου καὶ σικιᾶς ἀναφέρων ἐπὶ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ· τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός· ἠκούετο μὲν γὰρ ὁ πάλαι νόμος, ἀλλὰ κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν· τὸ δὲ θεῖον καὶ οὐράνιον κήρυγμα ὅλην περιπεφοίτηκε τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἔφη γὰρ τοῦτο περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. - Καὶ ταῦτα ἀνθρωπίνως πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα καὶ κύριον τῶν δυνάμεων καὶ Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ τυγχάνοντα, καὶ ἰδεῖν ὁ Χριστός βούλεται καὶ προσεύχεται.

A. f. 106.

* heic desunt aliqua.

E. f. 107.
Κυρίλλου καὶ Ἰσυχίου.

ΨΑΛΜΟΣ νθ'.

Σώσεν τῇ δεξιᾷ σου.

Δεξιάν εἶναι φημὲν τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, δι' ὃν τὰ πάντα ἐγένετο.

Ἐν τῷ δεξιῷ ποιήσωμεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξουθενώσει τοὺς ἐλίβοντας ἡμᾶς.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐν δυναμοῦντι με Χριστῷ· καὶ πάλιν· οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις ἡ σὺν ἐμοί.

ΨΑΛΜΟΣ ξ'.

Ἐδήγησάς με, ὅτι ἐγενήθης ἐλπίς μου, πύργος ἰσχύος.

Ἐπεὶ δὲ τῶν ὁδηγούντων ἴδιον ἰὸ δεικνύειν ποία μὲν ἀσφαλῆς ὁδός, ποία δὲ σφαλερὰ καὶ βλαβερὰ μαρτύρεσθαι, καὶ τοῦτο Χριστὸς πεποιηκὸς εὐρίσκεται, ἐν τῷ λέγειν· ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδός καὶ ἡ θύρα· τὸ δὲ πύργος ἰσχύος, ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι· τεῖχος καὶ ἀσφάλεια γέγονας, εἰς τὸ μηδὲν παθεῖν ἐπηρεαζόντων τῶν ἐχθρῶν· ὡσπερ γὰρ πολεμίων ἐμβεβληκότων, οἱ πύργον ἔχοντες ἰσχυρὸν κερδαίνουσι τὴν σωτηρίαν, οὕτως μαχομένων ἡμῖν ἐχθρῶν, πύργος ἐδραῖος καὶ ἀκατάσειστος γίνεται ὁ Χριστὸς, καὶ ἀνασώζει ῥαδίως τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας.

Παρηκίσω ἐν τῷ σκηνώματί σου εἰς τοὺς αἰῶνας, σκεπασθῆσμαι ἐν σκέπη τῶν πτερυγῶν σου.

Πρὸς δὲ νοῦν, ἀφ' ὧν ἤδη εἴληψεν ἀγαθῶν, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίζει· ὅτι δὴ εἰς τὰς ἄνω σκηνὰς γεγονὼς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ διὰ παντὸς γενήσεται σκέπη· ὡσπερ γὰρ οἱ μέλλοντες ἐπιτελεῖν ἑορτήν, ἐργός τε καὶ ἐπὶ θύραις ἔχοντες αὐτὴν προαναπίπλυνται θυμηδίας, καὶ τὴν οὐκ ἔτι παροῦσαν ὡς ἤδη παροῦσαν ὁρῶσιν, οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι χρηστὰς ἔχοντες ἐλπίδας ἐπὶ τῇ μελλούσῃ ζωῇ, χαίρουσιν ἐπ' αὐτῇ· πτέρυγας δὲ καλεῖ τὰς τοῦ Θεοῦ προνοητικὰς δυνάμεις, ὑφ' ὧν σκέπεται ὁ θεοφιλῆς, μηδέποτε τῆς σκηνῆς ἀναχωρῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δι' αἰῶνος ἐν αὐτῇ κατοικῶν.

Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας τοῦ βασιλέως προσθήσεις.

Πρὸς δὲ νοῦν, σημαίνει ὁ λόγος, ὡς καὶ τοῦτο μέρος κληρονομίας ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἡμέρας ἡμερῶν τοῖς ἔτεσι τοῦ βασιλέως προσθῆναι· σημαίνει γὰρ διὰ τῶν ἡμερῶν χρόνους τινὰς καὶ αἰῶνας· μὴ ὑπολάβῃς δὲ ὅτι περὶ ἐνὸς ἴνου βασιλέως τὰ ἰοιάδε φησὶν.

ἴσθι δὲ μᾶλλον ὅτι περὶ παντός τοῦ κεκλημένου πρὸς βασιλείαν οὐρανῶν ὃν καὶ διαμένειν φησὶν εἰς τὸν αἰῶνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· οἱ γὰρ σύμμορφοι γενόμενοι τῶν παθημάτων αὐτοῦ, καὶ συμβασιλεύσουσιν αὐτῷ διηνεκῶς· προειπῶν μὲν τοι ὁ προφήτης ὅτι σὺ ὁ Θεὸς εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου, καθ' ὑπέρβαλον συνῆψε τὸ ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας τοῦ βασιλέως προσθήσεις· ἀκούσας γὰρ φησι τῶν εὐχῶν μου, ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας προσέθηκας· διὰ μέσου δὲ ἐνεβλήθη ἡ περὶ τῶν φοβουμένων τὸ ὄνομα κυρίου μνήμη, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῖς ἐπήγγελται τὴν κληρονομίαν ἡ προφητεία· ἦν δὲ ἡ αἰώνιος ζωὴ.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ξα'.

Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγῆσθαι ἡ ψυχὴ μου;

v. 2.

Τὸ ὑποταγῆναι ἰῶ θεῷ τὴν ψυχὴν, σαλιήριαν εἶναι ὁ Δαβὶδ ἀπεφήνατο· ἄριστον καὶ ἐπωφελές καὶ ἀπάσης ἡμῖν ἐλπίδος πρόξενον ἀγαθῆς, τὸ ὑποτάττεσθαι τῷ κυρίῳ καὶ υποφέρειν αὐτῷ τῆς διανοίας τὸν αὐχένα, καὶ προσοικειοῦσθαι αὐτῷ διὰ πάσης ἐπεικειίας, ἵδου προφητικὸν ἐκεῖνο λέγοντις· ἰδοὺ οἶδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν εἶ.

A. f. 316. b.
Κυρίλλου καὶ
τοῦ Νύσσης

Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρώπων; φονεύετε πάντες ὑμεῖς;

v. 4.

Φονευτὴς γὰρ ἐστὶν ὁ σαλιανῆς ψυχῶν καὶ πνευμάτων, καὶ τὰ τούτου τέκνα· καὶ τοὺς ἤδη διανενευκότας πρὸς τὸ πλημμελές, διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀσθένειαν τῇ φύσει, πρόσωθεῖν καταστρέφων. Τάχα δὲ καὶ τοῖς πονηροῖς ὑπηρέταις τοῦ διαβόλου ὁ λόγος μάχεται, αἰτιώμενος τὴν ἀμετρίαν τῆς παρ' αὐτῶν ἐπαγομένης ἐπιβουλῆς· ὅτι οἱ μὲν ἄνθρωποι εἰσὶ ζῶον ἀσθενές, ὑμεῖς δὲ ἐπιτίθεσθε, οὐκ ἀρκούμενοι πρῶτῃ προσβολῇ, ἀλλὰ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπάγετε· ἕως ἂν οὕτω τὴν ψυχὴν τοῦ περιπεσόντος ὑμῖν καλαστρέψητε, ὥστε γενέσθαι παραπλησίαν τοίχῳ κλιθέντι καὶ φραγμῷ ἀνατραπέντι.

A. f. 317. b

Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἐβουλεύσαντο ἀπόσασθαι.

v. 5.

Μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ λογικοῦ οἱ δαίμονες ἡμᾶς ἀπεστέρησαν, ξύλα καὶ λίθους ἀναγκάσαντες προσκυνεῖν· ὡς καὶ λέγεσθαι περὶ ἡμῶν, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὣν οὐ συνῆκε.

A. f. 317. b.

Ἐθραμεν ἐν δίψει.

v. 5.

Τὸ σύλλογον λέγει τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς, ὅτι τρέχουσι καθ' ἡμῶν διψῶντες ἡμῶν τὴν ἀπόλειαν καὶ τὴν ἀποστέρησιν τῆς τιμῆς·

A. f. 318.

1 col. 132b.

ἀκούεις ὅπως οἱ τῆς ἀνομίας υἱοὶ ἐξῶθεν * ἡμᾶς σπουδάζουσι τῆς ἐκνεμηθείσης παρὰ Θεοῦ τιμῆς, καὶ ἀποστερεῖν ἐπείγοντες τῶν δεδωρημένων ἡμῖν ἀνωθεν ἀγαθῶν; θέλοντες δὲ τιμῆς ἐξῶσαι τοὺς ἡγιασμένους, δεδιψήκασι τοῦ πράγματος τὴν κατόρθωσιν, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο πεποιήνται τὴν σπουδὴν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἔδραμον ἐν δίψει· ποίαις δὲ κέχρηται μηχαναῖς;

V. 5.

Τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγου, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρώντα.

E. f. 113. b.

Εἰσὶ γὰρ εἰσὶν οἱ μὲν τὴν γλωττίαν ἔχουσι διφυᾶ, διπρόσωπον δὲ τὴν καρδίαν, οἳ χρηστοὶ μὲν εἰσιν ὅσον ἦκον εἰς λόγους, ἰοῦ δὲ μεμειστωμένον καὶ πονηρίας ἀπάσης ἔχουσι τὸν νοῦν.

V. 6.

Πλὴν τῷ Θεῷ ὑποτάγητι ἡ ψυχὴ μου.

A. f. 318.
Κυρίλλου, Βα-
σιλείου, Θεο-
δωρητου.

Πάλιν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ διαλέγεται, τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς τὴν πρὸς Θεὸν ἐπιτείνων· ἐνδείκνυται δὲ τὸ μέγεθος τῶν πειρασμῶν, καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου λέγει, ὅτι οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα ὑπενεγκεῖν· παρ' αὐτοῦ γὰρ ἡ ὑπομονή μου.

V. 7.

Καὶ γὰρ αὐτὸς Θεὸς μου καὶ σωτὴρ μου, ἀντιλήπταρ μου, εὐ μεταναστεύσω.

A. f. 318. b.

Ὁμολογοῦμεν οὐχ' ὑπεσταλμένως ἀλλ' ἐν παρρησίᾳ τεθαροσηκότες καὶ ἀληθεύοντες ὅτι θεὸς ἡμῶν ὁ Ἐμμανουήλ, ὃν ἡ ἀγία θεολόκος παρθένος ἀπεκύησεν αὐτὸν οὖν εἰδότες ἀληθινὸν Θεὸν καὶ σωτηρίας πηγὴν, οὐκ ἀνεξόμεθα τὴν δουλείαν ἀμεῖψαι καὶ πρὸς ἑτέραν δεσποτείαν ἀναδραμεῖν· τὸ γὰρ οὐ μὴ μεταναστεύσω, ἀντὶ τοῦ οὐ μεταθήσομαι τέθεικεν· οὐ γενήσομαί φησι μετανάστης ἀπὸ τῆς ἀληθείας εἰς πλάνην, καὶ δοῦλος τῆς ἀμαρτίας.

V. 9.

Ἐλπίζατε ἐπ' αὐτὸν πᾶσα συναγωγὴ λαῶν.

A. f. 318. b.
E. f. 113.

Συναγωγὴν οὐ μερικὴν ἵνα λέγει, καθὰ καὶ πάλιν Μωσῆς. - Ἄμα δὲ καὶ προφηλικώτερον ἴην ἰῶν ἔθνῶν πάντων προαναφωνεῖ κλησίν· ἐπεφάνη γὰρ ὁ μονογενὴς οὐ μερικὴν τινα ποιούμενος κλησίν, οὐδὲ σώζων ἔτι μόνον τὸν Ἰσραὴλ καθὰ καὶ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν, ἀλλὰ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προσφωνῶν τὰ καὶ λέγων, ἀκούσατε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἔξῃς· ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως [νόμος] ἐν ἐπαίδευσεν ἔθνος τὸν Ἰσραὴλ· ἡ δὲ διὰ Χριστοῦ χάρις, εἰς πᾶσαν ἴην ὑπ' οὐρανὸν ἐπευρύνεται.

V. 10.

Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.

E. f. 91. b.

Μάταιοι δὲ κατὰ τὸ ἀληθές οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτέστιν οἱ

μόνα φρονοῦντες τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἰαῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις προσ-
κείμενοι, καὶ μόνα ζητοῦντες τὰ πρόσκαιρα.

Πλεῖτες ἐὰν ῥέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν.

V. 11.

Μηδὲν μέγα ἰὸ πρᾶγμα εἶναι νομίσης· παραλίρχει γὰρ, ὡς ἔφην, ὡς πλοῦτος, καὶ μόνον ὀφθαίς σκιάς ἐν ἴσῳ φεύγει· ζητῶμεν δὲ πανταχοῦ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἐρευνῶμεν τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

B. I. 255. b
H. I. 55

Ἄπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, δύο ταῦτα ἤκουσα.

V. 12.

Τί φῆς, ὦ μακάριε Δαβίδ; ἄπαξ λαλήσαι διῖσχυρίζη τὸν τῶν ὄλων θεόν; εἶτα πῶς ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθής; λελάληκα γὰρ οὐχ' ἄπαξ ἀλλὰ πλειστάκις πολυμερῶς τὲ καὶ πολυτρόπως τοῖς πατράσιν· πῶς οὖν ἔφης ἐνταῦθα, ἄπαξ λαλήσαι τὸν Θεόν; νοήσωμεν τοῦ λόγου τὴν δύναμιν· βούλεται δέ τι τοιοῦτον δηλοῦν ὁ πνευματοφόρος· καὶ ἄπαξ, φησὶν, ἐλάλησεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἔχων πᾶσαν εὐθύς τὴν τοῦ συμφέροντος γνώσιν, οὐ μακρῶν εἰς τοῦτο δεηθήσομαι λόγων· ἄπαξ λαλεῖτω, καὶ πείθομεν· καὶ διττὴν ἐν ἑμαυτῷ συλλέγω τὴν παιδείυσιν, ψυχικὴν τε ἅμα καὶ πνευμαλικὴν· διττὸς γὰρ αἰεί πως ἐστὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐπιεικείας ὁ ἱρόπος, καὶ διπλοῦν ἡμῶν ἰὸ ἐπιλήδευμα, ἰὸ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας προσφερόμενον παρ' ἡμῶν τῷ Θεῷ· δεῖ γὰρ ἡμᾶς καθαρὸς εἶναι ἰῶ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ τὸ, ἄπαξ ἐλάλησεν, ἀντὶ τοῦ ἔστηκε βεβαίως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος Μωσῆ ῥηθεῖς ἄπαξ καὶ μηκέτι μετακινούμενος, ὅτι κύριος ὁ Θεός οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν· τὸ τοίνυν ἄπαξ οὐκ ἐπὶ ἀριθμοῦ τέθεικεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πάντως ἐσομένου ἀδύνατον γὰρ μὴ γενέσθαι ὃ ὁ Θεός ἀπεφήνατο· οὐκ ἀναβαλεῖται τὴν ἀπόφασιν ὡς τὸ, ἄπαξ ἄμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, ἀντὶ τοῦ βεβαίως ἢ τὸ ἄπαξ, ὅτι καὶ πολλάκις ἐλάλησεν, εἰς αὐτῷ σκοπὸς τῶν πολυμερῶν διαλέξεων, τὸ γινῶναι ἡμᾶς ἰσχυρὸν εἶναι ἰὸν θεὸν καὶ φιλόανθρωπον, ἰν' ὡς μὲν ἰσχυρὸν φοβηθῶμεν, ὡς δὲ φιλανθρώπῳ προσδράμωμεν.

A. I. 319. b

ἽΟτι τὸ κράτος, τοῦ Θεοῦ· καὶ σου, κύριε, τὸ ἔλεος.

V. 12-13.

ἽΟτι δυνατός, φησὶν, ὁ Θεός ἐν τῇ κρίσει, ὁ αὐτὸς καὶ ἐλεήμων· ἀπεφήνατο γὰρ λόγον περὶ τῆς κρίσεως, δι' οὔ δύο ταῦτα ἀκήκοα, ἐν μὲν ὅτι τοῖς δεηθεῖσιν ὀργῆς διὰ τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ὑπερβολὴν, ὀργὴν ἀποδώσει· τοῖς δὲ ἀξία πεποιηκόσιν ἐλέους, ἀπονέμει ἔλεον· τὸ γὰρ κράτος τὴν ὀργὴν σημαίνει καὶ ἰὸν ἀπολομίαν ἰὸν κατὰ τῶν ἀξίων

A. I. 220.
B. I. 256.
H. I. 89. b

αὐτῆς γινομένην· κατακρατεῖ γὰρ τῶν ὅλων ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν θεός· καὶ ἰσχυρᾶ μὲν χειρὶ καταστρέφει τὸν ἀλαζόνα, καὶ κολάζει τὸν ἀποστάτην, ἐλεεῖ δὲ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν· ἀποδώσει γὰρ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· μήτε οὖν ἐλπίζετε ἐπ' ἀδικίαν, μήτε ἐπὶ πλούτον προστίθεσθε.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΣ'.

v. 2.

Ὁ θεός ὁ θεός μου, πρὸς σε ἐρρήξω.

E. f. 92. b.

Ὁρθεύειν δὲ φησι πρὸς τὸν θεόν, οὐχ ὡς ἑτέροις πράγμασι τὴν διάνοιαν ἐχούσας ἀλλ' ἐπὶ μόνοις τοῖς αὐτῷ δοκοῦσι καὶ φίλοις· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγιοπρεπὴς ἀληθῶς πολιτεία, καὶ τῆς ἐξαιρέτου ζωῆς τὰ κατορθώματα.

v. 2.

Ἐδίφησέν σοι ἡ ψυχὴ μου, πεσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου, ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ.

A. f. 320. b.
E. f. 114. b.
Κυρίλλου καὶ
τοῦ Νυσσησ

Λέγει δὲ ταῦτα ψυχὴ οὔσα μὲν ἐν γῆ ἐρήμῳ διδασκαλίας ὑγιαίνουσης, ζητοῦσα δὲ θεῖαν ἐπιρροήν· δύναται δὲ λέγειν τὸ, ἐδίφησέ σε ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἡ σὰρξ μου, καὶ ὅς τις ὑποιάξει τὴν σάρκα τῷ πνεύματι καὶ συμφανοῦσαν τῇ ψυχῇ ἀπεργάσεται. ἐρημον οὔσαν παθῶν καὶ ἀβατον αὐτοῖς καὶ ἀνύδρον, εἶπουν τῆς λαγνείας ἀπηλλαγμένην καὶ τῆς μιαρᾶς ρείσεως καὶ τῆς κατὰ ἴδονα ἐγρότης· ὅταν οὖν καὶ ἡμεῖς κατανεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. τότε ἐροῦμεν ἐκ παρρησίας τὰ τοῦ Δαβίδ· οὕτως ἐν τῷ ἁγίῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἡ διψῶν καὶ ἐπιποθῶν τὴν περι τὸν ἅγιόν σου συνάφειαν· τίς δὲ ὁ ἅγιος, ἢ ὁ μονογενῆς σου υἱός;

v. 4.

Ὅτι κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωᾶς.

A. f. 321.
E. f. 114. b.

Οἱ τῷ ἐλέῳ προσελθόντες θεοῦ, τοῦτέστι Χριστοῦ, οὐδὲν ἠγούμενοι τοῦ παρόντος βίου τὴν ζωὴν, τὴν τοιαύτην ἀναφθέρουσαν φωνήν ὑπὲρ πλῆθος ζωῆς τῆς παρούσης δηλονότι λέγοντες εἶναι τὸ δεδομένον αὐτοῖς παρὰ τοῦ μονογενοῦς ἔλεος· ἢ ἔλεος μὲν ὀνομάζει τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν· ζωᾶς δὲ τὸν νόμον ἢ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν τὴν ὁδὸν μεῖζον τοίνυν, φησὶν, ὑπὲρ ζωᾶς τὸ ἔλεος σου.

v. 4-5.

Τὰ χεῖλη μου ἐπαινέσουσί σε, εὐτως εὐλογήσω σε ἐν τῇ ζωῇ μου.

A. f. 321

Καρπὸν χαιλέων ἴην ἑμπροσθέν ἐπαγγελῆσαι, καὶ τὸν θεόν οὐ μόνον στόματι εὐλογεῖν συνήθεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ζωῆς τοῦτο ποιεῖν, τοῦτέστι δι' ἐναργέλου πολιτείας δοξάζειν αὐτόν· καὶ φησὶν ὅτι οὐ πρὸς

θεὸν ἀλλότριον τὰς χεῖρας ἐκτενῶ, ἀλλ' ἢ σοὶ μόνῳ, καὶ τὸ σὸν ἐπι-
καλούμενος ἐν προσευχαῖς ὄνομα, οὐκ αἰτήσω παρά τινος αἴτημα τῶν
ψευδωνύμων θεῶν· σοὶ δὲ τῷ κατὰ φύσιν ὄντι θεῷ προσκομιῶ τὰς λι-
τάς· καύχημα δὲ τοῦτο ἀξιοπρεπὲς καὶ ἐξαίρετον, τὸ μόνον εἰδέναι
τὸν τῶν ὄλων θεὸν, καὶ αὐτῷ προσκομίζειν τὰς προσευχάς.

Ὡς ἐκ στεάτος καὶ πίστεως ἐμπλησθεῖν ἡ ψυχὴ μου.

v. 6.

Δείκνυσιν πόσον τὸ κέρδος τῶν ἐπ' αὐτῷ μόνῳ ἰσὺς ἐλπίδας ἐχόν-
των· ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα τοῖς ἐστεατωμένοις ὃ ἐστὶ τοῖς λιπαροῖς
ὄφοις πιαίνεται μᾶλλον, οὕτως ἡ ψυχὴ τῇ δαψιλεῖ χορηγίᾳ τοῦ πνεύ-
ματος καὶ τῇ εὐφροσύνῃ, ἧς ἐμπλησθῆναι ὁ προφήτης εὔχεται, ἵνα ἐν
χείλει ἀγαλλιάσεως αἰνέσῃ τὸν κύριον, τῆς πνευματικῆς τροφῆς κο-
ρυσθεῖς· ὅτε γάρ, φησι, τοῦ σοῦ ἐν μνήμῃ ὀνόματος γένωμαι, τότε δὴ
τότε χαρᾶς πλήροῦται τὸ στόμα μου.

A. C. 321.

Ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἀγαλλιάσμαι.

v. 8.

Τὴν φρουρητικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ σημαίνει ἢ τὴν παλαιὰν καὶ
τὴν νέαν.

D. f. 159.
G. f. 32. b

Ἐκκλήθη ἡ ψυχὴ μου ἐπίσω σου.

v. 9.

Κόλλησιν ὀνομάζει τὸ οἰονεῖ πως πεπηγὸς φρόνημα, καὶ τὸ ἐκλε-
νὲς εἰς ἀρέτην, καὶ τὸ ἀδιάσπαστον εἰς ἀγάπην· τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος
λέγων· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ὅταν δὲ τις
τῷ καθαρῷ συναφθεῖ διὰ καθάρσεως, ὑπὸ τῆς ἐκείνου λοιπὸν ἄγεται
δεξιᾶς, τοῦτέστι Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστὶν ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ, δι' ἧς τὰ
πάντα κατορθοῖ καὶ πάντα ἐργάζεται· ἐκεῖνος δὲ δύναται κολληθῆναι
τῷ κυρίῳ, ὃ ἐπ' αὐτὸ φθάσας ἰὸ Ἰῆς μακαριότητος ἰέλως· ὃς καὶ ἀκούει
παρὰ θεοῦ, σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ.

A. C. 321. b.
E. f. 115.

Εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς.

v. 10.

Κατακράζει λοιπὸν ἰῶν ἀνικειμένων δυνάμεων δι' ἣν ὑπέμεινε βίαν,
εὐχόμενος ταῖς αἰωνίαις αὐτοὺς παραδοθῆναι κολάσεσιν· ἢ καὶ προ-
φήτεῖε ὅτι στραφῆσεται ἐπὶ ἰούς ἐχθροὺς ἃ καὶ αὐτοῦ ἐμηχανήσαντο,
θάνατος, καὶ ἢ εἰς ἄδου κατάβασις, καὶ ξίφος ὅπερ ἤραντο κατ' αὐ-
τοῦ, καὶ θηρίων ἀλωσις.

A. C. 322.

Παραδοθήσονται εἰς χεῖρας ῥομφαίας, μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται.

v. 11.

Τὴν ἐκεῖ δὲ τιμωρίαν ἢ ῥομφαία δηλοῖ· ταύτης δὲ χεῖρας ἢ τοὺς
ὑπ' αὐτῆς πόνους, ἢ τοὺς ὑπηρελοῦντας αὐτῇ, σκευὴ λεγομένουσ ὀργῆς·

A. C. 322.
B. f. 259.
C. f. 139.
E. f. 115. b
H. f. 97.

καὶ διὰ τὴν πονηρίαν αἱ πονηραὶ δυνάμεις ἀλώπεκες λέγονται· μερίζονται γὰρ τὰς τῶν ἀσθενεστέρων ψυχὰς αἱ ἀλώπεκες αἱ νοηταί, αἱ νεκροῖς καὶ ὀδαδόσι τρεφόμεναι σάμασι, τούτέστι τὰ πονηρὰ καὶ δυστροπάτατα πνεύματα· πανοὔργον γὰρ καὶ ἀκάθαρτον οὔσα θηρίον ἢ ἀλώπηξ, εἰς εἰκόνα τῶν ἀκαθάρτων τῆς πονηρίας πνευμάτων λαμβάνεται, ὅφ' ἂν τῆδέ τε κἀκεῖσε περιελεύσονται οἱ πρὸς τὸ ῥάθυμον νενευκότες, οὐ μὴν καὶ οἱ νομοφύλακες· ὁρθῶς γὰρ περὶ τοῦ δικαίου εἰρηγεται ὁ νόμος τοῦ θεοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ' ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ· ἀπορροῖ γὰρ ὁ νόμος εἰς τὸ ἀρέσκον θεῶ.

v. 12.

Ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ.

Οὕτω, φησὶ, καύχημα αὐτῶν ἔσται Χριστὸς, τῶν βασιλευσάντων δηλονότι, ὡς καὶ ὄρκον αὐτὸν ποιουμένους ἐπαινεῖσθαι δικαίως· ὁμοῦνται γὰρ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· φησὶ δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς· κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῆ· τούτέστιν ὁμώσεις· χρὴ γὰρ καὶ ἡμᾶς καὶ ἐν ταῖς τῶν ὄρκων χρείαις, θεοῦ τοῦ φύσει καὶ ἀληθῶς διαμεμνήσθαι μόνου, ἑτέρου δὲ παρ' αὐτὸν πανηλεῶς οὐδενός· Ἰοιοῦτόν τι καὶ νῦν μακάριος Δαβὶδ ἐξηγεῖται λέγων· ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ· δεῖγμα γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ἵδ' εἰ γένοιτο τυχόν ὄρκου χρεία, αὐτοῦ διαμνημονεῦσαι μόνου· ἄρ' οὖν ἐκεῖνο φαμέν, ὅτι προτρέπει πρὸς ὄρκους ἡμᾶς ὁ Ἰοῦ προφήτου λόγος; καὶ Ἰοὶ πῶς οὐκ ἄμεινον μὴ δὲ ὀμνύναι πολέ; τοῦτο γὰρ ἡμῖν ποιεῖν καὶ αὐτὸς προσπέταχεν ὁ σωτήρ· τί οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν τούτοις δηλούμενον; πῶς ἐπαινετός ὁ ὀμνύων κατ' αὐτοῦ; ἔχει τινὰ σοφὴν καὶ ἀναγκαίαν οἰκονομίαν ὁ λόγος· ἄκουε δέ· οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ τοι τῷ θεῷ παιδαγωγούμενοι νόμῳ, ἕνα τὲ καὶ μόνον θεὸν κεκελευσμένοι προσκυνεῖν, ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀνοσιότητος, εἰς ἀτόπους εἰδωλολατρείας ἐτρέποντο κατὰ καιροῦς, καὶ προσκεκυνήκασιν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, τὸν φύσει θεὸν ἀφέντες, καὶ ὕμνουσιν κατὰ τῶν οὐκ ὄντων θεῶν· ἦν οὖν ἄρα τὸ τηνικάδε πιστός καὶ γνήσιος, καὶ τῶν τῆς εἰδωλολατρείας ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένος, ὅς τις μὴ ὕμνευε κατὰ τινος ἑτέρου θεοῦ, ἐν δὲ ταῖς τῶν ὄρκων χρείαις ὀνόμαζε τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος θεοῦ· ἀπὸ τῆς τοίνυν τότε κρατούσης συνηθείας, τὸν πιστὸν ἀληθῶς καὶ γνήσιον προσκυνήτην καλασημαίνει λέγων, ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν τῷ θεῷ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΓ΄.

Εἰσάκουσον ὁ Θεὸς φωνῆς μου, ἐν τῷ δέεσθαί με πρὸς σέ, ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ
ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου.

v. 2.

Τὸ δὲ εἰσάκουσόν μου ἐν τῷ δέεσθαι, ἀντὶ τοῦ οὐ σιωπῶντος ἀλλ' εὐχομένου· χρῆμα γὰρ ἐπιζήμιον ἐν τοῖς τοιούτοις ἢ σιωπή· ἢ ὅτι λαχὺ μου εἰσάκουσον καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δέεσθαι κατὰ τὸ, ἔτι λαλοῦντος σου, ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι· ὅρα δὲ ὅπως ἐστὶν ἀκριβῆς τῆς προσευχῆς ὁ λόγος· οὐ γὰρ εἶρηκεν ἀπὸ ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου, ἀλλ' ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ· οὐ δέδωκε τοὺς ἀγῶνας, οὐ παραιτεῖται τὴν μάχην, οὐ φεύγει τὴν ἀντίστασιν, αἰτεῖ δὲ μᾶλλον τὸ δύνασθαι παρὰ θεοῦ, ἵνα μὴ καταθραύηται τῷ φόβῳ· τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῖ τὸ, ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου· ἀνδρείαν γὰρ αἰτεῖ τὸν Θεόν, εἰς τὸ πάντως καταβαλεῖν τὸν ἀντικείμενον.

A. f. 311.

Ἐνέτειναν τόξον πικρὸν, τοῦ κατατεξεῦσαι ἐν ἀποκρίφαις ἁμῶμον.

v. 4-5.

Πράγμα δὲ πικρὸν, τὴν κατὰ τοῦ ἁμῶμου εἴτουν ἀθώου συκοφαντίαν ἐκάλεσαν· ἐπειδὴ ἄτοπον καὶ τὸν τυχόντα συκοφαντεῖν, τὸ δὲ τὸν δίκαιον, δεινότερον· ὃν ἐν ἀποκρίφῳ τοξεύουσι, τοῦτέστι κατὰ τὸ λεληθός· οὐδὲ γὰρ τολμῶσιν εἰς τὸ ἐμφανὲς αὐτὸν διαβάλλειν· οὐ γὰρ ὄρατοῖς μάχονται βέλεσιν οἱ τὰ ἐπίγεια φρονούντες, οὔτε μὴν τοῖς ἐκ καλάμου καὶ ξύλου πεπονημένοις, ἀλλ' οἶονεῖ τι τόξον τὴν ἐαυτῶν δυσήροπIAN ἐνλείνοντες, βέλεσι πικροῖς καὶ φιλοκακούργως καλεσκευασμένοις τὰς τῶν ὁσίων κατατιτράσκουσι ψυχάς.

A. f. 321. B.
L. f. 116.

Καὶ οὐ φοβηθήσονται.

v. 5.

Τίνα φοβηθήσονται; οὐδὲ γὰρ δεδίασιν, φησὶ, τὸν τῶν ἁγίων προεστηκότα Θεόν· οἶονται δὲ που τάχα καὶ λανθάνειν ἐκεῖνον, λέγοντες· οὐκ ὄψεται κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς Ἰακώβ.

L. f. 116.

Ἐκραταίωσαν ἑαυτοῖς λόγον πικρὸν.

v. 6.

Πονηρὰ γὰρ, ὡς ἤδη πλειστάκις ἔφην, τὰ τῶν ἀνοσίων ἐστὶ βουλεύματα καὶ πάντα σκαιότητος διερευνώμενοι τρόπον προσκρούουσι τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

B. f. 260. B.
E. f. 116. B.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΔ΄.

Σὺ πρέπει ὕμνος ὁ Θεὸς ἐν Σιών, καὶ σὺ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ.

v. 2.

Σιών φησὶν οὐ τὴν ἐπίγειον τὴν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χώρα κειμένην, ἀλλὰ τὴν ἄνω καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, Ἴην ἀληθῶς καλλίπολιν, τὴν τῶν

A. f. 325.
E. f. 117. B.

πρωτοτόκων ἐκκλησίαν, τὴν τῶν ἁγίων μητέρα, τὸ τῶν ἀγγέλων πα-
νάριον ἐνδιαίτημα· πρὸς ὁμοιότητα δὲ ταύτης καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπίγειον
πληροῦμεν Σιών, τοῦτέστι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ταῖς καθηκούσαις δο-
ξολογίαις στεφανοῦμεν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν· ἐκεῖ γὰρ
οἱ τέλειοι καὶ ἀληθεῖς ὕμνοι ἀποδίδονται τῷ Θεῷ· ὁ τοίνυν ὕμνος ὁ ἐν
τῇ Σιών, ἢτοι τῇ ἐπουρανίῳ, ἢ καὶ τῇ ἐπὶ γῆς ἐκκλησίᾳ, ἢ Θεῷ ἀπο-
διδόμενος, πρέποι ἂν μόνῳ τῷ ὑμνουμένῳ Θεῷ, ᾧ καὶ τὰς εὐχὰς ἀπο-
διδόναι προσήκει· εὐχὴν δὲ σύνθητες τῇ γραφῇ καλεῖν τὴν ἐπαγγελίαν
ἣν ἐπαγγέλλεται τις τῷ Θεῷ, διὰ μὲν τοι τοῦ εἰπεῖν πρὸς σὲ πᾶσα
σὰρξ ἤξει, εἴτουν πιστεύσει πᾶς ἄνθρωπος· συνεκδοχικῶς γὰρ τὰ τοι-
αῦτα λέγεται, ἀπὸ μέρους τοῦ παντός δηλουμένου· τὴν κλησιν πάντων
τῶν ἔθνων εὐαγγελίζεται, ἀλλ' οὐχὶ μόνου τοῦ Ἰσραὴλ ὡς διὰ τοῦ
νομικοῦ γράμματος.

V. 4.

Λόγοι ἀνόμων ὑπερδυναμίωσαν ἡμᾶς.

E. f. 118.

Λόγους ἀνόμων φησὶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν τοῦ αἰῶνος τούτου,
δι' ἧς καὶ ἐξησθένησαν τῆς ἀληθοῦς ἐκπεσόντες γνώσεως.

V. 7.

Ἐτοιμάζων ὄρη ἐν τῇ ἰσχύϊ σου.

E. f. 118. D.

Ἐτοιμάζων φησὶν ἀντὶ τοῦ καταλαεῖν καὶ εὐπρεπεῖς ἀποφαί-
νειν· δύνασθαι δὲ τινὰς ἀποπηδᾶν καὶ ἐν ὄρεσι, τοῦτέστι ἐν ταῖς ὑψη-
λοτάταις γίνεσθαι ἀρεταῖς.

V. 8.

Ὁ συνταράσων τὸ κῦτος τῆς θαλάσσης. - ταραχθήσονται τὰ ἔθνη.

A. f. 326. D.

B. f. 264.

D. f. 161. D.

G. f. 35. D.

et 98.

H. f. 110. D.

I. f. 151. D.

Κυρίλλου καὶ

Ἀθανασίου.

Θάλασσαν ὀνομάζει τὸν κόσμον, καὶ τὸ πλῆθος ἀπάντων ἐν αὐτῷ
κατοικοῦντων ἔθνων. Πρὸς δὲ διάνοιαν, συναράσσει Χριστὸς οἷόν τι κῦ-
τος καὶ πλάγιος θαλάσσης, ἵνα πλῆθη τῶν ἔθνων· μὴ συγχωρήσας αὐτὰ
ἡρεμεῖν ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἀπάταις, κεινηκῶς δὲ μᾶλλον εἰς ἐπίγνω-
σιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς, καὶ ὡσπὲρ τινὰς ἤχους κυμά-
των ἀνασαλεύσας ἀπάντων ἰὰς ἐπ' αὐτῷ δοξολογίας· ποῦ γὰρ ἢ παρὰ
τίνων οὐ δοξολογεῖται Χριστός; Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ τίνα τρόπον
ταραχθήσονται, πάλιν αὐτὸς διερμηνεύει λέγων· καὶ φοβηθήσονται οἱ
κατοικοῦντες τὰ πέριπα ἀπὸ τῶν σημείων σου· πεφόβηται γὰρ ἰὰ ἔθνη
τὸν Χριστὸν· ἀκηκόασι γὰρ αὐτοῦ ἰὰ παράδοξα ἰὰ διὰ τῆς αὐτοῦ δυνά-
μεως τε καὶ ἐξουσίας τετελεσμένα· ἐγνώκασιν ἐκ μνημάτων τοὺς νε-
κροὺς ἐγειρομένους· ἐνὶ λόγῳ καὶ νεύματι τὸν παράλυτον ἐξ οὔτω μα-
κρᾶς ἀπήλλαξεν ἀρρώστιας· τυφλοῖς ἀδοκῆτως ἐνετίθει τὸ βλέπειν·

θάλασσαν ἀγριαίνουσαν καλεκοίμησε παραδόξως· Ιούτων τῶν σημείων ἀκηκοῦτα τὰ ἔθνη πεφόβηνται δικαίως τὸν τῶν ὄλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν σύληροφον ἀφέντα πλάνην, παρεδέξαντο τὴν πίστιν. Ἡ θάλασσαν ἐνταῦθα, τὸ πλῆθος τῶν ἀκαβάρτων πνευμάτων φησὶν, ὃ συνταράσσεται τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ· διὸ καὶ φοβούμενοι ἔλεγον· ἤλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς· ἡ θάλασσαν μὲν τὸ πλῆθος καλεῖ τῶν τυράννων, διὰ τὸ ἀλμυρὸν τῆς εἰδωλολατρείας αὐτῶν· ἤχους δὲ κυμάτων, ἰὰς κατὰ τῶν μαρτύρων ἐπιβουλὰς καὶ βασάνους, ἃς τίς ὑπέμεινεν εἰ μὴ τῇ δυνάμει Χριστοῦ ἐνεδυναμοῦτο καὶ ἐστηρίζετο;

Ἐξόδους πρωίας καὶ ἐσπέρας τέρψεις.

Καὶ ὅταν ἀρξῆται ἰσχύειν ἡ πρωία ἡμέρας, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὃ ἐστὶν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμέρας καὶ ἐν τῷ τέλει καὶ μὲν τοὶ ὅταν τὰ μεγάλα σημεῖα θεωρήσαντες οἱ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες φοβηθῶσι τὸν ἀγαθὸν φόβον, τότε δὴ καὶ εἰς τὰς πρωίας καὶ εἰς τὰς ἐσπέρας ἐξόδους, τούτέστιν ἐν παντὶ καιρῷ, τέρψις ἐστὶ αὐτοῖς ἀγαλλιωμένοις ἐφ' οἷς κατάρθωσεν ἡ Χριστοῦ παρουσία· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Χριστοῦ δύο ἐξοδοὶ ἔχουν πρόοδοι, ἡ μὲν πρωίας πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς γενομένη, κατὰ τὸ, αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· ἡ δὲ ἐσπέρας, ἡ ἐκ παρθένου, ἥτις ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἀπήντησεν· ἐκάτερα δὲ τέρψις ἐστὶ καὶ ἀγαλλίασις. Ὁ μὲν τοὶ Σύμμαχος εἰπὼν, τὰς προσελεύσεις τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς ἐσπέρας ὑμολογοῦσι, τοῦτο δοκεῖ λέγειν, ὅτι καὶ ἀρχομένης καὶ ληγούσης ἡμέρας, ἴην ἀρεστὴν τῷ θεῷ προσοίσουσιν ὑμνωδίαν, οἱ τὴν πλάνην καταλιπόντες, ἴον δὲ φύσει γνόντες θεόν· ἴνῃς δὲ ἐξόδους μὲν πρωίας, ἴα ἀνατολικά μέρη τῆς γῆς νοοῦσιν· ἐξόδους δὲ ἐσπέρας, ἴα δυτικά· ἐνανθρωπήσας οὖν φησὶ καὶ πολιτευσάμενος ἐπὶ γῆς, εὐφρανεῖς καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς καὶ τοὺς ἐπὶ δυσμῶν. - Ἐν τῷ φωλί σου ἐξαγάγης τὰ ἔθνη, καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος πληρώσης ταῦτα ἀγαλλιάσεως.

Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέδυσας αὐτήν.

Κατεκόρεσας φησὶ τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν τὴν σύμπασαν γῆν, πεπλήρωκας αὐτὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων, τοὺς κατὰ πάσαν ὄντας τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἡμᾶς δὲ τοὺς πεπλανημένους, γῆν ὄντας ξηρὰν ὡσπερ καὶ ἀνυδρον, καρποφόρον ἔδειξας καὶ γωνυματάτην.

V. 9.

A. 1. 107.
Καὶ ἄλλοι
Ἐπὶ τῶν
Ἐπὶ τῶν

C. 1. 107.

V. 10.

E. 1. 107.

A. 10.

Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων.

Θεοῦ ποταμὸς ὁ λόγος αὐτοῦ τυγχάνει αὐτὸς καὶ ζωῆς πηγὴ, καθ' ἃ εἶρηται, παρὰ σοῦ πηγὴ ζωῆς· τούτου τὰ ὄρμήματα, τούτέστιν αἱ διδασκαλίαι, εὐφραίνουσι τὴν ἐκκλησίαν.

A. 11.

Τοὺς αὐλακας αὐτῆς μέδυσεν.

E. f. 119. b.
Κυρίλλου καὶ
Ἠσαΐου.

Αὐλακὰς φησι τὰ βάθη τῆς καρδίας· ἅπερ ὅτ' ἂν μεθυσθῇ ἡ χορηγία τοῦ πνεύματος, πλήθος ἐν ἡμῖν ἀρετῶν βλαστάνει.

A. 12.

Εὐλογῆσαι τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου.

A. f. 328. b.
D. f. 162.
E. f. 119. b.
L. f. 152.

Πρὸς δὲ νοῦν, ἐνιαυτὸς χρηστότητος καρπὸν φέρων εὐσέβειαν, ὁ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ, ὅτε καὶ εὐλογήμεθα, ἐμφύτῳ χρησιότητι καὶ φιλανθρωπία χρησαμένου Θεοῦ· οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διὰ φωνῆς Ἠσαΐου τοῦ προφήτου φησί· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέν με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με, καὶ ἐξῆς· καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν· δεκτὸς γὰρ ἐνιαυτὸς ἦν, καθ' ὃν ἐνηνθράπησεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος· εἰσδεδέγμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ πίστεως, προσκομίζοντες ἡμᾶς αὐτοῦ ἰῶ θεῶ καὶ πατρί. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὅταν τοίνυν εὐλογῆσης τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου, τότε καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πιότητος· πεδίοις δὲ καὶ γαίαις παρεικάζει τὰς τῶν πιστευόντων ψυχὰς, ἅς τοῖς θείοις καὶ πνευματικοῖς χαρίσμασι καλαπιαίνει ὁ θεὸς, ἵνα δύνῃται φέρειν τοὺς ἴης εὐσεβείας καρπούς.

A. 13.

Καὶ ἀγαλλίασιν οἱ βουνοὶ περιζώσονται.

A. f. 328. b.
C. f. 134. b.
D. f. 162.
E. f. 95. b.
Κυρίλλου καὶ
Ἀθανασίου.

Πρὸς δὲ νοῦν, τῆς τοῦ Θεοῦ φανείσης χρηστότητος ἡ πάλαι ἔρημος καρποφορήσει καὶ οἱ βουνοὶ οἱ ταῖς εἰδωλικάις θυσίαις μαινώμενοι, τοὺς τὸν ἀγγελικὸν αἵρουμένους βίον δεξάμενοι εὐφρανθήσονται· ἡ βουνοῖς ἀπεικάζει τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἡγουμένους, καὶ λαῶν προεστηκότας ἥτοι ποιμένας καὶ διδασκάλους· ὥσπερ γὰρ τῆς ἄλλης ἀπάσης γῆς ὑπερανέχουσι τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν ἀξία ὑψηλόερα τῶν ἄλλων ἐστίν· οἷοι καὶ ἀγαλλίασιν περιζώννυται, τούτέστιν ἴην τοῦ πνεύματος παράκλησιν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς.

A. 14.

Καὶ αἱ κοιλάδες πληθυνούσι σίτον.

E. f. 119.

Τότε καὶ αἱ κοιλάδες τούτέστιν αἱ ἐκκλησίαι τὸν σίτον ἐκαῖνον ἐπλήθυναν, περὶ οὗ ὁ κύριος ἔλεγεν· ἂν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν

εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολλὸν καρπὸν φέρει· καὶ τίνος χάριν αἱ ἐκκλησίαι κοιλάδες χρημαλίζουσιν; ὅτι τῶν νοητῶν ὄρων δηλαδὴ τῶν προφητῶν τὸ ὕδωρ ἀποδέχονται.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΕ΄.

Eis τὸ τέλος, ᾠδὴ ψαλμοῦ ἀναστάσεως.

V. 1.

Προλέγει δὲ κατὰ ταύτῃ καὶ τὴν τῶν ἔθνῶν κλησιν καὶ σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν ψυχῶν αὐτῶν τὴν γενόμενὴν εὐαγγελίζεσθαι κατὰ τὸ εἰρημένον, ὃ ἀνιστῶν ἀπὸ γῆς πτωχόν· καὶ μὴν καὶ τῶν ἀποστόλων εἰσφέρεται τὸ πρόσωπον, διδασκόντων ὅσα ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος πεπόνθασιν τοῦ εὐαγγελικοῦ, καὶ ὡς αἱ θλίψεις εἰς αἰώνιους εὐφροσύνας ἐξήγαγον αὐτούς· ἐτι μὴν καὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ σημαίνεται ἡ ἀποβολή.

A. f. 329.

Εἶπατε τῷ Θεῷ, ὡς φοβερά τὰ ἔργα σου;

V. 3.

Καὶ οὕτω μὲν πρὸς ἰστορίαν ⁽¹⁾ πρὸς δὲ πνευματικὴν ἐκκλησίαν, λίαν φοβερά τὰ ἔργα Χριστοῦ, εἶπουν αἱ θεοσημεΐαι, καὶ τὸ ἐκποδῶν γενέσθαι τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων τὰ πλήθη· πλήθος δὲ καὶ περιουσία δυνάμεως, ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ κατὰ σφύρας μὲν τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀπασαν δὲ τὴν ἀνθρώπου φύσιν εἰς ἀφθαρσίαν ἀνακαινίζουσα· ἀλλ' οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι, καὶ τοὶ τῶν μεγάλων Χριστοῦ Σαυμάτων γεγονότες θεωροί, δέον ἀποθαυμάζειν τὸν τερατουργόν, ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων δυσφημοῦντες ἔλεγον· οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἀρχοντὶ τῶν δαιμονίων. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐπιπλήττει τοίνυν αὐτοῖς ὁ μακάριος ψαλμῶδὸς λέγων· εἶπατε τῷ Θεῷ, φοβερά τὰ ἔργα σου· παύσασθε, φησὶ, τὴν οὕτως ἀσελγῆ καὶ ἀχάλινον ἀφιέντες γλωτταν τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ· ἔθος δὲ τοῖς ἀγίοις οὐ μετρίως ἀγανακτεῖν ἐφ' οἷς ἂν πλημμελῶσι τινὲς εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν· καὶ ὁ μὲν μακάριος προφήτης Δαβὶδ πρῶτον αὐτοῖς ἐπιτιμᾶ λέγων· εἶπατε, καὶ τὰ ἐξῆς· ὁ δὲ γε προφήτης Ἡσαΐας θερμότερον τοῖς ὑβρίζουσιν ἐπιπιηδᾶ λέγων· υἱοὶ ἀνομοί, σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης. Καὶ μετ' ὀλίγα· Οὐχ ὑμεῖς ἐστέ τέκνα ἀπωλείας; οὐκοῦν ἐπειδὴ ἀπειθοῦντας ἑώρα, ἀφείς τὸ πρὸς αὐτοὺς διαλέγεσθαι, τῷ συκοφανημένῳ Χριστῷ προσομιλεῖ λέγων· πολλή σου ἡ δύναμις, εἰ καὶ

A. f. 329. b.
C. f. 137.
D. f. 162. b.
E. f. 120. b.
F. f. 96.
G. f. 37. b.
Κυρίλλου καὶ Ἀθανασίου.

(1) Non extat in codicibus pars haec historica explanationis.

οἱ ἔχθροί σου ἐψεύσαντό σε ἐκουσίως πρὸς τὸ φανέν τῷ κόσμῳ θεῖον σου φῶς μύσαντες, καὶ μὴ δὲ τῶν θαυμάτων τῆς ὑπερβολῆς παρενεγκούσης αὐτοὺς εἰς τὸ πείθεσθαι· πλήθει γὰρ δυνάμεως τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐκτελέσαντος τὴν οἰκειάν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οἱ ἔχθροί αὐτοῦ Ἑβραῖοι ἐψεύσαντο αὐτὸν, τούτέστιν ἐνδιέβαλλον τὴν ἀνάστασιν. - Ἐχθροὺς δὲ καὶ ψεύστας τοὺς τῶν Ἰουδαίων διδασκάλους δηλοῖ, ψευσαμένους τὴν ἀνάστασιν, καὶ τοῖς στρατιώταις δόντες ἀργύρια.

V. 4.

Πᾶσα ἡ γῆ προσκνησατωσάν σοι, καὶ ψαλάτωσάν σοι.

A. f. 330
Κυρ. Ἰ. Σαν.,
καὶ τοῦ Νύσ-

Εἰ καὶ Ἰουδαῖοι, φησὶν, ἀρνήσονται σε, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων ὑποκλιθήσεταιί σοι καὶ προσκυνήσει πᾶσα ἡ γῆ, ἦτοι τὰ ἔθνη τὰ κατοικοῦντα τὴν γῆν· οὐκέτι γὰρ ἐν Ἱερουσαλήμ ἢ προσκύνησις, τῆς νομικῆς παυσαμένης σκιᾶς, κατὰ τὸ, προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ τῆς προσκυνήσεως γενομένης ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, κατὰ ἀλλήλων ἔργων πραττομένων ἢ προσκυνήσει θεοῦ, ἢ αὐτοῦ προσηγορίας ἐπικληθείσης αὐτοῖς· πρόρρησις δὲ ταῦτα τοῦ παρόντος καιροῦ, καθ' ὃν ἐν ὅπασιν τοῖς ἔθνεσιν ὁ τῶν ὅλων ὑμνεῖται θεός, καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς ὑψιστος παρὰ πάντων καλεῖται.

V. 6.

Ἐκεῖ εὐφρανθήσόμεθα ἐπ' αὐτῷ.

A. f. 330. B.
Κυρίλλου καὶ
Ἀθανασίου

Πρὸς δὲ νοῦν, ἐκεῖ σὺν Χριστῷ βασιλεύσομεν, ἡνίκα τοῦ νέου αἰῶνος βασιλεύσει, καὶ εὐφρανθήσόμεθα ἐπ' αὐτῷ· εὐφρανόμεθα δὲ ἐν τῷ ποιησάντι τὰ δυσχερῆ ῥάδια. - Ἐκεῖ γὰρ ἡμῶν ἀπομάττεται τὸ δάκρυον, ἐκεῖ πάσης ἡμᾶς ἐξίστησι λύπης, φιλανθρωπῶς ἐπιφωνῶν τε καὶ λέγων· ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι.

E. f. 121.

V. 7.

Οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψώσωσαν ἐν ἑαυτοῖς.

I. f. 121. B.

Παραπικραίνοντας Ἰουδαίους καλεῖ. - Τούτέστι μὴ μέγα φρονεῖτω καὶ νῦν ὁ ὑπέροπτος λαός, τούτέστιν ὁ Ἰσραὴλ, μηδὲ κατὰ τῆς τῶν ἔθνων πληθύος ὑψηλὴν ἐπαιρέτω τὴν ὄφρυν· μὴ λεγέτω καθ' ἑαυτὸν, ἐγὼ γέγονα πρωτότοκος ἐν τέκνοις θεοῦ, ἐγὼ πατέρα τὸν Ἀβραάμ ἔχω· μὴ μέγα φρονεῖτω, ἴστω δὲ μᾶλλον ὅτι διὰ τῆς ἀπειθείας παρεπίκραναν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τιμήσαντα θεόν.

I. f. 121. B.
II. f. 120. B.

Ἀκουτίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ.

Ὅταν, φησὶν, ἀκούσῃτε παρ' ἡμῶν τίνα τρόπον προσήκει δοξολο-

γείν, τότε μεθ' ἡμῶν εὐλογήσατε, οὐκέτι ὡς πάλαι τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς, ἀλλὰ τὸν θεὸν ἡμῶν. - Τοῦτέστι διδάχθητε παρ' ἡμῶν, καὶ τότε δοξολογήσατε μεθ' ἡμῶν, στεφανοῦντες αἰεὶ ταῖς ἀκαταλήκτοις εὐφημίαις τὸν τῶν ὄλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν.

Ἔστι ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυρῶται τὸ ἀργύριον.

Πρὸς δὲ νοῦν, τὰς θλίψεις τὰς γενομένας διὰ τὸ κήρυγμα τοῖς ἀποστόλοις τὸ πνεῦμα προαναφωνεῖ ἐκ προσώπου αὐτῶν ταύτας καλεῖται ὡς περὶ γὰρ ὁ ἀργυρος πυρὶ τηκόμενος εὖ μάλα διακαθαίρεται, οὕτω καὶ αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ παντὸς ἀπαλλάττονται ῥύπου, ταῖς τῶν πειρασμῶν ἐφόδοις προσβάλλουσαι νεανικῶς· καὶ ἡ αὐτῶν εὐδοκίμησις διὰ πυρώσεων γίνεται, δοκιμαζομένων ὡς διὰ πυρός· ταύτας τὰς φωνὰς τοῖς ἀγίοις μάρτυσιν ὁ Παῦλος ἀνατίθησιν· ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ πυρός καὶ ὕδατος τοῦ ζέοντος θυμοῦ, καὶ τῆς διακεχυμένης ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας διελθόντες, καὶ μὴ ἐναπομείναντες τούτοις τοῖς πάθεσιν, εὐρίσκουσι τὴν ἀνάψυξιν.

Ὁ τοῦ σωτῆρος ἡμῖν προσπεφάνηκε μαθητῆς ἀδελφοί, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει, πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν ἐγγινομένην, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος· ἀλλὰ καθ' ὃ κοινωνεῖτε τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθήμασι, χαίρει· πύρωσιν δὲ φησὶ ἐν τούτοις τὴν διὰ πόνων δοκιμασίαν· χρὴ γὰρ ἡμᾶς ἐν τούτοις ὀρᾶσθαι νεανικούς, εἰδότες ὅτι τὸ δόκιμον ἡμῶν τῆς πίστεως κἀνεργάζεται ὑπομονήν· ἀλλ' ἡ ὑπομονή, φησὶ, ἔργον ἰέλκειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε ἰέλκειοι καὶ ὀλόκληροι ἐν μηδενὶ λειπόμενοι. Καὶ μετ' ὀλίγα. Οὐκοῦν οἱ γενναίως διενεγκόντες τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, καὶ εὐδοκιμεῖν εἰωθότες διὰ πειρασμῶν, εἶτα νενικηκότες, καὶ εἰς τὸ τῆς ἐλπίδος καταντήσαντες τέλος, λέγουσι διήλθομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν. - Πύρωσιν δὲ, ὡς ἔφην, ὀνόμαζει τὴν ἐν τοῖς ἀγῶσι θλίψιν· ὕδασι δὲ πάλιν ἀφομοιεῖ τὰς τῶν διωκόντων ἐπηρείας, ἥτοι τὰς ἀκαθέκτους ὀρμὰς καὶ τὰς ἀφορήτους ἐφόδους· ἀφόρητος γὰρ ἐστὶν ἰσὺς ποταμίων ὕδατων ἢ ἐφοδος.

Ἔστω θλίψεις ἐπὶ τῶν νότων ἡμῶν.

Ποῦ γὰρ ἢ τοῦ παλαίειν εἰδός; εὐτεχνία διαγινώσκειται, ἢ δῆλον ὅτι προλεθέντων ἀγῶνων, καὶ στεφάνων ἐπηγγελμένων; ποῦ δὲ ὁ στρατιώτης; ἄρ' οὐχὶ καιροῦ καλοῦντος εἰς μάχην; οὐκοῦν καὶ τὸν γενναῖον τῆς ἀσεβείας ἐραστὴν δοκιμάζουσιν οἱ πόνοι, καλαλαμπρύνουσιν

v. 10.

A. f. 331. b.
B. f. 268.
H. f. 121. b.
Κυρίλλου καὶ
Ἀθανασίου.

D. f. 163. b.
G. f. 39.
L. f. 154.

E. f. 122.

v. 11.

K. f. 118. b.

οὐκ ἀρτύσας τὸν πειρασμὸν. συγχαρήσας δὲ μᾶλλον τὸ πειράζεσθαι, ἵνα φαίνωνται γνήσιοι, ἵνα τὸν ἀμαράντινον κομίσωνται στέφανον.

Ὁλοκαυτώματα μεμυαλομένα ἀκούσω σοὶ κ. τ. λ.

Πρὸς δὲ διάνοιαν, πνευματικὰ πάντα καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ οἱ βόες καὶ οἱ χίμαροι, οὗς ἀποδώσειν ἐπαγγέλλεται καὶ μετὰ κριῶν δὲ ἢ προσφορά γίνεσθαι εἰσὶ δὲ κριοὶ, κινήσεις καὶ ὄρμαι ἀπὸ τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ὄρμην ἔχουσαι ἢ λογισμοὶ ἡγεμονικοὶ τὰ πάθη κερατίζοντες· βοῦν δὲ ἱερούργει, ὁ προσάγων θυσίαν ζῶσαν ἑαυτὸν διὰ πράξεως ἀναλογεῖ γὰρ τῷ ἐν τῆς γῆς πλασθέντι σώματι γεωπόνον ἐπάρχον τὸ ζῶον ὁ βοῦς· χίμαροι δὲ, τὰ μελανοίας ἔργα, περὶ ἀμαρτίας γὰρ προσεφέροντο· θυμίαμα δὲ, ἡ ἀποπνέουσα τῶν καθαρῶν ψυχῶν εὐωδία.

Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγήσεται.

Οὐκ ἀρχαίων διηγημάτων ποιεῖται μνήμην, ἀλλ' οὐδέ τινα τρόπον ἐξ Αἰγύπτου λελίτρωται κατὰ καιροῦς ὁ Ἰσραήλ· διδάσκει δὲ οὐ κατ' ἀφῆσιν τὸ γράμμα τὸ νομικόν, ἀλλ' ὡς νέας διαθήκης κηρύξας τὰ νέα, τοῦ σωτήρος ἡμῶν θαυμάζει κατορθώματα, ὅσα ταῖς ἀπάντων ἡμῶν ἐχαρίσατο ψυχαῖς.

Πρὸς αὐτὸν τῇ στόματί μου ἐκέκραξα, καὶ ὕψωσα ὑπὸ τὴν γλῶσσαν μου.

Τί δὲ ἄρα ἐστὶ τὸ ἐκέκραξα καὶ ὕψωσα ὑπὸ τὴν γλῶσσαν μου, ἀναγκαῖον ἀκριβολογουμένους ἰδεῖν· Ἰνὲς μὲν γὰρ προσευχόμενοι, Ἰσραὴλ ἰουδαϊκῶς μιμοῦνται κακίας, καὶ τὴν τῶν ἀνοσίων φαρισαίων ζηλοῦσι φιλοδοξίαν, ὑψηλῇ καὶ μεγάλῃ κεχηρημένοι τῇ φωνῇ νομίζουσι γὰρ κατὰ τὸ εἶκος ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀμαθίας, ὡς εἰ μὴ μέγα κράξαιεν, οὐκ ἂν ἀκούσοι θεός· δεῖ οὖν, ἡμᾶς πάντας εἰδότος θεοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἠρέμα καὶ λεληθότως πρὸς αὐτὸν εὐχέσθαι καὶ ἀνακεκραγέτω μὲν ὁ νοῦς πρὸς τὸν θεὸν διὰ τὸ συντείνεσθαι τὴν αἴτησιν· οὕτως ἡμᾶς αἰλὸς προσεύχεσθαι ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ λέγων· σὺ δὲ ὅτ' ἂν προσεύχη, καὶ τὰ ἐξῆς· τί οὖν δηλοῖ τὸ, πρὸς αὐτὸν ἐκέκραξα; τὴν ἔνδον ἐνταῦθα λέγει κραυγὴν τὴν σύνλογον, ἣν ἡ πεπυρωμένη καρδία ἔτικτεν.

Ἀδικίαν εἰ ἐθεώρουν ἐν καρδίᾳ μου, μὴ εἰσακουσάτω μου κύριος.

Καλὴ τῶν ἀγίων παρρησία, καθαρὸν γὰρ ἔχουσι τὸ συνειδὸς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. - Καὶ ἕτερόν τι καύχημα προσφέρει θεῷ, τὸ ἔξω πά-

σης ἀδικίας γενέσθαι· διὸ καὶ εἰσακούεσθαι θαρρήϊ· ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως· ἀδικίαν εἰ προεῖδον ἐν καρδίᾳ μου, μὴ ὑπακούσῃ κύριος· εἰ παρακαλῶν φησὶ τῆς δουλείας ἀπαλλαγῆναι καὶ τῆς ἐπανόδου τυχεῖν, ἀδίκῃ τινὰ δράσσειν μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐφαντάσθην, τῆς θείας εὐμενείας μὴ τύχοιμι· ὅτι δὲ οὐ ψεύδομαι, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· οὐκ εἶπεν εἰ ἐθεώρησα, ἀλλ' εἰ ἐθεώρουν· τὸ μὲν πρῶτον, ὀλιγοχρόνιον σημαίνει τὸν πονηρὸν λογισμὸν· τὸ δὲ δεύτερον, πολυχρονιώτερον.

Εὐλογητὸς ὁ θεός, ὃς οὐκ ἀπέστρεψε τὴν προσευχὴν μου.

v. 19.

Καθάρων γὰρ με τοιούτων λογισμῶν θεασάμενος, φιλοτιμία τῶν οἰκείων ἠξίωσε δωρεῶν· οὕτω ταῦτα διηγησάμενος τῶν εὐσεβῶν ὁ χορὸς, εἰς ὕμνον συμπεραίνει τοὺς λόγους· τοῦ καθαρὰν ἔχοντος τὴν καρδίαν, μὴ ἀφίστατο ἢ καθαρὰ προσευχή· ἢ δὲ προσευχή, καὶ τὸ ἔλεον δηλονότι· διὰ γὰρ τῆς προσευχῆς τὸν ἔλεον αἰτοῦμαι παρὰ θεοῦ.

G I D D

ΨΑΛΜΟΣ ΞΣ'.

Τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῆ τὴν ὁδὸν σου.

v. 3.

Ἰκετεύω φησὶν, ᾧ δέσποτα, τὸ σὸν ἐπιφανῆσαι πρόσωπον, ὥστε καταυγάζαι τὰ ἐν σκοτῷ καθήμενα ἔθνη καὶ πρὸς σωτηρίαν ἐλκύσαι, ὥστε τοὺς ἐν τῇ γῆ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσι γνῶναι τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· ἐπιφάναντος γὰρ σου τὸ πρόσωπον, γινώσκειται ἢ ὁδὸς ἢ πρὸς σὲ ἄγουσα· τίς δὲ αὕτη, ἢ ὁ εἰπὼν, ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· δι' ἧς καὶ σεσῶσμεθα διὰ τῆς πίστεως· ἐγνώκαμεν τὴν ὁδὸν τὴν ἀποκομίζουσαν πρὸς τὸν πατέρα, αὐτὸν δὲ πάλιν τὸν υἱὸν· ὁδὸς τοῦ θεοῦ καὶ αἱ ἐντολαί, κατὰ τὸ, ὁδὸν δικαιοματίων σου συνέτισόν με· ἃς αἰτεῖ, οὐκ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μόνῃ· ἐνθα νόμος ἐδόθη κηρύττεσθαι, ἐν πᾶσι δὲ γνωσθῆναι τοῖς ἔθνεσιν.

A I B B

Ἐξομολογησάσθεσαν σοὶ λαοὶ ὁ θεός.

v. 4.

Πάντων τῶν ἐθνῶν τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν προφητεύει τὸ προφητικὸν πνεῦμα, καὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης ἠδόμενον, πολλάκις τὰ αὐτὰ φθέγγεται, τῇ συνεχεῖ διηγήσει εὐφροσύνης ἀπολαύον· φησὶ γοῦν ὅτι προσήκει λαοὺς ἅπαντας καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνη εὐφραίνεσθαι, καὶ χορεύειν, καὶ τὰς σὰς εὐεργεσίας διεξιέναι· ἔγνωσαν γὰρ ὅτι οὐδὲν τῶν ὄντων ἀκηδεμόνευτον, ἀλλὰ πάντων ἰπάρχεις κριτῆς δικαίας ἐκφέρων τὰς ψήφους, καὶ ὁδηγῶν μὲν τοὺς πλαναμέ-

A I B B
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

νοὺς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τοὺς δὲ πείθεσθαι μὴ βουλομένους κολάζων·
 γνωσθεὶς γὰρ τῆς ὁδοῦ τοῖς ἐν γῆ, καὶ σωτηρίου τοῦ Θεοῦ ἐν πᾶσι
 τοῖς ἔθνεσιν, ἐλευθερωθέντα πάσης κακίας καὶ πολυθείου ἀπάτης τὰ
 ἔθνη εὐφραίνειται καθορθεῖντα ἠθικὴν ἀρετὴν, καὶ ἀγάλλεται λαβόντα
 γνώσιν Θεοῦ· λαοὶ δὲ καὶ ἔθνη ἐκ παραλλήλου οἱ αὐτοί.

v. 6.

Ἐξμελογησάσθωσάν σοι λαοὶ ὁ Θεός, ἐξμελογησάσθωσάν σοι λαοὶ πάντες.

G. f. 40. b.
L. f. 158

Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωποι αἰνεῖν Ἰε καὶ καρ-
 ποφορεῖν, ἐν παντὶ τόπῳ προσαγομένου θυμιάματος καὶ θυσίας καθ-
 αραῶς, κατὰ τὴν ἐνταῦθα λέγει προφητείαν; αἱ δὲ ταυτολογίαι προ-
 δύμους ἐργάζονται τοὺς ἀκούοντας· εἰδέναι μὲν τοι προσήκει, ὡς εὐ-
 λογοῦντες ἄνθρωποι τὸν Θεὸν, λόγους αὐτῷ προσφέρουσι μόνους, ἔργα
 δὲ αὐτὸν εὐεργετήσαι οὐ δύνασθαι· ὁ δὲ Θεὸς εὐλογῶν βεβαιοῖ τοὺς λό-
 γους τῷ ἔργῳ, καὶ παντοδαπῶν ἀγαθῶν παρέχει τοῖς εὐλογημένοις
 φορὰν· εἶτα διδάσκει τῆς Θείας εὐλογίας τυχεῖν.

v. 7.

Γῆ ἔδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς· εὐλογήσαι ἡμᾶς ὁ Θεός.

P. f. 171
L. f. 159

Τότε γὰρ ἐκάστου ἀνθρώπου ὁ καρπὸς εὐρίσκεται τῶν ἔργων· γῆ
 γὰρ ὁ ἄνθρωπος· αἰνίττεται δὲ καὶ σταυρόν· ὡσαύτως τὴν εὐλογίαν
 ἐζητήσαν· εὐλογεῖσθαι δὲ παρακαλοῦντες οἱ ἐξ ἔθνων, εἰκοσὶ πῶς
 παραίεισθαι τὴν διὰ τοῦ νόμου κρίσιν, διψῆν δὲ μᾶλλον τὴν διὰ Χρι-
 στοῦ σωτηρίαν καὶ χάριν.

v. 8.

Καὶ φοβηθήτωσαν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς.

A. f. 333. b.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

Συνελαύνει γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος εἰς κατόρθωσιν ἀρετῆς· οὐ δὴ
 γεγονότος, πάντῃ τε καὶ πάντως συμβήσεται τοῖς ἔχουσιν τὸ ἐν παντὶ
 γενέσθαι καλῶ⁽¹⁾· ὁ γὰρ εὐλαβῶς περὶ τοὺς θείους διακείμενος νόμος,
 καὶ τὸ μέλλον δειμαίνων κριτήριον, διὰ τῆς τούτων φυλακῆς τὸν Θεὸν
 θεραπεύει· ἡ δὲ θεία θεραπεία τὴν εὐλογίαν προξενεῖ· ὅρα δὲ ὅτι καὶ
 αὐτὸ τὸ τέλος, οὐκ ἰουδαίοις μόνοις ἀλλὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τὸν Θεῖον
 ἔχειν εἰσηγήσατο φόβον· πᾶσαι γὰρ φυλαὶ πᾶσαι γλῶσσαι Ἰὴν Ἰριάδα
 πεφόβηται καὶ δοξάζουσιν· ἐπισημανθῆναι δὲ ὅτι τῷ τριπλασιασμῷ τὸ
 Θεός, ἐπαγαγὼν ἐνικῶς τὸ φοβηθήτωσαν αὐτὸν, καὶ τὸ τῆς ἀγίας Ἰριά-
 δος παρεγύμνωσε μυστήριον, καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς Θεότητος.

(1) Haetenus tantum legitur fragmentum apud Corderium. Porro ad corderianum fragmentum sequentis psalmi v. 5., quod desinit καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι, addendum illic est ex cod. A. f. 336. b. ὀφθαλμοὶ δὲ κυρίου ἐπὶ δικαίους.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΖ'.

Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διεσκορπίσθητωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.

v. 2.

Ἔως μὲν γὰρ ἀνεξικακῆ καὶ οὐκ ἐπιφέρῃ τοῖς πλημμελοῦσιν τὴν αὐτοῖς πρέπουσαν κόλασιν, νοεῖται πῶς καθεύδειν καὶ ἡρεμεῖν· ὅταν δὲ τῆς ἀγανακτήσεως κινήσῃ τὸ μέτρον, τότε πῶς καὶ ἐξανίστασθαι καὶ καταστρατεύεσθαι τῶν ἰδίων ἐχθρῶν· καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὸ ἐγκαλοῦνται τῶν ἀγίων οἱ λόγοι. - Ὅτε τοίνυν γέγονεν ἄνθρωπος, τότε γὰρ καὶ διεσκορπίσθησαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, καὶ πεφεύγασιν οἱ μισοῦντες αὐτόν.

E. f. 124. b

Ταραχθήτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν, καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν.

v. 6.

Τὸ κηδεμονικὸν τοῦ θεοῦ παρέστησε, πατέρα εἰπόν, καὶ τὸ δικαστικὸν κριτὴν, καὶ ὅτι κηδεμών ἐστι τῶν ἀπροστατευτῶν, καὶ κριτῆς τῶν ἀδικουμένων· ἀλλὰ τίνες οἱ ταραττόμενοι, ἢ οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες; ἐπειδὴ γὰρ κεκλήναι τὰ ἔθνη εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, ἀναγκαίως ἐκεῖνοι ταραττόνται ὡς καὶ βοᾶν, τί ἡμῖν καὶ σοί; οἱ δὲ πάλαι πλανώμενοι καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην λελαίρευκότες, ὀρφανοὶ τινες ὄντες κατὰ τόνδε τὸν κόσμον ἀνεπικούρητοι παντελῶς, καὶ πρὸς πᾶσαν πλεονεξίαν ἔτοιμοι, καὶ χῆραι μὴ ἔχουσαι τὸν νυμφίον λόγον, διηρπασμένοι τὴν παρὰ τοῦ σατανᾶ, καὶ μερίδες ἀλωπέκων γεγονότες, ἐπειδὴ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν πεπλούνηκασιν πατέρα τὸν θεὸν ὡς κηδεμόνα, καὶ νυμφίον τὸν Χριστὸν τὰς θείας αὐτοῖς ἐνιέντα γονὰς, ὡς συναφθέντες αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως.

A. f. 337.
E. f. 98. b.

Ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ.

v. 6.

Τόπος ἅγιος τοῦ θεοῦ οἱ ἀγαπῶντες αὐτὸν, ἢ καὶ παντὸς ἀγίου ψυχῆ.

E. f. 125. b

Ὁ Θεὸς κατακίβει μονότροπους ἐν οἴκῳ.

v. 7.

Βεβαίαν αὐλοῖς, φησὶ, καὶ ἀσφαλῆ χαρίζεται τὴν ἐφ' ἅπασιν ἰοῖς ἀγαθοῖς διαμονήν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν οἴκῳ κατοικίεσθαι παρὰ θεοῦ· τίς δὲ ὁ μονότροπος, εἰπεῖν ἀναγκαῖον· πολλοὶ μὲν γὰρ παρεδέξαντο τὴν εἰς τὸν κύριον πίστιν, ἀλλ' οὐπω παντελῶς τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν ἀποστήσαντες τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, νοσοῦσι ἐκ μέρους· θεὸν μὲν γὰρ εἶναι πιστεύουσι Χριστὸν, ἀλλ' ἔχουσι ἐλληνικὰς διαθέσεις ἐν ἑαυτοῖς· καὶ γὰρ παραίλονται τῶν ἐδεσμάτων τινὰ ὡς βδελυρὰ, καὶ ἡμέρας παραληροῦναι· ἀλλὰ καὶ εἰμαρμένην τινὰ καλοῦσι καὶ ἴχην καὶ

A. f. 337. b.

γένῃ ἀναπλάττοντες, δι' αὐτῶν νομίζουσι διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· ὁ δὲ οὕτω πεφρονηκῶς, καὶ τοῦτο μετὰ τὴν πίστιν, οὐκ ἔστι μονότροπος, πολυγυμῶν δὲ μᾶλλον καὶ πολύτροπος καὶ ἀνασφαλῆς καὶ σεσαλευμένος.

v. 7.

Ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ.

Ὅμοιον τῷ, ὁ λέγων τοῖς ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε καὶ τοῖς ἐν τῇ σκότει, ἀνακαλύψετε· δεσμοὶ δὲ καὶ σκότος ἢ τῶν εἰδώλων λαίρεια καὶ ἢ ἐν ἄδη κατοχῇ· τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι καὶ ἐν ἄδη πορευθεῖς ἐν ἰσχύϊ θεότητος καὶ τοῖς ἐκεῖ πνεύμασιν ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, καὶ τοὺς σειραῖς ἀμαρτημάτων πεπεδημένους, καὶ δεσμοῖς πρότερον διαβολικοῖς κατεσφιγμένους, ἠλευθέρωσε δούς ἄφεςιν ἀμαρτιῶν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ θανάτῳ δεσμίους ὄντας ἐξ αἰῶνος, συνανέστησεν ἐαυτῷ, λύσας τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν· οὐ μόνον δὲ τοὺς ἐξ ἔθνων πιστεύσαντας ἠθέλησεν ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς· τούτους γὰρ ἀποκαλεῖ παραπικραίνοντας· ἢ παραπικραίνοντας, τοὺς ἀπιστοῦντας λέγει, οὓς καὶ αὐτοὺς ἐβούλετο ἐξαγαγεῖν· ἐπιμένοντες δὲ τῇ ἀπιστίᾳ ὡς ἐν τάφοις δυσώδεσι τοῖς οἰκείοις σώμασι κατοικοῦσι.

v. 8.

Ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκπερεύσει σου ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου.

Ὅτε τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς Αἴγυπτίων ἔθεσιν ἐνλεθραμμένον ἐλευθεροῦν ὁ θεὸς ἐσκέπτετο, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν μελακομίζειν, μονονουχὶ καὶ καταδονήσας ὁράται τὰ πάντα, τῶν μὲν ὑδάτων εἰς αἷμα μελεσκευασμένων, οὐρανοῦ δὲ χάλαζαν καθιέντος, ἱερνομένης θαλάσσης καὶ πηγνυμένων ἰῶν ἐν αὐτῇ κυμάτων, οὐρανοῦ τε μάννα καταστάζοντος· καὶ νῦν ὁ ψαλμῶδης δεικνύς, ὡς ὁ καταβάς μέχρις ἄβου, αὐτός ἐστιν ὁ καὶ πάλαι διὰ Μωσέως ἐξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ, φησὶ πρὸς αὐτόν· ὅτι καὶ τότε καθ' ὃν καιρὸν ἐξήγαγες τοὺς Ἰουδαίους καὶ προηγοῦ αὐτῶν ἐν σιύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλῃ κατὰ τὴν ἔρημον, ἢ σύμπασα γῆ ἐσειέλο, τῆς φήμης τὰς ἀπάντων ἀκοὰς πληρούσης, ὡς ἐπισήμου γενομένης Ἰῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ λαθούσης οὐδένα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐξάκουσα γὰρ γέγονε τὰ παρὰ σοῦ, καὶ ἔγνω ἢ σύμπασα γῆ· ὡσπερ γὰρ εἴ τις λέγοι τυχόν, ἐσειέθη πᾶσα ἢ πόλις, ἀπὸ τοῦ ἤκουσε καὶ τεθαύμακεν, οὕτω νοήσεις ἐνθάδε τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς γῆ ἐσειέσθη· τεθαύμακε γὰρ τὰ παραδόξως ἀποτετελεσμένα παρὰ σοῦ τοῦ ἐν

ἐκόμιζον τῷ Χριστῷ εἰς ἀραιότητα τοῦ οἴκου αὐτοῦ· ἀραιότης γὰρ καὶ κόσμος ἐστὶν ἐκκλησιῶν, ἢ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἀγία πληθύς.

v. 15.

Χιονωθήσονται ἐν Σελμών.

A. f. 339
E. f. 127
H. f. 144. b.

Οἱ ἀπόστολοι δηλονότι λαμπρυνθήσονται· οὗτοι τοίνυν ἐχιονώθησαν ἐν Σελμών· τὸ δὲ ἐν Σελμών ἐβραϊκῆ μὲν ἐστὶν ἡ φωνή, ἐρμηνεύεται δὲ ἀνταπόδοσις· καὶ αὐτοὶ γοῦν οἱ διασταλέντες χιονωθήσονται ὡς ἐν ἀνταποδόσει, τούτέστι λαμπροὶ γενήσονται, μισθὸν ὥσπερ τῆς εἰς Χριστὸν γνησιότητος λαβόντες τὴν λαμπρότητα ⁽¹⁾ προλέγει οὖν τὴν τῆς πενήκοστῆς ἡμέραν, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα ἐν Σελμών, τούτέστι ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐδέξαντο καὶ ἐλαμπρύνθησαν οἱ ἀπόστολοι, οἷς διήρει τὴν τῆς οἰκουμένης βασιλείαν, καὶ τῷ μὲν τῶνδε τῶν ἐθνῶν, τῷ δὲ ἐκείνων προστατεῖν ἐκέλευεν.

v. 18.

Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον.

A. f. 340.
E. f. 127. b.

Ἄρμα τοῦ Θεοῦ τὰς οὐρανίους καὶ νοητὰς δυνάμεις φησὶν, ἐν οἷς ἐποχεῖται Θεός· εἶεν δ' ἂν ἄρμα καὶ οἱ ἀπόστολοι, οἷς ἐποχοῦμενος ὁ Θεὸς λόγος διατρέχει τὴν ὑψήλιον· καὶ οἱ μὲν ἐκείνους καθαροὶ, εὐθνηοῦντες ταῖς ἀρεταῖς, καὶ καρποφοροῦντες Θεῷ τὴν εὐσέβειαν, καὶ μυριοπλάσιους ὄντες, ἰσὺν παρ' Ἰουδαίους πάλαι Ἰῆς θείας ἐπιβάσεως ἀξίων.

v. 19.

Ἀνέβης εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν.

Εἰς ποῖον ὕψος ἀναβέβηκεν ὁ κύριος; εἰς τὸ τοῦ σιουροῦ, ὡς αὐτὸς σε διδάσκει λέγων· καὶ γὰρ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, τούτέστιν ὅταν τὸν ὑπὲρ Ἰῆς πάντων ζωῆς ὑπομείνω σιουρὸν, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτὸν· βεβασίλευκε γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν διὰ τοῦ τιμίου σιουροῦ καταργήσας τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ πάντας ἐλκύσας πρὸς ἑαυτὸν.

v. 19.

Ἐλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ. - Καὶ γὰρ ἀπειθεύοντας κ. τ. λ.

E. f. 127. b.
F. f. 100.
Κυρίλλου καὶ
Ἀθανασίου.

Καὶ ποῖα ταῦτα ἐστὶν, αὐτὸς ὁ υἱὸς σαφηνιεῖ λέγων ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. - Τοὺς γὰρ ἀπειθεύοντας πάλαι καὶ πλανωμένους ἔδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, ἵνα ἐν αὐτοῖς κατοικήσας διὰ τοῦ πνεύματος, υἱοὺς αὐτοῦ ἀποφῆνῃ Θεοῦ.

v. 20.

Κατευσθῶσαι ἡμῖν ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν.

A. f. 340. b.
F. f. 100.

Ὁ Ἰὴν σωτηρίαν ἡμῖν, φησὶ, δωρησάμενος, οὗτος ἡμῖν καὶ Ἰὴν ὁδὸν ἐξομαλίσει, ὥστε τοσοῦτων μὴ διαμαρτεῖν ἀγαθῶν· καὶ θύραν ἀνοίξει τοῦ λόγου, εἰς τὸ τὴν ὁδὸν τοῦ κηρύγματος κατευσθῶσθαι ἡμῖν.

(1) Extabat partim hoc fragmentum apud Corderium.

Ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν, καὶ τοῦ κυρίου αἱ διεξοδοὶ τοῦ θανάτου.

v. 21.

Θαρσοῦσι σαφῶς οἱ ἀπόστολοι, οὓς καὶ μέχρι θανάτου ἐλθόντας διὰ τὸ κήρυγμα, ἐξάγει γενναίως ὁ Θεός· τῆς αὐτοῦ δυνάμεως εἶναι φασὶ τὰς διεξόδους τοῦ θανάτου, ἥτοι τὴν ἀπαλλαγὴν, διδόντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τὸ διεξελεθεῖν δύνασθαι ἥτοι ἐκφυγεῖν τοῦ θανάτου τοὺς βρόχους· μόνος γὰρ αὐτὸς Θεὸς ὢν τοῦ σώζειν καὶ πηγὴ σωτηρίας, ἐξόδους εὐραλοῦ τοῦ θανάτου, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν· ἐπειδὴ πᾶς ἄνθρωπος εἰς μὲν τὴν εἴσοδον τοῦ θανάτου ἔφθασε, οὐκέτι δὲ διεξελεθεῖν δεδύνηται αὐτόν· ὁ δὲ διὰ τῶν παρόντων δηλούμενος κύριος, διεξόδους ποιησάμενος τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ἀδιεξόδευτον αὐτοῦ φρουρὰν ἡμῖν διανοίξας, γέγονε θεὸς τοῦ σώζειν· διὸ καὶ τῷ Ἰωβ ἔλεγεν ἥλθες ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἵχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας· ἀνοίγονται δὲ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ἄδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν.

A. l. 30. b.
L. l. 198.
E. l. 100.
H. l. 150. b.

Ἐπιστρέψω ἐν βυθοῖς θαλάσσης.

v. 23.

Τοὺς κατενεχθέντας, φησὶν, εἰς τῶν ἡδωνῶν τὸν βυθὸν, καὶ εἰς τὰς κοσμικὰς φιληδονίας βεβαπτισμένους, ἐπιστρέψω πρὸς ἑμαυτόν.

E. l. 125.
K. l. 192.

Ὅπως ἂν βαφῆ ὁ πούς σου ἐν αἵματι.

v. 24.

Πῶς ἐπιστρέψουσι διδάσκει, ὅτι ἀναιρεθεισῶν τῶν πονηρῶν δυνάμεων κατήγαγε γὰρ εἰς γῆν τὸ αἷμα αὐτῶν καὶ κατερράντισθη τῷ κατανικῆματι αὐτῶν, κατὰ τὴν Ἡσαΐου φωνὴν, ὡς καὶ τὸν πόδα αὐλοῦ βαφῆσαι ἐν αἵματι· ἱστορικώτερον δὲ τὰ τοιαῦτα διαγράφει ὁ λόγος, καὶ οἷον ὡς ἐπὶ πολέμου καὶ στρατηγοῦ διαπλάττεται· οἱ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχαις νικᾶν εἰωθότες, τοῖς τῶν πεσόντων αἵμασι βαπτίζουσι τὸν πόδα ἐν τῷ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἀνηρημένοις· κἀνλαῦθα οὖν ἐπειδὴ ἔδειξε τὸν τῶν ὄλων θεὸν, οἷον τινα ἀριστεὰ τοὺς πολεμίους καλιγωνιζόμενον, καὶ τοὺς ἀδίκως δεδουλωμένους ἐλευθεροῦντα, διαγράφει τῷ λόγῳ καὶ αἱμάτων ρύακας, καὶ συμπαλουμένους νεκροὺς καὶ τούτους ἀτάφους ἐρρίμμένους, καὶ κυσὶ βορὰν προκειμένους· σώξεις τοιγαροῦν, φησὶ, τοὺς κινδυνεύοντας, καλιστρατεὺς δὲ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως ἂν βαφῆ ὁ πούς σου ἐν αἵματι, βαφῆ δὲ καὶ ἡ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐν αἵματι τῶν ἐχθρῶν· δέχεται πάλιν ὡς ἀπὸ πράγματος ἐναργοῦς τὸ παράδειγμα· ταῖς γὰρ τῶν θρεμμάτων ἀγέλαις σύνεισιν αἰεὶ καὶ κύνες, ὑλακαῖς καὶ δῆγμασι καταπτοοῦντες τοὺς θῆρας· σύνεισι δὲ καὶ ταῖς λογικαῖς τοῦ σωτῆρος ἀγέλαις ἱεροὶ καὶ πάνσοφοι κύνες ταῖς

A. l. 34. b.

ἐαυτῶν εὐστομίαις καθάπερ τισιν ὑλακαῖς τοὺς ἀλλοτρίους ἐλαύνοντες θῆρας κύνας οὖν κυρίου τοὺς τῆς νοητῆς ποιμνῆς φύλακας φησὶν τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐπισκόπους, ὧν δὴ καὶ ἡ γλῶσσα μονοουχὶ τοῦ αἵματος τῶν νοητῶν ἐχθρῶν ἀπογεύεται· λέγει τοίνυν ὡς μονοουχὶ θανάτου αἰτία τῶν πονηρῶν δαιμόνων γενήσεται, ἢ τῶν ἀποστέλων φωνή, παρ' αὐτοῦ τούτέσφι παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθουμένη· τοῦτο δὲ μεταφορικόν· τῶν γὰρ ἐχθρῶν ἀναιρεθέντων, καὶ οἱ κύνες τῶν ἀνελόντων λάπτουσι τοῦ αἵματος αὐτῶν, καὶ τὰ τούτων διασπαράσσουσι σάματα· ἐτέρως δὲ, ποῦς Χριστοῦ ὁ ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος, ὅστις διὰ τοῦ πάθους ἐβάφη τῷ αἵματι· ἡ γλῶσσα δὲ τῶν κυνῶν, ἡγουν τῶν ἀκαθάρτων πάλιν ἐθνῶν, ἐγεύσατο τοῦ ἀχράντου αἵματος, ὅτε ἐπέστρεψαν ἐκ τοῦ διαβόλου.

v. 27.

Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεὸν, κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ.

v. 27. d.

Πηγὰὶ τοῦ Ἰσραὴλ εἶεν ἂν οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ πρὸς γε τούτων ὁ νόμος· λέγει οὖν, ὡς ἄλλοθεν οὐ προσῆκεν ἡμῖν τὸν θεὸν ἢ ἐκ τούτων αὐτῶν ἀρυομένους ὑμνολογεῖν· τοῦτο δὲ φησι, διὰ τὰ ἐτερόδοξα τῶν αἰρετικῶν συγγράμματα· ἐκ γὰρ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν γραφῶν ὁ κύριος εὐλογεῖται πρὸς τῶν δυναμένων ἀντλεῖν ἐξ αὐτῶν σωτηρίου πηγῶν οὐσῶν μετ' εὐφροσύνης ὕδωρ.

v. 28.

Ἐκεῖ Βενιαμὴν νεώτερος ἐν ἐκστάσει.

v. 28. d.

Ἐκεῖ ποῦ; ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἢ ἐν μέσῳ τῶν ψαλλόντων· τίς δὲ ὁ Βενιαμὴν, ἢ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν; τὸ δὲ νεώτερος, διὰ τὸ ὕστερον αὐτῷ τῶν ἀποστόλων ὀφθῆναι τὸν κύριον· ἐν ἐκστάσει δὲ διὰ τὴν εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγὴν, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἀποκαλίψεων, κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ εἰρημένον· εἴτε ἐξέστημεν θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν ὑμῖν καὶ διὰ τὸ θειοτέρας αὐτὸν τυχεῖν ἀλλοιωσεως· ἐφ' οὗ καὶ ἀληθεύει τὸ, πρῶτ' ἔδειλαι καὶ τὸ, ἐσπέρας διαδώσει τροφήν· ὁ γὰρ διώκων ἴην ἐκκλησίαν, ἐν ὀλίγῳ ἴην πίσιν εὐηγγελίσατο.

v. 28.

Ἄρχοντες Ἰουδα ἡγεμόνες αὐτῶν.

v. 28. d.

Μέμνηται καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἐκκλησίας παιδευτῶν τὲ καὶ ἀποστόλων· οἱ σχεδὸν ἐξ ἀπάσης φυλῆς τῆς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπόλεκτοι γεγόνασι καὶ φωστῆρες οἰκουμενικοί· καὶ φησὶν ὅτι αὐτῶν τῶν ψαλλόντων ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες ἐχειροτονήθησαν· ἐκ τε τῆς Ἰουδα φυλῆς, ὡς οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου, καὶ Λευῖς ἦτοι Ματθαῖος· ἐκ τε τῆς Ζα-

βουλῶν, καὶ Ἰῆς Νεφθαλεὶμ, ὡς Πέλλρος καὶ Ἄνδρέας, καὶ οἱ Ἰοῦ Ζαβεδαίου, καὶ Φίλιππος, ἀπὸ Βηθθαϊδὰ τῆς κώμης ὄριες, καὶ Ἰάκωβος ὁ Ἀλφαίου ἐκ Καπερναοῦμ, Σίμων δὲ ὁ ζηλωτὸς κανανίτης ἀνόμασται ταῦτα δὲ πάντα τὰ χωρία τῆς Γαλιλαίας ἐστί· Ζαβουλῶν δὲ καὶ Νεφθαλεὶμ ἐκεῖνον ἔσχον τὸν κληῖρον· καὶ τούτου μάρτυρες δύο, ὁ μὲν προφήτης, ὁ δὲ εὐαγγελιστής· ὁ μὲν προλέγων, ὁ δὲ τὴν μαρτυρίαν προφέρων ὥστε ἐκ τούτων τῶν φυλῶν οὗτοι οἱ ἀπόστολοι ἄρμηντο οἱ καταστάντες ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐντεταίηαι ὁ Θεὸς τῆ δυνάμει σου.

v. 21.

Δύναμιν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν φησὶ, κατὰ τὸ, Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· παρακαλεῖ τοίνυν τὸν πατέρα ὁ ἀποστόλικὸς χορὸς, ἵνα ἐντείληται τῷ υἱῷ τὰ περὶ τοῦ κηρύγματος· ἀπ' ἐμαυτοῦ γὰρ φησι λαλῶ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρὰ Ἰοῦ πατρὸς· καὶ ἵνα δυναμώσῃ αὐτοῖς ὃ κατήρτισεν αὐτοῖς, μονονουχὶ καὶ δακτύλῳ δεικνύς, ὅτι τὸ ἡσθενηκὸς σῶμα, καὶ πεπτωκὸς εἰς θάνατον διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, ὅτι τοῦτο δυναμώσῃ κατὰ καιροῦς ὁ Χριστὸς· αἰτουῦσιν οὖν ἵνα τῆς φθορᾶς ἀπαλλάξας τὸ σῶμα, τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύσῃ, ἀναγαγὼν αὐθις εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ, τοῦτέστιν εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ μακαρίαν καὶ ἀκήρατον ζωὴν· ὃ καὶ ποιήσῃ κύριος κατὰ καιροῦς, ὅτε καταβήσεται ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι.

A. l. 12. b.
B. l. 12. b.
C. l. 122.
H. l. 156.
K. l. 122. b.

Ἐπιτιμησεν τῆς θηρίαις τοῦ καλάμου.

v. 21.

Ἐπειδὴ πολλοὶ οἱ τῆ κατὰ Θεὸν πολιτεία τῶν ἀγίων δυσμεναίνοντες, καὶ μάλιστα οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες, τούτου χάριν εὔχεται ἐπιτιμηθῆναι αὐτοὺς θηρία ὄντας καλάμου· ἰστέον δὲ, ὅτι τόπος ἐστὶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐν παρόδῳ τῆς Ἱερουσαλήμ ᾧ ὄνομα Κάλαμος, διὰ τὸ πλείστους εἶναι τοὺς καλάμους ἐν αὐτῷ· ἐν τούτῳ λανθάνουσι λεόντες δεινοὶ ἄμοβόροι, καὶ ἕτεροι θῆρες ἄγριοι περὶ τὸ ἄλσος ἐμφωλεύοντες, οἳ καὶ ἐπεβούλευον τοῖς ἀνιοῦσιν εἰς Ἱερουσαλήμ· οὐκοῦν ὡς ἀπὸ πράγματος ἐμφανοῦς εἰς ἐννοίας ἡμᾶς κεκρυμμένας καὶ πνευματικὰς ὁ τοῦ ψάλλοντος ἀποφέρει λόγος· τί πράττουσιν οἱ ἐν τῷ καλάμῳ θῆρες; ἐπιβουλεύουσι δεινῶς Ἰοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα· τοῦτο αὐτὸ καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας ποιῶντας εὐρήσομεν· ἐπιβουλεύουσι γὰρ τοῖς ἐν τῇ νοήτῃ Ἱερουσαλήμ ἀπιοῦσιν οἱ νοητοὶ λεόντες, οἱ τῆ ἀκαρπία καὶ κουφότητι τῶν ἀστηρίκτων ἐμφωλεύοντες, καὶ

A. l. 163.
E. l. 199. b.

ἐπαναπαυόμενοι τοῖς ξηροῖς πρὸς ἀρείην, καὶ ὑγροῖς πρὸς φιληδονίαν· κατὰ τὸ ἐν Ἰαΐβ περὶ τοῦ διαβόλου εἰρημένον, ὅτι ὑπὸ πᾶν δένδρον κοιμᾶται· παρὰ κάλαμον καὶ βούλουμον καὶ πάπυρον· εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι τοῦ καλάμου θῆρες ἀνοσίων αἰρέσεων εὔρεται, καὶ λανθανόντως καὶ θηριωδῶς συγγράφοντες τὰ διεστραμμένα, οἳ καθάπερ ὀδόντι τῷ καλάμῳ χρώμενοι, τὰς τὸν ἀπλουστέρων ψυχὰς κατεσθίουσιν.

Διασκορπίσεν ἔθνη. - Ἦξουσιν πρέσβεις ἐξ Αἰγύπτου· Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ.

Ὡς διασκορπισθέντων τῶν νοήων ἐχθρῶν, λοιπὸν ἐπὶ τὸ κήρυγμα οἱ ἀποσίολοι δραμοῦνται· πιστεύσουσι δὲ Αἰγύπλιοί τε καὶ Αἰθίοπες, τοῦτέστι τὰ πέρατα τῆς γῆς· ἔσχαλοι γὰρ πάντων ἐν ἀναβολῇ καὶ δύσει Αἰθίοπες· σημαίνει δὲ διὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων, τοὺς ἄγαν εἰδωλωλάτρας καὶ ἐναντίους τῇ λατρείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ· ἡ γὰρ Αἴγυπτος τῆς ἀσεβείας τὸ κράτος ἀνεδήσατο· διὰ δὲ τῶν Αἰθιοπῶν τὰ πέρατα τῆς γῆς· πῶς δὲ προσέδραμεν ἡ Αἰθιοπία εἰς τὸ κήρυγμα, καὶ τὸ περὶ αὐτῆς προφητευόμενον, τέλους τετύχηκεν, ἐξέστιν ἀπὸ τοῦ εὐνοῦχου ἰδεῖν τοῦ αἰθιοπος ἐν Φίλιππος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδήγησε, χεῖρα ὄντα τῆς βασιλείσης τῶν Αἰθιοπῶν, ὡς δυνάσθην Αἰθιοπίας, καὶ καθ' ὃ ἐπὶ πάσης τῆς γᾶς αὐτῆς εἶπουν τοῦ θησαυροῦ ἐτέτακτο· ὅτι γέ μιν ἡ Αἰθιοπία πάντα τὰ ἔθνη δηλοῖ μέλανα ὄντα ἐν ἀμαρτίᾳ, παρῆστησιν ἢ ἐν τῷ ἄσματι διὰ μετανοίας λέγουσα νύμφη, μέλαινα εἰμὶ καὶ καλὴ, τὸ μὲν διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὴν κακίαν, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀναχώρησιν ὥστε τὴν Αἰθιοπίαν προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ, ἥτοι ἐν τῷ εὐχέσθαι, ἢ καὶ ἐν τῷ προσάγειν δῶρα τῷ βασιλεῖ τὰ τε τῆς εὐσεβείας ἀρώματα καὶ τὸ τῆς θεογνωσίας χρυσίον.

Ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἡ μεγαλεπρέπεια αὐτοῦ, καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις.

Ἐξ Ἰσραὴλ γὰρ τὸ γένος κατὰγοντες οἱ ἱεροὶ ἀπόσίολοι, τὴν τοῦ θεοῦ μεγαλουργίαν δι' ὧν εἰργάζοντο θαυμάτων ὑπέδειξαν· καὶ οἱ μὲν ἐκείνους δὲ τὸ διδασκαλικὸν δεξάμενοι χάρισμα, καθάπερ τινες νεφέλαι ἐκ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος θαλάττης τὸν υἱετὸν ἀνιμάμενοι, τὴν ἀρδείαν τοῖς ἀνθρώποις προσφέρουσιν· ἢ τὸ, ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις, ἀντὶ τοῦ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ καὶ περίοπτος· ἐτέρως δὲ τῷ θεωρητικωτάτῳ Ἰσραὴλ τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ γνωρίζονται, καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ τῷ ὑπερκειμένῳ τῶν γενησῶν.

Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἀγίαις αὐτοῦ, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ.

v. 36.

Οἱ τῆς ἀρετῆς ἐρασταὶ τὸν θεὸν δι' ἑαυτῶν εὖ βιοῦντες ὑμνεῖσθαι παρασκευάζουσι, καὶ αὐτοὶ δὲ μόνοι θαυμάζουσι τὸν θεόν, οἷα δυνάμενοι καλιανοεῖν ἰὰς μεγαλοπρεπεῖς οἰκονομίας αὐτοῦ· αὐλὸς οὖν ὁ τοῦ πνευμαλικοῦ Ἰσραὴλ θεός, ἴσον δὲ εἰπεῖν ὁ τῶν ἀγίων θεός, ἐνισχύσει καὶ τὸν νέον λαόν, ὥστε πάντα καὶ λαλεῖν καὶ δρᾶν ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ δύναμιν μὲν δώσει εἰς τὸ ῥυσθῆναι τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, κράταίωσιν δὲ εἰς τὸ ἐμμεῖναι τῇ ἀωμότητι πίστει Χριστοῦ· ὃς εὖνοος ἐστίν, ὡς καὶ πλάσας καὶ ἀναπλάσας καὶ τοσοῦτων ἀγαθῶν καταξιώσας τὸν λαὸν αὐτοῦ.

A. f. 304.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΗ΄.

Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων τῷ Δαβὶδ.

v. 1

Περιέχει μὲν τοι ὁ ψαλμὸς προσευχὴν τοῦ σωτῆρος ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπότητος προσφερομένην, τὰς τε αἰτίας δι' ἃς αὐτῷ τὸν ἐπὶ σταυροῦ κατεσκεύασαν θάνατον, ἔτι τε αὐτὸ τὸ πάθος διηγεῖται σαφῶς, καὶ τὰς μετὰ τὸ πάθος τοῖς Ἰουδαίοις συμβησομένας συμφοράς· πρὸς δὲ τούτοις καὶ εἰσαγωγὴν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, τῆς τε ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας διδασκαλίαν, εἰς ἣν καὶ περιγράφει τὸν ψαλμόν· ὅτι δὲ πᾶσαν ἦν ἠύξατο ὁ σωτὴρ προσευχὴν, ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἠύξατο, αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνει ἐπὶ τέλος τοῦ ψαλμοῦ, καὶ φησὶν, ὅτι εἰσήκουσε τῶν πενήτων ὁ κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκ ἐξουδένωσεν ⁽¹⁾ ἐπὶ συνίλειά γὰρ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπέφανεν ἡμῖν θεὸς κύριος, καὶ τὴν νοητὴν ἀλλοίωσιν ἠλλοιώθημεν, οὐκ ἐξ ἀγαθῶν πεσόντες ἐπὶ τὰ χείρονα, καθὰ καὶ ἐν τῷ Ἀδάμ, ἀλλ' ἐκ παντὸς κακοῦ μεθιστάμενοι πρὸς πᾶν ἀγαθόν· γράφει δὲ καὶ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ ἰκετηρίας, πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσήνεγκε· καὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μετὰ ἰδρώτων, ἀγγέλου ἐνισχύοντος, ἐν ἀγωνίᾳ γενόμενος, ἐκτενέστερον προσήνεκε.

A. f. 344. b.
B. f. 284. b.
G. f. 50

Σῶσόν με ὁ Θεός, ὅτι εἰσήλθουσιν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου.

v. 2.

Ἔοικε δὲ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου λέγεσθαι τὰ συμβάντα,

A. f. 345

(1) Hactenus fragmentum recitat sub Athanasii nomine etiam Corderius, qui tamen perperam v. 6. scribit ἐπιγράφει pro περιγράφει.

ἔτε γενόμενος ἄνθρωπος ἐλαπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου· ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, εἰκότως καὶ εὐχεται ῥυσθῆναι ἐκ τῶν πειρασμῶν τῶν χειμάρρου δίκην περικλυσάντων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν· καὶ ὁ τύπος δὲ Χριστοῦ Ἰωῆς· περιεχύθη μοι ὕδωρ, φησὶν, ἕως ψυχῆς μου· καὶ ἐν Ἰαβ· ἦλθες ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἵχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας, δι' ὧν τὰ τοῦ ἁδου χαρῖα δηλοῦνται. - Διὰ τῶν ὑδάτων τοὺς πειρασμοὺς σημαίνει ἡ θεόπνευστος γραφή.

II. 1. 166

Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγιγῆς κατεπόντισέ με.

Ποικίλλει τὸν λόγον Ἰαῖς διαφόροις εἰκόσιν, οὐχ' εὐρίσκων ἀξίαν εἰκόνα τῶν κατεχόντων τοὺς αἰχμαλώτους ἀνιαρῶν· αἰνίττεται δὲ καὶ τὰ τοῦ ἁδου χαρῖα, ἐνθα μόνος ὁ σωτὴρ καταβάς διεξῆλθε· τὸ δὲ ἦλθον, ὅμοιον τῷ, ἐγὼ τίθειμι τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἑμαυτοῦ· ἐκουσίως δὲ Χριστὸς ὑπέστη τὸν θάνατον, ὃν καταγιγῆδα καλεῖ· πρέπουσα δὲ φωνή, καὶ τῷ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἀρετὴν ναυαγήσαντι, ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγιγῆς κατεπόντισέ με.

Ὁ θεὸς σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειαί μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἐκρίβησαν.

Ἦ ὅτι εἰ καὶ ἦσαν Ἰνῆς πλημμέλειαί, δι' ἃς Ἰῶ στυαυρῶ με προσήλων, τάχα που σὺ πρῶτος ἔγνως ὁ θεός, ὃν οὐδὲν οἶόν τε λανθάνειν ἢ ἀφροσύνην μὲν φησὶ τὴν νομισθεῖσαν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις μαρτίαν, τὴν τοῦ πάθους φημί· γέγονε γὰρ ὁ τοῦ κυρίου σταυρὸς Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔλλησι δὲ μαρτία· μαρτίαν μὲν οὖν τοῦ Χριστοῦ τὸ πάθος, ἀσθένειαν δὲ τὸν σταυρὸν ὀνομάζων· σὺ οὖν ᾧ πάτερ φησὶν ἔγνως τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ οἰκονομίαν· σὴ γὰρ κρίσει γεγένησιν τοῦτο· δὲ λέγει ἐπειδὴ γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· τὸ δὲ αἱ πλημμέλειαί μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρίβησαν, ὅμοιον τῷ, τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησε.

Ἀπὸλλοτριωμένοι ἐγενήθημεν τῆς ἀδελφῆς μου.

Τῆ τοιαύτῃ χρήσαιτο φωνῇ, ὅστις ἐστὶν θεοσεβὴς ἀληθῶς καὶ πίστιν ἔχων ὀρθὴν καὶ ἀκαπήλειτον· διωκομένης γὰρ τῆς εὐσεβείας ἀπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, ἀσθενεῖω διάθεσις ἢ πρὸς γενεὰς καὶ γέννη καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης καταπεφρονημένης, ἀργεῖτω τότε καὶ τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης ὁ νόμος· ἀγαπάσθω δὲ μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας ὁ Ἰῶν ὅλων θεός· αὐτῷ γὰρ τὴν οἰκείαν ὀφείλομεν ζωὴν.

Καὶ συνεκάλυφα ἐν νηστεία τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμούς μοι.

v. 11.

Εἶποι δ' ἂν τις· καὶ μὴν φάγου καὶ οἰνοπότου δόξαν ἠνέγκατο παρὰ τοῖς κακοήθεσιν· πῶς οὖν νῦν φησιν ὅτι ἄνειδίξεται ὡς νηστεύων; πρὸς ὃ ρητέον, ὅτι σπανίως καλούμενος ἀπειή πρὸς τὰ συμπόσια αὐτός τε καὶ οἱ μαθηταί· οἱ δὲ διαβάλλοντες, τούτοις ἐχρῶντο τοῖς λόγοις, τὸν λοιπὸν τῆς αὐτοῦ διαίτης ἀγνοοῦντες καιρὸν· πλὴν ἀρκείτω πρὸς ἀπόδειξιν ἡ συνεχῆς τεσσαρακονθήμερος νηστεία· ἐπληροῦτο δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ὅτε λοιπὸν αἰρομένου τοῦ νυμφίου, ἐνήστευον οἱ μαθηταί· ὥστε καὶ αὐτὸν εἰκὸς προορῶντα τὸ πάθος καὶ τὰ παρακολουθοῦντα τοῖς Ἰουδαίους κακὰ, καταπονεῖν τὴν ψυχὴν ἐν νηστεία· κωλυτικὴ γὰρ τῆς ἐξ ἀλόγων παθῶν ἐπάρσεως ἡ νηστεία. - Γελαῶσι τινὲς τῶν ἀγίων τοὺς πόνους, καὶ ὄνειδισμοῖς ποιοῦνται πρόφασιν τὰ ὄντως τεθαυμασμένα.

A. 1. 347.

Καὶ ἐδέμην τὸ ἐνδυμά μου σάκκου, καὶ ἐγενόμην αὐταῖς εἰς παραβολὴν.

v. 12.

Καὶ ὁ σωτὴρ δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξομολογεῖται καὶ κακοῦται· ὁ γὰρ σάκκος τὴν σκληρὰν αἰνίττεται δίαίαν καὶ τὸ πένθος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἰς παραβολὴν γέγονε τῷ κυρίῳ, τούτέστιν εἰς ὄνειδος· σύνηθες γὰρ τοῖς φαύλοις ὀνειδίζειν τοῖς ἀγαθοῖς δι' ἃς ἔχουσι κακοπαθείας· εἰκὸς δὲ τὸν Χριστὸν μετὰ τὸ ἀναιρεθῆναι, παραβολὴν γενέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις· οἷον, τοιαῦτα πάθοι ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν οἷα καὶ ὁ ἐσταυρωμένος· κατὰ δὲ τινὰς διὰ τοῦ σάκκου, τὸ σῶμα σημαίνεται σκληρὸν ὃν καὶ ἀντίτυπον· διὰ γοῦν τὴν τῆς σαρκὸς περιβολὴν ὀνειδίσθη ὁ κύριος.

A. 1. 347

Κατ' ἐμοῦ ἠδολέσχουν αἱ καθήμενοι ἐν πύλαις κ. τ. λ.

v. 13.

Καὶ Ἰουδαῖοι δὲ Χριστὸν ἐν τε συμποσίοις ὀνειδίζον, παροίνιον αὐτὸν διήγημα ποιούμενοι καὶ κωμωδίαν, ἐν τε ταῖς πρὸς ἀλλήλων ὀμιλίαις κατεγέλαν αὐτοῦ· ἰὰ γὰρ συνέδρια τῶν ἀκαιρουμένων εἰς αὐτὸν εὐκαίρουν, καὶ ἠδολέσχουν, εἶπουν ἐσχόλαζον, καὶ συνεχῶς διηγούντο.

A. 1. 347

Ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σε, κύριε.

v. 14.

Ὁ Σύμμαχος· ἐμοὶ δὲ ἡ προσευχὴ, σὺ κύριε· τούτων, φησὶ, γινομένων, ἐγὼ πρὸς σὲ τείνω τὸ ὄμμα, καὶ τὴν παρὰ σοῦ προσμύνη βοήθειαν· φαίη δ' ἂν καὶ ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν πατέρα· εἰ καὶ ἐχλεύαζόν με, καὶ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀνταπεδίδοσάν μοι, ἀλλ' οὖν ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ οὐ παύσομαι πρὸς σὲ χράμενος τῇ προσευχῇ· καὶ τοῦτο δῆλον

A. 1. 347. b.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδώρου.

ἐξ ᾧ παρέθηκεν αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ ἐν τῷ σταυρῷ ὑπὲρ τῶν
σπαιρούμενων εὐχόμενον· εἶτα λίθησιν ἐξῆς καὶ τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς.

v. 14.

Καιρὸς εὐδοκίας, ὁ Θεός.

v. 15.

Εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα
ἐν τῷ Χριστῷ· τὸ δὲ ἀνακεφαλαιώσασθαι ἐστὶ τὸ ἀναλαβεῖν καὶ ἀνα-
κομίσει τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς· εὐδοκίαν δὲ κα-
λεῖ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἡμᾶς σωθῆναι καλῶς αὐτῷ δόξασαν-
ότε οὖν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν
αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νό-
μον ἐξαγοράσῃ· εἰς ἰούλιο ἐλθὼν φησὶ, καιρὸς εὐδοκίας· ὅμοιον ἰῶ, ἐλή-
λυθεν ἡ ὥρα.

v. 14.

Ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου ἐπάκουσόν μου, ἐν ἀληθείᾳ τῆς σωτηρίας σου.

v. 15.

Τοῦτο δὲ ποιήσεις, ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι με σώσας διὰ τῆς ἀνα-
στάσεως· ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ ἀναδέχομαι ζωὴν καὶ σωτηρίαν· σὺν ἐμοὶ
γὰρ ζωοποιηθήσονται οἱ δι' ἁμαρτίαν νεκροί· μόνη μὲν τοι ἀληθῆς ἡ
παρὰ Θεοῦ σωτηρία, τυπικῆς οὐσῆς τῆς ὑπὸ ἰατρῶν καὶ στρατηγῶν
σωτηρίας.

v. 14.

Ῥυθθῆν ἐκ τῶν μισούντων με, καὶ ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων.

v. 15.

Αἰτεῖ καὶ ὁ σωτὴρ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ῥυσθῆναι, οἱ ἐμίσειν αὐτὸν
ὡς εἰς πρόσωπον αὐτῶν ἐλέγχοντα τὴν ἐν βάθει κρυπτομένην πονη-
ρίαν ἢ βάθος ὑδάτων, τὸν θάνατον λέγει καὶ τοὺς πειρασμοὺς οὓς ἐν
Χριστῷ νικῶμεν· ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς
πειραζομένοις βοηθῆσαι.

v. 10.

Μὴ με καταπεπιστάτω καταιγὶς ὑδάτος κ. τ. λ.

v. 11.

Ἵδατος δὲ καταιγίδα καὶ βυθὸν καὶ φρέαρ ὀνομάζειν ἔοικεν ἢ
τοὺς ἐν τῷ πειράζεσθαι κινδύνους, ἢ καὶ αὐτὸν ἔσθ' ὅτε τὸν ἄδην φησὶ
γὰρ· ἀνήγαγες ἐξ ἄδου τὴν ψυχὴν μου· ὡς οἱ εἰς φρέαρ ἐμπεσόντες,
οὗ τὸ στόμα ἐνεφράγη· δηλώσας δὲ καὶ ὁ κύριος διὰ τοῦ, ἐνεπάγην εἰς
ἰλὸν βυθοῦ, τὴν τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ λύσιν, καὶ παραστήσας
τὴν εἰς ἄδου κἀσοδον, νῦν περὶ τῆς ἀπόδου φησὶ, ῥυσθῆναι λέγων ἐκ
τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων, καὶ τὰ ἐξῆς· τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ψυχὰς κατ-
έπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ τὸ φρέαρ συνέσχεν ἀποκλεῖσαν τῷ ἑαυ-
τοῦ στόματι φρέαρ δὲ στόμα ἔχον, ὁ θάνατος ἐξ αἰῶνος ἅπαντας
καταπεπτακῶς τοὺς εἰς αὐτὸν καταπεπτωκότας, καὶ μετὰ τὸ κατα-

πιεῖν, ἐπικλείσας τὸ ἑαυτοῦ στόμα πρὸς τὸ μὴ τινα πρὸς ζῶν παλινδρομῆσαι ἐπ' ἐμοὶ δέ, φησι, μὴ γένοιτο τοῦτο· λέγει δὲ καταγιγίδα, ὑπεμφαίνων τὸ παγχάλεπον τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ναυάγιον, καὶ τὸ σὺν ἐκείνοις ἀποπνίγεσθαι τῷ τῆς ἀγνωσίας βυθῷ παραιτούμενος· πῶς δὲ εἰπὼν ἄνω καταγιγίς κατεπόντισέ με, νῦν λέγει μὴ με καταποντισάτω· ὅτι ἐπεὶ ἔστι βυθισθέντα πάλιν ἀνανήξασθαι, εὐχεται ὧν ἐπειράθη μὴ πάλιν πείραν λαβεῖν· κύματα οἶδα καὶ ἄλλα καὶ κλύδωνα φοβερόν ἐπανιστάμενον τῇ ψυχῇ τὸν ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκός, οἷς χρὴ δυσπρόσιτον ὄντα, μηδαμῶς τῆς ἀπ' αὐτῶν πικρίας ἀναπίμπλασθαι· ἀλλ' αἰεὶ προσευχόμενον λέγειν, ῥυσθεῖν ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων, καὶ τὰ ἐξῆς.

Εἰσακουσέν με, κύριε, ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου.

v. 17.

Διὰ τί δὲ καὶ ὁ μονογενὴς χρήζει τοῦ εἰσακουσθῆναι, ἴσος ὢν τῷ πατρὶ καὶ ὁμότιμος, αὐτὸς τὴν αἰτίαν λέγει· ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου, τοῦτέστι διὰ τοῦτο εἰσακουσθῆναι χρήζω, ἐπειδὴ ἄνθρωπος διὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν γέγονα, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων εἰκότως ταῦτα ἀναδέχομαι.

A. f. 118. b.
C. f. 118. b. et
119. a.

Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδός σου.

v. 18.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ πατὴρ διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν ἀποστραφεῖς ἦν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, τούτου χάριν πάλιν πρὸς αὐτὴν ἐπιστρέψαι τὸν πατέρα τὸ πρόσωπον ὁ Χριστὸς παρακαλεῖ, καὶ μὴ ἐπιμεῖναι ὀργιζόμενον, ἐκ μέλαφορᾶς τῶν ἐν ταῖς ὀργαῖς ἀποστρεφόντων τὰ πρόσωπον· ἀποστροφή δὲ Θεοῦ ἢ ἐγκατάλειψις.

A. f. 318. b.
C. f. 318. b. et
319. a.

Ὅτι θλίβομαι, ταχὺ ἐπάκουσόν μου.

v. 18.

Διὰ τὴν τῆς ὀδύνης ὑπερβολὴν, ταχεῖαν μοι παράσχου παραψυχὴν· τί τὸ θλίβον, εἰπέ; ἐξήγησαι τὸ λυποῦν, ᾧ Δαβίδ· ἄκουε τοίνυν λέγοντός· ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου, ὡσεὶ φορτίον ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· οὐκοῦν πρόσελθε τῷ λέγοντι· δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ⁽¹⁾

A. f. 318. b.
H. f. 174. b.
Kurf. f. 174. b.
Euseb. f. 174. b.

Φαίη δ' ἂν καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν πατέρα· ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κτήματος θλίβομαι τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἐλευθερῶσαι τὸν ἀφ' ἡμῶν αἰχμάλωτον· ταχὺ δὲ εἰσακουσον, ἐπειδὴ χρήζει ταχύτητος τὸ κατ' αὐτὸν μυστήριον.

A. f. 318. b.

(1) Breve hoc fragmentum partim est apud Corderium eum varietate.

V. 18.

Πρέσχει τῇ ψυχῇ μου, καὶ λύτρωσαι αὐτήν.

Εἶποι δ' ἂν καὶ ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν πατέρα· λύτρωσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ κατασχόντος, δηλονότι θανάτου· καὶ ποῖος ἄρα ἐστὶν ὁ τῆς λυτρώσεως τρόπος; ἢ ἐν Χριστῷ δικαίωσις, ἢ διὰ πίστεως σωτηρία, ἰῶν πλημμελημάτων ἢ ἄφεσις ἢ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· οὕτως ἐλυτρώσατο ποτὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις προκαταγράφων ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ τὸ μυστήριον, καὶ τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἀγνωστον.

V. 19.

Ἔνεκα τῶν ἐχθρῶν μου ῥῦσαι με.

Καὶ ὁ σωτὴρ δὲ ἐξ ἧς πεπόνθαμεν ἀδικίας παρὰ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν, ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὸν ἕλεον τὸν ἡμέτερον διεγείρει τὸν πατέρα· εἰ δέ τις ἐπαπορήσει πῶς τοσαῦτα δεηθεῖς ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐξέφυγε τοὺς πειρασμούς, ἀκουσάτω ὅτι ἤρχετο μὲν ὡς ἄνθρωπος μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, ἐπεὶ δὲ συνέφερε παθεῖν αὐτὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατεδέξατο τὰ πάθη, προελόμενος τὸ θεῖον θέλημα παρὰ τὸ ἀνθρώπινον.

V. 20.

Σὺ γὰρ γνώσκεις τὸν ὄνειδισμὸν μου.

A. f. 340.

Καὶ ὁ σωτὴρ δὲ πρὸς τὸν πατέρα, οἶδας φησὶ τὸν ὄνειδισμὸν ὃν ὑπὲρ τοῦ σοῦ ἀνειδίσθην ὀνόματος, ἴην αἰσχύνην ἢν ὑπὲρ ἀληθείας ἀνέτλην τῆς σῆς, τὴν ἐντροπὴν ἢν ὑπὲρ τῆς δόξης ὑπέσχον τῆς σῆς· οἱ γὰρ θλίβοντές με οἱ κολαφίζοντες οἱ σταυροῦντες, ἐνώπιον πάντα δρῶσι τῶν σῶν ὀφθαλμῶν.

V. 21.

Ὁνειδισμὸν προσεδόκησεν ἡ ψυχὴ μου καὶ ταλαιπωρίαν.

A. f. 340.
B. f. 289. b.

Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Χριστὸς τὸ πάθος διηγεῖται, ὃ καὶ σαφῶς ἡμῖν οἱ εὐαγγελισταὶ διηγῆσαντο· οὐχ' ὑπῆρχε δὲ ὁ συλλυπούμενος καὶ ὁ παρακαλῶν, διὰ τὸ καὶ τοὺς μαθητὰς ἄλλον ἀλλαχοῦ φυγεῖν.

V. 22.

Ἐθῶκαν εἰς τὸ βρῶμα μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.

A. f. 340.
B. f. 289. b.
E. f. 183. b.
H. f. 177.
Κυρίλλου καὶ
Μεθόδιου.

Καὶ αὐτὴν μοι φησὶ τὴν τροφήν, πικρὰν καὶ ἀνιαρὰν κατεσκευάσαν· ἀνήδονος γὰρ τοῖς μετ' ὀδύνης ἐσθίουσι καὶ ἡ ἡδίστη τροφή· ἐπισημαίνονται δὲ καὶ οἱ μακάριοι εὐαγγελισταὶ, ὅτι δεδιψηκότι ἰῶ Χριστῷ κατὰ τὸν τοῦ σταυροῦ καιρὸν καὶ πιεῖν αἰτήσαντι, προσεκόμεσαν ὄξος χολῆς συμμιγῆν καὶ γευσάμενος, φησὶν, οὐκ ἤθελεν πιεῖν· ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ ἡ ψαλμικὴ αὕτη. ⁽¹⁾

(1) Confer hoc loco Corderium.

Γενεθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα.

v. 27.

A. f. 319. b.
B. f. 350.
C. f. 378.

Οὕτω καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευεν γένοιτο ἡ τράπεζα αὐτῶν ἔμπροσθεν αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς τιμωρίαν· ὥστε συλληφθῆναι ἐντεῦθεν καὶ τὰ συμβησόμενα τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ τὸ πάθος κατασημαίνειν· ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι, τὰ παραπλήσια ὑπομείνοια, ὧν πείραν με λαβεῖν παρεσκεύασαν· οὐαὶ γὰρ τῷ ἀνόμῳ, ὅτι πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ.

Σκετισθήτωσαν αἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν.

v. 24.

A. f. 319. b.
B. f. 350.
C. f. 378.
D. f. 397. a. b.
E. f. 472. a.

Ἐπάγαγε αὐτοῖς τὸ ζοφῶδες νέφος τῶν πειρασμῶν, ἵνα μηδαμόθεν πρὸς τὴν τῶν θείων μυστηρίων ἀνανείοντες ἔλλαμψιν Ἰουδαῖοι· κακοὶ κακῶς ἀπόλωνται, διὰ τὰς σφῶν ἀπονοίας καὶ τὸ λίαν ἀκρατὲς εἰς ἀπείθειαν· πῶς δὲ καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐσκοτίσθησαν, μὴ δεξάμενοι τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον; οἱ ἐπειδὴ σταυρῷ παρέδωκαν τὸν τῶν ὄλων κύριον, ἔδω μὲν αὐτοῖς ὁ ἥλιος, συνεσκοτάσε δὲ ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς, σημείον ἐναργὲς τοῦ κατεσκοτίσθαι καὶ νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς· πῶρσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπουσι, διὰ τὸ παραιτήσασθαι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, καὶ ἐκουσίως μῦσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας.

Καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον.

v. 24.

A. f. 319. b.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδώρητου.

Καὶ τὰς ὀσφύας αὐτῶν διαπαντὸς ἐξάρθρωσον· δουλείαν τῶν Βαβυλωνίων καλαψήφισαι, δέσποια, ἵνα οἷς ποιοῦσι περιπέσωσιν εἰς ἐπίπονον ἔργασίαν συγκεκυφότες αἰεὶ.

Ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλάβει αὐτούς.

v. 25.

Θυμὸν τοίνυν ὀργῆς, τὴν ὀξεῖαν καὶ ἐπίπονον ἐκάλεσε τιμωρίαν καὶ ἐπὶ τοὺς σταυρωτὰς δὲ ὁ θυμὸς τῆς θείας ὀργῆς, οὐ μερικῶς ὡς πολλάκις, ἀλλὰ τελείως ἐξεκενώθη, καὶ κατέλαβεν αὐτοὺς πᾶν εἶδος τιμωρίας.

A. f. 350.

Ὅτι ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτὰ κατεδίωξαν.

v. 27.

A. f. 350.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδώρητου.

Σὺ μὲν, φησι, δίκας με τῆς παροινίας εἰσπραπτόμενος, οἷόν τισι δημίοις παρέδωκας τοῖς Βαβυλωνίοις· οὗτοι δὲ πλείοσί με ἢ προσέταξαν κακοῖς περιέβαλον, καὶ ἐπνήξησάν μοι τὴν διὰ τὴν ἀμαρτίαν ὀδύνην ταύτην αὐτῶν καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς κατηγορεῖ τὴν ἀμώτητα, καὶ φησὶν· ἐγὼ αὐτοὺς παρέδωκα εἰς τὰς χεῖρας σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδω-

κας αὐτοῖς ἔλεος· τοῦ πρεσβυτέρου ἐβάρυνας τὸν ζυγὸν, καὶ νεώτερον οὐκ ἠλέησας· εἰ δὲ περὶ τῶν σταυρωτῶν ὁ λόγος, αἰτίας ἐστὶ τοῦτο παράδεισις δι' ἣν τὰ τοιαῦτα πείσονται.

Ὅμοιον δὲ τῇ παρὰ τῷ *Ναχαζία*· παλάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα· συχαρήσας γὰρ παθεῖν τὸν υἱὸν, αὐτὸς παραδοῦναι λέγεται πέπονθε δὲ καὶ ὁ υἱὸς οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐκῶν ἦν γὰρ αὐτῷ τὸ πάθος τῷ κόσμῳ σωτήριον· τοῦτον οὖν φησι τὸν κατὰ τὴν σὴν εὐδοκίαν ἐν παταγμοῖς * διὰ τὸ πάθος γενόμενον αὐτοὶ οὐ παραδέξάμενοι. ἔξω που τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας ἀπήλασαν· οὐχ' ὅτι οὖν ὁ πατήρ, ἀλλ' ὅτι κρεῖττον οἰκονομούμενος εἰς θάνατον, κατὰ πρόαριστον, παρέδωκε τὸν υἱὸν, ἀνεύθυνοι ἂν εἶεν διὰ τοῦτο οἱ ταύτη ὑπεκρίθησάμενοι τῇ βουλῇ· οὐ γὰρ ἀρέσαι θεῷ σπεύδοντες, τοῦτο ποιεῖν ἐδοκίμασαν, ἀλλὰ ψυχῆς αὐλοκινήτῳ παρανομοῦντες βουλή, καὶ φθόνῳ στρατήγούμενοι φονικῷ, τοῦτο κατεπράξαντο· εἶτα ἐπάγει, ὅτι ἐπὶ τὸ ἄλλος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν· ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, οἱ δὲ θανάτῳ περιέβαλον· ἢ ὅτι οὐ μόνον ἀπέκτειναν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάσασιν αὐτοῦ διέβαλον καὶ ἐσυκοφάνησαν διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοῖς ἐπαράται τὰ ἐξῆς.

Πρόσθετε ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν.

Τοῦτο φησὶν διὰ τὴν πόρνησιν * τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀνομίαν ἐκάλεσε τὴν διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐπαγομένην λιμορίαν. Εἰ δὲ περὶ τῶν σταυρωτῶν ὁ λόγος, ὅτι τῇ κατὰ τὸν κύριον ἀνομία καὶ ἑτέραν ἀνομίαν προσθήσουσι, τὸν μὲν τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβον μαχαίρα ἀπεκτονότες, ζύλω δὲ τὸν ἀδελφόν· καὶ λίθοις Στέφανον· ἢ μία μὲν ἀνομία, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ἐλθοῦσαν οὐκ ἐδέξαντο, τῇ σκιᾷ τοῦ νόμου παρανόμως προσκαθήμενοι· ἑτέρα δὲ ἀνομία, ὅτι ἐξωσθέντες τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοῦτό που τῆς τυπικῆς λαλρείας, τελοῦσιν αὐτὴν ὅπου οὐκ ἐξεσι· διὸ οὐκ εἰσέρχονται ἐν δικαιοσύνῃ τῆς διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, πόρρῳ δὲ γενήσονται καὶ τῆς τοῖς δικαίοις ἀποδοθησομένης τρυφῆς.

Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν.

Καὶ οἱ σταυρωταὶ δὲ, εἰ καὶ πρῶτοι ἐνεγράφησαν διὰ τοὺς παρὰ θεῷ ζῶντας παλιέρας αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτοῖς δεδόσθαι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλ' οὖν ἐπειδὴ τοιαῦτα ἐτόλμησαν, εἰκότως ἐξαλειφθήσονται, οὐδὲ παρὰ θεῷ ἐγγραφήσονται μετὰ τῶν ἐκλεγομένων δικαίων καὶ τῆς παρ'

αὐτῷ ζωῆς ἀξίων, ὡς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας παραιτησάμενοι· τὰ γὰρ προστακτικῶς εἰρημένα, προαγορευτικῶς χρὴ ἐξακούεσθαι· βίβλος δὲ ζωῆς ἡ μνήμη καὶ ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖ γράφεται τὰ ἔργα· μακάριος οὖν ὁ τῆς ἐν τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ γραφῆς ἀξιούμενος.

Πτωχὸς καὶ ἀλγῶν εἰμὶ ἐγώ, ἡ σωτηρία σου ὁ Θεὸς ἀντελάβετό (1) μου.

v. 30.

A. f. 351.
B. f. 291. b.
F. f. 101. b.
105.
H. f. 181. b.

Τὸ δὲ πτωχὸς καὶ ἀλγῶν εἰμὶ ἐγώ, τοῦτο σημαίνει ἐκ προσώπου τῶν δορυαλώτων λεγόμενον, ἐν πτωχείᾳ με ἰδὼν καὶ ἐν πολλαῖς ὀδύναϊς ἐξείαζόμενον, τῆς σῆς σωτηρίας ἠξίωσας· φησὶ καὶ ὁ κύριος, ὅτι πτωχὸς εἰμὶ, καὶ ὁ ἐκένωσεν ἑαυτὸν καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· ἀλγῶν δὲ καὶ ὁ σταυρὸν ὑπέμεινεν καὶ τὰς ἐκ τῶν Ἰουδαίων πληγὰς, εἰπὼν πρὸς τὸν πατέρα, ἡ σωτηρία σου ὁ Θεὸς ἀντελάβετό μου· λέγει μὲν ἀνθρωπίνως καὶ τοῦτο, τετήρηκε δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκονομίας τὸν τρόπον· ἔδει γὰρ γενόμενον ἄνθρωπον, καὶ ἐγηγέρθαι λέγεσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτόν· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία κηρύττεται, ἧς ἤρξεν ὁ κατὰ Θεὸν χορὸς πτωχὸς τῷ πνεύματι, ὃς εἰσέρχεται εὐχαριστῶν ἐπὶ τῇ γενομένῃ αὐτῷ σωτηρίᾳ παρὰ τοῦ μονογενοῦς· ἐπαγγέλλεται δὲ μηκέτι τὰς δι' αἱμάτων προσφέρειν θυσίας, τὰς δι' αἰνέσεων δὲ μᾶλλον καὶ πνευματικὰς· διὸ ἐπάγει·

Αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ᾠδῆς.

v. 31.

A. f. 351. f.

Θρηνηῆσαι δὲ ἄξιον τὴν Ἰουδαίων παρανομίαν, συνιδεῖν οὐ βουλομένων τῆς νομικῆς λαλρείας τὸ νηπιῶδες, καὶ Ἰοι τῶν ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτων ὑμνεῖν τὸν Θεὸν μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπισχνουμένων.

Ἀρέσει τῇ Θεῷ ὑπὲρ μόσχου νέον.

v. 32.

A. f. 351. f.
B. f. 292.
F. f. 101. b.
H. f. 182. b.

Τούτέστι τριετὴ καὶ τέλειον· τοιαῦτα γὰρ ἦσαν τὰ κατὰ τὸν νόμον θύματα. - Ἰστέον δὲ ὅτι τότε μόσχος ἄρρην ἐθύετο, ἠνίκα ἡ συναγωγὴ περιέπιπεν ἀμαρτία· προεφέρετο δὲ καὶ ὑπὲρ ἀρχιερέως· ἐπεὶ οὖν ἀρχιερεῖς καὶ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατ' αὐτοῦ τοὺς ὑπὸ χεῖρα διήγειραν, καὶ αἵτιοι τῆς αὐτῶν ἀμαρτίας ἐγένοντο, ἔδει δὲ τούτοις τῆς διὰ νόμου καθάρσεως, οὐκ αἰσθητὸν ἔφη μόσχον ἐγὼ προσφέρω, ἴην καθαρὰν δὲ θυσίαν καὶ ἀνάιμακτον ἣν ἐν τῇ ἐμῇ ἐκκλησίᾳ κατέστησα.

(1) Cod. A. ἀντιλάβοιτό μου, *utinam me suscipiat!* Verumtamen tum alii codices, tum ipse Cyrillus ἀντελάβετο.

v. 35.

Ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν.

v. 36-37.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι περὶ τῶν δι' αὐτῶν πιστευσάντων εἰς Χριστὸν, ὅτι ταῦτα γνώριες οἱ τῷ πνεύματι πτωχοὶ ἀγαλλιαθήσονται.

v. 35.

Λίβεσάτωσαν αὐτὸν εἰ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ, θάλασσα κ. τ. λ.

v. 36-37.

Ἄπασαν φησὶ τὴν κτίσιν εἰς κοινωνίαν τῆς ὑμνωδίας καλῶ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα· οὐκ ἀπόχρη γὰρ ἡ μία γλῶττα τὰς θείας διηγῆσασθαι χάριτας· δοξολογοῦσι δὲ καὶ θεὸν ἀκαταλήκτως αἱ ἄνω δυνάμεις συμπάσης ἐλευθερωθείσης τῆς γῆς· γέγονε δὲ καὶ τοῦτο κατόρθωμα τῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἰοῦ συνάψαντος ἰοῖς ἄνω πνεύμασι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα μία καὶ ἡ αὐτὴ παρά πάντων τελεῖται λατρεία· εἰ δὲ οἱ ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων χαίρουσι σωτηρία, καὶ αἰνοῦσιν ἐπὶ τούτῳ τὸν θεόν, πολλῶ μᾶλλον αὐτοὶ οἱ σωθέντες ἐπὶ τῆς γῆς αἰνέσουσι τὸν σώσαντα· διὸ πρόσκειται καὶ ἡ γῆ, ἵνα εἴπῃ πάντα αὐτὸν ὑμνεῖτω τὰ ἄνω, τὰ κάτω· ἀπὸ γὰρ τῶν κυριωτέρων τὰ κατὰ μέρος συμπεριέλαβεν· ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ εἶπεν, ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς νήσοις ἔμελλον τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ παραδέχεσθαι.

v. 36-37.

Ὅτι ὁ θεὸς σώσει τὴν Σιών, καὶ εἰκοθεμηθήσονται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας.

— καὶ τὸ σπέρμα τῶν δούλων αὐτοῦ καθεξέουσιν αὐτήν.

A. I. 352

Ἐψηλότερον δὲ, Σιών ἡ ἁγίων ἐκκλησία, ἧς καὶ αἱ πόλεις ὠκοδομήθησαν, αἱ ἀνεγερμέναι ψυχαὶ ἐκ τοῦ τῆς ἀπιστίας ὀλίσθου δι' ἐξομολογήσεως· Ἰουδαία γὰρ ἐξομολόγησις ἐρμηνεύεται· δούλοι δὲ θεοῦ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· σπέρμα δὲ αὐτῶν οἱ δι' αὐτῶν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΘ'.

v. 1.

Εἰς τὸ τέλος, τῷ Δαβὶδ εἰς ἀνάμνησιν, εἰς τὸ σῶσαι με κύριον.

v. 1-2.

Δύναται δὲ καὶ ἀπὸ Χριστοῦ προσάγεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀξιούσης εἰς τὸ βοηθῆσαι αὐτῇ διαναστῆναι τὸν θεόν· οὕτω γὰρ συνέβαινεν ἐντραπῆναι μὲν τοὺς ἀνακειμένους αὐτῇ πολεμίους δαίμονας, εὐφρανθῆναι δὲ ἰοὺς ὅσοι χαίρουσιν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτῆς· διὸ βοᾷ.

v. 3.

Λίσχυρήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν εἰ ζητούντες τὴν ψυχὴν μου.

A. I. 352. D.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

Διαμάρτοιεν, φησὶν, οἱ τῆς ἐμῆς σφαγῆς ἐφίεμενοι, καὶ τὴν ἐντεῦθεν αἰσχύνην καρπώσαιντο· ὑψηλότερον δὲ, οἱ δαίμονες οἱ ἐπὶ τῷ γενομένῳ μοι πάλαι πτώματι διὰ τὴν τοῦ θανάτου κατάραν ἐπαρθέντες καὶ ἐπιχαρένεις, μηκέτι μου κυριευσάτωσαν· ἀξία δὲ ἰοῦ Δαβὶδ ἡ

εὐχή· οὐ γὰρ κατεύχεται τῶν εἰς χρήματα ἐπιβουλευόντων, ἢ περὶ γῆς ὄρων, ἀλλὰ τῶν εἰς ψυχὴν, ἥτοι δαιμόνων, καὶ τῶν συνεργούλων τούτοις πονηρῶν καὶ ἀπίστων ἀνθρώπων.

Ἄποστραφίτωσαν εἰς τὰ ὀπίσω - οἱ λέγοντές μοι εὐγέ· εὐγε.

V. 4.

A. f. 352. h.
Κυρίλλου καὶ
Θεοδορήτου.

Οἱ τοῖς ἐμοῖς, φησι, κακοῖς ἐφηδόμενοι, τράποιντο εἰς φυγὴν μετ' αἰσχύνης, τὴν ἐμὴν ὀρώντες μεταβολὴν, καὶ μὴ ἀπολαύσαιεν τῆς εὐφροσύνης· τὸ γὰρ εὐγε, ἔθος ἐστὶ λέγειν τοῖς ἀνθρώποις, ὅταν τινος τύχῳσι τῶν κατ' ἡδονὴν· λέγουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ δαίμονες ἀμαρτανόντων ἡμῶν· ἐστὶ δ' ὅτε καὶ γέλωτα ἐκπέμπουσιν ἐμπαίζοντες ἡμῖν· πλὴν τῷ ἀμαρτάνοντι συμφέρει ἀποστραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, διὰ μελανοίας παλινδρομοῦντι ἐφ' ὃ καταλέλοιπεν ἀγαθὸν, μετὰ τοῦ αἰσχύνεσθαι θέλειν.

Ἐγὼ δὲ πτωχός εἰμι καὶ πένθης, ὁ Θεὸς βοήθησόν μοι.

V. 6.

Ἴσως δὲ καὶ ἐκ προσώπου ταῦτα τοῦ λαοῦ τῶν ἔθνῶν λέγεται, τοῦ πτωχοῦ καὶ πένθους διὰ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν, παρακαλοῦντος ἐπιταχῦναι τοῦ Χριστοῦ τὴν βοήθειαν, καὶ καταισχυρῆναι τοὺς νοητοὺς ἐχθρούς.

A. f. 35

ΨΑΛΜΟΣ δ'.

Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ρῦσαι με καὶ ἐξελοῦ με.

V. 2.

Ἔστι δικαιοσύνη τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐρρύσθημεν τῆς κατεχούσης ἡμᾶς ἀμαρτίας εἰς φθοράν· ὁ μὲν οὖν ἔχων εἰς θεὸν ἐλπίδα, μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος οὐ καταισχυρθησείαι· καθάπερ ὁ ἐπὶ τι πεποιθὼς ἕτερον, ἠνίκα τῆς ἐλπίδος ἐκπέσῃ· ὁ πεποιθὼς γὰρ φησὶν ἐπὶ πλούτῳ, οὗτος πεσεῖται· καὶ μὴ ἐλπίζετε ἐπὶ υἱοῦς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἐστὶ σωτηρία· καὶ ἐπικατάρατος ὅς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων· εὐλογημένος δὲ ἄνθρωπος ὃς πέποιθεν ἐπὶ Ἰῶ κυρίῳ· ἀγὰρ Ἰοίνυν, φησὶν, εἰ μὲν ἐπ' ἀνθρώπων ὄλωσ' ἢ ἐπ' ἄλλό τι τῶν ἐπιβούλων καὶ σφαλερῶν ἀνῆψα μου τῆς ψυχῆς τὴν ἐλπίδα, ἄξιός εἶην καταισχυρῆσθαι· εἰ δὲ πάντων μὲν τῶν ἄλλων ὑπερεῖδον, πρὸς σὲ δὲ μόνον ἐπήρεισά μου τὴν ὄλην πεποίθησιν, μὴ δὴ, ὁ Θεὸς, καταισχυραίμην δι' αἰῶνος· μνησθεῖς δὲ τῆς συμφύτου δικαιοσύνης τῆς πᾶσι διανεμητικῆς τοῦ κατ' ἀξίαν, ρῦσαί με τῶν ἐπιτιθεμένων ἀνθρώπων ἢ δαιμόνων, καὶ τῆς αὐτῶν ἐξελοῦ σκαιότητος.

A. f. 354.
Κυρίλλου καὶ
Βασιλείου.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ οά'.

- v. 1.
E. f. 141. Ο θεός τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός.
- v. 2.
E. f. 141. Καὶ ποῖον κρίμα διαδεξάμενος, ὡς ἐν ὀλίγοις εἶπὼν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι εὐδόκησεν ὁ θεὸς καὶ παλιῆρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ.
- v. 3.
E. f. 141. b. Ἀναλαβέτω τὰ ἔρη εἰρήνην τῇ λαῷ, καὶ εἰ βουεὶ δικαιοσύνην.
- v. 4.
E. f. 141. b. Ὅρη καὶ βουνοὺς ἐνταῦθα ἀγγελικὰς δυνάμεις φησὶν, τὰ πάλαι μὲν διὰ τὴν κευχυμένην ἀσέβειαν μὴ ἐπιχωριαζούσας τῇ γῆ· νῦν δὲ εἰρήνην πρὸς πάντας ἀνθρώπους κελευομένας ἀναλαμβάνειν.
- v. 5.
E. f. 141. b. Σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων.
- v. 6.
E. f. 141. b. Καὶ τίνες εἶεν ἄρα ἐνθάδε οἱ σημαίνοντες πένητες, τίνες δὲ καὶ οἱ τούτων υἱοὶ, ἀναγκαῖον ἰδεῖν· πένητας τοίνυν ὀνομάζει τοὺς ἁγίους ἀποστόλους· ἦσαν γὰρ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· σέσωκε τοίνυν ἡμᾶς τοὺς τῶν πενήτων υἱοὺς, κατὰ πνεῦμα δικαιοσύνης ἐν τῇ πίστει καὶ ἀγιάσας.
- v. 7.
E. f. 141. b. Καὶ συμπαραμενεῖ τῇ ἡλίῳ.
- v. 8.
E. f. 141. b. Τὸ συμπαραμένει, τούτέστι τῷ παντὶ χρόνῳ συνεκλείνεται ὁ θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος· ὅτι καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν ἦν.
- v. 9.
E. f. 142. Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ σελήνη.
- v. 10.
E. f. 142. Ἀνατελεῖ ἡμῖν ἐν ἡμέραις Χριστοῦ δικαιοσύνη, διὰ πίστεως· πλῆθος δὲ εἰρήνης, διὰ τῆς πρὸς θεὸν ἐπιστροφῆς· καὶ πρὸς τούτοις ἔτι ἀνταναιρεῖται ὁ διάβολος.
- v. 11.
E. f. 142. Βασιλεῖς Θαρσεῖς. - βασιλεῖς Σαββαῖ.
- v. 12.
E. f. 142. b. Θαρσεῖς Ἰνδῶν, Αἰδιοπίους ἔστι· ἔτι δὲ τὸ Θαρσεῖς σημαίνει τὸ χρώμα τὸ ὑακίνθινον, ὡς παρὰ τῷ προφῆτῃ ἔχομεν, ὁμοίωμα αὐτῶν ὡς Θαρσεῖς· σημαίνει δὲ παρὰ τῷ Ἰωνᾷ καὶ Ἰακώβῳ πόλιν. Σαββαῖ πόλις τῆς Ἰνδίας, ἀφ' ἧς ἦλθεν ἡ βασίλισσα νότου πρὸς Σολομῶντα.
- v. 13.
E. f. 142. Προσκυνήσουσιν αὐτῷ. - ἔτι ἐρρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστευ.
- v. 14.
E. f. 142. b. Προσκυνήσουσιν ἀπαντες τῆς πικρᾶς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπ-αλλαγέντες· δυνάστην γὰρ αὐτὸν ὠνόμασεν πτωχὸν δὲ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ὡς ἔρημον γενομένην τηνικαῦτα θεοῦ.
- v. 15.
E. f. 143. b. Καὶ προσεύξεται περὶ αὐτοῦ διὰ παντός.
- v. 16.
E. f. 143. b. Καὶ τίνες οἱ προσευξάμενοι, ἢ δῆλον ἡμεῖς οἱ τὴν αὐτοῦ παρα-

(1) Corrupta est in utroque codice lectio τῆς σῆν, et ταῖς σίν.

δεξάμενοι πίσιν; ἀναλείνοντες γὰρ πρὸς θεὸν ἰὰς εὐχὰς, ἴην ἰῶν ἀγαθῶν χορηγίαν αἰτοῦμεν δοθῆναι διὰ Χριστοῦ.

Ἐστω τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον.

v. 17.

Ποῦ γὰρ οὐκ ἔστι Χριστὸς, ἢ ποῖον ἔθνος οὐ τετίμηται τῇ τοιαύτῃ κληῖσει; - Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· πῶς οὖν ἔλαβεν ὅπερ ἔχων ἀεὶ φαίνεται; Et v. 19. Κάμπτει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ δοξαζομένου τοῦ υἱοῦ συνδοξάζεται καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν· δόξαν γὰρ εἶναι φησὶν τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν· οὕτω γὰρ που τὰς πρὸς αὐτόν διαλέξεις ποιούμενος ὡς υἱὸς· πάτερ, δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱὸς δοξάσῃ σέ· τοῦτο τοίνυν τὸ ὄνομα, φησὶν, τούτέστι τὸ υἱὸς ἔστι Χριστὸς Ἰησοῦς, εὐλογημένον ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας.

D. f. 181.
E. f. 144.
H. f. 218. b

Ὁ παιῶν θαυμάσια μένος.

v. 18.

Διεξελθὼν πάντα ἃ κατάρθρωσεν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, ὕμνον ἀναπέμπει αὐτῷ λέγων· ὡς αὐτὸς εἶ ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ μόνος δυναθεὶς ταῦτα ποιῆσαι τὰ θαυμάσια, ἢ τὸ καταργῆσαι τὴν δυναστείαν τοῦ σατανᾶ, καὶ ἐξελέσθαι τοὺς ἐπιβουλεομένους τῆς τῶν δαιμόνων τυραννίδος· σκόπει δὲ ὡς οὐκ ἀρμόσει τῷ Σολομῶντι τῷ ἐκ τῆς Οὐρίου οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἐν τῷ ψαλμῷ, οὔτε τὸ, πρὸ τοῦ ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οὐδὲ τὸ, πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν εἶναι· ἐκ πάντων οὖν δῆλον ὅτι εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν λέλειπται. ⁽¹⁾

G. f. 64.
L. f. 174

Ψ Α Λ Μ Ο Σ οβ'.

Κύριε ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουθενώσεις.

v. 20.

Πόλιν ὀνομάζει τοῦ θεοῦ ἴην ἀνω καὶ νοητὴν, ἥλις ἐστὶ μῆλις ἡμῶν· εἰ μὲν γὰρ ἦσαν φυλάξαντες τὴν σὴν εἰκόνα, εἰκότως καὶ τῆς ἐπουρανίου πόλεως κατηξίωντο.

v. 21.

(1) Totum hoc fragmentum recitatur a Corderio sub Athanasii nomine. At codices duo vaticani dant Cyrillo. Recole adnotationem nostram p. 194. Iam in codice H. f. 219. b. ponitur haec clausula, cui inscribitur a manu insolita ac recente nomen CYRILLI. Πληρῶνται τοίνυν τοῦ Δαβὶδ αἱ εὐχαί, ἃς ὑπὲρ τῆς εἰς αἰῶνα μονῆς τοῦ θρόνου πεποιήται λέγων· « κύριε, ὁ λόγος ὃν ἐλάλησας ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ παιδὸς σου καὶ τὸν παῖδα σου, πιστωθῆτω ἕως αἰῶνος· καὶ ποιήσον καθὼς ἐλάλησας, καὶ ὑψωθῆτω τὸ ὄνομά σου ἕως αἰῶνος· λεγόντων, κύριος παντοκράτωρ θεὸς Ἰσραὴλ· καὶ οἶκος Δαβὶδ παιδὸς σου ἀναρथाμένος. », Ἀλόγως οὖν τῷ ἐξῆς ἐπεγράφη ψαλμῷ τὸ ἐξέλιπον οἱ ὕμνοι Δαβὶδ τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί· τέλος γὰρ ἐστὶ τούτου, καὶ τῆς εὐχαριστίας μέρος ἐπὶ τῇ πληρώσει τῶν Δαβὶδ προσευχῶν. *Haec expliciunt Davidis preces, quas pro throni sui perpetuitate fecit dicens: Domine, sermo, quem locutus es de domo pueri tui et de puero tuo, fidelis sit in aeternum. Fac ut locutus es, et exaltetur nomen tuum in aeternum. Dicant: dominus omnipotens Deus Israhelis: et pueri tui Davidis domus stet incolumis. Temere igitur sequenti psalmo subnexa sunt verba « defecerunt hymni Davidis filii Iesse: » sunt enim reapse praesentis clausula, simulque gratiarum partim actio, quod Davidis votis satisfactum fuerit.*

ἽΟτι ἰδοὺ εἰ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολεῖνται.

Μακρύνονταί τινες ἀπὸ τοῦ κυρίου οὐ τοπικοῖς διασθήμασιν, ἀλλ' ὡς ἐλεύξει* καὶ γνώσει καὶ ἰρόποις· οἱ μὲν γὰρ πονηροὶ τε καὶ ἄδικοι καὶ τοῖς ἐτέροις πλημμελήμασιν ἔνοχοι, μακρὰν εἶναι λέγονται θεοῦ· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; οἱ δὲ ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημάτων ἐπιστήμονες, ἐγγὺς εἰσὶ τοῦ θεοῦ.

Ἐξολοθρευσας πάντα τὸν περιεῦντα ἀπὸ σοῦ.

Μήτηρ πορνείας ἐστὶν ἀπιστία· τίς γὰρ πιστεύων εἶναι πανταχοῦ τὸν θεόν, καὶ ἐκάστη πράξει παρεσίαναι, καὶ ταῖς βουλαῖς τῶν καρδιῶν ἐφορᾶν, ἢ τὴν ἔνοιαν τὴν πονηρὰν παραδέχεται, ἢ τελεσιουργῆ τὸ κακόν; ὅθεν ὡς μὴ μέλλειν τῶν γινομένων ὑπ' αὐτῶν τὸν θεὸν ὑπολαμβάνοντες, εἰκότως ἐξολοθρευθήσονται. - Παύσωμεν τῆς νοήτης πορνείας τοὺς τρόπους, ἵνα μὴ τὸν τοῖς φιλαμαρτήμασι πρέποντα καὶ ὀφειλόμενον ὄλεθρον ὑπομείνωμεν· εἴη δ' ἂν νοητὴ πορνεία πᾶν εἶδος φαιλότητος καὶ ἀκαθαρσίας· καὶ ἐπειδὴ αἱ ἁμαρτίαι διίστασιν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγγίζοντος, περιέλωμεν τὸ χαλεπὸν τοῦτο διάφραγμα καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν γενέσθαι ἐγγύς· θεὸς γὰρ φησὶν ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐχὶ θεὸς πόρρωθεν. ⁽¹⁾

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ογ'.

Ἐδωκας αὐτὸν βρώμα λαοῖς τῆς Αἰθιοπίας.

Αἰθίοπας γὰρ νοητέον τοὺς οἰονεὶ σκοτεινὴν τε καὶ ἀλαμπῆ τὴν δianoian ἔχοντας, τὴν οὐπω κατηυγασμένην καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἔχουσιν φῶς· ἀλλ' οἱ μὲν προσπίπτοντες τῷ υἱῷ, περὶ ὧν εἴρηται, ἐναντίον αὐτοῦ προπεσοῦναι Αἰθίοπες, λαμπρύνονται παρ' αὐτοῦ καὶ διακεκράγασιν, ἔστω ἢ λαμπρότης κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς· οἱ δὲ δυσἀπόνιπτον ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ μελαίνεσθαι μεμενηκότες, καταθωινῆσονται τὰς τοῦ ἀποστάτου δράκοντος κεφαλὰς, ὑποκείσονται δὲ τῇ ῥομφαίᾳ.

Σὺ ἐξήρανας ποταμὸς Ἡβραμ.

Τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγενημένα φησὶ, ὅτε ἐπότισε τὸν λαὸν ἐκ πέτρας· τὸ δὲ Ἡβραμ ἐρμηνεύεται νότος· εἰς νότον δὲ τῆς Ἰουδαίων χώρας ὁ Ἰορδάνης ἀνάκειται. ⁽²⁾

(1) Pars aliqua huius fragmenti legebatur apud Corderium.

(2) Extat in paraphrasi apud Corderium fragmentum hoc anonymum, quod nunc Cyrilli esse cognoscimus ex tribus codd. vat.

Θέρος καὶ ἔαρ σὺ ἐποίησας.

v. 17.

A. C. 70. B.

Τάχα δὲ καὶ τὰ τέσσαρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν κλίματα σημαίνει θέ-
λων ὁ προφήτης, ἀναφωνεῖ πρὸς Θεόν· Θέρος καὶ ἔαρ σὺ ἐποίησας,
τούτέστι τὰ θερινὰ καὶ νότια τῆς οἰκουμένης μέρη καὶ τὰ βόρεια καὶ
ψυχρά· ὡς τὸ, τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἔκτισας· παρῆκε δὲ
τὸ μετόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ὅτι ἀντίκειται τὸ μὲν θέρος τῷ μετο-
πάρῳ, ὁ δὲ χειμὼν τῷ ἔαρι.

ΨΑΛΜΟΣ οδ'.

Εἶπα τοῖς παρανομοῦσι, μὴ παρανομεῖν, καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι, μὴ ὑψῶτε κέρας.

v. 5.

A. C. 70. B.

Κατὰ μὲν ἱστορίαν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ Βαβυλωνίοις ἐντέλλεται
μὴ βλασφημεῖν κατὰ τοῦ Θεοῦ, μὴ δὲ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ·
τὸ γὰρ κέρας λαμβάνεται μὲν εἰς εἰκόνα ἰσχύος, ἔχουσι βασιλείας·
κατὰ τὸ περὶ Χριστοῦ εἰρημένον τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ,
τούτέστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ τοῦ κατάρχειν τῶν ὅλων ἰσχύς τε καὶ
ἐξουσία· κατασημαίνει δὲ καὶ ὑπεροψίαν, ὡς ἐνταῦθα τὸ μὴ ὑψῶτε
κέρας· πρὸς δὲ νοῦν, λέγοι ἂν ὁ σωτὴρ ὅτι στερεώσας τῆς ἐκκλησίας
τοὺς στύλους, τούτέστι τοὺς ἀποστόλους, τοῖς ἄλλοις παρήνευσε μὴ
παρανομεῖν· δύναται δὲ ταῦτα πρὸς τὸ ἕτερον τάγμα τῶν ἐκ περιτομῆς
λέγεσθαι, τῶν καταστασιασάντων τοῦ σωτήρος καὶ κατεπαρθέντων αὐ-
τοῦ· δι' οὓς ἐλάκη αὐτῶν ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ· ὅλας γὰρ ὡσπερ
τῇ θεομάχῳ γλώσῃ τὰς ἡνίας οἱ Φαρισαῖοι χαλάσαντες, εὐτροχω-
τάτην ὡσπερ κατὰ Χριστοῦ τὴν δυσφημίαν ἐποιούνητο, καὶ παρηνόμουν,
ὃν ἠκίστα ἐχρῆν δυσσεβῶς κατακρίνοντες· ὑψουν δὲ καὶ τὸ κέρας, ἐπί-
στασθαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διῆσχυριζόμενοι ἐν τῷ λέγειν· ἡμεῖς οἴ-
δαμεν ὅτι Μωσεῖ λελάληκεν ὁ Θεός.

Μὴ ἐπαίρετε εἰς ὕψος τὸ κέρας ὑμῶν, μὴ λαλεῖτε κατὰ Θεοῦ ἀδικίαν.

v. 6.

A. C. 70. B.

B. C. 70. B.

B. C. 70. B.

Ἀμαρτάνουσι δὲ καὶ λαλοῦσι κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, οἱ ἀπὸ τῶν
ἐθνῶν εἰδωλολατροῦντες· ἐπαίρουσι δὲ ὡσπερ εἰς ὕψος τὸ κέρας, καὶ
γαῦρον ἐκλείνουσι τὸν αὐχένα Θεῷ προσκρούοντες, οἱ τοῖς τῆς ἀληθείας
μαχόμενοι δόγμασι, καὶ ψευδηγορεῖν εἰωθότες, καὶ μὴ εἰδότες μήτε
ἂ λέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· καὶ γὰρ τὰ κερασφόρα
ζῶα σφόδρα ἐπὶ τοῖς κέρασι γαυριᾷ· παρεγγυᾷ δὲ αυτοῖς ὁ λόγος μὴ
αὔξειν τὴν ἀνομίαν, μηδὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ τὴν γλώτταν κινεῖν.

Ἔστιν ὅτι οὐτε ἀπὸ ἑξόδων, οὐτε ἀπὸ δυσμῶν, οὐτε ἀπὸ ἑρήμων ἔρξουν.

Διὰ τούτων τὸν πάντα κόσμον τῆς οἰκουμένης [σημαίνει] ἕξοδον μὲν τὴν ἀνατολὴν ἀφ' ἧς ὁ ἥλιος ἔξεισι· δυσμὸν δὲ τὴν ἐσπερίαν· ὄρη τὸ ἕρμα τὸ ἀρκλιῶν καὶ νότιον· ταῦτα γὰρ δι' ἀμελίαν κρουῶ τε καὶ καύσανος ἀοίκητά ἐστι μὴ παρανομεῖτε τοίνυν, φησὶν, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ παρανομούντων λάθοι τὸν Θεόν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ οε'.

Φωτίζεις σὺ Σαυμαστῶς ὅπῃ ὀρέων αἰώνιον.

Καὶ προσφῆται καὶ ἀπόστολοι ὄρη λαχθεῖεν ἂν διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀρετῆς, καὶ ὅτι χθαμαλὸν καὶ χαμαιριφές ἐν αὐτοῖς οὐδὲν αἰάνια δέ, σώζεται γὰρ καὶ διαμένει διηνεκῶς ὁ παρ' αὐτῶν κηρυχθεὶς παρὰ Θεοῦ λόγος· φωτιζόμεθα οὖν δι' αὐτῶν, τούτέστιν ὀδηγούμεθα, διδασκόμεθα.

Σὺ φοβερός εἶ. - Πάντες οἱ κύκλοι αὐτοῦ εἴστυσι δῶρα.

Τὸ φοβερὸν αἰνίττεται διὰ πάντων. - Κύκλω δὲ αὐτοῦ τοὺς ἀγίους καλεῖ τὰς ἀρετὰς προσφέροντας.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ος'.

v. 4.

Ἰδοὺ ἐσχίσθη, καὶ ὀλιγοψύχησε τὸ πνεῦμά μου.

U. I. 191. D.

Τὸ δὲ ἰδοὺ ἐσχίσθη φησὶν ἀντὶ τοῦ πεφρόντικα καὶ ἐν μερίμναις γέγονα λεπταῖς, ὥστε καὶ ἐγγὺς γενέσθαι μικροψυχίας· εἶτα τί γέγονεν, ἢ ποῖον ἦν ἕλως τὸ πρᾶγμα τὸ ἀδολεσχεῖν, ἢλοι μεριμνῶν ἀναπείθων, διαδείκνυσιν ἐφεξῆς λέγων· προκατελάβοντο φυλακὰς πάντες οἱ ἐχθροὶ μου καὶ δὴ τοῦτο τί πάλιν ἐστίν; ὅτε πολέμιοι περικαθίζονται πόλιν, ἐὰν μὲν ὀρώσιν τὰς φυλακὰς, ἦτοι τὰς ἐπάλξεις, οἱ οἰκοῦντες αὐτὴν ἐν ἐλπίσιν εἰσὶ τοῦ σώζεσθαι· ἐὰν δὲ νυσιάξωσιν, εἴη ἐπελθόντες οἱ ἐχθροὶ λάβωσι τὰς φυλακὰς, καὶ ὑπερβῶσι τὰ τεῖχη, τότε καὶ νενικήκασιν· ὅταν οὖν ὁ ψαλμῶδὸς ὡς ἐξ ὁμοιώματος τοῦ τοιοῦτου πράγματος λέγει, προκατελάβοντο φυλακὰς πάντες οἱ ἐχθροὶ μου, διδάξαι βούλεται ὅτι νενικήκασί με πάντες οἱ ἐχθροὶ μου, καὶ κεραιήκασιν οἱ πολέμιοι. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὡς πόλιν νενικήκασιν καὶ κεραιήκασιν οἱ ἐχθροί.

Καὶ εἶπα, νῦν ἠρξάμην, αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου.

Νοήσεις δὲ καὶ ᾄδε· νῦν ἠρξάμην νοεῖν ὀρθῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ὅπερ ἂν οἰκονομικῶς ἐργάζεσθαι θεός· ὅτι ὁ Χριστὸς καθ' ἡμᾶς γέγονε, καὶ εἰς τὸ κρεῖττον ἠλλοίωσεν· ἠλλοίωμαι γὰρ καὶ ἐκ διαθέσεως εἰς διάθεσιν· πεφρόνηκα λοιπὸν ὀρθῶς· διάκειμαι δὲ ὅτι καὶ ἀγαπᾷ καὶ σώζει θεὸς τοὺς ἀξίους· καὶ πᾶς δὲ ἦτοι ἐκ κακίας ἐπιστρέφων ἢ ἐν ἀρετῇ μένων καὶ προκόπτων, λεγέτω νῦν ἠρξάμην· αὕτη ἡ ἀλλοίωσις ἦν ἡ δεξιὰ τοῦ ὑψίστου χαρίζεται, τὸ αἰεὶ διὰ τῶν γυμνασίων τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τὸ μείζον προκόπτειν· ὁ γὰρ προκόπτων εἰς ἀρετὴν, οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἀλλοιοῦται· λέγεται δὲ καὶ ὁ μονογενὴς ἀλλοιωθῆναι, ὡς τῆς θείας φύσεως συγκαταβάσει πρὸς τὸ ἡμέτερον σχῆμα τὸ καὶ εἶδος ἀλλοιωθείσης, οὐ κατὰ βολὴν * ἀλλὰ κατὰ πρόσληψιν.

Ὁ θεὸς ἐν τῇ ἀγίῳ ἢ ἐδός σου. - Σὺ εἶ ὁ θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια, ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμίν σου, ἐλυτρώσω ἐν τῷ βραχίονί σου.

Ὅδον γὰρ εἶναι φησὶ τοῦ θεοῦ τὰς ἀληθείας οἰκονομίας, τὰς ἐξ' ἐκάστου πράγματι διοικήσεις, τούτέστιν ἐν παντὶ πράγματι δικαίῳ καὶ ἀγίῳ. - Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ποιῶν θαυμάσια, ὅτι μόνος ἐστὶ φύσει καὶ ἀληθεῖα θεός. - Δύναμιν καὶ βραχίονα νοήσεις εἶναι τὸν ἰσὺν τοῦ θεοῦ υἱόν.

Εἶδον σὲ ὕδατα, ὁ θεός, καὶ ἐρεβήθησαν καὶ ἐταράχθησαν ἄβυσσοι.

Λυτροῦται τὸ σωτήριο βάπτισμα, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἀπαλλάττει γοργῶς· κατακρατεῖ γὰρ ἡμῶν διὰ τῆς ἀμαρτίας τῆς οὔσης ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν.

Φωνὴν ἔδωκαν αἱ νεφέλαι, καὶ γὰρ τὰ βέλη σου διαπερνεύονται κ. τ. λ.

Κατὰ δὲ τροπολογίαν, τὰ πλήθη τῶν ἐν ἰαῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ συγκροτουμένων λαῶν ὕδασι παρωμοιωμένα, ἰδόντα τὸν εἰς ἀνθρώπους ἐπιδεδημένα θεόν, φόβον ἀνέλαβον σωτήριο, ὅς ἀρχὴ ἐστὶ σοφίας. Αἱ δὲ ἄβυσσοι, τὸ τάγμα τῶν ἀπίστων, ἐταράχθησαν, ἐπανιστάμεναι κατὰ τῆς ἐκκλησίας. Αἱ δὲ νεφέλαι αἱ ἐκελεύσθησαν μὴ βρέχειν ἐπὶ τὸν πρότερον ἀμπελῶνα τὸν Ἰσραὴλ, οἱ τοῦ σωτῆρος μαθηταὶ, οἱ τὸν εὐαγγελικὸν διακονοῦντες λόγον καὶ καθ' ὅλης ἰαῖς οἰκουμένης τὸν οὐράνιον ὑετὸν διαδεδωκότες, φωνὴν ἔδωκαν· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν. Καὶ τὰ σωτήρια βέλη καὶ ἐκλεκτὰ, τὰ τιτρώσκοντα τὰς τῶν σωζομένων ψυχὰς, αὐτοὶ πάλιν οἱ ἀπόστολοι, ἢ τὰ πεπερωμένα τοῦ θεοῦ λόγια, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια, παντα-

V. 11.

A. f. 281.
L. f. 119.
K. f. 120.
τὸν ἰσὺν γὰρ* cod. 2222.
...
κατ' ἀποδο-
λήν.
V. 14-16.

L. f. 155.

L. f. 155.
K. f. 159.
Δοδ.
V. 17.B. f. 321.
C. f. 162. b.
G. f. 77. b.
H. f. 281. b.
L. f. 181.

V. 18-19.

A. f. 285. b.

χοῦ διεπορεύθησαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ βροντὴ, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, ὁ κατακλυπήσας τὴν ἑπὶ οὐρανὸν, ἔξ οὗ καὶ τινες υἱοὶ βροντῆς ὀνομασθήσαν. Ἐν τῷ τροχῷ διεδόθη, τοῦτέστιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῷ σφαιροειδεῖ καὶ κυκλοφορικῶς κινουμένῳ· ἐν ᾧ ἕτερος τροχὸς ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, κατὰ τὸ ἐν Ἰεζεκιὴλ, τροχὸς ἐν τροχῷ. Ἀλλὰ καὶ ἀστραπαὶ αἱ τὸ νοητὸν ἡμῖν ἔξαστράπτουσαι φῶς, οἱ τοῦ εὐαγγελίου ἱερούργοι, πρὸς οὓς ἐρρέθη, ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ἔφαναν· οὐ γὰρ που φαμέν ὅτι τῆς εἰς ὑετοὺς γεγενημένης ἀστραπῆς ἐποιεῖτο μνήμην ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ τὴν τοῦ νοητοῦ καὶ Θεοῦ φωτὸς ἀνάλαμψιν τῷ τῆς ἀστραπῆς ἤθελε κατασημαίνειν ὀνόματι· ἰστίον δὲ ὅτι καὶ πᾶς ἅγιος οὐ γεγωνίεται, οὐδὲ ἔχει τί σκολιὸν, ἀλλὰ τροχὸς ἐστὶν ὀλίγῳ μέρει τῆς γῆς ἐφαπτόμενος· καὶ ἡ φωνὴ τῆς σοφίας ἐν τῷ τοιούτῳ γίνεται μηδὲν ἔχοντι καμπύλον· ὁ δὲ ἀμαρτωλὸς τὰ τε ἄλλα σκολιὸς ἐστὶ· κἂν εὐχῆται, ἐν ταῖς γωνίαις εὐχεται, κατὰ κεκλιμένας εὐθείας καὶ οὐ τὴν ἐπὶ εὐθείας φέρουσιν ὁδὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ἡμᾶς δὲ καὶ αἰσθηταὶ μὲν ἀστραπαὶ ἐπιστρέφεται πρὸς τὸν βροντῶντα καὶ ἀστράπτοντα Θεόν· ἔχουσι γὰρ τι θαυμαστὸν, τὸ τὰς αὐγὰς ἀθρόον φαινομένας φαίνειν τῇ οἰκουμένῃ, ὥστε λύεσθαι τὸ τῆς νυκτὸς σκότος· οὐ μόνον γὰρ ἥλιος λύει τὸ σκότος, ἀλλὰ καὶ ἀστραπή· εἰ δὲ δεῖ κἀνλαῦθα προσαναμεῖναι τῷ λόγῳ, ὥσπερ κατὰ τι παράδειγμα, τροχοὶ ὄντες δέχονται τὴν φωνὴν οἱ μεγαλόφωνοι ἀπόστολοι τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λόγου· οὕτω καὶ ἀστράπτουσι, καὶ λάμπει αὐτῶν τὸ φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐστὶν ἰδεῖν ἀστραπὰς τῶν νοημάτων αὐτῶν καὶ τῶν πράξεων.

ΨΑΛΜΟΣ οζ'.

Διέρρηξε θάλασσαν, καὶ διήγαγεν αὐτούς.

113.

114.

Σέσωκε δὲ καὶ ἡμᾶς κατὰ τὸν ἴσον τρόπον ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· διεβίβασε γὰρ ἡμᾶς καὶ παρεσκευάσεν καθάπερ ἰνὰ θάλασσαν τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύδωνα, τὰς ἐπαναστάσεις, τοὺς πειρασμοὺς, τὰ κύματα κεκραθήκαμεν δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνθεσθηκότων δέδωκεν ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· εἰσήγαγεν δὲ ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἧς διεμέμνητο λέγων μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Ἄρτεν οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς.

v. 24.

Ἄρτος οὐρανοῦ ὁ τοῦ θεοῦ μονογενής· δηλονότι αὐτό ἐστι τὸ μάννα τὸ ἀληθές· ὁ ἄρτος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πάση τῇ λογικῇ κτίσει χορηγούμενος.

E. f. 159. b

ΨΑΛΜΟΣ οη'.

Ἔως πότε κύριε ὀργισθήσῃ εἰς τέλος;

v. 5.

Ὅτι δέχεται Χριστὸς καὶ σφόδρα ἐτοίμως τὰς τῶν ἁγίων πρεσβείας, ἃς ἀντιποιοῖντο πολλάκις ὑπὲρ τῶν πεπλημμεληκότων, συναγωνίζονται γὰρ ὡς ἀδελφοῖς, καὶ μερίζονται τῶν ἐν θλίψει τὸ δάκρυον, καὶ ἰδίας ποιοῦνται τὰς ἐτέρων συμφορὰς, καὶ ὡς αὐτοὶ πάσχοντες δι' ἀγάπην, τῷ φιλαγάθῳ θεῷ προσπίπτουσι λέγοντες· ἔως πότε κύριε ὀργισθήσῃ εἰς τέλος, ἐκκαυθήσεται ὡς σῦρ ὁ ζῆλος σου; μὴ μέχρι παντός, φησὶν, καὶ ἀκαταλήκτως ἐπαφίσεως τὴν ὀργὴν τοῖς ἡμαρτηκόσιν· οὐ πέφυκας εἶναι τοιοῦτος· πλήττει γὰρ ὁ τῶν ὅλων θεὸς τοὺς ἡμεληκότας τοῦ ζῆν ἐθέλειν ὀρθῶς· ἐπειδὴ δέ ἐστιν πολὺς καὶ ἀπαράβλητος * εἰς φιλανθρωπίαν, οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν· συστέλλει γὰρ αἰεὶ τὰς ὀργὰς, καὶ οὐκ ἰσορρόπως τοῖς παρ' ἡμῶν ἀμαρτήμασιν ἐπιφέρει τὰς τιμωρίας· καὶ γοῦν διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἡμερότητας καὶ ἀμνησικακίας, μονονουχὶ καὶ ἐγκαλοῦσιν ἱνὲς αὐτῷ ὅτι καὶ ὅλως ὀργίζεσθαι καὶ γοῦν ὁ καρτερικώτατος Ἰαβ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιῶν προσήρχετο λέγων· διὰ τί οὐκ ἐποίησά τῆς ἀνομίας μου λήθην, καὶ καθαρισμόν τῆς ἀμαρτίας; καὶ διὰ τί, λέγω, ἐγκαλεῖς τῷ δεσπότῃ; οὐκ ἐγκαλῶ, φησὶν, αἰτῶ δὲ μᾶλλον τὴν αὐτῷ συνήθειαν καὶ ἔμφυτον ἡμερότητα· ταῦτα μὲν οὖν ὁ γενναῖος ἀθλητής.

C. f. 171. l
D. f. 200.
G. f. 86.
L. f. 191

* cod. ἀπαρ-
βότητος

Ἐκχεον τὴν ὀργὴν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἐπεγνωκότα σε κ. τ. λ.

v. 6.

Ὁφελούσιν ἡμᾶς αἱ τῶν ἁγίων εὐχαί· προσπίπτουσι γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θεῷ, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ἐρχομένην ὀργὴν οἰοεὶ πως ἐτέρους μεδιστῶσι λέγοντες· ἐκχεον τὴν ὀργὴν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γνώσκοντά σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας αἱ τὸ ὄνομά σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο· ἄρ' οὖν καθ' ἐτέρων ἀπλῶς καὶ οὐδὲν ἡμαρτηκότων ἐκχεῖσθαι βούλεται τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς; εἶτα πῶς ἂν ἠνέσχετο ὁ θεὸς προτρέποντος ἀδικεῖν; ἢ πῶς ἂν ἦν ὅλως ἅγιος ὁ τὴν οὕτω σκληρὰν ποιούμενος προσευχὴν; τί οὖν ἐστὶν ὃ φησὶν; ὅτ' ἂν μὲν γὰρ πλημμελῶσί τινες

D. f. 202. b.
G. f. 86. b.
L. f. 191.

τῶν ὑπὸ Θεοῦ γεγονότων, καὶ Ἰὴν ὑπ' αὐτῷ λαλροίαν τελιμηκότων, ἵστε πάντως παιδεύει ἐπιμετρήσας τὴν κίνησιν, καὶ φειδοῖ κεράσας τὰ ἐξ ὀρηῆς· ἔτ' ἂν δὲ ὡσί τινες τῶν οὐκ εἰδόντων αὐτὸν οἱ διηνεκῶς παροξύνοντες, τότε καὶ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐπαφίησι τὸν θυμόν.

Ἔτι ἐπρωχεύσαμεν σφόδρα.

Καὶ ποῖος ἄρα ἐστὶ τῆς καθ' ἡμᾶς νοουμένης πτωχείας ὁ τρόπος, καὶ ποῖον ἄλλως ἀποβεβλήκαμεν πλοῦτον, ἀναγκαῖον ἐστὶν ἰδεῖν· γυμνὴ γέγονεν ἡ ἀνθρώπου φύσις παντὸς ἀγαθοῦ, ἔρημος τῶν ἀνωθεν χαρισμάτων, ἔξω τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος· διὰ τε τὴν μεσολαβήσασαν ἀμαρτίαν, ἀπεδυσάμεθα Ἰὴν ἀφθαρσίαν, ὡμῶ καὶ ἀνοσίῳ περιπεσόντες ληστῇ, φημί δὴ τῷ σατανᾷ· ὁ γὰρ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν· ἀλλ' ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ ἔκτισε τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου· φθόνῳ δὲ διαβόλου ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· οὐκοῦν ἐπρωχεύσαμεν σφόδρα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ πεπλουτήκαμεν ἀναλαμβάνοντες τὰ ἐν ἀρχῇ· συνεπλώχευσε γὰρ ἡμῖν πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ὁθ'.

Ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς.

Εἴρηται μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα προφητικῶς· ἐκβέβηκε δὲ εἰς πέρας, ὡς ἔφην, εἰς ἡμᾶς εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν· ἐν ἐσχάτοις γὰρ τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος.

Ἐπίφανεν τὸ πρόσωπὸν σου, καὶ σωθήμεθα.

Πρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ ὀνομάζουσιν τὸν υἱόν· εἰκὼν γὰρ ἐστὶν καὶ χαρακὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ μόνῳ τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ διαφαίνεται κάλλος. ⁽¹⁾ - Ἐπιλάμψαντος ἡμῖν τοῦ προσώπου τοῦ πατρὸς, τοῦτέστι τοῦ υἱοῦ, ἐπεσίρῃψαμεν πρὸς Θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινὸν ἐκ ματαίας ἡμῶν πατρόπαραδότου ἀναστροφῆς, καὶ σεσώμεθα δι' αὐτοῦ.

Ἔως πότε ἐργίξῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν τοῦ δούλου σου;

Οὐκέτι αἰτιᾶται βραδύνοντα, παρακαλεῖ δὲ μᾶλλον ἐπιταχύναι τὴν χάριν· πλὴν ὁ πάντα γινώσκων Θεὸς οἶδε καὶ Ἰὸν ἐκάστων ἰῶν πραγμάτων ἰοικότα καιρόν.

(1) Haectenus fragmentum apud Corderium.

Ἐθευ ἡμᾶς εἰς ἀντιλογίαν τοῖς γείτοσιν ἡμῶν.

v. 7.

Τέθεινται δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ πρὸς ἀντιλογίαν τοῖς γείτοσιν, καὶ εἰς μυκλήρισμὸν τοῖς ἐχθροῖς, ἄρα τίνα τρόπον; ἀσθενοῦντες δηλονότι καὶ πεπατημένοι καὶ πεσόντες ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν· οὐ γὰρ ἦν εὐπράττειν δύνασθαι καταλυποῦντας *. - Οὐκ ἐγκαλοῦσι ὡς ἀδικήσαντι, θρηνοῦσι δὲ μᾶλλον ὡς ἔρημον γεγονότα τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τὸν Ἰσραὴλ.

B. f. 311
H. f. 317. b

* Πῶς καταλυποῦμένους?

Ἐδοποιήσας ἔμπροσθεν αὐτῆς, καὶ κατεφύτευσας τὰς ρίζας αὐτῆς κ. τ. λ.

v. 10-11.

Προπορευόμενος γὰρ ἐξέβαλεν ἀπὸ προσώπου αὐτῶν ἔθνη· ρίζα δὲ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀμπέλου Μωσῆς, ἡ Ἰησοῦς· οὗτοι τὴν γῆν τῆς ἐαυτῶν εὐσεβείας ἐπλήρωσαν· πανταχοῦ γὰρ αὐτῶν αἱ ἀρείαι διέβησαν· ἀμπελον τροπικῶς τὸν λαὸν ὀνομάσας, ἐπέμενε τῇ τροπῇ· καὶ ὄρη μὲν καλεῖ τὴν τῶν ὁμορῶν ἐθνῶν ἰσχύον· σκιὰν δὲ ταῦτα καλύπτουσαν, τὴν τοῦ Ἰσραὴλ δυναστείαν τούτοις ἐπίθεϊσαν· κέδρους δὲ τοῦ θεοῦ, τοὺς ὑψηλοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ ἄρχεῖν εἰληφότας· ἀναδενδράδας δὲ τὰς κέδρους συγκαλύπτουσας, τὴν ἰσραηλιτικὴν βασιλείαν περιφανεστέραν τούτων γεγεννημένην· τούτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Δαβίδ, καὶ ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος μεμαθήκαμεν γενέσθαι· ὁ μὲν γὰρ μέγας Δαβίδ, οὐ μόνον παρὰ τῶν ἀλλοφύλων καὶ Ἰδουμαίων καὶ Ἀρμανιῶν καὶ Μωαβιῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Σύρων ἐκατέρων δασμοὺς ἐκομίζετο· πρὸς δὲ τὸν Σολομῶντα καὶ Αἰθιοπῶν ἔδρακεν βασιλίτσα· οὕτω παρὰ πᾶσιν ἐγένετο πολυθρύλλητος· κλήματα δὲ, τοῦ λαοῦ λέγει τὸ πλῆθος· παραφυάδας δὲ τοὺς προσηλύτους τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν προσεληλυθότας, καὶ τὴν θεῖαν δεξαμένους ἐπίγνωσιν· διὰ πάντων δὲ τὴν προτέραν εὐκαρτίαν ἐδήλωσε τοῦ λαοῦ.

G. f. 88. b
L. f. 193.

Καὶ μονὸς ἄγριος.

v. 14.

Νοήσεις ταῦτα καὶ εἰς τὸν διάβολον.

E. f. 168.
Κυρίλλου καὶ
Ἰσυχίου.
v. 15.

Ἐπίσκεψαι τὴν ἀμπελον ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτήν κ. τ. λ.

Ἐτοίμασον δὲ πῶς ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου, τούτέστι χάρισον αὐτοῖς καρδίαν ἀγαθὴν, ὡς καὶ ἐπιγνῶναι καὶ δέξασθαι διὰ τῆς πίστεως τὸν γενόμενον ἄνθρωπον. Καὶ μετ' ὀλίγα. "Ὅτε τοίνυν καταρτίσει φησὶ τὴν ἀμπελον ταύτην, καὶ ἐτοιμάσει αὐτῆς τὴν καρδίαν εἰς τὸ παραδέξασθαι διὰ τῆς πίστεως τὸν γενόμενον υἱὸν ἀνθρώπου, τότε δὴ πάντως ἢ ἐμπεπυρισμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαρμένη εἰς ἀχρειότητα καταντήσασα πανίελῃ, ἀναβλασθήσει πάλιν καὶ ἀναβιώσει, καὶ ἀγαθοὺς ἐκδώσει

F. f. 132. b
K. f. 118

καρπούς· οἱ γὰρ ἐμπυρίσαντες αὐτὴν καὶ ἀνασκάψαντες, ἀπὸ ἐπίλιμης-
σεως τοῦ προσώπου σου ἀπολοῦνται· πρόσωπον δὲ πάλιν τοῦ Θεοῦ καὶ
πατὴρ οὐνοῦ ὀνομάζει τὸν υἱόν· εἰκὼν γὰρ ἐστὶν καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστά-
σεως αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα τὸν πατέρα.

Ἐπὶ ἄνδρα δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου.

Ὁμολογοῦμεν ὡς ἐν τούτοις αὐτὸν ὀνομάζει τὸν τῶν ὅλων σωτήρα
Χριστὸν, τούτέστι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον· ἐπειδὴ γέγονεν ἄν-
θρωπος, ἀνθρωπίνως καλεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ. - Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς,
οὗτός ἐστιν ὁ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ὑπο-
μείνας κένωσιν, καὶ μεμενηκὼς ὅπερ ἦν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ π'.

Ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω ἤκουσεν.

Μέγα τι τοῦτο καὶ ἐξαίρετον, καὶ ἀρκεῖ πρὸς πᾶσαν εὐημερίαν
τῷ γε ἅπαξ ἀνδρὶ φιλοθεωτάτῳ· ἐξεκομίσθη γὰρ ἐκ γῆς Αἰγύπτου
ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ βραχίονι ὑψηλῷ, καθ' ἃ γέγραπται, διέφυγε
τὰς ἐκεῖσε πλεονεξίας. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ταῦτα πάντα παρελάσας
ὁ τὴν ὁδὸν ἀναφέρων, διαμέμνηται τῆς ἐν Σινᾷ νομοθεσίας· ἐκεῖ γὰρ
ἤκουσεν ὁ Ἰσραὴλ γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω· ἐκεῖ πρώτῃ γέγονεν αὐτῷ προ-
φήτεία περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ· καὶ τίνα τρόπον, ἐρῶ·
παρέστησαν μὲν γὰρ ὑπὸ τὸ ὄρος Σινᾷ, καταβεβηκὸς ἐπ' αὐτῷ τοῦ
Θεοῦ ἐν εἶδει πυρός· εἶτα καθὼς ἐν τῇ ἐξόδῳ γέγραπται, ἐλάλησε κύ-
ριος τοῖς λόγοις τούτοις· ἀκουε, Ἰσραὴλ· ἐγὼ εἶμι κύριος ὁ θεὸς σου,
ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Καὶ μετ' ὀλίγα.
Εἶτα φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· καὶ ὁ λαὸς ἅπας ἐώρακε φωνὴν, καὶ
τὰς λαμπάδας τοῦ πυρός, καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος, καὶ τὸ ὄρος
καπνίζον· καὶ ἐφοβήθησαν πᾶς ὁ λαὸς, καὶ ἀπέστησαν μακρόθεν· καὶ
εἶπον Ἰῶ Μωσεῖ λέγοντες· λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς
ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν· ἀκούεις ὅπως ἀσυνήδους οὐκ ἀνέ-
χονται φωνῆς; οὐ φέρουσι λαλοῦντα τὸν Θεόν; Καὶ μετ' ὀλίγα. Διὰ
τοῦτο θαυμάζων φησὶν ὁ ψαλμωδὸς περὶ αὐτοῦ· ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτὸν
ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τὰ ἐξῆς· ἤκουσε γὰρ νομοθετοῦντος τοῦ Θεοῦ·
ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ἀφόρητον ἦν τὸ πρᾶγμα αὐτοῖς, ἐξήτουν μεσίτην, λέ-
γοντες τῷ μακαρίῳ Μωσεῖ· λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλείτω

πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν· εἶτα τί τὸ ἐντεῦθεν; συνεῖδεν εὐθύς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ὅτι χρῆζομεν τοῦ μεσιτεύοντος· ἀλλ' οὐκ ἐνεδέχετο Μωσέα θνητὸν ὄντα κατ' ἡμᾶς, μεσίτην ἀεὶ γενέσθαι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ τοῦτο παραχρῆμα τὴν ἐπὶ Χριστῷ προφητείαν ἐποιεῖτο λέγων· προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡς περ· σέ· καὶ θήσω τοὺς λόγους μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαι αὐτῷ· καὶ ἔσται ὅς ἂν μὴ ἀκούσῃ ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ· γέγονε τοίνυν ἡμῶν καὶ Θεοῦ μεσίτης ὁ υἱὸς μεσίτης δὲ πῶς; καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ἔλαβε δούλου μορφὴν, συνανεστράφη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἄνθρωπος. Καὶ μετὰ πολλά· Ὁ πατὴρ ἔφη, ὅτι θήσω τοὺς λόγους μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς πάντα ὅσα ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ· ὁ δὲ υἱὸς ἔφη· ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλάω, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν δέδωκεν τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω καὶ πάλιν τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, οὐκ ἔστιν ἐμὰ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με· λαλεῖ δὲ τὰ τοῦ πατρὸς οὐχ ὡς διάκονος λόγων, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ὁ λόγος τοῦ πατρὸς· διὰ τοῦτο φησὶν Ἰσαΐας ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ἄμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλή· ἀγγελος· μεγάλη δὲ βουλή τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἣν ἐξήγγειλεν ἡμῖν ὁ υἱὸς, λόγος ὢν ὡς ἔφην τοῦ πατρὸς.

Αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδούλευσαν.

Οἱ γὰρ τοῖς τῆς πλινθίας ὑπηρειοῦντες πόνοις, κοφίνῳ τὸν πηλὸν ἐμβάλλοντες φέρουσι κατὰ νότου· κόφινος δὲ καλεῖται καὶ μέχρι νῦν τὸ σκεῦος ἐν ᾧ ποιοῦνται τὰ βαστάγματα· τὸν τοίνυν νότον αὐτῶν, φησὶν, ἀπέστησεν ἀπὸ ἄρσεων, τοῦτέστιν ἠλευθέρωσε βασταγμάτων· ἠλευθέρωσε δὲ καὶ τὰς χεῖρας τοῦ μὴ δουλεύειν ἐν τῷ κοφίνῳ· αὕτη μὲν οὖν ὡς ἐν ὀλίγοις ἢ τῶν σίλικων διάνοια, τὸ δυσχερὲς ἔχουσα παντελῶς οὐδέν. Καὶ μετὰ πολλά· Ἀλλὰ τῶν μὲν ἐλευθερωμένων σαρκικῶς διάκονος ἦν ὁ Μωσῆς· ἡμῶν δὲ τῶν κατὰ πνεῦμα μεσίτης γέγονεν ὁ Χριστός· αὐτὸς γὰρ τὸν νοητὸν κατέλυσε Φαραῶν, τοῦτέστιν τὸν σατανᾶν· ἀπεσόβησεν αὐτὸν τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας· αὐτὸς ἡμᾶς ἀπήλλαξεν οὐ σωματικῆς μάλλον, ἀλλὰ νοητῆς δουλείας.

v. 7.

D. F. 207
E. F. 169. b.

v. 16.

Οἱ ἔχθροι κυρίου ἐφύσαντο αὐτῷ.

E. f. 170. b

Προσδοκηθέντες γὰρ ὅτι πάντα τε καὶ πάντως τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποδώσουσι τὸν καρπὸν, ἐκ τῶν ἐναντίον γεγόνασι πονηροί.

v. 17.

Ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτοῦς.

D. f. 208. b.
G. f. 91. b.
I. f. 195. b

Ὡσεὶ καὶ ἔφασκεν ὡσεὶ παιδίον, ἔφη, ἀρλιγενὲς καὶ βραχὺ καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς ἐπιμελείας ἐξέθρεψε Θεὸς, ἄρτον μὲν εἰς κόρον παραλίθεις αὐτοῖς, ἰροφῆ δὲ τῇ διὰ μέλιτος ἐμπλησθῆναι παρασκευάσας· οἰκειοτάτη γὰρ αὕτη νηπίοις τροφή.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ πα΄.

v. 1.

Ὁ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ Θεῶν.

D. f. 208. b.
E. f. 135.

Καὶ Θεὸν μὲν ἐν τούτοις ἀναμφιλόγως τὸν σωτῆρα καλεῖ, Θεὸν ἀληθινὸν οὐ νόθον, οὐ ψευδάνυμον, ἀλλ' οὐδὲ ἐν χάριτος μέρει παρ' ἐτέρου λαχόντα τὴν κλησιν, ἀλλ' ὄντα τοῦτον κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὅπερ ἦν, ὃ καὶ λέγεται θεοὺς δὲ πάλιν φησὶν τοὺς οὐκ ὄντας μὲν τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, ὠνομασμένους δὲ οὕτω κατὰ χάριν· ὧν καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων· καὶ γὰρ εἰπὲρ εἰσιν λεγόμενοι Θεοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ· καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· εἰσὶν οὖν ἄρα τινὲς κατὰ χάριν ὠνομασμένοι Θεοί· καὶ γοῦν εἴρηται καὶ πρὸς ἡμᾶς διὰ τῆς ἰου ψάλλοντος φωνῆς· ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐσθε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· Θεὸς οὖν ὑπάρχων ἀληθινὸς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, ἔστι ἐν συναγωγῇ Θεῶν καὶ ποίων ἄρα Θεῶν; τῶν διὰ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα τῇ ἰου θεοῦ κλήσει τέλειμημένων· οὕτω γὰρ αὐτοὺς καὶ ὁ Παῦλος ὀνομάζει λέγων· Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ πβ΄. (1)

v. 3.

Οἱ μισοῦντες σε ἤσαν κεφαλὴν.

B. f. 349. b.
C. f. 178. b.
E. f. 186.
G. f. 93.
H. f. 331. b.
L. f. 196. b.

Πάλιν ὡς ἐπὶ ὄφειν καὶ ἀσπίδων φησὶ τὸ ἤσαν κεφαλὴν· ὡσπερ γὰρ οἱ ὄφεις δάκνοντες αἵρουσιν ἠρέμα τὴν κεφαλὴν καὶ ἀνακουφίζουσι τῆς γῆς, οὕτω καὶ οἱ μαχόμενοι τῇ δόξῃ Χριστοῦ ἐπαίρουσιν ἠρέμα

(1) Ad Cyrilli corderianum fragmentum desinens καὶ κηδεμόνος λέγεται, adde ex cod. B. f. 349. b. Τίνας δὲ οἱ τὰς ἐπιβουλὰς ἐργαζόμενοι;

τὴν κεφαλὴν· ἀλλὰ πίπτουσι παραχρῆμα· πλήττονται γὰρ παρ' αὐτοῦ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ συντρίβων τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων.

Τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων, καὶ οἱ Ἰσραηλῖται κ. τ. λ.

v. 7.

Ἐθνη δὲ ταῦτα βάρβαρα καὶ πολέμια τῷ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, ἀλλόφυλοι διαφερόντως ἐκλήθησαν· ἀλλ' ἔσωζε μὲν κἀκείνους τὸ τηνικαῦτα δὲ θεός, ἀπράκτους τὰς τῶν ἐθνῶν ἀποφαίνων ἐφόδους.

B. f. 349. b.
G. f. 93. b.
H. f. 332. b.

Καὶ Ἀσσοῦρ συμπαρέγενετο μετ' αὐτῶν.

v. 9.

Εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνει τὴν γνώσιν, ὁ τὸν πεφυκότα νοῦν ὄραν, τὴν γνώσιν ἀμαρτάνειν * ἀναγκάζει· οἱ δὲ τὸν κατὰ σοῦ πόλεμον ἀναδειξάμενοι εἰσὶν Γεβὰλ, ἔτι καὶ Ἀσσοῦρ, καὶ ἐξῆς.

G. f. 93. b.

* cod. ἀμαρτάνων.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ πγ'.

Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου.

v. 2.

Αἰώνια καὶ ἐπουράνια ταῦτα τὰ σκηνώματα λέγει.

E. f. 173. b.

Τρυγῶν (εὖρεν) νεσιᾶν ἑαυτῆς.

v. 4.

Θαυμάζουσι, ὡς ἔφην, τῆς ἐκκλησίας τὸ κάλλος· ἐπαινοῦσι δὲ καὶ τῶν ἐν αὐταῖς διδασκάλων τὸ ἐπεικὲς, ὅτι καθάπερ τινὲς τρυγόνες τοὺς ἑαυτῶν θάλπουσι νεοττοὺς παρὰ τοῖς θείοις θυσιαστηρίοις· νεοττοὶ δὲ διδασκάλων, οἱ δι' αὐτῶν πιστεύοντες· πατέρες γὰρ εἰσι πνευματικοί· ἔθος δὲ τῇ θεοπνεύστῃ γραφῇ τρυγόνει ἀφομοιοῦν τοὺς ἀγίους μυσταγωγούς· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; λαλίσταλος καὶ εὐφωτός ἐστιν ἡ τρυγὼν ἡμῖν δὲ τοῖς φιλομαθέσιν, οἱ τῶν μυσταγωγούντων εἰσὶ λόγοι τρυγόνες οὖν οὗτοι ἄρα εἰσὶ πνευματικοί· ⁽¹⁾ οὐχὶ ἡ ψυχὴ δὲ μόνη γάννυται καὶ ἀγάλλεται, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα κεκοινωνήκε τῆς θυμηδίας, δέξαμενον τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνασίσεως· τοῦτο γὰρ ὁ λόγος αἰνίττεται διὰ τοῦτο καὶ ζῶντα τὸν θεὸν προσηγόρευσεν, ὡς ζῶντος ὑπάρχοντα χορηγόν· ἐπειδὴ γὰρ καὶ οἱ βαβυλώνιοι θεοὶ, καὶ μὲν δὴ καὶ οἱ τῶν ἡμετέρων προγόνων, καὶ ἄψυχοι ἦσαν καὶ ἀναίσθητοι παντελῶς, καὶ μάλα εἰκότως οἱ ἐκείνων ἀπαλλαγέντες, ζῶντα τὸν ἀληθῆ θεὸν ὀνομάζουσι.

B. f. 351.
E. f. 173. b.
F. f. 138. b.
G. f. 93. b.
H. f. 336. b.
K. f. 152.
L. f. 198. b.

Ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο.

v. 6.

Καὶ ποίας ἀναβάσεις; τὰς εἰς οὐρανὸν δηλονότι· διενθυμούμεθα γὰρ κατ' ἑαυτοὺς, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἐσμέν, ὅτι εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἀνα-

E. f. 174.

(1) Huc usque tantummodo fragmentum extabat apud Corderium.

βησόμεθα, τὴν τῶν ἁγίων μητέρα, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίαν, καὶ κεῖ
 συνεσόμεθα τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ.

v. 9.

Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων.

l. 1 177
 l. 4 178 b
 G. 1 179
 H. 1 180
 K. 1 181 b
 L. 1 182

Κύριον δὲ τῶν δυνάμεων καὶ Θεὸν Ἰακώβ ὀνομάζει Χριστὸν, ἵνα
 μή τις πρόσφατον αὐτὸν νομίσει Θεὸν διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν,
 πιστεύωμεν δὲ μᾶλλον ἐκεῖνον ὑπάρχειν, ὃ καὶ αὐτοὶ λελατρεύκασιν
 οἱ τοῦ Ἰσραὴλ πατέρες, ὃν ἐν προγνώσει τεθέεονται, οὗ τὸ μυστήριον
 οὐκ ἠγνόησαν, ἀποκαλύπτοντος δηλονότι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ
 διὰ τῆς φωταγωγίας τοῦ ἁγίου πνεύματος.

v. 11.

Ἐξελεξάμην παραρριπεῖσθαι ἐν τῷ αἴκῳ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον, ἢ αἰεῖν με
 ἐπὶ σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν.

l. 1 183 b

Τῆς σῆς κεδεμονίας, ὧ δέσποια, ὁ σὸς λαὸς ἀπολαύων αἰεὶ τῷ σῷ
 προσεδρεύει ναῶ, πολλὴν ἐντεῦθεν τὴν ὠφέλειαν καρπούμενος· ἃ γὰρ
 ἐν μιᾷ τῇ σῇ ἡμέρᾳ ἐδρέψατο, οὐκ ἂν ἐτέρωθεν συναγάγοι, πολλὰς
 ἀναλώσας ἡμερῶν χιλιάδας· ταῦτα μὲν καὶ τοῖς ἐν Βαβυλῶνι δορυα-
 λάτοις λέγειν ἤρμοσεν, ἀσεβέσιν ἀνθρώποις συμβιωλεύειν ἠναγκασμέ-
 νοις, κέρδος δὲ ἐντεῦθεν ποριζομένοις οὐδὲν, λογιζομένοις τὴν ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ νεῶ πάλιν ὠφέλειαν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ πέ'.

v. 3.

Πρὸς σὲ κεκράξομαι ὅλην τὴν ἡμέραν.

l. 1 177
 K. 1 180 b

Τὸ ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀντὶ τοῦ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἤγουν ἐν
 παντὶ καιρῷ· χρὴ γὰρ ἡμᾶς ἀδιαλείπτως προσπίπτειν τῷ Θεῷ, καὶ
 παρ' αὐτοῦ τὸν ἔλεον ἐπιζητεῖν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ π'.

v. 1.

Οἱ θεμέλια αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔρησι τοῖς ἁγίαις.

l. 1 177

Ὅρησι παρεικάζει τὴν ἐκκλησίαν ἢ θεοπνεύστος γραφή, διὰ τὸ
 ὑψηλὸν τῶν ἐν αὐτῇ θεῶν δογμάτων. - Ὅρη οὖν νοοῦμεν τὰς ἐκκλη-
 σίας, ἥτοι τοὺς ἐν αὐλαῖς ναοὶ γὰρ ἐσμὲν θεοῦ ζῶντος, καὶ οἶκος θεοῦ
 κατὰ τὰς γραφάς· ποῖα δὲ αὐτὰ ἐστὶ τὰ θεμέλια ἃ τίθησιν ἐν ἡμῖν
 Χριστὸς, διδάξει λέγων ὁ Παῦλος, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη καὶ πρὸς
 ἐπὶ τούτοις ἀνδρεία καὶ ὑπομονή, σωφροσύνη καὶ ἐγκράτεια, πραότης
 καὶ μακροθυμία, καὶ ἅπαξ ἀπλῶς πᾶν εἶδος ἀρετῆς.

Ἡ ἐπίγειος Σιών, ἡ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν χώραν, μέρος μὲν ἐστὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὑψηλὴ δὲ καὶ ὡσπερ ἐν ὄρει διακειμένη διὰ τοῦτο καὶ ἐρμηνεύεται σκοπευτήριον· ταύτῃ τοίνυν τῇ ὡς ἐν ὄρει διακειμένη Σιών ἀπεικάζει τὴν ἐκκλησίαν, ἡγουν τὴν τῶν πιστευσάντων πληθύν, τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· ὑψηλὴ γάρ, οὐδὲν ἔχουσα ταπεινόν· οὐδὲ γὰρ ἀξιοῖ φρονεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ζητεῖ δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω· καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας δὲ τρόφιμοι περιπατοῦσι μὲν ἐπὶ γῆς, ἔχουσι δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς.

G. f. 143. b

ΨΑΛΜΟΣ πη'.

Ἔως τοῦ αἰῶνος ἐταιμάσω τὸ σπέρμα σου.

V. 5.

Ἐγέγερται ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς, καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς ἦν ὁ μακάριος Δαβίδ.

F. f. 147.
K. f. 153. b.

Ἐν τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεώς σου.

V. 11.

Βραχίονα δὲ τοῦ πατρὸς ὀνομάζει τὸν υἱόν, ἐνεργεῖ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα· καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν χειρὸς πάντα ποιεῖν εἰδίσαμεθα.

F. f. 148.

Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου περιεύσονται.

V. 16.

Ἐν τῷ φωτὶ τῷ διὰ τοῦ πνεύματος τῷ ἐκπεμπομένῳ διὰ τοῦ σοῦ προσώπου, τούτεστι τοῦ σοῦ υἱοῦ, πορεύονται· ὁδηγεῖ γὰρ ἡμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς ἕκαστα τῶν ἐν φωτὶ πρακτέων.

F. f. 148. b.

Ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται.

V. 17.

Ἄει γὰρ ἡμᾶς σιεφανοῖ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἐπικληθὲν εἰς ἡμᾶς· ὀνομάσαμεθα γὰρ διὰ Χριστὸν χριστιανοί.

F. f. 148. b.
K. f. 159.

Τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τρεπώσομαι.

V. 24.

Μετὰ γὰρ τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν δειναῖς καὶ ἀφύκτοις περιπέπτωκε συμφοραῖς ἢ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆ· παρεδόθησαν γὰρ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, οἱ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἠρέμωσαν τὴν χώραν· καὶ διεσκορπίσθησαν.

F. f. 149. b.
K. f. 160.

Ἰψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ.

V. 25.

Ἔθος τῆ θεοπνεύστῃ γραφῇ κέρας ὀνομάζειν, ἐπὶ μὲν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὴν ὑπεροψίαν· ἐπὶ δὲ τῶν δικαίων, τὴν δόξαν.

F. f. 149. b.

Εἰς τὸν αἰῶνα φυλάξω αὐτῷ τὸ ἔλεός μου, καὶ ἡ διαθήκη μου πιστὴ αὐτῷ.

V. 29.

Αὐτῷ μὲν τῷ πεπιστευκότι δι' αὐτοῦ λαῷ φησι· ἔλεος δὲ τὴν διὰ πίστεως ἄφεσιν· πιστὴ δὲ διαθήκη ἀντὶ τοῦ ἀσφαλῆς καὶ βεβαία καὶ

F. f. 150.
K. f. 160. b.

μένουσα· ἢ μὲν γὰρ πρώτη διαθήκη πέπαυται διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενές καὶ ἀνωφελές· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· πεπαύται μὲν γὰρ ἢ πρώτη διαθήκη σκιᾶς ἔχουσα τύπον, καὶ μόνον τῆς ἀληθείας τὴν μόρφωσιν· εἰσαγωγή δὲ γέγονεν ἡμῖν κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ, ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος.

v. 37.

Ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος.

F. l. 150. et
151.
K. l. 160. b

Θρόνον φησὶν ἐν τούτοις τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τούτέστι τὴν ἐκκλησίαν· Χριστοῦ δὲ θρόνος ἢ ἐκκλησία ἐπαναπαύεται γὰρ αὐτῇ, καθ' ἃ καὶ ἐν τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις γέγραπται γάρ· ὁ οὐρανός μοι θρόνος· καὶ ἢ μὲν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐκκλησία, θρόνος ἐστίν· ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ ἐπὶ γῆς θρόνος τοῦ πάντων ἡμῶν κρατοῦντος Θεοῦ· ἔσται οὖν, φησι, ἢ ἐκκλησία Χριστοῦ καταστράπτουσα καὶ φωτίζουσα τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ μένουσα διηνεκῶς ὡσπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη· ὡσπερ οὐδεὶς ἐν οὐρανοῖς τὸν ἡλίου καὶ σελήνης κύκλον σβέσαι δυνήσεται, οὕτως οὐδεὶς ἐν ἀνθρώποις ἀμαυρώσει ποτὲ τὰς τῆς ἐκκλησίας αὐγὰς, ἦτοι τὴν λαμπρότητα τὴν νοητὴν· φαίνει δὲ ἀεὶ καθάπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη.

v. 39.

Σὺ δὲ ἀπόσω καὶ ἐξουθένωσας, ἀνεβάλευ τὸν Χριστόν σου κ. τ. λ.

F. l. 151. b.
K. l. 161.

Ἐναντὶ τοῦ, ἀπασθῆναι καὶ ἐξουθενωθῆναι συγκεχώρηκας· οὐ γὰρ ὁ πατὴρ ἀπόσαλο καὶ ἐξουθένωσεν τὸν ἴδιον υἱόν, Ἰουδαῖοι δὲ μᾶλλον τοῦτο πεπράχασι, πλὴν κατὰ συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· ἀνεβάλευ τὸν Χριστόν σου, τούτέστιν ὑπερέβου πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τὰς περὶ αὐτοῦ· πῶς δὲ ὑπερέβητο; κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου· ἐπηγγείλω, φησὶν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα μένει· αὐτὴ γὰρ γέγονεν ἢ παρὰ σοῦ περὶ αὐτοῦ διαθήκη· ἀλλ' ἐσαύρωσαν αὐτὸν Ἰουδαῖοι, κατελογίσθη μετὰ νεκρῶν· πέπονθε, φησὶ, καὶ ἐσαυρώθη· οὐκοῦν κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου· εἰς τὴν γῆν ἐβεβήλωσας τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ· ἔρριψάς, φησιν, εἰς τὴν γῆν τὴν δόξαν αὐτοῦ· ὅσον γὰρ ἦκεν εἰς τὸ παθεῖν, ψιλὸς ἄνθρωπος ἐνομίσθη· ἀλλ' οὐ μεμένηκεν ἐν νεκροῖς, οὔτε μὴν ἀδοξίαν τινα προσερίψατο τὸ πάθος αὐτῷ, ἀλλ' ἐδοξάσθη μᾶλλον δι' αὐτοῦ· πλὴν γὰρ συμβεβηκότα φασὶν οἱ προφῆται.

v. 44.

Οὐκ ἀντελάβου αὐτοῦ ἐν τῷ πολέμῳ.

F. l. 151.
K. l. 161.

Ἐπειδὴ γὰρ ὅπως θεὸς ὢν φύσει καὶ υἱὸς ἀληθινὸς καὶ τῶν δυνάμεων κύριος ἠνέσχέλο παθεῖν, καὶ τοι μὴ παθεῖν δυνάμενος, εἴπερ ἤθελεν μὴ παθεῖν, σεσίγηκας δὲ καὶ αὐτὸς ὧ πάτερ, διὰ τοῦτο φημὲν

ὅτι οὐκ ἀντελάβου αὐτοῦ· πόλεμον δὲ ὀνομάζει τὸν καιρὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὅτε κατεστραλεύοντο τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ Ἡρώδης τὲ καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸς πάντως ὁ σατανᾶς.

Ἔως πότε, κύριε, ἀποστρέφη εἰς τέλος;

v. 47.

Ὅρᾳς ὅπως βούλεται μαθεῖν τὴν οἰκονομίαν; ἕως ὅποτε, κύριε, τοῦτέστι μέχρι τίνος ἰσχύσει τὰ τῶν Ἰουδαίων τολμήματα; ἀπέκτειναν, φησί, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· ἄρα κείσεαι νεκρός; ἄρα ἀποστρέψει εἰς τέλος, καὶ ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ὀργή σου; ἡ ἀποστροφή δὲ καὶ ὀργή, οὐ κατὰ Χριστοῦ· μὴ τοῦτο νόμισον, ἀλλ' ἡ καθ' ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ πολυτρόπως πεπλημμελέκαμεν, τῆς τρυφῆς ἐκπεπλώκαμεν, ὡς ἔν γε τοῖς πρωτοπλάστοις φημί.

K. f. 161. D

Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ἔψεται θάνατον;

v. 49.

Ἀληθὲς οὖν ὅτι οὐ ματαίως ἔκτισας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· μαρτυρήσει καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις· ἀπεθάνομεν ἐν Ἀδάμ, ἀλλ' ἐζήσαμεν ἐν Χριστῷ.

F. f. 153. B.
K. f. 161. D.

Οὐ ὑπέσχεο ἐν τῷ κόλπῳ μου πολλῶν ἐθνῶν.

v. 51.

Δεχόμεθα γὰρ πως εἰς κόλπους τὰ δῶρα ὅταν προσφέρουσί τινες μνησθῆναι δὲ παρακαλοῦσι θεὸν τῆς ὑποσχέσεως δοθείσης ἐν τῷ κόλπῳ πολλῶν ἐθνῶν· τί γὰρ ὑπέσχετο τοῖς ἔθνεσιν ὁ σωτήρ; ἀμαρτίας ἀφεσιν, θανάτου λύσιν, σωτηρίαν, καὶ ζωὴν.

f. f. 153.

Οὐ ὠνείδισαν τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σοῦ.

v. 52.

Τοῦτέστι τὴν ἐκκλησίαν, ἥτοι τοὺς πιστεύοντάς εἰς αὐτόν· τοῦτους γὰρ εἶναι φημὲν τὴν ἐκκλησίαν· εἴρηται δὲ ἀντάλλαγμα διὰ ποίαν αἰτίαν; ἀντὶ γὰρ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς δέδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν.

F. f. 153.

ΨΑΛΜΟΣ ψ'.

Ὁ θεός μου, καὶ ἐλπιδὴ ἐπ' αὐτόν.

v. 2.

Ὅρᾳς ὅσην ἔχει παρρησίαν παρὰ θεῶν· ὅλον γὰρ ἑαυτὸν ὡσπερ ἀναθεῖς αὐτῷ, ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχει τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα· τρισμακάριος δὲ ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀπάσης εὐημερίας ἔσται μεστός· ψάλλει γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ καὶ φησὶν· κύριε ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ.

B. f. 373. B.
H. f. 393. B.

V. 5.

Αὐτὸς βέλεται σε ἐκ παγίδος θηρευτῶν, καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους.

B. f. 374. b.
H. f. 395. b.

Καὶ ποῖός ἐστιν ὁ ταραχώδης λόγος; ὁ παρὰ τοῖς ἀνοσίοις αἰρετικοῖς συγχέουσι γὰρ τὰς τῶν ἀκεραίων καρδίας, δυσφημοῦντες ἀφυλάκτως, καὶ μὴ νοοῦντες μήτε ἅ λέγουσιν, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· οἱ μὲν γὰρ τῆς πρὸς τὸν πατέρα θεὸν ὁμοουσιότητος, τό γε ἦκον ἐπ' αὐτοῖς, καλασύρουσι τὸν υἱόν, καὶ τῶν ἀνωιάτω καλαφέρουσι θρόνων, ἐναριθμοῦντες τοῖς κτίσμασι, καὶ τὸν τῶν ὅλων γενεσιουργὸν καὶ τεχνίτην πεποιοῦσθαι λέγοντες, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων παρήχθαι πρὸς ὑπαρξίν· ἕτεροι δὲ τοῦ ἀγίου καταψεύδονται πνεύματος, κτίσμα λέγοντες καὶ αὐτό· καὶ πῦρ καὶ κόλασιν ταῖς ἑαυτῶν καταχέοντες κεφαλαῖς· τί οὖν ὁ ψάλλων περὶ αὐτῶν; καταπόνησον, κύριε, καὶ καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν· γεγόνασι γὰρ τῆς ἀληθείας κατήγοροι, καὶ τοῦ ψεύδους συνασπισταί· ταραχώδης οὖν ὁ λόγος αὐτῶν, οὐ γὰρ ἔχει τῆς ἀληθείας τὴν ἀσφάλειαν.

V. 5.

Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινῷ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας.

B. f. 374. b.
H. f. 395. b.

Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν; δύο τρόπους ἴσμεν ἐπιβουλῆς· ἢ γὰρ ἀφανῶς καὶ λεληθότως, καὶ ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ λανθάνοντες, ἀρτύωσι τινὲς οἷς ἂν βούλονται παγίδας καὶ κατασκευάζουσι δόλους· ἢ ἐναργῶς καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐμφανῶς· οὐκοῦν, φόβον μὲν ὀνομάζει νυκτερινὸν τὸν ἔτι λανθάνοντα κίνδυνον, καὶ ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ κρυπτομένην πανουργίαν· βέλος ἐν ἡμέρᾳ πετόμενον, τὴν ὡς ἐν φωτὶ καὶ ἐναργῶς ἐπιβουλὴν.

V. 6.

Ἐπὶ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινῷ.

B. f. 374. b.
H. f. 395. b.

Δαιμόνιον δὲ μεσημβρινὸν ὀνομάζει τὴν ἀκηδῖαν, ἥτοι τὴν ὀλιγορῖαν· συμβαίνει δὲ τοῦτο τισὶν ἔσθ' ὅτε. Καὶ μετ' ὀλίγα. Σύμπτωμα τοίνυν πάσχουσι τινὲς ὅτ' ἂν ὁ νοῦς ὀκλάσῃ πρὸς φιληδονίαν, ὅτ' ἂν ἀτονήσῃ καρδία καὶ κατενεχθῇ πρὸς φιλοσαρκίαν, ὅτ' ἂν ἀκηδιάσῃ πρὸς τὰ τῆς εὐσεβείας ἔργα, καὶ ὀλιγορήσῃ πρὸς πόνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ τότε σώζει θεὸς, ἀπαλλάττει γὰρ ἀπὸ συμπτώματος καὶ ἐξ ἀκηδίας, τοῦτέστι δαιμονίου μεσημβρινῷ.

V. 7.

Πεσῆται ἐκ τοῦ κλίτους σου χιλιάς.

B. f. 374. b.
H. f. 395. b.

Κλίτος μὲν γὰρ φησὶν τὸ μέρος τὸ ἀριστερόν ἥτοι τὸ πλάγιον· οὐκοῦν καὶ εἰ πολλοὶ τινὲς εἶεν, φησὶν, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες οἱ τοῖς σεβομένοις θεὸν ἐπιβουλεύοντες, ἀλλ' ὅψι πίπτοντας αὐτοὺς ἐντεῦθεν

κακείθεν, σὲ αὐτὸν δὲ παραδόξως σωζόμενον διὰ τὸν προεστηκότα καὶ προμαχόμενον· ὡς γὰρ φησὶν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ἐν χειρὶ κρυφαία πολεμεῖ κύριος ἐπὶ Ἀμαλῆκ, ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς· οὐ γὰρ πεπαύσεται σώζων τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Ὅτι σὺ, κύριε, ἡ ἐλπίς μου τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγὴν σου.

v. 9.

Ἐπισημῆνασθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι ἰοὺς προκειμένους στίχους ἐλίρωσιν νοοῦσι τινές, κακῶς καὶ κειβδηλευμένως· ἀναφέρουσι γὰρ αὐλοὺς εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, συνάπτοντες τοὺς στίχους καὶ λέγοντες, ὅτι σὺ, κύριε, ἡ ἐλπίς μου, τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγὴν σου. Καὶ μετ' ὀλίγα. Φασὶ γὰρ αὐτὸν καταφυγὴν ἔχειν τὸν ὕψιστον, δῆλον δὲ ὅτι τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα· γέγονε δὲ πρόφασις αὐτοῖς τῆς τοιαύτης ἐννοίας ὁ σατανᾶς· αὐτὸς γὰρ οὕτω νενόηκεν τοὺς στίχους· καὶ τοῦτο ἰσώμεθα ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων· ὅτε γὰρ ἐπεύραζεν αὐτόν, ἀνήγαγεν αὐτόν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σὲ αὐτὸν κάτω ἐνταῦθα· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου· συκοφάντης γὰρ ὑπάρχων καὶ πλάνος ὁ σατανᾶς, τὰ περὶ ἡμῶν εἰρημένα, καὶ αὐτῷ προσάπτει τῷ προσώπῳ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως νοοῦμεν ὡς νοεῖν ἔθος Ἰῶ σατανᾶ· εἰ δὲ οὕτω νενόηκασιν Ἀρείανοι, θαυμαστὸν οὐδέν· ἀκολουθοῦσι γὰρ τὸ ἰδίῳ πατρὶ· ψεύστης γὰρ ἔστιν ὁ σατανᾶς, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστηκεν, κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἰ γὰρ ἐσὶ καὶ αὐτοὺς ἀληθὲς τὸ τοιοῦτον, ἐλπίδα μὲν αὐτὸν ἡμεῖς ἰὸν Χριστὸν πεποιήμεθα, αὐτὸς δὲ καταφυγὴν ἔχει τὸν πατέρα· οὐκοῦν βοηθουμένῳ προσπεφύγαμεν, σωλήρα καλοῦμεν τὸν παρ' ἐτέρου σωζόμενον· οὐκ ἔστι ταῦτα, μὴ γένοιτο· λέγομεν τοίνυν ἰοῖς οὕτω φρονεῖν εἰωθόσιν· ἀλλὰ ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἡμῖν ἐτέραν πλάνησιν· ἔξω τῆς εὐθείας ἔρχεσθε τρίβου, τὴν βασιλικὴν ἀφέντες ὁδὸν, εἰς ἀκάνθας πίπτετε καὶ βόθρους, τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκατε· ἴσος καὶ ὁμοῖος κατὰ πάντα ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ χαρακτὴρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, εἰκὼν καὶ ἀπαυγάσμα τῆς δόξης αὐτοῦ, ὕψιστος ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ. ⁽¹⁾

B. f. 375.
H. f. 397. b

(1) Tria haec fragmenta ad v. 9. 11. 12. leguntur etiam in commentario S. Cyrilli ad Lucam apud nos AA. class. T. X. p. 34-36.

v. 10.

Μάστιξ οὐκ ἐγγιῖ τῷ σκηνώματί σου.

Τὸ σκηνώμα παρὰ τῆς θεοπνευσίας γραφῆς οὐ πάντως τὸ σῶμα δηλοῖ, ἀλλ' ἢ πόλιν ἢ χώραν ἢ οἶκον· πιστάσειαι δὲ τοῦτο λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ· εἰ ἀναβήσομαι ἐπὶ κλίνης στρωμνῆς μου· εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσίτητον καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως οὗ εὕρω τόπον τῷ κυρίῳ, σκηνώμα τῷ θεῷ Ἰακώβ.

v. 11.

"Οτι τῆς ἀγγέλους σου ἐντελεῖται περὶ σοῦ.

B. f. 375. b.
H. f. 398. b.

Τούτοις ἐχρήσατο τοῖς στίχοις ὁ σαλιανᾶς, ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινοῦ τὰ τοιαῦτα λέγων τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ· ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν ὅλος σκότος, καὶ κατεσκοτισμένην ἔχει τὴν διάνοιαν, οὐ συνῆκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν· ὅτι ὁ ψαλμὸς ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου εἴρηται βοηθούμενου ὑπὸ τοῦ ὑψίστου ἔντος θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ἠγνόησε δὲ πρὸς τούτῳ, ὅτι θεὸς ὢν ὁ λόγος γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ οἰκονομικῶς πειραζόμενος· ἀλλ' ὁ μὲν σαλιανᾶς, ὡς ἔφην, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπου κοινοῦ, ἢ καὶ ὡς ἐφ' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, εἰρήσθαι τοὺς λόγους ὑπελάμβανεν· ἐσθὶ δὲ τῶν ἀτοπιότατων ἡμᾶς τοὺς εἰδότας ἀκριβῶς τὸ μυστήριον, καὶ πεπιστευκότας ὅτι θεὸς ἐστὶν, καὶ υἱὸς θεοῦ, καὶ ὅτι δι' ἡμᾶς κατ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ὑπονοεῖν περὶ αὐτοῦ τοὺς στίχους εἰρήσθαι· οὐχ ἀρμόζει τοίνυν τῷ προσώπῳ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ λέγεσθαι τὸν ὑψίστον ἔθου καταφυγῆς σου· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ὑψίστος, ἢ πάντων καταφυγῆ, ἢ πάντων ἐλπίς, ἢ πάντα ἰσχύουσα τοῦ πατρὸς δεξιᾶ· ἔδει τοίνυν ἐφ' ἑκάστου τῶν γνησίων προσκνητῶν νοεῖσθαι τὸ καὶ λέγεσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸν ὑψίστον ἔθου καταφυγῆς σου· οὐ προσελεύσεται πρὸς σὲ κακὰ, καὶ μάστιξ οὐκ ἐγγιῖ τῷ σκηνώματί σου· ἀσφαλίζεται γὰρ ὁ ὑψίστος, τούτεστι Χριστὸς, τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας, καὶ τοὺς προσιόντας αὐτῷ μετὰ πίστεως.

v. 12.

Ἐπὶ χειρῶν ἀρᾶσι σε κ. τ. λ.

B. f. 375. b.
H. f. 398. b.

Ὡσπερ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα παλιέρες, ὅτ' ἂν ἴδωσιν ὁδὸν τραχεῖαν καὶ δύσβατον, ἀρπάζουσιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μὴ ἄρα πως ἀδικηθῆ, τρυφερὸν ἔχοντα τὸν πόδα, καὶ οὐπω διὰ σκληρᾶς ὁδοῦ βῆναι δυνάμενα, οὕτω καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις, τοὺς οὐπω πονεῖν ἰσχύοντας, νηπιόπρεπῆ δὲ πως τὴν διάνοιαν ἔχοντας, οὐκ ἐῶσι πονεῖν ὑπὲρ δύναμιν, ἀλλὰ παντὸς ἐξέλκουσι πειρασμοῦ, μὴ ἄρα πως ὀλιγορήσαντες,

ὑπὸ πόδας γένωνται τοῦ σατανᾶ, καὶ ἀπαγορεύσωσι τὸ βουλευέσθαι δουλεύειν Θεῷ.

Ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ.

v. 13.

Καὶ μὲν αὐτὸν καταπεπάτηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν καταπατεῖ, διδούς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἔξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

B. f. 376.
H. f. 399. f.

Καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.

v. 13.

Λέων μὲν οὖν καὶ δράκων καὶ βασιλίσκος νοηθεῖν ἂν αὐτὸς τε ὁ σατανᾶς, καὶ οἱ συναποστάντες αὐτῷ ἄγγελοι πονηροὶ, οἱ τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν μὴ τηρήσαντες, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται· ἀσπίς καὶ βασιλίσκος νοηθεῖν ἂν, λέων τὲ καὶ δράκων, καὶ οἱ τοῖς ἐκεῖνου θελήμασιν ὑπηρετεῖν εἰωθότες, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυστροπίας μιμηταί, οἱ πικροὶ καὶ δεινοὶ καὶ παγχάλεποι, οἱ τῶν ἀγρίων θηρῶν οὐδὲν διαφέροντες, ἀπομιμούμενοι δὲ καὶ τὴν τῶν ἰοβόλων πικρίαν καὶ εἰ βούλει, δέχου ὄφεις ἢ καὶ βασιλίσκους ἰοῦς τῶν ἀνοσίων αἰρέσεων εὐρετάς.

B. f. 376.
H. f. 399. b.

Ὅτι ἐγὼ τὸ ὄνομά μου.

v. 14.

Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ γινώσκων τὸ ὄνομα αὐτοῦ; ὁ αὐτῷ καὶ μόνῳ λατρεύων, καὶ μόνῳ προσκυνῶν αὐτῷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ Θεὸν ἕτερον οὐκ εἰδώς· ὁ ἐκ καθαροῦ συνειδόλος λαλρεύων αὐτῷ, καὶ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένος τῶν τῆς εἰδωλολατρείας αἰτιαμάτων· ὁ ὑποτιθεῖς εὐήνιον αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα· ὁ τοῖς αὐτοῦ δουλεύων θελήμασιν· οὗτος εἶδεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ὄνομα δὲ ὅτ' ἂν ἀκούσης, τὴν δόξαν νόει γέγραπται γὰρ ὅτι κρεῖττον ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς, τοῦτέστι δόξα.

B. f. 376. b.
H. f. 399. b.

Μακρότητι ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτόν.

v. 16.

Καὶ τίνα ἰοῦτον ἐμπλήσειν ἐπαγγέλλεται τῇ τῶν ἡμερῶν μακρότητι; ἀναδράμωμεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁλῆς ᾠδῆς· ἔφη τοίνυν ὁ καλοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀυλισθήσεται· εἴ τις τοίνυν ἐστὶν ὑπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ ὑψίστου, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, οὗτος ἐμπλήσθησεται τῇ μακρότητι τῶν ἡμερῶν, ὄψεται δὲ καὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστι τὴν σωτηρίαν τὴν διὰ Χριστοῦ· ἐπαγγέλλεται τοίνυν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τὴν εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα ζωὴν, τὴν μακαρίαν καὶ ἀπονωδίατην καὶ ἄμωμον καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐκτεινομένην.

B. f. 376. b.
H. f. 399.

Posthinc ad psalmos xci. xcii. xciii. xciv. xcvi. in codicibus vaticanis multi sunt explanationis cyrilliana loci, quos Corderius iam recitavit sine auctoris nomine, interdum etiam sub nominati alicuius, sed non Cyrilli, titulo. Hi enimvero loci omnes Cyrillo ex auctoritate codicum vaticanorum restituendi sunt. Ego tamen, pro meo instituto corderiana fragmenta omittendi, initia tantummodo illorum ac finem interim scribam, ut iam nunc innotescat quantum Cyrillo vindicandum erit, cum universa eius in psalmos explanatio, adsumptis etiam partibus corderianis, ordinabitur, atque in unum denique corpus redigetur.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ψα'.

I. f. 377.
H. f. 403. b.

Ad v. 1. Κυρίλλου. Ἐστί τῆς ᾠδῆς ὄλος ὁ σκοπὸς - εἰς τὴν πνευματικὴν λατρείαν.

I. f. 377.
H. f. 403. b.

Ad v. 2. Κυρίλλου. Ἡ ἐξομολόγησις - τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀπὸ τῆς δωρούμενος.

I. f. 377. b.
H. f. 403. b.

Ad v. 3. Κυρίλλου. Μὴ ὑπολάβῃς - προσκύνῃσιν καὶ λατρείαν.

I. f. 377. b.
H. f. 404. b.

Ad v. 5. Κυρίλλου. Ποίημα δὲ τὸ κάλλιστον - ἔχη ζῶν αἰώνιον.

v. 7.

Ἀσύνετες εὐ συνήσει ταῦτα.

I. f. 378.
H. f. 405.

Κυρίλλου. Οὐ γὰρ πάντων ἐστὶν ἀπλῶς τὸ συνιέναι δύνασθαι τὸ οὕτω βαδῦ καὶ σεπτὸν μυστήριον τοῦ Χριστοῦ· ἐκείνων δὲ μᾶλλον οἷς ἀν' αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀποκαλύψειεν.

I. f. 378.
H. f. 405.

Ad v. 8. Κυρίλλου. Ἀνέτειλαν - τὴν ἀνομίαν κατὰ Χριστοῦ.

I. f. 378. b.
H. f. 405. b.

Ad v. 9. Κυρίλλου. Ὑψιστος γὰρ ἐστὶν - μεμένηκεν ὅπερ ἦν.

I. f. 378. b.
H. f. 406.

Ad v. 11. Κυρίλλου. Τὸν μονοκέρωτα - νενικήκασιν τὰ ἔθνη.

H. f. 407.

Ad v. 12. Κυρίλλου. Τὸ ἐπέιδεν - τῇ δόξῃ μαχόμενοι.

I. f. 379.
H. f. 407. b.

Ad v. 13. Κυρίλλου. Φοίνιξι - κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεός.

H. f. 409.

Ad v. 14. Οὐκ ἔσται, φησὶν - ἡ εὐσέβεια.

v. 14.

Πεφυτευμένοι ἐν τῇ αἰκῇ κυρίου, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσιν.

I. f. 379. b.
H. f. 408. b.

Κυρίλλου. Οἶκον δὲ κυρίου καὶ αὐλὰς, ἰὰς ἀγίας ἐκκλησίας εἶναι φησὶν, ἐν αἷς οἱ πεφυτευμένοι διὰ τῆς πίστεως καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ· ἐξανθῶσιν δηλαδή ἐν ταῖς ἀνὰ μέρος ἐκκλησίαις· οἶκον γὰρ θεοῦ περιεκτικῶς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν προσηγόρευσεν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ψβ'.

H. f. 409. b.

Ad v. 1. Κυρίλλου. Ὁ γὰρ μετ' ἡμῶν - μετὰ τοῦ πατρός. Apud Cord. Theodori, in vat. H. f. 409. b. Cyrilli.

I. f. 380.
I. f. 410.

Ad v. 1. Κυρίλλου. Καί τοι γὰρ κατ' ἡμᾶς γενόμενος usque ad finem sequentis fragmenti καὶ ἐν ἀνθρωπότητι θεόν.

Ad v. 3. Κυρίλλου. Βασιλεύσαντος γὰρ τοῦ κυρίου - γεννηθεὶς
θεὸς λόγος.

B. f. 380.
H. f. 411. b

Ἐπῆραν αἱ ποταμὶ φωνὰς αὐτῶν.

v. 3.

Κυρίλλου. Μέγα γὰρ τοι καὶ ἐξαίσιον ὁ τῶν ἁγίων ἐφώνησε λό-
γος, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ ἅ γέ-
γραπται, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν πο-
ταμούς γὰρ ἐν τούτοις ὀνομάσθαι φημὲν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους·
ᾧν αἱ φωναὶ, τοῦτέστιν αἱ διδασκαλῖαι, γεγόνασι γνώριμοι τοῖς ἀπ-
ανταχοῦ.

B. f. 380. b.
H. f. 411. 412

Ad v. 3. Κυρίλλου. Οὐ γὰρ σεσιγήκασιν - τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

B. f. 381.
H. f. 412.

Ἀπὸ φωνῶν ὑδάτων πολλῶν.

v. 4.

Κυρίλλου. Ὡσπερ γὰρ, φησιν, ἀπὸ πολλῶν ὑδάτων, καὶ ὡς ἐκ
τῆς τῶν κυμάτων ἠχῆς οἱ τῆς θαλάσσης μετεωρισμοὶ, τοῦτέστιν εἰς
ὑψος ἤγουν εἰς μετέωρον αἰρουμένη φωνὴ θαυμάζειται, οὕτω καὶ ἡ δο-
ξολογία τῶν ἐθνῶν ὑμνοῦσι γὰρ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν.

B. f. 381. b.
H. f. 413. b.

Ad v. 4. Κυρίλλου. Εἰ γὰρ καὶ γέγονε σὰρξ - τοῦ δούλου μορ-
φῆ δεσπότης.

B. f. 381. b.
H. f. 413. b

Ψ Α Λ Μ Ο Σ γγ'.

Ad v. 2. Κυρίλλου. Καὶ τίνες οὗτοι - ἐξουδενῶσαι Χριστόν.

B. f. 382. b.
H. f. 415

Ad v. 5. Κυρίλλου. Ἐκάκωσαν - τοῖς ἰδίους καθηγηταῖς.

B. f. 382. b.
H. f. 416

Ad v. 5. Κυρίλλου. Δίπτον αὐλοῖς ὁ λόγος - ἦν Ἰοιαύην ἀπόνιαν.

B. f. 383.
H. f. 416.

Ad v. 8. Κυρίλλου. Ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν - ὡς ἐφορῶν-
τος Θεοῦ.

B. f. 383.
H. f. 416

Σύνετε δὴ ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ.

v. 8.

Κυρίλλου. Ὁ ἔλεγχος ἐν τούτοις τὴν ἐπιτίμησιν καὶ τὴν ἀγα-
νάκτησιν δηλοῖ· ἔφη γὰρ ὁ Σολομῶν υἱέ μου, μὴ ὀλιγῶρει παιδείας
κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπὸ αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος
παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται· οὐκοῦν τῶν ἐλέγ-
χων ἡ δύναμις τὸ μαστίζεσθαι δηλοῖ. - Φυσικὸς λογισμὸς, μηδαμῶς
ἔλαττον εἶναι τοῦ ποιηθέντος τὸ πεποιηκός· ἄφρονες οὖν εἰκότως καὶ
μωροὶ, οἱ μηδὲ Ἰσοῦτον γινώσκοντες ἰῶν κατὰ φύσιν πράξεων, εἰς Ἰούς
παρὰ φύσιν ἀναγωγούς λογισμούς· καὶ τῷ μὴ βούλεσθαι κρίσιν ὑπο-
σχεῖν ἐπὶ Ἰοιούτοις Ἰοῖς πεπραγμένοις· ἤδη καὶ δοξάζειν ἀναπείθουσιν
ὡς οὐδ' ἔσται κρίσις· τὸ δὲ ἀδύνατον ὑπολαβεῖν· εἰ μὴ καὶ ἀνηκου-

B. f. 383.
H. f. 416. b

R. f. 168.

σείν περὶ τὰ λεγόμενα, καὶ ἀβλεπτεῖν περὶ τὰ γινόμενα, καὶ ἀγνοεῖν ταῦτα νομίσειέ τις τὸν Θεόν.

Ad v. 10. Κυρίλλου. Βούλεται - ποιοῦνται τινές.

Ad v. 12. Κυρίλλου. Ἐπαίδευε - κατασπλουτήσαντες. Καὶ μετ' ὀλίγα. Παιδεύσεις δέ τινα ἰρόπον; ἄρα διὰ μαστίγων; οὐ τοῦτο φησὶν ἀλλὰ πᾶς ἐνθάδε νοεῖσθαι χρὴ, αὐτὸς ὁ ψαλμωδὸς ἐρμηνεύει λέγων καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξεις αὐτόν.

v. 13.

Ἄφ' ἡμερῶν πονηρῶν.

Κυρίλλου. Ἡμέραι γὰρ ὄντως ἀπόφραδες καὶ πονηραὶ τοῖς ἀποτμηθεῖσιν ὀλοτελῶς, καὶ εἰς κόλασιν τῆς διὰ πυρὸς κατοιχήσεσθαι μέλλουσιν, αἱ τῆς ἀδεκάστου κρίσεως.

Ad v. 12. Κυρίλλου. Τοῖς φιλαμαρτήμασι - σὺν τῷ σατανᾷ.

Ad v. 14. Κυρίλλου. Οὐ γὰρ μέχρι - τοὺς μεμολυσμένους.

v. 14.

Οὐκ ἀπόσεται κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Κυρίλλου. Ἀπεδήμησε γὰρ ἀφ' ἡμῶν τό γε ἦκον εἰπεῖν εἰς τὴν σάρκα, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἀνελθὼν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός· ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ἔστι τὰ πάντα πληρῶν, καὶ μεστὸς μὲν ἔστιν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, μεσὴ δὲ καὶ ἡ σύμπασα γῆ, διακείμεθα καὶ πιστεύομεν, ὅτι καὶ νῦν ἔστι μεθ' ἡμῶν, καὶ δι' αὐτοῦ κερδαίνομεν τὸ δύνασθαι νικᾶν τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν τυραννίδα, καὶ τῶν ἐμφύτων ἡδονῶν τὴν ἔφοδον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἄρ' οἷν ἐπειδήπερ ἡμεῖς μὲν ἐν τῷ κόσμῳ μεμενίκαμεν, αὐτὸς δὲ ἀνέβη πρὸς τὸν πατέρα, ἀπέστη τῶν ἀγαπώντων αὐτόν· οὐδαμῶς αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς πεπληροφόρηκεν εἰπὼν οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς· ἦλθεν γὰρ πρὸς ἡμᾶς, ἀποσιείλας ἡμῖν ἀντ' ἑαυτοῦ καὶ ὡς ἑαυτόν τὸν παράκλητον, τούτέστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός ἐκπορευόμενον πνεῦμα, ἴδιον δὲ ὑπάρχον καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ.

v. 15.

Ἔως οὐ δικαιοσύνη ἐπιστρέψει εἰς κρίσιν.

Κυρίλλου. Δικαιοσύνην μὲν γὰρ ὀνομάζει - τούτέστιν οἱ ἅγιοι.

Κυρίλλου. Δικαιοσύνη ἔστιν αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος· οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ὀνομάζει λέγων ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθήσεται. Καὶ μετ' ὀλίγα. ⁽¹⁾ Ἐπιστρέψει εἰς κρίσιν, τούτέστιν ἐξ οὐ-

(1) Sequens particula extat apud Corderium.

ρανοῦ παραγένηται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἵνα κρίνη τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ· τότε γὰρ, φησὶν, ὅταν ἡ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν, ἐχόμενοι αὐτῆς ἔσονται, τούτέστιν ἐγγὺς καὶ περὶ αὐτὴν, ἦτοι σὺν αὐτῇ, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τούτέστιν οἱ δίκαιοι.

Ad v. 16. Κυρίλλου. Μαχομένω - τῶν ἐχθρῶν δυστροπίας.

B. f. 384.

H. f. 419.

Ad v. 18. Κυρίλλου. Πόδα δὲ φησὶν - καὶ σώζει θεός.

B. f. 384.

H. f. 419.

Αἱ παρακλήσεις σου εὐφραναν ⁽¹⁾ τὴν ψυχὴν μου.

v. 19.

Κυρίλλου. Παρακαλεῖ θεὸς τοὺς κάμνοντας ὑπὲρ ἀρετῆς, τοὺς πονοῦντας δι' εὐσέβειαν, τοὺς καλορθοῦν ἐθέλοντας ἴην ἀρέσκουσας αὐτῶν πολιτείαν, τοὺς καλανεκροῦντας τὸ κίνημα τῆς σαρκὸς, καὶ μαχομένους τοῖς ἰδίοις θελήμασιν, ἕως ἂν τὸ σπουδαζόμενον κατορθώσωσιν.

B. f. 384.

H. f. 419. b.

Μὴ συμπροσέσται σοι θρόνος ἀνομίας;

v. 20.

Κυρίλλου. Ἄνομίαν μὲν ὀνομάζει τὸν σατανᾶν· ἀνομίας γὰρ ἔστι καὶ ἀμαρτίας εὐρετῆς καὶ διδάσκαλος· ὁ δὲ θρόνος σημαίνει τὴν ἀρχὴν, ἥτοι ἴην ἐξουσίαν· ἄρ' οὖν ᾧ δέσποια, φησὶν, ἔστι ἴς οὕτως ἀμαρτίας καὶ ἀσύνελος, ὡς οἰηθῆναι καὶ κατὰ νοῦν λαβεῖν, ὅτι τῆς σῆς βασιλείας κοινωνός ἐστιν ὁ τῆς ἀνομίας θρόνος, τούτέστιν ἡ τοῦ διαβόλου τυραννὶς καὶ ἀρχή; μὴ γένοιτο, φησὶν· μόνος γὰρ εἶ θεὸς καὶ ἰῶν δυνάμεων κύριος, καὶ κατάρχεις τῶν ὅλων μετὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς.

B. f. 384.

H. f. 420.

Ad v. 20. Κυρίλλου. Ἐπὶ γὰρ παντὶ θείῳ προστάγματι - βαδίζειν αὐτήν.

B. f. 384. b.

H. f. 421.

Θηρεύσουσιν ἐπὶ ψυχὴν δικαίου.

v. 21.

Κυρίλλου. Ἐπιβουλεύουσι - ἡμεῖς ἐρρύσθημεν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Τεθηρεύκασιν δὲ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς, καὶ παγίδας ἔστησαν αὐταῖς οἱ τε πονηροὶ καὶ ἀλιτήριοι δαίμονες, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τούτων ἡγούμενος σατανᾶς· ἐπιβουλεύουσι γὰρ ἀγίῳ παντὶ καὶ ἐπιτρίζουσι τοὺς ὀδόντας κατὰ τῶν εἰωθότων εὐδοκιμεῖν· γέγραπται γὰρ ὅτι τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.

B. f. 385.

H. f. 421.

(1) Ita legitur εὐφραναν in codicibus vaticanis B. D. E. F. G. H. K; quodque idem est εὐφραναν in codd. C. et H. Sic Cyrillum quoque legisse, apparet ex ipsius explanatione; consentiuntque vulgatus, et S. Augustinus observante Nobilio. At codex omnium princeps et nobilissimus vaticanus, habet ἠγάπησαν dilexerunt prima manu, secunda tamen εὐφραναν, quam codicis varietatem Nobilius non animadvertit. Sed bellum est cum eodem Nobilio observare, Didymum alexandrinum utramque olim lectionem vidisse.

Ψ Λ Λ Μ Ο Σ υδ'.

Ad v. 1. Κυρίλλου. Οἱ ταῦτα λέγοντες, πρὸς συνάφειαν - οὐρα-
νῶν βασιλείαν.

Rem ad v. 1. Κυρίλλου. Ὁ ἀλαλαγμὸς φωνή τις ἐστίν - ἡ λοιπὰ
ἔστιν. Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου. Κατορχησώμεθα τῷ σατανᾷ, καταλα-
λάξωμεν αὐτοῦ κειμένου καὶ πεπτωκότος, κατασκιρτήσωμεν ἀνοσίου
θρῶνος ἀφύκτου παγίδι συνειλημμένου.

Ad v. 3. Κυρίλλου. Ἄρ' οὖν τὸ μέγας φησὶν - σωτήρος ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ.

Ad idem v. 3. Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου. Ποίους θεούς; - ἐλάλησε,
καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν.

Ad v. 4. Κυρίλλου. Ποῖα ἐστὶν ὑψηλὰ τῶν ὀρέων; τοῦτέστι τὰ
ἐπηρμένα - στεφανοῦντες αὐτόν.

Ad v. 5. Κυρίλλου. Ἴδες πῶς δεσπόσῃν - καὶ θεοῦ υἱὸς κατὰ ἀλήθειαν.

Ad v. 6. Κυρίλλου. Ὅταν ἴδητε - λαὸς αὐτοῦ.

Ad v. 8. Κυρίλλου. Καὶ γὰρ ἐστὶν τὸ σήμερον - τῶν ὅλων καὶ κύριος.

Ad v. 10. Κυρίλλου. Οἱ δὲ ταῖς ἀπειλαῖς προσέχουν οὐκ ἠθέλη-
σαν - αὐτοῦ προσηγόρευσεν.

Ψ Λ Λ Μ Ο Σ υε'.

Ad v. 1. Κυρίλλου. Πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ - τοῦ κτί-
σαντος αὐτόν.

v. 2.

Εὐαγγελίσεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ κ. τ. λ.

B. f. 388.
H. f. 329.

Κυρίλλου. Αὐτοῦ δὲ τίνοσι; δηλονότι τοῦ θεοῦ καὶ πατρός· τοῦ-
ἐστὶ τὸν υἱόν, περὶ οὗ φησὶ πρὸς ἡμᾶς δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν
ἐγγίζει ταχὺ ἢ δικαιοσύνη μου, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι· τὸ
δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται· ἔλεος δὲ καὶ δικαιοσύνην ὀνο-
μάζει τὸν υἱόν· ἠλεήθημεν γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ μεμαθήκαμεν πᾶσαν ὁδὸν
δικαιοσύνης. Καὶ μετ' ὀλίγα. Τὸ δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ἀντὶ τοῦ κατὰ
πᾶσαν ἡμέραν ὃ δὴ καὶ κατάρθωσαν οἱ μακάριοι μαθηταί· οὐδένα
γὰρ παραλελοίπασιν καιρὸν, καθ' ὃν οὐ περιῆσαν κατὰ πᾶσαν χώραν
τὴν καὶ πόλιν εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστόν, καὶ τὸ θεῖον ἱεουργοῦν-
τες κήρυγμα. - Διεκήρυξαν δὲ τοῖς ἀπανταχοῦσε λαοῖς τὰ ἐνδοξα
αὐτοῦ, τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, τοῦτέστι τὰς μεγαλοπρεπεῖς μεγαλουργ-
γίας, τὰ παραδόξως τετελεσμένα.

Ad v. 4. Κυρίλλου. Μέγας ὄντως ὁ κύριος - καὶ παρὰ τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς. Immo Anonymus, quem pariter puto Cyrillum, prosequitur apud Corderium.

B. f. 388. b.
H. f. 430.

Ad v. 5. Κυρίλλου. Τοῦτέστι πονηρὰ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα - τῆς δόξης αὐτοῦ θεωρεῖτε.

B. f. 388. f.
H. f. 430.

Ad v. 6. Κυρίλλου. Καὶ τί ἐστὶν ἐνώπιον αὐτοῦ - ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ.

B. f. 388. b.
H. f. 430. b.

Ἄρατε θυσίας, καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ.

v. 8.

Κυρίλλου. Εἰσπορεύεσθε δὲ διὰ ποίας ἐρχόμενοι ἰσίδους; διὰ πίστεως δηλονότι αὐτῆ γὰρ ἐστὶν ἡ τῆς σωτηρίας εἰσβολή. Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ ποίας θυσίας, ὁ μακάριος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν καθαρὰν ζῶσαν εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.

B. f. 389.
H. f. 430.

Κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι.

v. 10.

Κυρίλλου. Ἐκρινε λαοὺς ἐν εὐθύτητι ὁ κύριος, σέσωκεν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἰῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν ἐξεῖλατο, ἠλευθέρωσε τῆς τῶν δαιμόνων τυραννίδος, δεδικαίωκεν ἐν πίστει, τοὺς πεπλανημένους ποτὲ ὑπέθηκε τοῖς ἐαυτοῦ ζυγοῖς, ἀγίους ἀπέφηνε προσκυνητὰς, κατεδίκασε τὸν ὄλεθρον τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.

B. f. 389. f.
H. f. 430.

Ad v. 11. Κυρίλλου. Θάλασσαν δὲ ὅταν ἀκούσης ἐν τούτοις, μὴ ταύτην ὑπολάβης εἶναι τὴν σημαινομένην, ἑτέραν δὲ μᾶλλον, τοῦτέστι τὸν περίγειον τοῦτον χῶρον, ἥτοι τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καὶ ἰοὺς ἐν αὐτῇ.

H. f. 433. f.

Ad v. 11. Κυρίλλου. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχέαικος - ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ.

B. f. 390.
H. f. 433. b.

Τότε ἀγαλλιᾶσονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ ὄρου.

v. 12.

Κυρίλλου. Οὐ τί που φαρὸν ὡς τῶν ἀναισθητῶν ξύλων τὸ χαίρειν ἐστί· πρέπει δ' ἂν μᾶλλον ἀγίοις ἰὸ χρεῖμα, οὗς δὲ μᾶλλον ἠσθῆναι φησὶν, ἐπιλάμψαντος τῷ κόσμῳ Χριστοῦ.

B. f. 390.

Ὅτι ἔρχεται κρίνειν τὴν γῆν.

v. 13.

Κυρίλλου. Ἦλθε γὰρ ὁσία ψήφῳ καὶ θεωρησθεῖ χρησάμενος· καταδικάσει μὲν τὴν ἀρχέαικον θῆραν, καὶ εἰς τὴν φλόγα πέμψει τὴν ἀκοίμητον· λυτρώσει δὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν γεγονότας, τοῦτέστιν ἡμᾶς, καὶ δικαιοῦσει πίστει.

B. f. 390.
H. f. 433.

ΨΑΛΜΟΣ 45'.

Τῷ Δαβὶδ ἔτε ἡ γῆ αὐτοῦ καθίσταται.

v. 1.

B. f. 390. b.
H. f. 435. b.

Κυρίλλου. Δαβὶδ μὲν ὀνομάσθη πλεισταχοῦ παρὰ τῆς Θεοπνεύστου γραφῆς ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγονώς κατὰ σάρκα Χριστός· καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰσραὴλ, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ· καὶ Ἰακώβ, οἱ ἐξ Ἰακώβ· ἀδελφαι τοίνυν ὁ ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ τῷ κατὰ σάρκα Χριστῷ ἀδεται δὲ ποτὲ, καὶ ἐπὶ τίσιν; ὁπότε, φησὶν, ἡ γῆ αὐτοῦ κατέστη. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἐπέφανεν γὰρ ἡμῖν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἔπαυσε τοὺς θορύβους, κατέστησε τὴν γῆν· καὶ τίνα τρόπον, ὁ ψαλμὸς διδάξει λέγων· ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιᾶσθε ἡ γῆ, εὐφρανθήτωσαν νῆσοι πολλαί· οὕτω κατέστη τὰ κατ' ἡμᾶς· βεβασίλευκε γὰρ ὁ Χριστός· αὕτη γέγονεν τῆς ἑορτῆς ἡ πρόφασις.

B. f. 391.
H. f. 437.

Ad v. 2. Κυρίλλου. Βεβασίλευκε γὰρ - δυνάμεις πονηραί.

B. f. 391. b.
H. f. 437.

Ad v. 3. Κυρίλλου. Πῦρ φησιν - ἐκάλεσε φῶς.

v. 4.

Ἐφαίαν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ εἰκουμένῃ.

B. f. 391. b.
H. f. 438. b.

Κυρίλλου. Πεφανέρωται γὰρ ἡ ἐκλαμψὶς τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πεφώτικεν ἰὰς ἀπάντων καρδίας. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἔοικε γὰρ ἐν τούτοις ὁ μακάριος - εἰσπέμποντες φῶς.

B. f. 392.
H. f. 439.

Ad v. 4. Κυρίλλου. Τὸ εἶδε φησιν ἀντὶ - ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ.

v. 5.

Τὰ ἔρη ὡσεὶ κηρὸς ἐτάκησαν.

B. f. 392.
H. f. 439.

Κυρίλλου. Ὅρη δὲ φησὶν τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους δυνάμεις τὰς ἀντικειμένας, ἤγουν τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, διὰ πολλὴν ἄγαν ὑπερηφανίαν ὄρεσι παρεικαζομένους· ἃς κατέτηξεν ὁ σωτῆρ ὡσεὶ κηρὸν, οἷον τι πῦρ κηρῷ προσβεβληκός.

B. f. 392.
H. f. 439. b.

Ad v. 6. Κυρίλλου. Οὐρανούς φησὶν ἐν τούτοις - ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Prosequitur autem apud Corderium Anonymus, id est Cyrillus.

B. f. 392. b.
H. f. 440.

Ad v. 7. Κυρίλλου. Τίτι προσκυνεῖν - ἄγγελοι Θεοῦ. Prosequitur apud Corderium Anonymus, id est Cyrillus.

B. f. 392.
H. f. 440. b.

Ad v. 8. Κυρίλλου. Ἔοικεν ἐν ἰούλοις - θέλημα ἰοῦ Θεοῦ καὶ πατρός.

B. f. 393.
H. f. 442.

Ad v. 11. Κυρίλλου. Τὸ ἀνέτειλε φησὶν - ἐπιμεληταί. Prosequitur Anonymus corderianus, id est Cyrillus.

v. 11.

Ταῖς εὐθείαι τῇ καρδίᾳ.

B. f. 393. b.
H. f. 442. b.

Κυρίλλου. Καὶ τί ἐστὶ τὸ εὐθῆ τὴν καρδίαν ἔχειν; τὸ οἷον ὀρθὴν καὶ ἀδιάστροφον.

Ad v. 12. Κυρίλλου. Πρέπει γὰρ - ἔχει τὴν κτίσιν (ed. κίνησιν.)

B. f. 393. b.
H. f. 442. b.

Ἐξομολογεῖσθε τῇ μνήμῃ τῆς ἀγωσύνης αὐτοῦ.

v. 12.

Κυρίλλου. Ἡ ἐξομολόγησις τὴν εὐχαριστίαν δηλοῖ· δεῖ τοίνυν εὐχαριστεῖν ὅτι Θεὸς ὢν φύσει καὶ κύριος τῶν ὅλων καὶ σύνθρονος τῷ πατρὶ, ὁ ἐπάνω πάντων καὶ ὑπὲρ πάντας, κατηξίωσεν ἡμῶν ποιήσασθαι μνήμην μνημονεύσας δὲ, καὶ ἠύλογησε καὶ τοῦτο διδάξει λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ· κύριος ἐμνήσθη ἡμῶν, καὶ ἠύλογησεν ἡμᾶς.

B. f. 393. b.
H. f. 443.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ 43'.

Ἄσατε τῷ κυρίῳ ἄσμα καινόν.

v. 2.

Κυρίλλου. Καινὸν τὸ ἄσμα, πάντα γὰρ ἐν Χριστῷ καινὰ, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ ποῖα ταῦτα ἐστὶ τὰ καινά; - ὢν τῆς σκαιοτήτος ἀπηλλάγημεθα. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἐπὶ τίσιν ἄρα καὶ ποίας ἔχοντες τοῦ ψάλλειν τὰς ἀφορμὰς, αὐτός σε πάλιν διδάξει λέγων, ὅτι θαυμασιὰ ἐποίησεν ὁ κύριος· καὶ ποῖα ταῦτα ἐσὶ; Ἰὰ ἐξαίρετα καὶ τεθαυμασμένα, ἃ πεποίηκεν ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος.

B. f. 393. b.
H. f. 443.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ 44'.

Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ ὀνόματι σου τῷ μεγάλῳ.

v. 3.

Κυρίλλου. Μέγα γὰρ καὶ ὑψηλὸν τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα, ἤγουν ἡ δόξα· οὐ γὰρ ἐστὶν καθ' ἐν τῶν κτισμάτων ὁ τῶν ὅλων δημιουργός, ἀπαραβλήτοις δὲ μᾶλλον ὑπεροχαῖς τὰ πάντα ὑπέγκειται· ὅμοιον δὲ αὐτῷ κατὰ φύσιν οὐδὲν, πλὴν ὅτι μόνος ὁ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ θεὸς λόγος, ὃς δοξολογεῖται γενόμενος ἄνθρωπος παρὰ τῶν σεραφείμ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· καὶ γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός· μέγα δὲ οὖν καὶ τεθαυμασμένον τὸ τῆς Θεότητος ὄνομα, εἶπερ αὐτῷ κάμπτει πᾶν γόνυ, προσκυνούσης δηλονότι τῆς κτίσεως, καὶ ταῖς Θεοπρεπέσι τιμαῖς στεφανούσης αὐτόν.

B. f. 396. b.
H. f. 450.

Ἵψευτε κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν.

v. 5.

Κυρίλλου. Τοῦτέστιν ὑψίστον εἶναι πιστεύετε τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ λόγον, μηδὲν ταπεινὸν φρονήσαντες περὶ αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι.

H. f. 451. b.

Ad Ps. xcix. v. 2. et 3. fragmenta duo εἰ δέ τις μὴ δουλεύοι, et ὄταν γὰρ γνάμην, apud Cord. sunt Eusebii, in cod. vat. II. f. 45f. b. Cyrilli.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ρ'.

Ad v. 1. Κυρίλλου. Τοῦτέστιν ὕμνος - τῆς εἰρήνης φυλὸν, τὸ θεῖον τὲ καὶ εὐγενὲς καὶ ὑπερκόσμιον βλάστημα. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἰσκεικόμεσται - ἀρέσκειν Θεῷ.

Ad v. 2. Κυρίλλου. Οὐδενί, φησὶν - ἔγκλημα φέρειν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἄλλ' ἴσως - ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα. Πῶς οὖν - κατασφίζοντος πνεύματος. Haec tria fragmenta tamquam unum continenter scripsit Corderius.

v. 4.

Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σκαμβή.

Κυρίλλου. Τοῦτέστιν ἄνθρωπος σκαμβὴν ἔχων τὴν καρδίαν, ὃ ἐστὶ διεστραμμένος.

Ad v. 4. et 5. Κυρίλλου. Καρπὸς διανοίας ἁγιοπρεποῦς τὸ παραιτεῖσθαι τοὺς πονηροὺς· ἐσχάτης δὲ πονηρίας ἀπόδειξις τὸ καταλαλεῖν ἀδελφῶν.

B. f. 400.
H. f. 460.

Ad v. 6. Sic expletur locus Cyrilli εἰς σωτηρίαν διδάσκει (non διδάσκει) τὰ συμφέροντα; ὑποτίθεται δὲ τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ργ'.

v. 25.

Ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων.

K. f. 181. b.

Κυρίλλου. Καὶ τοῦτο τῆς θείας κηδεμονίας τεκμήριον, τὸ τὰ μικρὰ γένη τοῖς μεγάλοις ἐνδαιτυῆσαι, καὶ μὴ παντελῶς ὑπ' ἐκείνων καταναλίσκεσθαι.

v. 34.

Ἦδυνθεῖν αὐτῷ ἢ διαλογῆ μου.

B. f. 410.
H. f. 411.

Κυρίλλου. Διαλογὴν φησὶν τὴν αἰνεσιν· ὃ γὰρ ψάλλον, Θεῷ διαλέγεται.

v. 35.

Ἐλείπισαν ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς.

B. f. 420.
H. f. 508. b.

Κυρίλλου. Ἄλλ' ἐρεῖ τι τίς πρὸς τοῦτο τυχόν· ἄρ' οὖν ὁ μακάριος προφήτης κατεύχεται * τῶν ὄντων ἐν ἁμαρτίαις; ἄρα πάντας τοὺς λαῖς ἁμαρτίαις καλειλημμένους ἀπολέσθαι καὶ ἀφανισθῆναι βούλεται; καὶ τοι μᾶλλον ἐχρῆν ἅγιον τὲ καὶ πνευματοφόρον ὑπερεύχασθαι μᾶλλον τῶν ἡσθενηκότων. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἄκουε λοιπὸν, ἐρῶ

* cod. πρὸς
εὐχεται.

γὰρ διὰ βραχείων· πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἅπαντες ἦμεν ἐν ἁμαρτίαις, κατεκράτει τῆς ὑπ' οὐρανὸν ὁ σατανᾶς, οὐκ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός, πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρηώθησαν· Ἕλληνες μὲν γὰρ οἱ τῶν εἰδώλων προσκυνηταί, τοὺς τῆς ἐπικεικείας οὐκ ἤδεισαν τρόπους, Ἰῆς εὐζωίας τὴν ὁδὸν οὐκ ἠπίσταντο, μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὸν ἐγίνωσκον ὅλως τὸν τῶν ὅλων γενεσιουργὸν καὶ σωτῆρα Χριστόν. Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν εἶχον νόμον τὸν παιδαγωγόν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἐν νόμῳ δικαιοθῆναι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ μετ' ὀλίγα. Οὐκοῦν ἅπαντες ἦμεν ἐν ἁμαρτίαις, ἀνομίας ἦν πλήρης ἡ γῆ· ἐπειδὴ δὲ ἐπέφανεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐξέλειψαν οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἐκλελοίπασιν οἱ ὄντες ἐν ἀνομίαις· πῶς ἢ τίνα τρόπον; δεικνύει γὰρ ἅπαντας, ἀπῆλλαξε τῶν πεπλημμελημένων, ἐλευθέρους ἀπέφηνε καὶ διεσμηγμένους· οὐκοῦν ὀλίγοι γεγόνασιν οἱ ἐν ἁμαρτίαις, πολλοὶ δὲ λίαν οἱ δεδικαιωμένοι.

ΨΑΛΜΟΣ ρθ'.

Ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ Σιών.

v. 2.

Κυρίλλου. Γέγονε γὰρ ἡμῖν Ῥάβδος δυνάμεως ὁ Χριστὸς, ὅς ἐστιν ἐκ Σιών τῆς ἄνωθεν δηλονότι· διὰ τοῦτο καὶ ἐπουράνιος ὀνομάζεται· οὐ γὰρ ἐστὶ κατὰ τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκός, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν.

B. f. 449. b.
H. f. 557. b.

ΨΑΛΜΟΣ ριγ'.

Ὅμοια αὐτοῖς γένοιτο εἰ ποιοῦντες αὐτά.

v. 19.

Κυρίλλου. Εἰ καὶ ποιοῦμεν ὁμοίωμα ἀνθρώπων Θεοσεβῶν, οὐκ ἐπὶ τὸ προσκυνεῖν ὡς Θεοῖς, ἀλλ' ἵνα ὀρώντες αὐτούς, εἰς ζῆλον αὐτῶν ἔλθωμεν· εἰ δὲ ποιοῦμεν ὁμοίωμα τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἡ διάνοια ἡμῶν πρὸς τὸν πόθον αὐτοῦ ἀναπτερωθῇ· οὐ γὰρ εἰκόνι φθαρτῆ ἢ φθαρτοῦ ἀνθρώπου προσκυνούμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἠξίωσεν ἀτρέπτως γενέσθαι ἄνθρωπος, ποιοῦμεν αὐτοῦ εἰκόνα ὡς ἀνθρώπου, καίπερ εἰδόντες αὐτὸν φύσει Θεὸν ὄντα· οὐκ αὐτὸν οὖν Θεὸν τὴν εἰκόνα λέγομεν, ἀλλὰ Θεὸν εἰδότες τὸν ἐν τῇ εἰκόνι γραφέντα, οὗ τὸ ὁμοίωμα ἔχει ἢ εἰκῶν· Ἕλληνες δὲ πλανώμενοι τὰ ὁμοιώματα Θεοῦ δοξάζουσιν.

C. l. 259. b.

Ps. cxiv. v. 1. Ἠγάπησα. Κυρίλλου καὶ ἄλλων. Οὐ παντός ἐστι

E. f. 242. b.

τὸ ἠγάπησα, ἀλλὰ τοῦ τετελειωμένου ἤδη καὶ ὑπερβαίνοντος τὸν τῆς δουλείας φόβον· οὐ πρόσκειται δὲ τὸ τίνα, προσυπακουστέον δὲ παρ' ἡμῶν ὅτι τὸν θεὸν τῶν ὅλων.

Ps. cxv. v. 4. Fragmentum σωτηρίου γὰρ ὄντως - δεῖ προσκυνεῖν, apud Cord. est Hesychii, at in cod. vat. H. f. 586. b. est Cyrilli.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ριζ'.

Αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου.

v. 20.

B. f. 71. b.
H. f. 586.

Κυρίλλου. Οὐ γὰρ ἔστιν οὐκ ἔστιν καθ' ἕτερόν τινα τρόπον ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀφικέσθαι γινῶσιν, ἢ κατὰ τοῦτον αὐτὸν, ὃν ἔφη Χριστός· οὐδεὶς γάρ, φησιν, ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. - Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς οἰκειότητα ὡς πρὸς θεὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οὐρανῶν βασιλείαν, καθάπερ διὰ τινος θύρας ἢ πύλης, τοῦ σωτηῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

v. 26.

B. f. 77. b.
H. f. 587.

Ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

Κυρίλλου. Οἱ μὲν γὰρ ἀφήκονται τὸ τῆς δουλείας περικείμενοι σχῆμα γε καὶ μέτρον· ὁ δὲ ἐν δόξῃ ἢ θεοπρεπεῖ καὶ ἐν ὀνόματι κυρίου, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινοῦ. - Καὶ τί ἔστιν ἐν ὀνόματι κυρίου; τοῦτέστιν ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπέκεινα.

Ψ Α Λ Μ Ο Σ ριη'.

Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου.

v. 14.

B. f. 476.
H. f. 602. b.

C. f. 262. b.
D. f. 294. b.
G. f. 174. b.

Κυρίλλου. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἐν ἀγγελίᾳ χαλκῷ πυρὸς ἀπόδοιτο σπέρμα, πάντως δὴ που καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ θερμότητος ἀποτελέσει μέτοχον, οὕτως ὁ ἐν ψυχῇ γε καὶ καρδίᾳ τὸν θεῖον τε καὶ οὐράνιον λόγον διακατέχων νοῦς, δι' ἐφέσεως τῆς εἰς ἅπασαν ἀρετὴν, αἰεὶ πρὸς ταῦτα δι' αὐτοῦ θερμαίνει. - Ὡσπερ γὰρ ἔστιν οὐκ ἀσυνίηλές εἰς ζωὴν καὶ χρῆμα σωτήριον τὸ τῶν τοῦ θεοῦ λόγων μεμνήσθαι διαπαντός, κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον, ὀλέθρου πρόξενον τὸ ἐπιλανθάνεσθαι φιλεῖν. - Κρύπτειν δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ, διὰ τοῦς ἀρπάζοντας αὐτὰς δαίμονας· τὸ δ' αὐτὸ καὶ Σολομῶν ἐν ἰαῖς παροιμίαις παραινεῖ· “ υἱὲ, φησὶ, ἐὰν δεξάμενος ῥῆσιν ἐμῆς ἐντολῆς κρύψῃς παρὰ σεαυτῷ, ὑπακούσειαι σοφίας τὸ οὖς σου. „ τὰς οὖν ἐνλαῦθα ἐντολάς λεγομένας, ἐν ταῖς εὐαγγελίαις ὁ κύριος σπῶρον ὀνόμασεν ὑπὸ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ ἀρπαζόμενον· οὗτος οὖν κρύπτει τὴν ἐν-

τολὴν ὁ διαπαντὸς αὐτὴν ἐργαζόμενος· εἶπερ οἱ ἀρπάζοντες αὐτὴν, ἐκ τοῦ μὴ συγχωρεῖν αὐτὴν ποιεῖν ἡμᾶς, ἀρπάζειν λέγονται.

Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ζήσων με.

v. 40.

Κυρίλλου. Ζωοποιεῖ γὰρ ἡμᾶς διὰ τῆς ἰδίας δικαιοσύνης ὁ Θεὸς καὶ πατήρ· ἐστὶν δὲ αὕτη Χριστός.

B. f. 480.
H. f. 609

Πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι ἐγὼ ἐπλημμέλησα.

v. 67.

Κυρίλλου. Ἐν γὰρ λαῖς Ἰοῦ νοῦ προπαθείαις, καὶ ἴν' οὕτως εἶπω προαπονευρώσεσιν ταῖς διανοημάτων φυσικῶν, ἢ τοῦ πειράζοντος τυραννὶς ἀφορητοτέρα γίνεται· καὶ πρὶν ὑπομεῖναι τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου ταπεινώσιν, προπλημμελοῦμεν ἡμεῖς, πρεσβυτέραν τῆς ἐφόδου τὴν εἰς τὸ ἔσω νοσοῦντες καλαιοστροφὴν. - Πρὸ τοῦ γὰρ παθεῖν ἰελεείως, ἡμεῖς ἢ συναινέσει Ἰῶν λογισμῶν τιμῶντες τὴν ἁμαρτίαν καὶ καλαδεχόμενοι, καὶ τόπον εἰσόδου διδόντες διὰ τούτου τῷ σατανᾷ· ἔσαι δὲ τύπος καὶ εἰκὼν τοῦ πράγματος, τοῦ προδότου τὸ πάθος.

B. f. 482. b.
H. f. 614. b.

Πλατεῖα ἢ ἐντολή σου σφόδρα.

v. 96.

Ἀποδέχεται γὰρ ὁ Θεὸς τὴν πνευματικὴν εὐανδρίαν, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ὑπομονὴν, καὶ πρὸς ταύτας ἔτι ⁽¹⁾ τὰς ἀρετάς.

B. f. 486. b.
H. f. 621.

Ἡ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σου διαπαντός.

v. 109.

Χεῖρας εἶναι λέγων τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας δι' ὧν ὁράται θεός.

B. f. 489.
H. f. 625. b.

Κατέβλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου.

v. 120.

Τὸ κατέβλωσον ἀντὶ τοῦ πῆξον· πῆξον οὖν, φησιν, εἰς ἀγνείαν τὰς σάρκας μου. ⁽²⁾

B. f. 490.
H. f. 628.

Ps. CXIX. v. 5. Οἶμαι ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη.

Κυρίλλου. Βαρούμενος τῇ παροίσει ζωῆς, τῷ μακρύνεσθαι αὐτῷ τὴν παροιμίαν ταύτην, ὀδύρεται στενάζων ἐν οἰμωγῇ καὶ θρήνῳ τὴν παράτασιν τῆς ἐν σαρκὶ παροιμίας.

F. f. 227

(1) Sic in cod. H. corrigitur. Namque in utroque cod. scribitur πρὸς τούτοις ἐπὶ τὰς ἀρετάς.

(2) Hoc fragmentum apud Corderium inseribitur Athanasio.

(*) Ps. CXVIII. 127. ad illa verba ὑπὲρ χερσίων καὶ τοπαζιον, in codicibus G. f. 186, et L. f. 272. hanc inveniebam anonymi auctoris eruditam adnotationem, ex deperdito Xenocratis libro sumptam qui inscribatur λιθογνώμων. Ἐκφρασις τοπαζίου Περὶ δὲ τοῦ τοπαζίου λίθου τοιαῦτα εὑρομεν ἰστοροῦμενα ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ Ξενοκράτους λιθογνώμων· ὅτι γίνεται τῆς Θεβαΐδος περὶ πολὺν Ἀλαβάστρον, ἢ προσσηγορεύεται ἀπὸ τοῦ φέροντος αὐτὸν τόπου, τόπαζον· τὸ χεῖρ δὲ τοῦ τοπαζίου πρᾶσσοειδὲς καὶ χρυσοχρῶν, χρυσοπράσσω παραπλησίως· κατ' ἄμφω δὲ ἐπιτίθεται τὰς χροᾶς κατακορδέστερον· ἔστι δὲ καὶ πάρυτον καὶ καθαρόν ἄγαν χρυσοχρῶν· τῷ δὲ μεγέθει καὶ πάντας ὑπεραίρει τοὺς χρυσοπράσσους· ἔστι δὲ καὶ τὸ εἶδος λιπαρὸς εἰκῶς καταφθεγγόμενον ὑπὸ ἡλίου· ἔστιν δὲ καὶ ὠραιότατος καθεστηκώς· καὶ νῦν ἔστιν οὐ πᾶν περισπούδαστος, καὶ ἔλαττον θαυμαζόμενος διὰ τὸ πλήθος, καίτοι κατὰ τὴν πρώτην εὔρεσιν ἀγαστὸν τέ νενομίσται καὶ περισπούδαστον· φύσιν δὲ ἔχει λιαινόμενον τὸ τοπαζιον τραχύνεσθαι καὶ ἐν ταῖς χερσὶ μιοῦσθαι· ἔστι δὲ καὶ τῶν λίθων εὐγλυφός.

ΦΑΗ ΜΩΣΕΩΣ ΕΝ ΕΞΟΔΩ.

Ad v. 1. Fragmentum corderianum Cyrilli desinens διαπεραίνεται, continuatur in vat. codd. sic. Ἐτόλημῃσε δέ τις τῶν ἐλλήνων εἰπεῖν, εἰς τινὰς τῶν Αἰγυπτίων εἶναι τοὺς Ἑβραίους, φησὶν, καὶ ποιμένας τῶν θρεμμάτων αὐτῶν· εἶτα τοῖς δεσπόταις ἐπαναστάντας ἐξελθεῖν τῆς Αἰγύπτου οὔτε ἀπὸ τῆς ἑβραϊδος γλώττης καὶ τῶν ἑβραϊκῶν ὀνομάτων ὅσον τὸ διάφορον Ἑβραίων πρὸς Αἰγυπτίους ἐνθυμούμενος.

ΦΑΗ ΜΩΣΕΩΣ ΕΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝΟΜΙΩ.

v. 15.

Ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύθη.

Κυρίλλου. Ἐνθρυφῆσας γὰρ τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς, ἀπεπήδησε τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης. ⁽¹⁾

v. 19.

Εἶδε κύριος καὶ ἐξήλωσε, καὶ παροξύνθη δι' ὀργῆν.

536. b.
365.
305. b.
241.
725. b.
311. b.

Κυρίλλου. Ζηλωτὴν Θεὸν εἰ λέγοι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, σκανδαλιζέσθω μηδεὶς· οὐ γὰρ τοι κατ' ἡμᾶς ἡ Θεῖά τε ἐστὶν καὶ ἀπόρρητος φύσις· ἀνῴκισται δὲ Ἰσοῦλον, καὶ ὑφαιρεῖται νοητῶς, ὡς καὶ ἀσυγκρίτους εἶναι τὰς διαφοράς· αἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων διαβάσεις, ἐμπαθῶς ἐν ἡμῖν νοσεῖ γὰρ ἡ φύσις τὸ ἀναλκι, καὶ τὸ λίαν ἔτοιμον εἰς τὸ πλημμελέει· ἐν δὲ τῇ πάντων ἡμῶν Θεῷ σημαίνονται τὰ τοιαῦτα φωναῖς καὶ λόγοις τοῖς κατ' ἡμᾶς νοοῦνται γε μὴν οὐχ οὕτως ποθέν· ἀπαθὲς γὰρ τὸ Θεῖον· ζηλοῦν δὲ λέγεται διὰ τὸ θέλειν οὐδένα τῶν ἁπᾶξ ἐγνωκότων τὴν δόξαν αὐτοῦ ταῖς εἰς τὰ αἰσχρία κατασεύεσθαι ῥοπαῖς ⁽²⁾ ὀργὴν δὲ τὴν εἰς τιμωρίαν κίνησιν φησὶν· ὡσπερ οὖν καὶ τὸ παροξυνθῆναι, τὴν εἰς τοῦτο ὀρμὴν τε καὶ κίνησιν.

(1) Fragmentum hoc est anonymum apud Corderium.

(2) Haecenus fragmentum tribuitur Cyrillo etiam in catena ad libros historicos V. T. edita Lipsiae anno 1772. T. I. p. 1634. Sequentia tamen verba dicuntur ibi auctoris ἀγγέλου.

ΕΚ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΕΙΣ ΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΒΙΒΛΟΥΣ.

SANCTI CYRILLI
EXPLANATIONIS IN LIBROS REGUM

FRAGMENTA EX CODICE VENETO (1).

ΒΙΒΛΟΣ Α.

Καὶ ἔλαβε Σαμουὴλ ἄρνα γαλαθινὸν ἕνα.

I. Reg.
VII. 9.

Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Ὁρᾶς ὅπως μεσίτην ὁμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας πρύτανιν ἐποιεῖτο Χριστόν; καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶ μυστήριον, ὅπλον οἶά περ ἀρράγες, ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐφόδοις ἀντανιστάς σέσωκε τὸν Ἰσραήλ; ἄρνα γὰρ γαλαθινὸν ἔδυσε εἰς τύπον Χριστοῦ, καὶ πάλαι βοῶντος διὰ φωνῆς προφητῶν ἐγὼ δὲ ὡς ἄρνιον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὐκ ἔγνω· ἐπιτήρει δὲ ὅπως τῆς θυσίας ἡ δύναμις ἐτοιμότερον τὴν ἐπικουρίαν τοῖς ἐπὶ τοῖς κάμνουσιν ἀποτετέλεκεν τὸν πατέρα· κατεβρόντησεν γὰρ τῶν δι' ἐναντίας μέγα τι καὶ ἔξαισιον καὶ τοῖς προσάγουσι τὴν θυσίαν μισθὸν ἐδίδου τὴν σωτηρίαν εἰς τύπον μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστόν.

Καὶ νῦν κατάστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα.

VIII. 5.

Κυρίλλου. Ἀπεφοίτησε μὲν ὁ Ἰσραὴλ τοῦ βασιλεύεσθαι παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἐκαλέσατο δὲ βασιλέα ἄνθρωπον ταύτη τοι καὶ ἀπάλυσθε τῆς ἐντολῆς· πρῶτος γὰρ Σολομὸν προσεκύνησε τοῖς Βααλεῖμ· εἶτα μετ' αὐτὸν Ἱεροβοὰμ τὰς δαμάλεις ἀνέστησεν.

(1) Venetiis superiore anno dies aliquot commoratus, summam expertus sum humanitatem illustrissimi praesulis Bettii marcianae bibliothecae praefecti basilicaeque canonici, cui latinae, graecae, italicaeque litterae plurimum debent. Itaque, eo favente, haec Cyrilli aliorumque nonnullorum fragmenta ex insigni Bessarionis Cardinalis catena in libros Regum exscripsi, quae in his plagulis cum grati animi erga inclytum virum testimonio nunc divulgo.

I. Reg.
VIII. 7.

Καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Σαμουὴλ· ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῶν κ. τ. λ.

Κυρίλλου. Ἐχόντων εὖ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει τῆ παναρίστη κειμένων, σικρὰ κατ' ἑαυτῶν οἱ δαίλαιοι παφρονήκασιν· ἀποσειόμενοι δὲ ὡσπερ τῆς ὑπὸ θεῶ βασιλείας τὸν ζυγόν, προσήεσαν λέγοντες τῷ μακαρίῳ Σαμουὴλ, καλίστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως καταγγέλλοιτος αὐτοῖς, καὶ πολλοῖς ἄγαν καταπλουῦντος δείμασιν, ἀφιστάντος δὲ καὶ μάλα γοργῶς τῶν οὕτω σαθρῶν καὶ ἀνοσίων σκευμάτων, οὐδὲν ἦτιον ἐπεφύοντο λέγοντες· οὐχί, ἀλλ' ἡ βασιλεία ἔσται ἐφ' ἡμᾶς.

IX. 7.

Καὶ εἶπεν ὁ Σαούλ τῷ παιδαρίῳ κ. τ. λ. καὶ τί εἴσομεν; κ. τ. λ.

Κυρίλλου, ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον. ⁽¹⁾ Προσέφυκεν ἀεὶ τοῖς ὠφελουμένοις, ἤρουν ὑπὸ τῶν τυχερίων ἡδίστων μέλεσχηκόσιν, ἀνλαποτινῶναι θέλειν τὰς κατὰ δύναμιν ἀμοιβὰς, καὶ ταῖς ἰσοστάθμοις ἔγουν καὶ ἔτι καὶ μείζονα κατευφραίνειν τιμαῖς· καὶ ἀπόδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης τὴν ἐν τούτοις ἀεὶ πως ἐπιτηδεύουσι προθυμίαν, οἷς περ ἂν ἀγαθὸς καὶ εὐγνώμων ἐνυπάρχου τρόπος.

XXI. 7.

Καὶ ἐκεῖ ἦν ἐν τῶν παιδαρίων τοῦ Σαούλ. - Καὶ ὄνομα αὐτῷ Δωὴκ. ⁽²⁾

Κυρίλλου. Γέγονεν ἀνὴρ τις ἰδουμαῖος τὸ γένος ᾧ ὄνομα Δωὴκ· οὗτος ἀπεστρέφετο παρὰ τοῖς δορυφόροις τοῦ μακαρίου Δαβίδ, καὶ ἦν κτηνοτρόφος, πλὴν ἀνὴρ πικρὸς καὶ βάρβαρος καὶ οὐδαμῶθεν ἔχων τὸ γνήσιον περιεβύγχανε δὲ λάθρα τῷ Σαούλ, καὶ ἀπήγγελλεν αὐτῷ τὰς σκέψεις καὶ πάντα τὰ βουλευμάτια· ἐπηγγέλλετο δὲ κατὰ καιροῦς καὶ παραδώσειν αὐτόν· καὶ δήποτε θεασάμενος τὸν μακάριον Δαβίδ εἰσελθόντα εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, ὅτε τοὺς ἄρτους τῆς προδέσεως ἔφαγεν, καὶ περιουχὸν ἰῶ Ἀχιμέλεχ ἰῶ ἱερεῖ, ἀπήγγελλε ἰῶ Σαούλ, ὅτι μετ' ὀλίγων ἔστι παντελῶς, καὶ δύναται ῥαδίως αὐτὸν λαβεῖν ἐσελθόν, καὶ εὐκόλως χειρώσασθαι· οὐκοῦν προδίδωκε μὲν ὁ Δωὴκ ἀπαγγείλας τῷ Σαούλ, ὅτι συντετύχηκε τῷ Ἀβιμέλεχ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ· διέσωζε δὲ τὸν προφῆτην ὁ τῶν ἔλων δεσπότης, καὶ ἴης ἐκεῖνου δυστροπίας μάταιον ἐποίει τὸ ἐγχείρημα.

1) Cyrillum commentarios in Matthaicum scripsisse (qui iamdiu vixerunt) constat abunde ex editis in Matthaicum symbolis a Possino atque Corderio; item e fragmentis quae nos hoc ipso in volumine impressimus p. 105. seqq.

(2) Conferatur Cyrillus noster ad psalmum 111.

BIBΛΟΣ Β.

Καὶ ἔφραση τῷ Δαβίδ, αὐκ εἰσελεύση ὧδε, ὅτι ἀντέστησαν οἱ τυφλοὶ καὶ χωλοί.

II. Reg.
V. 6.

Κυρίλλου. Οὐκοῦν τῷ μὲν μακαρίῳ Δαβίδ οἱ ἀπὸ τε τῆς Ἱερουσαλήμ ἦτοι τῆς Ἰεβουῦς ἀντέστησαν τυφλοὶ καὶ χωλοί· καὶ τοῦτο πεποιηκότες, οἰκλιρῶς διολώλασι κατελάβετο γὰρ αὐτήν· ἀνίεστησαν τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ καιρὸν οἱ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκήτορες χωλοὶ καὶ τυφλοί· οὐ γὰρ ἤδεσαν ὀρθοποδεῖν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέξαντο φῶς οἱ τὴν πίστιν οὐ προσιέμενοι, γραμματεῖς δὲ μάλιστα καὶ Φαρισαῖοι. ⁽¹⁾

Καὶ ἀπέστειλεν Δαβίδ ἀγγέλους, καὶ ἔλαβεν αὐτήν, καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν.

XI. 4.

Κυρίλλου. Μὴ παραχθῆς ἐτοίμως περὶ τῶν ἀγίων εἰ γεγόνασιν ἐν παροράμασιν ἔσθ' ὅτε καὶ αὐτοί· καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές ὅτι καὶ οἱ σφόδρα γενναϊότατοι τῶν στρατιωτῶν οἱ ἐπ' ἀνδρεία σώματων καὶ εὐτεχνία τεθραυμασμένοι, πλήττονται μὲν ἔσθ' ὅτε μαχόμενοι, πλὴν οὐ καταπίπτουσιν· ἄλλως τε χρῆναι γὰρ ὑπολαμβάνω προσεπενεργεῖν τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο μόνῳ τετήρηται τῷ φιλανδρώσῳ σωτῆρι Χριστῷ, ἵνα μὴ παθεῖν ἀμαρτίαν· ὅτι θεὸς κατὰ φύσιν ὢν, γέγονε σάρξ· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ· ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ ταῦτα φησὶ περὶ τῆς ἀμαρτίας τοῦ Δαβίδ ὅτε εἰσῆλθε πρὸς τὴν Βερσαβεὲ τὴν τοῦ Οὐρίου γαμήλιν· προσήκει δὲ ἀπασὶ τῆς ἱστορίας ὁ λόγος· εἰ γὰρ καὶ ἠσθῆνησεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ τι τῶν ἀδοκίμων εὐρίσκειται πεπονθῶς, ἀλλ' ἔδειξεν ὡς τὰ τῶν ἀγίων σπταίσματα ταχεῖαν ἔχει τὴν ἐπανόρθωσιν.

Καὶ εἶπε Δαβίδ τῷ Νάθαν· ἡμάρτηκα τῷ κυρίῳ.

XII. 14.

Κυρίλλου, ἐκ τῆς εἰς τὸν ν' ψαλμόν. ⁽²⁾ Ἐνταῦθα μοι θαύμαζε τὸν μακάριον Δαβίδ· οὐ νενίκηται παντελῶς ταῖς εἰς ἡδονὴν ἐπιθυμίαις, οὐδὲ φορτικὸν ἠγήσατο τὸν προφήτην, οὐ δεδυσφόρηκε περὶ τὸν ἔλεγχον· ἤρπασεν ὡς δῶρον τὸν ἐπανορθοῦντα λόγον· ὁμολόγηκεν εὐδὺς τὸ πλημμέλημα· τεθρήνηκεν ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας· καὶ ὡσπερ τις ἡνίοχος εὐσθανῆς καὶ τεχνίτης, ταῖς τῶν ἵππων ἀκαθέκτοις ὄρμαϊς

(1) Conferatur catena lipsiensis T. II. p. 517.

(2) Quod sequitur fragmentum cyrillianae explanationis in quinquagesimum psalmum, neque apud Corderium extabat, neque apud nos.

ἔξω τοῦ σταδίου παρενηνεγμένος, ἐρυθριᾷ καὶ αἰσχίνεται· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ παρενήχθη μὲν ἡρέμα τοῦ πρέποντος, ἀλλ' ὡς ἔφην ἤρπασε τὴν ὑπόθεσιν, τεθρήνηκεν ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας.

II. Reg.
XII. 11

Καὶ γε ὁ υἱὸς σου ὁ τεχνεὺς σοι θανάτῳ ἀπεθανεῖται.

Κυρίλλου, ἐκ τοῦ εἰς ψαλτήριον ὑπομνήματος, ῥητοῦ προκειμένου, κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με. ⁽¹⁾ Καί τοι ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ προσήτου, μεμένηκεν ἀσφαλής· οὐ καλώλισθεν εἰς τὸ ῥάθυμον, οὐκ ἀνῆκε τοῦ τόνου· ἀλλὰ καί τοι λίαν ἡσθεῖς ἐπὶ τῇ τοῦ συγχαρήσαντος ἡμερότητι, καὶ χαριστηρίους ἀνατείνας ᾠδὰς, οὐδὲν ἤπτον ἄθυμος ἦν ὅτι προσκίεκουεν ὄλωσ· πρέπει γὰρ ἀγίοις ἐπαινέσθαι μᾶλλον ἢ συγγινώσκεσθαι.

XIII. 30.

Καὶ ἔλαβε τὸν στέφανον Μολχὸν τοῦ βασιλέως.

Κυρίλλου. Παρετάξατο μὲν πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἀμμῶν, καὶ τοὺς ταῖς ἐκείνων ἀπονοίαις συνησπισκότας τοὺς ἀπὸ γέας φημί τῆς Σύρων· νενίκηκε δὲ, καὶ εἶλε μὲν αὐτοὺς κατὰ κράτος· λαβῶν δὲ τὸν στέφανον τοῦ Μολχῶν, εἶτα λίθον ἐν αὐτῷ παμμεγέδη καὶ πολύτιμον εὐρών, ἐνέδησε τῷ ἰδίῳ στεφάνῳ.

XV. 20.

Καὶ Δαβὶδ ἀνέβαινε κλαίων καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπισκεκαλυμμένος.

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ συνέβη πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀβεσσαλώμ, τὴν ἀμαρτίαν γενέσθαι παρὰ τοῦ μακαρίου Δαβίδ, τὴν εἰς Οὐρίαν φημί, θρῦλος ἦν ἀνὰ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν Ἰουδαίων χώραν, καὶ ὑπόψιαν τινὲς οὐκ ἀπιστᾶνας ἔχοντες περὶ αὐτοῦ, ᾤοντο γὰρ αὐτὸν Ἰῶν εἰς Οὐρίαν πλημμελημάτων πράττεσθαι δίκας· καὶ ἐν προσκρούσει δὲ γεγονότα τῇ παρὰ θεῷ, τοῖς ἐθέλουσι κατὰ δὴ οὖν εὐάλωτον ἔσεσθαι, καὶ πανταχοῦ νοσοῦντα τὸ ἀναλκι.

XV. 31.

Διασκέδασον δὴ τὴν βουλὴν Ἀχιτόφελ.

Κυρίλλου. Διασκέδασον, φησί, τὴν βουλὴν Ἀχιτόφελ, κύριε ὁ θεός μου ἦν γὰρ ὁ Ἀχιτόφελ βαθεὺς καὶ πικρὸς καὶ πολυγνώμων καὶ ὀδοὺς ἀνευρεῖν ἱκανὸς ἐς ἑκάστην πράγματι, καὶ πρὸς γε τοῦτο στρατηγικώτατος· ἐδεδίει τοίνυν μάλιστα τῶν ἄλλων τὸν Ἀχιτόφελ, διὰ τὸ πικρὰς εἰσφέρειν αἰεὶ γνώμας, καὶ τὸ εἰδέναί τε στρατηγεῖν.

XV. 32.

Καὶ ἰδοὺ εἰς ἀπαντὴν αὐτῷ Χουσί.

Κυρίλλου. Ἐνα ὑπάρχοντα τῶν ἑαυτοῦ φίλων τὸν Χουσί, πείθει

(1) Sequens item fragmentum in psalmum LX. desiderabatur apud Corderium nec non apud nos.

προσποιήσασθαι τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ προσκεκληῆσθαι θέλει τὸν Ἀβεσσαλώμ, ἵνα ταῖς τοῦ Ἀχιτόφελ λεληθότως μάχηται συμβουλαῖς· ὃ δὴ καὶ γέγονεν.

Καὶ εὕτως ἔλεγε Σεμεὶ ἐν τῷ καταρᾶσθαι αὐτόν.

II. Reg.
XVI. 7.

Κυρίλλου. Ὑβρίσας Σεμεὶ καὶ πικραῖς αὐτόν μονονουχὶ κατασφενδονήσας φωναῖς, οὐδὲν ὑπ' αὐτοῦ τῷ τηνικάδε παθῶν ἀπηλλάττετο· εἰ καὶ δυσχερεῖς μετὰ τοῦτο καὶ τὰς αὐτῷ πρεπούσας ἐκτέτικε δίκας· πλὴν ὅτι διεκαρτήρησεν ὁ Δαβίδ, καὶ παρολιυρόνων αὐτὸν πολλῶν, τοῦ παντὸς ἀξίαν ἠγάγετο τὴν σιωπὴν, ἐκ πολλῆς ἄγαν καὶ ἀξιαγάσθου συνέσεως· ἐνενοεῖ γὰρ ὅτι διὰ τοι τοῦ προσκεκροῦσθαι θεῷ, δέδολαι πῶς εἰς μάστιγας, καὶ μοῖραν εἶναι κατελογίζετο τῆς πληγῆς, τοὺς παρά τινων ὀνειδισμοὺς τωσασμοὺς τε καὶ γέλωτας· ἔνθα γὰρ ἀποστροφὴ θεοῦ καὶ ἐγκατάλειψις, κἂν γοῦν ἢ μετρία γένοιτο κατὰ τινος, ἐκεῖ που πάντως ἔσται καταλυπεῖν εἰωθότα πολλὰ καὶ πικρά.

Ὅτι κύριος εἶπεν αὐτῷ καταρᾶσθαι τὸν Δαβίδ.

XVI. 10.

Κυρίλλου. Τοῦτου μέμνηται ἐν τῷ λή' ψαλμῷ· φησὶν, ὀνειδος ἄσρο-
νι ἔδωκάς με.

Καὶ εἶπεν Ἀχιτόφελ πρὸς Ἀβεσσαλώμ κ. τ. λ.

XVII. 1.

Κυρίλλου. Ὁ μὲν Ἀβεσσαλώμ φεύγοντα τὸν πατέρα διώκειν ἤθελε· καὶ ὅτι χρὴ τοῦτο πράττεσθαι, νεανικῶς συναβούλευεν Ἀχιτόφελ· ὃ δὲ γε Χουσί πιθανῶς αὐτὸν ἀφιστὰς τῆς τοῦ πατρὸς ἀγριότητος ἐπιδεῖν, οὐχ ἀπλῶς εὐθυδρομῆσαι πρὸς τοῦτο, προεισιμάσασθαι δὲ μᾶλλον τὴν ἀρκοῦσαν χεῖρα, καὶ στρατιωτῶν ὄχλον συνενεγκεῖν, διὰ τὸ εἶναι δυνατὸν καὶ ἐμπειροπόλεμον καὶ τῶν ὅτι μάλιστα μαχηματώ-
των τὸν μακάριον Δαβίδ.

Καὶ ἔλαβεν ἡ γυνὴ καὶ διεπέτασε τὸ ἐπικάλυμμα κ. τ. λ.

XVII. 19.

Κυρίλλου. Οὐκοῦν κἂν δι' ἀνθρώπων ἔσθ' ὅτι συμβαίνει ἵνα χρη-
στά, μὴ ἐκείνοις μᾶλλον εὐχαριστῶμεν, ἀλλὰ θεῷ τῷ δι' αὐτῶν τὰ
θυμῆρη χαρισαμένῳ.

Καὶ Ἀχιτόφελ εἶδεν ὅτι οὐκ ἐγενήθη ἡ βουλή αὐτοῦ.

XVII. 23.

Κυρίλλου. Κεκράτηκε μὲν ἢ τοῦ Χουσί γνώμη· λυπηθεῖς δὲ πρὸς
τοῦτο λίαν ὁ Ἀχιτόφελ, βρόχω κατέλυσε τὸν βίον, αὐτὸς καθ' ἑαυ-
τοῦ δικαίαν ψῆφον ἔξενεγκών.

II. Reg.
XVIII. 30.

Καὶ ἔκλαυσε, καὶ οὕτως εἶπεν κ. τ. λ.

Κυρίλλου. Πεπολέμηκε μὲν Ἰῶ μακαρίῳ Δαβίδ ὁ Ἀβεσσαλώμ, καὶ ἀδοκίμῳ τὰ τῆς δυσμενείας ὄπλα κεκίνηκε κατὰ τοῦ φύσαντος ὁ κενίας· ἐάλω δὲ καὶ ἀπόλωλε· πλὴν οὐκ ἐπεγάννυτο παθόντι τὸν θάνατον ὁ πατήρ, ἀλλ' ἐξρήνησεν ὡς υἱόν.

B I B Λ Ο Σ Γ.

III. Reg.
II. 1.

Καὶ ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ πρεσβύτερος προβεβηκὸς ἡμέραις.

Κυρίλλου. Ἀφορήτους μὲν ἀγῶνας διενεγκόν, καλυμεγεθῆσας δὲ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀχείρωτος γερονῶς τοῖς ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ κενόκρατηκε γὰρ οὐκ ἀλλοφύλων μόνον, οὐδὲ τὰς τῶν αἰμοβόρων βαρβάρων ἐτρέφατο φάλαγγας, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν ἀνλαίροντας καὶ τοὺς τοῖς ἀνταιροῦσιν αὐτῷ συνασπίζοντας.

III. 1.

Καὶ ὅσους τῇ δούλῳ σου καρδίαν ἀκούειν καὶ διακρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ.

Κυρίλλου. Χρὴ γὰρ εἶναι σοφοὺς καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονας, τοὺς ἐθέλοντας δουλεύειν θεῷ, καὶ νῶ διεγηγεργμένους πρὸς τοὺς χραμένους, καὶ διαδιδράσκειν ἐθέλοντας τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύδωνα· ὥσπερ γὰρ τὰ πλοῖα πηδαλίῳ μὲν ὄντων αὐλοῖς, καὶ εὐθὺ φέρεται τοῦ σκοποῦ, καὶ τὰς τῶν κυμάτων διαφεύγει προσβολὰς, καὶ ἀγριαίνῃ ποτὲ κατ' αὐτῶν ἡ θάλασσα πηδαλίῳ δὲ οὐκ ὄντων, τῆδε κῆκεῖσε διαρρίπτεται ῥαδίως, καὶ καλαμεθύει ταῖς πλάναις, καὶ λίθοις καὶ πέτραις προσβάλλοντα συνθραύεται. οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ, ἀγαθαῖς μὲν φρεσὶ διοικουμένη, διαφεύζεται ῥαδίως τὸν χειμάζοντα σατανᾶν· ἀπράκτους δὲ οὕτως ἀποφαίνει καὶ τὰς τῶν ἐπιβουλεόντων αὐτῇ κακοεργίας· καρδία δὲ οὐκ ἔχουσα σοφίαν, χαλεπὸν ὑπομένει τὸ ναυάγιον.

III. 10.

Καὶ ἤρεσεν ἐνώπιον κυρίου κ. τ. λ.

Κυρίλλου. Καὶ ἤρεσε, φησὶν, ἐνώπιον κυρίου ὅτι ἠτήσατο Σολομῶν τὸ ῥῆμα τοῦτο· ἐπηρέθη μὲν οὐ μείριως, ἠξιώθη δὲ τοῦ χαρίσματος· κατένευσε γὰρ αὐτῷ πλουσιότατος ὢν ὁ τῶν ὄλων δεσπότης· ἐπινεύει γὰρ ὁ θεὸς προθύμως τοῖς αἰτοῦσι καλῶς. - Δῶρον γὰρ ἀληθῶς ἐξαιρετικὸν παρὰ θεοῦ σοφία τέ ἐστι καὶ σύνεσις· τοῖς οὕτω λαμπροῖς ξενίσις καὶ αἰδριέται καὶ αὐτῇ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις, καὶ ἰῶν ἀνω καὶ ἐν οὐρανοῖς πνευμάτων ἡ μακαρία πληθύς· τί γὰρ ἂν γένοιτο κτῆ-

μα ψυχῆς ἕτερον παρά τοῦτο; ἄρα χρυσὸς καὶ ἄργυρος; ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὅτι καὶ πρόσκαιρα ἐσὶ καὶ παραλυόμενα καὶ εὐαπόβλητα παντελῶς, καὶ οὐδὲν ὠφελεῖν ἰσχύοντα τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν κληῖμα δὴ οὖν τίμιόν τε καὶ ἐπέραστον ἀληθῶς τῇ ἀνθρώπου ψυχῇ σοφία καὶ γνῶσις, ἢ περὶ Θεοῦ δηλονότι.

Καὶ ἂ οὖν ἠτήσω δέδωκά σοι, καὶ πλοῦτεν κ. τ. λ.

III. Reg.
III. 13.

Κυρίλλου. Διδάσκων ἡμᾶς τίνα μὲν αἰτεῖν χρῆ, τίνα δὲ ὡς ἐν προσθήκης μέρει λαμβάνειν· αἰτήσαντι γὰρ καλῶς τὴν σοφίαν, μετὰ δοῦναι ταύτην, τᾶλλα πάντα προστέθεικεν· ἐπεὶπερ αὐτός ἐστιν ὁ ἐν εὐαγγελίοις εἰπών· ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Τεῦ εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς σου ἠνεωγμένους εἰς τὸν αἶον τεῦτεν.

VIII. 29.

Κυρίλλου. Καὶ ἕστωσαν, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοί σου, καὶ τὰ ὄρα σου ἠνεωγμένα· εἰ δὲ μορίων ἦτοι μελῶν ἢ θεία μέμνηται γραφὴ πρὸς ἡμᾶς λαλοῦσα περὶ τοῦ Θεοῦ, ἰστέον ὅτι ἐξ ὧν ἴσμεν τὲ καὶ πεφύκαμεν εἶναι πρὸς ἡμᾶς διαλέγεται· οὐ γὰρ ἦν ἐλέως ἡμᾶς νοεῖν δύνασθαι τὰ περὶ Θεοῦ· αἰτία τοίνυν καὶ πρόφασις ἀληθῶς τοῦ σωματικῶς περὶ Θεοῦ τοὺς πρὸς ἡμᾶς ποιεῖσθαι λόγους τὴν Θεόπνευστον γραφὴν, καὶ νοῦ καὶ γλώττης ἐν ἡμῖν ἢ πτωχεία· ἀρρήτα γὰρ παντελῶς τὰ περὶ αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἦν συνιέναι τι τῶν ἀναγκαίων δύνασθαι τοὺς ἐν ἀπλοῖς καὶ παχέσιν ἕνιαι σώμασιν, εἰ μὴ ἐν ἰάξει παραδείγματων ἰα εὐαίων δεχόμενοι μέλη, μόλις οὕτως ἀνιμεν εἰς ἐννοίας ἰσχνὰς ἰὰς περὶ Θεοῦ.

Ἢ δὲ βασίλισσα Σαβὰ κ. τ. λ.

X. 1

Κυρίλλου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν κατὰ Λουκᾶν. ⁽¹⁾ Γυνὴ βάρβαρος μακρῶν αὐτὴν εἰργόντων διαστημάτων, ὅκνου γέγονε κρείττων, οὐχ ἵνα χρημάτων ποιήσῃται συλλογὴν, ἀλλ' ἵνα ἀκούσῃ τὴν σοφίαν Σολομῶντος παραβολὰς λαλοῦντος καὶ αἰνίγματα, καὶ ἀνθρωπίνων ἠθῶν ὑπογράφοντος κάλλη τὲ καὶ ψόγους.

Τότε ἠκούσθη Σαλαμὼν ὑψηλὸν τῇ Χαρῶς εἰδώφ Μωάβ.

XI. 7.

Κυρίλλου. Καὶ τί ἂν γένοιτο τῶν οὕτως ἐκτόπων πλημμελημάτων τὸ δυσσυχδέστερον, τιμῆς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς ἓνα καὶ φύσει Θεὸν ἀξίωμα ἰαῖς ἰῶν δαιμονίων ἀπονέμειν ἀγγέλαις, μᾶλλον δὲ λίθοις ἀναπλάττειν καὶ ξύλοις, καὶ τούτοις οἰκοδομεῖν ναοὺς;

(1) Confer commentarium Cyrilli in Lucam cap. XI. 31. a nobis editum AA. class. T. X.

III. Reg.
XI. 9.

Καὶ ὤργισθη κύριος ἐπὶ Σολομῶν κ. τ. λ.

Κυρίλλου. Τί δὲ ἦν ἄρα τὸ ἐνταλθὲν αὐτῷ τε καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὸν νόμον ἀνδράσι μὴ κηδεύειν ἀλλογενέσιν; ἔφη γὰρ ὅτι τὴν θυγατέρα σου οὐ δάσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου ἀποστήσει γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεῖς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις· ἀμνημονήσας τοίνυν τῆς τοιαύτης ἐπιβολῆς, ταῖς τῶν ἀλλοφύλων συνεπλέκεις θυγατέρας· ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, δι' οὐδενὸς ἐποίησας λόγου τὴν δεθεῖσαν ἐντολήν, καλολιθύσας πρὸς ἀπόστασιν τοῖς τῶν ἀλλοφύλων λελάτρευκας θεοῖς, καὶ δούλην ἡμῖν τὴν κτίσιν οὖσαν εἰδώς, τὴν ἡμῖν καὶ μόνῃν προπεωδεσιάτην ἐκνεύμηκας αὐτῇ τιμὴν τε καὶ δόξαν, καὶ γὰρ τὴν σὴν διαβρόχῃ βασιλείαν, καὶ δάσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. Ἴν' ὁ πεποίηκας, μάθῃς ἐξ αὐτοῦ τοῦ συμβεβηκότος. - Ἐπειδὴ γὰρ ταῖς εἰς γυναῖκας ἐπιθυμίαις ἠτλιάμενος, καὶ τοι σοφὸς ἂν ἦεν ὁ Σολομῶν, μονονουχὶ καὶ ὅσον ἦκεν εἰπεῖν εἰς ἐγχειρημάτων δύναμιν, τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν διέβροχεν, εἰδάλους ἀνάπλων τὴν αὐτῷ μόνῳ προπεωδεσιάτην τιμὴν τε καὶ δόξαν· ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως διαβρόχῃναι θεὸς ἐπηκπεῖλει τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τοῖς ἴσοις ἀνὴλυπῶν, κατὰ τὸ ἐν προφήτῃ γεγραμμένον Ἰεζεκιήλ· καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλὴν σου.

XII. 28.

Καὶ ἐβουλεύσατο ὁ βασιλεὺς καὶ ἐπερεύθη καὶ ἐπίεισε ὅς τε δαμάλεις.

* cod. per-
sone.

Κυρίλλου. Ἠρόξενος * ὀλίθρου γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ Ἱεροβοάμ, τὸ ἀνθελέσθαι τὴν τῶν ἀνθρώπων βασιλείαν δεικνύς, καὶ ἀποφοιτῆσαι τοῦ βασιλεύεσθαι παρὰ θεοῦ διὰ προφητῶν· ἰδοὺ γὰρ ὁ Ἱεροβοάμ ἐμὲ τοῖν δεσπότην παράργισε καινοτομήσας δαμάλεις, καὶ τὸ ἐμὲν αὐταῖς ὀξίωμα περιθεῖς. Καὶ πάλιν. Ἐπενόησεν ἐν ἀρχαῖς Ἱεροβοάμ τὰς δαμάλεις, καὶ πληροῦν ἐκέλευσεν ἐπ' αὐταῖς τὰ νονομισμένα, τὴν τῷ θεῷ πρέπουσαν δόξαν τοῖς ἰδίοις εὐρέμασιν ἀνάπτων ὁ δαίλαιος, ἵν' ἔχοι μὲν αὐτὸς τὴν βασιλείαν ὀσφαλῶς· ἀποστερεῖ δὲ ὡσπερ τῶν ἰδίων θεόν.*.

* cod. per-
sone.* cod. per-
sone.

Καὶ ἀμπέλων εἰς ἦν τῷ Ναβουδαί.

Κυρίλλου. Ἀμπελῶνα νοεῖν τὸν Ἰσραὴλ Ἡσαΐας ἡμῖν ὑποτίθε-

* In vulgato quidem ordine est cap. XXI, sed in alex. vaticano est cap. XX. Ergo heic, ut alibi, sequebatur alexandrinus Cyrillus nostrum vat. id est alexandrinum textum. Sic etiam in subsequente fragmento.

ται· ἀλλ' οἱ τούτου ἡγούμενοι, ὧν φέρει τύπον ὁ Ἀχαάβ, ἐπεθύμουν αὐτὸν ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἔπειθον καταπροδοῦναι σφίσιν τὸν τοῦ πατρὸς ἐξαίρετον ἀμπελαῖνα, ἵνα καὶ εἰς κῆπον αὐτὸν λαχανίας μετασκευάσωσι, διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ ποτίζοντες αὐτὸν ἀναίροπῆν θολεράν· εἶτα τί δέδρακεν ἡ θεομίσητος Ἰεζάβελ, τούτέστιν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆ, ταῖς Ἰᾶν ἡγουμένων συνδραμοῦσα λύπαις; δόλω μέτεισι τὸν δίκαιον Ναβουθαί, τούτέστι τὸν ἐρχόμενον ⁽¹⁾ ἀνήρηται γὰρ συκοφαντούμενος ὁ Ἐμμανουήλ.

Θεὸς ὀρέων Θεὸς Ἰσραήλ.

III. Reg.
vat. XXI. 23.
vulg. XX. 23.

Κυρίλλου. Ὡς γὰρ ὅτι νενικήκασι οἱ ἐξ Ἰσραήλ, μόνοις τοῖς ὄρεσιν ἢ καὶ ἐν τοῖς βουνοῖς δυναμένου σώζειν Θεοῦ· ἠπτήμεθα δὲ οὖν φησιν, ὅτι θεὸς ὀρέων θεὸς Ἰσραήλ· εἰ δὲ δὴ γένοιτο συνελθεῖν εἰς μάχην ἐν πεδίοις ἐψιλωμένοις, περιεσόμεθα πάντως, ἀτονουήντος ἐν κοιλάσει τοῦ Θεοῦ Ἰσραήλ· ἐλληνικῆς δὲ ταῦτα φρενοβλαβείας ἐγκλήματα, καὶ τῶν οὐκ εἰδότην τὸν ἀληθῆ καὶ κατὰ φύσιν Θεὸν ἀδυροστομία δεινῆ οἰκοῦν ἡγανάκτει κατὰ τῶν ἀλλοφύλων καὶ σφόδρα εἰκότως ὁ πάντα ἰσχύων Θεός, ὅτι καὶ νικῶντες, ὡς ἔφη, τὸν Ἰσραήλ, τοῖς ἰδίοις Θεοῖς ἀνῆπτον τὰ χαριστήρια, ληροῦντες ᾤοντο καὶ αὐτοῦ κρατῆσαι Θεοῦ.

Καὶ εὕρισκει ἀνθρώπον ἄλλον, καὶ εἶπε· πάταξέν με.

XXI. 37.

Κυρίλλου. Ἀκούεις ὅπως ὁ πατάξαι τὸν προφήτην παραιτούμενος, ἐλεεινῶς ἀνῆρέθη, δεινῶς θηρίῳ περιπεσών; καὶ τοι πῶς οὐκ ἀληθὲς εἶπεῖν ὡς ἦν εὐλαβείας καρπὸς τὸ καταπαίειν μὴ ἀποτολμᾶν ἅγιον καὶ προφήτην· ἀλλ' ἐν λόγῳ κυρίου καὶ δυσδιάφυκτον ἐγκλημα γέγονεν παρακοή. - Οὕτως δυσδιάφυκτον ἐγκλημα τὸ ποιεῖν τι παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ἢ τὸ μὴ ἀμελητὶ ποιεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ προστατόμενα. - Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ὄκνου ἰεὶ δίχα καὶ μελλησμοῦ ἀποπεραίνεσθαι πρὸς ἡμῶν, ὅπερ ἂν ἀνδάνοι Θεῷ· τὸ δὲ ἕτερον τι παρὰ τοῦτο δρᾶν, ἢ καὶ ἐλέσθαι φρονεῖν, ὑπεροψίας ἐγκλημα φέρει· μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ ἐπιτιμᾶν ἐγνώκασι οἱ τοιοῖδε λοιπὸν, ὡς οὐκ ὕβρῶς ἔσθ' ὅτε βουλευσαμένῳ Θεῷ. ⁽²⁾

(1) Hanc etymologiam, sicut et aliorum vocabulorum, in latina nostra interpretatione explicavimus.

(2) Videmus heic excerpta varia et veluti abrupta, ex pleniore Cyrilli oratione.

ΒΙΒΛΟΣ Δ.

IV. Reg.
V. 20.

Καὶ οὖν ἔλαβες τὸ ἀργύριον κ. τ. λ.

Κυρίλλου. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἀγίοις εὐαγγελίοις φησὶ· μὴ βαστάσῃτε βαλάντιον μὴ δὲ πύραν ἢ ὑποδήματα, καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσασθε· χροὶ γὰρ εὐθεία ὁρμῆ ἐπὶ τὸ ἔργον χωρεῖν, καὶ μὴ δὲ εὐλογοῦντα ἀντευλογεῖν· ζημία γὰρ τῆς σπουδῆς ἢ πρὸς ἑτέρους ἀπόνευσις, καὶ τὸν τοῖς κηρύγμασι πρέποντα καιρὸν εἰκῆ δαπανῆν οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις πράγμασι, μὴ δὲ χαρίζεσθαι φιλίαις τὸν ἀνωφελῆ μελλησμόν.

AVII. 24.

Καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν Σαμαρείαν.

Κυρίλλου. Οὗτοι δὲ οὖν οἱ κληρονόμοι τὴν Σαμαρείαν κληρονομήσαντες γῆν, καὶ τέκνων που τάχα γεγόνασι πατέρες· καὶ τοῖς Ἰουδαίων ἔθελον προσενεύκασιν, τὰς τῶν λεόντων ἐφόδους κλινοῦσάντες· ἐξ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασάρ τε καὶ Ἀρβεσέσερ, ὃς καὶ ὠνόμασται βασιλεῖς· διὰ τοι τοῦτον καθηγεῖσθαι τὸ τηνικάδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ μετωκισθέντων ἐκ τῆς Περσῶν.

XVIII. 1.

Ἐβασίλευσεν Ἐζεκίας υἱὸς Ἀχαζ βασιλεὺς Ἰούδα.

Κυρίλλου. Προβέβηκε δὲ δόξης τὸ καὶ ὁμοῦ ἰσχύος εἰς τοῦτο, ὡς κατακρατῆσαι τῶν ἐθνῶν τῶν προσοικούντων τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μὴν καὶ δασμούς ἐπιθεῖναι πολλούς. Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἴτα πέπονθέ τι τῶν ἀνθρωπίνων ἀπὸ γὰρ τοι τῆς ἀγαν τρυφῆς, καὶ τῆ τῆς εὐκλείας ὑπεροχῆς νενικημένος, ἰσόπον τινα πεφρόνηκεν ὑψηλά, καὶ τῆ τῆς ὑπεροφίας νόσῳ κεκρατημένος, καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου κατεξανέστη νόμου· ἀτίθη γὰρ θεῖν καὶ τοῖς τῆς θείας ἱερωσύνης ἀρχήμασιν ἐαῖλον στεφανοῦν· ἐπεχείρησε γὰρ εἰς τὸν θεῖον εἰσελάσαι νεῶν· αὐτὸς δὲ δι' ἑαυτοῦ θυμῶν τῷ θεῷ καὶ πληροῦν ἐννόμως τὰ νενομισμένα· ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας λελέπρωται παραχρῆμα, καὶ ἦν ἀτιμώτατος· μιανὸς γὰρ κατὰ τὸν νόμον ὁ τῷ τῆς λέπρας πάθει κατισχημένος.

Exin in codice veneto multa adhuc erant Cyrilli fragmenta, quae quartum Regum librum illustrabant; sed quia haec in Ezechie regis historia versabantur, quam iisdem plerumque verbis habemus tum IV. Reg. cap. 18-20, tum etiam apud Isaiam cap. 36-39, hinc accidit ut Cyrillus explanato iam ab se Isaiam, pauca deinceps in commentariis ad hanc libri quarti Regum partem scripserit, quatenus nempe de Ezechie fastis sermo erat. Verumtamen catenae venetae auctor, Cyrilli

fragmenta ex Isaia ad Reges transtulit; quae ego, utpote iam in impressis ad Isaiam commentariis obvia, praetermittere debui; paucis illis exceptis quae in veneto codice nova adhuc esse videbantur. Porro in codicibus vaticanis vix aliquid huiusmodi reperiebam.

Πῶς ἐστὶν ὁ Θεὸς Αἰμάθ; κ. τ. λ. ὅτι ἐξείλαντο Σαμάρειαν ἐκ χειρὸς μου;

IV. Reg.
XVIII. 34.

Κυρίλλου. Ὡδήθη γὰρ ἴσως ὁ βάρβαρος ἔχων μετὰ τοῦ φρονήματος καὶ τὴν γλῶτταν, ὅτι καθ' ἓνα τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ἐστὶν ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ δεσπότης καὶ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ κύριος. ἔθος δὲ εἶναι τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεὸν κατακερτομεῖν ἕσθ' ὅτε τὴν τῶν ἀγίων ἐλπίδα καὶ ὅτι οὐκ ἂν ῥυσεῖεν παρὰ Θεοῦ λέγειν ἀπολομῆν. - Οὐκ ἠγνόησε δὲ ὅτι τοὺς μὲν ψευδωνύμους Θεοὺς αἱ ἀνθρώπων εἰργάσαντο χεῖρες· ὁ δὲ φύσει τε καὶ ἀληθῶς, ὑπ' οὐδενὸς πεποιήται, παρήγαγε δὲ μᾶλλον αὐτὸς εἰς ὑπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ. - Ἦλω οὖν Σαμάρεια, Θεοῦ συστελλόντος τὴν ἐπικουρίαν· καὶ, ὡς ἔφην φθᾶσας, κἂν μηδεὶς Ἰῶν παρ' Ἑλλησι λεγομένων Θεῶν σέσωκε Ἰὴν ἑαυτοῦ, τοῦτο πρὸς Θεὸν οὐδὲν, τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει ὄντα καὶ μέγαν· οἱ μὲν γὰρ ἐκ τέχνης ἀνθρωπίνης διέλαχον τὸ κἂν γοῦν ὀρᾶσθαι μόνον, ὁ δὲ κατεξουσιάζει τῶν ὅλων, τῶν δυνάμεων ὑπάρχων κύριος.

Διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

XIX. 1.

Κυρίλλου. Ὁρᾶς ὅπως ἀμελήσας τῶν καθ' ἑαυτὸν, λυπεῖται διὰ Θεὸν, καὶ ζητεῖ τὴν ἐκδίκησιν; διέρρηξε, φησὶ, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ περιεβάλετο σάκκον, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον κυρίου· καὶ ποία τίς ἦν ἡ πρόφασις τοῦ περιρρήγνυσθαι τὰ ἀμφία; ἔθος ἦν Ἰουδαίοις ⁽¹⁾ ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις τοῦτο δρᾶν· ὅπερ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὑπὸ Καϊάφα γεγενῆσθαι ἰστόρηται.

Ἐκασα τὸ μέγεθος τῆς κέθρου αὐτοῦ.

XIX. 23.

Κυρίλλου. Αὐτοῦ τίνος; τοῦ Λιβάνου, ἦτοι τῆς Ἰουδαίας ὕψος

(1) Confer Cyrilli editionem ad Isaiam p. 481-482, ubi Aubertus in sequentibus male scribit θαυμάζειν pro θαμιζειν, ut recte legitur in codice veneto. Multa profecto peccavit Aubertus in sua ingenti Cyrilli editione tum graece tum etiam latine, ne quid dicam de omissis multis aut imperfectis apud ipsum Cyrilli scriptis. In latina quidem interpretatione unum, exempli causa, sphalma notabo in commentariis ad Isaiam T. II. p. 133. ubi verba: ὅτι γὰρ ἐξ ἁγίου πνεύματος τὸ πανάγιον ἐκείνο διεπήρηντο σῶμα τὸ ἐνωθέν τῷ λόγῳ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; sic latine interpretatur: *illud enim sanctissimum (Christi) corpus ex Spiritu sancto e supernis verbo formatum esse, cui dubium esse poterit?* Atqui dicere Aubertus debuerat: *namque a sancto Spiritu sanctissimum illud corpus, Verbo unitum, fuisse formatum* etc. Nimirum is ἄνωθεν pro ἐνωθέν, sibi nescio qua mentis aberratione confinxit, et sensum reddidit falsum atque eutyechianum. Tum p. 408., ut hoc obiter etiam dicam, perperam habet ἐμβαρύνεται pro recto ἐναβρύνεται, ut est in cod. ven.

δὲ κέντρον τὴν παρ' αὐτοῖς βασιλείαν φησί. - Ἐμελλε γὰρ τῆς Ἐζε-
κίου βασιλείας εἰς ὕψος αἵρεσθαι τὰ αὐχήματα.

IV. 112.
XIX. 28.

Καὶ θύσω, φησί, τὰ ἄγκιστρά μου ἐν ταῖς μυκτῆραι σου, καὶ χαλινὸν ἐν ταῖς χεῖλεσί σου.

Κυρίλλου. Πρὸς τὸ μὴ ἰοιαῦτα φθέγγεσθαι Ἰολμᾶν· πλὴν εἰ καὶ
μὴ συναπύλαυσε τῷ πλήθει διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, δι' ἣν καὶ Φα-
ραὼ τῶν λοιπῶν αἰγυπτίων κολαζομένων θεωρὸς ἐφυλάττετο, ὅμως
γουν τοὺς αὐτοῦ παῖδας εὗρεν ἑαυτοῦ φονέας, ἐπὶ τῆς αἰκείας γενό-
μενος γῆς.

XIX. 31.

Καὶ ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμέ.

Κυρίλλου. Τοῦτο γὰρ θεῶ ὄντι πρέπει διὸ ἰαῦτα πράξω δι' ἐμέ,
ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἀξίους εἶναι τοὺς βοηθουμένους.

XIX. 35.

Καὶ ἐξῆλθεν ἄγγελος κυρίου, καὶ ἐπάταξεν ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν Ἀσσυρίων ῥπέ χιλιάδας.

Κυρίλλου. Καὶ λέλυται μὲν ὁ πόλεμος, φεύγουσι δὲ μετὰ τῶν
κινδύνων αἱ ἀπειλαί· ὡς ἐντεῦθεν τοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκήτορας ἐπὶ
τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ μεγάλα χαίροντας λέγειν· ἔστρεψας τὸν
κοπέλιόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί· ὅρα ἰδὼν πραγμάτων ἴην ἀνιστροφὴν νόη-
σον ἀκριβῶς ὃ λέγει ἔστρεψας τὸν κοπέλιόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί· μέγας
ἦν ὁ κοπέλιος διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολεμούντων· μεγάλη γέγονεν ἡ χαρὰ
διὰ τὸ πλῆθος τῶν πεπτωκότων.

IRENAEI ET THEOPHILI ALEXANDRINI FRAGMENTA.

Ut percepti a me fructus ex codice veneto notitiam absolvam, subtexam heic Irenaei lugdunensis fragmenta duo, Theophilique alexandrini (qui Cyrilli avunculus praecessorque in episcopatu fuit) fragmenta totidem, quae neque in catenae lipsiensis libro, neque in Irenaei apud Massuetum editorem reliquiis, neque in Theophili scriptis a Gallandio B. P. P. T. VII. collectis, impressa reperi. Erant et alia duo in veneta catena Irenaei fragmenta; sed prius quidem ad I. Reg. XII. 3. f. 34. cognovi editum a Combefisio, ex parisiaca catena, in Auctario novissimo p. 299; unde in Massueti editionem transiit T. I. p. 263. Desunt tamen utroque in libro vocabula duo, quae nunc ex ven. cat. supplebo. In editione enim legitur Παῦλος ἀπελογεῖτο Κορινθίοις. At in cat. ven. Παῦλος ἀπόστολος ἐκ συνειδότος ἀπελογεῖτο Κορινθίοις. Quae vocabula reapse legebat priscus Irenaei latinus interpres, qui scribit: Paulus apostolus quum esset bonae conscientiae, dicebat ad Corinthios. Alterum ad IV. Reg. VI. 5. f. 221. b. dixit quidem ineditum Mingarelius impressitque in not. ad Didym. de Trin. p. 266; reapse tamen iam antea lucem aspexerat apud Combefisium op. cit. p. 299-300, nec non in Massueti editione T. I. p. 347. Ergo his omissis, duo mihi reliqua sunt (nisi forte pari ac Mingarelius errore vagor) nondum vulgata, illisque item paucis addenda, quae in tomo VII. Script. vet. protuli.

Ad IV. Reg. V. 14. Cod. f. 220. b.

Εἰρηναίου.

Καὶ ἐβαπτίσαστο, φησὶν, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπτάκις. Οὐ μάτην πάλαι Νεεμάν¹ λεπρὸς ὢν βαπτισθεὶς ἐκαθαίρετο, ἀλλ' εἰς ἔνδειξιν ἡμετέραν, οἱ λεπροὶ ὄντες ἐν ταῖς ἀμαρτίαις, διὰ τοῦ ἁγίου ὕδατος, καὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐπικλήσεως, καθαρὶζόμεθα τῶν παλαιῶν παραπτωμάτων, ὡς παιδιά νεόγονα πνευματικῶς ἀναγεννώμενοι, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἔφη· εἰ μὴ τις ἀναγεννηθῆ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (1).

Ad IV. Reg. XIII. 21. alterum hoc legebam fragmentum f. 239.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδουνηνῶν.

Εἰ τὸ Ἐλισσαίου σῶμα νεκρωθὲν νεκρὸν ἤγειρε, πόσω μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ¹¹ τὰ νεκρὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ζωοποιήσας, ἄξει ἐπὶ τὴν κρίσιν (2);

THEOPHILI.

Ad II. Reg. XIII. 11. ubi de Amnone et Thamara, sic in codice f. 103. b. legebam.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας. Καὶ χρωμα τῇ κακίᾳ δημιουργήσας, φθορεὺς¹ αὐτῇ βίαιος γέγονεν, εὐγενῆ κόρην παρανόμῳ μίξει μιάνας· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι μὴ τεμνόμεναι, εἰς ἀτοπωτάτην ἀναίδειαν ἤκουσιν.

Ad II. Reg. XXIV. 11. haec habentur in codice f. 136.

Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας. Καὶ λόγος κυρίου, φησὶν, ἐγένετο πρὸς Γὰδ προφήτην, ἵνα μὴ ἐτέρων ἀμαρτημάτων πρόφασις ἢ τούτου γίνῃται συγνώμη· εἰσελθὼν πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα Δαβὶδ Γὰδ ὁ προφήτης, ἄπερ αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐχρημάτισε μετεδίδου λέγων· ἐκλεξαι σεαυτῷ γενέσθαι ἢ ἔτη τρία λιμοῦ ἐν τῇ γῆ σου, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα, τοῦ αὐτοῦ. Ἐξελέξατο ἑαυτῷ Δαβὶδ τὸν θάνατον· ὡς ἂν αὐτὸς μὲν διὰ τοῦτο παιδεύοιτο, μὴ πλήθει στρατεύματος, ἀλλὰ προνοία θεοῦ θαρρῆϊν· ὁ δὲ λαὸς ἐπιγνοίη, μηδαμοῦ τὰ τῆς νίκης ἐπιγράφειν ἑαυτῷ τῶν μετὰ ταῦτα γνωσθησομένων, ἐξ ὧν ὑπέστη Δαβὶδ, ἔργον προνοίας εἶναι τὰ κατορθώματα.

Inter plurimos patres, quibus veneta catena contextitur, eminet propemodum multitudine fragmentorum Severus patriarcha antiochenus; ex quo tamen ob temporis angustias nihil tum exscripsi; titulos tantummodo citatorum eius librorum mihi adnotavi, quibus illi cumulantur quos T. IX. Script. vet. p. ult. scripsi. Sunt ergo hi.

Σεβήρου ἐπισκόπου (alibi in cod. ἀρχιεπισκόπου) Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Φώτιον καὶ Ἀνδρέαν πρεσβύτερον ἐπιστολῆς. *Cod. ven. f. 30. b.*

Ἄπὸ λόγου πβ'. *Alibi in cod. ἀπὸ λόγου μέ', μί', ρέ'. Ibidem.*

(1) Animadvertamus Irenaei apostolici patris doctrinam de necessitate efficaciaque baptismi.

(2) En resurrectionis universae carnis extremique iudicii dogma, saepe et alibi ab Irenaeo adfirmatum.

- Ἐκ τῆς πρὸς Βοστρηνοῦς ἐπιστολῆς *f.* 38. *b.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Ἀμμώνιον πρεσβύτερον ἐπιστολῆς *f.* 44.
 Ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντῖνον ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς *f.* 57. *Item f.* 194, *nec nota in catena vat. f.* 239. *b.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστάσιον ὕπατον ἐπιστολῆς *f.* 66.
 Ἐκ τῆς πρὸς ἐπισκόπους ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς *f.* 79. *b.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Λύξωνα ἐπιστολῆς *f.* 81. *b.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἀρχιεπίσκοπον ἐπιστολῆς *f.* 97.
 Ἐκ τῆς πρὸς Ἰσίδωρον κόμητα ἐπιστολῆς *f.* 103. *b.*
 Ἐν ὑπακοῇ εἰς τοὺς μάρτυρας *f.* 132. *b.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Μισαῆλ διάκονον ἐπιστολῆς *f.* 187.
 Ἐκ τῆς πρὸς Σέργιον ἐπιστολῆς *f.* 211.
 Ἐξ ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Ἀρχέλαον. *Ibidem.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Καισάριον (*in vat. B. f.* 496. *Καισαρεϊάν παῖρικὴν*) ἐπιστολῆς *f.* 221.
 Ἐκ τῆς πρὸς Ἀντώνιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς. *Cat. vat. in pent. f.* 230. *b.*
 Ἐκ τῆς πρὸς Εὐφύμιον ἐπιστολῆς. *Cat. vat. B. in psal. f.* 386. *b.*

In eodem codice ven. f. 205. *ad III. Reg. XXII. 19, ubi de Michaeae visione verba fiunt, prolixum fragmentum scribitur sub titulo Θεοδωρήτου ἐκ τοῦ γ' λόγου τοῦ κατὰ Μανιχαίων. Theodoretī ex tertio libro contra Manichaeos, quod certe esset incognitum Theodoretī opus; verumtamen hoc idem prorsus fragmentum vidī editum in catena lipsiensi ad praedictum bibliorum locum sub Procopii nomine. Sane Procopium confecisse catenas scimus, et quidem aliquas continuato sermone, suppressisque auctorum variorum nominibus. Nihil ergo obstat, quominus Procopius a Theodoretō hunc locum sumpserit; quamquam ego in hoc dubio nihil definio. — Obiter quoque dicam vidisse me in Marciana bibliotheca Theodori lectoris codicem, cuius iam feci mentionem Script. vet. T. X. p. 37. Nihil vero est aliud Theodori illud opus, quam summarium scitusque contextus trium historicorum Socratis, Sozomeni, ac Theodoretī, in eodem argumento versantium, quorum cognitos fines Theodorus non excedit. Propositum quippe ipsi fuit ex tribus auctoribus unam facere historiam, vitatis rerum repetitionibus. Profecto haud foret inutilis Theodori editio, ad unicum continuumque historiae corpus sic redacta, insuperque ob varias notae optima quibus abundat lectiones. Certe Theodori consilium, ita illos historicos breviandi, mihi optimum fuisse videtur.*

SANCTI BASILII MAGNI EPISTOLA.

Venio nunc ad magni Basilii epistolam, ex prisco codice veneto LXI. f. 324. *a me item exscriptam, quae olim clarissimis quoque viris Marcianae bibliothecae descriptoribus Zannetio atque Morellio inedita visa est; atque utrum sit alicubi postremis his annis edita, mihi non constat, sed certe in plenissima Garnerii editione desideratur. Ea scribitur ad Urbicium monachum, ad quem aliae duae Basilii epistolae extant, nempe 123. et 262, in garneriana editione. Argumentum titulusque est, de continentia. Neque vero scriptum hoc basilianum diutius ego celandum arbitror, praesertim quia Suidas ac Photius nihil praestantius aut epistolari characteri accommodatius Basilii epistolis esse iudicarunt.*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΠΡΟΣ ΟΥΡΒΙΚΙΟΝ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ ΠΕΡΙ ΕΓΚΡΑΤΕΙΑΣ.

Καλῶς ποιεῖς, ὄρους ἡμῖν εὐθεῖς ὀρίζων, ἵνα μὴ μόνον ἐγκράτειαν ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς· ἔστιν οὖν ὁ καρπὸς αὐτῆς, Θεοῦ μετουσία· τὸ γὰρ μὴ φθειρεσθαι, Θεοῦ μετέχειν ἔστιν· ὡσπερ τὸ φθειρεσθαι, βίου μετουσία· ἐγκράτεια γὰρ ἔστιν σώματος ἀρνησις, καὶ ὁμολογία πρὸς θεόν· ἀποβαίνει * τοῦ θνητοῦ παντός, ὡσπερ σῶμα ἔχουσα τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ θεῷ μίσγεσθαι ποιεῖ, οὔτε ζῆλον ἔχουσα οὔτε φθόνον· ὁ γὰρ ἐρῶν σώματος, ἐτέρῳ διαφθορεῖται· ὁ δὲ μὴ κομισάμενος εἰς καρδίαν τῆς φθορᾶς τὴν νόσον, ἔρρωται λοιπὸν πόνῳ παντὶ, καίπερ ἀποθανὼν μὲν τῷ σώματι, ζῶν δὲ τῇ ἀφθαρσίᾳ· καὶ μοι τελείως καταμανθάνοντι, ἐγκράτεια δοκεῖ ὁ Θεὸς εἶναι, ὅτι μηδενὸς ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ πάντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὐδενὸς ὀρέγεται, οὐδὲ ἔχει πάθος περὶ τοὺς ὀφθαλμούς, οὐδὲ περὶ τὰ ὄπτα· ἀλλὰ ἀνευθεῖς ὢν, πλήρης δι' ὅλου ἔστιν ἐπιθυμία, νόσος ἔστι ψυχῆς· υἰγεία δὲ, ἐγκράτεια· οὐ μόνον δὲ περὶ ἐν εἶδος τὴν ἐγκράτειαν δεῖ ὄρᾶν, οἷον ἔνεκεν ἀφροδισίων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐπιθυμεῖ ἢ ψυχὴ κακῶς, οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις· γίνεται φθόνος διὰ χρυσίον, καὶ ἀδικήματα μυρία δι' ἐτέρας ἐπιθυμίας· καὶ τὸ μὴ μεθύειν, ἐγκράτειά ἐστιν· καὶ τὸ μὴ διαρρήγνυσθαι ὑπερεμπιπλάμενον ** καὶ τὸ κρατεῖν τοῦ σώματος, ἐγκράτειά ἐστιν· καὶ τὸ κυριεύειν λογισμῶν πονηρῶν, ποσάκις ἐτάραξεν ψυχὴν ἔννοια, οὐκ ἀγαθὴ οὔσα οὔτε ἀληθὴς, καὶ καρδίαν ἐμέρισεν εἰς πολλὰ φροντίζειν κενῶς· πάντως ἐλευθεροῖ ἢ ἐγκράτεια, ἅμα θεραπεύουσα καὶ δύναμις οὔσα· οὐ γὰρ διδάσκει σωφροσύνην, ἀλλὰ παρέχει χάρις ἔστιν Θεοῦ ἐγκράτεια· Ἰησοῦς ἐγκράτεια ἐφάνη, καὶ γῆ καὶ θαλάσση κοῦφος γενόμενος· οὔτε γὰρ γῆ ἐβάστασεν αὐτὸν, οὔτε πελάγη, ἀλλ' ὡσπερ ἐπάτησεν θάλασσαν, οὕτως οὐκ ἐβάρησεν τὴν γῆν· εἰ γὰρ ἐκ τοῦ φθειρεσθαι τὸ ἀποθανεῖν, ἐκ δὲ τοῦ φθορὰν μὴ ἔχειν, τὸ μὴ ἀποθανεῖν, θεότητα ὁ Ἰησοῦς εἰργάζετο, οὐ θνητότητα· ἥσθιεν καὶ ἔπινεν ἰδίως, οὐκ ἀποδιδούς τὰ βρώματα· τοσαύτῃ ἐν αὐτῷ ἢ ἐγκράτεια δύναμις ἦν, ὥστε μὴ φθαρεῖν τὴν τροφὴν ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ τὸ φθειρεσθαι αὐτὸς οὐκ εἶχεν· ὀλίγον τί ἐν ἡμῖν ἐὰν ἢ ἐγκράτεια, ἀνώτεροι ἀπάντων ἐσμέν· καὶ γὰρ ἀγγέλους ἠκούσαμεν ἀκρατεῖς γεγονέναι κατασπασθέντας οὐρανοῦ δι' ἐπιθυμίαν· ἐάλωσαν γὰρ, οὐχὶ κατέβησαν· τί γὰρ ἔπραττεν ἐκεῖ αὕτη ἢ νόσος, εἰ μή τις ἐκεῖ τοιοῦτος ὀφθαλμὸς ἦν; διὰ τοῦτο ἔφην ὀλίγον ἐγκράτειαν ἐὰν ἔχωμεν, καὶ τοῦ βίου μὴ ἐρασθῶμεν, ἀλλ' αἰώνων τῶν ἀνωτέρων, ἐκεῖ εὐρεθησόμεθα ὅπου ἀναπέμψομεν τὸν νοῦν· δοκεῖ γὰρ ὀφθαλμὸν εἶναι τοῦτον τὸν τὰ ἀφανῆ ἰδεῖν δυνάμενον· καὶ γὰρ λέγεται, νοῦς ὄρα, καὶ νοῦς ἀκούει· ταῦτα σοι ὀλίγα δοκοῦντα, πολλὰ γέγραφα· ὅτι ἐκάστη λέξις, νοῦς ἔστιν· καὶ οἶδα ὅτι ἀναγνοὺς αἰσθήσῃ.

* cod. 1. manu

** 1. manu
πιμπ.

Postquam Cyrilli in psalmos explanationem ex undecim vaticanis codicibus edideram, ecce duodecimus in manus meas incidit vat. codex, catenam pariter ad psalmos continens Patrum, inter quos Cyrillus rarior quidem est, sed tamen a me non praetermittendus. Huius itaque codicis cyrilliana fragmenta partim congruere comperi cum iam a me editis; id est ad Ps. IX. 3; XXX. 20; XXXVI. 18; XLI. 9; XLIII. 5. et 13; XLV. 5; LXXV. 5; LXXXVIII. 21. 37. 39. 51. Partim tamen in codice adhuc nova erant, utpote in aliis minime descripta, quae heic subiungere necesse est. Hunc autem duodecimum codicem littera M designabo.

Ps. XXIV. 21. Ὅτι ὑπέμεινά σε κύριε.

Cod. M. 1. 38. b.

Κυρίλλου. Ἀντὶ τοῦ προσεδόκησα, βοηθὸν ἔσσεσθαι μοι δηλαδή· δέχεταί γὰρ οὕτω τὴν λέξιν ἢ θεία γραφή.

Ps. XXXIV. 13. Ἡ προσευχή μου εἰς κόλπον μου ἀπιστραφήσεται.

Κυρίλλου. Ἀντὶ τοῦ προσευχόμενος ἐδεχόμεν παρὰ τοῦ θεοῦ τὰς αἰτήσεις, καὶ τὸν κόλπον μου ἐπλήρουν· τοῦτο σημαντικὸν ἂν εἴη τοῦ ἐναπομείναι ἐκείνους τῇ ἀμαρτίᾳ· οὐδὲν γὰρ ὠφελήθησαν φησὶ, τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀνοίας τὴν προσευχὴν ὥσπερ εἰς ἑαυτὸν ἐπανακάμψαι ποιήσαντες.

Ps. LVII. 9. Ὡσεὶ κηρὸς ὁ τακεῖς ἀνταναιρεθήσονται.

M. f. 95.

Κυρίλλου. Δίλην δὲ κηροῦ κυρὶ πελάζοντος καὶ τικρομένου, διαλυθήσονται, καὶ τῆς ζωῆς στερηθήσονται· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον.

Ps. LXIV. 10. Ὅτι οὕτως ἡ ἔταιμασία.

M. f. 105.

Κυρίλλου. Οὕτως προνοήσιμώτατα καὶ θεοπρεπῶς· ἐντεῦθεν δηλονότι πρόβησις μελλόντων, καὶ οὐ γεγεννημένων διήγησις.

Ps. LXXI. 7. Ἐως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη.

M. f. 120.

Κυρίλλου. Ἐπιθήρει ὅπως οὐκ εἶπεν ἀναιρεῖσθαι, ἀλλ' ἀνταναιρεῖσθαι τὴν σελήνην· ὡς γὰρ ἤδη ἀνελὼν τὸν ἄνθρωπον, ἀνταναιρεῖται ὁ διάβολος.

Ps. LXXII. 24. Ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με.

M. f. 124

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἐργάτης ἐπὶ τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι καυχόμενος ἔλεγεν ἐκράτησας κ. τ. λ. τοῦτέστι φύλακά με πῶν σῶν κατέστησας θελημάτων, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας μέγα καὶ ἐξαίρετον ἀποφαίνων ὁ τῶν ὄλων θεὸς οἷονεὶ πῶς ἀναφωνεῖ καὶ φησὶ· τί γὰρ μοι ὑπάρχει κ. τ. λ.

Ps. LXXIX. 6. Πιεῖς ἡμᾶς ἐν δάκρυον ἐν μέτρῳ.

M. f. 142.

Κυρίλλου. Ὀδυρόμενοὶ καὶ στένοντες μεταλαλθάνομεν τῆς ἀναγκαίας· τοῦτο δὲ πεποίνκας ἀντιμετρήσας ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν τὴν τιμωρίαν.

Ps. LXXIX. 15. Ἐπίστρεψον δὴ καὶ ἐπίβλεψον.

M. f. 143.

Κυρίλλου. Παῦσον τὴν ἀποστρεφὴν ἐπιμελέθητι τῆς κεχερωσμένης, καθεὶς ἐπ' αὐτῇ τὸν νοήτον υἱετόν· περίβαλε καθάπερ τινὶ φραγμαῖ δύναμει λογικαῖς καὶ τῇ σαυτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι κατάρτισαι, ἢ ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου· δεξιὰ δὲ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός· δι' αὐτοῦ γὰρ ὡς διὰ χειρὸς τὰ πάντα ἐργάζεται· τότε γὰρ ἡ ἐμπευρισμένη ἀναβλαστήσει καὶ ἀναβιώσεται καὶ ἀλαθούς ἐκδώσει καρπούς· οἱ γὰρ ἐμπυρίσαντες αὐτὴν ἀπολοῦνται πρόσωπον δὲ θεοῦ

ὁ υἱός· εἰκὼν γάρ ἐστι καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τε-
θεάμεθα τὸν πατέρα.

Ps. LXXXVIII. 45. Κατέλυσας ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτόν.

Κυρίλλου. Τὸ κατέλυσας, ἀντὶ τοῦ κατήνεγκας· τὸ γὰρ λυόμενον κατὰφέ-
ρεται· κατήνεγκας τοίνυν ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτοῦ, τοῦτέστι ἀπὸ τοῦ πιστεύεσθαι
ὅτι καθαρὸς ἐστίν· ὑπενόηθη γὰρ εἶναι πονηρὸς, καὶ ὡς ἀμαρτωλὸς κατέκοιθη.

M. I. 159

v. 50. Ἀρχαῖα ἐλέη usque ad ἡ σωτηρία. Apud Corderium datur id frag-
mentum Athanasio, sed in codice vatic. Cyrillo.

M. I. 160

Ps. XCIX. 3. Γινώτε ὅτι κύριος αὐτός ἐστιν ὁ Θεός.

Κυρίλλου. Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ τῷ ἰδίῳ αἵματι πᾶσαν λυτρωσάμενος
τὴν γῆν· αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τοῦ ἡμετέρου ποιήματος δημιουργός· οὐ γὰρ αὐ-
τομάτως συνέστημεν, ἀλλὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔργον ἐσμέν· διὸ καὶ λαὸς αὐ-
τοῦ, καὶ πρόβατα αὐτοῦ τυγχάνομεν· εἶη δὲ λαὸς ὁ λογικωτέραν τάξιν ἐπέ-
χων· πρόβατα δὲ οἱ μὴ τοσαύτην ἔχοντες διάκρισιν, μηδὲ πειραν τῶν θείων
λογίων, κατὰ τὸ, ἐπλανήθησαν ὡς πρόβατον ἀπολωλός.

M. I. 170

*Denique admoneo, longum illud psalmi tertii prohemium, quod Felekmannus
edidit olim inter Athanasii supplementa, in codice A. f. 14-16. dici Ἀθανασίου
καὶ Κυρίλλου; ideoque in explanatione quoque hac cyrilliana pari iure posse, si
libuerit, collocari.*

*In catena vat. H. f. 409. b. ad Ps. XCII. 1. hoc reperiēbam Theophili
fragmentum, quod apud Corderium non legitur.*

Τοῦ ἁγίου Θεοφίλου. Ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐπειδὴ
γὰρ ἔλαβεν φθαρτὸν σῶμα, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, ἀναστήσας αὐτὸ οὐ φθαρ-
τὸν, ἀλλ' ἀφθαρτὸν· ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἔλαβε γὰρ
ἀναστήσας πάλιν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπαγγελίαν· λύσατε τὸν
νατὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ὁ ἥγειρε τοίνυν, ἐνεδύσατο
σῶμα· ἔλεγε γάρ· οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις
τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ἔτι δὲ καὶ ἡ σὰρξ μου κατὰσκηνώσει ἐπ' ἐλ-
πίδι· ἀναστὰς, ἐν τῷ μνήματι οὐκ ἔμεινεν· ἀλλὰ καὶ μείνας ἐν τῷ μνήματι,
οὐκ οἶδεν διαφθοράν· οὐκ ἐκράτησεν αὐτοῦ ἡ διαφθορά· ὁ ἀφθαρτος λόγος τὸ
φθαρτὸν ἀνέστησε σῶμα εἰς ἀφθαρσίαν.

ΤΟΥ ἁΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ.

Ἐκ τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ἀπόδειξις διὰ τῶν ἀρχῆθεν γεγεννημένων
θείων χρησμῶν τοῖς θεσπέσις πατριάρχαις περὶ τῆς ἀμείψεως
καὶ μεταθέσεως τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνῶν.

Ἡ τοῦ Ἀβραὰμ ἀντονομασία κατέληπται σημαίνουσα τὸν τριαδικὸν ἀριθ-
μὸν τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων· ἐπεὶ γὰρ Ἀβραὰμ ὠνομάσθη ὁ θεσπέσιος πα-

τριαρχίας. Ἀβραὰμ ἀπὸνομάσθη Θεός, εἰ μὲν τις ἔλοιτο διερμηνεύσαι τοῦτι, τοῦ ὀνόματος τὸ προκαταρκτικὸν στοιχεῖον τὸ α΄ ἄγων μετὰ τοῦ συνημμένου καὶ συμπελάζοντος αὐτῷ, τοῦ β΄ φημί, πάντως εὐρήσει καθ' ὑπερβιβασμὸν τοῦ μετὰ τὸ ρ΄ α΄, σημαῖνον πατήρ· τὸ γὰρ ἀβὰ, πατήρ ἐρμηνεύεται δήπουθεν· εἰ δέ γε πάλιν διηρημένως τὸ δεύτερον τῇ θέσει στοιχεῖον, λέγω δὴ τὸ β΄, μετὰ τοῦ συνημμένου καὶ συμπελάζοντος αὐτῷ ρ΄ διασαφῆσαι θελήσει, πάλιν εὐρήσει καθ' ὑπερβιβασμὸν ὡσαύτως τοῦ αὐτοῦ α΄, σημαῖνον υἱός· τὸ γὰρ βὰρ, υἱός ἐρμηνεύεται δήπουθεν· εἰ δὲ τὸ τελικὸν στοιχεῖον, λέγω δὴ τὸ μ΄, μετὰ τοῦ συνημμένου καὶ συμπελάζοντος αὐτῷ προσαναγκῶσαι καὶ διασαφῆσαι βουληθείη, πάλιν ἀνθυποστρόφως εὐρήσει κατὰ σύλληψιν τοῦ αὐτοῦ ρ΄, σημαῖνον ὕψιστος· ἐρμηνεύεται γὰρ διλονότι τὸ μὰρ, ὕψιστος· ὅπερ τοῦ παναγίου πνεύματος αἰνίσσεται τὴν ὑπόστασιν· θεὸν αὐτὸν πεφυκέναι καὶ εἶναι περιφραστικῆς ἡμᾶς διδασκούσης τῆς λέξεως· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ὁ ὕψιστος πέφυκεν, ἀλλ' ἢ πάντως κατὰ φύσιν θεός· ταύτης οὖν ὑπὸ θεοῦ τῷ πατριάρχῃ δοθείσης ἀντινομασίας, εὐρήται σαφῶς προγεγραμμένον τὸ καὶ προδηλωμένον καὶ τὸ τῆς ἀγίας τριάδος ἀπορρήτοτάτον καὶ μυστικώτατον δόγμα, σαφῶς ἐξ ὀνόματος πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐμφαινούσης καὶ σημαίνουσης καὶ μυσταγωγούσης τῆς τοῦ Ἀβραὰμ προσηγορίας, κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἐπὶ τῆς θεολογίας ἀριδηλοτάτην ὀνομασίαν καὶ ἀπαρίθμησιν καὶ παράδοσιν.

Sancti Cyrilli ad acta apostolica in vaticanis codicibus quatuordecim fragmenta inveneram, quae Oecumenii editio non habet, sed ea tamen his annis vulgata cognovi in catena Oxonii edita, uno excepto quod ego sumo ex catena ms. Nicetae, non Serrarum, sed Naupacti episcopi, nempe ad cap. VII. 47.

Σκληρῶν δὲ ἠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον· ἀλλ' οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήταις κατῆς κατοικεῖ.

Cod. f. 260.

Κυρίλλου. Ἀνεδείματο μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν διαβόητον ἐκεῖνον νεῶν ὁ σοφώτατος Σολομών· ἐπελάνυτο δὲ λίαν αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, ὥροντό τε ὅτι κατώκησεν ἐν αὐτῷ περιειλημμένος ὁ τῶν ὅλων Θεός· βραδεῖς γὰρ αἰέ πως εἰς σύνεσιν καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ἀνεπιστήμονες· οἳ γε καὶ θεοῦ πόλιν οἰκθέντες τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν αὐτῇ δὲ καὶ μόνη διετρίνοντο * κατ'οικεῖν αὐτὸν, διὰ τοι τοῦ λέγεσθαι διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ· δεδοξασμένα ἐλάλησεν περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ· σμικρὰ τοι γαροῦν δοξάζοντος ἐλέγχει θεός, καὶ φησί· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, θρόνον ἔχοντι τὸν οὐρανὸν, ὑποπόδιον τὴν γῆν;

* Cod. περιειλημμένος.

EX THEODORO MOPSUESTIAE EPISCOPO

PSALMI LIV. ARGUMENTUM.

Theodori mopsuesteni prolixum argumentum in psalmum 45, in quo Iudaeorum historia a temporibus captivitatis usque ad Antiochum illustrem et Oniae fugam in Aegyptum summam attingebatur, extitisse ms. apud anglum Galaeum, narrant Cavaeus atque Fabricius, ubi de scriptis doctissimi Mopsuesteni pro ipsorum instituto agunt. Ecce autem ego quoque id argumentum in vaticana ad psalterium catena nactus sum, in codice inquam B. f. 211-212. Simul tamen comperi, errore typographico scribi apud praedictos auctores 45, pro 54, perversis nempe numeratibus notis: nam re quidem vera hoc argumentum non 45, sed 54. psalmi est; quod ne diutius lateat, typis sine mora imprimere decrevi. Nobile quippe fragmentum est, inter plurima quae auctoris huius vulganda mihi supersunt: nec tam merito historico, utpote in re pervulgata, commendatur, quam quia hinc denuo cognoscimus, quomodo famigeratus ss. bibliorum interpret Theodorus ab historia veteris testamenti, ad res novi foederis, atque ad vaticinia de Christo transire solitus fuerit: quam rem in eius integro etiam ad XII. prophetas minores commentario, quem nos olim edidimus Script. vet. T. VI, observare non semel licuit.

Θεοδώρου. Τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες [οἱ Ἰουδαῖοι] τῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ παραδόξως τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει, κατέσκευασαν μὲν τὸν ναὸν καὶ οἰκίαν πάλιν ὄκησαν Ἰὴν ἀπειλήφει δὲ καὶ ἡ πόλις τὸν οἰκεῖον ἀπάντα κόσμον, ἀλλὰ καὶ βαθείας ἀπήλαυον τῆς εἰρήνης· καὶ δὴ τοῦ χρόνου παραβαίνοντος, ἀρχιερεὺς τοῦ ἔθνους γεγένῆται Ὀνίας ἀνὴρ δικαιοτάτος καὶ εὐσεβέστατος· τότε δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔθνους ἐμπεισιτεῦθαι συνέβαινε τῇ τοίνυν ἐπιστάσει τοῦ Ὀνίου, μετὰ πάσης ἀκριβείας τῶν νομίμων φυλαττομένων, καὶ τῆς εἰς τὸν θεὸν εὐσεβείας ἄριστα πληρουμένης, Σίμων τις ἐκ τῆς φυλῆς Βενιαμὴν, Σελεύκου τότε βασιλεύοντος τῆς Ἀσίας ἀπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, προστασίαν τινὰ πεπιστευμένος τοῦ ἱεροῦ, διηνέχθη μὲν οὐκ εὐλόγως πρὸς τὸν Ὀνίαν· ἐν δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν ἠτήθεις διαφορᾷ, κοινοῦται Ἀπολλωνίῳ τῷ στρατηγῷ, φήσας ἀποκεῖσθαι πάμπωλλα χρήματα ἐν τῷ ναῷ, ἃ δυνατὸν ληφθέντα χρήσιμα τῷ βασιλεῖ γενέσθαι πρὸς στρατολογίαν· γίνεται δὲ τοῦτο καὶ τῷ βασιλεῖ γνωρίμον διὰ τοῦ στρατηγοῦ· καὶ δεξάμενος τὰ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ μνησθέντα, Ἡλιόδωρόν τινα τῶν οἰκείων ἀποστέλλει ληψόμενον τὰ χρήματα· καὶ δὴ παραγεγονῶς ὁ Ἡλιόδωρος, ἔγνω χρημάτων μὲν οὐκ εἶναι τοσοῦτον πλῆθος ἐν τῷ ἱερῷ ὅσον ἡ τοῦ Σίμωνος ἐβούλετο διαβολή, εἶναι δὲ ὀλίγα, καὶ ταῦτα παρακαθήκας ἐτέρων, οἱ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ τόπου, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ἀποβλέψαντες, τὰς παρακαθήκας ἀπέθεντο· συνεβούλευεν δὲ ὁ Ὀνίας, μηδὲν ἐπιχειρῆσαι λαβεῖν τῶν ἀποκειμένων· ὕβρις γάρ, φησιν, εἰς τὸ θεῖον τὸ γινόμενον, καὶ λυπήσεις ἐκεῖνο οὐ τὴν παρακαθήκην ἀποσυλήσεις· ἔμελλεν τούτων οὐδὲν τῷ Ἡλιόδωρῳ, μείζονα πάντων κρίναντι τὸ τοῦ βασιλέως εἰς πέρας ἀγαγεῖν πρόσταγμα· εὐχαὶ μὲν οὖν καὶ θρηνοὶ κατὰ τὴν πόλιν ἐγίγοντο ἐπὶ τούτοις ἱκετευόντων τὸν θεὸν μὴ καταλιπεῖν

Machab.
3. et 4.

ἀνεκδίκητον τὴν τόλμαν· εἰσῆει δὲ τῇ ἐτέρᾳ ὡς τὰ χρήματα ληψόμενος· καὶ ὁ θεὸς ταῖς ἰκεσίαις τοῦ πλήθους ἐπινεύσας, καὶ τοῦ ἀρχιερέως τὴν εὐσέβειαν ἀποδιξάμενος, φοβερωτέρα τινὶ ἐπιφανείᾳ τοῦ τολμήματος ἀπισκεύασεν· ὥσθι γὰρ εἰσιέναι μέλλοντι ἵππος διὰ τοῦ ἀέρος φοβερός μὲν ὄψιν, φαιδρὸς δὲ τὸ σχῆμα, ἐποχούμενόν τε ἔχων μετὰ χρυσοῦς τῆς πανοπλίας, ὃς καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ βυζήματος ταῖς ἐμπροσθίαις ἐπλαῖς τὸν Ἡλιοδώρον ἐπληξεν· δύο τε νεανίαι, φοβεροὶ καὶ οὗτοι τὴν θέαν, ἐπίδοξοί τε τὸ σχῆμα, περιστάντες ἐν τεύθειν κἀκεῖθεν ἐμαστίγουν· καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς ὀπτασίας καὶ τῶν πωληγῶν κἀταπεσῶν ἤρθη μικροῦ νεκρὸς ὑπάρχων· δεήσεις ὑπὲρ τούτων πρὸς τὸν Ὀνίαν ἐγίγνοντο παρὰ τῶν συνόντων τῷ Ἡλιοδώρῳ, ἰκετεῦσαι τὸν θεὸν, χαρίσασθαι αὐτῷ τοῦ προσδοκωμένου θανάτου τὴν ἀπαλλαγὴν· ὃ καὶ ποιήσας ὁ Ὀνίας εὐδύς, καὶ θυσίας προσαγαγὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπῆλλαξε τῆς κατεχούσης νόσου· ἐπιφανέντός τε αὐτῷ τοῦ θεοῦ, καὶ πολλὰς ἔχειν χάριτας τῷ ἀρχιερεῖ παρακελευσαμένου· οὕτω διασωθεὶς καὶ θυσίας τῷ θεῷ προσκομίσας, ἐφανῆλθεν πρὸς τὸν βασιλέα διηγησάμενος τὰ γεγονότα· ἀλλ' οὐκ ἀφίστατο τῆς οἰκειᾶς μοχθηρίας ὁ Σίμων· παρέμενε δὲ πολλαῖς κατ' αὐτοῦ κεχρημένος διαβολαῖς· καὶ διὰ τοῦτο μέχρις τοῦ βασιλέως Ὀνίας γενόμενος, ἔγνω τὰς κατ' αὐτοῦ πάσας διαβολὰς, ὥστε καὶ τῷ ἔθνει περιποιῆσαι τὴν προσήκουσαν εἰρήνην.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ὄντος τοῦ Ὀνίου, τελευτᾷ μὲν ὁ Σέλευκος, παραλαμβάνει δὲ τὴν βασιλείαν ὁ Ἐπιφανὴς Ἀντίοχος, ἐφ' οὗ Ἰάσων τις ἀδελφὸς τοῦ Ὀνίου ἔφησε πολλῶν χρημάτων πρόσοδον τῷ βασιλεῖ προσάξει, εἰ λάβοιτο τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτός· δώσειν δὲ καὶ ἕτερα πλείονα, εἰ καὶ Γυμνάσιον κατασκευάσειεν ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν περιτομὴν αὐτῶν λύσειεν, καὶ ὅλως ἐξαλλάξαι τὰ νόμιμα συγχωρηθῆ· ἐπέισθη τούτοις τοῖς ῥήμασι, παραδίδωσί τε αὐτῷ τὴν ἀρχήν· καὶ ὁ μὲν Ὀνίας εὐσεβέστατός τε καὶ δικαιοτάτος ὢν ἀνὴρ, ἔξω τῆς ἀρχιερωσύνης κατέστη· ὁ δὲ Ἰάσων, τῆς τε ἱερωσύνης καὶ τῆς ἐξουσίας ἐπιλαβόμενος, εὐθύς ἐπὶ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα μετέταξεν τοὺς Ἰουδαίους, γυμνάσιόν τε κατεσκεύασεν παρὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθος· καὶ τὰ νόμιμα δὲ ἐξαλλάξαι παρασκευάσας, ἀπάντας μὲν ἀνελεῖν τῆς εἰς τὸν θεὸν θεραπείας καὶ τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων ἔπεισεν, προσέχειν δὲ τοῖς ἔθεσιν τοῖς ἑλληνικοῖς, γυμνάσιοις, καὶ παλαισθῆραις, καὶ τοῖς τοιούτοις· ἡμελείτο δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς περιτομῆς, κατεφρονεῖτο καὶ τῶν σαββάτων ἢ τήρησις, καὶ ὅλως εἰς ἑλληνικὸν σχῆμα τὰ κατὰ τὴν πόλιν μετέπεσεν· ταῦτα ὁρῶν ὁ μακάριος Ὀνίας ἐπὶ πολὺ γινόμενα, ἠθύμει καὶ ἠθανάκει καὶ ἐστῆναξεν· ὡς δὲ καὶ προβαῖνον ἰώρα τὸ κακόν, καταλιπὼν ἀνεχώρησεν, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καλῶν*, θυσιαστήριόν τε ἐπέξαστο, καὶ ναὸν κατεσκεύασεν, καὶ τῆς εἰς τὸν θεὸν εὐσεβείας ἐπεμελήσατο, τοῖς ἐκεῖ Ἰουδαίοις τὰ δέοντα περὶ τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν ὑποτιθέμενος.

Ταῦτα ὁ μακάριος προφητεύει Δαβὶδ ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ· καὶ τὸ τοῦ Ὀνίου πρόσωπον ἀναλαβὼν, ταῦτα ἐφθέγγετο, ὅσα εἰκὸς ἦν λέγειν ἐκεῖτον

ἐπιβουλευόμενον ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐκβαλλόμενον τῆς ἱερωσύνης ὑπὸ τῶν Ἀντιόχου· ὀρώντα τὴν μοχθηρίαν τῶν τότε τὴν πόλιν οἰκούντων, διὰ τε τὰς ἐν αὐτῇ πλεονεξίας, καὶ τὴν τῶν νομίμων ἐναλλαγὴν, καὶ τὴν ἐκάστοτε γινομένην τῶν κακῶν ἐπίτασιν, ἥδη καὶ περὶ φυγῆς βουλευόμενον· εἶρηκε μὲν τὸν ψαλμὸν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὑπὸ τοῦ Σαουλ διωκόμενος, καὶ μετὰ τῆς γενόμενος, ἐν ἐρήμῳ τε διάγειν ἀναγκαζόμενος· προθεσπίζει δὲ κατὰ ταῦτόν καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐπιβουλάς, καὶ ἐν ἑαυτῷ προδιαγράφει τὰ τοῦ δεσπότητος παθήματα· αὐτός τε γὰρ ὑπὸ τοῦ εὐεργετηθέντος Σαουλ ἐξηλαύνετο, καὶ ὑπὸ τινῶν γνωρίμων προδίδοτο, καὶ τὸν δεσπότην προεώρα τοῖς τοῦ πνεύματος ὀφθαλμοῖς ταῦτό τοῦτο πεισόμενον διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ τέλος ἢ ἐπιγραφή παραπέμπει τὸν ἐντυχάνοντα, καὶ συνεπῶς προσέχειν τοῖς λεγομένοις παρεγγυᾶ, ὡς τῆς προφητικῆς διανοίας κεκαλυμμένης, καὶ μετὰ χρόνου δεχομένης τὸ τέλος· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῖς ὕμνοις ὁ ψαλμὸς ἐγκατελείπεται, σκιαγραφίαν τινὰ ἔχων τῶν δεσποτικῶν παθημάτων· δίκαιον γὰρ αἰεὶ ὕμνεῖν τὸν ταῦτα παθεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀνασχόμενον σωτηρίας· ἀλλὰ μηδεὶς τῇ ταπεινότητι τῶν ῥημάτων προσέχων, ἀνάξια ταῦτα ἠγεῖσθω τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ· σκοπεῖτω δὲ ὡς ὁ χολῆς καὶ ὄξους καὶ τῶν τοιούτων ἀνασχόμενος, οὐκ ἂν λόγων ταπεινότητα παρητήσατο· κατάλληλα γὰρ εἶναι τὰ ῥήματα προσήκει τοῖς πράγμασιν· αὐτοῦ δὲ ἐστὶν ἡ φωνὴ τὸ, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· καὶ πάλιν· ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω, καὶ οὐδὲν ἀφ' ἑμαυτοῦ ποιῶ· καὶ, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνθρωπίνως ἐφθέγγετο, καὶ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ὑπεδείκνυ, καὶ οἰκονομῶν τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσθένειαν· ἐνταῦθα μὲν τοι ὁ θεῖος Δαβὶδ καὶ τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην ἀδικίαν διδάσκει, καὶ τὴν εἰς τὸν δεσπότην ἐσομένην προδιαγράφει τῇ κοινωνίᾳ τῶν παθημάτων, ἐναβρυνόμενος καὶ μονονουχὶ βοῶν μετὰ Παύλου· ἐγὼ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω.

* cod. οἰκονομῶν.

In praedictio codice B. f. 112. b. hoc etiam extat eiusdem Theodori argumentum ineditum psalmi XXXIV.

Θεοδώρου. Ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ τὰ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν ὁ μακάριος προφητεύει Δαβὶδ· τό τε ἐκεῖνου πρόσωπον λαβὼν ἐν τῇ προφητεῖᾳ ταῦτα φθέγγεται, ἅπερ εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον εἰπεῖν ἐν τῷ πράγματι καθεστῶτα, ταύτῃ μάλιστα κεχηρημένος ἐν τοῖς πλείοσιν τῇ συνηθείᾳ· λέγων τε ἅπερ ἐκεῖνοις εἰπεῖν ἀρμόττει περὶ ὧν πεποιήται τὴν προφητείαν· διαλλάττει δὲ οὐδ' ὁ ψαλμὸς ὧδε, πλὴν τοῦ προσώπου τῶν περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι· κατὰ γὰρ τὸν αὐτὸν γενομένου καιρὸν τοῦ προφήτου, κακείνα προσλέγοντος ἐγγύθεν ἐσόμενα ἅπερ καὶ οἱ λοιποὶ πόρρωθεν ἔλεγον προφητῆται· καὶ διὰ τοῦτο ἅπαντα πάσχοντος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅσα δὴ καὶ πέπονθεν, τῷ τὰ περὶ ἐκεῖνον εἰπεῖν, σαφῶς ἐστὶν ἐκεῖνα εἰπεῖν πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι καὶ δικαίως ἔπασχον; οὐδὲ τῷ πλησίον τῶν

καιρῶν προφήτη παιδόμενοι, ὅτε καὶ ἡ ἔκβασις ἐγγύθεν ἐπιστοῦτο τὴν πρόβ-
ρησιν τῶν λεγομένων ποιεῖται δὲ τὴν περὶ τοῦ μακαρίου Ἱερεμίου προφητείαν
ὁ μακάριος Δαβὶδ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ δι' ὅλου ἐν τοῖς πλείοσι τῶν ψαλ-
μῶν τὰ τοῖς λαοῖς συμβησόμενα προσαγορεύει.

DIDYMI FRAGMENTUM.

*Didymi alexandrini, qui divi nostri Hieronymi praeceptor fuit, permulta ha-
beo insignia fragmenta, quae suo tempore luce donabo. Interim eruditam eius et
adhuc ineditam, speciminis ergo, proferam expositionem in quarti psalmi titulum:
εἰς τέλος ἐν ψαλμοῖς ᾠδὴ τῷ Δαβὶδ. Sic ergo in vetere codice vaticano I. f. 18.
legebam.*

Διδύμου. ᾠδὴ ἐστὶν ἐπιγίγιος ἢ χαριστήριος αἶνος μόνῃ φωνῇ προφερό-
μενος· ψαλμὸς δὲ ὕμνος ὀργάνῳ τῷ καλουμένῳ ψαλτηρίῳ ἢ καὶ κιθάρα κρουό-
μενος· εἶη δὲ πρὸς ἀναγωγὴν, ᾠδὴ ἢ θεωρία τῆς ἀληθείας μόνῃ νοήσει μεμου-
σωμένη γενομένη. Ψαλμὸς δὲ, πράξεις κατὰ λόγον τὸν ὀρθὸν ἐπιτελούμεναι·
ὡς ψάλλειν μὲν, τὸν πρακτικὸν βίον ἔχοντα· ἄδειν δὲ, τὸν θεωρητικόν· ἐπεὶ
τοίνυν ὁ Δαβὶδ θεωρεῖ καθαρᾶ καρδίᾳ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ,
ᾠδὴν προφέρει, ἣν εἶναι ἐν ψαλμοῖς λέγει, διὰ τὸ πολλὰ πρακτικῶς αὐτῷ
κἀρωθῶσθαι αὐτῇ ἢ ᾠδῇ. Εἰς τὸ τέλος ἐστὶν ἐκεῖνο, ὃ καλεῖν εἰώθασιν ἔσχα-
τον ὀρεκτὸν, τῷ αὐτοῦ ἕνεκα τὰ ἄλλα πάντα εἶναι αἰρέτα καὶ ὀρεκτά· αὐτὸ δὲ
οὐκ ἄλλου χάριν, ὅπερ ἐστὶν ἡ πάντων τελείωσις· περὶ οὗ καὶ ὁ Παῦλος φη-
σὶν· εἶτα τὸ τέλος, καθ' ἣν ὁμοίως τις τῷ Θεῷ γεγεννημένος, ὄψεται αὐτόν.
Κατὰ τί δὲ βούλεται καὶ τὸ τῷ Δαβὶδ τὴν ᾠδὴν, ἀλλὰ μὴ τοῦ Δαβὶδ ἀνα-
γεγράφθαι; φασὶν τοίνυν τινὲς, τοῦ Δαβὶδ εἶναι τὸν ψαλμὸν ἢ τὴν ᾠδὴν, ὅτ'
ἂν αὐτὸς ἢ προσεγεγκὼν θεοπνευσθεὶς τῷ Δαβὶδ δὲ εἶναι τὴν ᾠδὴν ἢ τὸν ψαλ-
μὸν, ὅτ' ἂν πρὸς αὐτὸν τὰ λεγόμενα ἀναφορὰν ἔχη· συμπίπτει δὲ πολλάκις
καὶ αὐτοῦ καὶ αὐτῷ εἶναι τὸ ἀπαγγελλλόμενον, ὅτ' ἂν αὐτοῦ διακονησαμένου
τῷ πνεύματι τὰ ὑποβαλλόμενα ὑπ' αὐτοῦ προελεχθῇ· εἶτα δοθέντος τοῦ ψαλ-
μοῦ τινὶ τῶν ἀδόντων, ἀπηγγέλθη δι' ἐκείνων τῷ Δαβὶδ· ὅσοτέρως δ' ἔχει
ἕκαστον τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς κειμένων, μόνου τοῦ κατὰ Θεὸν σοφοῦ εἰδέναι.

VOLUMINIS
PARS LATINA.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

EXPLANATIO

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

De filio suo, qui factus est ex semine Davidis secundum carnem.

CAP. I.

Igitur sicut imagines ad exemplar se habent, ita nos adoptivi filii ad illum qui natura et virtute filius est, verumque eius rei testimonium a patre accepit, per Spiritum sanctificationis, et suam a mortuis resurrectionem. Verumtamen secundum etiam humanitatem filius definitur. Est autem filius Dei (ut diximus) naturaliter quoque ac potentialiter, testante id sanctificante Spiritu, quo is a mortuis resurrexit, id est propria virtute, qua mortis vim superavit (1).

Gr. p. 1

Ac sempiterna eius virtus et divinitas.

v. 20.

Subintelligitur commune praecedenti membro vocabulum « conspicitur. » Quomodo autem ex creatione cognoscitur sempiterna eius virtus? Quia quum praeditae sint caduca natura res quaevis creatae, et in tempore ad existendum vocatae fuerint, apparet harum conditorem incorruptibilem prorsus fore ac sempiternum. Ergo nullatenus excusari (increduli) poterunt in die iudicii.

Num illorum incredulitas fidem Dei irritam faciet?

CAP. III. 3.

Sane ceteris ii praestant, qui a Deo praecogniti fuere, legemque vitae magistram acceperunt, et quibus promissiones de Christo factae sunt atque in rem collatae, et vocati ante alios fuerunt: (aiebat enim Salvator: « non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israhel: ») qui denique salvandorum per fidem primitiae extiterunt. Neque enim, siqui laeva mente a fide desciverunt, idcirco, inquit, a veritate sua Deus excidet. Igitur misit quidem filium suum de caelo pater, sed non omnes ei crediderunt. Num ergo quia nonnulli protervi incredulique fuerunt, propterea Deus verax non erit? Absit. Immo Deus verax esto, omnis autem homo mendax: id est, intelligatur quidem atque dicatur a nobis Deus verax, mendacitatis autem criminatio in omnem hominem conferatur. Est enim prorsus invertibilis atque immutabilis divina natura: secus autem magnopere nutat natura hominis: et quod quidem ad possibilitatem adtinet, omnis homo mendax est. Expugnant enim identidem mentem hominis peccatum atque mendacium, adficitque ipsius naturam hic quoque morbus. Verum enim vero de rerum omnium domino Deo quicquam huiusmodi cogitare vel dicere, nefas est. Itaque hominis quidem naturae seu menti obrepere posse mendacium, vere adfirmare licet. Sic enim beatus quoque David alicubi ait: « ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. » Porro et in aliis omnibus pari modo de Deo

* Matth. XV. 24.

Gr. p. 2.

* Ps. CXV. 11.

(1) Toto hoc sive in Paulum sive in psalmos commentario nihil saepius vehementiusque adfirmat Cyrillus, quam Iesu Christi veram naturalem paremque Patri divinitatem. Apte id quidem ac necessario, quia eius urbis episcopus erat, in qua Arius teterrimam contra Filii honorem haeresim suscitaverat.

nobisque et ceteris omnibus adfirmandum est: puta, quod adinet ad iustitiam, haud absurde quis pronunciabit: esto Deus iustus, omnis autem homo iniustus.

Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat. (1)

Criminationis huiusmodi fuit haec occasio. Post reditum Babylone, filii Israhelis a Cyro iussi templum Dei restaurare, preces peragere, victimasque offerre, socorditer se gerebant, paupertatem causantes, et praeteritae captivitatis aerumnas. Quamobrem congruentibus castigabantur eruditionibus, frugum videlicet sterilitate et imbrum desiderio. Ergo has plagas aegre ferentes, beatos dicebant ethnicos et qui Deum non colebant, ceu laetam vitam agentes, eosque meliore quam se frui sorte dictitabant. Quapropter sic Israhelitas Malachias propheta alloquebatur. * « Graves in me sermones eructastis, inquit Dominus. Vos vero respondistis: quid porro adversus te locuti sumus? Dixistis, ait: stulte agit, qui Deo famulatur. Quid enim nobis proffit, quod eius mandata observavimus, et coram omnipotente Deo supplices incessimus? En beatos a nobis praedicari ethnicos necesse est: qui dum, peccant bonis augentur; dum Deo adversantur, salutem consequuntur. Haec invicem loquebantur qui erant in religione timorati. Et attendit Dominus, atque audivit. » Haec, inquit (Paulus) causa erat, quamobrem quidam existimarent a Iudaeis dici: mala operemur, ut bona consequamur. Iuste profecto condemnat eos, qui aut verba illa Iudaeis adfingebant, aut dicere audebant: male agamus, ut bene nobis eveniat.

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est.

Equidem de aliquibus dictum scio *, quod ambo iusti fuerint, incedentes in Dei mandatis ac iustificationibus Christi (2) sine querela. Beatus etiam Paulus ait *, se quoque secundum legis iustitiam inreprehensibiliter vixisse. Verumtamen qui in huiusmodi morum regula inreprehensibilis fuerit, nondum ita se gessit, ut splendida celebrique virtute praeditus videatur. Ecce enim beatus denuo Paulus ait *, quicquid in lege esset, detrimentum a se existimari, et instar stercoris iudicari; quaeri autem excellentiam scientiae Christi. Iam vero lex transgressores suos ipsamet damnat. Hinc alibi ait Paulus *: « si enim damnationis ministerium gloriam habet, multo abundantiore iustitiae ministerium gloria ornatur. » Sed enim quum plurima sint legis praecepta, plane necesse est, accuratum quoque eiusdem observatorem, interdum labi, legisque transgressorem fieri. Quod autem gravis revera lex extiterit, perspicue fassi sunt divi discipuli. Dixerunt enim *: « nunc itaque cur Deum tentatis, ut iugum imponatur cervicibus discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? » Quum ergo ethnici sub peccato degerent, quippe qui creatorem suum ignorabant: Iudaei autem violatae legis rei essent: necesse fuit, ut quotquot in orbe erant, a Christo iustificarentur. Iustificati autem fuimus haud equidem iustitiae operibus quae nosmet gessimus, sed per eius misericordiae copiam. Ipse enim est, qui olim etiam prophetarum ore dixerat *: « ego sum qui deleo peccata tua, quorum diutius non meminero. » Gratia vero iustificans cunctis aequae supervenit, Iudaeis inquam, atque ethnicis, quia cuncti pariter peccaverunt, et infra Dei gloriam sunt. Iam vero gloriam Dei apte intelligere licet, si quis neque peccare noverit, neque ad id natura comparatus sit 3. Porro creatura quaevis infra deitatis excellentiam omnino est. Nam et angeli quidam in culpam inciderunt. Attamen Deo placuit omnia in Christo restaurare, qui

1. Cyrillus in explanatione sua intelligere videtur *bonitatem Dei pronocat*, id est *advocat*.

2. *Devere* est in cod. *Xp̄risti*, non *xp̄ist*.

3. *Attende* verba palorum Cyrilli explanationem.

gratuito suae gratiae dono iustificat: positus enim est propitiatio per fidem in sanguine ipsius. Quippe is proprium sanguinem pretium constituens vitae omnium, universo orbi salutem contulit, benignumque et misericordem effecit nobis Deum patrem qui in caelis est.

Gr. p. 4

Ubinam ergo gloriatio? Exclusa est.

CAP. III. 27

Quis enim omnino vel quam ob rem gloriabitur, quandoquidem omnes facti sunt inutiles, et a recta via declinarunt, nemine prorsus bona opera iam exercente? Ergo exclusa est, inquit, gloriatio; nempe expulsa est atque perempta, neque ullus iam apud nos locus ei superest. Quomodo autem exclusa fuit? Nempe remissionem praeteritarum culparum indepti sumus, misericordia et gratia iustificati gratis in Christo.

Ergone legem abrogamus per fidem?

V. 31

Moysi illi eximio dixit olim omnium Deus *: « prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: et impertiar verba mea ori eius, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi. Iam si quis sermonibus haud auscultaverit, quos propheta nomine meo protulerit, ultionem meam experietur. » Quis ergo existimet a nobis legem per fidem non sisti, qui sermonem eius admittimus? Iam vero Emmanuel propter suam humanitatem propheta appellatus est, qui Moysis instar mediator est Dei et hominum. Alioqui lex quidem umbra quaedam erat, nihilo tamen minus veritatis figuram parturiebat. Porro typos haud destruit veritas, sed efficit manifestiores.

* Deut. XVIII 18

Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, gloriari potest sed non apud Deum.

CAP. IV. 2.

Necessarium arbitror, ait quidam, si de progenitore Abrahamo accurate loqui volumus, ita sermonem instruere. Dictum est a quodam e sanctis discipulis *: « mortuam esse sine operibus fidem. » Addit autem: « vin cognoscere, homo vane, fidem sine operibus mortuam esse? » Abraham parens noster nonne ex operibus iustificatus est, filium suum offerens Isaacum super altare? Ergo ne contraria invicem a Deo afflati homines loquuntur? Quid nos, inquam, ad haec dicimus? In senectutem iam proVecto, insperato admodum promittebat ipsi filium Deus, aiebatque fore ut siderum innumeram multitudinem stirps eius aemularetur. Ille autem quia religiose aestimabat promissorem suum nihil non posse, idcirco Dei veracitatem testimonio suo confirmans, iustus ab eo iudicatus est, dignumque tam piae mentis praemium retulit, priscorum criminum oblivionem. Sequente tamen tempore iustum hominem Deus exercuit, edito circa Isaacum oraculo: verum in hoc pariter fidelis religiosusque fuit, qui nihil Dei caritati praetulit. Quippe, ut ait Christi discipulus *: « fides operibus cooperabatur, vicissimque opera fidem confirmabant. » Alicubi autem admirabilis Paulus de progenitore Abrahamo dicit *: « fide obtulit Isaacum tentatus, et unigenitum illum exhibuit, quamvis de eo promissiones acceperat. Quippe ipsi dictum fuerat: in Isaaco appellabitur tibi semen: reputabat enim posse Deum e mortuis quoque revocare. » Itaque etsi forte Abraham iustificatus ob id dicatur, quia tentatus obtulit Isaacum, nihilominus ea res fidei firmissimae demonstratio evidens fuit.

* Iac. II. 17.

Gr. p. 5.

* Iac. II. 22.

* Hebr. XI. 17.

Non solum autem, sed et gloriantes in Deo.

CAP. V. 3.

Dominus noster Iesus Christus vere admirandam patris Dei caritatem, quam nobis exhibuit, declarare volens, incarnationis peractum opus, et crucis passionem, argumenti loco protulit, ita dicens *: « adeo mundum dilexit Deus, ut filium suum unigenitum dederit, ut quisquis huic crediderit, haud pereat, sed vitam aeternam consequatur. » Re sane vera suum pro nobis tradidit filium, nosque ideo redempti fuimus, et a morte ac peccato erepti. Non enim aliam ob causam Verbum caro factum

* Ioh. III. 16.

est, et habitavit in nobis, nisi ut mortem in carne patiens, de principibus potestati-
busque triumpharet, illumque ipsum inefficacem deinceps redderet, qui mortis impe-
rium tenebat, id est Satanam: et abolita corruptione, nostrum simul tyrannum pecca-
tum expelleret: atque ita denique cassam priscam illam maledictionem efficeret, quam
humana natura sub initiis generis, ac primigenia veluti in radice, Adami causa, subie-
rat. Etenim Adam violato mandato creatorem laesit, ideoque et maledictus et morti
obnoxius evasit. Postea vero perditorum funditus hominum misertus est universalis
Dominus: descendit enim caelo filius, qui peccatis pepercit, impium fide iustificavit,
hominisque naturam, utpote Deus, ad immortalitatem reformavit, et in pristinum sta-
tum reposuit. Est enim nova in Christo creatura, nam et nova radix plantata est. Ipse
autem novus Adam constitutus, non ut ille irae atque aversionis a patria caelesti, oc-
casio iis qui ex se provenerunt; sed conciliator potius, et amicitiae cum Deo donator,
per sanctificationem et incorruptibilitatem, atque in fide iustificationem. Haec nobis
sapiens Paulus narrat praesente sermone.

Gr. p. 6

Cap. V. 1.

Itaque sicut per unum, inquit, hominem peccatum in mundum introivit, et per peccatum mors, atque ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

Introivit enim, ut dixi, ob peccatum mors in primum hominem et in generis
nostri primordia; mox vero et universum genus corripuit. Insuper peccati quoque in-
ventor draco, postea quam adversus Adamum improbitate sua praevaluerat, aditum
sibi ad hominis mentem patefecit *: « namque omnes declinaverunt, simul inutiles
facti sunt. » Ergo a sanctissimi Dei conspectu aversi, propterea quod studiose mens
hominis ab adolescentia sua ad vitium incumbit *, insanam vitam vivebamus: morsque
victrix nos devorabat, ut ait propheta *: « dilatavit infernus animam suam, aperuit-
que os suum ut non cesset. » Nam quia transgressionem Adami imitati sumus (1),
quatenus omnes peccaverunt, parem illi poenam incurrimus. Attamen terrarum orbis
auxilio non caruit; deletum enim fuit peccatum, prostratus Satanus, mors denique ipsa
vires amisit.

* Ps. XIII. 3

* Gen. VIII. 21.

* Is. V. 13.

V. 1.

Usque ad legem enim peccatum erat in mundo.

Lex Moysis, ut dixi, erat infirmitatis peccantium redargutio, non peccati abso-
lutio, immo potius irae provocatio. Transgressores enim necesse erat poenas a lege
definitas subire: ubi autem quomodolibet transgressio erat, ibidem prorsus et pecca-
tum. Quod si peccatum mortem infert, sine dubio dicendum est, mortem quoque
ex peccato natam simul roborari: contra vero hoc sublato, illam pariter infirmari,
et cum parente suo deperire. Erat igitur, inquit, usque ad legem mors in mundo.
Quamdiu enim lex manebat, tandiu transgressionis crimen adversus lapsos vige-
bat: lege autem sublata, cessavit pariter transgressionis accusatio. Porro culpa cessante,
mors quoque ut dixi cessabit.

Cap. V. 13.
Gr. p. 7.

Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen.

Atqui, dicet aliquis, si res ita se habet, quomodo mors etiam ante legem do-
minata in terris est? (*Haec aliqua praetermissa videntur in codice, deinde scribitur*
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, EIUDEM, *cum sequentibus.*) Etsi enim nonnulli legis violatae haud rei fue-
runt, propterea quod nondum lex fuerat rogata, nihilo tamen minus ipsi quoque in
corruptionem inciderunt, in similitudinem transgressoris Adami. Veluti dicat: inva-
dente morte, sicut Adamo contigit, universam eius progeniem, tamquam arbore na-

(1) Haec de actuali potius peccato quam de originali valent. Certe parvuli non imitantur Adamum.
Consule adnot. 2. p. 8.

tam, cuius quum radix vitata fuisset, plane necesse erat germinantes quoque indidem surculos contabescere. Dicit autem futuri typum esse Adamum, id est Christi, quamquam hic iam extitisset, et incarnationis mysterium peregisset. Rogabit ergo fortasse aliquis, quomodo futurum Christum dicat? Proposito enim nobis primo homine, et memorato transgressionis tempore, Christum deinceps, tamquam postea extremumque venturum, Adami nomine indigitavit. Praedestinatus enim fuerat Dei patris voluntate ac providentia ceu servator ac liberator: apparuit tamen propriis temporibus, quibus nempe voluit, utpote Dominus. Sunt autem tempora haec postrema, et tamquam huius saeculi ad occasum vergentis. Secundo igitur ad primi normam proposito, videtur quodammodo percontari audientem, et cum quadam orationis interpunctione ac veluti interrogans, sequentia dicit (1).

Sed non sicut delictum, ita et donum etc.

CAP. V. 15

Nempe dicit: morte damnati fuimus, quia propter Adami culpam universa hominum natura hanc labem cum eo incurrit, qui generis origo fuit. Verumtamen vicissim in Christo ad vitam reffloruimus. Typus erat Adam futuri, id est Christi, parem progenitorum malitiae gratiam nobis conferentis. Dicit ergo: an ego veritate excidi? a recto sermonis tramite aberro? nonne sicut delictum, ita et donum? Quid ob unius culpam mors valida fuit, infirma vero erit propter unum vita? Quid? ni potius illud dicitur? si ob unius lapsum multi sunt mortui, potiore iure Dei gratia donumque gratuitum unius hominis Iesu Christi ad multorum utilitatem redundavit. Neque enim creatoris benignitas patietur, ut unius quidem causa mors praevaluerit, vita vero unius pariter causa vires non sumat: immo vero irae vim gratia superabit.

Et non sicut per unum qui peccavit, ita et donum.

V. 16.
Gr. p. 5

Rei momentum et ratiocinii vim in eo, quod Deum deceat, constituit. Nam si, inquit, damnatio ab uno Adamo, sive ipsius tantum causa propter generis similitudinem ad omnes dimanavit, (nostrae enim stirpis radicem corruptio, ut dixi, corripuerat) quid ni et credibile sit et Deo placitum, ut ob unius iustitiam, multi ex multis criminibus iustificentur? Numquid enim haud magis Deo placet servare, quam perdere? Sicut igitur condemnatus fuit Adam, itemque Moysis maledictio vim obtinuit, ut omnes homines corruptioni addiceret, ita quia secundus Adam Christus iustificatus fuit, eodem omnino tramite ad nos quoque iustificatio permeabit. Porro iustificatum Christum dicimus, non quod antea iniustus fuerit, posteaque in melius proficiens ad iustificationem pervenerit: sed quia primus ipse solusque ex hominibus peccatum in terra non commiserit, neque dolus in ore eius inventus fuerit.

Si enim unius delicto mors regnavit per unum etc.

V. 17.

Animadvertite rursus, quanto validiorem damnante maledictione definit esse gratiam iustificantem. Neque enim quispiam adfirmabit, ait, aequum esse ut praevaleat in orbe unius causa mors, contra vero vita parem vim non habeat. Nam longe potiore iure qui gratiam Christi habent, et supernae dignationis dono iustitiam sunt consecuti, mortis potentiam a se repellent, et cum vivificante omnia Christo regnabunt.

Igitur sicut unius delicto in omnes homines in condemnationem etc.

V. 18.

Supradictis sententiis veluti coronidem imponit divus Paulus, ita inquit: ergo sicut unius lapsu, et reliqua. Damnati siquidem fuimus, ut antea dixi, in Adamo; et

(1) Subsequentem Pauli versiculum interrogative pronunciandum esse, suadere videtur Cyrillus; sententia tamen vix discrepat a communi. Ceteroqui rem in medio relinquo. Nam in versiculo certe 16. nulla fit interrogatio.

a prima radice manavit in omnem ex ea natum (1) surculum, maledictionis filia mors; postea tamen iustificati fuimus atque in vitam renati, iustificato pro nobis Christo. Contempto enim imposito sibi mandato progenitor, Deum offendit, divinaeque irae effectum expertus est, corruptionis necessitatem incurrens. Tunc peccatum quoque humanam naturam corripuit, atque ita peccatores constituti sunt multi, id est quotquot in orbe versantur. Sed dicit aliquis: esto quod Adam lapsus sit, et divino neglecto mandato, corruptioni ac morti deputatus fuerit: cur autem inde consequitur ut peccatores propter ipsum constituti sint multi? Qui fieri potest ut eius culpa ad nos pertineat? vel cur omnino, qui nondum nati eramus, cum eo damnationem subivimus? quum Deus contra dixerit: « non morientur patres pro filiis, neque pro patribus filii; sed anima quae peccaverit, ipsa morietur. » Quamnam igitur faciemus huius dogmatis defensionem? Anima, inquam, quae peccaverit, ipsa morietur. Nos autem peccatores effecti sumus ob Adami inobedientiam haec ratione. Ille quidem creatus fuerat ad incorruptionem atque vitam, sanctique eius in paradiso deliciarum mores erant, mens eiusdem divinis visionibus semper intenta, incolume corpus et tranquillum, omni turpi voluptate carens; quippe absurdis in eo motibus non tumultuantibus. Postea tamen quam in peccatum decidit, et corruptioni patuit, illico in carnis naturam voluptates impurae irrepserunt, simulque nobis saeva lex membrorum subnata est. Peccati igitur morbum natura contraxit ob unius, id est Adami, inobedientiam: atque ita peccatores constituti sunt multi; non quod cum Adamo simul peccaverint, qui nulli prorsus erant, sed quia eiusdem atque Adamus naturae sunt, quae sub peccati legem cecidit (2). Sicut igitur humana in Adamo natura, ob inobedientiam, corruptionis infirmitatem nacta est, et passiones eam invaserunt, sic eadem postea per Christum liberata est, qui obediens Deo patri fuit, et peccatum non commisit.

Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.

Fortasse aliquis, verisimili modo ratiocinabitur, ita dicens: typus futuri Adamus erat; atque ut in illo ob transgressionem peccatores effecti sumus, ita in Christo per eius obedientiam iusti evasimus. Oportuit igitur ut, nemine interiecto, Christi iustificatio iis qui erant in mundo illucesceret. Quanam ergo fuit utilitas mosaicae legis aut necessitas? Ad haec rursus divus Paulus veluti ex adverso consurgens, ait: lex subintravit, ut peccatum abundaret. Subintravit dixit, pro semet interposuit inter Adami damnationem, et iustitiam Christi. Quinam vero fuerit hic interpositae legis usus, manifeste ipsum dicentem audiemus: nempe ut peccatum abundaret. Quid ais, Paule? Ergone peccati conciliatrix lex est, eiusque causa peccatum multiplicatur? Absit. Oportet igitur doctrinae huius explanare rationem. Dictum est a Davide: « omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non erat qui bonum ageret, ne unus quidem. » Re sane vera corruerunt cuncti vias suas in mundo post Adami transgressionem: ideoque puniti fuere tum communi diluvii poena, tum privatim etiam per subsecuta

(1) Graecus quidem textus habet *γενόμενος*, sed malim *γενόμενον*.

(2) Famosi apud Paulum textus in Cyrilli quoque nanciscimur expositionem, quam conferre licebit praesertim cum Chrysostomo, Theodoretis ac Theophylacto. Verumtamen cavendum apprimè est, ne verus peccati originalis reatus, cum eiusdem poena et effectibus confundatur; ac ne id peccatum imitatione potius, quam propagatione, ad Adami progeniem transfusum credatur. Etenim pulcherrimam hac super re non doctrinam tantummodo sed definitionem habemus in Tridentini sessione quinta. Porro et antiqui patres, sapientia et sanctitate excellentes, consulto id non peccatum simpliciter, sed originis peccatum appellaverunt, ut in Adami posteris naturam ream huius peccati, non voluntatem, quae nondum natorum nulla fuit, coarguerent. Denique hac in re inter Charybdim veluti ac Scyllam, id est vitatis Pelagii ac Baio, navigandum est.

tempora in suis quisque regionibus ac civitatibus. Nam etiamsi lex nondum erat, insitis tamen naturaliter motibus erudiebantur a Deo homines ad recti cognitionem. Sed enim infelicitati addictos in mundo homines miseratus est Deus, consiliumque benignum cepit liberandi illos peccati tyrannide. Verumtamen recte admodum existimavit, oportere ut ii diu ante infirmi in terris viserentur, quò iustificationis per Christum peractae opportunissimus in orbem adventus appareret. Quippe illum iustificari dicimus, non qui iustus est, sed qui peccatis obstrictus. Quonam igitur argumento demonstrandum fuit, eos qui in terris degebant, Christi gratia eguisse? Subintravit lex, ut peccatum abundaret: nempe ut eorum, qui sub lege erant, multiplex lapsus cognosceretur, dum nemo ob infirmitatem naturae iustus fieri posset, dumque omnes fere transgressionis crimine se inretirent. Lex itaque ceu redargutio quaedam posita fuit communis infirmitatis, ut humanum genus unius per Christum medicinae ope indigere appareret. Idecirco ait: ubi abundavit peccatum, illie gratia superabundavit: quae quidem talis tantaque esse debuit, ut vim damnantis legis excederet.

An ignoratis, quod quicumque in Christo Iesu baptizati fuimus etc.

CAP. VI. 3.

Baptizati quidem disertis verbis fuimus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ceteroqui etiamsi dicat, in Christo Iesu baptizati fuimus (1), nihil incongruum dicit. Praecipue enim nominibus, et subsistentiis, et personarum differentiis, diversitatis proprietates distinguitur, quomodo nempe pater se habeat ad filium, et quomodo ad utrumque spiritus: pater enim pater est, non filius: filius item naturà est, qui ex ipso natus, et non pater: spiritus denique proprie est, sanctus spiritus. Quia vero in patre est filius, et in filio pater, existitque spiritus in utroque propter naturae unitatem, etiamsi unum quisquam nominet, vi tamen theorematice universam trinitatem denotat. Qui ergo Christum nominaverit, neque patris obliviscetur neque spiritus. Quum autem factus homo, mortem pro omnium vita Iesus pertulerit, necessario beatus Paulus ad id devenit, quod propositae doctrinae aptissimum erat: oportebat enim eum nominare, qui passus est. Idecirco ait, quod quicumque baptizati fuimus in Christo Iesu, in mortem eius baptizati fuimus. Etenim facto nobismet antea, tamquam ex recta conscientia, bono in Christum examine (2), fideque credentes quod mortuus sit pro nobis et sepultus ac resuscitatus, peccatorum remissionem impetravimus, per baptismum peccatum extinguentes, ac veluti cum eo, qui pro nobis mortuus est, morientes per terrenorum membrorum mortificationem. Christus enim semel mortuus est peccato; qui autem vivit, Deo vivit. Nos vero parem illi mortem obivimus, ac paene cum ipso sepulti fuimus; quippe dum eius mortificationem propriis in corporibus circumferimus, Christo sumus consepulti. Quid autem inde lucrati simus, ostendit apostolus dicens: ut sicuti surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Namque oportet nos, uti sepulti fuimus, sic et resurgere spiritualiter. Iam quia peccato mori, idem valet quod Christo consepeliri, satis constat quod et resurgere nihil aliud merito intelligendum sit, nisi vivere cum iustitia. Porro resurrexisse Christum adfirmat per gloriam patris, non quod propriis careret viribus, est enim ipse virtutum dominus; sed quia quae supra hominis naturam sunt, ea supernae naturae gloriae adscribere mos fuit tum Christi tum eius

Gr. p. 11

(1) Hac de re, nempe de baptismo in nomine Iesu, legatur splendida et magna Photii quaestio XLIII. inter amphiloehianas, quam nos edidimus in T. I. Script. vet., cum citatis ibidem in adn. recentioris quoque aevi eiusdem rei tractatoribus.

(2) Animadvertite necessariam in adulterum baptismo animi praeparationem.

discipulorum. Itaque et cum dicimus aliquid fieri a Deo patre, nonne participem cuiusvis patrati ab eo operis facimus filium? Nam si omnia sunt facta per filium, quis ambigat quod ipsius quoque sacri corporis resurrectio facta sit per filium? Quare ipse
 Joh. II. 19. filius operatorem semet eius rei demonstrans, aiebat Iudaeis: « solvite templum hoc, et tribus ego diebus rursus idem aedificabo. » Videsis igitur quomodo ipse suscitatum se promittit templum suum, etiamsi alibi dictum sit a Deo patre suscitatum: nam quia ipse Dei patris vivifica virtus est, idcirco proprium templum vivificavit.

Gr. p. 12.

Si enim complantati fuimus similitudini mortis eius etc.

Oportere divus Paulus ait, consepultos Christo, similem illi resurrectionem expectare. Iamvero vocabulum complantati, videtur denotare conformes ac eiusdem veluti intellectualis speciei. Sed tamen illud animadvertendum est: posuit pro nobis animam suam Emmanuel, mortuusque in carne est; nosque adeo cum illo quodammodo sepulti fuimus, quotquot baptismum recepimus. Num quasi cum ipso carnis mortem experti? Minime id quidem. Age igitur, quomodo complantati fuerimus similitudini mortis eius, explanemus. Mortuus est in carne Christus, ut mundi peccatum solveret: morimur nos haud equidem aliquando carni, sed culpae, sicuti scriptum est; nimirum cum peccati vires intra nos infringimus, terrena membra mortificando, id est fornicationem, immunditiam, libidinem, pravam cupiditatem, et avaritiam. Complantati itaque evadimus, haud tantum Christi secundum carnem morti, verum etiam similitudini mortis eius. Hoc autem intelligendum est de morte Christi pro peccato, non tamen proprio, quod omni veritate abhorret: est enim Deus immaculatus, et omni peccandi facultate alienus: sed pro mundi peccato, ut dixi, mortuus est. Qui enim mortuus est culpae, semel mortuus est. Qui ergo consiti fuimus similitudini mortis eius, consiti pariter erimus atque conformes eiusdem resurrectioni, quippe in Christo vivemus. Profecto reviviscet caro; sed tamen et alia ratione vivemus, nostram animam ipsi dedicentes, transformati ad sanctitatem, et gloriosae vitae genus in sancto Spiritu.

Hoc scientes, quod vetus noster homo etc.

Quisnam sit vetus noster homo, quodve corpus peccati destructum, et quomodo cum Christo crucifixum, disquirere opus est. Fortasse nonnulli existimabunt, peccati corpus dici terrenam carnem, poenae veluti instar animae copulatam, propterea quod ante corpora haec peccaverit. Nonnullis enim ita sentire ac loqui placet (1). Cum tamen haec ethnicorum sententia sit, eam nos ceu veritate alienam abiiciamus. Itaque corpus peccati, veteremque nostrum hominem, corpus terrenum dicit, quod ab Adami vetustate necessitatem corruptionis sortitum est: namque in illo primo damnati fuimus. Insuper infirmitatis instar contraxit voluptatis studium: ita enim naturaliter se habet caro ob congenitos motus. Quomodo ergo cum Christo crucifixus homo est? Factus est homo Unigenitus, terrenaque carne indutus est, ut dixi, quae ad mortem usque tamquam ex Adami vetustate infirmatur, quaeque suapte ob insitos motus ad peccatum aequitur. Sed lex quidem peccati in sancta purissimaque Christi carne quiescebat, nullamque absurdam in ipso humanam passionem commotam esse dicimus, sed eas tantum quae inculpabilem motum habent, famem inquam, sitim, fatigationem, et quaecumque in nobis etiam, lege naturae, extra culpam sunt. Attamen etiamsi

Gr. p. 13.

(1) Confer Porphyrii opusculum ad Marcellam apud nos AA. class. T. IV, cum scholiis, quod quidem nominatim, ut ibi diximus p. 360, legebat noster Cyrillus. Item, si placet, legantur Procli partes variae a nobis editae ex codice vaticano AA. class. T. I. et Spicil. rom. T. VIII.

in Christo nullos habuit motus lex peccati, quia humanati Verbi virtute et opera sedabatur; nihilominus, si carnis natura per se ipsa consideretur, ea vel in Christo haud alia quam in nobis comperietur. Crucifixi itaque cum eo fuimus, quo tempore caro eius crucifixa fuit, quae universam quodammodo in se naturam continebat: sicuti etiam in Adamo, quo tempore is maledictionem incurrit, natura universa maledictionis morbum contraxit. Sic enim et consurrexisse nos cum Christo dicimus, et in caelis considerare. Etiam si enim excedit nostram conditionem Deus Emmanuel, attamen quia versatus est apud nos, tamquam ex nobis unus, postea resurrexit et considet cum Deo patre. Igitur simul crucifixus est vetus homo: soluta est enim per resurrectionem priscae illius maledictionis vis, destructumque fuit corpus peccati, non tamen ipsa caro, sed congenita illi perturbationum saevitia, quae semper mentem ad turpia impellit, coenoso veluti limo terrenis voluptatibus inretitam. Quod autem et hoc ipsum in humana natura per Christum correctum fuerit, quis dubitabit? dicente palam Paulo: quod erat in lege impossibile, et carnis causa infirmum, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et ob peccatum, damnavit in carne peccatum. Viden igitur quomodo peccati corpus destructum fuerit? Damnatus est enim in carne stimulus peccati: et peccatum quidem primo in Christo mortificatum fuit, mox ab hoc et per hunc in nos gratia pertransiit.

Gr. p. 14.

An ignoratis, fratres? Scientibus enim legem loquor.

CAP. VII. 1

Prorsus in lubrico versari demonstrat, si quis sub lege manere satagit: hortaturque ut tota potius mente gratiam per fidem exoptemus, id est in Christo iustificationem, quicum esse consepultos eos qui baptizati sunt confirmat; ut peccato mortui, Deo vivant in iustitia. Quare et superius aiebat: non itaque regnet peccatum in corpore vestro mortali, ita ut huius cupiditatibus obsequamini; neque exhibeatis membra vestra, arma iniustitiae peccato: sed exhibete vos Deo tamquam e mortuis revocatos, vestraque membra arma iustitiae Deo. Quippe vestri ulterius non dominabitur peccatum: non enim iam sub lege estis, sed sub gratia. Videsis itaque quomodo ab umbra legis discedere iubet, atque ad Christi potius gratiam transmigrare. Ceterum non ignorabat inspiratus vir, nonnullos prorsus fore dicturos, sive secum reputaturos, quod maiores nostri a recta via vitaeque recesserint; nihil enim eos iuvat lex, vanaque fuit hebraicae vitae gloriatio. Etenim si absurdum est optare vitae sub lege agenda conditionem, quum tamen haec fuerit priscorum vivendi ratio, quid ni vere dicetur eos a recto consilio deviasse? Contendit ergo apostolus Christi adsecla, simulatque egregie, idem se dicere velle quod ii qui sub lege degunt; sed ita sermonem versat, ut iudicandum sit, quandoquidem ad fidem tempus invitat, haud iam in antiquis ritibus pertinaciter esse manendum. Idcirco ait: an ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor, quod lex dominatur homini quamdiu vivit? Est enim hic universalis finis cum omnis legis, tum eorum qui sub lege sunt. Nam cunctis qui sub regum scepro degunt, definiunt leges quid agendum sit, quidve secus: sed leges vita hominis incolumi vigent: nam ut quisque, qui sub lege erat, corporalem vitam deserit, una cum vita legum quoque imperium abiicit. Statim ac enim peccare cessaverit, lex quoque erga ipsum cassa evadet. Vere itaque dictum est, legem tamdiu homini dominari, quamdiu hic in vivis versatur. Ceteroqui quinam sit huius sermonis scopus, edisserere opus est. Duo simul egregia affert. Nos enim, ait, qui Christo in baptisate consepulti fuimus, et peccato mortui, extra legis potestatem excessimus, in aliam vitam transformati: qui vero ante Christi adventum fuerunt, nondum in ipso spiritalem

Gr. p. 15

mortem perpessi, vivebant adhuc peccato. Viventes igitur sub legis iure erant, prorsus uti mulier in viri potestate est: nam sicuti coniugio devincta mulier, vivente viro legitimo, haud impune cum alio se copulaverit; secus vero, illo extincto, extra legis vindictam fiet, si novum coniugium, legitima etiam forma inire voluerit; pari ego, ait, ratione arbitror, eos qui nondum in Christo peccati mortificationem sunt experti, quique adhuc quodammodo in peccato vivunt, eos inquam merito sub lege versari, quae homini quamdiu vivit dominatur. Verum enimvero qui sub Christi gratia sunt, ob quam peccato sunt mortui, et in carne id est in passionibus carnis mortificati, dummodo mundo iam non vivant, inculpabilem ducunt extra legem vitam. Mortui sunt enim, ut dixi, per Christi corpus; et legi mortui, iustificati per fidem sunt.

CAI. VII. 8.

Quum enim in carne essemus, peccatorum passiones, quae per legem erant, operabantur etc.

Carnem dicit carnalem affectum, ut et alibi ait: qui vero sunt in carne, Deo placere nequeunt. Quid ni autem hoc verum sit? Ceu nondum carne liberatis (1), proselytis suis haec denunciat. Quid autem significare velit, inquirendum est. Cum, inquit, carnaliter vivebamus, et terrenis regebamur affectibus, tunc operabantur in nobis carnis passiones, ut morti fructificarent. Quid ergo, dicet aliquis? Carnis passiones a lege invectae sunt? Quomodo ergo legem a crimine defendemus? Quid, inquam, ad haec dicimus? Haud equidem a lege concitantur carnis in nobis passiones, potius vero gignuntur ex congenita nobis voluptate, haeque infirmam mentem persuadant. Quod ipse nobis demonstrat dicens: caro adversus spiritum concupiscit, spiritus vicissim adversus carnem, haec enim invicem adversantur. Nunc hoc omisso, resistere carnem spiritui dicit, nihil intericiens. Non igitur a lege, sed a naturali indole carnales intra nos commoventur passiones: quodque magis mirari licet, legis ipsius voluntati repugnant, ut alibi Paulus ait: quod nempe carnis affectus, inimicus Deo sit: non enim Dei legi subiectus est, neque id fieri potest. Quod si carnis affectus legi repugnat, quid ni sit insanum existimare, ab ipsa lege commoveri passiones quae eidem tantopere adversantur? Quid ergo Paulus dicit? Nempe loquitur tanquam mortuis peccato, et per baptismum cum Christo sepultis, et qui iam passionum mortificationem sint adepti; quos deinceps decet extra legis quoque fines prodire, quandoquidem sunt liberati passionibus quae a lege condemnantur. Ergo nobis adhuc perseverantibus in carnis affectu, passiones quas lex nominat ac designat, intra nos operabantur: atque eatenus eramus legi obnoxii, quatenus peccatum in nobis vivebat.

Gr. p. 16.

Nunc expediti sumus a lege, ei rei demortui a qua tenebamur.

Obnoxii quidem legi, inquit, eramus, cui nos peccatum subiecerat. Quod si mortui sumus ei a quo tenebamur, id est peccato, cessabit prorsus cum hoc etiam lex quae idcirco est constituta, ut transgressores coarguat. Non est igitur opus lege iis qui mortui sunt peccato: transivimus enim in ius alterius, cui in novitate spiritus serviendum a nobis est, et non in litterae vetustate.

Quid ergo dicemus? Num ergo lex peccatum?

Animadvertite quam sapienter de lege verba facit. Ait quippe: cum in carne eramus, peccatorum secundum legem passiones in membris nostris operabantur, ut morti fructificarent. Non tamen caret dubitatione hic sermo. Namque ad haec ilico dicit aliquis: ergone arrha et conciliatrix peccati est lex? Nam si re vera propter ipsam ope-

(1) In pag. gr. 15. v. 21. legis cum codice ω ; ω ϵ ξ ω .

rantur in nobis carnis passiones, quid ni intelligere oportet, fontem esse peccati legem? Quid vero sacer doctor? Asper occurrit, et negat parentem esse peccati legem; humanam vero naturam incusat, quae ob suam imbecillitatem, legalibus poenis semet facit obnoxiam. Idcirco ait: quid ergo dicemus? Lex est peccatum? Absit; sed peccatum non novi nisi per legem. Animadvertite vigilantem dictionem. Non enim ait, peccatum non habui nisi per legem; sed ait potius, se non nisi per legem illud nosse. Non est ergo occasio peccati lex, sed demonstratrix potius ipsius, palam id faciens iis qui id ignorabant; non ut eo cognito mox et perpetrarent, qui immo vel ante quam agnoscerent, id ipsum commiserant: non enim erat aliquis iustus, ut ait psalmista: sed ut peccato cognito, ad meliora converterentur. Mihi sane videntur prisci homines in ea, quam describam, conditione per Moysis legem fuisse constituti. Sit nempe coram nobis proposita, verbi gratia, lata via ad certum terminum ducens, Proiiciatur in ea multus lapis, vel etiam ibi effodiantur si lubet foveae. Tum sint quidam tenebrosa nocte per eam iter carpentes, qui saepe et multum in obvia offencula illa incurrant, vel etiam incauti foveis superveniant. Atque his ita se habentibus, facem aliquis statuatur in triviis, quae intermedia loca illuminet, haud sane ut ii rursus concidant, sed ut praetervolent potius et vitent calamitatem. Ergone culpabilem se lux exhibuit, quae periculi admonitos fecit? An illud potius adfirmandum, plurimam illis attulisse utilitatem, quos reddidit securiores? Nempe hoc nemini non exploratum existimo. Quia igitur nos peccatores ac in plurimas culpas decidui, per legem peccatum agnovimus, non idcirco legem peccati instar habere aut vocitare licet, id quod omni veritate caret; sed ea peccati, ut dixi, demonstratrix est.

Gr. p. 17

Sine lege enim, peccatum mortuum erat.

CAP. VII. 8.

Nisi constituta, inquit, fuisset iniquitati coarguendae lex, inefficax malum esset: namque hoc vires quodammodo a lege sumit. Et sane nonnullis debiliior fieret voluptatis stimulus, si nemo velaret: immo vero is propemodum obtunditur, si lata peccandi licentia sit: namque ubi nihil resistit, ibi plerumque studium infringitur. Mortuum igitur peccatum est, lege quid agendum sit *non* (1) discernente. Utique se olim sine lege vixisse ait doctor: dein lege superveniente, revixisse peccatum, sibi autem mori contigisse adserit: namque in his ex persona propria facit sermonem. Atque ego quidem existimo, eum aliquid huiusmodi velle significare: nempe sine dubio is etiam qui ignoranter peccat, reus est; scienti tamen graviorem poenam esse paratam, testatur Servator dicens: qui sciverit voluntatem domini sui, nec fecerit, multis vapulabit; qui autem nesciverit, nec fecerit, paucis punietur. Patet igitur multo levius ignorantem peccare, quam qui legem cognovit. Iam si quis ad legis iugum accesserit, qui ante sine lege deguerat, et nihilominus imperata facere detraxerit, peccati criminationem incurret, poenaeque reus fiet. Tunc is ob ignaviam suam dolens, adversus legis severitatem ferme exclamat dicens: ego sine lege pridem vivebam; superveniente dein praecepto, peccatum vixit, ego perii. Nam si mortuum revera est sine lege peccatum, quid ni credibile est vitam quodammodo a lege accepisse peccatum, quia per illam innotuit, et spirans veluti effectum est? quamquam antea non erat cognitum, etsi in nobis reapse existebat; non enim iusti eramus; sed mortuo veluti peccato, quia non aderat damnans lex, vivebamus nos decorum inscitiae praetextum habentes. Namque ubi non est lex, ibi transgressio nulla, ut ipsemet dicit. Sic interveniente prae-

* Luc. XII. 47.

Gr. p. 18.

(1) Deest *non* in graeco textu, quae tamen particula videtur necessaria.

cepto, revixit quodammodo a morte sua peccatum, nec non debita peccantibus ex infirmitate vindicta. Quid inde porro? Res insperata praeterque expectationem nobis accidit: praecipuum quidem vitae causa datum, in mortem vertit. Ac veluti infirmitate oculorum laborantibus solaris radii nocet lux, quamquam per se suavis sit et exoptabilis: neque ipsa tamen prorsus in culpa est, verum ea laesio infirmorum vitio adscribenda est; eodem modo, occasionem peccato datam ait a lege, seque ab illa deceptum, et ad mortem deductum. Alio quoque sensu fortasse aliquis dicet, legis mandatis solere magnopere voluptatis studium adversari; et vitiosos mores, resistente sibi virtute, copiosiore vi grassari, mentemque interdum pervertere atque ad transgressionem impellere, legisque poenis exponere, quamquam reapse lex ipsa belli eius causa fuerit. Isthoc sensu sapiens Paulus deceptum se a praeepto dicit, atque eius causa periisse. Occidit enim propemodum praeeptum, concitans ad certamen insitas nobis voluptates, eo quem hactenus diximus modo.

Itaque lex quidem sancta, praeeptum sanctum iustumque et bonum.

Sancta lex videlicet, quia sanctos, iustos, bonosque exhibet illos, qui eandem ita observare potuerint, ut transgressionum delictis nequaquam rei fierent. Verumtamen hoc propemodum impossibile est. Delicta enim quis intelliget, uti scriptum est?

Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?

Si sanctum praeeptum est, quomodo quod mihi, inquit, datum erat ad vitam, idem mihi mortis occasio compertum est? Ergone, dic mihi, res bona exitium confert? Absit, ait. Minime enim in his legem incuso, sed peccati accusator adsum, quod tantam humanae naturae vim infert, tantopere mentem nostram occupat, ut lex ipsa nobis ad salutem vitamque data, id est sanctum vere ac bonum praeeptum, mortis occasio fiat iis qui eidem legi subiacent. Cur id? quave ratione? Nam si ultio peccantes semper sequetur, nos vero ad hanc infirmitatem proni sumus, nimirum ad nos semper inretiendum transgressionibus, constat omnino, quod hac ratione lex salutaris et sancta et bona, vinculum fieri videtur peccati, atque ad mortem via his qui peccato succumbunt. Immo paene dicere videtur, peccatum vere effici peccatum a praeepto. Ignorantibus quippe domini voluntatem, poenis se implicare continget; peccarunt enim, etsi ignoranter. Sed tamen superest illis non improbabilis excusatio: excusabunt enim, ut credibile est, apud eos qui sub lege sunt, ignorantiam suam, cuius causa voluntatem dominicam nesciverant, si forte id eis exprobrabitur. Qui ergo sponte decreverit impie vivere, haud quidem ignorantiae sed vecordiae crimen subibit, et sammae a Deo aversionis. Atque hic demum cum hyperbole peccator dicitur. Nam peccator simpliciter is quoque est qui ignorantia labitur, sed tamen neque est neque dicitur peccator cum hyperbole.

Scimus enim legem esse spiritalem.

Spiritalem dicit legem, quia sui adscelas efficit spiritales. Intelligitur autem spiritalis, qui minime secundum carnem vivit; maxime autem eo respicit ut spiritus voluntati obsequatur. Namque et beatus David ait: « lex Domini immaculata, convertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis: timor Domini sanctus permanens in saeculum saeculi. » Sicuti ergo dicit immaculatam legem, quia immaculatos facit; fidele testimonium, quia fideles exhibet; et sanctum timorem, utpote qui sanctos reddit; sic etiam hoc loco reputa dici legem spiritalem, utpote quae spiritales ostendit eos qui obsequuntur ipsi. Quamvis enim in umbris lex versatur, habet nihilominus veritatis formam. Quid ergo Paulus? Nempe adfirmat spiri-

Cap. VII. 12.
Gr. p. 19.

Ps. XVIII. 13.

v. 13.

v. 1.

Ps. XVIII. 8.

Gr. p. 29.

talem esse legem, incusat vero hominis naturam quae peccati morbo valde est obnoxia. Sed et comprobare nititur, quia lex sit spiritalis, eam idcirco humanae naturae fieri gravissimam. Quid enim, dic mihi, ait, si lex utique est spiritalis, ego vero carnalis, id est carnis affectibus totus oppressus? Viden, quantam in nobis voluntatum pugnam dicto suo demonstrat? Alia est enim voluntas spiritus, alia intelligitur carnis: hae pugnant videlicet inter se, et in concordiam numquam conspirare queunt. Si ergo carnalis sit homo, lex autem spiritalis, quomodo haec tolerabilis fiet his qui tantopere peccati morbo laborant? Et sapienter quidem id dicitur: nam si carnalis est, intelligitur captivus quodammodo et in servili ordine constitutus.

Quod enim operor, non cognosco.

CAP. VII. 15.

Arbitrantur fortasse rudes quidam, velle Paulum ethnicorum fabulam haec stabilire, quam nescio unde producere in medium illi didicerint, decepti simul et decipientes. Fatum enim quoddam atque fortunam ad suum libitum confingentes (1), deinde vanis his simulacris potestatem in actiones nostras adtribuentes, hominem praecipuo suo decore spoliant, id est quominus libere vivat, absolutumque et voluntarium arbitrium habeat gerendarum quas voluerit rerum. Iamvero necessitate suisque doctrinis ac sententiis mentes hominum abducentes, non mediocriter nocent communi vitae. Nam si quis, prout ipsi docent, ad illicita perpetranda adgrediatur, quum non possit, etiamsi forte velit, fati nutum declinare, nemo sapiens hunc reprehendet, etiamsi peccare cernatur. Nam quod necessario et praeter voluntatem agi debuit, id si quisquam patrasse deprehendatur, omni culpa poenaeque carebit: contra vero nemo rationabiliter pium hominem honestumque laudabit. Cur enim magnopere laudandus sit, si talis haud sua voluntate extiterit, sed alieno nutu compulsus, immo etiam insuperabili fortunae necessitate coactus? Absurdissime itaque dicretur, doctrinarum optimarum magistrum, ethnicorum praestigiis fuisse illusum; vel illorum stultitiam sequi, qui divinorum mysteriorum custos est: nempe cum dicit: quod operor non cognosco; non enim quod volo facio, sed quod odi ago. Iam vero si quis mordicus contendat, malitque credere fatum atque fortunam nostrorum actuum potestatem habere, cur non iure Paulum interrogaret dicens: si duris indomitisque rerum gerendarum aut non gerendarum necessitatibus alligamur, nec dominium nostri prorsus tenemas, sed aliis potius praepotentibus cedimus, coactaque sententia utimur: quomodo nobis ipse scripsisti: an ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor, legem homini imperare quamdiu vivit? Dominatur ergo quodammodo viventibus lex, morientibus vero fit cassa, quibus numquam statuta fuit, sed illis tantum qui in corpore vivunt: atque ex his, recte quidem agentes praemio, improbos poena adficiat. Praeterea quamquam aequitate legis lator eos iudicialiter puniret qui haud sponte crimina sed fortuna cogente committerent? Vel potius cur omnino legem condidisset? Namque his sane quibus est facultas quicquid libuerit agere, iustam lex vindictam decernit, si cum possent rectis operibus advertere mentem, turpia maluerunt, vetitosque a lege actus cum honestate commutarunt: verum enimvero his quibus iugum necessitatis impositum sit, et qui dominorum arbitrio circumaguntur, inutiliter existimo ius constitui. Denique quid ni vere diceretur, ne ipsum quidem omniscium numen iugum nobis fuisse legis impositurum, quae sibi placita iure meritoque definit, atque ad utile officium dirigit, si fati laqueis inretitos cognovisset? Aut igitur contra-

Gr. p. 21.

(1) Fato omnia fieri, Stoicorum praecipue dogma fuit, quos salse ingenioseque irridet refutatque Cicero toto suo, quantum superest, de fato opusculo.

riae sententiae homines dicant, id Deo ignoratum: aut si recte sentire malentes, abhorrent admodum a nefanda hac divinae ignorantiae sententia; simulque legem ab eo revera conditam adfirmant; poenas quoque peccantibus ab eo fuisse decretas manifeste confitebuntur.

Gr. p. 22

Deus utique probe novit, hominem libero cum arbitrio viventem, spontaneis commotionibus actus suos, prout libuerit, posse dirigere, impediende nemine. Hanc ob causam divus quoque Paulus dominari ait homini legem quamdiu vivit. Non ergo hoc dicit, quasi mens hominis alieno nutui supposita foret; sed acute sapienterque loquitur, atque humanae naturae passiones scrutatur, animi infirmitates singillatim evolvit, et cum congenita voluptate corpus describit hominis, qui adhuc suam carnem fovet, personae suae haec admodum bene accommodans. Quamquam enim ipse mundo crucifixus fuerat, et ipsi mundus, prorsusque erat admiratione dignus, attamen sapienter existimavit gratiam propriam non esse respiciendam, sed eorum infirmitatem qui nondum ad ipsius conditionem devenerant, in argumentum sui sermonis assumendam. Itaque cum audis dicentem: quod enim operor non cognosco, cogita aliquos maximos peccatores, qui se existimant praeclarissimam vitam ducere, nihilque esse quod huius mundi delicias et vanitates aequiperare queat. Hi pios mores summo odio prosequuntur, exultantque ac valde pergraccantur in voluptatibus suis. De his alicubi Paulum dicere reor: « qui terrena sapiunt, quorum Deus venter est, et gloria in ignominia ipsorum. » Hi merito dicerent, quasi aliquid egregium perpetrantes iniquitatem: quod enim operor non cognosco. Ergo audiant: expergiscimini, ebrii, ex vino vestro. Sicut enim bibones et ebrii, vitio suo de recta mente deiecti, quid ebrietatis tempore egerint nesciunt, ita qui carnis deliciis et turpissimis voluptatibus aegrotant, quid agant non animadvertunt. Morbum itaque humani cordis nobis exponit Paulus dicens: quod enim operor, non cognosco. Quod si quis forte conscientiae morsibus paulo tenerius cor suum habuerit, maerensque dum peccat, adhuc tamen peccati delectationibus victus, et invitus propemodum ad peccandum progrediens, congrue diceret: non enim quod volo, id ago, sed quod odi facio. Quam multi et quam saepe continentiam admirantur, immo et huius vitae genus ingressi, detestandae postea voluptatis stimulis pervincuntur, mente ipsorum ad vitium labente, peccatum committunt, et maerore simul replentur! His potissimum convenit paene praeter voluntatem aegrotantibus, rursus dicere: nunc iam non ego id operor, sed quod habitat in me peccatum.

Phil. III. 19

1 Cor. I. 5.

Gr. p. 23.

Gal. VII. 16.

Si autem quod nolo id facio, iam legi consentio quod bona sit.

Considerationis acumen rursus ad corporis naturam flectit, et inhaerentium illi naturalium passionum vim contemplatur. Siquidem et cupiditates ad quamlibet passionem impellentes, et voluptariae vitae peccata, fontem habent carnem. Hoc nobis confirmat Servatoris discipulus: « unde bella in vobis, et unde pugnae? Nonne hinc? ex voluptatibus nempe vestris, quae militant in membris vestris? »

1 Cor. IV. 1.

Nam velle, adiacet mihi; operandi autem rectum, rationem non invenio.

Velle, inquit, adiacet mihi; rectum autem operari, nequaquam, et reliqua. Ut demonstret, carnis ad gignendum in se peccatum vehementiam, concedit sapienter quod nobis adiacet rectum, haud tamen illud possimus peragere: mens enim invita ad involuntarium motum compellitur. Quod ergo ad propriam sententiam ad-

[1] Haec de necessitate absoluta non esse intelligenda, sciunt theologi. Ipse Cyrillus hac eadem in pagina liberum arbitrium praedicavit.

tinet, extra peccatum foret; sed quia vix vitabilem vim perpetitur, culpa quidem non tam ipsius videtur quam praepotentis alterius. Idcirco ait: si autem quod nolo facio, haud iam ego id operor, sed quod habitat in me peccatum.

Invenio igitur legem, volenti mihi bonum agere, quoniam mihi malum adiacet.

CAP. VII. 21.

Specta iterum quam sapienter atque perite legem admittit, non quasi haec peccati stimulum retundere valeat, vel peccatum in nobis mortificare, sed eatenus tantum quatenus menti notitiam recti obiicit. Si enim mihi, inquit, adiacet carni inhaerens peccatum et eam depravans, lex sane opem suppeditat, et consilium veluti dat, non tamen peccato liberat. Iis autem qui peccati infirmitate tenentur, haud satis est cognoscere, quod meliora agere debeant, sed viribus opus est agendi quae recta sunt et quae legi placent (1). Veluti iis qui in proeliis excellere volunt, haud nuda et sola sufficit tacticorum praeceptorum scientia; sed tum demum illustres spectabilesque vix evadent, si animi quoque fortitudo iisdem insit. Igitur si officii quidem rectitudinem docet lex, nullo tamen modo tentatione vexatis opem fert, peccati vires debilitando, praeclarus sane magister est, neque tamen cum gratia Christi comparari digne potest, qui et sanam sententiam suppeditare valet, et nos peccato fortiores praestare.

Gr. p. 24.

Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.

V. 22.

Ut iam dixi, cupit mens in libertatem vindicari, et ab inhonestis recedere. Summis autem honoribus legem ornat, ut optimorum consiliorum magistram. Interim tamen ad absurdas voluptates natura carnis compellitur, proeliante et interius haerente peccati lege. Peccati vero legem dicit, naturales motus, et quaecumque existimatur voluptariae carnis passio: aequae ac mentis legem dicit, voluntatem propensionemque ad bonum.

Idem igitur ego mente quidem Deo servio, carne autem legi peccati.

V. 25.

Prolixus iam fit apostoli sermo, nostra singula subtiliter indagantis, variosque violentiae modos quos hominis mens pati solet in suo cum malitia conflictu. Adfirmat autem, mentem quandoque ad bonum torpere ob carnalium passionum tyrannidem, simul autem maestam fieri et fragilitatis suae pudere: et involuntarii quidem peccati onus abiicere prorsus non posse, incumbente sibi vehementer voluptate; ideoque ad resistendum esse debilem, nihil ad hoc iuvante lege. Vere ergo divus Paulus dicit, mente quidem se divinae legi obsequi, carne autem legi peccati. Atque hoc videtur significare cum ait: velle quidem adiacet mihi; operari autem bonum, nequaquam. Olim ergo, ut ait, propositum nobis erat, quantum adtinet ad mentis voluntatem, ut divinae legi obediremus; sed nos impulit ad peccatum caro, suam veluti opponens voluntatem. In damnationem igitur incurrebant, qui dum vellet rectum agere, passionum tyrannide impediabantur. Sed per Christum cessavit damnatio, id est carnalium motuum praepotentia.

Gr. p. 25.

Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu.

CAP. VIII. 2

Necessarium existimo ob accuratam declarationem sensuum haec contentorum, illud dicere, quod sicuti peccati mortisque legem appellat carnalem affectum, qui nos ad omne vitii genus perducit; ita quoque legem spiritus vitae dicit voluntatem spiritalem, id est mentis ad recte agendum inclinationem. Sed qui in carnem seminat, corruptionem ex carne metet; qui vero in spiritum seminat, de spiritu metet

(1) En egregiam Cyrilli doctrinam de gratiae interioris necessitate, inferius quoque in his commentariis recursum. Nec mirum; etenim Photius cod. LIV. nos docet Cyrillum contra Pelagianos quoque seu Caelestianos ad Theodosium aliquando scripsisse.

vitam aeternam. Ergo lex spiritus vitae, id est mentis voluntas quae ad vitam deducit, olim quoque in nobis erat, etenim Dei legi mente obsequabamur. Sed imbecilla pars nostri, ut dixi, ad resistendum laboravit, carnisque cupiditatibus victus homo in damnationem legis incidit. Mox autem morbo depulso, per Christum roboratus est: signati enim fuimus per ipsum Spiritu sancto, et virtute ex alto induti. Atque ita redempti fuimus, nec iam ulterius malo subiugati, in liberam dignitatem, ut dixi, restituti. Ergo lex spiritus vitae, id est mentis voluntas ad bona opera vitamque tendens, postquam gratiam per Christum adeptam est, et antiquam infirmitatem abiecit; tunc, inquam, ea lex spiritus, peccati malitiam despiciens, seque legi carnis superiorem constituens, liberavit me, ait. Neque tamen ipsa haec lex libertatem omnino largita est, sed eam per Christi merita nobis conciliavit. Sicut igitur eos qui sub lege peccati sunt, necesse omnino est mortis quoque laqueis implicari; ita eos, qui minime sub illa sunt, sed in libertatem per Christum vindicati, oportet vicissim extra ius mortis esse, seque corruptione excelsiores exhibere, et vitam cum sanctitate ducere.

CAP. VIII. 3.

Impossibile enim legis, in quo ob carnem infirma erat.

Gr. p. 26.

Admirandus sacrae doctrinae doctor, et ad contemplandum peracutus, rudem se dicit esse sermone. Ideo nos confidenter dicimus, suprascriptarum dictionum constructioni parum quid deesse, ut plenus sensus exprimat. Dicendum enim fuit: impossibile enim legis, in quo ob carnem infirma erat, dissolutum est, puta, vel cessavit. Deinde subtexenda erat facti expositio, et dissolutionis modus connectendus, denuo subiungendo: Deus enim mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, destruxit in carne peccatum. Atque alia huiusmodi scopo suo idonea ad periodi compositionem scribi oportuit. Nunc age contemlemur medelae per Christum factae rationem, et quomodo impossibile legis cessaverit, et quodnam intelligendum sit hoc impossibile legis, et cuiusnam legis. Etenim hoc loco subtiliter admodum disserit deiloquus vir. Concedit itaque, uti utiles, tum Dei legem, id est scriptam illam, tum etiam legem spiritus a quo bonam voluntatem recepimus, etiamsi forte haud nobis adfuerit exequendi ipsam potestas. Ait enim: velle quidem adiacet mihi, bonum autem operari nequaquam; praevalente nempe peccato, legisque carne ad sua pertrahente opera mentem vel invitam (1). Hoc puto sensu credibiliter intelligendum esse quod dicit impossibile legis, tum illius scriptae per Moysen, sicuti nuper dixi, tum etiam alterius nobis congenitae, ad cuius normam gentes quoque, etsi scripta lege carent, naturaliter legem observare cernuntur, sibi que ipsis lex fiunt: demonstrant enim opus legis scriptum in cordibus suis, sicuti legimus. Quodnam autem in utraque lege sit impossibile, inquirendum iam est. Scripta quidem lex, magistra erat honestatis, optimorum consiliorum dux, quin tamen quemquam omnino iustificaret. Verum illa nobis congenita, quam etiam legem spiritus appellat, vergebat quidem ad rectum, sed tamen a lege illa quae ad turpia impellit, valde superabatur (2). Igitur quod erat impossibile, id est infirmum, sive in scripta lege, sive in naturali, cessavit per Christum. Mortificata enim quodammodo carne, ac prope extincta in nobis voluptate, nullo iam pacto lex spiritus sive mentis infirmabitur.

Iam quemadmodum in nobis peccatum mortificetur, agesis quantum licet dica-

(1) De variis libertatis humanae gradibus, deque libero arbitrio in re morali semper incolumi, latissime disputant, pro sua quisque secta vel systemate, theologi; praesertim ubi Augustini doctrinam enucleant atque defendunt.

(2) Hanc nonnulli theologi victricem malam appellant delectationem.

mus. Dei Verbum, beneplacito Dei patris, in similitudinem factum est peccati, ut in carne damnaret peccatum. Fecit enim se hominem, atque ad exinanitionem demisit. Profecto quod consimile et eiusdem ac corpora nostra naturae corpus eius fuerit, quisnam ambiget? Nihilominus ceterorum quidem omnium corpora, carnes vocare licet peccati, quia naturaliter aegrotant absurdarum voluptatum scaturigine: sed Christi corpus nemo carnem peccati dicet, absit, sed similitudinem potius carnis peccati; nimirum simile quidem nostris corporibus, haud tamen ita comparatum ut carnali immunditia aegrotare posset: sanctum enim iam inde ab utero templum illud fuit. Et quantum quidem ad cogitationes ac ratiocinia naturalia attinet, nemo certe verebitur affirmare, quod quatenus caro erat, proprios congenitosque motus habuerit; quia tamen illud quod omnem creaturam sanctificat Verbum in eo habitavit, damnata fuit peccati potentia, ut in nos quoque eius beneficii vis transiret. Reapse non spiritaliter solum, verum etiam corporaliter, aequae ac ille transformati fuimus. QUANDO ENIM INTRA NOS HABITAT CHRISTUS PER SPIRITUM SANCTUM ET MYSTICAM BENEDICTIONEM (1), tum sane in nobis etiam peccati lex prorsus damnatur. Vere igitur dictum est, impossibile legis, in quo illa ob carnem infirmabatur, cessavisse per Christum qui damnavit destruxitque peccatum in carne, ut legis iustitia in nobis impleretur. Impleta fuit enim legis iustitia, id est decretorum a lege vis, voluntas scilicet ad virtutem contendens, postea quam interna lex nostra nullo iam pacto, ut dixi, infirmatur a congenitarum voluptatum tyrannide. Itaque impleta in nobis est legis iustitia, siquidem iam non secundum carnem ambulamus, sed spiritaliter malumus vivere.

Gr. p. 27

Nam prudentia carnis (2), mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax.

Recte omnino prudentiam carnis donat mortis titulo: spiritus autem prudentiam dicit vitam ac pacem. Vere enim carnis amor mortem generat: aeterna contra vita et caelestia bona adquiruntur ab iis qui spiritaliter vivere malunt.

CAP. VIII. 6.

Quod si spiritus eius, qui Iesum a mortuis suscitavit, in vobis habitat.

V. 11

Resuscitatus fuit dominus noster Iesus Christus a patre, subeunte in eius carnem vita per Spiritum sanctum, qui est eiusdem (3). Nam quod ipsemet templum proprium vivificaverit, denuntiavit Iudaeis dicens: solvite templum, et in tribus diebus excitabo illud. Quamobrem, etiamsi a patre suscitatus dicitur, nihilominus ipse semet suscitabat per sanctum Spiritum. Cuncta enim divina opera a patre fiunt per filium in spiritu. Suscitabit igitur nostra quoque corpora a mortuis Christus.

Gr. p. 25.

Siquidem compatimur, ut etiam conglorificemur.

V. 17.

Bona sane opera haud absque labore fiunt, sed tamen grandi spe alitur labor. Nihil enim terrestre promittitur, sed aeterna gloria, bonorumque quae intellectum sermonemque superant consecutio. Nam qui terrena despiciunt, digni fiunt supernis praemiis: et qui fortiter patienterque antea laboraverint, incomparabilis excellentiae coronis perfruuntur. Minimus certe virtutis videbitur labor, prae tantis mercedibus. Gloriam scilicet sanctorum denotat, quia per saecula fulgebunt iusti tamquam sol, in honore et gloria et immortalitate constituti, cum illorum immutabuntur corpora, sicuti Christus in monte transfiguratus est.

(1) Adnotemus testimonium de corporali Christi intra nos praesentia post sumptam eucharistiam, et de eius salutari effectu.

(2) Σαρκός φρόνημα rectissime explicat Cyrillus vocabulo φιλοσαρκία carnalis affectus. Ceteris φρόνημα sumitur pro φρόνησις.

(3) En internam Spiritus sancti relationem ad Filium; etenim hęc de externa missione non agitur.

Cap. VIII. 19.

Expectatio enim creaturae, revelationem filiorum Dei expectat.

II. Ep. III. 13.

Expectatio quidem spes est, et rerum eventus praestolans observatio. Porro creatura revelationem filiorum Dei expectat, non sane quod ipsa futuri sit praesentia; qui enim vel undenam id fieri potest? sed quia per arcanam Dei dispositionem, qui cuncta ad melius dirigit, ad hunc finem perveniet. Translatis enim tamquam in gloriam ex dedecore, et ex corruptela in incorruptionem, Dei filiis, iis nempe qui honestam vitam delegerint, ipsa quoque creatura plane in melius transformabitur. Quae de re divus nos Petrus * dubitare non sinit dicens, novos caelos, et novam terram, eiusque promissiones a nobis expectari.

v. 20.

Vanitati enim creatura subiecta est.

Gr. p. 20.

Vanitatem hoc loco dicit viventes in vanitate, idest in carnali affectu: de quibus convenientissime etiam diceretur: homo vanitati similis factus est. Item, quod iumentis comparatus sit, et his assimilatus; namque horum vita vere vanitas est. His hominibus creatura subiecta est, quamquam prorsus involuntaria. Cur id, inquam, dicimus? Nempe nihil nostrarum rerum novit creatura visibilis et palpabilis, quia ratiocinio caret. Nam si forte illi contingeret ut parum quid intelligeret, haud pateretur tam turpem servitutem servire, neque his subesse ac famulari vellet, qui nullius bonae frugis vitam agere decrevissent. Verumtamen in spe, inquit, salvandorum per consequentia tempora sanctorum atque electorum, subiecta manet, iugum illi quodammodo imponente Deo, ac veluti reservante ad eam libertatem, quae sub eius sanctis atque amatoribus futura est, ut solis demum eiusdem Dei filiis inserviat, et electorum usibus operam navet. Interim vero maeret, et quodammodo laborat ac dolet: et si quid nostrorum operum cognoscere posset, fortasse etiam ploraret. Nunc Dei nutibus obsequens, expectat quodammodo futuram filiorum Dei, ut dixi, revelationem.

v. 21.

Non solum autem (illa), sed et ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos ingemiscimus.

Gr. p. 30.

Sumit ad dictorum demonstrationem, id quod in nobis fieri solet. Nos ipsi enim, inquit, qui primitias spiritus habemus, gravati ingemiscimus, ceu adoptionem in filios expectantes, a corporibus dissolutionem. Reapse enim corruptibile corpus aggravat animam, mentemque curarum plenam terrenum corpus deorsum vergit. Verum ubi semel nobis spiritus insilit, atque ad virtutis studium convertit, ilico adversatur carnis amor, et inhaerens membris nostris lex, atque ad absurdas voluptates prona, bellum asperum commovet. Ideirco ingemiscimus, corporis nostri liberationem adoptionis instar reputantes. Haud tamen exoptamus corporum depositionem, neque hanc liberationis nomine dignamur: sed spiritale fieri corpus expectamus, quod nempe carnalem omnem terrenumque affectum, peccatique stimulum abiciat. Huiusmodi nos spiritale corpus dicimus. Iam etsi gratia adoptionis, corporis nostri liberationem efficit, nemo hinc resurrectionem calumniandi ansam arripiat: neque in tantum impietatis deveniat, ut dispergendam fore carnem dicat, et prorsus adnihilandam, postquam in terram deciderit: proque ea resurrecturum quid spiritale, persubtile, atque aetherium (1). Sic enim isti dictionem « spiritale » intelligunt.

v. 22.

Spe enim salvi facti sumus.

Credimus corpora quoque nostra corruptionem ac mortem esse superatura. Ceteroqui id nobis in spe repositum est, non veluti praesens, sed ut omnino certissime

1) Hoc dici videtur contra Origenianos.

eventurum; quod sane patienter laborantesque expectamus, ut tam venerabili dono potiamur.

Similiter et spiritus auxiliatur infirmitatibus nostris etc. sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus ineffabilibus.

CAP. VIII. 26

Gemitibus ineffabilibus postulat pro nobis, noster videlicet spiritus. Quandoque enim ingemiscimus, dum supplicationes Deo offerre conamur. Atqui id quoque Spiritu sancto docente discimus, nam et ipse aequae ac filius sapiens est. Quoniam vero ait: quid postulemus, prout oportet, ignoramus; nunc istud nos vestigemus. Quamquam reapse quid postulare nos oporteat, iam docti fuimus a Christo diserte dicente: ita vos orabit. « Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra » et reliqua. Quandoquidem ergo scimus quamam a nobis ratione orandum sit, quinam est apostolicae litterae sensus, quidve Pauli vox designat? Aio igitur, orare nos, bonae rei postulationem facientes, atque in primis Dei gloriam petentes, tum auxilium ad bene vivendum, vereque honestos mores instituendos. Hanc autem inchoationem spiritus habentes, nos quoque interius ingemiscimus, adoptionem in filios expectantes, corporis scilicet liberationem. Verumtamen ad hoc quod attinet, quid postulemus, prout oportet, ignoramus. Nam si oculus non vidit, et auris non audiit, et in cor hominis non ascendit, quae paravit Deus diligentibus se; quid ad orationem accedentes petemus? vel quomodo agnosceremus aut videbimus, res potissimum mentis intelligentiam excedentes, et quae humanis cordibus sunt imperviae? Certe cuiusmodi corporis liberatio futura sit, quaenam eius immutatio, et quomodo ad incorruptibilitatem gloriamque transformandum sit, solus ille novit qui rerum harum artifex fuit. Dixit aliquando nonnullis, orandi imperitis Servatoris discipulus: « petitis, et non accipitis, quia perverse petitis, ut in voluptates vestras insumatis. » Decet igitur hos potissimum homines dicere: quid petamus, vel quid oporteat, nescimus. Ineffabilibus ergo gemitibus in spiritu petimus ea, quae futura quidem esse credimus, cuiusmodi vero sint ignoramus. Natura utique nostra infirma est, et quantum in se est, reviviscendum esse discredidit; alioqui grandia et divina promittuntur nobis, quae nemo comprehendere potest, neque in cor hominis unquam ascenderunt. Atque ut fidem tantis rebus adhibeamus, non modicam nobis opem spiritus suppeditat. Sunt enim bona haec omni prece maiora: talia denique, ut ne noverimus quidem prout oporteat ea postulare. Quasi dicat apostolus, quae humanam mentem ac vota superant, ea ineffabiliter nobis conciliat data gratia spiritus; eiusque inchoatio nobis tribuit, ut omnia confidenter speremus. Sicut enim nuptiales arrhae, quas invicem nubentes donant, rem firmant in posterum, eaeque prolatae, pactum cuius causa datae fuerunt, exequi cogunt; sic etiam, ut reor, inchoatio spiritus, id est particula doni spiritus, quae est hereditatis nostrae arrha, dandam deinde nobis suo tempore gratiam confirmat. Oportet itaque ob eam consequendam labores minime defugere. Verbum autem ἐντυγχάνειν (*proprie occurrere*) metaphorice dixit, quia et nos solemus in mutuis occursibus manus sustollere (2).

Gr. p. 31.

1. Tac. IV. 3

(1) Si ἀλλαγῆτοις opponitur λαλητοῖς, licebit interpretari *ineloquentibus*, id est *tacitis*. Sic certe prisca translatio apud Sabaterium: *postulat gemitibus, qui eloqui non possunt*.

(2) Ita fortasse intelligendum haec videtur ἀνύστειναι: vel si mendum subest, corrigendum. Nam rem ego non satis expedio. Attamen notissimum est, manuum elevationem apud veteres, ut monumenta picta fictaque docent, precantem vel etiam salutantem denotare. Itaque haec *occurrere* dicitur pro *orare*.

Cap. VIII. 28

Scimus autem diligentibus Deum omnia in bonum cooperari, iis nempe qui secundum propositum sunt vocati.

Gr. p. 23.

Sane conferunt omnia ad bonum diligentibus Deum et secundum propositum vocatis. Sed quorumnam est propositum? quidve significant verba, secundum propositum? Nimirum secundum propositum idem est ac secundum voluntatem. Vocantur itaque hi, de quibus sermo est, secundum aliquorum voluntatem; sed num vocantis tantummodo, an illorum etiam qui vocantur? Profecto omnis impulsus, qui ad iustitiam defert, fit a Deo patre (1). Dixit enim aliquando Christus: « nemo potest ad me venire, nisi qui misit me pater, traxerit eum. » Sed tamen hac in re a recta sententia non aberrabit qui dixerit, nonnullos vocatos fuisse secundum propositum et vocantis et etiam ipsorum.

Quos autem praedestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et iustificavit; quos vero iustificavit, hos etiam glorificavit.

* Matth. XI. 28.

Gr. p. 33.

Consentaneum est quosdam speciosum incredulitati suae praetextum obtendisse, incitia sua deceptos, ac dicentes: si, quos Deus praescivit secundum propositum et electionem, hi vocantur; nil mirum, nondum nos credidisse, qui neque vocati fuimus neque praedestinati. Quibus sic occurremus. Qui nuptias fecit filio suo, servos misit ad congregandos invitatos, qui tamen venire abnuerunt. Quibus ii successerunt qui secundum peculiare propositum vocati fuerant. Repletum est igitur nuptiale triclinium discumbentibus. Igitur ne prioribus quidem, si accedere voluissent, ullum impedimentum obiectum fuisse apparet. Nemini autem iniuriam facit praecognitio, neque vicissim quibuslibet prodest. Alioqui demonstrent, se quoque non fuisse praecognitos, qui sua incredulitate Deo vocanti iniurii fuerunt. Sed et vocati revera fuerunt, et accesserunt quidam ad nuptias; neque tamen electi fuerunt, neque iustificati, neque honore affecti. Cur id, inquam? Quia convenientem nuptiis vestem non induerant. Alioqui et ipsum dominum nostrum Iesum Christum aperte dicentem comperimus*: « venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. » Ecce omnes ad se vocabat; nemoque adeo vocationis gratia caret: dum enim omnes dicit, neminem excludit. Nimirum quos multo ante praevidebat, quinam futuri essent, eos praedestinavit ad futurorum bonorum participationem, eosdemque vocavit (2); ut per fidem in ipsum iustificationem consequerentur, neque denuo iam peccarent. Gloria autem, constitutis semel in incorruptione et immortalitate haec omnia contulit. Iam his verbis « scimus diligentibus Deum omnia in bonum cooperari » docere vult apostolus, minime Deum electos suos negligere, dum eos temporalibus exerceri sinit calamitatibus. Qui enim id fieri potest? quandoquidem illos ad tantorum bonorum usum vocavit, nec iam praesenti tempore sed antea longissime, ex quo videlicet sua ineffabili praecognitione ante ipsorum nativitatem viderat quales ii futuri essent. Etenim quum hos praescivisset tales futuros, convenientem suo erga illos affectui longe ante gratiam praeparavit. Cur eos ergo negligere potuisset, quorum nondum natorum bonum propositum remunerari paraverat, atque ad id eosdem vocaverat? Quamobrem propter fiduciam recipiendorum a Deo bonorum, his qui bene agere instituerunt, omnia, Deo favente, cooperantur. Nam qui naturali filio suo non pepercit, ut periclitantes servaret atque criperet, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?

(1) Hoc manifeste contra Pelagianos dicitur.

(2) Observent scholastici praedestinationem post praevisa merita a Cyrillo perspicue traditam.

**Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente
conscientia mea.**

CAP. IX. I.

Deus Israhalem ab initio sibi delegit, quin et primogenitum illum appellavit. Verum (Israhelitae) evaserunt superbi, contumeliosi, et quod his peius est, domini sui homicidae. Idcirco perierunt, repudiati enim sunt et abiecti, et a Dei familiaritate prorsus exclusi, et ipsis ethniciis posthabiti sunt, atque a parentum spe exciderunt. Ex quo autem beatus Paulus divinorum evangeliorum factus est minister, et Iesum gentibus praedicare coepit, natos de Israhelis genere a gratia excidisse dicens passim et ubique, eos vero qui tenebris aliquando obruti daemoniis serviebant, nunc esse vocatos secundum propositum et praecognitionem Dei adseverans, ne imperiti aliqui eum quodammodo insultare popularibus suis crederent, et prostratos irridere, necessariam defensionem instituit dicens: veritatem dico in Christo, non mentior, et reliqua. Profecto pro his qui in tantum improbitatis devenerant, ut a Dei caritate excidissent, eiusque rei causa iustas tulissent poenas, aequum est quemlibet dolere; tum etiam mutui amoris ergo lacrimam fundere, non est ratione alienum, immo summam denotat caritatem. Verum enim vero optare pro illis fieri anathema a Christo, id demum omnem amoris mensuram excedit. Neque enim quisquam, mentis suae compos, alienae salutis causa, Dei offensam incurrere velit; et dum vitam suam negligit, aliorum utilitatem procurare.

Cur ergo pro Iudaeorum salute, suam Paulus obiicere dicit? Nimirum hyperbolicus hic sermo est, et perfectissimae caritatis indicium. Optabam enim, inquit, ipse ego anathema esse a Christo pro fratribus meis; tamquam si diceret: si me Christi offensam incurrente, salvatur Israhel, id ego plane velim. Qui etiam iustificatis in fide ait: non enim me scire quicquam iudicavi, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum. Qui cunctis palam praedicavit: quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? nunc is, inquam, tantum vult malum subire, et unus pro omnibus ad exitium currere? Immo vero ita loquitur, ut Iudaeos ad fidem sibi adhibendam pertrahat, et stultorum calumnias avertat. Nonnulli enim e Iudaeis existimabant divum Paulum, insanientem veluti, mosaicis legibus adversari. Hinc credentibus quoque scribebat: « sive enim mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis. » Igitur velim ego, inquit, et quidem valde alacriter, ut consanguineorum meorum salutem consulam, anathema esse a Christo. Addit autem, idoneam veluti sui propter illos doloris causam ostendens, quamobrem in tantum mentis propositum devenerit, et ne durum aliquid et absurdum videatur, dum ait velle se pro aliorum vita propriam prodigere: addit, inquam: primum quidem, ait, sunt Israhelitae, quorum est adoptio, et gloria, et foedera, et legis latio, et religio, et promissiones: ex ipsis denique et ipse secundum carnem Christus. Certe nisi Moysis lex testis fuisset nostrae cum Deo necessitudinis, vel iis paucis qui non ita pridem verum propria natura Deum agnoverant; nisi Iudaei sanctorum patrum radice pullulassent, eorumque nobilitatis heredes fuissent; nisi ipsi primi Dei colendi rationem sectati fuissent, et promissionum spem recepissent: multo certe minorem de iis gerere liceret sollicitudinem. Nunc quoniam illorum patres, et reliqua res publica, post non improperum cursum, inexpectato fine corruebant, atque a spe sua deciderant, quid ni vere dolendus erat qui calamitosis acciderat casus?

Fieri autem non potest ut verbum Dei exciderit.

Praecise loquitur. Minime enim fallacem esse ait, id est non posse a veritate

Gr. p. 31.

I Cor. II.

Rom. VIII. 35

II Cor. V. 13

v. 2

aberrare Dei sermonem. Promisit diserte Abrahamo ab initio universitatis Deus, patrem cum fore multorum. Rursusque: multiplicans multiplicabo semen tuum, quanta est stellarum in caelo multitudo. Oportebat igitur non Israhelitarum tantummodo demonstrari parentem Abrahamum: etenim unica gens erat, quae ex ipso extitit, innumeri vero per universum orbem populi, qui pariter filii Abrahami reputantur, si modo ad promissionem pertinent, et fidei incircumcisorum vestigiis insistent, sicuti scriptum est. Ut enim ipse alibi ait beatus Paulus¹: non per legem promissio facta est Abrahamo, ut esset mundi heres, sed per fidei iustitiam: nam si qui in lege vivunt, heredes sunt, vana est fides, et promissio excidit. Cum ergo, tamquam in Isaaco, Abrahami reputatur semen, id est secundum promissionem; etenim promissionis verba haec fuerunt²: circa hoc ipsum tempus veniam, et erit Sarrae filius; hinc patet, non carnis filios reputandos fore ubique et omnino in filios Dei, sed hanc potius gloriam consecuturos eos esse, qui ex promissione, id est qui per fidem, futuri sunt.

Gr. p. 35.
Rom. IV. 13.
Gen. XVIII. 16.
Cap. IX. 10.

Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitum (1) habens Isaaco patre nostro.

Sciendum est, heic non esse perfectum sermonis sensum, sed suspensum potius et brevi additamento indigentem, id est aliquid subintelligendum ne claudicare videatur. Ita vero se habet. Antea demonstraverat apostolus, non quia Abrahamo datus fuerit Isaacus vi promissionis, idcirco omnes carnis filios ipsimet in semen reputatum iri, sed eum convenientius patrem habendum fore illorum qui ex fide et promissione filii existerent. Deinde venit ad Rebeccam gestaue eius, aitque: non solum autem: id est haud usque ad Isaaci tantummodo nativitatem sermo meus pertinet, sed et Rebecca ex uno concubitum habens Isaaco patre nostro. Heic vero opus erat addere: reliqua nobis erit, puta, ad demonstrandum confirmandumque, id est fiet nobis exemplar et imago vocationis et gratiae per electionem praecognitionemque datae. Quippe addito huiuscemodi aliquo vocabulo, tunc demum videretur sequens eius sermo plenus decurrere. Sed nescio quomodo illo omisso, ad reliqua statim transiit, quae circa genituram natorum ex Isaaco dicta et acta sunt.

v. 11-21.
Gr. p. 36.

Quid ergo dicemus? Num iniquitas est apud Deum? Absit. Et reliqua usque ad v. 24.

Vocavitque nos non ex Iudaeis solum, verum etiam ex ethnicis.

Quia verisimile erat a calumniosis nonnullis creditum iri, arcanam voluntatum inclinationem sortitos esse Iacobum et Esau²; et illum quidem peculiari gratia dilectum, hunc autem odio habitum, praevertens necessario apostolus hanc iniuriosam supernis decretis opinionem, nititur suos ipse sermones tueri, ne contradicentes invicem videantur, sic quodammodo insurgens. Si enim, inquit, ante etiam quam quicquam egissent pueri, ante omne operum experimentum, alter amore dignus fuit habitus, alter odio, atque insuper minori iussus servire, fortasse iniustus est Deus. Atqui hoc quid ni insaniter dicetur? Nam si forte non evasisset vir bonus Iacobus, malusque Esau, diceret aliquis haud absurde, falsam fuisse praecognitionem, nec a vera inclinatione firmisque voluntatibus provenisse ea quae de utroque fuerant definita. Nunc quia vecors admodum fuit Esau, cordatus autem Iacobus, Dei sane praecognitio nemini iniuriam fecit, dum etiam ante tempus bono quidem tales mores largita est, quibus Dei dilectionem promereretur, alterum autem damnationem sibi

(1) Graece revera est quartus casus *κοίτην*, *concubitum*, seu *genituram*, aut *prolem*, tum in biblico contextu, tum etiam in commentario Cyrilli, eaque satis nota lectio est. Ceteroqui non deest alibi varia lectio *κοίτην*, unde latina *concubitu*.

(2) De Iacobo et Esau confer quae dicit Cyrillus glaphyr. in gen. lib. III.

comparare sivit. Profecto patientia uti, et operum tempus expectare, Deo arduum non erat, ut ex suis uterque operibus distingueretur. Quia tamen necessarium erat, tum gratiae ex electione datae, tum etiam doni ex praecognitione item dati, mysterium in praevio typo repraesentare; idcirco utiliter optimus harum rerum artifex Deus, occasionem quodammodo arripuit, et iam inde a puerorum horum genitura demonstravit, fore ut Isaacus, tamquam si solus ipse ex Abrahamo descenderet, innumerorum populorum pater fieret, qui ex promissione ac veluti in fide vocandi erant. Age vero si illorum, quos secundum suam notitiam eligit, immo et qui misericordia digniores sunt (1), miseretur Deus; dixit enim olim Moysi, miserebor quorum misereor, et propitiabor quibus propitior; quid ni res extra omnem calumniam sit? Age vero praevidens, ut réor, perspicue apostolus, non defuturos fortasse qui existimarent, divino nutu alios quidem bonos esse, alios contumaces, necessario ipse sibi obiicit quae ab illorum inscitia forent, aitque: ergo non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Si enim odio habitus est Esau ante etiam quam quicquam pravum patraret, in honore autem habitus Iacobus ante suam procreationem; itemque si miseretur Deus, quorum miseretur; cur non illud cogitare aequum sit, nihil prodesse si quis currat aut velit, id est si quis recte agere sibi proponat, cuncta autem nostra ex Dei nutibus dependere? Deinde congerit quae hanc sententiam roborare queunt, aitque: dicit enim scriptura Pharaoni, ego te ad hoc excitavi, ut in te ostendam potentiam meam. Additque his veluti totius propositionis conclusionem, dicens: igitur cuius vult miseretur, quem item vult indurat.

Gr. p. 37.

Ergo mihi dices: cur iam irascitur homini Deus? Nam voluntati eius quis unquam restitit? Quae, inquam, superest divinae providentiae defendendae ratio? Obscura sane quaestio, et quae illorum obiectionibus favere videatur. Verumtamen quamquam satis est in hoc defensionis, quod nihil extra ius et rectum apud Deum fit; tribuit enim quod cuique convenit, et miseretur compatiturque his quorum decet oportetque misereri; poenae autem scelestos subiicit, haud statim et e vestigio crimen sequente poena, sed praevia potius longa patientia, ita ut nonnulli interdum existiment res a Deo terrenas non curari; occurrit Paulus, et haec dictitantibus adversatur, verborum suorum vim ad prolatas in exemplum personas, Esau inquam et Pharaonem, dirigens. Sic igitur utrumvis ex his hominibus alloquitur: o homo, tu quis es, qui Deo respondeas? Num dicet fictile fingenti se, cur ita me fecisti? Hoc evidenti scilicet exemplo significat, multo esse periculosissimum divina iudicia redarguere. Certe quisquis uti par est cogitare volet, prorsus permittet scienti omnia Deo singularium rerum iudicium, prout ipsi videbitur; neque ullo modo dubitabit, quin sanctum sit, quicquid ille agendum susceperit, et de singulis pro sua potestate constituerit. Vehementer itaque reprehendit eos qui divinis ordinationibus omnino mentem intendunt, scrutantes utrum hae recte se habeant nec ne. Oportebat enim eos potius imitari quod est in manu figuli opificium, et cum silentio Dei operam suscinere. Neque enim dicet fictile fingenti se, cur me ita fecisti? Atqui heic quoque nonnulli fortasse dicent: si more figuli pro suo arbitrio rei cuiusque rationem Deus disponit, ita ut aliud quidem efficiat vas ad honorem, aliud ad ignominiam, quid ni hinc prorsus conficitur, ut exi-

Gr. p. 38.

(1) Rursus innuitur praedestinatio post praevisa merita. Utique etiam Eusebius caesariensis comment. ad psalm. LVI. ed. p. 258, Pauli sententiam pariter explicans, eandem circa praedestinationem doctrinam manifeste tradit: προγινούς μέλλοντας ἀγαπᾶν αὐτούς, προῶρισέν κ. τ. λ. quum eos praescivisset, qui amantur. ipsum erant, etiam praedestinavit etc.

stimemus, eiusmodi omnino fore unumquemque hominem, cuiusmodi divinitus conformatus fuerit: ita ut alius quidem ad honorem genitus fuerit, atque huiusmodi naturam sortitus; alius vero factus vel suscitatus cum durae indolis qualitate, eo consilio, prout Deus ipse ait, ut divinum nomen in universa terra divulgaretur. Cur ergo peccantes adhuc accusabimus, siquidem ad id conformati fuerunt?

Veruntamen his respondere licet, minime eos adfirmare posse, quod a praedictis sententiis diversa natura horum hominum nobis denotetur: neque enim sacra scriptura ait, quosdam formatos fuisse crudeles aut obduratos, vel vasa honoris et contumeliae, neque his naturam huiusmodi prorsus adtribuit; sed illud potius intelligendum suadet, nonnullos homines fieri solere vasorum fictilium instar, quorum aliis ad honorem, aliis vero ad ignominiam utimur. Quod exempli genas prophetarum verba nos docent. Ergo quam ratione fiant quidam, more fictilium operum, alii ad honorem, alii ad ignominiam, et quas ob causas, id demum cognosceat qui Hieremiae sermones consulat. Ibi enim ita scribitur: « surge, et descende (1) in domum figuli, ibique sermones meos audies. » Descendique in figuli domum, et ecce is opus faciebat in lapidibus, exciditque vasculum, quod faciebat, inter manus eius: isque denuo idemmet vasculum in aliud conformavit, prout ipsi facere libuit. Tunc factus est sermo Domini ad me dicentis: num ego minime potero instar huius figuli vobiscum agere, domus Israel? En ut figuli limus estis vos in manibus meis. Decretum eloquar de gente aliqua vel regno ut excindantur: et respiciet gens illa ab universis malis suis; et paenitebit me malorum, quae illi inferre deliberaveram. Et decretum eloquar de gente illa vel regno, ut aedificentur atque plantentur: hi vero homines improbe coram me agent, nec voci meae obsequentur: et me vicissim beneficiorum quae in eos conferre decreveram, paenitebit. Viden quam ratione formentur quidam ab honorem, quidam vero ad ignominiam? non quod reapse sic conformatam naturam sortiti sint, sed quia singuli parem operibus suis convenientemque remunerationem referunt. Iamvero si omnium rerum creator hominem punit, qui a rectis operibus deflectit ad turpia; vicissimque eum praemiis ornat, qui a turpibus ad honesta transmigrat, quid ni vere dicatur, minime quosdam naturaliter esse pravos, vel ita per se conformatos; sed vasa potius ignominiae evadere, quia quum ipsi rectam coram Deo vitam institueret decrevissent, voluntaria posthinc infirmitate ad deteriora declinarunt?

Atqui, dicit aliquis, cor Pharaonis Deus ipse obduravit; immo et illi diserte dixit: ad hoc te suscitavi, ut meam in te potentiam ostendam. Age vero, si Deus quosdam obdurat, atque ipsemet suscitavit tamquam irae vasa, quae ad ignominiam fabricata dicuntur, cur iam eos qui sunt huiusmodi Deus reprehendat? Nam voluntati eius quis unquam resistit? Quis autem bonus fiat, qui abs Deo fuerit obduratus? Quid ad haec, inquam, respondere queam? Sane sufficit ad veri cognitionem, si reputemus atque credamus, nullius unquam pravae rei Deum esse auctorem; quaecumque enim ipse fecit (1), praecleara admodum sunt. Si ergo hominem esse Pharaonem negant, utique ostendant eum naturae nostrae nequaquam fuisse participem; nos vero ori nostro silentium imperabimus. Quod si ille potius a nobis non differebat, vel divinum palam incusent oraculum, ceu boni contrariiue ignarum; vel si hoc dicere horrent, bona esse fateantur quaecumque ille ad existentiam produxit. Sic enim petulantissimam sententiam abiicient. Iam verba « ad hoc ipsum te suscitavi » Pharaoni dicta, nequaquam

(1) Excidit a textu graeco p. 38. *καὶ καταβῆνθι*.

(2) Repetit sententiam suam partim Cyrillus.

* Hier. XVIII. 2.

Gr. p. 39.

« condidi » significant aut « creavi » sed evocavi potius ad voluntatem resistendi mihi; neque id a nativitate tua, sed eo tempore quo Moyses liberaturus Israhalem missus est. Porro ad quaenam fuerit vocatus Pharao, vel quam ob causam, sapientissimus nos edocebit Paulus: « volens, inquit, Deus iram suam demonstrare » et reliqua (1).

In errore versata est universa terra praeteritis temporibus; et alii quidem creaturam adorabant, alii religionem ad libitum sibi fingebant. Unus Abraham vocatus fuit ad Dei notitiam; atque ita ex eo nata gens est Dei cultui addicta. Sed quia eius quoque posteri in Aegyptum migrarunt, ibique diuturno tempore versati sunt, in errorem incurrerunt, et diis indigetibus cultum exhibuerunt. Sed enim quae promiserat Deus patribus, recordatus est, delectusque fuit ad apostolatam Moyses, ut Israhalem servitio eriperet. Veruntamen opus erat et his qui ad Dei cultum vocati fuerant, et simul universis per orbem populis, non solum persuadere quod post longa demum tempora Deus Hebraeorum manifestatus esset, sed etiam miraculis maximis comprobare fidem erga eum et eiusdem gloriam, nempe quod non ut ceteri dii mutus esset et invalidus, sed quod omnia potius gubernaret, et quod demum resistentes iussibus eius ultio invadere soleat. Simul vero oportebat, miracula quae Deus patraturus erat, non sine conveniente ratione fieri. Suscitatus est ergo arcano consilio ad contradicendum Pharao, et contra divinam potentiam obduratus: cuius rei causa non iniuste punitus fuit; quippe impius alioqui erat et idololatra, lutoque et lateribus fabricandis Israhalem adfligebat, et mercedis loco laborem imponebat. Quamobrem irae vas necessario exitit, et perditioni semet addixit; id est in tantum improbitatis devenit, ut deinde fieret vas irae et perditionis. Hoc homine Deus usus est ad suae potentiae demonstrationem, utque suum nomen in universa terra divulgaretur, atque ut ille ea pati videretur quae pati dignus erat: quamobrem ei poena ob priora peccata debebatur, etiamsi forte in posterum non offendisset. Omnis igitur vituperatio et calumniosa nugacitas a Deo removeatur: qui cum vellet iram suam exserere, et potentiam denotare, longa patientia pertulit vasa irae, perditioni destinata, ut misericordiae vasis prodesset, id est iis qui ob fidem misericordiam consecuti sunt. Vocati enim sumus non ex Iudaeis tantummodo verum etiam ex ethnicis.

Gr. p. 40.

Moyses enim scribit: iustitiam, quae ex lege est, si fecerit homo etc.

CAP. X. 5.

Iustitiam, Moyses scribit, quae ex lege est, si operatus fuerit homo, vivet propter eam. Sed enim nemo erat inculpatus, et qui eam posset observare. Delicta enim quis intelliget? Melior est ergo gratia, quae nos a damnatione legis liberat.

Quae autem ex fide est iustitia, sic dicit etc.

v. 6.

2 Utiliter definit, cuiusmodi esse debeat fides nostra, ut nempe nihil reprehend-

(1) De Isaaco, Esau, Iacobo, et Pharaone utiliter conferentur, quae pari vel uberiore etiam doctrina, pro sua immensa dicendi facultate, disputat Chrysostomus in XIV. homilia ad hanc epistolam. (Idem habet *ἕξ ενός κοίτην* (non κοίτου) *ἔχουσα, ex uno conceperat*; uti scribunt etiam Cyrillus, Theodoretus ac Theophylactus.)

(2) Totum hunc Cyrilli tractum suppeditavit nobis S. Nicephorus constantinopolitanus in apologe-

tico maiore pro ss. imaginibus p. 137, quem alio volumine nos edidimus. En autem graeca Cyrilli verba.

Τοῦ ἀγίου Κυριλλοῦ Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς, εἰς τὸ ῥητόν *

ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτως λέγει.

Ὅρίζεται χρησίμως καὶ ὅπως ἀν γένοιτο πρὸς ἡμῶν ἡ πίστις, εἰ τὸ ἀμώμητον ἔχει παρὰ Θεῷ, καὶ τὸ γε δὴ λίαν εὖ πεποιῆσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἐνδοιάζειν ὅλως καὶ καταδونهῖσθαι φιλεῖν εἰς ἀβρανῆ διψυχίαν. ἀπόβλητον παντελῶς περιττόν δὲ ἴσως καὶ τῶν ὅτι μάλιστα σφαλθρωτάτων τὸ χρεῖναι περιεργάζεσθαι τὰ καὶ λόγου πέρα πάντως, νοῦ τέ ἐστι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀμείνοσι· πῶς γὰρ ἀν εἶεν ἐμφανῆ τὰ ἀπορρήτως παρὰ Θεοῦ τεχνουργούμενα; καὶ μὴν καὶ καρδίας ὀφθαλμός· τίς ἀν εἴη τοσοῦτος, ὡς καταδρῆσθαι δυνάσθαι Θεόν; μᾶλλον δὲ, τίς ἄρα συνήσει, κἄν εἰ τις ἔλοιτο

sibile in Deo esse credat, sed omnia rectissime ab eo fieri. Namque in dubio prorsus versari, imbecillaque animi perplexitate sponte nutare, detestanda res est. Videtur item supervacuum et maxime periculosum si quis existimet oportere scrutari ea quae et ineffabilia sunt, et intellectum nostrum superant. Quomodo enim appareant, quae Deus ineffabili ratione operatus est? Insuper cordis oculus quis tantus sit, ut Deum conspiciari queat? Immo vero quis intelligat, si quem forte dicentem narrantemve ea quae modulum nostrum excedunt, audiat? Nam dominus noster Iesus Christus de spiritali regeneratione cum Nicodemo disserens, aiebat: amen, amen dico vobis, nisi quis denuo (1) natus fuerit, non intrabit in regnum Dei. Tum et quae ibi sequuntur adiecit. Quum vero Nicodemus nihil prorsus intelligeret, tunc demum Christus, humanae mentis hebetudinem longe abesse ab intelligendi subtilitate declarans, ait: si terrena vobis loquenti non creditis; quomodo si dixero vobis caelestia, credetis? Tum perrexit dicere: amen, amen dico vobis, quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum nemo recipit. Sunt ergo inscrutabilia, quae altiora nobis sunt. Nam si vere dicitur, ea ipsa quae in manibus sunt, vix a nobis, uti scriptum est, comprehendi; quid ni necessarium sit opinari, in iis quae ratiocinium nostrum superant, multo utilissimam esse fidem, nullo examine comitante, nulla vana adhibita investigatione? Namque in his rebus prudentia praecipuum ornamentum est (2).

Ioh. III. 5.

CAP. X. II.

Omnis qui credit in ipsum, non confundetur.

Ne bonum sibi tantum peculiare Israhel existimet salutem esse per fidem: omnis enim, inquit scriptura, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit, sive iudaeus sit sive ethnicus, sive servus sive liber. Indifferenter salvat universalis Deus; cuncta enim ad eum pertinent. Sic omnia instaurari in Christo dicimus.

Gr. p. 41.

CAP. XI. I.

Num Deus populum suum repulit? Absit.

Prudenter Paulus Israhalem, quamquam caecitate laborantem, nihilo tamen minus haud sinit gravius obdarari rerum suarum omnimoda desperatione, sed ad mollia verba sollerter transit. Hactenus enim ceu contumacem accusaverat Israhalem: sed tamen spe superna non destituit, neque omnino Dei familiaritate exclusum ad-

λέγειν, καὶ ἀφηγοῦτο τὰ πολὺ λίαν ὑπὲρ ἡμῶν; ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Νικοδήμῳ ποτὲ τοὺς περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως παρετίθει λόγους, καὶ δὴ καὶ ἐφασκεν. "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ." εἶτα τοῦτοις προσετίθει τὰ ἐφεξῆς· συνιέντος δὲ αὐτοῦ πάντεσσι οὐδὲν, τότε ἐη τότε Χριστός, τῆς τῶν ἐθνικῶν ἰσχυρότητος ὡς ἀποτάτω τιθεὶς τῆς ἀνθρώπου διανοίας, τὸ πάχος, "εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, φησι, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε; προσετίθει ἐξ αὐτοῦτοις· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃ οἶδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβάνει. "Οὐκοῦν ἀβυσσώσιστα τὰ ὑπὲρ ἡμῶν; εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι περὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ βίας, καὶ τὸ γεγραμμένον, πῶς οὐκ ἀναγκάσιον ἐννοεῖν, ὡς ἐν γε τοῖς ὑπὲρ λόγον, χρησιμωτάτῃ λίαν ἡ πίστις, οὐκ ἀκοινοδοῦσης ἐρέουσας, οὐ ζητήσεως εἰκίας ἐπειρηγεμένης; συνέσει γὰρ τὰ τοιαῦτα τῶν πραγμάτων τιμᾶται λαμπρῶς.

(1) Cardinalis Sadoletus in suo adhuc inedito opusculo de peccato originali ait: « illud denuo in graeco sic scriptum est, ut indicet etiam *ex alto*, quasi a summo dicas: et potest quidem haec dictio, a summo, aequae ut graeca ἀνωθεν, in utrumque sensum accipi, ut denuo intelligatur, et *ex alto*; quandoquidem nova ex baptismo generatio, non iam ex mundo nobis, sed ab ipso Deo ducitur. » Iisdem prope verbis loquitur Sadoletus in alio opusculo a nobis edito Spicil. rom. T. II. p. 192, ubi addit: « sed non est, opinor, de verbis contendendum, quum praesertim Christus cum Nicodemo non graece sed hebraice locutus sit. »

2) Doctrina haec Cyrilli, de christiana fide absque dubitandi iure, immo etiam absque liberi indifferentisque examinis facultate, in iis praesertim quae humanam mentem superant, temporibus sane nostris opportunissima est, quibus ecclesia errorem hominum ratione humana abutentium damnare denuo coacta fuit. Legantur de hoc argumento aliorum quoque sanctorum patrum auctoritates apud Nicephorum lococit. Nemo ergo dicat vel putet, ecclesiam quicquam novi nuper definivisse, quod non in perpetua praxi doctrinaque saeculorum apud ipsam fuerit.

firmat; cuius rei manifestam dat demonstrationem, se ipsum in exemplum sistens et israhelitam et de Abrahami semine; tum etiam honestissime populum Dei adhuc appellans, additaque sermoni de repudio particula negante « absit. » Haec autem ab eo fiunt contumacibus blandiendo et molliter assentando, ut ipsos ad piam mentem docilemque transferat. Si ergo evidens est, ipsum ad apostolatam fuisse vocatum, et mysteriorum Servatoris sacerdotem factum, atque ad gentes praeconem et apostolum, quamquam esset israhelita, patet a Deo populum suum non esse repudiatum.

An nescitis in Elia quid dicat scriptura?

CAP. XI. 2

Opportunissime, ceu quandam eorum quae Israheli nunc contigerunt imaginem, profert temporum Eliae historiam. Namque ex illorum veterum comparatione gestorum facile cognoscitur, voluntaria pariter insanias laborasse Israhel. Siquidem regnante Samariae Achaabo, idola Israhel absurde colebat, victimaeque et fana ubique erant. Interim siqui Deo adhaerebant, magno in pavore versabantur, et intolerabili premebantur persecutione; ita ut in antris petrarumque cavernis latitarent prophetae, et ipse Elias cum in profundam secessisset eremum, sic cum Deo supplex expostularet: « altaria tua subfoderunt, prophetas tuos occiderunt, solusque ego relictus sum, cuius item anima exquiritur. » Sed illico responsum audit: « supersunt mihi septem milia virorum, qui Baali genua non flexerunt. » Atqui ut illo tempore nequaquam Deus ad tam impia scelera impulit Israhel, sed hic potius sua vesania ita peccavit; sic nunc Deo patre salutem per Christum omnibus exhibente, neminemque repellente, Iudaei sponte ad apostasiam declinaverunt, redemptore contempto. Non ergo repulit Deus populum suum, cui potius, ut dixi, obtulit, si certe is maluisset, salutis quae per Christum datur participationem.

III. Reg. XIX
11.

Gr. p. 42

Si ergo gratia, haud iam amplius ex operibus etc.

v. 6.

Si gratia, inquit, haud iam amplius ex operibus; alioqui gratia, iam gratia non esset. Ubi, inquit, putat quispiam se operibus suis quid promereri, ibi prorsus supervacaneum vanumque erit gratiae nomen et valor. Etenim operanti, inquit scriptura, merces tribuitur non ex gratia sed ex debito. Itaque si ex operibus gratia consurgit, iam non est gratia.

Quid igitur? Quod quaerit Israhel, non est consecutus.

v. 7.

Dixerat, a Deo populum suum non fuisse repudiatum. Sed quia verisimile erat adversaturos quosdam, atque hoc obiecturos, nempe: quid ni Deus populum suum repudiavit? siquidem Israhel reapse a cultu defecit, etsi non totus neque omnino, sed ex parte tamen: etenim reliquiae aliquot servatae sunt; et hae ipsae secundum electionem. Occurrit autem Paulus prudenter admodum dicens: quid igitur? nempe quid aio ad haec? Quod quaerit Israhel, non est consecutus, sed electio id adepta est: ceteri vero caecati sunt. Quaecebat Israhel iustificationem ex lege: sed quomodo iustificari poterat, quandoquidem lege nemo perficitur? Ergo iustificationem quidem in typo quaerebat Israhel, sed non est consecutus: sed qui singillatim prae ceteris electi fuerunt, propter suam credulitatem eam adsecuti sunt; iustificati nimirum per fidem. Ceteri excaecati sunt, videlicet duri et contumaces.

Et David dicit: fiat mensa eorum in laqueum etc.

v. 9.

Fiat, inquit, mensa eorum in laqueum, et reliqua. Maledicta enim iure meritoque evasit mensa illorum, id est inhospitalitas ac saevitia, quam contra Christum in crucem sublatam exprompserunt, cum sitiienti acetum felle mixtum propinaverunt.

CAP. XI. 17.

Dico igitur, num sic offenderunt ut caderent? Nequaquam etc.

Miror tuam benignitatem, o dive Paule, qui divinae dispensationis sermones egregie concinnas: contendis enim non eam ob causam ethnicos fuisse vocatos, ut omni
 Gr. p. 43. erga Deum spe exciderent Israhelitae, postquam in Christum ceu lapidem quendam impegerant; sed ut potius aemulantes eos, qui insperato recepti fuerant, dediscerent inhonesta, et meliora sapere vellent quam antea, atque ita redemptorem admitterent. Rem brevi exemplo confirmare placet. Interdum accidit ut parvi impuberesque pueri, congruos aetati suae luctus suscipiant; atque ita a patre vel matre aufugientes, lacrimas oculis haud dissimulanter effundant. Et sane haud parum parentes contristant, prout fert insitus erga liberos amor: verumtamen ut ab acerbitate illa ineptisque eos callide revocent, puerum alium forte occurrentem ad se pertrahunt, atque huic sua munusecula conferunt, aemulationem sic excitantes, atque ad reditum parentumque amorem revocantes. Ita fere se nunc Deum gessisse, ut ego arbitror, divus Paulus dicit, ne Israhel, peccatorem licet, desperare permetteret.

v. 12.

Quod si lapsus illorum, divitiae sunt mundi.

Si enim, inquit, adeptus est mundus Dei gratiam propter Israhelis offensionem; et quia hic bona mente caret, adsumpti sunt ethnici; quaenam iam ipsorum adsumptio erit, nisi ereptio a morte, et ex mortuis ad vitam revocatio?

v. 13.

Siquo modo ad aemulandum provochem carnem meam.

Carnem propriam denuo appellat Israhel, sive suum secundum carnem genus. Ac si dicat: inelytum et magni pretii Deoque carissimum apostolatam meum esse aio, et omnibus qui sub sole degunt utilissimum; neque id ob eam causam dico, ut vano honore, incongruaque pompa caput meum videar ornare; sed ut meam secundum carnem gentem salvem. Sic nimirum Israhelitas, stimulo veluti, aemulatione compungens atque incitans ut per Christi gratiam iustificari velint.

v. 25.

Donec plenitudo gentium intraret, atque ita universus Israhel salvus fieret.

Hoc rursus pervide, et considera. Ait enim fore ut gentium plenitudo ingrediatur, et universus Israhel salvetur. Atqui hoc loco quispiam fortasse dicet: utique multi ethnici in infidelitate sunt mortui; quomodo ergo plenitudo gentium introit? Sed ne cunctus quidem Israhel salvabitur, si certe verum est, fore ut iniquitatis filium Iudaei recipiant, Christi amore contempto. Hoc enim ipsemet dixit: ego veni in nomine patris mei, nec me recipitis. Si alias in proprio nomine venerit, ipsum recipietis. Praeterea sapientissimus Paulus ait: quia veritatis amorem non admiserunt, ut salvi fierent; ideo immittit in eos Deus operationem erroris, ut mendacio credant. Quid ergo ad haec dicemus? Dicimus, quod offerente Deo liberaliter omnibus fidei gratiam, et neminem prorsus excludente, quid ni ingressa fuerit plenitudo gentium, quantum certe adinet ad vocantis mentem scopumque? Non enim propterea quod nonnulli sponte exciderunt donumque abiecerunt, idcirco falsam deprehendimus sacrae scripturae adfirmationem: cum enim oblatis semel bonis potiri possent, voluntariam contra fecerunt apostasiam. Ergo quantum adinet ad vocantis benignitatem caritatemque, et plenitudo gentium introit, et universus pariter salvatus est Israhel: sed quatenus inconvertibilis mansit, pars certe eius excaecata, inquit, est.

v. 26.

Sicuti scriptum est: veniet ex Sion liberator.

Quod reiectus quoque Israhel salvandus postea per tempora sit, spem firmat sacro prolato oraculo. Reapse enim tempore suo salvabitur Israhel, postremo loco vocandus post gentium vocationem.

Gr. p. 44.
Ioh. V. 43.

II. Thess. II.
10.

Sicut et vos non credidistis aliquando Deo etc.

CAP. XI. 30.

Utrosque in eadem fuisse culpa demonstrat, eademque et una gratia sanatos tum ethnicos tum Israhelem. Vocatus fuit enim per Moysen olim Israhel, et Aegypti calamitate liberatus: sed daemonum ministri, id est ethnici, qui Aegyptiorum nomine intelliguntur, minime adhuc credebant divinae erga Israhelem misericordiae: neque enim fidem adhibebant miraculis per Moysen patratis, neque Iudaeorum Deum volebant agnoscere. Vix tandem dimissus est ad sacrificandum in deserto populus Iudaeorum; ipsi tamen priscum retinebant errorem. Nunc ipsi vicissim consecuti sunt misericordiam, in offensam delapso Israhele, qui misericordiae gentibus datae non credidit; ita tamen ut et ipse per tempora miseratione potiturus sit. Par est igitur amborum culpa, miserantis auxilio aequae indigens. Conclusos autem fuisse omnes dicit in incredulitate a Deo, ut omnium misereretur. Neque tamen divina voluntate factum unquam putemus, ut nonnulli discrederent, atque hinc post lapsum veniam consequerentur: sed in incredulitate potius conclusisse eos intelligendum est, quatenus ipsos incredulitatis reos ostendit, et suis ipsis factis coargutos: adeo ut in tantam postea infelicitatem devenerint, quae miseratione et venia indigeret.

Gr. p. 45.

Qui manducat, Domino manducat, et gratias Deo agit.

CAP. XIV. 6.

Haud de gravissimis rebus haec agitur. Quaeritur enim, utrum propter Deum hic vel ille operetur, utrum ambo gratias agant. Si ergo quod quaeritur, gratiarum actio est; qui carnem edit, non qui iudaizat, is est revera qui gratias agit: qui carnis edendae licentiam sibi sumit, non qui adhuc legi adhaeret.

Scio et confido in domino Iesu etc.

V. 14.

Scio et confido, inquit, in domino Iesu, quod nihil commune (1) propter ipsum, et reliqua. Fide dignus testis, qui scire se et confidere adseverat. Addit autem et in Christo Iesu, ut veritatem magis roboret, atque ut fidem ab audientibus sine ulla dubitatione impetret. Meminit autem et dicti olim a Christo: non quod in os ingreditur coinquinat hominem: et quod omnis esca in ventrem vadit, et in secessum emittitur. Est enim haec eduliorum conditio. Quamobrem quod quidem ad naturam addinet, nihil profanum est, nihil contaminatum ex his quae nutrimento inserviunt: sanctificantur enim omnia per verbum Dei et orationem. Sed et illud meminimus, quod quum Deus omnia crearet, vidit, inquit scriptura, valde esse bona, benedixitque eis. Quum ergo Deus creatas a se res cum laude adprobaverit, quis dicere ausit, inquinamentum et contaminationem inde provenire, quin simul creatorem accuset? Ergo nihil omnino profanum est in creatis rebus. Quod si quis forte arbitratur aliquid esse profanum, ipse potius in mente sua inquinamento laborat. Cuncta enim munda sunt, sed incredulus inquinatur sua in aliquibus infirma fide, non iis ullatenus rebus quas ipse profanas existimaverit. Nam sicuti mente perfectis unus est Deus, nullusque praeter ipsum alius, neque idolum ullum in mundo esse creditur, sic ab iisdem nullum esse existimatur idolothytum. Nam qui idolum non agnoscit, quomodo idolothytum pensi habebit? Utique iis, qui plures esse putant Deos, idolothytum quoque aliquid esse videtur; at credentibus incontaminata paraque esse omnia, quae a Deo sunt, nihil natura propria profanum prorsus habetur: est autem liberrimus escarum usus: verum iis qui nondum id sibi persuaserunt, nondum munda sunt secundum ipsorum ut rentur rectam opinionem; sed profana habentur, quia mens ipsorum ad veritatem claudicat.

* Math. XV
11. 17.

Gr. p. 46.

(1) Id est profanum vel impurum aut pollutum, ex Hebraeorum nimirum sententia.

cap. XV. 7.

Ideo suscipite alterutrum, sicut et Christus suscepit vos in gloriam Dei.

Multi unum corpus sumus, et membra alterutrius, sicuti scriptum est, constringente nos in unitatem Christo caritatis vinculis. Ipse est enim qui fecit utraque unum, medium parietem maceriae solvens, legem praeceptorum decretis destruens. Oportet igitur eadem omnes invicem sentire; et si unum membrum aliquid patitur, cuncta compati membra; sin unum membrum glorificatur, cuncta membra gaudere. Ideo suscipite, inquit, alterutrum, sicut et Christus suscepit vos in gloriam Dei. Suscipiemus autem invicem, si eadem sentire voluerimus: ferentes item alter alterius pondera, servantesque unitatem spiritus in vinculo pacis. Sic nos quoque suscepit Deus in Christo.

Nam verax est qui dixit: sic Deum dilexisse mundum ut filium suum pro nobis tradiderit. Datus est enim pro omnium nostrum vita redimiae, et a morte translatus fuimus, et ex morte ac peccato redempti. Atque huius dispensationis scopum illustrat dicens, Christum factum esse circumcisionis ministrum pro veritate, et reliqua. Nam quia Iudaeorum parentibus promiserat Deus, benedicturum se futuro ex ipsis semini, et astrorum caelestium instar multiplicaturum, ideo apparuit in carne, factusque homo est, qui Deus Verbumque ipsummet erat, qui universam rem creatam conservat, cunctisque incolumitatem tribuit utpote Deus. Venit autem in hunc mundum cum carne, non tamen ut ei ministraretur, sed ut ipse potius, sicut ait, ministraret, animamque suam pro multis redemptionem traderet. Profecto fatebatur se manifeste venisse, ut promissa Israheli compleret. Aiebat enim: non sum missus nisi ad oves domus Israhelis quae perierant. Quamobrem haud mendaciter Paulus ait, ministrum illum fuisse circumcisionis, ut promissa patribus rata haberet, eiusque rei causa traditum fuisse a Deo patre, atque ut misericordiam ethnici consequerentur, quò et ipsi eum glorificarent tamquam omnium creatorem, et opificem, servatorem, ac redemptorem. Prorsus enim cavendum erat, quandoquidem ob suam multam incredulitatem impie eum laeserat circumcisis populus, nec eiusdem redemptionem admiserat, ne inutilis videretur ineffabilis caritas Dei, dum vix pauci salvarentur credentes Israhelitae. Idcirco dilatata in omnes superna clementia, adsumpti sunt ethnici, et sapientiae in Christo mysterium a suo benignitatis scopo non aberravit: salvatus est enim, loco eorum qui exciderunt, universus mundus, Deo miserante. Quod autem praedictum fuerit hoc mysterium sanctorum voce, qui in spiritu futura praecognoverunt, demonstrat evidenti prolato prophetiarum testimonio (1).

1. Cor. III. 16.

Gr. p. 47.

(1) Extant haec prophetica testimonia in versiculis 9-12, in quae etiam commentatum fuisse, nec non in reliquam partem, Epistolae Cyrillum credimus, etsi nihil Cyrilli praeterea in codice est.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI
EXPLANATIO

IN PRIOREM AD CORINTHIOS EPISTOLAM.

Paulus vocatus apostolus Iesu Christi etc.

CAP. I. I.

Missum se ait divus Paulus a Christo, voluntate Dei patris. Id enim significari existimo verbis « per voluntatem Dei. » Quia enim per filium tum voluntas tum operatio patris conficitur, per eundem item sanctos apostolatui destinatos fuisse dicimus.

Gr. p. 48.

Et Sosthenes frater etc.

Quod praedicationis virtus profutura sit non Corinthiis tantummodo, verum etiam cunctis in Christo vocatis ad sanctificationem per fidem, liquido demonstrat dicens: « sanctificatis in Christo, in omni sive ipsorum sive nostro loco. » Lex enim haud in omni loco iubebat id fieri, sed ad sacrum ipsam proficisci Hierosolymorum templum. Metuebat enim, ut credibile est, mentis eorum volubilitatem; ne si forte quovis in loco adorare iussi fuissent, causam suae transitionis ad turpem cultum legem haberent, atque idola adorarent, templa sibi et aras construentes. Quia vero nos ethnici vocati deinde fuimus per fidem in Christum ad Dei familiam, et libertate per sanctum Spiritum potiti sumus, adorare iussi sumus haud Hierosolymis cuncti, sed in omni loco. Atque hoc nimirum prophetae edixerant: et venerabuntur Dominum singuli de loco suo. » Scribit autem Sostheni simul et ecclesiae Dei, quam ipse sibi Christus comparavit. Quis autem hanc ecclesiam viderat? Cuncti scilicet qui sanctificati erant et vocati per Christum ad iustificationem, quique invocabant nomen eius in omni loco ipsorum et nostro, id est sive in Iudaeorum regione, sive in ethnicorum civitatibus ac provinciis. Deum autem natura propria praedicat Christum (1), et cum ipso ac per ipsum Deo patri gloriam conciliat: Dei enim ecclesiam appellat sanctificatos. Rursus autem Christo illos adscribit dicens: si quis spiritum Christi non habet, hic non est ipsius.

* Sopl. II. 11.

Gr. p. 49.

Gratia vobis et pax a Deo patre nostro et domino Iesu Christo.

v. 3.

Gratiâ coronat credentes, quae est a Deo patre et a domino Iesu Christo. Per ipsum enim et in ipso omnia dantur a Deo patre: ipseque una cum genitore suo collator est et communicator supernorum bonorum, cunctorumque caelestium charismatum distributor: ipse pacem cunctis conciliat, gratia sua illuminans principatus et thronos et potestates, atque, ut uno verbo dicam, rationalem quamlibet creaturam.

Estote autem cogmentati eadem mente eademque sententia.

v. 10.

Quod Domini nomine gloriari oporteat, necessario sapienterque docuit ipse Deus per unum de sanctis prophetis dicens: « servis autem meis vocabitur novum nomen, quod in universa terra benedicetur. » Christiani enim nominamur, et nomine

* Is. LXV. 12.

(1) Recole quae adnotavimus p. 3. de studio Cyrilli perpetuo adserendi veram naturalemque Christi Iesu domini nostri deitatem.

novo ditati sumus, quo spoliati merito sunt nonnulli, qui a recta ecclesiae doctrina discesserunt, ac erroneis spiritibus impiorumque pseudo-magistrorum portentis adhaerentes, ab his nomen contraxerunt: nec immerito, non enim Christi sunt, qui blasphemiam adversus eum participaverunt, atque in varias sectas et sententias dispertiti sunt. Atqui Christus suos ad pacem vocavit, quia unus ipse est, et indivisus. Unum igitur sumus omnes in Christo, atque ob id eadem mente eademque sententia coagmentati, constringente nos, ut simus spiritali copula unanimes, illo qui dicit Deo patri: « volo, ut sicut ego et tu unum sumus, ita et ipsi nobiscum unum sint. »

• Ioh. XVII. 21.

CAP. I. 13

Num divisus est Christus? Num Paulus pro vobis crucifixus fuit?

Si quis alius pro nobis crucem pertulit, utique et ipsius dicamur. Item si forte cum alterius invocatione baptisati fuimus, ille nos possideat, eundemque servatorem ac redemptorem appellemus. Sin vero Christus pro peccatis nostris mortuus est, et nos ei uni consepulti fuimus per baptismum in mortem, possideat, inquit, emptas a se animas ipse. Salvati enim per ipsum et ab ipso sumus, qui pro nobis animam suam posuit.

Gr. p. 80.

v. 17

Non enim me misit ad baptizandum Christus, sed ad evangelizandum.

Missus fuit ex professo Paulus ad Iesum gentibus praedicandum. Nihilo tamen minus ad apostoli officium pertinere dicimus quicquid tempori et usui congruum fuerit conficere; et quidem etiam si quos baptizare voluerit. Ceterum ne videretur tempus praedicando aptum aliis curis impendere, recte sinens ut alii per regiones dispersi, cunctique nominatim episcopi, hoc per otium facerent, ipse ad evangelii potius praedicationem incumberebat: quippe cui verbi ministerium potissime creditum fuerat, et Christi mysterium vel maxime erat exploratum. Sed sicuti divus Stephanus, etsi mensarum ministrum agebat, non alienum a se putabat initiandi officium; sic etiam divus Paulus, quamquam evangelizando Christi mysterio destinatus, attamen pro oblata occasione, baptizandi quoque ministerium implebat, habens videlicet utriusque rei potestatem, nulloque eum prohibente, si quando hoc etiam agendum sibi putaret.

v. 20.

Ubi sapiens? ubi litterator? ubi conquisitor huius saeculi?

Tumidis quidem mundana sapientia hominibus, et fidem, Christi videlicet, non recipientibus, stultitia videtur evangelium. Nobis vero longe alia sententia est: profitentur enim illud esse Dei virtutem viamque salutarem quae ad sanctificationem ducit, atque ad veritatis notitiam sapienter erudit copiosis praedicationibus. Existimo autem sapientes ab eo nunc vocari rhetores, qui suae eloquentiae vi credibilia argumenta mendacio connectentes, speciem huic veritatis conficere studebant. Litteratores vero intelligo ludimagistros sive grammaticos, qui poetarum libros scrutari solent ac pueris interpretari. Conquisitores denique dicit eos qui verbis cavillari solent, et res subtiliter examinare, quique mentis suae adinventionibus, prout unicuique in singulis propositis res probabilius se habere videtur, veritatem quaerere simulant (1). Sed nullatenus recte agunt, immo prorsus incuriose: ignorant enim omnium Deum, qui hanc mundi universitatem arcana vi sine ullo labore fabricavit, et ea quae nulla erant (2), ad existentiam unico nutu produxit. Fatua est igitur vere mundi sapientia.

Gr. p. 81.

v. 21

Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvare credentes.

Dei sapientiae nomine humanam quoque intelligentiam denotat et eloquentiam, sive ipsum verborum ornatum; ut doceat mentis auctorem esse Deum, et prudentiae

(1) Videtur haec designari secta vetus hominum rationalitatem fallacem malitiosamque profitentium.

(2) En mundum a Deo ex nihilo creatum, quicquid ethnici falsive philosophi contra dixerint.

atque elocutionis datorem, etiamsi aliqui non ut par erat his usi sunt. Praedicationis vero stultitiam dicit verborum simplicitatem: rudi enim sermone fuerunt divi discipuli, sed sententia divite.

Quoniam et Iudaei signum petunt, et ethnici sapientiam quaerunt.

CAP. I. 22

Utrumque vere dicit Paulus. Etenim olim Christo de sacris septis eiicienti ovium boumque, turturum et columbarum venditores, edicentique, nolite facere domum patris mei, domum negotiationis, adversati sunt Iudaei aientes: quodnam signum nobis ostendis, quamobrem id facis? vel quis tibi hanc potestatem adtribuit? Accesserunt autem et litteratores aliquot, post tot edita a Christo miracula, maligne dicentes: magister, volumus a te signum videre. Prorsus igitur parvipendentes sanctorum voces, ex quibus ab eis cognosci par erat, ipsum esse Christum, divina portenta petebant. Unde Christus missis abs Iohanne ait: euntes renunciate Iohanni quae auditis atque videtis: caeci vident, claudi ambulant, et reliqua. Ethnici vero elocutionis verborumque splendorem quaerentes, stultitiam existimant incarnationis rationem, aiuntque: cur omnino opus erat, eum qui natura Deus erat, et ex Deo natum Verbum, qui sola voluntate nutuque quicquid ei libuerit, potest efficere, fieri hominem, mortemque perferre? Qui vero, inquit, virgo pariat? quomodo resurget, qui morte fuerit corruptus? Atqui nil mirum est haec ab illis dici: namque animalis homo non percipit quae sunt spiritus: est enim illis stultitia, quae nobis est Dei virtus et sapientia. Salvavit enim mundum Deus pater per ipsum (filium), tamquam per insitam sibi naturaliter virtutem, ineffabilem videlicet suam sapientiam. Nam sapientia virtusque Dei patris est filius, per quam virtutem cuncta originem sortita sunt, et creata conservantur. Quod si quis, inquit, hominum viribus comparare Dei vim voluerit, plane pervidebit, illa etiam Dei opera quae infirmiora fortasse videntur, neque totam agentis vim exhausserunt, superiora esse qualibet humana vi. Atque eadem hac ratione de sapientia quoque iudicabis: nempe quod stultum in divinis videtur, sapientius humanis comperiri. Veluti si cum magnitudine ac pulchritudine caelestium elementorum, solis et aliorum siderum, ignis, aquae, aliorumque huiusmodi, conferre quis velit parvas ac minimas creaturas, tenuis sine dubio deprehendetur harum virtus et sapientia, eaque multo inferiores quilibet iudicabit. neque aliquis apud nos tantae virtutis artifex umquam erit. Revera igitur quod infirmum est Dei, fortius est viribus humanis; et quod in Deo stultum, sapientius est hominibus. Ergo divina dispensatio in summa sapientia versatur. Universi enim orbis regnum prudenter obtinuit et cum sapientia Christus.

Gr. p. 52.

Annuncians vobis Dei testimonium.

CAP. II. 1.

Dei testimonium dicit Christum: de quo Deus pater testificatus est dicens: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Et ego in infirmitate ac timore etc.

v. 3.

Ego tamen adeo humili sermonum genere usus, verebar magnopere ne forte hi sublimiores sensu nostro comperti, nihil prodessent vel potius officerent. Nam menti tenerae mollis facilisque cognitu sermo accommodatus est; maturiorum autem est solida nutritio, qui sensum exercitatum habent ad boni malique discretionem. Fuit itaque, ait, tamquam cum multa infirmitate, et non cunctis exsertis viribus, initiantis apostoli ad vos sermo: neque sane cum persuasione humanae sapientiae, sed cum ostensione spiritus ac virtutis, ne fides vestra in hominum sapientia niteretur, sed in Dei virtute. Etenim praedicationi addebant apostoli divinorum quoque prodigiorum

evidentem ostensionem, hunc rei cardinem ponentes, nempe opus esse credere (1), Deum in his et a Spiritu et a rebus quoque gestis testimonium accipere (2): ita ut arcana quadam ineffabilique virtute et vi utentes, prodigia quoque facile efficerent. Porro ethnicorum fabulae egebant utique eloquentiae patrocinio, quod ipsorum deformitatem quodammodo tegeret; secus autem divinae praedicationi simplex planusque et Dei testimonio fretus sermo sufficit.

CAP. II. 8.

Si enim cognovissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent.

Conveniens admodum sermo. Etenim Christus cruce sua de perversis adversariisque potentiis triumphavit: chirographum contra nos scriptum ligno suffigens, Satae tyrannidem a nobis depulit, mundi peccatum extinxit; relaxansque subterraneis spiritibus inferni portas, mortis destruxit potentiam. Quid ni ergo invisita sit impuris daemonibus crucis passio? Certe non crucifixissent, si eum accurate novissent redemptorem et gloriae dominum. Nam quod diabolica saevitia in causa fuerit, ut a Iudaeorum recordia Christus crucifigeretur, declaravit perspicue divus Iohannes de Iuda dicens: post bucellam, inquit, introivit in eum Satanas, qui Iesum Deum esse non noverat. Nam si novisset et sibi persuadisset, quomodo ipsum in deserto tentasset dicens: si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant? Sine dubio autem ipsi quoque Servatori cordi erat, ut principes saeculi huius lateret, ut ignotus pateretur, ut proprio sanguine mundum sibi patrique suo acquireret.

v. 1.

Et profunda Dei.

Profunda Dei sunt, sacrarum litterarum arcana ac recondita notio, quam sciens Spiritus revelat sanctorum animabus, divinam quodammodo ipsorum mentem efficiens.

v. 1.

Animalis autem homo.

Animalis est, qui secundum carnem vivit, et cuius nondum mens a spiritu est illustrata, sed solam habet insitam humanam intelligentiam, quam in omnes animas creator immittit.

v. 1.
Gr. p. 54.

Spiritualis autem omnia diiudicat.

Spiritualis quidem omnia diiudicat, ac suo veluti acumine singillatim discernit, ipse vero a nemine diiudicatur. Quod vero hi, qui spirituales dicuntur, prorsus indigeant, profectus sui causa et eruditionis, spiritualibus magistris, manifestum in sequentibus facit dicens: quis enim novit sensum Domini qui instruat eum? Quod idem valet ac si diceret: spiritalem hominem nemo instruet, nisi sensum Christi habuerit. Instruere autem dicit, pro intelligere faciet. Quinam vero sensum Domini habeant, mox ipse denotat dicens: nos autem sensum Christi habemus, id est loquentem in sanctis Spiritum, ipsisque mysteria revelantem, ac divinam quodammodo ipsorum mentem efficientem.

CAP. III. 19.

Ut sapiens architectus fundamentum posui.

Quia domum Dei credentes appellaverat, fundamentum convenienter dicit Christum. Gloriatur autem Paulus, primum se inter ceteros fuisse, ac veluti inchoationem evangelizantium ipsis Christi mysterium, qui est immobile fundamentum, portans impositos sibi, templaque efficiens et consentientes invicem per fidem, perque Spiritus sancti gratiam copulantis eos in concordia. De fundamento hoc aiebat Deus pater per

(1) En fidei necessitatem! en christianae religionis fundamentum ab ipsis apostolis, evangelicae praedicationis initio, iactum! Id ii considerent, qui humanae infirmaeque rationalitati plus aequo indulgent.

(2) Vel: per Spiritum et res quoque gestas testimonium dare; utroque enim sensu adhibetur μαρτυροῦμαι.

prophetam: ecce ego iacio in Sionis fundamenta lapidem pretiosum, angularem, dignum qui loco fundamenti sit: et quisquis confisus ei fuerit, non confundetur. Possuisse se igitur Paulus rectissime dicit fundamentum; et alios quidem supraedificare atque adlaborare posse, non tamen aliud praeter iam positum fundamentum iacere: neque enim aliud est sub caelo datum hominibus, in quo nos oporteat salvari. Unus est enim Deus et pater, ex quo omnia et nos in ipso. Et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum, idemque corporis ecclesiae caput est. Si quis ergo fundamentum negat, et petram respuit, non in ipsa sed in harena aedificat: quo fiet ut facile admodum subvertatur. Nam quod Christus non sustinet, id sine dubio pessum dabitur, quia firmam basim non habet.

Et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.

Quaenam utilitas est splendidae elocutionis sed nihil frugi habentis, qualis ethnicorum est? At inspiratae scripturae elocutio simplex quidem est et vulgaris, sed affluenter prodest, facemque splendidam praefert ad notitiam veram divinae naturae adsequendam: reddit praeterea ad omne opus bonum idoneos, qui sui studiosi sunt: quo facto, consequetur quispiam donorum quoque Spiritus desiderabilem gratiam. Non enim in verbis vertitur regnum caelorum, sed in virtute. Porro illud « in virtute, » si de sanctis apostolis dicitur, intelliges tamquam in fortitudine et vi quam suppeditat Spiritus, cuius ope miracula quoque edebant. Sin de nobis ipsis pronuncietur, tamquam in virtute vitae sanctae puraeque, dictum putabis.

Quid vultis? cum virga veniam ad vos, an potius cum caritate?

Vultis, inquit, ceu virga quadam instructus, sapientem correptionem peccantibus vobis inferam? an potius cum lenitatis spiritu et caritate veniens, tacitus transeam? Atqui utilior futura erat ipsis correptio, quae tum scelus tum socordiam, et huiusmodi criminis voluntatem amputaret, de quo etiam inspirata scriptura Israelitis per Amosum (1) aiebat: « filius simul paterque eius ad unam ancillam ingrediebantur, ut nomen Dei ipsorum dehonestarent. » Huiusmodi, inquit, fornicationem ne inter gentes quidem iam audiri. Namque Theseum fortasse audiverat iure offensum proprio filio, eique esse imprecatum, immo et necem intulisse, noverca accusante: nec non et alios ob huiusmodi crimina diaconate poetarum traductos (2).

Iudicari apud iniquos, et non apud sanctos?

Sanctos appellat sanctificatos in spiritu, iniquos autem nondum credentes, utpote qui ad quamlibet facillime prouunt improbitatem. Nihil enim est tam absurdum, quod qui ignorant verum naturaque propria Deum, committere nequeant (3).

An ignoratis quod angelos iudicabimus, nedum saecularia?

Quod si (4) nonnulli contendant dici (vocabulo angelos) ab eo sacerdotes; quales demum dicemus eos sacerdotes, qui mundialiter prorsus viverent? Cur ergo ait, angelos iudicabimus, nedum saecularia? Nempe ob distinguenda saecularia, ponit

(1) In graeco Cyrilli textu (cod. f. 249. v. 17.) perspicue est *Iohel*, non *Amos*, quod quomodo obreperit nescio, nisi forte ipsum Cyrillum humanitus memoria fefellit. Par certe error citantis Paulum pro Petro legitur apud eundem Cyrillum de ador. in spir. et ver. ed. paris. T. I. p. 330. D, qua super re plura verba facit Aubertus in adnot., mendum id scribae potius quam Cyrilli existimans.

(2) Nostri quoque tragici in huiusmodi argumento non semel versati sunt, quos nominatim appellare non vacat. Quis v. gr. Italicorum ignorat catastrophem Hugonis et Parisinae sub Nicolao estensi Ferrariae principe?

(3) Dictum Cyrilli sapiens temporum omnium experientia comprobavit.

(4) Constat hinc, nonnisi particulam superesse prolixioris, quam hoc loco Cyrillus fecerat, expositionis.

convenienter angelos, qui a rerum saecularium usu prorsus sunt alieni ob naturae suae excelsitatem.

CAP. VI. 4

Saecularia igitur iudicia si habueritis.

Luc. XII. 13.

Profecto parvum quid, nulliusque fere pensi existimant vere pii homines, de saecularibus rebus in ecclesia iudicare. Namque id etiam a Domino edocti sumus. Accesserat enim ad eum quidam dicens: magister, dic fratri meo ut hereditatem mecum partiat. Ille vero, o homo, inquit, quis me iudicem aut divisorem constituit vobis? Sane magis decet prudentiores in ecclesia ut de spiritalibus iudicent, utque perite examinent fidei doctrinam. Et quidem hoc officium inter ea numeratur, quae superne dantur a Spiritu, dona. Datur enim aliis sermo sapientiae, aliis spirituum discretio.

v. 1.

Nescitis, quoniam corpora vestra Christi sunt membra?

Quomodo membra nostra, Christi sunt? Equidem habemus illum in nobismet ipsis sensibiliter et intellectualiter. Nam et in cordibus nostris habitat per Spiritum, ET SANCTAM QUOQUE EIUS CARNEM PARTICIPAMUS (1), et sic dupliciter sanctificamur: habitatque in nobis et vivens simul et vivificans, ut obrepentem membris nostris mortem per se ipse destruat. Igitur si ipse est ecclesiae corporis caput, nos vicissim membra eius singillatim sumus. Si ergo aliquando in absurdas voluptates decidemus, tunc heu contra eum peccabimus, cuius membra sumus. Meretricibus enim rem ei dicatam largiemur.

v. 1.

Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?

Corporis nostri membra, si ob suam puritatem, Christi membra permanserint, vitam illius et gloriam prorsus participabunt: transformabit enim corpus humilitatis nostrae, ut fiat conforme corpori gloriae suae. Sin vero meretricis membra evaserint, qui fieri poterit ut transformationem, et spiritalem conformationis cum illo splendorem consequantur?

v. 1.

Nescitis, quoniam corpus vestrum, templum est sancti qui in vobis est Spiritus?

Gr. p. 57.

Ioh. XIV. 23.

I. Petr. I. 18.

I. Cor. VI. 13.

Delegit enim sibi incolatum in nobis adoptionis spiritus, id est sanctus, in quo clamamus abba pater. Redempti item pretio fuimus, ponente pro nobis animam suam omnium nostrum servatore Christo. Sumus itaque templa Dei viventis; nempe quia in nobis habitat per sanctum Spiritum Christus, habens secum in propria natura illum quoque, ex quo substantialiter emanavit, patrem Deum. Ait enim ipse: « si quis me amat, sermonem meum servabit, et pater meus illum diliget, et ad eum veniemus, mansionemque apud ipsum faciemus. » Absit igitur a nostris mentibus, tamquam a Dei templo, maleolens voluptas; potius vero adsit, thymiamatum instar, bonus continentiae odor: atque exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem rationalem nostrum cultum. Empti enim fuimus haud corruptibilibus argento vel auro, sed pretioso sanguine, uti scriptum est. Ergo emptori nostro serviamus, eidem nos obtemperantes sistamus, simulque membra nostra, instrumenta iustitiae Deo. Scriptum est enim: « corpus non fornicationi sed Domino, et Dominus corpori. » Cum ergo corporis membra servaverimus carnalis affectus inquinamento immunia, tunc vicissim Dominus corpori erit. Habitat enim in sanctis sanctus natura sua Deus.

CAP. VII. 8.

Dico autem innuptis et viduis: bonum est ipsis, si permaneant sicut et ego.

Deut. XII. 32.

Prompti admodum et proclives ad quamlibet ferebantur voluptatem Israhelitae: ideoque omnis consilii dandi potestas erepta illis a lege fuerat. Ipsis enim illa ait:

(1) Animadvertamus Cyrilli hoc alterum de sanctissima eucharistia testimonium.

non licet addere constitutis quicquam aut detrudere. Verumtamen evangelicorum mandatorum interpretes, qui confirmatam in honestate mentem habebant, atque in se Christum loquentem gerebant, ausi merito sunt non sine auctoritate magna, interpretationis magisterium exercere, etiamsi forte aliquid ex his quae agenda sunt in sacris litteris deerat. Talis divus quoque Paulus cum esset, dico, inquit, innuptis et viduis, bonum esse si permaneant sicut et ego, et reliqua. Haec quidem nequaquam nobis divina lex vocabulum « dico » intimat: nam quam legem Christus ipse edicit, eam Paulus vocabulo « praecipio » denotat, addens ilico « non ego, sed Dominus. » Num ergo necessarium aliquid legislator Christus omisit? Num melius aliquid initiantes magistri adinvenierunt? Verum quid ni insipienter stolidaeque arbitraremur haud sufficere quae Christus constituit? Quid ergo dicemus? Nuptias non vetuit divina evangelica praedicatio, quia Deus, ut reor ad humanae naturae modulum praecepta sua accommodabat. Ait enim Pharisaeis tentantibus Dominus, cum sciscitarentur utrum liceret dimittere uxorem propriam, excepta fornicatione; ait, inquam, Dominus *, quod qui dimiserit uxorem suam extra causam fornicationis, facit eam moechari. Quumque ad haec discipuli eius dicerent: si causa viri cum femina talis est, non expedit nubere; respondit illis: « sunt eunuchi qui ex utero matris suae ita nati sunt; sunt item eunuchi, qui ab hominibus sunt evirati; denique sunt eunuchi qui se ipsos propter regnum Dei castraverunt. Qui potest capere, capiat. » Proposuit enim volentibus recte facere, non tamen legi subiugavit, quia non omnes dominari posse carnis motibus sciebat.

Gr. p. 58

* Matth. XIX. 3.

Atque huius moris adumbratio quaedam in lege quoque observatur. Illa enim praecipiebat, ut ritus sacrificiorum ad Dei gloriam fierent, et alia ex his ob peccatorum et ignorantiae expiationem, alia ob purgationem sordiumque depositionem, nec non sabbati sacrificia, et neomeniarum, et feriarum. Attamen, praeter haec, sinebat ut aliqui voluntaria adderent, id est Deo comportarent. Voluntaria autem haec praeter legem erant, ceu bonae Deiue amantis voluntatis fructus. Interim vero nullum lege praecipitum sacrificium negligere fas erat: tantum laudabiles illos Deus censebat, qui praedictis aliquid sponte ac suamet sententia adderent. Id ipsum nunc prudenti consilio factum dicimus. Non vetuit Christus, si quis legitimum connubium inire appetiverit: sed tamen maius aliquid agere, nihil nos prohibet, si ad excellentiae quoddam fastigium committi avemus. Optime igitur Paulus ait, innuptis viduisque bonum esse, si permaneant sicut et ego: sed enim coniugio obligatis praecipio non ego sed Dominus, et reliqua. Adducit autem in exemplum singularis curisque carentis vitae se ipsum, caelibatumque coniugali vitae prorsus anteponit (1). Quamobrem si quis etiam nuptialis legis iugo liberatus est, persistet inquit in continentia; sic enim regnum Dei hereditabit. Rem confirmabit etiam praemiorum ille distributor dicens *: « haec ait eunuchis Dominus: quicumque sabbata mea custodient, et meae voluntati obsequentur, ac foedus meum retinebunt, dabo illis in domo septisque meis locum celebrem, id quod melius ipsis erit quam si filios filiasve genuissent: nomen inquam sempiternum dabo illis, quod numquam deficiet. »

* Is. LVI. 4.

Gr. p. 59.

Continentiam igitur digna merces manet. Ceteroqui connubio devinctis haud concedit a ducta semel uxore discedere, ne orbem perturbationibus impleat salutaris doctrina: neque divortium commendare voluit communis servator Christus, etiamsi

(1) En pulchram luculentamque a Cyrillo caelibatus et continentiae laudem.

respectu quodam antiquioribus facere id lex permisit, ob ipsorum, ut ipse Servator ait, cordis duritiam. Quod autem firmiores magisque strenui sint Christiani quam priores illi, hinc quoque cognoscere volentibus pronum est, quod lex Israelitica vetabat, quominus alienigenis sociarentur nuptiisque copularentur: nobis vero Paulus dicit: si quis frater uxorem non credentem habet, et cetera. Illis quidem mens erat flaccida et vacillans, nobis autem secus. Uncti enim fuimus in adoptionem Spiritu sancto, atque in nobis Christus habitaculum suum constituit. Sic ergo in omni genere virtutum obfirmati, minime formidamus cuiusvis non credentis coniugium (1): confidimusque fore ut illos potius ad religionis sagem compellamus, quam ut nos insitae illis insecitiae praeda simus; decusque potius nondum credentibus conciliamus, quam ab illis inquinamur. Sanctificatus est enim, inquit, vir incredulus per uxorem, atque ita filii quoque vestri sancti evadunt, superante credentium sanctitate nondum credentium sortiditiam. Quod si infidelis discedit, discedat inquit; in his frater vel soror non obligatur. Discedat, si ita placet, a sanctificante maculosus, sententiae suae fructum referens in huiusmodi re detrimentum. Caret autem omni culpa, qui divina mandata sequitur, siquidem obedientia eius a communi nostro servatore Christo commendabitur.

Cap. VII. 21.

Servus vocatus es? non sit tibi curae.

Verisimile est nonnullos de circumcisione conversos secum ita locutos: quomodo acceptabiles erimus, et christianam vitam sectabimur, qui adhuc circumcisionem tenemus? Fortasse praepitium attrahere oportebit, id est ad illud redire, carnalique naturae vim inferre. Qui ex ethnico errore veniebant, quum audissent fortasse ab iis, qui adhuc legem reverebantur, rem honorabilem esse circumcisionem, atque ab omnibus sanctis observatam, quamquam fidem nonnulli ex his susceperant, nihilominus carnis ritu perficiebantur, ceu Galatae certe factitarunt, quos divus Paulus castigat dicens: « qui spiritu incepistis, nunc carne perficimini? » Oportuit igitur manifesta evidentique praedicatione veritatis viam illis pandere; et nihil iam esse circumcisionem, ceteris Dei praecipis seiunctam; nihil item esse praepitium, evangelica vita non comitante, docere. Decet igitur vocatum, in sua vocatione manere, quicumque eius corporalis habitus fuerit. Mox transit ad aliam quasi criminationem a divina praedicatione avertendam. Servitutis spiritus inerat degentibus sub lege. Quid autem doctrina evangelica? Adoptionis spiritum volentibus credere inseri adfirmat, quo haud iam deinceps ad servitutem sed ad liberam dignitatem vocantur. Ergo nonnulli per fidem vocati ad spiritalem libertatem, a carnis servitute expedire semet satagebant: quibus alio loco scribens ait, cavendum esse ne haec libertas, carnis abusu occasio sit. Porro et hoc ipso consolatur eos dicens: servus vocatus es? ne sit tibi curae: sed etiamsi liber fieri posses, magis utere: id est, etiamsi servitutis carnalis iugum impositum gerens, vocatus es in liberi filii adoptionem, etiamsi divinae naturae factus es particeps, ne animo angaris; neque enim labor servilis tuus mercede carebit: futurum enim sine dubio est, ut qui praepotentia aliqua servitutem passi sunt, incommodo suo levantur, cum Dominus futuro in saeculo ad primigeniam conditionem eos revocabit. Nam liberam creator fecit naturam, eaque ut dixi venturo in saeculo talis futura est: eritque populus ut sacerdos, et famulus ut dominus, et ancilla ut hera, secundum Isaiae vaticinium. Itaque etiamsi queas, inquit, liber fieri, magis utere. Est enim, ut dixi, non infructuosum iugum his qui bona voluntate sunt, recteque sub illo vivunt. Cete-

Gr. p. 60.

Gal. V. 13.

Is. XXIV. 2.

(1) Notabilis Cyrilli observatio de veterum christianorum innocuo cum infidelibus coniugio.

roquin, ait, impossibile est, nos homines natos servitutis nomen vitare: omnis enim creatura serva est: quare et servus fit libertus in Christo, et servus est omnino ille etiam qui ad libertatem vocatus est, ut in psalmo dicitur: « quoniam omnia serviunt tibi. »

Ostendit autem sacer magister, ob aliam quoque rationem debitores esse Christo, qui per eum servati sunt. Ideo dicit: pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Empti enim reapse pretio fuimus, fundente pro nobis sanguine suo, communi nostro servatore Christo: erepti diaboli tyrannide et daemonum saevitia, in libertatem per Christum vocati fuimus. Itaque ut empti, vestroque emptori vitam debentes, ne servi, inquit, hominum fiatis. Neque eum suadere dicimus, ut ab humana servitute profugiant, sed docere potius, et sane rectissime, ne obsequantur iis qui credentes nituntur transferre ad legis observantiam (1), priscaequae fraudis venenum simpliciorum animabus afflare, et dierum mensiumque superstitionem insinuare, et arbitrato suo quem appellant cultum; atque haec ceteris quoque factitanda suadere. Quandoquidem ergo, inquit, pretio empti fuistis, et non corruptibilibus argento aut auro redempti, sed pretioso potius sanguine ceu innocentis immaculatique agni Christi, eius magis legibus subiiciamur.

Nam etsi sunt qui vocantur dii.

Ait angelos deorum nomine appellari secundum gratiam. Sicut enim iidem dicuntur principatus, potestates, dominationes, throni, ita et dii.

Patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt.

Has dicimus praevias esse imagines recte deinde factorum. Namque et nos ante quam in Christum crederemus, daemonum tyrannidi subiugati, intellectuali servivimus Pharaoni, id est malorum parenti Satanae: laborabamus ad nutum eius in cassum, veluti in luto et lateribus, in carnis operibus versantes. Sed liberavit nos mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, nosque adeo transmisit veluti per huius vitae quoddam mare ac procellam, et sancto baptisate consummavit. Ipse enim est superna intellectualis nebula, quae viventis aquae diligentibus se copiam ministrat: aqua autem vivens, Spiritus est. Quam ob rem aiebat Christus: « qui credit in me, ut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent viventis aquae. » Quod effatum elucidans divus evangelista, dictis ilico adiecit: « hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in ipsum. » Manducavimus et nos panem vere vivificum, bibimus calicem spiritalem, sicut utique et illi ex petra; petra autem erat Christus, qui nobis ipsis ex suo latere aquae mixtum proprium eructavit sanguinem, cum eum Pilati milites lancea perfoderunt. Porro dicitur petra, quia invulnerabilis fuit ut Deus, quamvis mortis incursum sponte pertulit. Quid autem post id prodigium priscis illis contigit? Impegerunt quodammodo, irreligiose semet gesserunt in Satti, adorarunt idola, initiati sunt Beelphegor. Nam postquam cum idololatris sociati sunt et convivati, et idolicam mensam gustarunt, in apostasiam incurrerunt, et cum feminis choreas duxerunt, et concio populi meretrici copulata est, ut propheta loquitur; id enim significant verba * « et surrexerunt ludere. » Periculosum itaque est cum improbis et incredulis conversari. Unde et Salomon quodam loco ait: « qui ambulat cum sapientibus, erit sapiens: qui vero cum insipientibus ambulat, cognoscetur (2). »

(1) In graeco textu lege παρατήρησιν, pro επιτήρησιν.

(2) Quippe graece est γνωσθήσεται, ut etiam Cyrillus legebat. At vulgatus lat. *similis efficietur*. Consulantur autem variae lectiones apud Nobilium, Sabaterium, ac Montfauconium in hexaplis.

* Ps. CXVIII.
91.
Gr. p. 61.
v. 23.

CAP. VIII. 5.
Gr. p. 82.

CAP. X. 1.

* Ioh. VII. 38

Gr. p. 62.

* Exod. XXXII.
6.

* Prov. XIII. 20.

Cap. XI. 3.

**Omnis viri caput Christus est; caput autem mulieris, vir;
caput denique Christi, Deus.**

Caput hoc loco dicit primigeniam pulchritudinem, cuius imaginem reputare merito licet unumquemque ex nominatis, qui substantialem veluti nobilitatis, sive aliter congenitae naturae, sortitus fuerit rationem. Creatus est primus homo, id est Adam, ad imaginem et similitudinem Dei. Sic enim dicit alicubi omnium creator: « ad imaginem Dei hominem feci. » Igitur viri caput Christus, archetypon quidem ut Deus; naturae vero nostrae lege, uniformis quoque homo comparuit, quamquam esset Deus Verbum, atque a patre ineffabilem sortitus nativitatem. Facta est ad imaginem et similitudinem hominis, id est Adami, etiam mulier, non ei extranea sed eiusdem potius naturae atque conformis: idque aperte confessus est progenitor Adam dicens: « hoc est os ex ossibus meis, et caro de carne mea, et reliqua. » Quod si Verbum ex Deo patre natum, aiunt (1) esse factum, et cum creaturis numerandum, quandoquidem est omnis viri caput, cur non eadem ratione pater quoque credatur creatus et factus, siquidem est filii caput, habentis consubstantialem nobis sive creaturis figuram? Ut enim ipsi aiunt, caput certe sine ulla exceptione in eadem cum reliquo corpore subsistentia necessario constringitur. Sequitur ergo, ut tamquam per filium, ad Deum quoque patrem hominis cognatio pertingat. Nos vero stultas horum aberrationes numquam sectabimur: increatum autem credimus, utpote ex increato patre, natum ex ipso Verbum: caputque eum dicimus omnis viri, utpote archetypon, ut iam diximus, et quia novissimis saeculi temporibus homo comparuit, et ex eodem hominum genere, secundum humanam naturam caput ecclesiae, quae corpus eius est. Ipse enim in omnibus, secundum Pauli dictum, tenet primatum.

Gen. IX. 6.

Gen. II. 23.

Omnis homo orans aut prophetans velato capite, deturpat (2) caput suum.

Viden, ut rei quae cuique convenit, fideiussorem ac definitorem ius naturale facit? Viris quidem libera facies convenientissima est, mulierem autem velari decet. Ergo faciet non sine causa archetypo iniuriam, imaginis turpitude. Nam si vir imago Dei et gloria est, sic enim teste scriptura est conformatus, servet coram Deo convenientem fiduciam, nudum gerens caput: non enim cum natura increpitans coget, ut veletur. Nam libertate pollet divinitas, nullique obnoxia est vituperationi, sed propria gloria dives atque admirabilis. Et quia mulier similitudo viri est, et imaginis imago, et gloriae gloria, praecipit insuper ei natura comam nutrire. Atqui cur primum secundo in idet gratiam? Utique et ipsa mulier imaginem similitudinemque Dei prae se fert, sed tamen tamquam per virum; ita ut secundum quamdam rationem parum quid differat natura mulieris. Non criminabor eam quae ob pudorem se, prout animanti licet, tegit suaque se coma coronat: nam liberam faciem prae se ferre, mulieribus non est impune: ideo veletur, inquit, propter angelos: sine dubio autem intelligit angelos cuique ecclesiae constitutos a Deo (3), qui aegre ferunt magnopere, si decori lex a quopiam violetur: quippe qui probe sciunt creatoris hanc circa nos voluntatem. Alio item pulchro divus Paulus utitur artificio: dixit enim ad imaginem et similitudinem Dei factum virum; a tergo autem quodammodo honoris eius et gloriae feminam esse reiectam, manifeste adfirmat in sequentibus dicens: mulier enim, inquit, gloria viri est. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier pro-

(1) Ariani scilicet, contra quos omni oblata occasione invehitur Cyrillus.

(2) In graeco textu lege καττισχύσει.

(3) Animadvertite angelos singulis ecclesiis a Deo datos custodes.

pter virum. Deinde supprimens apte admodum quicquid feminam videbatur contristaturum, addit dicens: verumtamen neque mulier sine viro, neque sine muliere vir. Extitit enim sine dubio ex viro mulier, et hoc verum est. Porro ad viri originem nihil non confert: natura enim ambos in unum conferens, ad usum mutuum prudenter direxit, amore connectens. Quod vero Deus omnium sit creator, confirmat dicens: omnia ex Deo; cuncta enim creata per Christum fuerē.

Gr. p. 61-

Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu etc.

CAP. XII. 3.

Dominus noster Iesus Christus promiserat discedens missurum se nobis Paracletum, adieceratque: ille me glorificabit. Nos vero rectissime intelligimus, eatenus Christum a Spiritu eius glorificari, quatenus sapientes reddit eos quibus adest, et Christum facit operā suā in sanctis habitare; est enim reapse in nobis Christus per Spiritum. Sed et alio modo glorificat, nam gloriam eius operatur per sanctorum manus. Iam si filium glorificat Spiritus eius, quomodo in eum perverse aliquid dicet quisquis in Spiritu loquitur? Dices enim potius dominum esse Iesum. Ergo qui creatis rebus connumerant illum (1), per quem omnia creata sunt, carent prorsus Spiritu sancto. Qui autem p̄e fatentur Deum esse et dominum, ex hoc ipso testimonium referent, quod divinae scientiae notitiam a Spiritu edocti fuerint. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Porro Spiritus arcuorum Dei conscius, ea sanctorum communicat animabus, sinceramque iis et indubiam scientiam ingerit. Rei testis divus Paulus qui addit: divisiones quidem gratiarum sunt, idem tamen Spiritus: et divisiones ministeriorum, sed idem dominus: et divisiones operationum sunt, sed idem Deus operans omnia in omnibus. Sicut enim qui in mundo publicis rebus potiuntur, et regni thronos occupant, honoribus variis meliores quosque de stipatoribus suis ornant, ita sancta et consubstantialis Trinitas, his qui sano corde perfecta que mente eam diligunt, largitur uberem supernorum honorum copiam, per unum Spiritum, ceu per Christum, patre donorum auctore. Cuncta enim a patre per filium in Spiritu.

Gr. p. 65.

Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae etc.

v. 7.

Novit enim novit, inquam, tempora-singulis rebus quae a se fiunt idonea; in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, sicuti scriptum est *. Quatenam vero sint gratiae, et quae distributiones, quae demum virtutum operationes, enucleat dicens: alii enim per Spiritum datur sermo sapientiae. Porro sapientiae sermo, ille mihi videtur, qui pertinet ad oris facundiam facilem et copiosam. Alii autem sermo scientiae: sunt enim inter nos nonnulli, qui dicendi facundia carent, neque expedite orandi fiduciam habent, et nihilominus profunda scientia pollent, et in sacris litteris versantur intelligentissime. Atque ita se habet etiam sequens sermo: secundum eundem Spiritum iis qui accipere digni sunt, datur a patre per filium, qui distribuere scit ministeria. Alios enim sanctorum apostolorum praedicare iussit posteris Israhelis fidei verbum, aliis ethnicorum adsignavit regiones: idque effecit per sanctum Spiritum. Et quidem in actibus apostolorum scriptum reperiemus, quod ministrantibus ipsis Domino et ieiunantibus, dixit Spiritus sanctus *: « segregate mihi Barnabam et Saulum, ad opus ad quod vocavi eos. » Addictus fuit autem divus Paulus ethnico-

* Coloss. II. 3.

* Act. XIII. 2

(1) Priscus auctor Luculentius apud nos Script. vet. T. IX. p. 214. *Ariani dicunt Patrem maiorem, Filium minorem, Spiritum vero sanctum perminorem.* Rursus id ibi dicitur p. 224. Et quidem novum etiam latinitati accedit vocabulum *perminor*, quod nos in glossarium nostrum Spiel. T. IX. iam retulimus.

* Rom. XI. 13. rum apostolatui, atque hoc sortitus est ministerium, prout ipse testatur scribens :
 « quamdiu ego gentium sum apostolus, ministerium meum glorifico. » Ergo distri-
 buit quidem filius ministeria, rem vero ipsam operatur potestate sua Spiritus sanctus ;
 Spiritus enim filii est. Quin adeo virtutum quoque operationes, id est edita per sanctos
 miracula, idem nobis conficit Deus. Cuncta enim, ut dixi, a patre per filium
 in Spiritu: et in omnibus recte factis sanctificatur, et consubstantialis Trinitas glori-
 ficatur. Animadvertite enim, quomodo incipit quidem a Spiritu, ut in nobis versante,
 et divinorum donorum faciente distributionem: mox provehens sermonem ad filium,
 qui est revera naturâ filius, sic deinde ascendit ad patrem, cui per Spiritum rerum
 operationem mediante filio adtribuit (1).

Gr. p. 66.

Cap. XII. 9.

Alteri autem fides in eodem Spiritu.

* Luc. XVII. 5.

Fides hoc loco, ut ego arbitror, est in quovis recte facto, prout Deus volue-
 rit, constantia. Sic enim extitisse fidelem dicimus in universa domo eius hierophan-
 tem Moysen. Neque enim fides ea tantum intelligitur et nominatur, nempe qua cre-
 dere oportet unum esse vere et naturaliter omnium Deum, verum etiam quae ani-
 mam in recta semita continet, promptamque reddit ad ambulandum cum Deo, se-
 cundum prophetæ dictum. Certe divi discipuli aliquando accesserunt ad Christum,
 aperte dicentes : adauge nobis fidem. Datae sunt insuper ipsis gratiae sanitatum in
 eodem Spiritu. Et mecum rursus acute considera. Dum enim dicitur Spiritus gratias
 sanitatum distribuere, Christus dator earum est: namque ipse apostolis sanctis pote-
 statem impuros spiritus expellendi dedit, atque: infirmos curate, mortuos suscite,
 leprosos mundate, daemonia eicite, gratis accepistis, gratis date; verumtamen in uno
 Spiritu. Sicuti proiecit Moyses virgam humi, factaque est serpens, mutavit in sangui-
 nem fluvios, aquam de lapide elicuit. Plurima vero, quae nec satis enumerare nec
 mirari possumus, beati prophetæ peregerunt. Has nos dicimus virtutum operationes
 in uno Spiritu. Sed et alius quispiam prophetat, non tamen absque Spiritu. Habet
 alius spirituum quoque discretionem, sed et hic in uno Spiritu: quorumnam vero sint
 discretionem spirituum, dictum est antea. Adfirmat etiam datam alijs esse variarum
 peritiam linguarum, nec non interpretationis. Et hanc certe gratiam concessam ali-
 quibus dicimus opportuno tempore et usu, secundum prudentem dispensationem.
 Et hi quidem ignotis sibi antea linguis loquebantur, et intelligebant interpretantes,
 quamquam nullum eorum vocabulorum usum haberent. Ceterum divus Paulus homi-
 nibus illius temporis facultatem linguarum attribuit, non doni loco, sed miraculi fide-
 libus exhibendi causa. Et quidem etiam propheticum recitat oraculum ita se habens :
 « peregrinis linguis alienisque labijs hunc populum alloquar, et ne sic quidem cre-
 dent. » Facit autem varie in singulis Spiritus donorum distributionem: ut, sicut ait,
 crassum hoc terrenumque corpus ex particulis constat, sic etiam Christus, sive eius
 corpus, id est ecclesia, ex tanta sanctorum multitudine, intellectualem unitatem per-
 fectissimamque compaginem habeat. Ideo etiam divus David circumdatam ipsam dicit
 vestimento aurato et vario: sic, ut arbitror, gratiarum varietatem et pretium denotans.

Gr. p. 67.

* I. Cor. XIV.
21.

* Ps. XLIV. 10.

8 42

Sicut enim (2) corpus unum est, et membra habet multa etc.

Coniuncti enim invicem sumus, et cum Christo corporati, qui simul nos con-
 gregavit (3), ac quodammodo colligavit per unum in omnibus Spiritum, quem etiam

(1) Recole p. 19. adn. 3.

(2) Supple in textu gr. γάρ, quod typis excidit.

(3) Codex quidem graecus habet συναγείρωτος, sed corrigendum puto συναγείρωτος.

vivificantis calicis instar potavimus. Quamobrem aiebat Christus, quum apud Iacobi puteum cum muliercula loquebatur *: « qui ex hac aqua bibit, sitiet iterum: qui autem ex eà quam ego dabo aqua biberit, fiet ei fons aquae salientis in vitam aeternam. » Alibi vero Iudaeis dixit *: « qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae viventis. Hoc autem aiebat, inquit scriptura, de spiritu quem accepturi erant credentes in ipsum. » Si enim ipse est Dei fluvius, secundum psalmistae dictum *, aq̄is plenus, et torrens deliciarum, quo potare dicitur amatores suos Deus pater, quid ni Spiritus eius, calix intelligatur et aqua vivificans? Itaque ad unitatem a Spiritu vocati, et cum Christo concorporati, caritatis vinculum servemus indissolutum.

* Ioh. IV. 13.

* Ioh. VII. 38.

* Ps. LXIV. 10.

Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur sed Deo.

CAP. XIV. 2.

Dehortatur illos quominus credant, linguarum usum maius quid esse et illustrius, quam prophetarum interpretationem. Postquam enim nobis proposuerimus fidem, spem, nec non caritatem erga Deum et fratres, quod universae legis complementum est, tum demum cetera quoque adiungantur. Tunc enim, tunc utique, opportuno admodum tempore, ipsis quoque Dei charismatibus cumulabimur, ac donis, quae per Spiritum dantur, ditabimur, nempe prophetandi facultate, id est prophetas interpretandi. Namque Unigenito semel incarnato, passo ac resuscitato, et universa inter nos dispensatione consummata, quaenam iam supererat prophetiae occasio, vel quarumnam rerum praedictio? Ergo prophetatio nihil heic aliud erit, nisi prophetiarum enucleandarum facultas (1); quas auditoribus explanantes, et deinde sermonem nostrum secundum rei veritatem ex ipsis confirmantes, recti veracesque erimus optimarum rerum interpretes. Qui ergo, inquit, lingua loquitur, non tam homines quam Deum alloquitur. Quomodo id, inquam? Nemo enim, inquit, audit. Nam si alicui discipulorum tribuatur fortasse copia loquendi lingua Medorum, alii autem Elamitarum; mox hi, qui loquendo sunt deputati, Iudaeos alloquantur aut Graecorum turbas, quis eos audiret? aut quae sermonis esset utilitas? nemo enim, praeter solum Deum quem nihil latet, quicquam intelliget: nam Spiritui, inquit, mysteria loquitur. Observa autem, quod Deo loquens, Spiritui loquitur; ergo Spiritus Deus est (2). Qui igitur lingua loquitur, Deo potius, inquit, quam hominibus loquitur. Qui autem prophetat, inter homines loquitur cum aedificatione, adhortatione, et solamine. Exploratum igitur habens, quod prophetare significat hoc loco prophetas interpretari, a quibus adhortationis sermo firmatur, et initiatorum mens ad veritatem Christi perducitur, aliunde quoque demonstrat, praestantiorē esse sine dubio prophetarum interpretationem, quam linguae loquelam. Nam se ipsum aedificat, qui lingua loquitur: quippe ipse intelligit, alius vero prorsus nemo. Qui autem prophetarum vocibus et vaticiniis loco testimonii utitur, ecclesiam aedificat. Maior ergo est et excelsiore gradu locata, ac splendidiore spe freta, prophetandi scientia: siquidem melius sine dubio est ecclesiam aedificare, quam sibi soli lingua loqui (3).

Gr. p. 68.

Volo quidem omnes vos loqui linguis, magis tamen prophetari etc.

v. 5.

Quia insperatum prorsusque divinum munus erat, alienis posse linguis hebraeos homines loqui, ne quis existimaret apostolum inconsulte definire vanum quid esse, quod alioqui Spiritus operatione donatum erat, rem admittens ait: volo quidem om-

Gr. p. 69

(1) Pulchra admodum interpretatio!

(2) Animadvertite Cyrilli argumentum et testimonium de Spiritus sancti divinitate.

(3) Laus scientiae exegeticae, et professionis concionatoriae.

nes linguis loqui. Sed tamen moderatur statim, ut patet, rei huius studium, atque ad meliora transgreditur, ilico subiiciens: magis tamen prophetare. Quibus verbis prophetantem potioem esse linguis loquente, manifestissime dicit (1). Quamquam ne hunc quidem plane inutilem audientibus esse ostendit dicens: nisi forte interpretetur, id est nisi quemquam assiduum secum habeat, qui initiatis interpretetur.

CAP. XIV. 10.

Et nihil horum sine voce est.

Voce carens dicit omnino nihil esse in rebus rationabilibus, id est hominibus. Sed tamen si quis forte linguae singulorum vim non noverit, neque vicissim alii linguam eius intelligant, invicem erunt barbari, quamquam recte unusquisque lingua propria loquatur. Necesse est igitur, ut qui alios docere volunt, consuetum audientibus effundere possint sermonem.

v. 11.

Quoniam aemulatores estis spirituum.

Spiritum hoc loco, datam per Spiritum dicit gratiam, id est loquendi variis linguis facultatem. Si ergo, inquit, preces in ecclesia Spiritu obtulero, id est lingua utens a Spiritu communicata, sterili mente ero: oportet enim in precibus animo attendere, et quae saluti conferunt a Deo postulare, non autem lingua semet iactare, atque in loquendi gloria acquiescere: alioqui mens inanis erit, nullam ex hac sedulitate utilitatem percipiens.

v. 12.

Orabo spiritu, orabo et mente.

Oportet, inquit, si huius forte rei studio tenear, et lingua per Spiritum data uti velim, dare operam quominus infructuosa mente sim, immo potius meam veluti mecum mentem colligere, ita ut si lingua psallam, nihilo tamen minus mente psallam, id est accurate intelligam psalmodiae vim, neque prophetiae verba absque scrutatione esse sinam. Melius est igitur prophetare, id est interpretari divinas in ecclesia litteras, quam linguarum simpliciter usu delectari.

v. 13.
Gr. p. 70.**Ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotae, quomodo dicet amen?**

Cum tu, inquit, lingua loqueris, ille qui laicali conditione est, si tuam linguam non noverit, quomodo respondebit amen in suis gratiarum actionibus sive precibus? nempe ut quod sacerdotum liturgicae precii videtur deesse, laicorum cantilena impleatur (2), atque ita tenues cum magnis tamquam in Spiritus unitate Deus excipiat.

CAP. XV. 1.

Notum autem vobis facio, fratres, evangelium quod praedicavi vobis.

Opportune admodum ac sapienter evangelium appellat, de mortuorum resurrectione praedicationem, nec non de ipso Christo: est enim hic reapse boni ominis nuncius iis qui fidem receperunt. In eodem autem ipsos vult praedicato dogmate perstare et salvari: stare enim, firmitatem spei significat, et quod in praeclara sententia credentes versentur: salvari autem, denotat ut sint peccati victores, atque ut extra mortis laqueos incedant.

v. 2.

Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi.

Gal. I. 12.

Tradidisse ait illis, non quicquid fortuito et inexplorate in mentem venerit, sed quod acceperat evangelium, notitiam sibi tradente ipso qui pro nobis incarnatus est. Dicit enim idem alibi de evangelio: « neque enim ego illud ab homine accepi vel

(1) Quotidiano etiam usu experimur, utiliores esse qui scripturas sacras iuxta patrum veterum pioremque hominum sententiam interpretantur, quam qui variis tantum linguis instructi, ut heterodoxi multi iam solent, commentarios scribunt doctos quidem, sed prope grammaticales, neglectis mysticis sensibus vel propheticis et saepe etiam moralibus; ita ut nihil ineptius ad aedificationem animae hac exegesi sit.

(2) En chori christiani consuetudinem, de qua Augustinus confess. lib. IX. 7.

edoctus sum, sed per Iesu Christi revelationem. » Si ergo a Deo edoctus fuit is qui tradidit, quid ni verax sit praedicata res, nempe quod Christus pro peccatis nostris sit mortuus, ut aiunt scripturae vetus scilicet atque nova? Plurimi enim mortis ac resurrectionis Christi testes extiterunt. Porro et extra aleam dubitationis est, mortuum esse pro nobis in carne Christum Iesum, ut mundi peccatum auferret: itemque resurrexisse morte devicta, ut nos quoque eadem re potiremur. Necessario autem hoc loco, non mortuum tantummodo, sed etiam sepultum fuisse dicit (1). Namque ut se vere mortuum demonstraret Emmanuel, poni voluit in sepulcro: sed resurrexit, ut nuper dixi: carnis quidem morte comprobans se factum fuisse carnem, etsi Deus erat et Verbum: relata vero de morte victoria, quod Deus natura sua esset, demonstrans. Veruntamen non alienum cuiusvis hominis templum vivificat Dei patris Verbum, sed suum potius corpus, in quo propter nos mortuus Christus dicitur, ut etiam resurrectionis bonum propter nos reapse evenisse cognosceretur. Nam generalis hominum natura cum illo mortem calcavit: quippe sic cum eo consepulti et suscitati dicimur, et in caelis quoque consessuri. Itaque resurrexisse Christum dicit, uti scriptum erat, et sanctis apostolis apparuisse, tum singillatim delectis aliquot, tum etiam universo coetui. « Visus quoque mihi est, tamquam abortivo inter apostolos: » quibus verbis valde se humilem facit, adfirmatque etiam ecclesiam esse persecutum: mox tamen Christi misericordiam adeptum, atque ad apostolicum munus vocatum: atque se magnum resurrectionis mysterium manifestasse, quamquam veteribus sanctis minime ignotum fuerat enim praedictum), neque delectis ad apostolatam, qui spectatores ministrique verbi fuere.

Gr. p. 71.

v. 8

Si autem Christus praedicatur, quod a mortuis resurrexerit, quomodo apud vos nonnulli negant mortuorum fore resurrectionem?

CAP. XV. 12.

Increpat nonnullos, qui nescio quomodo sacris divinisque litteris volebant contradicere, diversamque ab his sententiam sequi audebant. Si enim mortuus est Christus, non ut extinctus maneret, sed ut morti corruptionique inventus superior, via quaedam et porta fieret hominis naturae, ut corruptionem vincere posset, atque ad vitam regredi; cur suscitato iam eo, qui pro nobis inter mortuos fuerat, ut nos quoque cum ipso ad vitam rediremus, soluti mortis vinculis adhuc nos ligantibus ob quos mortuus suscitatusque dicitur, ille qui natura sua Deus est Emmanuel, cur inquam spoliare nituntur humanum genus bonis resurrectione manantibus, et incarnationis scopo calumniam faciunt? Si enim fuit Christus primitiae dormientium et primogenitus mortuorum, sequetur prorsus primitias suas quod hominibus deest, et comitabuntur hi iure meritoque ei qui dicitur primogenitus. Rem confirmabit divus Paulus dicens: « nam si complantati fuimus similitudini morti eius, resurgendo quoque similes erimus. Quamobrem ii qui adsentiuntur Christum resurrexisse, resurrectionis tamen nostrae a mortuis mysterium non admittunt, ignorant usquequaque incarnationis Unigeniti scopum. Verbum enim homo factum est non propter se ipsum, sed proposito sibi gaudio crucem pertulit, ignominia contempta. Quam vero ob causam, docebit his verbis sapientissimus idem Paulus: » quia pueri communicaverunt

Gr. p. 72

* Hebr. II. 14.

(1) Valde arbitramur, locum Cyrilli à nobis ex opere Severi antiocheni recitatum in Spicilegio rom. T. X. p. 200, sumptum esse ex hac explanationis parte, quamquam ibi aliquantulum variat, aut fortasse a Severo interpolatur.

(2) Macte hac tota, quae sequitur, proluxa et valida resurrectionis corporum apologia! Profecto quicquid novae auctoritatis magno huic dogmati confirmando accedit, quis non plurimi faciat?

sanguini et carni, ipse pariter eorundem factus est particeps, ut per mortem suam destrueret illum qui mortis potestatem habebat » id est diabolum, illosque liberaret qui metu mortis in universa vita sua servitutem serviebant. Ergo nisi mors abolita esset, vanum fuisset rei consilium, inutile quoque nobis ipsis incarnationis eius mysterium, et a vitae spe excidissemus. Vocati autem fuimus ad adoptionem, Deique filii nominamur, ut ait sapiens Iohannes *. Quod si vere, adoptionis instar, redemptionem corporis nostri recipimus, quaenam haec tandem redemptio, nisi nos Christus victores mortis effecit? Aut quomodo immutabit corpus humilitatis nostrae, facietque simile corpori gloriae suae? Quandonam hoc accidet, nisi mors destructa fuerit? Aut quae erit mutatio illis, qui eadem conditione, immo etiam peiore, futuri sint?

Videsis autem quomodo ingeniose necessariam exprimit confessionem, quod dicere oporteat, cuncta esse resurrectura temporibus praedestinatiis terrena corpora. Nam si, inquit, per universam a Deo inspiratam scripturam Christum resurrexisse a mortuis praedicatur, quomodo nonnulli apud vos aiunt, futuram non esse mortuorum resurrectionem? Mortuus est enim, ut nuper diximus, non sui causa sed nostra; ut quoniam ipse vita est, utpote natura sua Deus, carnis suae morte interimeret mortem, secutura mox exemplum eius hominis natura. Revixit enim, factusque est veluti inchoatio humanitatis transmigrantis ad vitam, atque ad immortalitatem morte devicta instauratae. Nova enim creatura, quicquid in Christo est. Iamvero quum res haec fieri coeperit, quomodo in terris manebimus? Aut quomodo nonnulli vestrum audent dicere, non esse resurrecturos mortuos? Verisimile est heic intelligi Sadducaeos *: etenim hi dicebant haud fore resurrectionem, neque esse angelum, neque spiritum. Calumniabantur autem resurrectionis mysterium * Hymenaeus quoque et Alexander, dicentes resurrectionem iam evenisse. Verumtamen hi in fide naufragium passi sunt, unaque alii qui exoletis ipsorum nugis adhaeserunt.

CAP. XV. 14.

Quod si Christus non resurrexit, inanis utique est etiam praedicatio nostra (1).

Primi consequens est secundum: cum secundo autem destruitur primum: quo facto, id est a nobis credito, vana erit sanctorum apostolorum praedicatio: vana etiam fides: ita enim se habet doctrina fidei, quae per sanctos homines erudit in universo orbe initiatos. Cur ergo diutius credemus, si ut aliqui volunt non revixit Christus? Etenim falsi testes deprehendemur adversus Deum, quasi Christum suscitaverit, quem reapse non suscitavit, si certe mortui non resurgunt. Tum vero tanta sanctorum multitudo, quomodo falsitatis crimen vitabit? Certe nullo modo hi sancti forent, qui calumniae in Deum crimen incurrissent. Sed enim haec aliter se habent; sine mendacio enim doctores nostri Christum surrexisse dixerunt.

v. 17.

Quod si Christus non resurrexit, vana est vestra fides.

Verissime recteque admodum ceteris id quoque addit. Etenim iustificat quidem fides; ita tamen, si quis huius ope vesaniam illam expurget quod Christus non resurrexit. Quid porro interest? Nempe antiquis criminibus adhuc tenemur, peccatum non eluimus. Frustra etiam divus melodus ait *: « complacuisti, Domine, terrae tuae, remisisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum. » Et rursus *: « beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum peccata obtecta sunt (2). Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccata. » Et quidem hanc beatitudinem ad Iudaeos et ethnicos dilatata ait beatus Paulus in epistola ad Romanos: « iustificati enim su-

(1) Adde in graeco textu *ἡμῶν*.

(2) Confer Eulogii fragmentum retro apud nos gr. p. 104. n. 2.

* I. 14. III. 1

* I. XXIII. 8.

* I. I. 1. 20.

II. 1. 17.

Gr. 7. 70

* Ps. LXXXIV.

* Ps. XXXI. 1

mus in Christo, qui traditus est propter delicta nostra, et iustificationis nostrae causa resurrexit * . »

* Rom. IV. 25.

Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.

CAP. XV. 18.

Decepti fuisse videntur, et absque praemio animam suam profuderunt, si forte Christus non resurrexit. Si spes iustorum immortalitate non abundat, si cum ipse regnare non expectant, fortasse periisse videntur. Apage pessimam hanc inscitiam; resurgent enim mortui, et suscitabuntur qui in monumentis iacent, secundum prophetae dictum * .

* Is. XXVI. 19.

Nunc autem surrexit Christus a mortuis, primitiae dormientium factus est.

* 1. Cor. XV. 20.

* 1. Cor. XV. 20.

Admittit deinde uti indubium, credere oportere Christum revixisse, factum esse dormientium inchoationem, primumque mortem in orbe calcasse: sicuti etiam progenitor Adam primus in ipsam incidit, factusque est lapsorum inchoatio ad corruptionem. Quod autem Servatoris nostri resurrectionem illa mortuorum subsequatur sit, addit dicens: « sicut enim per hominem mors, per hominem quoque erit resurrectio mortuorum. » Videsis autem quomodo rursus incarnationis mysterium divina plenum prudentia demonstrat. Oportebat, inquit, prorsus oportebat, ab homine pro nobis mortem vinci. Hanc ob causam Deus Verbum de Deo natum, nusquam angelos, ut ait idem Paulus *, sed Abrahami semen apprehendit, ut per omnia fratribus similaretur. Oportebat enim, ut iam dixi, sanare aegrum, relevare lapsum. Oportebat mortem expugnari per obedientiam atque iustitiam, ab eo qui sub illius potestatem ceciderat ob transgressionem atque peccatum. Ideirco unigenitum Dei Verbum peccatum nesciens factum est homo; ut quemadmodum in Adamo omnes damnati fuimus, redacta sub mortis ditionem humana natura, ita et iustificati in Christo, exuamus una cum peccato generatam ab hoc mortem. Cuius rei testis ipse erit his verbis divus Paulus *: « sicut per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi. » Itaque sicut in Adamo omnes moriuntur, damnata, ut dixi, in ipso propter transgressionem natura; sic in Christo vivificabuntur, benedicta denuo in eo natura, eadem ratione per iustificationem. Ergo priora posterioribus solvuntur: traditus est enim ob peccata nostra, resurrexit ob efficiendam nostram iustificationem. Suscitato itaque comites facti sumus nos quoque resurrectionis eius: est enim naturaliter vita Verbum de Deo natum. Neque vero propriae tantum carni bonum naturae suae impertitus est Christus, vitam inquam, sed idem ad universam hominis naturam bonum extendit. Surrexit enim sine dubio ceu inchoatio Christus, ut in cunctis primatum obtineat, prout scriptum est: consequetur autem tempore suo ceterorum quoque resurrectio; verumtamen uti par est, non confuse, sed decore atque distincte, et tamquam ex mandato. Etenim post inchoationem, id est Christum, illos qui ad eum per-

* Hebr. II. 16.

* Rom. V. 12.

* 1. Cor. XV. 20.

ipse dominus noster Iesus Christus in evangelicis parabolis. Ait enim, cum qui operarios ad vineam conduxerat, nempè herum, vespere facto imperasse procuratori suo sic: « voca operarios, et da illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos. »

Sed dicit aliquis: quomodo resurgunt mortui? qualive corpore veniunt? etc.

Isaias propheta post resurrectionis a mortuis mysterium, quod fiet suo tempore Deo iubente, et ineffabili virtute ad vitam eos qui morte tenebantur revocante, vaticinatus est olim clamans *: « resurgent mortui, et suscitabuntur qui in monumentis iacent, et recreabuntur qui in terra sunt: nam ros tuus medebitur illis. » Rorem, translate dicit, ut arbitror, vivificam operationem Dei, qua subsistentiam non existentibus largitur. Namque omnia in ipso consistunt, sicut etiam ab ipso ad nativitatem producta fuerunt. Canit alicubi etiam divus David de his, qui in terra vivunt, ad omnium servatorem Deum *: « aperiente te manum, omnia implebuntur bonitate: avertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur. Emittere spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae. » Passa quippe est humana natura divini vultus aversionem in Adámo, propter transgressionem: ideoque paene pessumdata est ac perturbata et in suum pulverem reversa, atque ad mortem et corruptionem depressa. Postquam vero venit ad nos unigenitum Dei Verbum, et sancti Spiritus participes fuimus, reformati sumus in antiquam conditionem, et quodammodo rursus creati: vocati enim fuimus in vitae novitatem, mortis dominio expediti. Id ita testabitur sapientissimus Paulus *: « quod si spiritus eius qui Iesum suscitavit habitat in vobis, is qui Christum Iesum revocavit a mortuis, corpora quoque vestra mortalia vivificabit per inhabitantem eius in vobis Spiritum. » Quandoquidem igitur revixit Christus, mortis conculcata potentia, factusque est inchoatio dormientium, qui deinde vestigiis eius prorsus insistent, quid ni perquam stolidum sit, vel parumper adhuc dubitare de resurrectionis mysterio?

Sed fortasse dices: utique recte loqueris, iamque desinam quaerere quomodo mortui resurgant. Illud tamen necessario cognoscendum est, quali corpore venturi sint: num videlicet terrenum hoc et corruptioni obnoxium corpus reviviscet, an aliud quoddam, ex hac tamen substantia existens? Ego vero confestim aio, rectum fidei magisterium docere, fore nos in hac eademmet carne resurrecturos: sic enim revixit Christus primogenitus e mortuis, inchoatio dormientium. Sed quia nonnullis haud magnopere id dogma placet; aesis, recitata prius quae ipsis recta videtur doctrina, veriora deinde subiungemus. Haec vero Cyrillus insertis fabulosis illorum narrationibus, qui animas praexistere corporibus dicunt (1), ita pergit dicere.) Deinde quomodo gloriatur Deus de hominis creatione? Ait enim alicubi beato Iobo *: « num tu, capto terrae limo, animal finxisti, idque loquax super terram constituisti? » Nam supra omne miraculum ut puto est, rationale animal ex terra efformare. Quomodo facto repente homini et ex terra compacto benedixit creator, crescite dicens et multiplicamini et replete terram? (Tum aliis multis contra praedictos adversarios prolatis, addit:) optimo utitur exemplo divus Paulus, cadere quidem in terra corpus dicens, veluti gra-

(1) Amisimus culpa Nicetae eclogarii curiosam ethnicorum seu certe origenistarum disputationem. Sed enim quod adinet ad opiniones erroresque Origenis circa corporum resurrectionem, legi possunt fragmenta librorum eius de hoc argumento, et libri contra Celsum, nec non eius expositio in psalmum primum. Item Epiphanius haeres. LXIV, ne plures testes in medium adducam. Sane a Cyrillo Origenem civem suum prae oculis potissime observatum hoc loco arbitror; namque illum et patruus eius decessorque Theophilus tribus paschalibus litteris, quae sunt apud interpretem Hieronymum, insectatus est. In secunda quidem paschali error etiam nominatim origenianus narratur de animabus ante corpora existentibus.

* Is. XLV.

* Is. XXVI. 19.

* Ps. CIII. 28.

Gr. p. 76.

* Rom. VIII. 11.

* Job. gr. XXXVIII. 14.

num, haud tamen ita nudum consurrecturum, cuiusmodi satum fuit, sed vestitum atque exornatum, ut eius natura fert, calamo ac foliis. Dat enim, ait, Deus unicuique semini proprium corpus. Quia vero haud omnes dormientes revicturos cum gloria dicit, etsi omnes futuri sunt incorruptibiles; neque enim impios et malorum operum artifices divino splendore coronari decet; ideo commode diversorum meminit seminum, quibus etiam attribuit Deus, quemadmodum ipse voluerit, ut hac vel alia specie differant. Gr. p. 77.

Sed alia quidem caelestium gloria, alia autem terrestrium.

CAP. XV. 40.

Sciendum est quod duobus nuper in medium allatis exemplis, seminis inquam, et alterius quo caelestium corporum differentia gloriae significatur, refert mox ad prioris exempli naturam, resurrectionis a mortuis similitudinem, et sequentia ait.

Seminatur in corruptione, resurgit in incorruptiose.

v. 42.

Quemadmodum enim frumenti granum in glebam proiectum nudum atque demortuum, mox vestito corpore et cum pulchritudinis additamento ortum admiramur, eodem modo humanum quoque corpus corruptibile infirmum atque ignobile seritur, sed revivescet tamen honore immortalitate ac viribus circumvestitum. Est autem operae pretium divini oratoris vigilantiam observare. Firmam enim habens fidem, seque omnino ac sine dubio resurrecturum confidens, sationi comparat fragilem corporis conditionem, artificiose omnino ac sapientissime hoc exemplo, rei huiusmodi naturam exprimens. Ergo aeque ac granum, haud nudum, inquit, revivescet corpus, sed egregie circumvestitum immortalitate ac gloria, praetereaque validum, et spiritali sensu praeditum, superna scilicet gratia, et incomparabili creatoris omnium virtute, omnia in eodem invertente. Inest enim caduco corpori, et tamquam humi sato, corruptio, infirmitas, et inhonestus animalis affectus, quem nos carnali et terreno aequivocum dicimus. Quamquam quum initio creatum fuit, haud talem naturam habuit; sed in hominem transiere passiones post transgressionem, poenam mortis iam tum natura nobis pronunciant. Ceteroqui non nisi Dei virtute et operatione subingressorum malorum fit depositio; succedit autem priorum, quae erant ab initio, bonorum participatio. Renovamur enim in Christo, ut aiunt scripturae; siquidem sanctus propheta ait: Macte animo Sion, neque remissis manibus esto; dominus Deus in te, qui te salvare potest, et caritate sua te instaurabit. » Cum enim nos amat Deus pater, tunc enimvero in Christo etiam renovat: etenim vere dicitur, omnia in ipso novam esse creaturam; et antiqua quidem praeteriisse, nova supervenisse. Quenam autem vetera? nempe praetergressa. Quenam nova? nempe subinducta. Vetus quidem est corruptio, et infirmitas, insuperque ignominia, et animalis affectus culpa: nova autem sunt in Christo gloria, incorruptio, virtus, et spiritalis affectus: erit enim corpus nostrum spiritale. Dico autem spiritale, non quasi umbratile, aut quasi incorporeum spiritum; sed illud potius quod carnali omni terrenoque affectu sit liberum. Gr. p. 78.

* Sophi. III. 16.

Seminatur corpus animale, resurgit corpus spiritale.

v. 43.

Sicuti enim si quis vellet terrenum corpus nostrum appellare animale, haud recte illi accommodaret animae ideam, sed respiceret potius ad animale id est carnalem eius affectum; sicuti sapientiam quoque animale illam intelligimus, quae terrena est, et inter homines vulgaris; ita etiamsi quis dicat corpus animale, quin tamen ei ideam animae adsociet, merito erroris coargui non potest; quia secundum quamdam rationem viventes adhuc, atque in his versantes corporibus, nonnulli dicuntur animales vel spiritales. Scriptum est enim, quod « animalis homo non percipit ea quae sunt * I. Cor. II. 14.

spiritus Dei, quia stultitia illi videntur: spiritalis autem omnia iudicat, et ipse a nemine iudicatur. » Et quia consentaneum erat huiusmodi sermonem, rebus quoque comprobare, pergit dicere: factus est primus homo Adamus in animam viventem; postremus autem Adamus in spiritum vivificantem. Animalem itaque dicere Adamum puto, quatenus vivens ei anima adtributa est, non ita tamen ut omni carnali concupiscentia careret. Nam cupiditates, quae ad carnis spectant atque feruntur passiones, etiamsi forte a lege licentiam habeant, sunt nihilominus reapse carnalis infirmitatis coargutiones, si quis rerum naturam considerat. Uno utar exemplo: Honorabiles sunt nuptiae, et copula immaculata: etenim inserta fuit corporis naturae ab omnium creatore motus appetentiae, quo animal ad gignendi voluntatem impellitur. Dictum est enim homini: crescite et multiplicamini et replete terram. Et creator, ait scriptura, ab initio masculum et feminam fecit eos. Est ergo inculpabilis quae ad liberorum procreationem tantum tendit appetentia; nihilominus, quatenus ad rei quae fit naturam spectat, carnalis ea passio est, sive animalis. Res ita se habet in aliis quoque carentibus culpa passionibus. Ergo anima vivens factus est primus Adamus; secundus autem de caelo, id est Christus, non tam anima quam spiritus vivificans factus est. Hominem enim sibimet uniens, Deus Verbum, ex Deo naturaliter ortum, non humanam uti nos, sed divinam quandam et Deo convenientem et inculpabilem prorsus vitam vixit. Non enim fecit peccatum, qui absurdis imperviam voluptatibus mentem habebat, appetitui etiam vescendi superiorem. Etsi enim eum constat cibum potumque gustasse, ut homo aequae ac nos crederetur, libere tamen id agebat: nam per dispensationem in carne erat pro nobis, simulque carni superior: erat enim, utpote Deus, vivificans spiritus. Contra autem progenitor Adamus haud inculpatum prorsus habuit vescendi appetitum: cum esset enim anima vivens, et edendi voluptati obnoxia, de ligno vitae manducavit, quamquam divina lege id agere vetabatur. Quod autem animalis homo, nequaquam nobis naturae differentiam denotet, sed vitae potius morumque qualitatem, ob quam alter quidem terreno carnalique affectu capitur, alter spiritus libertate cluet, demonstratur evidenter per primum secundumque Adamum: ambo enim in terrenis corporibus erant; sed affectus ut ita dicam qualitas, necnon diversae vitae electio, alterum quidem animale esse demonstravit, alterum vero incomparabiliter meliorem id est spiritalem.

Cap. XV. 46.
Gr. p.

Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale; deinde quod spiritale.

Adnotat quodammodo tempora quibus ambo vixerunt, aitque: sed non prius fuit spiritale, sed animale, deinde vero spiritale: quibus verbis perspicue ostendit, non esse impossibile hominis naturae, ut ab animali affectu ad spiritalem transeat; et animale antiquius esse spiritali. Quenam vero harum rerum demonstratio erit?

Primus homo de terra, terrenus etc.

Primus, inquit, homo id est Adamus, anima vivens effectus est, id est terrenus atque carnalis: secundus autem de caelo. Etsi enim Dei Verbum factum est caro, ut aiunt scripturae, attamen erat de caelo proveniens (1), et rebus cunctis superius, ut ait Iohannes *. Itaque ambo quidem erant, ut dixi, in terrenis corporibus, non tamen pares mente aut vitae more: prior enim in carnali affectu versabatur; posterior, spiritus vivificans erat, et de caelo proveniens. Iam vero sicuti terreni imaginem gessimus, id est Adami similitudinem, passionibus et peccatorum infirmitati obnoxii, et

* Ioh. III. 37.

1) In codice graeco cum brevi lacuna sic: ἀλλ' ἡ... καὶ ὁ ἐξ οὐρανοῦ.

corruptionis iugo subiecti, sic caelestis quoque, id est Christi, gestemus imaginem, carnali voluptati peccandique voluntati facti superiores, ipsam deinceps vincentes mortem quae olim terribilis erat et vix superabilis, crudelique nos tyrannide premens.

Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt.

Cap. XV. 50

His quoque verbis resurrectionis mysterium adstruit. Quamdiu enim humanum corpus caro est et sanguis, id est mortale et corruptibile, Dei regnum id est immortalitatem consequi nequit. Prorsus ergo necesse est corruptionem absorberi, et quicquid est caducum tolli; idemque in incorruptibilitatem verti, et divina quadam atque ineffabili gloria illustrari. Tunc demum regnum Dei possidebit.

**Ecce mysterium vobis dico: omnes quidem non dormiemus (1),
sed omnes immutabimur.**

V. 51

Magnum et caeleste revera mysterium, eique sine dubio revelatum aliquando ab ipso in eo loquente Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Ipse enim etiam speratorum distributor est honorum: ipse creaturam transformabit, et omnia innovabit, atque a servitute in libertatem gloriae filiorum Dei vindicabit. Quae cum ita sint, nonne oportuit omnino cum reliqua creatura innovari illum etiam, cuius in gratiam condita est creatura, id est hominem? Oportuit ipsum quoque novum apparere, non priori corruptioni subditum, non carnalibus voluptatibus ad peccata violenter adactum, sed resuscitatum potius ad immortalitatem perfectamque valetudinem atque honorem, et divina quadam gloria circumdatum. Ait enim alicubi etiam divus Isaias *: « et procedet ante te iustitia tua, et gloria Dei ornabit te. » Immo et ipse dominus noster Iesus Christus manifeste adfirmavit, fore ut in huius saeculi consummatione reviviscant mortui *: et intelligentes quidem splendent, veluti est firmamenti splendor; verumtamen haud omnibus indifferenter huiusce honoris et gloriae gratia continget; sed illis potius singillatim, qui prae aliis electi fuerunt, qui etiam conformes fuerint imagini filii eius. Certe quidem reviviscant omnium corpora immortalitatis beneficio praedita (2), non tamen omnes immutabuntur; sed mali quidem in ignominiae specie permanebunt, eatenus tantum ut puniantur, soli vero iusti immutabuntur ad incorruptibilitatis felicitatem, divinae gloriae habitu perornati. Ipse itaque propria virtute ac vi Deo digna immutabit corpus humilitatis nostrae, ita ut fiat conforme corpori gloriae eius. Quodnam vero est humilitatis nostrae corpus? terrenum hoc videlicet, et morti deditum propter illam veterem maledictionem, quam Christus dissolvit, factus pro nobis maledictio. Fiet autem immutatio, non in aliam nos naturam transferendo (3), erimus enim qui sumus, nempe

Gr. p. 81.

* Is. LVIII. 8.

* Matth. XIII. 43.

(1) De hac celebri lectione, quae in codicibus librisque graecis sane non est infrequens, et in nostro etiam scribitur nicetianae catenae codice, nec non in illo πάλυο vetustissimo vaticano, legantur ea quae plurima congesserunt Millius atque Scholzius in varietatibus graecis, et Sabaterius in latinis, et collatio fiat cum I. Thessal. IV. 15. Instar omnium sit Hieronymus ep. 119. ad Min. et Alex. *Omnes quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur. An iuxta quaedam exemplaria: non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur: utrumque enim in graecis codicibus invenitur.* Addit ibi Hieronymus Theodori heracleotae et Apollinarii opiniones, qui vel de Enocho et Elia haec cogitandum iudicant, vel etiam de aliis sanctis, qui ingruente universali iudicio, in corporibus reperiendi sint, et cum aliis qui resurrexerint, rapiendi in nubibus obviam Christo.

(2) Hoc quoque contra Origenem, de quo apud Hieronymum epist. 96, vel potius apud Theophilum epist. pasch. I. haec dicuntur: *inter cetera (Origenes) etiam resurrectionem a mortuis ita corrumpit et violat, ut audeat dicere, corpora nostra suscitatum quidem iri, sed sic ut corruptelae rursus ac morti subiaceant.*

(3) In contrario errore versatum Origenem apparet ex eius Opp. T. I. p. 268. in adn.

homines, sed meliores incomparabiliter; incorruptibiles enim et numquam perituri, et praeterea glorificati. Quid autem significet novissima tuba quae mortuos suscitatur, nos idem docebit divus Paulus dicens ¹, Dominum ipsum cum celeusmate ac voce archangeli et tuba Dei descensurum caelo, et mortuos incorruptibiles resurrecturos. Ergo tubae comparat archangeli vocem, ac divinum illum horrendissimumque clamorem. Licet autem clamet archangelus et resurrectionis signum edat iacentibus in pulvere, reapse tamen Christi vox est: nam ipse virtute propria mortuos suscitatur, minime vero archangeli vox: dominicis enim iussibus creatura quaelibet rationalis subiecta est. Quanam itaque vera resurrectio erit, nisi dicamus id fore resurrecturum quod morte tenebatur? Aut quo iure, propemodum corruptioni insultantes dicemus, absorpta est mors in victoriam, et reliqua?

Ubi, o mors, stimulus tuus? Ubi tua, o inferne, victoria (1)?

Sciendum est, praedictum articulum recitatum esse a beato Paulo ex hebraica editione: nam illa quidem septuaginta interpretum non ita se habet: scriptum est enim in prophetis ²: ubi contentio (2) tua, o mors? ubi stimulus tuus, o inferne? Verum apostolus stimulum mortis dicit peccatum; vis autem peccati, est lex. Vulnerat enim veluti scorpium, is qui mortis potestatem habet Satanas; neque aliter vulnerat, quam per peccatum. Sed contulit nobis Servator serpentes et scorpiones calcandi facultatem, et quaslibet inimici vires. Evanuit enim mortis stimulus, sublato peccato, quod a lege iam vires non accipit: quippe quia peccantium damnatio a lege fit. Quare subdit divus Paulus, vim tribuere peccato legem. Verum ea res quoque per Christum antiquata est: etenim peccatum deinceps nobis non dominabitur, quia non sub lege degimus sed sub gratia: porro lege sublata, perit peccatum. Quis itaque horum omnium bonorum nobis sit ministrator, iustitiae auctor, libertatis dator, omnis beneficii fons et causa, cognoscemus dicente beato Paulo: Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum.

(1) Conspirant cum hac lectione, quam Cyrillus Hebraeorum esse dicit, Chrysostomus, Theodoretus, ac Theophylactus, quos inspexi. At Theodorus mopsuestenus a me editus Script. vet. T. VI. p. 48. prorsus retinet alteram lectionem, quae a Cyrillo dicitur septuagintaviralis. Neutram volo in partem disputare, quod nimis longum foret, praesertim cum hebraicus etiam Oseae textus aliquantum nunc certe differat.

(2) Graecum *δίκη* a me *contentio* latine dicitur cum Tertulliano, Cypriano, Hilario, Augustino, Fulgentio, et aliis apud Sabaterium.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

EXPLANATIO

IN POSTERIOREM AD CORINTHIOS EPISTOLAM.

Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater.

CAP. I. I.
Gr. p. 83.

Sapientissimus Paulus apostolus electus ad Christi ministerium, voluntate Dei promotum se dicit, pseudo-prophetarum et pseudo-apostolorum gloriam uti impiam respuens, loquens autem in spiritu, ipsumque habens propria in anima insertum Iesum: ita ut modo dicat: videor autem et ego spiritum Dei habere; modo vero *: si experimentum quaeritis loquentis in me Christi. Servum se dicit illius, etsi alioqui omnium rerum habet potestatem Deus, solusque dominatur. Dictum est enim ei *: omnia serviunt tibi. Quid ni igitur diserte naturalem ipsi vereque Deo dignissimam dominationis gloriam adtribuat? Facit autem propemodum coadiutorem et socium in his quae scribit probatissimum Timotheum, nempe ut validius persuadeat; dicente nimirum lege: in ore duorum testium et trium stabit omne verbum.

* II. Cor. XIII.

* Ps. CXVIII
91.

Ecclesiae Dei, quae est Corinthi.

v. 1.

Scribunt ecclesiae Dei, quae erat Corinthi; quamquam ecclesia dici solet Christi: ipse enim eam sibi comparavit virginem castam. Ceteroqui si ecclesia Dei est, Christus autem eam sibi comparavit, Deus utique propria natura is est qui ex sancta deipara Maria prodiit (1).

Gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et domino Iesu Christo.

v. 2

Si divinam in filio naturam non agnovisset, cur dicturus non fuisset: gratia vobis et pax a solo Deo patre? Nunc autem cum adsociet, simulque datorem ponat Christum donorum quae divina tribuit natura, satis hinc apparet ab eo Christum non ignorari propria esse natura Deum. Necessario igitur adsociabimus Deo patri filium, veluti unum cum illo et consubstantiale Verbum, ut unus quoque Deus dator credatur spiritalium honorum. Christi vero Iesu nomine, Verbum Dei in carne ostensum significat. Quod si hic dator illorum munerum est, quae et ipse pater tribuit, quid ni naturaliter Deus, ob dispensatoriam cum sua carne unionem, intelligatur Christus? Sic etiam sapientissimus Paulus de Israelitis quodam loco ait *: quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

Gr. p. 84.

* Rom. IX. 5

Fidelis autem Deus, quod noster ad vos sermo non fuit est et non.

v. 18.

Nemo dicit, dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto *: Spiritus autem veritas est, uti scriptum est. Plenam itaque veritate, sive Spiritu sancto, quum mentem gesserint evangelicae doctrinae praecones, mendaces nequeunt existimari in his quae de Christo dicunt. Porro haec rectissime firmissimeque se habent, Christo ipso testante *:

* I. Cor. XII. 3.

* Matth. X. 20.

(1) Denuo haec et passim admirari licet Cyrilli studium asseverandi Christi divinitatem.

non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri in vobis loquitur. Fidelis itaque Deus est, nempe omnis mendacii expers et verax. Necessario autem eius quoque naturalis filius, quem vobis praedicavimus ego et Silvanus atque Timotheus, non fuit est et non. Omnis enim de illo sermo, ab inspiratorum praeconum voce verax sonuit. Et quotquot Dei sunt, inquit, promissiones, in illo « est » inveniuntur. Videlicet munificentiam promissionemque omnem in ipso a Deo patre habuimus: idque in vocabulo « est » scilicet in veritate: etenim haec ad exitum per Christum venerunt. Absorpta est enim mors in victoriam, et corruptionis eversa potentia est. Cessabit simul timiditas et ignominia, ut aiebat in priore epistola sapientissimus Paulus. Porro et sanctorum regni facti sumus heredes atque participes. Dicturus est enim ipse nobis pro tribunali, in quo erit « est: » venite benedicti a patre meo, possidete paratum vobis regnum iam inde a mundi constitutione. Sola itaque Dei quaelibet promissio per Christum habet « est. » Prorsus autem non recipit « non, » id est negationem; quia Christus veritas ipsa est. Insuper hoc singulariter demonstrat, eum suapte natura esse Deum. Si enim promissiones non frustratur, sed eas potius sanctis in rem confert, quamquam Deus pater bonorum dator est, quid ni erit naturalis verusque filius, et de Deo Deus, in quo omne datum bonum, et omnis donatio perfecta est sine mendacio?

Gr. p. 85.

* II. Cor. I. 20.

Quod autem careat mendacio Verbum, comprobatur Paulus dicens *: itaque per ipsum Deo amen, ad gloriam per nos. Quia enim ipse est mediator, per quem solum ad patrem accessus est, et in quo omne spiritale donum est; per ipsum quoque omnium omnino precum exitum consequemur. Id enim significat amen. Quam ad rem

* Ioh. XVI. 23.

nos ipsemet filius informavit, sanctis dicens apostolis *: et illa die me non rogabitis quicquam: amen amen dico vobis, si quid poposceritis patrem, dabit vobis in nomine meo. Nondum quicquam in nomine meo petistis: petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Per ipsum itaque Deo patri amen, ad gloriam per nos. Mos enim nobis est quamlibet precem claudendi in nomine Christi (1). Quod vero ipsi non immerito ac sine controversia laus publica debeatur, cognoscimus beato vaticinante Iacobo *: Iuda, te laudabunt fratres tui: ortus est enim ex Iudae tribu secundum carnem Christus. Profecto etiam Isaias propheta ait *: vidi Dominum sabaoth

* Gen. XLIX. 8.

* Is. VI. 1.

sedentem in throno excelso et elevato, circumstantes vero seraphim sanctum ipsum adclamantes, et Dominum sabaoth appellantes, plenumque dicentes caelum ac terram gloria eius. Porro quod reapse viderit filium, demonstrabit sapiens Iohannes *: haec

* Ioh. XII. 41.

* gr. ὅτι.

autem dixit Isaias, quia * gloriam eius vidit, et de ipso locutus est. Quamobrem, etiamsi pater per ipsum glorificatur, et ipse per fidem positus est propitiator, immo et sanctorum factus est propter humanitatem minister, utpote qui spiritualis instar sacrificii singulorum sanctorum offert preces; per ipsum enim dicimus amen; nihilominus haud extraneus credendus est sibi debitae adorationi, et gloriae una cum genitore obtinendae et a nobis ipsis et ab universa sanctorum spirituum multitudine. Ait enim alibi divus Paulus *: et cum denuo introduxerit * primogenitum, ait: et adorent eum omnes angeli eius. Cui vero incompertum est, eum esse unigenitum, quatenus intelligitur Deus? Unus enim ex uno generatus est patre. Postquam autem se ad nostra demittens, in multis exitit fratribus, tunc ipse primarius est factus; et praeter quam quod unigenitus est uti Deus, primogenitus quoque ob suam humanitatem evasit.

* Hebr. I. 6.
Gr. p. 86.
* ὁ πρωτόγενitos.

(1) Cyrilli dicto adstipulantur liturgiae antiquissimae, ad nos usque delapsae, in quibus preces reapse concludi solent verbis *per dominum nostrum Iesum Christum etc.*

Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo etc.

CAP. I. 21.

Confirmat nos Deus pater in Christo, rectam et immobilem stabiliens fidem in omnium animabus, ut credamus naturaliter vereque Deum, etiamsi in specie nostra conspicitur, secundum carnem ex muliere natum, qui supra omnem creaturam est. Nam et ipse dominus noster Iesus Christus Petro fidem suam profitenti, aperteque dicenti *, tu es Christus filius Dei vivi, respondit dicens: beatus es tu Simon fili Ionae, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in caelis est. Nam quia maximum hoc est mysterium, merito egebat superno magisterio patris. Confirmat ergo nos ipse in Christo, qui nos quoque signavit et unxit Deus, et Spiritus arrham dedit. Hinc etiam fit nobis exploratum, filium non esse « est » et « non; » sed verum potius Deum; et praeter cetera cuncta bona, in ipso contineri « est. » Nam cum Deus signasse nos et unxisse dicatur, et Spiritus arrham dedisse, Christus vicissim haec in nobis exsequitur, non serviliter neque alieno nos ungens signansque spiritu, sed suo proprio simulque patris. Est enim in utroque sanctus Spiritus, propter substantiae unitatem indivisus, et a patre per filium deveniens ad res creatas (1). Insufflavit enim in sanctos apostolos Christus, aitque: accipite Spiritum sanctum. Et nos per ipsum atque in ipso ad imaginem ceu sigillo formamur divinam et intellectualem. Dixit enim idem divus apostolus ad Galatas scribens *: filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Quod si Christo conformati, divinam consequimur similitudinem, ipse utique imago Dei patris est, et perfecta similitudo; neque ut nos, qui ob sanctitatis tantum participationem ad eam similitudinem vocamur, sed naturaliter potius ac substantialiter. Nam qui Deus naturaliter est, ab eo qui naturaliter vereque Deus est atque ex ipsius substantia genitus, nihil profecto differet. Sed tamen ipsum quoque signatum a Deo patre fuisse, ait Iohannes sapientissimus *: nam qui testimonium eius accepit, signavit quod Deus verax sit. Signatus tamen haud ea qua nos ratione fuit; sed totum in filii natura quodammodo se descripsit pater, et substantialiter impressit. Hinc Iesus aiebat *: qui vidit me, vidit patrem.

* Matth. XVI. 17.

* Gal. IV. 19.

Gr. p. 57.

* Ioh. III. 33.

* Ioh. XIV. 9.

Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo, et odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco.

CAP. II. 11.

Sicuti enim pro nobis ductus fuit quodammodo in triumphum Christus, quo tempore super ligno necem pertulit, et cruciatibus fuit consummatus, sic et ipsi triumphari se aiunt Christi causa, dum ubique innotescunt, et tentationibus inlarescunt, mundumque vincunt, quia omnia perpeti parati sunt, et quidem libentissime, pro Christi nomine. Sunt enim, sunt utique, passionum eius participes, et revelandae in

(1) Legatur, si lubet, Hier. Donati, senatoris veneti doctissimi, tractatus de Spiritus sancti processione (apud nos Script. vet. T. VII.) qui lib. IV. capp. 8. 9. 10. ingeniosissime Spiritus sancti processionem etiam a filio demonstrat ex eiusdem missione per filium ad creaturas. Idem fere brevius dixerat S. Hilarius de Trin. VIII. 20, ut certe refertur eius textus in primo vetere opusculo de Sp. S. a nobis edito tom. cit. p. 248. *Spiritus sanctus accipit a filio, qui et ab eo mittitur, et a patre procedit. Et interrogo utrum id ipsum sit a filio accipere, quod sit a patre procedere? Certe id ipsum atque unum esse existimabitur a filio accipere, quod sit procedere a patre.* Perspicue etiam magnus Augustinus in illa celebri sua auctoritate tract. XCIX. in Ioh. *Spiritus sanctus non solum de patre procedit in filium, et de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit: quamvis hoc filio pater dederit, ut quemadmodum de se, ita quoque de illo procedat.* Ita se optime habet locus in secundo vetere opusculo a nobis item edito tom. cit. p. 255. At in maurina Augustini editione perperam deest dictio *solum*; ibi enim legitur: *Spiritus sanctus non de patre procedit in filium.* Haec paulo uberius ad Cyrilli locum libenter adnotavi, quia exploratum est, Cyrillum principem fere inter veteres graecos dogma hoc de processione ab utroque theologice exposuisse, ut diligenter, prolatis eius verbis, narretur in damascenica prima Lequinii dissertatione.

posterum gloriae socii. A Deo autem se triumphari aiunt, non quod ipsos cruciatibus obiciat, aut calamitatibus obruat, sed quia ipsi secundum illius placitum per universum orbem Iesum praedicantes, huius causa in tentationes incidunt. Quinam vero sit odor notitiae Dei et patris, qui per sanctos apostolos mundo manifestatur omnique ut ipsi aiunt loco, docet alibi idem divinus Paulus dicens *: non enim nosmet ipsos praedicamus, sed Christum Iesum dominum, nosmet vero servos vestros per Iesum Christum. Et rursus *: non enim iudicavi me scire quicquam in vobis, nisi Christum Iesum, et hunc crucifixum. Deinde quomodo natus de muliere, crucem passus, morti traditus, etsi postea revixit, odor notitiae erit Dei patris, si forte, ceu nonnulli existimant, simplex uti nos, et a Deo adflatus homo intelligitur Christus, non autem revera naturaliter Deus, quamvis humanitatem credatur per dispensationem adsumpsisse Dei Verbum? Neque enim, si conditionis nostrae fines haud excedit, bonum Dei patris naturae addet odorem; neque odor fiet nescientis mortem, is qui mortem pertulerit. Quonam igitur pacto odor erit notitiae patris Christus, nisi quatenus omnino intelligitur et est Deus, etiamsi in carne propter nos apparuit? Secus enim quomodo praedicatores annuciavissent eum mundo tamquam naturaliter vereque Deum? Aut quomodo Iesum cognovissent? Quomodo demum Deus pater mundum sibi in Christo reconciliare diceretur a sanctis doctoribus, nisi humanitatem ad adunationem cum Verbo ex Deo nato adsumpsisset, sapiente incarnationis opera id deposcente? Praedicant enim divini discipuli, verba suppeditante Spiritu, non tamquam in homine habitans Dei Verbum, sed uti carnem factum, id est unitum carni anima rationali praeditae. Sic nim is erit gloriae dominus, qui fuit crucifixus. Itaque sive cum carne consideretur, sive etiam secus, seorsum autem ceu et sic inter nos versatum Dei Verbum, odor est notitiae Dei et patris, utpote quod propria in natura bonum eius, a quo prodiit, odorem nobis affundit. Quod si haec ita se habent, quomodo factum esse dicetur, et cum iis quae antea non existentia, sortita sunt originem, connumerabitur? Haud esset certe odor non creati et existentis non per facturam. Neque enim in infecto factum, neque in facto infectum videbimus. Atqui filius in se ipso patrem ostendit; ergo Deus naturaliter est, propter substantiae unitatem. Audiat igitur a nobis filius: unguentum effusum nomen tuum *. Novimus enim per ipsum et in ipso illum, a quo genitus est, patrem Deum.

* Cant. I. 2.

Quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt.

Cap. II. 15.

Gr. p. 89.

Bonum veluti odorem exhibent Deo patri dominum nostrum Iesum Christum, primo quidem quia habent cum Spiritu operà in se habitantem et insertum. Deinde quia ubique praedicant et circumferunt de eo sermonem, tamquam valde odorum thymiana, suum erga Deum studium deponentes. Tertio denique, quia ei facti conformes paribus consumpti fuere cruciatibus. Bonum sane se esse odorem aiunt tum in iis qui salvi fiunt, tum in iis etiam qui pereunt. Quibusnam vero odor sint de morte in mortem, quibusnam contra odor de vita in vitam, superest cognoscendum. Ergo probabiliter a nobis intelligentur tum salvati tum pereuntes, si spiritalem sensum contemplerur, credentes, nec non fidem renuentes, quique verum naturalemque Deum nondum agnoscentes; malunt adorare creaturas prae creatore. Hi divinae praedicationis verba non recipientes, immo potius irridentes, stultitiamque putantes esse Christi mysterium, recipiunt odorem notitiae patris sic ut transeant de morte in mortem. Etenim quum in morte iam versarentur, propter haerentem inscitiam et caecitatem, tantum non videntur in alteram quoque mortem incurrere; si quidem legis

magisterio olim ad Dei notitiam admoti, vitam quodammodo erant adepti, ita tamen si crederent reciperentque odorem notitiae patris de vita in vitam. Ait enim quodam loco Christus ad caelestem patrem Deum *: haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum. Quis autem huic rei sit idoneus? Recte, id dicitur: reapse enim haud facile invenitur, cui facultas insit recte, et absque errore, Christi mysterium explanandi, cuiusmodi extiterunt divi discipuli, cum aliter sentientium contumaciam corrigebant, quorum est praecipuum ac summum studium verbi Dei veluti adulteratio, et mendacio ac fraude fidei magisterium semper inficere. Secus vero divi doctores, qui in Spiritu loquuntur, sincere ac veluti in conspectu Dei omnia faciunt et dicunt.

* Ioh. XVII. 3.

Non in tabulis lapideis, sed in carneis cordis tabulis.

Cap. III. 3.

Prophético quoque testimonio confirmat dictum suum « non in tabulis lapideis, sed in carneis cordis tabulis. » Ait enim, inquit, alicubi Deus per prophetæ vocem *: « ecce dies veniunt, ait Dominus, et statuam cum domo Israhelis domoque Iudae novum foedus, haud par foederi quod cum patribus ipsorum pepigi qua die ego manum eorum adprehendi ut educerem de regione Aegypti: qui tamen in foedere meo non perstiterunt, ideoque eos neglexi, dicit Dominus. Tradam ergo leges meas menti eorum, et in cordibus ipsorum scribam. Huiusmodi enim foedus erit, quod cum Israhelis domo statuam post dies illos, dicit Dominus. » Olim quidem divus Moyses legem accepit vitae quasi puerilis magistram in lapideis tabulis, ut ait scriptura. Qua quidem re significatam nos dicimus iudaicorum cordium duritiam. Aegre scilicet receptam fuisse eorum in mentibus legem apparet, et tamquam in lapidibus brevi tempore et vix mansuram, prorsus tamen instabilem et facillime abiiciendam. Quamobrem ait Dominus *: « populus hic ore quidem mihi propinquat, labiisque suis me honorat, cor autem eorum longe est a me: frustra me colunt, tradentes doctrinae loco mandata hominum. » Dominus autem noster Iesus Christus in carneis id est sensibilibus cordis tabulis, sacras nobis divinasque leges inseruit. Unde etiam Ezechielis prophetæ voce aiebat *: « et extraham lapideum cor eorum de carne eorundem, daboque eis cor carneum, ut in praeceptis meis ambulent. » Si quis itaque mosaicis non innititur umbris, neque atramento scriptam gerit legem tamquam lapideis in tabulis (1), sed in mente potius a Spiritu impressam, hic veluti quaedam Christi epistola a cunctis hominibus agnoscitur.

* Hier. XXXI. 31.

Gr. p. 90.

* Is. XXIX. 13

* Ezech. XI. 19.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum etc.

V. 4.

Omnia dignis bona sunt in Christo: desursum enim est atque a patre luminum omne donum perfectum. Per Christum itaque atque in ipso omnia sunt, qui incarnatione sua inter nos Deumque mediator est; ita tamen ut omnia operetur ex Deo et patre, cum sit ipsa sapientia et virtus illius. Quanam vero sit fiducia per Christum ad Deum, audi Paulum in sequentibus: non quod sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis; omnis enim sapientia a Deo est, ut ait scriptura; sed sufficientia nostra ex Deo, qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti, non littera sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quid autem est littera? nempe legalis typus, id est res ratione umbratili adhuc peractae. Spiritus vero est christianae religionis virtus, quae spirituales reddit accedentes ad se per fidem. Quanto autem veritati inferior est typus, tanto sequiores iudico ministros legis, iis qui veritatis cultu

(1) Reapse antiquissimos habemus adhuc aegyptios etruscosve lapides, in quibus non excusae sunt litterae, sed atramento tantum vel coloribus delineatae.

funguntur. Aspergit enim nos suo sanguine Christus; neque carnis tantummodo puritatem efficit, ut in lege fiebat, sed magis conscientiam nostram purgat mortuis operibus, et a peccato revocat: largitur insuper vitae spem. Vere enim dictum fuit: qui credit in filium, habet vitam aeternam. Promissa est enim corporum quoque ipsorum resurrectio, atque ad incorruptibilitatem aeviternamque vitam reditus.

* Ioh. III. 36.
Gr. p. 91.

CC. III. 18.

In eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam tanquam a Domini Spiritu.

Transfertur quodammodo credentium mens ex legalibus rudimentis ad evangelicam scholam, et transformatur ut ita dicam in spiritalem speciem, umbrae iam ac typtorum impatiens, sed e legali gloria ad aliam in Christo gloriam per Spiritum demigrare gestit. Ergo in eandem imaginem transformamur: convertentes enim typos in veritatem, et ex legis umbra mysterium Christi nostrarum mentium subtili ratiocinio efformantes, tanquam in specie eandem gloriam comperiemus. Si enim gloria data fuit legis ministris, maior profecto, et priorem incomparabiliter superans, sanctorum sacerdotum est, qui a Deo facti sunt idonei ministri novi foederis, haud litera sed spiritu. Exploratum autem est neminique obscurum, qui a legali disciplina ad evangelicam perfectionem transeunt, eos omnino credendum esse ceu ex gloria priore in aliam transisse, atque ad meliora transgressos. Qui autem eos ita transfert, ipse Spiritus est, qui legis servitute liberat: in ipso enim clamamus abba pater ut filii et liberi. Neque vero aliter legalis ipsius doctrinae profunditatem cognoscere licet, quam per sanctum Spiritum: ipse enim scrutatur etiam profunda Dei: profunda autem Dei appellari dicimus latentem in sacris litteris notitiam. Idecirco divus quoque David Deum sic precabatur: revela oculos meos, ut videam legis tuae mirabilia. Neque ipse Servator indignum laude eum iudicabat, qui ex legali scientia ad spiritalem id est evangelicam conscenderet. Ait enim: propterea dico vobis, omnis scribe eruditus in regno Dei, similis est homini diviti qui profert de thesauro suo nova et vetera. Vetera quidem, legalia intelligit; nova vero, quae in Christo sunt. Quod si quis forte velit alio quoque sensu nostrae imaginis transformationem de gloria in gloriam intelligere, hoc item apud se reputabit, nempe nos quotquot Christum cognovimus, relatiq; fuimus inter filios Dei, in gloria prorsus versari: verumtamen tempore resurrectionis, eandem nostram imaginem de gloria in gloriam transformatum iri, tanquam a Domini Spiritu. Ipse enim nobis Christus, qui Spiritus arrham largitus est, quod deest, illo tempore addet, et nostrae quoque humilitatis corpus ad conformitatem cum corpore gloriae suae immutabit. Quia vero doctor ait: tanquam a Domini Spiritu; et ubi Spiritus est, ibi libertas; nos quidem haereticorum calumniam non feremus, qui creatis rebus Spiritum adnumerant (1). Si enim ubi est Spiritus, ibi omnino libertas, quid ni ipse natura sua sit liber? Quod si ita se habet, extra servitutis modulum est: est enim Spiritus patris, et ex ipso ad creaturam devenit (2) in Christo.

* Ps. CXVIII.

* Matth. XIII.

Gr. p. 92.

Ut non fulgeat illis illuminatio evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei.

Copiam quidem obtulit universalis Deus cunctis credere volentibus in filium, nuda revelataque facie gloriam suam videndi; sed ab hac gratia exciderunt ii qui diaboli tenebris impuris obscurati, ad evangelicarum legum lumen ob suam insipientiam non accesserunt. Certe enim effulsisset illis illuminatio evangelii Christi, qui est imago Dei. Et Deum quidem huius mundi appellat Satanam, non quod natura pro-

(1) Rursus testimonium Cyrilli de Spiritu sancti divinitate, ut p. 45.

(2) Sive procedit, ut loquitur Augustinus apud nos p. 57. in adm.

pria Deus sit, sed quia talis existimatur ab iis qui verum naturalemque Deum ignorant. Rursus illud admiratione dignum est: theologice enim loquitur Paulus, et incarnationis Unigeniti enucleat mysterium: ecce enim manifeste illuminationem evangelii gloriae Christi, apostolicam appellat praedicationem. Et tamen is qui appellatur Christus, Dei naturalis filius, unctionis suae tempore, etsi ipsemet sancti Spiritus dator sit, unctus dicitur a Deo et patre oleo laetitiae. Ergo specie nostra assumpta, apparensque in terris homo unigenitum Dei Verbum, tunc demum rectissime Christus esse intelligitur diciturque. Itaque fides non erga simplicem atque unum e nostris hominem praedicatur mundo ab inspiratis doctoribus, qui immo nunciant Dei Verbum in humana forma ostensum, atque uti primogenitum in multis fratribus eum qui est unigenitus. Nam quatenam demum a nobis intelligeretur illuminatio evangelii gloriae ipsius, nisi simul ipse intelligeretur Deus et imago patris, neque hominum filiis par, sed substantialiter potius et naturaliter filius? Neque ideo dicimus, oportere patri quoque carnem adtribuere: neque imaginis pulchritudo his ex rebus exitit; sed illud magis reputari dignum est, Deum etiam ante carnem adsumptam fuisse Verbum, characterem, naturalemque imaginem genitoris. Vicissimque illo apud nos versante, patris imaginem inhaerentem ipsi fuisse existimandum est, humanitate licet per dispensationem cum ipso existente. Reputatur ergo tamquam unus cum carne sua. Porro et sic imago est patris, quatenus Deus est, et ex ipso naturaliter generatus.

Gr. p. 93.

**Qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae gloriae Dei
in facie Christi Iesu.**

CAP. IV. c.

Quod fides in Deum sit, etiamsi in facie exerceatur Christi, palam facit praecedente locutione mysticus doctor. Vocati fuerunt enim et Iudaei et ethnici ad Christi cognitionem; hi quidem tamquam ex errore falsoque cultu ad veram Dei notitiam, illi autem edocti sunt meliorem quam in lege erat disciplinam. Propterea divus quoque Paulus, propter eminentem Christi scientiam, legis doctrinas parvipendisse conspicitur. Cum ergo Christum doctores praedicent; atque in Deum credentes, in unum verumque Deum credant; quid ni Deus sit Christus, haud sane nothus aut pseudonymus, id est diversae a patre naturae, sed verus potius et ex eius substantia constans? Intellectualibus profecto tenebris et diabolica deceptione mens errantium obsidetur: sed Deus promisit fore ut de tenebris lux resplendeat. Ait enim alicubi per Isaiam * : « populus qui sedebat in tenebris, magnam hausit lucem: qui habitatis in regione et umbra mortis, lumen vobis illucescet. » Tum et divus David ait *, tamquam ore eorum qui in caligine tenebrisque versantur: quia tu illuminabis lucernam meam, Domine: Deus mi, illuminabis tenebras meas. » Quoniam vero completa est in nobis patris promissio, divinumque nobis intellectuale lumen effulsit, cognovimus gloriam eius in facie Christi. Deinde nisi esset Christus naturaliter vereque Deus, qui fieri posset ut patris gloriam in eo cerneremus? Et tamen audio Deum patrem manifeste dicentem *: « gloriam meam alteri non dabo. » Atqui eam dedit filio; ergo non alius ab illo est, nisi quantum ad personam et subsistentiam propriam, ne videatur pater falso dixisse se propriam gloriam in facie filii collocavisse; seque naturalem Deum in ipso et per ipsum cognosci: facies enim dicitur et imago et splendor subsistentiae eius. Et sane revelatur filius a patre, vicissimque filius patrem in se ipso nobis revelat.

* Is. IX. 2

* Ps. XVII. 29.

Gr. p. 94.

* Is. XLII. 8.

In vasis fictilibus.

v. 7.

Fictilia vasa dicimus corpora quibus circumvestimur, dum in sensibilibus rebus versamur. Sententia autem est: quoniam adhuc carne circumdati, veritatis contempla-

tionem impediente, notitiam quidem Trinitatis habemus, ita tamen ut haec sublimis notitia haud viribus nostris nitatur, sed Dei virtute nobis innotescat.

Cy. IV. 5

In cunctis tribulati, sed non angustiati etc.

Exploratum est sanctos homines, propter suam in Deum pietatem, mortem ipsam toleravisse: attamen etiamsi pati ipsis contigit, vivunt tamen, quia apud Deum victuri sunt. Atque ut dicitur in Sapientiae libro *: visi sunt oculis hominum mori, et reputatus est infelix exitus ipsorum, et discessus a nobis calamitas: tamen in pace versantur, spesque eorum immortalitate plena est (1). » Quid autem de his sudoribus existimandum sit, declarat rursus Paulus his verbis: semper mortificationem Iesu in corpore circumferentes, ut et vita Iesu in corpore nostro manifestetur. Duplicem esse dicimus mortificationis, quae heic innuitur, modum: prior est mentalis ac spiritalis, alter de corporis sensu intelligitur. Deus cum esset, et a Deo ortum naturaliter unigenitum eiusdem Verbum, propriam fecit carnem quae de terra erat, et mortali hoc atque humano indutum est corpore, anima praedito rationali. Quinam autem eius rei scopus fuit? Nempe ut peccatum mortificaret in carne, atque ut congenitorum in ea motuum, qui ad turpes voluptates impellunt, stimulum obtunderet. Neque vero sui causa Verbum Deus, superior se passionibus nobis ostendit: non enim ipse peccatum novit, sed universam voluit in se hominis naturam transmutare ad vitam sanctam et inreprehensibilem, quo tempore factus est homo, et in specie nostra conspiciendum se obtulit. Primus enim ad omnia fuit, ut et nos vestigia eius sectantes, habeamus in nobis ipsis mortificationem, id est quiescentem in carne vim peccati; atque ita possimus vitae genus criminatione quavis liberum recuperare. Sed alio quoque sensu, quae heic dicitur Iesu mortificatio vel vita, intelligi potest. Factus est enim obediens Deo patri, uti scriptum est *, usque ad ipsam mortem, animamque suam pro ovibus posuit. Verumtamen semel peccato mortuus est, id est pro mundi peccato; positus enim fuit propitiatio per fidem: quod autem vivit, Deo vivit. Hanc ergo Iesu mortificationem, quae per cruciatus ad mortem usque pertingit, in suis corporibus circumferunt mystici doctores, ut et vita Iesu, sicut ipse dicit, in corporibus nostris manifestetur. Vivent enim et ipsi Deo sanctam et inreprehensibilem beatamque vitam. Quod autem de hac reapse et mortificatione et vita loquatur apostolus, nunc certe praecedens quoque sententia testabitur, in qua tentationum atque laborum mentio fit, quos eum perferre necesse est, qui apostolatus felicem cursum peragere volet. Neque nos in hac opinione secius confirmabit, dum dicta sua veluti interpretans illic addit continuo:

Gr. p. 95.

* Philip. II. 8.

v. 11.

Semper enim nos qui vivimus, in necem tradimur propter Iesum etc.

His verbis demonstrat, illos quoque libenter carnis mortem pati velle, propter Christi religionem. Neque enim ipsi praesentia sed futura potius spectant. Quenam autem est vita Iesu? Nempe incorruptibilitas, sanctificatio, gloria magna et huic mundo superior. Talis enim nobis suo tempore apparebit, cum nobis desursum e caelo descendet iudex, reformabitque etiam corpus humilitatis nostrae conforme corpori glorioso suo, per eam virtutem qua omnia potest sibi subiicere. Quamobrem in nobis quidem mors operatur, vita autem in vobis. Imitati sunt enim dominum suum doctores mundi; suasque animas posuerunt, ut nos decerrantes olim, vitam ex fide in Christum lucraremur. Quamobrem aiunt psalmistae voce veluti domino nostro Iesu Christo: propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oves occisionis *.

Gr. p. 96

* Ps. XLIII. 22.

(1) Vides librum Sapientiae cum honore citatum a Cyrillo, ut facit etiam contra Iul., et de Trin. et in Isaiam, et in Ioh.

Propterea non deficimus; sed etiamsi exterior noster homo corrumpitur, interior tamen renovatur de die in diem.

CAP. IV. 16

Licet praedictorum verborum non incongruenter sententiam intelligere, si id cogitemus quod vulgo evenire solet iis omnibus, qui pietatem sectari student: militat enim caro adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: haec enim invicem adversantur, sicuti scriptum est *. Dicimus ergo prorsus oportere, corrupta ut ita dicam carne eiusque motibus debilitatis, tunc maxime partem alteram roborari, id est vim spiritus. Cum itaque asceticis laboribus exterior noster homo corrumpitur, tunc consequenter necessarioque interior noster homo renovatur de die in diem. Alio adhuc sensu praedicta intelligere potes. Quoniam Iudaeis et ethnicis Iesum praedicabant apostoli, graves intolerandasque pertulere persecutiones, corpusque ipsorum hos inter labores pessumdatum fuit. Sed quanto maior labor, tanto ut puto abundantiosem sequi par erat gratiae reparationem (1).

Gal. V. 17.

Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra tabernaculi dissolvetur etc.

CAP. V. 1

Terrestrem nostram tabernaculi domum, per periphrasim appellat ipsum tabernaculum, id est corpus. Scriptum est enim apud Iobum *: « habitantes autem in luteis domibus; » ex quibus et nos ipsi constamus id est ex eodem luto. Scimus itaque, inquit, quod cum mors terrenam hanc tabernaculi habitationem, id est corpus, dissolvit, recipiet nos et quidem haud multo post, nempe tempore resurrectionis, caeleste habitaculum, id est incorruptio. Supernum autem hoc dicit, primo quidem quia donatica res est: deinde quia cuncti supernae urbis incolae, id est sanctorum angelorum ordines, in incorruptis et non perituris corporibus sunt: caret enim hac terrena crassitie angelorum natura (2). Ergo Dei aedificium et domum non manufactam, immo et sempiternam, dicit pro incorruptione.

Iob. IV. 19.

Gr. p. 97

Siquidem et vestiti, non nudi, inveniemur.

Vocabulum « siquidem » posuit pro « quando » ita ut loci sententia sit, nequaquam rei prioris depositionem experiemur, neque praesistente corpore expoliabimur. Absorbetur autem mortale a vita, non quia annihilatur, sed quia ad incorruptibilitatem potius transfertur. Quippe sic etiam initio rerum id fieri contigerat. Scriptum est enim, sumpsisse Deum pulverem de terra, ex eoque hominem formavisse. Ut autem mortale absorberetur a vita, caro siquidem naturaliter est corruptibilis, insufflavit in eius faciem vitae spiritum, factusque est homo anima vivens. Sed subintravit per peccatum mors. Postea, Deo patri placuit, ut ait divus Paulus, instaurare omnia in Christo, qui venit, ut nos per Spiritum (3) ad antiquam conditionem renovaret. Ipse quippe est qui nos ad id comparat utpote Deus, donatque nobis Spiritus arham. Ergo tutum pignus dandae nobis in novissimi saeculi temporibus incorruptibilitatis, vivificus traditus est a Christo Spiritus: et nunc quidem primitiarum instar: post re-

(1) Partem hanc Cyrilli pertinere ad eius librum seu sermonem tertium (si recte se habent numeri) explanationis in hanc epistolam diximus, teste Severo antiocheno, p. 103. n. 1.

(2) Verba non faciam de veterum patrum circa angelorum substantiam sententiis, quas accurate more suo recenset Petavius in tractatu de angelis lib. I. capp. 2. 3. 4. Cyrillus quidem noster in Ioh. lib. IV. cap. 2. ed. Aubert. T. IV. p. 351. negat angelos vesci posse terrenis cibis; et hoc demum qui nunc vulgatur a nobis loco negat eosdem crassa et terrena corpora habere.

(3) In graeco Cyrilli textu, nostro scilicet quem denuo inspeximus codice, legitur *διὰ πατρὸς*. Verumtamen Severus antiochenus in codice syr. vat. CXXI. f. 103. operis sui contra Iulianum halic., recitans hunc ineditum Cyrilli locum, ex eius libro seu sermone quarto in epistolam II. ad Corinthios, legebat *διὰ πνεύματος*, quam nos lectionem utpote veriosem secuti sumus in latina hac nostra interpretatione.

surrectionem vero a mortuis, plenâ mensurâ (1). Tunc deleta omnino corruptione egrediemur, ut ait propheta *, et vitulorum instar laqueis expeditorum exsiliemus, corruptionique insultantes dicemus *: ubi est, mors, victoria tua? ubi stimulus tuus, o inferne?

* Malach. IV. 2.
* Os. XIII. 11.

Qui etiam nobis dedit pignus Spiritûs etc.

Car. V. 5. usque ad cap. VI. 2

Qui Spiritûs arrham habent, et spe resurrectionis sunt praediti, hi rem expectatam tanquam praesentem tenentes, aiunt se neminem abhinc agnoscere secundum carnem: cuncti enim spiritales sumus, et carnali corruptione alieni. Namque in his carnem, ut ego arbitror, pro carnis corruptela dicit. Etenim illuscente nobis Unigenito, in ipsum quod omnia vivificat Verbum transformamur. Nempe sicuti mortis vinculis eramus obstricti regnante peccato, ita Christi subintrante iustitia, corruptelam abieciimus. Nemo itaque iam est in carne, id est in infirmitate carnali, cuiusmodi iure meritoque corruptio inter cetera intelligenda est. Quia vero dixerat neminem se agnoscere secundum carnem, quorundam absurdas suspiciens cogitationes, addit: nam etiamsi noverimus secundum carnem Christum, nunc tamen iam non novimus. Tamquam si dicere vellet: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et pro nostrum omniam vita mortem secundum carnem subiit, atque ita ipsum novimus: verumtamen abhinc iam non agnoscimus. Etiamsi enim carnem retinet, quippe qui tertia die revixit, et apud patrem in caelis versatur, nihilominus supra carnem esse intelligitur. Semel enim mortuus, iam non moritur, mors illi ulterius non dominatur. Quod enim mortuum est, peccato semel est mortuum: quod autem vivit, Deo vivit. Igitur si huiusmodi ille est, qui se fecit vitae nobis antesignanum, prorsus oportet nos quoque vestigiis eius insistentes, non tam in carne quam supra carnem esse reputari. Ergo rectissime divus Paulus, ceu si in Christo esset nova creatura, ait: vetera transierunt, ecce nova facta sunt. Vetus enim illud est « terra es, et in terrâ reverteris. » Nec non illud in Moysis libro *: « studiose enim mens hominis in vitium iam inde ab adolescentia fertur. Vetera insuper sunt legalia statuta, quae omnia praeterlapsa dicit. Iustificati enim fuimus per fidem in Christo, et maledictionis vis desiit. Quandoquidem ille nostri gratia revixit, calcata mortis potentia: verumque et suapte natura Deum agnovimus, cui in spiritu ac veritate cultum impendimus, mediatore filio, qui supernas a patre benedictiones mundo impertitur. Quamobrem sapientissime divus Paulus, omnia autem, inquit, ex Deo qui sibi nos reconciliavit per Christum. Reapse enim haud praeter patris voluntatem est incarnationis mysterium, et consecutanea huic renovatio. His addit mysticus doctor, patrem ipsum nos sibi reconciliasse per Christum, qui ante inimici eramus: ethnicos quidem ob errorem polytheismi, iudaeos autem ob pertinacem legalibus umbris adhaesionem, et veri cultus repudiatam doctrinam. Quippe per Christum nacti aditum sumus, quum nemo ad patrem veniat, ut ipsemet ait *, nisi per ipsum. Igitur omnia ex Deo sunt, qui nos per Christum reconciliavit, et ministerium reconciliationis attribuit.

Gr. p. 98.

* Gen. VIII. 21.

* Ioh. XIV. 6.

Rursus vero mecum animadvertite, quod etiamsi Christus apostolicis viris reconciliationis ministerium attribuerit, nam Paulus ab ipso ad apostolatam fuit electus, hic nihilominus eius muneris datorem Deum dicit. Ergo ipsum Deum utique et patri

Gr. p. 99.

(1) Hactenus scripserat graecus eclogarius, ut in nostra editione p. 97. legitur. At Severus, etsi initio brevior est, incipiens videlicet a voc. *absorbetur*, nunc tamen paulo longius pergens, Cyrillum nova particula augere videtur. Nisi forte ea additio, verba potius Severi sunt. Namque hoc loco non hebraica sed septuagintaviralis Oseae lectio recitatur, de qua re cole retro p. 54.

aequalem apostoli depraedicatorum, dum unam utriusque dominationem potestatemque agnoscunt. Iam vero qualis quaeve sit ministerii doctrina, vel quae reconciliationis ratio, pergunt dicere sic: Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians, id est in Christo mundum sibi reconcilians. Deus erat, quia per fidem in Christum, ut diximus, pacem cum Deo confirmavimus, id est ei reconciliati sumus: quae res manifeste demonstratur a peccatorum remissione, quam Deus pater largitur. Manum quoque pro potestate protendit, Dei instar, filius paralytico, dicens: dimittuntur tibi peccata tua. Igitur in Christo, id est in persona Christi, mundum sibi reconciliat Deus, peccatoribus delicta ipsorum iam non reputans. Quoniam vero, inquit, ad sacrum evangelicarum legum ministerium ordinati fuimus, nobisque reconciliationis doctrina commissa est, ministri enim Dei sumus, necessario his qui ita crediderunt, preces illas pro iis fundimus, sumpta quasi Christi persona, cum resipiscere volentibus dicimus: obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo, credentes in ipsum, nempe in eum pro quo legatione fungimur: Christus enim ianua est et via.

Sed quia verisimile erat, quosdam nullam evangelicae praedicationis rationem habituros, et tempus salutis propriae potissimum acceptabile neglecturos, ac deinde fidem repulsuros, excogitat rursus aliquid mysticus doctor incutiendo pudori idoneum, ac facilius persuadendo, ne in ignaviam decidant, sed vitam potius quae secundum Christum est amplecti velint. Dicit ergo de Deo patre: « eum qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos iustitia Dei efficiamur in ipso. » Tamquam si diceret: eum qui numquam peccaverat, pati id voluit quod maximi peccatores debent, ut nos ostenderet iustos qui fidem erga eum suscepimus: mortem enim sustinuit, ignominia contempta: unus quippe pro omnibus mortuus est, qui omnium instar erat. Cum ergo Christus factus esse peccatum dicitur, cave eum peccasse putes: neque enim Deus Verbum peccare potuit: sed illud magis scito, traditum eum fuisse a Deo patre pro peccatis nostris: qua nimirum ratione victimae quoque pro peccatis redditae, peccatum appellabantur in Moysis lege. Scriptum est igitur apud prophetas de iis qui sacerdotio fungendo sunt destinati: « populi peccata comedunt, et in iniquitatibus ipsorum capient animas eorum. » Comedebant enim oblatas pro peccatis victimas, ex norma legis, divinatorum altarium curatores atque ministri (1). Multum igitur pudoris incutit iis, qui socorditer agere vellent, prudens cogitatio quod cum peccatoribus damnatus fuerit atque suspensus nostri gratia, is qui peccata nescivit, ut nos fieremus iustitia Dei in ipso. Iustificamur enim apud Deum patrem haud ex operibus quae cum iustitia nos fecerimus, sed ob eius misericordiae copiam, per fidem in Christo.

Ipsae autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi etc.

Multi Atheniensium sapientes Corinthi diversabantur, qui stultitiam iudicabant Servatoris crucem: et eum qui divinitus inspiratae scripturae doctrinam nunciabat, circulatorum et seminiverbium, una cum ceteris sanctis, beatum quoque Paulum nuncupabant. Alii vero nonnulli qui de circumcisione venientes crediderant, circumcisionem adhuc legalesque victimas commendabant, ac furiosum quodammodo beatum Paulum dicebant, seu veteribus institutis repugnantem. Huiusmodi hominibus merito irascebantur quotquot erant Corinthi fidei zelatores, iisque manus afferre volebant, seu divinae praedicationis hostibus. Sed quia id erat valde inhonestum, et ab ea quae sanctos decet modestia alienum, Dei enim famulum pugnare non oportet, uti scri-

(1) Alium non contemnendum in Oseae verbis sensum agnoscebat Theodorus mopsuestenus, quem videre licet in nostra editione Script. vet. T. VI. p. 16.

* Os. IV. 8.
Gr. p. 100.

ptum est *, sed mitem esse erga omnes, mansuetudine sua adversarios crudientem, ideoque praecipit dicens: ipse autem ego Paulus divinatorum mysteriorum sacerdos, doctrinae custos et apostolus, zelo excellens, qui vos hortor ut mecum dicatis, mihi vivere Christus est et mori lucrum, ego inquam vos obsecro per mansuetudinem et modestiam Christi, qui * cum malediceretur non vicissim maledicebat, patiens non minabatur, sed commendabat illi qui iuste iudicat (1). Opportune igitur in memoriam eis revocat vitam Christi, ut mansuetos admodum et modestos efficiat. Ego ipse, inquit, Paulus qui inter vos humili specie versor, non elatus neque ad contentiones rixasque exacutus, qui absens confido, rogo ut et nunc praesens confidam, ut quemadmodum subit mihi reputare, nullatenus audeatis adversus quosdam, qui nos existimant secundum carnem ambulare, id est rixis zeloque carnaliter vitam insumere. Nam si quidem, ait, zelus et contentio inter vos versantur, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Ergo extra omnem huiusmodi suspicionem eos esse oportet, qui Christi mansuetudinem sectari volunt, et non carnaliter vivere. Nam et si qui increduli sunt, nequaquam eos fustibus cogere opus est, sed expectare potius spontaneam ipsorum ad Deum conversionem.

C. X.

In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Namque arma militiae nostrae haud carnalia sunt, sed valida Deo etc.

* Ephes. VI. 17.

Hi sane qui videntur in proeliis bene rem gerere, suisque hostibus carnaliter adversantur, carnalem merito armaturam gestabunt; galeas nimirum, loricas, arma et enses, quibus victoriam consequi possint. Nostra autem lucta bellicae ratio armis eget spiritualibus. Quamobrem divus Paulus, eum qui Christi reputetur miles, splendido hoc armorum genere ornari debere perbene dicit *. Loricam enim ipsi circumponit iustitiam, galeam salutis, ensem spiritus quod est verbum Dei, insuperque fidei clypeum, quo cuncta ignea nequissimi tela extinguuntur. Non igitur carnalia sunt tela sanctorum, sed potius valida Deo, ac subruendis munitionibus apta, ethnicorum inquam dogmatibus et haereticorum, atque ad illorum syllogismos marcidos ineptosque demonstrandos et imperite compositos. Hos ergo adversarios profligabimus, atque omnem contra Dei veram notitiam insurgentem elationem. Captivemus autem omnem intellectum sub obedientia Christi, prae quo quamlibet superbiam mentium impiarum adversus Deum se extollentem exsufflemus, illumque dignis titulis glorificemus, nihil humile de eo cogitantes. Ceteros quoque iuvenimus, in recta scilicet et inerrante via constituentes, ut pervicaciam omnem, nostra prius deposita, pervincamus. Erit enim magnus in regno caelorum non is qui tantum docuerit, sed qui verbis bonorum quoque operum merita addiderit.

C. p. 102.

Cap. XIII. 3.

Quoniam experimentum quaeritis etc. v. 4. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus in ipso, ex virtute Dei erga vos.

Comminatur peccantibus antea Corinthiis, quod nisi velint redire ad officium sanctaeque vivere, denuo non sit parsurus. Porro vocabulum « denuo » prioris indigna-

(1) Ita ad litteram S. Augustinus tract. XXI. 12. in Ioh. interpretatur graeca verba *παρεδίδου τῷ χεῖροντι δικαίως*. Sensusque est, Christum commendasse se vel causam suam patri Deo iuste iudicanti. Nam revera *δικαίως iuste* (pro *ἀδίκως iniuste*) habent Cyrilli textus, nec non antiquissimus omnium codex vaticanus, immo et communes Graecorum libri; cuius lectionis latinum etiam vestigium aliquod superest apud Sabaterium. *Δικαίως* item se legisse demonstrant syrus, arabs, et aeth. in polyglottis, quibus accedit armenius. Nihilominus multo mihi magis placet latina vulgata lectio *iniuste*, cui non desunt suffragia ex varia lectione *ἀδίκως*, quaeque et latinorum patrum auctoritate fulcitur, et verisimiliorem sensum prae se fert. Namque intelligitur Christus Pilato iniuste iudicanti traditus.

tionis memoriam refricat. Quod autem peccantes sit omnino increpitor, verbumque suum futurum sit efficax, persuadere nititur, ex praeteritis futura demonstrans. Idcirco ait: si experimentum quaeritis loquentis in me Christi. Videmini enim, inquit, expectare, ut etiam ex sequentibus cognoscatis num aliquando Christus in me loquatur. Et increpationis rationem concludit: ne putetis, inquit, sicuti quidam increduli et contumeliosi aiunt, Christum esse infirmum; potens est enim in vobis, id est in credentibus et eius imperio subiectis, quibus et necessariam curam impendit, et peccantes convertit. Potestate enim erga vos pollet: namque operatur ut Deus, veraque ostendit sanctorum dicta. Et meum quoque quaquaversus firmum invenietis esse sermonem: quippe non ego loquor, sed magis qui est in me Christus. Quoniam vero mentionem fecit hominum, qui per summam stultitiam existimabant Christum revera infirmum, propterea quod crucem pertulisset, et Iudaeorum improbitatem seu potius impietatem sustinisset, utilem facit apologiam, mysterii vim tempestive in medium adducens, et voluntariam Unigeniti edisserens exinanitionem, consecutamque inde incomparabilem gloriae sublimitatem. Utique, inquit, ut putant qui a fide procul absunt, ob suam infirmitatem crucifixus fuit, passus est ut homo, et spontaneam in carne mortem excepit; sed praeter haec, illud quoque cognoscere opus est, nempe quod inferos spoliaverit, mortis potentiam calcaverit, tertia die resurrexerit, haud humana vi utens sed divina et ineffabili. Solius enim Dei propria omnipotentia est; ita ut mortis quoque potentiam dissolvere, et corruptelae obnoxium corpus immortalitatis beneficio donare queat. Ergo sponte sustinuit parumper infirmari in carnis natura; quemadmodum scilicet esurisse, sitisse, labore fatigatus dicitur, et denique mortuus secundum dispensationem. Sed vivit virtute Dei, neque ab alio omnipotentiam accepit, sed propriam habet, et substantialiter cum Deo est. Quippe Deus est ille qui in carne propter nos passus est. Ideoque plebi Iudaeorum significans, se neque carnis debilitatem respuere, neque virtutis suae excelsitatem velare; solvite, inquit, templum hoc, et ego tribus diebus idem instaurabo. Et siquidem vere ait divus Paulus Deum sibi dicentem audisse: « virtus in infirmitate perficitur » quid ni oportuit Emmauelem antea in carne infirmari, ut postea divinitus roboraretur? Qui ergo scandalizantur crucis causa, ii admirentur resurrectionem. Etiamsi vero dicitur vivere virtute Dei, nihilominus reputabis Dei virtutem esse ipsum filium.

Gr. p. 103.

II. Cor. XII. 9

*Ex anathematismis Iuliani halicarnassensis et Severi antiocheni
responsionibus in codice vat. syriaco CXXI. f. 108. b.*

Sanctus Cyrillus libro (1) septimo in epistolam II. ad Corinthios.

Veluti cum quis aeneam statuam inaurare contendit, haud idcirco aes corrumpit, sed ei potius splendidis auri honorem adiungit; ita corpus nostrum eum incorruptibilitatis, immortalitatis, atque impassibilitatis vestem induet, a natura propria non discedet.

Fragmentum explanationis in epistolam ad Galatas cap. IV. 19.

CYRILLI. Filioli mei, quos iterum parturio, donec magni et supra humanam naturam characteres deitatis Christi vestra in mente imprimantur.

Gr. p. 104

(1) Vel sermone aut sectione. Sic Cyrilli in Oséam commentarius in septem aequae tomos seu sectiones divisus conspicitur.

*Fragmentum explanationis in epistolam ad Colossenses cap. IV. 6.***Sermo vester semper in gratia sale sit conditus.**

CYRILLI. Sed puto, numquam huiusmodi sermonem in vobis compertum iri, nisi prius sententia vestra recte se habuerit. Namque ex abundantia cordis os loquitur. Sale itaque mens piorum condiatur, et peccatum ceu quiddam superfluum abiiciatur. Ne mollescat, ita ut ad absurdas divertat voluptates.

Fragmentum explanationis in epistolam ad Hebraeos cap. II. 14.

CYRILLI. Nos quidem in numerum filiorum Dei cooptati, participavimus sanguinem et carnem; id est in sanguine et carne, et corruptibilibus terrenisque corporibus versamur. Hanc ob causam unigenitum Dei Verbum, quod naturâ suâ vita est, participavit eadem; neque id alio modo, sed aequae ac nos.

*Ex S. Cyrilli explanatione ad acta apostolica VII. 47.***Salomon aedificavit ipsi domum. Veruntamen Altissimus in manufactis non habitat.**

CYRILLI. Extruxit utique Hierosolymis celebre illud templum sapientissimus Salomon; gloriabatur autem ob id magnopere iudaicus populus, putabatque conclusum ibi habitare universalem Deum. Tardo enim Iudaei semper intellectu fuerunt, et divinatorum sermonum imperiti; siquidem Dei urbem existimantes Hierusalem, in ea sola contendebant ipsum habitare, quia dictum erat a Davide *: gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Minutas igitur illorum cogitationes Deus coarguit, dicens *: quam domum mihi aedificabitis, qui thronum habeo caelum, scabelli loco terram?

Fragmenta explanationis in librum Numerorum.

CAP. XVIII. 26.

Demetis vos ex eo demptionem.

Gr. p. 103.

CYRILLI. Qui secundum Moysis legem ad sacerdotium vocati erant, accipiebant a filiis Israhelis decimas, tamquam partem sortemque Dei. Tum et ipsi huius factae sibi oblationis partem decimam praesidi principique sacerdotii exsolvebant, id est Aarone; qui quidem ceu typus Christi constitutus fuit, non in anteriore tabernaculo ubi versabantur ministri, sed in interiore et recondito.

CAP. XX. 8.

Cape virgam, et concionem convoca.

Gr. p. 105.

CYRILLI. Animadvertite, quod ad fiduciam firmandam, prodigiorum in Aegypto patratorem memoriam ei refricat, dicens: cape manu tua virgam, qua flumen percussisti. *Et mox.* Petrae comparatur Christus propter soliditatem et immobilitatem.

Aliud S. Cyrilli fragmentum ad Proverb. VIII. 22.

Gr. p. 138.

* Ps. I. 12.
* Ephes. II. 15.

* Ps. II. 6.

CYRILLI. Creavit me, si de deitate intelligas, erit instar « constituit me. » Sicut illud *: cor mundum crea in me, Deus. Et illud *: ut duo crearet in semet ipso. Non enim materialiter intelligendum est, quod crearet iam existentes, sed quod constitueret. Ergo, constituit me et praevisarum et factarum rerum principium. Nam David quoque ait *: ego autem constitutus sum rex ab eo.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI
EXPLANATIO

IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS (1).

Qui cum sit splendor gloriae.

CAP. I. 3.
Gr. p. 107.

Iam diximus Deum antiquis hominibus oracula edidisse per Moysen atque prophetas. Nos autem sumus, iuxta prophetae * dictum, a Deo docti. Quippe qui magistrum habuimus ipsum Dei Verbum propter nos humanatum, saeculorum auctorem, paternae gloriae splendorem, et substantiae figuram. Postquam haec longis verborum ambiguitatibus diximus (2), nunc proxima subiungemus, quae sunt huiusmodi.

* Is. LIV. 14.

Tanto melior angelis factus.

V. 1

Angeli quidem nomen ministerii significativum est, et servilem nobis conditionem denotat. Filius autem, substantialem ac naturalem de patre existentiam demonstrat. Quamobrem ne comparative quidem dixit « maior aut honorabilior; » ne, tamquam de homogeneis, filio et angelis, quisquam cogitaret; sed « melior » dixit, ut naturae differentiam, filii et creaturarum, designaret. Atque huius rei demonstrationem habemus a divinis scripturis; Davide quidem canente *: melior est dies una in atriis tuis super milia. Item Salomone exclamante *: melior est sapientia lapidibus pretiosis. Nonne enim heterogeneae sunt diversaeque naturae, sapientia et pretiosi lapides? Item quaenam adfinitas est caelestium aularum cum terrenis domibus? Sic videlicet nulla adfinitas filii cum angelis. Iam quum nulla sit adfinitas, sequitur ut « melior » haud comparative dictum sit, sed discretive, propter differentem huius naturam ab illis. Et ipse igitur apostolus vocabulum « melior » explanans, haud alia in re differentiam collocat filii et creatorum angelorum, nisi quod hic quidem est filius, illi servi: et quod hic utpote filius ad dexteram patris sedet, illi autem ceu servi adstant et mittuntur atque ministrant.

* Ps. LXXXIII.
11.
* Prov. VIII. 19

Quae quum ita scripta sint, nequaquam ex his denotatur factus filius, o Ariani, sed diversus potius a rebus factis, patris proprius, et in huius sinu residens. Nam et quod heic scribitur « factus » non factum significat filium, uti vox existimatis. Nam si simpliciter dixisset « factus » et mox siluisset, ansam hinc haberetis, Ariani. Sed quoniam antea filium dixit, tota periodo demonstrans eum a rebus factis diversum; ne vocabulum quidem « factus » absolute posuit; sed vocabulum « melior » copulavit cum « factus. » Indifferentem enim iudicavit dictionem; probe sciens, eum qui de genuino indubitanter filio dicit « factus » quod perinde est ac genitus, meliorem eum esse adfirmare. Nam factum nihil differt, sive quis dicat factum aut effectum. Sed factae cum sint res creatae, dici non possunt genitae: nisi forte si participant cum genito filio, dicuntur et ipsae genitae, non propter propriam naturam, sed propter participationem cum filio in patre. Atque hoc item divina novit scriptura, de rebus quidem factis dicens « omnia per ipsum facta sunt *. Item: omnia in sapientia fecit *. »

Gr. p. 105.

* Ioh. I. 3.
* Ps. CIII. 24.

(1) Videsis quae de his Cyrilli reliquiis diximus in praevio monito ad part. gr. p. 105.

(2) Scilicet in praecedentibus amissis. Sunt enim haec tantum commentarii fragmenta.

De genitis autem filiis « et facti sunt Iob^o * (1) filii septem et filiae tres. Item: Abrahamus autem quum centum esset annorum, factus est ei Isaacus filius eius *. » Si ergo a factis quidem rebus diversus est filius, patris autem genitura ipse solus, vanus est Arianorum ex vocabulo « factus » praetextus. Quod si in his impudenter agentes vim facient dicendo, haec comparativo modo vocabula efferrī, ideoque haec quae comparantur esse homogenea, ita ut filius de natura angelorum sit, hanc praecipuam infamiam contrahent quod Valentini et Carpocratis eloquantur dogmata; quorum alter angelos homogeneos Christo dixit; alter autem angelos mundi creatores adfirmavit. Namque ab his fortasse Ariani edocti, Verbum Dei comparant angelis. Sed enim qui haec imaginantur, ab hymnico confundentur dicente: « quis assimilabitur Domino ex filiis Dei? Et quis similis tibi inter deos, Domine? » Audient simul, si quidem discere volent, comparisonem inter omnino homogenea fieri solere, non autem inter heterogenea.

* Ps. LXXXVIII.
7. LXXXV. 8.

Nemo itaque Deum cum homine comparat; neque rursus hominem cum brutis, neque ligna cum lapidibus, propter naturae dissimilitudinem. Sed Deus quidem incomparabilis res est, homo autem cum homine comparatur, lignum cum ligno, et cum lapide lapis. Nec quisquam usurpabit in his vocabulum « melior » sed vel potius dicet vel magis. Ita Iosephus pulcher magis erat quam fratres eius, et Rachel quam Lia. Tum et sidus haud melius dicitur, sed potius gloria differre. In heterogeneis autem, cum aliquis ea invicem comparat, tunc vocabulum « melior » de differentia usurpatur, sicut de sapientia et lapidibus diximus. Si ergo dixisset apostolus: tanto potius filius angelis antecellit, vel tanto est maior, aliquis vobis praetextus fieret, quasi is filium cum angelis compararet. Nunc autem quum dicat meliorem eum esse, tantumque differre, quantum filius a servis differt, ostendit eum ab angelorum natura diversum. Quumque rursus dicat eum omnia fundasse, demonstrat ipsum a rebus omnibus factis diversum. Quum ergo is diversus sit et heterogeneus a factarum rerum natura, quaenam fieri potest comparatio vel similitudo substantiae eius cum factis rebus? Propterea et ipse filius non dixit *: « pater meus melior me est » ne quis eum extraneum ab illius natura existimaret. Sed « maior » dixit; non tamen ob magnitudinem aliquam aut tempus, sed propter suam ex patre generationem. Nihilominus vel quum diceret « maior est » demonstravit rursus substantiae proprietatem. Et quidem etiam apostolus, non quia potissimum Verbi substantiam a rebus factis discernere vellet, dixit: « tanto melior angelis effectus. » Est enim incomparabilis potius atque diversus, sed ad Verbi incarnationem respiciens, et peractam eo tempore ab ipso oeconomiam, demonstrare voluit non esse hoc simile prioribus; ut quantum naturā differt a missis ante ipsum, tantumdem immo et magis gratia ab ipso et per ipsum facta, melior angelorum ministerio appareat. Nam servi officium tantummodo est fructus exigere; filii autem et domini, debita remittere, et vitis locationem transferre.

* Iob. XIV. 28.

Gr. p. 100.

Sufficiunt haec pudori incutiendo iis qui veritatem oppugnant. Quod si quia scriptum est « factus » nolunt de filio dictum, ceu idem sit ac « est; » vel quia melius ministerium actum sit, vocabulum « factus » accipere et intelligere, ut diximus; sed existimant ab hac dictione factum denotari Verbum, audiant rursus. Si quidem unus angelorum filius est, dicatur tunc tam de hoc quam de illis vocabulum « factus »

[1] In utroque codice paris. et mediol. (si recte lectum fuit) *Iacob*; sed sine dubio scribendum erat *Iob*.

nihilque invicem natura differant; sed sint vel et ipsi filii, vel et Verbum angelus. Tunc sane communiter omnes in dextra patris sedeant, vel cum omnibus filiis quoque adstet ut ministrator spiritus, in ministeria et ipse missus aequae ac illi. Atqui secernit filium Paulus a rebus factis dicens: « cui enim dixit aliquando angelorum: filius meus es tu, ego hodie genui te? » Et rursus: « ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. »

Ad filium autem: thronus tuus, Deus.

CAP. I. 5.

Insaniunt qui dicunt diversam esse filii naturam, et a Dei patris substantia alienam. Impossibile est enim, eum qui naturaliter ex Deo est, creatum esse et factum. Nam si quicquid natura comparatum est ut pariat, consubstantiale sibi gignit; et si vere Filium Pater genuit, prorsus consubstantialem quoque sibi genuit. Certe haud est absurdum, quod ex homine heterogeneum animal non nascatur, et quidem ne ex bove quidem aut equo: nam quisque pro sua natura similem sibi parit: divinam vero supremam naturam ne hac quidem praerogativa praeditam putabimus, qua creatura non caret? Ergo si qui generatur, creatura est; utique creatus est etiam qui generat. Porro est increatus pater, neque a quopiam est; ergo increatus est etiam filius. Item si substantiae genitoris figura est filius, Deus autem vere est is quis generat, Deus utique est etiam figura eius. Nam Deum figurat Deus, creaturam autem creatura. Sicuti si quis velit factam fabricatamque creaturam aliquibus ostendere, haud dicere potest: videsis mecum divinitatis naturam, namque ex illa creata hanc agnosces. Ineruditus quippe videbitur qui ita loquetur. Neque enim deitatis natura ostendet in se creatam substantiam. Ita si quis velit increatam naturam videre, haud sane hanc tamquam in imagine aspiciet in creatura. Quamobrem aiebat Philippo Dominus *: « qui me videt, videt et patrem. »

* Joh. XIV. 9.

Nonne ergo insipientis temerariique est curiose naturam illam scrutari, a qua omnia ad existendum sunt producta, quaeque omni tempore est antiquior? Namque illa ab ipsa facta sunt; ante omne vero tempus ex Deo patre Verbum existit. At hi nihil non audentes iuniorum eius aetatem calumniantur, et factum adfirmant; neque sentiunt se sancti Spiritus repugnare dictis: per ipsum enim facta esse saecula *, aiunt qui in Spiritu loquuntur: illi vero factum esse contendunt Verbum illud quod omnem mentem excedit. Neque hoc comprehendere mente queunt, haud sane in tempore extitisse Deum patrem, sed semper atque ab initio fuisse: quod quum ita sit, necesse omnino est filium cum eo coexistentem a nobis cogitari, ut vere pater Deus sit. Praeterea nos doceant, si quidem Verbum patris est filius, et sapientia, et figura substantiae eius, quodnam tempus fuerit, quo sine Verbo pater fuerit, filio videlicet non existente? Quandonam sine sua sapientia erat is qui sapientiae fons est? quandonam virtutis expers? quandonam non erat in Deo splendor gloriae eius? vel quandonam non erat cum ipso et in ipso perpetua figura ipsius? Nam si in tempore haec extiterunt, non erat sane ille pater prius quam talis esset: sine Verbo erat et sine sapientia, nec vires habebat, carebatque figura sua atque splendore. Atqui ita opinari impium arbitror, immo extremae impietatis id esse indicium. Ergo semper erat pater; semper itaque et filius, cum proprio genitore semper existens.

* Hebr. I. 2.

Gr. p. 110.

Virga aequitatis, virga regni tui.

v. 8.

Multimodis virga intelligitur; modo enim denotat regnum, ut haec; modo vires, ut illud: virgam virtutis emittet tibi *. Sumitur etiam pro arte pastoralis, iuxta illud filio dictum: rege populum tuum virga *. — Rex profecto Christus est, quia quam-

* Ps. CIX. 2.

* Mich. VII. 14.

quam humanatus, in sua sublimitate permansit. Iam quia cum iustitia regnat, ideo capto exemplo a terrenis regibus sceptrum gestare solitis, sermonem figurat. Est enim regni iudicium virga.

CAP. I. 8

Propterea unxit te Deus.

Vides Deum a Deo ungi; quando enim hominem se fecit, manens nihilominus id quod erat, tunc etiam more nostro humanitus unctus fuit ad apostolatam. Ungitur eius humanitas divino Spiritu, neque tamquam in simpliciter hominibus, velut prophetis et patriarchis, operatur. Unctio autem est, tota ungentis praesentia. Ungitur vero filius cum in mundum est introductus, id est quando est incarnatus. Tunc enim communicavit creaturae, nempe rem creatam sibi copulans, ungensque humanitatem deitate, ita ut fecerit ex ambobus unum.

CAP. II. 7.

Minuisti eum paulo minus ab angelis etc.

Quomodo minuitur infra angelos qui ab his adoratur? nisi quia dimisit se ad modulum humanitatis, et mortali corpore adsumpto, in eo sponte passus est; moxque supernae gloriae ornamentis coronatus ob suam passionem fuit, qua mortem extinxit, corruptelae vim retudit, quatenus ipse immortalitas est ac vita. Angeli vero eatenus sunt superiores, quatenus extra carnem sunt, et morti superiores: quae duo filius expertus est propter spontaneam exinanitionem. Sed qui paululum infra angelos propter humanitatis modulum minutus fuit, in deitatis sublimitate ab his adoratur, sedetque in throno, quem illi circumstant cum aeterno hymno « virtutum Dominum ipsum appellantes. Et, tu initio, Domine, terram fundasti * » Sic etiam hoc loco quidam testatur. [*Qui nomen celat, neque diserte ait cuiusnam testimonium sit, sed id tamquam notum pervulgatumque citat, demonstrat se putare lectores admodum esse peritos scripturarum.*] Verba autem « quid est homo » et reliqua, etiamsi de communi humanitate dicuntur, attamen principalius Christo secundum carnem convenient. Namque illa « omnia subiecisti sub pedibus eius * » ipsum potius spectant quam nos. Filius enim Dei nos qui nihil eramus visitavit, naturamque nostram adsumens sibi copulans, omnibus sublimiorem se fecit.

* Gr. p. 111.
* Ps. CL. 26.

* Ps. VIII. 8.

* v. 7.

Honore coronasti eum.

Coronavit autem nos gloria et honore; quatenus quum ipse sit naturaliter Deus, propter nos se imminuit, ut nos supra nostram naturam divites fieremus in ipso. « Secum enim nos resuscitavit, fecitque in caelestibus consedere cum Christo * » Etenim eo consedente, ad universam hominis naturam gaudium dimanat. Quippe nos hoc modo ex ipsius paupertate divites evasimus, a quibus ipse vicissim gloria et honore coronatur, quamquam gloriae sit dominus atque Deus. Nam qui dehonestati ex Adami transgressione fuimus, propter Christum pro nobis obedientem factum, gloriam sumus consecuti.

* Ephes. II. 6.

* v. 10.

Quia pueri communicaverunt carni et sanguini.

Sed enim is qui similiter participavit nobiscum sanguini et carni, credetur fortasse alienam a nostra naturam habere. Neque enim quispiam diceret congruere homini humanitatem participare. Nam quod naturaliter quis habet, quomodo putabitur adsumere, ceu si alienum ab eo esset? Quid ergo est « similiter participavit eisdem? » nisi illud plane, quod homo uti nos factus est cum sanguine et carne, corpore de sancta virgine sumpto, haud exanimi, ut quibusdam haeticis visum est, sed anima rationali animato. Atque ita processit homo ex muliere, haud desinens esse Deus, sed in carnis etiam adsumptione idem qui erat permanens. Quia vero haec alta do-

ctrina est, erecta mente adtende, quomodo nos communicaverimus sanguini et carni. Heterogenea quidem est anima sanguini et carni; sed tamen in unum hominem ex utraque re fuimus compacti, pulcro creatoris nostri artificio, concurrentibus in inefabilem quandam unionem rebus naturâ contrariis. Vin', sicut ait Isaias *, metiamur * Is. XL. 12. manu aquam, et caelum palmo, et universam terram pugillo? Vin' ut ea quae supra nos sunt, ex rebus nostris cognoscamus? Agesis igitur brevi exemplo proponentes constantem ex anima et corpore hominem, mentem postea transferamus ad Christum. Veram factam esse unionem dicimus, Verbo humanitatem adsumente. Porro quod Gr. p. 112. Verbum fecit, etiam nostrum uniuscuiusque proprium quodammodo dici potest. Atque hoc significari illis verbis puto, quod Verbum sit factum caro *; non per conversionem aut immutationem; est enim inconvertibilis divina natura: sed ea ratione qua * Ioh. I. 14. solet divina scriptura totum quandoque hominem per solam carnem denotare, veluti est illud: « effundam de Spiritu meo super omnem carnem *. » Unum itaque con- * Iohel. II. 28. fitemur filium, genitum quidem divinitus ex patre, quatenus intelligitur et est Verbum, sed partu etiam editum ex muliere secundum carnem. Sic enim reputabitur sanguini et carni similiter atque nos communicasse, ut morte sua diabolum debellaret, cuius invidia mors in mundum introivit. Nam Christi mors radix veluti vitae fuit, corruptelae destructio, peccati exterminium, irae finis. Maledicto et morti per Adamum addicti fuimus; soluta est per Christum primi peccatoris culpa. Apparuit enim hominis natura in Christo sana; atque haec impeccantia terrae incolas omnes salvavit.

Per omnia fratribus similari.

CAP. II. 17.

Assimilatus est per omnia fratribus, quatenus servi formam sumere passus est. Sic enim factus est filius hominis, factus item frater illorum qui de semine Abrahae sunt, id est ex sanguine et carne.

Ut misericors fieret et fidelis pontifex.

v. 17.

Ipse factus est pontifex secundum humanitatem. Et quamquam ipse quatenus Deus sacrificia ab omnibus recipit, attamen idem secundum carnem victima est; ipse, inquam, qui peccatis nostris ignoscit, secundum deitatis potestatem. Unus est igitur dominus Iesus Christus. – Haud ob ipsam quidem Verbi naturam, pontificem vocatum (dicimus) atque alia huiusmodi nomina indita, sed propter oeconomiam in carne, et naturae nostrae mensuram. Age vero illud primum videamus, quinam is esset qui cum posset angelos adprehendere, si hoc expedire iudicasset, non tamen eos adprehendit, sed Abrahae semen? Igitur si forte nonnulli existimant haec de homine communi dici; quomodo fieri poterat ut is qui nondum genitus erat nec existebat, sanctorum angelorum naturam adprehenderet, siquidem hoc efficere vellet? Et quia id non fecerit, semen potius Abrahae adprehenderet? Alioqui et illud necessario puto animadvertendum, stulte omnino dici hominem humanitatem adprehendere. Sequitur igitur ut qui est extra hominis naturam Deus, semen Abrahae adprehenderit. Sic autem corpus sumens animatum ac mente praeditum de sancta Maria deipara, assimilatus est per omnia fratribus, id est nobis. Tunc factus est erga nos misericors pontifex, et praeterea fidelis. Quomodo autem sit factus, dicendum superest. Non erat ergo misericors ante etiam quam naturam nostram adsumeret? non erat bonus tamquam ex patre bono? sed postquam factus est homo, tunc evasit misericors? Profecit ergo Dei patris Verbum, seque ipso melius evasit, quo tempore semen Abrahae adprehendit. Igitur quod antea non fuerat, factum est, et utilitatem potius ex humanitate nactum est. Quomodo ergo immutabili natura erat, si quod non fuerat, factum

est? Quomodo quod erat mansit? Quomodo exinanitum fuit, seque ad humilem conditionem demisit; siquidem praestantius quam antea erat evasit? Verum enim vero quod haec ita se habeant, multum abest. Fuit enim misericors, semperque est, ob eamque causam semen Abrahae adprehendit, ut erga nos misericors pontifex fieret. Quanam porro ratione, iam dicam. Homo in lege iustificari non poterat: mandatum editum transgredi non licebat, quin ilico capitalem poenam homo lueret. Testis Paulus qui scribit * : « irritam quis faciens legem Moysis, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur. » Ut igitur nos legis ultioni, maledicto, ac severitati subtraheret, factus est noster pontifex, non ut poenas peccatorum reposceret, non ut reos iudicio exhiberet eos qui humana infirmitate peccaverant, sed ut fide potius iustificaret, et criminibus absolveret, sanctos efficeret, suaeque naturae participes, atque ita per se Deo patri coniungeret. Factus est itaque pontifex erga nos misericors Christus, haud iam diutius legis rigori nos obnoxios esse sinens, sed antiquis potius reatibus infirmos expediens. Fidelis autem, quatenus constans est et permanens, et promissorum fidem observans, et sempiternum habens sacerdotium. Misericors ergo et fidelis, id est perpetuus factus sacerdos est, cum Abrahae semen adprehendit, qui Deus Verbum erat, et in patris forma ac paritate. Cur ergo isti veritatem calumniantur? Cur negant eum esse filium prout reapse est, propter exhibitam erga nos caritatem?

V. 18.

In quo passus est ipse et tentatus etc.

Verba « tentatus potest auxiliari » humilia admodum sunt, sed tamen ab unionis modulo non exorbitant. Praeter quam quod dicta sunt etiam propter illorum qui audiebant solandam imbecillitatem. Quia enim, inquit, passus est ipse in proprio corpore, tentatis auxiliabitur. – Animadvertite autem, quod non ob damnationem peccantium factus est pontifex, sed ob propitiandum potius peccatis illorum. Tentationis vero ac sacrificii quaenam fuit ratio? Toleravit tentationem, inquit, crucemque per tulit. Verumtamen se ipsum filium innocentem victimam patri obtulit, ut carne sua laborantibus atque tentatis auxiliaretur. Unica enim oblatione sanctificatos in perpetuum perfecit.

CAP. III. I.

Apostolum et pontificem confessionis nostrae Iesum Christum.

Sed enim Christi hostes malitiae machinas undequaque ad opitulandum sibi colligentes, ipsas quoque divinas calumniantur scripturas. Aiunt itaque beatum Paulum apostoli pontificisque nominibus Iesum appellasse; apostolatam vero et sacerdotium, ministerii habere naturam: namque et discipuli ad apostolatam sunt missi, et Aaron filiique eius sacerdotium gesserunt. Iam si filius his limitibus continetur, quomodo potest esse patri Deo consubstantialis? O insignem perversitatem! Veritatem agnoscere renuunt, nihilque volunt sanum dicere aut cogitare. Etenim confitentes nobiscum, filium etiamsi esset in forma Dei patris, nihilominus se sponte exinanisse, non tamen ratum habent incarnationis mysterium. Audientes autem apostolum qui ait « pontificem et apostolum Iesum » mente sua non considerant, quod cum Unigenitus factus est homo, tum demum ab angelica voce nominatus fuit Iesus, tuneque item et apostoli et pontificis gessit officium. Itaque vel aperte negent Verbum carnem factum esse, id est hominem, qui mente animaque praeditum corpus sumpserit, atque omnia ad suum scopum pertrahant quae de eo scripta sunt; vel si mysterium negare verentur, admirentur nobiscum eum qui propter nos homo factus est, manens etiam in hoc statu Deus. Tunc autem exinanitionis mensuram scrutantes, eundem esse com-

Gr. p. III.

perient et humanitus apostolum, et Deum ab apostolis praedicatum. Quemnam enim praedicabant gentibus beati apostoli, et quidem ceu verum Deum? nonne dominum nostrum Iesum Christum? nonne apostolum quatenus homo est? nonne Deum quatenus Verbum patris? Quo pacto eum pontificem factum contemplabimur? Num sicut fuit Aaron? Num sicut Moyses? De grege agnos Deo mactantem, aut turtures et columbas, et simillam oleo perunctam? Atqui nihil horum fecit Emmanuel: fungitur enim sacerdotio quod supra legem est: ipse fuit victima, agnus verus, ipse immaculatus innocensque pontifex, haud pro suis peccatis sacrificans, impervius enim peccato Deus, sed ut mundi reatum dissolveret. Fuit ergo sacrificii sui ipsemet minister. Neque enim oportebat communem hominem pro mundi vita sacrificium offerre.

Sed age quid beatus Paulus dicat, diligentius perpendamus: « considerate apostolum et pontificem confessionis nostrae. » Hoc est videlicet fidei verbum quod praedicamus. Quid porro sibi ipsi (1) patrique sacrificat? Credimus enim unum Deum patrem omnipotentem, visibilium omnium et invisibilium creatorem, et unum dominum Iesum Christum filium eius. Igitur qui aiunt eum factum sacerdotem, atque hinc scandalizantur, doceant nos quis umquam sacerdos erga se ipsum sacerdotio sit functus, quisve sibi sacrificium obtulerit? Quisnam sacerdos pari ordine atque honore est, ac ille qui ab eo liturgiam excipit? Atqui filius, etiamsi factus propter humanitatem pontifex, sibimet obtulit, et per se patri confessionem nostram, atque in deitatis throno conspicitur. Testis Paulus qui scribit *. « Caput autem dictorum est: talem habemus pontificem qui consedit in dextera throni magnificentiae in caelis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus et non homo. » Ergo fungitur quidem sacerdotio, quia factus est homo: considet autem divinitus, quia Verbum esse perseveravit.

* Hebr. VIII. 1

Discedendi a Deo vivo.

v. 12.

Deum quidem vivum dicit Christum, a quo omnino discedunt, nonnulli qui a veritatis dogmatibus profugiunt. Sed quid ait discipulus? « Sicut accepistis Christum Iesum, in ipso ambulate *. »

Verba « pertingens usque ad divisionem animae et spiritus » ita quoque licet intelligere, nempe quod Dei doctrina partes animae penetrans dividit, dum eam docilem efficit et auditarum rerum capacem.

Cap. IV. 12.

Gr. p. 115.

Habentes * ergo pontificem magnum.

v. 14.

* scribe gr.

ἔχοντες.

Factum enim nobis simile Verbum, et carne pro nobis passum, tunc noster fuit pontifex, non tamquam alienam victimam offerens, sed ipse agni vice fungens, intellectuale holocaustum, vocalissimus turtur, columba innocens, panis vivus, aureum thuribulum; Christi enim bonus odor sumus. Penetrasse vero ipsum caelos dicit corporaliter simul Deoque digne. Namque ut Deo se praesentaret ascendit. Alio quoque modo caelos penetrat, dum supra quamlibet potestatem considet ceu filius patri, quamquam nobis factus erat similis propter incarnationem. — Sane, quamvis homo factum non fuisset Dei Verbum, nihilominus humanam infirmitatem noverat utpote creator: ipse enim cognovit figmentum nostrum *. Postquam vero carne se induit, expertum est omnia, non quia inquam ignoraret, sed quia cognitione quae Deum deest praesistente, hanc ipsam experiendo quoque voluit discere. Factum est autem compatiens, non idcirco quia expertum; qui enim id dici potest? quum antea esset

* Ps. CII. 17.

(1) Confer in Spicil. rom. T. X. concilium byzantinum a nobis editum, ubi definitum fuit Christum reapse sibi quoque tanquam Deo passionis suae sacrificium obtulisse.

naturaliter misericors, utpote Deus; sed quia quum iam esset huiusmodi, tamen humanam formam apud nos sumpsit, idcirco haec de eo dicuntur.

Christus non semet ipsam clarificavit ut pontifex fieret.

Etiam si ad exinanitionem demissus, retinet tamen ex patre appellationem, quae eum confert in sacerdotium convenientissimum haud equidem eius naturae, sed illi quae nostra est: quam postquam adsevit, officia eiusdem perfert nihil inde detrimenti capiens, sed egregie potius incarnationis munere fungens. Nam qui dominus erat, mansit quod erat, etiam si in servi forma se exhibuit. Atque ita dicimus, etiam si in caelo innumeros habeat sibi immolantes, intellectualia videlicet et incruenta sacrificia, hymnos inquam et laudationes, attamen ipsum sacerdotium humanitatis nostrae ab eo fieri acceptabile, ubique habita humani moduli decente ratione. Vocatur itaque pontifex sicut et Aaron, non tamen eodem modo. Ille enim oleo fuit unctus, et erat famulus; Christus autem, filius vocatur, et secundum ordinem Melchisedeci sacrificat patri. Nam Deus natura et Verbum, aeternaque generatione filius; homo autem generatione novissima in carne, quam etiam « hodie » demonstrat *. Namque id vocabulum praesens tempus significat. Iamvero carnalem quoque generationem sibi propriam adscribit pater: scit enim filium ex se natum divinitus, eundem humanitus de muliere ortum.

Cum deberetis magistri esse propter tempus.

Papae! quanta est distantia! Quum deberetis alios docere, ne discipuli quidem estis, seu certe discipulorum gradum postremum tenetis. Atqui in quo maxime torpetis ac supini estis, ob id valere potissimum deberetis, scilicet propter tempus. Nam qui docentur, haud semper discendo vacant; alioqui non docebuntur: ideo cave ne semper ad discendum accedas; ita enim numquam scies; accede potius alios docturus. Quippe si semper discas, nihil te didicisse demonstras. Etenim hoc Iudaeis exprobrat Deus *: gestati iam inde ab utero, et usque ad senectam eruditi. » Observa itaque Paulum pariter de hoc indignantem, quod diuturno iam tempore doctrinae eius auditores, in primis adhuc elementis haerent, quae res docenti multam, ut par est, molestiam creat. Elementa autem hoc loco dicit sermones de Christi humanitate. Nam sicut in profanis litteris, prima elementa ediscenda sunt, ita in sacris ante omnia res Christi humanae atque humiliores tradi solebant.

Terra proferens spinas.

Ignava certe anima merito comparabitur terrae malae et uliginosae, quae receptis saepe ab agricolis seminum iactibus, nihil tamen germinat. Quemnam vero exitum ignavia eius sit habitura, quae datum a Deo donum reddidit infructuosum, docebit Paulus dicens: « cuius consummatio in combustionem. » Vin ex factis etiam dicti veritatem cognoscere? Fuit terra fertilis Israhel, vitis frondosa, sicuti scriptum est. Huic nubium instar beati extiterunt prophetae, qui divinis eam rigantes sermonibus, iuvare studuerunt: verum ipsa spinas protulit, aspera silvestrisque apparuit. Tradita fuit ergo in combustionem, id est inutilis prorsus evasit et igni reservata.

Non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes etc.

Legis sacerdotibus non uno sacrificio opus erat, sed pluribus, tum quia pro se quotidie et pro populi delictis offerre debebant, tum quia infirmari saepissime et languorem ob peccata varia pati eos contingebat. At vero Christus peccato quolibet invictus utpote Deus, se ipsum obtulit, factusque est pontifex, humanitus quidem dictus minister, proprium autem patri suo corpus immolans. A divina itaque dignitate habebat, ut peccare nequiret; non quia talem haberet creatam naturam, quae sub-

stantialiter careret mutabilitate atque impeccantia; sed quia utpote filius, perfectissimæus erat; et sine cuiusvis ope, invictam habebat ad naturæ suæ sanctificationem proprias vires, nempe ad impeccantiam. Nam lex quidem homines, inquit, constituit habentes infirmitatem; gratia vero filium perfectum, nempe infirmitate carentem. Id enim dici existimo satis habere, quod omni re bona perfectum est; quod quidem iis non accidit qui sunt sub lege, quibus infirmitate laborare non est insolitum. Verumtamen observa, quomodo idem adversus infirmitatem invictus credatur, nempe quatenus filius perfectus. Alioqui enim ob infirmitatem crucifigitur; ex quo sequitur ut intelligamus, ipsum carne infirmum crucem pertulisse. Quod siqui infirmitatem eo sensu accipiant, quod peccatores fuisse dicat legis sacerdotes, non adversabor; immo ceu recte sentire volentibus adsentiar.

Sanctorum minister et tabernaculi veri.

CAP. VIII. 2.
Gr. p. 117

Erectum fuit in deserto antiquum tabernaculum a Moyse, idque secundum legem sacrificantibus convenientissimum erat. Sed enim Christo decens habitaculum, superna est pulchra civitas, id est caelum, divinum tabernaculum humana arte haud fabricatum, sed augustum et ipso Deo architecto. Illuc Christus delatus Deo patri offert eos qui sibi crediderunt, Spiritu sanctificatos. « Nemo enim, inquit, venit ad patrem nisi per me ». » Talis est ei, ministerii, quod heic dicitur, modus; digna sane Deo res, etiamsi, humanis declaratur locutionibus. Cur enim Deo non sit dignum, posse Spiritu proprio sanctificare fideles, misericordia et gratia iustificatos, eosque veluti Deo immolare, mundo mortuos, Spiritu vivificatos, probato vitæ genere inclytos? Quod autem is qui ministrare dicitur, haud minor patre sit, neque infra maiestatem eius, iam ante ostendit, ubi aperte ait ipsum in divino throno atque ad genitoris dexteram considerare. Nam si vere quilibet sacerdos, ministri semper munere fungitur, neque umquam consessor est et aequali gloria praeditus, quippe qui Deo cultum exhibet; quid ni sit insolitus sacerdos Christus, qui et divinitatis thronum occupat uti Deus, et simul ut homo ministrat (*)?

* Ioh. XIV.

* dic gr. *μίστωρ*.

Aureum habens thuribulum etc.

CAP. IX. 3.

Poenæ erunt obnoxii, qui umbram adhuc observabunt post veritatis manifestationem, iuxta illud: « qui in lege iustificamini, a gratia excidistis ». » Nam poenæ et corruptionis indicium erat, cum reservatum manna vermibus scatebat. Sed hæc iam prolixius de tabernaculo, rebusque in eo existentibus dicta fuere. Nunc vero resumentes, breviter denuo dicemus. Tres erant in tabernaculo loci. Primus quidem exterior omnibus adsignatus, post quem velum primum erat, quod etiam funiculus a trahendo dicebatur, eoque fiebat separatio ab aula in quam omnes discriminatim ingrediebantur, ibique super aeneo altari sacrificabant. Medius vero locus post funiculum erat, intra quem ingressi sacerdotes sacrum ritum quotidie peragebant. Locus hic « sancta » appellabatur; figuraque erat testamenti veteris, quo cruenta sacrificia fiebant. Intimus demum locus sancta sanctorum appellabatur, isque nostri mysterii figura erat. Illud itaque, quod post aeneum altare erat, tabernaculum primum apostolus dicit, ceu proximum alteri sancta sanctorum appellato; quia medium erat post funiculum, et ab aula separabat. In hac media tabernaculi statione rursus aliud velum tendebatur: posthinc vero statio illa erat quam sancta sanctorum appellabant, ad quam maximus tantummodo pontifex accedebat, idque semel in anno. Ibi arca erat reposita, in qua legis tabulae conditæ, nec non vas manna plenum, et virga Aaronis. Sane regum libri nonnisi tabulas in arca repositas memorant; sed tamen traditione edoctus virgum quoque adiecit et vas. Supra ipsam vero Cherubini gloriæ, seu gloriosi, sive qui gloriæ sunt, id est Dei. Opportune vero hos extollit, ut maiora ostendat ea, quæ his sunt posteriora, id est nostra. Propitiatorium obumbrantia. Propitiatorium dicebatur quod desuper erat, id est arcae operculum; erat id autem quasi mensa quaedam quadrangularis, quæ Christum figurabat factum nobis propitiationem.

* Gal. V. 4.

* III. Reg. VIII. 9.

Gr. p. 118.

Superque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium.

v. 5.

Itaque intellige, quomodo fecerit propitiatorium ad imaginem humanati filii: tunc enim revera fuit propitiatorium. Verumtamen circumstare mandat Cherubinos, et alis obumbrare, ad ipsum semper con-

(*) Exin mediolanensem insertam partem, propter artatum spatium, minoribus formis exprimere necesse fuit.

versos atque spectantes. Deinde quomodo nobis narrat propheta a se ipso visos? Nempe cum gloriam vidit, atque ita locutus est *: vidi Dominum sabaoth sedentem super solium excelsum et elevatum: et Seraphim stabant circa illud, et Dominum qui erat super solium laudabant, alas extendentes. Sic videlicet in sancto quoque tabernaculo collocati erant, alis propitiatorium obumbrantes. Quod si Cherubinis auro confectis vox aliqua et sermo inesse potuisset, laudavissent utique Dominum sabaoth, videlicet hunc qui in servi forma apparuit filium unigenitum ex Deo patre naturaliter ortum.

Solummodo in cibis et potibus.

Vetuit Deus quominus comederentur choerogryllus et camelus et stellio et similia. Hoc autem, non ut huiusmodi animalia vituperaret, sed ut vitam moresque iniquos sectari prohiberet. Nonne enim et nos cornu ferire solitum taurum dicimus pro improbo homine? leonem pro iracundo? suem pro impuro? Iubet autem comedere nos animalia quae ungulam dividunt et ruminant. Omnis quippe virtus duplex est: nam vel nobis ipsis bene facimus, veluti cum voluptates amputamus, cor purificamus, cupiditates cohibemus. Vel aliis aequae bene facimus, inimicos diligendo, iratos exhilarando, indulgendo, compatiendo. Est ergo duplex iustitiae modus, nempe si vel nobis ipsis, vel aliis gratificemur. Iam vero progredientis operis figura est pes, iuxta illud: pes meus stetit in directo *. Et, ne pes tuus offendant *. Item, semitas rectas tere pedibus tuis *. Ungulam autem dividere significat velle nos ambulare recte, tum erga nos ipsos operando, tum aliis bene faciendo. Qui ergo rectam agit vitam, suosque mores bene componit, virtutemque erga alios expromit; praetereaque in suo pariter corde divina dogmata versat, et divinam doctrinam ruminat, eamque non cognoscit solum verum etiam considerat, seque eadem alit et ceteros erudit; hic nimirum et ungulam dividit, et ruminat, purusque sermone est, et opere perfectus, scripturas minutatim comminuens, seduloque scrutans. Hominem vero qui non nisi unum ex his habeat, vocat immundum. Nam qui vitam rectam habeat, dogma autem perversum, immundus est. Item qui doctrinam sine moribus teneat. Hi ergo unica re praediti, vitari a nobis debent. Carnes, inquit scriptura *, horum non comeditis, neque ossa ipsorum attingetis. Videlicet haereticorum doctrinas ne his quidem mortuis gustabitis. Porro camelum dicit hominem nobilem atque divitem: leporem vel cuniculum, dicit pro paupere: Ait ergo neque pauperem neque divitem salvos fore nisi haec duo possideant. Quaecumque autem in aquis alas habent vel squamas, haec manducabitis. Mare mundus est; pisces autem homines qui in hoc mundo terrena sapiunt, et haec illae variis curis distrahuntur, neque in caelum suspicere queunt. Qui ergo ex piscibus habent squamas et alas, hi facile discurrunt, mare valide verberantes, et emergentes, solemque spectantes; et profunda quidem devitantes, ac in superficie veluti navigantes, neque ut testudinum genera, terrae proxima, marino limo vespentes. Squamatos dicit homines qui levius peccant, propterea quod mundi mari sunt demersi; neque vero publice, sed restricte tecteque peccant; et tamen emergunt identidem solemque aspiciunt. Qui vero squamis carent nudoque corpore sunt, hi inter Deum mundumque alternant, aut virginitatem ac temperantiam non servant, sed alias nescio quas virtutes; et hos quoque vocat immundos. Ex avibus illas reicit quae sublimer volat, et cum humilibus non congregantur, id est homines superbos. Corvum autem et vulturem, utpote rapaces et ad maleficium saevos; struthionem et larum, ut voraces qui omnia consumunt; accipitrem, utpote qui debiliorem quamque avem invadit et interimit. Porphyrio item et ibis et milvus pisciculos in aquis vorant, hique sunt homines, voluptarii, deliciarum studiosi. Vespertilio demum et upupa et ardea, nocturna animalia, et tenebris adsueta, hi sunt ebrii, et fures, et quilibet tenebrarum opera sectantes. Sunt item animalia immunda, latrones, homicidae, iracundi, inclementes. Mustelam quoque et murem et stellionem vetat, ceu formidolosos, cuiusmodi sunt fures et hypocritae; et qui tangit illos, inquit, immundus est: nam qui furi ac latroni communicat, aequae punitur. Vel certe vestimenta lavabit, et usque ad vesperam immundus erit, id est usque ad Christi adventum. Vespere enim peractum eius mysterium cunctos peccatis liberavit. Haec itaque apostolus innuens, dixit ea quae in lege fiebant, ad cibos potusque pertinuisse. Dixit enim Aaroni Dominus *: vinum et siceram non bibetis tu filiique tui, quo tempore tabernaculum adibitis. Deinde addit.

Et variis baptismatibus et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.

Neminem perficiebat lex secundum conscientiam; invehebat potius baptismatum doctrinas, aspersio-
num suasiones ad carnis purificationem. In his vero ferme consumebatur sacerdotii functio. Et si quis mortuum attigisset vel leprosum, si quis gonorrhoea laboraret, baptizabatur, atque ita mundari videbatur. Hae carnis iustitiae erant, id est carnalia praecepta, carnaliter iustificantia illos qui carne impuri videbantur. — Quod autem ne legalibus quidem in umbris insipienter demorari Israhelitas Deus permetteret, e sacris ipsis cognoscemus litteris. Mandavit enim immolari agnum, Christi figuram, eumque ceu paratos itineri et succinctos comedere; significans haud perpetuas fore figuras, sed ad veritatem tendere.

Neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem

Quomodo igitur is qui ad dexteram patris est tanquam Deus, proprium habere dicitur sanguinem, nisi crediderimus, illum qui Dei patris filius naturalis est, hominis quoque esse filium, propriumque sanguinem pro communi salute pretium dedisse, atque ita mundo aeternam redemptionem contulisse? Neque enim quisquam dicet, opus esse, ut quomodo in brutis animalibus usuveniebat, saepenumero immoletur Emmanuhel. — Sic enim in levitico scriptum est *: « Ingredietur Aaron in sanctuarium, adsumpto vi-

* Is. VI. 1

* Ps. XXV. 21.

* Ps. XC. 12.

* Prov. IV. 26.

* Lev. XI. 8.

Gr. p. 119.

* Lev. X. 10.

v. 1

1.

Gr. p. 120.

* Lev. XVI. 3. sq.

tulo pro peccato, et hircum ad holocaustum. Accipiet item a populo duos hircos pro peccato, et hircum ad holocaustum: et vitulum offeret: constituetque hircos coram Domino in ostio tabernaculi testimonii: aspergetque digito de sanguine vituli et hirci septies propitiatorium, et deinde altare. » Iam vero vitulus quidem ad Christi figuram sumitur, qui nempe immaculatus est nec peccato inquinatus. Adducitur autem ad tabernaculi fores is qui pati non recusat pro ecclesia sua; iuxta illud: pro eis sanctifico ego me ipsum, id est adduco et offero. Postquam vero is qui peccavit, manus imposuerit, tunc fit caedes. Ipse enim peccata nostra tollit, et pro nobis dolet nostrisque operibus: operis enim et actus figura manus est. Porro coram Domino caedebatur agnus; etenim volente patre passio Christi servatoris peracta fuit. Sumit autem de sanguine eius, et arcae propitiatorium ter aspergit, quia Christus factus est propitiatio sanguine suo testamenti aeterni. Septies aspergit, quia perfecta nobis data est remissio per sanguinem eius; perfectus quippe numerus septenarius est. Cornua etiam ungit altaris incensi; namque odor eius mors fuit pro mundi salute. Reliquus sanguis super altare holocaustorum effundebatur; etenim passus est non propter gentes tantum, verum etiam propter Iudaeos, ut salvaret Iudaeos et ethnicos. Ablatis denique intestinis eius, offerebatur: nam Christus carne extra portam passus est, animam autem patri commendavit. Ungitur etiam exterius altare: sancta quippe lex, et ad Christi agnitionem dociles vocans. Verumtamen legalis pontifex semel in sanctuarium introibat, cum taurorum sanguine atque hircorum; Christus vero per proprium sanguinem semel introivit in sancta, id est in caelum, quod sancta ab eo appellatur.

Non enim in manufacta sancta introivit Christus etc.

Quum Deus dicat, caelum mihi thronus est, requiescere ipsum quoque super spiritalibus filium dicimus, sanctum veluti tabernaculum habentem caelum; neque eorum instar qui corporaliter in terra sacerdotio funguntur, quique cruenta sacrificia perficiunt, verorum imagines, pro legis instituto. Quanquam vero ratione nunc pro nobis apparet vultui Dei? Nonne semper etiam ante incarnationem illi apparuit? Profecto facile est pervidere, ipsum esse creatricem Dei sapientiam, a qua omnia ad existendum sunt producta, prout ei placuit. Nunc vero apparet haudquaquam nudum sine carne Verbum, sicut initio erat, sed cum nostra forma atque natura. Etenim dicimus ita Christum nunc apparere pro nobis, ac veluti ad Dei patris conspectum naturam nostram adducere, quamquam olim ab illo aversam propter factam in Adamo transgressionem. Nos itaque patris obtutui exhibet, in se ipso veluti ac primo, quatenus hominem idecirco se fecit, ut nos ad patrem adduceret, antiquo crimine liberaret, atque ad vitae novitatem Spiritu transferret, ut digni deinceps patris respectu videremur, tamquam filiorum loco iam habiti.

Impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.

Ergone iudicabimus legem mentiri? Nisi enim sanguis taurorum et hircorum diluendis peccatis sufficit, cur legislator dixit: sanguinem asperget, et purgationem faciet immunditiarum filiorum Israelis? Num igitur vana verba effutit? Absit. Ceteroqui patet, non tam aenigmatibus, quam re ab illis significata veritatem rei demonstrari. Est enim immaeulata victima Christus, quo in carne pro nobis mortuo, facti sumus nos emissarii, id est a morte et corruptela aufugimus: redempti enim eius sanguine fuimus, et qualibet immunditia liberati. Firmiorem itaque sermonem efficit, tum a vilitate veterum oblationum, tum etiam a magnitudine morbi. Nam morbus quidem fortiore remedio indigebat; attamen simplex sanguis, non est quid magnum. Quem enim homicidam aut parricidam brutorum animalium sanguis expiaret? Propterea beatus clamabat David *: si voluisses sacrificium, dedissem utique; holocausto non delectaberis.

Ideo ingrediens mundum dicit: hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.

Idoneam indixit legis alumnis umbrarum ac figurarum disciplinam, non ita tamen ut in his semper materialibus rebus manere deberent. Nam sicut artifices futurorum opificiorum figuras cera molli imitantes, utiliter antea sibi demonstrant, non ut illatenus ipsorum ars progrediatur, sed ut interim rei mox efficiendae pulchritudo appareat. Verum enimvero, opificio absoluto, iam artificem non criminabimur, si figuram deinceps negligat; ita Christo, qui veritas est, apparente, eiusque religione adducta, merito iam damnabimus figurarum ineptitudinem; erant enim hae materiales rerum intellectualium imagines. — Ascendit autem in odore suavitatis ad Deum patrem cum corpore suo; quod sibi ab ipso patre confectum aiebat: corpus autem, inquit, aptasti mihi.

Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

Una oblatione, id est quam proprio corpore obtulit, perfecit intellectualiter nos per fidem et sanctificationem Christus, quum legalis cultus nihil perficeret. Propterea desiverunt figurae, cessavitque veteris testamenti cum umbris suis inutilitas; necessarioque sequutus est melioris spei adventus, qua Deo appropinquamus, mediatore Christo, pontificali vice fungente, propter adsumptam nostri similitudinem. Obtulit enim se ipsum pro nobis in odore suavitatis Deo patri. Specta autem quod ait, sacrificia illa iam non offerri. Id videlicet ex traditione non scripta sumpsit. Tum etiam propheticum effatum protulit: sacrificium et oblationem noluisti. Dixit, dimisisse Deum peccata, idque rursus ex non scripto testimonio firmat dicens: contestatur autem nobis etiam Spiritus sanctus. Quid contestatur? nimirum dimissa peccata fuisse, quia perfecte Christus nos liberavit una oblatione, quominus secunda egeamus.

Irritan quis faciens legem Moysis, sine miseratione moritur.

Adulteros videlicet, homicidas, magos, incantatores, itemque apostatas cruentam luere poenam absque miseratione praecipit.

v. 29.

Qui Spiritui gratiae contumeliam fecerit.

Sicut enim militem qui scutum abiecerit et proelio diffugerit, haud secundis ornare oportet honoris insignibus, sed magis uleisci, et ignaviae poenas dare; ita pariter eos qui tam sanctam pretiosamque gratiam ignominiose tractaverint, non modo secundo Spiritu non esse donandos, post prioris gratiae abiectiorem, sed ultioni insuper subiiciendos. Non enim istorum infidelitas Dei fidem destruet; nec quia nonnulli contemptores retro cesserunt, ideoque divinae gratiae inconstantiam accusabimus: poenis potius universalis iudex eos addicet qui in tantam impietatem ruere non recusarunt, ut filium Dei conculcarent, Spiritum gratiae debonestarent, in quo sanctificati fuerant et divinae naturae facti participes.

v. 35.

Quae magnam habet remunerationem.

Docet etiam qua ratione consequi praemia possimus; patientia videlicet, et in optimo quolibet opere efficiendo constantia; cupiendo semper, et nullam satietatem habendo bonae rei cuiusvis; praeclaram cumulado nobis ex recte agendo existimationem; denique omnem illam expromendo alacritatem, quam ii solent qui ditescere student, de quibus scriptum est: qui diligit argentum, non implebitur argento. Quod si illorum appetitum non sedant terrena temporanea et fluxa bona, quid ni opus est ferventiore nos cupiditate flagrare, ut quae sunt Dei lucremur, quaeque infinitis saeculis perseverant, et incessabilem continent felicitatem?

Eccle. V. 1

CAP. XI. 1.

Est autem fides speratarum substantia rerum, argumentum non apparentium.

Quod fide receptum est, id extra disquisitionem esse debet, neque audaci subiectum examini (1). Nam quod est controversum, fides non est. Res enim de qua disquiritur, quomodo iam credita fuerit? Nimirum sicuti res sperata cum cernitur, iam de ea non quaeritur; ita fides eadem qua spes conditione est. Profecto id quod fidei honore dignamur, omni caret examinis necessitate.

v. 3.

Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.

Grande eximiumque bonum fides est; consequitur enim peccatorum dimissionem, maculae omnis purificationem, Deo nos desponsat, via est ad sanctificationem et adoptionem, et omnino cuiusvis boni conciliatrix. Sic inelyti evaserunt patres nostri, sic claram celebremque gloriam adepti sunt. Multi etiam necem forter pertulerunt, et immarcescibilem gloriae cinxere sibi coronam. Cur autem haec dico, praeteritis priscis? Adveniat clamans admirabilis Paulus.

v. 7.
Gr. p. 123

Fide Noë responso accepto de iis quae nondum videbantur, timens arcam fabricavit ob domus suae salutem.

Quoniam universa terra viam suam corruerat, sicuti scriptum est, et cor hominis ad prava opera iam inde a pueritia spectabat, diluvium totius orbis incolis Deus adduxit, ut hortum quodammodo silvescentem desolatamque instauraret, nobili in eo servata arbore, praeclarissimo Noë, ut per hunc humanam stirpem, ad melius aliud revocaret initium, atque ita haec mundo incolis servaretur. Ergo Noë oraculo monenti fidem adhibens, arcam instruxit ad suae familiae salutem, in qua paecae, id est octo, animae ex aquis salvae fuerunt. Generalis enim mortis sententia edita adversus incolas terrae fuerat, quae peccatis repleta ad immanem iram creatorem provocaverat. Sed tamen salvus fuit cum tota domo sua Noë, qui Deo credidit arcam parare praecipienti. Et universa quidem submersa terra, sola haec aquis innatavit, gubernatorem servatoremque nacta universalem Deum: erantque in ea reliquiae humani generis Noë cum mulieribus atque liberis. Qui fide gloriabatur. . . .

v. 17.

Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur.

Equidem rem tanta admiratione dignam praeterire nequeo. Senex erat beatus Abrahamus, filiorum orbitatem dellebat, heredem sibi a Deo deposcebat ex libera: quem quum impetrasset, in eoque spem totam generis sui collocatam cerneret, et divinae promissionis exitum; mandatam ei fuit ut ipsum sacrificaret. Quid tum senex? Satis intelligo in quot animae angustias incidit. Natura eum ad caritatem filii cogebat, divinum iussum ad obediendum vocabat: puero adhaerebat quem solum habebat, Deum offendere metuebat. Ac veluti magna arbor et procerissima contrariis ventorum flatibus hac illae agitata, propemodum cedit ac labefactatur, sic se iusti viri anima habebat. Quo igitur pacto tentationis procellam superavit? Peritissimus legis Paulus nos docebit dicens: fide obtulit Isaac tentatus, arbitrans quod etiam a mortuis suscitare potens est Deus. O constantia fidei! O mentis sancto viro dignae securitas! Concessit, Deum omnia prospere efficere posse. Quid hinc porro? quem exitum fides illius nacta est? En sacra demonstrat littera: credidit enim, inquit, Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.

v. 29.

Quibus dignus non erat mundus.

Si ergo illi, quibus dignus non erat mundus (omittit enim ulterius pergere, recte factorum magnitudine eximia attonitus; mundum autem heic intelligere mundanos decet); si ergo illi magnis tribulationibus tanquam igne explorati probitatem suam demonstrarunt, nondum tamen receperunt (2), caveamus nos quominus praesenti tempore remunerationem exposcamus, neque ita miseri simus ut tam exigua exoptemus.

CAP. XII. 2.

Qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta.

Immo hoc loco magis proprium sit intelligere, Christum quum ei liceret naturae suae dignitate frui, et incomparabili supra omnes sublimitate prout Deum decet gloriari (hoc enim esse dicimus quod heic

Gr. p. 124.

(1) Confer apud nos Cyrillum comment. in epist. ad Rom. cap. X. 6.

(2) Plenam scilicet mercedem, corpore cum anima beatificato. Hanc fuisse genuinam Cyrilli sententiam demonstravimus nos in eius comment. ad Luc. XVI. 19. p. 356.

appellatur propositum ipsi gaudium) exinanivit semet ipsum ad conditionem nostram descendens, ut pro mundo necem in carne perferens, et mox hac conculcata per suam a mortuis resurrectionem, possibilem nobis demonstraret ad vitam reditum. Et fuit illi quidem pudendum et inglorium pati; sed postquam templum suum excitavit de insolito mortis genere, et corruptelam devicit, utpote Deus de Deo, quamquam in carne apparuerat, passionis ignominia et excessus e vita turpitudine, posteriore successu deletae fuerunt, et clarificatus est ob resurrectionem filius; quamquam antea deformissimam et ingloriam non recusaverat necem, propter voluntariam exinanitionem.

In dextera sedis Dei sedet.

Daniel itaque divinas nobis revelationes visionesque propheticas describens *, antiquum dierum in throno collocat, eique circumponit ministrorum millia millium, et stipatorum myriadas myriadum. Isaias pariter haud minore in gloria vidisse se filium dicit *. Vidi, inquit, Dominum sabaoth in throno excelso et elevato sedentem, plenaque erat domus gloria eius. Et Seraphim circumstabant, qui hymnum canebant a trinitate orientem, in unitate unaque dominatione desinentem, trisagium inquam. Nonne ergo tibi iam videtur par esse filii in propria maiestate pondus? Ubi enim thronus est supremus, par sublimitas, et caelestium potestatum tamquam in circuitu adstantia, quae servilem creaturarum conditionem ostendit, domini quoque gloriam sedenti adtestatur, quinam superest dubitandi locus, quin naturali patris potestate filius quoque exornetur? Attamen etsi maiestate par est, eodemque in throno Dominus adsidet ceu filius patri et Deus Deo, nihilominus tamquam nunc primo ad tam sublimem et supermundialem gloriam videtur ascendere per carnem suam carnisque oeconomiam, dum audit: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quod enim sibi substravit insidens divina natura, hoc prorsus Servatoris nostri pedibus subponit, non iam humanitus agentis, nec quia factus est caro, ideo rebellantibus sibi dominari valentis; sed quia humanitatis humilitatem ad supernae supremaeque naturae dignitatem extulit; seque in divinitatis throno constituens, ipsa cum carne unigenitum Dei Verbum dominatur omnibus una cum patre. Cuncta enim per utrumque aequaliter operatur pater, habens cum filio, itemque cum Spiritu in omni re agenda unam operationem ac voluntatem.

Non enim accessistis etc. exterritus sum etc.

Huius nunc meminit Paulus historiae ac temporis, quo sub ignis specie in Sinam descendit Deus, et vox tubae grande resonabat. Erat autem inaccessa spectantibus visio, et intolerabilis tubarum clangor. Idcirco aiebant *: utinam ignem hunc magnum non videamus denuo, neque vocem domini Dei nostri audiamus!

Nunc vero adhuc repromittit dicens: adhuc semel ego moveo non solum terram sed et caelum.

Noverant quidem caeli mysterium, noverat similiter universa terra. Duae quippe factae sunt splendidae ex omni aevo humanorum morum mutationes, quae testamenta duo appellantur, terraeque motus, propter actae rei celebritatem: prior quidem ab idolis ad legem, altera a lege ad evangelium. Tertia nunc nunciatur nobis commotio, nempe ex hac vita ad aliam transitio, quae iam non commovebitur neque nutabit.

Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam.

Haec ego libenter seiscitarer ab eis, qui desitutum aliquando Christi regnum existimant, de quonam regno nunc loqui apostolum dicendum sit, quod et firmum futurum ait, et sempiterna praeditum stabilitate? Hoc enim significari puto verbo « immobile. » Utrum filii regnum his verbis denotet, an illud quod sanctis adtribuendum est? Si quidem invictum casui esse aiunt regnum et culmen filii, pudeat utique ineptiarum suarum adversarios. Sin omisso filio, haud ambiguum hoc fore sanctorum regnum dicent; primo quidem ipsi meliore esse videbuntur conditione quam Christus, et superiorem ei sortem adepti; si quidem ille caducum potentatum habebit, hi autem perpetuum sortiti gaudium, stabilitatem quoque gloriae obtinebunt. Iam si haec inurbana calumnia est, quid ni protinus abiicietur? Nam possidendi atque universaliter regnandi officium neminem magis quam ipsum Christum decet, qui non adquisitum datumve aliquid possidet, sicuti nos, sed omnia naturalis sui dominii iure. Nos autem cum illo passi, cum eodem regnabimus, veluti scriptum est. Igitur ipse principatus dominus, nos vero adsciti, et participantium gradu honorati. Sancti enim cum regnante Domino conregnabunt. Deinde quomodo immobilem hunc honorem habebunt, perpetuoque regnabunt, si nutabit ac desinet Christi potentatus, cuius sanctos participes dicimus? Et si regni dator et praeses potestate spoliabitur, ubinam res istorum consistent, quae tali fundamento * innituntur. Quomodo hi participabunt, si is qui in partem vocavit infirmatur? Nonne necessario cadet cum gestante gestatum, et in infimis foveis subsidebit quidquid illie innitebatur, fulero subducto? Siquando itaque prosperitatis basis bonique status fundamentum commovebitur, prout isti putant, calamitosa protinus fiet atque decidua spes quoque aliorum. Dictio itaque « cum tradiderit regnum » non significat fore ut Christus regnum abdicet, sed quod potius ab aliis detentum, patri vi sua vindicabit; cum quo et ipse regnabit.

Jesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula.

Dictiones aliae sunt Deo congruae, veluti: ego in patre, et pater in me *. Aliae hominem decent, ut: nunc me quaeritis interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis *. Aliae mediae sunt, ut haec.

Nam cum Christum heri et hodie esse ait et in saecula, en aperte vir inspiratus, atque ab ipso Christo mysterium proprium edoctus, filium inconvertibili atque immutabili natura praeditum confitetur, quod Dei patris tantummodo proprium est, creatoque alii inest nemini. Igitur si solus inconvertibilis est Deus pater, eiusdem vero naturae et filius est, idem semper existens quod et genitor eius est, quomodo de numero creaturarum sit, qui unus genitorem suum ineffabili substantiae ratione aemulatur, idemque natura est quod pater, uno excepto quod ipse pater non est? Nam quod homo nobis similis factum nullatenus Verbum sit mutatum, his verbis vir inspiratus significavit: nam praeteritum quidem tempus denotat vocabulum heri; praesens vero, hodie; futurum denique et reliquum, dictio in saecula. Iam si nonnulli heri et hodie pro recenti sumi contendunt, quomodo inquam heri et hodie in saecula erit? Age iam et nos invertamus interrogationis vim in contrarium. Quod est in saecula Verbum, quomodo heri et hodie in se excipiet? si certe unus est Christus neque divisus, prout Paulus loquitur. An videlicet Iesus Christus heri et hodie corporaliter, idem autem in saecula spiritaliter?

Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.

Abduei dicitur ex metaphora furentium, qui hac illae circumaguntur; vel eorum qui facile agitantur, ritu harundinum quae pro impellente vi ilico inclinantur, nihil stabilitatis habentes. Ceteroqui Paulus clamat: stabiles estote et immobiles *. Et ipse Dominus eos qui morum levitatem inconstantiamque prae se ferunt, magnopere criminatur, morboque huic repudii poenam decernit. Sic enim de quibusdam ait: dilexerunt pedes suos movere, et non quieverunt, et Domino non placuerunt *. Itaque quod firme et indeclinabiliter stat, ad omne opus utile tutum est ac munitum. Bonum est enim gratia cor stabilire, non escis quae non profuerunt ambulanti in eis.

Quorum enim animalium infertur sanguis etc.

Sunt et alii plurimi circa haec sermones, verumtamen ob eorum multitudinem praetermittuntur. Certe mortuus in carne Christus est, ut nos sanguine suo mundaret.

Exeamus igitur ad eum etc.

Feramus itaque ignominiam eius, id est crucem quam propter nos passus est. Sic et ipse dixit *: qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. Iam extra portam, videtur intelligere extra mundum. Etenim nos de mundana vita abstrahit, sequendi Christum voluntas.

Non enim habemus hic manentem civitatem etc.

Qui ad plenitudinem aetatis filii sunt conformati, inquilini revera in mundo sunt, neque hic stabilem civitatem habent: ambulantes enim in terris, conversantur in caelo, nullumque mundanum negotium adpetunt, sed ad futuri saeculi res vehementer tendunt. Sciunt enim sequi se, hac frugi exactaque vita, eum qui propter nos similisque nobis in mundo diversatus est Christus: qui profecto haud ea quae mundi sunt cogitavit, sed exemplar potius supermundialis iustissimaeque vitae nobis extitit.

Beneficentiae autem et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

Tu vero denuo videsis quomodo hoc loco Deum Paulus filium appellat (1). Nam si ipse est qui creaturam omnem in iudicium adducit, unicuique retribuens secundum opera eius; ideoque erga proximum suum beneficos adprobat dicens: venite, possidete paratum vobis regnum: esurivi enim, et dedistis mihi manducare, et reliqua; cur non sit Deus, qui ita sanctorum haud fallaci voce nominatur, et beneficiorum oblationes recipit, singulisque congruam retributionem confert, atque ad caeleste regnum sanctorum hominum chorum transiit? Offeramus itaque laudis sacrificium, labiorum fructum, creatori nostro Deo. Neque enim ex area tantum ac torculari, verum etiam ab oratione primitias adferre ad Deum decet: immo vero orationis potius oblationem quam manipulorum, quatenus huiusmodi fructus nobis praecipue congruus est, et honorato Deo gratior. Nam racemum et spicas terrae latera gignunt, imbres educant, agricolae excolunt manus: at sacrum hymnum parit animae pietas, bona conscientia alit, in caeli horrea recipit Deus. Quanto autem melior anima tellure est, tanto et illius fructus praestantior. Quamobrem et propheta quidam, admirabilis magnusque vir, cui nomen Oseae, homines qui Deum laeserant eumque placare volebant, hortabatur dicens: ferte vobiscum non boum greges, neque similiae mensuras quaslibet, neque turturem aut columbam, nec aliud quicquam huiusmodi, sed vobiscum adferete orationem, inquit *. Atqui dicet fortasse aliquis, quodnam sacrificii genus oratio est? Maximum, inquam, et sanctissimum et ceterorum omnium optimum. Quis porro id adfirmat? Ipse David: nam Deo quondam eucharisteria sacrificans pro victoria ex bello relata, sic ait *: laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo eum laude. Deinde huiusmodi sacrificii excellentiam nobis ostendens addidit *: placebitque Deo prae novello vitulo iam cornua producente et ungulas. Haece victimas nos quoque immolemus, et altare spiritale huiusmodi hostiarum sanguine cruentemus.

(1) Videmus toto fere hoc commentario in Pauli epistolam ad Hebraeos pugnantlym Cyrillum contra Arianos, qui idcirco dictam epistolam canone expungebant ut ait Theodoretus in sui commentarii prologo. Atque haec fortasse causa est cur in duobus ambrosianae bibliothecae palimpsestis a me olim detectis, ubi Ulphilae Arianorum episcopi duplex exemplar est Pauli epistolarum ad gothicam linguam translatarum, illa quidem ad Hebraeos desideretur. De Ulphilae arianismo docte vir cl. amicus noster Carolus comes Castillonaeus post epist. I. ad Thessalonicenses.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI

EXPLANATIONIS IN MATTHAËUM FRAGMENTA.

IV. 12. *Cum autem audisset Iesus quod Iohannes traditus esset, recessit in Galilaeam.*

Haud metu recessit, sed ut nos per ea quae faciebat erudiret cedere locum persecutoribus. Recedit autem ex Iudaea ad gentes, demonstrans quod non nunc tantummodo cum Iudaei in ipsum Deum contumeliosi sunt, recedit ab illis, verum etiam cum adversus sanctos prophetas peccant. Porro lux magna, Christus est dominus noster, cuius claritas praedicatio evangelica esse dignoscitur. Ergo legem lucerna veluti repraesentabat; ideoque perpetua lucerna in tabernaculo accendebatur, ob significandum exiguum splendorem legis, quae nonnisi intra fines iudaicos lucem suam expandere poterat. — Iesu recessio, magisterium nostrum est: manifeste enim docet haec scriptura, neminem ad magisterium accedere debere, nisi antea baptizatus sanctumque Spiritum adeptus fuerit, et perfecte incunaverit, atque omne tentationis genus superaverit: quod reapse, veritatis typus, Christus inquam, initium agendi fecit.

Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.

Tenebras haec non has sensibiles dicit, sed errorem et idololatriam. Idcirco addit: sedentibus in regione et umbra mortis lux affulsit. Mox ut demonstret, quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, ipsa lux oborta est, ait, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accurrerunt *. Nempe res humanae ante Christi adventum in tenebris versabantur: non enim ambulabant homines in tenebris, sed sedebant; quod satis inuit, non sperasse eos conditionis suae mutationem.

Beati pacifici.

Pacifici sunt illi etiam qui infideles ad fidem convertunt; quia nempe Dei olim inimicos eidem conciliant.

Vos estis lux mundi.

Rursus mundi dicit eos lucem, non autem gentis unius vel civitatum viginti, sed totius qui habitatur orbis. Et quidem lux denotatur intellectualis, quae radiis solaribus multo est praestantior. Sal quoque spiritaliter intelligitur. Immo prius (v. 13.) salis mentio fuit, deinde lucis; ut cognoscas quantus sit acerbarum rerum quaestus, sacraeque doctrinae utilitas. Quippe haec vim constringendi habent, neque diffilure sinunt, atque ad virtutem spectare suadent. — Verba autem « non potest civitas abscondi, et reliqua » hoc denotant, quod nempe sic universo mundo conspicui eritis, sicuti urbs in fastigio montis collocata, et sicuti lucerna in candelabro relucens.

Iota unum aut unus apex non praeteribit a lege.

Carnali cultui cultum in spiritu ac veritate substituit Dominus. Quin adeo quae ne carnaliter quidem Iudaei forsasse agebant, haec spiritaliter Christi agunt discipuli. Quamobrem ait: iota unum aut unus apex non praetermittetur de lege, donec omnia fiant. Perspicuum est, cuncta Iudaeos non fecisse: vel si olim fecerunt, iam nunc desiderant facere, prohibiti scilicet modo regum timore, modo templi destructione, in quo uno sacrificia peragi oportebat.

Qui solverit unum de mandatis istis minimis.

Qui vel unum legis praeceptum delet, deletur ipse a Deo, utpote Dei adversarius, et contra legem eius agens. Immo nunc ab evangelica lege poenam perferet, quam pri-

scia lex non inferbat. Ideoque et consequenter ait Christus: non veni legem solvere, sed adimplere. Quod enim ibi dictum fuit, haec est perfectum. In lege, puta, dictum fuit *: coram cano capite consurge. Et, si videris iumentum inimici tui sub sarcina lapsum, fer ipsi opem ad illud sublevandum *. Attamen si quis haec praecepta transgressus fuisset, poenam nullam lex infligebat: quam quidem adimplens Christus ait, hominem huiusmodi in regno Dei fore contemnendum. Hoc itaque etsi minimum praeceptum, cuius violati olim nulla erat vindicta, si quis deleverit, hic in novo foedere poenam referet.

Si ergo offers munus tuum ad altare.

Salutis consequendae poenaeque vitandae rationem excogitavit Deus peccatoribus paenitentiam; et cum laeso reconciliationem, edixit fore poenae remissionem. Quandoquidem qui fratrem suum non amat, Deum non diligit. Hic autem merito illum, qui adversus fratrem offensam fovet, non recipit, seu sincere ad se non accedentem.

Ne te adversarius iudici tradat etc.

Putare esse aliquem in dignitate constitutum, qui adversus te qualibet de causa expostulet, ideoque satellitibus imperet ut ad tribunal te ducant. Quamdiu, inquit, in via cum illo es, videlicet ante quam ad iudicem devenias, da operam, id est omni studio contende, ut ab eo dimittaris. Nisi enim ita contingat, iudici praesentaberis; apud quem aeris alieni reus compertus, quaestori tradéris, id est exigentibus debitum, a quibus in vincula coniectus extremum quoque quadrantem reddere cogéris. Perfecto quotquot in orbe vivimus, peccatis sumus irretiti; singulorum adversarius et accusator Satanas; est enim hic inimicus et vindex. Quamdiu igitur in via sumus, id est ante quam ad huius vitae finem deveniamus, ab hoc nos inimico expediamus, culpas quisque nostras purgemus, Christi gratiam adipiscamur, quae nos omni debito et ultione liberet, atque extra poenam timoremque collocet: ne scilicet maculis haud ablutis, ad iudicem pertrahamur, tradamurque exactoribus, sive reorum vindicibus, quorum nemo saevitiam fugiet: immo vero cuiusvis culpae, tenuis aequae ac magnae, poenas dabimus. Hac autem calamitate carebunt, qui tempus adventantis Christi recte aestimaverint, et eius mysterium non ignoraverint.

Orantes autem nolite multum loqui, ut solent ethnici.

Ideo Christus preces iubet ad compendium conferre, quia mentem nostram facile evagantem novit, cogitationibusque variis et curis deerrantem, praesertim tempore orationis. Mandat ergo ut sobrie celeriterque petat homo a Deo quae requirit, non autem ut omnia, quae vult, enunciet: haec enim summa foret stultitia; siquidem ante petitionem, omnia scit Deus quibus egemus. Battologiam vero dicunt (graeci), quod (latini) multiloquium, a Batlo quodam, qui longos multorumque versuum hymnos in idola fecit, cum verborum repetitione. Et quidem battologia vitium sermonis est.

Si ergo vos cum sitis mali, nolitis bona dona liberis vestris dare, quanto magis pater vester caelestis bona dabit rogantibus se?

Bona dona appellat, spiritalia munera. Utique Lucas * Spiritum sanctum (1) dixit ἁγίου vocabulo « bona; » nil ce-

* Lev. XIX. 17.

* Exod. XXIII. 5.

v. 12.

v. 12.

v. 12.

v. 9.

v. 14.

v. 15.

p. 129.

v. 13.

CAP. VI. 7.
Ga. p. 130.

CAP. VII. 11.

* Luc. XI. 13.

(1) Plurimi sane graeci libri et codices, quos inter antiquissimus ille vaticanus, habent apud Luc. ἁγίου *sanctum*, ut haec

terroqui discernens: etenim sanctus Spiritus, ipse est suapte natura domus; ideoque et participibus sui confert bona. Secus vero insigniter improbis, id est effrenate peccantibus, naturalis quodammodo fit malitia; cuiusmodi est Satanas atque daemones. Licet enim his quoque naturalem improbitatem adtribuere, quamquam reapse minime natura mali creati fuerit, sed voluntaria malitia extabuerunt.

*Similis erit viro stulto, qui domum suam
in harena aedificaverit.*

Recte hunc stultum appellat. Quil enim insanius fieri potest, quam domum in harena aedificare? qua in re labor perferitur, fructus nullus aut requies acquiritur: immo etiam detrimentum capitur. Profecto, quod et homines improbi defatigantur, nemo non videt; neque tamen ex his laboribus lucrum aliquod nanciscuntur, immo et damnum grave patiuntur. Ut enim ait Paulus *: qui in carne seminant, de carne metet corruptionem.

* Gal. VI. 8.

CAP. VIII. 8.

*Videns autem Iesus turbas multas circa se,
iussit ire trans fretum.*

Retraxit se Christus a turbis, ne gloriosus quidam videretur, qui populi laudibus delectaretur; atque ut ne irascerentur sibi Pharisei, qui aegre admodum ferebant multos illi adhaerere. Insuper volebat Iesus salutarem suam circumstantibus quoque urbibus lucem inferre.

IX

*Ut autem sciatis, quia filius hominis potestatem
habet in terra dimittendi peccata.*

Iustam ob causam ait « in terra » ut demonstret, et se hominem esse, et in terra visum, qui Deus alioqui natura erat.

CAP. XI. 27.

*Nemo novit filium, nisi pater; neque patrem
quis novit, nisi filius.*

Qui videt filium, patris referentem imaginem, ipsum videt patrem, quia ipse coram patre est tanquam prototypum, vicissimque in forma propria archetypum repraesentat. Atque haec dignis Deo modis intelligenda sunt. Quia vero dixerat, omnia mihi tradita sunt, ne forte aliena esse natura et patre minor videretur, supradicta verba addidit ut tam suam quam patris ineffabilem incomprehensibilemque naturam ostenderet. Sola enim Trinitatis divina natura semet agnoscit: solus pater proprium novit filium, naturae suae fructum: sola denique divina soboles parentem suum agnoscit: solus sanctus Spiritus profunda Dei scit, nempe patris filique mentem.

Gr. p. 131.

CAP. XVI. 13.

*Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.
— Et dabo tibi claves regni caelorum.*

Animadvertite quomodo dominum se summam caeli terraeque declarat. Promittit enim quae supra nostram naturam sunt, immo et supra angelicam conditionem, quae denique uni et excedenti omnes naturae et maiestati attribueri decet. Primo quidem esse ecclesiam in potestate sua dicit, quam alioqui sacrae litterae Deo potius quam ulli homini subiectam adfirmant. Ait quippe Paulus Christum sibi illam comparasse quavis macula rugaque carentem *: quam etiam fundasse dicit, firmitate eidem adtributa, quum sit ipse virtutum dominus, atque huic Petrum pastorem praeposuit *.

* Eplios. V. 27.

* Petri prima-

tus.

CAP. XVI. 27.

*Filius enim hominis venturus est cum gloria
patri sui.*

Gloriam dicit transfigurationem commutationemque naturae nostrae, quae gloriam incomparabilem habebit, praequilibet specie in praesentiarum spectabili.

Quom autem venerit filius hominis in maiestate sua.

Quomodo veniet? qua specie aderit? Nempe quomodo ipsemet alibi dixit *: et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus, cum virtute et gloria multa. Veniet enim nequaquam demissus et humilis humano more, sed cum gloria ac virtute deitatis. Porro de utraque qualitate vocabulum « multa » intelliges: nam et multa cum virtute, et simul multa cum gloria secundam faciet theophaniam, quandoquidem primam cum infirmitate et obscuritate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur autem in nube? quia sic apparere solet Deus *: nubes enim et caligo circa eum sunt. Item *: Dominus sedet in levi nube. Et rursus *: qui ponit nubem ascensum suum. Item *: nubes eripuit eum ab oculis ipsorum. Item *: sicuti filius hominis veniens in nubibus. Sic eum vidit Danihel *. Sic et tum veniet haud latenter, sed uti Deus et dominus cum gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscent enim mortui, exuetque corruptionem terrenum corpus his passionibus olim obnoxium; induetque immortalitatem, Christi eiusdem datore, et eos qui ipsi credunt conformes efficiente corpori gloriae suae. Quare et rem huiusmodi redemptionem nostram appellat dicens: his autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.

CAP. X

* Matth. 30.

* Ps. X

* Is. XI

* Ps. C

* Act. I

* Matth. 30.

* Dan.

Gr. p.

Veluti enim si quis dicat de homine, quod a patre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eundem significat rationalem genitum a rationali; sic etiam unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum iudicat mundum iudex processit. Nec quia omne iudicium commisit filio pater, ideoque dominatu minutus est: indivisus enim a Deo unigenitus est, sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita ut omnia quae pater habet, filii sint; et vice versa.

*Fragmenta alia S. Cyrilli in Matthaëum, ex catenis
in Isaiam et Hieremiam.*

Gr. p.

Ex his omnibus, conversos ad nequitiam Israelitae demonstrabat; et quod supernae clementiae facti indigni, a Servatoris auxilio excederant.

Roem hoc loco nihil aliud quam Spiritum dicens, sive vivificam Spiritus vim, quae per Christum corruptis iam corporibus infusa, exitiosam expellit corruptelam, vitamque reducere curat.

Amorem nos a (Dei) necessitudine et intima communione, non locus aut intervalla, sed voluptatis potius amor, et mundani erroris impuritas. Si ergo hoc intermedium impedimentum tollatur, nihil iam prohibebit quominus Deo copulemur.

Non enim pervidere potuit Christi mysterium, quamquam divina iam lux oriebatur, lux inquam Christi. Verumtamen haec gentibus concessa fuit, multae licet reis impietatis; creaturam enim pro creatore adorabant.

Praecipuus merito est verae paenitentiae fructus, fides aprime in Christum, et evangelicae vitae novitas, quae litterae crassitudine omnia, simplicem et defaecatam adorationem in spiritu exhibeat.

Ergo vere reputandum est, Deum in primis haud iam a nobis typos requirere, sed rem potius ab illis significantem, id est adorationem in spiritu virtutem.

Prorsus enim detestanda est ferox illa et superba Hierusalem, quae salutis vitaeque ducem et dispensatorem summa sua vesania a se removit, et incredibilibus ausis vel nolentem, ut ita dicam, ad alias transire regiones compulit.

Cyrillus; quam lectionem agnoscunt apud Sabaterium etiam Hieronymus et Ambrosius, qui tamen postremus alteram quoque novit *αὐτὸς ὁ θεός*, id est vulgati interpretis *bonum*; quam nemo, ut reor, meliorem non reputabit, praesertim quia apud Ambrosium est etiam *datum bonum*, nec non apud alios quosdam. Ceteroqui hanc discrepantiam mire elevat Cyrillus, et conciliat.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI

FRAGMENTA EXPLANATIONIS IN IOHANNIS EVANGELIUM.

X. 22.
p. 131. Intererat autem festis Dominus, non ut ea cum Iudaeis celebraret; qui id enim fieri poterat ab eo qui dixerat, odi et respuo festa vestra, sed ut utiles suos sermones coram populo multo diceret, manifestum se Iudaeis sistens, et quamquam non requisitus se illis admiscens. Encaeniorum autem nomine haec est intelligendum vel primum illud festum quo Salomon novum templum dedicavit; vel illud Zorobabelis, qui deinde cum Iesu, post reditum Babylone, templum idem restauravit. Quum hiens esset et tunc plueret, cuncti ut par erat ad porticum confluebant. Quare et Christus illuc venit, ut se cunctis sui videndi studiosis ostenderet, et utilitatem aliquam impertiretur. Nam viso eo, ad interrogandum de re aliqua acuebantur: solent enim homines, cum feriuntur, huiusmodi sermones libenter commovere.

v. 20. Ego et pater unum sumus. Nempe vocabulo « unum » eiusdem se substantiae esse cum patre significat. Verbo autem « sumus » in duo dividit rem intellectam, rursusque in unam colligat deitatem.

v. 21. Dum abit Hierosolymis Christus, inuit se derelicturum Iudaeam, atque ad ethnicorum congregationem transmigraturum, quae sanctum baptismi fontem apud se habet, id est Iordanem, quem qui per sanctum baptismum transeunt etc.

XI. 1. Interrogatio nullam ignorantiam significat eius qui propter nos similis nobis factus est: immo sic patri potius suo similis demonstratur: namque et ille interrogavit, ubinam Adamus esset: et nunc Iesus ignorantiam veluti simulat sciscitans, ubinam posuistis? ut ob hanc interrogationem populus concurreret ad demonstrandum locum, atque ita inimici potissimum testes fierent miraculi resuscitati hominis, quem iam funerea tabes corruperat. — Interrogat ergo, non quia ignoret: nam qui etiam in alia regione constitutus mortuum cognoverat, quomodo monumentum ignorasset? Sic autem loquitur ceu omni ostentatione alienus. Quare nec dixit: eamus ad monumentum, et ego eum suscitabo: quamquam illa interrogatio, id maxime eventurum spondet. Simul hoc dicto, multos sibi praecedere impulit, ut rem quaesitam demonstrarent. Prudenter vero id quoque dixerat, ut multos eo verbo ad locum traheret: et ignorantiae speciem prae se fert, ne humanitatis servilem formam tenuitatemque recusare videatur, qui naturam suam Deus erat, cunctaque noverat haud praeterita tantum, verum etiam ea quae nondum evenerant.

v. 125. Non sunt ignorantiae indicium verba « ubi Lazarum posuistis? sed quia modestiam potissimum adamabat, noluit dicere: eamus ad monumentum: sed alio modo id effatur. Alioquin dum ait Dominus, ubinam posuistis eum, multos commovebat ad comitandum in itinere locumque demonstrandum, praesertim quia rogator illustris erat. Merito autem, quia simul Deus erat et homo, miscet dignitati divinae humanos actus: abique miraculum editurus ut Deus, loquitur tamen ut homo: et quae probe Deus noverat, ignorare interdum simulat, humanitatis exiguitatem nunquam detractans (1).

v. 35. Sic dicitur pro: commotus ad misericordiam propter multorum lacrymas, imperavit spiritui suo ut mortem etiam auctem tempus debellaret, ac Lazarum suscitaret.

(1) Fragmenti huius ex idio codice sumpti sententia quidem congruit cum praecedente, verba tamen differunt. Tanta scilicet libertate usi interdum sunt catenarum auctores!

Miratur rursus divus evangelista flentem cernens illa lacrymabilem naturam. Atqui humana haec passio erat. Miserabatur enim non sine causa, corruptum videns hominem ad imaginem Dei creatum, et calamitatibus nostris contristabatur. Nisi enim pro nobis lacrymatus esset, meam non cohiberet lacrymam. Nam sicut is qui erat Verbum dicens: ego sum panis de caelo descendens, vitamque mundo afferens, permisit tamen aliquando ut contra propriam carnem fames praevaleat; ita nunc etiam quum esset tristitiae immunis ut Deus, concessit carni ut misericorditer ad lacrymas cum maerore flecteretur, exempli nostri causa. Nam sicuti multum flere, absurdum merito dicitur; ita nunquam ad fletum commoveri, durum et immite est.

Lapidem enim ipse per se non movit, primo quidem ut doceret supervacuum esse in rebus non necessariis miraculum; secundo autem, se quidem in consummatione saeculi mortuos suscitaturum, adfore tamen ad rei agenda ministerium angelos, quos etiam messorum alibi * parablice appellat Dominus. * Matth. XIII. 31.

Magna facinora aegre creduntur. Nil ergo mirum, si fidem Martha nuper professam, iterum infirma fide mutat. Verisimile praeterea est, aliam quoque cura illam laborantem hoc in praesenti dixisse. Videtur enim ob multam suam reverentiam, noluisse ut Christus foetente mortui odore adfaretur. Aliud quoque nos angit circa mortuorum curam: ante enim quam foetor creetur, condere tumulo mortuorum reliquias festinamus, dedecus extincti reputantes, si ab iis qui adhuc vivunt fastidiatur. Nam pudet quodammodo naturam, passionem praeter naturam perpeti. Haud enim mortem Deus creavit, neque viventium exitio delectatur.

Cum enim in peccatum incidimus, ignominiam inde manantem, ceu quoddam velum animae nostrae faciei obducimus, et mortis vinculis alligamur. Cum autem nos resurrectionis tempore e terrae monumentis educet Christus, tunc antiquis expediens malis, detrahensque quodammodo ignominiae velum, posthinc liberos abire iubebit, neque peccati ulterius tyrannide pressos, neque corruptioni subditos aut consuetis malis. Ut perficiatur in nobis dictum olim ab uno e prophetis *: egrediemini, et tanquam vituli salietis vinculis resoluti. * Malach. IV. 2.

Ita nonnulli, quandoquidem nihil non potest divinum verbum, desperati prorsus, et animae mortuae foetorem expirantes, et mortuorum habitacula incolentes, supervenientem ipsis divinum sermonem audiunt, ac ipsorum animas penetrante virtute eius qui dicit, veni foras, progrediuntur institis adhuc mortuorum vinculorum alligati. Exiit enim, inquit scriptura, qui mortuus fuerat, adhuc devinctus. Deinde praesente Iesu et discipulis, illisque mandante, resolvunt mortuariis vinculis eum qui filio Dei morem gesserat, et sepulcro prodierat. Is autem resolutus abit liber, et mox cum Christo discumbit. Huius animarum ordinis mago mihi videtur Lazarus, qui erat Bethania oriundus, id est obedientiae domo. Ille postea aegrotavit, qui sanus quum esset, a Iesu diligebatur. Haud ergo desperandus ne ille quidem, qui in extrema improbitate versatur. Praeclarum quidem est non infirmari; si quis tamen aegrotave-

rit, oret ne infirmitas eius sit ad mortem, sed pro gloria Dei. Quod spectare licet in isto qui Iesum vocantem sequitur, quomodo nempe ob Iesu vocem exiit, adhuc tamen peccatorum suorum vinculis alligatus et constrictus: ob paenitentiam quidem et obedientiam Iesu voci, vivens; sed quia non solum peccatorum laqueis solutus, nondum liberis pedibus incedere valens; sed neque solute operari praeclarum aliquid valens, propter manus pedesque mortuariis ligaturis impeditus; atque ob id faciem quoque ignorantia velatam gerens. Verumtamen Iesu mandato solutus ac liber effectus, tale ingreditur iter, coeque pervenit, ut unus de discumbentibus cum Iesu fieri possit. Iam quibusnam Lazarum solvere imperaverit, non est scriptum, num videlicet discipulis, an sequentibus se Iudaeis, an etiam fortasse angelis, qui ministrabant ipsi in procuranda hominum salute. Denique observanda est mortuorum differentia; namque alii nondum domo elati fuerant, ut Iairi filia: alii ad sepulcrum iam portabantur, ut filius viduae: alii denique iam in monumento iacebant, et quidem tabescentes. Sed infeliciores ceteris sunt, qui dicitur in sepulcris demorantur (1).

Non prophético spiritu Caiphas locutus est, neque enim prophetae spiritus insidias Christo struit; sed casu quodam in rem veram et mox futuram incurrit: eique concessum fuit in hanc cogitationem venire, quatenus pontifex erat,

ut ore eius res hominibus haecenus occulta et ignorata pateberet.

Ad scenopegiae festum, viciniam omnem lex iubebat feriatum venire in sanctam civitatem, poenamque detrectantibus decernebat. Secus vero, paschatis tempore in suis unumquemque urbibus aedibusque inculpate manere sinebat. Utique aiebant esse exploratum, nolle cum festi ritus secundum legem exsequi, qui ad festum convenire recusaret.

Necessario ordine postremum hoc est, quod in Lazaro operatus est miraculum Dominus, ut ob id recens facinus, clarior cum plebs honoraret, atque hunc honorem aegre Pharisaei ferentes conspirarent in ipsum, atque ita passio perficeretur; quod reapse accidit. Pharisaei ergo dicebant invicem: videtis ne, quomodo nihil proficilis? Vident se fidei in Christum frustra contradicere; frustra anathema dicunt credentibus, partim suadentes, partim etiam minitantes. Cassa omnia affirmant, nisi ad Christi necem deveniant. Ecce enim, aiunt, plebs universa illum sectatur.

Cave ne me prohibeas ad mortem tendere; immo potius adsentire, propter universalem utilitatem. Etenim gloria Christi crux est. Glorificatur aequae pater, cum talem habere filium cognoscitur, qualis ipsemet esse creditur. Est autem bonus, et hominum amator, lux, vita, et cuiusvis corruptelae immunis.

SANCTI EIUSDEM CYRILLI

EXPLANATIONIS IN EZECHIELEM FRAGMENTA.

Et sex alae uni.

Stant semper intellectuales supernaeque virtutes, haud equidem ad turpia labantes, sed quia potius rectam et inculpabilem convenientis sibi vitae viam decurrunt (2).

Et erunt super montes ut columbae.

Beati nimirum discipuli; hi enim universum mundum circumierunt, Christi praedicantes mysterium, idque instar cantici et lyrae habentes.

Et si fuerint in medio eius tres viri, Noë, Danihel, et Iob.

Quia arbitror non esse sine examine praetereundas prophetae voces, age dicamus cur nam mortuis iamdiu Noacho ac Iobo, et ipso fortasse Danihele, nihilominus salvandos eos fore dicit ob suam iustitiam, quamquam reliqua omnis terra, adversus quam mortis decretum intelligeretur, corrupta esset? Videtur Noacho comparare eos qui ob suam fidem bene de Deo meriti erant: Daniheli autem sapientes et contemplantes: denique Iobo eos, qui ob patientiam in omni re bona apud eum gratiosi fuerunt.

Et sumam ego de electa parte cedri, ex vertice.

Cedris comparat sublimibus et pulcherrimis Israelitas, quorum pars electa, et quodammodo cor, beatus David fuit, ex quo sumens Deus pater, Emmanuelem plantavit, qui in proceram cedrum evasit, omnesque sub umbram suam excepit: moxque agnovit universa terra omnipotentis Dei virtutem et potestatem. Humiliavit enim lignum viride, oriri vero et germinare lignum aridum iussit (id est ethnicorum ecclesiam) quod antea diaboli violentia defloratum fuerat.

Et ego dedi illis praecepta non bona.

Quod quidem adinet ad spiritalem divinarum rerum doctrinam, lex sancta est, mandatum item sanctum et bonum. Quod tamen pertinet ad actionum levitatem, et umbratili tantummodo cultum, haud bona erant praecepta, neque aeternam vitam datura. Nemo enim, uti scriptum est *, iustificatur in lege.

Ecce lac manducastis.

Quum enim (levitae) exigerent legales decimas, primitias, oblata pro gratiarum actione, aliisque populorum donis luxuriose fruerentur, nullam tamen salutis illorum curam gerebant.

Non satis vobis fuit, quod bona pascu depasti estis?

Legis periti quum essent levitae, et optimum veluti pascuum sortiti, puramque et limpida aquam habentes Moysis doctrinam, unde facile veritatem possent haurire, conculebant quodammodo id pascuum, sordidabant etiam aquam, crassam quandam et coenosam immunditiaque plenam apponentes doctrinam his, qui ovium instar sequebantur eos tanquam arietes.

Et suscitabo illis pastorem unum — seruum meum Davidem.

Quod haec de Christo dicat propheta, haud arduum est cognoscere: nam iamdiu mortuo et in tumulis iacente beato Davide, vaticinabatur beatus Ezechiel. Promittebat autem Deus pater rem futuram per tempora, non rem iam peractam; de futuris enim fiunt promissa, non de praeteritis.

(1) Contemporaneus Cyrillo Augustinus pie docteqque argumentum hoc de tribus mortuis a Domino suscitatis tractat sermone XCVIII. ed. maur.

(2) In graeco textu *οὐκ ἔσονται*, uti revera habet codex iterum a me inspectus. Verumtamen mendum hoc sine ulla dubitatione iam corrigo *βίβρασις*.

NICETAE PRAEFATIO AD CATENAM IN PSALMOS.

De subsequente Nicetae praefatione (quam diutius occultam in vat. codice relinquere nolui) dixi in graeca voluminis parte p. 139. Quamquam vero Nicetas in catena plurimos habet ineditos Patrum locos, in hoc tamen prologo nota scripta expilat, etsi plerumque haud presse vel ad litteram, sed libero excerptorum genere: et propriis interpositis: quare et nova interpretatio latina ubique a nobis facienda fuit. Conferantur igitur Philo de Moyse lib. II, Iustinus apolog. I. 31, Chrysostomus in psalmos ed. Montf. T. V. p. 540. et alibi, Athanasius initio commentarii in psalmos et in synopsi, Basilius homil. in primum psalmum, Epiphanius de pond. et mens. cap. V. Plurimam ceteroqui partem suppeditat Nyssen gemino suo de inscriptionibus psalmorum tractatu; quod heu opus valde imperfectum est in codicibus atque editionibus, quippe in psalmo LVIII. non tam subsistens quam abruptum.

Congestio enarrationum ex diversis sanctis patribus atque magistris in librum psalmorum, collecta a sacratissimo metropolitae Hieracleae domino Niceta Serrarum antea episcopo.

Quum propositum nobis sit sacros psalmos enarrare, nonnulla in antecessum oportet exponere huic scopo congrua, atque ita ad psalmorum explicationem venire. Est igitur operae pretium exquirere primo, quoniam tempore et quoties ex hebraica ad graecam linguam vetus divina scriptura translata fuerit, et quamnam ex his interpretationem nos admiserimus. Secundo, quam ob causam prophetici libri sint obscuro. Tertio, quid sit psalterium, canticum, et hymnus, et laus, et oratio. Quarto, utrum psalmi omnes sint Davidis, et cur non sine rhythmo et cantilena prophetia haec recitetur. Quinto denique ac postremo, quot in partes psalmorum volumen sectum sit. His enumeratis capitibus, age iam primum vestigemus, ita exordientes.

Philonis et Iustini.

Soli olim Iudaei veteris testamenti libros habebant propria lingua conscriptos; nos vero nullam inde utilitatem capiebamus. Quum autem post Alexandrum macedonem Ptolemaeus philadelphus in Aegypto regnaret, iudaicae philosophiae studio incensus, in graecum sermonem, id quod erat scriptum chaldaico, convertere deliberavit; misitque sine mora ad Azariam nunc Iudaeae pontificem legatos, suum significans consilium, atque adhortans, ut idoneos maxime viros, qui legem interpretarentur, deligeret. Pontifex autem eo nuncio, uti par erat, delectatus, existimansque haud sine divino instinctu curam huius rei suscepisse regem, considerans quoniam apud se essent Hebraeorum peritissimi, qui praeter patrium graeca etiam pollerent eruditione, delectos ex singulis duodecim tribubus viros sex, libenter misit: qui diversis distributi cellulis bini, ut ait iudaeus Philo, aut singillatim, ut divus Iustinus narrat, divisi, in Pharo Alexandriae insula, totam

divinam scripturam, ipsosque psalmos interpretati sunt, cunctique in ea lucubratione invicem consenserunt, nihil omnino inter se discrepantes sive sententiis sive vocabulis, sed eadem nomina ac verba, tamquam aliquo monitore invisibili singulis suggerente, narratis rebus accommodaverunt; ita ut miraretur Ptolemaeus. Facta est autem haec septuaginta duorum editio trecentesimo et uno ante Servatoris adventum anno.

Postea vero, temporibus Hadriani Romanorum imperatoris, Aquilas sinopensis, ex ethnico factus christianus, deinde ad iudaismum declinans, gratam Iudaeis edidit interpretationem. Post hunc sub Severo Symmachus patria samaritanus, cum haeretico Marcione versatus, et similitatem cum Samaritanis gerens, proptereaque Iudaeorum partes secutus, obtulit illis corruptae sententiae editionem. Post quos sub Commodo imperatore, Theodotio ephesius sacros libros prave perversaque fide vulgavit. Quinta etiam et sexta editiones repertae sunt, illa quidem sub Caracalla Romanorum principe, haec autem sub Alexandro Mammaeae filio, utraque incerto auctore et anonyma, neutra tuta. Sub Diocletiano autem et Maximiano tyrannis, sacer martyr Lucianus, vir iudaicis haud minus litteris quam graecis egregie instructus, Hebraeorum libros in nostram transtulit linguam, optime ac tutissime. Nos vero etiamsi huic quoque editioni honorem tribuimus, illam tamen septuaginta duorum praecipue sequimur, quia hi seorsum singuli interpretationem facientes, unum in unaquaque re sensum, eademque verba ediderunt.

Hi psalmos quoque interpretati, primum atque secundum absque titulis posuerunt, Esdras prorsus in hoc secuti. Etenim Esdras iudaeus diligens litterator ducentis quinquaginta ante septuagintaviralem

editionem annis, cum multos alios ex prophetiis libris, partim Iudaeorum incuria, partim frequentibus captivitatibus disperseuntis recollectit, tum etiam tria milia psalmodiarum, quibus etiam titulos, qui adhuc sunt, imposuit. Verumtamen Ezechias religiosus rex centum tantummodo ac quinquaginta ex his selegit (1), ceteris abrogatis: quod idem Salomonis quoque libris fecerat, tribus tantum conservatis, proverbii, ecclesiaste, et cantico; ceteris omnibus reprobatis, quos redundans sapientia Salomon de caelo, elementis, plantisque, et harum singularum virtutibus conscripserat. Hoc autem pia mente fecit Ezechias. volens omnes homines ad solum Deum confugere, ab eoque cuiusvis incommodi ac morbi medicinam exquirere; non autem lignorum ac lapidum cultui semet addicere, atque ita Dei honorem negligere. Sed de his hactenus.

Chrysostomi.

Duas scripturarum obscuritatis causas (2) dicere possumus. Prior est, quia de hebraica dialecto ad graecam facta fuit translatio. Iamvero cum aliquid ex una in aliam linguam convertitur, multa est difficultas, ut plurimum linguarum periti probe sciunt. Altera causa est, quod multa Iudaeis mala prophetiae praedicata, quodque ipsi expellendi sint, nos vero introducendi. Ne igitur haec manifeste audientes, iam ab initio prophetis manus iniicerent, librosque abolerent, ideo inter salebras interpretationis vaticinia sunt recondita.

Athanasii.

Tertio quaerendum est, quid sit psalterium, et reliqua. Est itaque psalterium instrumentum musicum decachordum, de summis compagis suae partibus resonantiam emittens, conformesque articulate vocis melodiae sonos reddens: diciturque ab Hebraeis quidem nabla, a Graecis cithara. Conficiebatur enim ex ligno recto minimeque inclinato, in quo chordae decem tendebantur, singulaeque separatim in summitate ipsius psalterii constringebantur: nam decem clavulae seu paxilli in psalterii brachio vertuntur, atque ita chordas tendunt remittuntque, prout harmoniae rhythmus psallentisque libitum postulaverint.

Basilii.

Idem hoc magnus quoque Basilius dicit, nempe psalterium in superiore sui parte habere sonorum causam. Non enim ut in aliis sit instrumentis, musicus semel aptatis chordis, secure eas percudit; sed post praeparatam harmoniam, dextera quidem manus plectrum tenet, laeva autem superne chordas per intervalla tangens, ac saepe digitos transferens, gravem aut acutum sonum efficit. Iam cum multa sint musicorum instrumentorum genera, librum qui-

dem psalmodiarum ideo, ut mihi videtur, ad psalterium cecinit propheta, ut adsonantem sibi superne a sancto Spiritu gratiam demonstraret; quia hoc unum inter musica instrumenta, sonorum causam in superiore sui parte habet, uti dictum est. Nam citharae (3) id est lyrae inferius aes resonat plectro percussum. Porro psalterium ideo superius harmonicorum rhythmorum originem habet, ut nos quoque superiora quaerere studeamus, neque harmoniae voluptate ad carnales affectus deprimamur. Illud praeterea arcane nobis sapienterque a prophetico sermone per huius instrumenti compagem demonstrari arbitrator, nempe animas bene compositas ac temperatas, faciliorem habere ad supera ascensum. Denique psalterium quum sit decachordum, aenigmaticum corpus denotat, in quo quinque sensus totidem animae operationibus respondent. Nam quum singulos sensus singulis animae potentis consonos fecerimus, nosque ad sacram melodiam aptaverimus, tunc ipsimet psalterium coram Deo evadimus, nobis quidem recte temperatum, ab egregio autem artifice, Spiritu inquam, pulsandum. Atque haec de psalterio dicta sint.

Gregorii nysseni.

Psalmus est oratio musica hymnusque Deo oblatum, qui ab instrumento psalterio nomen accepit: quomobrem aliae scripturae, quae ad instrumentum minime canuntur, carent psalmi appellatione. Sed ne diapsalma quidem absque idonea consideratione praetermittendum est. Nonnullis quidem diapsalma mutatio quaedam cogitationis vel rei aut personae creditum est: aliis harmoniae mutatio, modo gravius modo acutius resonantis. Alii demum aiunt, Davidem solitum fuisse unumquemque a se compositum psalmum choro alicui canendum tradere. Quod si forte ei videretur circa medium psalmum, choro alteri partem reliquam psalmi concedere (4), tunc ea rhythmici successio diapsalma appellabatur. Nos tamen, patrum opinionibus nequaquam abiectis, excogitare aliquid proprium de huius vocabuli significatione non cunctabimur. Haec igitur de diapsalmate nobis oboritur opinio, quod si forte procedente psalmi cursu, prophetanti Davidi divina alia sancti Spiritus illustratio interim fiebat, gratiaeque in eius phantasia additio, ob eorum qui prophetiam audiebant utilitatem, tunc voce inhibita, tempus menti concedebat ad recipiendos qui sibi a divina illustratione creabantur sensus. Atque ut saepe aliqui inter se colloquentes, si forte improvisus strepitus auribus acciderit, intermisso dialogo mentem ei sono intendunt, silentio auditionem illam aucupantes; donec eius vocis cessante strepitu, iterum colloquuntur; sic magnus David spiritu dictante prophetans,

(1) Ita nostram lat. interpretationem ad veritatis normam direximus. Nam graecus textus Nicetae, incredibili errore, videtur Ezechiam iuniorum dicere Esdra, seu tempus pervertere gestorum Ezechie et Esdrae. Idem peccavit in Esdrae actate, scribens 150 pro 250.

(2) Conferatur de eodem argumento quaestio Photii amplochiana 152, quam nos edidimus Script. vet. T. I.

(3) Ergo dissentit Basilius ab Athanasio, qui psalterium idem esse ait quod cithara.

(4) Supple in graeco, quae $\delta\muοι\sigma\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\omicron\upsilon$ vitio, typhothetis consueto, exciderunt; $\kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\lambda\lambda\omega\ \chi\omicron\rho\omicron\omega\ \pi\alpha\rho\alpha\delta\omicron\upsilon\lambda\alpha\iota\ \tau\omicron\ \lambda\omicron\iota\ \pi\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\ \psi\alpha\lambda\mu\omicron\upsilon$. Item in loco Nysseni v. 2. lege $\kappa\lambda\eta\theta\epsilon\iota\varsigma$ pro $\beta\lambda\eta\theta\epsilon\iota\varsigma$. Et in loco Epiphaniae v. 10. a fine lege $\kappa\tau\eta\nu\acute{\omega}\delta\eta\varsigma$.

quae intellexerat, cantu efferebat. Quod si inter dicendum, novum aliquid disceret, tunc animi auditum spiritaliter sibi adsonanti praebens, suspensio cantu, ea quibus nuperius replebatur, pariter effundebat.

Est itaque diapsalma, subita quaedam inter psalmodiam cessatio, ob recipiendam divinitus inmissam cogitationem. Vel diapsalma est doctrina Spiritus animam secreto alloquentis, melodiae interim tenore ob novos sensus recipiendos interrupto. Ne autem multi existimarent, silentio illo indicium fieri, quasi sanctus Spiritus prophetantem destituerit, ideo nonnulli interpretes, loco diapsalmatis, vocabulum « semper » his in spatiis scribunt: ut hinc noscamus, gratiam quidem Spiritus sancti numquam non extitisse; sermonem tamen divinos sensus animae inmissos interpretantem, non semper adfuisse. Porro David sensus illos modo efferebat, modo excipiebat: ita ut dum impressas menti suae cogitationes proferret, continuo cursu psalmodia procederet; secus vero si qua diviniore auribus eius fieret auditio, huic plane intentus cantum suspenderet. Semper itaque cum sanctus Spiritus, etiam silentii tempore, ei loquebatur, oratio quasi intervallum habebat: hoc vero intervallum dictum est ab interpretibus diapsalma. Quod autem diviniore inspirationis intensio sit diapsalma, vel hinc licebit cognoscere: nam initio tertii psalmi calamitates suas deplorat, anxiusque dicit: Domine, cur multiplicati sunt, qui vexant me? Circa medium autem psalmum, ubi diapsalma iacet, fiducia repletus confidit et audet, quasi propriam salutem aspiciat; clamatque: ego dormivi; et soporatus sum: resurrexi, quoniam Dominus suscipiet me. De his haec tenus.

Eiusdem.

Alleluia laudatio Dei interpretatur. Est enim alleluia laudatio (*immo* laudate) in vero Deus. Quapropter pro « laudate Dominum, quoniam bona res est psalmus » Symmachus scripsit « alleluia, quoniam bona res est psalmus. »

Basilii.

Psalmus a cantico differt, quia psalmus est musica oratio numerose secundum harmonicas regulas ad instrumentum pulsata. Canticum autem vox est canora ex harmoniae norma prolata, etiam sine instrumenti concentu. Quia vero psalterium ad Dei hymnos adhibitum, tropice est corporis nostri compago; ita et psalmus corporis aetus significat, qui ad Dei gloriam fiunt, cum nos recta ratione temperati, nihil in nostris motibus dissonum perpetravimus. Canticum denique intelligitur, quicquid in simplici contemplatione theologiaeque versatur. Atque haec magnus Basiliius.

Gregorii nysseni.

Frater autem Basili Gregorius psalmum existimat esse vitam nostram, quae nequaquam terrenis vocibus seu cogitationibus resonet, sed purum exaudituque facilem, ex supernis caelestibusque causis confectum sonum reddat. Canticum vero intelligimus in rebus externis honestatem. Atque ut ex musicis instrumentis sonus tantum melodius ad au-

res fertur, ipsa vero melica verba voce articulata non proferuntur; in cantico autem utrumque sit, nempe et melicus rhythmus, et verborum vis una cum cantu procedit, quam non agnoscere necesse est, si musicis tantum instrumentis melodia fiat; sic ad virtutem tendentibus accidit. Nam qui theoreticae tantum contemplativaeque vitae vacant, quam rem psalmo denotatam tropice diximus, si ignoratam plerisque virtutem sectantur, bonum suum intra propriae conscientiae fines claudentes. Qui autem quotidianos simul mores componunt, hi externa quoque honestate, ceu quadam oratione canticoque modulato, vitae suae bene compositam rationem prae se ferunt. Psalmus igitur mentis bonitatem denotat; canticum autem mores et externam honestatem.

Quoniam vero didicimus quid sit psalmus, nempe cum instrumento musico melodia; quid item canticum, nempe melos ore prolatum; superest dicendum quid sit hymnus, nempe pro collatis bonis reddita Deo gratiarum actio. Iam laudatio, est divinorum miraculorum celebratio. Oratio, supplicatio ad Deum pro re aliqua utili. Sed de his alibi dicitur.

Chrysostomi.

Quartum iam caput scrutantes, num psalmi omnes sint Davidis, dicimus ter mille fuisse psalmodiarum cantores, ex levitica sacerdotali stirpe, qui in tres distributi choro Davidis psalmum canebant. Praeerat primo choro Idithum magister; secundo Aetham; tertio Asaphat. His fessis succedebant Core filii; unde contigit, ut multos David psalmos horum nomine canendos curaverit. Atque hinc perperam nonnulli existimaverunt, ipsorum esse hos psalmos, quia et eorundem nomina interdum in psalmodiarum titulis reperiuntur. Sunt vero omnes psalmi, ut meliori veraque sententiae videtur, Davidis.

Basilii.

Non sine cantu autem haec prophetia recitatur, ut unusquisque et animum suum recreet canendo, et lectionis laborem minus sentiat. Quia enim videbat Deus multos homines ad ignaviam valde pronos, atque ad spiritualis argumenti lectionem torpentes, eiusque rei molestiam aegre ferentes; ut laborem paulo gratiorem efficeret, et fatigationis sensum subtraheret, beati Davidis linguam commovit ad melodiam vaticinio admiscendam, ut nos rhythmica modulatione delectati, alacriter admodum sacros hymnos ei offeramus. Sic enim natura nostra cantu harmoniaque adicitur, ut et infantuli vagientes ita consopiantur, et textrices feminae, et viatores ac nauetae, suorum operum laborem cantu solentur; quia facilius animus, si melos audiat et canticum, molesta quaevis et laboriosa tolerare potest. Quia igitur ita se habet animus noster erga hoc delectationis genus, ne forte daemones obrutis canticis metrificiis omnia pessumdent, psalmos hominibus Deus fabricavit, ut ea res voluptati simul et utilitati sit: nam et sanctus Spiritus animae ita psallenti celeriter insilit.

Basilii.

Quia noverat sanctus Spiritus, uti iam diximus,

aegre genus humanum ad virtutem flecti, et quia sumus ad voluptatem proclives, rectam nos vitam negligere, melodiae iucunditatem dogmatibus inmiscuit, ut auditionis suavitate sermonum utilitatem latenter reciperemus. Ac quemadmodum sapientes medici cum austeriora atque amara remediorum pharmaca dant aegrotis ac nauseantibus, ea tolerabilia facere solent, mellis iucunditate condientes; sic etiam vitam cum virtute actam, per se certe asperam, melodiae usus suavem reddit. Propterea harmonica haec psalmoreum cantica sunt excogitata, ut tenera aetate pueri, vel quilibet iuvenilibus moribus praediti, specie quidem videantur cantui indulgere, reapse autem animi ipsorum erudiantur. O sapiens magistri inventum, qui ut nos caneremus simul, et utilia disceremus, provide effecit! Unde etiam validius animis imprimuntur doctrinae: nam scientia violenter tradita, perdurare non solet: secus vero quicquid delectabiliter et iucunde nobis inseritur, id stabilius in animis nostris residet. Manifesta ergo causa, ob quam non sine voluptate psallendo operam damus, haec est, nempe quia verba cum melodo cantu proferimus.

Gregorii nysseni.

Videtur autem per philosophiam, quae in melodia sita est, maius quid, quam vulgo existimatur, significari. Quid porro aio? Audivi a quodam, qui de nostra natura disserebat, sapiente parvum veluti mundum esse hominem, cuncta in se magni mundi elementa continentem. Revera universi huius dispositio, musica quaedam harmonia est, multipliciter varieque, non sine tamen ordine quodam rhythmoque, inter se concinnata. Hac divina hymnodia videtur mihi magnus David audita, dixisse quodam in psalmo, laudari Deum et ab aliis cunctis caeli virtutibus, et a sidereis luminaribus, a sole ac luna, a caelis caelorum, et ab aquis quae supra caelos sunt. Si ergo universalis haec dispositio, musica harmonia est, itemque homo mundus parvus est, musica illa quae in universo conspicitur, eadem in humana quoque natura apparebit.

Id ostendit organica quoque corporis nostri compages, quam natura ad musicam operationem affabre struxit. Vides arteriae tibiam, palati testudinem, et linguae, maxillarum, atque oris, chordarum instar ac plectri in cithara, resonantiam. Quoniam igitur quod secundum naturam est, id naturae est amicum, demonstratumque fuit congruam esse nobis

naturaliter musicam; ideo magnus David virtutum magisterium implicuit melodiae, ceu mellea dulcedine sublimia dogmata aspergens. Mihi quae per aenigmata suadere videtur, non oportere iniucundos neque absurdos neque absonos hominum cum virtute viventium esse mores, sed bene potius compositos ac modulatos, neque ultra debitam rationem exaggeratos. Infringitur enim, nimia chordae intensione, recta temperatio. Neque rursus immodicae voluptati effundendae habenae sunt. Muta enim vocisque expers sit anima voluptatum passionibus relaxata. Ex dictis itaque patet, quò melodiae aenigma spectet, nempe ut passionum cohibitionem suadeat, quae nobis per diversas vitae vices eveniunt. Quamobrem divinae huius musicae praeclaros effectus Davidi ipsi attribuit historia, qui Saulem insanientem ac mente deiectum quum deprehendisset, talem illius morbo medicinam canendo fecit, ut ad naturalem mentis facultatem redierit.

Epiphanii.

Psalmoreum autem librum, id enim quaerendum supererat, in libellos quinque Hebraei dispescunt, ut hinc novus pentateuchus exortus sit. Namque a I. ad XL. psalmum, reputant libellum primum. A XLI. ad LXXI, alterum. A LXXII. ad LXXXVIII, tertium. Ab LXXXIV. ad CXXV. quartum. Hinc usque ad finem conficitur quintus. Namque omnem psalmum, cuius in calce est « benedictus Dominus, fiat, fiat » finem facere libello censuerunt; quinta tantum sectione, pro « benedictus Dominus » habente « omnis spiritus laudet Dominum. » Quale vero est huius ordinis artificium? Prima quidem sectio, a malitia hominem retrahit. Secunda, hunc iam melioris rei cupidum, quasi cervam sitientem, deducit. Tertia spectatorem eum facit rerum naturae: quam bonus enim, ait, Deus Israelis! Ego vero behuino ingenio eram cum caducarum rerum modulo bonum metiebar: nunc vero tecum sum, postquam ad potiora transivi. Quarta hominem diutius profanum esse non sinit, sed Deo copulat. Nam LXXXIX. psalmo inseritur titulus: oratio Moysi homini Dei. Quinta in supremi gradus culmine statuit, ubi humanae salutis complementum est. Omnis enim, inquit, anima laudet Dominum.

Haec gustus causa dicta sint. Iam tempus est ut opiparam ipsam mensam, quam divus David praeclaris convivis suis apparavit, exhibeamus.

Deinde in praeclaro Nicetae codice sequitur amplissima Patrum graecorum catena in psalmos usque ad LXXVI, id est psalterii dimidium: namque altera pars secundo catenae volumine, quod perit, continebatur. Hanc nos codicis vaticani catenam interim praetermittimus, etsi ab illa edita per Corderium valde differt. Unum sumimus ex hac catena vat. Cyrillum, cuius item nonnisi inedita segmenta nostro in libro collocamus, omissis corderianis. Feruntamen Cyrillum non ex Nicetae tantum codice excerpimus sed etiam ex aliis undecim bibliothecae vaticanae graecis codicibus. Denique Cyrilli prohoemium suae in psalmos explanationis, in vaticanis catenis desideratum, nos Verona nuper transeuntes in membrana vetere feliciter nacti sumus.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

EXPLANATIO IN PSALMOS.

PROHOEMIUM.

Sacrae litterae, et divinarum doctrinarum volumina, nobilem disserentibus suppetant utilitatem. Melior est enim sapientia lapidibus pretiosis: immo quicquid honorabile est, comparari ei nequit *. Existimo autem perquam alacriter esse laborandum; atque in his tantopere fructuosus, socordiam pigritiamque vincendam ab eo certe qui eximiarum rerum studio teneatur. Neque enim iis, quibus pigritia obrepere solet, egregia facinora patrare continget, sed iis potius qui sudorem pati decreverint. Hinc ego quoque nunc sum exacutus, ut pro viribus breviter psalmorem etiam librum interpreter. Hi enim maxime canuntur in ipsa Domini ecclesia ad populi auditum. Et Asaphus quidem propheta haberi potest tamquam princeps et magister constitutus a Davide in populo ad canendum Domino, eique confitendum. Haec tantum in praesenti dicta a nobis sint. De reliquis autem quae occurrent, puta de diapsalmate, vel obelo, vel lemnisco, vel alia re quavis, in unoquoque psalmo, Domini favore ductus, eiusque comitante gratia, mentionem postea faciam. Et de praedictis quoque in subsequentiis latius loquar, Dei gratia favente.

* Prov. III. 14.

PSALMUS I.

Et omnia quaecumque faciet prosperabuntur.

V. 3.
Gr. p. 143.

Ante Servatoris quidem nostri adventum haud facile erat mortalibus superare viribus suis absurdam voluptatem, et mundanis cupiditatibus superiorem se constituere. Postquam vero nobis apparuit Deus dominus, plana et facilis nihilque habens arduum aut asperum visa via est quae nos ad virtutem ducit.

Non resurgent impii in iudicio etc.

V. 5.

Sequitur (culparum minorum reos) quaedam etiam aliquando misericordia, ne pari cum impiis poena multentur. — Itaque reviviscent quidem et hi, verumtamen haud in concilio iustorum: « concilium autem iustorum intellige ordinem quemdam aut dignitatem (2). » Nam etsi aliqui forte fuerint, ex his qui peccarunt, misericordia aut indulgentia digni, non ideo tamen in sanctorum choris connumerabuntur. Alia enim horum est sors, excelsa gloria, admirabilis gratia, immortale gaudium. Fructum quippe praeclarorum operum colligunt, et suae ad omne bonum alacritatis mercedem percipiunt, Christo ipsis dicente: venite benedicti patris mei, possidete para-

(1) Saepe suum laboris amorem praedicat S. Cyrillus, nempe in prohoemiis ad glaphyra, ad Oseam, ad Isaiam, ad Iohannem, ad dialog. VII. de Trin., ad op. de ador. in sp. et ver. et contra Nest., nec non homil. XVII. et XXVI. Profecto nihil est dignius, animarum praesertim pastore, quam assiduum sacrae scientiae studium. Hinc tot egregii ab antiquis praesertim episcopis pro sancta religione orti sunt libri.

(2) Haec brevis perieope non legitur nisi in codd. B. et E, nempe: βουλὴν δὲ δικαίων φησὶν οἶον τὴν τὰξιν καὶ τὸ ἀζώμα. Hinc Romanorum senatus dicebatur a Graecis βουλὴ.

tum vobis regnum a mundi constitutione. Tu vero animadvertite, primum Davidem et iudicii et promissionis vitae futurae manifestam notitiam intulisse, quum Moyses nihil horum memoravisset (1).

PSALMUS II.

Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?

Haec quoque manifestius Iudaeorum vesaniam, et effrenatam adversus Christum audaciam, et consiliorum vanitatem, cogitationumque puerilitatem ferme incusat dicens: quare fremuerunt gentes? – (2) Alioqui frustra fuissent prophetarum libri, si quidem praedicatum ab illis generis humani Servatorem non erant recepturi.

Ego autem ab eo rex constitutus sum.

Nullius rei naturaliter indigens, quicquid accipere dicitur, ideo ut nos fiamus participes, accepit. – Electus sum, inquit, rex a Deo patre, ut annunciem praeceptum eius, et quidem ante alios Sionis incolis. Atque id arbitror adfirmabat Christus quum dixit: non sum missus, nisi ad oves quae perierunt domus Israelis. Nam quia his praedicationis debebatur gratia, primis ipsis evangelicae doctrinae largiebatur sermonem, et per fidem in ipsum iustificationem.

Filius meus es tu; ego hodie genui te.

Novit ergo David Christum, et quidem aeternum tenuisse deitatis thronum, propter inenarrabilem ex patre nativitatem. Sedes enim tua, inquit, Deus in saeculum. Novit ipsum humanitus quoque regnum in tempore accepisse, propter incarnationis novitatem. Et iterum aeternam illius generationem ostendit dicens: filius meus es tu. Fuit enim semper filius. Tum et illam quae secundum carnem est demonstrat, addens: ego hodie genui te. Namque hodie, temporis est (3). Donavit autem ei Deus tamquam homini nomen quod est super omne nomen, filii scilicet. – Vocabulum « hodie » praesens tempus, quo caro factus fuit, declarat; qui tamen naturam suam rerum omnium dominus erat. Testatus est enim de eo Iohannes, quod in propria venerit, propria illius appellans mundum. Tamquam ad gloriam sibi consuetam, in regnum vocatus aiebat: ego autem constitutus sum rex ab eo, id est a Deo patre. Haec autem pertulit, ut in humanitate factus filius, etsi iam erat natura propria filius (4), viam per semet sterneret naturae humanae ad consequendam adoptionis participationem, atque ad regnum caelorum vocaret homines peccati tyrannide oppressos. Sicut enim, ceu quamdam hereditatem ad universum ex patre genus transmissam, transgressionis Adami mala recepimus, maledictione et morte gravati, ita vicissim in universum hominum genus splendida Christi dona decurrunt. Accipit enim nobis, non autem omnino sibi, Unigenitus; plenus quippe is est, utpote natura Deus (5), nec rei cuiusvis indiget; ditat vero ipse magis supernis bonis omnem creaturam.

(1) Similiter divus Hieronymus epist. 139. 5. *Mihi in evangelio promittuntur regna caelorum, quae instrumentum vetus omnino non nominat. Sed tamen figurate saltem atque in aenigmate videri Moysen regnum caelorum denotavisse, non negant Photius in amphiloichiana sexta quaestione, quam nos edidimus Script. vet. T. I., et Eusebius chron. lib. I. cap. 16. editionis nostrae mediolanensis. Diligenter vero ex recentioribus Chr. Colbergius, inter Dav. Michaëlis opuscula Goettingae an. 1759, hac super re disputavit, multis laudabiliter prolati argumentis ob adserendam Moysis de futura vita sententiam.*

(2) Sequens fragmentum a praecedente non pendet, ut saepe fit in catenis.

(3) Consentit Cyrillo disertè hoc loco etiam Theodorus mopsuestenus: *πρὸ αἰώνων υἱὸς, σήμερον γὰρ γέννηται γενόμενος ἀνθρώπος: qui ante saecula filius erat, hodie nascitur factus homo.*

(4) Unicum esse filium, quamquam Deum simul et hominem, adseverat sexcentis in locis Cyrillus.

(5) Perpetuus divinitatis Iesu Christi praedicator est Cyrillus, ut ex toto hoc volumine patet

Postula a me, et dabo tibi gentes.

v. 8.

Uno Israhelis populo ad recordiam verso, ideoque abiecto, cunctae gentes traduntur Christo in quem credunt. Ipse enim est expectatio gentium, et in eum gentes sperabunt. Ac pro una Iudaeorum regione, mundi terminos acquisivit.

Et dabo tibi gentes hereditatem tuam.

v. 8.

Nimirum quatenus homo, fit heres omnium, ut mox ceu suam hereditatem salvet eos qui in mundo ab adversariis potentiis vexabantur. Qua re peracta, ait patri filius: quos mihi dedisti, tui erant, et mihi eos dedisti *. Si ergo patris erant, nec non et eius qui cum illo regnat naturalis filii, hic quidem in proprias venit opes etiam carne vestitus. Quamobrem aiebat: omnia mea, tua sunt; et tua, mea. Ergo etiamsi dicitur et factus heres, et accepisse, secundum humanitatem id dicitur. Factus est enim homo, ut praedicaret captivis remissionem, qui a Deo recesserant. Sed haud ideo Deo non mansit, quamquam hominis paupertate assumpta. Quare et Hebraeos Paulus aiebat *: per quem fecit et saecula. — Haud gloriae vel cuiusvis rei indigens filius, qui Verbi dignitate pollet, postulat a patre, et accipere dicitur, sed haec per dispensationem fiunt. Accipit enim humanitas, propter similitudinis nostrae formam. Est autem plenus tamquam Deus. Et paulo post. Postulat itaque et accipit a patre propter nos, quae ipse tamquam Deus naturaliter habet. Sed quia indigentem gloriae carnem assumpsit, eaque non alterius cuiusquam, sed ipsius est, merito sibi propria reputat, quae in ipsa et circa ipsam fiunt: et quatenus homo rebus illis egens, accipit a patre, etsi eas iam naturaliter habet tamquam filius et Deus.

Gr. p. 116.
* Joh. XVII. 6.

* Hebr. I. 2.

Et possessionem tuam terminos terrae.

v. 8.

Hinc demonstratur, vaticinium hoc ne Zorobabelis quidem tempori, ut Iudaei contendunt, posse accommodari. Quid enim ille accepit, aut quos terrae terminos possedit? Sed recte in Christum cadere, qui universum mundum in suam redegit potestatem (1).

Tamquam vasa figuli confringes eos.

v. 9.

Quamdiu reformationis spes fuit, lutum dicebantur. Nonne enim, inquit *, veluti figulus reformare vos potero, domus Israhel? Postquam autem malitiâ excocci, facti sunt ceu testae, confractionem illis insanabilem comminatur. Regit vero et gentes Christus cruce sua veluti virga, suaque haud fragili sed valida potestate regia. Nam virga regni quoque symbolum est; ut illud *: virga rectitudinis, virga regni tui. Haec autem vasa confringit, non ut pessum det, sed ut reformet. Hic enim est figuli scopus, cum vasa sua frangit, nempe cum incolumem suam non servant facturam, nisi denuo igni admoveantur.

* Hier. XVIII. 6.

* Ps. XLIV. 7.

Gr. p. 147.

Adprehendite disciplinam.

v. 12.

Adprehendite, per hyperbaton dictum, referendum est ad id quod paulo post sequitur « cito. » Adprehendite cito disciplinam, adhuc in hac vita superstites, ne irascatur Dominus, vosque a gaudio iustorum excludat. Mordicus inhaerere nos Domini doctrinae volens, recte vocabulo adprehendere usus est.

(1) Constans Patrum ecclesiae iudicium est, hunc psalmum nonnisi de Christo posse pronuciari; cuius interpretationis concurs auctor fuit primorum fidelium ecclesia et Paulus ap. act. IV. 25. XIII. 33. Quare, ut alios audaciores mittam hodiernos, certe a religiosissimo Bossueto (cui ceteroqui propheticus psalmus est) dictum nollem ad v. 6. constitutus sum rex etc. « haec quidem utrumque Davidi congruunt, sed melius Christo. » Etenim ipse Rosenmüllerus Davidem et alios quosvis prorsus excludit, nec nisi propheticum psalmi huius sensum admitti posse valde valideque contendit, Hebraeorum quoque veterum firman: de hac re opinionem fuisse dicens.

PSALMUS III.

Domine, quid multiplicati sunt?

Ait itaque: quid multiplicati sunt? vocabulum quid, pro valde dicens. Expave-
scit enim innumeros cernens qui insidias ipsi struunt. Et metuit quidem ut homo,
haud tamen cedit terroribus; sed roboratum habens a Deo cor, expectat se rebellan-
tibus fieri superiorem. Porro Davidem premebant multiplicati, illi videlicet Absalomo
adiuncti ex Hierusalem ducenti viri *, cum ei Achitophel etiam et Thecon (1) adhae-
serunt, validusque seditiosorum globus et populus multus cum eodem erat. Illi omnes
videlicet Davidi molesti erant, in quibus etiam Semei, qui abeunti eidem maledicebat.

Tu autem Domine susceptor meus es.

Postquam suas ex inimicorum seditione angustias et anxietatem dixerat David,
nunc canticum diapsalmate (2) quasi interpungens distinguit, et ei confisus a quo ar-
cane inspirabatur, salutarem hanc locutionem pronunciat: tu autem Domine susce-
ptor meus es. Illi, inquit, arma commovent, et me potituros sperant, quasi tua sim
gratia nudatus; verumtamen servatorem meum redemptoremque probe novi. Haud
arcti confido, neque meus me gladius servabit, sed pro inexpugabili muro, et ar-
matorum invicta multitudine, benivolentia tua Domine mihi est, tuaque susceptio:
neminemque metuam, tua mihi clementia gloriam tribuente, meumque caput levante,
id est illustri loco supraque hostes me collocante. Aut capitis vocabulo, principatum
suum denotat, quem brevi tempore depressum, mox relevatum receperat. Immo et-
iam Servator dicere potest quatenus homo patri: tu susceptor meus es, neque animam
meam in inferis derelinquis; sed gloria mea es (3), qui dixisti *: et glorificavi, et ite-
rum glorificabo: et caput meum, divinitatem scilicet, extulisti, id est prodigiis cla-
ram fecisti. Nam miracula quae circa crucem acciderunt, perspicuam omnino divi-
nitatis Unigeniti fecerunt demonstrationem. Extollit nostrum quoque caput Deus, id
est mentem atque animum, cum sursum spectamus, omne corporeum despicientes.

Voce mea ad Dominum clamavi.

Calamitates suas narrans propheta, atque ut fortiter casus illos pertulerit, exem-
plo suo magisterium nobis clarissimum patientiae tradit, docetque nonnisi ad Deum
in adversitatibus esse confugiendum; et quod huius perfugii fructus sit, ab eo exau-
diri. Nunc certe converso ad nos vultu psalmista, quomodo orans exauditus fuerit,
narrat dicens: voce mea ad Dominum clamavi, et audivit me de monte sancto suo.

Ego dormivi, et soporatus sum.

Hoc loco somnum mentis dicit, cuius causa in peccatum quoque deciderat. (Al-
cod. Fatetur peccatum; et somno, qui menti propriae obrepserat, culpam casus prae-
sentis tribuit. Meus enim vigil dat operam satagitque ut malum arceat, et rem quam-
libet nocuam devitet: contra vero supina mens et aegra torpet, et a carnalibus prae-
sertim passionibus superatur. Itaque mentionem simul facit peccati sui, et gratiarum
canticum Deo offert dicens: equidem socordia mea decidi quasi somnolentus in pec-
catum, cum Bersabea rem habens, et Uriam occidens. Neque ad paenitentiam exci-

(1) Ita prorsus legebat Cyrillus, non autem *Achitophel theconites*.

(2) Videsis quae de diapsalmate traduntur in praefatione Nicetae. Nimirum est hebraicum illud voca-
bulum מִשְׁפָּט, de quo triginta saltem feruntur eruditorum diversae sententiae. Itaque nos in hoc agone
oleum et operam non perdemus. Saepe recurrit in psalmis, quandoque etiam apud Abbaecum.

(3) Exciderunt a graecis typis verba: εἰπών, καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω.

tatus essem, nisi Dominus me suscepisset (1). Haec porro verba sunt aperte fatentis humanae mentis infirmitatem, laudibus vero exornantis perpetuum opis salutisque auctorem Deum, qui diaboli laqueos confringit, et irretitos inde eripit. Sed enim Absalomo quoque rebellante, ait: ego ignaviter me habui, ac paene dormivi; nunc vero surrexi, cognovique Dominum iniuste mihi oppresso opem esse laturum. Executiam autem pusillanimitatis somnum, quem mihi calamitatis nox adtulit, atque ad alacritatem consurgam, visa veluti candida die, rerum mearum hilariore restitutione. Etenim subsidii divini expectatio, me dormire vel animum despondere haud sinit.

Gr. p. 149.

Non timebo milia populi.

V. 7.

Postquam, inquit, Dominus suscepit me, exsurrexi, atque adeo viriles sumpsi animos, ut nullo iam timore quaterer, etiamsi populi myriades Absalomo conspirantis me circumdarent. Egregia igitur est sanctorum fiducia: prorsus enim non formidant concitatum contra se innumeram inimicorum multitudinem, dummodo Deus defensor sit. Sufficit enim ipse vel solus ad myriadas multas praesentia sua dispergendas. Certe nec Dominus, passionis suae tempore, circumstantes se Iudaeos et ethnicos timuit; ideoque angelorum etiam legiones recusavit.

Exsurge, Domine; salva me Deus meus.

V. 8.

Non est innocuum afflictis silentium; sed utile ac salutare est dicere: exsurge, Domine; salva me, Deus meus. Ceteroquin id haud omnibus congruit. Nam qui divina iussa contemunt, suisque voluptatibus totas veluti habenas effundunt, quomodo aut unde fiduciam suam in Deo reponent? Secus vero, ii qui docilem divinis legibus cervicem supponunt, magnopere in Deo confidunt, meritoque dicent: exsurge, salva me fidelem servum tuum. Quare et David dominum appellat Deum suum, quia nempe voluntati illius obsequabatur. Aitque: salva me, Deus meus; magno cum affectu universalem Deum sibi proprium faciens, atque ut exurgat ad opem sibi ferendam deprecans. Digna vero est mansuetudine eius oratio: non enim dixit: perde inimicos meos; sed quid? salva me. Hoc unum, inquit, peto ut salver ego, non ut inimici mei pereant. Fortasse etiam, utpote propheta, fore cognoscens ut suam animam in inferis retentam Christus liberet a morte resurgens, rem futuram nunc praedicit; et Domini resurrectionem properare orat, et per eam ipse quoque salutem consequatur. Tandiu vero, secundum scripturae proprium morem, Deus dormire dicitur, quamdiu procrastinat. Ut illud: quare obdormis, Domine? Excitari vero, cum fit vindex et inspector. Igitur heic ait: exsurge, Domine; hoc est: omitte tantam longanimitatem, atque ad me suscipiendum evigila. Cum vero etiam Servator, nostri causa, traditus fuit, ipsi quodammodo obdormiebat pater, eam rem tolerans. Quem sic alloquebatur: salvifica me ex hac hora. Hoc idem et nos in tentationibus dicere possumus. Verumtamen hoc animadvertite, quod tum Deus ad salvandos nos exurgit, cum ipsi evigilare voluerimus. Quare et David, primo quidem socordiae somnum discussit, deinde Deum quoque ut sibi opem ferret precatus est.

* Ps. XLIII. 25

Gr. p. 150

* Ioh. XII. 27

Quoniam tu percussisti omnes mihi adversantes sine causa.

V. 9.

Observa dicti cautelam: non enim simpliciter dixit adversantes, sed sine causa id agentes, id est vane, supervacue, et sine ulla Davidis culpa. Temere autem homo est infensus, cum nulla praecessit iniuria, neque aliquid passus est eorum quae affligere atque irritare solent. Ille enim sine causa habet inimicos, qui odii et inimici-

(1) En gratiae divinae necessitatem. Mirum quippe Dei consilium fuit, ut duo nobilissimi temporales gratiae dogma defenderint Cyrillus atque Augustinus. Recole pag. lat. 17.

tiae ansam non dat, cuiusmodi sunt ii qui ob pie vivendum persecutionem patiuntur. Quibus ait Servator: beati estis, cum contumeliis vos adficient, et persequentur, dicentque omne mali verbi genus adversus vos mentientes, propter me, et reliqua. David quoque multos habuit temere sibi irascentes, Saulem, Abessalomum, ut eorum adseclas. Quum enim ipse multam eis exhibuisset clementiam, stulte erant inimici.

Dentes peccatorum contrivisti.

Locutionem « dentes contrivisti » tamquam de saevis beluis dixit. Sanguinarij enim plerumque ii sunt qui peccatis delectantur, et contra sanctorum bonam famam dentibus strident. Mos autem inspiratae scripturae est feris comparare homines, qui aliquibus crudeliter abuti meditantur. Itaque, dentes contrivisti, pro, omni eos vi spoliasti, dictum est: sumpta metaphora a feris, quae ablatis dentibus, contemptibiles admodum sunt et imbecillae, Dicet autem etiam Servator patri suo: tu preussisti Herodem infanticidam, sine causa mihi irascentem; percuties quoque Iudaeos, Romanis illos tradens; dentesque eorum conteres, propterea quod dixerint: non habemus regem. Et, sanguis eius super nos. Percutiuntur a Domino etiam daemones, quia nulla re a nobis laesi, temere nobis ob malitiam suam insidiantur: sed intellectuales ipsorum dentes, passiones inquam, quibus simpliciores comedunt, conteruntur. Tu enim, inquit psalmista, capita contribulasti draconum in aquis delitescantium: tu magnum cete resurrectione tua domuisti: tu inferos destruxisti, mortem calcasti, diabolum futilem reddidisti. Et mecum quaeso observa, quomodo detrimentum ii demum perferunt qui iniuriam faciunt; a Deo enim percutiuntur. Ab alijs autem laesi, potius iuvantur, quia salutem ab eo consequuntur.

Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.

Decet hominem sanctum alijs quoque a Deo id precari, quod sibi bene evenire vult. Hic enim nequaquam se solum fieri participem optat divinorum beneficiorum, sed communem cunctis Dei amatoribus hanc beneficentiam patere. Neque mireris hoc esse sanctorum studium; siquidem condolent pariter patientibus, collacrimant cum flentibus, et debitam peccatoribus Dei iram sibi quoque communem dicunt. Fortasse etiam theologice hic David loquitur: nempe, utinam a te, Domine pater, mittatur servator Iesus, humanae naturae salus, et sancti Spiritus benedictio super populum descendat, id est super gentes, quibus utinam omni spiritali benedictione benedicas! In Christo enim omnes gentes benedicentur, Iudaei autem expellentur. Iam Christus ipse salutis suae, quam resurgens adeptus est, patrem auctorem habere dicit; pariterque benedictionem credentibus concessam, ipsi acceptam refert. Idcirco ait: venite benedicti patris mei, et possidete. Recte insuper psalmus humanae etiam naturae accommodabitur, quam affligebant daemones ante Servatoris adventum: verum hi Christi humanati virtute percussi fuere; oppugnata autem ab ipsis natura salutem ac benedictionem adepta est.

PSALMUS IV.

In finem, in hymnis. Psalmus canticum Davidi (1).

Tertium quidem psalmum composuerat beatus David, fervente adhuc adversus Absalomum belló; quare et eiulatus refertus erat. Quartum vero hunc psalmum post eius belli victoriam dedicat victori Deo ob gratiarum actionem. Quamobrem alij

(1) Ita est in tertio casu τὸ Δαβὶδ apud Septuaginta interpretes, quod ut sine ambiguitate sit, vulgatus saepe scribit *ipsi David*. Porro videsis a nobis adnotata ad Didymi fragmentum in calce operis.

interpretes pro « in finem » victori (1), idest triumphale hoc praetitulant canticum. Inscribitur autem « in finem » quia ob tyrannidis depulsionem psalmus est compositus. Porro dicitur « in hymnis » quia haud iam lacrymatur David, sed datorem victoriae Deum collaudat. Item psalmus cantici appellatur, quia panegyrici more ac laetiore cantu triumphum celebrat.

Gr. p. 152

Deus iustitiae meae.

V. 2.

Alio loco comperiemus, eundem Davidem qui nunc opportune iustum se dicit, peccatorum semet reum fateri. Qui autem fieri potest, ut idem et iustus sit et peccatorum reus? Nempe quia iustis quoque prolabi contingit; iuxta illud *: septies cadet iustus, totiesque resurget. Aliud itaque est incessanter peccare; aliud vero si quis, dum iustitiam sectari nititur, communem interdum experiatur infirmitatem. Delicta enim, uti scriptum est *, quis intelliget? Quis item purum se habere cor gloriabitur *?

* Prov. XXIV. 16

* Ps. XVIII. 13.
* Prov. XX. 9.**In pressura dilatasti me.**

V. 2.

Quia dixerat se exauditum a Deo; tamquam si modo aliquis eum interroget, quamnam in re exauditus fuisti, o propheta? quidve tibi iucundum accidit? declarat accepti auxilii rationem, aitque: quia in pressura dilatatus sum; id est non modo ab angustiis molestoque negotio expeditus fui, verum etiam ad animi laetitiam relaxatus. Etenim exaudivit me Dominus, haud opes tribuens, vel hostium (2) oppressorem me praestans, neque enim haec postulavi, sed me de media pressura remittens. — Itaque et Paulus audiit *: sufficit tibi gratia mea; nam mea virtus infirmitate perficitur. Utique et ii qui peccati laqueis evaserint, et qui fide perfecti, pressuras pro Christo ac dolores pertulerint, caelestibus perfruentur bonis. Sed enim ad Servatorem quoque potest hic sermo pertinere, innuendo scilicet ipsum quoque passione fuisse consummatum, et patiendi factum sublimiorem. Praeterea sciendum est, eas quidem quae iustis obveniunt calamitates, dici a divina scriptura pressuras, quia causa exercitationis ipsis accidunt; quae autem improbis, flagella appellari. Ut illud *: multa flagella peccatorum. Flagellantur enim, et ob peccata sua castigantur.

* II. Cor. XII. 9.

* Ps. XXXI. 10.

Et exaudi orationem meam.V. 2.
Gr. p. 153.

Cur vero qui exauditum se dixerat, nunc iterum audiri se postulat? Tempus pro tempore ponitur: nam pro « miseratus es mei, et exaudisti » dictum est miserere et exaudi. Vel fortasse etiam perpetuo audiri se flagitat; propterea quod fieri nequit, quominus ii, qui pie vivere volunt, in pressuris omnino versentur. Ergo etiamsi cunctae eius preces exauditaer fuerant, nihilo tamen minus de futuro laborat. Unde et rursus orat, quam sit utilis oratio probe gnarus. Quamquam enim a doloribus et pavore expeditus fuerat, attamen uti homo, et futuro tempore timens, ne forte ingruentibus tentationibus satis non resistat, expediri se angustiis petit, et has ipsas dolorum causas praeterveli. Quare et ait: miserere mei; id est certamen dirime, da ut prorsus sim liber.

Filii hominum, usquequo gravi corde!

V. 3.

Sensus quidem historicus est, ut haec iis dicantur, qui exercituum multitudine putabant se iustum capturos. Namque ipsa experientia edoctus David, quam utile sit Deo confidere, ab eoquē uno salutem exquirere, communem vult esse eruditionem exemplum suum, aitque: o caeco intellectu et crassa mente praediti, quamdiu hunc morbum non depelletis? quamdiu ignorabitis, vanam esse et mendacem fiduciam in hominibus constitutam? Gigas enim non salvabitur suarum virium copia. Diserte vero

(1) Nempe Aquilas νικησιῶν, Symmachus ἐπινίκιος, Theodotion εἰς τὸ νίκος, Hieronymus victori.

(2) In graeco textu corrige ἐχθρῶν pro ἐχθρῶ.

David filios hominum appellat eos qui improbe vivunt, atque ad impietatem sunt proclives. Nam qui aliter se habent, ii natura quidem filii hominum sunt, gratia autem non ita, sed filii Dei.

Et scitote, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum.

Terrestrium rerum delectatio, haud differre videtur a spectaculorum iucunditate, quae statim ac spectata fuerint, nullius usus sunt, menti tantummodo illudunt otiosae. Secus vero iustitiae decus, eique decreta a Deo praemia, longum perennemque usum praestant et illustrem dignitatem. Excipit enim Deus sanctorum voces, et votis annuit: cui rei, quis parem inveniet?

Irascimini, et nolite peccare.

Nemo irae passione immunis est, quae matrem habet dolorem, aut simultatem, aut aviditatem, aut ab aliquibus iniectum convicium. Possumus tamen iram amputare, haud secus quam corporis appetitus (1). Namque hos in nobis omnino non commoveri, fortasse ineluctabile est, neque arbitrii nostri. Possumus tamen commotiones has increpare; sicuti et iram; quae sane truculenta est dum commovetur; sed tamen ceu quibusdam frenis cohibetur meliore aliqua cogitatione. Et quamdiu quidem ea passio inefficax intra nos est, veniam a Deo meretur: sed si eiusdem tristes erumpant effectus, tunc poenas dabimus. Idem carnalibus quoque appetitibus usuvenit. Nam quamdiu in nobis ea prava delectatio iners est (2), quiescet pariter legis vindicta: verum si illa ad actum processerit, punitio simul intenditur. Ait itaque nunc quoque David: etiamsi forte inconsiderate irascimini, quae non est consummata culpa, ne quaeso actum quoque adiiciatis, quo peccatum perficeretur. Scite enim minorem rei partem infirmioribus indulget, iram inquam, ut maiorem puniat, id est caedem et alios quovis effrenatae irae effectus.

Sacrificate sacrificium iustitiae, et sperate in Domino.

Res suas ponit in aliorum exemplum David: et quod offerentibus sanctissimo Deo iustitiae fructus, non vacua spes sit proposita, conatur docere. Statim ac enim, inquit, iustitiae sacrificium obtuli, atque in Deo spem collocavi, hostes vici, quamquam cadentem puerum dolui. Cum autem dicit, sacrificate sacrificium iustitiae, haud illud umbratile legis intelligit, sed Christi potius atque evangelicum. Nam prisca quidem docebat lex cruentas facere oblationes, quibus tamen conscientia hominis expiari perfecte non poterat. Eatenus enim offerebantur, quatenus veri cultus praefigurabant fragrantiam, atque interim dum melioratio adveniret, apponebantur. Idecirco a Christo depulsa umbra fuit: et deinceps credentium corda veritatis lux illustrat. Fortasse etiam Iudaeis Dominus dicit: cruentarum sacrificia victimarum vos in caelum non deducunt, sed ego potius qui de caelo descendi, in quo uno sperare debetis, nullam iam litterae habentes rationem.

Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?

Pauci quidem, inquit, probi simul et philosophandi gnari, inconcussam in Deo spem retinent: confidunt enim ei incomprehensibilia bona promittenti. Multi autem, id est vaga plebs atque indistincta, vesaniae dedita, praesentem carnalis impuritatis usum, speratis bonis anteponens ait: quis ostendet nobis bona? Illorum videlicet, qui Dei gubernationem flocci faciunt, verba haec sunt: ubinam Dei providentia in tanta

(1) Ad Ephesios IV. 26: *irascimini, et nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram.*

(2) Mentis quoque puritatem non semel praedicat Cyrillus, veluti ad I. Cor. VI. 19. Itemque in fragmento ad Coloss. apud nos p. lat. 68, et alibi. Haec ergo de involuntaria phantasia loquitur.

humanarum rerum perturbatione? Et dum alii deliciis diffluunt, nos vero egestate extremisque malis conflictamur, quodnam divinae curae indicium superest?

Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.

Abtrusiore mysticoque sensu (1), vultus Dei patris, intelligitur filius; lumen autem ex ipso ad nos missum, Spiritus, quo obsignati fuimus, ad primigeniam imaginem reformati: a quo etiam vera bona edocti fuimus, quibus intellectuale gaudium in mentem et cor recepimus, in futurorum bonorum spe confirmati. — Angeli quidem faciem Dei semper vident, homines autem faciei eius lumen. Facies porro Dei est terrenarum omnium rerum spiritalis contemplatio; lumen vero faciei, harum ipsarum partialis cognitio. Siquidem, prout sapienti illi feminae thecuitidi videbatur *, angelus Dei erat David, quia cuncta quae fiebant in terris noverat. — Quinam demum est vultus Dei patris, cuius super nos lumen signatum est? Nempe Dei filius, imago simillima: proptereaque dicens *: qui vidit me, vidit patrem meum. Ita vero in nobis signatus est, ut conformes nos sibi fecerit, et sui spiritus illuminationem, divinae instar imaginis, credentibus impresserit.

Dedisti laetitiam in corde meo etc.

Utique illos, inquit, miror qui dicere audent: quis ostendet nobis bona? quum reapse queant ex praesentibus certiores fieri futurorum. Namque arrham futurae abundantanter bonitatis recepimus hanc in mundo clementiam creatoris ac providentiam. Larga enim manu suppeditat vitae necessaria, demittitque caelo pluvias, et agrorum fructus per tempora germinat. Qui ergo vitae huius copiose alimenta praebet, cur mentiri credatur cum alia post hanc vitam largiturum se promittit? Mihi ergo in corde dedisti laetitiam.

In pace in id ipsum dormiam et soporabor, quia tu Domine singulariter etc.

Verba « in id ipsum » significant, una cum aliis sanctis somno similem mortem excipiam; verumtamen in pace 2), non habens scilicet peccatum, quae est adversus Deum inimicitia. Atque ita sine vitae imposito, mittar a Deo ad habitandum cum bona spe, id est firma immotaque spe fruar. Vocabulum autem singulariter (3), innuere videtur, peculiarem fore et selectam sanctorum sortem. Non enim in impiorum turba erunt, sed selecti quodammodo ac seorsum. Illis quippe ignis, sulphur, et procellae spiritus, ceu calicis portio servatur; his autem regnum paratum est, et sempiternarum in caelo deliciarum gaudium.

PSALMUS V.

Intellige clamorem meum.

Intellige hoc loco dictum est, pro expende et explora clamoris mei scopum. Non enim humanum quid posco, vel a tuis alienum, Domine, legibus: sed illa potius quae accipientibus prosunt, immo et necessaria saluti sunt, et quae tuam largiri beneficentiam decet.

Mane exaudies vocem meam.

Mane licet intelligere tempus adventus Servatoris. Tunc enim omnium preces acceptabiles evaserunt. — Valde interest ad castimoniae decus, iam inde a diluculo ad-

(1) Ita dicit, quia alius quoque versiculi sensus cognoscitur.

(2) Hinc sollemnis epitaphiorum christianorum formula *in pace*. In Hebraeorum quoque tumulis non infrequens est inscriptio ἐν εἰρήνῃ κοίμησις αὐτοῦ.

(3) Καταμόνας, *singulariter*, alio vocabulo *unice securus* apud Horat. lib. I. od. 26.

stare Deo, et gratiarum actionibus solem antevertere (1). Sic enim, inquit, divina et sancta mysteria tua cernam, quae parasti diligentibus te.

v. 7.
Gr. p. 157.

Odisti, Domine, omnes operantes iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Eos, qui in publica vita peccant, appellat operantes iniquitatem. Hos odit Deus, ceu qui veritate exciderunt. Loquentes mendacium dicit haereticos, quos Deus perdet. Et observa differentiam verborum odisti, et perdes; et primo quidem an sit peius odisti quam perdes: deinde vero cur illud praeteriti temporis forma declinaverit, hoc vero futuri (2).

v. 8

Ego autem in multitudine misericordiae tuae etc.

Ego, inquit, misericordiae tuae beneficio templum tuum ingrediar. Sic enim dicere potero: mane adstabo tibi, et videbo: et tamquam misericordiam consecutus. pie te venerabor in spiritu et veritate.

PSALMUS VI.

v. 2

Neque in ira tua corripias me.

II. Cor. III. 9.

Dum ait, neque in ira tua corripias me, deprecari fortasse videtur legalis litterae severitatem. Nam qui Moysis legem violasset, sine misericordia ex duorum vel trium testimonio necabatur: ideoque damnationis ministrationem divus Paulus legem appellat. Namque illa neminem iustificabat, sed acerbas a peccantibus poenas re-
posebat. Ergo legis correptione, incomparabiliter melior est correptio per Christum: illa enim ad peccantium redargutionem, atque ad transgressorum damnationem pertinebat, haec ad iustificationem peccatorum. Ut ergo iam diximus, haud petit ne redarguatur, sed ne cum ira.

v. 3

Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum: sana me, Domine.

Gr. p. 158.

Non ait, remitte mihi, aut concede mihi, sed sana me: orat enim ut priora tollantur vulnera. Etenim ceu medico spirituum Deo accedens, naturaeque infirmitatem confitens, opem implorat; opto, dicens, sanitatem; male mihi habenti misericordia tua medere. Nam infirmitatis meae causa in hoc malum decidi. Quenam porro infirmitas? luxata sunt ossa mea, dissoluta est ipsorum compages. Ossa autem dicit sobrias cogitationes, quae animam solidant, et rationales eiusdem animae vires, quae ipsam in intellectuali sanitate conservant; cuiusmodi sunt continentia, prudentia quae est secundum Deum, fortitudo, temperantia, iustitia, et omnino quodlibet virtutis genus: quae si ordinatae in nobis non fuerint, id est convenienter dispositae iuxta proprias singularum facultates, prorsus turbari animam necesse est, cupiditatibus tumultuantibus. Tunc enim velut in mundanarum voluptatum tempestate valde periclitatur: nam debilitata in nobis virtute, omnino praevalet trahens in vitium voluptas. Quod autem vocabulo ossa tropice significantur intellectuales animae vires, ob quas ipsa recto in statu retinetur et confirmatur, idem David dicti sui obscuritatem interpretatur, dum praedictis addit: anima mea valde est turbata.

v. 3

Quoniam ossa mea conturbata sunt.

Existimo aliud quoque significari (3); dum dicitur psalmista turbationem ossium

1) En chorus nocturnus vel matutinus Christianorum laudes divinas concinentium, quem morem ab orientalibus partibus aetate sua ad occidentem quoque transisse ait Augustinus confess. lib. IX. 7.

2) Omisit eclogarius quae haec sine dubio pergebat argute loqui Cyrillus.

3) Namque alium huius locutionis significatum dixit superius.

passus. Nam Deus ad immortalitatem hominem condidit: sed postquam spreto mandato ad transgressionem Adamus progenitor prolapsus est, continuo factus est maledictus. Dictum enim ei fuit: terra es, et in terram abibis. Turbata sunt itaque secundum quoque hanc rationem cunctorum ossa, quatenus in mortem caro dissolvenda est. Subierunt enim ipsam animam tumultus, consternationes, cupiditatumque tyrannis. Corruptibili nimirum corpore iam facto, corruptionis in eo pullularunt passionis, et peccati lex subintravit, quae carnis membris inest, quaeque ex adverso militat, et mentem ad absurdum quodvis captivam trahit. Facta est igitur humanae naturae medicina per humanati virtutem Unigeniti: hic enim corruptionem cohibuit, omnium ossa dispersa conligavit: a consternatione qualibet et perturbatione, ac pavore, cupiditatibus denique ac diabolica praepotentia liberam hominis naturam effecit.

Et tu, Domine, usque quo?

V. 4

Immo vero, si quid magis mysticum dicendum est (1), haud increpat Dei iudicia propheta, neque tamquam tardantem et opem ferre detrectantem accusat dominum universalem; sed exquirat potius adventus Christi tempus, qui demum die hebdomadae octava resurrexit. Quandonam enim, inquit, dies aderit qui per tuam resurrectionem sanitatem nobis largietur? Denique dictio « usque quo » procrastinatam quoque paenitentiam denotat.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui.

V. 6.
Gr. p. 159.

Certe qui semel mortis vinculis captus fuerit, nulli iam virtuti idoneus erit. Non est, inquit, in morte qui memor sit tui, id est qui mandata tua observare queat, auxilio spiritus iam destitutus.

Laboravi in gemitu meo.

V. 7

Monet nos, quod ii qui Deo placere student, haud in otio et somno atque ignavia tempora nocturna traducere debeant; id enim stolidissimum est, beluasque decet; sed in lucubrationibus potius, bonique operis vigiliis consumere. Optimum quippe est in silentio potissime ac solitudine cum Deo veluti colloqui per adsiduam orationem, et agnitarum culparum veniam postulare: insuper eum quae sunt animae utilia rogare, et canticorum melodiâ celebrare (2).

Turbatus est furore oculus meus.

V. 8

Fortasse revocat sibi propheta in memoriam, quae humanae naturae acciderunt, ob Deum sub generis nostri primordiis offensum, id est sub Adamo. Ante quam enim hic divini praecepti oblivisceretur, nitidum habuit oculum, totumque divina contemplatione et bonis cogitationibus occupatum, defaecatumque ac divino lumine collustratum.

Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.

V. 9

Narrat quemadmodum animi laetitiam recuperaverit. Exauditam enim fuisse ait vocem fletus sui, precesque exceptas. Iamvero vocem dicit non plane illam quae labiis emittitur, verum eam potius quae per actus quodammodo ad Deum dirigitur. Sicut enim est vox peccati, uti dictum Caino fuit *, vox sanguinis fratris tui clamat ad me, sic etiam paenitentiae est vox, cui Deus auscultat. Nec quisquam dicat, Deum a nobis exposcere vocem validam; non enim sic orare iussi fuimus. Clamorem contra dicit hoc loco preces cum labore, cuiusmodi sanctorum mos est.

* Gen. IV. 10.

(1) Vides heic posteriorem tantummodo cyrilliani fragmenti partem.

(2) Laus rursus vigiliarum praesertim hominum asceticorum. Extant egregia duo *de servorum Dei vigiliis*, et *de psalmodiae bono*, Nicetii trevirensis episcopi (saec. VI.) apud Gallandium in *Bibl. PP.* T. XII.

Erubescant et conturbentur.

Malitiae inventores magistrique daemones avertunt se et retrorsum cadunt, intolerabilem perpessi cladem. Primo quidem propter Dei servatoris repugnantiam: deinde quia nos resurgere a pristinis morbis volumus, atque ad domandum fortiter quemvis carnis affectum transire, mundique huius colluviem pedibus proterere, atque unice Dei placita spectare, eaque sine regressu sectari. Sic viriliter agentibus Christus aderit, qui nobis omnium bonorum dator est et auctor.

PSALMUS VII.

Domino propter verba Chusi filii Iemini (1).

Tu vero animadvertite, quod te tot victoriis assuetum, rursus ad alia certamina sermo hic emittit, rursus concitat tentationum incursum. Idem enim hostis, nempe ille Absalomus, tamquam ex nobis denuo natus, bellum contra nos conflatur: quem tamen caedi nostrae anhelantem, nostra dispellit agendi prudentia, magis vero Dei auxilium. Certe quod nobis salutare est rectum dogma, idem fit adversario laqueus: dogma autem hoc est, ut nequitiam parem putemus, tum laedere tum laedentem ulcisci. Ipse enim sibi poenam indicit David, si forte comperiat malum malo, tamquam alternatim, rependisse, et acceptam iniuriam iis rependisse qui fecerant.

Si est iniquitas in manibus meis.

Non ideo videatur omni se iniustitia purum David adfirmare; nam iniquus fuit in Uriam: sed hoc tantum dicit, quod in filii conspiratione ipse purus fuerit, nec ullam ansam praebuerit: neque enim illum, inquit, iniuria adfeci, neque socios eius, ita ut honestam haberent persequendi mei causam. Deinde suam quoque iniuriarum oblivionem memorat, ut Dei in se misericordiam provocet. Res patet ex sequentibus, ubi ait: si reddidi retribuendis mihi mala.

Decidam utique ab inimicis meis inanis.

Nempe ab omni honore gloriaque excidam, fiamque ut pulvis sub inimicorum meorum pedibus.

Exsurge, Domine, in ira tua.

Itaque, ut dixi (2), transit sermo ad Christum, ipsumque ut consurgat precatur, haud sane adversus Absalomum; nam qui id fieri poterat, quum pro illo oraret: servate mihi puerum Absalomum? sed pro universo hominum genere consurgere rogat Deum, tamquam ex antiquae patientiae quiete ad iram et commotionem contra fines inimicorum suorum. Plurimi enim sunt humani generis hostes, id est improbi flagitiosique daemones. Fines vero illorum intelligere licet potiores inter ipsos ac praesidentes, veluti Satanam ac familiares eius, nempe principes tenebrarum huius mundi. Contra hos expeditionem Christus suscepit.

Et exsurge, domine Deus meus, in praecepto quod mandasti.

Haec manifeste Dei servatoris adventum nunciat (3). Antea enim patriarcharum ore salutem nobis promiserat. Et quidem redundat divina scriptura dictionibus de

(1) Nempe Chusi arachites Davidi profuit, decepto dolosis consiliis rebellante Absalomo, II. Reg. XVII. 7. Certe Arachitem intelligit Cyrillus, alique nonnulli veteres. Alii tamen cogitare malunt de Chusi Saulis duce.

(2) Rursus hians sermo, ut fit in catenis, ubi auctores pro eclogarii libito excerpuntur.

(3) Perpetuus mos Cyrilli et patrum veterum agnoscendi passim in psalmis vaticinia de Christo. Porro haec breves aliquot particulae tribuuntur perperam in editis Athanasio, contradicente egregio codice vaticano. Alibi quoque interdum, sed raro, haec observatio facienda est.

Servatore nostro, quem prophetae sancti venturum per tempora spondent, et terrarum orbem redempturum: neque in Iudaea tantummodo insitae sibi bonitatis indicium facturum, verum etiam universas gentes visitaturum. Unde gentium spes appellatus est. Apparuit enim toti orbi Dominus, Deus scilicet verumque lumen: per quem patrem quoque ipsum agnovimus, antiquis tenebris errorum depulsis, oriente nostrae menti astro lucifero, die dilucescente, ipsoque semet attollente sole iustitiae, id est Christo. Exsurge igitur, inquit, secundum praeceptum quod mandasti, seu quod te exsecuturum promisisti. Id enim hoc loco denotat verbum mandare.

Et super hanc in altum regredere.

Fortasse verbum regredere, aut venerandam innuit crucem, in quam Christus peccata nostra extulit: aut eius in caelum reditum; perrexit enim ad patris conspectum pro nobis. Cur pro nobis? Novam scilicet et viventem reserans viam, ut caelum deinceps pervium fieret, nosque adeo in interius velum penetraremus: huius quoque rei duce nobis illo, qui ad omnia princeps est, Christo scilicet.

Dominus iudicabit populos.

Dictum est hoc loco iudicabit, pro ius dicit. Ius enim reapse dixit inter nos et Satanam: atque hunc quidem praepotentia mundum vexantem, de sua tyrannide universali depulit; intolerabili autem gravamine oppressos miseratus est, uti Deus, et fide iustificavit.

Iudica me, Domine, secundum iustitiam meam.

Quum nuper propheta dixisset, a Domino populos iudicatum iri, introducit nunc iudicandorum etiam personam, propriam fatentium infirmitatem, atque ita iudicari rogantium prout humanae conditionis fert modulus. Alia est enim, ut diximus (1), angelorum iustitia, quae ipsorum prorsus naturam decet: alia hominum, exigua nimirum, et naturae infirmitati respondens.

Consummetur nequitia peccatorum.

Consummetur ergo peccatorum improbitas, id est diaboli tyrannis auferatur, et reliquarum cum ipso potentiarum: ut posthinc per rectam veluti ac planissimam semitam ad laudabilem vitam deveniat quicumque iustitiae operator est. Nam si nemo in alterutram partem stimulet, per suam iustus viam rectâ omnino procedet. Vel fortasse ut consummetur in peccatoribus improbitas orat propheta, id est ut a malitia cessent, ad virtutem translati. Itaque cessationem peccandi postulat pro singulis qui infirmitate fuerint prolapsi, ut deinceps iustus recta via pergat. Prorsus enim fieri non potest, ut quispiam fortia virtutis facinora edere videatur, nisi antea improbus esse desiverit.

Iustum auxilium meum a Deo.

Iudaeis aequae et ethnicis sermo hic quadrabit. Nam scienter peccare, manifestus contemptus est; inscienter vero id agere, facilem dat petendae veniae aditum. Errabant tum Iudaei tum ethnici; illi quidem per ducum suorum malitiam a fide suscipienda impediti, et a redemptoris agnitione: isti autem nondum divinum in mentem receperant lumen, nec quisnam esset verus ac naturalis Deus sciebant. Propterea qui cor et renes scrutatur Deus, probe animadvertibat tum hos tum illos inscitia sua peccare, quia domini voluntatem nesciebant. Ergo iustum illis suppeditavit auxilium. Debetur enim errantibus revocatio in viam, caecatis illuminatio, debilibus virium instauratio a Deo. Ideo dicit: iustum auxilium a Deo.

(1) Nempe in commentarii partibus ab eclogario omissis.

Deus iudex iustus et fortis et longanimis.

Iis qui solutam et lubricam vitam degunt, utilis est admonitio quod iustus sit iudex, universalis Deus. Idem praeterea fortis est; ipso enim aditum homini obsecrante, quis aperiet? Et manum elevatam quis avertet? Ceteroqui longanimis simul est, neque statim et recente facinore ira eius peccantes persequitur. Quamquam tamen patiens est, non ideo nobis in culpa desidendum est. Nunc denuo sermo ad Israhelem simul et ethnicos convertendus est, iisque dicendum, quod nisi propere a suae vitae ratione recedant, et hi quidem a creaturae cultu abstineant, illi autem Christi fidem suscipiant, in iudicem iustum incurrent fortemque: patientem utique, sed tamen, nisi crimina exuant, vindicem. Id enim in sequentibus docet versiculis. Etenim ne forte audientes eum esse patientem, socordiores homines fiant, addit:

Gladium suum splendidificabit, arcum suum intendit.

Splendidificabit, pro evaginabit contra vos gladium. Clemens est haec admonitio, atque a Dei bonitate iis oblata qui in morum infirmitate versantur. Non enim simpliciter quia mala operantur, gladium ipsis comminatur; sed tum demum, si haud cito converti velint, sine dubio vult eos intelligere, in graves cruciatus incururos. Arcum quoque intendit, quem instructum habet mortis instrumentis, id est sagittis plenum, quas ardentibus, id est gehennae filiis, fabricatas dicit; qui per tempora audient dicentem iudicem: discedite a me maledicti, et reliqua. Gladio certe et arcu et sagittis et mortis instrumentis, vel varia poenarum genera denotari dicimus, vel potentias aliquas quae pro suo quemque merito ulciscantur. Mos autem est divinae scripturae, ex iis quae apud nos fiunt, figurare interdum quae non conspicue sed clam veluti et mente tantum comprehensibilia sunt.

Sagittas suas ardentibus effecit.

Audiant haec tum Iudaei tum ethnici, quod nempe ineluctabiles poenas sint passuri, nisi converti malint; et hi quidem ab antiquo errore discedant, hi vero interfecti Domini crimen paenitentia abluant.

Parturiit iniustitiam etc. Lacum effodit etc.

Pergamus porro psalmodiam adhuc pervestigare. Convenienter sane dicitur de omni peccato, eum qui peccat, dolorem concipere, et iniquitatem parere. Semper enim antecunt flagitiosis factis, malae cogitationes. Dictum hoc Iudaeorum quoque principibus congruit, qui cum dolore concipientes, id est pridem susceptis incredulitatis in Christum seminibus, quae diaboli importunitas in eis severat, pepererunt contra eundem Dominum iniustitiam. Quin adeo ipse Satanus iniustitiam parturiit, et iniquitatem peperit. Tentaturus enim in desertum venit: deinde ad tempus recessit, et susceptum ab initio consilium peregit. Namque interim Iudaeorum corda exacuit, nec non proditoris animum; qui more eius, qui sibi pater erat improbitatis, Satanae inquam, concepit adversus Christum iniustitiam, volens scilicet turpis mercedis gratia, Dominum homicidis tradere. Deinde iniquitatem quoque peperit, cum triginta acceptis denariis, illum tradidit; caedis signum, amoris symbolum, id est osculum, faciens: virtutem ipsam iniuste violans. Praeterea, veluti exempli causa, propheta loquitur de lacu aperto atque effosso. Nam statim propositae imaginis significatum declarat addens: convertetur labor eius in caput eiusdem. Laborem autem ab eo dico puto, aut effodiendae foveae vanam curam, aut invidiam quae invidentium cor liquefacit: porro iniustitiam intelligo, praepotentiam sive insidias quas proximo suo quispiam intendit. Huiusmodi quiddam ab auctore quoque proverbiorum dici comperimus:

qui foveam proximo fodit, incidet in ipsam. Hoc est enim Dei clementiae officium, qui talem dedit insidiis naturam, ut insidiatores in eadem decident. Hinc etiam Dei sapientia maxime elucet, et improbis multa fit cohibitio, salvatis autem gaudium.

Confitebor Domino secundum iustitiam eius, psallam nomini Domini altissimi.

v. 18

Vox est haec salvatorum in Christo, ceu Satana abolito, morte sublata, peccato perempto, et cognito demum vero Dei filio. Confitebor autem dicit, pro, cum cantico gratias agam, secundum insitam illi iustitiam, id est secundum aequum quod exercuit iudicium, humanum salvans a Satana direptum genus, eiusque improbis satellitibus. Magna est itaque Dei iustitia: ideoque nomini Domini altissimi psallunt gentes: nam quem non noverant olim, nunc dominum et altissimum appellant.

Gr. p. 165.

PSALMUS VIII.

In finem pro torcularibus (1). Psalmus Davidis.

v. 1.

Praedicitur ergo praesente cantico gentium vocatio. Inscribitur autem in finem, pro torcularibus. Et dictio quidem « in finem » adventum demonstrat, qui in fine saeculorum accidit, id est Unigeniti incarnationem (2). Dicitio vero « pro torcularibus » hunc habet sensum: quidam volunt torcularia appellari tropice ecclesias Christi, ad quas veluti quosdam racemos sacri doctores comportant tum ex Iudaeorum turma tum etiam ex ethnicis credentes in Christum, et tamquam ex vinea dominica fructus coacervant. Vel torcularia aiunt esse altaria, quia illuc conferuntur ab omnibus oblationes.

Domine, dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

v. 2.

Olim quidem Dei gloria intra solam paene Iudaeam concludebatur: notus enim erat in ipsa Deus, et in Israhele magnum nomen eius. Postquam vero Deus dominus apparuit nobis, admirantur nomen eius omnes terrae incolae. Stupet itaque propheta diffusam inter homines nominis Dei notitiam: non enim iam solis notus est Iudaeis Deus.

Quoniam elevata est magnificentia tua.

v. 2

Fortasse nihil est aliud magnificentia elevata, quam ipsius incarnatio (3). Quid enim in hac est, quod magnum dici non queat? nativitas ex virgine, ambulatio in mari, incorruptio in morte, et quaevis alia his similia. Haec ergo magnificentia elevata est, sedentis videlicet in dextera maiestatis in excelsis, post factam peccatorum purgationem. Sic etiam intelligendum est, quod excelsior caelis ipse sit factus post resurrectionem.

Ex ore infantium et lactentium etc.

v. 3.

Novum recentemque coetum, puerilibus veluti constare ait animabus, propter regenerationem in Christo ubique terrarum factam post Domini ascensionem. Ideo et quum ei acclamarent pueri, hosanna in altissimis *, indignantibus Iudaeis ait: numquam legis? et reliqua.

Gr. p. 166.

Matth. XXI.
v. 15.

Ob destruendum inimicum et ultorem.

v. 3.

Nempe diabolus, qui postquam peccare coegit, peccantes punit, gravitatem ipsis peccati ob oculos ponens. Idem quippe et ad peccatum impellit, et peccantium fit

1) Non est absurda illorum opinio, qui ita inscriptum hunc, nec non LXXX. et LXXXIII, psalmos putant, quia fortasse canebantur autumnali tempore, quo uva et olea torcularibus supponuntur.

(2) Revera de Christo explicat hunc psalmum Paulus ad Hebr. II. 6. seqq. Item I. Cor. XV. 26. Immo et ipse Christus de se, ut infra dicitur.

(3) Semper Christus prae oculis religiosissimo Cyrillo est.

accusator. Ergo ut inimicus, peccare cogit; ut ultor, traditos sibi punit. Sic Hymenaeum atque Alexandrum quum ipse blasphemos effecisset, postea ob blasphemias in Deum castigavit.

* 1. Tim. I. 20.

§ 5.

Quid est homo, quod memineris eius?

Profecto haec cogitans miratur David, aitque: quamquam magnae creationes tuae sunt caelum et terra et quicquid iis continetur, quas res tu in omni aevo permanere constituisti, haud tamen magnae tibi fuerunt ad creandum, sed brevioris potentiae et quasi digitorum opera; sic enim voluit appellare minores Dei operationes. Verumtamen quae circa hominem facis, magis miror contemplans, nempe quod eius sis memor eique consulas: id quod sane non ageres, si parvum quoddam et nullius pretii animal esset. — Et alii quidem Iudaeorum principes aberrarunt, mysterium non intelligentes; ego vero, ait, mentis oculis creationem rerum contemplans, singulas tuas creaturas inspicio. Tu solem lunamque condidisti, eisque perpetuam regulam constituisti: sic enim interpretor « fundasti ea. » Et paulo post. Itaque quamvis, unus de nobis factus, et humano modulo per incarnationem circumscriptus, a quibusdam non es agnitus, ego tamen tuam non ignoro gloriam: novi summam dignitatem tuam: quamvis carne vestitum fateor te conditorem omnium, scio te dominum, et caduceos prae te solem ac lunam. Porro hanc mundi partem enumerat, ut universam intelligas creaturam.

v. 6.
Gr. p. 167.

Minuisti eum parum quid prae angelis.

Rationales quidem supernae virtutes longam et interminabilem agunt vitam. Rationalis similiter in terra homo, etsi superis non est par, aliquantum tamen infra angelorum dignitatem iacet, ob suam cum terreno corpore coniunctionem: minorque est, quatenus morti et corruptelae obnoxius, idque post transgressionem: ex hac enim, et corruptela et mors extiterunt. Imminutus itaque infra angelos dicitur Christus propter mortis perpressionem: pati enim carne propria sustinuit, quamquam in divina natura mansit impassibilis.

Domine, dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

Admirationem repetit, denuoque idem prohoemium in fine ponit, attonitus quod hominibus Deus innotuerit. Et tum ante, tum etiam post eius rei demonstrationem, eadem verba profert, et tamquam admiratione compulsus ad Dei laudationem progreditur: dilatatamque cernens per universum orbem Servatoris gloriam, propemodum exsilit, suumque sermonem resumens ait: Domine, dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

PSALMUS IX.

In finem, pro occultis filii.

Inscriptio « in finem » demonstrat compositum fuisse a Davide psalmum haud de aliquibus iam peractis rebus, sed de futuris in saeculi consummatione. Porro sunt haec filii occulta, id est Christi mysterium, quod a sanctis quidem prophetis provisum fuit, Spiritu sancto revelante, propriis autem temporibus exitum habuit. Occulta igitur filii sunt ea quae occulte Servatori evenerunt: eaque multa sunt, nempe ex Virgine per Spiritum sanctum carnalis nativitas, item miracula, et mors ipsa, et descensus ad inferos, et a mortuis resurrectio, et summatim incarnationis ratio, et quae hinc mundo bona evenerunt. Haec enim omnia occulte ab eo facta sunt: namque haec ipsos mundi huius principes latuerunt: mysterium, inquit, absconditum a sae-

culis et a generationibus *. Et rursus: sapientiam absconditam Dei loquimur in mysterio, quam nullus princeps saeculi huius novit *. Latuit etiam discipulos mors Christi, et adversus mortem victoria. Erat enim hoc, inquit, absconditum oculis eorum. Merito igitur septuaginta interpretes mortem filii dixerunt quiddam esse occultum. — Continet vero hic psalmus ethnicorum vocationem, et ipsorum nomine gratiarum actionem; plenusque est incarnationis dominicae mysterio, et personarum distinctionem habet, praetereaue sententiarum alternationem ac transitum, quin tamen mens extra propositum abripiatur (1). Initium autem psalmi facit auctor persona ethnicorum assumpta, sive humanae naturae (2).

Laetabor et exultabo in te.

Magnae fuerunt. cunctae et auditu dignae res Christi, iis certe qui viderunt et cognoverunt. Ipse harum auctor gaudium fit et causa laetitiae, et sollemnitatis publicae occasio, ita ut unusquisque dicat: laetabor in te. Id vero amantis Deum animae indicium est: nam laetari in Deo et gaudere, demonstrat aperte mentem illorum, qui in Deo laetantur, procul abesse a negotiorum huius mundi oblectatione, quam vanitatem vesaniamque mendacem dicere licet. Laetatur autem in Deo mens quae fuerit studiosa virtutis, et gloriae ab eo recipiendae cupida, et miraculorum prodigiorumque ipsius contemplatrix.

In convertendo inimicum meum retrorsum.

Quoniam narravimus conversos ad fidem ex ethnicis confessionem fecisse, cum audimus eosdem dicentes « laetabor in te, et reliqua » probe intelligimus decere hanc vocem illos qui crediderunt, et illuminati sunt, et ad veritatis notitiam pervenerunt.

Infirmabuntur et peribunt a facie tua.

Secundum anagogen (3) autem, facies Dei patris filius est, qui est ipsius absque ulla differentia imago. Infirmati vero ab eo sunt omnes ipsius gloriae adversarii, id est Satanas cum satellitibus suis. Ante enim Servatoris adventum saevus erat, et omnia quae sub caelo sunt vexabat, dicens *: universum mundum manu ceu nidum capiam, atque ut ova derelicta diripiam. Sed postquam similitudine nostra adsumpta, Unigenitus factus est homo, infirmatus est hostis, ceciderunt dirae et intolerandae potentiae, et sanctorum pedibus suppositae sunt.

Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.

Exsequitur alacriter quod dixit, docetque perspicue quid significant verba « fecisti iudicium meum. » Sedere illum in throno dicit, humano loquendi more, et rerum nostrarum similitudini conformans ea quae non nisi intellectu capiuntur. Nam reges cum audiunt laborare urbes aut provincias ex barbarica incursione aut aliquo ausu tyrannico, throno regni inscenso, iudicium de laesa maiestate instituunt, sententiamque in reos ferunt; et malos quidem male perire iubent, iniuriam vero passos tuentur. Ita etiam Servator in throno residet: neque tamen sessionem quamdam heic significat verbum sedet, sed potestatem demonstrat, maiestatisque iudicialis gloriam.

(1) Notissimum est, ab Hebraeis in duos dividi hunc psalmum, exceptis tamen quatuor apud Bern. Rubeum codicibus. Quin adeo figurata quoque (ut appellatur) syriaca codicis ambrosiani editio, quamquam de graeco sumpta, in duos hunc psalmum dividit partes, diserte inscribendo *pars prior pars altera*.

(2) Interpolantur haec et partim recitantur tamquam Athanasii in eius editione, quae non nisi ex catenis sumpta fuit. Contradicit tamen optimus codex vaticanus, Cyrillo omnia vindicans.

(3) Confer infra p. 110. adn. 1. Notus autem est huius vocabuli usus, nempe ut sit elevatio sensus a re terrena sive humana ad caelestem aut spiritalem vel supernaturalem.

Ita ut sedisti ponatur pro ius dixisti, auxiliator et vindex supervenisti. – Videtur hoc loco psalmista verbo sedisti, Dei vigilantiam ad iudicandum patefacere. Vocabulo autem gentes, malorum daemonum greges appellare per anagogen, qui inter se mundi partes distribuerunt, in multiformem variamque errorem trahentes ac peccatum. Impium autem pereuntem, aut quemvis huiuscemodi intellige, aut ipsum diabolum. Ut autem Dei vires cognoscas, audi sequentia.

Nomen eorum delesti in aeternum.

Non solum, inquit, infirmati sunt ac perierunt increpiti adversarii, sed et nomen eorum deletum fuit. Nomen autem hoc loco haud simpliciter dicit propriam appellationem: ea enim nequaquam destructa est; siquidem adhuc recordamur et Satae et sodalium eius impurorum daemonum; sed deletam gloriam denotat.

Inimici defecerunt frameae in finem.

Defecerunt diaboli quoque frameae in finem, id est omnino: haec autem intelligendae videntur adversariae phalanges, quibus ipse roboratur: vel tyrannicae contra nos passiones, quibus ille mortales perdomat, et impositis vulneribus, iugo suo supponit: vel insitae ipsi malitiae commenta, variaeque machinationes, quas ad humanarum animarum perniciem struit. Omne enim flagitiosae voluptatis et ceterorum peccatorum genus, diabolicos esse gladios dicimus, sive immundorum spirituum tela, per quae cor transfigunt, ac mortali peccato perimunt. Sed iam frameae defecerunt: induti enim fuimus nos quoque Dei armatura, qua illas obtudimus.

Paravit in iudicio thronum suum.

Ergo sempiternus rex Christus, utpote Deus, gentibus quoque dominatur; nam et ipsas evangelicis decretis suis subiugavit. Hoc significant verba, thronum suum paravisse, et iudicare orbem in iustitia, et populos in rectitudine.

Et ipse iudicabit orbem in iustitia; iudicabit populos in rectitudine.

Quia mos est inspiratae scripturae verbum iudicare adhibendi pro ius dicere, vel pro ducem esse ac praeesse civitatibus aut provinciis, secundum illud: erudimini omnes qui iudicatis terram; dicendum est, fore ut deleto in sempiternum tempus nomine gentilitatis, extinctoque prorsus diabolico omni principatu ac potestate, cum iustitia dominetur regnetque Christus. Nam thronus regnum denotat, quod nemine adversante paratissimum erit, id est sine ullo impedimento fulgebit cum universali dominio. Ius enim iuste dicet Christus, populisque toto orbe imperabit. Etenim universae terrae rex est. Age vero hos versiculos alio etiam modo intelliges: nimirum destructa diaboli tyrannide, atque ab eius importunitate mundo subtrácto, Christum esse venturum per tempora cum gloria patris, ut mundum aequo iure iudicet. Omne enim iudicium tradidit pater filio, nosque omnes oportet ante Christi tribunal manifestari.

Et factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulationibus.

Quinam inquit pauperi? Nempe ei qui sponte et propter Deum egenus est. Nam pro voluntaria paupertate huic Deus divitias suas largitur, et pressurae tempore liberator adiutorque eius esse dignoscitur. – Sed et secundum anagogen haec intelligenda sunt: quod pauperem spiritu populum, id est inopia laborantem ante Servatoris nostri adventum, non legatus, non angelus, non alia quaelibet vis aut potentia rationalis adiuverit, sed ipsemet dominus, intellectualium divitiarum dator, ipse inquam in opportunitatibus opem tulerit, id est idoneo pressurae tempore servavit per-

commode. Quanam vero pressura haec erat? Grave peccatum, ponderis instar impositum; ita ut unusquisque eo pressus exclamaret: iniquitates meae ceu grave pondus gravatae sunt super me. Certe et ipse Satanus gravis erat, et onere quovis molestior, cum sua perversa phalange insidens. Ergo orbe oppresso et quasi eliso, opportune venit in terram Dominus, et die salutari suppetias tulit. Scelesti autem daemones, incarnationis mysterium haud suo tempore factum dicebant *: venisti huc ante tempus ad torquendum nos. Sed hem nequissimi! aliquis heic responderet: haud certe ante tempus, sed cum maxime oportebat, pressurae nostrae auxiliatus est, factusque est refugium Servator omnium et dominus.

* Matth. VIII. 29.

Et sperent in te, qui noverunt nomen tuum.

v. 11.

Quinam vero sunt in eum sperantes, et nominis eiusdem gnari? Nempe qui mandatis colla subdunt. Id ipse docebit inquiens *: qui me diligit, mandata mea servat.

* Ioh. XIV. 21.

Quia non dereliquisti exquirentes te, Domine.

v. 11.

Adfirmat, se rem expertum cognoscere, eamque stabili veritate niti. Vere enim dicit Hieremias *: benedictus homo qui confidit in Domino, et cuius fiducia erit Dominus: eritque quasi lignum bene crescens iuxta aquas. Alius (1) quoque pariter dicit: respicite antiquas generationes, et videte quisnam umquam sperans in Domino, repulsam tulit? Aut quis cum illum invocasset, derelictus est?

* Hier. XVII. 7.

Psallite Domino qui habitat in Sion.

v. 12.

Si ergo dicitur Deus habitare in Sione, ne idcirco tamen putemus secundum Iudaeorum opinionem ita sensibiliter rem se habere: non enim in terrestri Sione, neque in sola Hierusalem habitat Deus; sed Sionem esse dicimus spiritalem in orbe ecclesiam, quae etiam soror supernae intelligitur. Apte autem appellabitur Sion tam illa superna, quam quae in terra est ecclesia. Nam Sionem interpretamur speculam (2); quae est reapse tam illius quam huius natura. Ergo habitat Deus in Sione non circumscriptus, etenim omnia implet, sed tamquam commorans et requiescens in ea. Heic quippe, ait, habitabo quoniam elegi eam *. Re vera is a Iudaeorum synagoga recessit dicens *: en vobis relinquitur domus vestra deserta. Contra vero ditata est eius praesentia ethnicorum ecclesia, cui dicit psalmista: audi filia, et reliqua, quoniam concupivit rex pulchritudinem tuam. Ergo ab incolentibus hanc Sionem, id est ab iis qui misericordiam salutemque per fidem sunt consecuti, ulterius victimas offerri non (oportet): sed quoniam ad spiritalem cultum legales ritus transiverunt, hymnos Deo cani, eique sacrificium laudis mactari, psalli quoque et enarrari eius tantummodo magnalia ac recte facta.

Gr. p. 172.

* Ps. CXXXI. 14.

* Luc. XIII. 35.

Annunciate inter gentes studia eius.

v. 12.

Christi studia dicimus aut eius miracula, aut ingeniosum incarnationis opus. Valde enim profunda est huius mysterii ratio, et vix subtili vestigatione partim comprehendenda, et fide potius tenenda. Grande enim miraculum est.

(1) Nempe Ecclesiasticus II. 11. Observent autem hoc heterodoxi, qui huius libri divinam auctoritatem negant. Et quidem Cyrillus noster contra Iul. lib. VII. ed. Aubert. T. VI. p. 235, postquam dixit Christianos uti solere inspirata a Deo scriptura τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, mox citat ex Eccli. I. 1. πᾶσα σοφία παρὰ κυρίου, ὡς γέγραπται: *omnis sapientia a Domino, ut scriptum est.*

(2) Perite שֶׁפֶלַע *specula*, quasi a שֶׁפֶלַע *speculatus est*. Confer D. Michaëlium in suppleni. lex. hebr. p. 2128. Ceteroqui valde arbitror Cyrillum uti solitum fuisse Philonis iudaei libro hebraicorum nominum, quorum etymologias iuxta ordinem litterarum e latere copulaverat, ut narrat S. Hieronymus; quem librum, nunc paene deperditum, marte suo idem Hieronymus refecit. Reapse in variis hieronymianis lexicis ed. Veron. T. III. *Sion* explicatur gr. σκοπευτήριον, lat. *specula*.

Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est.

Quo modo? Nempe factus est homo, et similitudine nostra indutus, crucem pertulit, ut omnes sanguine suo redimeret, et diabolicis laqueis irretitos expediret.

Non est oblitus clamoris pauperum.

Secundum autem anagogen (1), pauperes heic aut ethnicos nuncupat, aut sanctos qui pro illis saepe orant. Et illos quidem pauperes dicit, utpote spiritalibus opibus vacuos: nam qui verum suapte natura Deum nesciunt, quemnam spiritalem ornatum habere queant? Hos autem pauperes item appellat, utpote humilem demissamque mentem habentes. Si ergo pauperum nomine sanctos intelligi dicimus, non est oblitus clamoris illorum, quem extollunt dum saepe orant servatorem omnium Deum, ut mundum visitet, et nostrarum rerum curam gerat. Dictum enim ab iis est: qui sedes super Cherubim, appare: excita potentiam tuam et veni ad salvandum nos. Et alibi: Domine, inclina caelos et descende. Sin vero pauperes pro ethnicis dictum opinamur, quoniam voces ab iis unquam pro se missas nemo ostendere potest; quomodo enim cum invocarent, quem non noverant? superest ut dicamus, voces illorum factis magis quam verbis fuisse conflatas. Omnis enim iniquitas contra proprium auctorem clamare videtur, et pro laesis orat, laedentis saevitiam accusans, atque ad succurrendum invitans, si quis protegere queat. Hinc accidit ut adversus Cainum sanguis perempti ab eo fratris clamaret. Vox, inquit, sanguinis fratris tui ad me clamat. Iam divus Paulus Christi quoque sanguini vocem attribuit; dixit enim eum melius loqui quam Abelis. Ille enim interfectorem damnabat, et accusantis more vocem mittebat; hic autem mundo fuit salutaris, et peccatorum ei remissionem impetravit. Emundat enim nos ab omni peccato sanguis Christi, uti scriptum est. Igitur ethnicorum perditio, sive ipsorum sanguis a Deo requisitus, clamoris vim habebat, et universalis creatoris iram invocabat contra ipsorum homicidas. Sicuti enim Abelis sanguis clamasse dicitur ad Deum, haud sane quod propriam haberet vocem, sed quia Deus facinoris illius enormitatem detestabatur; sic etiam cogitare licet de daemonum adoratoribus. Etiam si enim universalem Deum non noverant, proptereaque ad eum non clamabant; attamen quia daemonis violentia opprimebantur, hac ipsa quodammodo re clamabant, impense sibi auxilium deposcentes.

Miserere mei, Domine; vide humilitatem meam.

Secundum vero anagogen, post memoratum pauperum clamorem, cuius Deus non erat oblitus, statim intulit psalmista quinam porro esset hic pauperum ethnicorum clamor. Tamquam enim illuminati, et resipiscentes, et daemonum detestantes fraudem, atque horum detectis demum insidiis, adeo ut iam inimicorum loco haberent, quos antea venerabantur, rogant superno auxilio potiri; seque humiliatos dicunt fuisse, haud a propria natura, nam Deus ad immortalitatem bonaque opera hominem creavit, sed illorum insidiis. Diaboli enim invidia mors in mundum introiit. Sed o Domine, ait ethnicus, miserere mei. Tu enim a mortis potes revocare portas mihi clausas. Mortis autem portae sunt malae potestates, quae suos subditos ad mortis barathrum immittunt; nec non multiplicia peccata, quibus detentos Deus solet expedire. Filiam vero Sionis, illius caelestis primogenitorum ecclesiae, hanc terre-

* In gr. corr. Συγάτηρα.

(1) Ex hoc sequentibusque locis patet eum, qui Cyrilli commentarium excerpsit, praetermissis ceteris partibus, nempe historicis aut moralibus, partem fere tantummodo anagogicam seu mysticam in hoc nono psalmo retinuisse. Reapse ego quendam quoque codicem vidi, ubi locorum anagogicorum ex Cyrillo, Maximo, aliisque patribus fit collectio.

strem appellant: ad illam enim directa est. Cura, inquit scriptura *, ut omnia per-
 agas ad typi regulam qui tibi in monte fuit ostensus. Porro typus ecclesiae fuit ta-
 bernaculum. In hac ergo iam versans ecclesia, Sione inquam, tibi cantabo, laudes-
 que tuas omnes palam sine fine nunciabo, ita ut nullam celebrandi partem omittam.
 Videtur autem his verbis significare, nequaquam a degentibus extra ecclesias, sed ab
 ingressis in eas per fidem, laudari Deum decere. Non enim speciosa est laus in ore
 peccatoris (1). Sed quomodo canemus canticum Domini in terra aliena? Aiunt ergo
 ethnici: propterea de humilitate nos excitas, ut in superna Sione chorum celebremus.

Exultabimus in salutari tuo.

* Exod. XXV
 30.
 Gr. p. 174.

v. 16.

Secundum vero anagogen, gratum habent incarnationis opus ethnici, quod in
 Christo operatus est Deus pater, servatorem redemptoremque ipsum efficiens mundi
 totius. Libuit enim illi cuncta per eum instaurare, sive quae in caelis sunt, sive quae
 in terra. Quapropter ad fidem accesserunt, ceu quae inducere intra portas filiae Sionis
 potest. Salutiferam autem ubique scriptura Christum nuncupat. Quare canitur ex per-
 sona quorundam adventum eius discipientium *: ostende nobis, Domine misericor-
 diam tuam, et salutare tuum da nobis.

* Ps. LXXXIV.
 8.

In laqueo isto quem absconderunt.

v. 16.

Secundum vero anagogen, ethnicos dicere oportet impuram daemonum multi-
 tudinem, qui Servatori concinnarunt mortis, ut certe ipsi putabant, exitium. Duces
 enim fuerunt iudaicae vesaniae, ministro utentes discipulo furacissimo: verum ipsi
 magis illaqueati sunt, quam is passus ipsorum insidias. Redemit enim proprio san-
 guine mundum, atque a diaboli saevitia liberavit. Nam dixit, quo tempore salutarem
 crucem passurus erat: nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps huius mundi
 expelletur *. Et, si exaltatus fuero a terra, omnes ad me pertraham. Denique perse-
 cutores id passi sunt, quod aliis fuerant machinati.

* Ioh. XII. 31.

In operibus manuum eius (2).

v. 17.

Secundum vero anagogen, recto iudicio peracto, poenaeque reis inflicta, cogno-
 scitur Dominus a credentibus in eum, ceu iustus, sanctus, potensque. Namque ope-
 ribus manuum eius captus est peccator. Hoc dupliciter intelligere possumus: aut enim
 in Dei manus, tamquam in laqueum, incidens peccator, nequitiae suae poenas dat.
 Aut suarum manuum operibus irretitus capiatur. Nam qui foveam proximo fodit, in
 ipsam decidet. Iustum vere iudicium est, ut qui homini mortem struunt, in eandem
 impingant, Deo fraudem contra fraudulentum convertente. Peccatorem autem heic
 appellat David aut absolute illum qui peccatorum reus est: namque omnino necesse
 est, eum qui sic vitam instituit, suis ipsis operibus compunctum puniri; suorum enim
 quisque peccatorum catenis vincitur. Aut peccatorem appellat iudaicum populum; et
 merito id quidem: mansit enim in suis sordibus, gratiae lavacrum nolens, atque in
 suis mortuus est criminibus. Denique peccatorem appellare Satanam quoque licet pec-
 cati inventorem, qui iusto iudicio circumventus fuit, propriis convictus operibus: in-
 sidiatus est enim, sed decedit sub sanctorum pedes.

Gr. p. 177.

Convertantur peccatores in infernum.

v. 18.

Secundum vero anagogen, vehementi Dei amore commoti credentes, videntur
 iis impreari qui Christi adventum et optatissimam gratiam negarunt, qua fieri po-

(1) En rursus citatum a Cyrillo Ecclesiasticum cap. XV. 9.

(2) Graece *αἱρῶν*, quod tam de Deo quam de ipso peccatore intelligi posse ait mox Cyrillus. Quare
 et nos non *suarum* sed *eius* posuimus, ut duplicem sensum conservaremus.

terant regni caelorum heredes. Vel fortasse ethnici Dei obliti, daemones sunt. Ii enim nullatenus in suis actibus Dei recordantur, sed ab omni virtute bonove opere abhorrent.

v. 1.

Quoniam non in finem oblivio erit pauperis.

Secundum vero anagogen, pauperes heic aut quosvis sanctos appellat simpliciter, qui demissum humilemque animum gerunt; aut vocatos ex gentibus, qui olim in omnium bonorum egestate versabantur (1). Horum, inquit, perpetua oblivio non erit; quorum reapse recordatus est misericors Deus; vocavitque eos per Christum ad veri notitiam, erroris veteris iugo depulso.

v. 2.

Exsurge, Domine, non confortetur homo.

Secundum vero anagogen, illucescere mortalibus optat Unigenitum et suscitari, ut superbus ille diabolus, quem hominis nuncupatione nunc designat ob eius debilitatem, et quia prae Deo hilum est, sed unus veluti de terrae filiis; ne magis attollat supercilium, aut validus videatur.

Gr. p. 176.

v. 20.

Iudicentur gentes in conspectu tuo.

Secundum vero anagogen, salutare fieri de ethnicis iudicium precatur. Iudicentur enim, inquit, ethnici, non ut culparum suarum poenas dent, sed ut iniuriis potius adfecti appareant, et deinde tyranni manu erepti. Ita ut heic iudicium intelligatur, recta Dei discretio, qua misertus ethnicorum vocavit eos ad divinam sui notitiam.

v. 21.

Sciant gentes, quoniam homines sunt.

Quod ait, huiuscemodi est. Multi huius quoque conditionis memoriam amiserunt, naturae suae obliti sunt, in vesaniam incurrerunt, semet ipsos nesciverunt. Vident, quomodo pro ipsis orat, atque eorum insaniae medicinam fieri petit? Nam se ipsum ignorare, extremi furoris ac vecordiae est, quorum alterum ad corporis coactam infirmitatem pertinet, alterum corruptae voluntatis morbus est. Secundum vero anagogen, orat ut gentibus legislator Christus constituatur; causamque huius precis addit: sciant gentes, quoniam homines sunt. Ante quam enim ad veritatis cognitionem venirent, et Servatoris iugo colla supponerent, beluinam vivebant vitam, nihil praeter carnem sapientes, pecudum instar voluptatibus ventris dediti. Adeo ut gemens diceret David: homo cum in honore esset, non intellexit, iumentis comparatus est. Sed per Christum denique ad intelligentiam homine dignam sunt translati, mandatisque evangelicis ad virtutem directi.

Ps. XLVIII.

1

v. 22.

Cur, Domine, longe recessisti?

Secundum vero anagogen, festinare illam, quae paulo post futura erat, gentium vocationem orat. Hoc autem ei desiderium iniecit diaboli fastus. Vel sic etiam explicata. Cur procul abiisti, tamquam te afflictis subducens, atque eos praevalere sinis, qui res tuas diripiunt? Nec prope potius accedis per auxilium tuum, sed elisos negligis, etsi te invitat oportunitas ad defendendum? Sane misericordia non nisi afflictis debetur. Pressura igitur idoneum nunc adiutorium requirit. Non enim opus habent medico valentes, sed aegroti. Ceteroqui hic sermo humano nostro more figuratur. Non enim reapse abest Deus, qui omnia potius implet, nihilque eo caret. Quod si procul abesse dicitur, cave de locali absentia cogites; est enim incircumscriptum numen; sed quia affligi aliquem patique permittit, auxilium minime supeditans, sic is nimirum abesse dicitur. Praeterea a nobis veluti abest Deus, ob na-

Gr. p. 177.

(1) Confer retro p. 110, ubi eadem sententia est.

turae differentiam. Grande enim inter Deum et creaturam intervallum est, et differentia infinita. Videtur heic ergo invitare unigenitum Verbum ad incarnationem. Sic enim qui aberat, nobis appropinquavit, quia cum Deus suapte natura esset, factus est caro. Idoneo autem tempore peractum fuit incarnationis mysterium, cum in extremum malorum mundus devenisset, inimicis ei omne genus insidiarum struentibus.

Dum superbit impius, incenditur pauper.

Non solum in humanis negotiis damnum patitur pauper, verum etiam ad peccandum concitatur. Dum enim videt impium prospere agentem, cogitationes eius inflammantur, instigante Satana ut iniquum aemuletur. – Verus ergo hic sermo est, de superbo quovis et crudeli dictus, qui inevitabili praepotentia debiliores veluti incendit. Vere etiam alio sensu dicitur: nam qui mundanam hanc et diabolicam animalemque sapientiam excolunt, ob hanc superbiunt; et mente exiguos incendunt, id est gehennae filios efficiunt, mendacio faventes, et eloquentia sua fraudem exornantes, atque ita multos in errorem trahentes (1): qui heu tamquam laqueo quodam capiuntur decipientium consiliis circumventi: nam quod isti deliberant aut moliantur, id infirmioribus decipula laqueusque fit. Alioquin et Satanas superbus est: qui cum sit huiusmodi, quamdiu certe hoc ei agere licuit et extolli supra mortales, incendebatur omnis pauper, id est mente exiguus, et spiritalibus viribus egens. Nam factus improbi, pauperi populo veluti incendium fit. « Comprehensi sunt consiliis, quae agitabant. » Quinam vero consilia agitantes? Ipse peccati inventor, et ceteri mundi huius rectores, quorum consultationes atque malitia, et adversus omnes machinamenta, incautorum laquei fiunt. Vel ipsi hi praepotentes, suismet consiliis irretiuntur: quod enim machinantur, sine dubio in ipsos recidet. Ut ergo verba ad compendium conferam, tolli de medio petit superbum draconem, et consociatas cum eo potestates, quorum consultationibus incenditur pauper, ad omne nequitiae genus compulsus, dum quis sit verus natura Deus ignorat, neque divinis legibus ad honestatem dirigitur.

Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae.

Vel etiam sic (2). In tantum, inquit, nequitiae atque infelicitatis res humanae venerunt, dum effertur superbia impius, ut prorsus nemo iam recte vivendi studiosus sit; contra vero laudentur ab omnibus ii, qui sui animi cupiditatibus obsequuntur. Atque hi fortasse de re male sibi plaudunt, et se pravos esse gloriantur, quia eis nemo convicium facit, immo omnes plaudunt potius ac benedicunt.

Exacerbavit Dominum peccator.

Potes et sic intelligere, quod Dominum nempe exacerbaverit, dum providentiam eius et iudicii eiusdem dogma irrideret. Multi enim, si quid huiusmodi audiunt, statim sibi risum excutiant. His connectenda sunt verba « secundum multitudinem irae suae: » ut sit integer sensus hic: exacerbavit, inquit, Dominum peccator, iram plurimam in se concitans. Nam « suae » de exacerbante Deum accipiendum est. Deinde dictio « non exquiret » cum interpunctione legenda: ut versiculi sententia sit: ergone hic quidem Deum exacerbat, et irae contra se plurimam inflammat? Deus vero non exquiret? Aut etiam hoc modo: exacerbat Dominum peccator, dum eam mente non retinet. Deinde

(1) Graphice Cyrillus describit sapientes illos qui compositis exornatisque speciosa eloquentia libris venenatam incautis populis, id est mente exiguis hominibus, doctrinam propinant, et gehennae filios efficiunt.

(2) Pars haec est tantum posterior cyrilliani fragmenti. Sic et infra.

interrogandum sic: quid porro? Deus non exquiret iudicii tempore, cum magnitudo et accensio irae eius erit (1)?

Non est Deus in conspectu eius; viae eius semper inquinantur.

v. 26. et 27.

Nam qui Deum esse ignorat, ne iudicem quidem fore scit. Ergo ad homines quod attinet, sic versicolorum sententia intelligenda est: quod cuiusque peccandi studiosi, et ad malum incontinenter spectantis, atque omnifariam exacerbando Deo dediti, eo quod de praesentia eius non cogitet, inquinantur omnino viae, hoc est actiones, et immunditia sciant, nequitiaeque coeno foedantur, quasi de abolendis Dei iudicii praeceptisque negotium sit. Namque omne peccatum divinorum mandatorum scopo adversatur; et quantum eius vires ferunt, ipsa virtutis moderatrix lex perimitur, et dominica voluntas evertitur. Sed de Satana quoque convenienter admodum haec dici queunt; semper enim impurae viae eius, et Dei legibus contrariae.

v. 28.

Omnium inimicorum suorum dominabitur.

Non omnium inimicorum suorum dominabitur Satanas. Atqui cum omnes iusti, inimici ei sint, nonne omnium istorum dominabitur? Non in omni videlicet actione dominabitur, sed in aliqua. Unus enim Christus peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore eius.

v. 29.

Cuius os maledictione plenum est, et amaritudine ac dolo.

v. 30.

Diaboli quoque os amaritudine doloque redundat. Profecto obsidet pauperes, ut laqueis suis captos interimat. Quod autem sequitur « cum divitibus » quid aliud intelligatur, quam malitiâ divites? Hi quippe una cum diabolo contra pauperes spiritu conspirant. Haec de haereticis quoque intelliges. Nam sicuti horribiles rabidique serpentes vim suam omnem morsibus exserunt, ita et isti: sciant enim amarum sermonibus, detestandisque sententiis, et fraude ac dolo, et molestiam sub lingua insitam habent. Tundunt enim impiorum voces corda simpliciorum, et cum dolo ac fraude ad illicita persaepe deducunt. Sed detestabilis prae ceteris fraus dolusque diaboli: is enim ad peccatum impellit, susurrans improbe ad cor mentemque, semperque malo patrando favens; et quod amarum est, dulce menti, tam ipse quam nequitiae eius imitatores: quorum negotium est bonos subvertere, et occultis insidiis immerentes occidere, id est latente scelere, et velato prout potuerint malo. Nam qui volunt rectos decipere, saepe bonitatem simulant; mox inhaerentes, erroris venenum insinuant, sensimque menti innocentium subrepunt, ad sua illos sevocantes. Verumtamen haud contra omnes indiscriminatim id agunt, sed contra illos potissimum quorum paupercula mens est, prudentiae nimirum opibus carens. Id enim significari existimo verbis « oculi eorum in pauperem respiciunt. »

Gr. p. 180.

v. 30.

Insidiatur in occulto, sicut leo in spelunca sua.

Etenim virtuti hominem deditum etiamsi parumper ad se attrahat [diabolus] nihilominus resipiente demum et recedente eo non potitur. Verumtamen virtute pauperem et insipientem semel ac ad se traxerit, in spelunca nequitiae correptum mandit, ceu leo ovem in secreto. — Quid vero significat « insidiatur ut leo? » Aiunt leonem in montibus intra speluncam suam quietum se continere ac veluti delitescere, ne conspectu suo animalia cetera terreat, quibus ipse ali solet. Verum ubi quodpiam propinquans viderit, repente exsiliens graviter frendet, et cum horrendo rugitu irruit.

(1) Haec in aliis catenis videntur attributa fuisse, non sine interpolationibus, Athanasio, contradicente tamen Niceta in codice vaticano. Item postrema verba fragmenti primi psalm. seq.

(2) Nemp de aliis ante locutus fuerat Cyrillus.

rapitque occurrentem praedam, quam antea terrore exanimaverat. Leo rugiet, inquit scriptura *, quis non pavebit? Leoni ergo similis Satanas insidiatur, ut rapiat pauperem: contra timet a divitis virtute obstaculum. Interim mentis et spiritualium virium egenos, facillime capiens, dulcem sibi facit praedam. Plurimi autem sunt diaboli laquei, et ille praeter ceteros, si verus natura Deus ignoretur. Dictionibus autem « incurvabit se, et cadet » duplex sensus inest. Nempe vel quia dum impius potitur paupere, hic cladem passus, et sub illius tyrannidem redactus, incurvabit se et cadet, id est humiliabitur, ac veluti humi iacebit, pereuntibus in proelio similis. Vel ipse impius postquam pauperibus praevaluerit, id est debilibus, mox cadet; sicuti et Satanas post devictos pauperes humiliatus fuit.

Dixit enim in corde suo: oblitus est Deus.

Existimavit autem etiam Satanas se pauperibus potiturum, quasi iam terram non respiceret Deus, sed ab ea aversus esset, neque viventium in ea curam gereret.

Elevetur manus tua.

Percutiat, inquit, manus tua, et iam attollatur, intendens peccatoribus ferulam, secundum Isaiæ dictum *: in his omnibus non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius sublata. Solet enim percutientium manus extolli. Si enim ita versiculum intelligas, utique et alibi manus Domini est, quae cuncta opera eius fortiter efficit, vivens et consubstantialis virtus, id est filius, qui in altum sublatus pro nobis, et venerandam crucem passus, gloriam adeptus est. Sic enim potentiam mortis extinxit, atque a corruptela ad incorruptionem immortalitatemque hominis naturam transtulit. Nam per filium omnia operatur. Quippe sic ait quodam loco Deus pater *: ego manu mea caelum solidavi.

Propter quid irritavit impius Deum?

Impius quidem sic loquitur, rapiens, opprimens, nec tamen poenas adhuc dans. Propheta vero, ut huius dogmata extinguat, de Dei patientia sermonem infert. Et ille quidem dicit, Deum faciem suam avertisse ne videat; David autem contra ait, vides, Deus, et intelligis, tum laesorum laborem, tum etiam laedentium iram: differs autem, donec ipsi in manus tuas incidant. Haud tamen nos alii in Dei manus mittunt, sed unusquisque a peccatis propriis propemodum illuc pertrahitur. Age vero dictio « propter quid » haud dubitantis est, neque causam ignorantis ob quam ausus sit impius Deum exacerbare, sed eam potius narrantis. Ergo tamquam interrogando et cum interpunctione prior versiculus legendus est, ut causae declarationem faciat posterior. Sed enim impius secum reputavit, Deum neque exquirere, neque res humanas respicere. Quod autem a veritate aberraverit, et a cognitione bonitatis et caritatis Dei procul abierit, ipsa per se facta clamabunt. Prorsus enim res mundanas Deus non neglexit, sed caelo misit filium suum ad quaerendum quod perierat, revocandum errantes, roborandum quod languebat, et quicquid contritum erat morbo expediendum.

Tibi derelictus est pauper.

Dicit de infirmo et de ope destituto, qui a te uno auxilium requirunt. Potest enim servare pauperes atque pupillos. Valde autem verisimile est, illos intelligi qui nondum verum suapte natura Deum agnoverunt; qui pauperes quidem eo nomine sunt, quod divinorum sacrorumque munerum copia carent, quae videlicet manant de pia conversatione et vita secundum Christum acta: pupilli autem, quia nondum patrem nacti sunt Deum. Dedit enim filius facultatem credentibus nomini eius, ut filii

* Amos III. 8

v. 32.

v. 33.
Gr. p. 181.

* Is. V. 25

* Is. XLV. 12

v. 34.

v. 35.
Gr. p. 182.

Dei fiant. Qui ergo nondum crediderant, neque ex aqua et Spiritu renati erant, pupilli omnino censebantur.

Pupillo tu eras adiutor.

Non ait « es » sed eras. Antea enim quum omnes peccatores essent, tu solus pupillorum eras adiutor; nunc etiam tui [id praestant] qui legis mandata custodiunt.

Contere brachium peccatoris et maligni.

Satanae tantum fuit peccatum, ut a Deo inquisitum, extrema poena dignum fuerit iudicatum. Quamobrem contritum fuit et viribus cassum brachium illius, id est eius contra nos potentia. Verumtamen digna est sancto viro postulatio, et omni laude commendandum hoc precum genus. Sanctum enim est et universo mundo utile, ut cuiusvis peccatoris brachium infringatur, id est potentia: alioqui enim huic tantummodo usui eam retinent, ut pauperes conterant. Huiusce peccatoris brachium conteritur a Domino, et peccatum eius si forte quaeritur, iam non reperitur.

v. 37.

Quaeretur peccatum eius, et non inuenietur.

Si investigetur, inquit, inique agentis peccatum (1), haud inuenietur, id est merito destruetur.

Peribitis gentes de terra illius.

Christo quippe regnante proiicientur in ignem aeternum. Gentes autem intelligit impuros daemones, non homines quorum salvandorum post iustificationem per Christum in fide, spes erat. Cur enim optasset abire in exitium etiam ethnicos qui nondum fidem susceperant?

Desiderium pauperum exaudivit Dominus.

Gr. p. 183.

Hoc erat ipsorum votum, nempe ut futuris digni fierent bonis. Ob horum enim expectationem, ad omnia patienda eor comparabant. Sed fortasse dicet aliquis: quodnam erat hoc desiderium apud eos qui adhuc in errore versabantur? Respondemus ergo, quod brachio improbi contrito, qui non iam eos, ut olim in ignorantia Dei destinebat, vocatae sunt gentes ad desiderium consequendae per Christum salutis, veritatemque agnoscendam, et paratissimo ad credendum ei corde fuerunt.

v. 31.

Iudicare pupillo et humili, ne quis ultra se iacet.

Secundum vero anagogen, verbis « pauper et humilis » intelliguntur adhuc increduli. His optat fieri iudicem Christum, qui Satanam damnat, deceptos autem ab hoc iustificet. Hoc enim peracto, iam homo in terra non gloriabitur: sive ipse Satanas hominis nomine indigitetur, propter insitam ei debilitatem: nihil enim prorsus ipse est prae Dei fortitudine: sive vel simpliciter intelligatur quicumque homo diabolicae nequitiae minister fit, atque eius voluntatum instrumentum. Homo enim huiusmodi, iam ulterius non gloriabitur de victoria contra infirmiores. Utinam det nobis quoque Deus debellare in occultis insidiantem beluam, ut in posterum nullum hosti de damno nostro gaudium supersit!

PSALMUS X.

v. 1

In Domino confisus sum; quomodo dicitis animae meae? etc.

Evidens est psalmistae scopus; nam se confisus in Domino adfirmat. Qui autem sequitur versiculus varios nobis sensus suppeditat. Parit enim suspicionem, psalmistam alloqui nonnullos, et quasi increpitare dicentibus sibi: transmigra in montes.

(1) In graeco textu suppleatur ἀμαρτία, quamquam deest in codice.

Cur mihi, inquit, in Deo confidenti suadetis ut passeri assimiler, atque in altissimos montes convolem? Oportuit ergo me, inquit, in Deo confidentem nequaquam audire « transmigra in montes » sed laudari potius sententiam meam, et tamquam optima consilia secutam magni fieri. Primus itaque hic sensus est. Alter vero. Tentatione instante, et bello mox insurgente, vel spiritali fortasse vel exteriore, quomodo nos comparatos esse oporteat, sermonem in propria persona figurans, conatur docere, aitque: in Domino confisus sum. Atque hactenus sermonem sistens, mox ut solent qui in discrimine versantur, perguit dicere: quomodo dicitis animae meae? id est, quaenam mihi laudabilia merito consilia suppeditatis, nempe ut migrem in montes sicut passer? Haec mihi a vobis, inquit, dicuntur. Nam qui Deo confidunt, eos intellectualiter volare decet, et in sanctis montibus commorari, id est sanctorum illorum contemplari vitas, et probati moris rationem scrutari, atque ipsorum vestigiis insistere. Sanctos autem montes dicimus sanctos prophetas ac iustos. Si qui ergo avolantis passeris more, intellectualibus his insidebunt montibus, videre hos licebit praeclaros fieri, non ob insitas ipsis vires, sed quia Deo confisi erant. Denique et alio modo eos qui Deo confidunt, veluti passerem evolare oportet in montes. Montes vero virtutes dicimus, quia nihil humi reptans habent: quos ad montes mentem nostram dirigentes, et terrenarum rerum desiderium vile expellentes, contra flagitiosas voluptates invicti permanebimus.

Gr. p. 184.

Ecce enim peccatores intenderunt arcum.

V. 2.

Secundum vero anagogen, necessarium ait esse intellectualem in montes recessum, utpote intendentibus iam arcum peccatoribus, et proelium parantibus. His autem verbis ad fugam hortabantur aientes, nisi fugeret, fore ut illum peccatores tenebrosa in nocte sagittis appeterent, pro clam et tamquam sub hebetate lunae luce. Huiusmodi enim sunt spiritalium hostium iaculationes. Nam tenebris se involvens malus daemon, in pulchrum ecclesiae corpus iacula dirigit. – Peccatores intelligi possunt etiam fidei persecutores, et qui pie vivendi studiosos palam insectantur. Id autem strenue admodum faciunt malae quoque potestates, omne insidiarum genus sanctis intendentes.

Ut sagittent in obscuro rectos corde.

V. 3.

Parati sunt inimicorum in tenebris arcus. Sic enim appellavit subeuntes lunam tenebras eamque obumbrantes. Tunc ergo dimicant peccatores daemones: namque in luce ferire iustos nequeunt, sed in ignorantiae tenebris; cum socordiae superveniens nubes, lunae nostrae, id est mentis, lumen obscuraverit.

Gr. p. 185.

Quoniam quae tu perfecisti, ipsi destruxerunt.

V. 4.

Secundum vero anagogen, manifeste demonstrat, Dei hostem Satanam et malas ceteras cum eo, potestates pie vivere volentibus insidiari. Propositum enim illis est aedificium Dei evertere, et voluntatibus eius adversari. Contulit enim, inquit scriptura *, inimicus hominem in corruptelam, qui tamen ad immortalitatem creatus fuerat. – Oppugnant daemones divinum propositum; et quae omnium dominus ita condidit ut bene se habeant, ipsi destruunt. Fingit enim laborem in praecepto * iniquitatis sedes, id est Satanas.

* Sap. II. 23.

* Ps. XCIII. 20.

Iustus autem quid fecit? Dominus in templo sancto suo.

V. 5.

Iustum nunc Deum fatetur, id quod circa omnia quidem sed praecipue circa iustorum salutem dici putabimus. – Secundum vero anagogen, memorata diaboli perversitate, perspicue denotat eum, qui salvare valuit, atque ab illius oppressionem sub-

ducere. Quum enim diabolus ea destruere adgressus esset, quae ad mortalium salutem Deus fecerat, legem suam doctrinamque tradens, quid iustus (Deus) egit, qui in proprio templo habitat, qui throni loco caelum habet, et cuius oculi pauperem respiciunt? Oportet enim versiculos connectere, tamquam si unam sententiam efficerent. Respectus autem hoc loco inspectionem significat. Deus certe inspiciens salvat, et extra laqueum statuit: respicit autem pauperem, spiritu inquam pauperem. Ad quem enim, inquit, respiciam, nisi ad humilem et quietum? Iam cum divina scriptura de Deo verba facit, deinde partium meminit corporearum, mens caveat audientium ne res sensibiles sibi proponat, sed ex sensibilibus tamquam verisimilibus rebus, ad intellectualium pulchritudinem conscendat, et extra omnem figuram, quantitatem, circumscriptionem, speciem, aliaque huiusmodi, quae corpora comitantur, Deum esse cogitet. Est enim reapse supra omnem intelligentiam. Humano autem more de Dei rebus loquimur, quia res nobis superiores haud aliter imaginari possumus. Palpebrae igitur, id est oculi, visualis Dei vis dicitur, quam in ipsius natura intelligimus: exquirat enim, id est accurate scrutatur, et considerat pium aequae ac impium hominem; et illi quidem auxiliarem commodat manum, et lumen menti obicit, ne in tenebris sagittis appetatur; hunc autem effrenate currentem, per petras ac praecipitia ruere patitur.

v. 4.

Palpebrae eius examinant filios hominum.

Iudicii tempore palpebris Deus ceu minarum indicio utitur. Namque has nos quoque solemus irati contrahere: item cum aliquid intente spectare volumus. Quare harum Salomon neque in sponso neque item in sponsa, ceu irae iudicioque magis, quam nuptiis et laetitiae idonearum, meminit. Vel denique oculus omnitentem Dei vim significat.

v. 6.

Spiritus procellae pars calicis eorum.

Calicis vocabulo haec poenam designat, nempe veluti calicem in manu Domini unde bibunt peccatores. Secus vero iustorum calix, salutem ipsis confert, quia hilaritatem vitamque conciliat; velut illud: calicem salutaris accipiam. Secus autem peccatorum calix morti admovet, et inextinguibilem flammam excitat: est enim ignis, sulphur, et procellae spiritus: ut intelligamus, quod sicuti ventus in flammam incidens attollit ipsam et facit vehementiorem, sic etiam iudicis ira, procellosi spiritus instar, damnatis ad poenam incumbens, perennem fore poenam demonstrat.

v. 7.

Quia iustus Dominus, et iustitias dilexit.

Id est aequitatem, quae tum servatur potissime et inclarescit, cum ad bona elevantur qui se propter Deum humiliaverant: et cum vicissim deprimuntur (1) ad poenam ii, quos diabolus extulerat. Hanc enim sibi propositam habet atque exercet Deus rectitudinem. – Punientur itaque iniustitiae amatores. Inspicit autem Deus hominem rectum, id est sanctum atque constantem, et qui morum suorum ac vitae regulam facit divinam legem.

PSALMUS XI.

v. 1.

In finem, pro octava, psalmus Davidi.

Canitur hic quoque psalmus, veluti amoris erga Deum et genuinae adhaesionis continens demonstrationem. Invehitur porro David in simulatores quosdam, qui ami-

(1) In codice revera est *ταπεινώσι*, sed scribendum fuerat *ταπεινωθῶσι*.

citiam spondebant, reapse autem inimico Sauli ipsum prodebant, et ubi lateret denunciabant. Sed psalmi verba sancto quoque cuius conveniunt, qui puram singularemque vitam instituerit; neque propriae tantum sit sollicitus animae, sed de errantium quoque inscitia doleat, eosque pariter cupiat Deo obediens fieri. Cantici huius argumentum est, invectionis contra quemvis iniustum ac malignum, animo sententiaeque inconstantem, mendacem et assentatorem, dolis ac fraudibus innutritum. Videtur etiam ethnicorum sapientiam increpare. Facit insuper Christi nostrum omnium servatoris mentionem. Continet etiam promissionem, tamquam eius qui necdum ad adiuvandum venisset oppressos a diabolo. Canitur autem pro octava, quo die fuit resurrectio, et vocatio gentium, et sancti Spiritus donatio, et intellectualis id est in spiritu circumcisionis virtus. Orat propheta, ut a generatione mala eripiatur: quae quidem illa fuit ut arbitror, Christi aetate, de qua ipse aiebat: viri ninivitae generationem hanc iudicabunt. Sic autem canticum exorditur.

Gr. p. 187.

Salva me, Domine, quoniam defecit sanctus.

v. 2

Tantam itaque ait David recte viventium esse penuriam, ut paene et illi in vitium trahantur qui in divina lege fuerant instituti: atque egere se dicit, id est omnes de quibus verba facit, manu tutelari, nimirum Christo; neque Iudaeos tantummodo, sed omnes sub caelo mortales. Est enim ipse expectatio gentium, uti scriptum est *.

* Gen. XLIX 10.

Quia deminutae sunt veritates a filiis hominum.

v. 2.

Falsa sunt omnia apud ethnicos, sapientia videlicet, sermones, et vitae ratio: nam verae rei, id est necessariae vel utilis, nihil apud eos quispiam comperiet, qui creaturam deificaverunt, omisso eo qui suapte natura est Deus. Ergo apud illos deminutae sunt veritates.

Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.

v. 3.

Hoc de Iudaeis vere dicitur: unusquisque vana proximo suo locutus est, quo tempore adversus Servatorem nostrum struebant insidias. Apud ethnicos pariter poëtae et oratores sive historici, nihil de veritate solliciti, quicquid eis visum fuit, perinde composuerunt, hoc uno sibi fine proposito, linguae scilicet ostentatione (1).

Gr. p. 188.

Perdat Dominus cuncta labia dolosa, linguam magniloquam!

v. 4

Secundum vero anagogen, quomodo illa non est dicenda arrogans lingua, quae ausa fuit Servatori dicere *: in qua potestate haec facis? Aut quis tibi hanc facultatem? Illud quoque iudaicae audaciae proprium fuit: labia nostra apud nos sunt, quis noster Dominus est? tamquam si illi mente revolverent, posse se quicquid velent, adversus Servatorem dicere.

* Luc. XX. 2

Labia nostra a nobis sunt.

v. 4

Nos, aiunt ethnici, politi eloquii inventores fuimus.

Propter miseriam pauperum.

v. 5.

Haec consurgit deprecantium persona. Qui autem preces recipit, respondet penitentibus, promittens Dei interventum et auxilii munus. Pauperes nominat, spiritu pauperes, quorum exaudiens, inquit Deus, clamorem, consurgam adiutor.

Nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.

v. 6

Consurrecturum se dicit. Neque vero dicimus, corporalem esse consurrectionem, sive excitationem, sed voluntatis significationem hanc esse, manum deinceps adiutricem laborantibus porrigendi. — Secundum vero anagogen, manifestum cunctis sa-

(1) Argumentum hoc latius exornat Cyrillus noster respondens quartae impii Iuliani obiectioni lib. VII.

lutare Christi constituit, et ubique inaudiendum: confidenter enim in universo orbe praedicatum fuit.

Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne septies examinatum.

Casta id est castos efficientia: nullatenus enim ea male se habent, sed adeo sunt splendida et defaecata, ut argentum videantur, igne non semel sed saepissime excoctum: id enim significari arbitror vocabulo « septies. » Probata sunt ergo terrae incolis Servatoris oracula. – Iudaeis per Isaiam exprobrat Dominus *: argentum vestrum haud est probatum, nempe fidei doctrina adulterina est et spuria, neque verum regiae imaginis characterem retinens.

v. 8.
Gr. p. 183.

Tu, Domine, custodies nos, et conservabis.

Secundum vero anagogen, orat propheta ut eripiatur a iudaica, cuiusmodi sub Servatore fuit, gente incredula, truculenta, et adultera.

In circuitu impii ambulat.

Secundum vero anagogen, ideo dicit custodies nos, quia nos undique circumstant impii, saluti nostrae insidiantes.

PSALMUS XII.

In finem, psalmus Davidi.

Hunc canit psalmum peccati sui paenitens; simul nobis salutare illud nuncians, a quo normam accepimus, qua post peccatum accedere ad Deum possimus.

Quo usque avertes faciem tuam a me?

Quid est quod faciem Deus a peccatoribus avertit? quia indignos aspectu suo iudicat. Quamobrem ego conscientia mea compunctus, Deique iudicium metuens, utpote procul ab eo ob peccatum submotus, per paenitentiam animi voluntariam renovo, ne forte in peccato moriar. Atque ea res mihi potissimum maerorem animi creat. Pro quo Symmachus dixit: curam in corde meo quotidie. Iam haec nostri admonendi causa scripta sunt, atque docendi quomodo oporteat a peccatis respiscere, praedictis verbis tamquam pharmacis utentes. Vel etiam oblivionem appellat auxilii dilationem, oratque ne a divina prorsus providentia destituatur.

Quamdiu exaltabitur inimicus meus super me?

Interrogat de his Deum, non quasi causam, sed quia nutu suo impedire eadem potest. – Nam si pie nobis viventibus deprimitur hostis, vicissim peccantibus extollitur. Nam Satanae elevatio est, hominum humiliatio: quia sicut Deus salutis nostrae causa efferi dicitur, ita diabolus exitio nostro extollitur (1). Sufficiat, inquit, ei semel fuisse elatum, dum ego scilicet peccato deprimerer. Cur iam diutius contra me extollitur?

v. 4
Gr. p. 19

Ne unquam obdormiam in morte.

Somni nomine pigritiam designavit, qua obsessi vitae phantasiis vagamur, otiosique in voluptatis lecto cubamus. Ne itaque pigritiae somnum dira mors subsequatur, illuminari oculos suos, id est animae sensus, postulat, ut videant veritatem. Vereor, inquit, ne somnus in mortem desinat, si vehementior fiat calamitatum dolor.

Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.

Sicuti athleta extra stadii sulcum prosiliens vincitur, ita christianus deperditis quae initio acceperat donis, subversus cadit. Non igitur immutemur, ne gaudium inimicis nostris creemus.

1) Haec Nicetas ex Cyrillo recitat, quae alii nescio quomodo ad Athanasium traxerunt.

Cantabo Domino, qui bene mihi fecit.

Hoc quoque, ut aliud praecedens, tenendum est; nempe prophetam non quia nunc nesciat cantare. his verbis uti, sed quia perfectius in posterum cantaturus sit, cum magis profecerit consummatusque fuerit. Cuinam vero cantabit? benefactori nimirum suo, qui creavit et restauravit.

Psallam nomini Domini altissimi.

Beatus qui psallit spiritu et mente, si modo sciat cui psallat, quodque scit factis praestet! Qui hoc modo psallit, caelum penetrat, nubes transcendit; et Altissimo, cuius nomini concinit, nulla re impediante, adstat.

PSALMUS XIII.

Dixit insipiens in corde suo: non est Deus.

Culmen omnis nequitiae hoc est. Namque opinari Deum non esse, sed fortuito cuncta esse facta, proterviae omnis, illicitique operis initium est. Ergo hic sermo ostendit, in tantam venisse homines impietatem, ut his quae existunt rebus non praesse Deum, sed universum mundum existiment fortuitam per se ipsum sortitum esse naturam. Age vero quid significant verba « dixit in corde? » Quandoquidem alius est sermo prolatus, alius intra repositus, non de prolato sermone nunc loquitur propheta, sed de animi interiore sententia. Dixit enim in corde suo, id est cogitavit Deum non esse. Nempe omnis qui palam et cum manifesto contemptu peccat, etsi non voce, operibus tamen ipsis et vitae perversitate paene clamat: non est Deus. Nam qui ita vivere solent quasi Deus non intueretur, quique omnia sine ullo respectu agunt, operibus ipsis et factis Deum negant.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum.

Haec de ethnicis quoque intelligas licet. Nam caro terrena, peccati legem ceu morbum secum gerit: mensque hominis valde prona est ad declinandum in malum iam inde ab adolescentia sua, uti scriptum est *. Merito ergo sacer de nobis conqueritur sermo: omnes enim, inquit, declinaverunt. Nam quum recta via progredi oporteret, atque a creaturarum pulchritudine et ordine creatorem consequenter cognoscere, et a propheticis vocibus ad veritatem perducere, contra accidit; et in sexcentas erroris et perditionis vias declinarunt, ac flagitiosis actibus inutiles evaserunt, nemoque iam bonis moribus utitur.

Sepulcrum patens est guttur illorum etc. usque ad ante oculos eorum.

Diodorus, quidem Theodorus, Cyrillus, et Didymus, a verbis « sepulcrum patens » usque ad « in viis eorum » textum legunt; verumtamen in hexaplis haec non habentur (1).

(1) Scholion quod in graecis p. 191. posuimus, revera ita se habet in codice K, iterum a nobis inspecto; nempe recitatur ibi in margine (namque a textu abest) locus biblicus τάρφος ἀνεωγμένους usque ad verba ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, qui tamen usque ad τῶν ὀφθαλμῶν extendi debuisset; eatenus enim fragmentum hoc in sacra critica famigeratum pertingit. Iam vero in catenis vaticanis, quibus nos usi sumus, abest id fragmentum a codicibus A. B. E. F. I. L. Legitur autem in codice C. p. 24. sine commentario. Item in codice D. p. 58. in margine sub asteriscis, et cum scholio: οὐδαμοῦ κεῖνται (οἱ στίχοι οὗτοι) τῶν ψαλμῶν πῶθεν δὲ ὁ ἀπόστολος εἰληφεν αὐτούς, ζητητέον. Denique in codice M. p. 21. b. (quem codicem serius a me inventum dixi p. gr. 450.) ita legitur ut in codice K, nempe Διοδωρος etc. ut iam scripsi in graecis, sed tamen recte et plene usque ad τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Nihil dico de codicibus G. et H. qui sunt acephali. Iam vero scholia duo quae ex codd. D. K. et M. nos citavimus, vidit iamdiu in mss. etiam Nobilius ad sixtinam latinam ex graeca, p. 753. Conferatur etiam Montfauconius in hexaplis, et magnus praecipue magister olim meus Bernardus Rubeus in variis lectionibus T. V., qui non levi eruditione hanc rem illustrat.

Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem?

Versiculus hic interrogative legendus est. Quoniam dixerat, omnes declinaverunt, et operantur inique, nunc ait: num ergo hi Dominum cognituri sunt, et in illum credituri? Sane multi credent: alii tamen in incredulitate perstabunt, et persequentur eos ac vexabunt qui in Christum crediderint.

Ibi timuerunt timore, ubi non erat timor.

Reprehendit hos psalmista. Iudaei ergo in infidelitate constantes, vano timore expaverunt, quem gratis experti sunt. Quinam vero fuit hic stultus timor? Timuerunt, ne si forte Christum admitterent, in eumque crederent, Deum offenderent. Quamquam versiculi sensus de credentibus quoque dici potest, ita ut loci sententia sit: *Gr. p. 192.* Moysis quidem lex poenam inferebat; Christi autem timor castus est; facit enim ut tamquam filii patrem metuamus. Ergo post illud tempus, quo Christi adventus fuit, timore timebunt ubi non est timor, a legis nimirum minis; quia tum erit conveniens potius liberis hominibus pietas.

Quis dabit ex Sion salutare Israhelis?

Cerne quantopere Dominum discupit, et quam non tolerat futuri temporis expectationem quo salutare Dei patris, nempe Christus, exorturum erat! Dicit autem ipsum salutare Israhelis, quia primarius fortasse adveniendi finis Israhel fuit. *Math. XV. 24.* Dixit enim: non sum missus nisi ad oves deperditas domus Israhelis. Aut alio modo. Quia nempe, *Rom. IX. 1.* ut divus Paulus scribit, Iudaeorum erant promissiones, legislatio, foedus, et patres, unde factus est secundum carnem Christus. Discupio igitur adventum eius, ait

Profecto sanctus Hieronymus praef. ad lib. XVI. in Isaiam, etsi hos tres versiculos in ecclesiis legi non negat, attamen a Paulo (ad Rom. III. 13.) ex variis psalmis et ex Isaia collectos iudicat, et deinde ab alio nescio quo, ex Pauli epistola ad hunc psalmi locum translatos. Hieronymo adquiescere videtur doctissimus Bellarminus in suo ad hunc psalmi locum commentario. Immo idem vir purpuratus de verbo Dei lib. II. cap. 2. post relatum Hieronymi sententiam, diserte scribit: « dices, si ita est, cur Ecclesia in editione vulgata hos versiculos esse patitur? Nimirum ea de causa, quoniam sunt etiam ipsi sacrae scripturae partes quaedam; et quoniam sine turbatione et scandalo populi non possent auferri, cum longo iam tempore ibi fuerint: quomodo etiam patitur nonnullos errores typographorum. »

Quae quum ita se habeant, attamen ego nolo indefensam prorsus hanc rem destituere. Etenim codex omnium graecorum antiquissimus vaticanus, quem prae oculis habeo, p. 630. exhibet in psalmo hos versiculos, et quidem non in margine, ut a nonnullis temere dictitatum fuit, sed in ipso contextu, sine ullo veru, sine ullo interpolationis vestigio. Codex autem hic vaticanus iure meritoque sextinorum bibliorum editoribus praef. p. 2. « ante tempora B. Hieronymi, et non infra, scriptus videbatur, et inter ceteros optimus iudicatus fuit. » Ceteroqui Hieronymus hunc non vidit, neque enim auctoritatem eius hoc loco neglexisset. Codicis vaticani patriam vel originem nondum ego cognovi; sed certe Georgius Syncellus in chron. ed. paris. p. 203. pervetustum quemdam memorat codicem septuagintaviralem, ex caesariensi Cappadociae bibliotheca a se acceptum, qui ex antiquiore adhuc descriptus fuerat codice, divi Basilii manu emendato. Me hercle maxime permovet, quod hi versiculi in tam insigni atque incomparabili codice recitentur, et quod testetur Hieronymus, ut iam dixi, eos a christianis ecclesiis in psalterio cantari solitos. Postremo, ut alia aliquot testimonia addam, habet hos versiculos codex etiam pervetus syriacus ambrosianus, quem item meis oculis vidi, quemque demum v. cl. Bugatius edidit. Habent vulgatus lat., arabs; et aethiops, praeter catenas vaticanas, quas supra appellavi; nam quominus vaticanorum codicum congeriem in praesenti scruter, tempore prohibeor. Legebantur in psalmo hi versiculi a graecis patribus, ut supra diximus, Diodoro, Theodoro, Cyrillo nostro, ac Didymo; quibus addo tertium patrem alexandrinum Athanasium, ex eius in psalmos fragmentis a Montfauconio vulgatis. Legebantur, observante Sabaterio, iidem versiculi a Iustino, et a latinis patribus Ambrosio, Augustino, Cassiodoro, Optato, qui omnes itala vetere ex graeco derivata utebantur. Denique mihi videtur credibilius, divum Paulum ex pleno aliquo psalterii codice, qualis est vaticanus, hos versiculos expedite recitasse, quam laboriose ex quinti, octavi, noni, trigesimique quinti ac noni psalmorum particulis, postremoque ex Isaia cap. LIX. 7., consarcinavisse. Stat ergo sua propria (ni rei nimio amore fortasse fallor) huic psalmi particulae auctoritas, quin ea ex aliis sacrorum bibliorum locis necessario conquiratur.

propheta. Quis mihi tribuet, ut Servatorem de superna Sione caeloque advenientem videam, aut ex inferiore Sione per nativitatem in carne procedentem?

PSALMUS XIV.

Quis tabernaculum ponet in monte sancto tuo?

v. 1

Mons sanctus est futuri saeculi regnum; mons, ob celsitudinem et eminentiam; sanctus, quia ibi non habitat impurus. Qui ergo in hoc mundo habitat, et praesente vita tamquam umbra et foeno transeunter utitur, hic tabernaculum ponere id est habitare futuro in regno poterit. Quisnam vero hic homo sit, et qua ratione vitam instituat, in subsequentibus psalmi partibus proditur.

Et opprobrium non accepit super proximos suos.

v. 3.

Habet quamdam hic sermo obscuritatem. Incertum est enim, utrum ipse a nonnullis proximis opprobrium non acceperit; an ipse e contrario opprobrium non intulerit. Existimo ego iustitiae studiosis utrumque inesse decere. Summae enim fructus pietatis est, adeo venerabilem vitam degere, ut nemo nobis exprobrare queat pulcherrimi cuiusvis operis negligentiam; vicissimque nullum aliis convicium facere, etiamsi aliquando lapsi fuerint aut titubarint. Aegra est enim hominis natura, et in culpam facile incurrit. — Contemptus intelligitur non ex mentis superbia, sed odio potius mali et abominatione.

PSALMUS XV.

Conserva me Domine, quoniam in te speravi.

v. 1.
Gr. p. 193.

Rursus et hoc servili (Christi) formae congruens; simulque demonstrans iustificationem in fide per confessionem. — Heic communem veluti humani generis induens personam Servator, cum Deo patre loquitur non tam pro se, quam propter nos atque pro nobis, tamquam unus ex nobis. Dominum itaque appellat patrem, postquam ipse servi formam assumpsit. Conservari autem se petit propter ecclesiam, quae est eius caro. Nam revera ecclesia caro eius est: conservari autem illam, iure meritoque petit: atque ad eius personam recte refertur tum ecclesia tum conservatio (1). Causam quoque petit, ob quam conservandus sit: propterea enim, o pater, inquit, a te conservari peto, quia in te speravi: se ipsum vero cum dicit, ecclesiam dicit.

Dixi Domino, dominus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

v. 2.

In evangelio quoque dicebat *: ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum: et nunc natura factus homo, dominum suum appellat patrem. Addens autem « quoniam bonorum meorum non eges » legalis cultus ostendit inutilitatem. Nam bona heic nuncupavit oblatas hostias, quas nequaquam iam excipere apparet: nam fidei doctrina illas abolet. Num manducabo carnes taurorum, aut hircorum sanguinem bibam *? Et rursus: sacrificium et oblationem noluit, corpus autem coagmentasti mihi *. Porro observa Dei esse solius proprium, ut nulla re egeat: ast alii, qui dicuntur domini, oblationum a subditis revera indigent, nempe servorum, agricolarum, et fabrorum, aliorumque huiusmodi. Hoc itaque Christus etiam indicium statuit, patrem suum vere esse dominum, quoniam bonorum non indigeat ab se ei oblatores, id est a carne sua seu ecclesia. Equidem etiamsi oret

* Ioh. XX. 17.

* Ps. XLIX. 13.
* Ps. XXXIX. 7.
et Hebr. X. 5.

(1) Fragmenti huius partem video Athanasio ab aliis tributam; sed frustra, ut ego iudico Nicetae auctoritate fretus.

filius, lacrymetur, obsecret, non eget pater his bonis: nam qui scit omnia, precum non indiget, neque propheticis opus est ei sermonibus.

v. 3.
Gr. p. 191.

Sanctis qui sunt in terra eius.

Sanctos dicit sanctificatos in spiritu, terram autem ecclesiam Christi. Tum verbum « mirificavit » pro demonstravit aut glorificavit, positum est. Denique vocabulo « eius » patrem designat; ut sit integra sententia: sanctificatis in fide notam fecit patris voluntatem. Quare etiam dicitur magni consilii angelus.

Multiplicatae sunt infirmitates eorum.

Ethnicorum videlicet. Iesu Christi nondum manifestata veritate, multiplicata fuerant peccata et passiones. Postea illucescente salute, properaverunt homines ad illius notitiam, et peccatorum depositionem. — Nonnulli vero ethnicorum idololatrias et miseras heic significatas aiunt; a quibus conversi, facti sunt sancti Dei: de quibus ait « sanctis qui sunt in terra eius: » qui et sine mora deseruerunt idola sua, aut potius incommoditates vel miseras, ante fidem susceptam sibi haerentes, mirificatis Servatoris apud eos voluntatibus.

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.

Si quis haec de Iudaeis dicta intelligere velit, enuntiativo modo versiculos legat, ceu si Deus causas reiecti ab se Israhelis aperte narret. Non congregabo, inquit, synagogas eorum, neque illorum nomina labiis meis diutius commemorabo. Cur? Sanguinum, inquit, causa; id est quia plurimo inquinati sunt sanguine ac caedibus. Quod si quis dicat, locum hunc de ethnicis esse intelligendum, hoc modo interpretaberis: nam quia properarant, inquit, ad fidem, prompteque ostensum Dominum exceperunt, atque ad divinum lumen accurrerunt, nonne ego congregabo conventus eorum? Interrogativa enim cum interpunctione legendum erit: nonne colligam, inquit, ex sanguinibus? id est, postquam omnes interfecti fuere, multusque ipsorum effusus est sanguis, Satana eos perdente, daemonumque grege eosdem vastante. Ulique sanguis occisionem denotat, sive exitium, quod ethnici pertulerant, dum universalis creatoris notitia carerent. Sed enim illum gregem deduci ad infernum necesse erit. Sic enim de ipso et de Satana scriptum est: qui requirit sanguinem eorum, recordatus est *. Et illud: tamquam in inferno positi sunt; mors minabit eos *. Quippe ipse mors erat, id est mortis auctor Satanas pastoris veluti vice deducens, ac veluti quibusdam stabulis, in inferni caveis concludens. Quoniam igitur multus eorum effusus fuit sanguis, et quia properarunt ad fidem, nonne ego congrua misericordia utens conventus ipsorum congregabo?

Gr. p. 195.

* Ps. IX. 13.

* Ps. XLVIII. 15.

Sanctus Cyrillus versiculos hos interrogative vult legi. Quoniam, inquit, vocati ex ethnicis ad fidem properarunt, quid ni ipsorum conventus congregabo? Dictio autem « ex sanguinibus » ponitur pro « quoniam omnes interfecti fuerunt » etc. ut supra. Aut secundum Aquilam: non libabo * libationes eorum de sanguinibus. Olim Iudaei Deo libabant, iubente lege; ethnici autem idolis. Ego vero nova cunctis mysteria tradam, et incruentam hostiam, legales in posterum respuens oblationes.

* In gr. corr. σπρίσω.

v. 6.

Funiculi ceciderunt mihi in praeclaris meis.

Funiculus mensura est, ut in Iohannis evangelio scribitur *: non enim ex mensura dat Deus spiritum. Vel fortasse mensurae nomen ad doctrinam non refertur, sed ad eum qui ipsam recipit, quia amplioris doctrinae non sit capax. Nam et pluvia eadem ubique est, sed tamen pro capacitate vasorum fit mensurabilis.

* Ioh. III. 24.

Hereditas mea optima.

Prior quidem hereditas, id est Israhel, non fuit optima, immo potius Deo in-

visa. Sed enim amoris funiculis, et vehementissimo affectu copulata Christo est, portio veluti electa, ethnicorum ecclesia, quam optimam merito appellat: inest enim ei multa credulitas ac docilitas, et mentis pulchritudine elucet, omni virtute excultae. Vel fortasse funiculi haud amoris vincula denotant, sed ex geometrarum metaphora heic dicuntur: nempe, quod pater hereditatem mihi funiculis dimensus sit, et terminis definiverit, et septo circummuniverit ac protexerit, ne optima posthinc mihi et patria diripiatur hereditas, in quam ceciderunt mihi sortis datae funiculi, hoc est quae mihi sortito attributa fuit. — Hereditas rationalis naturae est, praeteriti futurique temporis doctrina. Christi autem hereditas est, scientia a Deo communicata (1).

Gr. p. 196.

Providebam Dominum in conspectu meo semper (2).

v. 8.

Hoc simile evangelico illi Christi dicto: solus non sum, quia pater meus mecum est. Quatenus intelligitur Deus Christus, ipse est omnia firmans et sustinens: quatenus autem factus est homo, decet eum etiam dicere, a dextris se habuisse Dominum, ne commoveretur. Conformat enim semet humanae naturae modulis, et eorum quae exinanitionis propria sunt non pudet eum propter incarnationem. Expectabam, inquit, quia pater meus mihi opem praestat, neque me sinit circumagi. A dextris autem dicit, pro: auxiliatur mihi; dexteræ et melioris partis nomine, auxilium appellans. Tu vero mecum considera quomodo natura nostra Christo iucunda evaserit: quippe oblatus sumus patris conspectui, qui pulsi eramus propter Adami transgressionem (3), habuimusque eum defensorem atque statorem. Habeamus ergo vicissim nos Deum semper prae oculis, eumque praesentem auxiliantemque cogitemus, ne ab officio depellamur, sed cesset potius ille qui a dextris nobis est adversarius diabolus: neque in nos maledictionem, quae Iudam percudit, provocemus: stet diabolus a dextris eius: namque a dextris iusti stat Dominus; a dextris autem peccatoris, diabolus.

* Ioh. XVI. 32

* Ps. CVIII. 6

Quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

v. 8.

Quoniam dictum est, sede a dextris meis; et eum post ascensionem sedisse a dextris magnificentiae patris: cur nunc filius ait: providebam Dominum a dextris meis semper, patrem designans? Ergo dexter est patri filius, et filio pater; secundum illud: ego in patre, et pater in me est. Videtur autem apprime de humanitate loqui: certe enim quatenus est Deus, non commovetur. Non est autem inanimis caro eius: non enim ipsa caro dicit, habere se Deum a dextris, eumque semper spectare, ne peccet. Quippe commoveri significat motum ad peccatum.

Gr. p. 197

Delectatio in dextera tua usque in finem.

v. 11.

Sane decebat universalem creatorem et dominum ac Deum gaudere et laetari, ob creaturas suas in melius reformatas, et in antiquum statum a Deo patre repositas per ipsum filium. Per quem enim omnia ad existendum sunt adducta, per eundem reformationem in melius recipiunt. — Dexteræ patris, filius est, ob suae carnis iucunditatem formosus, qui deformem sordidamque naturam attollens, in patris dextera deificatam collocavit.

(1) Merito animadvertenda est apud Cyrillum haec humanae divinaeque scientiae definitio.

(2) Dictum de Christo hunc versiculum adfirmat apostolus Petrus Act. II. 25. Paulus autem Act. XIII. 35. aequè dictum de Christo adserit versiculum decimum. Nemo ergo christianus dubitabit psalmum hunc litterali quoque sensu ad Christum esse referendum.

(3) Perstant christianae religionis hostes originale peccatum eiusque poenam seu negando seu etiam irridendo, quo tamen dogmate nihil fere in patrum doctrina evidentius est. Ego vero Cardinalis quoque doctissimi Iacobi Sadoleti librum ineditum de originali peccato notum aliquando faciam.

PSALMUS XVI.

Exaudi, Deus, iustitiam meam.

Iustitiam hoc loco haud virtutem perfectam dicit, ea enim iactantia pharisaica foret, sed iustam petitionem. Petit enim David non Saulis exitium, sed salutem propriam. Fortasse autem, quoniam nudis verbis haud auscultat Deus, sed virtuti veluti factis clamanti, docet nos propheta quomodo et nos obsecrantes exaudiemur, scilicet suffragante iustitia. Quod si forte apostolorum chorus heic orat, iustitiae dominum appellat Christum; haud illius legalis, quae non erat inreprehensibilis, sed perstabat usque ad tempus emendationis; sed verae omnino iustitiae id est evangelicae. Malentes ergo apostoli adorationem cultumque in spiritu, aiunt: exaudi nos, Domine et Deus iustitiae, non illius typicae, sed huius meae, id est verae ac spiritalis, cuius ex norma vivere volumus, quamque et aliis praedicamus. Ipsi vero Christo convenientissimum prae ceteris est, secundum humanitatem suam dicere Deo patri: exaudi iustitiam meam; ipse enim peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius.

* 1. Petr. II. 22.

v. 3.
Gr. p. 198.**Visitasti nocte, igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.**

Qui ne in nocte quidem et somnis turpes et absurdas phantasias patitur, is si fieri potest ita loquatur. Adnotandum vero, verbum visitasti, extra punitionis sensum heic poni. Item sciendum est, diabolum ratione Deo contraria examinare solere: nam Deus non examinat nisi ubi praeeistentem iniustitiam compererit; quae si nulla fuerit, ab eo non comperitur.

v. 7.

A resistentibus dexteræ tuæ.

Resistentes dexteræ Dei daemones dicit: dextera autem Dei pius quisque et iustus, de quo alibi dicit: fiat super virum dexteræ meae. Huius viri saluti obsistunt daemones, a quibus Deus eripit qui in ipsum sperant. – Resistunt Domino, qui est patris dextera, Iudaei et ethnici, et impurarum haereseon inventores, e quibus eripi apostoli obsecrant, et tutelam illam, quam pupillae oculi dedit natura, a Deo postulant, ne ullatenus laedatur ipsis mentis oculus, tenebrasque patiatur. Idem Servator quoque credibiliter postulat a patre, nempe ut ipsemet custodiatur, id est corpus eius, fidelium ecclesia, contra adversarios ipsius, pupillae oculi instar immaculata et recta acie cernentis. Custodiamur et nos adversus daemones obsistentes dexteræ bonisque actibus nostris: qui quidem dextera Dei dicuntur, ceu a gratia ipsius et vi directi; ne unquam interiore nostro infuscato oculo, in peccati caliginem incurramus.

* Ps. LXXIX.
18.**Utinam velamento alarum tuarum protegas me!**

Apostoli quoque necessariam faciunt petitionem, ut sub velamento Christi sint, dum eos affligere nituntur inimici, et omne genus insidiarum crudeliter intendunt. Omnes enim, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur. Volebat quoque Servator filios Hierusalem congregare, quemadmodum gallina sub alis congregat pullos, sed illa renuit. Quamobrem pro ecclesia, ceu pro corpore suo, petit a patre vim tutelarem. Fatigant nos, afflictosque et infelices efficiunt impietatis atque peccati inventores daemones; sed corda nostra et mentem custodiet Deus connaturalibus ipsi quibusdam et consubstantialibus alis, id est unigenito filio suo, et vivificante sancto Spiritu (1).

* II. Tim. III.
12.

* Matth. XXIII.

(1) Contra Arianos. Et animadvertit theologiam versiculi elegantem explicationem.

Eicientes me nunc, circumdederunt me.v. 11.
Gr. p. 199.

Et unde nos eiiciunt, cum circumdare et comprehendere volunt? nempe ex lege ac praeceptis, quae pro muro et munita urbe sobriis hominibus sunt: de qua urbe comperies prophetam dicentem: quis deducet me in civitatem munitam? Cavendum est ergo ne errore aliquo ab hac recedamus, alioqui in hostium manus veniemus — Certe et hostes sanctorum nihil aliud spectant seu cogitant, nisi hoc unum, ut nempe sanctos a suis bonis studiis avertant, et a via Dei deviant atque abducant. Ubinam vero nituntur inimici abstrahere sanctos ab amore Dei? in terra scilicet, id est dum vivunt, et terrestre hoc domicilium incolunt sancti. Nam postquam hinc migraverimus, decipere diutius adversarii nequeunt. Interim sancti omne genus insidiarum ferentes aiunt: quis nos separabit a caritate Christi? Eiecerunt et ipsum Dominum urbe Iudaei atque illum circumsteterunt, deque eius perdendi ratione prosterndique humi deliberarunt: cuius consilii exitus fuit, ut vilissimum crucis supplicium decernere praeoptarint.

Ps. CVII. 11

Rom. VIII. 3.

Corripuerunt me sicut leo paratus ad praedam.

v. 12.

Terribiles nobis daemonum incursiones proponit. Quid enim leone rapacius aut exitiosius? Ita reapse nobis post venationem abutuntur invisibiles inimici. Sed si nos resistamus, Petro obsequentes monenti: sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus, ut leo rugiens, circum ambulat, quaerens quem devoret; cui si fide resistatis, statim humiliatur, fitque ut catulus in abditis iacens. Tunc verebuntur daemones adgredi quos vident validos, temporis opportunitatem observabunt; huius enim rei causa latebras petunt.

1. Petr. V. 8

Frameam tuam ab inimicis dexteræ tuæ.v. 13.
Gr. p. 200

Frameam ipsius Dei appellat hominem iustum, gladii instar daemonum agmina caedentem. Anima enim iusti, destructio peccati est: vita iusti, voluptatum mors. Idecirco (1) eripi animam suam ex impio, et ex hostium manu, id est diaboli ac daemonum, gravibus horum incursibus appetitus orat.

Exsurge, Domine; praeveni eos, et supplantas.

v. 13

Verbum « praeveni » significat, ne sinas eos propositum suum consummare, sed meum praeveniens periculum, vanum effice nequitiae illorum exitum. Verbum item « supplantas » pro, ne planam eis viam contra me currentibus des: cadant potius, tamquam alio obvio; et illorum perniciosissimum cursum inhibe.

PSALMUS XVII.

In finem, puero Domini Davidi, cum huius cantici verba locutus est etc. (2).

v. 1.

Vero autem (3) mysticoque sensu, qui in Christum crediderunt de Davidis genere ortum, hi Christo hoc canticum offerunt, cunctis hostibus liberati, et huius saeculi principe, quem de sua in nos tyrannide depulit (Davidis) filius, sicuti olim Deus Saulem de regno Israelis eiecit. Producitur autem in psalmo modo fidelium, modo Christi persona, quae humana loquendi ratione utitur. Haec est etiam tituli « in finem » vis. Continet enim psalmus descensum Unigeniti, ascensionem, victoriam de demoni-

(1) In textu gr. scribe τοῦτο pro τοῦ.

(2) Titulus idem fere II. Reg. cap. 22. ubi item hic psalmus canitur. Paulus apostolus Rom. XV. 9. laudat eius versiculum quinquagesimum. In syriaco codice ambrosiano, dividitur ob prolixitatem suam in partes aequales duas hic psalmus.

(3) Sic loquitur, quia alia ante dixerat, quae eclogarius Nicetas praetermisit. Et nota, quod sensum mysticum dicit verum Cyrillus.

bus, Israhelis expulsionem, et gentium vocationem, quae omnia in fine saeculorum evenerunt, cum Unigenitus est incarnatus. Sinus utinam et nos pueri Domini, id est servi! Et tamquam in splendido die, virtutibus operibusque lucis honeste ambulemus; atque ita de cunctis hostibus, praecipue de manu Saulis, idest de actionibus et violentia Satanae liberemur! Nam manus symbolum actionis est: ut ad finem usque victoriae pervenientes, agere gratias possimus auctori victoriae Christo.

Protector meus, et cornu salutis meae, et susceptor meus.

Haec omnia epitheta recte illi inscribuntur, de quo nos psallere ipse hic propheta docuit: te opitulante inimicos nostros cornu appetemus. Sic nimirum protector noster, ut in carne sua; tamquam in scuto tela, passionem pro nobis exceperit. Susceptor, per divinitatem quae sola ob suam impassibilitatem nos suscipere, id est sustinere cadentes, poterat. Idem cornu salutare factus est nobis per crucem: nihil enim magis quam crucem daemones extimescunt.

Ascendit furor in ira eius, et ignis a facie eius exarsit.

Sicut fumus ignem anteit; accenso autem igne, et ligneam depascente materiem, carbones fieri solent; ita Dei ira coepit quidem ut fumus, crevit ut ignis, postremo in carbones redegit Davidis inimicos. Recte vero pro punitioe fumus dicitur, qui lacrymas ciere solet. Nam reapse fumus in oculos incurrens stillare lacrymas facit. Nimirum irato creatore adversus daemones propter creaturae suae perniciem, antecessit ultioni fumus, nempe modica tyranni inhibitio: quam subsecutus ignis est, nempe omnimoda hostis destructio, a facie Dei, id est a Christo, qui est Dei facies, et character substantiae eius. Incarnato quippe Unigenito, incensus est ab eo ignis adversus daemones, ita ut clamarent: venisti huc ante tempus ad torquendum nos. Iudaeis quoque in antecessum ceu fumus edita fuit a Christo comminatio. Ait enim: quum videritis Hierusalem ab exercitibus obsessam, tunc dicite montibus, operite nos; et collibus, cadite super nos. Dein subsecuta est ceu ignis ira, quae tanta in eos exarsit, ut illos in carbones redegerit, id est consumpserit perdideritque. Scio bonum quoque esse ignem, illum videlicet quem Christus venit mittere in mundum. Atque hic demum ignis laudabiles carbones efficit: nam sancti Spiritus calore, spiritu ferventes appareat nonnulli. Ita ceu carbones accensi fuere a Deo apostoli, sua cum illo coniunctione inflammati, et mundi lumina effecti: deque ipsis dictum fuit civitati Hierusalem: habes carbones quibus insideas: hi tibi auxilio erunt (1).

Inclinavit caelos, et descendit etc.

Descendit, ut terram caelo coniungeret, et inferioribus communionem cum superioribus largiretur. Hoc autem minime evenisset, nisi eo modo in terram descendisset, quo recipi poterat, id est carne indutus, quam nebulam veluti quamdam pedibus suppositam appellat. Haec enim Dei in fine temporis ad nos adventum occultavit.

Et posuit tenebras latibulum suum.

Tenebras haec arbitrare incomprehensibilitatis caliginem, quae mentis quoque nostrae oculis incidens, eum qui cum patre aeternus est, metiri tempore non permittit. – Tenebras intellige mysterii obscuritatem, quae carnis causa incredulis accidit: quam bene latibulum nominavit: sic enim Christus diabolum daemonesque latuit, qui videntes ipsum ne a Iudaeis quidem fidem impetrare, crucem ei compararunt, crucifixi potentiam ignorantes.

1) Sequitur presse Isaiae alexandrinum, nunc vaticanum, textum alexandrinus Cyrillus; nam vulgatus lat. textus satis differt.

Tenebrosa aqua in nubibus aëris.

v. 12.

Adeo reconditum est Christi mysterium!

Misit ex alto et suscepit me, recepit me ex aquis multis.

v. 17.

Fatetur fidelium ecclesia, Servatorem dominum sibi de caelo missum a patre, ut de sole radium, seque liberatam ex aquis multis, id est adversariis potestatibus, amarisque et turbulentis vitae huius negotiis et circumstantiis. Multas vero dicit aquas, quia varia sunt tentationum genera, et malorum spirituum insidiae. Sed ex his omnibus eripuit nos Christus.

Secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

v. 21.

Consentaneae manuum munditiam dices esse splendida et absque ullo inquinamento opera fidei, sine quibus fides mortua est.

Deus meus, impolluta via eius.

v. 31

Solum Dei Verbum Deus verus est; idcirco et unigenitum, quia unicum est, utpote Deus: ceteri enim omnes praesentia Dei Verbi fiunt dii. Illos quippe dicit scriptura deos, ad quos verbum Dei factum est.

* Ioh. X. 35.

Deus qui praecinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam.v. 33.
Gr. p. 203.
* Luc. XXIV
49.

Congruunt haec etiam evangelii ministris, quibus Servator aiebat: « sedete apud Hierusalem, donec induamini virtute ex alto: » qua praecincti et sancto armati spiritu, haec enim erat promissa virtus, restiterunt daemonibus et persecutoribus passionibusque, viamque vitae inculpatim decurrerunt.

Qui perfecit pedes meos tamquam cervi, et super excelsa statuit me.

v. 34.

Aiunt cervos velocissimos esse, praetereaque serpentibus exitiosos, et insequentibus venatoribus ad alta contendere. Persecuti itaque Davidem sunt cum alii, tum etiam Saul, qui illum tamen non comprehendit, Deo celeritatem addente, atque ut venenatas viperas, hostes nempe calcaret, largiente. Quia vero naturalis est hinnulis perimendarum ferarum vis, halituque et cutis proprietate serpentes fugandi, recte Dominus hinnulus dicitur, utpote contrariam potentiam calcans atque consumens. Suos item discipulos naturâ quodammodo cervorum instruxit, dum ait: potestatem vobis dedi calcandi serpentes et scorpiones. Insequitur ergo serpentis instar Satanas; verum hi accepta a Servatore potestate calcandi serpentes et scorpiones, intellectuales videlicet, nec non quamlibet inimici vim, non capiuntur; sed omissa humili terrestri affectu, tendunt tamquam in montem ad pretiosam virtutem. At enim non est tendendum tantummodo, sed inhaerendum est ac manendum in supernis locis, et in virtutum culminibus habitandum. Quamobrem iustum, firmis pedibus iam praeditum, non solum ad alta evehit Deus, verum et illic statuit, id est in virtute stabilem facit, ne umquam excidat.

* Ioc. X. 17

Gressus meos ampliasti.

v. 37.

Gressus dicit, quibus a vitio ad virtutem, et ex sensibilibus ad intellectualia, atque a praesenti saeculo ad futurum quispiam graditur. Initia igitur arcta sunt et laboriosa viam angustam terenti, et inimicorum offendicula praetergredi volenti: progredienti tamen, plana loca patefiunt.

Populus, quem non noveram, servivit mihi.

v. 41.

Non est hoc inscientiae indicium, nam et illas gentes utpote Deus noverat; sed ita denotat eos qui per varia tempora ipsius familiaritatem non sunt adepti. — Dicit haec possunt etiam ex Christi persona et Davidis. Quod si gentibus non imperavit David, in Christo, qui ex illo ortus est, sermonem sistamus, qui semper quidem,

Gr. p. 214

utpote Deus, in omnes dominatus est; post incarnationem autem voluntarium quoque credentium ei obsequium recepit. Dupliciter enim corda nostra novit; aut sciendo, aut cognoscentem coniungendo cum cognito. Priore significato, pravos quoque cognoscit Deus; quibus Servator aiebat *: utique vosmet coram hominibus iustificatis, sed Deus corda vestra novit. Nec non apud prophetam *: quoniam omnia vestra peccata novit. Posteriore autem significato non nisi iustos cognoscere dicitur, novit enim Dominus suos. Namque improbis aiebat Servator *: discedite a me, operadores iniquitatis, numquam novi vos. Pari ergo ratione ethnicus populus, idololatricus olim et peccator, ideoque a Servatore non agnitus, postea conversus ad paenitentiam, servire ipsi dicitur. Quare non dixit « quem non cognosco: » nam qui adhuc nequiter agit, non cognoscitur. Sed quem olim non noverat, nunc patet cognoscere. Veluti est illud apostoli *: « sed tunc quidem ignorantes Deum iis, qui natura non sunt dii, serviebatis: nunc autem cum cognoveritis Deum, immo ab eo cogniti sitis. » Quamdiu enim ignorabant, ignorabantur: scientes autem, cogniti fuerunt.

Filii alieni.

Qui appellatus fuerat primogenitus Israhel, alienus deinde ob incredulitatem suam dictus est (1).

Inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis.

Pro inveterati sunt et claudicaverunt, Synmachus dixit: contumelia et pudore adficiuntur.

Vivit Dominus.

Vivit Dominus, pro « per viventem Dominum! » habet scriptura; sicut et Iobus ait *: vivit Dominus qui ita de me iudicavit, et amaritudine animam meam complevit! si adhuc halitus mihi remanet, et divinus spiritus in naribus superest.

PSALMUS XVIII.

Caeli enarrant gloriam Dei.

Ethnicorum multitudo magnitudine ac pulchritudine visibilium creaturarum haud sapienter considerata, existimavit caelum, seu firmamentum, esse Deum, eique cultum exhibuit. Attamen cognoscere artificem poterat ex miro rei opificio. Nam si magna excellensque est creatura, ea non tam suam quam creatoris gloriam deprædicat. Enarrant itaque gloriam Dei caeli absque voce, et propemodum clamat firmamentum Dei manibus se fuisse constructum.

Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.

Postquam mosaicae narrationi consentaneam caeli mentionem fecit, et deinde firmamenti; exin de luce etiam diei effectrice loquitur, ostenditque posse nos ex diebus etiam ac noctibus admirari Dei gubernationem, qui ordinem illis, modum, ac revolutum circuitum, attribuit. Ipse enim noctem in mane convertit, id est cum nocte matutinam lucem commutat, auroram ac tenebras facit, id est diem et noctem. Ipse mandat ut dies diebus propria horarum intervalla cedant, itemque noctes: ita ut modo maiores sint, modo minores: ac propemodum dicit dies, puta, aestiva diei hibernali: cede mihi partem maiorem in horarum intervallis. Sic enim patriarchae videtur. Nox autem nocti indicat scientiam, nempe eam quae respicit creatorem; vel quod omnino oporteat hibernales noctes longiores esse, aestivales autem minores. Hoc significari

(1) Hoc quoque fragmentum, non Athanasio, sed Cyrillo inseribunt duo eodices vaticani.

puto, dum dicitur dies diei eructare verbum, ac paene vocem emittere, partem maiorem horarum petens, noxque pariter nocti eandem scientiam indicare.

Non sunt loquelaе neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.

V. 4.

Sanctus autem Cyrillus et maximus Athanasius cum interrogatione legunt haec verba: non sunt loquelaе neque sermones, quorum non audiantur voces eorum; id est: nonne sunt mutorum quoque vel negotiorum vel operum voces, absque sermone aut lingua? Utique, dicit aliquis: sicut enim textoris artem variegata vestis clamat; et opificem suum navis egregie compacta praedicat; et ferrarium fabrum pariter opificium eius, sic etiam creatae res, quas nuper memoravimus, mutae quidem sunt, quia irrationales; sed tamen earum veluti loquelaе sunt, admiranda constructio; vox autem, pulchritudo ipsarum et rectus ordo. Nam caelestis enarratio, et verbum a die clamatum, vox quidem articulata non est, neque oris loquela, sed tamen haec divinae virtutis magisterium fiunt iis qui auscultare sciunt, etiam voce silente. Interim dum mutam dixit creaturam David, spiritu sane praeditam et rationali facultate negavit, secus ac videtur ethnicorum sapientibus: hi enim animal esse totum hunc mundum aiunt: animalia similiter partes illas ex quibus componitur (1).

Gr. p. 206.

Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.

V. 5.

Commode memorat David ordinatum solis cursum, et quod e thalamo finium terrae, tamquam pulcherrimus sponsus procedat: deinde tamquam a repagulis cursum auspicans, celerem validumque volatum faciat, et indefessus decurrat. Hoc enim significari puto verbis: exultabit ut gigas ad currendam viam.

Lex Domini immaculata, convertens animas.

V. 6.

Non inutile cordationibus est naturae spectaculum; quod contemplari volentibus, Dei repraesentat gloriam, ex creaturarum ornatu et recto ordine dignoscendam: invisibilia enim eius, ex creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Quae quum ita se haberent, ipse quoque apparuit nobis Christus, nosque ad patrem adduxit, haud per legalem cultum, sed per evangelicam potius exhortationem. Ergo, praeter naturae spectaculum, quod fit ut diximus ex creaturarum fabrica et ordine, illius quoque lucrati sumus praedicationem. Sufficiebat sane creatura ad demonstrandum hominibus creatorem; nihilominus legis quoque adiutorium suppeditavit, quod errantes revocare posset. Socorditer ergo scrutanti psalmi verba, non videtur praecedentibus connecti hic de lege et iustificationibus sermo. Attamen multa potius consensus est. Quod ut heic breviter exponam; tres sunt, et quidem divinae omnes, leges: prima naturae simul et creationis, ob quam duce conscientia et creaturis, officium nostrum intelligimus et creatorem simul agnoscimus. Secunda lex scripta, per Moysen data. Tertia lex spiritualis et evangelica. Postquam itaque de lege creationis veluti filia satis egit David, demonstravitque caelum et firmamentum, diem ac noctem, et solem, creatorem suum annunciare, et in naturali lege illam quoque creationis complexus est, namque ipsa natura inter creatas res est, transit deinde ad reliquas, scriptam scilicet et spiritalem, atque utramque subdividit in mandata, leges, iudicia, testimonia, et iustificationes.

* Rom. I. 20.

Gr. p. 207.

Primo igitur evangelicam doctrinam, legem Domini dicit: non enim ab aliquo

(1) Haec ethnicorum absurda theologia eleganter recitatur apud Virgilium aen. VI. 724. seqq. *Principio caelum ac terras etc. spiritus intus alit; totamque infusa per artus mens agit molem. Inde hominum pecudumque genus, vitaeque volantum.* En errorem ethnicum, en eiusdem constantem a scripturis sacris patribusque ecclesiasticis refutationem.

* Hebr. VIII. 7
* Ezech. XX. 25.

ex prophetis promulgata fuit, sed ab ipso omnium Domino. Deinde hanc immaculatam nuncupat. Nam Moysis lex non erat inculcata, ut admodum venerandus Paulus scribit *, neminem enim perficiebat. Ait vero alicubi etiam Deus *: ego dedi eis praecepta legalia non bona, et iustificationes in quibus non vivent. Nam facta comparatione cum evangelicis mandatis, haud bona est lex. Immaculata vero Christi doctrina, quae etiam animas a vitiis ad virtutem convertit, ex errore ethnico ad rectam pietatem, ex inscitia et tenebris ad lucem atque sapientiam. Porro et evangelium dicitur lex, quia singulorum actionibus quod convenientissimum fuerit decernit, commendationem bonis, poenas contemptoribus.

Timor Domini sanctus, permanens in saeculum saeculi.

Nemo mundus sorde, etiamsi una die vixerit super terram. Verumtamen sicuti aiunt herbam esse quamdam purgatoriam sordium vestimentorum, ita timor Domini sanctus, id est sanctificans, si in mentem ceciderit humanam, omnem eius abstergit maculam. Immo et aeterna in vita hominem conservabit. Nam qui sancte hanc vitam transigit, is eodem modo se habebit etiam in futura.

Iudicia Domini vera, iustificata in id ipsum.

Iudicia rursus appellat divinas de unoquoque actu sententias atque decreta. Haec autem vera sunt et iusta in id ipsum, videlicet haud discordantia neque invicem repugnantia, cognata potius et inter se convenientia. Nulla enim contradictio in Servatoris legibus comperitur. Dupliciter vero Deus iudicat, aut clementer aut districte; indulgenter quidem, veluti cum homini circa undecimam horam vocato in vineam, parem mercedem tribuit cum illis qui ante laboraverant. Districte autem, veluti cum adstantibus agnis et haedis dicit illis quidem, venite, possidete regnum; his autem, discedite a me maledicti in ignem aeternum.

Si mihi dominati non fuerint, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.

Confessus iam propheta, accuratum quoque legis observatorem multa fugere, ait: o Domine, occulta [delicta] et alieni homines ne mihi dominantur, te iudice haud ea mihi obiiciente, neque in peccatum reputante! Aut: ne pravae cogitationes, quas diabolus menti iniicit, sic dominantur mihi, ut eis adsentiar! Tunc enim immaculatus fuero, et peccato actuali immunis, quod magnum vocatur, ob comparationem cum illo quod in mente tantum versatur (1). Prophetice quoque universa natura clamat ad Deum: lex quidem, Domine, corpus tantummodo momentaneis sanctificabat ablutionibus: tu vero ab occultis etiam munda me per baptismum, et praecave mihi ab alienis daemonibus: si enim hi mihi non fuerint dominati, tunc vero sine culpa ero, et incredulitate mundabor, vel etiam transgressione, quod est magnum peccatum. — Peccatum magnum appellat, illud quod actu fit, idque occultorum purgatione inhiberi ait.

PSALMUS XIX.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis.

* Hier. XVI. 19.

Semper sanctorum intenditur ad Deum scopus, ad quem unum respicientes, opem eius implorant, siquando aliquis commovetur fluctus, et aspera a daemonum insidiis tempestas excitatur. Rei gnarus etiam Hieremias aiebat *: Domine virtus mea,

(1) En confirmatur a Cyrillo quod iam diximus p. 98. adnot. 2, nempe de mentis quoque puritate necessario conservanda.

auxiliator meus, refugium meum, in die malorum meorum. Hominum quippe adiutorium fragile, tutum supernum auxilium. Propterea sancti infelicem hominem dicunt, immo et maledictum, qui spem in homine collocat, et cor suum a Domino abalienat. Videtur autem nunc David diem tribulationis dicere, quo tempore Senacherimus impiam illam Rhapsacis misit epistolam *: « ne fallat vos Ezechas, quod Deus Hierusalem de manu mea liberaturus sit. » Allegorice vero passionis diem, cum aiebat Servator: « tristis est anima mea. » Orant itaque tum Ezechas ut Deus exaudiat se afflictum ob Senacherimi blasphemias; tum discipuli etiam Servatoris, ut eum Deus pater exaudiat. Discimus denique et nos non esse tribulationis tempore deficientium, sed orandum, neque hominibus salutem nostram, sed omnipotenti Deo credendam.

Gr. p. 209.

* IV. Reg. XIX.
14.

Memor sit omnis sacrificii tui.

v. 5

Vel inhaerens animae ratiocinium, vel sanctus Spiritus dicere haec videntur ad maerentis solamen. Afflictum autem oportet orare, neque spem abiicere. Sic enim Deus exauditor fit (1).

PSALMUS XX.

Posuisti in capite meo coronam de lapide pretioso.

v. 1.

Acie confligens David contra Ammanitas victor fuit, vique eos sibi subiecit, et Melchomi coronam cepit. Erat autem hoc Ammanitarum idolum, cuius in corona magni pretii lapidem repertum transtulit in suam. Huius nunc historiae facta mentione, ait Deo: beneficiis me, Domine, meamque petitionem praevenis: pro lapide hoc pretioso non oraveram, verum tu hunc quoque mihi dedisti, precem meam praecoccupans. Alibi etiam ante suam regiam electionem Deo benedicens, id est laudes canens dixerat *: inveni David servum meum, virum iuxta cor meum, quem regem constituam *. Praeterea: equidem incolumem ex inimicis fieri a te petii, tu vero benedictionibus, id est redundantia ac plenitudine bonitatis tuae, et victoriam mihi concessisti, et regnum, et prophetiam, et quod maximum est, Dei fieri progenitorem. Sed et Ezechas non nisi libertatem poposcerat; adeptus est autem victoriam tantam, et summum hostium exitium: regnum quoque non expetiturum recepit. Ceteroqui lapides pretiosos, Christi etiam discipulos existimare licet, et generatim fideles omnes, qui ornamentum illius sunt et gloria, et quasi corona capiti eiusdem imposita. Atque ut in evangelio pater filio dicitur nuptiale apparasse convivium *, ita hoc loco propheta Deo dicit: « posuisti in capite eius coronam. » Christo autem corona fit ecclesia, animatis lapidibus caput eius circumdans. Postremo et ipsum Christum recte dices lapidem pretiosum, ceu electum videlicet margaritum, quod nobis gloriosae instar coronae Deus pater imposuit, benedicens nobis bonitatis et sanctificationis benedictione. — Ex operibus quisque suis studiisque coronatur. Certe iudex ius aequum persequens, iustitiae coronam accipiet.

* I. Reg. XIII.
14.
* Ps. LXXXVIII.
21.

Gr. p. 210.

* Matth. XXII.
2.

v. 7.

Inveniatur manus tua ab omnibus inimicis tuis; dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.

v. 9.

Deus aliter a perseverantibus in peccato, aliter a paenitentibus invenitur; illis quidem iudex, his redemptor invenitur. Verumtamen quod nos primo Deum invenire ait propheta, et tum demum nosmet fore ab illo inveniendos, hinc patet in nostra esse facultate salutem.

(1) Fragmentum hoc diserte inscribit Cyrillo codex vaticanus, licet alii Athanasio tribuisse videantur. Et quidem in codice nostro legitur ὑπήκοος, non ἐπήκοος.

PSALMUS XXI.

In finem pro susceptione matutina, psalmus Davidi.

Nonnulli matutinam susceptionem dicunt esse resurrectionis dominicae tempus: surrexit enim summo mane mortis victor. Susceptio itaque est resurrectio, utpote quae corporum corruptionem arceat, et terrenos incolas fide purificat. Nam si dixeris, *Rot. X. 2.* inquit Paulus *, ore tuo Iesus, crediderisque corde tuo a Deo illum suscitatum ex mortuis, salvus eris. Sed videamus quomodo patrem tamquam homo Dominus alloquatur, pro hominum genere intercedens, nobisque se exhibens advocatum (1).

Opprobrium hominum, et abiectio plebis.

Hoc aientes, contumeliam in Deum reiiciunt, quasi nequeat filium, cuius causa vult, id est quem diligit, servare. Licet autem mirari iudaicorum ingeniorum tarditatem, quod haec legentes tamquam ex Christi persona contra se dicta, non cognoverint quem crucifixum videbant, atque hanc ipsorum sceleribus congruere prophetiam.

*v. lxx.
Gr. p. 211.*

Factum est cor meum tamquam cera liquescens in medio ventris mei.

Magistri vox, si quando viderit filios suos calamitatem pati; cuiusmodi habuit Servator erga discipulos suos compatiens affectum, corde intimo tamquam filiis condolentem. Sed et cordis dulcedo, quum instar cerae esset, eliquata est, cibusque effecta in ventrem transit. Dicit autem cogitationes, continua meditatione sic tritas, ut ad animae nutrimentum suppeditentur.

v. 23

Narrabo nomen tuum fratribus meis.

Joh. XVII. 6.

Nomen hoc loco pro gloria dicit, veluti illud *: manifestavi nomen tuum hominibus. Reapse conspicuam effecit gloriam illius, non ob id tantummodo quod eum patrem esse affirmavit et docuit, sed quia bonitatem eiusdem et gloriam nobis revelavit, fratribus eius iam effectis, quatenus ipse nostram adscivit naturam. Dixit enim *: ita Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum traderet, ut nemo in eum credens pereat, sed habeat vitam aeternam. Sed et aliter patris gloriam nobis manifestavit. Nam quotquot filium viderint mentis oculis, Deo dignam habentem dignitatem et omnipotentiam, hi patrem viderunt cognoveruntque. Sane quodam loco ipse quoque ait *: qui me vidit, vidit et patrem. Sed et in medio ecclesiae hymnum tibi dicam. Quamnam vero intelligit ecclesiam, nisi illam prorsus quam ipse sibi comparavit filius, non habentem maculam neque rugam, sed sanctam et immaculatam? Laudat itaque patrem, dum eius gloriam palam pandit. Id enim heic significatur nominis vocabulo.

Joh. III. 16.

Joh. XIV. 9.

PSALMUS XXII.

Psalmus, quem adgredimur, eandem sententiam continet, quae circa finem praecedentis erat. Nam qui ex ethnicis crediderant, facti Dei docibiles, uti scriptum est *, edentes et spiritaliter saturati, salutaris cibi largitorem agnoscunt, pastoremque et nutritorem vocitant, seque adeo cum ipso unum quid esse dicunt propter fidem, atque in unico grege congregationem.

Joh. VI. 45.

Dominus pastor meus est, nihil mihi deerit.

Gloriantur qui per Christum divinis caulis sunt inclusi, atque eius pastorali cura recti: neque unum quemvis e sanctis sortiti duces, veluti Moysem Israhel, sed pa-

(1) Rectissime totum de Christo Cyrillus hunc psalmum explicat, cuius rei testimonia tam multa in evangeliiis sunt, ut in quinta generali synodo damnatus fuerit Theodorus mopsuestenus, qui non nisi analogico sensu hunc psalmum Christo accommodaverat.

storum principem, et docentium magistrum, in quo sunt omnes sapientiae absconditi scientiaeque thesauri *. Cuius rei gnari, nihil sibi defore aiunt. Omnipotens enim Christus copiose largitur munera sua his qui cognoverunt adventum eius. Tribuit, enim ex sua plenitudine, donatque patris benedictiones, ipseque omnis boni fons et dispensator est.

In loco herbifero me collocavit.

Quandoquidem congrua ovibus dictio est, Dominus pastor meus est, perstant in hac sermonis metaphora ii qui sub Christo opilione sunt; adduntque provenientes sibi a pastorali cura utilitates, quas herbam aquamque nuncupant. Intelletur autem locus quidem herbifer; Dei semper virentia oracula, sancta et inspirata scriptura, quae ad spiritale robur credentium corda enutrit: aqua autem vivens et vivifica, sancti Spiritus largitio. – Aut magis proprie locus herbifer, paradus est unde excidimus, in quem nos Christus reducit et collocat per aquam requietionis, id est per baptismum. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit in regnum caelorum *.

Nam etsi ambulavero in medio umbrae mortis.

Quoniam vero in mortem Christi baptizamur *, dicitur et baptismus umbra atque imitatio mortis, quam timere non oportet. Intellegi etiam potest umbra mortis, naturalis et communis mors, ut eam distinguamus a voluntaria morte, animae inquam, quae non est mortis umbra, sed vera mors.

Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Qui ex ethnicis ad fidem accesserunt, evangelica mensa gustata, dicunt structori eius Christo: quam nobis parasti mensam, ea contrariam rationem habet mensae ethnicorum. Nam sapientes ethnici, nihil necessarium nos docuerunt, sed vexarunt tribularuntque doctrinae cuiusvis utilis fame et inopia. Divina secus sacraque mensa, inspirata nempe scriptura, adversatur noxiae illi et ieiunae tribulantium nos, copiosaque est ac dives, et ciborum variam multamque habet exhibitionem. Multae enim in ea fiunt salutesque exhortationes, quae veram bonae vitae rationem monstrant, et ad spiritalem sanitatem provehunt. Fortasse etiam loquuntur fideles sic: parasti nobis spiritalem mensam, ut cibo validi effecti, possimus cum persecutoribus nostris, quum opus fuerit, congregari. Nam spiritalis bona nutritio animam roborans, facit eam et impuris spiritibus et errorum magistris resistentem. Immo vero et MYSTICA MENSA, CARO DOMINI (1), fortes nos adversus cupiditates daemonesque praestat. Timet enim Satanas eos qui pie mysteriorum fiunt participes.

Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitae meae.

Abundans prorsus et perpetua continget illis alacritas, qui in Christo sanctificati eiusque charismatibus digni fuerint, ut et sacrae mensae accubuerint, et oleo caput impinguaverint, nec non de optimo calice ad ebrietatem usque biberint. Id enim iudico significari cum dicitur Dei misericordia persequi quodammodo aliquem cunctis vitae diebus. Non enim aufertur data semel a Christo sanctis gratia; et sine paenitentia sunt dona eius et vocatio *. Scribit itaque divus Paulus his ita muneratis, regnum immobile eos recepisse *; neque enim a datis bonis excidere queunt: firmissima quippe et inconcussa est sanctorum spes. Enimvero prisca etiam lex, quamquam umbram et typos non rei veritatem tenebat, fidei sanctorum immutabilitatem oblique innuebat: mandabat enim ut in sabbato nemo tabernaculo suo prodiret, verum inibi

(1) Animadvertite veram domini nostri Iesu Christi carnem in eucharistico sacramento, eiusque salutares effectus.

potius subsisteret, ibique paratis cibus frueretur: quo aenigmate significabatur sanctorum perpetua in supernis sedibus mansio (1): inde enim exulant dolor, maestitia, et gemitus. Iure ergo meritoque aiunt qui spem suam in Christo fixerunt, et supernas obtinere sedes expectant, comitem sibi in perenne tempus misericordiam fore. Quidam vero Dei misericordiam ipsum Christum intelligunt, qui per suam incarnationem ita persequitur, quoad omnes qui salvandi sunt comprehendat. Prorsus autem, quia non tam ex operibus contingit nobis iustificari, quam ex gratia (2) et misericordia Dei, ideo fideles recte Dei misericordiam implorant, atque ad eius clementiam confugiunt.

PSALMUS XXIII.

Psalmus Davidi in prima sabbati.

Superiore psalmo inducebantur laetantes ac veluti gloriantes ii qui fuerant ethnici, propterea quod a Christo per fidem vocati fuissent, et eius munerum effecti participes. Praesente autem psalmo procedit persona sanctorum praedicatorum, vel ipsius etiam sancti Spiritus nuncios, universum orbem in sagenam Christi per fidem transisse. Sciendum vero est, Christi resurrectionem heic praedici verbis « prima sabbati. » Sic enim evangelia diem dominicam nominant. Vaticinatur etiam de ascensione (3) Domini: atque insuper docet, quo pacto fideles caelestibus digni fient mansionibus. Sed age videamus magnam hanc sacram et miram praedicationem.

Ipse super maria fundavit eam, et super flumina praeparavit eam.

Praeparavit super flumina, exornavit significat. Oportebat enim creatam iam terram, et super abyssum mire suspensam, plenam potabilibus aquis a Deo fieri, ut suos nutrire incolas posset. Spiritualiter autem vocabulo « flumina » intelligi queunt apostoli, qui intellectualibus fluentis orbem inundant, et supernum verbum caelo in terram devehunt. Allegorice demum mundum existimare licet ecclesiam; maria, tentationes; flumina vero, Spiritus dulcia munera: atque ita dicere ecclesiam, in qua Deus habitat, tentationibus potissimum ab eo in fide fundatam et confirmatam; idoneamque Spiritui sancto excipiendo effectam, a quo, veluti ex fonte flumina, donorum varietas effluit.

Innocens manibus, et mundo corde.

Interrogationi respondet sanctus Spiritus, cum qui velit in intellectualem Domini montem conscendere, oportere corpore simul et spiritu esse innocentem: manibus quidem innocuam, id est rebus agendis inculpabilem; opus enim significat manus. Corde denique immaculatum, nempe cuius externis actibus, interior mentis ac spiritalis serenitas respondeat. Psalmistae igitur sermo in Dei montem hominem deducit, qui neque sententia, neque cogitatione, neque actibus constanter animam suam sordidaverit, in vitiis perseverans.

Quis est iste rex gloriae? Dominus fortis et potens.

Ob exantlatum scilicet bellum, relatumque in humana vita a se suscepta triumphum. Hinc cognoscimus, non omnibus caeli potestatibus manifestum fuisse Christi mysterium; sed illis tantummodo quae ad rei ministerium fuerant delectae, cuiusmodi fuit Gabriel, et reliqui qui in Domini nativitate dixerunt: gloria in excelsis Deo: namque hi Unigenito etiam in humana forma visibili, famulatum exhibebant. Postquam vero peracto incarnationis susceptae opere, ad patrem in caelos cum unita sibi

(1) Pulchrum testimonium de beata in caelis quae iustos expectat aeterna vita.

(2) Rursus testimonium de gratiae divinae necessitate.

(3) In codice gr. revera est ἀναλήψης, sed tamen ibi substituendum est ἀναλήψης.

carne ascendit, obstupescabant rei novitate intellectuales illae potestates nunquam antea viso tali spectaculo. Mox audito quoque Spiritu dicente: attollite portas, et introibit rex gloriae; fortasse disceptabant, quisnam hic quantusque est, homo quidem apprensus ex carnis natura, sed tamen gloriae rex praedicatus? Quid ergo illis Spiritus? Dubitatis ne, et quisnam hic sit, intelligere avetis? Audite ergo: hic est rex gloriae.

PSALMUS XXIV.

Facit etiam utilem cunctis hominibus adhortationem. Congruit autem potissimum hic psalmus ex gentilitate vocatis, multamque habet cum praecedente connexionem. Namque in illo memorabatur gentium vocatio, et per sanctum Spiritum initiatio, docens quibusnam ascendere licebit in supernam civitatem, nempe manu innocentibus, et corde puris, et quod Christus dux sit futurus humanae naturae ad iter in superna, qui praecursor noster iam in caelum conscendit. Praesente autem psalmo persona vocatorum inducitur, nempe omnium qui per fidem spiritali unitate coaluerunt. Ea inquam persona, a Deo qui se vocavit, postulat ut ad rei utilis ac necessariae adeptionem dirigatur, et gratam sinceramque se fore promittit. Audi iam, quid fideles, post reditum ab errore, unus veluti chorus effecti dicant.

Gr. p. 216.

Vias tuas Domine demonstra mihi, et semitas tuae doce me.

v. 1

Haec mutatio dexterarum Altissimi. Nam qui olim diaboli vias decurrebant, nunc vias Domini quaerunt, id est mandata evangelica, et vitae quae sanctos decet rationem. Hae sunt enim viae Domini. Et lex quidem umbram habet veritatis et speciem; evangelium autem est ipsa veritas, ad quam se a Deo deduci petunt. Et Christus veritas est, atque ad eum pater deducit illos qui ipsum per fidem quaerunt. Sic enim aliquando Judaeis aiebat: nemo potest ad me venire, nisi qui misit me pater traxerit eum. Fortasse legis quoque doctrina, via et semita Domini dicitur ad veritatem, id est Christum, deducens; de hoc enim Moyses scribebat. Notas ergo mihi fac veritatis umbras, quae nempe veritatis imaginem repraesentant. Petit etiam David cognoscere vias Dei, id est providentiae rationem qua is cuncta gubernat: atque ad veritatem se deduci orat, ne forte huic mendacium incautus anteponat.

* Job. VI. 44.

Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas, ne memineris.

v. 7

Audiverant enim ex gentibus vocati, Christum dicentem: dic tu prior peccata tua, ut iustificeris: ideoque accedunt fatentes habere se iuventutis peccata, sive corporalia sive mente concepta (1), id est amentiae: omne enim peccatum ab amentia oritur: et quamvis aliquis in senectute peccet, hoc ipsum iuveniliter atque amentissime facit quod peccat: quare et iuvenis hic dici solet; veluti ille in evangelio prodigus, qui et ipse iunior filius appellatur. Obliviscere igitur aiunt, o Domine, eorum quae peccavimus idololatriae tempore, quae manifesta amentia fuit. Quumque rei simus, et obnoxii poenae atque ultioni propter plurimos nostros lapsus, dignare potius meminisse nostri; haud sane ob nostra opera, quorum causa iuste utique puniendi eramus; sed propter tuam tantummodo bonitatem dignitatemque: quia cadentium misereri soles, qui tuam exquirunt erga homines caritatem. Tu enim dixisti: non vestri gratia id ago, sed nominis mei. Reputa vero, peccatis nos irretiri, partim quia divinam ignoravimus legem, partim quia involuntarii ad violandam Dei voluntatem coacti fuimus (2). Idecirco et David clamabat: delicta iuventutis meae et ignorantias ne me-

* conf. Luc. XVIII. 14.

Gr. p. 217.

* Ezech. XXXVI. 22.

(1) Confer quae diximus p. lat. 98. adn. 2, et p. 132. adn. 1.

(2) Recole dicta pp. lat. 16. et 18. in adnotationibus.

mineris. Iobus autem Deum et bonum, et naturae nostrae infirmitatem haud ignorantem, prope incusat quasi morosum et detrectantem peccata remittere. Atque ita ait ^{v. 11.}: cur iniquitatis meae non es oblitus, et peccatum meum non abluisti?

Cunctae viae Domini misericordia et veritas.

Qui credunt, arcana quoque intelligere valent, iuxta illud ^{v. 11.}: nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformamur, de claritate in claritatem. De infidelibus contra dictum fuit ^{v. 12.}: nisi credideritis, non intelligetis (1). Sic indocti permansere Iudaei: quamobrem velamen super eorum cor positum ait sacrosanctus Paulus ^{v. 13.}, cum Moyses legitur. Vocati itaque ex gentibus per fidem, veluti iam Spiritus illuminatione edocti, et evangelicae doctrinae probe gnari, aiunt vias omnes Domini misericordiam esse ac veritatem, non autem severitatem et umbram, ceu Moysis lex erat. Neque enim clementiam experiebantur, qui Moysis legem violavissent, sed absque ulla misericordia sub duorum vel trium testimonio necebantur. Neque sane legales ritus vera res erant, sed umbra ac typus lex fuit. Ergo fideles ex ethnicis facti, quasi distinguentes mosaica a christianis, Christi vias aiunt esse misericordiam et veritatem. Quid ni enim sint misericordia, siquidem ad peccatorum remissionem vocant Christi mandata, liberantque oppressos peccati Satanaeque tyrannide? Verum autem cultum exhibent, qui Christo credunt, non cruentas fumosque victimas, prout mos legis erat, adducentes, sed spiritali potius et Deo placita vita viventes, et honorum operum odorem exhibentes. Sed enim viae Domini quibusnam sint misericordia et veritas, declarant dicentes: quod iis nimirum, qui exquirunt testamentum Domini et testimonia eius, id est qui Deo adhaerent, eumque amare decreverunt, per praeceptorum eius observantiam; non autem inobedientibus, et imposita a Christo mandata recusantibus: denique ne iis quidem qui aeque ac Galatae, post susceptam fidem umbras adhuc legis consecantur. Quibus Paulus scribit ^{v. 2.}: « si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. » Et rursus: « alienati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia ob id excidistis. » His, inquam, viae Domini non sunt misericordia et veritas, neque ullum inde emolumentum capient.

Quoniam sustinui te, Domine.

Ita dicit pro: expectavi, nempe ut mihi adiutor fieres. Nam verbo sustinere ita utitur divina scriptura (2).

PSALMUS XXV.

Iudica me, Domine, quoniam in innocentia mea ambulavi.

Persona quae heic introducitur iudicari postulat, sed non de peccatis. Neque enim veritatis est, hominum statum, multaque laborantem ad peccandum fragilitate, et lapsibus omnino non immunem, audacter dicere: iudica me Domine. Non ergo de peccatis iudicari petit, sed potius quod Iudaeis non consenserit Christi cultum avversantibus. Bona nimirum conscientia fretus, quod et sinceram mentem habeat, et a Iudaeorum pravitate prorsus alienam, dicit: iudica me, Domine, quoniam innocentiae viam sectatus sum: innocentem se dicens, quia Iudaeorum pravitati et vecordiae non communicaverit. Oportet enim qui in Christum credunt haud fieri malignos scr-

(1) Isaias VII. 9. Gr. οὐδέ μὴ συνῆτε non intelligetis, ut Nobilius in sextina, et multi latini patres apud Sabaterium. Vulgati lectionem non permanebitis sumpsit a Symmacho S. Hieronymus. Vide rursus Sabaterium.

(2) Additamentum hoc est ex codice M, cuiusmodi pauca alia infra dabimus.

tatores (1), cuiusmodi erant illi qui de Christo dicebant *: unde huic signa et sapientia haec? quomodo hic litteras scit, quum non didicerit *? Vel: cur tu, qui homo es, Deum te facis *? Verum hic simplici fide de semet ipso loquens, in innocentia ambulavi, ait. Sic etiam scriptum est: recte de Deo sentite, simplici que corde eum exquirite (2). His enim se conspicuum ostendit Christus, veluti illi a nativitate sua caeco *. Ergo fides in Christo, sine ulla malitia et sincero cum corde, cuiuslibet boni ministra est.

* Matth. XIII. 54.
* Ioh. VII. 15.
* Ioh. X. 33.
* Ioh. IX. 37.

In Domino sperans non infirmabor.

v. 1.

Non cunctabor, non tergiversabor; firmam faciam postulationem, in te fiduciam collocans: habeo enim te robur meum. — Qui in se ipso vel alio quopiam spem ponit, facile nutabit; qui autem in Domino, non commovebitur. Si animi affectus scrutaberis, in sola tua misericordia mentis meae universum studium defixum comperies: quod dum facio, gratus tibi fiam, qui tuam diligo veritatem.

Gr. p. 219.

PSALMUS XXVI.

Psalmus Davidi priusquam ungeretur.

v. 1.

Congruet praesens quoque psalmus personae novi populi, qui per fidem in Christo perfectus est. Namque huc introducitur spiritaliter iam factus adultus, et cuiusvis boni spem in Christo reponens, studensque maxime ne laboribus cedat, orans ut Christi legibus dirigatur, et in rectam viam deducatur. Conveniet idem psalmus non sine causa etiam divi Davidis personae, a quo et compositus fuit ante quam in regem ungeretur. Praevidens enim futura, ob sancti Spiritus illuminationem, probeque sciens se electum iri Israhelis regem, et sine dubio incursum in insperatas tentationes, bella, proelia, atque alios vicissitudinum fluctus, multi enim illustribus adeo viris licenter insidiantur, latus quodammodo accingit, et veluti iam praesentia spectans, quae erant futura, atque ad patientiam cor suum praeparans, armaturam invictam reputans Dei auxilium, et se ab adversariis suis superiorem discessurum sperans, precem exorditur.

**Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum
protexit me etc.**

v. 7.

Accommodandi sunt versiculi etiam vocatis per fidem, dicendumque incumbente calamitatum persecutionumque mole, tunc Deum, ut ait Moyses *, aquilae instar nidum suum protegere, expansisque alis illos ad se recipere, neque sinere ut adversarii dominantur ipsorum. Hoc enim denotari puto verbis « tabernaculo, et tabernaculi occultis. » Non solum autem, inquit, abscondit me et protexit, verum etiam in petra exaltavit me. Petram autem haec dicimus vel immotam et solidam mentis constantiam in perferendo, vel Christum in quo omnes nitimur: est enim ipse omnium fortitudo, et inconcussum fundamentum: cui impositi, per fidem et sanctificationem extollimur: nihil enim in Christo humi reperit; sed eius mandatis sublevantur in altum dilecti ipsius; in culmen dico virtutis, quia nihil sancti abiectum habent, uti scriptum est *, quod Dei fortes e terra valde elevati sunt (3).

* Dent. XXXII. 11.

Gr. p. 220.

* Ps. XLVI. 10.

(1) Nominatim contra scrutatores extant egregii S. Ephraemii sermones nonaginta (syr. lat. T. III.) quae est eximia pro fidei christianae dogmatibus panoplia adversus priscos incredulos aut cavillatores, qui ab hodiernis non differunt.

(2) Sap. I. 1. Adhuc observa laudatum a Cyrillo Sapientiae librum.

(3) De hac lectione suo loco deinceps dicemus.

PSALMUS XXVII.

Canit praesentem psalmum David in persona credentium Christo, prece sua Dei adiutorium exposcens; simulque Iudaeorum vesaniam accusat (1), seque ab illorum societate abstrahit, Christo se spiritaliter adiungere satagens.

Ad te, Domine, clamavi.

Clamorem hoc loco, haud elatam magnamque vocem dicimus; indecorum quippe sit sanctis ita orare; sed mentis vigorem, et fiduciam immobiliter in Deo fixam. Excipit enim huiuscemodi precantium voces, cum sanctas extulerint manus orationis tempore. Ceteroquin insolitum Iudaeis est manus inter orandum extollere (2) sed commune inter christianos, qui manuum extensione venerandum salutaris crucis signum efformant (3); ipso actu dedicatos se Christo profitentes, atque eius cruce gloriantes. Tamquam enim particeps facti passionum eius, suam quisque crucem baiulantes, eumque sequentes, ut ipse dixit *, hoc crucis signum figuramus. Verum haud in angulis platearum iudaico more * oramus, quo ab hominibus conspiciamur, sed in sancto Dei templo brevi tempore manus attollimus, precesque offerimus. Mea enim domus, ait Deus per prophetam *, domus orationis vocabitur.

* Marc. VIII. 21.

* Matth. VI.

* Hier. VII. 11.

Ad psalmum 27.
ribile est in cold.

PSALMUS XXIX.

Domine, in voluntate tua praestitisti decori meo virtutem.

Corporis pulchritudo in facie aestimatur. Plurimae vero partes ad unius pulchritudinis perfectionem concurrunt, veluti oculus, supercilium, genae, et reliqua. Eodem modo pulchritudinem quoque spiritalem aestimemus: una est enim ex multis ita conflata virtutibus ut cohaereat. Age vero loco oculi ponimus fidem; sicuti loco oris, prolatum sermonem, et analogam rationem reliqua. Ceterum, ut pulchritudo animo accedat virtusque quicquid officium postulat efficiendi, divina ad id gratia indigemus (4). Sicut itaque superius dixit, vitam esse in voluntate eius, ita nunc Deum exaltat gratiis agendis dicens: in voluntate tua praestitisti decori meo virtutem. Pulcher, inquit, natura eram; sed debilitatus fui, postquam insidiante serpente mortem peccati incurri (5). Pulchritudini ergo meae, quam a te prima in creatione acceperam, adiecisti virtutem officio implendo valentem. Pulchra est igitur omnis anima, quae non absque suarum virtutum symmetria spectatur: nam et formositas corporis, membrorum symmetriam constat. Et qui huiusmodi in se virtutem experitur, eucharisticam hanc vocem emittit. Curanda itaque nobis haec pulchritudo est, ut Verbum, sponsi nomine assumpto, dum nos recipit, dicat *: tota pulchra es, proxima (6) mea, et macula non est in te.

Gr. p. 221.

* Cant. IV. 7.

(1) Haec nonnulli ad Athanasium verba haec traxerunt, reclamante Niceta qui ex Cyrillo omnia recitat in praestantissima ad psalmos catena vaticana codicis A.

(2) Dicit hoc propter versiculum 2: *dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.*

(3) Humanum corpus crucis figuram quamdam exhibere, acute iam observaverant Iustinus apol. I. 55, et Tertullianus ad nat. I. 12. Christianos autem expansis manibus orantes passim videmus in Romae subterraneae monumentis, et quidem in insigni pictura ad Titi thermas reperta sanctae martyris Felicitatis, cuius accuratum exemplar apud me religiose conservo.

4) Dogma denuo de gratiae necessitate, contra Pelagium.

5) En originale peccatum, nec eius poenam tantummodo, ut cacodoxi volunt.

6) Sequitur alexandrinam, nunc vaticanam, lectionem *πλησιον* Cyrillus. Ceterum cum alexandrinam lectionem nomino, non veterem patriam codicis vaticani dico, quae incerta est, sed septuaginta virorum translationem alexandrinam, quae in praedicto codice legitur.

Num confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?

v. 10.

Simul ac quisque mortuus est, cessabit ilico a dicendis Deo laudibus, nihilque omnino praeteritis addet operibus: manet potius in eo quo deprehensus est merito, et generalis iudicii tempus expectat (1). Qui ergo vivunt, recteque agendi facultatem adhuc retinent, quum bene eis fuerit, laudabunt te, sicut et ego. Oro itaque ut ex voragine eruar; quia non confitebitur tibi pulvis; quia laudandi tui, officium viventium est; qui autem in pulverem dissoluti abierunt, quo id pacto poterunt? Videtur etiam David pro se ipso sic Deum alloqui: num quid emolumenti capietur ex corruptione mea?

PSALMUS XXX.

In te, Domine, speravi; non confundar in aeternum.

v. 2.

Vox est tentati, nondum tamen lapsi, id est vigore carentis, sed tamen metuentis, ne persecutori inferior fiat. In te; inquit, speravi: nisi enim tu opem feras, inutilis ad salvandum est murorum circuitus. Beatus itaque qui omnem mundanarum rerum spem abiicit, eamque in uno Deo reponit! Sicut enim maledictus homo qui sperat ab homine *, ita benedictus qui Domino confidit. Neque enim dubia est spes in Deum: neque vult Dominus plenum suum illi suppeditare auxilium, qui modo opibus et gloriae potentiaeque in mundo confidit, modo Deum spem suam esse dicitat: sed revera opus est Dei solius adiutorio adquiescere, ut cum Davide dicat: in te, Domine, speravi, non confundar in aeternum. Peccando confusus sum, oro te ne diutius ignominia mihi adhaereat, propter meam erga te fiduciam. Ne igitur meum respicias peccatum, sed persecutorum potius meorum nequitiam. Quamquam enim rex erat David, divitiisque affluebat, et victoriis de hoste relatis clarebat, attamen nihil horum prodesse sibi ad tutelam putabat, praeter solam in Domino spem: idcirco orabat quominus hanc amitteret. Ille pariter qui finem sanctis propositum consecutorum se sperat, scit se in aeternum non esse confundendum.

Gr. p. 222.

* Hier. XVII.

In tua iustitia libera me, et salvus ero.

v. 2.

Nempe in Christo libera me a diaboli servitute, simque gehennae cruciatu immunis. Est enim Christus iustitia nostra, neque est aliud nomen datum hominibus, in quo nos oporteat salvari *. Ait enim: ego sum via, et ianua; et sine me nihil potestis facere *.

* Act. IV. 12

* I. h. X. 9
XV. 5.

v. 4.

Et propter nomen tuum deduces me, et enutries me.

Cohaerent haec cum praecedente doctrina. Nam cum robur perflugiumque suum esse dixisset universalem Deum, nunc exponere pergit quod propter nomen suum, id est gloriam, eos deducit ut enutrit qui pura mente et caritate constante ei subsunt, et quae eidem sunt placita, cogitare et agere decreverunt. Admodum vero egregie dicit deduces me et enutries me; non enim aliter virtus quam duabus rebus prospere acquiritur, scientia videlicet et fortitudine spiritali. Modeste demum agit, dum hanc non viribus suis sed per Dei nomen consequi petit.

Gr. p. 223.

In manus tuas spiritum meum commendabo.

v. 6.

Sensus est: qui animae illius insidiabantur, in peccato eum deprehenderunt. Multi enim sunt vitae laquei usque ad ultimum spiritum. Ergo in anima bellum patiens, corporis enim exiguam sancti curam gerunt, et a deceptoribus vulnerari timens,

(1) Nempe ut corpus simul cum anima praemium poenamve recipiat.

spiritum Deo commendat, providentiam eius manuum vocabulo indigitans. Et quidem praesente dicto Servator quoque in cruce fixus usus est. Spiritum autem quandoque pro cogitatione ponit scriptura; veluti cum dicit de virgine apostolus *, ut sint sancta corpore et spiritu. Quandoque autem pro anima, veluti apud Iacobum *: corpus absque spiritu mortuum est. Quandoque demum pro insita animo conscientia; velut illud *: quis videt propria hominis, nisi qui in ipso est spiritus? Praesens certe textus triplici hoc modo intelligetur. David quidem ab hostibus captus, a Deo se redemptum dicit; et quia spes sua eum non fefellit, Deum peculiariter veritatem appellat.

v. 9.

Statuisti in loco spatioso pedes meos.

Si spatiosus locus idem est quod lata via, id est voluptaria vita, gratias Deo iustus agit, quod terreno in loco versans, in quo ob latentes improbitates periculose vivitur, firmitatem nactus sit quominus hac et illac a cupiditatibus suis deferatur. Quod si latitudinem laudabili sensu dicit, gratiam habet quod pressus non constringitur, sed angustiis expeditus labores sustinet.

v. 10.

Miserere mei, quoniam tribulor.

Videtur quodammodo non magnopere consonare superiori versiculo praesentis sententia. Dicit enim fortasse aliquis: qui in loco spatioso constitutos ait pedes suos, quomodo heic premi se dicit, veluti antea dictorum oblitus? Quid ergo respondebimus? Sentit utique gratiam Christi, miratur auxilii rationem; sed quasi illud nondum adeptus, ruminat veluti narrationem suam, et ante gratiam meminit malorum, ut tanto maior salvantis gloria sit. Quae nam porro sit haec tribulatio, prolixius mox exponit.

v. 12.

Apud omnes inimicos (1) meos factus sum opprobrium.

Si haec de eo, qui hoc in psalmo confitetur, intelligantur, multam sane tum praecedentia dicta tum etiam praesentia demonstrant ipsius calamitatem. Factus sum, inquit, apud inimicos meos opprobrium, ceu qui me ipsum frustra fatigem; nec non notis meis proximisque timor, dum metuunt ne forte iam peream, propter eam quam ex mea confessione agnoscunt infelicitatem, et ob eum quem praec me fero paenitentiae excessum, sacco et cinere memet vexans, noctu diuque lugens, tamque gravibus me laboribus atterens. Et qui me spectabant, longe a me recesserunt, meam tamquam mortui desperantes salutem; fortasse etiam me insanire dicentes, neque iam vitae desiderio teneri. Quare et omnia mea paene oblivione obruerunt, meque ceu vas inutile et perditum arbitrati sunt. Namque iis diffugientibus, quasi mortuus oblivioni sum traditus. Visus sum denique ceu infimae ignominiae vas proiectum nulloque pretio dignum, ideoque nec requirendum.

v. 13.

Olivione deletus sum, tamquam mortuus, a corde.

A corde, id est a mente ac memoria.

v. 14.

Quoniam audiivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

Fortasse quod audierit vituperationem multorum, ea causa fuit superiora dicendi; quasi vero nunc dicat: non frustra memet affligebam, sed quia invisibiles hostes, me

(1) Ex commentario apparet Cyrillum legisse *παρ' ἐχθρῶν*, apud inimicos, non *παρ' ἐχθρῶν*. Et quidem Nobilius in sixtina diserte adnotat heic verti posse *apud omnes inimicos*; atque ita cl. Bern. Rubeus magister olim meus interpretatus est in sua italica psalorum editione. Utique et nos in hebraicis studiis ac philologia, praesertim sub tanto duce, iuvenilium annorum partem consumpsimus, cuius certe laboris numquam paenituit. Nunc tamen in edendo Cyrillo ne paratis quidem iamdiu nostris ad psalterium commentationibus uti volumus; primo, quia in graeco, non in hebraico, textu versamur; iterum, quia nihil praeter Cyrilli sensum declarandum suscepimus.

in peccatum prolapso, ut animam meam laniarent conspirarunt; ideo multa meimet afflictione Deum ad misericordiam flectebam.

In manibus tuis sortes meae.

v. 16.

Vel (1) sortes apud Deum, de quibus divus loquitur David. Sperata, intelliguntur bona piis promissa; quae et illis annuet tempore constituto.

Ostende faciem tuam super servum tuum.

v. 17.

Respectu dignatur Deus modestum ac docilem hominem, et divino timore cohibitum. Contra aversatur indocilem et repugnantem, quique nullam divini beneplaciti habet rationem. Nemo autem cordatus dubitabit, superiores fore cuilibet tentationi vel oppugnantium insidiis, eos qui Dei patrocínio utentur. Sicut enim sole oriente, solvuntur tenebrae; terram subeunte, succedit nox, qua suis antris silvestres ferae prodeunt, nec non maleficiorum auctores homines; ita cum Deus a quopiam se avertit, mox animae hostes consurgunt. Apparente autem divinitatis eius luce, quam Dei faciem appellat scriptura, diffugiunt omnes qui digna tenebris faciunt: quam rem ut impetret, orat etiam propheta, non propter actus suos sed ob misericordiam Dei. Haec est mihi, inquit, salutis ratio, si tuum ostendās vultum.

Domine, ne erubescam, quoniam te invocavi.

v. 18.

Atheos decet, inquit, non me, erubescere. Certe id pati digni sunt impii, qui nempe te non agnoscunt, neque tuam fatentur deitatem et excelsitatem; sed daemoniis potius domini nomen imponunt, et omnium rerum principatum Satanae attribuant, quibus etiam suae vitae sortes permittunt. Hos oportet ad orci domum pergere, et cum ibi conclusis submergi, quos etiam proprios sibi deos adsciverant.

Quanta est abundantia bonitatis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te!

v. 20.

Operatus es sperantibus in te coram filiis hominum.

Vocabulum « abscondisti » repugnare quodammodo videtur alteri dictioni « operatus es. » Nam si bonitatis copiam abscondit, quomodo vice versa operatus eam est coram filiis hominum? Igitur « abscondisti » intelligendum est pro, reconditam id est reservatam familiaribus suis solis bonitatem tenuit: nihilo tamen minus coram filiis hominum, id est nemine insciente. Quis enim ignorat bonum esse omnium rerum creatorem, non tamen indiscrete erga omnes, sed erga illos potius qui divinum in animabus suis retinent timorem? His quippe abscondit, id est reservavit, ceu sortem quamdam, bonitatis suae ubertatem. Neque in spe sola res illis est, sed et illam saepissime operatus est, factis videlicet conspicuam reddidit. Veluti tenebrae incubuerunt Aegyptiis profundae per triduum; sed bonitas eius, qui devotos sibi servabat, tenebris immunem praestabat Israhalem. Perierunt Aegyptiorum primogeniti una nocte; apud Israhelitas autem ne canis quidem ringi auditus est, sed erant extra caedem omnes, Deo angelum exterminatorem arcente. Viden, ut in conspectu filiorum hominum, id est libere et palam operatus est bonitatis suae copiam erga sperantes in ipsum? quam simul etiam quodammodo abscondit, quia non omnibus illam participare licuit: reservata enim solis, ut dixi, fuit timentibus eum. Neque caret successu spes in Deum, immo vero salutis ab eo venientis conciliatrix est, multamque sperantibus infert utilitatem. Abscondis igitur, inquit, bonitatem tuam, id est reservas, metuentibus te; quia et ipsam ideo operatus es, ut in te sperantibus praestes: quam immo palam exhibebis, ut omnes videant, ubi retributionis tempus aderit, eam dignis

(1) Sic loquitur, quia alia ante dixerat, quae eclogarius omisit.

concedi. Alio demum sensu, copia bonitatis Dei absconditam habet utilitatem; et nondum (1) satis clare videtur, sed ventura saecula expectat, ut tum denique manifestetur.

Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate munita.

Suam ad Deum precem bono conclusit fine, Deum benedicendo, qui bene ipsi fecerat. Per me enim, inquit, Deus gloria est auctus; quia innumeris contra me consurgentibus bellis, magnaeque instar urbis animam meam expugnare conantibus, defensor meus septo me circumdans, miram ostendisti misericordiam tuam; haud secus me conservans quam valido muro munitam civitatem. Vel potius civitatis munitae nomine filium suum Deus denotat, qui abscondit sanctos ac veluti operit tabernaculo, extra hominum tumultum et linguarum contradictionem. Vel etiam fortasse ecclesiam suam appellat sanctorum civitatem, Satanae inexpugnabilem et numquam capiendam, magnum, tutum, et inexpugnabilem murum. Nam portae inferi adversus eam non praevalent. Verumtamen misericordia haud extra sanctam civitatem datur, sed intra eam manentibus (2); quippe quia in ipsa dictum est illam mirificari. Erat sane munita muris civitas, imperturbata Davidis anima; sed enim impassibilitatis muro destructo, inimici eius cum Bersabea ad Davidem penetrarunt. Cuius rei causa in quinquagesimo psalmo orat Dominum ut aedificentur muri Hierusalem (3).

PSALMUS XXXI.

Psalmus Davidi intelligentiae. Beati quorum remissa sunt peccata!

Multis suis commemoratis David aerumnis, quas paenitentiae tempore pertulit, beatos dicit eos qui absque ulla vexatione veniam impetrarunt per regenerationis lavacrum (4). Intelligentiae autem inscribitur psalmus, quia haec maxime indigent homines, qui cum sint valde ad passiones inclinati, equis et mulis assimilati sunt. Aut ad intelligentiam (5) hortatur, quia multa psalmus habet recondita, atque intelligentia opus est legenti.

Beatus vir cui Dominus peccatum non imputaverit.

Tertia est haec peccantium classis, quorum actus non est laudabilis, sed mens inculcata. Primus ergo versiculus, congruet utique iis qui per sanctum baptismum reconciliati fuere; namque horum remissa sunt peccata. Secundus autem iis, qui paenitere volunt; namque horum operiuntur culpaе a paenitentia, quas veluti oblivione obruit benignus Deus, ita ut nolit diutius eas intueri. Nam peccantibus post remissionem, nequaquam alteram remissionem, sed operationem peccatorum exhibet. Posterioribus enim bonis actibus, operire praevia peccata concedit (6). Tertius demum versiculus congruit peccantibus quidem, sed absque malitiosa pravaque voluntate.

Tu es refugium meum a tribulatione quae comprehendit me.

Valde interest non magnopere sibi confidere, sed eum agnoscere potius, qui

(1) Cod. habet οὐπω, sic; sed videbatur emendandum οὐπω, nondum.

(2) Egregium Cyrilli testimonium de necessitate communionis cum ecclesia catholica, qua super re noti sunt grandes verissimique S. Hieronymi sonitus in epistola ad Damasum. Opportunius autem id scribit Alexandriae Cyrillus, qua in urbe variae grassabantur haereses. Atque ita facit etiam S. Soplronius, a nobis editus, in sua alexandrina lucubratione de miraculis SS. Cyri et Iohannis, id est mirac. 12. 36. 37. 38. 39.

(3) Animadvertens sensum pulchrum anagogicum, quem Cyrillus repetet infra suo loco; quin opus sit suspicari illo loco de temporibus captivitatis babilonicae, quod nonnulli faciunt.

(4) Athanasius quoque aliis verbis demonstrat se in hoc psalmistae loco agnoscere baptismi virtutem.

(5) Aliis videtur psalmus qui dat intelligentiam, id est didascalicus.

(6) Recole Eulogii fragmentum apud nos p. gr. 104. adn. 2.

potest nos liberare, cum appetimur curis et angustiis, quae pietatis nostrae causa, fulminis instar in nos irruunt ac perturbant.

O exultatio mea, libera me a circumdantibus me.

v. 7.

Haec ait tamquam in persona cupientium eam, quae per Christum fit, salutem; cuius beneficio antiquae maledictionis depulimus anxietatem, recuperavimus autem hilaritatem atque laetitiam, morte et peccato erepti. Quid ni enim? quandoquidem caelestia bona consecuti sumus. Obsident autem sanctos, non homines tantum impii et flagitiosi, sed ipsa quoque perpetuae malitiae dedita daemonum agmina.

Intellectum tibi dabo, et docebo te viam hanc meam qua gradieris.

v. 8.

Gr. p. 225.

Petenti liberationem ex inimicis, respondet Deus directurum se promittens in rectam viam: dabo enim tibi, inquit, intellectum, viamque monstrabo, qua pergens, beatissimum terminum consequeris: tuarumque rerum curam geram, ut splendidis radiis illuminatus viam cernas, quam terere iussus es.

Camo et freno maxillas eorum constringe.

v. 9.

Ad Deum veluti dirigit sermonem. Dicit autem: qui respiscere nolunt, eos tu, ceu freno quodam, disciplina ad te ipsum converte, et desultoriis motibus ac ferocia compressa, duriusque oris contumacia domita, iugo tuo subde; neque hos sinas frena mordentes in praecipitium barathrum ruere; sed manu cervicem illorum flectens, in salutarem dirige viam. Nam si quis a malo recedat, atque ad dignum hominem intellectum rediens, vale dicat beluinis cupiditatibus, fiatque sapiens et cordatus vir, tunc demum spem perfugiumque habebit ad eruditorem suum Deum: tunc ipsum misericordia et clementia circumsistent, manusque Dei proteget qui salvare et scit et valet.

Laetamini in Domino, et exultate iusti.

v. 11.

Quam scita est cantici conclusio! Deterret enim quominus re qualibet mundana gloriemur, atque ut in Deo potius laetemur, hortatur. Intelligit nimirum spiritualium donorum collationem, et praemiorum spem. Ceteroqui haud omnibus laetari in Deo congruet, sed iustitiae potius amatoribus. Horum est in solo Deo laetari, et eodem gloriari, prout divus monet apostolus: qui gloriatur, in Domino gloriatur *.

* I. Cor. I. 31.

PSALMUS XXXII.

Psalmus Davidi, sine titulo apud Hebraeos.

v. 1.

Cantari hunc psalmum dicimus tamquam in beati Davidis persona; sive in honorem laudemque Christi, qui etiam David nominatus est ob suam in carne natiuitatem: etenim de Iessae et Davidis sanguine ortus est. Habet autem praesentis carminis continentia primo quidem invitationem quamdam et adhortationem; quia nempe sanctos oportet laudes dicere, et eucharisticos hymnos ad Deum extollere qui salutem orbi contulit, atque omnia in Christo restauravit caelestia simul atque terrestria, qui nos omnes diaboli tyrannide nequitiaeque eripuit. Post haec, sermo statim incipit mystagogicus, quo docemur Christi manum esse invictam, voluntatem efficacissimam, potentiam universalem, gloriam Deo dignam, celsitatem supermundialem. Namque eum rerum omnium creatorem ostendit psalmista. Verbo enim, inquit, Domini caeli firmati sunt. Praeterea docet, ipsum esse omnium inspectorem, atque omnituentem oculum terrenis cunctis intendere, et uniuscuiusque semitas explorare. Porro utilem quamdam necessariamque praecedenti doctrinae imponit coronidem: demonstrat enim putrem fragilemque esse spem in hominibus collocatam; nec quempiam terrestrium saluti propriae posse consulere, nisi Deus auxilietur. Sic autem esse vult animatos eos

Gr. p. 229.

qui Deum diligunt, ut ei morem gerant, eiusque nutibus obsecundent, ipsique confidant; sibi que plane persuadeant, ipsum omni tentatione expedire solere, et sibi fretos facile salvare. Sic ergo canticum exorditur.

v. 1

Exultate iusti in Domino.

Ergo mente in Domino defixa, et pro viribus mirabilia eius contemplantes, ex hac ipsa consideratione cordibus nostris laetitiam comparemus. Atque ut summam dicam, hoc est exultare iustos in Domino, ea sola nimirum velle quae ipsi iucunda sunt et grata; et bonam quidem disciplinam appetere, a mundanis autem recedere cupiditatibus et huius vitae colluvie.

v. 2

Confitemini Domino cithara, psalterio decem chordarum psallite illi.

Ps. LIII. 8.
Ps. XXVII. 7.

In aliis scribitur psalmis, modo quidem voluntarie sacrificabo tibi *; modo autem ex voluntate mea confitebor illi *; unde significatur non esse invite neque cum tristitia et segnitie preces faciendas, sed bona cum mente et hilari animo. Id heic quoque demonstrari dicimus, facta veluti exempli causa mentione eorum, qui cithara et psalterio uti solent. Neque enim melodiam, quae pulsu chordarum fit, imperat Deus (1); neque mundana crepundia attingere mandat eis qui mentis rectitudini student; sed cum digna sanctis laetitia celebrari se laudibus iubet. Apparet autem, psalmistam priscis se moribus accommodantem, organorum mentionem fecisse. Usitatum quippe Iudaeis fuit et lyram pulsare, et cymbalis atque nabliis aliisque huiusmodi instrumentis uti, hymnosque in ipsorum templo concinere. Vide porro sis, quomodo boum sacrificium sanctis, id est rectis non imperat, neque, thus incendere, sed hymnos potius, et incruenta sacrificia offerre, quae christianae vitae tessera est. Repudians enim cruentas victimas, quoniam dixit Israheli: non accipiam de domo vestra vitulos, neque e gregibus vestris haedos *; ad hymnos cantusque adhortatur dicens: immola Deo sacrificium laudis.

Ps. XLIX. 9.
14

v. 3

Cantate Domino canticum novum, bene psallite ei cum vociferatione.

Hinc quoque cognoscere licet, nequaquam ad eos, qui legis mosaicae cultum sequuntur, verba fieri a Spiritu per os psallentis, sed ad christianae vitae adseclas, et qui iustificationem a Christo per fidem sunt consecuti. Sunt autem hi, de quibus initio praecedentis psalmi aiebat: beati, quorum remissa sunt peccata! Quibusnam enim remisit Deus peccata, nisi iis qui ad novitatem vitae sunt reformati per sanctificationem in spiritu, qui et quamlibet maculam per sanctum baptismum eluerunt? His canere mandat, neque id quomodolibet, sed certa et insueta maioribus nostris ratione. Opus enim esse ait canticum novo; quod manifeste demonstrat, finem mosaicae legi fuisse impositum. Psallere autem bene iubet, id est ut decet sobriam conclamationem. Porro conclamationem proprie esse dicimus victorialem clamorem, quem exercitus post depressum hostem extollit.

v. 7.

Qui posuisti in thesauris abyssos.

Job. XXXVIII.

Ps. L. V. 22.

Eccl. I. 24.

Sic alibi de mari ait *: constitui ipsi limites, claustris portisque impositis; eique dixi: hactenus pertinges, nec transgredieris, sed in semet ipsos fluctus tui refringentur. Alibi item ad priscos quosdam per unum de sanctis prophetis ait *: ergone me non metuetis, inquit Dominus, neque faciem meam verebimini, qui limitem mari haerentem constitui, mandatum aeternum quod numquam ab eo violabitur? Nam quod terram olim aquis obrutam, Dei nutus initio detexerit, significavit Moyses tanquam

1) Adnotabunt hanc Cyrilli sententiam ii, quibus paulo laetior et resonantior musica in christianis templis non placet.

in persona Dei dicens: congregentur aquae in stagnum unum, et appareat arida. Ergo abyssum, quae universam terram absorbere poterat, divina vis circumfusa utris vice continet; et quasi retrahens, haud patitur praeter adsignatos ipsi locos excedere.

Timeat Dominum omnis terra.

v. 8.

Quod non frustra, immo vero utiliter, et pro communi bono necessariaeque salute, haec de Dei gloria et in omnibus praeceminentia nobiscum verba fecerit, praecedentium tenore nobis fit exploratum. Hortatur enim mundum universum, ne posthinc cultum daemonis exhibeat, sed divino se exornet timore, atque in mentem recipiat eum qui omnia potest, qui verbo suo cuncta ad existendum vocavit, caelos firmavit, omnium rerum subsistentiam ac integritatem conservat, per sancti Spiritus operationem. Ideo enim de divina gloria sermonem intulit David, ut nos insitae in ineffabili Dei natura praeceminentiae magnitudinem edocti, abiiciamus perniciosam relictis operibus exsequendis segnitiam: tum ut suscepto in cordibus nostris Dei timore, studeamus omni rei bonae, atque ita ad familiaritatem eius perveniamus. Nam quod salutaris sit Dei timor diligentibus eum, docet nos sacra scriptura * (1): timor Domini, inquit, cor delectabit, dabitque laetitiam et gaudium et longaevitatem.

* Eccli. I. 10.

Ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

v. 8.

Audita, inquit, doctrina eius, mundi incolae homines, a prioris suae quam tenebant statione, id est idololatria, commoveantur, creatori proprio obtemperantes. Nam commoveri, non corporalem motum hic innuit aut aliam huiusmodi concussionem; sed inspiratae scripturae, nobisque adeo hic mos est, ut siquando aliquid insigniter fiat, dicamus factam commotionem. Veluti cum iumento insidens Iesus, pueris hymnum ei canentibus, ascendit Hierosolimam: tunc sollemnem, inquam, ingressum exponens evangelista scripsit, eo ingrediente Hierosolimam, universam civitatem esse commotam; nempe ut diceret, neminem latuisse, omnesque eum admiratos. Ita et hoc loco intelliges commotos omnes mundi incolas, attonitos videlicet et mirantes, ut iam nemo Dei gloriam ignoret, et celsissimam insitae illi potentiae praeceminentiaeque dignitatem.

Gr. p. 232.

Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt.

v. 9.

Fuit enim ipse et est, nos autem creati per vivens eius et consubstantiale Verbum, quod est eiusdem sapientia ac virtus. Iam et vocabulum « mandavit, » ne humano more aestimes; sed reputa potius, quod etiam illiberalium artium periti, cum aliquod notum sibi opificium machinari volunt, mandant propemodum peritiae propriae et arti, dum id volunt operari: mentisque ad opus faciendum propensio, vim mandati spontaneique motus habet. Ceterum in hominibus insubstantiva per se est cuiusque sapientia, et vis; in Deo non item. Subsistit enim Verbum, per quod omnia facit, per insitam nempe illi virtutem atque sapientiam. – Videsis autem, quod duobus dictis prioribus, nempe timeat omnis terra, et commoveantur omnes inhabitantes orbem, duo superaddit: ipse dixit et facta sunt; nec non, mandavit et creata sunt. Nam quia compositus est homo ex terreno plasmate, et inhabitante corpus anima; terra quidem id dicitur, quod de terra formatum est; incola autem orbis, ea quae in corpore sortita est incolatum anima. Convenienter itaque terrae, id est plasmati nostro

(1) Animadvertite, librum Ecclesiastici appellari a Cyrillo *sacram* scripturam. Idem Cyrillus in oratione Ephesi habita ante quam a Comite comprehenderetur eundem Ecclesiasticum citans (II. 1.) *divinam* scripturam appellat. Libenter haec adnoto, oblata occasione, propter heterodoxos qui nondum sibi huius libri divinam auctoritatem persuaderi patiuntur.

ex terra formato, vocabulum « factum est » refertur: animae autem ad imaginem Dei creatae, vocabulum « creatum est. » Quoniam vero creatio saepenumero dicitur etiam pro reformatione, atque in melius restitutione, ut illud *: siqua nova in Christo creatio est. Et illud *: ut duo crearet in unum novum hominem; fortasse vocabulum « factum est » de prima hominis existentia dicitur; secundum « creatum est » de secunda eius per Christi gratiam regeneratione. Quantum autem differt a simplici sermone mandatum Dei, tantumdem inter creationem ac facturam interest.

Consilium autem Domini manet in aeternum.

Revertitur ergo hoc loco ad cogitandum de Unigeniti vita in carne, et quid ab eo sit egregie factum considerat. Nam ille qui credebatur Deus esse huius saeculi, nec non et daemonum populus, amara nobis moliebantur: plurimae enim erant mortis decipulae, et peccati laquei passim extenti. In via hac, inquit, qua gradiebar, absconderunt mihi laqueum *. Neque illorum nequitiae artificia vitari poterant. Homines quippe adorabant hos ipsos impuros spiritus, et quidem etiam ligna, et lapides, et mundi elementa; nec quisquam erat qui bene ageret, ne unus quidem, dum adeo gravi morbo premerentur omnes, nemoque collum ab illorum praepotentia subducere valeret, qui nobis dominari volebant. Sed dispersit Deus consilia principum, eripuit nos servavitque, captivos redemit, et tyrannicis expeditos laqueis, iugo suo alligavit. Instauravit enim omnia in Christo, atque ab universali principatu Satanam depulit. Neque nos aliquamdiu, id est dimenso tempore, ita futuri sumus, sed in longa et infinita saecula extenditur gratia eius. Nam quod Deus sanctus decrevit, inquit, quis dissipabit *? Ergo Domini consilium manet in aeternum, et cogitationes cordis eius in generationem et generationem. Neque sub alio deinceps erimus, sed ipse ac solus nobis dominabitur Christus: regnabit enim in aeternum: atque, ut psalmista ait *, ipse pastor noster erit in saecula.

Beata gens, cuius est Dominus, Deus eius!

Beatus populus, qui nullum iam agnoscit falsum Deum aut nominat, sed dominum ac Deum sibi adscivit eum qui naturaliter ac vere Deus est, eique animam suam addixit! atque ita semet secrevit, ut hereditas quodammodo et patrimonium Dei evaserit.

De caelo respexit Dominus.

Idem hoc existimo alicubi ab uno sanctorum prophetarum dictum, veluti nobis in Christo vocatis ad iustificationem: « et respiciat nos oriens ex alto *. » Audio rursus divum psalmistam Davidem dicentem ei, qui in caelis est patri Deo: visita nos in salutari tuo *. Porro salutare Dei patris nuncupatur vereque est, filius. Reapse misit ad nos Deus pater de caelo, tamquam aliquod lumen et lampadem, iustitiam et salutare suum, videlicet filium: iustificati enim fuimus in ipso, et divinum intellectuale vidimus lumen. Sequitur ergo ut Verbi incarnatio credatur merito visitatio Dei patris, nempe quae hoc loco respectus dicitur.

De praeparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.

Praeparatum habitaculum divina scriptura caelum solet nuncupare, sive habitantes in caelo angelos; propterea quod, ut arbitror, non est laborandum supernis virtutibus, secus ac nobis, ut purae fiant, sed adeo sunt sanctae ut in eis requiescat Deus. Sumus et nos habitaculum Dei, et quidem templa eius; verumtamen non ex abrupto ad hoc pervenimus, sed gratia donoque Dei iustificati, labore nempe ac sudore nostram purgantes mentem, ut sancti effecti, incolam habeamus eum qui omnino purus vereque sanctus est. — Animadvertite, dicit David, factum de caelo respe-

etum non super Israhalem tantummodo, sicut olim Moyse sapientissimo interveniente, sed super omnes filios hominum inhabitantes orbem. Vocata fuit enim ad salutem per communem nostrum servatorem Christum gentium multitudo universo orbe diffusa. Namque omnino universalis ad quamlibet gentem genusque hominum, per communem nostrum servatorem Christum, gratia redundavit.

Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

v. 15.

Vere utique Deus est filius, qui et corda nostra novit quae singillatim fecit; simulque omnia mortalium opera scit; non quod aliquis ei nunciet, sed ipsemet mentes introspicens, et corda videns, et arcana cognoscens. Nam lux cum eo est, uti scriptum fuit *, immo vero ipsemet lux est.

* I. Ioh. I. 7.

Fallax equus ad salutem.

v. 17.

Erit autem fallax ad salutem equus, id est equestre agmen. Excidit enim interdum spe sua, qui illa fretus erat; et dum superiorem fore se putat, in hostium manus decedit. Nam virium suarum copia quisnam salvabitur? siquidem ne rex quidem, vel equestre ut dixi agmen. Recte enim utrilibet e praedictis versiculi sensum accommodabis. Deus igitur est virtutum dominus, atque ab eo victoria conceditur: liberat enim facileque salvat confidentes in ipso: quibus etiam ore unius e sanctis prophetis alicubi ait *: qui vos tetigerit, tamquam si pupillam oculi ipsius tetigerit.

Gr. p. 235.

* Zach. II. 8.

Ecce oculi Domini super timentes eum.

v. 18.

Ostendit, Deum curam gerere eorum qui ad ipsius familiaritatem pervenerunt, spiritalem scilicet; et quod benivolo suo dignans eos respectu, extra omnem calamitatem collocat. Profecto dum dicit « ecce » rem veram esse demonstrat, et ipsa experientia exploratam. Oculi Domini super timentes eum. Ecquid aliud tanti est ad felicitatem? Vel quidni omni gaudio abundant, quibus a Deo respici contingit? Quo fit, ut ea re carere necessario timeant, qui Dei amore dependent: qui non sibi ipsis magis confidunt, quam clementiae Dei, spei loco habentes misericordiam eius.

Ut eruat a morte animas eorum.

v. 19

Inspicit enim, ait, ut eruat a morte animas eorum; neque vero carnis mortem intelligit, sed spiritalem. Animae vero mortem dicimus, si quis diabolicis laqueis capiatur, et in peccati coenum mergatur: itemque, si aegre se gerat in tentationibus, et in rei agenda delectu labascat. Scopus itaque respicientis sanctos Dei est, ut morte liberet timentium se animas, eosque in fame alat.

Ut alat eos in fame.

v. 19

Replet enim animas spiritaliter et religiose, panem ipsis de caelo dans, id est vere vivificam salutaremque doctrinam, et sancti Spiritus consolationem, qua ad omne opus bonum perficiendum corroboramur. Neque enim fame perire animam iustam Dominus patietur. Ideo dixit dum spiritalem nobis mensam exhiberet *: manducate et bibite atque inebriamini, o proximi.

* Cant. V. 1.

Anima autem mea sustinet Dominum.

v. 20.

Gr. p. 236

Sustinere Dominum, nihil aliud esse dicimus, nisi propositum quicquid patiendi ob caritatem eius, et utiles non recusandi sudores ut illius placita exsequamur. Patientia enim vobis opus est, inquit, ut voluntatem Dei facientes, rem promissam consequamini *.

* Hebr. X. 36.

Quoniam adiutor et protector noster est.

v. 20.

Num igitur ita loquantur ceu suis tantummodo uniceque viribus freti, et de se gloriose sentientes? Minime vero; sed sciunt potius protegi se a Deo, eumque habere

defensorem, vires salutemque praebentem. Propterea addunt: quoniam adiutor et protector noster est. Idcirco sustinebimus, aiunt, et omni constantia probatissimos nosmet exhibebimus, atque ita fidelitatis corona cingemur, tamquam Dei adiutorio et protectione utentes.

Fiat misericordia tua, Domine, super nos.

Subsequatur misericordia tua, id est adsit sperantibus in te. Hoc etiam germani amoris valde evidens indicium est. Nam ceu familiares eius, et in eo solo laetantes spemque repositam habentes, misericordiam postulant.

PSALMUS XXXIII.

Davidi, cum immutavit vultum suum coram Abimelecho, a quo dimissus abiit.

Titulus hic nulli e praecedentibus similis est. Nam neque canticum, neque psalmum scriptum hoc appellavit. Videtur itaque eucharistici hymni rationem habere Deo oblato, tamquam in persona quidem divi Davidis; sed neque ceteris inutilis, qui Dei beneficio tentationibus evaserint, eodemque adiutore gravissimas persecutorum insidias vitaverint. Quandonam vero vultum suum immutaverit, quis fuerit Abimelechus, et quomodo hic Davidem dimiserit, necesse est nos dicere ex sacris litteris contextentes historiam. Persecutionem illo tempore patiebatur a Saule beatissimus David: palam autem se illi opponere nondum valens, quia nutibus eius obsequebatur cuncta vis militiae Israelis, confugere decrevit ad Achim Gethaeorum, seu alienigenarum regem, consilio ad id Ionathae usus. Mox in itinere occurrit Abimelecho sacerdoti in oppido Nomba: quem quidem fugam suam celavit, missumque se dixit a rege, et Goliathi quoque gladium petiit. Neque se Davidem illum esse fassus est, qui manu divi prophetae Samuelis unctus in regem fuerat, sed ut gregarius quispiam panes ab eo postulavit: a quo responsum ei fuit, nullos esse praeter panes oblationis a mosaica lege imperatae. Quumque hos ipsos dari sibi beatus David posceret, sacerdos autem exquireret num forte famuli contaminati essent: respondit, a feminis abstinuisse iam triduo qui cum eo erant in itinere omnes. Acceptos igitur panes comedit. Ergo quum aliud dixerit, aliud in mente habuerit, immutasse eum vultum nonnulli interpretes dicunt. Deinde ad Gethaeos profectus, timens illic hostium insidias, insaniam simulavit; quo etiam tempore, uti scriptum est, salivam demittebat in barbam, et portabatur gradiens ceu mente captus et furens. Atque hoc pacto saluti suae consuluit. Huius diserte historiae meminit titulus. Sciendum autem, dominum quoque nostrum Iesum Christum dixisse Pharisaeis nonnullis discipulos accusantibus quod spicas confricantes manducarent in sabbato: nonne nostis quid fecerit David quando esuriit ipse et comites eius? quomodo sit ingressus aedem Dei, panesque oblationis comederit, quibus vesci non licebat nisi solis sacerdotibus? Ergo salutem adeptus divus David, et ex omni bello incolumis, gratiarum actionem recitat dicens:

In Domino laudabitur anima mea.

Nemo qui carnis legibus vivit, sed si quis potius spiritualium rerum vitaeque honestissimae genuinus amator est, dicet: in Domino (1) laudabitur anima mea. Nam qui animales terrenosque affectus habent, ii gloriam in ignominia sua habent. Porro nequaquam opus a volente homine, sed a gratia dirigente perficitur.

Audiant mansueti, et laetentur.

Gaudeant mansueti utilibus animae sermonibus, et delectentur illis. Nam qui sa-

(1) Cod. reapse τῷ κυρίῳ, sed videtur corrigendum ἐν τῷ κυρίῳ.

piente corde sunt, sapientia verba libenter audiunt, sententiasque ad bonum impellentes absque ulla cunctatione (1) recipiunt.

Magnificate Dominum mecum.

Quoniam una mens, et unius hominis meditatio, ne tantillum quidem valet ad magnum Dei comprehensionem, cunctos simul mansuetos ad huius rei agendaee communionem assumit.

Accedite ad eum, et illuminamini.

Qui aliquid volunt de divina supremaque natura dicere, nihil abiectum aut humanis rebus consentaneum, vel genitae factaeque naturae quomodolibet simile, cogitant de illa vel dicunt, sed quaecumque potius sublimia sunt, et alii nemini communia. — Quaeritur Deus non localiter, quoniam haud loco divina natura continetur, sed extra omnem circumscriptionem omnia implet: devotione autem quaeritur, et sana cultus ratione: invenitur enim virtutis exercitio, et dogmatis rectitudine, ab eo qui iudicium iustitiamque exsequitur. — Quamdiu aliquis pravis moribus utitur, et coeno carnalium cupiditatum retinetur, nondum ad Deum accedit, sed ab eo potius recedit. Mox ubi fit servus Dei, et rectitudinem optat, et omnigena virtute imbutam mentem prae se fert, tunc demum Deo appropinquat. — Sedentes in tenebris et umbrae mortis hortatur accedere ad Dominum, et ad eius divinitatis radios, ut ob hanc propinquitatem, gratia illuminationum ipsius illustrati respiscant.

Dominus exaudivit eum.

Si quis est modestus, huic Deus aurem suam patefacit, et libenter admodum petitionibus eiusdem annuit, donec eum adversitatibus cunctis expediat.

Castrametatur angelus Domini etc.

Sanctis tentatis apponit Deus angelos (2) qui acuunt ad fortitudinem, quique violentas ab eis incursiones arcere queant. Sola enim mens hominis tanto inimicorum incursui resistere nequit.

Beatus vir qui sperat in eo!

Quid enim copiosius est bonitate et caritate eius, qui omnia largitur diligentibus eum? Certe qui in eo spem suam collocaverit, beatissimus quaquaversus erit. Etenim melius est sperare a Domino, inquit scriptura, quam a principibus a quibus non est salus. Putris enimvero et fragilis spes est quae collocatur in homine; tuta vero et omnimode stabilis quae in universali Deo.

Timete Dominum omnes sancti eius.

Sanctis iam et bona mente praeditis, et universalem Deum agnoscentibus, recte inelamat: timete Dominum omnes sancti eius. Sed fortasse dicet aliquis: cur vero, oro te, iam sanctificatis dicit: timete Dominum? Num enim fieri potest ut quipiam sancti sint, qui timorem Dei nondum habeant? Quid ni hoc stulte dicatur? Namque homines antea timent, postea sancti fiunt. Certe rerum ordo hanc habet necessario rationem. Quid ergo nos dicemus? Verbum timete, hoc loco ponitur pro admiramini, id est stupete. Prorsus uti propheta Abacum Servatoris nostri res in incarnatione gestas admirans, Domine, inquit, audivi auditionem tuam et timui; consideravi opera tua, et obstupui.

(1) In cod. *μελλησμοῦ*, quod ob iotacismum visum erat legendum esse *μελισμοῦ*. Nunc malo emendare *μελλησμοῦ*.

(2) Observa testimonium de spiritali hominum custodia angelis a Deo commissa, qui opem in tentationibus praesertim ferunt, quibus solius naturae vigore posse nos resistere, negat Cyrillus.

V. 1.

V. 6.

V. 7.

V. 8.

V. 9.
Gr. p. 239.Ps. CXVII.
et CXIX. 2.

V. 10.

Abac. III. 1.

v. 11.

Divites egruerunt et esurierunt.

Labuntur aliquando res humanae, et insperatas habent mutationes, ita ut heri dives, mox in extremam inopiam decadat; et qui luxuriabatur, exiguo pane careat. Nihil enim firmum in rebus humanis est.

v. 12.

Venite filii, audite me.

Eruditionem gentium adgreditur, cuius primum ait esse caput timorem Dei; secundum, fratribus non obtreclare; tertium, quemvis dolum labiis suis ablegare; quartum, omni malo abstinere, et cuivis bono studere; et super haec omnia, pacem sectari: pax autem Christus est. Rerum harum studium, vitam appellat et dies bonos (1).

v. 13.

Quis est homo qui vult vitam?

Gr. p. 210.

Quis est homo? nempe quis est rationalis et prudens, qui quidem velit mansuram infinitis saeculis vitam lucrari, longaque et sine fine felicitate frui? Accedat hic ad audiendos sermones meos, explicet legis volumen, salutarem doctrinam ediscat. Parata sunt regularis vitae amatoribus, quae nec oculus vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt. Modo is opera faciat, qui eruditus fuit. Nam qui, cum didicerit, mox nihil bonae frugis agit, similis est ineptae et uliginosae terrae, quae semina quidem ab agricolis recipit, nihil tamen omnino parit. Secus vero, sermonum auditor, et factor operum, fructuosae fecundissimaeque terrae merito comparabitur. – Quis est homo caelesti indole praeditus et cordatus, qui vitam optat, non sane communem hanc, quam etiam bruta animalia appetunt, sed veram vitam quam mors non amputat? Est autem vera vita Christus; quo fit ut nostra quoque in ipso conversatio, vera sit vita.

v. 14.

Prohibe linguam tuam a malo.

Fores imponere linguae, neque sinere ut sermones indecori a nobis procedant, id demum recte factum, bonusque fructus sapientis et sanctae animae est. – Oportet apprime vitare maledicta, periuria, mussitationes, obtrectiones, convicia, turpes vanosve sermones, scurrilitates: benedicere potius non maledicere, linguam divinae hymnodiae attemperare, veraciter cum proximo loqui, labia a dolo cohibere. Dolus autem sunt mendacium, fraus, calumniam, criminationes quae veritate carent.

v. 15.

Declina a malo, et fac bonum.

Quoniam inchoatio boni est, recessus a malo; contingit aliquando, ut aliquis male quidem non agat, necdum tamen bene.

v. 16.

Oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum.

* Matth. V. 3.

Gr. p. 211.

* II. Cor. VI. 15.

Inspicit iustos Dominus, et superna observatione dignatur eos qui suam confortant cum ipso voluntatem. Aures quoque ad preces eorum reserat. Simul autem vultum convertit ad nequitiae operadores, non ut aspectu suo illis prosit, quod de iustis diximus, sed ut deleat de terra memoriam ipsorum; de terra, inquam, non hac pedibus nostris supposita, sed illa potius de qua dixit Servator: beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non enim gradibilis iniquis est superna civitas, neque sanctorum sors attribuetur cuiquam qui peccato sit deditus: nulla quippe participatio fideli cum infideli, sicut scriptum est. Spectat itaque, inquit, iustos Dominus hilari oculo, veluti filiorum amans pater, cavens ubique ne in diaboli offendicula incurrant, id est ne capiantur laqueis illius; sed ut potius gratia sua vegetati, totum virtutis cursum absque labore conficiant. Vertit autem vultum etiam ad improbos, torvum sae-

(1) Locum hunc alii dant Athanasio; repugnante codice optimo, olim Reginae sveciae, nunc vaticano, ubi Cyrilli nomen inscribitur.

vumque defigens oculum et veluti ipsis comminans, quod non nondum, id est statim, extremas dederint poenas.

Ex omnibus tribulationibus eripuit eos.

v. 18

Non ex una sed ex qualibet ipsorum pressura eripuit eos. Facit enim ad bene agendum perquam alacres, et laborum perferendorum cupidos.

Prope est Dominus.

v. 19.

Vult hoc loco demonstrare, haud abesse a sanctis Deum, sed cum eis semper versari. Sum enim, ait, Deus appropinquans *.

* Hier. XXIII. 23.

Multae tribulationes iustorum.

v. 20

Semper nequitiae auctores dentibus frendent adversus evangelicae sectatores vitae, ferinoque ritu saeviunt. Hortatur etiam Satanus ut pressuras sanctorum cumulent; ex quibus tamen eripiet hos Dominus.

Custodit Dominus omnia ossa eorum.

v. 21.

Ossa dicit pro animae viribus ad omne bonum praeclarumque opus. Nam sicut absque materialibus ossibus humanum corpus consistere nequit, ita ne anima quidem viri boni quicquam aget, nisi facultates suas validas habeat, et nullatenus luxatas. – Namque in peccati voluptatisque amatoribus, et huius vitae tumultu implicatis et fractis, qui fieri potest ut animae ossa iam subsistant? Ossa vero sanctorum custodit Dominus ut nihil ex iis confringatur, sive dum malos diaboli insultus patiuntur, sive dum scelesti homines perturbationes illis et angustias persecutionesque suscitant. Vae enim, aiebat Servator, mundo a scandalis! quae tamen evenire necesse est.

Gr. p. 242

Et non delinquent omnes qui sperant in eo.

v. 23

Numquam omnino peccare, nemini mortalium eveniet: in multis enim offendimus omnes, et a sorde nemo mundus est, ne si uno quidem die in terra vixerit. Laus haec uni omnium servatori Christo reservata fuit, qui Deus erat in specie nostra. Verumtamen nos quoque absque peccato futuri sumus, modo gravia et intolerabilia atque ad mortem deducuntur peccata vitemus. Etenim non omne peccatum mortem adfert (1).

PSALMUS XXXIV.

Expugna impugnantes me.

v. 1.

Animadvertite quomodo illum oppugnant, et ne sit Deus ac Dei filius, quantum in ipsis est, prohibent. Praeterea illum maximorum miraculorum operatorem videntes, traducere audebant, quasi ope Beelzebuli daemonia eiiceret. Et neque ipsi volebant credere, et alios simul impediabant. Aiebat itaque Christus *: vobis quoque legis peritis vae! qui scientiae clavim sustulistis, et neque vos ingredimini, neque alios ingredi sinitis. Illi vero turbis de eo dicebant *: daemonium habet, et furit; cur ei auscultatis?

* Luc. XI. 52

* Ioh. X. 20

Confundantur et reveantur, qui quaerunt animam meam.

v. 4

Postquam adeo acerbum, et quantum in ipsis fuit, inevitabilem Servatori laqueum tetenderunt, pudore ignominiaque perfusi sunt, cum eversa, utpote Deus, mortis potentia templum suum excitavit. Revixit enim a mortuis, atque ad Deum patrem suum in caelos conscendit. Tunc enimvero confusi sunt et pudefacti, ut dixi, ac retro etiam cessaverunt.

(1) Peccatorum venialium distinctionem a mortalibus habemus apud tridentinam synodum sess. VI. Namque omnia peccata esse aequalia paradoxum fuit Stoicorum, quod Cicero in philosophicis suis exponit.

Convertantur retrorsum.

Quandoquidem fidem non admiserunt, immo contra exquisiverunt animam eius, *Gr. p. 213.* conversi sunt retrorsum: reiecti enim fuerunt, et execrabiles Dei gratia exciderunt, nullum ex Servatoris adventu bonum perceperunt, praetereaque omne atrocis calamitatis genus experti sunt. Peractum est, quod de ipsis scriptum fuerat ¹: sicut egisti, ita erit retributio tua quae in caput tuum recidet. Et rursus ²: vae impio! malum ei secundum opera manuum eius eveniet. Nam quae Iudaeis mala perpeti contigit, scientibus supervacaneum puto narrare. Confundi autem et pudefieri accidit, immo et retrorsum converti impuris spiritibus, atque in primis Satanae, cuius ducatum sequentes Iudaei cruci tradiderunt vitae auctorem. Dicet, ut reor, aliquis haud proposito aberrans, haereticis maxime praesentium versicolorum sententiam congruere (1).

Et angelus Domini opprimens eos.

Quodque gravius est, angelo in ipsos irruente, et omne calamitatis genus cumulante, extrema mala patientur. Sic interfectos dicimus Aegyptiorum primogenitos; sic Assyriorum centum octoginta quinque milia, cum Rhapsaces absurdas illas voces in-
Is. XXXVII. 76. clamavit, et adversus divinam maiestatem impia audacia locutus est. Processit enim, inquit, angelus Domini, interfecitque in castris alienigenarum milia CLXXXV. ³

v. 6.

Fiat via illorum tenebrae.

Comperiemus saepissime dominum nostrum Iesum Christum in evangelicis praedicationibus, adventus sui, nempe in hunc mundum, utilitatem palam nunciantem atque dicentem ⁴: ego lux in hunc mundum veni. Discredentes ergo Iudaei veritati, et suae mentis oculo conniventes, manserunt in tenebris. Atque hoc nobis propheticus olim inelamaverat sermo ⁵: sustentibus ipsis, inquit, lux conversa in tenebras est; expectantes solis radium, in crepusculo ambulaverunt. Sustentibus autem dixit pro expectantibus.

* Ioh. XII. 46.

* Is. LIX. 9.

Et angelus Domini persequens eos.

Cespitantes igitur in tenebris ambulant, angelo quoque Domini eos insectante. *Gr. p. 214.* Neque enim favent iis, ut dixi, intellectuales sanctae potestates, sed adversantur potius ceu Christo invisis, et ab eius familiaritate repulsis.

Quia gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.

Quum nihil dare crimini possent, in tantam animi nequitiam, ferociam, impiumque ausum venerunt, ut exitiosae mortis laqueum ei tetenderint; ceteroquin dicenti: *Ioh. VIII. 46.* quis ex vobis arguet me de peccato ⁶? Si veritatem dico vobis, cur mihi vos non creditis? Iamvero ubi culpam comperire non datur, ibi sine dubio persecutorum odium est inexcusabile. Nullo fundamento aut basi, id est causa, caedis amor innititur.

v. 7.

Sine causa conviciati sunt animae meae.

Nonne enim gratis, nonne absque causa animae eius conviciabantur, modo eum samaritanum, modo vini potatorem adfirmantes, modo etiam daemone obsessum, plebis seductorem, immo et Beelzebuli virtute patrantem miracula? Ergo vere frustra et sine causa turbas agebant Iudaei, et Christo conviciabantur, obloquentes Deo iniuste, cornuque extollentes, ut psalmista loquitur ⁷.

* Ps. LXXIV. 6.

v. 8.

Et captio quam absconderunt apprehendat eos.

Captio quam Christo latenter paraverant, comprehendit eos, et in proprium laqueum incurrerunt. Capti enim fuerunt, ut dixi, et ultoribus traditi, atque in divinae

(1) Nempe infelicem haereticorum exitum memorat Cyrillus etiam in sermone suo de S. Deipara quem nos ex vaticano codice edidimus.

irae rete inciderunt. Ut enim ait proverbiorum auctor *, non inique (1) tenduntur avibus retia. Namque ipsi homicidae, mala sibi parant, finis autem virorum iniquorum calamitosus. Denuo scriptura *: qui volvit lapidem, ab eo revoluto opprimitur.

* Prov. I. 17.

* Prov. XXVI

27

V. 9

Anima mea exultabit Domino.

Oportet eorum meminisse verborum quae sub initiis psalmi feci. Dixi enim, Christi personam introduci increpantem Iudaeorum impietatem (2), neque iniquitati illi convenientia verba detrectantem, et humano magis quam divino more loquentem saepissime propter adsumptae carnis mysterium. Ecce enim et heic in salutari patris laetari se ait, ut ab eo nimirum servatus. Quin adeo apostolos quoque, qui et spectatores et ministri verbi fuere, sacraeque doctrinae genuini conservatores, hos inquam comperiemus dicere, ipsum a Deo patre fuisse suscitatum, gloriamque et dominatum accepisse, subiectis eidem inimicis suis.

Gr. p. 245

Omnia ossa mea dicent etc.

V. 10

Quum aliquid humano more Christus dixerit, id nos ad utilitatem nostram trahimus. Quid porro ait? omnia ossa mea dicent, Domine, Domine, quis similis tibi? Quod perinde est ac si diceret: omni conatu ac viribus, et intimo medullarum vigore confitebor. Nempe incomparabilem bonitatem et erga homines caritatem universali domino regique adscribit.

Eripiens inopem de manu fortiorum.

V. 11

Generalis sermo est, et verus usquequaque. Nam pauperem spiritu, modestaque mente praeditum, atque in Deo omnem spem reponentem, urgent atque diripiunt, saevorum barbarorum more invadentes, viri flagitiosi, diabolicorum consiliorum ministri, et daemoniaco furore pleni: quibus sociatur crudelissima quoque impurorum spirituum multitudo. Dentibus enim infrendent adversus boni propositi homines, qui divinis docilem cervicem supponunt legibus. Ceterum, non quem ipsi volunt, negotium finem sortitur: servat enim iustos omnipotens Dei Verbum.

Insurgentes in me testes iniqui, quae ignorabam, interrogabant me.

V. 12

Heic manifeste iudaicam impietatem memorat Christus, et iniuriarum quibus adversus se debacchati sunt, facit catalogum. Calumniati sunt ipsum coram Pilato adductum Iudaeorum principes. Nonnullos etiam advocarunt falso testantes: hic dixit posse se templum Dei dissolvere, et tribus diebus restituere. Tum ipsi causam rogati quamobrem postulantes clamarent, tolle tolle, crucifige eum; mentiti sunt dicentes: hic vetat tributa Caesari pendere, et turbas commovet. Immo et ante crucis supplicium calumniati eum varie fuerant: nam subditis sibi turbis aiebant: si hic homo esset a Deo, sabbatum non violaret. Affirmabant etiam eum esse daemoniacum, et furere, cibi vinique appetentem, denique vi Beelzebuli patrare miracula.

Gr. p. 246

Retribuebant sterilitatem animae meae.

V. 13

Mos est divinae scripturae filios nominare, ob disciplinae meritum, magistrorum discipulos. Et quidem divus Paulus quibusdam scribens aiebat *: nam in Christo per evangelium ego vos genui. Galatis autem *: filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Nominabantur filii quoque prophetarum ii, qui affectu et disciplina illorum lateri adhaerebant. Nam quod fieri quemquam Christi discipulum prohiberent iudaici populi principes, facile et hinc cognoscitur. Vociferabantur enim apud turbas, quod daemonio esset obsessus, et insaniret; cur eum auditis? Verbe-

* I. Cor. IV. 1.

* Gal. IV. 19.

(1) Ita est graece, et ita etiam latine ss. Hilarius, Hieronymus, et Paulinus, apud Sabaterium.

(2) Deest haec commentarii pars, qua psalmi argumentum exponebatur.

rabant etiam sanctos apostolos non semel in synedrio, crimini dantes Christi discipulatum.

Oratio mea in sinum meum convertetur.

Oratio, inquit, mea in sinum meum convertetur, id est haud inefficax neque futilis fuit apud Deum, immo vero acceptabilis, et veluti in sinum meum coniecta. Solemus enim veluti sinu excipere quae nobis adferuntur dona. Quod autem sanctorum preces Deus admittat, quis dubitet? palam ipso dicente, modo quidem: clama ad me, et ego te exaudiam; modo autem cuilibet oranti: adhuc te loquente, dicam: ecce adsum. — Vel contrario sensu hoc dicitur a psalmista pro: orans reiecta recepi a Domino postulata, quibus sinum meum replevi. Id porro innuit, perseverasse illos in peccato: nihil enim impetrarunt, inquit, ob vesaniae excessum; oratione veluti in ipsorum sinum reflexa.

Dissipati sunt, nec compuncti.

Id est, rigida mansit et inexorabilis mens illorum. Verumtamen ego ignorabam. Quid vero ignorabam? Causam scilicet, ob quam flagella consumebantur, quin tamen ipsi compungerentur. Nihil enim, ut dixi, habentes quod crimini darent, Christo nihilominus irasebantur. Attamen is palam dixerat: quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, cur mihi vos minime creditis? Itaque peccati, inquit, nullius conscius eram.

Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione.

Qui evangelica scripta leget, hoc etiam ausos Iudaeos comperiet adversus vitae nostrae auctorem, nempe Christum. Sexcentas enim malas cumularunt ei tribulationes, ac persaepe accesserunt, magistrum quidem eum appellantes, sed decipulas laqueosque intendentes. Miserunt una cum propriis discipulis ad eum Herodianos dicentes: scimus te viam Domini cum sinceritate docere, neque tibi quemlibet curae esse; non enim faciem hominis revereris. Licet ne Caesari dare tributum, nec ne? Interdum legales quaestiones proponentes, et discendi voluntatem prae se ferentes, nitebantur aliquid venari ex ore eius, sicuti scriptum est. Sed responsum tunc retulerunt: cur me tentatis, hypocritae? Non enim fieri poterat ut eum laterent qui cor videt ac renes, et occulta novit. Quod vero illum etiam subsannaverint, haud aegre cognoscitur ex iis quae de eo scripta sunt. Namque universalis Servator ac dominus dixerat: amen, amen, dico vobis: qui sermonem meum audit, creditque ei qui me misit, habet vitam sempiternam; addiditque: neque mortem videbit in aeternum. At illi duri ac superbi, ob suum pingue ingenium, dictum non intelligentes adversati sunt dicentes: Abraham mortuus est, prophetae item mortui sunt; tu vero ais: si quis sermonem meum audierit, non videbit mortem in aeternum. Quem te ipsum facis?

Restitue animam meam a malignitate eorum.

Iudaeorum ubique memorata impietate, diuque de salutari passione psalmista locutus, necessario intulit, ob priorum intelligentiam, de resurrectione quoque illius a mortuis sermonem. Gratiâ enim Dei, pro omnibus mortem gustavit, uti scriptum est: haud tamen mansit in morte captivus. Ergo etiamsi pater eum redintegrasse dicitur, attamen id ipsum per filium fecisse adfirmamus, qui sapientia Dei, et patris virtus est.

A leonibus unicum meam.

Leones dicit aut malas et contrarias potentias, quae adversus Christum quodammodo irruerunt, vel ipsos quoque fortasse Iudaeorum principes. Sic enim ipso-

rum meminit voce Hieremiae (1) dicens: facta est hereditas mea mihi tanquam leo in saltu; edidit contra me vocem suam: ideo odi eam. Unicae quidem nomine animam suam designat, scribens unicam pro dilecta: semper enim summo amore diligitur unicus filius (2).

Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo gravi laudabo te.

Ecclesiam heic magnam appellat illam quae ex ethnicis congregata fuit; idque admodum recte, ceu innumerabili florentem multitudine, populumque ideo iudaicum superante. Magna et alioqui est, ceu in Christo habens iustificationem, et vitae evangelicae genere ad summam sanctitatem evecta. Excedit certe cultum legalem spiritalis, et umbras veritas: quo fit ut magnitudo tum quod ad numerum tum etiam quod ad virtutem adinet intelligatur. Gravis autem populus appellatur, ceu qui a iudaica levitate recesserat, neque iam instabilis et omni vento rapiendus erat, sed potius solidus, et firmitatem in fide tenens: unde accidit ut usque ad cruentum agonem pro Christo iam antea martyrium passo decertaverint; scriptaeque admonitioni paruerint: usque ad mortem decerta pro veritate (3).

Non supergaudeant mihi qui me oderunt iniuste.

Quodnam superfuisset Iudaeis gaudium de Christo, aut quam habuissent occasionem contra ipsum laetandi, si apud mortuos mansisset? Nempe si ipse aequae ac alii intra mortis portas captivus substitisset? Prorsus nullus de eo sermo iam esset, post exantlatam in cruce passionem.

Qui oderunt me gratis, et innuunt oculis.

Sine causa Dominum insectabantur, quippe nullam ansam habentes adversus eum, ob quam liceret videri iratos eos qui oculis innuebant. Frequentantes enim, ut dixi, illum et magistrum appellantes, viamque Dei cum sinceritate docere dicittantes, ironice omnino inter se loquebantur, hypocrisiam prae se ferentes, quasi defensionem, quod nihil viderentur verum dicere, dum eum magistrum nuncupari volebant.

Quoniam mihi pacifica loquebantur.

Accedentes enim, ut dixi, omnium nostrum Servatori Pharisaei aliquot, et discedendi studium simulantes, bona verba fingeant, ac blandissimis ipsum alloquebantur sermonibus; reapse tamen haud laudantes, sed ut eum illaquearent, et ex ore eius venarentur aliquid, uti scriptum est. Sed mox a Christo his verbis coarguebantur: quid me tentatis, hypocritae?

Vidisti, Domine, ne sileas. Domine, ne discedas a me.

Petit a patre, ut contra illos, qui in se debacchati fuerant, ultio commoveatur. Ac propemodum adiurat dicens: vidisti Domine, ne sileas. Vult enim ne diutius ferat eos patienter Deus pater; sed ut consurgat quodammodo, omisssaque longanimitate, poenas reposcat patrorum iniuste contra se facinorum. Attamen hoc dicit, non quasi interim nihil ipse operetur; nam pater potius neminem iudicat, sed omne iudicium filio commisit. — Dum autem ait, ne discedas a me, manifeste declarat, maximum esse salutis praesidium, si quis protectorem defensoremque habeat universalem Deum. Nam qui id consecuti fuerint, inimicis sine dubio suis fient superiores, et oppugnantium incursibus fortiter resistent, neque unquam illis succumbent.

(1) In codice, quem denuo inspexi, scribitur *Isaias* pro *Hieremia*. Equidem librarii id mendum credendum est. Ceteroqui recole dicta a nobis de pari mendo apud Cyrillum pag. gr. 37. adn. 1.

(2) Hunc locum retulerunt alii ad Athanasium; sed in vat. codice inscribitur nomen Cyrilli.

(3) Adhuc citatur Ecclesiastici auctoritas IV. 28.

* Hier. XII 8.
Gr. p. 248.

v. 18.

v. 19.

v. 19.

v. 20.

Gr. p. 249

* Matth. XXII
18.

v. 22.

Iudica me, Domine, secundum iustitiam tuam.

Sanctum de filio protulit Deus iudicium; non enim sivit ut incessanter molestiam huic impij crearent, sed risum potius illorum extinxit. – Iustum veluti iudicium postulat, patris aequitati convenientissimum, ut ne interfectorebus suis gaudio exultare concedat, neque de patiente laetari, praesertim sine fine.

Non dicant in cordibus suis: euge euge animae nostrae. Nec dicant: devoravimus eum.

Ideirco extinxit Iudaeorum risum Deus pater, ne in cordibus suis dicerent: euge euge animae nostrae. Nam si in crucifixione ac morte Christus perseverasset, merito dixissent interfectores eius: euge euge animae nostrae. Itemque: devoravimus eum. Sed quia ipsi omni genere calamitatis obruti fuerunt, igne ferroque tota eorum regione vastata cum incolis suis; contra vero patiens Christus a Deo patre glorificatur dicente: postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae; atque insuper: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum; post haec, inquam, concidit Iudaeorum supercilium, prostrata superbia fuit, neque ulterius de eo laetati sunt, neque dicere iam potuerunt: devoravimus eum.

Exultent et laetentur qui volunt iustitiam meam.

Nihilominus harum sententiarum sensus quemlibet spectat, qui velit iustitiam illius, et cum eodem pacem fovere. Quibus etiam gaudium et laetitiam impertiri vult, datam videlicet per ipsum a patre Deo. Scriptum est enim de omni iusto *: laus in capite eorum, et laetitia eosdem corripiet. Ceterum quaenam sit iustitia, de qua nunc loquitur, disquirendum superest. Sane illa per angelos dictata praeis hominibus lex, mediatore sapientissimo Moyse, magistra nobis iustitiae videbatur, non tamen satis perfectae. Quamobrem et divus Paulus *, non usquequaque inculpabilem ait ipsam fuisse, sed secundae typum, christianae scilicet, quae evangelicis mandatis continetur, et est perfectissima. Hanc itaque qui volunt iustitiam, exultent utique ac laetentur.

Qui volunt pacem servi eius.

Siqui de stirpe Israhelis magni aestimarunt (1) pacem cum eo habere, hi desertis typis legisque umbris, ad veritatem transierunt, quae est iustitia. Hoc docet sacrosanctus Paulus his verbis *: nos natura sumus iudaei, et non ex gentibus peccatores; cum tamen agnoverimus non iustificari hominem ex operibus legis, sed per fidem tantummodo Iesu Christi, nos quoque in Christum Iesum credidimus, ut in ipso iustificaremur. Quod si autem ethnica origine censebantur fortasse vocatorum nonnulli, hi nihilominus pacem optarent cum domino nostro Iesu Christo, derelicto qui eos arcebat errore, sublata inimicitia, remotoque quod interiacebat obstaculo. Quibus sapientissimus quoque Paulus ea verba inelamabat *: iustificati ergo ex fide. Iam quod servum se Christus nominat, nemo conturbetur; sed reputet, eum servi forma adsumpta, et habitu inventum hominem, semet ipsum humiliavisse.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

Videsis denuo ex his humanitatis speciem in Christo egregie efformatam. Nam quia tamquam unus ex nobis factus est, ideo convenientissime, servili se continens modulo humanam iustitiam perficere dicitur. Opus vero iustitiae nostrae est, curam gerere ut semper Deo decens ac debita laus tribuatur. – Dicitur etiam Christus, spi-

(1) In graeco textu legatur τίσις το pro υιοίς το

ritalis instar victimae patri offerre, glorificandi causa, quotidie laudem suam. Atqui posteris Israhelis, siquando eucharisticum vellent offerre, praecipiebat legis umbra. boum aut ovium mactationes, aut turturum vel pullorum columbinorum oblationes, aut placentas et similia oleo perunctam. Sed enim in Christo perseverare typos non oportebat.

PSALMUS XXXV.

In finem, servo Domini Davidi.

v. 1.

Quod hactenus diximus, ad historiam potius pertinet (1). Altiore autem sensu, criminatur psalmus iudaici populi superbiam, eiusque coarguit perversitatem: continet etiam iustorum iudiciorum laudem, quibus mundum Deus salvavit: praetereaque gratiae aguntur patri ob ea quae per filium largitus est beneficia: denique precibus sibi cavet psalmista, quominus in superbiam incidat (2). Iam dictio « in finem » quid significet, multoties iam dictum fuit, molestumque fortasse est crambem recoquere. Quod autem in titulo scribitur « servo Domini Davidi » id demonstrat decere quidem ut hoc canticum personae divi Davidis attribueretur, utpote qui sanctus fuerit, et mentis suae cervicem divino supposuerit iugo. Dixit enim de eo Samueli Deus: *inveni Davidem, Iessae filium, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Quod si quispiam alius erit Dei famulus, sanctumque vitae genus sectans, hic pariter huiusmodi ad Deum prece utetur. Namque huius precis tenor vituperationem continet illorum qui toto animo ad peccandum declinaverunt. Deinde Dei placiditatem dignis laudibus ornat psalmista, studiumque munificentiae eius apud eos excitat qui constanti more illi deserviunt, suamque eidem vitam consecrant. Tum circa finem, quid peccatoribus eventurum sit declarat. Ubique autem tum se tum lecturos omnes ad sanctam irreprehensibilemque vitam hortatur. Sic autem precem exorditur.

* Act. XIII. 22.

Gr. p. 252

Dixit iniustus ut delinquat in semet ipso: non est timor Dei ante oculos eius.

v. 2.

Hoc est, neminem existimat cogitationes ipsius videre. Simul ac peccare proposuit, procul oculis suis Dei timorem ablegat. Dicimus porro iniustum, qui divinis legibus omnino vale dixit, ita ut eas ne esse quidem vellet, et omnino proterve dissoluteque vivit, sine ulla resipiscentia ad inferi barathrum mortisque laqueum pergens. Huiusmodi vitam agentium meminit alicubi sacra scriptura, ita de singulis loquens: *dicit autem Domino, recede a me, vias tuas cognoscere nolo.* Hic caecutit, inquit, et prae mentis oculis timorem Dei non habet, a quo tamen ad bene agendum fervide impulsus fuisset, invictamque et insuperabilem ad honestam vitam sectandam accepisset alacritatem. Nam qui Dei timore carent, ii nullum genus iniquitatis recusant: quamquam id saepe pavore aliquo aut pudore circumstantibus prodere cohibentur.

* Job. XXI. 14

Ut inveniatur iniquitatem suam, et odio habeat.

v. 3.

Si prae oculis, inquit, suis timorem Dei haberet, profecto iniquitatem suam com-

(1) Manifeste patet deesse haec Cyrilli partem illam commentarii, qua sensum huius psalmi historicum exposuerat. Quamnam vero in hoc psalmo, ceteroqui morali, historiam Cyrillus agnoverit, divinare fortasse licet ex aliis antiquis interpretibus, quos inter est Theodoretus, qui Saulis malitiam haec describi putaverunt, et clementiam Davidis, qui illi in castris dormienti pepercit.

(2) Hactenus nonnulli tribuerunt Athanasio fragmentum, contra tamen codicis vaticani auctoritatem, in quo etiam tantum prosequitur. Nescio enim quomodo in catenis duo hi alexandrini patres Athanasius atque Cyrillus ab amanuensibus interdum confusi fuerint; quos tamen accuratissime codices nostri vaticani discernunt. Certe ego nullam uspiam Cyrillo partem attribuo, nisi diserte Cyrilli nomen in codicibus gerat

perisset, eamque odisset, ut omisso vitii curriculo, ad bene agendum converteretur, atque e malorum abyssonibus ad bonae frugis vitam emergeret.

Noluit intelligere, ut bene ageret.

Magnum adiicit crimini pondus, si quis ne discere quidem velit qua ratione bonus fieri bonorumque operum sectator queat: manifestumque indicium est, eum in intimam nequitiae foveam esse prolapsam, si ne summo quidem, ut ita dicam, digito sacras doctrinas attingere velit, a quibus cuique licet scientiam haurire, quae ad optimam vitam ducat. Rudis est ergo homo iniquus, et salutarium vitaliumque disciplinarum expers.

Verba oris eius iniquitas et dolus.

Haud utitur sapiente vel prudente lingua, quae fores seramque habeat; sed effrenis est, et perversos undique iactat sermones; nequitiaque redundat ac dolo; nequitia quidem, ut Iudaei, ob illatas Christo iniurias; dolo autem, quia ut illum illaquearent, blando cum sermone accedebant.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo.

Qui sacris morem gerunt legibus, et quae sanctos decent studiis gloriantur insistere; qui splendidam et omni censura carentem vitam degunt, hi demum convenientibus quoque laudibus communem Servatorem celebrant. Media, inquit, enim nocte exurgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiae tuae: nempe divinis operam dantes scripturis, spiritali omnimodo odore mentem suam replent, et omnes virtutum scrutantur vias, seduloque exquirunt quonam ipsi pacto fiant meliores, demumque pietatem simul sanctisque splendidam exemplis vitam sectantur (1). Secus vero flagitiosi exlegesque homines quietis nocturnae tempus lustris consumunt, atque omni vitiorum genere cor suum commaculantes, illucescente demum ut ita dicam die, perversarum suarum voluntatum fructum referunt. Insistunt enim viae non bonae.

Adstitit viae non bonae.

In tantam venit mens eorum nequitiam, ut a peccato numquam abhorreant. Neque enim absurda quaevis aversantur, qui legem passim violare solent. Nam certe id non agerent, quod odio haberent.

Domine in caelo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes.

Nonnulli his auditis verbis « veritas tua usque ad nubes » ansa hinc erroris arrepta, sublunaria omnia destitui Dei providentia pronunciaverunt; in quorum numero est Aristoteles (2). Alii vero sensus historici densitatem vitantes, ad tropologiae subtilitatem se attollunt, et caelos dicunt esse angelos, nubes prophetas, montes Dei intellectuales celsasque potentias, aut virtute in altum sublatis homines. Atqui in re praesenti haud idonee haec cogitantur. Non enim in solis sanctis angelis misericordia versatur Dei; neque rursus in solis sublimibus virtute hominibus iustitia Dei conspicitur; sed ad omnes homines divinae bonitatis gratia redundat. Porro dicit psalmista in caelo esse misericordiam Dei, eiusque usque ad nubes veritatem esse sublimatam, iustitiam insuper eius montibus comparandam, ut ex his nempe dictionibus, excel-

(1) Laus iterum sacrarum vigiliarum precumque nocturnarum.

(2) Hanc Aristotelis impiam opinionem refert Theodoretus in sermone de providentia sub initio: *ὁ δὲ γε Νικομάχου μέγρι σελήνης ὑπέληξε τὸν Θεοῦ προτυαυείην, τῶν δὲ μετὰ ταύτην ἀπάντων ἡμεληκέναι: Nicomachi filius luna tenus putavit Dei providentiam res moderari; at ea quae infra lunam sunt, omnia negligere.* Contrarium tamen et insignem recitat Aristotelis locum Cicero de nat. D. II. 37. Operae vero pretium erit legere eundem Ciceronem praedicto in libro cap. XXIX. et seqq. ab iis verbis: *proximum est ut doceam, deorum providentia mundum administrari etc.*

sitatem, sublimitatem, absolutamque eminentiam intelligamus. Quid enim excelsius montibus, nubibus, atque caelo? Loci autem sententia haec est: misericors, inquit, Deus, et verax, et iustus, non misereri tantummodo novit, verum etiam quatenus verax est, odit eos qui dolum mente fovent, et fraudibus sunt assueti. Quatenus vero aequitate pollet, quae altissimis montibus aemulatur, bonis quidem congruum gratiae munus conferet, perversis autem meritam poenam.

Homines et iumenta salvabis, Domine.

Huic loco similis est alius Pauli, cum duorum populorum salutem exponere nobis voluit, qui appellationibus hominum ac iumentorum denotantur; hominum quidem, Iudaeorum ceu lege ad distinctionem boni malique eruditorum; iumentorum autem, irrationalium, ethnicorum. Nam mysterium a lege et prophetis Iudaei edocti, nihilominus exciderunt; ethnici autem, qui nil huiusmodi audierant, assumpti sunt. Ob eam rem David ait: iudicia tua, abyssus multa, id est incomprehensibilia prorsus et inscrutabilia. Namque ea curiosius scrutari velle, quae mentem excedunt hominis, periculosum noxiumque est. Quamobrem scriptum est: altiora te ne quaesieris (1). Et rursus: neque superflua sapias, ne forte obstupescas. — Dei summam placiditatem, et incomparabile bonitatis culmen vel hinc rursus cognoscere licet. Etenim benignitatem suam creatis omnibus a se rebus impertiri dignatur, neque hominibus tantum, sed etiam animalibus ratione carentibus. Nempe dixit alicubi divo quoque Ionae: tu quidem cacurbitae compateris, cuius augendae causa molestiam nullam laboremve tulisti, quippe quae una nocte exorta est; ego vero Ninivae non parcam urbi magnae, quam plus centum viginti hominum milia incolunt, qui nesciunt quid sit inter dexteram et sinistram suam, et iumenta multa? Quin etiam psalmistae Iyra Deum admiratur, ceu qui foenum iumentis, et herbam servitio hominum facit exoriri. Et quidem sabbati quoque dum legem conderet, causam edisserens ob quam nihil omnino operari liceret, ut requiescat, inquit, servus tuus, et ancilla tua, et subiugale tuum, et quodvis iumentum tuum. Quod si forte praedictis adversari videatur Pauli vox dicentis: num de bobus cura est Deo? respondemus, consentaneum fuisse, ut legis umbrae quae veritatem parturiebant cessarent; neque idcirco existimandum esse, omnium creatorem clementia carere.

Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus.

Quo tempore Dei Verbum terrae incolis illuxit in hominum similitudine, et pro omnium salute mortem pertulit, in carne videlicet, tunc cumulata est misericordia Dei. Non enim solum iam Israhelem, veluti olim per Moysen, redemit, sed ad omnes homines salutis gratia manavit, sagenae instar attrahens per fidem ad veritatis naturalisque Dei cognitionem, Deoque patri per sanctificationem proximos faciens.

In tegmine alarum tuarum sperabunt.

Ergo sub alis degimus, id est sub tegmine Christi, ita ut verba dicamus canticorum: umbram eius expetivi, et sedi. Quin et ipse Servator ait: ego uti iuniperus condensa (2). Versantur itaque sub alis eius [electi.] Cumulata denique misericordia fuit, iuxta dictas nuper rationes.

(1) Denuo Ecclesiastici auctoritas apud Cyrillum. Meditentur autem haec illi, qui humanae rationis viribus plus aequo nituntur. Saepe enim non in lucem sed in profundissimas errorum vel etiam incredulitatis tenebras incurrunt.

(2) Ita est in graeco, et sic quoque Nobilius in sexta. Porro Cyrillus hunc Oseae locum de Christo intelligit etiam in commentario ad praedictum prophetam

v. 7.

* Eccli. III. 22.

* Eccle. VII. 17.

* Ion. IV. 9.

* Ps. CIII. 14.

Gr. p. 255.

* Exod. XXIII
12.

* I. Cor. IX. 9

v. 8.

v. 8.

* Cant. II. 3.

* Os. XIV. 8.

In lumine tuo videbimus lumen.

Si lumen de patris lumine filius est, quandonam in patre lumen ipsius non fuit? Sicut enim lucere inseparabile est ab igne, sic a patre lumen ex ipso genitum.

Praetende misericordiam tuam scientibus te.

Orat pro diligentibus Dominum, et qui adventum eius cognoverunt, quos in omni egregio opere versari par est, et divinis donis affluere. Ergo agnoscentibus Dominum praetendi misericordiam rogat: rectis autem corde iustitiam imprecatur, cuius causa id quo quisque dignus fuerit, attribuetur. Neque futurum est ut diversa ratione agantur secundi et primi, id est scientes et recti. Dei quippe notitiam subsequitur mentis rectitudo distortae nullatenus. — Qui notitiam tantummodo habent, id est fidem, misericordia iustificantur et salvi fiunt. Qui autem operum quoque rectitudinem habent, hi iustitiae idest sanctae sententiae recipiunt coronam.

tr. p. 256.

Non veniat mihi pes superbiae.

Extra passionem fieri petit. Quasi diceret: si tu praetendas misericordiam tuam mihi te agnoscenti, et iustitiam id est rectam animi sententiam optanti, numquam ad tam laevam mentem deflectam, ut turgere fastu et superbe incedere velim, et adeo lubricam viam terere. Ne porro me a proxima tibi statione dimoveat actio prava.

Et manus peccatoris ne concutiat me.

Manus peccatoris, diabolica operatio est. Manus peccatoris, aviditas est. Manus peccatoris, munerum corruptionis causa datio et acceptio. Manus peccatoris, sacerdos est qui indignos altari admovet. Ab hac manu quominus concutiamur, id est subvertamur, nos quoque oremus. Oportet enim firmos et immobiles in iustitia, etiamsi alii peccent, frugi homines perseverare.

Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem.

Ibi dixit pro huius rei causa, id est propter superbiam. Vel etiam pro ubi positum fuit, ut sententia sit: ne sim illic, ubi concussi cadunt, et post casum expelluntur, et expulsi iam redire non poterunt. Vel ibi significat in futura vita; veluti illud: ibi erit fletus.

Luc. XIII. 28.

v. 11.

Expulsi sunt nec iam poterunt stare.

Oportet itaque eos qui ad Deum accedunt, bonae rei petitionem facere, deprecari etiam animae infirmitates, et ne in diabolicam manum incidant, quae illos etiam concutit qui stare videntur, siquando socordes inveniantur, quaeque illos consistere prohibet qui ob plurimam impietatem a Deo fuerunt repulsi. Id quod carnali Israeli contigit, postquam intolerabili audacia adversus omnium servatorem Christum debacchatus fuit.

tr. p. 257.

PSALMUS XXXVI.**Psalmus Davidi.**

Moralis est psalmus, salutaremque animae nostrae doctrinam continet, docens novum populum abstinenciam a malo, et studium recti; duplicique suasionem utens, nempe et spe bonis proposita, et parata improbis poena. Accommodabitur autem Davidi tamquam rectitudinis amatoribus accinenti, eosque hortanti ut prompte ab illaudata vita recedant. Opportune autem id agit; namque in praecedente psalmo plurima fuit cuiusvis iniqui obiurgatio: in hoc autem admonitionem nobis praebet, quae et ab impiorum imitatione nos retrahat, et ad meliora perducatur.

Ne improbos aemuleris, neque zelaveris inique agentes.

Neque rursus imiteris aut beatos praedices huiusmodi homines, si prospere agentes videris; nam brevi florentes tempore, mox exarescunt; omnis enim caro foenum. Quid ergo invidendum habent, qui postquam breviter floruerint, cras in clibanum coniciuntur, ut ait Servator *? Numquam ego dignam existimabo invidia apud eos, qui sancte vivere volunt, momentaneam improborum felicitatem: cogitare potius oportet, quem finem capiet susceptum ab his consilium improbe vivendi atque a Deo discrepandi. Ne igitur hos aemuleris, neque ad peccantium imitationem conciteris. Etiam si deliciari nunc videantur, etiam si impium bene rem gerere cernas, fuge pares mores, futurum spectans. Non enim in eodem semper statu erunt. Ideo addit:

Quoniam sicut foenum velociter arescent.

Hortatur fugere iniquitatem, cuius finem esse ait boni cuiuslibet amissionem. Quid autem tam facile flaccescit ut foenum agri, et oleris natura? Quippe haec brevi florida, ilico marcescunt. Sic alibi dicit de splendidis mundi rebus: fiant sicut foenum tectorum *: nam foenum in tectis natum quia radice caret infructuosum est, ideoque ad marcescendum proclivius. Non est ergo his invidendum, qui partim ad ignominiam proiciuntur, partim igni traduntur, brevi cessante prosperitate, velut herbae aut olera, quae nullum praeter quam in herbescendo usum habent. Namque his humana felicitas, propter suam putrem caducamque naturam similis est; quam gehennae ignis expectat. Digna vero sanctis est aemulatio eorum, quos subsequetur perpetua Dei nutu gloria, egregiorum facinorum splendori par.

Spera in Domino, et fac bonitatem, et inhabita terram.

Id est ama probitatem, opta sacrorum donorum adeptionem, stude iis quae sanctis sunt reservata atque in thesauro Dei reposita. – Vel vocabulum inhabita, pro inhabitabis posuit. Terram autem illam dicit mansuetis promissam, ad quam cum veneris, divitiis eius frueris. Divitiae autem terrae mansuetorum, sive civitatis supernae in caelis, divinorum donorum copiosa largitio est et quaquaversus absoluta. Fortasse autem habitaculo comparat brevem hanc vitam, eaque nos uti vult ceu tabernaculo hospitali, ita ut ei nos dominemur, non viceversa obnoxii simus, eoque ad utilitatem non ad voluptates utamur. Sic enim a bono pastore regemur. Quantum copiae inter homines est divinorum dogmatum, eo fruamur, ita ut dicere liceat: Dominus regit me, et nihil mihi deerit *.

Delectare in Domino.

Qui autem Christo delectantur, eiusque muneribus plenam mentem gerunt, bonas eius voluntates opere perficientes, limpidam patentemque Deo exhibent viam suam, id est vitae rationem.

Revela Domino viam tuam, et spera in eo etc.

Sit, inquit, exploratum, te placita Deo via incedere: id est nudam atque explicitam Deo exhibe vitae tuae rationem. Quid porro ipse faciet? In futuro vicissim saeculo te illustrem et quodammodo undique conspicuam ostendet, latere haud sinens rectae vitae tuae pulchritudinem. Erit enim cunctis manifesta iustitia tua, lucis instar resplendens, lucis inquam meridiana; nam meridies nominatur diei pars mediana; teque luce eiusmodi dignum iudicabit.

Subditus esto Domino, et ora eum.

Ipsa quidem te luce dignum in futuro saeculo ostendet, tu vero interim illi subditus esto. Duo autem digna sanctis et egregia atque invicem cohaerentia proponit,

v. 1.

* Matth. VI. 30.

v. 2.

* Ps. CXXVIII.
6.
Gr. p. 258.

v. 3.

* Ps. XXII. 1.

v. 4.

v. 5.

Gr. p. 259.

v. 7.

nempe Deo subiici, et ipsum orare: quod utrumque, tum sanctorum supplicationes, tum homines bonitatem sectari solitos decet. Nam Deo subesse, cuiuslibet mandati complementum est. Cedit enim Dei legibus, mollemque et docilem cervicem supponit is qui dominicis voluntatibus obtemperat, neque perversitatis notam incurrere patitur. In oratione vero ad Deum, laudatio intelligitur, et harmonicis canticis mixtae preces, puritate interim operum intellectualis instar thymiamatis feliciter ad Deum ascendente. Subiectionem ergo heic dicit, abstinentiam a malo; nemo enim peccans, Deo subditum semet praebet.

Desine ab ira, et derelinque furorem.

Utile hoc praeceptum, et Deo subditis convenientissimum. Oportet enim mites esse et bene compositos, atque imperturbata mente praeditos, et tranquillitatis quae patientiae fonte manat amantes, denique irae fluctibus minime abripi. Scriptum est enim, irā pessum dari etiam prudentes *. Rursusque: vir iracundus non est decorus *. Perfecto passiones aliquot in multos minime cadunt, immo nonnulli aetate aut virtute progrediente eas abiiciunt; sed irae detestanda passio prudentiae quoque fama pollentes perturbat; neque hunc utique, alium secus; sed ausim prope dicere cunctos homines, excepto perfecto, si quis tamen inveniri perfectus potest.

Noli aemulari ut maligneris; maligni enim exterminabuntur.

Haec a Davide, paria Paulo, scribuntur, nempe *: eadem dicere, mihi quidem non est taediosum, vobis autem tutum. Non enim creatur studiosis satietas, si ipsorum saepe menti de argumento eodem sermones utiles obtrudantur. Id nunc etiam facit psalmista, sus deque sapientem hanc dignamque auditu versans sententiam; videlicet: noli aemulari, ut maligneris, ne funditus de terra pereas: nam maligni in saeculo exterminabuntur, nempe futuro. Exterminari autem, excidere a Deo est. Sane malignitas peculiare prae ceteris peccatum est: quo fit ut egregie scriptura alium dicat peccatorem, alium malignum; veluti: contere brachium peccatoris et maligni *. Definiunt vero malignitatem non absurde nonnulli voluntariam malitiam: aliud enim est inscienter male aliquid agere ac paene victimum, aliud vero id ipsum male agere velle; quae nimirum malignitas est, ob quam diabolus vulgo audit malignus.

Sustinentes autem Dominum, ipsi hereditabunt terram.

Quia solemus plerumque ab improbitate abstinere, poenae timore ad meliora compulsi, ac Dei munerum spe ad bene moratam vitam perducere, ideo psalmista post demonstratum improborum exitiosum finem, addit fore ut qui Dominum sustinuerint, id est qui constanter atque patienter probatum vitae cursum tenuerint, terram hereditent; quae non utique pars huius telluris est, maledicto subiectae, quam dolens quotidie comedit qui eam excolit, sed illam possidebunt terram quae sanctis est praeparata. Horum enim est patrimonium pulchra sanctorum civitas sacra et caelestis. Illic enim angelorum choris intererunt, sine fine laudantes datorem huius sortis Deum, et ineffabilium donorum largitorem. Iam quemadmodum Servator, sapientia, verbum, pax, et iustitia dicitur, sic etiam expectatio. Scriptum est enim: et nunc quae est expectatio mea? nonne Dominus *? A quo contingit id omne haurire et accipere, quod apud scripturas dicitur Christus. Nam sicut eius participatione, iusti evadimus, sapientes, atque pacifici, ita eiusdem quoque participatione sustinemus. Quiesce itaque sustinens et expectans Deum, neque instantibus rebus perturberis.

Et adhuc pusillum, et non erit peccator.

Brevi mox tempore, iam peccatorem subsistere non videbis: nam vitae finem

* Prov. XV. 1.
* Prov. XI. 25.

v. 8.

* Phil. III. 1.

ser. p. 269.

* Ps. X. 15.

* Ps. XXXVIII.

nanciscetur, simulque cum carne perdet haec quae possidere videbatur bona. Revera brevis admodum hominis aetas est, et vivendi in corpore tempus artatum. Igitur ne ipse quidem, qui vita excesserit, locum suum videbit, namque omnino in infernum transibit, neque viventes ceteri locum eius deinceps scient. – Qui mundana sapiunt, et praesentis vitae tumultui mentem suam implicuerunt, laqueisque execrandae voluptatis sunt irretiti, semper fere oderunt eos qui castam probamque vitam sectantur, atque inimici loco habent virtutis cultorem.

Mansueti autem hereditabunt terram.

v. 11.

Prudentissime David opponit impiorum poenis, sanctorum praemia. His enim acuit ipsos ad spiritualis studium fortitudinis, qua omne genus virtutis praestabunt. Ideo dicit: mansueti hereditabunt terram, supernam scilicet.

Et delectabuntur in multitudine pacis.

v. 11.

Quinam sit hic pacis cumulus mansuetis promissae, operae pretium est cognoscere. Dicimus ergo, viventes adhuc et corporibus gravatos in hoc mundo sanctos, plurimum pati bellorum incursum, partim ob insitam infirmae carni legem peccati, quae spiritui semper repugnat: (haec quippe invicem adversantur: condelector enim, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem; sed video aliam legem repugnantem legi mentis meae: partim vero principibus huius saeculi bella semper pernasque multiplicantibus: partim denique impiis haereticis adversantibus. Itaque quoad in hac vita versantur sancti, multos habent oppugnatores: cum autem ad paratam mansuetis terram pervenerint, pacis copia erit. Intellige vero pacis copiam, animae tranquillitatem, cum rerum quae vere existunt notitia.

Observabit peccator iustum, et stridebit super eum dentibus suis etc.

v. 12.

Docet his verbis psalmista, fore ut hominem iustum observet peccator: id est impium odio imbutum, tempus fortasse observaturum, quo insidiis capere iustum queat. Stridet certe dentibus semper in eum. Sed ridiculum Dominus eum ostendit: scit enim supremum eius diem venturum, quo morte irretitus evanescet. – Vel impiis fortasse grave est ac molestum quod a iustorum virtute condemnari videntur, ceu qui non aequae ac hi optimas partes secuti sunt. Dentibus vero stridere, haud plane de corporibus intelligas velim, sed vocis potius silentium, in corde autem clamorem mala (1) machinantem adversus iustum. Sed enim dum peccator iustis irascitur, Deus irridet ipsius insidias, probe sciens a se constitutum diem, quo aliis quidem aeternam vitam, aliis vero aeternam aequae poenam retribuet. Hoc de diabolo quoque dictum accipere commodum est. Ipse enim est peccator, dentibus contra sanctos infrendens, qui tamen risui patet; etenim a iustis victus illuditur: veniet autem dies, qua in paratum ipsi ignem mittetur.

Ut deficiant pauperem et inopem.

v. 14.

Propositum peccatoris est, non ut aliquem sibi iniuriam ulciscatur, vel omnino quemlibet a quo laesus fuerit, iustasque belli inferendi causas obtulerit; sed ut pauperem inopemque prosternat, et recto corde praeditos interficiat. Pauperem vero inopemque dicit pro pio ac modesto, iactantia alieno, et corde humili. Huiusmodi hominem Servator quoque pauperem spiritu appellavit, dignumque regno caelorum censuit. Sane contra pauperes potissime sycophantae militant. Praeterea quoque adversus iustos, qui sincera lingua utuntur, iniqui homines, illorum iustitiae invidentes, calumniis ceu gladiis armari solent.

(1) In codice *πνεῦμα*, sed *πνεῦμα* videtur corrigendum.

Gladus eorum intret in corda ipsorum.

Id passi, inquit, sunt maligni daemones, quod contra sanctos moliti fuerant. Sine dubio sanctis irascuntur peccatores, et invidiae contra ipsos arcum intendunt, et improbitatis suae gladium evaginant, nullum insidiarum genus praetermittentes, et omnibus impietatis viribus sanctas oppugnant animas. Quomodo autem propulsandi sint, iisque resistendum, hinc discemus. Arma nostra non sunt carnalia, et quamquam in carne versamur, non tamen carnaliter militamus. Sed neque peccatorum nequitiam imitabimur: neque ut ipsi, arcum nos quoque intendemus aut gladium evaginabimus: sed hostibus superiores evademus, et meliore consilio uti videbimur, si ad Deum confugiemus, et omnipotentis invictique opem implorabimus; dicemusque de frustra nos oppugnantibus: gladius eorum intret in corda ipsorum.

Melius est modicum iusto, quam multae peccatorum divitiae.

Egregie et nunc sermonem subnectit. Invicem enim et tanquam ex adverso ponit iniustorum casus, et iustorum bonos successus, ubique virtutem fructuosam demonstrans, inutiles vero vanasque mundi curas et vitam execrandam. Profecto dicit, inquit, interdum peccator, et terrenis deliciis spatiatur, fragilique gloria superbit, carnem saginans, nullaque re magis quam his terrenis gaudens. Secus vero pauper corde, et iustitiae amator, his omnibus vale dicens, piam modestamque paupertatem amat. Sed hoc illi melius est, quam divitiae peccatoris multae.

Quoniam brachia peccatorum conterentur; confirmat autem iustos Dominus.

Inutiles immo perniciosas peccatoribus divitias accidere, iustorum vero frugalitatem utilem esse Deoque placentem, hinc cognoscitur. Nam fructus divitiarum hominis impii, contritio est, et omnium virium amissio; id enim significat, ut puto, brachiorum contritio. Frugalitatis autem fructus est, sustentari a Deo, qui revera iustos fulcit, stabilemque ipsis tribuit alacritatem; quo fit ut immobili felicitate utantur, quin valeat quispiam eos infirmare aut in contrariam fortunam transferre. Nam manum elevatam quis avertet? sicuti scriptum est ⁷.

Novit Dominus vias immaculatum.

In scripturis sacris Dominus bona tantummodo agnoscit, mala ignorat, ceu cognitionis suae indigna. Ideo novit Dominus suos, novit vias immaculatum, utpote honestas. Quamobrem « cognoscit » heic dictum est pro adprobat, in pretio habet, amat, seu respicere dignatur. Alioqui cui non sit exploratum, peccatorum quoque vias Deum cognoscere, nihilque clam eo esse? Ergo in his cognitio, necessitudinem quamdam et familiaritatem significat. Namque et nos invisis dicere saepe solemus, non novi te; non quod omnino eos ignoremus, sed quia ab amore nostro et convictu exclusos volumus. Novit ergo Deus sanctorum vias et actus, id est eos libenter aspicit; sunt enim boni, et omni laude ornati.

Non confundentur in tempore malo.

Malum hoc loco appellat tempus persecutionum, et angustiarum seu tentationum. Sic enim alicubi sapientissimus etiam Paulus quibusdam scribit, modo quidem: quia tempus malum est ⁸; modo autem: redimentes tempus, quia mali dies sunt ⁹. Cum ergo in malum tempus inciderint, inquit, non adficiuntur ignominia, id est in peccatum non decident, neque decentem ipsos ornatum amittent. Donabit enim illis omnium Deus optimae cuiusque rei matrem altricemque constantiam et patientiam. Vel fortasse intelligendum: hereditabunt promissiones homines iusti, et iudicii tempore non pudebunt, cum alii ad vitam resurgent, alii ad ignominiam pudoremque aeternum.

⁷ Act. I. Cor. VII. 29?

⁸ Ephes. V. 16

⁹ Ephes. V. 16

Et in diebus famis saturabuntur.

V. 35.

Id quoque intelligimus isthoc fere modo. Videtur hic sermo suboscure innuere, fore ut iusti pressurarum tempore supernae felicitatis consequantur latitudinem. Nam diebus famis satiari, eiusmodi quiddam significat. Verum si quis malit aliter versiculi sententiam interpretari, illud reputabit: nempe in sacris lectionibus comperiemus universalem Deum saepissime a peccati amatoribus semet avertere, et sacrarum doctrinarum famem illis immittere. Dictum igitur ab eo fuit intolerabiliter peccantibus Israelitis: ecce ego adducam famem in terram, non famem panis, neque aquae sitim, sed famem audiendi verbi dominici. Iniceta est igitur peccatoribus sacrarum doctrinarum fames, non tamen divinorum praeceptorum studiosis; nam deficientibus persecutionum tempore magistris, ipse Dominus spiritu suo credentes in ipsum enutriet.

* Amos VIII. 11.

Gr. p. 265.

Quia peccatores peribunt: inimici autem Domini simul ac honorificati fuerint et exaltati, deficientes sicut fumus deficient.

V. 20.

Rursus opponit iustorum honoribus ea quae peccatoribus tempore suo eventura sunt ab ira divina; illa nimirum, ut arbitror quae ipsos in extremam calamitatem coniectura sunt. Nam etsi videntur aliquando prospere agere praesenti tempore, deficientes videlicet, et omnium laudibus coronati, et mundanarum dignitatum potentia elati, nihilo tamen minus peribunt; etenim vitae illorum finis exitio ac perditione concluditur. Porro inimicos Domini eos quoque dicimus, qui illi quidem per fidem subiecti fuerant, sed tamen eidem contumacia sua restiterunt, praeceptisque eius continenter sunt adversati. Inimici item sunt cultores daemonum, et qui opera manuum suarum adorant, qui nempe creaturam pro creatore colunt. Praeterea haereseon inventores, quippe qui mendacium solent verorum dogmatum rectitudini opponere. Hi brevi florentes, et mox foeni instar marcescentes, in mortem incident, et culparum suarum poenas dabunt, inimicis Domini debitas, ac veluti fumus evanescent. Sunt autem ignis reliquiae fumus, deficientis nimirum et extincti, et in cineres favillamque desinentis. Fumo igitur comparantur, quia sicuti extincto igne fumus desinit, sic mortuis peccatoribus universa ipsorum gloria perit.

Mutuum accipit peccator, et non reddet; iustus autem miseretur et tribuit.

V. 31.

Non reddit, inquit, peccator gratiam beneficiis Dei; nec si quis ei bene fecerit, melior fiet: neque ex his quae sibi acciderunt, misericordiae viam discit: neque demum illos a quibus adiutus fuit, remunerari studet; sed quicquid sibi datum fuerit, more furis praedam suam esse putat, nihilque praeter lucrum pensi habens, mutuantem sibi gloriatur molestiis adfligere. Sed enim iustus misericordiam retribuit, dominum suum imitans: et etiamsi nihil receperit, nihilominus est munificus, neque a liberalitate desistit. Imitatur enim patrem suum Deum, qui solem oriri facit supra pravos ac bonos, et supra iustos aequae atque iniustos pluit. – Singuli nos a Deo recipimus plurima et maxima beneficia, materialia haud minus quam spiritualia. Verum tamen qui peccatis est deditus, et voluptati sine freno indulget, suamque in mundanarum rerum colluviem mentem demergit, multis a Deo acceptis (1), nihil reddet, id est obedientiam non praestabit, iugo eius haud subiiciet cervicem, voluntati eiusdem morem non geret, virtutis fructum non germinabit, neque veluti usuram quamdam Deo pendet morum modestiam, neque dogmaticae doctrinae studiosus erit, sed durus infructuosusque manebit. Sed enim quamquam hic ita se habuerit, iustus tamen et bonus, id est Deus, misericordiam non contrahet, quominus illi gratiam suam

Gr. p. 266.

(1) In graeco videtur dicendum πολλά παρα θεού λαβών. Sed λαβών revera deest in codice.

* Rom. II. 4 conferat, ut eidem postea dicendum sit : an divitias bonitatis eius, ac patientiae, et longanimitatis contemnis? et reliqua.

Quia benedicentes ei hereditabunt terram.

* Gen. XI. 1
* Lev. XXIII.
* Matth. XXV
Gr. p. 267
v. 27
Similiter dictum fuit Abrahamo : benedicientibus tibi benedicam, maledicentibus tibi maledicam. Ergo, siquidem Deus est qui miseretur ac donat, utique qui eum ob id glorificant, id est ei benedicunt, promissae sanctis terrae heredes fient, recipientque bonam et spatiosam terram, centri terminique nesciam. Summi autem exitii discrimen incurrimus, si iusto maledicamus. Ait enim iusto Dominus : inimicus ero inimicis tuis, adversabor adversantibus tibi. Et sicuti ait : qui hunc nutristi, memet nutristi; ita consentaneum est dicere: qui huic convicium fecisti, mihi fecisti. Maledicunt autem Deo, qui se ad extremum punitum iri ab eo ignorant, qui contra eius maiestatem contumeliosas aliquando iactant voces; praeter quam quod ne ab aliis quidem ob accepta beneficia reddi eidem gratias sinunt. Christo itaque benedicunt gentes, ideoque regnum obtinent; Iudaei contra blasphemi, funditus destruuntur et pereunt.

Et viam eius volet.

Melius fortasse est intelligere, fore ut Deus viam hominis velit, id est lubentem faciat et acceptam. Sicut enim animo aversatur transgressorum vias, ita lubentes sibi reddit illas quas probae vitae homines terunt. Quod autem Deo placet, id procul dubio egregium et omni laude cumulatam est; neque enim Deus quicquam volet, nisi eiusmodi sit.

Quum ceciderit, non collidetur; quia Dominus supponit manum suam.

v. 24
* Prov. XXIV.
16
Siquando, inquit, eveniat ut aliquantulum sublabatur iustus, non ideo damnatum patietur: sed tamquam strenuus luctator vi impulsus, et paululum cedens, statim se recipiet. Cur? quia Deum fulcientem habet: id enim iustis semper Deus praestat, humanas pusillanimitates miserans. Nam septies, inquit, cadet iustus, et resurget : atque opus est ut tanquam fluctibus enatare satagant, qui diabolicae interdum potentiae succubuerunt, brevique tempore iacuerunt. Non enim omne peccatum ad mortem est, sicuti scriptum est (1). Ergo si quid eiusmodi iustus patiat, fultor adest Deus, salutiferam porrigens manum suam: qua certe non opitulante, mens omnis infirmabitur: sustentante vero ac benigne roborante, vigebit omnino quicquid infirmum fuerat, et omne naufragum enatabit.

Iunior fui, nunc vero iam senui, nec umquam iustum vidi derelictum.

v. 2
Fide dignus testis, tum quia Spiritu sancto instinctus et prophetiae munere ornatus, tum etiam quia diuturno tempore multo rerum usu tritus, quod accurate didicerat, suffragio suo apprime volens confirmare; ab adolescentia, inquit, mea; modo enim iam consenui; iustum non vidi derelictum.

Tota die miseretur et fenerat iustus.

v. 26
Gr. p. 265
Aliter (2) etiam fenerat iustus ea quae morum praeceptis continentur, dum qui mutuam acceperunt, fractum mutui opere suo reddunt. Sane fructum egregiae sortis hunc percipient a Deo, qui ei feneraverint, ut numquam ab eo deserantur, propterea quod humani fuerint ac liberales: neque semen ipsorum, id est vel carnales filii, vel ob discipulatum aut artis caritatem ita appellati, necessaria vitae ullo tempore desiderabunt, sed divinae potius benedictionis compotes erunt.

(1) Recole p. lat. 153, et p. gr. 242, ubi in codice B, pro *sicuti scriptum est*, dicitur *iuxta sancti viri, an Spiritus?) effatum*.

(2) Constat ocephalum hoc esse iragmentum

Declina a malo et fac bonum, et inhabita in saeculum saeculi.

Perfectae vitae rationem nos docet, evangelicis mandatis haud absonam. Nam prisca lex a malo quidem deterrebat, neque tamen alumnos suos ad perfectum bonum informabat, id est ad inculpatae vitae speciem. Quod perspicuum nobis erit, si Servatoris verba adtente consideraverimus. Sic enim aiebat, dum legali vitae fideles suos anteponebat: « dictum est antiquis, non occides *. » Hoc significat, declinare a malo: nam qui caedibus haud inhiat, non ideo boni aliquid agit, sed peccato potius abstinet. Idem est: non adulterium facies, non peierabis, non falsum testimonium dices. Ubinam vero est fac bonum? nempe in eo dicto *: quicumque irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Item in illo: quicumque mulierem aspiciens, et cetera. Quum ergo, inquit, a malo declinaveris, et bonum feceris, tunc inhabitabis in saeculum saeculi, firmamque et immotam spem consequeris, sicut Isaias ait *: oculi tui aspicient Hierusalem, civitatem opulentam, tabernaculum quod everti non poterit.

Quia Dominus amat iudicium, et sanctos suos non derelinquet.

Iudicium pro iusta sententia dicit; secundum illud quod alibi simul canitur de lege aequam ius statuente: iudicium et iustitiam in Iacob tu fecisti *. Diligit itaque iustitiam Dominus, et huius adseclas incessabili gratia ornat, neque sanctos suos unquam destituet, nempe eos qui familiaritatem ipsius impetraverint, sed eosdem tuebatur. Quae verba satis significant, haud omnino in praesente vita tranquillum fore sanctorum chorum, immo certaminibus, laboribus, ac persecutionibus conflictatum iri, Satana suos satellites adversus illos concitante; ita ut ad sanguinem usque peccato resistere opus sit. Verum hi haud inulti manebunt; id enim denotant verba, non derelinquet sanctos suos; sed manum Deus oppugnatoribus ipsorum iniiciet. Iam in aeternum illos custoditum iri dicit, quia non momentanea erit gratia, neque ad definitum temporis spatium spei largitio a Deo bonis fiet, sed diuturna ac perennis erit, et ad saecula infinita pertingens, ac veluti cum ipsis saeculis decurrens.

Innocentes autem inulti non erunt, et iniquorum semen destruetur.

Propositum psalmistae est, his quoque versiculis suadere, plurima esse sanctorum praemia, poenam vero et quicquid exitiosum est, peccatorum capiti imminere. Inulti non erunt, inquit, iusti; ruinae vero iniusti succumbent, funditusque interibunt, de regno trusi in gehennam, a regionibus lucis in tenebras exteriores. Utiliter vero psaltes et iustorum praemia, et peccatorum simul poenas proponit; ut malos timore supplicii a consuetis vitiis revocet, donorum vero desiderio ad vividiorum boni prosecutionem belle eos pertrahat qui recte vivere propesuerunt. Iam iniquorum semen, quod etiam destruendum praedicat, vel opera illorum intelligere oportet: nam quod seminaverit homo, scriptura inquit *, hoc et metet; vel eorundem filios, carnales forsitan, vel quavis alia ratione ita appellatos, si patrisse forte voluerint, et avitae fieri pravitate imitatores.

Iusti autem hereditabunt terram.

Sed hi quidem mali male peribunt, iusti autem mansuetorum terram hereditabunt, cuius saepe meminimus, aeternumque in ipsa diversabuntur; id est stabile capient regnum, perpetuoque supernis fruuntur bonis hi qui virtute sua iustificati fuerint, sempiternasque in caelis et numquam perituras obtinuerint hereditates.

Lingua eius (iusti) loquetur iudicium.

Iudicium esse dicimus vel de unaquaque re agenda rectam inreprehensibilemque doctrinam, quae ad officium eruditos a se homines recta ducit, id est Dei legem,

quae plerumque hoc sensu accipitur. Quamobrem de Deo atque Israhele scriptum est : ibi constituit ei iustificationes et iudicium.

Lex Dei eius in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus eius.

Haud procul fore significat rei gestae utilitatem, sed veluti praesentem demonstrat loquendi sapienter fructum, et iustitiam meditandi. Nam qui Dei legem familiarem sibi fecerit, ac mente veluti et corde repositam habuerit, hoc consequetur ut nullatenus subverti queat, immo vero et ad quodlibet opus bonum recta rapietur; ac nemine impediante aut tentante, regia rectaque perget via. Nam quemadmodum naves rectum indeclinatumque cursum tenent si bene clavo gubernentur; et equus apprime velox egregie decurret, si freno ad id dirigatur; sic etiam iusti anima, gubernaculi loco divinam habens legem, recta incedit, periculosos tranat fluctus, et praesentis vitae tempestatibus evadit. Data est enim subsidii causa lex. Quare et divus David canit alcubi dicens Deo : nisi lex tua meditatio mea fuisset, iamdiu perissem in humilitate mea. Laudandus igitur quisquis divinis sermonibus delectatur, Deique legem, ceu quamdam lucernam noctu lucentem, mente gerit. Quid autem hinc emolumenti erit? nempe ut gressus eius non supplantentur.

Considerat peccator iustum, et quaerit mortificare eum.

Quod igitur piorum fortiumque operum studiosi amaram in hoc mundo nec invidiae non obnoxiam vitam degant, et magnopere invisam improbis, demonstrat egregie, observari dicens eos a peccatore, et ad mortem exquiri. Quisnam porro peccator heic intelligendus est? draco apostata, nequitiæ omnis inventor ac parens; huic enim apprime talis congruit appellatio. Hic dentibus adverus sanctos infrendet, invidiaeque in eos igne exardescit, turbasque miscet ut eos morti tradat, qui Deo placere student. Insilit ergo ceu serpens, peccati venenum fundens, turpes insinuans voluptates, atque ad absurdas semper concitans cupiditates, ac veluti melle varios perungens nequitiæ modos, ut plurimos capiat.

Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius etc.

Sed Dominus, inquit, haud eum permittet manibus illius; quia effugio demonstrato, haud concidere sinit sanctorum mentem, oblato statim adiutore, qui diaboli nequitiæ viam praecludat. Deo enim protegente, quis noceat? Recta quoque et incorrupta omnino feretur a Deo sententia, impuros pravosque damnans, cunctos vero dilectos suos periculo omni ac timore expediens, nempe qui sacram eius legem mente cordeque gerunt, et meditationis suae scopum iustitiam faciunt: non enim iustum damnabit, cum de eo iudicium exercebit.

Expecta Dominum, et custodi viam eius.

Res optima patientia est, parit enim probationem, probatio autem spem, spes autem non confundet. Canit igitur divus melodus : expectans expectavi Dominum, et intendit mihi. Nec non alius vir sanctus : patientia enim vobis, inquit, opus est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Comperiemus autem per universam a Deo inspiratam scripturam, ceu omnis boni conciliatricem celebrari patientiam. Iam verba « custodi viam Domini » divinis hominem dirigi legibus, ut reor, significant, ad inculpatam, singularem, miramque vitam instituendam, et quidem ita ut summa alacritate decurrat. Patientiae demum in bene agendo, et dignorum sanctis sudorum, finis erit, a Deo extolli, terrenisque tentationibus superiorem fieri. Scriptum est enim : quoniam fortes Dei (1) e terra valde sublimes fuisse elevati fuerunt.

(1) Id est *fortissimi*, ut fert notissimus hebraismus; vel *a Deo roborati*. Videsis infra in loco suo.

Pergens vero iustum consolari psalmista, tu quidem, inquit, tantopere elevaberis, ut supernam sublimique loco positam mansuetorum terram possideas. Exploratum est autem, non attolli aliquem, ut hanc pedibus subiectam terram obtineat, sed illam potius adeo excelsam, ut opus Deo sit ad eam possidendam extollente. Postremo impios, quique in te dentibus infrendent, intercisos conspicias: destruentur enim, idque oculis ipse intueberis.

Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani etc.

v. 35.
Gr. p. 272

Cernens, inquit, malos homines prospere agentes, considerabam quomodo id adsecuti essent. Deinde dum hoc reputarem mecumque mirarer, volens denuo illos aspicerere, oculos sustuli, ipsi autem nusquam iam erant. Mox eorundem monumentum aliquod deprehendere studens, ne locum quidem, ubi pridem consistere videbantur, reperire potui. Viden ut impiorum casus tantum non ob oculos omnium prostare dicit, nemine prorsus eos ignorante? Nam quod ipse singulariter dicit, id commune ceteris facit: non se unum vidisse ait, sed verbum « vidi » rem in omnium conspectu positam denotat. Aspexi ergo, inquit, impium cedrorum proceritates aemulantes, arboribusque altissimis parem, ob superbiam scilicet, inanemque tumorem, et mundanas gloriolas, ac ceteras vanitates. Verum is brevi tempore post, de medio recessit, atque in tantam venit miseriam, ut ne locus quidem eius superstes dignosceretur. Loci autem nomine memoriam designat.

Custodi innocentiam, specta aequitatem, quoniam sunt reliquiae homini pacifico.

v. 37

Et supplicium, inquit, impiorum, et reliquiae id est hereditas piorum, morum tibi simplicitatem suadeant: innocentiam enim heic simplicitatem intelligere oportet, quicum sinceram, integram, atque omni hypocrisi, et quasi duplicitate, alienam vitam transigimus; cuiusmodi erat divus Nathanahel, de quo Christus dixit: ecce vere israhelita, in quo dolus non est. Alibi etiam sacrae litterae dicunt, Iacobum fuisse hominem simplicem et domisedum. Ergo morum simplicitatem et malitiae inexperientiam, hanc dicimus esse innocentiam. Aequitatem vero nihil aliud esse existimabimus, quam in scientia divinorum dogmatum rectum tramitem ac nusquam distortum: genuina enim ratione veritatis doctrina tradenda est. Vel etiam intelligere licet, in exercenda virtute nullam obliquitatem. Dictum est enim alicubi de peccatoribus: quorum viae obliquae sunt, et flexuosae orbitae eorum. Serva igitur, inquit, innocentiam atque aequitatem. Quid inde porro? quoniam sunt reliquiae homini pacifico. Postquam enim perire funditus impium narravit, ut ne locus quidem eius reperiat; reliquias his, qui Deum amare et innocentiam custodire decreverunt, conservatas ait. Huiusmodi vero hominem appellat pacificum, qui pacem cum Deo sanctisque hominibus fovet, qui rectus est et insons.

· Ioh. I. 45.
· Gen. XXV. 27

· Prov. II. 15.

Gr. p. 273.

Iniqui autem destruentur in id ipsum.

v. 38.

Destruentur, inquit, iniqui; atque ideo dictum puto, non inveniri locum ipsorum. Dictio autem « in id ipsum » ponitur pro ilico et statim, ut unum idemque videatur tempus et exaltationis eorum simulque in ruinam casus: non enim longum intercurrent tempus, quin immo id minimum ac breve erit. Simul enim elevatus fuit iniquus, et cecidit; visus est, seque subduxit; floruit, et emareuit. Hoc inquam est, in id ipsum.

Salus autem iustorum a Domino.

v. 39.

Liberat devotos sibi Deus, et telum saevitiae improborum futile reddit. Non enim sinit sanctos feriri, sed horum adversarii a scopo aberrant, et omnis ipsorum conatus in eorundem caput reflectitur.

PSALMUS XXXVII.

Psalmus Davidi in rememorationem de sabbato.

Hic quoque psalmus tamquam ex Davidis persona recitatur, maesti ac perturbati, propterea quod in peccatum cecidisset, observata haud sanctis oculis uxore Uriae, et huic deinde structis insidiis, et iniusta sententia neci obiecto: quam ob rem a Deo castigabatur, dum curis atque maeroribus cor eius tabesceret, atque hinc paenitentiae laboribus culpam dilueret. Scriptum est enim, fore ut abluat Dominus sordes filiorum filiarumque Sionis, in spiritu iudicii et in spiritu ardoris. Et rursus: quem diligit Dominus, castigat; flagellatque omnem quem acceptam habet filium (1). Periit ergo Davidi filius Amnon; rebellavit Absalomus, non regno tantum sed etiam vita pellere parentem volens. Haec recogitans David, et conscientiae morsibus vulneratus, cognoscens simul ab omnipotente Dei manu se oppugnari, preces offert, peccata confitetur, ac veluti animarum medico vulnera denudat, et medelam consequi rogat. Iamque canit hunc psalmum revocans sibi in mentem quam expertus erat infelicitatem, peccati sui causa: oratque pro se Deum ut sabbatismum, id est requiem a calamitatibus sibi concedat. Vel fortasse quia sabbato duplicem victimam inferri lex mandabat, offerebatur autem omnis victima a filiis Israelis ob commemorationem, id est ut in Dei memoria maneret quicumque eam attulisset; propterea spiritu instinctus David, praevidensque fore ut per tempora umbra cessaret, vero subintrante per Christum culta, pro imperato a lege sabbati sacrificio, hanc facit confessionem.

Congruet hoc canticum nobis quoque ipsis, sive cuivis homini conscientiam habenti vulneratam ob ea quae insane commisisse se novit adversus Dei legem (cuncti enim saepe labimur) petentique ab eo misericordiam, et paenitentiae lacrymam oculis exprimenti. Nisi enim res ita se haberet, cur in posterum, atque a nobis psalmus hic recitaretur? Quid enim ad nos attineret alterius hominis confessio, siquidem ipsi soli, neminique alii, congrueret? Datur ergo facultas iis, qui sua crimina deslere volunt, recitandi Deo praesentem psalmum, seu confessionem, ceu sacrificium in sabbato, quod duplex fiebat, quodque Deo in memoriam revocabat offerentes illud. Sane sexti psalmi verba similitudinem quamdam cum huius verbis prae se ferunt. Sed tamen sexti titulus erat: « in finem, in hymnis, pro octava. » In praesente autem nihil eiusmodi est, sed is tantummodo « psalmus Davidi in rememorationem » inscribitur. Verum huius vocabuli additio amandare nos videtur ad rememorationem tituli sexto praepositi; ut hic quoque psalmus sit: in finem, in hymnis, pro octava. Videtur quidem mihi David varia multis in locis ratione peccatum a se commissum confessus, peculiariter autem praesentem psalmum memorialem esse voluisse, quem in ore semper haberet; atque hac cantilena usum fuisse ad animae suae curationem. Precem itaque ad Deum adfert, qua impendentem peccatoribus cunctis iram avertit, propitiumque sibi facit bonum Dominum his eximiae confessionis vocibus.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Veluti si quis medico, qui cauterere, ferro, acerbisque antidotis ad ostensi sibi morbi remedium uti parat, dicat: ne igne mihi, quaeso, neque cauterere aut incisione, sed mollibus nitibusque pharmacis medeare. Hic certe homo remedium non respuit, sed molestiam medicinarum. Admirari vero, ut puto, et quidem convenientissime

(1) Variat in secundo hoc hemistichio vulgatus lat. textus; sed itala vetus apud Sabaterium consonat cum graeco textu et cum Cyrillo.

oportet mansuetum in sanctis viris animi morem. Hi enim in lapsibus, quos forte patiuntur, quoniam omnem humanam non exuerunt infirmitatem, non admodum impatientes apparent, neque omnimodo se iniquitati tradunt, aut Dei correctionem fugientes recusant, sed petunt potius ut cum ira id eis non eveniat, neque acerbe arguantur, id est puniantur. Cunctis sane hominibus evenit, ut vel inviti (1) divinas aliquando leges violent. Sed enim eum casum reparat animarum medicus congruis interdum commotionibus. Scribit enim alicubi Salomon *: castiga filium tuum, sic enim bonam praebebit spem: tu quidem virga eum percuties, neque idcirco morietur, immo animam ipsius morte eripies.

* Prov. XIX. 18.

Quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi, et firmasti super me manum tuam.

v. 7.

Infixas itaque sibi dicit Dei sagittas, manumque eius, ferientem scilicet, sibi graviter impositam, idque adsidue et incessanter: alia enim ex alia saepe accidit afflictio iis quos Deus castigat aut tentat; sicuti Iobo contigit, cui novi semper casus nuntiabantur, etsi is perstabat invictus. Quod si cui dictionem firmasti super me manum castigantem tuam, intelligere velit pro gravatus sum valde, et intolerabilem patior plagam, haud longe a probabili sententia aberrabit. Nam qui manum suam super aliquem firmat, pondus ei aegre ferendum imponit. Ne itaque dum furis, inquit, aut irasceris, me castiges. Cur? quia sagittae tuae infixae sunt mihi: etenim concepto furore iraque tua sagittae a te immissae, id est vindices potestates, valde me puniunt; ideoque peto, ne novam aliquam iram experiar.

Non est sanitas in carne mea a facie irae tuae, non est pax ossibus meis.

v. 4.
Gr. p. 276.

Magis perspicuam facit narrationem impacti sibi a divinis sagittis vulneris, gravataeque manus super se: atque nullum omnino excogitari posse medelae genus, quod aegritudini carnis suae sufficere queat, seu laborantibus ac propemodum luxatis ossibus. Nam quod ea pacem inter se habere negatur, demonstrat luxata esse ac veluti a naturali concordia recessisse. Certe in gravioribus malis nos quoque dicere solemus: luxata sunt ossa mea. Ergo prope insanabilem ait evenisse carni suae aegritudinem, curis confectae, acerbisque anxietatibus tabescenti; vel alio etiam modo, ieiunio videlicet, diuturnaque cibi abstinentia et vigiliis extenuatae. Denique proprios quoque necessarios, ossa nuncupare, minime absurdum est. Nam si invicem membra sumus, ac unum veluti corpus reputamur, quid prohibet, quominus ossium nomine appellemus eos qui privatim nobis familiarissimi aut opportunissimi sunt? ita ut intolerabiliores, quam hostile bellum sint necessariorum rebelliones, quos etiam tropice ossa nominari iam diximus.

Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum.

Docent nos haec verba, ne mala nostra celare velimus, neque tamquam ulcus quoddam et saniem in animae recessibus retinere peccata, cauteriatam habentes conscientiam. Nam sicuti in febrientibus, dum interius gliscit febris, maiorem efficit morbum; verum ubi exterius prodierit, declinationis spem ostendit, ita et animae usu venit. Atque huc referri sapientis (2) effatum iudico *: ne erubescas confiteri peccata tua. Itemque *: iniquitates tuas prior ipse dicas, ut iustificeris. Namque est absurdissimum, coram medicorum quidem oculis non erubescere, sed iis secretos morbos revelare, quô gravius etiam doleamus, sed et incisionem aliquam pati ne passio ulterius progrediatur: nolle autem spirituum medico haerentes animae morbos osten-

* Eccl. IV. 25.

* Is. XLIII. 26.

(1) Ἀβουλήτως *invite* vel *inconsulto*. Recole dicta p. lat. 16. adn. 1, et alibi.

(2) Sapientis nomine vocat heic Cyrillus Sirachi filium seu Ecclesiasticum. Confer p. lat. 147. adn. 1.

dere, alioquin iam scienti etiamsi quispiam reticeat. Ergo supergressa sibi caput peccata dicit, supergrediendi vocabulo significans impositum sibi onus gravissimum. Id enim nobis proximus declarat versiculus, gravantia dicens ipsa, gravis ponderis instar: molestissimum quippe onus est mentis animique, peccati conscientia. Sed enim ab hoc malo aegros liberat Dominus dicens: venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Sed et quiddam aliud sibi evenisse David narrat dicens: ut onus grave gravatae sunt iniquitates super me. Gravabant enim conscientiam eius facinora sua, adeo ut ferre ipsas nequiret, propter sui probi animi ingenitatem. Nam qui pervicax durusque est, duritia sua iram sibi conciliat, dum proptias auget iniquitates: peccator enim quum in profundum malitiae venerit, contemnit. Probus autem homo, etsi semel diaboli interceptione peccaverit, graviter ob rei conscientiam cruciatur, adeo ut neque silere neque malum suum celare valeat. Ex abundantia igitur cordis os loquitur. Quamobrem tacendi impatiens, angustias suas per vulgat dicens: sicut onus grave gravatae sunt super me, nimirum iniquitates meae. Porro sic loqui nequeunt, qui suorum peccatorum vim non sentiunt. Immo nonnulli gaudent glorianturque peccatis suis, eaque suaviter perferunt. Caput autem dicit pro rationali facultate. Iam quum nequitia, naturali motu ad infima tendat, ac tantopere gravis sit, ut plumbeo talento comparetur, solus nihilominus paenitens gravitatem eius sentit.

Male olentes putruerunt cicatrices meae.

Plagarum vulnerumque reliquias dicere licet superstites in carne cicatrices, si a quopiam feriri contingat. Atqui nisi hae quoque sanentur, non parum dolent: dilatantur etiam quandoque in ulcerationes, et morbum redintegrant. Hoc idem hominum animabus usuvenire conspicitur. Ferit enim culpa, vulnerisque instar ingeritur malum, si certe opere perficiatur. Verum etiamsi contineat se aliquis a peccato, id est ab absurdae detestandaeque voluptatis usu, quamdiu illa cupidinis vi tenetur atque obsidetur, quamquam ea melioribus forte cogitationibus supprimatur, nihilominus vulnerum cicatrices habet (1): quae si diuturnae fiant, vertentur fortasse, ut dixi, in exulcerationes, prava demum consummata voluptate. Igitur qui in peccatis desident, iisque gaudent et delectantur, suibus pares sunt in luto se volutantibus. Contra vero qui semel lapsus, mox se receperit, suillamque vitam atque ut ita dicam sensum deposuerit, resumpto divino sensu, suorum peccatorum sentiens foetorem, malum illum actum ceu foetentem impurumque aversatur. Huiusmodi quid expertus David, postea ad sanum sensum reversus, confitetur dicens: quae insipienter patravi, putruerunt mihi, quamdiu illa non restauravi; verumtamen omnia mihi paenitenti integra fient. Quandoquidem igitur multiplicatae iniquitates meae in cumulum consurrexerunt, meumque caput supergressae sunt, et super me gravatae, maleque oluerunt putrueruntque, ideo ut medicinam mihi adhibeam;

Miser factus sum (id est miseriae meae sensu tangor) et curvatus usque in finem, tota die contristatus ingrediebar.

Haec sapienter enumerat, quae cuivis homini a propria conscientia eveniunt, cum valde maeret peccatorum causa et actuum haud rectorum. Incidit enim cordi maeror, oneris instar, vultumque attollere nos non sinit, sed summam perpeti cogit infelicitatem, ut suffocari atque obrui videamur, atque ut semper tristi vultu simus vel

1) Recole dicta de peccatis cogitando conceptis vel inceptis p. lat. 137. adn. 1.

nolentes cogit; et quidem perpetuo, id est ad extremam usque passionem; donec Deus misereatur, maloque eripiat, venia indulta, nostraque mente erecta, ut abiecta tristitia, receptaque fiducia, peccati incursum strenue resistamus, quod hactenus miseros esse cogebat, curvosque incedere, contractumque gerere supercilium. Nam si cor, scriptura inquit *, laetum fuerit, vultus hilarescit, qui contra in tristitia concidit. Oblectat sane optimos quosque conscientia, testans illis morum splendidam puramque honestatem, et laudatissimum vitae genus. Affligit vero non parum, tristemque illorum efficit vultum quorum lapsus accusat, acerbisque reprehensionibus mentem vulnerat.

* Prov. XV. 13

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, non est sanitas in carne mea.

V. S.
Gr. p. 279

Aliam praeter ceteras calamitatem ostendit peccatoribus accidere solitam. Anima (1), inquit, mea impleta est illusionibus. Illusionem vero dicit a Deo inspirata scriptura, quorundam sannas, id est risum inimicorum. Sunt enim nonnulli maligni, derisores, conviciatores, ac saevi, qui peccatorum quidem suorum prope obliti, alios derident si quando eis prolabi abripique contingat. Quocirca intemperantium horum calumniis, sive illusionum huiusmodi conviciis plenam dicit animam suam, accusantibus passim praedictis hominibus. Interim carni meae, inquit salus non est, tantisque exercetur laboribus, ut procul omni sanitate sit.

Rugiebam a gemitu cordis mei.

V. 9

Vexatum se rugientemque dicit ob gemitum cordis sui. Verberans enim cor conscientia, gemitus edere cogit. Nam qui omnino peccati reum se fecit, et a conscientia propria accusatur, sciens Deum a se offensum, haud desiderare debet, sed maerore potius veluti submersam mentem habere, et cor amaro dolore attritum, sic ut rugire videatur, salientibus de profundo gemitibus, et ex intimis cordis recessibus gravi et ineloquaci resonante stridore. Non enim, inquit, ut multis notus fiam, labiis confiteor, sed intra cor ipsum oculo connivens, tibi soli occulta mea cernenti gemitus meos patefacio, interius rugiens. Nam neque pluribus mihi verbis opus est ad confessionem, sed huic rei sufficiunt cordis gemitus, et de intima anima ad Deum missi ploratus.

Domine, ante te omne desiderium meum.

V. 10.

Voluptates quidem, quae ad nequitiae opera mentem hominis pertrahunt, longe ab oculis sanctissimi Dei sunt, qui rem sibi invisam spectare non patitur. Attamen desiderium quodlibet virtuti inhians ab eo inspicitur. Hoc igitur ad Deum dirigendum est, tamquam omnis affectus nostri fontem, ita ut concupiscibile omne ipsi offerentes dicere possimus: Domine, ante te omne desiderium meum. Certe et David huiusmodi quiddam dicit: paenitentiae meae affectus coram te esto.

Gr. p. 28

Et gemitus meus a te non est absconditus.

V. 10.

Adiicit psalmista: non est absconditus tibi gemitus meus; quod isthoc fere modo intelligendum est: nam te, ait, omnituentem scrutantemque corda et renes, testem facio gemituum meorum. Non enim ob aliam id ago causam, nisi quia doleo fleoque quod leges tuas violaverim. Solent autem qui precantur, imo de corde gemitus eicere; Deo id quoque praestante ad urgentis doloris levamen et inhibitionem.

Cor meum conturbatum est, dereliquerunt me vires meae.

V. 11

Enumerat denuo quae solent iis accidere, qui dira vincuntur libidine, mentem ipsorum quodammodo depraedante, atque ad indebito compellente. Nam quomodo sibi peccare contigerit, perspicue declarat. Tumultus quidem ac perturbatio meam

(1) De hac varietate lectionis, nempe *animae pro lumbis*, recole p. gr. 279. adn. 1.

subiit cor, simulque tenebris mens fuit obruta: quae sane quamdiu pravis voluptatibus non est capta, firmumque retinet propositum, omni cum modestia ingenuum probatumque vitae cursum sectandi, serenitate ac pace fruitur plurimaque tranquillitate, atque insuper donatae a Deo sobrietatis lumine illustratur. Namque ut sapientissimus scribit Paulus *: pax Christi, quae exsuperat omnem sensum, custodiet corda vestra et intelligentias vestras. Verum simul ac captivum cor fuerit, absurda malaque voluptate eidem offusa, implet illud Satanas perturbationibus, et cogitationes inserit pravas, inquinat etiam, et spiritalibus tenebris totum occupat, partim quidem quia bonae cogitationes ei desunt de sectanda virtute, partim vero quia lex peccati in vitium trahit. Fortasse innuit etiam, se vel meridiano tempore in anxietatis tenebris versari, multoque luctu vires suas esse consumptas.

Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt etc.

Aliud quoddam narrat contingere interdum solitum diserte iis, qui a Deo peccati causa castigantur: suam videlicet gratiam ab ipsis removet; ex quo in tantam veniunt miseriam, ut nullum prorsus invenire queant adsistentem aut compatiensem, quin inmo, tum genere tum affectu, aut alio quovis amicitiae titulo olim proximos, iam inimicos experiantur. Carorum ergo meorum, inquit, vel proximorum alii quidem publice adversum me inceserunt atque steterunt, id est restiterunt, ut Abessalomus et Achitophel: alii vero humanius agentes procul constiterunt, suum erga me affectum longissime submoventes.

Vimque faciebant, qui animam meam quaerebant.

Praeterea qui animam meam exquirebant, vim inferebant; malumque mihi volentes, loquebantur vanitates, dolosque tota die meditabantur. Nemine enim defendente aut miserante, id est adsistente, inimici irruerant, meque opprimebant partim calumniis, partim etiam falsis obtreccionibus. Dolos quoque seu laqueos instruebant. Quid enim fuit in omni noxiarum rerum varietate, quod mihi non sint machinati? Ita quidem plerisque omnibus sanctis pati accidit. Sed enim sciendum est, ipsum haec eadem ante nos, et propter nos, et pro nobis passum esse Christum.

Ego autem tamquam surdus non audiebam etc.

Quoniam itaque in te speravi, spes autem non confundit, ideo exaudies, quia tibi misericordem esse lubet: nec tam peccatoris mortem vis quam paenitentiam. Igitur ego, inquit, tamquam mutus non audiebam, sed similis iis eram qui loquela careat omnino atque auditu, neque ore quemquam redarguere queunt. Nam qui calumniosis contradicere volunt, eos mendacii coarguunt, contra singula maledicta apologiam facientes, et accusantium criminationes diluentes. Verumtamen ego non ita me gessi: sed constanter tacui, ne acerbiores facerem osos meos. Oportet enim in vexationibus cedere potius, quam parem vicem persecutoribus reddere. Quod autem silere persecutionum tempore et mutos videri, non sit brutae stupiditatis officium, sed laudatae potius patientiae fructus, mox declarat: silui enim, inquit, quia in te uno salutis spem collocaveram, et quia te supremum mei ultorem delegeram, qui et tum cum Iobi amicos increpasti, ceu inhumaniter alloquentes virum exercitum et tentatum, demonstrasti displicere tibi si quis invadat eos qui in angustiis tentationibusque versantur. Tu ergo, Domine, audias oro inimicorum contra me dicteria, id est varia conviciorum genera, et quae contra me machinantur aspicias, dum ego interim verba iramque continebo, et quasi mutus in te uno spem reponam, satis gnarus te audire, etiamsi dum mihi maledicatur obmutescam.

Quia dixi: nequando supergangeant mihi inimici mei etc.

v. 17

Ego in te, inquit, sperans, ad cetera quidem mutus videbar, sed illud tantum requirebam, ut ne in manus inimicorum inciderem, neque mei causa lactarentur ii qui me oppugnare solent, ceu si supremam passus sim cladem et omnino subversus, atque a te expulsus, et per summam tuam indignationem abalienatus. Timebam insuper, ne si me supplantatum viderent, superbum aliquid et infame adversus maiestatem tuam blaterarent. Hoc enim, et non aliud, significat superbe quosdam de sanctis in tentatione versantibus loqui. Putant enim aliquando haud his ad salutem sufficere manum Dei salutarem, quasi ipsorum impetum sustinere is nequeat, in quo illi confidunt. Veluti babilonius ille Rhapsaces intemperante lingua contra Deum utens, aiebat: num dii gentium suam quisque regionem de manu mea eripuerunt?

* IV. Reg. XVIII. 33.

Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper.

v. 18.

Dolori suo mederi David satagens, ipse semet accusabat, suis editis coram Deo confessionibus. Ideo dicit: dolor meus in conspectu meo est semper; dolorem fortasse appellans dolendi causam, id est peccatum, quod reapse mentis vulnus cordisque ulcus nuncupare non est illepidum. Certe peccati sui semper recordari, sanctos decet. Nunc sane illud dicitur, quod ore Davidis in libro regum prolatum legitur: incidamus in manus Domini potius, quam in hominum manus: hic enim bonus est et misericors, atque ut ait scriptura, celerius a nocendo recedit; illi autem asperi sunt et crudeles, suasque iras in infinitum quandoque protendunt. Hoc itaque vitat David, ut ne aliqui inimicorum suorum de se supplantato et cadente lactentur. Id enim significant verba « commoveri pedes. » Nam Dei quidem percipientis pati flagellum, quamquam sit acerbum, optabile iudicat, propter correctionis utilitatem. Quare et semet ipse flagello supponit, seque huic paratissimum esse adseverat. Atque hoc est idoneum animae ad virtutem propensae indicium, dolentis quidem ob contractam ex illicitis actibus infirmitatem, verumtamen optima desideria persuaviter libentissimeque nutrientis. Namque id potissimum perspicue indicat dum ait, se paratum in verbera, et suum semper prae oculis habere dolorem, id est doloris causam peccatum.

Gr. p. 283.

* II. Reg. XXIV. 16.

* Iob. II. 13
Ion. IV. 2.

Quoniam iniquitatem meam ego annuncio, et de peccato meo cogitabo.

v. 19

Fidelis animae, et Dei iudicium firme credentis, hae voces sunt. Utique verbum annuncio ponit heic pro annunciaui; similiter etiam cogitabo pro cogitavi: nam tempora apud divinam quandoque scripturam indifferenter ponuntur. Non fui, inquit, cunctator ad paenitendum, non tardus ad lacrymas, neque piger ad confessionem; sed peccatum meum e vestigio subsecuta est ad Deum oratio. Prodest autem hoc etiam haud parum nobis, cognoscere inquam paenitentiae rationem.

Inimici mei vivunt, et roborati sunt super me, multiplicati sunt qui me oderunt inique.

v. 20

Quod si (1) exteriores inimicos intelligas, ita explicabis: ego, inquit, fleui et maestus fui, et paenitentiae lacrymas fudi, quia insanivi et divinis legibus sum adversatus: malivoli autem mei vivunt, et contra me viribus augentur. Iam vocabulum « vivunt » heic habendum est pro « absoluta facultate pollent quicquid libuerit contra me faciendi. » Sic enim nos saepe solemus de eo qui expedites efficacesque motus habeat, dicere: hic demum vividus homo est. Non enim necem inimicorum suorum a Deo peteret iustus, quod sane clementi Deo displiceret. Ergo « vivunt » hoc loco dicitur

Gr. p. 284

(1) Vides deesse priorẽ explanationis in hunc versiculum partem.

pro « summo in gradu prosperitatis potentiaeque sunt. » Unde ilico addit: eosdem quoque roboratos adversus se. Multiplicatos vero, et quidem iniuste dicit osores suos, quia propter Dei alienationem id quoque accidere solet, iis qui peccatorum suorum causa, atterendo purgantur, et in laboribus vexationibusque versantur. Siquando enim alicui contingit Dei recessum experiri, et procul oculo eius fieri qui omnimodam securitatem opemque praestare scit, hic veteribus quoque amicis invisus fiet, etiamsi nulla causa dirimendae amicitiae discordiaeque intercesserit. Hoc nimirum, ut reor, est frustra iniusteque odio haberi. Quinam vero sint inique odientes, declarat mox in sequentibus: qui retribuebant mihi, inquit, mala pro bonis: obloquebantur mihi, et quidem non de re iniqua, sed de laudabili opere, quia iustitiam scilicet diligere coeperam. Nam qui Deum offenderunt, ut dixi, veteres quoque amicos adversarios experiuntur, temere concitatos, et sine causa iratos, et mala pro bonis retribuendi studiosos. Ergo sua vulnera universali Deo retegens, solvi se incumbentibus malis quaerit, remediumque petit a percussore. Scriptum est enim: qui percussit, idem sanabit. Curatio autem atque ab his malis liberatio fiet, si Deus ipsum non derelinquet, immo vero maiore cura ad eum confirmandum, defendendum, salvandumque vigilabit. Dominum autem salutis Deum appellat, quia nutu eius facilis erit via salutis et expedita.

PSALMUS XXXVIII.

Canticum Davidi, in finem, Idithumo (1).

Sacrorum psalmore auctor quum sit Idithumus, et prophetica gratia ornatus, canticum canere adgreditur, persona Davidis ipsius adsumpta peccatum suum confitentis. Vel canticum quidem David composuit, dedit autem Idithumo ut psalleret. In finem vero remittit nos, quia humanae naturae tragice canit fragilitatem, eiusque adfore finem ostendit. Recitavit vero hunc psalmum David, insectante Abessalomo, Semei conviciante. Porro multa similitudo est praesentis cantici cum superiore psalmo; sed enim illum sibimet ad rememorandum composuit, hunc autem aliis, ut aequae peccatorum paenitentiae studerent.

Dixi: custodiam vias meas, ne peccem lingua mea etc. et silui a bonis.

Perspicua firmi cordis significatio. Nam quia multifariam linguâ peccatur, ac prope omnis peccati initium a sermone fit, foedus inquit mecum ipse pepigi, ne lingua peccem: quandoquidem otiosi etiam sermonis ratio reddenda erit, atque ex propriis sermonibus iustificandi aut damnandi sumus. Sed dicet aliquis: cur psalmista peccaret, dum conviciantibus responderet? Dicemus ergo quod sapiens Petrus docet: nemini malum pro malo reddentes, nec maledictum pro maledicto. Dicit item Paulus: maledicti benedicimus, et probris affecti obsecramus. Et de Servatore Petrus ait: qui quum malediceretur non maledicebat, quum pateretur non comminabatur; sed commendabat illi qui iuste iudicat (2). Silere autem a bonis, euphemismus est pro a malis (3): nempe ut oculis laesos, videntes saepe appellare solemus. Alio quoque sensu intelligere poteris. Haud ego profecto de illorum numero eram qui ad con-

(1) Idithmus inter sacros cantores I. paralip. XVI. 41. 42. XXV. 1. Videtur idem qui Ethan I. paralip. VI. 44.

(2) Hunc Petri textum recitaverat iam Cyrillus ad II. Cor. X. 1. Nos vero ibi p. lat. 66. adn. 1. de re satis diximus.

(3) Nova videtur ac felicissima haec Cyrilli explicatio per euphemismum: *nempe me cohibui a maledictis*. Sic certe III. Reg. XXI. 10. 13. Nabothus dicitur *benedixisse Deo et regi*, pro *maledixisse*. Sic Iobus I. 5. dicit: *ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis, id est maledixerint*.

temptum sunt nati, quos invitos etiam potentiorum convicia tolerare opus est; sed ex illis unus in omni bonorum abundantia constitutus, quippe qui regali etiam gloria fulgebam; nihilo tamen minus ignominiam pertuli, et ori meo custodiam imposui. Ceteroqui haud stupiditate id patiebar, sed voluntario religiosae vitae studio, et quia me ante Dei oculos humiliare volebam.

Concaluit cor meum intra me.

Memoria, inquit, peccati veluti ignis cor meum corripuit. Vel quia mos est irascentes accendi, sanguine ipsis circa cor fervente. Caluit, inquit, cor meum, dum mihi malediceretur. Imitatur autem id quod igni usuenit: praecedit enim ignem flammae calor: prius ergo caluit, deinde exarsit. Dum virtutem meditarer, id est patientiam, succensus est intra viscera mea ignis. Urit enim tristitia sanctorum animas, neque tamen hi quemlibet furoris aut irae effectum pariunt. Atque huiusmodi fortasse illud est: irascimini, et nolite peccare. Etenim iram nullo modo concipere neque calescere, supra nostras fortasse vires est, neque humanae facultatis; sed eam continere, meliore consilio utentes, id demum in sanctorum potestate est. Caluit itaque, inquit, interius cor meum, neque tamen exterius iram protuli, sed intra me ipsum cohibui ac veluti suffocavi, nihil irate dicens aut agens; tristitia tantummodo interna urebar, dum meditarer mecumque recenserem illatam contumeliam. Quod autem hoc sit optimum virtutis genus, docebit nos Salomon dicens: qui iram cohibet, melior est illo qui iram capit.

Ut sciam quid desit mihi.

Ego existimo incredibiles, esse sermones eorum qui ita interpretantur (1). Erat enim sanctus simulque propheta David. Et quoniam eum pro peccatorum remissione orare exploratum est, haud satis opportune scire contenderet, quid sibi ad perfectam virtutem desit. Oportebat enim veniam potius implorare eorum, quae insaniter patrataverat adversus divina mandata, non autem recte a se facta curiose considerare. Quid ergo ait? Diu ego exercitus laboribus, mihi que plaga protelata, consequenter pro humana mea pusillanimitate loquebar; haud palam tamen, sed clandestino lin-

(1) Nimirum et heic, ceu saepe alibi, mutilus est S. Cyrilli commentarius, ut fit in catenis, ideoque pars antea dicta deest. Age vero quidnam antea vel a quonam dictum fuerat? Sine dubio contradicit populari suo Cyrillus Origeni cuius locum graece certe ineditum ex his ipsis vaticanis catenis cod. B. f. 141. et praesertim cod. I. f. 193. b. opportune recitabo. Ἐπεὶ ἀρξάμενος τοῦ ζῆν κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ τέλος αὐτῆς προσδοκῶ, ἀδηλον δέ μοι τοῦτο, σὺ μοι γνώρισον τὸ πέρας μου, ἵνα τὸ πλῆθος τῶν ἐτῶν τῆς μετὰ σαρκὸς ζωῆς μωδῶν, καὶ τίνα μοι κατορθοῦσθαι δεῖ, γινῶ τί μὲν πεποίηκα, τί δὲ λείπει μοι πρὸς ἀναπλήρωσιν τελειώσεως ἧγουν σκοπὸν θέμενος τὴν κρείττω ζωὴν, βούλεται γινῶναι τίς ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὰ θεωρήματα ἡμερῶν, ἵνα μάθῃ πόσον ἀφέστηκε τοῦ σκοποῦ ἢ καὶ οὕτως ἐπεὶ πᾶς συνετὸς πράσσει καὶ ἐνεργεῖ ἐπὶ τέλει τινι, ὃ καὶ σκοπὸς καλεῖται, δεῖ δὲ τοῦτον γινῶσιν ἔχειν, εὐχεται γινῶναι τί τὸ τέλος, καὶ ὃ ζῆν προτέθειται, καὶ τίς ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὰ θεωρήματα τῆς ἀληθείας ἡμερῶν οὕτω γὰρ εἴσεται τί αὐτῷ ὑστερεῖ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ ὥσει καὶ ἐπιστήμην τίς προθέμενος ἀναλαβεῖν, ἔφασκε τῷ διδασκάλῳ, τὰ θεωρήματα τῆς ἐπιστήμης δήλωσον πόσα ἐστίν, ἵνα γινῶ ποῖα ἔσχον, ποίοις δ' ἀκμήν ὑστεροῦμαι. (Hactenus Origenes; sequiturque ibi in codd. contradicentis Cyrilli locus.) Porro ne haec esse Origenis verba dubitemus, testis adest prima in hunc psalmum homilia Origenis, quam latine nobis conservavit interpres Rufinus. Namque in Opp. T. II. p. 694. praedictus textus occurrit, quem partim saltem referemus, ut graece quoque ignari, rei veritatem agnoscant. *Cupit propheta ista de causa agnoscere finem suum, propter quem factus est, ut intuens finem, et dies suos perspicuens, et considerans perfectionem, videat quantum sibi deest ad illum finem quo tendit. Verbi gratia, ut si ponamus aliquem artificio traditum, et hunc dicere ad magistrum suum, volo scire quae sit artis huius perfectio, et nosse qui sit faber perfectus vel structor: et cum hoc didicerit requirat, quantum sibi deest ab illa perfectione, vel quantum profecerit in artis disciplina, ut cum utrumque cognoverit, sciat quid habeat, et quid perfectioni desit agnoscat etc. Non est putandum quod de corporali tempore et annis huius vitae loquatur etc.* Haec, ut vides, refutat prorsus praesens Cyrilli locus.

quae motu aiebam: o Domine, notum mihi fac vitae meae terminum, annorumque meorum numerum. Etenim comparatione tui, qui semper es, quid desit mihi innotescet. id est quantopere gloria et excellentia tua inferior sim, qui instar agrestis foeni brevi florens, mox flaccidus in mortem decido.

Et substantia mea quasi nihil est ante te.

Existencia, inquit, mea quasi nihil est ante te, quia mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternae quae praeteriit, vel custodia in nocte *, id est tres horae vel quatuor. Quandoquidem igitur tu aeternus es, mea vero existencia brevis omnino et contracta, ac veluti nihil omnino in conspectu tuo, ne quaeso sinas diu puniri eum qui ex infirmitate peccavit, neque ego in universa vita comitem habeam calamitatem. Pro substantia, Aquila scripsit demersionem, Symmachus vitam. Humana enim vita nihil est prae Dei aeternitate, secundum illud *: tu idem ipse es. Sed et omnes hominum curae, vanitas vanitatum.

En palmares posuisti dies meos.

Pro qua lectione Symmachus ait: en ut palmum dedisti dies meos. Vel palmares significat plenum se esse tentationum certaminibus (1).

Veruntamen in imagine pertransit homo; sed et frustra conturbatur etc.

Magnorum autem Athanasii et Cyrilli sententia est, ut quoniam imaginarie potius quam vere nunc homo pertransit, nam vera vita futuri saeculi est, merito psalmista vocabulo imaginis denotet vanitatem. Non enim nunc veram vivimus vitam, sed ipsius veluti imaginem, neque propter vera bona nunc laboramus. Idcirco perturbamur in cassum in mundanis cupiditatibus nos volutantes, thesauros cumulantes, quorum heredes non novimus. – Viventes homines a pictis in tabula nihil differunt, atque ut colores quidam florent: sed enim tam horum quam etiam illorum natura tempore defluit et corrumpitur. Quae quum ita se habeant, nihilominus agitantur aemulantes, contendentes, bella gerentes, mercaturam exercentes, plenaque tempestatibus vita est, atque in mortem desinit. Quumque magno labore ac sudore divitias congesse- rint, futurum nesciunt heredem. Sic equidem beatus etiam David scripsit vicibus suis permotus. Quum enim belli manubiis, et alienigenarum tributis maximum splendidumque regnum suum effecisset, ignorabat filii impiam scelestamque mentem. Mox ubi eum vidit regis palatii occupatis, repositas illie usurpasse opes, miram hanc emisit ore vocem: sed et frustra conturbatur; thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.

Et nunc quae est expectatio mea? nonne Dominus? Et substantia mea apud te est.

Merito in Christo spem suam collocasse dicit, mundi sollicitudines satis expertus. Quis mihi, inquit, tribuit, ut constantiam tueri, fortiterque me gerere in calamitate potuerim, neque umquam animo ita conciderim ut quidpiam agerem diceremve ex humana imbecillitate? nonne Dominus? Quanam vero est substantia mea? Id est, quis mihi vires suppeditat, ut ea patienter feram, quae superna ira mihi ingerit, dum me Deus, tanquam amans filii pater, ad meliorem erudit frugem? Quamobrem etiam- si Deus congrua concussionem corrigit, idem simul constantiam largitur percussis atque patientiam: id enim denotatur verbo « substantia. » Sin vero quis malit existentiam, naturae nostrae machinam, vel etiam futuri expectationem, interpretari substantiae vocabulum, ne id quidem male se habebit: namque et a Deo existentiam accepimus, et ipse expectatio spesque nostra est.

(1) Virg. aen. III. 705. *palmosa Selinus*, quod interpret antiquissimus a me editus intelligit ideo dictum, quia multi extiterunt olympionicae selinuntii.

* Ps. LXXXIX.
Gr. p. 287.

* Ps. CI. 28.

v. s.
Gr. p. 288.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.

v. 5.

Tu mihi patientiam donasti, atque ut nihil dicerem ex humana infirmitate vel agerem. Tu me ad haec subeunda erudisti, et ferendi vim indidisti. Porro dictionis praesentis constructio huiuscemodi est: ab omnibus iniquitatibus meis eripe me, quia tu me fecisti, id est creasti, ideoque ut creator haerentem humanae naturae infirmitatem probe nosti. Alibi quoque scriptum est *: corpus corruptibile aggravat animam; terrenumque tabernaculum mentem curis gravatam deorsum vergit. Invenimus quoque patientissimum Iobum his utentem verbis *: memento, inquit, quod pulverem me creasti. Et rursus *: nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti? pelle et carne vestisti me, ossibus et nervis compegisti me. Et denuo idem David *: memento quod pulvis sumus: dies hominis tamquam fenum; ceu flos agri, ita efflorescet. Quia transitorius in eo spiritus est, nec permansurus. His videlicet vocibus sancti viri utuntur, dum peccatorum veniam ab universali Deo postulant, atque humanam testantur infirmitatem. Immo omnes homines naturae ad peccandum proclivitatem, ob veniam impetrandam causari solent. Petit igitur veniam David ceu satisfactionem castigatus.

* Sap. IX. 17.

* Job. X. 9.

* v. 10.

* Ps. CII. 15-16.

Obmutui, et non aperui os meum.

v. 10.

Gr. 1. 25.

Patior, inquit, probris nunc adpetitus, nihilque respondeo, quia te velle scio me ignominia exerceri.

Remitte mihi, ut refrigerer prius quam abeam.

v. 14.

Fortasse etiam tristitia et flebilis cessare denique postulat; non eatenus ut beatitudo perfecta fiat, non enim haec praesentis temporis est, sed quatenus refrigerium solamenque sit, quod in hac brevi vita expetimus, quam in terra transigimus more hospitem et inquilinorum; hac a patribus conditione geniti, ut sub peccato simus, et ob peccatum afflictionibus obsessi, et Adami causa morti destinati: cui priusquam succumbamus, laborum aliquam requiem concedi nobis rogamus.

PSALMUS XXXIX.

In finem, psalmus Davidi.

v. 1.

Nonnulli in persona Davidis dictum hunc psalmum aiunt, ceu iam erepti omni calamitate et ex inflictis ei poenis a divina ira, propter patratum adversus Uriae uxorem, ipsumque adeo Uriam, peccatum; reddique gratias putant ob incumbentium malorum depulsionem. Sed ecce in subsequentibus comperiemus introductam Servatoris personam qui humanae naturae adsumptionem nunciat, et se gratiam toto orbe per fidem praedicaturum. Deinde alia infertur viri persona quae Dei misericordiam exoptat, seque propriis obrutam passionibus confitetur. At enim quomodo ea res divo Davidi congruat? vel quomodo is Servatoris verba proferat? vel denique cuinam alii, tamquam Dei ope servato, et gratiarum actionem canenti, haec accommodentur? Nos certe psalmum hunc in persona dici existimamus novi populi, qui iam Christi fidem feliciter sit amplexus, vereque e lacu miseriae expeditus fuerit, id est peccatorum abysso, crassaeque materiae limo. Introducit enim, haud praeter propositum, ipsius quoque Christi personam, qui gratis hominibus aperit veluti mysterii arcanum, et incarnationis pandit rationem, qua nimirum salvi sumus. Deinde post Christi verba, rursus populi apparet persona, mala pariter in quibus versabatur, suorumque criminum multitudinem fatentis, ut magis laudetur Christus qui se de barathro eripuit, ac per fidem extra perditionis coenum collocavit. Postulant enim Israhelitae liberari

Gr. 1. 25.

se incredulitatis peccato, simulque narrant quae sibi ob incredulitatem evenerint mala. Denique alii ad captivos Babylone canticum hoc referunt, calamitate illa emendatos, atque ita reduces (1).

Sustinens sustinui Dominum, et intendit mihi.

Sed dicet aliquis: quomodo sustinuerint isti Dominum, vel omnino quomodo exauditi fuerint, qui nec ad ipsum fortasse clamaverint, quia ne norant quidem quisnam sit verus rerum omnium creator ac dominus (2)? Dicimus ergo, Servatorem saena sua terrae universae incolas comprehendisse, antiquata diaboli potentia, et malignarum potestatum saevitia cohibita, spiritalique libertate donasse vocatos, per ipsorum erga se fidem, ad sui notitiam. Sed enim haud multitudo gentium tantummodo introiit per fidem, verum ante has ipsas ii qui de stirpe Israhelis erant. Instauravit enim Christus populos duos in uno novo homine pacem faciens, ambosque uno in corpore convertens ad patrem, sicuti scriptum est *. Duo igitur unus facti sunt populus, secundum ipsius Servatoris dictum: namque et alias, aiebat *, ego oves habeo, quae non sunt de hoc ovili; illas quoque me oportet adducere, ita ut fiat unum ovile et unus pastor. Ergo quod ab una persona pronunciat, id omnino tum his tum illis congruet, propter vinculum unitatis, quae est in Christo per Spiritum. Quod autem Christi mysterium praenunciatum fuerit Israhelitis per legem atque prophetas, sacrarum certe litterarum peritis haud erit obscurum. Ait enim alicubi Christus Iudaeos allequens *: si Moysi crederetis, utique et mihi crederetis; nam de me ille scripsit. Reapse autem expectabant ipsum per tempora venturum Iudaei servatorem ac redemptorem non ipsorum tantummodo, verum etiam omnium ethnicorum. Quamobrem et Simeon iustus, cum infantem Christum sacro in templo vidit, nunc dimittis, inquit *, servum tuum, Domine, secundum verbum tuum; quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem tuam; lumen ad revelationem gentium, et gloriam populi Israhelis. Quin etiam samaritana muliercula cum Christo colloquens, id ipsum aperte confessa est. Ait enim *: scimus Messiam esse venturum, qui dicitur Christus: quum ille venerit, omnia nobis annuntiabit. Sed et a quodam e sanctis prophetis dictum fuit iudaico populo, dum Christus ore illius suum ad nos adventum sponderet *: propterea expecta me, dicit Dominus, in die qua testis exurgam; etenim iudicium a me fiet in gentium congregatione. Ergo recte dicet, qui venturum per tempora expectat Dominum: sustinens sustinui Dominum, pro expectans expectavi, et intendit mihi, id est me visitavit. Deus enim dominus apparuit nobis, eduxitque nos de lacu miseriae, de mortis foribus, deque illius loci corruptione; qua liberati fuimus per Christum, qui transformat ad incorruptionem in se ipso, et quidem primo, hominis naturam, refingitque ad priorem conditionem, a luto palustri mundalium curarum, et peccati foetore. Inde enim nos Deus extraxit, arcana inefabilique vi et manu nostri omnium servatoris Christi.

Et statuit super petram pedes meos etc.

Etenim Christi adseclis firma mens est, sicut ait Paulus *: nos autem Christi men-

(1) Recole adnotationem p. gr. 290, ibique locum Theodori mopsuesteni, qui ita se habet. *Hoc in psalmo vaticinatur David de populo tamquam iam in potestatem babilonici regis redacto: atque in eius persona loquitur, Deo gratias agens ob futuram eiusdem populi a captivitate liberationem: docens nimirum, fieri posse ut si afflicti in Deo spem collocent, incumbentibus sibi molestiis expediantur. Deinde etiam beatos praedicat, propterea quod calamitatibus probati, cuius indigno actui valedixerint, Deo qua adhaeserint, a quo uno auxilium erant consecuturi.*

(2) Ergo in praecedentibus Cyrillus verba fecerat de ethnicis, quod apparet etiam ex subsequentibus.

tem habemus. Petra vero aliter etiam intelligitur Christus, omnium fulcrum, electus lapis, in Sionis fundamenta iactus a Deo patre, super quem cuncti aedificamur domus spiritualis, templum sanctum ad Dei habitaculum in spiritu. Direxit nostros etiam gressus: edocti enim fuimus rectas facere semitas, qui antea obliquas distortasque vias sectabamur.

Et inmisit in os meum canticum novum.

Hoc quoque cum aliis Christi donis numerandum est. Namque haud omnibus indiscriminatim evenit, ut Deum laudare queant: nec quisquam id agere studens gratus erit Deo, nisi sit ex illorum numero qui recte vivere adsueverunt. Non enim speciosa laus est in ore peccatoris *. Inmisit ergo in os meum canticum novum pro illo vetere Moysis. Nam recte factorum novitati, novum prorsus canticum congruet, haud prisca hymnis simile. Quippe pro oblato olim impiis daemonibus idolisque cantico, hymnos per sanctum Spiritum docti fuimus concinere.

Videbunt multi et timebunt, et sperabunt in Domino.

Exemplum, inquit, ceteris fiam; ut me aemulantes, a malitia cessent, paremque habeant melioris vitae spem. Semper enim qui nondum crediderunt, eos qui iam crediderint aemulantur, eorumque mores ac pietatem presse sequi studentes, respiscunt ad veritatem, eiusque lumen sectantur. Quid inde porro? Nempe divinum concipiunt mente timorem, de quo dictum est *: initium sapientiae timor Domini. Itemque *: timore Domini, unusquisque a malo declinat. Qui ergo, inquit, facti sunt credentium aemulatores, iamque divinum conceperunt timorem, hi spem suam in Deo fundantes, ab ipso solo dari sibi bona quaerunt; quamquam antea fortuna nescio qua, et horoscopo ac fato, rerum humanarum habenas regi putabant (1). Sed et alibi « videbunt » pro « visum recuperabunt » dictum est. Ait enim ore Isaiae de gentibus Deus *: ducam caecos in viam quam non noverant, faciamque eos semitas calcare quas ignorabant. Christus quoque Iudaeis ait *: ego sum lux. Quin adeo ad oculos apericandos caecorum missus a patre fuit *. Videbunt itaque, id est visum recuperabunt; et reliqua.

Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, et non respexit in vanitates et insanias falsas.

Omnino nos hanc beatitudinem adepti sumus; nuncupamur enim christiani, et hoc est praeclarum nobis inditum nomen. – Quod si quis, praeter dicta (2), velit vanitates et insanias falsas appellare ethnicorum religionem, et quae ipsis veneranda videntur, totam inquam divinationem, et quasvis alieni generis doctrinas, a recto sensu non aberrabit. Scriptum ergo de nonnullis est *: insaniam in domo Domini statuerunt; insaniam scilicet, pro divinatione dicit. Ausi sunt enim, inquit *, Israhelitae quidam ex corde suo loqui, non autem ex ore Domini; multique apud ipsos falsi extiterunt prophetae. Sed tolerabile fortasse erat, si in idolorum fanis tale aliquid ausum fuisset; sed quia id in ipsa Domini aede factum est, quid ni gravissimum habeatur?

Multa fecisti tu, Domine Deus mi, mirabilia tua etc.

Alio autem sensu, sic etiam intelliges (3). Quae fecisti, Domine, incarnationis tempore, multa ac mirifica sunt. Haec ego aliis quoque nunciavi, rei vero notitia toto

(1) Quanta fuerit veterum superstitio circa divinationem et oracula, abunde docet barbara, graeca, et romana historia. Instar omnium sint Ciceronis de divinatione libri.

(2) Perit haec cyrillianae explanationis pars, ab eclogario praetermissa.

(3) Haec quoque amissa videmus praecedentia.

v. 1.

Gr. p. 292.

* Eccli. XV. 9

v. 1.

* Eccli. I. 16.
* Prov. XVI. 6.

* Is. XLII. 16.

* Joh. VIII. 12.

* Luc. IV. 18.

v. 1.

* Os. IX. 8.

* Ezech. XIII.
3.
Gr. p. 293.

v. 1.

orbe discurrit. Propterea concelebrant homines universalem servatorem Christum: ve-
reque demonstrant ii, qui per fidem in Christum servati sunt, novum se canticum
suscepisse, et hymnum qui illum deceat. Ecce enim ecce, aiunt, multa ab illo facta
sunt mirifica, omnemque numerum excedentia miracula, quicquid scilicet ab eius pro-
videntia curatum est, prodigia in Aegypto, in deserto, sub Iosue, sub Samuhele, et
his vetustiora quae nimirum sub Abrahamo natisque ex eo patriarchis, ne iam sin-
gulos nominem. Veruntamen res praesens mirabilior ceteris est. Non enim unius viri,
vel unius gentis, sed omnium gentium curasti salutem, et antiquato legali cultu, qui
Iudaeorum congruebat infirmitati, novam dedisti gratiam, rationalis cultus magistram,
quo caeci corde divinum intellectuale lumen receperunt, recteque incedere didicerunt
qui olim claudicabant, balbutientium lingua evasit expedita, aures surdorum audie-
runt, destructa mors est, deletum omnium peccatum, illuxit gratia immortalitatis.
Atque haec omnia per Christum bona evenerunt. Ideo plurima fecisse mirabilia dicitur.

Cogitationibus autem eius nemo similis est. Quenam porro sunt cogitationes Dei,
favensque nobis consilium? Quum Deus natura sit, factus est homo, et quod erat
tamen permansit. Quenam vero fuerit naturae nostrae suscipiendae occasio, revelabit
mysteriorum eius sacerdos dicens *: quia pueri sanguini et carni communicaverunt,
et ipse similiter factus est harum rerum particeps, ut per mortem suam eum de-
strueret qui morti imperium habebat, id est diabolum; liberaretque eos, qui metu
mortis, per omnem vitam mancipati erant servituti. Haec, inquit, nunciavi, verbis-
que testatus sum, sermoni cuilibet esse superiora. Ita se gessisse exploratum est san-
ctos apostolos et evangelistas. Et quidem sapientissimum Iohannem, praeter iam nar-
rata prodigia, addentem comperimus *: sunt et alia multa quae fecit Iesus, quae hoc
libro non comprehenduntur: quae si singillatim scribantur, nec ipsum arbitror mun-
dum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. Nempe quia ex parte cognoscimus,
et ex parte prophetamus *: neque Christi dogmatibus neque eius miraculis narrandis
sufficimus. Nam quantavis narrata fuerint, maius adhuc superest quod indictum est.
Res enim Christi numerum excedunt, sive quia suapte natura immensurabiles sunt,
sive quia propter multitudinem suam, vim numeri superant.

Sacrificium et oblationem noluisti, corpus (1) autem perfecisti mihi.

Prophetica ornatus gratia praesentis psalmi auctor, tamquam ex bono cordis sui
thesauro bonos profert sermones, ita ut ab unigeniti filii Dei persona alieni non sint,
qui similitudinem nostram sibi circumposuit, incarnatus est atque humanatus, servi-
que formam induit. Nam quia, inquit, o pater, legalia sacrificia iam respuis, quae
nihil habent praeter peccatorum memoriam et redargutionem, non autem remissio-
nem, venio corpore sumpto, quod mihi tu perfecisti. Etenim sanctus Spiritus, et Al-
tissimi virtus sanctam Virginem obumbravit. Venio autem ut tuam exsequar volun-
tatem, id est ut memet offeram ceu hostiam immaculatam, finemque imponam legis
ritibus qui peccata auferre non valent. His simile dicimus quod Christus manifeste
locutus est *: descendi de caelo, non ut voluntatem meam faciam, sed voluntatem
eius qui misit me. Id ergo ansam praebuit ut totus ab eo diceretur psalmus, servata
eadem usque ad finem dicentis persona. Iam ergo praeterito umbrae tempore, quo
sacrificium et oblatio offerebatur, nolens deinceps huiusmodi cultum Deus, confecit

(1) Sequitur communiorem graeci textus, immo etiam alexandrini, nunc vaticani, lectionem Cyril-
lus, *σῶμα* pro *ῥα* hebraei et vulgati. Priorem lectionem habet Paulus ad Hebr. X. 5, nec non aliquot la-
tini patres apud Sabaterium. De hac re prolixiora verba facere post tot alios criticos supervacaneum est.

ex Virgine corpus filio, quia iam holocausta sibi non placerent: dum Servator interim patri diceret: ecce prout voluisti venio: cuius voluntatis gratia peccatum mundi abstulit, mactatus ipse et oblatas pro omnium peccato; ut facta demum remissione, *Gr. p. 295.*
nequaquam postea sacrificio pro peccatis opus foret.

In capite libri scriptum est de me.

v. 8.

Caput dicit summam veluti contentarum in libro sententiarum, quae nimirum de nostrum omnium servatore Christo loquuntur. Sane sciendum est, ipsum quoque prophetam Ezechielem caput libri dicere universam suam comprehensam illic prophetiam *. Dictio autem « in capite libri scriptum est de me » sic intelligenda est. Liber quincuplex, totum est Moysis sapientissimum scriptum; caput autem veluti atque initium universi libri illa est quae genesis appellatur, ubi quae de Isaaco scribuntur, ad Christum recte referuntur. Rursus caput significare apud divinas scripturas initium, tibi facile persuadebis, si Pauli dictum intelliges *: omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris vir, caput denique Christi Deus. Initium quippe viri Christus est, qui illum ex nihilo ad existendum produxit. Caput pariter mulieris vir, quia ipsa de viro sumpta fuit. Christi vero caput Deus, quia ipsius naturalis filius est, habetque numquam inceptum principium genitorem suum, cum quo sempiternaliter coëxistit. Versiculos hos Paulus quoque in epistola ad Hebraeos, ex Servatoris persona dictos ait. Nam quum dixisset animalium sanguine tolli peccata non potuisse, addit *: ideo Christus mundum ingrediens dicit patri: legale iam nullatenus sacrificium, sive pro salute sive pro peccato, voluisti; mihi potius corpus perfecisti: venique, inquit, atque adeo adsum, voluntatem tuam exsecuturus. Mox addit: destruit primum, ut alterum constituat; id est sacrificia repellit, ut oblatam a se hostiam stabiliat, quae cum odore suavitatis ascendit ad Deum patrem, corporis eius gratia.

* Ezech. II. 2.

* I. Cor. XI. 3.

* Hebr. X. 5.

Et legem tuam in medio cordis mei.

v. 9.

Habens autem tuam voluntatem intra me reconditam; id enim, ut puto, denotant verba in medio ventris (1) mei; rem hanc cognatis meis manifestam faciam. Scire enim nos oportet, Christum solitum fuisse specialia quaedam dogmata delectis aliquot aperire, non autem omnibus absolute et sine discrimine dicere. Quamobrem Iudaeis non sine parabolis loquebatur; sanctis vero apostolis, defaecata mente praeditis, et exquisitarum doctrinarum capacibus, vobis, aiebat, datum est nosse regni mysteria, illis autem nequaquam. — Pulchre autem facimus, si ventrem nostrum purgamus, id est levamus, ut is legem Domini possit intra se recipere. Animae porro venter, receptaculum est spiritalium ciborum, id est mentis facultas.

Gr. p. 296.

Annunciavi iustitiam tuam in ecclesia magna.

v. 10.

Magna est ecclesia, magnis videlicet perfectisque repleta hominibus, in qua psalmista iustitiam annunciabat per fidem Iesu. Hanc autem ipse noverat, utpote in eam admissus, eidemque inseparabiliter factus familiaris. Quod vero evangelicae praedicationis virtus per universam terram rebeaverit, magnamque ecclesiam, id est constitutam a Christo congregatamque cognoscentium adventum eius multitudinem, sono suo compleverit, ex subsequentibus patet: non enim labia sua cohibuit, sed per sanctos deinceps evangelistas aliosque labente tempore magistros loquitur. Namque hos Christi labia dicere, non est incongruum. Scribit ergo divus Paulus *: si experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus. Porro notam patri dicit iustitiam

* II. Cor. XIII. 2.

(1) Recole adnotationem nostram p. gr. 295.

suam, illam nempe absconditam, quae legem umbramque excedit, id est evangelicam, quam ipsemet filius meliorem esse illa, quae per Moysen antiquis dictata fuit, declarat, sanctos apostolos hortans atque ita alloquens * : nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.

PSALMUS XL.

v. 1

In finem, psalmus ipsi Davidi.

Nonnulli ad Davidem retulerunt praesentem psalmum; alii res Ezechie hinc praedici aiunt, quomodo nempe ob elationem suam in morbum incidit, quomodoque amici erga ipsum affecti fuerint (1), et quod ob suam erga pauperes curam, sanitatem sit consecutus. Sed enim neutrum admittere sinit nos divinum evangelium. Nam quum * Job. XIII. 18. Dominus dixerit †: ut adimpleatur scriptura, qui panem mecum manducat, levavit contra me calcaneum suum; demonstravitque, nemini nisi sibi hunc psalmum congruere, audax temerariumque consilium existimo si quis aliud argumentum confingere velit (2). Beatos itaque praesens psalmus praedicat Christo credentes, quorum ille fidem remunerans, confert auxilium suum. Ipsa quoque introducit Domini persona, exostulans cum iudaici populi principibus, et cum proditore potissimum. Propterea et « in finem » inscribitur, quia nos remittit ad saeculi finem, quo tempore ea quae scripta sunt evenerunt.

Gr. p. 297.

v. 2.

Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.

Beatum dicit, qui paupertatem intelligere potest, quam nostri causa Christus suscepit. Hunc enim dicit pauperem, qui cum dives esset, propter nos indiguit, ut nos paupertate ipsius ditaremur.

v. 3.

Dominus custodiat eum, et vivifcet eum, beatumque faciat in terra.

Haec sunt fidei in Christum praemia, nimirum a Domino custodiri, aeternam vitam participare, in terra mansuetorum beatitudine frui, ex intellectualibus hostibus liberari. Eadem sunt praemia etiam caritatis erga pauperes (3): non enim futura tantummodo praemia pauperum amatori donat Dominus, veramque illam aeternam vitam, sed haec etiam beatum ipsum efficit.

v. 5.

Ego dixi: Domine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi.

Pro suo etiam peccato David orat: quippe qui se unum esse sciebat ex iis qui intelligunt super egenum et pauperem. Sed enim nil mirum est, quod David nunc etiam id fateatur. Salvator tamen id dicere nequit, nisi quia peccata nostra sibi assumpsit, quatenus ipse est naturae nostrae inchoatio. Christus enim pro nobis mortuus est, factus pro nobis maledictio †. Et eum qui peccatum nescivit, Deus pro nobis peccatum effecit †. Unde ei quoque congruit misericordia indigere. – Sequentia vero potissimum convenire sermonibus de Servatoris passione, cuncti adfirmant. Porro * Gal. III. 13. † II. Cor. V. 21. Gr. p. 295. « peccavi » idem est ac dicere; adversus tuam, o Domine, legem insanivi. Quodvis enim peccatum nostrum hunc habet reatum.

(1) Res cognoscitur ex psalmi tenore.

(2) Reprehendi hoc loco Theodorum mopsuestenum a Cyrillo, demonstravimus p. gr. 297. adn. 1, cuius verba ita se habent. *Hoc in psalmo res beati Ezechie beatus David vaticinatur, quomodo scilicet et cuius rei causa, nempe peccati, ille aegrotaverit: quidque ei aegrotanti ab amicis acciderit. Deinde docet, quomodo propter suam pauperum curam, valetudinem receperit; cunctos deinceps hortans ut ita se gerere velint.*

(3) Περὶ φιλοπονησίας, de diligendis pauperibus, extat etiam S. Gregorii nysseni oratio inter illas a Greterero additas.

Inimici dixerunt mala mihi: quando morietur, et peribit nomen eius?

Deinceps introducitur Christi persona, narrans ea quae sibi a Iudaeis acciderunt, quos etiam inimicos appellat, invidentes ei, necemque machinantes: qui quum cernerent nomen eius virtute multa praeditum, adeo ut per illud impuri spiritus fugarentur, et quilibet morbus sanaretur, existimarunt se posse ipsum, acque ac ceteros homines, morte extinguere. At enim ecclesia, contrariam Christi hostibus sententiam gerens, personam eius celebrat in hymnis canens: memor ero nominis tui in omni generatione et generatione. Item: unguentum (1) effusum nomen tuum. Scit enim donatum illi esse nomen, quod est super omne nomen.

Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur.

Sermonem prophetia transfert ad Iudam, ingredientem quidem uti discipulum, sed de Domino improbe loquentem et cogitantem, et cum Iudaeis paciscentem, qui mala contra Dominum consilia inibant, ipsumque invita lege innocentem occidere festinabant. Ergo ceteri, inquit, inimici, propemodum dicentes: grave nobis est vel ipsum videre; necem ei parabant; Iudas vero ingrediebatur uti familiaris ad explorandum: observabat enim prodicioni tempus idoneum, scelestam hanc ob causam volvens secum concinnansque consilia: deliberavit enim homicidis Dominum tradere: ipsum vero latere putabat vana loquens, id est rabbi eundem appellans et magistrum.

Egrediebatur foras, et loquebatur in id ipsum.

Foras, inquit, prodiens paciscebatur cum scribis, pontificibus, ac pharisaeis; haud iam intra cor suum loquens, sed palam disserens. Quid porro aiebat? Quid vultis mihi dare, et ego eum vobis tradam?

Adversus me susurrabant omnes inimici mei.

Iudaeorum contra se machinationes denotat et occulta consilia. Timentes enim plebem, haud audebant haec palam agere, sed occultum inibant conciliabulum. Nam susurratio, timida quaedam locutio est, et arcana maledictio; sicuti vice versa convicium, publica est et coram inventio.

Sermonem iniquum constituerunt adversus me.

Nempe is fuit: tolle, tolle, crucifige eum. Quod autem iste iniquus sermo fuerit, patet ex dicto: innocentem et iustum non occides. Quin adeo tyrannidis quoque crimen illi adfinxerunt dicentes, eum regem semet facere, et vetare quominus Caesari tributum penderetur. Immo et falsos testes adversus Christum conquisiverunt, et mendacia confinxerunt.

Numquid qui dormit, non adiciet ut resurgat?

Irridet Iudaeorum consilia Servator, utpote existimantium, morte eum se elisuros, quasi ex nostris unum. Ait ergo: cur speratis, morte vitam irretire? Somnus est mors mea; mors inquam non ad vitae extinctionem, sed ad ciendam resurrectionem. Nam si triduanus resurgo, quid ni somnus mors mea dicenda sit (2)?

Nam et homo pacis meae, in quo speravi etc.

Pacis hominem Iudam dicit, propterea quod ex benivolorum amicorumque ordine videbatur, quatenus erat discipulus. Est autem sententia huiusmodi: quid mirum si inimici contra me talia egerunt, quandoquidem hic adeo familiaris et mensae meae particeps atque conviva, calcaneum suum tanquam calcem intendens contra me le-

(1) Graece *μύρον*. Et quidem etiam itala vetus *unguentum*, quod saepe est odoratum oleum, ut habet vulgatus.

(2) Vindicat hoc fragmentum Cyrillo Nicetas in cod. vat.; namque alii ad Athanasium transtulerant.

vavit, dolumque latentem denudavit, subvertere me prodicione sua connitens? Nam calcaneum nuncupavit dolum ac maleficium, capta metaphora ab iis, qui de celeritate certant, calcaneoque impingentes dant operam ut concurrentes suos prosternant (1).

Tu autem, Domine, miserere mei; et resuscita me, et retribuam illis.

Hæc Christo conveniunt secundum humanitatis modulum. Nam rursus animadvertite, Deum Verbum, forma et æqualitate Dei patris præditum, ex eius substantia natum, throni et omnium rerum imperii socium, nunc demissum ac deminutum ob nostram similitudinem, et humanitas potius ob exinanitionem, quam divinitus, ad patrem suum orationem convertere: miserere mei, inquit, et resuscita me. Quid ni tamen cunctis exploratum sit, ipsum suapte natura misericordiam esse Dei patris? ipsum similiter esse resurrectionem ac vitam, prout idemet affirmavit. Sed enim oportuit eum omnem iustitiam perficere; et quoniam factus erat homo, humanitatis haud recusare humilitatem, neque convenientem huic orationem dedignari, ob solertem dispensationis rationem. Ceterum dicimus misericordiam simulque resurrectionem non tam sibi quam nobis utrâque egentibus postulasse. Nam sicuti culpa in mundum introëunte, irruit simul in eundem tamquam culpæ filia mors; ita culpa de mundo depulsa, mors pariter expulsa fuit. Iustificamur enim in Christo, miserante nos Deo patre. Finem igitur habet mors in Christi resurrectione, per quem et in quo ad incorruptionem vitamque humana natura reflorescit. Quando ergo, inquit, o pater, me resuscitaveris, tunc retribuam illis, videlicet offensoribus meis. Observa tamen, quomodo ab humili sermonis specie, ad digna Deo verba rursus transilit (2). Non enim caelesti patri dixit, quando me resuscitaveris, tunc item illis retribues; sed ceu futurus ipse omnium iudex, verusque Deus, ego retribuam, inquit, illis. Namque ut

* Ioh. XI. 27.
Gr. p. 300.

* Ioh. V. 22.

* Ioh. II. 19.

In hoc cognovi, quoniam voluisti me.

Humanitas denuo loquitur, tamquam ideo homo factus, ut nos in se ipso offerret Deo patri, post illam nostram ab eodem Deo aversionem, transgressionis causa, et præmentis nos tyrannide sua peccati. Namque in Christo nacti sumus patris familiaritatem, et ut deinceps diligamur. Ipse enim pax nostra est, ianua ac via ad spiritalem adsequendam amicitiam. Quando ergo, inquit, o pater, resuscitaveris me, tunc quod me volueris, sciam, nempe quod amaveris. Nam reapse in amore omnia sunt voluntaria. Et tunc non gaudebit inimicus meus super me. Inimicum totius humani generis diabolus intelliges, qui mortem per peccatum invexit. Hic a gaudio demum cessabit, cum immutatam ad incorruptionem viderit humanam naturam, transformatam in primigeniam speciem, peccato eiecto, et cum eo pariter corruptela. Proprie

Gr. p. 201.

(1) Qui huius rei vel ludi, id est σφυρῶ προσπαλαίειν, descriptionem cognoscere avent, adeant Philostratum seniores imag. lib. II. 6., in Arrhichione.

(2) Ubique dat operam Cyrillus adfirmandæ contra Arianos Christi veræ divinitati, quæ in passionis etiã humilitate elucet.

vero singillatimque Christi inimicos intelligere oportet pontifices, scribas, et phariseos, qui Iudam mercede corruerunt.

Benedictus dominus Deus Israelis.

v. 14

Nunc quoque psalmum concludit gratiarum actione, quas pro omnibus et omnium nomine Deo patri offert. Dignus es, inquit, qui aeternum benedicaris; facto nunc a nobis benedicendi initio, fine autem in futura vita, cum id, quod ex parte est, evacuabitur *.

* I. Cor. XIII. 10.

PSALMUS XLI.

En finem, ad intellectum, filiis Core.

v. 1

Primae partis psalmi, auctore Davide, quadraginta fuerunt (1). Sectio vero secunda psalmos complectitur duos supra triginta, quorum octo Core filiis inscribuntur, unus Asapho, et item Salomoni unus, reliqui Davidi. Priores procedunt ii, qui Core filiis attribuuntur. Ii porro sacri cantores fuerunt, odemque concinunt, non quam ipsi composuerint, sed ab inspiratis viris traditam, quibus futurarum per tempora rerum data fuit notitia ab omnia sciente Deo. Ergo accipientes ab eiusdem auctore Davide psalmum, res extremis temporibus eventuras significant. Introducunt autem ipsius Israelis personam Christo confitentis per paenitentiam, quam in saeculorum fine peracturus est. Quare et « in finem » inscribitur, quia sermo de futuris fit. Ad intellectum item hortatur lectores titulus, quia divinitus dato intellectu opus est illis, qui post quantumvis tempus eventura cognoscere voluit. Sed quis demum Core fuit? Sub Moyse hic erat, periitque cum factiosis suis in conspiratione contra praedictum: verum eius liberi neque impietatis neque perditionis paternae participes fuerunt (2); sed adeo pii evaserunt, ut canendis psalmis fuerint deputati.

Gr. p. 302.

Sitivit anima mea ad Deum vivum etc.

v. 3.

Quia in psalmo hunc praecedente dictum fuit ex Servatoris persona: Domine miserere mei, et resuscita me et retribuam illis, nunc crucifigentium persona proponitur, qui gravissima passi erant, quum sit exploratum eos deinceps receptum in gratiam iri. Ii sitire ad Deum se aiunt, fontemque (3) qui apud ipsum est discupere, de quo videlicet dictum fuit *: apud te fons vitae est. De his itaque Paulus ait *: nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam; quanto magis isti qui secundum naturam propriae inserentur olivae? Haec igitur Israel paenitens dicit, nempe cupere se ad Deum accedere secundum affectum et sanctificationem, quae per fidem in Christum fit: et quem ceu hominem occiderunt, hunc Deum viventem appellant, errorem suum confitentes, quo vitae auctorem morti tradiderunt. Verba autem « quando veniam » propria sunt cupientium futuram vocationem, quaerentiumque tempus cognoscere, quo ipsi quoque coram Deo patre apparebunt, etsi nunc alieni Deo sunt. Sic enim Isaias dixit *: quum ad me manus te-

* Ps. XXXV. 10.
* Rom. XI. 24.

* Is. I. 15.

(1) De divisione notissima psalmodum apud Hebraeos in quinque libros, reple apud nos Epiphanium p. gr. 142, lat. p. 90.

(2) Ita diserte Numer. XXVI. 11. *Core pereunte, filii eius non perierunt.*

(3) Num hinc apparet lectum fuisse a Cyrillo in textu *ad Deum fontem vivum?* uti est reapse in variis lectionibus lat. apud Sabaterium. Neque certe difficilis erat in latinis codd. inflexio *fontem* in *fortem*. Sed tamen pro lectione *fortem* stant codices graeci vatt. A. B. C. D. E. F. K. L, qui habent ἰσχυρόν, cum vulgato lat., ut ego conferens comperi; et ita in plurimis aliis legi valde reor. Ita habet etiam chaldaica paraphrasis, unde suum *fortem* hausisse puto Hieronymum in translatione ex hebr. Ceteroqui tam in hebraico textu quam in graeco antiquissimo vaticano nihil est aliud quam *ad Deum vivum*.

tenderitis (1), meos a vobis avertam oculos. Et si preces vestras multiplicaveritis, non tamen vos audiam: nam manus vestrae cruentae sunt. Secus vero cum vocabuntur, tum apparebunt conspectui Dei; scriptum est enim: oculi Domini super iustos.

* Ps. XXIII. 16.

v. 4.

Fuerunt lacrymae meae mihi panis diu noctuque.

Derelictum a superna misericordia Israhelem graves corripuerunt calamitates: vastatae enim fuerunt Iudaeae civitates a romano exercitu. Et quod haec essent even-
tura, Christus praedixerat: « quum videritis, inquit, obsessam ab exercitibus Hieru-
salem, tunc dicetis montibus operite nos, et collibus cadite super nos. » Haec autem
Iudaeis patientibus conviciabantur, uti par erat, nonnulli finitimi: semper enim pro-
ximae gentes gaudebant, dum illo bello fatigarentur et male se haberent. Ergo iucun-
dorum necessariorumque loco, inquit, id est mensae cibique, contigit mihi eiulare
amareque flere propter insperatam rerum in peius inclinationem. Quorumnam porro
malorum memoria cruciatur Israel? Primum quia Deum offendit, propter suum con-
tra Christum facinus. Deinde quod salus per eum operata inutilis quodammodo sibi
fuerit, et omni spe bona exciderit, ac tam gravibus calamitatibus correptus fuerit.
Tertio denique quod haec patientem irridebant nonnulli dicentes: ubi est Deus tuus?

* Ps. XXIII

Gr. p. 101.

v. 5.

**Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei,
in voce exultationis et confessionis, soni festum celebrantis (2).**

Qui ob inimicorum irrisionem maerent, non mediocriter spe meliorum rerum re-
creantur, atque ad gaudium, mentemque supra quemlibet maerorem erigendam tran-
siliunt, sibi spondent salutem, vitamque suo tempore consecuturos, divinasque sedes
una cum aliis sanctis adituros, et participes sollemnis laetitiae illius fore, quae in lau-
dando incessanter Deo versatur. Haec enim sanctos decet sollemnitas: quam rem alibi
item divus David adfirmat: « beati qui habitant in domo tua, per saecula saeculo-
rum laudabunt te. » Admirabilis vero tabernaculi nomine, Dei domum denotat, ter-
restrem scilicet, quae caelestis ecclesiae imitatio est. Namque altius spem suam sancti
extollunt, fore scilicet ut post huius vitae aerumnas, excipiat se beatissimus finis,
mirabile Dei supernum tabernaculum, et interiorius eius penetrale, quò ab angelicis vir-
tutibus elati introducentur, veluti Symmachus dicit: transportabor usque ad domum
Dei. Unde et dictum illud: « rapiemur in nube. » Iam prae sensibili Moysis taber-
naculo, intellectuale illud appellavit admirabile, verum scilicet illud quod Deus, non
homo, constituit. Quod si gaudium in caelis fit angelis Dei super uno peccatore pae-
nitentiam agente, nonne aequum sit, quum anima aliqua, postquam satis in hac vita
exercita fuerit, in sanctas caelestes sedes devenerit, laetas voces illius multitudinis
excitari, saluti salvatorum plaudentis? Hinc ait: pergam cum voce exultationis et con-
fessionis, sonique festum celebrantis; hymnos nimirum dicens, et cum feriatis cantica
extollens servatori Christo.

* Ps. LXXXIII

* Ps. LXXXIII

Gr. p. 101.

v. 6.

**Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo,
quoniam confitebor illi; salus vultus mei Deus meus.**

Tristitiam obiurgat, spe in Christum recreatus populus crucifixor, atque: si tem-
pus, o anima, decretum fuit, quo nostra per fidem vocatio, ducet nos cum ceteris
iubilantibus ad illud tabernaculum, quare tristis es, et maerore conficeris? Spera in

(1) In textu graeco codicis B. (nam in cod. A. hoc deest) legitur *ἐστείνης tetenderis*; sed sine dubio pluraliter ponendum est *ἐστείνητε*.

(2) Graecum vocabulum *ἐορτάζοντος* sequimur, cum Hieronymo sic hebraicum interpretante in sua psalterii translatione.

Deo; confitebor enim illi, et ipse vultus mei salus erit. Vultum autem hoc loco, pro pulchritudine videtur dicere. Nam credentes Christo divina decet pulchritudo, quae in eis formatur per sanctificationem atque iustitiam. Contra vero, sequetur omnino incredulos deformitas, quia decete illos divina et ingenua pulchritudine carent. Quamobrem et illis qui post fidem susceptam, honorabant adhuc legalem iustitiam divus Paulus ita scribebat *: « filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. » Ergo cum in nobis Christus formatur, tunc vultus animae, id est pulchritudinis eius, salutein operatur. Rectissime autem Emmanuelem appellat Deum crucifixor populus, quamquam eum olim est persecutus dicens *: cur tu, homo quum sis, facis te ipsum Deum? Sed nunc demum cognito eius adventu, eamque rem confitens, Deum suum dicit Christum; praeclarumque id nomen sibi nobiscum imponit, ita ut sit voceturque christianus.

* Gal. IV. 19.

* Ioh. X. 33.

Apud me ipsum anima mea conturbata est; propterea memor tui de terra Iordanis et Hermoniim a monte modico.

Quia turbata est, inquit, anima mea, ideo revocans mihi in memoriam prodigia tua, quae nobis circa Iordanem ostendisti, et circa proximum montem Aërmone, me ipsum solabor. Altiore autem sensu dicit: quum ad Iordanem venero, id est quum sanctum baptismum fuero consecutus, tunc tui meminero per verba confessionis. Meminero etiam Hermoniim, quod interpretari solet via lucernae (1), quia nimirum sanctus baptismus viam pandit illuminationis. Porro videtur mihi praedictorum sensus huiusmodi, si verborum vim inspiciamus. Post Moysis obitum, Iosue populum ad promissam regionem ducente, quum sacerdotes ad Iordanem venissent, arcam humeris gestantes, Iordanes, ut ait scriptura *, utramque ripam implebat. Ecce autem steterunt superiores aquae cumulativè constrictae: dum interim inferiores in mare salsum descenderent. Cunctique filii Israhelis transierunt per aridum solum in medio Iordane; inferiore nimirum fluxu in mare salsum defluente; superiore autem sursum verso, Dei virtute mirabiliter cohibito, ac retro cedente: quamobrem quae desuper e fontibus veniebant Iordanis fluentia, quum exitu prohiberentur, curvabantur, atque in cumulum erigebantur, dum invicem aquae glomerarentur, propterea quod cursu solito impedirentur. Ergo mente, inquit, revolvens datum tunc populo visitationis tuae beneficium, iure meritoque angor quod praesenti tempore nihil nobis a tua providentia par acciderit. Illi enim, praeter spem, Iordanem atque adiacentem huic Aërmone superaverunt, mihi vero haec enarranti nihil huiusmodi contigit. Haec captivorum verba sunt.

Gr. p. 305.

* Ios. III. 15.

Abyssus abyssum invocat in voce catarrhaetarum tuarum.

v. 8

Abyssus multitudinem infinitam denotat. Sic autem dicit pro: aquae mutuam opem implorant, ut in nos irruant; alioqui, si mutuam concursus omitterent, nobis transitum patefacere. Nam recte catarrhaetarum nomine appellavit, concessum a Deo tamquam ad abyssos decursum. – Non eius tantummodo quod apud Iordanem accidit portenti faciunt mentionem, verum et aliorum pariter catalogum contexunt, ex-

(1) Sic etiam in fragmentis quae Athanasio tribuuntur commentarii in psalmos. Sive autem ex Philone sumat Cyrillus, ut dixi p. lat. 109. adn. 2, sive ex simili opere Origenis, cuius auctoritatem valde elevat Martianaus in praef. ad lex. Origen., certe huiusmodi etymologiis (non solum in orientis linguis quarum infinitus est abusus, sed in nostris etiam) parum est fidendum, quamquam praesentis vestigia supersunt in lexicis vulgo hieronymianis opp. T. III. pp. 56. 627. 670. De vocabulo autem disputat Michaëlius in supplem. ad lex. hebr. qui et Hermoniim etymologiam aliter pro suo arbitratu exponere nititur, cui non magis tamen fidendum puto.

posita illorum quae per tempora evenerunt serie. Alienigenae castrametabantur contra Israhel in Massephat; sic enim in regum libris scribitur *. Cumque in aciem prodirent, omni bellico apparatu instructi, veriti incursum Israhelitae divum adentes Samuhelem, rogabant ut pro ipsis preces offerret. Is vero lactentem agnum mactavit, et aquam humi fudit, quae res Christi portendebat mysterium. Hoc autem pro illis oblato sacrificio, tam valida in hostes grando delata est, ut cuncti propemodum nemine contra ipsos pugnante ceciderint. Videtur ergo psalmista, hunc grandinis impetum, abyssum appellare super abysso ruentem: nam invocatur dicit pro evocat. Alius enim ex alio fiebat grandinis impetus, ita ut prior alteram provocaret. Voces denique catarrhatarum, merito intelligentur grandinis cum impetu lapsus.

Omnes elationes tuae, fluctusque tui super me transierunt.

Mox aliud prodigium commemorant; etenim rubrum mare permearunt, Pharaonis improbitatem fugientes: quo tempore fluctuum elationes, id est excelsitates, contra Israhelitas ferri videbantur. Nullatenus tamen nocuerunt. Id significari existimo verbis: omnes elationes tuae, fluctusque tui super me transierunt. Quippe aquae muri instar concretæ fuerunt, et sicci transitus copia fuit.

In die mandabit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ipsi.

Profecto Deus in die, id est manifeste, ac veluti in luce, misericordiam per sanctorum oracula spondet: demonstrat autem, id est conspicuam facit, atque ad effectum perducit nocte, id est clam. Fortasse etiam divini auxilii celeritatem dicere vult psalmista. Sicut enim volens, fluctus mihi hostium concitasti; ita quum volueris me liberare, celerrimum praestabis auxilium: ita ut statim ac servari me imperaveris, nihil obstat quominus ilico gratias tibi agam: nihilque intersit inter mandatum tuum ac meam liberationem. Tertium mox subnectit iam narratis prodigium, cum Rhapsaces Hierosolymam obsidens, universali Deo ceu illam servare impotenti conviciabatur; contigitque ut una nocte CLXXXV. milia cum eo militantium ab angelo occiderentur: postquam Deus praecedente die Ezechie praedixisset *: protegam hanc urbem propter me, et propter Davidem servum meum: ita ut die quidem promissum fuerit, nocte autem verba in rem collata. Id significat locutio in die mandabit Dominus misericordiam suam, et in nocte demonstrabit. Quum ergo talis tantaque sit Dei providentia, quid ni aequum sit tristitiam seponere, atque in illo spem collocare?

Apud me oratio Deo vitae meae.

Divus vero Cyrillus (1) facta interpunctione in verbis, et nocte canticum ipsi; deinde subiiciens: apud me oratio Deo vitae meae, sic versiculum interpretatur: nempe quod iam fide suscepta reiectus ille olim Israhel, ait se precem concepisse pro sua tantum salute, non ob quamlibet aliam temporalem commoditatem. Vel quia antiquitus quidem, vi legis, cruenta sacrificia Deo spondebantur; postea tamen mutata in veritatem umbra, vitam potius nostram Deo consecramus; secundum illud effatum *: exhibete Deo corpora vestra hostiam viventem sanctam. Igitur oratio hoc loco significat promissionem: ut sit sensus hic: apud me, videlicet Israhel, vitae meae oratio et promissio Deo consecrata est. Deinde subdit orationis verba:

(1) Cyrilli nomen in cunctis, quibus usus sum, vaticanis catenis scribitur vel in marginibus, vel intra paginam ante fragmenta singula: tantaque ego semper diligentia ac religione me gessi, ut nihil umquam in hoc volumine ponerem conjecturaliter, sed omnia nominis testimonio freta. Attamen interdum, etsi raro, accidit ut Nicetas eelogarius nomen Cyrilli in ipso textu rursus recitet; quod nomen etsi a me poni necesse heic non erat, propterea quod in libro meo cetera omnia Cyrilli aequae erant, nihilominus rem uti scripta erat, ita in librum transtuli.

I. Reg. VIII. 5

* Is. XXXVII.

* Rom. XII. 1

Dicam Deo, susceptor meus es; quare oblitus es mei? etc.

v. 10.

Resumit paenitens populus precem suam, Deum vehementius ad misericordiam provocans. Ego enim, inquit, probe memini ac novi clementiam tuam, repositamque in te spem foveo: tu vero nescio quo pacto mei oblitus es. Age vero cave ne forte in Deo passionem aliquam putes esse oblivionem, sed potius derelictionem existima. Namque oblivio, quae passio humana est, et memoriae detrimentum, in divinam naturam non cadit. Quippe Deus impassibilis immutabilisque est. Hinc etiam interrogat psalmista: cur mei oblitus es? Nemo enim de oblivione, quae involuntaria passio est, diceret: cur? Verum heic exhibetur, ceu voluntaria oblivio, hominis neglectus qui Dei cura indignus sit.

Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi tribulantes me.

v. 11.

Facta inimicorum mentione, ipsorum inclementiam saevitiamque vituperat: confringerunt enim, inquit, ossa mea, id est intolerando impetu irruerunt, audacterque insilientes, prorsus me contriverunt. Sed enim adhuc mihi intolerabiliora accidebant convicia ipsorum, mihi adsidue inclamantium, ubi est Deus tuus? videlicet, quis te persecutionibus eripiet? Ubinam ille est, qui se tibi olim auxiliaturum promiserat, in quo omnem spem tuam reposueras? Sane intoleranda est sanctis viris lingua in Deum contumeliosa.

Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi etc.

v. 12.

Patientium mos est, adsiduas secum revolvere cogitationes, modo quidem desperationis, modo spei. Id nunc etiam tum paenitens Israhel, tum etiam captivus populus facit: uterque enim diu calamitate sua defleta, rursus imperat propriae animae, ne maerore tabescat, neve turbetur; sed ut spem magis in Deo constituat, eique gratias agat, qui servi assumpta forma, factus est personae nostrae Servator, id est pulcræ pacis quam nos inquinavimus. — Mox iterum ad solatium animam suam revocans, nec iam maerore diutius confici volens, sapienter respicit ad fiduciam erga Deum, aitque: quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; salus vultus mei Deus meus. Porro dictionum harum interpretationem superius iam attulimus.

Gr. p. 308.

PSALMUS XLII.

Psalmus ipsi Davidi.

Divus Cyrillus ait, superiore in psalmo personam Israhelis introductam fuisse, ceu quae futuram extremis temporibus vocationem suam cognosceret, atque accedere deinceps ad Deum per fidem discuperet. Hoc autem in psalmo ethnici populi inferri ait personam, servari cupientis per fidem in Christum. Vult causam quoque explorare ob quam perierit, quae a diaboli improbitate, et ab impurorum spirituum tyrannide repetenda est: namque hos gentis haud sanctae nomine appellat: vel etiam fortasse intelligit horum ministros, ethnicorum inquam disertos et poetas: quippe hos iniquos dolososque appellat, utpote deceptores ac mendaces. Ait enim:

Iudica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta etc.

v. 1.

Tu, inquam, mihi iudex esto, Domine; qui non ex auditu iudicas, sed scienter ius dicis; meque Satanae aliorumque daemonum importunitati subtrahe. Nam diabolus hominis nomine nuncupat Isaias dicens: aegyptium hominem, non Deum, sibi opem tulisse aiunt.

* Is. XXXI. 3.

Quia tu es, Deus, fortitudo mea etc.

Resipiscentes illi etiam, qui de circumcissione sunt, Deum fortitudinem suam depraedicant: et qui ex ethnicis crediderunt, hunc ipsum robur suum esse iudicant: captivi denique ab alio servari non sperant. Cum vero etiam illi, qui nondum Deo crediderunt, aiunt nihilominus Deum esse fortitudinem suam, tunc dicimus intelligendum esse Deum omnium creatorem, atque omnia conservantem continentemque, pro impertita communi naturae iam inde ab initio gratia. Quod si nonnulli offenderunt, lapsum passi voluntarium, seque procul Deo peccantes removerunt, cultum quoque prae illo creaturae exhibentes, nihil tamen vetat quominus et hi fortitudinem, seu conservatorem suum dicant Deum. Ceteroquin hi ob interpositum peccatum expulsi sunt, adfligente et opprimente eos Satana, et tristitiam iniiciente, ob gratiae dilationem. Nam quo pacto ii lactari possent, qui mox propemodum ob peccatum puniendi erant?

Quare me repulisti? etc.

Qui se ad Christum optant vocari, id videlicet studiose satagunt; et Dei aversionem cessare orant, ne ipsos diutius Satanas vexet. Captivi pariter gnari, suam olim potentiam a Deo datam fuisse, merito praesentem captivitatem divini repudii nomine appellant. Dicunt autem « quare » non quasi exostulantes aut stomachantes, sed quia calamitas ipsorum ob Dei misericordiam finem debeat nancisci. Quare enim, aiunt, Domine partes tuae non implentur, quae misericordiae sunt; nostra autem calamitas praevalet?

Emitte lucem tuam et veritatem tuam.

Perspicue his verbis significant universalis nostri servatoris Christi illuminationem. Id enim olim quoque Isaiae voce promisit Deus dicens *: efficiam illis ex tenebris lucem, et aspera in planitiem redigenda curabo. Quin ipsi filio dicitur *: ecce dedi te in foedus, esto lux gentium, et caecorum oculos resera. Orant profecto eum, qui est in caelis, patrem Deum, ut suum ad ipsos lumen mittat, nempe effulgens divinitus ex ipsius substantia Verbum, quod etiam veritatis nomine indigitant, ut a falsi nominis diis distinguant. Congruum quippe erat, recedentes a prisco errore, atque ad lucem veram properantes, huiusmodi vocabulis uti. Certe et ipse Christus de semet ait *: ego sum lux (1) et veritas et vita. Porro lux a veritate substantialiter non differunt, quia id utrumque est filius Dei, sed notione tantummodo: nam quatenus tenebris et mendacio liberat, veritas est; quatenus autem ab errore et inscitia, lux est (2). – Ut lux veritasque mittantur rogant, quia his videlicet carent. Captivi vero, ceu qui in tenebris calamitatibusque versantur ac pressuris, harum depulsionem nec non veram firmamque Dei opitulationem, lucis nomine denotant.

Ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

Deduxerunt dicunt pro deducunt, tempus pro tempore usurpantes. Non enim quasi iam divini luminis participes, veritatemque adsecuti, ab his se deduci adfirmant: sed illud potius aiunt, fore ut, si lumine ac veritate potentur, in sanctum illius montem eiusdemque tabernacula ducantur. Profecto quod heic tempus pro tempore positum fuerit, facile docebit subsequendum versiculorum tenor. Namque iidem homines dicunt, se introituros ad ipsius altare, et illi confessuros. Loci vero sententia haec est:

(1) Ita est in codice A, φῶς lux, quum tamen constans lectio Iohannis sit ὁδὸς via.

(2) Fortasse aliqua vocabulorum perturbatio graeco textui accidit, quem tamen retinui. Mallem certe: quatenus inscitia ac mendacio liberat, veritas est; quatenus autem tenebris et aberratione, lux est.

emitte lucem tuam et veritatem tuam, quae me deducunt adducuntque in caelestem montem et quae ibi sunt tabernacula. Vel sanctum montem intelligamus ecclesiam; quam sic reapse nominare solent sancti prophetae, ceu in sublimi intellectualiter positam, nihilque humi repens habentem. Nam credentium in Christum multitudo, dedignatur terrestria sapere; et quamquam in terra ambulat, conversatur in caelis.

Et introibo ad altare Dei.

Quod si forte in ethnicorum persona sermo fit, hoc quoque supra dictis addunt, quod nondum quidem ad Dei altare introiverint, sed tamen vocationis tempore sint introituri ad divinum et sacrosanctum Servatoris altare, id est ad ecclesiam, in qua sanctum purissimumque et incruentum cultum peragimus, et pro tenui compositoque thymiamate, laudationes Deo adferimus, cithara veluti utentes. Eius autem rei fructus quandonam sit exiturus, probe scientes, Deum alloquuntur ceu qui ipsorum iuventutem laetificet. Iuventutem vero heic haud corporalem cogitemus, sed intellectualem potius, illam inquam quae per mentis renovationem a Deo perficitur. Exuite, inquit scriptura *, veterem hominem erroris concupiscentiis corruptum, et induite novum qui a Deo in sanctitate et iustitia conditus fuit. De quo etiam psalmista dicit *: renovabitur ut aquilae iuventus tua, in qua nimirum quispiam laetatur dum pietatis opera exsequitur.

v. 4

* Coloss. III. 9.

* Ps. CII. 5.

Gr. p. 311.

Confitebor tibi in cithara etc.

v. 4.

Citharam corpus dicit, per quod natura comparatum est ut mens canat, sensuum veluti chordis harmoniam Deo conficientibus (1). Significat etiam cithara corporis mortificationem, virtutumque symphoniam. Nam mortificatio, fidibus; virtutum symphonia, harmonicis sonis innuitur. Denique laetitiam quoque psalmista significat citharae vocabulo; amorem autem, repetita exclamatione: Deus Deus meus; ut scias, hunc scilicet universalem Deum, tum a circumcisis paenitentibus tamquam suum peculiarem Deum zelo ac fide credi, tum etiam ab illis qui de gentibus ad fidem accesserunt: quorum spiritalis quoque iuventus laetatur, veteri homini contraria. Solus enim qui spiritu ac mente iuvenescit, prout congruit novo homini ac spiritus novitati, ad Deum ingreditur qui huiusmodi iuventam laetificat.

Spera in Deo.

v. 5.

Pro spera, scripsit « expecta » Symmachus. Sic enim dicere poteris: expectans expectavi Dominum, et adtendit mihi. Item: spes autem non confundit. Cur autem maerendum sit, tantis bonis speratis? Adhuc enim modicum, et qui venturus est veniet, et non demorabitur, qui lux est et veritas.

PSALMUS XLIII.

In finem, filiis Core, ad intellectum.

v. 1.

Quum idem sit titulus qui XLI. psalmi, idemque argumentum, quisnam sit psalentium scopus, dicere opus est. Ergo his personam imponemus hominum qui inreprehensibiliter in lege vixerint, recteque admodum laudatae illius vitae instituta observaverint: cuiusmodi erat divus Paulus dum scriberet *, sine querela se fuisse secundum legis iustitiam. Aliis tamen melius videtur verba intelligere secundum priorem editionem Eusebii caesariensis (2). Ergo decet hunc psalmum dicere vel in persona prophetarum, vel eorum qui sine culpa legalem cultum observaverunt.

* Philip. III. 6.

Gr. p. 312.

(1) Ita etiam S. Gregorius nyssenus apud nos p. gr. 142, et lat. p. 90.

(2) Hoc loco priorem, psalmo autem XLIV. 2. p. 200, posteriorem Eusebii editionem commentarii in psalmos, nominat Cyrillus. Haecenus autem unam noveramus.

Et plantasti eos.

Tamquam de vite, dictum est fuisse plantatos. Vitis reapse luxurians Israhel. Et vitem ex Aegypto transtulisti, populos adflixisti atque expulisti.

Dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui.

Dum verba addunt « et illuminatio vultus tui » sancti Spiritus vim, ut par est, commemorant. Nam Dei patris facies filius est, imago ei simillima, et substantiae figura. Illuminatio autem ex eo emissa in cor mentemque vocatorum ad redemptionem, sapientia intelligitur quae ad Deum illuminatos adducit. Ergo peractam aiunt Israhelis redemptionem, immo et victoriam de gentibus, Dei patris omnipotente manu seu brachio, nempe filio, sanctique Spiritus illuminatione. Nam Servatorem, id est Verbum in principio apud Deum existens, variis sensibus manum Dei, dexteram, brachiumque appellant divinae scripturae, nec non etiam Dei sapientiam, iustitiam, sanctificationem, virtutem; ita ut diversa sint nomina subiecti unius. Isaias itaque ait *: quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? David autem heic ipsum non brachium tantummodo nuncupat, sed et dexteram manum. Dicti vero sententia est, nempe reiecto post Servatorem proditum Israhele, nos ethnicis natos in divina sacrarum scripturarum doctrina plantatos fuisse. Haud tamen brachium nostrum aut opera nos servavit, sed gratis salutem obtinuimus. Non enim ex operibus sed ex fide iustificati in Christo sumus.

Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Iacob.

Symmachus ait: tu es rex meus, Deus, manda de salute Iacob. Haec iustis de populi classe, nec non prophetis conveniunt, qui haud sua servari se virtute fatentur. Alio quoque modo intelliges. His verbis « tu es ipse rex meus et Deus meus » fateri videntur ipsum semper eundemque esse. Quandoquidem ergo opem fert Israheli is qui omnipotens invictusque est, neque nobis licet vereri quominus eius vires deficient, sequitur ut nihil aliud nisi de nostro peccato cogitemus: cuius causa et despecti fuimus et excidimus, ita ut iam unica supersit de tua clementia ac bonitate spes. Tu enim es qui mandas salutes Iacob, id est polliceris. Etenim promisit Deus Abrahamo posterisque eius, servaturum se universam ex eo natam propaginem. Scriptum insuper est *: angelis suis de te mandabit, ut te in omnibus viis tuis custodiant. Vel dic: manda, id est innue, tantummodo, et populus tuus salute perfruetur.

Te opitulante, inimicos nostros cornu ventilabimus.

Cornigera animalia, armorum loco cornu a natura acceperunt; nos vero salutis cornu, et victricia arma, tuum nomen habemus. Equidem aliis armis nequaquam confido; nam tuam sum expertus potentiam, quum te fretus inimicos meos iam devicerim. — Sanctorum cornu Dominus est. Apud Daniele tamen cornua significant regna. Atque alibi dicitur *: protector meus, et cornu salutis meae. Cur ergo alibi ait scriptura *: et extollet cornu populi sui, quasi cornu aliud quid sit ab illud extollente? Sine dubio populi cornu est Dei Verbum a patre elevatum, postquam illud depressoerat (1). Ideo Deus ipsum superexaltavit, ut ait apostolus *. Huic itaque cornui regique nixam aiunt salutem suam, non propriae virtuti. Idecirco addunt: et in Deo laudabimur tota die; vel apud Aquilam, gloriabimur; vel apud Symmachum, iubilabimus. Aiunt denique se ei confiteri, consueto scripturae more pro gratiarum actione dicentis confessionem.

(1) Animadvertant sacri critici hoc quoque psalmistae vaticinium, iuxta religiosissimi Cyrilli interpretationem.

* Is. LIII. 1.

* Ps. V.

* Ps. XVII. 2.

* Ps. CXLVIII. 11.

* Philip. II. 9.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes adversus nos.

v. 7.

Nomen eius, quo adversarii spernentur, gloriam significat. Namque ut glorificaretur Deus, data fuit potentia. Redemit itaque Deus Israhelem de manu Aegyptiorum, fama insuper inclita ipsum coronans. Quamobrem etiam Pharaoni dixit *: ob id ipsum te excitavi, ut in te meam ostendam potentiam, atque ut nomen meum in universo orbe nunciatur. Alibi quoque per unum de sanctis prophetis dixit Deus *: filiorum autem Iudae miserebor, eosque salvabo in domino Deo ipsorum. Non, inquam, salvabo eos arcu, vel gladio, aut bello, aut curribus, aut equis vel equitatu.

* I. Reg. IX. 17.
Ge. p. 316.

* Os. I. 7.

Nunc autem repulisti et confundisti nos.

v. 10.

In suum veluti corpus recipiunt, qui ita loquuntur prophetae, peccantis populi mala. Patres quidem nostri haec nobis narraverunt. Ideo medium heic diapsalma (1) est, ob significandam rerum mutationem. Nunc contraria omnia videre est; namque in bellis ope destituis; non enim cum exercitibus nostris in aciem produisti.

Nec fuit multitudo in vociferationibus eorum.

v. 13.

Vociferatio, seu clamor, triumphalis est vox eorum qui vicerunt. Quia vero pauci fuerunt qui id agerent, ideo dicimus non fuisse multitudinem in clamoribus eorum. Victi itaque fuimus atque direpti ab hostibus, et quidem numero paucis; non enim fuit multitudo in vociferationibus eorum. Quasi dicat: in tantum malorum venimus, adeoque incomparabilis calamitas nostra fuit, ut victi captique fuerimus absque multo hostium numero.

Posuisti nos parabolam finitimis nostris.

v. 15.

Quid est parabola? narratio, exemplum, convicium. Namque et ii qui a nobis absunt res nostras narrant. Etenim Israelitae in captivitatem redacti, et dominorum violentiae addicti, execrationibus erant obnoxii, dicentibus illis, ut verisimile est: ne fiamus ut Israelitae!

Et declinasti semitas nostras a via tua.

v. 19.

Secundum divum Cyrillum, locutionem « declinasti semitas nostras a via tua » intelliges ita. Quia Israel fidem praedicationi Christi non praebuit, amisit etiam facultatem recte exercendi legalem cultum; cessavit enim legis umbra, transieruntque in veritatem typi. Hoc docent aientes: declinasti semitas nostras a via tua. Dicit autem alicui etiam per unum e prophetis de Hierusalem *: ecce ego impediam viam illius sudibus, obstruamque eam maceria, semitam suam non inveniet. Certe iam Iudaeorum synagoga placendi Deo rationem prorsus nescit. Sed etiamsi forte cognosceret, haud pervium negotium habet; quippe quae Christum ignorat viae demonstratorem, per quam ad vitam quispiam perveniat. Haec ergo aiunt, quia postquam impii adversus Christum fuerunt, cultum quoque legalem amiserunt. Iamque antea diximus, prophetas hanc orationem recitare ex populi persona, proprias sibi facientes eas quae acciderant ob illius peccata adversitates. Secus enim, quomodo mox dicerent, se neque Dei oblitos, neque adversus foedus eius egisse, aut cor suum retro avertisse, et tamen Dei aversionem expertos esse, iraeque eius damna sensisse? Namque aut mentiuntur dum se violasse Dei foedus negant, aut divina iudicia non mediocriter improbant, quasi immerito puniti sint. Ergo prophetae, iusti licet, et legis custodes utpote israelitae, passiones sibi imponunt pebeiae multitudinis, quae in Christum insaniit; et peccantium supplicationes faciunt, satis gnari solere omnium dominum mi-

* Os. II.

* I. Reg. IX.

(1) Recole dicta a nobis ad ps. III. p. lat. 94. adn. 2.

sereri multorum quoque reorum, ob paucos iustos. Ac veluti peccante in deserto olim populo, ideoque ruinae addicto, sumens Aaron thuribulum * obtulit pro illo incensum, et placatus est Deus plebi ob sacerdotis oblationem; sic etiam qui pii sunt in populo, rationale suum sacrificium offerunt pro eodem populo deprecantes, bonaque sua exhibentes, hostiae instar, opera. Certe haec dicere non erat plebis officium, quae ut peccatrix inimicis suis tradita fuerat: sed sicuti in se prophetae receperant plebis peccata, sic sua ei communicata volebant merita. Consectaneum quippe est, ut uno membro patiente, cetera omnia compatiantur; glorificato autem, congaudeant.

Nonne Deus requirit ista? Ipse enim abscondita cordis novit.

Ipsam invocant testem sermonum et cogitationum, quod nempe eos nulla res a recta religione averterit. Etenim nomini tuo confidentes, aiunt, gloriamur. Scis etiam cuiusmodi sint cogitationes nostrae, dum quotidie ob veram religionem mortificamur. Siquidem ille, qui suo proposito statuit in singulis tentationibus pro veritate mortem oppetere, iam instar mortui est: quod etiam Paulus, varias tolerans tentationes aiebat *: quotidie morior, sane per vestram gloriam! In occultis itaque nostris quotidie mortificamur: et quia semel nos ipsos sacrificium pro populo obtulimus, hoc mente patimur. Ergo veluti haec passi, te ad nos revocamus, et quasi his malis indormientem suscitamus.

Exsurge Domine, adiuva nos, et redime nos propter nomen tuum.

Eam, quae postremis temporibus futura est, Israhelis conversionem et vocationem, his versiculis nobis significant, addentes sermoni suo, id est suis ad Deum precibus hoc quoque « propter nomen tuum: » manifeste confitentes indignos se quidem misericordia, qui ob suam insecitiam cornu adversus Christum exacerant. Ceteroqui Deum decere misericordiam, et iram adversus humanam fragilitatem non continuare, sed potius ad clementiam suimet gratia flecti. Quare et per unum e sanctis prophetis dixit *: non propter vos, ait Dominus, sed propter nomen meum id ago.

PSALMUS XLIV.

In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum (1), pro dilecto.

Canitur hic psalmus in finem; continet enim narrationem, seu proclamationem, mysterii de Christo, quod in praesentis saeculi consummatione evenit. Sic enim nobis apparuit filius. Canticum autem pro iis qui commutabuntur, et pro dilecto, compositum dicitur. Commutatos porro Iudaeos pariter ethnicosque dicimus, atque in unum coaluisse dilectum populum ex duobus, per vocationem. Namque ut Paulus ait *, populos duos in uno instauravit Christus novo homine.

Eruclavit cor meum verbum bonum (2).

Haec mecum considera Verbi Dei ex substantia patris Dei processum et generationem, non tamquam corpus e corpore, sed sine compositione, immaterialem, in-

(1) Confer titulum psalmi XXXI. p. 144, ubi hanc dictionem in adn. 5. explicavimus.

(2) Psalmum hunc constanter Hebraei aequae et Christiani de Messia dictum adfirmant. Certe et Cosmas indicopleustes topogr. christ. lib. V. ed. p. 224. tertium hunc dicit ex quatuor (nempe II. VIII. XLIV. CIX.) quos David de Christo tantummodo, aliud nullum argumentum admiscens, scripsit: quod ceteroqui Cosmae iudicium iniustus plane limitibus esse restrictum, nemo criticus pius bonusque non existimabit. Nam totum ferme psalterium a patribus etiam vetustissimis ad Christum referri videmus. Ecce autem sanctus quoque Gregorius nyssenus eum, quem nos ex vat. cod. edidimus, sermonem contra Arium atque Sabellium ab hoc vocabulo exorditur: *eructavit cor meum Verbum bonum. Hoc bonum Dei Verbum Arii et Achilliae sectatores scelestissima blasphemia ausi sunt rem creatam factamve dictitare* etc.

Num. XVI

1 Cor. XV 1

Ezech.
XXXVI. 22.

1 Cor. I.

Ephes. II. 1

V. 2.
Gr. p. 317.

tellectualem, ceu Verbum ex mente, sine ulla partitione vel divisione. Quis enim separabit a corde seu mente Verbum, quod in ipsa est, et ex ipsa, semperque cum ipsa? et quidem sic separabit, ut extra ipsam omnino sit? Videtur enim quodammodo quod pronunciatum perque linguam profertur verbum, aliud quid esse ab eructante ipsum corde; sed prodit quidem ex eo, attamen in eo est, neque alienum ab eodem est. Non enim fieri potest ut mens seu cor verbo umquam careat: neque item ut sit verbum, quin extet ex mente atque in mente, sive in corde et ex corde (1). Igitur, velut exempli gratia, cor verbumque in Deo admittentes, mentis nostrae oculum ad ea quae sensibiles res excedunt intendamus, Deique Verbi generationem digna Deo ratione factam credamus; quod sane pater verbi instar ex corde eructavit. Bonum autem illud appellat, et certe rectissime, ob propositum sibi scopum. Nam quia pro mundi salute ac vita, voluntariam exinanitionem pati voluit, pro sua congenita bonitate, Deoque digna clementia, necesse erat nunc maxime boni epithetum ipsi adtribuere; namque simul et lux est et vita et sapientia et virtus. Profecto, ut dixi, in excelsitate gloriaque divinitatis filius versatur; sed simul ac semet exinanivit, humanitatis modulum patitur. Decet autem hominem ea discere velle quae nescit. Nam quatenus Deus, inspirat hominum mentibus omnem boni notitiam, atque ita fiunt admonitionibus eius sapientes.

Videsis ergo in his, loquentem filio ceu iam humanato patrem: dico ego opera mea regi. Promittit enim propemodum docturum se eum, quibus uti debeat sermonibus; simul nos impellens ut illius opera aemulari velimus. Opera vero Dei dicimus religiosam vitam, et sanctarum actionum tenorem, quarum ratio ex evangelica doctrina nobis innotuit. Dixit enim Servator *: « a me ipso nihil facio; sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam et quid eloquar. » Et rursus *. « Verba, quae ego loquor, non sunt mea, sed eius qui misit me. » Scribit etiam sapiens Iohannes de eodem *. « Qui credit in filium, signavit Deum esse veracem. Quem enim Deus misit, is verba Dei loquitur. » Nam postquam discussa legis umbra, semet ipsum dixit esse veritatem, docuitque adorationem cultumque in spiritu et veritate; ne forte Iudaeis, hi praeter Dei voluntatem viderentur fieri sermones, personae Dei patris prudenter, ut dixi, suas accommodat voces. Illud quoque meminerimus, Deum in monte Horeb congregato Israheli denunciasse de Christo dicentem hierophanti Moysi *: prophetam eis suscitabo ex ipsorum fratribus, tamquam te: daboque verba mea ori eius, qui loquetur illis quaecumque eidem mandavero. » Denique etiam Christus alicubi dicit *: « pater diligit filium, et omnia demonstrat ei, quae ipse facit: quin et maiora demonstrabit ei opera, ut vos miremini. » Nam quod pater filio opera ostendat, dicet fortasse aliquis non esse alienum, ab humanae conditionis humilitate; certe id exinanitionis scopo congruit. Sed praeclare admodum filium pater appellat regem, ne is forte intra humanitatis modulum continere videatur insitae sibi naturaliter dignitatis et summae excelsitatis mysterium. Etiam si enim factus est in terra homo, nihilo tamen minus, quia aeternaliter genitus a rege patre fuit, rex manet in naturali celsitudine sua, digna Deo videlicet, et omnem creaturam superante.

Lingua mea calamus scribae velociter scribentis.

Alio adhuc modo nobis Deus pater natum de sua substantia Verbum demonstrat. Linguam enim suam illud appellat, non sane diversum quid loquens, sed ea quae

* Ioh. XII. 49.
Gr. p. 318.

* Ioh. VII. 16.

* Ioh. III. 33.

* Deut. XVIII
18.

* Ioh. V. 2

v. 2.

(1) Confer Augustinum de Trinitate lib. IX. 12.

in ipso sunt: quod quidem nostra quoque lingua facit, quae latebant in mente et corde, extra deferens. Et velociter scribentis calamum dicit ipsum, namque huiusmodi calamus velociter paginis imprimit quorumlibet voces. Iam vero unigenitum Dei Verbum id ipsum exsequitur, credentium cordibus intellectualiter imprimens magnam sapientem veramque patris voluntatem. Quatenam vero sit patris voluntas, ipsum Verbum in evangeliiis declarat dicens: « ut omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. » Sed et alio modo scribit in nobis voluntatem patris bonam et bene placentem. Est igitur velox magnopere patris calamus. Nam Moysis certe lex longo circuitu multisque molestiarum ambagibus, litteram inquam creatis, exiliter et vix quae frugi erant demonstrabat: universalis vero Servator et dominus, sine ullo ambitu, actutum nobis revelavit patris voluntatem. Est enim magni consilii angelus. Alicubi etiam per sanctum prophetam quemdam dixit de vocatis ad fidem: « diebus illis, ait Dominus, dabo leges meas in mentem eorum, et in eorumdem cordibus scribam ipsas. » Scribit vero ad eosdem vocatos Paulus quoque sapientissimus: « epistola nostra vos estis, agnita et lecta ab omnibus hominibus: manifestati quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi. » Age vero hic calamus, praeter quam quod celer est et velox, excellit etiam pulchritudine prae filiis hominum. Promulgavit quidem priscis hominibus divus Moyses legem per angelos ministratam: narrarunt iisdem etiam prophetae revelationes Dei: verum enimvero pulcher demum fuit prae filiis hominum, patris calamus. Nam quis sanctorum comparabitur Christo? nemo omnino. Quam ob rem illa etiam in cantico canticorum introducta sponsa, ecclesiae personam gerens, quamquam ei licebat sapientissimi Moysis et sanctorum prophetarum adire scripturas, nihilominus Christi verba adpetebat, aiebatque: « ostende mihi faciem tuam, audire me fac vocem tuam; quia vox tua dulcis, et facies tua decora. » Similia, ad sententiam quod adinet, dicit in secunda sua expositione Eusebius caesariensis, etsi haud tantis scripturarum testimoniis utens. — Cognitiones scribit in nobis Spiritus, pro capacitate seu latitudine cordis nostri, plures vel minores: perspicuas omnibus vel obscuriores, pro puritatis nostrae praevio statu.

Speciosus forma prae filiis hominum.

Quum Deus in superioribus versiculis primas partes egerit, vindicat sibi revelationem chorus prophetarum, plauditque quodammodo patris sermonibus, suaque adprobatione mysterium commendat, et divini amoris vi percitus exclamat: quoniam tibi inest formositas prae reliquis filiis hominum, confitemur diffusam esse gratiam in labiis tuis. Idcirco benedixit tibi Deus in aeternum. Porro « benedixit » ait pro « benedictum effecit. » Laudanus enim incessanter, qui credidimus; laudabitur quoque in perpetuum, quum sit Deus verus, filiusque Dei cuncta excedentis, idemque rex gloriae. Quod si quis dicat, datum esse filio a patre ut a nobis benedicatur (1), hoc velim reputet: nam sicuti, postquam factus est homo, dedit ei pater nomen quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur dominum esse Iesum Christum; ita etiam benedicti titulus a Deo datus illi dicitur, quia ab omnibus benedicitur. Atque id scilicet exinanitionis natura fert; nam quae Deus naturaliter habet, ea humanitus accipere dicitur (2). Sed ob aliam quoque causam oportebat filium, hominem

(1) Videtur haec una ex objectionibus Arianorum.

(2) Animadvertite pulchram Cyrilli theologiam.

factum, et alterum dictum Adamum, novamque in orbe constitutam radicem, a patre benedicti quatenus homo erat, ut cessaret deinceps vis maledictionis terreno homini inflictæ, ei nempe qui prima humani generis radix fuerat, id est Adamo. Nam sicut in illo maledicti fuimus (1), ita in Christo benedicti; a quo in universum genus tracta fuit ea quæ ipsi ut homini data fuerat gratia. Quæ super re gaudio elatus exclamabat melodus *: benedicti nos a Domino qui fecit caelum et terram.

* Ps. CIII. 23

v. 3.

Gr. p. 321.

Accingere gladio tuo super femur tuum, o potens, specie tua et pulchritudine tua.

O Domine, aiunt, præter tuam supra omnes incomparabilem formositatem, gladio etiam accingere, haud sane alieno sed tuo. Nihil enim alienum aut adscitum in Christo esse affirmamus, sed eius iure credi propria quæ Deum decent . . . potens est enim, id est potestatum dominus; neque aliunde potentiam accepit, sed insitam naturaliter habet, cum reliquis Deo convenientissimis ornamentis (2). Est sane formosus iis qui eum diligunt, eiusdemque adventum agnoverunt, quique mentis oculis intueri valent infinitam eius et supermundialem pulchritudinem. Habet autem accinctum lateri gladium, ut adversariorum phalanges terreat, aut etiam incredulorum audaciam compescat, ultionem illis poenamque minitans. Hoc enim alibi quoque dicit psalmista *: nisi conversi fueritis, gladium suum splendificabit: en arcum suum intendit paravitque; ibi mortis instrumenta disposuit; sagittas suas ardentibus effecit.

* Ps. VII. 14.

Et intende, et prospere age, et regna, propter veritatem et mansuetudinem ac iustitiam.

Prospere age dicit, pro iube cuiuslibet boni operis rectum iter tenere eos, qui tuam doctrinam sectari decreverunt, atque ita regna super prospere agentes. Cernere autem est multam huius sermonis connexionem atque sequelam. Nam quum nemo prorsus per viam veluti rectam ad Dei beneplacitum pergere posset, opprimente diabolo, ideirco opportunissime primo arcum intendit, ut amoto diabolo eiusque sociis, qui bonæ sanctorum voluntati adversantur, possint hi deinceps prospere agere, puraque via incedere, oppugnante ac resistente nemine, quominus regni Christi iugum subire queant. Recte ergo aiunt primo intende, deinde prospere age, mox tertio loco regna. Addunt etiam: propter veritatem et mansuetudinem ac iustitiam. Mansuetudinem, ut reor, immo etiam veritatem ac iustitiam, nihil aliud esse dicentes quam evangelicam doctrinam per quam Christo subiecti sumus: etenim per hanc universi orbis is regnum obtinuit. Est autem veritas, quatenus typos vincit et umbram mosaicam, nudeque et sine involucris mysterium Christi docet. Mansuetudinem quoque nominat, quia legis caret severitate. Namque, ut Paulus ait *, qui Moysis legem irritam fecisset, is sine miseratione sub duorum vel trium testimonio necabatur. Alio quoque sensu evangelica doctrina mansuetudo dicitur: facit enim mansuetos qui Christo credunt, non ultores neque iracundos, neque oculum pro oculo, pedem pro pede, manum pro manu repetentes; sed percutienti potius dextram maxillam, suadet aliam exhibere; imitantes eum qui dixit *: discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Quod si quis etiam dicat, Christo ipsi veritatem omnimodam inesse, quippe qui nullam Deo dignam qualitatem desideret, immo et summa mansuetudine iustitiaque sit præditus, haud a vera interpretatione aberrabit. Nam reapse tum cetera omnia continentur evangelicis præceptis, tum etiam iustitia. His enim sancti et inreprehensibiles efficimur.

* Hebr. X. 28.
Gr. p. 322.

* Matth. XI. 29

(1) Adhuc de peccato originali.

(2) Contra Arianos de filii vera divinitate, pro qua ubique totisque viribus Cyrillus pugnat.

Et deducet te mirabiliter dextera tua.

Divus Paulus mentis suae oculum in res divinas intendens, o altitudo, inquit *, divitiarum et sapientiae ac scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Nihil enim ei prorsus deest, quominus sine dubio recteque quae sunt adseclis suis utilia pervideat, ita ut ipse sibimet dux in omni re agenda sit. Solus quippe cuncta novit, et lux cum eo est, atque in eo sunt omnes reconditi sapientiae ac scientiae thesauri. Quid ergo Christo aiunt sancti? deducet te mirabiliter dextera tua. Nam tibi quae sunt apta mortalium saluti consideranti, nemo nostrum, nemo item caelestium, consiliarius erit: huic enim rei sola sufficiet dextera tua. Neque vero his verbis diversum quid esse ab eo dicunt dexteram eius seu potentiam, sed dum aiunt « dextera tua, » sive magnificentia, nihil diversum ab eo intelligi oportet. Sic ergo etsi dextera tua, id est potentia, ab iis dicitur, ipsum solum per periphrasin denotant. Scit enim, scit, aiunt, dextera tua, quibusnam debeat gladium inferre; vel contra quos ineluctabilem arcum intendere: quibusnam item congruat prospere agere, et iugo tuo colla subiicere, ut te unum confiteantur Deum et regem, servatorem ac redemptorem.

Sagittae tuae acutae, o potens; populi sub te cadent; in corde inimicorum regis.

Nullus Dei hostis aut superbus sub Deo procidit, sed illi potius qui per fidem subditi facti sunt. Sagittae ergo potentis, id est Christi, sunt apostoli. Inimici autem regis, id est Dei patris, Satanas et quilibet divinis dogmatibus adversantes. Confixo itaque Satana, vulneratoque spiritalium inimicorum corde potentis sagittis, prociderunt populi ad Christi pedes, et iugo regni eius subiecta colla obtulerunt. Nam sacri magistri feriunt quidem errantes verumque Deum ignorantes, non tamen eos leto dant sed Christi amoris, ut sub eo concidant, dicantque: vulnerata amore ego sum *. Viden pulchrum belli successum, illorum scilicet qui antea resistebant conciliationem? Namque huiusmodi casus, ascensionis origo fit et instrumentum.

Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi; virga aequitatis virga regni tui.

Animadvertite igitur, quod Deum appellat illum qui humanatus est, eique celsissimum thronum attribuit. Deus enim erat in specie humana (1), neque ob hanc ab eo, quod erat, exciderat: sed in sua potius sublimitate manebat, virgam insuper rectitudinis habens. Virga vero, regni quoque symbolum est; nam regnat cum iustitia Christus. De hoc et de doctoribus sanctis dixit quidam sanctus propheta *: « ecce rex iustus regnabit, et principes cum iudicio imperabunt. » Itaque a terrenorum regum exemplo qui sceptrum gestare solent, sermo figuratur. Sciendum est autem, Christum ipsum saepe virgam nuncupari in divina scriptura. Quia vero mixtus sermo de Christo esse solet, propter divinam nempe naturam, et incarnationis dispensationem, ideo rursus ad Christi humanitatem respiciens David ait:

Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus etc.

Apud divinam scripturam multa huiusmodi comperiuntur de Deo patre dicta, nempe: iustus Dominus, et iustitiam dilexit *. Et rursus: odisti omnes operantes iniquitatem. Denique *: ego sum Dominus iustitiam diligens, et iniustas rapinas odio habens *. Ergone, quoniam ideo dicit magnum Dominum, quia iustitiam diligit, et odit iniquitatem, mercedis loco Deo patri continget magni titulus? fictque ei virtutis

(1) Perfecta domini nostri Iesu Christi definitio contra Arium.

remuneratio, propterea quod haec diligit, illa odit? Nemo, inquam, ita insaniat. Sicut ergo de patre haec pie intelliguntur dicta, ita de filio quoque dicta credantur. Namque ad archetypum imago, archetypum vicissim ad imaginem refertur. Deinde, quia, inquit, utpote Deus, peccare nescis, iustitiam enim diligis, et aversaris iniquitatem, inaccessam malitiae ut ita dicam naturam habens, propterea unxit te Deus, Deus tuus. Unctus fuit enim filius in pontificem et apostolum confessionis nostrae *, quo tempore factus est homo, ut nos ad Deum patrem adduceret fidei erga ipsum odore fragrantis. Iamvero ungitur oleo laetitiae, ut de sancti Spiritus gratia cogitemus, quae nos ad alacritatem perpetuamque laetitiam transfert. Nam etiamsi in Christo id factum dicitur, res tamen dispensationis mysterio abundat. Est enim sancti Spiritus dator filius, quia ipsi naturaliter quicquid pater habet inest (1). Recepit autem humanus Spiritum ipse quoque nobiscum, quum apud nos versaretur, haud sane quicquam sibi adiungens, quatenus Deus Verbumque intelligitur, sed in se ipso apprime humanae naturae exhibens laetitiae Spiritum. Ubi enim est divinae naturae participatio, et adoptionis gratia, et vitae aeternae in caelesti regno promissio, ibi sine dubio versatur laetitia. Verumtamen prae consortibus suis unctus fuit Christus: nos enim arham tantummodo Spiritum in nobis recepimus; ut autem Paulus dicit *, omnis plenitudo divinitatis in Christo intelligitur (2) corporaliter. Quamobrem sancti homines aiunt, haud partim dari ab eo Spiritum, sed confitentur potius ex plenitudine eius se accipere.

Quandonam vero unctus fuit Christus? Tum scilicet quum in columbae specie venit Spiritus super eum. Tunc nomen etiam novum recepit, iuxta prophetae oraculum *. Dixit enim, cum fore appellandum nomine novo, quod ei Dominus imponet. Namque ante quam fieret homo, simplex carensque carne Verbum nuncupabatur, prout Deum decet, lux, vita, et similibus titulis. Post incarnationem autem, cuius dispensatio susceptae unctionis vi continetur, unctus iam a patre novum nomen recipit, id est dicitur Christus (3). Is enim quamquam aliis, utpote Deus, sanctitatis est dator, nobiscum sanctificatur secundum humanitatem, in quam gratia cadit, et sanctificatio carnis suapte quidem natura non sanctae, sed quatenus tantummodo Deum participat. Discipulos vero fratres appellavit, et consortes sibi fecit. Sanctificat enim Deus, suo ungens spiritu, illos qui facti sunt sui participes per fidem.

Myrrha et stacte et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiae regum in honore tuo.

Vestimenta Christi existimandi sunt familiares eius, ac veluti adhaerentes et stipatores, per fidem et sanctificationem et spiritalem necessitudinem. Domos eburneas hoc loco dicit ecclesias. Nam graece *βάσις* dicitur quaevis turris: elatas vero esse turrium instar ecclesias dicimus Christi vi ac gratia; sunt enim super petra fundatae. Eburneae demum dicuntur, id est splendidae, pretiosae, pulcherrimae. Hae quippe insunt iis dotes, cuiusmodi et confectis ex ebore vasis. Haec autem ex ebore aedificia, filiae quoque regum dicantur. Cur, quave ratione? Filii nimirum regni quum essent divi discipuli, iure meritoque reges quoque appellari queunt. Iam hi patres sunt ecclesiarum, quas per evangelium sacrasque praedicationes genuerunt. Namque hoc beatus quoque Paulus dicit *: etenim in Christo Iesu per evangelium ego vos genui. Ex

(1) Recole p. gr. 324. adnotationem nostram de Spiritus sancti processione etiam a filio.

(2) Ita Cyrillus graece *νοσηται*. Vulgo tamen graeci et latini *inhabit*.

(3) De Christi nomine paria dicit Cyrillus in capitulis de incarnatione, quae nos edidimus, cap. XXX. Similiter idem Cyrillus initio scholiorum de incarn. ed. Aubert. T. V. part. 1. p. 779.

* Hebr. III. 2.

* Coloss. II. 9.

Gr. p. 325.

* Is. LXII. 2.

v. 9.

* I. Cor. IV. 15.

vestimentis itaque tuis, et ex aedificiis eburneis, id ex ecclesiis pulcherrimis, effluit myrrha et stacte et casia, id est odorum spiritalium omne genus. His enim aromatibus, sive spiritalibus odoramentis, regum filiae te delectarunt in honore tuo, id est tempore quo te honorari ab ipsis oportebat. Nam cum vocatae fuerunt, tunc et honorarunt. Porro sciendum est, ex legis mosaicae praescripto, sacri olei compositionem, quo ungebantur tabernaculum, sacra vasa, et vocati ad ministerium homines, ex praedictis aromatibus confici solitam.

Adstitit regina a dexteris tuis.

Dispersas per universum orbem ecclesias, nunc unam appellat, propterea quod ad unum dominum pertinent, unam habent fidem, unumque pariter salutarem baptismum. Non enim ambiguitate dogmatum scinduntur; ita ut quamvis sint innumerae, una tamen appelletur (1).

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam.

Reginam erudiunt, et sapientissimam efficere satagunt pronubi, et quaecumque eam iucundissimam sponso redditura sint, eidem occinunt. Atque horum sermo debito ordine haec procedit. Nam primo nos oportet audire, id est loquentem admittere, eiusque doctrinam patienter auscultare: mox audita considerare: post haec inclinare aurem, id est exhibere deinceps omnimodam obedientiam. Filiam vero vocant ecclesiam, utpote ab ipsis exornatam superno caelestique sponso, id est Christo. Etenim Deo cooperantur Dei ministri, dum ei per fidem sacramque baptismum universum orbem reconciliant.

Et obliviscere populum tuum, ac domum patris tui; et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est dominus tuus. Et adorabunt eum.

His verbis apte admodum et perspicue ecclesiam ex gentibus congregatam innuit prophetarum sermo. Non enim dixisset Spiritus sanctus Israhelitis verba: obliviscere populum tuum, et domum patris tui: accedentibus autem ad fidem ethnicis merito dicuntur; quandoquidem insipientes eramus et irae filii, patrem diabolum habentes, cunctusque populus noster atheus erat et idololatra. Quia ergo ex his conflata est per orbem ecclesia, iure sermo ad ipsam dirigitur: obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et veni in regionem quam tibi sum monstraturus. Observatur adhuc apud nos consuetudo haec, ut qui ad veritatis cognitionem convertuntur, oblivisci quodammodo domum prioris patris, et proprium populum debeant. Nam ingressos ad salutarem baptismum, et deinde ad occidentem conversos, clamare admonemus: abrenuncio tibi, Satana, et omnibus operibus tuis, et cunctis angelis tuis, et omni pompae tuae, et universo cultui tuo (2). Iam quam mercedem Christi filia his peractis sit consecutura, mox docet psalmista dicens: et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est dominus tuus. Si purificata, inquit, oblivioni tradideris priora mala, et naturalem animae pulchritudinem, qua ad Dei imaginem fueras creata, receperis, dilectum Dei *filium* habebis amatorem: ipse enim rex magnus formam tuam appetet: non dedignabitur tuus esse dominus, quamquam omnium sit rex sanctorum. Iamvero pro « adorabunt eum » Aquilas « et adoravit eum » interpretatus est. Symmachus autem: « et adora eum » dignam te adorandi eius exhibens; quibus verbis illam ad auscultandum invitat. — Alii aiunt sic eam vocari secundum prognosim.

(1) Hoc ii animadvertant qui nostris etiam temporibus, pro pudor! ecclesias in nationes dividere impie student; nec dogmata omnia, sed partim tantummodo, communia esse vellent.

(2) Videsis haec super re adnotationem 1. nostram p. gr. 327.

Omnis gloria filiae regis ab intus (1) in fimbriis aureis.

v. 14.

Reconditus, inquit, ecclesiae ornatus est intra mentem et cogitatum. Fimbriae seu catenulae, variae sunt virtutes, quas veluti collo gestat sanctorum multitudo.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram.

v. 17.

Intelliges etiam sic. Olim quidem regnabant Hierosolymis de Iudae tribu principes; sed tamen iudicando praepositi erant ii qui sancto tabernaculo ministrabant. Labia enim, inquit, sacerdotis conservabunt iudicium, et legem requirent de ore ipsorum *. Postquam vero umbra submota, et spiritalis cultus illucescente splendore, iam mundo opus erat iudicibus splendidioribus, vocati ad id sunt divi discipuli. Idecirco matri Iudaeorum Hierusalem dicit: pro patribus tuis nati sunt tibi filii, id est parentum locum occupaverunt. Domino autem dicitur: constitues eos principes; quod et reapse actum est: principes enim creavimus, iudicesque oecumenicos habuimus sanctos discipulos, quorum constitutionibus ipsum promulgatur Christi mysterium. Ii quippe et salutaris doctrinae custodes sunt, et morum magistri, qui quicquid vitiosum est, improbant; quicquid utile, suadent. Sic ergo ordinanda locutio est: filii pro patribus nascentur.

* Malach. II. 7

Gr. p. 328

Condidit Christus ex duobus populis unum novum hominem, pacem faciens, reconciliansque ambos in uno corpore patri. Ex utroque nimirum ecclesiae multitudo conficitur. Dicunt ergo ei prophetae: pro patribus tuis nati sunt tibi filii: quibus verbis sanctos apostolos et evangelistas videntur commemorare. Erant quidem parentes Iudaeorum synagogae Abrahamus, et Isaacus, et Iacobus, ac post hos patriarchae atque prophetae: postquam vero Deus dominus nobis apparuit, creati sunt ab eo ecclesiae patres, ac loco priorum extiterunt divi discipuli. Nam quod et gentium et Iudaeorum simul pater extiterit divus Abrahamus, quis dubitare queat? Israelis quidem secundum carnem pater fuit, gentium autem per promissionem; dictum enim ei fuerat *: patrem te multarum gentium constitui: quae reapse vestigia eius persecutae sunt, iustificatae per fidem: postquam autem factae sunt fideles, benedictionem cum illo sunt adeptae. Itaque loco parentum constituti sunt in ecclesia sapientissimi discipuli. Vere ergo Paulus dixit *: nam si decem milia paedagogorum habeatis in Christo, non tamen multos patres: etenim in Christo Iesu per evangelium ego vos genui. Utique et sapiens Iohannes * tamquam filios ubique eos qui Christo crediderant alloquitur.

* Gen. XVII. 1

* I. Cor. IV. 16.

* Ep. I.

Memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione.

v. 18.

Quamquam enim rebus humanis ii sunt exempti, adhuc tamen Christum commemorant, quia sacris libris doctrinam eius commendaverunt, atque in posterum quoque ipsum praedicant Deum (2).

PSALMUS XLV.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra.

v. 3.

Etiamsi, inquit, terra turbetur, id est habitatores eius, etiamsi adeo convalescant qui scaevitatem suam doctrinae nostrae opponere student, adeo ut montes etiam transferre et in mare se conicere sperent (3), nobis tamen illa ad opem sufficit fortissima

(1) Dixi ad gr. p. 327. n. 2. Cyrillum non legisse *heic 'Εσβών* pro *Ἰσραήλ*. Legebat tamen ad op. de ador. in sp. et ver. ed. Aubert. T. I. p. 65: *τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως 'Εσβών* τὸ δὲ *'Εσβών* inquit, *Ἰσραὴλ ἐστὶν 'Εβραίων φωνή*, quo loco recte emendat Aubertus in adnot. fin. vol.

(2) Arianos sine requie exagitat refutatque Cyrillus.

(3) Videtur hoc a Cyrillo referri veluti quoddam hyperbolicum proverbium. Apud Matth. XVII. 19. Origenes, Hieronymus atque Hilarius in commentariis, montis vocabulo intelligunt daemonem. Ceteroqui

dextera, quae extra omnem tumultum ponet eos qui Dei partibus adhaerent; quaeque omnia ardua complanabit, et aspera ad lenitatem transferet, et gradibile faciet quod sublime est, et superborum supercilium deiiciet.

Sonnerunt et turbatae sunt aquae etc.

Aquas sonantes et turbatas intelliges gentium multitudinem; sic enim has vocitare solet inspirata scriptura; veluti ait alicubi de Ninive: Ninive, ut aquae piscina, aquae illius. Alius (1) quoque sanctus propheta ait: haec dicit Dominus, qui imperat aquis multis, id est gentibus. Regnavit enim super omnes gentes Christus. Sed et montes, inquit, turbati sunt ob fortitudinem illius. Montes fortasse dicit illustriores in mundo homines, vanisque gloriolis superbientes. Sed et hi turbati sunt, et contra sanctos magistros consurrexerunt. Verumtamen nihil his nocere valuit scelestus Sathanas; nam qui initio sanctos magistros persequerentur, Christi *deinde mansuetudinem sectati sunt*, et evangelicorum mandatorum facti sunt amatores. Quod admirans beatus David aiebat: « haec mutatio dexterae excelsi. »

Fluminis impetus laetificant civitatem Dei.

Quod flumen appellatus sit etiam Christus saepissime in sanctis litteris, sine dubio comperiet sedulus scrutator. Ait enim ipse de nobis per unum de sanctis prophetis: « ecce ego declino super eam ut flumen pacis, et sicut torrentem inundantem gloriam gentium. » Aptaque admodum dicit declino: erat enim iter eius, sive via ipsi proposita ad Israhelitas: sed postquam hi fidem repudiarunt, nihilque pensi habuerunt ut fluentia eius participarent, propterea iuste admodum ad nos declinavit ex ethnicis vocatos, factusque est nobis flumen pacis et torrens inundans. – Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. – Tabernaculum pariter dicimus eius esse ecclesiam. Habitat enim in sanctis, piisque animabus, sanctas eas reddens, dum sancti Spiritus facit participes.

Adiuvabit eam Deus mane diluculo.

Quia summo mane contigit Domini resurrectio, ideo dicit eam adiutorium. Adiuvatur autem civitas Dei appropinquante die. Est alia etiam lectio, quae habet: opem feret ei Deus vultu 3; conservat enim illaeram incorruptamque pulchritudinem illius, intellectualem videlicet, cum ab adversariis perturbationem patitur. Quamdiu enim anima inviolatam in semet retinet fidem, et omnium virtutum ornamenta sibi circumponit, pulchritudinem intellectualem habet, qua Christus quoque laetatur. Verum ubi ab officio recesserit, statim fit turpis et insuavis. Sed tamen hoc non patietur ecclesia, cuius ipse pulchritudinem tuetur. Iam ecclesiae vultus intelligi possunt ipsius antistites, quos etiam roborat semper Christus, ut possint evangelicam doctrinam tueri.

Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

Quod si quis aliam quoque interpretationis rationem malit (4), haud ei deerunt egregiae notiones. Nobiscum enim fuit virtutum Dominus, cum inter nos est versatus, forma servi suscepta, et habitu inventus ut homo. Ideirco etiam appellatus fuit Em-

et montem fide translatum a Gregorio thaumaturgo, priscae et graves narrant historiae. Nihil certe divinae voluntati resistit.

1) Immo est idem propheta Nahumus utriusque dicti auctor.

2) Codex unus *ἀγίας*, quasi substantivum *sanctis*. Sed alius, id est cod. M. f. 76, recte *ἀγίας*, idque in textu gr. scribendum est.

(3) Ita reapse septuaginta interpretes, ut vides in editione romana. Ita habent Ambrosius, Augustinus, et Cassiodorus, et psalteria aliquot, apud Sabaterium.

(4) Ergo deest prior Cyrilli interpretatio, ab eclogario omissa.

manuel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Tunc defendit nos, et periclitantes servavit: retraxit enim a peccatorum corruptela, atque a sensibilibus aequae et intelligibilium hostium dominatu. Vidit ergo David humanatum Deum, vidit ex virgine natum Emmanuelem, ideoque propheticè exclamabat: Dominus virtutum nobiscum: demonstrans scilicet, hunc esse qui prophetis sanctis et patriarchis apparuit. Susceptor, inquit, noster haud alius a memorato apud prophetas Deo, sed Deus Iacobi, qui in oraculo famulo suo ait *: ego sum Deus Abrahami et Deus Isaaci et Deus Iacobi.

* Exod. III. 6

Videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram.

v. 9.
Gr. p. 331.

Plurima patrata sunt prodigia splendida ac celebria, neque in Iudaea tantummodo, verum etiam a cunctis terrae incolis cognita per evangelicas praedicationes sanctorum sacerdotum, qui universam terram peragrantes, admirabilem Christi potentiam excellentiamque patefecerunt, partim opera illius narrantes, partim ipsi in nomine eius feliciter patrantes. Quod si quis dicat, oportere ut ex gentibus vocati discant opera Domini, id est visibilem creaturam, quae tantopere est admirabilis, ut a prodigio non valde absit, quo fit ut omnes creatorem universalem agnoscant, haud equidem a probabili sententia abluet.

PSALMUS XLVI.

In finem, pro filiis Core.

v. 1.

Filiis Core famulabantur sine dubio sacri aliquot psaltae, qui etiam hanc precem offerunt. Habet itaque titulum pro filiis Core, non quod prorsus illorum causa hoc compositum fuerit canticum, sed tamquam ipsi deputati ministri sint huic dicendo. Loquitur autem sanctorum apostolorum persona, cui qui iussi fuerint docere omnes populos, eosque baptizare in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Quia vero plurimorum ipsis grandiumque honorum conciliatrix fides fuit; nam per ipsam ad adoptionem in filios Dei vocati fuerunt, divinaeque naturae facti sunt participes, et donorum caelestium gratia ditati, sanctorumque spem adepti; ideoque convenientissime iubent ipsos laudibus indulgere dicentes:

Omnes gentes plaudite manibus, iubilare Deo.

Laudationis causa est, quod per universam terram Christus talis innotuit uti reapse est, rex nimirum et Deus altissimus ac formidabilis; ita vero rex gentium ut non tunc regni initium habuerit, cum illae ei sunt suppositae, sed quia quum esset omnium rex et Deus, ipsas quoque sub regni sui sceptro collocavit, dominorum aliorum tyrannide ereptas. – Triumphale canticum est hic psalmus. Tamquam igitur victis adversariis potestatibus, ad canendum populos hortatur. Iubilant autem cui Christo favente vicerint.

Gr. p. 332.

Subiecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. Elegit nobis hereditatem suam, speciem Iacob quam dilexit.

Videntur aliis verba « subiecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris » alio quoque sensu intelligi posse: nam populos atque gentes sub sanctorum pedibus, ipsum Satanam eiusque malas potestates esse aiunt. De quibus Christus dixit *: ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones et universam inimici potentiam. » Admirantur autem Redemptoris quoque liberalitatem, eo quod iusto Dei decreto cuncti Israelitarum honores, factaeque his a Deo promissiones, collatae magis fuerint venientibus ex gentilitate, quia fidem susceperunt, et beneficii auctorem agnoverunt. Et quidem de ipsa divina praedicatione dictum fuit Israelitis a sanctis magistris *:

* Luc. X. 19

* Act. XIII. 46

« vobis oportebat primo loqui verbum Dei; sed quoniam id repellitis, vosque indignos iudicatis aeterna vita, ecce ad gentes convertimur; sic enim praecepit nobis Dominus. » Lactantur itaque, quod a Christo impetraverint ut sint eius sors, atque ut connumerentur in specie decora Iacobi. Olim portio Domini fuit populus Iacob, funiculus hereditatis eius Israhel. Sed postquam adversus Christum desaeviit, expulsus fuit ne sit diutius sors eius. Capta vero fuit per fidem ethnicorum multitudo, et a Deo excepta ut sit funiculus eius et sors. Alio quoque modo intelliges; nempe quod praeter ethnicorum multitudinem, ipsum quoque suppositum pedibus habent Iacobum, sive Iacobi posteros. Nam etiamsi haud universus credidit Iacob, at certe decora species ex universo populo id consilium est secuta, ut de reliqua parte aestimes. Nam consentaneum est reputare, sapientiores de coetu Israhelis credidisse Christo. Certe Philippus Nathanaheli aiebat: « quem scripsit Moyses in lege ac prophetae, invenimus Iesum, Iosephi filium, a Nazareth. » Cui respondit ille: « a Nazareth potest boni esse aliquid? » Simul ac enim Nazareth audivit, ad caput recurrit accuratae notionis quam de Christo conceperat. Hanc esse dicimus decoram Iacobi speciem. Nam qui ita animo sunt comparati, sicuti ipse Nathanahel verus israhelita, in quo dolus non erat, iure meritoque dici queunt species Iacobi decora, et a Deo amari, qui simul cum ethnicis subicerent semet sanctis magistris.

Ascendit Deus in iubilo, Dominus in voce tubae. Psallite Deo nostro etc.

Demonstrant chorum agere cum caelestibus sanctis angelis terrestres incolas, atque unam veluti temperantes lyram, harmonicum iucundumque melos pangere, laetabundos quia completo apud nos dispensationis opere ad Deum patrem in caelos Christus ascendit, primitiae veluti renovati ad immortalitatem humani generis. Namque id in Christo adepti sumus. Psallite ergo, inquit, et iterum psallite, et perpetuam dicite hymnodiam. Non est alius Deus, et alius Dominus, sed unus idemque; consecutanea est enim deitati gloria dominationis; sicuti consecutaneum est ut qui suapte natura est dominus, idem sit Deus. Quoniam vero iubilationis fit mentio et vocalis buccinae, par est nos ita cogitare qui res Christi meditamur et loquimur. Ascendit quidem in caelos nunc, ut appareat ante faciem Dei pro nobis; sed erat in caelo peregrinum spectaculum, digna Deo gloria ornatus homo, et praeter omnem expectationem sublimatus. Necessae igitur fuit a sancto Spiritu edoceri supernas potentias, nempe eum, qui erat natura propria Deus, factum esse hominem, Dei inquam Verbum. Propterea illis quoque mandavit ut supernas portas attollerent, manifesteque cognoscerent, eum cum nostra forma reverti Deum ad convenientem sibi uni suaeque substantiae inhaerentem gloriam. Aiebat enim: « attollite portas, principes, vestras, et elevamini portae aeternales, et introibit rex gloriae. Interrogantibus autem supernis spiritibus vel etiam dubitantibus, quia non satis scirent, quisnam esset iste rex gloriae, dictum mox est, Dominum esse virtutum, Dominum fortem in bello. Scribit vero etiam sapientissimus Paulus: « ut nunc innotescat principatibus et potestatibus multiformis sapientia Dei, secundum praefinitionem saeculorum, quam fecit in Christo. » Monebantur itaque ut iubilarent potentiae quoque intellectuales; et quasi buccinae clarissimus clangor revelatio erat ad illos per Spiritum, profundum humanationis mysterium patefaciens. Oportebat itaque una cum supernis spiritibus iubilare etiam servatos homines, et continenter psallere, et incessantem Christo hymnodiam extollere. Ceterum dum « ascendit » aiunt, docent eum quoque descendisse. Nam ita intelligens sapientissimus quoque Paulus ait: « quod autem ascendit, quid est nisi quia et descendit

* Ps. XXIII. 7.

* Ephes. III. 10.

Gr. p. 331

* Ephes. IV. 2.

primum in inferiores partes terrae? » Et rursus: « qui descendit, ipse est et qui ascendit super caelos, ut omnia impleret. »

Quia rex universae terrae Deus, psallite sapienter.

Non in Iudaea tantummodo tamquam Deus et rex, filius cognoscitur; sed iam deinceps in orbe quoque universo. Nam sub regni eius iugum festinavit certatim grandis immo innumerabilis gentium multitudo late per orbem dispersa. Psallite ergo sapienter, id est ea quae sanctos decet intelligentia, probe scientes Christi mysterium: quae res mentem et cor sapiens requirit. Sic enim et propheta dicit *: « quis sapiens, et intelliget haec? et prudens, et haec cognoscet? » Existimo autem alium quoque propositis verbis sensum inesse. Psallite, inquit, et collaudate; regnavit enim Deus sapienter super omnes gentes. Nam « sapienter » dicitur pro, cum sapientia et arcana quadam dispensatione. Reapse plenum sapientia est Christi mysterium.

Deus sedet super throno sancto suo.

Thronum Dei caelum nominat inspirata scriptura; non ut corporeum aliquid cogitemus, quippe quia non est in ordine nostrarum rerum Deus, sed incorporeus et prorsus incomprehensibilis. Sed throni vocabulo regnum denotare solet praedicta scriptura. Cum ergo caelum dicitur throni instar habere Deus, scito oportere hinc intelligi sanctorum angelorum principatum. Sunt etiam ii thronus Dei, qui credunt in ipsum, qui pariter sancti sunt, utpote quorum eluta fuere peccata, et uncta corda sancti Spiritus operatione et gratia. Denique et divinae naturae ita facti participes sunt. Quod ergo inter terrigenas quoque unigenitum Dei Verbum commemoratum fuerit, laetabundi adfirmant inspirati viri dicentes, sedere illud super throno sancto suo, hoc est requiescere in familiaribus suis, scilicet aequae nobiscum ac cum supernis spiritibus diversari. Quod si quis malit existimare, vocabulo throni, stabilitatem firmitatemque summam regni Christi denotari, ita quoque recte interpretatus fuerit. Est quippe perpetuum Christi regnum, atque ad infinita saecula extenditur. Non enim regni eius erit finis, prout angelus dixit *.

Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam Dei fortes e terra vehementer elevati sunt.

Videntur his verbis vel propriam electionem significare divi discipuli, vel prophético more futurorum post ipsos sanctorum pastorum multitudinem expectare. Principes certe populorum priores ipsi fuerunt; post quos alii plurimi admodum et sapientes, pietatem eorum presso vestigio sectantes, divinamque et angelicam praedicationem ubique circumferentes. Hi ergo congregati sunt, id est convenerunt in unam fidem atque unanimatem, immo etiam in unam loquendi rationem. Unus enim Dominus, una fides, unum baptisma *, et unus simul omnium sermo de Christo, recte de eiusdem mysterio sentientium. Quod si nonnulli adulterarunt aliquando veritatem ac distorserunt, a nobis quidem, quibus inest Christus, nulla horum ratio habetur. Neque est Christus novus Deus, sed idem ille progenitoris Abrahami. Hac ratione congregati sunt principes, de quibus nuper nos diximus, cum Deo Abrahami. Quod autem illustres atque spectabiles omnibus fuerint, Christo ipsis hanc gloriam largiente, aiunt dicentes: quoniam Dei (1) fortes, id est fortitudine spiritali praediti viri, for-

(1) In textu biblico τοῦ Θεοῦ οἱ κραταῖοι, aut quod idem est apud Cyrillum οἱ τοῦ Θεοῦ κραταῖοι. Certe Dei secundo singulari casu. Videtur autem hebraismus, rei magnitudinem vel excellentiam denotans, velut alibi cedri Dei, flumen Dei. Porro in textu biblico τῆς γῆς regitur ab ἐπέθθησαν, quasi ἤρθησαν ἐπὶ τῆς γῆς, a terra (aut super terram) valde elevati sunt, ut est in scholio apud Nobilium, qui hunc quo-

tissimi pugnatores, diaboli artificiiis resistentes, et nebulonum novis doctrinis adversantes, hi inquam magnopere e terra elevati fuerunt; id est haud humi repentes vel obscuri abiectique credendi sunt, sed veluti alte gradientes per suam virtutem, et in superioribus partibus vitam degentes, quò multi conscendere nequeunt. Vel fortasse dum terrà elevati dicuntur, significatur eos mentem habere haud terrenis negotiis infixam, sed carnalia excedentem, sursumque spectantem, quia nempe volunt ad dogmaticae peritiae practicaeque honestatis sublimitatem pervenire.

PSALMUS XLVII.

Magnus Dominus etc.

Magnus praecipue, quia ex magno Deo patre genitus. Ait enim *: pater qui mihi dedit, maior est omnibus. Quamvis enim ad alios quoque haec appellatio devenerit, dictique sint magni nonnulli etiam sive caelestes spiritus, sive terrigenae; attamen non nisi per quamdam participationem atque imitationem eius, qui praecipue vereque et naturaliter magnus est, ipsi quoque agnomen hoc sunt adepti. — Nec iam in Iudaea tantummodo magnus Deus, verum etiam in monte sanctificato, quo nomine ob Dei dogmatum excelsitatem ecclesia intelligitur.

Fundatur (1) exultatione universae terrae. Montes Sion latera aquilonis.

Exultatio quoque est universae terrae *Christus*. Sic certe illum alibi nominat divus David *: « exultatio mea, redime me a circumdantibus me. » Gaudium enim vero exultatioque est, et summae iucunditatis causa hominibus per universum orbem *Christus*, omni nos tristitia avertens, lacrymasque inhibens, secundum Isaiae dictum *: « devoraverat nos mors praevalens; sed en rursus omnem lacrymam ab uniuscuiusque vultu Deus abstulit. » Quomodo autem exultatio sit universae terrae, manifeste iam dictum fuit. — Animadvertendum vero est, legem quoque Moysis mandasse, ut agnus interficeretur in altaris latere aquilonari *: typo hoc nimirum portendente, fore ut *Christus* ad aquilonaria mundi convertatur latera, atque ad ipsa deinceps declinet. largiturus iisdem revelationem, prout in psalmis dicitur *: oculi eius in pauperem (2) respiciunt.

Deus in domibus eius cognoscitur.

Intelliges etiam sic. *Βάρεις* appellatas fuisse dicimus nobiliores turres, quae in moenium circuitu sunt. Non est ergo absonum, quandoquidem civitatis nomine appellata iam ecclesia fuit, turres eius dici sanctos apostolos, sive qui per temporum successionem magistri sanctarum ecclesiarum et initiatores fuerunt. Hi turrium instar inter alios eminent, suntque illustriores, et universi ecclesiae corporis veluti munitamentum. In his ergo aedificiis, quisquis fortiter perstat, agnoscitur in eo *Christus*, cum illam tuetur nempe ecclesiam; *qui sine dubio opem* desuper defensoribus illius tribuit, eosque adversariorum semper et ubique victores efficit. Atque hinc patet,

que Cyrilli nostri locum demonstrat se in mss. catenis, ut puto, legisse; quam rem mirans Sabaterius scribit: *Cyrillus quoque, si Nobilio fides, ait* etc. Venerabilis Bellarminus in commentario ad psalm. ita scribit: « vox, *Dei*, ex graeco *θεοῦ*; unde putant aliqui in latino textu legendum esse *Dei*, et errore librarium positum esse *Dii* pro *Dei*. Deinde idem Bellarminus lectionis *Dii* antiquitatem prolatis aliquot latinis auctoritatibus protegit. Nihil autem dico de textu hebraico, qui neque cum graeco neque cum lat. vulgato satis congruit.

1) De vocabulo graeco *εὐριζών* vel *εὐρίζων*, vel *εὐρίων* (sic enim variat) docte scribit Nobilius, quem studiosi cum fructu adibunt. Mihi de eo non est laborandum, quia non pertinet ad Cyrilli reliquias.

2) Pauperes intelligit ethnicos tropologico sensu Cyrillus non semel in hoc commentario.

quanta ecclesiam suam cura dignetur. Praeterea sciendum est, *Ἐξορίεις* a nonnullis dici non tantum in moenibus turres, sed quoddam etiam navium genus bene artificioseque structarum. Ergo his quoque sanctorum virorum personae comparandae sunt, propterea quod quaqueversus navigant, et religionis sarcinam ad universum orbem deportant: cuiusmodi fuit et divus Paulus, qui abs Hierosolymis usque ad Illyricum excurrit praedicans Christi evangelium. Dicit vero alicubi etiam divus David *, in vasto latoque mari naves decurrere, ibique versari draconem, ideo creatum ut ei illudatur. Naves *dictas intellige pro* sacrae doctrinae vectoribus; draconem autem, insidiantem his Satanam, quem etiam vicerunt, navium nomine designati sancti viri, opem ipsis salutiferam ferente Christo. Reliqua priori loco similia sunt.

Ps. CIII. 28.

Conteres naves Tharsis.

V. 8.

Tharsis locus maritimus: dicitur autem Aethiopiae quaedam pars. Tarsus quoque urbs, apud Ionam dicitur Tharsis.

Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri.

V. 10.

Bellum illaturi coiverant inimici ecclesiae; sed mox eam bello invictam videntes, territi sunt, proelioque et iaculatu absistentes, clamant: sicut audieramus, ita et vidimus: nam qui vaticinia de ipsa noluimus admittere, deinde nos ipsi illorum veritatem spectavimus. Quomodo tamen dicere potuerunt « in civitate Dei nostri » qui fidem non susceperant? Nempe qui Deum simul et virtutum Dominum esse confitebantur, insitam sibi habere fidem denotant. Ubinam vero promissionem completam viderunt, nisi in ecclesia, quae est civitas Dei? Quod per fidem audimus, id per vitae puritatem cognoscimus fide dignum, eius rei demonstrationem habentes cupiditatum vim retusam. Demonstrata iam inimicorum conversione, praeit verba quibus usuri sunt illi qui salutem consecuti, benefactorem hymnis celebrant.

Gr. p. 338.

Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui etc.

V. 10-11.

Suscepimus heic intelligendum est coniectavimus, aut cogitavimus, vel firmo pacatoque animo fuimus, quia misericordia tua prorsus adest iis qui in templo tuo versantur. Non enim dicimus, iis qui adhuc sunt infideles, communicatum iri Dei charismata, sed iis qui reapse fideles sunt. Dictum fuit enim antiquis *: bono animo estote, nam spiritus meus in medio vestrum est. Pariterque in praecedentibus psalmis *: Deus in medio eius, non commovebitur.

* Ps. II. c.

* Ps. XLV. 6.

Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua usque ad fines terrae.

V. 11.

Nomen pro gloria solet dicere divina scriptura: comitem porro gloriae eius laudem esse, congruenter meritoque ait: celebratur enim ab omnibus terrae incolis pro culminis sui excelsitate. Quid autem laudantes dicimus? « O Deus, quis similis tibi *? Et, quis Deus tantus, ut noster Deus *? Tui sunt caeli et tua est terra; orbem, et quicquid eo continetur, tu fundasti *. Tuus est dies, et tua est nox: tu solem lunamque. (1) fecisti *. » Generatim denique ut universalem Deum ac dominum ipsum celebramus. « Iustitia plena est dextera tua. » Mirantur laudem summo Deo ex universa terra provenientem, ceu gloriae eius et sublimitati congruam. Aliud quoque praeterea mirantur: nam Dei patris dexteram plenam esse aiunt iustitia, id est iusto iudicio. Quenam vero a nobis intelligetur Dei patris dextera, nisi verum ex ipso natum unigenitum Dei Verbum? Haec magna, et supernaturalis, et omnium sublimis-

* Ps. LXX. 19.

* Ps. LXXVI. 13.

* Ps. LXXVIII. 12.

* Ps. LXXIII. 16.

Gr. p. 339

(1) Ergo inter eos est Cyrillus qui legebant *σελήνην*, ut est etiam in codice celebri vaticano, et in hebraico; utque habent apud Sabaterium S. Augustinus et nonnulli alii. Vulgati lectio *auroram* manat ex lectionibus *φῶς*, *φάσιν*, *φωσπήρα*, quae item recitantur apud Nobilium.

sima dextera patris, iusto decreto flagitiosum Satanam depulit ab eis qui olim victi huic suberant. Iustificavit enim ipsos per fidem, et antiquis absolutos criminibus, sanctos eos et inreprehensibiles obtulit Deo patri. Rei testis erit ipse filius dicens: « nunc iudicium est mundi huius; nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum. » Ergo ob sanctitatem atque iustitiam suscipiunt magnopere omnes gentes admirabilem Dei patris dexteram, quae oppressos ulciscitur, fractos relevat, obtenebratos illuminat.

1.

Laetetur mons Sion, exultent filiae Iudaeae.

Qui ex omnibus gentibus ad veritatis lumen venerunt, valde laetantur de se ipsis, quia misericordiam impetraverint et cuiusvis boni participationem per divinam fortissimamque Dei patris dexteram. Videntur autem quodammodo alteri quoque populo gratulari, Israheli inquam, ceu qui per tempora ad notitiam gloriae vocandus sit servatoris omnium nostrum Christi, atque ad donorum participationem quae nuper ethnici obtinuerant. Hoc propheticus quoque sermo comprobatur: « post haec, inquit, revertentur filii Israhel, quaerentque dominum Deum suum, et Davidem item regem suum, et stupebunt ad Dominum, et super bonis eius in novissimo dierum. » Laetetur itaque, inquit, mons Sion, id est Hierusalem, et filiae Iudaeae propter iudicia tua, Domine, bona scilicet. Filiae vero Hierusalem intelligi possunt oppida ei circumstantia et subdita. Vel etiam sic interpretaberis: nempe montem Sionem, ecclesiam esse dices; filias vero eius, animas in ipsa nutritas, sive prolem ecclesiae, quae in spiritu circumcisionem excepit, quaeque melior est priore synagoga ac verior. Nam lex umbra erat, veritas autem Christus, et quae per ipsum.

1.

Circumdate Sion, et complectimini eam, narrate in turribus eius.

Spiritus sanctus hortatur divinas virtutes, ut ecclesiae Dei praesidio sint, eamque complectentes custodiant. Pro « complectimini » Symmachus dixit « circum munite. » Pro « narrate » autem Aquilas ait « compute turres eius; » Symmachus vero « numerate. » Alium quoque sensum adtribues: chori nempe iubet speciem componere, mediamque habentes veluti matrem Sionem, sanctas eius filias laudem canere Christo. Hoc enim significari arbitror verbis: narrate in turribus eius. Βάρεις igitur, sive turres ecclesiae, dicimus esse sanctos apostolos et evangelistas. Certe ore ipsorum narramus, atque eorundem vocibus purisque doctrinis utimur, ut simus, iuxta illud effatum, meditantes (1) columbae. Meminimus prophetae quoque dicentis: sumite vobiscum sermones; illos videlicet quos sanctus Spiritus suggerit, ex quibus mysterium Christi discere licet. Vere enim res utilis Dei meminisse, et lingua eloqui laudes eius. Sed et alibi dicit psalmista: « lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die datam a te salutem (2). » Adhuc sane adhortatur manifeste Spiritus iustificatos in Christo, ad aperiendos vigilantissime mentis oculos, et sedulo speculandum ecclesiae redemptorem qui est Christus Iesus. Tota enim vis nostra ipse est, et ipsi innititur. Quamobrem nobis ait: « sine me nihil potestis facere. » Videbimus autem ipsum potissime tum visibilium ope creaturarum, tum etiam invisibilium: namque est omnium creator, utpote Deus ac dominus, et in eodem cum patre, a quo genitus est, throno considens. Neque secius cognoscemus ex iis quae insigniter fecit tempore ad-

Gr. p. 310.

Ezech. VII. 16.
Os. XIV. 2.

Ps. XXXIV.

Ioh. XV. 5.

(1) Ergo Cyrillus legebat vocabulum *μελετητικαί* (uti est p. gr. 340) quod a vaticano quidem textu abest, sed extat in proprie dicto alexandrino, nunc anglicano, ut videre est apud Breitingerum.

(2) Ita evidenter in pervetere codice I. f. 264. col. 2. *τὴν σωτηρίαν σου*, quum alii passim graeci et latini itemque hebraei habeant *laudem tuam*, *ἰπαιόν σου*, *לְהַלְלֶנְךָ*.

ventus sui. Destruxit enim inimici omnem potentiam, orbem servavit, fide iustificans peccatores, atque ad adoptionem vocans homines ab extremitatibus mundi, partim doctrinis sapientia plenis, partim etiam insperatis prodigiis, ex quibus homines potuerunt agnoscere qualis quantusque esset, et quod nullatenus patre Deo inferior sit. Porro ubi virium perfecta aequalitas est, ibi omnino eandem quoque esse substantiam necesse est. (1).

Βάρεις denuo dicimus nuncupari nobiliores quasque turres. Itaque *βάρεις* reputari queunt magni delectique viri civitatis Dei, qui in ea excellunt: in quibus Deus cognoscitur, dum eos defendit servatque ex tentationibus. Horum nos pars quodammodo sumus, qui post illos vice magistrorum fungimur, quique ab eis recte et sine errore dicta excipientes, sermones inde nostros confirmamus, dum veritatis dogmata tueri studemus, et subiectis nobis plebibus morum doctrinam exponimus (2). Narramus autem haec a generatione in generationem, quia sacrum nostrum magisterium ad posteros quoque nostros perenni successione transmittitur. Et quidem sacrorum doctorum sermo semper atque omni tempore viribus pollet, quia Deus Christus numquam cessabit, immo super nos perpetuo regnabit.

Gr. p. 351.

PSALMUS XLVIII.

In finem, filiis Core.

Praesente morali psalmo divinum tribunal, et quae cunctis hominibus eventura sunt praedicantur, nec non dies illa qua creaturam suam Deus in iudicium adducet. Videntur autem filii Core apostolorum personam gerere qui mundi initiatores fuerunt (3); ex quibus consequenter in universam terram doctrinae praedicatio diffunditur: ac veluti ante linguarum confusionem unum erat omnibus labium unaque vox, ita nunc gentes omnes totusque mundus cunctique homines, unius auditis atque unius cordis fiunt, una ipsis adsonante doctrina. Prorsus enim tardiore erat lingua beneque loquendi ignara prisca lex, quae longo vix circuitu, littera quodammodo delineato, Dei nobis placita prope balbutiebat. Sed ecce demum Moysis os eloquentissimum extitit Christus, qui typos ad veritatem contulit, et ubique obviam necessariarum rerum cognitionem exposuit. Et lex quidem unum erudiit carnalem Israhelem, at Christus explicatis mansuetudinis suae retibus mundum universum cepit. Merito ergo cunctis terrae incolis suadet quae sequuntur: audite haec omnes gentes etc.

Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.

Hoc perinde est ac si diceret: homo disputandi cupidus ego sum, et obscura quaeque atque involuta theoremata libentissime disco. Quod si forte eadem haec aperire, id est conspicua reddere opus sit, gratanter facio. Non enim iniucunda erit oratio mea, sed instar cantici psalterio temperati. Propositionem vero dicit id, quod sibi dicendum proponit. Semper autem iucunditas admixta est sanctorum sermoni. Sic enim sapientissimus quoque Paulus scribit: « sit sermo vester sale conditus; » ut nempe audientibus sit gratosus. Certe nemo dubitabit, quin is omnino iucundus gratusque studiosis virtutis sit.

Gr. p. 352.

* Coloss. IV.

(1) Adfirmatio defensioque est vocabuli niceani *ὁμολογισις*.

(2) Insignis laus doctrinae atque auctoritatis Patrum ecclesiae; quorum se partem esse, utpote episcopum et alexandrinae ecclesiae magistrum, dicit Cyrillus.

(3) Tres hos priores versiculos maurinus Athanasii editor inter auctoris sui reliquias posuit; contradicente tamen iure meritoque Nicetae codice vaticano, ubi reliquam quoque partem continuat Cyrillus.

Cur timebo in die mala? etc. Qui confidunt viribus suis etc. Frater non redimit etc.

Intelliges etiam sic. Ego praenunciare divina oracula a sancto Spiritu dignus habitus, nihilominus timore quatiore, Deique iudicium perhorresco; vos autem imperterriti auditis, qui praesentis vitae voluptatibus indulgetis, qui haud Deo sed viribus vestris confiditis, et vestrarum opum copia gloriamini? Atqui scitote, nihil vobis haec omnia profutura in praedicta die. Nam neque frater fratrem redimet, neque amicus amicum. Unusquisque enim propriam sibi mercedem recipiet; et « uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit ». » Quis alius itaque hominum hunc redimet? Ideo dictum est: frater non redimit, redimet homo? Sed neque dabit quisquam Deo redemptionis propriae pretium illa die; neque veluti semet coemens, pretium pro anima sua solvet. Quamobrem vanae sunt divitiae possidenti, vanae vires mortales his qui confidunt in eis. Verumtamen si in hoc mundo, praesentique vita recte divitiis utetur aliquis, easque prudenter administrabit, ut Servatoris monitum fert dicentis *: quis est fidelis prudensque oeconomus, qui tempore idoneo dabit demensum conservis suis? hic, inquam, bona spe fruetur. Ergo abhinc tibi iam serens ad iustitiam, illic vitae fructus collige. Nam redemptio hominis, ut ait sapiens *, propriae divitiae sunt. Sin vero nihil horum egerit, naufragium passus, cum ipsa divitiarum sarcina animam suam perdet; nam neque ulterius opibus suis frui poterit post hinc abscissum. Ergo praedicta in die, neque ipse pro se placamen dabit, neque pretium redemptionis libertatisque animae suae, neque a fratre vel cognato quovis iuvabitur. Qui autem nec opibus confidentes, neque viribus suis gloriantes, laboriosam aerumnosamque vitam tolleraverint, promissa divino oraculo vita digni erunt.

Et laborabit in aeternum. Non videbit corruptionem, cum viderit sapientes morientes.

Pro laborabit in aeternum, Symmachus « sed postquam requieverit, inquit, in hoc saeculo, vivet in aeternum. » Aquilas autem: « et requievit in aeternum, et vivet ad victoriam. » Quinta demum editio « et laboravit, inquit, in aeternum, et vivet ad victoriam. » Nam qui in praesente vita pro pietate iustitiaque laboraverit, ex hac postea turba tumultuque evadens, pacatum tranquillumque aevum exiget, aeternam postremo vitam consecuturus. Hic corruptionem non videbit, etiamsi sapientes quoque morti occumbere cernet. Vel secundum Symmachum: « non videbit ipse corruptionem, quum sapientes morientes viderit. » Tantum quippe ab impiis distat, ut ipsis ne in morte quidem propinquaturus sit; sed procul ac veluti e superna specula corruptionem sapientium auditurus. Quorumnam vero sapientium, nisi quorum Deus sapientiam infatuavit?

Et ore suo complacent (1).

Cum ergo nos, inquit, qui piam puramque praeoptavimus vitam, iis qui sic vivere non consueverunt, increpantes dicemus: homo quum in honore esset, non intellexit, et reliqua; tunc et ipsi, etiamsi nunc id fateri nolunt dum in hoc mundo versantur, postea tamen dicta nostra comprobabunt: nam quod veracia fuerint, ex iis quae sibi evenerunt convicti consentient. Sed et alia quoque profertur scriptura: post haec ore suo benedicent (2); pro maledicent sibi ipsi, pertaesi actuum suorum. Nam illa die, inquit, omnes cogitationes eorum peribunt.

(1) *Complacere pro comprobo*, tum vulgati tum etiam S. Ambrosii ad hunc psalmum auctoritate, videtur collocari posse in lat. lexicis, praesertim quum iam ibi legatur *complacitum sit pro comprobatum*.

(2) Legesis adnotationem nostram p. gr. 343. Est autem lectio *εὐλογήσουσιν*, *benedicent*, septuaginta interpretum in editione graeca vaticana, quam sequuntur nonnulli latini veteres apud Sabaterium.

Mors pascet eos, et dominabuntur eis recti in matutino.

Mortem eos pascentem intelliges punitionem in morte. Namque omni vi gloriae amissa, dominos ut ita dicam experientur sanctos cum mane orietur, id est cum gloriae Christi tempus advenerit. Etenim is de caelo descendet cum sanctis angelis, cum patris sui gloria, sanctis quidem parata ipsis praemia conlaturus, peccatores autem poenis et ultioni addicturus. Tunc et horum auxilium antiquabitur, id est auferetur; namque antiquatum, inquit, seu senescens proximum est destructioni. A sua vero mundana gloria ad ignominiam transferentur.

Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum susceperit me.

Nam sanctorum animae in manus convolabunt Dei: quod nobis diversorium iam antea paravit universalis servator ac dominus cum in veneranda cruce penderet, Deo patri caelesti dicens: pater, in manus tuas commendabo (1) spiritum meum. Idemque gradibilem humanis animabus fecit paradisum, dum prius introivit, et crucifixo secum latroni ait: hodie mecum eris in paradiso. Propterea etiam beatus Stephanus cum lapidaretur aiebat: domine Iesu Christe, suscipe spiritum meum. Non enim iam deinceps ad inferos abeunt sanctorum animae, ut illae peccatorum (2). Idque a psalmista dici arbitror his verbis: verumtamen Deus animam meam redimet de manu inferi, cum susceperit me.

Introibit usque in progenies patrum suorum, usque in aeternum non videbit lumen.

Qui eiusmodi est, lumine carebit, cum iis qui similitudine morum patres eius fuerunt. Nam qui tenebrarum opera fecerint, in tenebras abibunt exteriores, nempe ii qui beluinam vitam traduxerint.

PSALMUS XLIX.

Vocavit terram ab ortu solis usque ad occasum.

Vocati fuerunt a Deo sancti, cum factus homo locutus est, atque universam convocavit terram. Iam quid dixit? docete omnes gentes. Insuper, oportet praedicari evangelium hoc in universo mundo. Est enim Christus magna et altissime clangens bucina. Nam sic praedicationum eius meminit Isaias propheta: « et erit die illa clangent bucina grandi. » Vocavit igitur non uti sub hierophanta Moyse Israhelem, sed omnes potius ab ortu solis usque ad occasum. Alio quoque sensu intelliges. Unum vocavit Israhelem divus Moyses, quia et servili conditione circumscriptus erat, et exili voce impeditaque lingua praeditus. Idcirco secundum psaltae dictum, notus in Iudaea Deus erat, et in Israhele magnum nomen eius. At universalis servator ac dominus, utpote Deus de Deo, nobis sese revelavit, ut universum vocaret mundum, quicquid nimirum incolarum est ab ortu solis usque ad occasum. Ait enim: venite omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. » Cunctis etiam mandavit sanctis discipulis: « euntes docete omnes gentes. »

Ex Sion species decoris eius.

Fuit, et est, Deus Verbum consubstantiale patri, et omnimoda aequalitate praeditum (3). Ita tamen quum esset natura comparatum, demisit se ad exinanitionem,

(1) Sequitur Cyrillus graecum communiorem textum παραθήσομαι. At latinus vulgatus variam gr. lectionem παρατίθεμαι, commendo.

(2) Nihil evidentius hac auctoritate Cyrilli contra hodiernorum Graecorum errorem, qui animas etiam iustorum nonnisi post generale iudicium apud Deum beatas fore dicunt.

(3) Perpetua haec apud Cyrillum praedicatio est, quod verus Deus, patrique consubstantialis filius sit.

servique formam suscepit. Videbatur ergo formositatis suae iam non prae se ferre decorem, quia similitudinem nostram adsciverat. Quod tamen non ex humanae eius conditionis modulo, divinam eiusdem excellentemque pulchritudinem aestimare quis debeat, sed quatenus potius Deus est, et patri potentia compar, demonstrat dicens: « ex Sione species decoris eius. » Iam ex Sione, pro ex superna Sione dictum intelliges: nempe in vocabulo Sion, id quod desuper et caeleste est (1). Non enim homo tantummodo Christus erat, sed caelestis potius; non quod de caelo carnem advexerit (2); nam genitus est de sancta virgine; sed quia de caelo erat illud quod carni unitum est Verbum: ideo caelestis homo nuncupatus est Christus; proptereaque ex Sione species decoris eius. Iamvero decoris eius sanctos apostolos conscios comperiemus. Ait enim sapientissimus Paulus *: « nam etsi agnovimus in carne Christum, at nunc amplius non agnoscimus. » Etenim post resurrectionem a mortuis, et in caelos reditum, iam non ab exinanitionis modulo, sed ex digna Deo maiestate ipsum agnoscimus.

Deus noster manifeste venit; Deus noster, et non silebit.

Quandonam venit manifeste, nisi cum caro factus est, secundum Iohannis dictum, quum similitudine nostra suscepta, de sancta virgine natus, et cum hominibus conversatus est? Tunc enim visibilis evasit qui suamet natura erat invisibilis, tangibilis qui erat tactui impervius, conditionis nostrae compos qui rem omnem creatam excedebat. Ergo manifeste venit. Veniens autem, ait psalmista, non silebit, quia mundum arguet de peccato, vel quia patris voluntatem nunciabit. Vocatur enim nomen eius magni consilii angelus.

Ignis ante eum exardescet, et circa ipsum tempestas valida.

Si in priore adventu ignis intelligitur, vel pro luce ponitur, ignis utique nominatur pro lucis fonte: ut existimemus lucem intellectualem praecire solere Christi notitiae, per quam fides in ipsum conficitur. Cuius rei typus erat illa quae Iudaeorum agmen noctu praecedebat ignea columna, viam demonstrans. Vel fortasse etiam ita cogitare congruum est: nempe quod multiplici peccato frigescentes per universam terram homines, Dei Verbum cum comperisset, illos incendit ad cupiditatem studiumque cuiusvis boni operis, intellectualem veluti ignem immittens sancti Spiritus participationem. Unde aiebat *: « ignem veni mittere in terram; et quid volo, si iam accensus est 3? Effecti enim sumus spiritu ferventes quotquot hac gratia donati dignanter fuimus; divinaeque naturae facti consortes, ex quo sanctum Spiritum participavimus. Atque haec causa est, quamobrem sancti Spiritus gratiam ignis ostensio comitatur (4). Baptizamus enim in Christo, secundum Iohannis dictum, in Spiritu sancto et igne. Dicit autem quidam e sanctis prophetis *: « statim veniet in templum suum Dominus quem vos quaeritis, et angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit Dominus; quisnam sustinebit diem introitus eius? Quis ferre poterit ut aspiciat eum? Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, et quasi herba fullonum. Sedebit conflans et emundans sicut argentum et aurum. » Destruit enim quamlibet in nobis maculam sancti Spiritus operatio et vis, ignis instar peccati sordes consumens. Eadem tamen nihil Iudaeorum duris cordibus profuit, quia gratiam non admiserunt. Ideo Hieremiae quoque

(1) Videsis Cyrillum ad ps. IX. v. 12. cum adnotatione nostra p. lat. 109.

(2) Hoc dicitur contra Eutychianos.

(3) Ita graece, et sic codex cantabrigiensis, nec non SS. Hilarius atque Paulinus apud Sabaterium.

(4) Idcirco baptismus a Graecis dicebatur *sancta lumina*. Erat insuper graecae ecclesiae mos congruus ut in baptismi sollempnitate plurima incenderentur lumina.

voce de illis dixit omnium Deus *: defuit sufflatorio ignis, defuit plumbum: frustra argentum conflat argentarius faber. Malitiae eorum non sunt consumptae. — « Circa ipsum autem tempestas. » Nam quotquot pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur *. — Alio quoque modo interpretari poteris. Spectabatur quidem, ut ait, Christus in forma nostrae simili, id est ut homo, sed tamen sic etiam potestatem virtutemque deitatis habebat; ignem veluti quemdam validamque procellam in eos eiaculans qui suis adversabantur mandatis, diabolicum omnem exurens vigorem, et adversarias potestates consumens. Sic enim fere dicit et alibi Deo psalmista de adversantibus gloriae eius *: « Deus mi, pone eos ut rotam, ut stipulam ante faciem venti. Sicut ignis qui inflamat silvas, et flamma quae comburit montes, ita persequeris eos procella tua, et ira tua conturbabis ipsos. »

* Hier. VI. 29.

Gr. p. 317.

* II. Tim. III. 12.

* Ps. LXXXII.
14. et 15.

Advocabit caelum desursum, et terram discernere populum suum.

v. 4

Haec denuo operatae a Servatore apud nos dispensationis sollertiam comperies. Olim quippe terrae incolae beluinam vitam agitabant, erantque vulpium partes, ut ait psalmista *. Adorabant enim impuros spiritus, per regiones urbesque cultum exhibentes, et pro sua quisque opinione Deum habentes. Sed postquam Deus dominus nobis apparuit, omnium corda veri Dei notitiae luce illustravit, errantem convertit, luxatum alligavit, et boni pastoris officio feras ab ovium caula arcuit, sanctificavit Spiritu, angelicarum potestatum custodia munivit, sanctosque per universum orbem doctores praefecit (1). — Advocabit itaque caelum desursum, id est sanctos angelos qui desuper sunt in caelis, nec non electos et apostolatui qui in terra versantur destinatos, ut populum eius discernant. Nam divinae doctrinae ministri, morigeros ad Deum adduxerunt; qui secus fuere, eos Satanae dimiserunt, propemodum dicentes: ite ad ignis vestri lucem, et eius flammâ exardescite. Certe ad Iudaeos verba fecerunt, sed postquam eos obduratos senserunt, et omnis freni impatientes, aperte edixerunt *: « vobis apprime oportuit verbum Dei nunciari; quod quia repellitis, vosque indignos iudicatis aeterna vita, ecce ad gentes convertimur. » Videsis itaque quomodo populum Domini discernant. Quod autem sanctis doctoribus angeli auxilientur, nec non et initiatis fidei plebibus, patefaciet Paulus de illis dicens *: « nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis? » Sic etiam divus Iacobus scalam vidisse dicitur * de terra in caelum usque pertingentem, in eiusque culmine constitutum Dominum, sus deque autem discurrentes angelos. Namque in Domino supernis coniunguntur inferna, et communio et caritatis vinculum hominibus cum sanctis angelis fit (2). Canit vero alicubi et divus David *: « castrametatur angelus circa timentes eum, et ipsos liberabit. » Itaque cooperantes sanctis doctoribus, ipsi quoque populum Domini discernunt.

* Ps. LXII. II.

* Act. XIII. 46.
Gr. p. 348.

* Hebr. I. 14.

* Gen. XXVIII.
12.

* Ps. XXXIII. 8.

Congregate illi sanctos eius.

v. 5.

Alio quoque modo intelliges, quod immo mihi melius dici videtur. Nempe hoc evidenter est discerni populum Dei spiritualium potestatum operâ, itemque illorum qui evangelica salutarique praedicatione fungi iussi sunt (3). Ipsi enim Spiritus praecipit ut congregent Christo sanctos eius * « quos praescivit, inquit, et praedestinavit conformes fieri imagini filii eius, quos et vocavit; quos autem vocavit, hos et iustificavit;

* Rom. VIII. 29.

(1) Animadvertite custodes hominum angelos, et divinam sacrorum pastorum institutionem, quod utrumque cacodoxi negant.

(2) En symboli articulum de communione sanctorum.

(3) En sacerdotale ministerium et auctoritatem.

quos vero iustificavit, hos et glorificavit. » Ergo ex universa terra eos, qui iam praecogniti sunt ceu fideles futuri ac germani, congregare ait; qui etiam dispositi sunt, id est adimplere satagunt dispositum a Christo cultum sacrificiis haud cruentis vel fumosis, sed spiritalibus potius. Scriptum est enim: « sacrificate sacrificium iustitiae, et sperate a Domino. » Huiusmodi sacrificiis gaudet Deus, suscipitque spiritalis odoris instar quae dicuntur ei laudes. Ait itaque divus melodus: « circuivi et obtuli in tabernaculo eius hostiam vociferationis. » Plurima his facile accumulari possent, ex quibus cognoscere licet laudum ritum, sacrificium esse Deo iucundum (1). Deinde dicit:

Et annuntiabunt caeli iustitiam tuam, Domine.

Ante alios proposuit salutarem doctrinam Israelitis; his enim datae fuerant promissiones, lex, et testamentum, et patres. Postquam vero facti sunt improbi et obdurati, et evangelicae praedicationis contemptores, vocantisque ad salutem repudiaverunt gratiam, necessario ea migravit ad gentium greges, totumque orbem occupavit. Huius videlicet recti decreti causa, nuntiabunt caeli iustitiam illius: iustus est enim iudex, rectus et bonus. Alioquin ius quoque dixit cunctis incolis terrae, et improbo apostataeque draconi. Quamobrem aiebat publice: « nunc iudicium est huius mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnes traham ad me ipsum. » Idem insuper ait: « non misit Deus filium suum in hunc mundum ut mundum iudicet, sed ut salvetur mundus per ipsum. » Quomodo ergo factum est iudicium de hoc mundo? Damnavit ceu tyrannum Satanam, et cum eo flagitiosos daemones; ultus autem est orbis incolas, qui vim patiebantur. — Haec ergo iudicem perspicue novit David Christum: et quod omnem iudicandi potestatem a patre acceperit, non reticuit dicens: Deus iudex est. Ita iudicia exercens laudatus est desuper a sanctis caelorum spiritibus, ut Deus iudex rectus, et incorrupta omnino rectitudine utens. Diapsalma.

Audi, popule meus, et loquar tecum; Israel, et testificabor tibi.

Deus, Deus tuus ego sum.

Evidenter his verbis persona Dei introducitur, legales typos ad veritatem convertentis. Nam usque ad tempus emendationis in melius, positam fuisse ait sapientissimus Paulus mosaicam legem. Emendationis autem tempus aliud non est quam illud quo terrae incolis illuxit Christus, apertissime dicens: ego sum veritas. Sunt ergo typica inutilia, veritate praesente: hanc enim parturiunt umbrae; Christique mysterium in legis litteris pervidebit quisquis fuerit spiritalis. Ergo quia Servator futurus erat doctrinae et cultus legali illo nobilioris antecessor terrae incolis, necessario per psalmistae lyram spondet atque testatur Israelitis dicens: « audi, popule meus, et loquar tecum; Israel et testificabor tibi. » Ne quis autem existimaret, non tam ex ore Domini, quam ex proprio corde, psalmistam verba facere, addidit: « Deus, Deus tuus ego sum. » Qualis autem? Nempe bonus, qui ex ferrea tyrannidis Aegyptiorum fornace Israhelem eduxi, qui viam per mare medium obtuli, qui in deserto pavi, qui legem illam tibi constitui. Nec vero me alium legislatorem arbitreris, dum legum vides diversitatem.

Si esuriero, non tibi dicam.

More populari intelligenda sunt verba haec: si esuriero, non tibi dicam. Namque impossibile pro possibili ponit, insipientes coarguens. Alioqui Isaias propheta dicit:

(1) Laus pii chori in ecclesiis christianis canentis.

« Deus sempiternus, Deus finium terrae conditor, non esuriet neque laborabit, nec est investigatio sapientiae eius.

Peccatori dixit Deus etc.

Quod nequaquam idolorum cultoribus et nondum divina luce donatis haec dicat Deus, sed Israelitis, satis est evidens. Nam quae illis divinae legis cura esse poterat, qui ne utrum quidem esset sciebant? Quis illorum, inquam, divinum foedus ore memoraret? Peccatorem igitur hoc loco dicit refractarium inexpiabilemque iudaeum, adhuc peccati servum. Omnis enim, inquit *, qui facit peccatum, servus est peccati. Non enim eos qui sunt huiusmodi adhuc liberavit filius.

Sedens adversus fratrem tuum detrahebas.

Sedentes in synedriis Christo obloquebantur dicentes *: « quid agimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, venient Romani, nobisque auferent et gentem et regionem. » Tunc demum scandalum ei machinati sunt, et necis laqueum intenderunt. Namque ad Pilatum pertraxerunt, et ut cruci figeretur postularunt. Quod si Iudaeorum fratrem, et matris ipsorum filium vocat Christum psalmista, non excedit rectitudinis fines sermo. Natus est enim secundum carnem a Iudaeis, atque ob id synagogae filius dici potest.

Et illic via, qua monstrabo illi salutare Dei.

Attende enim, quod etiamsi data fuisset antiquitus lex, quasi nondum demonstrata sit via qua quisque ad salutem tendat, demonstraturum se illam promittit. Sine controversia igitur meliores mosaicae sunt Christi res; siquidem via salutis ipse Christus est, eiusque mandata. Propterea divus dixit Isaias etc. (*nam reliqua sunt apud Corderium.*)

PSALMUS L.

Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Nihil adeo ad misericordiam Dominum flectit, quam peccati confessio. Quare et David totam rogat in se misericordiam atque universum miserationum fontem effundi. Nam sicuti misericordiae magnitudinem petit, ita miserationum multitudinem implorat, propterea quod grande peccatum esset, nec nisi congruente clementia deleri posset. Certe manus homicidio pollutas eluere, Dei tantummodo miserationum officium est. Miseretur autem naturae is qui eam finxit. Scit enim, ipsam multa imbecillitate aegram facile pertrahi ad immundas carnis passiones. Nam facile praedatur humanam mentem peccati inventor, auxiliatricem habens saevientem in carnis membris legem. Adeundus est igitur spirituum medicus, ut bonam valetudinem menti conciliet; omne quippe robur ab eo est (1). Fortasse vero quia praevidebat David, fore ut temporum decursu hominibus Christus appareret, omnia mundi peccata deleturus, merito misericordiam magnam appellat tam insignem gratiam (2). Scriptum est enim *: omne peccatum oppilabit os suum. Namque ut ait apostolus *: Deus qui iustificat; quis est qui condemnet? Iam Graeci dicunt πλημμέλημα huiusmodi peccatum, quod duplici legis transgressione conficitur.

Amplius lava me ab iniquitate mea etc.

Quia dicit « amplius lava me » rursus haec animadvertit, ut par est, Christi mysterium. Habuit lex purgationem per aquam, cuius etiam sapientissimus meminit Pau-

(1) En denuo divinae gratiae necessitatem.

(2) Pulera et pia Cyrilli interpretatio *misericordiae magnae*.

v. 10.

* Ioh. VIII. 34.

v. 20.

* Ioh. XI. 47.

Gr. p. 351.

v. 23.

v. 3.

* Ps. CVI. 42.

* Rom. VIII. 33.

v. 4.

Hel. r. IX. 13.
Gr. p. 302.

lus dicens *: « si enim sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad carnis emundationem. » Attamen invalidus erat typus ad peccati ablutionem, et carnis tantummodo purgationi conferebat; verum Christi baptismique gratia et vis, legalem purificationem superans, magis eluit; immo vero ipsam animam absolutissime purgat.

Tibi soli peccavi etc.

lib. XXXIV

Impius est qui regi dicit « peccas » ait alicubi divina scriptura *. Quoniam itaque nemo erat qui me peccantem reprehendere posset, tuque solus corrector idoneus eras, ideo tibi soli peccavi. Bene autem addidit: et malum coram te feci; namque id in historia quoque refertur *, nempe illud facinus visum esse improbum coram Domino.

II. Reg. XI. 27

Ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris.

v. 4

Equidem, inquit, malorum auctor fui, tua vero aequitas vel hinc elucet. Nam si iudicium instituatur, et tua erga me benefacta in medium proferantur, meaque ex adverso opera illis componantur, tu quidem iustus clemensque videberis, ego autem peccator et ingratus. Ergo particula ut nequaquam hoc loco causam denotat: non enim ideo peccavit David, ut Deus iustificaretur; sed contra potius ex peccato tanto, Dei iustitia demonstratur. Omnium enim hominum providam gerit curam Deus.

Eccc enim in iniquitatibus conceptus sum.

Hoc ait, non quia naturalis sit operatio peccatum; tunc enim de eo sumi poena non posset; sed quia fragilitas insita naturae est: eadem tamen proposito suo ac labore fit victrix, neque necessitate tenetur ob liberum arbitrium. – Fortasse etiam Babylone captivi, ut quidam existimant (1), Deo dicunt: si peccatorum meorum poenas a me expetis, iam expedit ut de progenitoribus quoque easdem sumas: nam ne illi quidem grati erga tua benefacta fuerunt. Ego itaque a patribus quodammodo hereditatis loco ut ingratus essem accepi, ex iisque peccatum contraho.

Gr. p. 353.

Mos est sanctorum placandi Deum atque ad misericordiam provocandi, tum plurimis aliquando dictionibus, tum etiam coacte accusando haerentem hominis naturae infirmitatem. Quare et clamantes audimus *: memento, Domine, quia pulvis sumus. Homo sicut foenum dies eius. Item *: memento quae mea substantia. Id autem clarius exponens patientissimus Iob, ad Deum exclamabat *: « nonne sicut lac mulsisti me, atque ut caseum coagulasti? pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegesti me, vitam et misericordiam posuisti apud me? » Tantumdem nunc quoque praecedentibus versiculis significari dicimus. Namque ipsum nostrum geniturae principium haud absque carnae voluptatis sorde fieri adfirmat. Honorabiles sunt sine dubio nuptiae, et extra omnem calumniam apud Deum. Attamen si quis coniugii ineundi causam vestiget, carnis cupiditatem esse comperiet; quamquam res acta peccati loco non habetur. Punitur vero copula, nisi adstipulantem habeat legem, et nisi liberorum susceptio, verus rei finis sit (2). Ergo quod adinet ad solas cupiditates carnalesque motus, in iniquitatibus nos concipimur, et in peccatis appetunt matres. Quod si radi-

* Ps. CII. 14. 15.

* Ps. LXXXVIII.
48.

* Iob. X. 10.

1) Dicit haec psalmi verba a captivis Babylone, revera putavit auctor graecae psalmodiarum paraphraseos, quam Corderius edidit. Sed frustra est; patres enim plerique omnes originale peccatum heic denotari censent. Noster quoque Cyrillus tum superiore versiculo, tum latius sequente tractu, naturalem id est originale peccati fomitem in his psalmistae verbis agnoscit. Nonne vero et universum psalmum paenitenti Davidi tribuit Cyrillus? Quicquid autem de babylonice captivis addit, ea non ore proprio, sed diserte *κατὰ τινος*, id est *ut nonnulli putant*, dicit.

2) Confer similem Cyrilli locum in hoc ipso volumine explan. ep. I. ad Cor. p. lat. 52. Item lib. XV. de ador. in Sp. et ver. ed. Aubert. T. I. p. 525.

rem habet affectum carnalem corporum genitura, sequitur ut ea res plane sit morbida, et quicquid ex ipsa sequitur. Hinc sacratissimus Paulus de carnalibus motibus plurimum queritur dicens *: « condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? » Gratiae sint Deo per Iesum Christum dominum nostrum, per quem peccati mitigata lex fuit, et carnalium motuum adsultus mortificatus. Atque hoc praeter alia bona contulit nobis unigenitum Dei Verbum homo factum. Quam aequè rem divus Paulus testabitur *: « nam quod impossibile erat legis, in quo aegrotabat propter carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut legis iustitia perficiatur in nobis, qui secundum carnem non ambulamus sed secundum spiritum (1).

* Rom. VII. 22.

* Rom. VIII. 3.

Ecce enim veritatem dilexisti, incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.

Demonstravit, hominum naturam iam inde ab initio peccato succubuisse propter Evae transgressionem, et cuiusque nativitatem maledicto subiaccere (2). Altius autem

V. S.
Gr. p. 354.

(1) Confer Cyrillum in explan. ep. ad Rom. apud nos p. lat. 18.

(2) Hinc fortasse apparet, duplicem praecessisse Cyrilli ad v. 7. disputationem; priorem de peccato proprie originali, posteriorem de luxuriae passione quae genituram comitatur. Atque haec quidem posterior, utcumque superest; verum prior, quae sine dubio plurimi esset facienda, in codicibus nostris non occurrit: nisi forte Cyrillus iis contentus fuit quae dixerat ad Rom. V. 12. (apud nos p. lat. 6. et seq.) Peccatum originale, quale in posteris Adami est, consistere in gratiae iustificantis iustitiaeque privatione, quae efficitur irae filii et a Deo aversi, vera et praecisa est catholicorum theologorum sententia, iuxta divum Thomam dicentem: *privatio originalis iustitiae, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale (scilicet pars formalis) in peccato originali*. Prae manibus habeo, a docto et benigno Pisaurensium bibliothecario D. Petro Raphaëlio liberaliter communicatum, celeberrimi Cardinalis Iac. Sadoleti de peccato originali ineditum opusculum, elegante quidem stilo scriptum; sed quia rhetorico quasi more et ante tridentini decreta compositum fuit, haud scio quantopere illi innitendum sit. Eius tamen specimina aliquot heic recitare pretium operae est. Sic enim incipit.

Acris est quaestio, et inter ceteras, quae catholicam Christi fidem in hoc tempore plurimae perturbant, diu et multum doctissimorum dissensionibus agitata, ecquodnam sit peccatum illud, quod a patre nostro capite humani generis Adam commissum primo, et adversus Deum insipienter susceptum, ex quo ille expulsus hortis nobilissimis, divinaque sententia terrae et morti addictus est, nos deinceps omnes stirpem progeniemque eius, qui vere ipse offendit, ita comprehendit et alligat, ut cuncti eadem imbuti culpa crimineque nascamur; nondum etiam expectato rationis iudicio, quo inter peccatum et recte factum valeamus discernere, simul atque in lucem editi, atque adeo in ipsa alvo matris, ut primum in naturam et speciem hominis adducti sumus, continuo rei paterni criminis arguamur, eandemque cum illo Dei offensionem, eandem poenam subeamus. Sic enim et litterae sacrae, divinaque in illis testimonia, et sancta mater nostra ecclesia, columna firmamentumque veritatis, nobis credendum suscipiendumque praescribit, cuius repugnare auctoritati non est fas. Est autem in sacris libris de hac re ita scriptum, quod creavit Deus primum parentem nostrum Adam, eumque in hortis amoenissimis collocavit, ut eorum ille cultura et custodia se exerceret; cumque ei monstrasset arbores ceteras, viriditate, pulchritudine, pomorumque copia florentes, cunctas illi ad fruendum vescendumque concessit; unam tantummodo excepit, quae stabat in medio septi, arborem scientiae boni et mali, cuius a fructu pomisque Adam prohiberet: vetuit enim ex ea quicquam in cibum sumi. Nam quo die, inquit, de huiusce arboris pomis comederis, ex eo statim die morti eris obstrictus. Hoc igitur Dei praeceptum cum neglexisset Adam, uxorisque Evae suasu de pomis interdictae arboris edisset, eiectus a Deo confestim ex cultissimis hortis, et in incultam squalentemque terram proiectus, ex qua tamen terra antea compactus fuerat, post operosam et difficilem vitam, quae in terra degentibus omnibus proposita est, morti denique ipse cum omni sua posteritate est addictus. Hoc itaque peccatum, et hac peccati poena ab ipso patre nostro tradita, et transmissa nobis, in omne genus hominum penitus dimanavit, neque ullo unquam saeculo quisquam inventus est, qui quidem e viri semine esset ortus, quem huius paternae culpa tam in peccato, quam in peccati poena non comprehenderit labe, sicut etiam a Paulo apostolo apertissime est demonstratum, qui ad Romanos scribens, per unum, inquit, hominem pecca-*

* Quomodo hac in re tridentinum concilium sess. V. immaculatae virginis Mariae conceptionem honoraverit, nemo ignorat

contexit sermonem ut divini doni magnitudinem ostendat; quum Deus videlicet ex tam longo maledicto per regenerationis lavacrum nos eripuerit. Iam hoc loco vocabulo « veritas » videtur nuncupare sinceram cum veritate et iustitia vitam. Nam qui ita vivere non vult, Deo mentitur. Homo enim ideo in lucem editus ut bene agat, ut ait sapientissimus Paulus *, si fiat improbus, mentitur creatori suo, quia iustitiae fructus non adfert. Sic alibi dicit divus etiam David in persona Christi Israhelitis †: « filii alieni mentiti sunt mihi. » Item illud ‡: « mentietur opus olivae. » Sed et alio modo interpretaberis: nempe imbecillam esse peccato purgando legem, quae ad carnis ablutionem aquam †spergit. Est autem incomparabiliter gratia Christi melior, quae omnimodas sordes destruere valet. Se itaque testatur veritatem amare Deus. Porro veritas Christus est, et quae ab eodem proveniunt; contra lex, typus et umbra. Tu ergo, inquit, Domine, qui veritas es, veritatemque diligis, volens nos in veritate vitam transigere, adeo nobis antiquum peccatum eluis, ut tamquam nix dealbemur. Dictio autem « occulta manifestasti mihi » innuit futura omnia, quae in suae sapientiae thesauro Deus recondidit, per sanctum Spiritum fuisse revelata. Fortasse etiam exaggerat peccatum suum, ut maiorem sibi incutiat pudorem, adfirmans se haud ignoranter peccasse, sed legis conscium, et postquam non regni solum beneficium verum etiam pro-

tum in mundum ingressum est, et per peccatum mors, et sic in omnes homines mors permeavit, quatenus omnes peccaverunt etc. Nunc cum catholica ecclesia firme teneamus, nos et peccati et poenae eius quae peccatum secuta est, nempe interitus atque mortis, una cum patre nostro, velut illius heredes, reos factos esse. Quaeritur igitur quid sit hoc peccatum, quoque in nobis pacto haereat, ut simus propter id iure meritoque damnandi etc. Pergit Sadoletus plurima dicere, et primum obiectiones multiplices contra originale peccatum; deinde argumenta et rationes varias, quibus a theologis praesertim scholasticis, pro diversitate systematum, peccati eius natura exposita fuit; tum ad antiquiores revertens ita subsumit. Quibus ex omnibus intelligitur, primos illos maiores nostros, sanctitate doctrinaeque praecellentes, scisse optime, quid esset hoc humani generis in parente Adam peccatum, quod non simpliciter peccatum, sed originis peccatum id appellaverunt, ut naturam ream huius peccati non voluntatem coarguerent; quo unico verbo plura et certiora de hoc peccato docuerunt, quam omnis secuta posteritas tam multis voluminibus fecerit. Est itaque hoc originis peccatum non deliberationis, naturae non voluntatis: sed et originis et naturae eo modo, ut voluntas et deliberatio omnino secutura sit. Neque enim potest homo in hunc amorem mundi carnis et rationis communi consensione nascens, non a Deo alienus aversusque existere. Itaque et apostolus Paulus natura nos confirmat irae filios esse etc. Deinde multis exponit Auctor quomodo baptismus originale peccatum in nobis deleat, concluditque: ex quibus perspicuum factum esse arbitror, expiari nos et purgari ab originis peccato in baptismo, quoniam mens nostra, in qua proprie et praecipue haerebat illud peccatum, a mundo se revellens et abstrahens, totam Deo se committit, ab eoque tamquam patre, et exemplum vitae agenda suae, et spem beatæ atque aeternae hereditatis expectat etc. Postea de Christo domino baptismi auctore locutus, eiusque exemplis sanctissimis, ita opusculum suum concludit Sadoletus. Cum ergo haec aversio a mundo, et ad Deum unum conversio unica sit in caelum perveniendi via, quis tantum hunc itineris recte conficiendi ducem deserens, alio duce putet eò, quo intenderit, pervenire se posse, cum praesertim alius nemo possit idoneus esse dux, sed reliqui deductores erraturi ipsi potius cum comitibus suis sint, quam eos tuto et sine offensione deducturi. Quemadmodum igitur qui solem itineris monstratorem repudiat, et alio lumine ad gradiendum utitur, si id data opera sic faciat, insaniam profecto, et caecum atque amentem ostendat se spectantibus, sic Christum non agnoscere unicum recti itineris ducem, aut insaniam est miserandam, aut impietatis non ferendam. Ac quemadmodum sol ambulanti non modo lucem ipsam visumque ministrat, sed vegetat etiam oculos corporaque ambulanti, sic e Christo nobis non solum vitae exemplum divinitus agenda, sed vis et vegetatio ad eam agenda influit, ut quod in nobis ipsis nihil aut certe minimum possumus, in Christo domino omnia et confidamus et valeamus; cuius gratia et misericordia, ut eum nobis concedatur rite sequi, ipsum eundem dominum Iesum Christum supplices deprecamur. De peccato originali, quod est dogma auctoritate quidem certum, sed explicatu difficile, tres integros scripsit libros venerabilis Bellarminus in controversiis, ad quem libenter ablego lectores, praesertim monitos a divo Cyrillo apud nos pp. lat. 28. 34. 36. 113. 125. 139. de fidei necessitate, humanae sapientiae fallacia, et quod Deo sine ulla cavillatione credendum sit. Denique de peccato originali loci sunt Cyrilli item apud nos, praeter hunc, p. lat. 6. 7. 8. 140. 201. 224.

* Ps. XVII. 46.

† Habac. III. 17.

phetiae dono ornatus fuerat. Hinc ergo demonstrata culpae gravitate, absolutionem deinceps postulat dicens:

Asperges me hyssopo, et mundabor.

Hyssopo sancti Spiritus operationem comparat, quia calorifica herba est, et nostram quamlibet abstergens maculam. Purgatio itaque per hyssopum fiet, sive per sanctum Spiritum. Etenim hyssopum herbam aiunt esse calidissimam stypticaque vi praeditam. Namque et medici hanc magni faciunt, utpote idoneam destruendis viscerum sordibus, et constrictis phlegmatibus aliorumque humorum concretione et crassitie dissolvendis, propter insitam illi naturalis caloris efficaciam. Oblique igitur innuit illam quae in nobis fit sancti Spiritus operationem, cuius gratia fervidam nostram efficit animam, omnemque nobis maculam aufert, ignis instar invisibiliter affusa. Propterea inspirati homines aiunt nos baptizari a Christo Spiritu sancto et igne (1). Pretiosus autem Christi sanguis non modo corruptela nos liberat, verum etiam interiore qualibet occulta impuritate, neque pigritia frigescere sinit.

Audire me facies exultationem et laetitiam etc.

Curabis, inquit, ut audiam per sanctum Spiritum futuram extremis temporibus exultationem. Quanam porro haec, nisi illa notitia scilicet resurrectionis? quam etiam denotavit dicens: et exultabunt ossa humiliata. Quandonam vero exultabunt corrupta ossa, nisi tempore resurrectionis, quo, uti ait prophetia *, ossa nostra ut herba germinabunt (2)? Congrue autem verbis « asperges me » praedicta subiunxit: sequitur enim sancti baptismi gratiam spes resurrectionis, ad initia illa immortalis beatissimaeque vitae referens credentes in Christum. Tunc enim iusti ut sol fulgebunt, et quae mentem superant bonis fruentes, perennem habituri sunt laetitiam. Ergo purgatio per sanctum baptismum ilico et uno actu fit: datur enim in Christo gratia sancti Spiritus sanctificantis abstergentisque credentium corda. Auditur autem, neque hactenus spes fefellit, de futuris bonis exultatio ac laetitia. Quin adeo nonnullis interpretibus (3) exultatio et laetitia, divinis auditibus insonans, diversa res non videtur ab huiusmet datore Christo, qui renovabit suscitabitque singularum animarum vires passas contritionem. Ossa enim heic denotare putandum est mentis vigorem. Sed ut aliquid simplicius dicam, audiam inquit vocem exultationis, nempe quod duplex mihi peccatum condonatum fuerit.

(1) Bona haec demum ac simplex Cyrilli explicatio est, inter tot a theologis excogitatas, de baptismo in Spiritu sancto et igne.

(2) Huc usque fragmentum tribuitur Athanasio in huius editione. Sed repugnat Nicetas in codice vat. A. Et quidem Cyrillus continuat heic sermonem suum, Athanasius non item.

(3) Intelligit Cyrillus Apollinarem, ut ego feliciter comperi circa hunc ipsum locum in codice vat. B. f. 200, cuius egregium ineditumque fragmentum heic recitabo. ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ὁ μὲν σωτὴρ τὸν Ἀβραάμ εἶπε προσδοκῶντα τὴν ἡμέραν αὐτοῦ προηγαλλιάσθαι, καὶ παραγενομένης αὐτῆς ἰδεῖν καὶ χαίρειν. Ἀβραάμ, λέγων, ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλίασατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν καὶ ἴδῃ καὶ ἐχάρη. ὁ δὲ Δαβὶδ ἀντὶ τῆς ὀψείως, ἀκοὴν λέγει· ἀκούσσεσθε λέγων ἐν ἄδου τὴν αἰτίαν εὐφροσύνης μεγάλης, τὴν τῆς παρουσίας, ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτῶ σημαυμένην καὶ εὐφρανθήσεσθε μὲν ἐν ἄδου τῷ πνεύματι συναγάλλεσθαι δι' αὐτῶ καὶ τὰ εἶσω μνημάτων ὁστέα, τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ θανάτῳ τεταπεινωμένα, συταφέντος αὐτοῖς τοῦ τῆς ἀναστάσεως αἰτίου σώματος. ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. *Servator quidem dixit, Abrahamum diem eius expectantem gavisum esse; quo die iam praesente, Servatorem cum gaudio vidisse. Sic enim ait: Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum; vidit, et gavisus est (Ioh. VIII. 56.) David vero pro visu dicit auditum. Audietis, inquit, in inferis magnae laetitiae causam, scilicet ob adventum (Christi) quem illi Spiritus revelaverat. Et exultabitis quidem spiritu in inferis. Congaudebunt autem cum ipso etiam ossa in sepulcris condita, quae peccato et morte humiliata fuerant, quandoquidem una cum illis sepultum fuit corpus illud, quod est causa resurrectionis.*

Averte faciem tuam a peccatis meis.

Ne aspicias, inquit, iniquitates meas, sed me potius qui eas deploro. — Haec autem petere, nihil est aliud quam velle terrae incolis dari gratiam Christi.

Cor mundum crea in me, Deus.

Creatio apud sacram scripturam dicitur non solum effectio ex nihilo, verum etiam rei existentis in melius provectio. Creavit Deus caelum: hoc est ex nihilo facere. Creat etiam, cum malum hominem, bonum fecerit. Heic quidem creatio, rerum est in melius mutatio. Audi enim ipsum Davidem, qui quamquam ipse cum corde suo iamdiu creatus fuerat, attamen quia adulterii et homicidii reum se fecerat, et in corruptelam ruebat, crea inquit in me cor mundum; non quod antea corde careret, neque de animae substantia loquens, sed de optimo vitae genere. Fortasse etiam, quasi omnium sit cor pollutum, propter Adami transgressionem et in vitium flexu (1), reformationem quamdam rerum nostrarum fieri ab omnium creatore sancti postulant, qui nostram naturam novit et omnia potest, quod et reapse fecit. Nam reformati in Christo fuimus novitate mentis nostrae; corque purum gerimus, ad virtutis studium conversi.

Ne proicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

His, quae sibi acciderant, commotus David, assumpta humani generis persona, pro universo orbe precatur. Nam iam inde ab Adami transgressionem, ceu ab initio generis, a Deo aversa est humana natura: itaque et a paradiso expulsa fuit, et maledicta evasit, quae prius fuerat a creatore benedicta. Iam aucta generis multitudine, peccatique tyrannide cunctos premente, recessit etiam ille sanctus Dei spiritus nobis insufflatus, et imaginis pulchritudo deleta fuit. Dixit enim omnium Deus: non permanebit in huiusmodi hominibus Spiritus meus, quia ipsi carnes sunt. Dum ait itaque: ne proicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me, duo simul petit, nempe factae aversionis terminum, et sancti Spiritus ad nos reditum. Quod enim iure meritoque recesserit, propterea quod omnium cor ad malitiam sit pronum ab adolescentia, demonstrat egregie dicens: ne auferas a me. Nililo tamen minus a Dei clementia postulat, ut malorum, quae praeter spem evenerant finis fiat: quod idem est, ac sancti Spiritus qui a nobis recesserat restitutio, quae reapse per Christum accidit; qui similitudine nostra adsumpta, aversionem sustulit, puram et irreprehensibilem in se ipso exhibens hominis naturam Deo patri. Accepit etiam Spiritum; quamquam, ut facile intelligitur, ipse revera est Spiritus dator, quem per Christum in homines pater immittit. Insufflavit itaque in apostolos dicens: accipite Spiritum sanctum. Sic enim in mundi quoque primordiis datus fuit hominis naturae.

Redde mihi laetitiam salutaris tui.

Participem fieri humanam naturam primitivorum bonorum petit, quod reapse evenit mediatore Christo, qui est laetitia et salus. Etenim nos liberavit a corruptelae tristitia, morte destructa: servatique fuimus, peccati onere per sanctum baptismum abiecto, confirmatique sumus principali Spiritu, quibus verbis intelligitur data a sancto Spiritu fortitudo: quam si quis susceperit et mente sua condiderit, dominabitur omnino cupiditatibus suis, et diabolicam vim superabit, principem ducemve intra se habens Spiritum. Nam quicumque, inquit scriptura, Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Et rursus: spiritu ambulate, et carnis concupiscentiam ne perficiatis (2).

(1) Denuo heic et infra de peccato originali.

(2) Ita graecus textus modo coniunctivo.

Exultabit lingua mea iustitiam tuam.

v. 16.

Vel etiam sic. Argumentum spiritalis festi tuam faciet iustitiam, quae per fidei gratiam impium iustificat; idest per ipsum dominum nostrum Iesum Christum, qui datus est nobis a Deo patre iustitia, sanctificatio, et redemptio.

Domine, labia mea aperies.

v. 17.

Natura comparatum est ut culpa linguam vinciat, et os oppilet. Quia ergo Davidis quoque clausa fuerant a peccato labia, postulat haec aperiri, et priorem fiduciam recipere. Labia mea aperies, inquit, quia id divinum negotium est: non enim est speciosa laus in ore peccatoris. Aperitur autem per paenitentiam os, quod tum incipit Deum laudare. Captivi item (1), quia Dei canticum in aliena regione canere ipsis non licebat, vel sacrificium peragere, reditum postulant.

Gr. p. 358.

* Eccli. XV. 9

Sacrificium Deo spiritus contritus.

v. 19.

Spiritalis cultus vis haud mente tantummodo exercetur, sed comitem semper habere solet honorum operum odorem, quem obedientia docilitasque efficiunt. Obedientiam porro fructum esse dicimus mollis cordis atque tractabilis, nihilque rigidum habentis; secus ac illud fuit immitium Iudaeorum durum ac indocile. Quare sibi induens illorum personam sanctus quidam propheta aiebat: « cur errare nos fecisti, Domine, a via tua, et nostra corda obdurasti, quominus te metueremus? » Certe Dei doctrinae capacia prorsus non sunt dura corda. Ergo non sine causa idoneum est Deo sacrificium, et spiritalis odoris oblatio, spiritus contritus, id est mollis anima et divinis dictis obtemperans.

* Is. LXIII. 17

Benigne fac, Domine, bona voluntate tua Sion.

v. 20.

Secundum anagogem vero (2), cum benigne te geres erga Sionem, id est ecclesiam, cuncta instaurare in filio complacens, et cum aedificabuntur ecclesiae parietes, qui sunt huius praesidarii sacerdotes atque doctores, tunc sacrificia offerentur haud cruenta, sed iustitiae ac laudis. Pariter et oblatio et holocausta, iustitiâ constabunt.

Tunc imponent super altare tuum vitulos.

v. 21.

Sacrum animal et legitimum vitulus; offertur enim ad sacrificium, quia purum est, maius item capra et ove; ipsa corporis magnitudine typum gerens perfectissimi sacrificii, salientisque in supernas sedes odoris intellectualis. Nam corporis moles, imago videtur spiritalis amplitudinis, quatenus de virtutibus intelligitur. Imponent igitur, ait, super altare tuum vitulos, id est perfectissima sacrificia. Vel fortasse vitulos hoc loco populorum doctores per aenigma nominat, propter spiritalem mentis fortitudinem, quorum etiam vita sacra est. Hos nobis sensus sapientissimus Paulus suggerit, dum ait scriptum in lege: « bovem triturantem non coarctabis campo. Deinde addens: num Deo cura est de bobus? An propter nos utique hoc dicit? »

Gr. p. 359.

* I. Cor. IX. 9.

PSALMUS LI.

Cur gloriatur malitiâ, qui potens est iniquitate!

v. 1.

Potentem vocat Doëcum utpote Saulis familiarem, vel etiam magna malitia praeditum. Vel Rhapsacem intelligit, qui dux fuit missus contra Hierusalem, ex qua olim oriundus, captivus venerat in manus Assyriorum (3). Est ergo prohoemium admirantis

(1) Hoc dicitur ex sententia eorum, qui hunc psalmum ad res quoque babylonicas extendendum putarunt; de qua re iam diximus p. 220. adn. 1.

(2) Videmus heic deesse priorem cyrilliani fragmenti partem.

(3) Hinc causam cognoscimus, cur Rhapsaces iudaicam linguam calluerit, eaque hierosolymitanos sit allocutus, atque ad apostasiam suam imitandam hortatus IV. Reg. XVIII. 28.

atque ut par est anxii, quod in tantum malitiae nonnulli venerint, ut quorum peccatorum causa lugere deberent, his immo gloriantur. Verumtamen etsi historia Doëcum habet, nihilominus proditorem Iudam portendit, adeo malitia potentem, ut benefactorem suum prodiderit.

v. 4

Sicut novacula acuta dolum fecisti.* 1. Reg. XXII.
15.

Hoc de Doëco dictum est, qui universam sacerdotum civitatem ceu novacula excidit *: adeo vehemens eius calumnia fuit! De Rhapsace autem, quatenus populum decipere nisus est, civitatemque proditione pessumdare. Denique acutus et prope insensibili acie caedens Iudae dolum fuit. Quid enim illo dolo acutius, quem proditionis lingua exacuens, de Iesu cum captoribus compeisciebatur *: quem ego osculatus fuero, ipse est; tenete eum.

* Matth. XXVI.

v. 5

Dilexisti prae bonitate malitiam, et iniquitatem magis quam loqui aequitatem.

* Cap. cit. v. 10.

Iniuste egit Doëcus, cum sacerdoti calumniatus est, et numquam ab eo acta adfirmavit. Nam quod dixit, cum pro Davide Deum esse precatum *, mendacium contra rei veritatem fuit. Poterat autem cum aequitate loqui, Saulem docendo, causam, ob quam David secessisset, ignotam sacerdoti fuisse, tamquam regis familiarem excepisse, ac veluti regis mundatis defungentem; honorandi mittentis causa, amice tractasse. Satanae pariter haec officia sunt, malitia scilicet et iniustitia gaudere. Increpat ergo Iudaeos, qui Christi iustitiam non admiserunt.

v. 4
Gr. p. 300**Dilexisti omnia verba praecipitationis, linguam dolosam.**

Merito haec dici possunt etiam de Iudaeorum principibus ipsoque Iuda. Namque et illi effrenate Domino obtreclaverunt, et proditor verbis usus est dolo hypocrisisque plenis. Credi autem praecipitationis verba queunt quae in necem pertrahunt, atque ad inferos animam hominis deprimunt, susurrations, obtreclationes, et adversus Deum blasphemia.

v. 7

Emigrabit te de tabernaculo, et radicem tuam de terra viventium.

* Ps. LXVIII.

De tabernaculo, id est de discipulatus statione, expellet; radicemque tuam, utpote dumosae arboris, de terra viventium et de apostolico agro evellet. Id etiam iudaico populo accidit, qui in Christo iustificari noluit. Simile hoc dicto illi *: deleantur de libro viventium. Iussi quoque migrare sunt de sacerdotali tabernaculo, in captivitatem abducti propter Domini crucifixionem.

v. 10

Speravi de misericordia Dei in aeternum.

Ego, inquit, nulli rei vanae ac terrenae confisus sum, sed Dei misericordiae quae iniuriam patientes comitari solet. Anagogice vero misericordiam Dei Christum divinae scripturae appellant, propterea quod misericordiam per ipsum nacti sumus. Namque omnia instauravit in ipso ac reformavit pater. Utique is qui eleemosynas facit, Dei misericordiam sperat, probe gnarus fore ut misericordes misericordiam consequantur. Et quidem spes eius haud uno saeculo terminatur, sed huius spatium adeo excedit, ut finis loco habeat immensitatem, quod psalmista saeculum saeculorum vocitat.

PSALMUS LII.

v. 1

In finem, pro maëleth, intelligentiae Davidi.

Ad verba quod adinet psalmus hic tertium decimum imitatur, idemque argumentum habet, nempe de Rhapsace, et iis quae tunc evenerunt, nec non de Domini adventu vaticinium (1). Paucae vero dictiones utrumque discernunt; nam tertius deci-

(1) Ergo Cyrillus haec dixerat in expositione argumenti psalmi XIII, quae pars deerat in codd.

mus inscribitur: in finem Davidi; hic autem habet quidem aeque in titulo « in finem, Davidi: » verum abundat his verbis « pro maëleth, intelligentiae » quae significant triumphalem esse hunc psalmum, non sine chorea scite canendum. Nam tripudium seu choream maëleth interpretamur (1). Sane pro « in finem » alii interpretes scribunt « triumphale (2). » Atque ut universum titulum accurate enucleemus, dictio quidem « in finem » significare potest tempus quo prophetiae complendae erant tam de Rhapsace et Assyriis, quam de Christi adventu. Namque et illud Assyriorum mirabile exitum, cuius causa titulus inscribitur « pro chorea » quam salutem adepti duxerunt, multo post Davidem tempore contigit; et salutare Dei in saeculi consummatione terrae incolis apparens, choream instituit ex omnibus gentibus in ecclesia eius conflata. Quamobrem compositus hic psalmus fuit ob tripudia et choreas quae postremis saeculi temporibus fuere, cum Unigenitus factus est homo. Vocabulum autem « intelligentiae » necessario additum est, quia nobis intelligentia opus est ad psalmodiae sensum cognoscendum.

Gr. p. 361.

Dissipavit Deus ossa eorum qui hominibus placeat.

v. 6

Dogmaticas irreligiosorum vires, ossa dicit, quae nimirum suis scriptis inseruerunt, docentes adorare creaturam pro creatore.

De iis quae post psalmum LII. ad LVII. desiderantur, diximus pag. gr. 361.

PSALMUS LVII.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra.

v. 3

Haud temere additur « in terra. » Etiam si enim iniquitatem quispiam intra cor committat, tamen ipsam operatur in terra, id est in materialibus rebus. Audiant etiam Iudaei: recte iudicate, et vobiscum reputate, num sermonibus vestris opera consentent. Nam videmini iniquitatem corde moliri, et aliud quidem cogitare, aliud autem ore loqui. Quamvis enim bona verba sunt, quibus legi favere vultis, cor tamen acerbitate redundat, actusque pariter iniquitate scatent, unde cordis cogitationes coarguuntur; quae in terra quidem latere queunt, non tamen cum omnia nudata iudicabuntur. Pergit mox, de iis qui salute exciderunt queritans, verbis quae sequuntur.

Alienati sunt peccatores ab utero.

v. 4.
Gr. p. 362.

Nonnulli sunt, qui consuetam inspiratis scripturis locutionem ignorantes, putant aliquos Dei operà iam inde ab utero abalienatos, et tamquam in ipsis matris visceribus, et ante plenum rationis usum, errore irretitos. Atqui hoc nihil aliud est, quam malum natura esse congenitum adfirmare, et alios in ipsa sui creatione ad bonos mores, alios ad improbos informari. Est autem haec Manichaeorum (3) sententia vel potius dementia, sic enim verius dicetur. Animadvertite igitur, beatum Davidem non dixisse abalienatos quosdam Dei operà, sed simpliciter et absolute, non a Deo, sed ab utero. Nam, tamquam iam existentes, ait peccatores abalienatos iam inde ab utero maternisque visceribus, id est extraneos remotosque factos, et sine utero visceribus-

(1) Recte, nam reapse מַחֲלֵלִים sunt *tripudia* vel *choreae* in multis sacrorum bibliorum locis quos singillatim adnumerare supervacaneum est. Aquila quoque et Theodotio aiunt ἐπι χορεία et ὑπὲρ τῆς χορείας; Symmachus διὰ χοροῦ; Hieronymus *per chorum*. Nonnulli tamen philologi hoc vocabulo instrumentum musicum denotari existimant.

(2) Nempe Aquila τῶ νικοποιῶ, Symmachus ἐπινίκιον, Theodotio et quinta editio εἰς τὸ νίκος.

(3) Innuit mali numinis, seu principii, in sententia Manichaeorum, adversus humanam libertatem, vim. Porro nos auctorum veterum nova adversus Manichaeos opuscula prelo propediem subiciemus.

que intellectualibus, quae bonos fructus parere queant. Nostra enim sumpta de tellure corpora, secundum propriam naturam pariunt. Hominum vero animae de cordibus suis, quasi de vulva et utero, bonos fructus efferunt, superne a Deo susceptis pietatis seminibus.

Erraverunt (1), ab utero locuti sunt mendacia.

Designat autem prophetia etiam Iudaeos, quibus nulla consequendae salutis occasio inerat; quippe qui prognostica Dei providentia inter perversos reputati fuerant, et ante etiam conceptum ei cogniti. Locuti porro sunt mendacia haud proprie ab utero, sed idonea aetate. More autem suo David repetitione utitur: nam alienati sunt, idem valet atque erraverunt, et vulva idem est ac uterus; ita ut unus sensus utriusque dictionis sit, alienati sunt peccatores ab utero, locutique mendacia sunt. Quorum furor, similis est furori patris mendacii, prisci illius serpentis. Audi enim: furor est illis secundum similitudinem serpentis.

Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens.

Aqua decurrens, eodem loco non permanet. Eadem ergo ratione impii quoque in prosperitate non perseverant, sed aquae currentis instar ad exitium properant.

Intendit arcum suum.

Arcum Deo cum tribui audis, iram eius cogita mortiferam.

Sicut cera, quae fluit, auferentur.

Cerae instar igni admotae et liquescentis dissolventur, vitaeque spoliabuntur. Hoc enim significant verba: et non viderunt solem.

Et dicet homo: si utique fructus iusto etc.

Graeca particula *ἀρα*, haud heic dubitantis est, sed hominis magis qui iam sibi persuasit et credidit, et iam veluti concedit, se fructum sui erga Deum amoris cepisse, veniam eius videlicet et auxilium. Profecto ipse fit, ut dixi, per Dei tutelam incolumis; punitur vero per eundem peccator.

PSALMUS LVIII.

Ecce venati sunt animam meam.

Non enim destiterunt miseri a sua perversitate Iudaei, Christum persequentes, eique laqueos dolosque intendentes, et improbum quodvis genus machinationum molientes.

Et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israhelis etc.

Innocentiam David in uno esse conspiciens de se secundum carnem Christo exorturo, nec non suorum popularium Iudaeorum contra se furorem spiritu praevidens, angelicarum potestatum dominum, et Israhelis Deum orat, ut Iudaeis neglectis, immo nulla venia ob deicidium donatis, cunctam suam ad ethnicos transferat providentiam, ut hos divinae notitiae lumine illustret. Neque solus David fieri postulat idololatrarum ad Christi fidem conversionem, Israhelis autem ob iniquitates suas reiectionem, sed et ipse Dominus. Audi enim quomodo etiam ante incarnationem, tamquam si nobiscum iam versaretur, pro universo mundo sermocinatur cum caelesti patre Deo (2). – Certe et olim respexit terram Deus, verumtamen ad Israhelē tantummodo respectus eius erat: apud quem paedagogus erat Moyses, qui per typos umbrasque ad mysterium Christi deducebat. Finis enim legis et prophetarum Christus est. Et lex qui-

(1) Ita interpungit, et mox interpretatur Cyrillus.

(2) Desunt sacrae scripturae verba a Cyrillo designata.

dem olim quoque audiebatur, verumtamen in Iudaea tantummodo: sed enim divina caelestisque praedicatio universum orbem circumiit. Ita quippe dictum est de apostolis: in omnem terram exivit sonus eorum, et reliqua. — Haec humano more patrem suum ac dominum virtutum, Deumque Israhelis orat et consequi vult Christus.

* Ps. XVIII. 5.

PSALMUS LIX.

Salvum fac dexteram tuam.v. 7.
Gr. p. 364.

Dexteram esse patris dicimus filium, per quem omnia facta fuerunt.

In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum rediget qui nos affligunt.

v. 14.

Ita Paulus affectus erat quum diceret: omnia possum in eo qui me confortat Christo. Et rursus: non ego, sed gratia quae mecum est.

* Philipp. IV. 13.

* I. Cor. XV. 10.

PSALMUS LX.

Ductor mihi fuisti, quia factus es spes mea, turris fortitudinis.

v. 3-4.

Quoniam ductorum officium est demonstrare quatenam sit tuta via, quatenam item fallax et damnosa testari, id quoque a Christo factum comperimus dicente: ego sum via et ianua. Turris autem fortitudinis perinde est ac si dicatur: murus et munimen factus es, ne quid ab insidiosis inimicis patiar. Nam sicut, impressionem facientibus hostibus, hi qui validam turrin tenent, incolumes sunt; ita cum ab inimicis nos oppugnamur, firma turris et inconcussa fit Christus, et sibi confidentes facile salvat.

* Ioh. X. 9.

Habitabo in tabernaculo tuo in saecula, protegar velamento alarum tuarum.

Sensus est. Ob accepta iam beneficia, futura quoque sperat; fore scilicet ut in superna tabernacula migrans, sub illius semper tutela sit. Nam velut ii qui festum aliquem diem celebraturi sunt, eo iam proximo, laetitiam praecipiant et quasi praesentem spectant; sic etiam sancti bonam futurae vitae spem gerentes, ea laetantur. Alas vero vocat Dei providas vires, quibus Dei amans protegitur, nusquam a Dei tabernaculo discedens, sed illic omni aevo residens.

Dies supra dies regi adicies.

Sensus est. Haec verba significant, hanc quoque partem esse hereditatis, nempe vitam aeternam. Tantumdem enim valet locutio, dies dierum regis annis adicere. Vocabulum quippe dies heic tempora quaedam denotat atque saecula. Cave autem existimes de uno aliquo rege haec dici; sed de quovis ad regnum Dei vocato homine dicta magis scito; quem etiam aeternaliter coram Deo mansurum adfirmat. Nam qui conformati passionibus eius fuerunt, iidem et cum ipso perpetuo regnabunt. Ergo quum antea propheta dixisset: quoniam tu Deus preces meas exaudisti, per hyperbaton connexuit: dies supra dies adiecisti. Mediam autem collocavit timentium Dominum mentionem, quoniam his prophetia promisit hereditatem, quae vita aeterna est.

Gr. p. 365.

PSALMUS LXI.

Nonne Deo subiecta erit anima mea?

In animae erga Deum submissione, salutem niti David declarat. Certe res optima et perutilis et cuiuslibet nobis spei bonae ministra est, Deo subiici, mentem nostram iugo eius supponere, eique cum omni pietate adhaerere. propheticum illud dicentes: ecce (1) nos erimus tibi, quia dominus Deus noster es.

* Hierem. III. 22.

1) Hoc loco codex noster graecus οἶδε, textus septuagintaviralis δεῦλα, vulgatus lat. *venimus*.

Quousque irruitis in hominem? interfecit universi vos?

Satanas enim cum filiis suis interfector animarum spirituumque est: quos ad peccatum iam vergentes, propter insitam naturae infirmitatem, ad lapsum impellit. Fortasse etiam in malos diaboli ministros sermo invehitur, excessum illis exprobrans structurarum machinationum: homo enim animal, inquit, infirmum est; vos vero illum urgetis, haud primo impetu contenti, sed et secundum ac tertium admovetis; donec eius animam victam vobis substernatis, ita ut ea similis evadat parieti inclinato et maceriae dirutae.

Veruntamen honorem meum cogitaverunt repellere.* Ps. XLVIII.
21

Mentis quoque propemodum usu daemones nos deiecerunt, dum ligna et lapides colere coegerunt; ut de nobis diceretur: homo quum in honore esset, non intellexit (1).

In siti cucurrerunt.

Gr. p. 366.

Irruentium daemonum vehementiam dicit, qui in nos incurrunt perniciem nostram sitientes et honoris spoliationem. Audin quomodo iniquitatis filii depellere nos student concessa per Deum honore, et exuere nituntur datis superne bonis? Dum volunt sanctos honore spoliare, sitiunt nimirum negotii sui successum, atque omne in eo peragendo studium collocant. Hoc est, in siti currere. Quibus vero machinis utuntur?

Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.

Sunt enimvero sunt quidam duplici lingua duplicique corde praediti, qui verbis quidem bonitatem prae se ferunt, veneno autem malitiaque omni refertam mentem gerunt.

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea.

* I. Cor. X. 13.

Rursus animam suam allegatur, submissionem eius Deo graviter inculcans. Significat autem tentationum magnitudinem, atque illud apostoli dicit: quia non sinet nos tentari supra id quod possumus. Ab ipso enim est patientia mea.

Quia ipse Deus meus, et salvator meus, adiutor meus, non emigrabo.

Confitemur haud timide sed confidenter atque sincere Deum nostrum esse Emmanuel, quem sancta deipara Virgo enixa est (2). Ergo ipsum agnoscentes verum Deum et salutis fontem, non patiemur servitium commutare, atque ad alium dominatum transire. Nam dictionem non emigrabo, pro non demutabor posuit. Non ero inquit transfuga a veritate ad errorem, neque servus peccati.

Sperate in eo omnis congregatio populorum.

* Ps. XLVIII. 2.

Haud particularem aliquam dicit congregationem, veluti illam Moysis. — Simul autem et altiore vaticinio gentium omnium praedicit vocationem. Venit enim Unigenitus haud particularem aliquam facturum vocationem, sed cunctis per orbem clamans dicensque: audite omnes gentes, et reliqua. Nam lex mosaica unum docuit Israhelis populum; Christi autem gratia toto orbe patet.

Veruntamen vani filii hominum.

Vani revera filii hominum, id est terrena tantum sapientes, carnis cupidinibus dediti, temporalia sola quaerentes.

Divitiae si affluant, nolite cor apponere.

Nihil magnopere aestimes. Praetereunt enim, ut dixi, divitiae; vixque ut umbra

(1) Dat Nicetas Cyrillo in cod. vat. hoc fragmentum; itemque ad v. 6, quae alii nescio quo iure Athanasio tribuerunt.

(2) Centies videre est Cyrilli de Christi divinitate, et de beatae Mariae divina maternitate fidem.

conspectae dilabuntur. Quaeramus autem iustitiam Dei, scrutemur eius voluntatem bonam et bene placitam ac perfectam.

Semel locutus est Deus, duo haec audivi.

v. 12.

Quid ais o beate David? Semel locutum adfirmas omnium Deum? Quomodo, inquam, id vere dicas? Locutus est enim non semel sed saepissime, multifariam, multisque modis ad maiores nostros. Cur ergo heic dicis, semel locutum esse Deum? Intelligamus sermonis vim; vult enim vir inspiratus hoc dicere: etiamsi semel, inquit, locutus Deus esset, equidem quum rei utilitatem recte noverim, haud longos eius sermones requirerem. Semel loquatur, et obtemperamus: duplicemque in me recipio eruditionem, animalem scilicet et spiritalem. Duplex enim semper est pietatis nostrae ratio, duplumque conatum habet, quem in odorem suavitatis Deo offerimus. Nos quippe oportet et corpore et spiritu esse puros. Vel, semel locutus est, dicitur pro perstat firmiter Dei sermo cum Moyse habitus, et nunquam revocatus, quia dominus Deus misericors et clemens, et iustitiae tenax. Ergo vocabulum « semel » non de numero ponitur, sed de re prorsus eventura. Impossibile est enim non fieri, quod Deus futurum declaravit. Neque decretum revocabit. Ut illud: semel iuravi in sancto meo, pro firmiter. Vel denique semel heic dicitur, quia etiamsi Deus multoties sit locutus, unus tamen multifariorum eius sermonum scopus est, nempe ut Deum fortem esse et clementem cognoscamus; atque uti fortem metuamus, uti ad clementem confugiamus.

PS. LXXXVII

Quia potestas Dei est, et apud te Domine misericordia.

v. 12-13.

Quia potens est, inquit, Dominus in iudicio, idemque clemens. Verba enim de iudicio fecit, seque duo haec audisse ait, nempe quod ira dignis, propter suorum peccatorum excessum, iram retribuet: iis vero qui digna opera fecerint misericordiam, hanc largietur. Nam potestatis vocabulum iram significat, et, adversus eam merentes, severitatem. Dominatur enim omnibus, qui potestate sua tenet omnia Deus; validaque manu superbum evertit, apostatam punit, miseretur vero amantium se. Nimirum unicuique retribuet pro suorum operum merito. Ne ergo in iniustitia confidatis, neque divitiis inhiatis.

Gr. p. 13

PSALMUS LXII.

Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

v. 1

Vigilare nos monet ad Deum, non ita ut aliis simul negotiis distractam mentem habeamus, sed ut unice iis dediti rebus simus, quae Deo rectae videntur et placent. Haec est enim digna vere sanctis hominibus conversatio et optimae vitae ratio.

Sitivit ad te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea, in terra deserta et invia et inaquosa.

Haec dicit anima in regione a doctrinis sanis deserta, quae idcirco divinam irrigationem requirit. Possunt etiam verba, sitivit ad te anima mea et caro mea, significare statum eius qui carnem spiritui subiecerit, et animae consentientem fecerit, desertam scilicet a passionibus, atque inviam et inaquosam, id est lascivia liberam, et execrandis lubricitatis ac voluptatis humoribus. Quum ergo nos quoque membra nostra terrena mortificaverimus (1), tunc licebit Davidis verba confidenter dicere: sic in sancto, et reliqua. — Vel fortasse: sitiens cupiensque cum sancto tuo coniunctionem. Quis porro sanctus, nisi unigenitus filius tuus?

(1) Merito voluptates saepe castigat in hac expl. Cyrillus luxuriosissimae urbis episcopus.

Quoniam mellior est misericordia tua super vitas.

Qui misericordiam Dei, id est Christi, adepti sunt, et praesentem vitam nihili aestimant, ii verba haec pronuntiabunt; nempe cuilibet longae in hoc mundo vitae praestare concessam sibi ab Unigenito misericordiam. Vel misericordiam dicit salutem in Christo; vitas autem legem, seu secundum legem vitae genus. Melior itaque, ait, quam vitae sunt, misericordia tua.

Labia mea laudabunt te, sic benedicam tibi in vita mea.

Laborum quasi fructum laudes sacras promittit; Deoque non ore tantummodo benedicere statuit, verum etiam vita sua, id est morum suorum honestate glorificare; atque, manus se ad alienum Deum non esse sublaturum, sed tibi soli, tuique unius nomen in precibus invocaturum, nec quicquam a falsis diis petiturum; sed tibi vero suapte natura Deo supplicaturum. Est autem haec digna sanctis hominibus atque optima gloriatio, nosse unum omnium Deum, eique preces offerre.

Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.

Demonstrat quantum capiant emolumentum ii, qui in Deo solo spem collocarunt. Sicut enim corpus ab adipatis id est pinguibus eduliis fit obesius, ita et animae accidit ex copiosa Spiritus largitione ac hilaritate; qua quidem repleti propheta postulat, ut labio exultante Dominum laudet spiritali cibo saturatus. Cum, inquit, nomen tuum in memoriam revoco, tunc enimvero os meum gaudio repletur.

In velamento alarum tuarum exultabo.

Tutelarem Dei vim significat. Vel alarum vocabulo vetus novumque testamentum innuit.

Adhaesit anima mea post te.

Adhaesionem vocat, mentem veluti defixam, et in virtute constantiam, et indivulsum amorem. Huiusmodi Paulus erat, dum aiebat *: quis nos separabit a caritate Christi? Cum vero purus aliquis puro copulatur, tunc ab eius deinceps dextera regitur, id est Christi. Ipse enim dextera Dei est, per quam omnia regit atque operatur. Ille autem Domino adhaerere potest, qui ad ipsum beatitudinis finem pervenerit; qui et Deum sibi dicentem audit *: tu vero heic permane mecum.

Introibunt in infima terrae.

Increpat deinceps adversarias potestates, a quibus passus est vim, orans ut aeternis tradantur suppliciis; vel potius vaticinatur (1) fore ut in illas mala recidant quae sibi fuerant machinatae; mors nimirum, descensus ad inferos, gladius quem contra ipsum intenderant, bestiis traditio.

Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.

Poenam quae illic dabitur demonstrat gladius, cuius manus existimandae sunt vel dolores ab ipso inflicti, vel eius ministri, qui irae vasa dicuntur. Propter improbitatem autem suam malae potestates appellantur vulpes: etenim laniant infirmiorum animas vulpes intellectuales, quae mortuis putridisque cadaveribus nutrir solent, id est improbi et perversissimi spiritus. Nam quam callidum immundumque animal vulpes sit, in impurorum malitiae spirituum exemplum sumitur, a quibus hac illac circumaguntur ignavi homines, non autem legis observatores. Nam recte de iusto dictum est *: lex Dei in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus eius. Lex enim ad ea quae Deo sunt placita dirigit.

(1) Bona observatio, quod nempe in saeris libris imprecationes, vaticinia potius saepe numero sint.

Rex vero laetabitur in Deo, laudabitur omnis qui iurat in eo.

v. 12.

Adeo gaudium eorum, regum scilicet, Christus erit, ut ipsis merito laudi tribuendum sit quod etiam per illum iurent. Iurant enim Deum verum, uti scriptum est. Certe divus Moyses ait : dominum Deum tuum timebis, et per nomen eius iurabis. Nos quoque opus est, quotiescumque iurandum fuerit, unicum verum suapte natura Deum commemorare, alium praeterea neminem. Simile quid nunc etiam beatus David exponit dicens: laudabitur omnis qui iurat in eo. Namque et hoc, praeter cetera, amoris erga illum indicium est, si quum iurandi occasio evenerit, ipsius unice mentionem faciamus. Ergone illud adfirmamus, quod propheticus nempe sermo nos ad iurandum adhortetur? Atqui quid ni sit melius, numquam iurare? Namque ita nosmet gerere ipse iussit Servator . Quid ergo haec sibi verba volunt? Cur sit laudandus qui iurat per ipsum? Habet prudentem et necessarium sensum hic sermo. Audi igitur. Israelitis posteris, quamquam divina eruditi lege, atque unum solumque Deum adorare iussi, ob summam suam nihilominus nequitiam, ad absurdos idolorum cultus lapsu temporum conversi sunt, atque opera manuum suarum adoraverunt, relicto illo qui suapte natura Deus est, ac per eos iurabant qui reapse dii non erant. Erat igitur tunc fidelis et germanus, et ab idololatriae crimine alienus, quisquis per alium quemlibet Deum non iurabat, sed ubi iureiurando opus erat, nomen veri naturaliter Dei interponebat. Ab illo igitur tunc vigente usu, fidelem vere genuinumque adoratorem designat dicens: laudabitur omnis qui per Deum iurat.

* Deut. VI. 13.

* Matth. V. 31.

PSALMUS LXIII.

Exaudi, Deus, orationem meam cum te deprecor, a timore inimici eripe animam meam.

v. 2.
Gr. p. 371.

Dictio « exaudi me cum deprecor » ponitur pro « exaudi me non silentem sed orantem. » Nam in huiusmodi rerum adiunctis pernicioza res est silentium. Vel dicit: cito exaudi me, atque in ipso orationis momento. Veluti illud : adhuc te loquente, dicam: ecce adsum. Vidēs is autem quam accurata sint precum verba: non dixit ab inimico eripe animam meam, sed a timore inimici. Non timet certamina, non deprecatur pugnam, non fugit adversitatem; postulat potius ut a Deo roboretur, ne timori succumbat. Id enim demonstrant verba: a timore inimici eripe animam meam. Fortitudinem poscit Deum, ut adversarium prorsus sternere queat.

* Is. LVIII. 9.

Intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum.

v. 4.

Rem amaram appellat calumniam contra insontem et immaculatum: nam et cui-libet calumniari, indignum est; iusto autem, multo gravius; quem in occulto, id est latenter, sagittant; quia non audent publice in illum invehi. Non enim visibilibus proeliantur telis qui terrena sapiunt, neque sagittis ligneo calamo infixis, sed arcūs instar suam malitiam intendentes, amaris telis et nequitia instructis sanctorum animas vulnerant.

Et non timebunt.

v. 5.

Quem timeant? Quandoquidem haud metuunt, inquit, protectorem sanctorum Deum: immo eum fortasse latere se putant, dicentes : non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.

* Ps. XCIII. 7.

Firmaverunt sibi sermonem nequam.

v. 6.

Mala enim, ut saepissime iam dixi, sunt impiorum consilia, qui omne genus nequitiae excogitantes, amatorem virtutis Deum offendunt.

PSALMUS LXIV.

Te decet hymnus, Deus, in Sion; et tibi reddetur votum in Hierusalem.

Sionem dicit haud terrenam illam in Iudaeae regione sitam, sed supernam in caelis, veram Callipolim (1), primogenitorum ecclesiam, sanctorum matrem, angelorum sacratissimum habitaculum. Ad huius similitudinem nos quoque occupamus terrenam Sionem, id est ecclesiam, et laudationibus universalem Servatorem Redemptoremque ornamus. Illic enim perfecti vereque hymni Deo redduntur. Itaque hymnus in Sione dictus, sive in illa caelesti, aut etiam terrestri ecclesia, decet unum laudatum Deum, cui etiam vota reddi par est. Votum porro solet scriptura appellare promissionem quamdam quam quis Deo facit. Dum autem ait « ad te omnis caro veniet » id est tibi omnis homo credet, per synecdochen loquens, parte scilicet totum demonstrante, vocationem cunctarum gentium nunciat, non autem unius Israhelis, prout a legis littera factum fuerat.

Sermones iniquorum praevaluerunt super nos.

Iniquorum sermones dicit sapientiam doctorum saeculi huius, cuius etiam causa infirmati sunt, a vera scientia excidentis (2).

Praeparans montes fortitudine tua.

Praeparare dicit pro complanare et commodos efficere; ita ut quidam valeant in montes quoque conscendere, id est ad altissimas pervenire virtutes.

Qui conturbas fundum maris, sonum fluctuum eius. Turbabuntur gentes.

Maris nomine mundum dicit, omniumque in eo versantium populorum multitudinem. Ad sensum quod adinet, conturbat Christus, ceu alveum quemdam latitudinemque maris, multitudinem gentium, dum non sinit eas in antiquis erroribus desidere, sed magis commovet ad suae potentiae eminentiaeque cognitionem, ac veluti sonos quosdam undarum excitat omnium erga se laudationes. Quippe ubinam aut a quibus Christus iam non laudatur? Tum paucis interiectis. Quonam autem modo, turbandi sint, rursus ipse explicat dicens: et timebunt, qui habitant terminos, a signis tuis. Extimuerunt reapse gentes Christum; audierunt enim patrata ab eius vi potentiaeque miracula: noverunt excitatos e sepulcris: uno verbo nutuque paralyticum ex tam longa infirmitate liberatum: caecis subito visum collatum; mare procellosum mirabiliter sedatum. His auditis gentes prodigiis, universalem Servatorem Redemptoremque merito extimuerunt; et omisso vetere congenitoque errore, fidem receperunt. Vel mare dicit hoc loco impurorum spirituum turmam, quae Christi adventu conturbata fuit. Quare et territi aiebant *: venisti huc ante tempus ad torquendum nos. Vel denique mare dicit multitudinem tyrannorum, propter ingratham idololatrii ipsorum cultus salsedinem. Sonos autem fluctuum, persecutiones cruciatusque martyrum (3); quos certe quisnam tolerasset, nisi Christi viribus munitis atque firmatus?

Exitus matutini et vesperae delectabis.

Nempe et quum coeperit matutinum tempus decurrere, itemque vespertinum, id est initio diei ac fine. Profecto, visis his magnis prodigiis, mundi incolae salutari ti-

(1) Id est *egregiam pulcramque civitatem*. Sic enim non indocte explicat Cyrillus, vel potius ex Philonis aut Origenis lexicis recitat, nomen יְרֵחוֹ.

(2) Hoc quoque frustum tribuit Cyrillo Nicetas, non Athanasio.

(3) Horum extat luculentissima et horrenda descriptio etiam in monumentis a nobis nuper editis, nempe in actibus S. Artemii M. Spicil. T. IV, et in oratione Constantini diaconi de laudibus omnium martyrum T. X.

more qualientur. Tunc etiam a mane ad vespere exitum, id est omni tempore, delectationes (1) erunt exultantibus ob ea quae Christi adventus bona adtulit. Quin et ipsius Christi duo exitus, id est processus fuerunt; matutinus quidem ante omnia saecula ex patre, prout legitur *: exitus eius ab initio, a diebus saeculi: alter vero de Virgine, qui in saeculorum contigit consummatione. Uterque vero non sine delectatione gaudioque est. Ceterum Symmachus dicens « processiones matutini et vespere hymnis celebrabunt » hoc videtur dicere, quod et incipiente et desinente die, gratam Deo extollent hymnodiam, qui relicto errore, verum naturaliter Deum agnoverint. Nonnulli (2) autem, exitus matutini, intelligunt orientales terrae partes: exitus autem vespere, occidentales. Ergo tu, inquit, humanatus, atque in terra vitam degens, tum orientis tum occidentis incolas gaudio afficies. — In lumine tuo educ gentes, et in consummatione saeculi gaudio comple illas.

* Mich. V.

Visitasti terram, et inebriasti eam.

Satiasti, inquit, supernis bonis universam terram; spiritalibus donis replesti eam, cunctos videlicet mundi incolas. Nos vero errore deceptos, aridam olim terram et inaquosam, uberem effecisti et fructuosissimam.

Flumen Dei repletum est aquis.

Dei flumen est ipsius sermo. Ipse etiam vitae fons, prout dictum est *: apud te fons vitae. Huius impetus, id est doctrinae, ecclesiam laetificant.

v. 10.
Gr. p. 374.
* Ps. XXXV. 10.

Quoniam ita est preparatio eius.

Dicit « ita » pro providentissime, atque ut Deum decet. Hinc videlicet fit futurarum rerum praedictio, non praeteritarum narratio.

v. 11.
Gr. p. 375.

Sulcos eius inebria.

Sulcos dicit, intima cordis; quae ubi Spiritus diribitione inebriata fuerint, virtutum copiam germinant.

v. 11.
Gr. p. 375.

Benedices coronae anni benignitatis tuae.

Sensus est. Annus benignitatis, fructum ferens pietatem, tempus est quo Christus apparuit; quo tempore etiam benedictum nobis fuit, Deo ingenitam benignitatem clementiamque expromente. Sic et ipse Christus Isaiae prophetae voce ait *: spiritus Domini super me, propterea quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, et reliqua, vocare annum acceptabilem Domini. Certe acceptabilis annus ille erat, quo homo factus est unigenitus Dei filius; nosque item recepti fuimus per fidem, ipso ad patrem Deum adducente. Et paulo post. Cum ergo benedices coronae anni benignitatis tuae, tunc etiam campi ubertate implebuntur. Campis terrisque comparat credentium animas, quas divinis spiritalibusque bonis Deus pinguefacit, ut pietatis fructum reddere queant.

v. 12.

* Luc. IV. 18.
ex Is. LXI. 1.

(1) Apparet Cyrillum habuisse τέρεψεις loco nominis, non verbi. Divus pariter Hilarius in commentario ad hunc locum scribit: *exitus matutini et vespere delectationes*. Vulgatus cum hebraico aliisque consentit. Ceteroqui sententia eadem est.

(2) Didymus nimirum, ut est in catena apud Corderium. Conspirat autem Diodorus tarsensis in cod. vat. C. f. 134, cuius ineditum fragmentum recitare non piget. ΔΙΟΔΩΡΟΥ. Ουκέτι γάρ μόνοις ἡμῖν τὴν πνευματικὴν ἀρδίαν προσφέρεις, ἀλλὰ πᾶσαν εἰς κόρον ἀρδίεις τὴν οἰκουμένην ἐπληθυνας γὰρ τοῦ πλουτίσαι αὐτήν, ὅσον πνευματικὸν διδούς, πρῶτον μὲν διὰ τῆς παλαιᾶς, ὄψιμον δὲ διὰ τῆς καινῆς διαθήκης δι' ὧν μεθυσθεῖσα ἢ ἀλλοτριωμένη γῆ ψυχῆς ἀνθρώπου, ἐπλουτίσθη παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, πληθύνοντος αὐτῆς τοῦ θεοῦ. DIODORI. *Haud iam nobis tantummodo spiritalem facis irrigationem, sed universum mundum ad satietatem irrigas; grandi enim copia hunc ditasti, spiritalem imbrem largiens, matutinum quidem per testamentum vetus, serotinum autem per novum: quibus allegorica animae terra inebriata, redundat doctrina omnigena, et sapientia, bonisque operibus, auctore opum suarum Deo.*

Et exultatione colles accingentur.

Sensus est. Dei apparente benignitate, ea quae olim erat deserta terra fructificabit; et colles idolis sacrificiis polluti, receptis ad habitandum hominibus angelicam vitam profitentibus, laetabuntur. Vel collibus comparat sanctarum ecclesiarum per tempora duces, et populorum praesules seu pastores atque magistros. Nam sicut prae reliqua omni regione eminent montes collesque, ita pariter sanctorum doctorum dignitas ceteris excelsior est. Hi etiam exultatione accinguntur, id est sancti Spiritus consolationem intra se habent.

Et valles abundabunt frumento.

* Ioh. XII. 24.
Gr. p.

Tunc etiam valles, id est ecclesiae, frumenti illius copiam suppeditabunt, de quo Dominus aiebat: nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: quod si mortuum fuerit, multum fructum adfert. Cur autem ecclesiae vallium nomine denotantur? quia nimirum intellectualium montium, id est prophetarum, aquas excipiunt.

PSALMUS LXV.

In finem, canticum psalmi resurrectionis.

* I. CXLII.

Praedicat simul gentium quoque vocationem ac salutem, et resurrectionem spiritalem illarum quae deinde facta est nunciat; prout dictum fuerat: qui suscitavit de terra inopem. Immo et apostolorum introducitur persona narrantium quanta pro evangelica praedicatione passi sint; et quomodo hae tribulationes ad aeterna gaudia ipsos deduxerint. Insuper iudaici quoque populi reiectio significatur (1).

Dicite Deo: quam terribilia sunt opera tua!

* Matth. XII. 24.

* Is. LVII. 3.

Gr. p. 376.

Atque historicus sensus, ita se habet (2). Quod vero ad spiritalem adinet, valde terribilia sunt opera Christi, id est prodigia, et impurorum spirituum cohors fugata. Culmen vero et excessus potentiae eius resurrectio, quae mortis imperium evertit, et universam hominis naturam ad immortalitatem renovat. Sed enim iudaicus populus, quamquam magnorum Christi miraculorum spectator, quum illorum operatorem admirari deberet, contra potius maledicebat: hic non eiicit daemones, nisi in Beelzebul daemionum principe. Et post pauca. Increpat ergo illos beatus psalmista inquis: dicite Deo, terribilia sunt opera tua. Et desinite, ait, intemperantem adeo effrenemque linguam contra omnium servatorem Christum commovere. Sane mos est sanctorum, non parum irascendi, si quid nonnulli adversus communem servatorem Christum peccant. Et beatus quidem David mitius illos obiurgat inquis: dicite, et reliqua. Verum propheta Isaias contumeliosis his fervidius instat dicens: filii perversi, progenies adulterorum ac meretricis. Et paulo post. Nonne vos estis perditionis filii? Itaque contumaces cernens, ommissa ad eos adlocutione, ad accusatum Christum verba convertit dicens: multa tua potentia est, quandoquidem et inimici tui mentiuntur tibi; sponte nimirum contra exortam mundo lucem conniventes, quin tantus miraculorum excessus ad credendum eos compellat. Quamvis enim magnitudine virtutis suae Dominus noster, propriae humanitatis e mortuis resurrectionem perfecit, hostes tamen eius Hebraei mentiti sunt illi, id est resurrectioni eius obtreclarunt.

1) Fragmentum hoc alii Athanasio inscripserunt. Sed tamen Nicetas a Cyrillo sumit.

(2) Nullus mihi vaticanus codex partem hanc Cyrilli de historico psalmi sensu suppeditavit. Ceteroquam alii in catenis auctores de babilonicis captivis cogitant. Alii rectius cum Cyrillo, ut infra apparet, explicant de Christi resurrectione, gentiumque vocatione.

– Nimirum inimicos mendacesque denotat Iudaeorum doctores qui negarunt resurrectionem, atque ob id pecuniam militibus erogarunt *.

* Math.
XXVIII. 12.
v. 4.

Universa terra te adoret et tibi psallat.

Licet, inquit, Iudaei te negent, attamen loco illorum incurvabit se tibi teque adorabit universa terra, id est eius incolae gentes. Neque enim deinceps adorabitur Hierosolymis, cessante iam legali umbra, secundum dictum illud *: unusquisque de loco suo adorabit. Scilicet subintrante adoratione in spiritu et veritate, operibus adorationi Dei respondentibus, atque illius appellatione ipsis imposita. Haec autem praesentis temporis praedictio est, quo in cunctis gentibus universalis celebratur hymnis Deus, et dominus Christus altissimus ab omnibus appellatur.

* Soph. II. 11

Ibi laetabimur in ipso.

Sensus est. Ibi cum Christo regnabimus, cum ipse novo saeculo dominabitur. Atque in eo laetabimur: laetabimur quippe in eo qui aspera mitigat. – Ibi nostras absterget lacrymas, ibi omni nos maerore abducet, amanter inclamans dicensque *: ego sum, ego sum qui peccata tua deleo, neque illorum amplius meminero.

* Is. XLIII. 25.

Qui exasperant, non exultentur in semet ipsis.

Exasperantes dicit Iudaeos. – Id est ne superbe sapiat populus arrogans, nempe Israhel, neque adversus gentes grave attollat supercilium. Ne secum ipse dicat: ego sum primogenitus filiorum Dei, ego patrem habeo Abrahamum. Ne, inquam, superbe sapiat; sciat potius, incredulitate sua contra se exasperasse vindicem Deum.

v. 7.

Auditam facite vocem laudis eius.

Quum audieritis, inquit, a nobis quemadmodum dici laudes debeant, tunc nobiscum laudate, haud iam ut olim falsos deos, sed Deum nostrum. – Id est a nobis discite, et tum demum glorificate nobiscum Deum, perpetuis ornantes laudibus universalem Servatorem ac Redemptorem.

v. 8.
Gr. p. 377.

Quia probasti nos, Deus, igne nos explorasti, sicuti exploratur argentum.

Sensus est. Afflictiones, quae acciderunt apostolis ob praedicationem, Spiritus praedicit, ex ipsorum persona has enarrans. Sicut enim argentum igne liquefactum optime purgatur, ita sanctorum quoque animae quavis sorde arcentur, si tentationum incursum viriliter resistent: nempe harum probatio quasi igne atque arte fusoria fit. Namque huiusmodi locutiones sanctis martyribus Paulus attribuit *. Verum et illi qui per ardentis irae ignem, et per medias lubricae voluptatis concupiscentiaeque aquas incedunt, neque tamen his passionibus detinentur, refrigerium inveniunt. – Servatoris discipulus nobis inclamat *: fratres, nolite mirari (1) hanc apud vos exustionem, quae probationis causa vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat; sed quatenus Christi passionibus communicantes, gaudete. Exustionem scilicet heic dicit probationem per adversitates. Oportet enim vosmet in his fortes exhibere, scientes quod probatio vestrae fidei patientiam operatur *. Sed patientia, inquit, perfectum opus praestet, ut sitis perfecti et integri, nulla in re deficientes. Et paulo post. Igitur qui strenue pro religione certamina obierint, et in tentationibus recte se gerere consueverint, ac demum vicerint, atque ad spei suae terminum devenerint, aiunt: transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. – Exustionem, ut iam dixi, appellat in con-

v. 1

* I. Cor. III. 13.

* I. Petr. IV. 12.

* Iac. I. 3.

(1) Ita habent *nolite mirari* Gelasius PP. et Beda apud Sabaterium; Tertullianus autem et Fulgentius *ne expavescatis*, aut *nolite expavescere*. Varietas vulgati ex graeco manat *μη ξενίζεσθαι*, ut idem Sabaterius recte observat; *ξενίζομαι* enim utrumque significat *mirari* et *peregrinari*. Cyrillus autem priori significatui favet.

flictibus dolorem. Aquis pariter comparat persecutorum iniurias, sive immanes impetus et intolerandos incursus. Est enim intolerabilis fluvialium aquarum incursio.

v. 11

Imposuisti tribulationes dorso nostro.

Ubinam periti athletae virtus dignoscitur, nisi indictis certaminibus et coronis propositis? Ubinam miles exploratur? nonne cum occasio ad proelium vocat? Sic ergo fortem quoque religionis verae amatorem labores comprobant, et tentationes faciunt illustrem. Nam Deus quidem ita in laqueum induxerat, ut haud ipse tentationem instrueret, sed tentari potius permetteret; ut qui germani essent appareret, ut immarcessibilem coronam acciperent.

v. 12

Holocausta medullata offeram tibi etc.

Intelligenda sunt spiritaliter omnia, tam holocausta quam boves et hirci, quos se oblaturum promittit. Simul vero et arietum fit oblatio. Arietes autem sunt commotiones impetusque, qui a parte animi irascibili veniunt; vel etiam intelliguntur cogitationes, quae duce ratione contra passiones cornu veluti dimicant. Bovem ismactat, qui se ipsum hostiam viventem per sua opera offert. Habet autem quamdam cum terreno corpore analogiam bos, quum sit animal terrae colendae idoneum. Hirci denotant paenitentiae opera, quia pro peccato offerebantur. Postremo thymiana, fragrans est purarum animarum odor.

1

Venite, audite, et narrabo.

Veteres historias haud hoc loco commemorat, nec quomodo ex Aegypto liberatus per tempora Israhel fuerit: doctrinam autem tradit haud secundum legalem litteram; sed quasi iam novum praedicasset foedus, nova Servatoris nostri miratur beneficia, quae omnium nostrum animabus contulit.

v. 17

Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea.

Matth. VI. 6.

Quid sit, clamavi et exaltavi sub lingua mea, necesse est subtili consideratione cognoscere. Nonnulli enim dum orant, iudaicam imitantur malitiam, et impiorum Pharisaeorum aemulantur iactantiam, alta magnaque voce utentes. Existimant enim, ob multam suam ut videtur inscitiam, quod nisi valide clamaverint, Deus auditorus non sit. Oportet itaque, quia Deus nos omnes, immo et cordis arcana, novit, solitum et clam ipsum orare: clamet autem mens ad Deum ex valida precum intensione. Ita nos ipse orare docuit Servator dicens: tu autem quum oraveris, et reliqua. Quid ergo significat, ad ipsum clamavi? Interiorem haec intensionem clamorem dicit, quem ardens cor pariebat.

v. 18

Iniquitatem si aspiciebam in corde meo, non exaudiat me Dominus.

v. 19

Pulera sanctorum fiducia! puram enim habent qualibet iniquitate conscientiam. – Iterum coram Deo gloriatur, quod nempe extra omnem iniquitatem fuerit; ideoque se exauditum iri confidit. Symmachus tamen sic: « iniustitiam si praevidi in corde meo, non exaudiat Dominus. » Si dum precarer pro libertate et postliminio, cogitavi simul iniquum aliquid agere post reditum, ne divinam impetrem benignitatem. Quod autem non mentiar, facta testantur. Non dixit aspexi, sed aspiciebam. Prius vocabulum malam brevis temporis cogitationem significat; alterum, diuturnioris.

v. 20

Benedictus Deus, qui non repulit orationem meam.

Purum me huiusmodi cogitationibus cernens, donorum suorum copia dignatus est. His dictis piorum chorus, hymno concludit sermonem: purum habentis cor pura oratio repulsa non fuit. Misericordia ab oratione non abest: namque ego orando misericordiam a Deo postulo.

PSALMUS LXVI.

Et cognoseamus in terra viam tuam.

Oro, inquit, Domine, ut tuus appareat aspectus, qui gentes in tenebris sedentes illuminet atque ad salutem adducat, ut terrae incolae et ethnici salutis viam cognoscant. Nam te faciem tuam revelante, via quae ad te ducit cognoscitur. Quenam vero haec, nisi is qui dicit *, ego sum via, et nemo venit ad patrem nisi per me? qua gradientes salvati etiam fuimus per fidem. Ergo denuo cognovimus viam ad patrem esse ipsum filium. Via insuper Domini sunt mandata, iuxta effatum *: viam iustificationum tuarum edoce me: quas quidem non in Iudaea tantummodo, ubi lex data fuit, praedicari postulat, sed a gentibus cunctis cognosci.

Confiteantur tibi populi, Deus.

Omnium gentium in Christum fidem vaticinatur propheticus spiritus, et salute mundi delectatus, saepe eadem loquitur, continua laetitiae suae narratione fruens. Ait igitur par esse, ut omnes populi, et sparsae per orbem gentes laentur, et choreas agitent, tuaque benefacta enarrent. Noverunt enim, nullius rei te curam non gerere, sed universalem esse iudicem, iustas ferentem sententias; et errantes quidem ad veritatem deducentem, incredulos autem punientem. Nam postquam cognita est terrae incolis via, Deique salutare cunctis gentibus apparuit, hae demum omni malitia deposita et polytheismi errore, gaudent moralem virtutem exercentes, susceptamque Dei notitiam sibi gratulantur. Populi vero et gentes pro synonymis habentur.

Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes.

Quid ni enim, dicit hoc vaticinio, quid ni enim per orbem homines laudassent et oblationes adtulissent incenso ubique thymiamate, puraque hostia proposita? Porro dictionum repetitiones, intentos faciunt auditores. Sciendum est autem, homines dum Deo benedicunt, verba tantum ad eum adferre, opere bene facere ei non posse. Deus vero benedicens firmat sermones opere, et omnimodorum honorum benedictis copiam confert. Deinde monet ut divinam consequamur benedictionem.

Terra dedit fructum suum. Benedicat nobis Deus!

Tunc uniuscuiusque hominis operum fructus comperitur. Nam terra heic pro homine dicitur. Quin etiam crux subobscurè innuitur (1). Similiter et benedictionem exquirat. Dum autem gentes benedici se rogant, videntur certe iudicium legis a se deprecari, magisque optare salutem per Christum et gratiam.

Et metuant eum omnes fines terrae.

Dei enim timor ad virtutem exercendam compellit; quo facto, iis quidem qui ita se habent, bene prorsus et quaqueversus esse continget. Nam qui pie divina mandata sectatur, et futurum veretur iudicium, hac regula utens Deo famulatur. Iam Dei famulatus benedictionem conciliat. Animadvertite autem, quod sub ipso fine, non Iudaeis tantum sed hominibus cunctis divinum insinuat timorem. Cunctae reapse tribus ac linguae timent honorantque Trinitatem. Observa insuper, quod ter pronunciatum nomine Dei, subiungit singulariter « et eum metuant: » atque ita sanctae simul Trinitatis patefecit mysterium, et unitatem deitatis (2).

(1) Pie hoc dicitur: nempe terra lignum, ex quo crux, protulit. Patres nostri magna erga Christum caritate inflammati, nihil quod ad ipsum quomodocumque spectare videretur negligebant.

(2) Biblica aenigmata, quae sanctissimam Trinitatem praefigurarunt, collegit Iosephus in hypomnestico cap. LXVII.

PSALMUS LXVII.

Exurgat Deus, et dissipentur inimici eius.

Quamdiu tolerat, nec peccantibus iustam poenam infert, creditur quodammodo Deus dormire et quiescere: quum autem irae frenum remittit, tunc veluti exurgere bellumque gerere adversus inimicos suos videtur. Atque ad hoc ipsum provocant eum sanctorum voces. – Cum Deus itaque factus est homo, tunc dissipati sunt inimici eius, fugeruntque quotquot ipsum oderant.

Turbentur a facie eius, patris orphanorum, et iudicis viduarum.

Dei vim providam demonstrat, patrem dicens; iustitiam vero, cum iudicem ait; tutorem videlicet desertorum ab auxilio, et iudicem iniurias patientium. Quinam vero turbantur, nisi scelesti daemones? Nam quia vocatae sunt ad veritatis notitiam gentes, ideo illi adeo turbantur, ut clament *: quid nobis, et tibi? Qui autem olim errore tenebantur, et creaturam pro creatore adorabant, pupillorum instar in hoc mundo sine tutela erant, et omni iniuriae expositi, ac veluti viduae sine Verbo sponso, direpti a Satana, et partes vulpium effecti; hi, inquam, postquam Christo crediderunt, patrem tutoremque sunt nacti Deum, sponsumque qui divina ipsis semina inserit, ceu sibi copulatis per fidem.

Deus in loco sancto suo.

Locus Dei sanctus amatores eius sunt, nempe cuiuslibet sancti anima.

Deus inhabitare facit unius moris in domo.

Firmam illis, inquit, et tutam concedit in omni re bona mansionem. Id enim significat fieri inhabitantem in domo a Deo. Quinam vero sint unius moris homines, dicendum est. Multi scilicet fidem Dei admiserunt; sed quia nondum mentem suam ab antiquo errore penitus abstraxerunt, partim adhuc aegrotant. Nam Deum quidem Christum esse credunt, sed ethnicae consuetudines conservant; respuunt enim cibos quosdam veluti vitandos, dies certos observant; sed et fatum nescio quod fortunamque nominantes, et genealogias confingentes, his gubernari putant res humanas (1). Iamvero qui ita, et quidem post susceptam fidem, opinatur, non est unius moris, immo vero multiplicis sententiae est, et varius, inconstans, instabilis.

Educens vincetos in fortitudine.

Simile dicto illi: qui ait vincitis, exite; et obtenebratis, revelamini *. Porro vincula ac tenebrae, idolorum cultus est, atque in inferno detentio (2). Ait ergo ad inferos profectum cum potestate Dei, spiritibus illie praedicasse olim incredulis, et criminum catenis compeditos, vinculisque antea diabolicis irretitos, dimissis peccatis liberasse (3). Quin etiam eos qui a saeculo morte detinebantur, secum suscitavit, mortis

(1) Reapse temporibus etiam christianis supererant adhuc superstitionis ethnicae apud rudem praesertim plebem vestigia, quae tamen animarum pastores delere pro viribus satagebant. Id luculenter apparebit etiam ex Eusebii alexandrini sermone *de astronomis*, quem ex parisiaco codice acceptum postea vulgabimus. Confer etiam editum a nobis tertium Attonis sermonem Script. vet. T. VI. cum adn. De fato alibi noster in his commentariis.

(2) In graeco p. 382. v. 8. *κατοχή*, quod vocabulum apud alexandrinum Cyrillum notatu dignum est, quoniam id apparet eodem sensu non semel in alexandrinis graecis papyris tam musei britannici, quam vaticanis a me editis; de quo vocabulo recte disseruit egregius adolescens Bern. Peyronius in sua harum papyrorum nova declaratione p. 11. seqq. ubi opportune etiam memorat narrationem de Simeone Iacobi filio in *κατοχή* detento a fratre Iosepho in Aegypto.

(3) En dogma descensionis Christi ad inferos, quod americani Protestantes delere de symbolo ante hos annos volebant, ut R. Kenrichius narrat catholicus noster episcopus in sua praestante theologia T. I. p. 184.

restibus expeditos. Haud vero eos solos qui ex ethnicis crediderant liberare voluit, sed etiam circumcisos. Hos enim exasperantes vocat. Vel exasperantium nomine dicit incredulos, quos pariter eripere malis volebat. Quippe qui in infidelitate perseverant, hi propriis in corporibus tamquam foetentibus sepulcris habitant.

Deus quum egredereris in conspectu populi tui.

Quo tempore colentem idola Israhelem, et Aegyptiorum moribus innutritum liberare Deus constituit, atque ad veritatis notitiam revocare, omnia paene commovere visus est, aquis in sanguinem versis, grandine caelo missa, diviso mari fluctibusque eius concretis, manna caelo depluente. Et nunc psalmista demonstraturus, qui modo ad inferos descendit, eundem esse qui olim per Moysen ex Aegypto Israhelem eduxerat, ait ipsi: et eo tempore quo Iudaeos educebas, praeibasque eis in ignea columna ac nube per desertum, universa terra commota fuit, fama aures omnium implente, prodigiosi Israelitarum egressus, qui nemini mortali ignotus fuit. Namque audita sunt opera tua, atque ad universi orbis notitiam traducta. Nam ceu quis diceret, commota est universa civitas, pro, id audit ac mirata est, ita et hoc loco intelliges dictum psalmistae voce, terra commota est. Obstupuit enim ob ea quae mirabiliter fecisti in Sina monte, Israelis filiis oracula reddens. Sed et altier quidam sensus est. Cum a populo suo discessit Deus, dicens * reliqui hereditatem meam, et migravi in desertum id est ad ethnicorum ecclesiam, tunc motus mutatioque maxima rerum subsequuta est. Nam caeli, id est caelestia sapientes apostoli, divinas spiritualesque doctrinas ac leges destillaverunt. Id ipsum duobus quoque illis hircis denotabatur, quorum aliter immolabatur, alter in desertum liber dimittebatur (1): ut Christum et carne passum a Iudaeis cogitemus, et impassibilem deitate manentem, ac veluti in desertum a deicidis ad ethnicos transmigrantem. Supervenit etiam Spiritus gratia, guttas veluti roris imitata.

Pluviam voluntariam segregabis Deus hereditati tuae.

Pluvia secundum litterae sensum heic denotat manna, quod peculiari beneficio Iudaeis depluit. Spiritualiter vero pluviam dicit evangelicum sermonem, qui desuper de caelo per Christum ad nos est delatus; vel ipsum ad humanam conditionem demissum Servatorem; sicuti et alio in psalmo dicitur *: descendet sicut pluvia, et reliqua. Voluntariam vero, ut a legali cultu distinguatur. Nam quaedam veteris testamenti praecepta, non fuerunt Deo voluntaria, nec quasi hominis apprime propria data sunt; sed ea tantummodo accipientium naturae accommodata erant. Ideo dictum fuit *: quis exquisivit haec de manu vestra? Verum Christi hereditas, ethnicorum ecclesia est, secundum illa verba *: dabo tibi gentes hereditatem tuam. Sic ergo Dei voluntate ac placito evangelica doctrina electa seu decreta fuit.

Evangelizantibus virtute multa.

Nempe apostolis, quibus multam signorum prodigiorumque vim attribuit.

Speciei domus dividere spolia.

Orbem beati discipuli inter se diviserunt, et alii aliis gentibus praedicaverunt. Ergo spolia diviserunt; nam diaboli antea cultores monitis suis ceperunt, Christoque ad domus eius ornamentum attulerunt. Etenim species ornatusque est ecclesiarum, sancta credentium Christo multitudo.

Nive dealbabitur in Selmon.

Apostoli scilicet perlucubunt. Hi ergo in Selmone nive sunt dealbati. Selmon au-

1) De hac re extat peculiare Cyrilli nostri scriptum.

tem hebraicum est vocabulum significans retributionem (1). Et hi ergo invicem divisi, nive dealbabuntur, id est splendidi fient, hunc suae erga Christum fidelitatis, mercedis loco, naeti splendorem. Praedicit ergo pentecostes diem, qua in Sermone, id est Hierosolymis, Spiritum receperunt apostoli eoque illustrati fuere. Idem his mundi regnum distribuit, atque ut alii aliis gentibus praesent mandavit.

v. 18

Currus Dei multiplex.

Currum Dei dicit caelestes et intellectuales potentias, quibus quasi curru insidet Deus. Currus intelligi possunt etiam apostoli, quibus vectus Deus Verbum mundum discurret: itemque successores eorum, puri aequae et virtutibus abundantes, Deoque pietatis suae fructum ferentes: et longe plures numero, quam ii qui olim apud Iudaeos divino insessu digni fuerunt.

v. 19

Ascendisti in altum, captivasti captivitatem.

* Iob. XII. 32.

Qualem in altitudinem conscendit Dominus? in crucem scilicet, ut ipse te docet dicens: et ego si exaltatus fuero de terra; id est quum pro omnium vita procuranda crucem pertulero, cunctos traham ad me ipsum. Dominatum quippe universi mundi optinuit, destructo principe huius saeculi, cunctisque ad se ipsum pertractis.

v. 1

Acceptisti dona in homine. Etenim non credentes etc.

Quaenam haec sint, ipse filius manifestabit tamquam ex Dei patris persona dicens: postula a me, et reliqua. — Namque incredulos olim et errore deceptos tradidit pater filio, ut in ipsis per Spiritum inhabitans, filios eosdem Dei efficiat.

v. 20

Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

Qui nobis salutem, inquit, donavit, idem viam quoque nobis sternet, quominus a tantis bonis aberremus; ianuamque aperiet doctrinae, ut per viam nos evangelicam prospere faciat incedere.

v. 21

Deus noster Deus salvos faciendi, et Domini exitus mortis.

* Iob. XXXVIII. 16.

Manifeste confidunt apostoli, quos usque ad mortis limina progressos ob suam praedicationem, Deus fortiter eripit. Potentiae eius officium esse dicunt educere, id est avertere a morte, adiuvando scilicet amatores suos, quò mortis evadere seu efigere laqueos queant. Solus enim Deus salvos faciendi et fons salutis, mortis exitum invenit, resurgens a mortuis. Namque omnis homo mortis quidem ianuas adit, inde vero nequaquam potest exire. Ille autem qui his verbis denotatur Dominus, mortis exitu invento, eiusque inextricabili custodia nobis reserata, factus est Deus salutis. Ideo Iobo quoque aiebat: pervenisti ad maris scaturiginem, et in abyssi fundo ambulasti? aperiuntur tibi metus causa portae mortis, et ianitores inferni te viso consternati sunt?

v. 22

Convertam in profundum maris.

Delatos, inquit, in voluptatum abyssum, mundanisque deliciis mersos, ad me convertam.

v. 23

Ut intingatur pes tuus in sanguine.

Rationem conversionis illorum docet, nempe malignis potestatibus destructis. Deduxit enim in terram sanguinem eorum, quo etiam in victoria sua aspersus est, ut

(1) In hebraico textu scribitur תְּשֻׁבָה , sine ulla apud Bern. Rubeum varia lectione; quod vocabulum significare *retributionem* non potest. Sed ecce תְּשֻׁבָה , prima videlicet mutata eiusdem prope soni littera, prorsus significat *retributionem* apud Oseam IX. 7. et Mich. VII. 3, nec non alibi: unde manifestum fit, vel ita cum תְּשֻׁבָה lectum olim fuisse vocabulum in hoc psalmi loco, vel certe Cyrillum aut quos ipse sequitur lexicographos Philonem vel Origenem, ita scripsisse.

loquitur Isaias *, ita ut pes quoque eius sanguine intingeretur. Historico autem magis more heic sermo fit, et belli ducisque instruit figuram. Nam qui in bello proeliisque victores fiunt, cadentium cruoribus pedem inquinant dum mortuos conculcant. Ergo nunc pariter dum omnium Deum repraesentat ceu fortem aliquem hostes debellantem, et immerito oppressos liberantem, graphice pingit sanguinum rivos, et calcata cadavera sine honore sepulcri proiecta, et canum voracitati exposita. Ait itaque: tu periclitantes salvas, hostes profligas, ita ut pes tuus sanguine tingatur, tingatur item canum tuorum lingua sanguine hostili. Sumit rursus a re notoria exemplum: nam pecorum greges comitantur semper canes, qui latratibus morsibusque feras absterrent. Adsunt pariter spiritalibus Servatoris gregibus sacri ac sapientissimi canes, qui eloquentia sua, quasi quibusdam latratibus extraneas beluas arcant (1). Canes itaque Domini dicit intellectualis ovilis custodes, sanctos apostolos et episcopos, quorum lingua propemodum spiritalium inimicorum sanguinem gustat. Ait igitur fore ut quodammodo enecentur mali daemones, apostolorum voce ab ipso, id est Deo, adiuta. Hoc item est metaphoricum; namque hostibus interfectis, occidentium quoque canes sanguinem hostium lambunt, et corpora discerpunt. Alioquin vero, pes Christi est homo de Maria natus, qui in passione sua tinctus est sanguine. Canum vero, id est impurorum ethnicorum, lingua immaculatum sanguinem gustavit (2), postquam iidem a diabolo recesserunt.

* Is. LXIII. 3.

Gr. p. 386.

In ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israhel.

Fontes Israhelis videntur beati prophetae, et ante hos lex. Ait ergo, haud aliunde oportere nos Deum, quam ex horum magisterio haurientes, laudare. Id vero monet, propter diversa haereticorum scripta. Namque ex legalibus prophetisque scripturis laudatur Dominus ab iis qui valent ex ipsis salutis fontibus cum gaudio aquam haurire (3).

Ibi Benjamin iunior in mentis excessu.

Ubinam vero? in ecclesiis, vel in mediis psallentibus. Quis porro Benjamin, nisi beatus Paulus qui fuit de Beniamini tribu? Iunior quidem, quia ipsi postremo apostolorum Dominus apparuit. In mentis autem excessu, ob suum in tertium caelum raptum, et propter revelationum sublimitatem; prout ipse ait *: sive mente excedimus Deo, sive sobrii sumus vobis. Tum denique quia diviniorem ipsi contigit facere conversionem. Unde et illud verum evasit: mane comedet, et vespere dividet escam *. Nam qui persequebatur ecclesiam, brevi post fidei evangelista fuit.

v. 28.

v. 28.

* II. Cor. V. 13.

* Gen. XLIX. 27.

v. 23.

Principes Iudae duces eorum.

Reliquorum etiam meminit magistrorum ecclesiae et apostolorum, qui ex omni prope Israhelis tribu delecti fuerunt ut oecumenica essent luminaria, atque principes ducesque psallentium creatos; ex Iudae tribu, veluti fratres Domini ac Levis sive Matthaeus; ex tribu Zabulonis et Nephthalimi, ut Petrus atque Andreas, et Zebedaei liberi, ac Philippus, pago Bethsaide oriundi; Iacobus Alphaei de Capharnaumo; Simon Zelotes, qui cananaeus vocitatus est. Haec omnia sunt Galilaeae oppidula; ubi Zabulon et Nephthalimus sortem suam nacti fuerant. Rei huius testes duo, alter propheta, alter evangelista; ille praedicans, hic testans. Quamobrem ex dictis tribubus hi apostoli processerunt, qui principes ducesque ecclesiarum sunt constituti.

Gr. p. 357.

(1) Socordes contra et inepti episcopi ab Isaia LVI. 10. dicuntur: *speculatores, canes muti non valentes latrare*. Funesto tunc abutentes silentio lupi gregem Christi discerpunt.

(2) Nimirum in sacrosancta eucharistia, quae simul cum baptismo neophytis dabatur.

(3) In hoc praesertim et seq. versiculo congruunt fere cum Cyrillo quae Athanasii esse dicuntur.

Manda, Deus, virtuti tuae.

Virtutem patris dicit filium, iuxta illud: Christus Dei virtus, et Dei sapientia. Orat igitur apostolicus chorus patrem ut filio imperet praedicationem evangelii: namque a me ipso, ait, nihil loquor; sed quicquid audierit *Spiritus* a patre. Atque ut confirmet illis quod eisdem adstruxerat, digito propemodum ostendens, fore ut infirmum corpus, et in mortem deciduum propter factam in Adamo (1) transgressionem, fore inquam ut vivificet suo tempore Christus; postulant *sancti* ut corruptioni ereptum corpus, immortalitate convestiat, ad primigenium statum revocans, id est ad beatam quae initio erat et integram vitam; id quod reapse praestabit suo tempore Dominus, cum de caelo veniet, et mortui resurgent incorruptibiles.

Increpa feras arundinis.

Quia multi vitae sanctorum secundum Deum actae irascuntur, praecipue impuri daemones, ideo postulat ut increpentur arundinis ferae. Porro sciendum est, locum esse in Palaestina, in itinere ad urbem Hierusalem, cui nomen Calamus, propterea quod ibi plurimus calamus sit, in quo latent saevi cruentique leones, atque aliae saevae beluae in hunc reconditae, quae iter facientibus Hierusalem versus insidiantur (2). Igitur ex re notoria ad arcanos spiritualesque sensus psalmistae sermo nos transfert. Quid enim agunt in calamo ferae? nempe crudeli animo insidiantur iter facientibus ad urbem Hierusalem. Id ipsum ab impuris quoque daemonibus fieri comperiemus: insidiantur enim peregrinantibus ad intellectualem Hierusalem intellectuales leones, qui sterilitati levitatisque inconstantium hominum subeunt, quiescuntque in iis qui sunt aridi ad virtutem, lubrici autem ad voluptatem. Sicuti apud Iobum dictum est de diabolo, nempe cum iacere sub omni arbore, intra calamum, palustres frutices, atque papyrus. Sunt denique et aliae calami ferae, nempe impiarum haereseon inventores, qui latenter digna bestiis et perversa scribunt, qui dentis instar calamo utentes simpliciorum animas mandunt.

Dissipa gentes. - Venient legati ex Aegypto, Aethiopia praeveniet manum suam Deo (festinabit dare manus suas Deo.)

Quasi dissipatis iam intellectualibus inimicis, deinceps ad praedicationem currunt apostoli. Credent porro Aegyptii, itemque Aethiopes id est fines mundi; extremi enim sunt tum in oriente tum etiam in occidente Aethiopes. Significat autem per Aegyptios quidem, nationes apprime idololatricas, et religioni Israelis adversas: per Aethiops vero, ut diximus, mundi fines. Iam quomodo Aethiopia ad evangelium accesserit, et vaticinium de ipsa editum ad exitum sit deductum, licet cognoscere in aethiope eunucho, quem Philippus ad veritatem adduxit, qui manus veluti erat reginae Aethiopum, utpote in Aethiopia dynastes, et quatenus universae eius gazae seu thesauro praepositus erat. Age vero quod insuper Aethiopia gentes omnes peccato nigrantes significet, sponsa nos docet in cantico inter suam paenitentiam dicens, nigra sum et formosa; illud quidem ob idololatriam atque malitiam, hoc autem propter ab his vitiis recessum. Sic ergo Aethiopia manum suam Deo praevenit (seu tendit) inter orandum. Vel etiam ita se gessit, dum dona ad regem, tum pietatis aromata, tum acquisitae Dei notitiae aurum adtulit.

(1) Animadvertite dici peccatum originale ab humana natura in Adamo contractum; ne quis ad alium sensum, ut faciunt cacodoxi, rem detorqueat.

(2) Narratio haec occurrit etiam apud Athanasium iisdem plerumque verbis; sed eam Montfauconius editor alienam ab auctore suo iudicat.

* Ioh. XII. 49.
* Ioh. XVI. 13.

* Iob. XL. 16.

* Iob. I. 2.

* Act. VIII. 27.

* Cant. I. 4.

Super Israhel magnificentia eius, et virtus eius in nubibus.

v. 5.

Namque ab Israhele genus ducentes sacri apostoli, Dei magnificentiam patris miraculis demonstrarunt. Et qui post illos magisterii gratiam susceperunt, ceu quaedam nebulae de sanctissimi Spiritus mari imbrem adtrahentes, irrigationem hominibus intulerunt. Vel dictio « virtus eius in nubibus » ponitur pro « magna, excelsa, admirabilis. » Alioqui ut quisque in Israhele excellit contemplatione, et supra res terrenas extollitur, ita Dei magnalia et virtus huic innotescunt.

Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israhel.v. 36.
Gr. p. 389.

Virtutis amatores rectae vitae suae exemplis in causa sunt ut Deus laudetur; soli- que ipsi Deum admirantur, ceu qui magnificam eius providentiam contemplari queunt. Ipse itaque spiritalis Israhelis Deus, seu quod perinde est sanctorum Deus, novum populum corroborabit, ut omnia ob eius gloriam et dicat et agat: et vires quidem ut se subtrahant ab idolorum errore suppeditabit, firmitudinem autem, ut in pura Christi fide permaneant. Est enim Deus benivolutus, qui finxit et refinxit et tantis bonis populum suum dignatus est.

PSALMUS LXVIII.

In finem, pro his qui commutabuntur, ipsi Davidi.

v. 1.

Continet psalmus Servatoris preces tanquam hominis, ex humani generis persona prolatas, nec non causas ob quam ei inlatum fuit crucis supplicium, simulque ipsam passionem exponit, et eventuras post illam Iudaeis calamitates: praeterea evangelicae vitae introductionem, et adorationis in spiritu ac veritate doctrinam, quicum etiam psalmum concludit. Reapse totam hanc orationem a Servatore fieri ex humanae naturae persona, id ipsam significat sub psalmi finem ubi ait: quia exaudivit Dominus pauperes, et vinetos suos non despexit. Namque in praesentis saeculi consummatione apparuit nobis Deus dominus, et intellectuali conversione immutati fuimus, haud equidem ex bonis in peiora decedentes, veluti in Adamo contigit, sed ex quovis malitiae genere ad omnem bonitatem transmigrantes. Scribit autem in epistola ad Hebraeos etiam Paulus de Christo *, hunc in diebus carnis suae preces supplicationesque ei, qui se poterat e morte eripere, cum clamore valido et lacrymis obtulisse. Et in evangelio *: factus in agonia cum sudore, angelo consolante, prolixius orabat.

* Hebr. V. 7.

* Luc. XXII. 43.

Salva me, Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam.v. 2.
Gr. p. 390.

Videtur ex persona Domini id quod venerat narrare, nempe quod homo factus usque ad mortem se humiliaverit. Nam quia nostri causa dolet, merito etiam postulationibus liberari, quae torrentis instar animam ipsius circumdabant. Porro Christi typus Ionas, qui ait *: aquae circumfusae sunt usque ad animam meam. Et apud Iobum *: venisti usque ad maris scaturiginem, et in abyssi fundo perambulasti, ubi inferni regiones conspiciuntur? – Certe aquarum vocabulo inspirata scriptura tentationes denotat.

* Ion. II. 6.

* Iob. XXXVIII. 16.

Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.

v. 3.

Diversis variat sermonem imaginibus, quia dignam non invenit similitudinem illorum quae captivos premunt malorum. Innuit etiam inferni regiones, ad quas unus Christus descendens penetravit. Dictio autem « veni » similis est illi *: « ego pono animam meam a me ipso. » Sponte enim Christus necem pertulit, quam tempestatis nomine indigitat. Congruit item haec locutio ei qui per omnium virtutum pelagus navigans dicat: veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.

* Ioh. X. 18.

Deus tu cognovisti insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita.

Vel dicit, quia si qua peccata fuissent, quorum causa me crucifixissent, certe tu prior, o Deus, cognovisses quem nulla latere res potest. Vel insipientiam dicit illam quam homines stultitiam appellant, passionem suam scilicet. Facta est enim Christi passio Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitia. Quamobrem stultitiam vocabant Christi passionem, crucem autem infirmitatem. Tu ergo, pater, inquit, prudentem crucis rationem nosti, quae decreto tuo extitit. Hoc autem dicit, quia fuit obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Locutio denique « delicta mea te non latuerunt » similis est huic: qui peccatum non noverat, hunc fecisti pro nobis esse peccatum.

Extraneus factus sum fratribus meis.

Haec utique utatur locutione quisquis vere pius est, rectamque habet et incauponabilem fidem. Sane si quando religio persecutionem patietur a veritatis hostibus, tunc langueat oportet affectus erga genus atque familiam; et cum Dei gloria in ignominiam trahetur, tunc amoris in fratres lex cesset; sed unus prae omnibus ametur omnium Deus, cui nostram debemus vitam.

Et operui in ieiunio animam meam, quae res mihi in opprobrium versa est.

v. 11.
Gr. p. 391.
Matth. XI. 19.

Dicet aliquis: atqui voracis et bibuli famam pertulit Christus apud malignos. Cur ergo ait se ob ieiunium convicia esse passum? Respondemus itaque, raro Christum convivii invitatum interfuisse cum propriis discipulis. Calumniatores autem ita loquebantur, quia reliquam ipsius parsimoniam ignorabant. Cui rei demonstrandae satis est continuum quadraginta dierum ieiunium. Id ipsum tempore quoque passionis contigit, cum erepto iam sponso, ieiunabant discipuli. Quamobrem et ipse paratam praevidens passionem, et hinc eventura Iudaeis mala, animam suam ieiunio affligebat. Quippe comprimit irrationalium passionum elationem ieiunium. — Ceterum nonnulli irrident asceticos sanctorum labores; et quae digna admiratione sunt, fiunt illis sanarum occasio.

Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam.

Servator ipse pro nobis confitetur et adfligitur. Nam cilicium duram innuit victus rationem ac luctum. Verumtamen id quoque factum est in parabolam, id est convicium, Domino. Solent enim improbi exprobrare bonis quas hi patiuntur afflictiones. Quare fuit consentaneum ut Christus post necem suam, parabola fieret Iudaeis. Verbi gratia: talia patiatur inimicus noster, qualia hic crucifixus. Nonnulli vero interpretes putant cilicii vocabulo corpus denotari, quod durum est atque resistens (1). Ergo propter indutam sibi carnem contumelias pertulit Dominus.

Adversum me nugabantur sedentes in portis.

Iudaei quoque Christo in convivii conviciabantur, de eo inter calices fabulantes et ludentes, atque in colloquiis eundem irridebant. Namque otiosorum leschae circa eum tempora insumebant, et nugabantur, id est otiabantur et perpetuo garriebant.

Ego vero oratione mea ad te, Domine.

Symmachus: mihi autem oratio es tu Domine. His, inquit, contingentibus, ego oculus ad te intendo, tuumque auxilium expecto. Quin etiam Servator patri dicere videtur: etiamsi mihi insultaverint, et mala pro bonis reddiderint, ego tamen pro

(1) Reapse Diodorus tarsensis in cod. C. f. 142, nec non Didymus in cod. B. f. 288. aiunt: τινές αὖ φασὶ ὑπολασθῆναι ἐκ τοῦ ἐνδύματος τοῦτου, ὃ ἀπέλαβε σῶμα: quidam vero aiunt denotari huiusmodi vestimento corpus quod Christus adsumpsit.

ipsis numquam desinam preces meas tibi offerre. Hoc inde patet, quia evangelista facit eum in cruce pro crucifixoribus orantem *. Deinde verba etiam orationis in sequentibus ponit.

Tempus beneplaciti, Deus.

Placuit Deo patri cuncta instaurare in Christo, id est resumere ac restituere rerum naturam in pristinum statum. Nam beneplacitum vocat Dei voluntatem nos salvandi, prout ei bene visum est. Cum ergo venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret *. Quum ergo hoc sibi proposito fine venisset, ait: tempus beneplaciti; quod idem est atque illud *: venit hora.

In multitudine misericordiae tuae exaudi me, in veritate salutis tuae.

Hoc autem effeceris, si mortuum me salvabis per resurrectionem. Nam pro ipsis vitam recupero ac salutem, quia mecum vivificabuntur qui ob peccatum mortui erant. Sola quippe vera salus est quam Deus confert; umbratilis autem illa quam medici ducesque exercituum praestant.

Utinam liberer ex odientibus me, et de profundis aquis!

Postulat Servator ut Iudaeorum manu eripiat, qui eum oderant propterea quod latentem in illorum animis nequitiam palam arguebat. Vel profunditatem aquarum dicit mortem ac tentationes, quas nos Christo adiuvante vincimus. Quam enim rem ipse tentatus expertus est, in eadem potest auxiliari tentatis.

Ne me demergat tempestas aquae.

Aquae tempestatem, abyssum, puteumque appellare videtur, vel tentationum pericula, vel ipsos aliquando inferos. Ait enim *: eduxisti ab inferis animam meam: quasi de aliquo sermo sit qui in puteum incidit, cuius os mox clausum fuerit. Iamvero postquam Dominus verbis illis, infixus sum in limo profundo, corporis in morte dissolutionem ostendit, ingressumque ad inferos narravit, nunc de reditu dicit: utinam eripiar ex profundis aquis! et reliqua. Namque alias quidem animas absorbit mors praevalens, et puteus eas coërcebat ore suo clauso. Porro puteus ore praeditus mors est, quae omnes a saeculo absorbit, qui in eam inciderunt, quibus absorptis, os clausit, ne quis ad vitam reverteretur. Mihi vero, inquit, nil tale eveniat. Dicit autem tempestatem, demonstrare volens acerbissimum iudaicae synagogae naufragium. simulque deprecans, ne cum illa incredulitatis profundo suffocetur. Cur autem, quum superius dixisset, tempestas submersit me, nunc ait, ne me submergat? Quia fieri potest ut submersus, denuo enatet, rogat ut quae passus est, rursus non experiatur. Fluctus cognovi, et alia huiusmodi, concitatamque terribilem adversus animam procellam carnis passionibus; quibus oportet se difficilem praebere, neque salsi illarum humoris exundantia obrui; sed orare semper dicentem: utinam liberer ex profundis aquis! et reliqua.

Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua.

Cur vero etiam Unigenitus indigeat exaudiri, quum sit par patri et aequali praeditus dignitate, causam ipsemet dicit, quia nempe benigna est misericordia tua: id est, ideo exaudiri indigeo quia homo per tuam erga homines clementiam factus sum, atque hominum causa hoc apte officium assumpsi.

Ne avertas faciem tuam a puero tuo.

Quia pater quoque ob Adami transgressionem ab humana natura semet averterat, ideo ut denuo faciem suam ad illam convertat rogat Christus, et ne iram re-

Gr. p. 392.

* Luc. XXIII 31.

v. 11.

* Gal. IV. 4.

* Joh. XVII. 1.

v. 14.

v. 11.

v. 16.

* Ps. XXIX. 6

Gr. p. 393.

v. 17.

v. 18.

tineat : utiturque metaphora illorum, qui cum irascuntur, faciem avertunt. Aversio autem Domini, derelictio est.

v. 18.

Quoniam tribulor, cito exaudi me.

Ps. XXXVII. 5.

Math. XI. 28.

Propter doloris excessum, subitum mihi solamen impertitor. Quid porro te angit, fare: quid tibi, o David, molestum est? Audi aperte dicentem : quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum, ceu onus gravatae sunt super me. Ergo accede ad eum qui ait : venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. – Christus quoque ita fortasse cum patre loquitur: de communi re, id est homine, sollicitus sum, ut a nobis tamquam captivus in libertatem vindicetur. Cito exaudi, quia haec arcana circa hominem operatio festinatione indiget.

v. 19.

Attende animae meae, et libera ipsam.

Dicere videtur patri Servator: redime animam meam ab eo qui eam detinet, id est a morte. Quaeenam vero redemptionis ratio? Iustificatio in Christo, salus per fidem, peccatorum per sanctam baptismum remissio. Sic olim liberavit Israelitas Deus, tamquam umbra ac typis antea nobis depingens Christi mysterium, quod ipsis angelis erat incognitum.

v. 20.

Propter inimicos meos eripe me.

En ipse Servator, propter eam quam petimur ab intellectualibus inimicis iniquitatem, ob hanc inquam ipsam patrem excitat ut nostri misereatur. Quod si quis ambigat, cur postquam sic oraverit Christus, tentationes tamen non effugerit, audiat sane, eum ut hominem orasse quidem ut in tentationem non induceretur: verumtamen quia utile nostrae saluti erat ipsum pati, passionem excepit, divinam humanae voluntati antefereus (2).

v. 21.

Tu scis improperium meum.

Servator quoque patri vides, inquit, opprobrium, quo propter nomen tuum adfectus sum, ignominiam quam tuae veritatis causa sustinui, pudorem quo dum gloriae tuae studeo suffusus sum. Certe qui me vexant, exalapant, crucifigunt, haec omnia ante oculos tuos perpetrant.

v. 22.

Improperium expectavit cor meum et miseriam.

Hinc iam Christus passionem suam enarrat, quam dein diserte apostoli conscripserunt. Nemo vero erat aut compatiens aut consolans, quia discipuli alius aliò difugerant.

v. 23.

Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.

Job. XIX. 28.

Ipsum mihi cibum, inquit, amarum acerbumque effecerunt: namque insuavis est edentibus cum dolore quaevis etiam esca delicatissima. Narrant autem beati evangelistae *, sitiendi Christo dum in cruce penderet, potumque petenti, oblatum fuisse acetum felle mixtum; quod quam gustasset, bibere noluit. Nempe ut haec psalmi scriptura adimpleretur.

Gr. 7.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.

Sic etiam Symmachus interpretatus est: « fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in poenam. » Ita ut hinc colligatur, eventura quoque Iudaeis post Christi passionem mala significari. Perinde est ac si diceret: paria patientur iis, quae me experiri voluerant. Vae enim impio! quia mala ipsi pro suorum operum merito evenient.

(1) En gratiae iustificantis privationem, quam theologiam esse peccati originalis definitionem, iam diximus p. lat. 221. adn. 1.

(2) En contra Monothelitas duplicem in Christo voluntatem.

Obscurentur oculi ipsorum, ne videant.

Infer illis tenebrosam tentationum nubem, ut nullatenus ad divinorum mysteriorum lucem respicientes, mali Iudaei male pereant, propter suam vesaniam, et indomitam incredulitatem (1). Quid ni enim Iudaei obtenebrati sint, qui iustitiae solem non admiserunt? quibus omnium rerum dominum crucifigentibus, sol occidit, diurnumque lumen in caliginem versum est: quod fuit evidens signum excacatarum populi crucifixoris animarum. Nam parti certe Israhelis caecitas accidit, velumque illorum cordibus est obductum: atque oculis praediti, nil tamen vident, quia verum lumen repudiarunt, cordisque oculos spontanea conniventia clausurunt.

Et dorsum eorum semper incurva.

Et ipsorum lumbos prorsus enerva: babylonicam captivitatem decerne, Domine; ut pro suis facinoribus in calamitosum famulatum decidant semper oppressi.

Furor irae tuae comprehendat eos.

Irae furorem appellat celerem et aerumnosam poenam. Certe adversus crucifixo- res furor divinae irae non partim, ut plerumque fieri solet, sed totus insumptus est, corripuitque illos omne genus calamitatis.

Quoniam quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt.

Tu quidem, inquit, dum vesaniae poenas a me reposcis, ceu quibusdam carnificibus, Babyloniis me tradidisti: hi vero pluribus etiam, quam ipsis mandatum fuerat, me malis implicuerunt, doloresque peccati mei auxerunt. Hanc illis universalis quoque Deus crudelitatem exprobrat dicens *: ego eos potestati tuae tradidi, tu vero nullam ipsis clementiae partem indulxisti: senioris iugum adgravasti, iunioris non es misertus. Quod si de crucifixoribus verba fiunt, haec ponitur causa, cur ea mala passuri sint. Simile hoc est dicitis apud Zachariam *: percutiam pastorem, et dispergentur oves. Nam quia filium pati sivit, eundem tradidisse dicitur. Passus tamen est filius non coactus, sed sponte; erat enim ipsi mundo passio eius salutaris. Hunc ergo, qui tua, *o pater*, voluntate semet plagis in passione supposuit, ipsi non recipientes, longe ab ipsorummet salute relegarunt. Non itaque quia pater, pro sua optima providentia, filium morti, prout fuerat destinatum, tradidit, ideo impunes sint qui huius voluntatis ministri fuerunt. Non enim ut Deo gratificarentur, id agere studuerunt, sed animi voluntario peccarunt motu, et truculentae invidiae ductu, illud facinus perpetrarunt. Postea subiungit: et doloris vulnerum meorum incrementum fecerunt. Namque ipse semet humiliavit, illi autem leto dederunt. Vel quia, caede eius non contenti, resurrectionem quoque eius calumniose traduxerunt. Propterea pergit in sequentibus maledicere.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum.

Hoc ait ob addenda civitati Hierusalem supplicia (2). Iniquitatem scilicet dicit pro poena, quae peccato imponitur. Quod si de crucifixoribus sermo est, fore dicit ut iniquitati adversus Dominum exproptae, aliam insuper iniquitatem adiungant, nempe ut Zebedaei filium Iacobum gladio necent, fratrem vero Domini fuste, lapidibus Stephanum. Vel, una quidem iniquitas fuit, veritatis quae in mundum venerat exclusio, dum in umbra legis contra legem perseverare voluerunt: altera vero iniquitas fuit, quod Iudaeam simulque typico cultu expulsi, nihilominus hunc ubi iam non licet re-

(1) Vaticinia sunt haec potius quam dirae, ut alibi dixit, moxque repetiturus est Cyrillus.

(2) Iam video retinendum fuisse in graeco textu vocabulum *πρόσθεσις* (cod. *πρόσθησις*) quod ad marginem ablegaveram. Et quidem Eusebius, qui in suo commentario p. 383. parem sensum, diversis tamen verbis, huic loco attribuit, quique in margine nostro gr. citatur, scribit *πρόσθήκη*.

tinent. Quamobrem non intrant in iustitiam per Iesu Christi fidem, atque a gaudio iustis parato longe submovebuntur.

Deleantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur.

Crucifixoies, etsi primi propter ipsorum apud Deum viventes progenitores in album relati fuerant, et promissionum beneficium acceperant, attamen post tantum facinus, iure meritoque debebuntur, neque apud Deum conscribentur cum electis iustis, et apud eum vivere dignis; quia nempe vitae salutisque auctorem repudiarunt. Nam quae imperativo modo heic dicuntur, ea praedictivo potius oportet intelligere (1). Vitae vero liber, ipsa Dei memoria et scientia est. Ibi opera humana scribuntur. Beatus igitur, qui in superna Hierusalem scribi meritus est!

Pauper ac dolens ego sum: salus tua, Deus, me suscepit.

Verba pauper dolensque sum, ex persona captivorum dicta, hoc significant: cum me pressum miseria cerneret, et multis vexatum doloribus, ope tua salvifica dignatus es. Immo et ipse Dominus ait se pauperem esse, quatenus se ipsum exinanivit hominemque fecit: dolentem autem, quatenus crucem pertulit et inflictas a Iudaeis plagas; dicitque patri: salutare auxilium tuum, o Deus, me suscepit. Utique humano id quoque more dicit, et ubique dispensationis rationem servat: namque hominem factum, dici etiam oportebat a patre suscitatum. Hinc iam evangelicum institutum praedicatur, cuius initium facit Deo addictus chorus, spiritu pauper, qui ingreditur canens datam sibi ab Unigenito salutem. Indicitur autem ne cruenta deinceps sacrificia fiant, sed laudativa potius et spiritalia. Quamobrem dicere pergit:

Laudabo nomen Dei mei cum cantico.

Merito defendenda est Iudaeorum nequitia, qui legalis cultus infantiam noluerunt cognoscere; quamquam ii, qui Babylone erant captivi, laudaturos se Deum post reditum spondeant.

Placebit Deo magis, quam novellus vitulus.

Id est trimus ac perfectus; tales enim a lege imperabantur hostiae. — Sciendum est, masculum vitulum immolari solitum, quum synagoga peccasset; et item pro pontifice. Quia ergo pontifices et principes congregati sunt adversus Christum, et subditos quoque sibi populos contra eundem concitarunt, et peccati eorum causa fuerunt, ideoque legali purgatione indigebant, haud materialem, inquit, ego vitulum offero, sed parum incruentumque sacrificium, quod in ecclesia mea constitui.

Videant pauperes, et laetentur.

Aiunt apostoli de iis qui ipsorum operà Christo crediderunt, fore ut his cognitis rebus, pauperes spiritu gaudeant.

Laudent illum caeli et terra ac mare etc.

Universam, inquit, simul creaturam, ipsaque elementa, ad canendos hymnos invito: una quippe divinis non sufficit enarrandis lingua beneficiis. Laudant autem Deum supernae incessanter potestates ob recuperatam ab universo orbe libertatem. Namque id quoque bonum praestitit Servatoris adventus, quod terrestres homines supernis spiritibus copulavit, ut una eademque fiat ab omnibus adoratio. Quod si caelestes de hominum salute laetantur, multo magis qui in terra salvati sunt, Salvatorem suum laudabunt. Ideo additum est « et terra » ut dicat: cuncta illum superna et inferna concelebrent. Mare etiam dixit, quia futurum erat ut insularum quoque incolae salutare Dei reciperent.

(1) Consonat Cyrillus dictis suis p. lat. 232. Sic loquitur etiam Photius amphiloch. quaest. CCLX.

**Quoniam Dominus salvam faciet Sionem, et Iudaeae civitates aedificabuntur;
et semen servorum eius possidebit eam.**

Altiore autem sensu, Sion est sanctorum ecclesia, cuius aedificatae civitates, animae sunt ex incredulitatis lapsu per confessionem resuscitatae: nam Iudaeae vocabulum significat confessionem *. Iam Dei servi sancti apostoli sunt, quorum semen illi qui per ipsos Christo crediderunt.

PSALMUS LXIX.

In finem, Davidi in rememorationem quod salvum fecerit eum Dominus.

Potest etiam (1) Christus *hunc psalmum* dicere pro humano genere, orans Deum ut ad illud adiuvandum consurgat. Sic enim futurum erat ut instantes ei inimici daemones confunderentur; secus vero gauderent quotquot eiusdem saluti favent. Ideo exclamat:

Confundantur et vereantur qui quaerunt animam meam.

Spe sua, inquit, excidant qui caedi meae anhelant, et fructum inde ignominiae referant. Sublimiore autem sensu, daemones qui meo casu, propter mortis maledictionem, exultabant, ne mihi diutius dominantur. Digna sane Davide oratio! non enim imprecatur iis qui opibus suis insidiabantur, aut praediorum limitibus: sed insidiatoribus animae, id est daemonibus, et ministris horum pravis hominibus atque incredulis.

Retro vertantur qui dicunt mihi: euge, euge.

Qui meis, inquit, malis delectantur, cum ignominia vertantur in fugam, dum meam conversam sortem aspiciunt, neque hoc gaudio fruuntur. Namque euge, dicere solent homines ubi rei alicuius cum voluptate potiuntur. Hoc aiunt etiam daemones peccantibus nobis; quin et rident aliquando nobis illudentes. Sed certe peccanti prodest retro cedere, per paenitentiam ad derelictum bonum revertenti, non sine voluntario pudore.

Ego vero egenus et pauper sum; Deus adiuva me.

Fortasse etiam ex populi ethnici persona dicuntur haec, egena nimirum ac paupere ob peccatum suum et irreligiositatem; petente autem celerem Christi opem, et intellectualium hostium ignominiam.

PSALMUS LXX.

In iustitia tua libera me, et eripe me.

Iustitia patris est filius, a quo liberati culpa fuimus quae nos in corruptela detinebat. Qui ergo in Deo spem collocaverit, nullo umquam aevo pudore adficietur; quod secus illi accidit quum alia re confisus, spe excidit. Nam qui fidit opibus, cadet. Neque speretis a filiis hominum, qui salutem nequeunt praestare. Et maledictus qui spem ponit in homine. Benedictus homo, qui Domino confidit. Ego quoque, ait, si ab homine vel fallaci quavis caducave re spem meam pendere putavi, dignus plane sum qui pudorem experiar. Sin ceteris cunctis contemptis, in te uno fiduciam meam defixi, ne quaeso, o Deus, ullo tempore deludar. Tu vero congenitae tibi iustitiae memor, quae unumquemque pro suis meritis muneratur, libera me de persequentibus seu hominibus seu daemonibus, atque ab ipsorum saevitia incolumem praesta.

(1) Vides heic quoque nonnisi particulam cyrillianam de huius psalmi argumento; et quidem ea in aliis procul me catenis videtur Athanasio fuisse inscripta.

PSALMUS LXXI.

Deus, iudicium tuum regi da.

Quale iudicium acceperit, paucis dicit beatus Paulus *, nempe quod Deo patri placuerit cuncta in Christo instaurare.

Susciplant montes pacem populo, et colles iustitiam.

Montes et colles heic dicit angelicas potestates, quae olim quidem propter late grassantem iniquitatem, in terra non versabantur; nunc autem pacem cum omnibus hominibus habere iussae sunt.

Salvos faciet filios pauperum.

Quinam hoc loco denotentur pauperes, et quinam pauperum filii, oportet cognoscere. Pauperes itaque nominat sanctos apostolos; erant enim pauperes spiritu: nos vero servavit filios pauperum, iustificans per Spiritum in fide atque sanctificans.

Et permanebit cum sole.

Permanet (1), id est ad omne aevum protenditur Deus simul et homo; namque et ante lunam per saecula saeculorum erat.

Orietur in diebus eius iustitia et abundantia pacis, donec auferatur luna.

Orietur nobis Christi tempore iustitia per fidem; abundantia vero pacis, propter conversionem ad Deum. Insuper de medio vicissim tolletur diabolus. – Animadvertete, quod non dixerit auferatur, sed vicissim auferatur luna: nempe ut significet, diabolus qui hominem antea pessum dederat, vicissim perditum iri.

Reges Tharsis.

Tharsis gentium, Aethiopes sunt. Praeterea tharsis colorem significat hyacinthinum, uti est apud prophetam *: similitudo eius ut tharsis (2). Apud Ionam denique urbs Tarsus denotatur *.

Adorabunt eum. – Quia liberavit pauperem a potente.

Adorabunt omnes, acerba diaboli tyrannide expediti: nam potentem hunc appellat; pauperem autem, humanam naturam, quae tunc erat Deo destituta.

Et orabunt de ipso (3) semper.

Quinam vero sunt hi orantes, nisi nos ipsi qui eius recepimus fidem? Intendentes enim ad Deum preces, bona nobis largiri per Christum postulamus.

Sit nomen eius benedictum.

Ubinam vero non est Christus, aut quae gens appellatione hac non gloriatur? – Ante solem permanet nomen eius. Quomodo ergo accepit, quod semper eum habuisse apparet? Et v. 19. Flectitur ei omne genu, et honorato filio honoratur simul qui ipsum genuit. Patris enim gloriam dicit scriptura esse filium. Sic certe aliquando tamquam filius cum ipso colloquens aiebat *: pater, clarifica filium tuum, ut et filius clarificet te. Hoc ergo, inquit, nomen id est filius seu Christus Iesus, sit benedictum in saecula.

Qui facit mirabilia solus.

Narrans quae fecit incarnationis tempore, hymnum ad eum extollit dicens: tu es

(1) Cyrillus ergo videtur in textu legisse sensu praesentis temporis *συμπαράμειναι*.

(2) תְּרִשִׁית intelligit hyacinthum gemmam, vel potius hyacinthinum colorem, Cyrillus; cui favet vulgatus interpretans *mare*, id est *caeruleum* vel *subnigrum*, quod bene refertur ad Aethiopas. Alii tamen chrysolithum intelligere malunt.

(3) Sic etiam Flaminius Nobilius interpretatur dictionem *περὶ αὐτοῦ* hoc loco in bibliis sixtinis.

Deus Israhelis, tu unus haec mirabilia patrare potuisti, nempe Satanae potentiam destruere, et irretitos daemonum tyrannide eripere. Animadvertite autem, nihil prorsus dictorum in hoc psalmo convenire Salomoni de Uriae uxore nato; nec videlicet: ante solem nomen eius. Nec illud: ante lunam per saecula saeculorum erat. Undique igitur patet de Iesu Christo dictum esse hunc psalmum (1).

PSALMUS LXXII.

Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

v. 20.

De civitate loquitur superna et intellectuali, quae mater nostra est. Nam si imaginem tuam, *o Deus*, conservassent homines, merito civitatem quoque caelestem essent adepti.

Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me.

v. 24.

Gr. p. 460.

Quoniam iustitiae operator, Dei gratia glorians, dixerat « tenuisti etc. » id est observatorem me voluntatum tuarum constituisti; ideoce ceu magnum quid et eximium declarans id universalis Deus, propemodum exclamat dicens mox: quid enim mihi est in caelo? etc.

Quia ecce, qui elongant se a te peribunt.

v. 27.

Gr. p. 462.

Elongant se quidam a Domino non localibus spatiis, sed consuetudine quodammodo, sententia, ac moribus. Namque improbi homines et iniusti, vel aliorum criminum rei, procul Deo esse dicuntur. Etenim quae communio luci cum tenebris? Secus vero boni ac iusti, et praeclarorum erga religionem meritorum conscii, prope Deum sunt.

Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

v. 27.

Fornicationis mater est incredulitas. Nam quis Deum ubique praesentem credens, et singulis actibus adstantem, et cordium voluntates introsipientem, quis inquam vel improbam cogitationem admitteret, vel mali aliquid perficeret? Quare hi, ceu qui Deum de ipsorum actibus haud cogitantem iudicant, merito peribunt. Cessemus a spiritalis fornicationis moribus, ne congruum debitumque peccati amatoribus exitium subeamus. Est autem spiritalis fornicatio omne genus nequitiae et impuritatis. Et quia peccata a Dei propinquitate nos separant, auferamus dirum hoc impedimentum, et quicquid invicem appropinquare prohibet. Deus enim, inquit *, propinquus ego sum, non Deus remotus.

* Hier. XXIII.
23.

PSALMUS LXXIII.

Dedisti eum escam populis Aethiopum.

v. 11.

Aethiopas dici credendum est homines illos qui obtenebratam obscuratamque mentem habent, et nondum divino lumine illustratam. Verum ii qui genua filio flectunt, de quibus dictum fuit *, coram illo procident Aethiopes, ab eo illustrantur, atque exclamant *: sit splendor domini Dei nostri super nos. Qui autem prope indelebilem habent improbitatem, atque in sua perseverant nigredine, hi esca fient apostatae draconis capitibus, et gladio cadent.

* Ps. LXXI. 9.

* Ps. LXXXIX.
17.

Tu siccasti fluvios Ethan.

v. 16.

Ea quae in deserto contigerunt dicit, quum elicitis de rupe aquis populo potum praebuit. Ethan (2) interpretantur austrum; ad austrum vero Iudaeae Iordanes est.

(1) Reapse ecclesiae patres, nec non ipsi Hebraei de Christo hunc psalmum interpretantur.

(2) אֶתְנָן notum sive austrum cur interpretetur Cyrillus, non satis ego video; nam certe eius radix

Aestatem et ver tu fecisti.

Fortasse volens quatuor terrae climata propheta indicare, clamat ad Dominum: aestatem et ver tu fecisti, id est torridas et australes mundi partes, nec non boreales et frigidas. Veluti illud *: aquilonem et mare tu creasti. Heic autem praetermisit autumnum et hiemem, quia aestas iuxta autumnum est, et hiems iuxta ver.

PSALMUS LXXIV.

Dixi iniquis, nolite inique agere: et delinquentibus, nolite exaltare cornu.

Historico quidem sensu praecipitur Assyriis ac Babylo niis ne sint in Deum blasphemi, neque viribus propriis superbiant. Nam cornu ad imaginem virium sumitur, sive regni; veluti de Christo dictum est *: cornu eius exaltabitur in gloria, id est regnum, et supra res omnes fortitudo ac potestas. Significat etiam superbiam, ut hoc loco: ne cornu erigatis. Ad sententiam quod adinet, dicit Servator, se stabilitis ecclesiae columnis, id est apostolis, monuisse alios quominus a mandatis aberrent: quod postremum alteri classi id est circumcisis dicitur, qui seditiosi in Servatorem elatique ira fuerunt: quorum causa perdita patria fuit eiusque incolae universi. Tota enim Pharisaei sacrilegis linguis suis frena laxarunt, praecepsque adversus Christum maledictum effuderunt, et omnia iura violarunt, dum illum, quem minime oportebat, impie damnarunt. Cornu quoque erexerunt, se Dei voluntatem cognoscere adfirmantes dicendo *: nos scimus Moysi Deum esse locutum (1).

Ne extollatis in altum cornu vestrum, neque loquamini adversus Deum iniquitatem.

Peccant autem, et adversus Deum iniquitatem loquuntur, idololatrae ethnici: Nempe veluti in altum cornu erigunt, arrogantemque intendunt cervicem Deo adversantes, qui vera dogmata oppugnant, mendaciis assueti, neque quid dicant scientes neque quid adfirmant. Quippe et cornigera animalia cornibus apprime gloriantur. Verumtamen praesens sermo praedictos hortatur ne peccata augeant, neque adversus Deum linguam commoveant.

Quia neque ab ortu, neque ab occidente, neque a desertis montibus.

His verbis universum mundum designat; ortu orientem, unde sol oritur; occidente partes hesperias; montibus desertis aquilonarem et australem plagas: hae quippe ob immodicum frigus vel aestum sunt inhabitabiles. Ne peccetis itaque, ait; nihil enim quod in mundo peccatur latet Deum.

PSALMUS LXXV.

Illuminas tu mirabiliter a montibus aeternis.

Et prophetae et apostoli dici queunt montes, propter haerentis illis virtutis celsitudinem, et quia depressum nihil et humi repens in ipsis est. Aeterni autem, quia incolumis et perpetua manet praedicata ab eis doctrina. Ergo illuminamur per ipsos, id est ducimur, erudimur.

Tu terribilis es. v. 12. Omnes qui in circuitu eius afferent dona.

Terribilitatem undique innuit. — Circumstantes autem ei dicit sanctos, qui virtutes suas ei offerunt.

¶ alios parit significatus. Obiter autem observo haberi heic methathesim quamdam cum vocabulo *notus*. Ceteroqui Iordanem heic recte intelligi, cuius alveus sub Iosua mirabiliter fuit exsiccatus, exploratum est.

(1) His in locis nonnulla data sunt Athanasio in editis, quae codices vaticani constanter Cyrillo inseribunt.

PSALMUS LXXVI.

Exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

v. 1

Exercitatus sum ait, pro meditabar, curis minutis angebar, ut prope animum desponderem. Deinde quid factum sit, et quodnam omnino illud esset exercitium, sive cura, suadens, demonstrat mox dicens: praeoccupaverunt custodias omnes inimici mei. Hoc autem quid rursus est? Si quando hostes urbem obsident, quamdiu cives custodias sive propugnacula servari vident, spem salutis retinent. Quod si custodes dormitent, et mox subeuntes hostes custodias occupent, ac muros superent, tunc hi demum victores fiunt. Cum ergo psalmista, sumpta a bellico negotio similitudine ait: praeoccupaverunt custodias omnes inimici mei, docere vult se victum a cunctis hostibus, et victoriam paenes illos stare. Et paucis interiectis. Veluti urbem devicerunt, potitque sunt victoria hostes.

Et dixi: nunc coepi; haec mutatio dexteræ excelsi.v. 11.
Gr. p. 305.

Alio quoque modo intelliges; nempe nunc coepi recte sapienterque intelligere, quae Deus per incarnationis mysterium egerit; quod nimirum Christus factus homo rem nostram in melius mutaverit. Mutatus fui et ego de animi habitu in alium; recte iam sentio; bene erga Deum sum affectus, quia is sanctos diligit salvosque facit. Sed et quilibet homo a nequitia recedens, vel in virtute perseverans ac proficiens, dicat utique: nunc coepi; hanc mutationem dextera Dei largitur, nempe ut semper per exercitia pietatis in melius procedamus. Nam qui virtute proficit, non est sine quadam mutatione. Iamvero et ipse Unigenitus mutatus dicitur, ceu si divina natura demissione sua in formam nostram speciemque conversa sit (1), non tamen amissione (2) aliqua sed assumptione.

Deus in sancto via tua. - Tu es Deus faciens mirabilia: notam fecisti in populis virtutem tuam; redemisti brachio tuo.

v. 14-15.

Viam Dei esse dicit veritatis studium, rectam cuiusque negotii tractationem, negotii inquam cuiusvis iusti et sancti. - Ipse enim est mirabilium auctor, quia solus est suapte natura et vere Deus. - Virtutem et brachium intelliges esse filium Dei.

Viderunt te aquae, Deus, et timerunt, turbataeque sunt abyssi.

v. 17

Redimit sanctum baptismum, et a diaboli tyrannide fortiter vindicat. Hic enim nostri dominatur per peccatum, quod in membris nostris gliscit.

Vocem dederunt nubes, etenim sagittae tuae discurrunt etc.

v. 18-19.

Secundum tropologiam autem, multitudo collectorum in ecclesiis Dei populorum, aquis comparata, videns inter homines versantem Deum, metum salutarem est experta qui sapientiae initium est. Abyssi autem, id est incredulorum classis, turbatae sunt dum contra ecclesiam insurgunt. Iam nubes, quibus mandatam fuit, ne deinceps supra antiquam vineam Israhelem pluviam demitterent, discipuli Servatoris sunt, qui evangelicum administrantes verbum, toto orbe caelestem pluviam distribuerant, vocem dederunt, in universam enim terram exivit sonus eorum. Tum etiam salutare electaeque sagittae, quae salvatorum animas feriunt, nimirum ipsi rursus apostoli, vel ignea Dei oracula, et Spiritus efficacia, quaqueversus cursitant. Tonitru pariter, evan-

Gr. p. 306

(1) Rectus Cyrilli sensus cuique patet; praeter quam quod alibi centies dicit, deitatem non esse in humanitatem mutatam, neque vice versa etc.

(2) Dixi in graeco margine malle me κατ' ἀποβολήν, quam lectionem omnino confirmat sanctus Nicephorus constantinopolitanus in apologia minore pro sacris imaginibus, quae a nobis mox vulgabitur.

* Marc. III. 17. gelicus sermo, qui toto sonuit mundo, unde et quidam dicti sunt tonitrus filii *. In rota datus est, id est in hoc orbe sphaerico, qui circumagitur: cui alia rota inest, hominum scilicet vita, sicuti est apud Ezechielem, rota in rota. Coruscationes item, quae
 * Matth. V. 13. spiritali nos luce illuminant, id est evangelici sacerdotes, quibus dictum fuit * vos estis lux mundi, usque ad terminos terrae illuxerunt. Neque enim dicimus coruscationum, quae inter imbrem fiunt, mentionem facere Davidem; sed spiritalis potius divinique luminis splendorem, coruscationis vocabulo denotare voluisse. Sciendum vero est sanctum quemvis hominem nihil habere angulosum aut asperum, sed rotae instar vix levi sui parte terram contingere; cui nil tortuosum habenti vox sapientiae insonat. Secus autem peccator, et alioqui obliquus est; et si forte orat, in angulis orat: et sinuosam, non autem rectam ducentem viam terit anima eius. Nos utique hae quoque sensibiles coruscationes ad tonantem fulgurantemque Deum convertant: percellunt enim admiratione animos, dum subito orbi coruscant, tenebrasque noctis dispellunt; non enim sol tantummodo verum etiam fulgura tenebras solvunt. Quod si adhuc hoc in sermone, ceu similitudine quadam, immorandum est, apostoli rotae seu turbinis instar, evangelicae doctrinae vocem sumunt; atque ita coruscant, splendetque ipsorum lumen coram hominibus; quo fit ut mentis simul et operis ipsorum coruscationes appareant (1).

PSALMUS LXXVII.

v. 11

Interrumpit mare, et perduxit eos.

Eadem nos quoque ratione dominus noster Iesus Christus servavit: traduxit enim nos veluti per quoddam mare, per vitae praesentis tempestatem, adversitates, tentationes, undosas vices. Ab ipso adiuti adversarios nostros superavimus. Vim nobis suppeditavit calcandi serpentes et scorpiones, et quamlibet hostis potentiam. Denique
 * Matth. V. 4. nos in promissam regionem introduxit, cuius meminit dicens *: beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

v. 24.

Gr. p. 497.

Panem caeli dedit eis.

Caeli panis est Dei Unigenitus: idem reapse verum est manna: panis de caelo rationali cuilibet creaturae suppeditatus.

PSALMUS LXXVIII.

v.

Usque quo, Domine, irascêris in finem?

Quia Christus prompte admodum sanctorum excipit preces (2), quas pro peccatoribus fundunt; etenim fratribus suppetias ferunt, et afflictorum participant lacrymas, suasque faciunt illorum calamitates, quasi et ipsi caritatis suae causa paterentur; ideo clementi Deo prosternentes se dicunt: usque quo, Domine, irascêris in finem, et ignis instar ira tua exardescet? Ne sine modo atque incessanter ira tua peccantes persequatur. Certe natura tua non ita es comparatus: nam percutit certe Deus illos qui recte vivere negligunt: sed quia magna est et incomparabilis eius clementia, non secundum iniquitates nostras facit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis. Semper enim iram cohibet, neque pares peccatis nostris poenas infert; in tantum,

(1) Quia cessat in hoc psalmo codex praestantissimus A, qui unus, ad Cyrillum quod adinet, ceteros simul omnes ferme aequat, idcirco longe pauciora iam sequentur Cyrilli segmenta.

(2) Animadvertite catholicae ecclesiae doctrinam de utilitate precum, quas sancti homines ad Deum pro ceteris fundunt.

ut nonnulli propter congenitam ei benignitatem et obliuiscendarum iniuriarum morem, propemodum eum incusent quod omnino aliquando irascatur. Ecce enim et patientissimus Iobus Deo supplex aiebat *: cur iniquitatum mearum non es oblitus, et peccata non emundasti? Sed enim, cur Dominum, inquam, incusas? Non incuso, inquit, sed peto potius consuetam ei congenitamque benignitatem. Haec ille athleta praeclarus.

* Iob. VII. 21.

Effunde iram tuam in gentes, quae te non noverunt.

v. 6.

Prosunt nobis sanctorum preces; supplices enim se Deo prosternunt pro nobis, et irruentem in nos iram, ad alios quodammodo divertunt dicentes: effunde iram tuam in gentes, quae te non noverunt, et in regna quae nomen tuum non invocant. Ergone contra alios prorsus, qui nihil peccarunt, effundi vult iram divinam? Qui fieri posset ut Deus ferret hortantem se ad iniustitiam? Vel quomodo sanctus omnino is sit, qui tam duras preces pronunciet? Quid ergo ait? Cum creaturae Dei aliquae peccant, simul tamen eius cultum retinent, tunc sane moderate punit, iram veniae miscens. Cum autem nonnulli ex his qui ipsum ignorant, perpetuo simul irritant, tunc hos effreni ira persequitur.

Gr. p. 403.

Quia pauperes facti sumus nimis.

v. 8.

Quodnam sit spiritalis nostrae paupertatis genus, et quasnam proprie amiserimus divitias, oportet cognoscere. Nudata omni bono fuit hominis natura, supernis donis destituta, a Dei familiaritate alienata †. Siquidem interveniente peccato, exuli immortalitate fuimus, in crudelem impiumque latronem incidimus, Satanam dico. Nam Deus mortem non fecerat *, sed ad immortalitatem omnia condiderat, mundi-que origines salute plenae fuerunt: invidia autem diaboli mors in orbem terrarum introivit †. Ergo valde pauperes facti fuimus, sed tamen in Christo divites evadimus, antiquis bonis receptis. Pauper enim nobiscum factus est qui dives erat, ut nos eius paupertate ditaremur †.

* Sap. I. 13.

† Sap. II. 23.

* II. Cor. VIII. 9.

PSALMUS LXXIX.

Veni ad salvandum nos.

v. 3.

Dicta sunt haec propheticè. Exitum vero habuerunt, ut dixi, apud nos, in quos saeculorum fines occurrerunt. Extremis enim temporibus unigenitum Dei Verbum homo factum est.

Ostende faciem tuam, et salvi erimus.

v. 4.

Faciem Dei patris filium appellant; est enim imago et figura substantiae illius, atque in ipso solo Dei patris pulcritudo manifestatur. – Illucescente nobis patris facie, id est filio, conversi sumus ad Deum viventem ac verum ex vana paterna conversatione, ac per eum salvati fuimus.

Quo usque irasceris super orationem servi tui?

v. 5.

Haud iam de morante queritur, sed orat potius ut gratiam acceleret. Ceteroquin qui omnia scit Deus, singularum quoque rerum congruum tempus cognoscit.

Potabis nos lacrymis in mensura.

v. 6.
Gr. p. 403.

Lugentes atque gementes necessarium cibum capimus. Haec autem nobis fecisti iustam poenam peccatis nostris retribuens.

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris.

v. 7.
Gr. p. 403.

Quomodo autem expositi erant filii Israelitis finitimorum suorum contradictioni,

(†) Ea apud Cyrillum peccati originalis descriptionem, ut apud nos p. lat. 221. adn. 2.

et hostium irrisioni? Quia nimirum debilitati, et oppressi, et pedibus hostium suppositi. Certe in eo maerore constituti rem prospere agere haud poterant. — Haud queruntur iniuriam a Deo sibi fieri, lugent potius destitutum illius auxilio Israhelem.

v. 10-11.

Dux itineris fuisti ante ipsam, radices eius plantasti etc.

Præcedens enim eiecit e conspectu eius gentes. Radix autem iudaicæ vitis Moyses ac Iosue. Hi terram pietate sua impleverunt; quaqueversus enim virtutes ipsorum discurrerunt. Vitem tropice populum quum nominasset, metaphoræ insistit. Et montes quidem vim limitimarum gentium appellat; umbram vero eos cooperientem, dicit Israelis dominatum ipsis impositum; cedros Dei, excelsos principes qui a Deo potentiam acceperunt; arbustivas vites, quæ cedros circumtegunt, dicit israeliticum regnum quod his illustrius evasit: quam rem sub beato Davide ac Salomone evenisse scimus. Nam magnus David non ab alienigenis tantum et Idumæis, Ammanitis ac Moabitibus, verum etiam ab utroque Syro tributa exigebat. Ad Salomonem autem Aethiopum quoque regina venit; adeo apud omnes clarus evaserat! Palmites ait populi multitudinem, propagines vero proselytos ex ethnicis accedentes, Dei notitia suscepta. Denique ex his omnibus antiquam populi ubertatem ostendit.

v. 12.

Solivagus ferus.

Hoc de diabolo quoque intelligere poteris.

v. 13.

Convertere et respice.

Omitte aversionem; desolatæ vineæ memento, atque in eam intellectualem imbrem demitte. Cinge eam ceu quodam sepimento potentiis intellectualibus, et tua virtute ac gratia confirma, vineam inquam quam dextera tua plantavit. Est autem patris dextera filius; nam per ipsum, tamquam manum suam, omnia operatur. Tunc demum ea quæ ambusta fuerat, reflorescet ac reviviscet, bonosque fructus germinabit. Etenim qui eam incenderant, peribunt. Facies Dei, filius est; est enim imago et figura substantiæ illius, atque in ipso patrem spectamus (1).

v. 13.
Gr. p. 470.

v. 14.

Visita vineam istam, et perfice eam.

Dispone, inquit, quodammodo super filium hominis; id est largire hominibus cor bonum, ut agnoscant ac per fidem recipiant eum qui factus est homo. Et paulo post. Quum ergo, inquit, eam vitem stabiliet, parabitque cor ad suscipiendum per fidem filium hominis, tunc illa succensa et suffossa atque inutilis prorsus effecta, pululabit iterum et reviviscet bonosque proferet fructus. Nam qui eam succenderant et suffoderant, ab increpatione vultus tui peribunt. Vultum vero denuo Dei, appellat filium, qui est imago et figura substantiæ eius, atque in ipso patrem spectamus.

Gr. p. 409.

Gr. p. 510.

v. 15.

Super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis.

Fatemur nominari a psalmista his verbis omnium servatorem Christum, id est unigenitum Dei Verbum. Nam quia homo factus est, humano more de ipso loquitur. Hic est Christus, hoc est humanatum Dei Verbum, quod et nostri causa se exinanivit, et tamen mansit quod erat.

PSALMUS LXXX.

v. 1.

Cum exiret ipse de terra Aegypti, linguam quam non noverat audivit.

Grande hoc et præcipuum, et omnimodæ felicitati habendæ sufficiens, homini certe Dei amantissimo. Eductus fuit enim de regione Aegypti manu valida et excelso

1) Postrema hæc paulo sunt ampliora in sequente fragmento. Licet ergo cognoscere diversam eulogiarum agendi rationem.

brachio, sicuti scriptum est *, evasitque ex loci illius tyrannide. Et paulo post. Haec omnia praeteriens cantici auctor, mentionem facit datae apud Sinam legis. Illic enim audivit Israhel linguam quam non noverat. Illic primum ipsi editum est vaticinium de omnium nostrum servatore Christo. Quanam id porro ratione, iam dicam. Stabat populus ad montis Sinae radices, cum ecce descendit illuc sub ignis specie Deus. Mox, uti in exodo scriptum est *, protulit Dominus hos sermones: audi Israhel, ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de regione Aegypti, de domo servitutis. Et paucis interiectis. Deinde aiunt sacrae litterae. Et populus universus spectabat vocem et lampades igneas, et tubae vocem, et fumantem montem. Timuitque cunctus populus, et procul substitit. Dixeruntque Moysi: loquere tu nobiscum, non autem Deus nos alloquatur, ne moriamur. Audin, quomodo insuetam non sustinent vocem? Nempe quia loquentem Deum ferre nequeunt. Et paulo post. Idcirco mirans ait de Israhel psalmographus: cum exiret ipse de terra Aegypti, et reliqua. Audivit enim legem ferentem Deum; sed quia res huiusmodi intolerabilis ipsi accidit, ideo mediatorem poposcit, beato Moysi dicens: loquere tu nobiscum, non autem Deus, ne forte moriamur. Quid ergo hinc portenditur? Nempe Deus pater facile cognovit opus nobis esse mediatore. Sed tamen fieri non poterat ut homo mortalis aequae ac nos Moyses, perpetuus inter Deum et homines esset mediator. Quamobrem de Christo statim prophetiam intulit dicens *: prophetam illis suscitabo inter fratres ipsorum sicuti te: ponamque sermones meos in ore eius, et omnia quae praecepero ipsi loquetur. Porro autem quisquis dicta ab eo propheta in nomine meo non audierit, ego ulciscar. Factus est itaque inter nos Deumque mediator filius. Quanam vero ratione mediator? Quia demisit se ad exinanitionem, sumpsit servi speciem, versatus in terra est tamquam homo. Et multis interpositis. Pater dixit se positurum sermones in ore illius, foreque ut idem loquatur quaecumque ei mandata fuerint. Filius vicissim ait *: a memet ipso non loquor *: sed qui misit me pater, ipse mihi praecepit quid dicam et quid eloquar. Et rursus. Verba quae ego locutus sum vobis, mea non sunt, sed eius qui misit me. Ceterum verba patris loquitur, non tamquam verborum minister, sed ceu ipsum patris Verbum. Ideo dicit Isaias propheta de eo *: filius natus est nobis, cuius imperium super humerum eius: vocaturque nomen eius magni consilii angelus. Magnum porro consilium Dei patris est, quod nobis filius nunciavit, quum sit ipse, ut dixi, patris Verbum.

Manus eius in cophino servierunt.

Nam qui latericio opere famulabantur, cophino lutum iniicientes humero portabant. Cophinus reapse ad hanc usque diem dicitur instrumentum quo onera gestantur (1). Dorsum itaque illorum avertit ab oneribus, id est gestationibus liberavit. Manus item illorum liberavit, quominus servirent in cophino. Hic est igitur summam versuum sensus, qui nihil omnino difficultatis prae se fert. Et multis interiectis. Verumtamen populi carnaliter liberati minister erat Moyses; noster vero spiritualiter minister factus est Christus. Is enim intellectualem debellavit Pharaonem, id est Satanam; quem a sua adversus omnes tyrannide depulit. Idem nos non corporali tantummodo, sed spiritali potissimum servitute expedit.

Inimici Domini mentiti sunt ei.

Nam cum expectaretur ab eis ut omni studio et conatu fructum pietatis exprimerent, e contrario facti sunt improbi.

(1) Adi Philonis de oblativi cophini festo, ob hunc molestum aegyptiacum ferme instituto, breve opusculum, quod nos ex florentino codice edidimus.

* Ps. CXXXV. 12.

* Exod. XX. 1.

v. 18.

Gr. p. 411.

* Deut. XVIII. 18.

* Ioh. XII. 49.
* Ioh. XIV. 10.

* Is. IX. 1.

v. 7.

v. 16.
Gr. p. 112.

De petra melle saturavit eos.

Quasi diceret: tamquam infantulum nuper natum atque tantillum, multaque cura indigentem, sic eos Deus nutrit, panem ad saturitatem praebens, melleo cibo replens, quae propria puerulorum esca est.

PSALMUS LXXXI.

Deus stetit in synagoga deorum.

Deum hoc loco sine dubio appellat Servatorem, Deum inquam verum non spurium aut falsi nominis: haud sane ab aliquo hanc appellationem gratiose adeptum, sed qui vere et suapte natura quod est, id esse dicitur (1). Deos contra illos dicit, qui revera tales non sunt, sed ita gratiose nominati: quorum etiam sapientissimus Paulus meminit dicens: nam etiamsi multi sunt qui dii dicuntur et domini tum in caelo tum etiam in terra, nobis tamen unus est Deus pater, ex quo omnia, et nos ex ipso: et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. Sunt igitur nonnulli gratiose tantum nominati dii. Quare nobis quoque dictum est a psalmista: ego dixi, dii estis, et filii Altissimi omnes. Deus ergo verus, unigenitum Dei Verbum, in synagoga stetit deorum. Quorumnam vero deorum? nempe eorum qui ob sacerdotii dignitatem, Dei titulo honorati sunt. Sic enim hos Paulus quoque nuncupat dicens: diis non obtrectabis, neque principi populi convicium facies.

PSALMUS LXXXII.

Qui oderunt te, caput extulerunt.

Rursus, tamquam si de serpentibus aspidibusque verba faceret, ait extulerunt caput. Nam sicuti serpentes tacite caput ad mordendum attollunt, seque solo elevant, sic etiam qui Christi gloriam oppugnant, caput aliquantum attollunt: sed mox concidunt ab ipso percussi, qui draconum capita contere solet.

Tabernacula Idumaeorum, et Ismahelitae etc.

Erant hi barbari populi et carnali Israheli infensi, alienigenae potissimum dicti. Verumtamen illos quoque tunc Deus salvavit, vanos reddens hostium incursus.

Assur quoque sociatus est illis.

Eodem peccat proposito, qui alicuius mentem naturali lumine praeditam peccare cogit. Qui vero bellum tibi indixerunt, Gebalitani sunt, nec non Syri, etc.

PSALMUS LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua!

Aeterna et caelestia dicit tabernacula.

Turtur nidum sibi invenit.

Carminis huius auctores admirantur, ut dixi, ecclesiae pulcritudinem: laudant insuper magistrorum eius piam caritatem: quia veluti quidam turtures pullos suos apud divina fovent altaria. Magistrorum pulli sunt, qui per illos fidem susceperunt, nam spiritalium patrum locum tenent. Mos quippe est divinae scripturae comparandi turturibus sanctos doctores. Cur id, inquam? quia vocalissimus et suavis est turtur. Nobis autem discendi studiosis, tales videntur sacrorum magistrorum sermones. Sunt igitur hi spiritalium turturum instar. Neque animus tantum laetatur et gaudet, sed

(1) Admiremur hanc quoque de Christi divinitate insignem Cyrilli praedicationem in civitate Arii natali.

corpus etiam fit laetitiae particeps, spe resurrectionis concepta. Id enim et subsequens sermo innuit. Propterea et antea Deum vivum dixit, ceu vitae datorem. Certe Babyloniorum dii, itemque maiorum nostrorum, exanimis insensilesque omnino erant. Quo fit ut egregie prorsus, qui illos dereliquerunt, hunc, qui vere Deus est, viventem nominent.

Ascensiones in corde suo disposuit.

v. 6.

Quasnam ascensiones? in caelum scilicet. Etenim id mente agitamus, atque hanc spem fovemus, fore ut in supernam civitatem ascendamus, sanctorum matrem, caelestem ecclesiam, atque ibi cum omnium servatore Christo versemur (1).

Gr. p. 415.

Domine Deus virtutum.

v. 9.

Dominum virtutum et Deum Iacobi appellat Christum, ne quis eum recentem existimet Deum, propter nativitatem in carne, sed illum potius esse credamus, quem ipsi Israhelis patres coluerunt, quem provisione spectarunt, cuius mysterium non ignoraverunt, revelante scilicet Deo patre, sancto Spiritu illuminante (2).

Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

v. 11.

Cura tua fruens, o Domine, populus tuus, templo tuo semper adsidet, multam inde utilitatem capiens. Nam quae bona vel unico die ibi percipit, haud alibi adquiret, multis laborans dierum millibus. Haec dicere captivos quoque apud Babylonem decuit, cum impiis hominibus vivere coactos, nullumque inde emolumentum capientes, sed reputantes potius quantam a Dei templo utilitatem essent capturi.

PSALMUS LXXXV.

Ad te clamabo tota die.

v. 3.

Tota die dicit, pro per diem totam, nempe omni tempore. Oportet enim nos semper Deo supplices fieri, eiusque misericordiam exquirere.

PSALMUS LXXXVI.

Fundamenta eius in montibus sanctis.

v. 1.

Montibus comparat ecclesiam inspirata divinitus scriptura, propter dogmatum illius altitudinem. – Montes itaque existimamus esse ecclesias, sive degentes in iis homines. Tempa enim sumus Dei viventis, et Dei domus ut aiunt scripturae. Quenam vero sint fundamenta quae in nobis collocat Christus, docebit Paulus dicens: fides, spes, caritas; et praeter has, fortitudo ac patientia, temperantia et continentia, mansuetudo et longanimitas, et omnino virtutum omne genus. – Terrestris Sion, quae in iudaica regione est, pars est urbis Hierusalem, excelsa videlicet ac veluti in monte sita. Illam propterea interpretantur speculam. Huic veluti in monte conditae Sioni comparant ecclesiam, id est credentium multitudinem, sacrae litterae. Est enim excelsa ecclesia, nihil humile habens: nam terrestria sapere dedignatur, sed quaerit potius superna: ecclesiae autem alumni ambulant quidem in terra, sed eorum conversatio in caelis est.

* I. Cor. III. 16.

* Gal. V. 22.

Gr. p. 415.

* Hebr. XII. 22.

(1) Animadvertamus piorum christianorum beatæ in caelo aeternitatis spem, pro qua mundani homines, et voluptatibus dediti, parum sunt solliciti.

(2) Adhuc contra Arianos, immo et Eusebianos. Namque a caesariensi Eusebio nonnisi minorem, post patrem, Deum existimatum esse Filium, manifeste demonstrat Montfauconius praef. ad Euseb. comment. in psalm. cap. VI.

(3) De hac vocabuli hebraici *Sion* interpretatione diximus p. lat. 109. adn. 2.

PSALMUS LXXXVIII.

Usque in aeternum semen tuum parabo.

Nempe de semine eius suscitatus est secundum carnem Christus, et ex Iudae tribu, ex qua David ipse erat oriundus.

In brachio virtutis tuae.

Patris brachium appellat filium, per quem omnia operatur; sicuti manu nostra et nos omnia facere solemus.

Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.

In lumine, quod est ex Spiritu, quodque a tuo vultu emittitur, id est a filio tuo, ambulabunt. Ducit enim nos Spiritus sanctus ad singula quae in lumine facienda sunt opera.

In nomine tuo exultabunt.

Semper enim nos ornat Christi super nos invocatum nomen. Siquidem ex Christo christiani sumus nominati.

Orientes eum in fugam convertam.

Post Servatoris crucem, in graves atque inevitabiles incidit calamitates Iudaeorum synagoga. Traditi enim fuerunt in hostium manus, qui universam ipsorum vastarunt regionem. Itaque dispersi sunt.

Cornu eius extolletur.

Solet inspirata divinitus scriptura cornu designare superbiam, si de peccatoribus agitur; gloriam vero, si de iustis sermo est.

In aeternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.

Populum ipsum alloquitur sibi credentem; misericordiam autem dicit veniam per fidem. Fidele autem foedus dicit, id est firmum ac permanens. Nam prius foedus cessavit propter ipsius infirmitatem atque inutilitatem. Nihil enim perfecit lex. Cessavit, inquam, prius illud, quia umbratilem typum solamque veritatis speciem habebat: verumtamen spei melioris introductio nobis fuit, ob quam Deo propinquamus, ut beatus scribit Paulus *.

Thronus eius sicut sol.

Thronum hoc loco dicit principatum illius, id est ecclesiam. Nam Christi reapse thronus est ecclesia: in ipsa enim velut in sanctis angelis requiescit. Scriptum quippe est *: caelum mihi thronus est. Certe superna ecclesia throni vice fungitur; tum et haec terrestris, Dei omnium nostrum thronus est. Splendebit itaque, inquit, Christi ecclesia mundumque illuminabit, atque instar solis lunaeque perpetua manebit. Nam sicuti nemo in caelis solis lunaeve orbem extinguere poterit, sic nullus umquam homo ecclesiae radios sive spiritalem splendorem obscurabit. Nam aequae ac sol et luna semper lucet.

Tu vero repullisti et despexisti, distulisti Christum tuum etc.

Sic ait, pro: repelli et despici permisisti. Neque enim pater proprium filium repulit aut despexit; Iudaei potius ita se gesserunt, verumtamen permittente Deo patre. Distulisti Christum tuum, id est, promissionum de illo editarum exitum distulisti. Quomodo autem distulisti? Subvertisti foedus servi tui. Promiseras, inquit, in aeternum esse mansurum: ita enim se habebat foedus a te cum illo initum. Nihilominus eum crucifixere Iudaei, et inter mortuos reputatus fuit. Passus est, inquit, et in crucem sublatus. Ergo foedus servi tui subvertisti: humi detractum sanctuarium eius pro-

fanasti, gloriam eius prostravisti. Nam quatenus patiebatur, merus homo reputatus est. Atqui inter mortuos non mansit, neque dedecus ei passio attulit, immo hinc maiorem adeptus est gloriam. Verumtamen res veluti iam actas narrant prophetae.

Non es ei auxiliatus in bello.

v. 34.

Quandoquidem qui suapte natura Deus erat, verusque filius et virtutum dominus, passionem admisit, etsi non pati poterat si ita voluisset, tuque o pater ea in re siluisti, propterea dicimus, te illi non esse auxiliatum. Iamvero bellum appellat tempus honorandae crucis, quo dimicarunt adversus Christi gloriam Herodes, Pontius Pilatus, cum ethnicis populoque Israhelis, nec non ipse in primis Satanas.

Gr. p. 317.

* Act. IV. 27.

Dissolvisti eum ab emundatione.

v. 35.

Gr. p. 318.

Dissolvisti, pro deiecisti; nam res dissoluta deiicitur. Deiecisti ergo ab emundatione ipsius, id est quominus se mundum crederet. Etenim improbus reputatus est, ac tamquam peccator punitus.

Usque quo, Domine, avertis in finem?

v. 37.

Gr. p. 317.

Viden quomodo res divinae incarnationis vult cognoscere? Quo usque, Domine? id est quamdiu praevalebit Iudaeorum audacia? Interfecerunt, inquit, vitae auctorem. Num mortuus iacebit? Num tu sine fine aversus eris, atque ut ignis exardescet ira tua? Sed enim aversatio et ira haud contra Christum est; cave id putes; sed adversus nos. Nos enim multifariam peccavimus, nos paradiso deliciarum, in progenitoribus inquam, excidimus.

Quis est homo qui vivet et non videbit mortem?

v. 39.

Vere igitur quod filios hominum non frustra creaveris, ipsa eventuum natura testabitur: namque in Adamo mortui, per Christum reviximus.

Quod continui in sinu meo multarum gentium.

v. 51.

Recipimus quodammodo in sinum, quae aliqui nobis conferunt dona. Hoc loco rogatur Deus ut promissionis meminerit, quam in sinum multarum gentium contulit. Quid enim promisit gentibus Servator? peccati veniam, liberationem a morte, salutem ac vitam.

Quod exprobraverunt commutationem Christi tui.

v. 52.

Id est ecclesiam, sive credentes in eum; namque ex his componi dicimus ecclesiam. Cur autem commutatio dicta est? quia pro Iudaeorum synagoga (1) dedit pater filio conflatam ex gentibus ecclesiam.

PSALMUS XC.

Deus meus, et sperabo in ipsum.

v. 2.

Vides quantam habeat apud Deum fiduciam: totum enim se illi tradens, spem salutis omnem in eo collocat. Beatissimus hic enimvero est, atque omni prosperitate cumulabitur. Canit ergo beatus David: domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te!

* Ps. LXXXIII. 13.

Ipsa eripiet de laqueo venantium, et a turbulento sermone.

v. 3.

Gr. p. 318.

Quinam est turbulentus sermo? nempe impiorum haeticorum, qui orthodoxorum corda conturbant, effrenate blasphemantes, nec quid loquantur nec quid adfirmant intelligentes. Hi filium a paternae substantiae, quantum in ipsis est, consortio abstrahunt, et de sublimi throno deponunt, creaturis eum adnumerantes; et rerum

(1) De synagoga defectu librum scripserat noster Cyrillus, teste Gennadio cap. LVII: cuius operis frustum fortasse aliquod me aliquando prolaturum non despero, cum minutiores Cyrilli reliquias colligam.

omnium creatorem et artificem, facturam esse aiunt, atque ex non extantibus ad existentiam perductum. Alii de sancto Spiritu falsa tradunt, ipsum quoque rem creatam dicentes (1); ignem ita atque vindictam in capita sua attrahentes. Quid ergo de his psalmista *? Submerge, Domine, et divide linguas illorum, quia facti sunt veritatis accusatores, et mendacii patroni. Est itaque turbulentus sermo eorum, qui a veritate non fulcitur.

Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die.

Quid hocce est? Duo genera noxii moliminis esse scimus. Nam vel clam et occulte, ac veluti nocte et tenebris latentes nonnulli quibus volunt laqueos tendunt, dolosque struunt: vel palam et tanquam in die publiceque id agunt. Vel timoris quidem nocturni vocabulo secretum periculum designat, latentemque in nocte et tenebris militiam; sagittam vero in die volantem dicit conspicuam et publicam adgressionem.

A casu et daemone meridiano.

Meridianum daemone appellat acidiam seu negligentiam, quae nonnullis aliquando obrepit. Et paulo post. Casum nonnulli patiuntur cum mens ipsorum voluptati succumbit, cum cor labascit atque ad carnis delectationes devolvitur, cum ad religionis opera torpet, et virtutis studium negligit. Sed tunc etiam salvat Deus; retrahit enim a casu atque acidia, id est meridiano daemone.

Cadent a latere tuo milia.

Latus hoc loco dicit partem sinistram seu obliquam. Etiam si itaque multi sint, inquit, numeroque longe plures ii qui religiosos erga Deum invadunt, nihilominus cernes eos hinc et inde cadentes, temet vero mirabiliter a tutore tuo ac defensore servatum. Namque ut aiunt sacrae litterae *, manu occulta dimicat Deus contra Amalec omni tempore. Neque desinit amatoribus suis ferre salutem.

Quoniam tu Domine spes mea. Altissimum posuisti refugium tuum.

Animadvertendum est, praedictos versiculos aliter a quibusdam intelligi, perverse nimirum et vitiose: etenim illos ad ipsius personam Christi referunt, copulantes uno sensu ac dicentes: quia tu Domine spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Et paulo post. Aiunt Christum refugium suum habere Deum altissimum, videlicet caelestem patrem 2. Huius intelligentiae auctor illis Satanas fuit, qui talem reapse versiculis sensum attribuit, id quod ex evangelica scriptura cognoscemus *. Nam cum Christum tentavit, transtulit super templi pinnaculum, aitque: si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim: angelis suis mandavit de te, ut te custodiant in omnibus viis tuis. Calumniator enim et seductor quum sit Satanas, quae de nobis erant dicta, ipsi accommodavit Christi omnium nostrum Servatoris personae. Verumtamen nos haud illum sensum qui Satanae placet sectemur. Quod si ita intellexerunt Ariani, nil mirum est; parenti enim tuo obsequuntur. Porro mendax est Satanas, et veritas in eo non mansit, prout Servatoris ait oraculum *. Et paucis interpositis. Nam si id, prout ipsi putant, verum sit, nos autem spem nostram fecimus ipsum, qui pariter refugium suum habet patrem: sequitur ut ad opis indigentem confugerimus, et servatorem eum nominemus qui ab alio servatur. Verum enimvero non ita res plane

(1) Perpetuum Cyrillo bellum fuit contra Arianos et Pneumatomachos.

(2) Impiam hanc reapse davidici versiculi interpretationem scribit Eusebius caesariensis in suo ad hunc psalmum commentario p. 596. seq. Et quidem ex dicto etiam ad psalmos commentario arianus innotuit Eusebius; ita ut post cognitam eius operis editionem, iam sit inutilis, A. Zacharia iudice, docta illa apologia, quam olim paraverat pro tuenda Eusebii orthodoxia Fr. Stavolus S. I., de cuius inedito codice locutus ego sum in mea chronici eusebiani editione mediolanensi praef. p. ult.

se habet. Nos ergo his qui ita interpretari solent dicimus: aliena nobis narratis; novam hanc aberrationem suadetis. Certe extra rectum tramitem, omissa regia via gradimini, in tribulos foveasque deciditis, a veritate receditis. Etenim aequalis similisque per omnia patri est filius, et figura substantiae eius, imago et splendor gloriae eius, denique altissimus aequae ac pater est.

Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Tabernaculum apud inspiratam scripturam non ubique (1) corpus denotat (2), sed vel urbem vel regionem vel domum. Ei rei fidem facit beatus David dicens: si ascendero in lectum strati mei; si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, ac requiem temporibus meis; donec invenero locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Quoniam angelis suis mandavit de te.

His usus est versiculis Satanas, de nostro omnium servatore Christo, tamquam communi homine, eos recitans. Nam quia totus caligo est, caliginosam habet mentem, neque dictorum vim intellexit. Ignorabat insuper, Verbum Deum factum esse hominem, ipsum esse qui se humano more tentari patiebatur. Verumtamen Satanas, ut iam dixi, tamquam de homine communi, vel de aliquo sancto propheta dictum id esse existimavit. Atqui absurdissimum foret, si nos cognito accurate hoc mysterio, credentesque hunc esse Deum, et Dei filium, et nostri causa hominem factum, nihilominus de ipso loqui versiculos hos putaremus. Non ergo congruit ut de persona nostri omnium servatoris Christi, dicatur: Altissimum posuisti refugium tuum 3. Quippe ipsemet Altissimus est, omnium refugium, omnium spes, omnipotens patris dextera. Oportuit potius, unicuique vero adoratori intelligi dictum a patre: Altissimum posuisti refugium tuum: non accedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Tuetur enim Altissimus, nempe Christus, de se sperantes et cum fide accedentes.

In manibus portabunt te etc.

Nam sicuti carnales parentes, sicubi viderint viam asperam aegreque gradibilem, puerulos manu sustollunt, ne forte vexentur, pedibus adhuc tenellis, duramque viam nondum tolerare valentibus; sic etiam intellectuales potestates (4), eos qui nondum labores ferre queunt, puerili adhuc mente praeditos, non sinunt supra vires fatigari, sed omni tentatione eripiunt, ne animum despondentes sub diaboli pedes concidant, et divini famulatus studium abiiciant.

Super aspidem et basiliscum ambulabis.

Et olim ipsum conculcavit Christus, et adhuc nunc conculcat, quia discipulis potestatem attribuit calcandi serpentes et scorpiones, et quamlibet inimici potentiam.

Et conculcabis leonem ac draconem.

Leo, draco, basiliscus, intelligatur idem Satanas, et cum eo rebellantes improbi

(1) Graece πάντως, sed malletm πάντοτε, atque ita transtuli, quia certe apud divum Petr. apost. II. cap. I. 13. et 14. σκήνωμα tabernaculum pro corpore aliquando ponitur.

(2) Hoc quoque contra Eusebium, et Theodorum heracleotam aequae arianum, qui ambo hanc proponunt interpretationem. Porro hoc fragmentum extabat anonymum apud Corderium; sed ecce nunc duo codices vatt. Cyrillo inseribunt.

(3) Hinc denuo cognoscimus quantopere intersit, scripturam sacram ducibus patribus orthodoxis, non autem heterodoxis doctis licet hominibus, interpretari atque intelligere. Ecce enim ex uno versiculo alii arianum venenum, alii vitae potum hauriebant.

(4) Videsis angelorum custodum erga homines officia.

v. 10.
Gr. p. 420.

* Ps. CXXXI. 3.

v. 11.

* Matth. IV. 6.

v. 12.

v. 13.
Gr. p. 421

v. 14.

angeli, qui dignitatem suam non retinuerunt, quibus caligo tenebrarum in aeternum reservata est *. Rursus aspis et basiliscus, nec non leo dracoque, intelligi queunt etiam illi qui diaboli voluntatibus obsequi solent, eiusque perversitatem imitantur, amari, violenti, asperrimi, et a saevis beluis haud differentes, serpentium quoque venenum prae se ferentes. Et si placet, serpentes ac basiliscos intellige impiarum haereseon inventores.

Quoniam cognovit nomen meum.

Quisnam vero est, qui nomen eius agnoscit? Nempe is qui illum solum colit, solum adorat, nullumque praeter ipsum Deum novit: qui pura conscientia illum veneratur, et omni idololatriae crimine alienus est: qui docile illi mentis collum subiicit: qui eiusdem voluntatibus obsequitur: hic demum nomen eius agnoscit. Iam nomen cum audis, gloriam cogita. Scriptum est enim *: melius est bonum nomen, id est gloria, quam opes multae.

Longitudine dierum replebo illum.

Quemnam autem repleturum se spondet dierum longitudine? Revertamur ad totius psalmi initium. Ait ibi: qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur. Si quis itaque sub Altissimi praesidio est, et Dei caeli tutela protegatur, hic dierum multitudine cumulabitur, videbitque salutare Dei, id est salutem a Christo collatam. Promittit ergo amantibus ipsum futuram aeternam vitam, beatam, tranquillissimam, incolumem et ad infinita saecula producendam.

Diximus p. 422, quantum Cyrillo iure optimo accessurum sit ex anonymis apud Corderium fragmentis, et ex iis quibus idem Corderius alienum nomen imposuit, a psalmo XCI. ad XCVI. Haec ergo nonnisi quae sunt nova apud nos fragmenta, latine repraesentabimus.

Ps. XCI. Insiapiens non intelliget haec.

Haud facile omnibus datum est, tam profundum ac sacrosanctum Christi mysterium posse cognoscere; sed iis potius quibus ipse pater revelaverit.

Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebut.

Domum Domini et atria, sanctas ecclesias esse ait, in quibus plantati per fidem fructum adferunt in patientia. Florent nimirum in suis singuli ecclesiis. Nam Dei domum generatim vocavit diffusam per universum orbem ecclesiam.

Ps. XCII. Elevaverunt flumina voces suas.

Magnum quid et immensum sanctorum sermo sonuit, et ad universam terram devenit sonus ipsorum, sicuti scriptum est *, et usque ad mundi terminos verba eorum. Nam flumina hoc loco appellatos dicimus sanctos apostolos, quorum voces, id est magisteria, ubique innotuerunt.

A vocibus aquarum multarum.

Sicut enim, inquit, ex multarum aquarum seu fluctuum consurgentium sonitu, mirus fragor attollitur, sic est gentium laudes sacras canentium strepitus, quae universalem servatorem Christum celebrant.

Ps. XCIII. Intelligite insipientes in populo.

Correctio hoc loco increpationem indignationemque significat. Ait enim Salomon *: fili mi, ne contempnas disciplinam Domini, nec deficias cum ab eo corripieris. Quem enim diligit Deus corripit, et quemlibet sibi acceptum filium flagellat. Ergo haec correctio castigationem denotat. – Vox naturae est, numquam minorem esse creantem

creato. Insipientes igitur enimvero stultique, qui res naturae ne eatenus quidem norunt, quatenus ad sententias naturae contrarias minime devolvantur, et factorum suorum iudicium detrectent; immo et aliis suadeant nullum fore iudicium: et quod est impossibile, opinentur; nisi forte Deum et dicta non audire, et facta non intueri aut scire, quispiam existimet.

Gr. p. 425

Quem tu erudieris Domine.

v. 12

Quomodo autem erudies? num verberibus? Non ita ait. Sed qui modus sit heic intelligendus, ipse explanat psalmista dicens: de lege tua docueris illum.

A diebus malis.

v. 12

Dies revera nefasti et mali iis qui prorsus sunt extrusi, et ad ignis poenam profecturi, dies inquam inexorabilis iudicii.

Non repellet Dominus populum suum.

v. 14

Excessit quidem a nobis, quod ad carnem adinet, post suam a mortuis resurrectionem, in caelum redux, et ad Dei patris dexteram sedens. Sed quia utpote Deus omnia implet, eoque tum caelum tum ipsa terra plena est, amanter credimus eum nunc quoque nobiscum versari, eiusdemque ope posse nos diaboli fraudes superare, peccatique tyrannidem, et congenitarum voluptatum incursionem. Et paucis interiectis. Num igitur, quia nos quidem in mundo mansimus, ipse autem ad patrem ascendit, ab amatoribus suis abest? Minime gentium. Namque ipsemet spondit nobis: non relinquam vos orphanos, sed ad vos veniam. Venit autem ad nos, cum pro se et tamquam se ipsum ad nos misit Paraclitum, id est procedentem a Patre Spiritum, qui est etiam ipsius filii proprius (1).

* Ioh. XIV. 18

Donec iustitia convertatur in iudicium.

v. 17

Iustitia est ipse omnium Servator et dominus. Sic enim eundem Deus pater sanctorum prophetarum ore nuncupat dicens: appropinquat brevi iustitia mea, et misericordia mea mox apparebit. Et paulo post. Convertetur in iudicium, id est de caelo veniet cum gloria patris sui, comitantibus angelis, ut mundum iuste iudicet. Tunc enim, inquit, quum iustitia convertetur in iudicium, iuxta illam erunt, id est cum illa, omnes recti corde, id est iusti.

* Is. LVII. 1

Gr. p. 42

Consolationes tuae laetificaverunt animam meam.

v. 19.

Consolatur Deus eos qui defatigantur propter virtutem, laborantes pietatis causa, vitae genus ipsi acceptum sectari volentes, carnis motum mortificantes, suismet voluntatibus resistentes, donec id quod studiose intendunt, recte perficiant.

Num adhaerebit tibi sedes iniquitatis?

v. 20

Iniquitatis vocabulo Satanam designat, qui est iniquitatis peccatique inventor ac magister. Sedes autem denotat principatum seu potestatem. Num ergo, Domine, est quisquam, ait, adeo ineruditus et insipiens, qui putet aut animo admittat, quicquam negotii cum regno tuo habere sedem iniquitatis, id est diaboli tyrannidem ac principatum? Absit, inquit. Solus enim tu Deus es, virtutum dominus, omniumque rerum dominatum habens cum proprio patre.

Venabuntur animam iusti.

v. 21.

Venati sunt sanctorum animas, laqueosque illis intenderunt mali execrandique daemones, et horum dux Satanus. Insidiantur revera cuique sancto, et dentibus strident adversus eos qui honestatis fama celebrari solent. Scriptum est enim: eibus eius electus.

* Habac. I. 16.

(1) Hoc tum ad naturam Spiritus sancti pertinet, tum etiam ad processionem. Recole p. lat. 57. adn. 1.

PSALMUS XCIV.

Insultemus Satanae, iubilemus ipso victo et iacente, triumphum agamus de impia belua insolubili laqueo constricta (1).

PSALMUS XCV.

Annuntiate de die in diem salutare eius.

Cuiusnam vero? Nempe Dei patris; filium scilicet de quo dicit nobis per unum de sanctis prophetis: appropinquat brevi iustitia mea, et misericordia mea mox apparebit. Salutare vero meum ceu lampas accendetur. Misericordiae quippe et iustitiae nomine filium indigitat: per ipsum enim clementiam experti sumus, et omnem iustitiae viam didicimus. Et paulo post. Dictio de die in diem ponitur pro omni die; quod sane praestiterunt beati discipuli, qui nullo praetermisso tempore, per quamlibet regionem civitatemque discurrerunt, Christum nunciantes, sacramque doctrinam tradentes. — Praedicaverunt cunctis ubique populis res eius mirabiles, prodigia ipsius, id est magnifica opera praeter omnium expectationem patrata.

Tollite hostias, et introite in atria eius.

Quanam vero via introibitis? fide scilicet; haec est enim ad salutem introductio. Et paulo post. Quasnam porro hostias tollemus, beatus admonet Paulus dicens: exhibete corpora vestra hostiam puram, viventem, Deo placentem, rationalem cultum vestrum.

Iudicabit populos cum aequitate.

Populos recte iudicavit Dominus, servavit enim mundum, diaboli eripuit manibus, daemonum tyrannide expedivit, iustificavit fide, qui olim aberraverant iugo suo subiecit, sanctos effecit adoratores, pestilentem Satanam cum angelis eius damnavit.

Commoveatur mare.

Mare heic cum audis, ne hoc notissimum cogites, sed aliud potius, id est terrestre hoc spatium, sive orbem universum eiusque incolas.

Tunc omnia silvae ligna exultabunt.

Profecto nequaquam dicimus, fieri posse ut insensibilia ligna laetentur; id enim potius sanctos decet, quos potissimum Christo orbi illucescente laetatos dicit.

Quoniam venit ad iudicandam terram.

Venit consilio ex dignitate Dei suscepto. Damnabit principem malorum beluam, atque in ignem incessabilem mittet. Liberabit eos qui sub eius ditionem devenerant, nos videlicet, ac fide iustificabit.

PSALMUS XCVI.

Davidi, quando terra eius restituta est.

David saepissime appellatus est ab inspirata scriptura natus de stirpe Davidis secundum carnem Christus; sicut etiam Israhel, oriundi Israhele; et Iacob, oriundi ex eo. Canitur ergo psalmus Davidi secundum carnem Christo. Quandonam vero et quam ob rem canitur? Quando, inquit, terra eius restituta fuit. Et paulo post. Apparuit nobis unigenitum Dei Verbum, perturbationes sedavit, terram restituit. Quanam vero

(1) Ut diximus pag. gr. 426, plura sunt Cyrilli ad hunc etiam XCIV. psalmum fragmenta, quae Corderius partim anonyma, partim aliter inscripta edidit, quaeque idcirco nos interim omisimus; nunc tamen codices vaticani demonstrant esse Cyrilli.

id actum sit ratione, psalmus docebit: Dominus regnavit, exultet terra, laetentur insulae multae. Sic rem nostram restituit; nempe quia Christus regnavit. Haec est sollemnitatis causa.

Illuxerunt fulgura eius orbi terrae.

Apparuit Christi splendor cunctis terrae populis, et corda illustravit.

Montes sicut cera fluxerunt coram facie eius.

Montes dicit excelsas superbasque potestates, adversarias nimirum; sive rectores tenebrarum harum, quos ob multam superbiam montibus comparat. Has Servator potestates cerae instar dissolvit, tamquam ignis videlicet cerae iniectus.

Rectis corde.

Quid significat, rectum habere cor? Nempe erectum et invertibile.

Confitemini memoriae sanctitatis eius.

Confessio denotat gratiarum actionem. Oportet igitur gratias agere, quia qui Deus suapte natura est, et omnium dominus, et patris consessor, qui omnes dignitate superat, dignatus est memor esse nostri: memor vero, benedixit. Quod pariter nos docebit beatus David dicens *: Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis.

PSALMUS XCVII.

Cantate Domino canticum novum.

Novum fit canticum, quia omnia in Christo nova sunt, vetera transierunt. Et paulo post. Quaeenam sunt haec nova? etc. Et paucis interiectis. Quam autem ob rem et quid canere debeamus, ipse te rursus docebit: quia mirabilia fecit Dominus. Quaeenam vero sunt haec? Eximia scilicet illa et admiratione digna, quae universalis Servator ac dominus fecit.

PSALMUS XCVIII.

Confiteantur nomini tuo magno.

Magnum enim et excelsum est deitatis nomen, seu gloria (1). Non enim est ut creatura aliqua omnium creator, sed incomparabili potius excessu cuncta superat. Nihil porro ei simile, praeter unicum quod est ex ipso et in ipso et consubstantiale ipsi Deus Verbum, quod factum homo a Seraphim hymnis celebratur. Ipsum enim est nomen super omne nomen*; namque in nomine eius omne genu flectitur caelestium, terrestrium, et inferorum; et omnis lingua confitebitur, quoniam dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Magnum ergo et admirabile deitatis nomen, siquidem, ut diximus, omne ei flectitur genu, rebus creatis eum adorantibus, et digna Deo honorificentia exornantibus.

Exaltate dominum Deum nostrum.

Id est altissimum esse creditote illud quod humanatum est Dei Verbum, nihil humile de eo opinantes, quod secus infelices Iudaei factitaverunt.

PSALMUS XCIX.

Scitote quoniam dominus ipse est Deus.

Illic est Christus, qui universam sanguine suo terram redemit. Idem nostrae quoque creationis auctor est. Neque enim propria virtute facti fuimus, sed manuum eius

(1) Confer p. 266. v. 12.

opus sumus. Ideo et populus eius, et oves eiusdem existimus. Populum autem reputare licet, partem mortalium magis rationalem: oves vero partem illam hac discretionem destitutam, neque divinorum oraculorum participem; iuxta illud *: erravi sicut ovis quae periit.

Ps. C. Non adhaesit mihi cor pravam.

Id est homo pravam cor seu distortum habens.

Ad v. 4. et 5. Sanctae mentis fructus est, detestari impios. Summae vero improbitatis argumentum est, fratribus obtrectare.

PSALMUS CIII.

Animalia pusilla cum magnis.

Hoc quoque divinae providentiae argumentum est, quod minuta animalium genera cum magnis versantur, quin ab his omnino consumantur.

Iucundum sit ei eloquium meum.

Eloquium dicit laudationem; nam qui psallit, Deum alloquitur.

Deficiant peccatores a terra.

Sed ad haec fortasse dicit aliquis: ergone beatus propheta imprecatur iis qui in peccato versantur? ergone omnes peccatis irretitos perire destruique vult? Atqui decebat sanctum et divino Spiritu instinctum hominem orare potius pro infirmitate animae laborantibus. Et paulo post. Audi deinceps, nam paucis rem edisseram. Ante Servatoris adventum, cuncti in peccatis volutabamur, dominabatur mundo Satanas, non erat qui bonum faceret ne unus quidem, omnes declinaverant, simul inutiles facti erant. Ethnici idolorum cultores modestiae mores nesciebant, honestae vitae semitam ignorabant, immo ne ipsum quidem omnium creatorem servatoremque Christum cognoscebant. Iudaei item habebant quidem paedagogi instar legem, sed tamen in lege iustificari homo non poterat. Et paulo post. Ergo omnes in peccatis eramus; iniquitate terra redundabat. Postquam vero apparuit unigenitum Dei Verbum, et factum est homo, desiverunt peccatores, defecerunt qui iniquitatibus indulgebant. Quomodo id, inquam? Iustificavit nempe omnes, criminibus avertit, liberos purgatosque effecit. Sic ergo peccatores relictus sunt pauci, multi vero iustificati (1).

PSALMUS CIX.

Virgam virtutis emittet tibi Dominus ex Sion.

Factus est nobis virga virtutis Christus, qui est ex Sion, superna scilicet. Ideo et caelestis nominatur. Non enim ceu primus Adam de terra terrenus, sed ex caelo supernus, ut beatus loquitur Paulus * (2).

PSALMUS CXIII.

Similes illis sicut qui faciunt ea.

Etiam si facimus imagines piorum hominum, non tamen ut eas adoremus tamquam deos; sed ut iis inspectis, ad ipsorum aemulationem impellamur. Ideo autem Christi imaginem facimus, ut mens nostra ad illius amorem excitetur. Haud certe corruptibilem imaginem vel corruptibilis hominis aderamus. Sed quoniam Deus dignatus

(1) Pulera enimvero ac pia versiculi interpretatio!

(2) Est hic quartus ex iis psalmis quos Cosmas indicopleusta topogr. christ. lib. V. ed. p. 226. non nisi de Christo posse intelligi dicit.

est, sine aliqua tamen sui conversione, homo fieri, facimus ipsius tamquam hominis imaginem, quamquam alioqui scimus eum esse natura sua Deum. Non ergo imaginem dicimus esse Deum, sed Deum esse scimus qui in imagine pictus est, et quem imago repraesentat (1). Secus vero ethnici errore abrepti iconas deos esse credunt.

Ps. CXIV. Dilexi. Non cuiuslibet hominis est dicere « dilexi » sed perfecti, et qui servili timori superior est factus. Neque adicitur « certum aliquem nempe dilexi; » sed subintelligendus a nobis est universalis Deus.

v. 1.
Gr. p. 432

PSALMUS CXVII.

Haec est porta Domini.

Prorsus aliter fieri non potest ut ad Dei patris notitiam perveniamus, nisi per eum ipsum quem dixit Christus *. Nemo enim, inquit, venit ad patrem nisi per me. – Ingredivimur enim veluti ad familiaritatem cum Deo; itemque in regnum caelorum, veluti per quoddam ostium aut portam, per servatorem nostrum Christum.

v. 2.

* Joh. XIV. 6

Qui venit in nomine Domini.

Illi quidem veniunt servitutis induti schemate et conditione; hic autem cum gloria Deo digna et in nomine Domini, nempe vere et suapte natura talis. – Quid enim reapse significant verba in nomine Domini? Scilicet cum gloria Deo digna, dominatu, et gradu cunctos excedente.

v. 3.

PSALMUS CXVIII.

In corde meo abscondi eloquia tua.

Nam veluti si quis aeneo in vase ignis favillam ponat, totum prorsus caloris particeps reddet; sic mens quae in animi recessibus ac praecordiis divinam caelestemque doctrinam fovet, propter suum omnis virtutis studium, semper ad hoc doctrinam illam inflammatur. – Sicuti enim nihil non prodest vitaeque salutare est, sermonum Dei semper meminisse, ita exitii causa est illorum oblivio. – Abscondere oportet in corde praecepta Dei, propter daemones qui ea diripere solent. Eadem admonet in proverbiiis Salomon *: filii, inquit, si verba mandati mei recepta apud te celaveris, audiet sapientiam auris tua. Ergo ea quae mandata dicuntur, in evangeliiis Dominus semen appellavit quod a caeli volucris diripitur *. Is ergo mandatum abscondit, qui semper illud exsequitur. Nam qui rapiunt illud, propterea quod nos idem exsequi non sinunt, idcirco rapere dicuntur.

v. 11

* Prov. II. 1

* Matth. XIII. 4.

Gr. p. 433.

In aequitate tua vivifica me.

Vivificat nos iustitia sua Deus pater; est haec autem Christus.

v. 10

Prius quam humiliarer ego deliqui.

Namque ob praevias mentis passiones, atque ut ita dicam praecurrentes physicarum cogitationum aegritudines, tentatoris praepotentia intolerabilior fit; et prius quam a diabolo prosternamur, iam nos peccavimus; ante externum incursum, interiore pernicie laborantes (2). – Ante enim quam prorsus succumbamus, nos quidem mentis nostrae consensu peccatum quasi honorantes admittimus, aditumque Satanae

v. 9

(1) Notabilis Cyrilli locus de sanctis apud Christianos imaginibus, cum iisque comparandus quae de crucis et sepulcorum martyricorum veneratione dicit idem Cyrillus contra Iulianum lib. VI. et X. Item notanda affirmatio quod ethnici reapse ceu deitatem quandam idolis inesse putarent.

(2) En cogitata peccata evidenter adfirmantur, de quibus recole adnotationes nostras p. lat. 98. et 132.

per hoc patefacimus. Rei huius typus et imago sunt, quae proditori Iudae infelicitè acciderunt.

Latum mandatum tuum nimis.

Requirit enim Deus spiritalem fortitudinem, continentiam, patientiam, aliasque insuper virtutes.

Anima mea in manibus tuis semper.

Manus esse dicit practica opera, quibus ad Dei visionem pervenire meremur.

Ps. CXIX. Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est.

Fastidit praesentem vitam; et quia prorogatur ei hic incolatus, queritur lugens et eiulans ac deplorans diutinam in carne mansionem.

CANTICUM MOYSIS IN EXODO.

CYRILLI. Ausus est quidam ex ethnicis dicere, partem aliquam Aegyptiorum fuisse Hebraeos, gregum scilicet ipsorum pastores: qui deinde contra dominos quum rebellassent, Aegypto excesserunt. Verum hic ethnicus non consideravit, tum ex hebraicae linguae genio, tum etiam ex hebraicorum nominum proprietate, quantum distet inter Hebraeos atque Aegyptios (1).

CANTICUM MOYSIS IN DEUTERONOMIO.

Incrassatus, impinguatus, dilatatus.

CYRILLI. Postquam supernis deliciis cumulatus fuerat, a Dei caritate recessit.

Vidit Dominus, et zelavit, et ad iracundiam concitatus est.

CYRILLI. Zelantem si dicunt Deum sacrae litterae, nemo idcirco scandalum patitur. Non enim nostri moduli est divina et ineffabilis natura; sed adeo in altum extollitur, mentemque nostram effugit, ut incomparabilis differentia sit. Namque in nobis quidem rerum actionumque varietas non sine passione fit. Nostra quippe natura laborat infirmitate quadam, et peccato valde est obnoxia. Verumtamen in Deo nostro res huiusmodi non nisi vocabulis usuque sermonis apud nos designantur, sed revera non ita se habere intelliguntur. Caret enim passione Deus: zelare autem dicitur, quatenus neminem, qui eius gloriam semel noverit, ad turpia vult deflectere. Iram vero dicit pro commotione ad puniendum: sicut etiam verbum « concitari » impetum significat motumque ad infligendam poenam.

EXPLICIUNT QUAE REPERTA SUNT DE CYRILLI EXPLANATIONE IN PSALMOS.

(1) De pastorum in Aegypto dynastia Eusebius in chronico editionis nostrae mediolanensis lib. I. cap. XX. ex Manethone, et cap. XXI. ex Iosepho. Item lib. II. ad Abrahami annum CXC.

S. EIUSDEM CYRILLI ALEXANDRINI

FRAGMENTA EXPLANATIONIS IN LIBROS REGUM

EX CODICE VENETO (1).

LIBER I.

Et sumpsit Samuhel agnum lactentem unum.

I. Reg. VII. 9.
Gr. p. 135.

CYRILLI ALEXANDRIAE ARCHIEPISCOPI. Viden uti mediatorem simul salutisque dispensatorem faciebat Christum? atque ut huius mysterium, ceu invictam armaturam, alienigenarum incursioni opponens, Israhelem servavit? Namque agnum lactentem immolavit ceu Christi typum, iamdiu prophetarum voce clamantis: ego tamquam agniculus innocuus qui ad sacrificium ducitur, non cognovi. Animadvertite autem, quomodo vis sacrificii, promptiorem ad opitulandum (2) laborantibus patrem reddidit. Tonuit enim in hostes grandi immanique strepitu; et iis qui victimam adtulerant, mercedis loco salutem largitus est. Atque hic typus mysterii in Christo consummati fuit.

Et nunc regem nobis constitue.

VIII. 5

CYRILLI. Renuit Israhel diutius a Deo gubernari per prophetas; regemque deposcit hominem. Hinc accidit, ut a lege quoque postea discederet: nam primus Salomon Baalim coluit; post quem Hieroboamus iuvenas (3) adorandas proposuit.

Dixitque Dominus Samuheli: audi vocem istorum etc.

v. 7.
Gr. p. 135.

CYRILLI. Quum res bene Israhelitis procederent, atque optimo rei publicae statu fruerentur, acerba sibi infeliciter concinnarunt. Etenim divini veluti regni abiecto iugo, ad beatum accessere Samuhel dicentes: constitue nobis regem, qui ius nobis dicat, et reliqua. Deinde quum Samuhel quae forent regis iura ipsis exponeret, multisque eos compleret terroribus, atque a tam nocuo pravoque consilio summopere retraheret, hi nihilominus instabant dicentes: nequaquam, sed regnum nobis constituatur.

Dixitque Saul puero etc. quid adferemus etc.

IX. 7.

CYRILLI, EX COMMENTARIO IN MATTHAEUM. Natura comparatum est, ut qui beneficio aliquo usi fuerint, id est rem aliquam apprime iucundam abs quolibet receperint, gratiam pro viribus referre velint, et paribus vel etiam maioribus eum qui sibi benefecit muneribus adficere (4). Atque ad hanc probae mentis demonstrationem ii praecipue prompto studio feruntur, qui bonis ingenuisque moribus praediti sunt.

Ibique erat unus de Saulis famulis etc. cui nomen Doec.

XXI. 7

CYRILLI. Fuit vir quidam gente idumaeus, cui nomen Doec. Hic a beati Davidis stipatoribus submotus fuerat, eratque officio iumentarius, homo acerbus et barbarus, nihilque bonae frugis habens. Is clam Saulem adibat, cunctasque ei molitiones et con-

(1) Videant lectores mei quae dixi in pag. gr. 435. adn. 1.

(2) In graeco deesse videtur *πρός*, nempe *πρός επικουρίαν*.

(3) Nempe Aegyptios imitatus, quorum in pictis papyris Apim aut iuvenas sacras passim videmus.

(4) Fortasse loquitur Cyrillus de leproso illo, quem Iesus sanavit apud Matth. VIII. 2; qui apud Mare. I. 45, Iesu beneficium coepit praedicare; itemque alius apud Lucam XVII. 15, cuius ut gratum animum laudavit Dominus, ita aliorum aequae mundatorum ingratitude vituperavit.

silia renuntiabat. Promiserat etiam se idoneo tempore Davidem illi fore traditurum. Iam vero beatum virum domum Dei ingressum quum vidisset, quo tempore panes oblationis comedit, et cum Achimelecho sacerdote collocutus est, rem Sauli significavit, nempe quod paucis omnino stiparetur, facillique negotio a superveniente capi posset atque in potestatem redigi. Sic ergo Doec quidem Davidem prodidit Sauli, revelans quod in aede Dei congressus fuisset cum Abimelecho; servavit tamen prophetam universalis Deus, nequitiaeque eius cassum conatum reddidit (1).

LIBER II.

Dictumque est Davidi: non ingredieris huc, quia caeci claudique adversantur.

CYRILLI. Beato itaque Davidi quotquot Hierosolymis, sive in urbe Iebus, habitabant caeci et claudi obsistebant, cuius rei causa misere perierunt; etenim urbem David occupavit. Pari modo servatori omnium Christo, tempore adventus eius, Hierosolymorum incolae claudi et caeci adversati sunt; neque enim rectâ incedere valebant, vel divinum mente recipere lumen, qui fidem non admiserant, scribae potissimum ac Pharisaei.

Missisque David nunciis cepit illam, atque ad eandem ingressus est.

CYRILLI. Ne facile perturberis, si quando sancti quoque homines errore labuntur. Nam fortissimi etiam milites, corporum robore et arte bellica celebres, vulnerantur quandoque in proeliis, non tamen prorsus succumbunt. Praeter quam quod dictis antea nobis hanc etiam addere oportet sententiam, nempe unius esse praerogativam benigni servatoris Christi, peccatum non pati, quia quum suapte natura Deus esset, factus est caro. Quamobrem ipsemet de se aiebat: venit princeps huius saeculi, et in me non deprehendet quicquam (2). Et paulo post. Atque haec aie de peccato Davidis, quo tempore ad uxorem Uriae Bersabeam accessit. Cunctos autem respicit huius historiae narratio. Nam etsi ut homo fragilitate laboravit, et inopinum aliquid passus est, demonstravit tamen sanctorum casum celerem nanciscilevationem.

Dixitque David Nathani: peccavi Domino.

CYRILLI, EX COMMENTARIO IN QUINQUAGESIMUM PSALMUM (3). Heic mecum admirare beatum Davidem. Non est obrutus omnino voluptatis concupiscentia, non existimavit sibi gravem prophetam, non tulit aegre reprehensionem, doni loco habuit admonitionem, commissum ilico confessus est, culpam deflevit. Ac veluti fortis peritusque auriga, equorum indomito impetu extra stadium abreptus, pudibundus erubescit; sic etiam beatus David deflexit aliquantum a recto; sed, ut dixi, propositum suum recepit, peccatumque deflevit.

Et quidem natus tibi filius, morti occumbet.

CYRILLI, EX COMMENTARIO (4) IN PSALTERIUM, SUPER ILLUD: DOMINE NE IN FURORE TUO ARGUAS ME. His tamen a propheta auditis, securus mansit (5), animum non despondit,

(1) De Doeco confer dicta a Cyrillo ad psalmum LII.

(2) Ioh. XIV. 30.

(3) Tractus hic Cyrilli transferendus erit ad initia explicationis cyrillianae psalmi huius, quum universa Cyrilli in psalmos lucubratio, adsumptis etiam corderianis fragmentis ordinabitur.

(4) Priore loco in gr. ἐκ τῆς, id est ἐξηγητικῆς interpretatione; posteriore ἐκ τοῦ ὑπομνήματος ex commentario. Utrum ergo Cyrillus in titulo posuerit, incertum videtur.

(5) Patet sermonem adhuc esse de Davide et propheta Nathane. Et quidem fragmentum hoc deest apud nos in commentario Cyrilli ad psalmum sextum; itaque illuc aliquando transferendum erit.

vigorem non remisit: sed valde delectatus indulgentis Dei benignitate, et gratiarum hymno persoluto, nihilominus in maerore versabatur, quia peccaverat: etenim sanctos laudari magis decet, quam veniam impetrare.

Et regis Molchomi cepit coronam.

II. Reg. XII. 2

CYRILLI. Bellum gerebat contra Ammonitas, et horum vesaniae opitulantes Syros, quos vicit vique subegit: potitusque Molchomi corona, repertam ibi praegrandem pretiosamque gemmam proprio inseruit diademati.

Ascendebatque David Iugens, capite aperto.

XV. 30

CYRILLI. Quia ante bellum cum Abessalomo beati Davidis peccatum contigerat, illud videlicet contra Uriam, rumor de eo erat in universa ut ita dicam Iudaeorum regione, neque frustra suspicabantur nonnulli propter commissum in Uriam crimen poenas Davidem luere; et ob Dei offensam, nunc hostibus suis facile deditum iri, atque ad animi consternationem esse redactum.

Dissipa consilium Achitophelis.

V. 1

CYRILLI. Dissipa, inquit, Achitophelis consilium, domine Deus mi. Quippe erat Achitophel alti consilii vir, acerbus, prudens admodum, et expediendis negotiis idoneus, atque insuper militaris rei scientissimus. Metuebat ergo David prae ceteris Achitophelem, ob sententiarum eius acerbiter et belli gerendi peritiam.

Ecce autem occurrit ei Chusi.

V. 23

CYRILLI. Chusi huic familiari suo suadet David, ut secessionem ab ipso simulet, et Abessalomi partes sequi, quò latenter Achitophelis consilia oppugnet; quod et reapse contigit.

Atque ita dicebat Semei, quum ei malediceret.

XVI. 7.

CYRILLI. Quum ei Semei conviciatus fuisset, totque amaras voces in eundem iaculatus, incolumis tunc a Davide dimissus est; etsi postea acerbis illi debitasque poenas persolvit. Patienter vero David, multis licet eum concitantibus, illo tempore silentium tenuit, non sine plurima admirandaque prudentia. Reputabat enim quia Deum offendisset, nunc se plagis expositum, quarum partem esse iudicabat nonnullorum convicia, dieteria, atque irrisiones. Ubi enim adversus aliquem Dei aversio fit et derelictio, quamlibet modica sit, ibi sine dubio molestiae multae creari solent.

Quia Dominus mandavit illi ut malediceret Davidi.

V. 1

CYRILLI. Rei huius meminit in psalmo (XXXVIII. 9.) dicens: ludibrium insipienti dedisti me.

Dixitque Achitophel Abessalomo etc.

XVII. 1

CYRILLI. Abessalonus quidem fugientem patrem persequi avebat; idque viriliter esse faciendum suadebat Achitophel. Chusi contra callide eum deterrebat; patris asperitatem consideraret, temere ad hoc non decurreret, pararet potius idoneas vires, militumque multitudinem contraheret, eo quod fortis valde et bellandi peritus et pugnacissimus esset beatus David.

Et mulier sumptum velamen expandit etc.

V. 1

CYRILLI. Igitur, etiamsi ab hominibus beneficium aliquod nobis contingat, cavendum est ne magis his quam Deo, qui per ipsos nobis gratificatus est, gratias agamus.

Cognovitque Achitophel infectum consilium suum.

CYRILLI. Praevaluit Chusi sententia. Quod aegerrime ferens Achitophel, laqueo vitam finivit, ipse sibi iustam poenam decernens.

II. Reg. XVIII

Gr. p. 330

Luxitque et ita niebat etc.

CYRILLI. Bellum Abessalomus beato Davidi intulit, atque insperato hostilia arma contra genitorem commovit adolescens: sed captus periit. Haud tamen gavisus est eius nece pater, sed uti filium desolevit.

LIBER III.

III. Reg. I.

Et rex David senuerat propecta iam netate.

CYRILLI. Gravissimis perfunctus certaminibus, hostium domitor, contra insidiantes invictus. Etenim non alienigenis solum potitus fuerat, et cruentorum barbarorum phalanges prostraverat, verum etiam rebellantes sibi identidem eorumque auxiliarios.

III. 9.

Et dabis servo tuo cor docile, ut populo tuo recte ius dicat.

CYRILLI. Oportet esse sapientes, et rerum utilium peritos, qui Deo famulari student; atque insuper mente vigilantes, qui ex huius vitae tempestatibus enavigare volunt. Sicut enim navigia si gubernaculis sint instructa, rectâ ad scopum feruntur, et undarum impetu evadunt, quamvis saeviat contra ipsa mare: secus vero gubernaculis destituta, hac illac facile iactantur, et vago errore nutant, scopulisque et cautibus allisa franguntur: sic hominis anima si bona mente regatur, vitabit facile procellosum Satanam: cassas item efficiet insidiantium sibi nequitas. Verumtamen cor sapientia carens, dirum patitur naufragium.

v. 12.

Et placuit coram Domino etc.

Gr. p. 411.

CYRILLI. Placuit, inquit, Domino quod Salomon rem hanc petisset; qui sane magnam laudem meruit, et beneficio donatus fuit. Annuit enim ei munifice rerum omnium Dominus: nam bene petentibus sine mora Deus favet. – Vere enim eximium Dei donum est sapientia atque intellectus. Namque huiusmodi donis ornatur pariter angelorum natura, et caelestium spirituum beata multitudo. Nam quaenam alia, praeter hanc, est animi propria possessio? Num aurum argentumve? At haec nihil ad nos adtinent, quia et temporalia sunt et fluxa et omnino caduca, nihilque hominis animam iuvant. Verum enimvero pretiosa et vere desiderabilis animae hominis possessio, sapientia est et scientia, Dei scilicet.

v. 13.

Illa quoque quae non postulasti, tibi concessi, divitias etc.

CYRILLI. Erudit nos quaenam oporteat postulare, quaenam vero additamenti instar accipere. Nam petenti sapientiam, post hanc datam, reliqua omnia adiecit. Etenim ipse in evangeliiis dixit: petite primo regnum Dei, et iustitiam eius, et haec omnia adiicientur vobis.

VIII. 29.

Ut sint oculi tui aperti super domum hanc.

CYRILLI. Oculi inquit, oculi tui auresque tuae pateant. Iamvero cum partium, seu membrorum, sacra meminit scriptura, nobiscum de Deo loquens, ipsam ex norma eorum quae naturaliter nobis insunt loqui solere sciendum est: neque enim aliter res Dei intelligere possumus. Vera igitur causa quamobrem corporaliter de Deo nobiscum inspirata scriptura loquitur, mentis nostrae linguaeque tenuitas est. Nam divina sunt ineffabilia. Nec intelligere quicquam summe necessariorum liceret nobis, qui in tangibilibus crassisque versamur corporibus, nisi exemplorum loco membra propria habentes, vix adhuc ad persubtiles circa Deum intelligentias erigeremur (1).

1) Contra anthropomorphitas peculiaris extat S. Cyrilli liber.

Sed et regina Saba etc.

III. Reg. X. 1

CYRILLI, EX COMMENTARIO IN LUCAM (1). Mulier barbara, magno locorum intervallo distans, socordiam omisit, non ut opes conquireret, sed ut Salomonis sapientiam audiret, parabolas et aenigmata loquentis, et humanorum morum laudes vituperationesque describentis.

Tunc aedificavit Salomon fanum Chamos idolo Moab.

XI. 7.

CYRILLI. Inter absurda vero peccata, quodnam ingratius esse potest quam cum honoris amorisque cultus uni suapte natura Deo debitus, daemoniorum gregibus impenditur, immo etiam lapidibus lignisque exhibetur, atque his templa aedificantur?

Iratuque est Dominus Salomoni etc.v. 9.
Gr. p. 442.

CYRILLI. Cur autem mandatum fuerat et ipsi et ceteris cunctis sub lege viventibus hominibus, ne affinitates cum alienigenis contraherent? Edixit enim: filiam tuam non dabis filio illius; neque vicissim filiam illius filio tuo coniugem accipies. Futurum est enim ut filium tuum a me abalienet, isque ad alios Deos adorandos pergat. Iam mandati huius immemor Salomon, alienigenarum filiabus amore copulatus est. Quandoquidem igitur, inquit, datum praeceptum flocci faciens, atque ad apostasiam declinans alienigenarum deos adorasti; et quum omnem creaturam scires mihi esse servam, nihilo tamen minus meum mihi congruentem honorem eidem contulisti; ego quoque regnum tuum discindam, idque servo tuo tradam; ut tuum facinus ex his quae evenerint agnoscas. – Victus amore mulierum, quamquam adeo sapiens Salomon, ad immanes ausus ut ita dicam prorupit, nempe ut regnum Dei dividerit, idolis tribuens cultum honoremque Deo unice debitum. Iure igitur meritoque divisurum se regnum illius Deus comminabatur, pari ratione eum crucians, sicuti apud Ezechielem scribitur: sicut fecisti, ita tibi eveniet; retributio tua in caput tuum retribuetur.

Et excogitato consilio abiit rex, duasque fabricavit iuvenas.

XII. 28.

CYRILLI. Causa ruinae fuit Israhelitis Hieroboamus, docens eos praecipitare hominum imperium, atque a Dei regno per prophetas administrato recedere. En, inquit Deus, Hieroboamus me dominum irritavit iuvenearum nova structura, cultuque his adhibito. Et rursus. Excogitavit ab initio Hieroboamus iuvenearum, iisque legalem cultum exhiberi mandavit, convenientem Deo gloriam inventis suis miser attribuens: atque ut tutum sibi haberet regnum, re sua veluti Deum exspoliavit.

Vinea una erat Naboth.vat. XX. 1
vulg. XXI. 1
Gr. p. 443.

CYRILLI. Ut vineam intelligamus Israhellem, Isaias (cap. V.) nobis suggerit. Verum populi principes, quorum typum gerit Achaabus, optaverunt eam obtinere; neque tamen persuaserunt domino ut vinea patris electa sibi traderetur, ut eam in hortum herbarium converterent, docentes praecepta hominum, eumque lutulenta subversione rigantes. Deinde vero quid egit invisita Deo Iezabel, id est Iudaeorum synagoga, ducum suorum secuta simultates? Dolo circumvenit iustum Naboth, quod interpretatur veniens (2). Extinctus enim calumniis fuit Emmanuel.

Deus montium Deus Israhelis.vat. XXI. 23
vulg. XX. 23

CYRILLI. Putabant [alienigenae] Israhelitas discessisse victores, quia in montibus

(1) Nempe ad Luc. XI. 31. Hoc quoque fragmentum addendum erit commentario Cyrilli in Lucam a nobis edito.

(2) Recte; est enim ab hebraico בֹּרֵךְ *venit*. Figura fuit Redemptoris interfecti Naboth. Respicitur autem ad vaticinium illud: *donec veniat qui mittendus est*. Et ad verba: *benedictus qui venit in nomine Domini*.

tantum collibusve salutem conferre posset Deus. Victi, itaque aiebant, fuimus quia Deus montium Deus Israhelis. Quod si puro in campo acie colligere accidat, superiores sine dubio erimus, Deo Israhelis in vallibus vires amittente. Sunt autem haec fatuitates ethnicae blasphemiae, et linguae gravis intemperantia eorum qui verum naturalemque Deum ignorabant. Indignabatur itaque iure meritoque universitatis Deus alienigenis, quia quum Israhelem, ut dixi, superassent, diis suis gratias agebant, nugaciterque se putabant ipsum vicisse Deum.

Invenitque alium hominem, cui dixit: percutite me.

CYRILLI. Audin, quomodo is qui prophetam percutere recusaverat, misere perit, in saevam beluam incidens? Atqui quomodo vere non diceretur pietatis fructus, si quis sanctum atque prophetam percutere ausus non esset? Attamen verbo Domini interveniente, piaculum inevitabile erat inobedientia. – Adeo crimen est, praeter Dei voluntatem quicquam agere, aut socorditer quicquid ille imperaverit exsequi! – Ergo oportet absque ignavia aut cunctatione a nobis fieri quod Deo libuerit. Porro quidvis aliud praeter id agere, aut faciendum iudicare, superbiae crimen infert. Namque hi propemodum arguere videntur, Deum ipsum haud recte iudicavisse.

L I B E R IV.

Et nunc recepisti argentum etc.

CYRILLI. Hoc etiam Christus in sanctis evangeliiis (Luc. X. 4.) dixit: nolite portare sacculum neque peram, et neminem in via salutaveritis. Oportet enim recto cursu ad opus pergere, et ne benedicti quidem vicissim benedicere. Detrimentum quippe diligentiae est, si ad alios respiciamus, et debitum praedicationi tempus, in negotia haud necessaria insumamus. Sed ne amicitiiis quidem inutile otium indulgendum est (1).

Et sortiti sunt regionem Samariae.

CYRILLI. Hi ergo qui regionem Samaritanorum sortiti fuere, filios quoque genuerunt fortasse; atque ad Iudaeorum sacra transiverunt, leonum incursu territi. Ex horum numero fuerunt Sarasar et Arbeseser, qui et rex nominatus fuit, propterea quod is dux illo tempore fuerit redeuntium Samariam ex regione Persarum.

Regnavit Ezeccias filius Achasi regis Iudae.

CYRILLI. In tantam gloriam potentiamque venit Ezeccias, ut populos qui erant Iudaeae finitimi subigeret, multaque ab his tributa exigeret. Et paulo post. Deinde humanum aliquid passus est. Nam deliciis nimis, et gloriae sublimitate victus, alta coepit cogitare, superbiae morbo inflatus, atque ipsi Dei legi adversari. Putavit enim oportere ipsis quoque sacri sacerdotii insignibus semet exornare. Itaque ausus est divinum ingredi templum, manuque propria Deo thus adolere, et legales ritus obire. Huius rei causa ilico lepra percussus fuit, et summa ignominia notatus: etenim legali iure execrandus est, qui leprae morbo fuerit correptus.

Ubi est Deus Aemath? etc. num Samariam de manu mea eripuerunt?

CYRILLI. Existimavit fortasse homo mente pariter ac lingua barbarus (2), unum esse de falsi nominis diis etiam terrae caelique regnatorem, rerumque omnium creatorem ac dominum. Porro mos est atheorum: deridendi spem sanctorum, atque eos liberatum iri audacter negandi. – Attamen haud ignorabat, falsi nominis deos ma-

1) Puta quum amici vanis colloquiis nobis tempora eripiunt. Quare et S. Ignatius Ioliolaeus interdum queritans aiebat: *amici fures temporis*.

(2) De Rhapsace, qui tamen verbis regis assyrii loquebatur, videsis adn. 3. p. lat. 225.

nibus hominum factos; quum contra verus ac naturaliter Deus a nemine sit creatus, immo ipse potius quae numquam fuerant ad existentiam produxerit. — Capta est ergo Samaria, Deo opem subtrahente. Atque ut retro dixi, etiamsi nullus ex appellatis apud ethnicos diis regionem propriam conservasset, nihil hoc ad Deum, qui vere naturaliterque Deus magnus est. Et illi quidem visibilem tantummodo formam ab humana arte sortiti sunt, hic autem universitati rerum imperat, et potestatum est dominus.

Vestimenta sua discidit.

IV. Reg. XIX. 1

CYRILLI. Viden, quomodo rerum suarum oblitus, Dei causâ maeret, et ultionem postulat? Discidit, inquit, vestimenta sua, et saccum induit, et templum Domini ingressus est. Quenam vero lacerandae vestis causa erat? Mos Iudaeorum fuit, si quando contra Deum blasphemias audirent, id factitare; quod in evangelii quoque a Caipha factum narratur.

Praecidi magnitudinem cedri eius.

v. 21

CYRILLI. Cuiusnam vero? Libani videlicet seu Iudaeae. Altitudine vero cedri, regnum ipsorum denotat. — Futurum quippe erat ut Ezechie regni in altum extolleretur gloria.

Gr. p. 119

Ponam, inquit, circulum in naribus eius, et camum in labiis eius.

v. 28.

CYRILLI. Nempe, ut sic loqui iam non audeat. Verumtamen etiamsi, cum reliqua multitudine non periit (1) praedictam ob causam, propter quam Pharaeo quoque ceterorum qui puniebantur Aegyptiorum servatus est spectator, attamen filios suos paricidas nactus est, statim ac in suam regionem regressus fuit.

Protegam urbem hanc propter me.

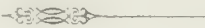
v. 34

CYRILLI. Hoc enim Deum decet. Propterea id faciam mei causa, non quod hi auxilio digni sint.

Egressusque angelus Domini percussit in castris Assyriorum CLXXXV. milia.

v. 35.

CYRILLI. Solutum est bellum, recesserunt cum periculis minae: ita ut posthinc Hierosolymorum incolae Dei auxilio magnopere laeti dicerent: convertisti luctum meum in gaudium mihi. Observa rerum conversionem; considera sedulo verba: convertisti luctum meum in gaudium mihi. Grandis erat luctus ob hostium multitudinem, grande aequae postea fuit gaudium ob occisorum numerum.

S. Irenaei episcopi lugdunensis fragmenta duo ex eadem veneta catena (2).

IRENAEI LUGD. EP. Lavit, inquit, in Iordane septies. Haud frustra olim Naaman leprosus, lavando mundatus est; sed ad nostram eruditionem, qui peccatis facti leprosi, sanctis aquis et Domini invocatione veteribus culpis mundamur, ceu infantes recens nati spiritualiter regenerati, sicut et Dominus ait: nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit in regnum caelorum.

IV. Reg. V. 14

Gr. p. 147.

IRENAEI LUGD. EP. Si Elissaei cadaver hominem mortuum suscitavit, quanto magis Deus hominum corpora vitae restituta in iudicium adducet?

IV. Reg. XIII 21

(1) Videtur scribendum in graeco συναπάλησε pro συναπήλαυσε.

(2) De his Irenaei et mox Theophili fragmentis dixi in pag. gr. 446. et 452. Dogmaticas ex Irenaeo auctoritates iam animadvertimus p. 447.

*Theophili alexandrini fragmenta tria ex catenis veneta et vaticana.*41. Reg. XIII
21

THEOPHILI ALEX. Colorem improbitati suae obtendens, violentum illi stuprum intulit, nobilem puellam nefaria copula polluens (1). Appetitus enim minime cohibiti, ad absurdissimam impudentiam prorunt.

41. Reg. XXIV
41

EIUSDEM THEOPHILI. Sermo, inquit, Domini factus est ad Gad prophetam, ne videlicet praesentis peccati venia, occasio aliorum fieret. Ingressus ergo ad Davidem regem Gad propheta, quae sibi Dei oraculum dixerat, retulit: nempe elige, utrum tres famis anni eveniant in regno tuo, et reliqua. Et paulo post idem Theophilus. Elegit sibi David mortem; ut et ipsemet erudiretur, quominus exercitus numero, sed Dei magis providentiae confideret; et populus aequae agnosceret haud sibi, quae ventura forent, tribuenda; sed ex Davidis vicibus, bonos eventus discretet providentiae adscribere.

Gr. p. 351.

EIUSDEM THEOPHILI ad psalmum XCII. 1. Dominus regnavit, decorem indutus est. Postquam corruptibile corpus susceperat, decore indutus est, cum illud non iam corruptibile sed corruptionis expers resuscitavit. Dominus, inquam, regnavit, decorem indutus est. Resumpsit enim in resurrectione corpus suum, prout ipse praedixerat: solvite templum hoc, et tribus diebus excitabo illud. Corpus ergo sibi induit, quod resuscitavit. Dictum enim fuerat: non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Insuper: et caro mea habitabit cum spe (2). Quia resurrexit, in sepulcro non mansit: sed ne in sepulcro quidem expertus est corruptionem; corruptio adversus eum non praevaluit. Incorruptibile Verbum corpus per se corruptibile ad immortalitatem suscitavit.

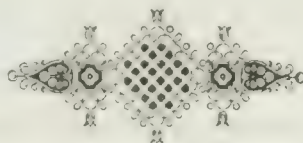
Tituli epistolarum Severi antiocheni in veneta ad libros Regum catena laudatarum.

Gr. p. 447-448.

1. Ad Photium et Andream presbyterum. 2. Ad Bostrenses. 3. Ad Ammonium presbyterum (*in cod. vat. ad Ammonium et Petrum.*) 4. Ad Constantinum episcopum. 5. Ad Anastasium consulem. 6. Festalis ad episcopos. 7. Ad Auxonem. 8. Ad Timotheum archiepiscopum. 9. Ad Isidorum comitem. 10. Ad Misahalem diaconum. 11. Ad Sergium. 12. Ad Caesarium (*in cod. vat. ad Caesariam patriciam.*) 13. Ad Antonium episcopum. 14. Ad Euphemium. *Aliorum operum tituli.* 15. In auditorio (3) de martyribus. 16. Ex sermonibus 45. 48. 82. 105.

(1) Sermo est de Amnone ac Thamare.

(2) Ioh. II. 19. Act. II. 27. Ps. XV. 9.

(3) Ita subdubitans explicio vocabulum ὑπακοή. Nisi forte aliquis mavult *in obsequium martyrum*. Certe et Montfauconius bibl. eoislin. p. 54. parem titulum non est ausus interpretari.

SANCTI BASILII

AD URBICHIUM MONACHUM

EPISTOLA DE CONTINENTIA.

(*Ex codice veneto. Videsis eius notitiam pag. gr. 448.*)

Recte facis, iustos nobis fines definiens, ut non solum continentiam verum etiam eius fructum cognoscamus. Est igitur fructus eius, Dei participatio: etenim non corrumpi, perinde est ac Deum participare; sicuti corrumpi, mundi participatio est. Continentia negatio corporis est, et Dei confessio: a quavis re mortali semet abstrahit, et instar corporis habet spiritum Dei, et Deo nos commiscet, aemulatione quolibet atque invidia carens. Nam qui corpus amat, alii invidet. Qui autem corruptionis morbum in cor non admittit, labori cuilibet deinceps sustinendo par est; et licet corpore occumbat, vivit immortalitati. Immo si rem perfecte cognoscamus, continentia videtur esse Deus, qui nihil concupiscit, sed omnia in se habet, nihilque appetit, nec sive oculis sive auribus passionem experitur; sed nulla re indigens, plenus usquequaque est. Concupiscentia morbus est animae; sanitas eiusdem, continentia. Verumtamen haud in una specie continentiam oportet spectare, veluti circa res venereas; sed et in alia re qualibet, quam anima prave appetit, necessariis non contenta. Gignitur invidia, ob aurum; et improbitates innumerae, ob alias cupiditates. Iam et ebrietate carere, continentia est: et cibi crapula non dirumpi, et corpus suum cohibere, continentia est. Item pravis dominari cogitationibus, quoties animam turbat aliqua phantasia neque bona neque veritati consentiens, corque in vanas distrahit curas. Prorsus nos liberos praestat continentia, quia simul medicina virtusque est: non enim temperantiam docet, sed praebet. Gratia Dei, continentia est. Iesus ipsa continentia visus est, cum terra marique levior fuit: nam neque tellus illum portavit neque mare; sed sicuti mare calcavit, ita telluri oneri non fuit. Nam si ex corruptione mors sequitur; ex corruptionis autem immunitate, immortalitas; utique Iesus deitatem magis prae se tulit quam mortalitatem (1). Manducavit bibitque singulari modo, quin quicquam comesum ex se redderet (2): tanta quippe fuit in eo continentiae vis, ut cibus in eo non corrumperetur, quia ipse Iesus corruptibilitate carebat (3). Si modo aliqua continentia in nobis sit, superiores omnibus sumus. Nam et angelos audivimus, postquam incontinentes sunt effecti, caelo propter concupiscentiam praecipites actos: victi sunt enim, non ipsi per se descenderunt. Quid enim illic ageret morbus hic, si (4) huius-

(1) Ludit quodammodo, Basilium in vocabulis *θεότητα* et *δυντότητα*, quod latine fieri nequit.

(2) Haec super re reverentissime theologiceque scribit Athanasius Corinthi episcopus in fragmento quod nos edidimus AA. class. T. X. p. 499-500, quod incipit: *ζητούμεν εἰ ἡ πλήρωσις τῶν ἑρωμάτων ἐπὶ Χριστοῦ ἐκέκθητο καὶ κένωσιν*. Erat enim haec quoque una ex objectionibus haeticorum. Definit autem, corpus Christi hac in re fuisse ceteris superius, sicuti etiam in insolita nativitate. Utitur quoque Athanasius exemplo trinitatis illius apud Abrahamum convivantis, neque tamen naturali necessitati obtemperantis; quod item de Christo post resurrectionem edente intelligendum dicit.

(3) Non natura sed gratia et inhabitantis divinitatis privilegio. Videsis opus Severi antiocheni contra incorrupticolas, apud nos in Spicilegio rom. T. X.

(4) Graece *εἰ μή τις*. Sed *μή* redundare videtur, propter ea quae sequuntur.

modi oculus ibidem extitisset? Propterea dixi: aliquantulum continentiae si in nobis sit, et mundum minime diligamus, sed caelestia saecula, illic inveniemur quò mentem intenderimus. Hic enim videtur esse oculus, qui invisibilia cernere potest: nam etiam vulgo dici solet: mens videt, et mens audit. Pauca tibi haec videntur, sed multa ego scripsi: etenim unumquodque verbum, sensus quidam est; atque id scio te legentem fore cogniturum.

Ex Theodoro mopsuesteno, psalmi LIV. argumentum (1).

Babylonica captivitate Iudaei mirabiliter a Dei potentia liberati, instauraverunt templum, suamque rursus patriam incoluerunt; ipsaque urbs totum recepit splendorem veterem, altaque pace cuncti fruebantur. Progressu autem temporis pontifex gentis factus est Onias, vir iustissimus et religiosissimus: tunc enim ad pontifices principatus quoque gentis deferri solebat. Ergo Onia rei publicae praesidente, legis iure accurate observato, religione erga Deum optime exercita, Simon quidam de tribu Beniamini, Seleuco Asiae universae Syriaeque et Phoeniciae imperante, quadam templi praepositura praeditus, parum honeste ab Onia dissidebat: in qua contentione victus, convenit Apollonium praefectum, eique indicavit plurimam esse in templo pecuniam, quae inde protracta, regi ad militum stipendia utilis foret. Quod quum a praefecto regi significatum fuisset, hic eo indicio usus Heliodorum quemdam familiarem suum misit qui pecuniam caperet. Iam vero illuc profectus Heliodorus, comperit non tantas esse in templo opes quantas Simon delator dixerat, sed thesaurum modicum, et quidem ex alienis depositis hominum qui loco fidentes et Dei potentiam religionemque spectantes, ibi sua reposuerant. Hortabatur porro Heliodorum Onias, ne quid inde detraheret: etenim Deo factum iri iniuriam gravemque offensam, si deposita apud ipsum pecunia diriperetur. Verumtamen haec nihil pensi Heliodorus habebat, cui prae omnibus cordi erat regis mandatum exsequi. Preces igitur ac lamentationes tota urbe erant orantium Deum, ne is ausus foret inultus. Ecce autem ille sequenti die ingrediebatur pecuniam sumpturus; cum Deus populi precibus annuens et pontificis pietatem respiciens, terribili admodum visione facinus inhibuit. Apparuit enim iam ingredienti equus in aëre terribilis aspectu, splendida forma, equitem gerens aurea tectam armatura; isque valido cum impetu prioribus calcibus Heliodorum percussit. Duo insuper iuvenes, terribili pariter specie, ac splendido ornato, utrique lateri adstantes Heliodorum verberabant. Atque ita tum ea visione tum plagis consternatus, semivivus iade elatus est. Tum vero Heliodori comites Oniam orabant, apud Deum intercessorem fieri, ut ille imminente morte liberaretur. Quod ilico faciens Onias, sacrificio eius gratia oblato, hominem infirmitate expedivit, Deo ipsi apparente, multasque gratias pontifici reddere iubente. Sic ille servatus, oblati Deo victimis, ad regem reversus est, quae sibi acciderant narraturus. Non tamen destitit a sua nequitia Simon, neque a calumniis contra Oniam struendis: ita ut hic ad regem profectus, et criminationes sibi inlatas cognoverit, et simul populo idoneam pacem conciliaverit.

Haec dum ageret Onias, Seleucus moritur, regnumque occupavit Antiochus illustri: cui Iasen quidam, Oniae frater, pecuniam plurimam se daturum sponndit, si pontificatum ipse impetraret. Alia insuper dona plurima offerebat, si gymnasium

(1) Recole huius scripti notitiam p. gr. 453.

in urbe struere, circumcisionem antiquare, atque omnino legis ritus abolere sibi permetteretur. His promissis persuasus Antiochus, dignitatem illi contulit. Igitur Onias quidem religiosissimus ac iustissimus vir, exauctoratus pontificatu est; Iason autem sacerdotio simul et principatu potitus, statim ad ethnicos mores aggressus est Iudaeos traducere, et gymnasium praeter iudaicam consuetudinem aedificavit: et legem immutare pergens, cunctis a Dei cultu praeceptisque legalibus recedere suadebat, atque ethnicorum mores suscipere, gymnasia, palaestras, et alia huiusmodi frequentare. Iamque omittebatur circumcisio, sabbatorum observantia negligebatur, generatimque ethnicam formam civitas induebat. Haec videns beatus Onias diu fieri, angebatur animo, ferebat aegerrime, ac deplorabat. Malo autem quotidie ingravescente, urbem dereliquit, atque in Aegyptum profectus altare ibi erexit, templum adornavit, divinique ibi cultus curam gessit, Iudaeis indigenis in his quae ad religionem pertinent ministerium suum commodans.

Haec beatus David praesente psalmo vaticinatur; adsumptaque Oniae persona ea dicit, quae dici ab illo oportebat qui insidias a suis passus erat, et ab Antiochi satellitibus sacerdotio deiectus, et qui ob incolarum urbis nequitiam, postremoque ob irreligiosorum civium praepotentiam, legalium rituum abolitionem, semperque auctam malorum molem, se in pedes dederat. Ceteroqui hunc psalmum David Saule insectante composuit, quum exul esset et deserta loca incolere coactus. Praedicit simul Iudaeorum quoque adversus Servatorem insidias, atque in se ipso Domini passionem ante tempus describit. Ipse enim a Saule, cui bene fecerat, exagitatus, et ab aliquot familiaribus proditus, Dominam spiritualibus oculis praevidebat eadem passurum. Propterea etiam inscriptio « in finem » ad res praedictas lectorem transmittit, sapienterque dictis attendere monet, ceu prophetico sensu illic latente, qui suo tempore ad finem deducendus erat. Insuper hic psalmus inter hymnos quoque numeratur, quia passionis dominicae continet adumbrationem. Merito enim ille hymnis celebrandus est, qui talia pro hominum salute pati voluerit. Iam nemo dictionum humilitatem considerans, indignas has servatore Christo existimet: consideret potius, eum qui fel acetumque et alia huiuscemodi toleraverit, eundem facile ne dictionum quidem humilitatem recusavisse. Etenim verba consonare factis consentaneum est. Nam et ipsius vox est: discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Et rursus. Mandatum accepi, quid dicam et quid eloquar, et nihil a me ipso facio. Et, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? Haec et huius generis alia humano more loquebatur, ut humanam suam naturam ostenderet, atque ut se Iudaeorum infirmitati accommodaret. Hoc certe loco David et iniurias sibi illatas docet, et simul Domino eventuras praedicit; ob passionum communionem plaudens sibi, ac propemodum cum Paulo exclamans: ego stigmata domini Iesu in corpore meo porto.

Ex eodem Theodoro, argumentum psalmi XXXIV.

Hoc in psalmo res beatus David sub Hieremia gestas praedicit, cuius adsumpta persona, ea loquitur quae homini conveniunt in eadem conditione versato; prout ipsius sollemnis consuetudo est, dicendi nimirum illa quae iis conveniunt de quibus vaticinatur. Iam hic psalmus, mutata tantum persona differt ab illis qui de captivis apud Babylonem detentis extant. Fuit enim Hieremias circa illud tempus propheta, eademque proximus dicit, quae alii multo ante ceccinerant; ideoque a populo quae

sunt notissima passus est, quia de eodem vaticinatus fuerat. Sane manifeste vult demonstrare haec illos merito passos, quia ne proximo quidem temporibus ipsorum prophetae crediderant, cum rerum instans eventus praedictioni fidem faciebat. Haud tamen de beato solo Hieremia vaticinatur heic beatus David, sed prout in plerisque psalmis solet, futuros populorum eventus simul addit.

Didymi alexandrini de titulo psalmi quarti: « in finem, in psalmis, canticum Davidi. »

Canticum est triumphalis aut eucharistica laudatio, voce tantum prolata (1). Psalmus, est hymnus qui ad instrumentum, cui nomen psalterium vel etiam cithara, canitur. Secundum vero anagogen, ode est contemplatio veritatis quae solo intellectu, musica veluti harmonia temperato, fit. Psalmus item actiones denotat, quae secundum rectam rationem fiunt: ita ut psallat, qui practicae vitae genus sequitur; canat autem, qui theoreticum. Quoniam itaque David contemplatur puro corde Deum eiusque veritatem, canticum profert, quod ait esse in psalmis, propterea quod ipse plurima agendo recte fecerit. Haec de cantico. Iam dictio « in finem » illud significat quod vulgo extremum appetibile dici solet, quia huius gratia cetera omnia optanda et appetibilia sunt; ipsum vero haud alterius gratia; quae cuiusvis rei perfectio est. De quo etiam Paulus loquitur. Secundo loco finis est, quo quis Deo factus similis, ipsum videbit. Cur autem canticum Davidi, non autem canticum Davidis inscribitur? Aiunt nonnulli, Davidis esse psalmum aut canticum, cum ipsemet a Deo inspiratus recitat. Davidi autem esse canticum aut psalmum, cum ea quae dicuntur ipsum respiciunt (2). Saepe autem accidit, ut et ipsius et ipsi sit, quod recitatur; nempe quum David Spiritui obsecundans, quae sibi ab hoc suggeruntur vaticinatur: deinde psalmus alicui cantori datur, a quo vicissim Davidi recitatur. Quomodo autem reapse se habeant, quae in sacris iacent scripturis, ille tantummodo, qui secundum Deum sapiens est, cire poterit.

Sancti Cyrilli deperditum opus, quod diximus p. lat. 263. in adn. sic a Genadio cap. LVII, et deinde ab aliis memoratur: libri Cyrilli sunt de synagogae defectu. Pastrengius autem veronensis scribit: extare dicuntur et libri Cyrilli de synagogae defectu. Iamvero quum istius de synagogae defectu operis vestigium nullum mihi occurreret, legi demum apud Bandinium in descriptione bibliothecae laurentianae plut. IX. cod. XXIV. p. 68. inter auctores a Niceta choniata in sua partim adhuc inedita panoplia citatos, cyrilliani operis eum titulum quem mox scribemus cum ipsius operis non contemnendo fragmento. Profecto vidimus dici a Cyrillo nostro in hoc volumine p. gr. 417. et p. lat. 263, ad ps. LXXXVIII. 52, commutationem Christi intelligendam esse ecclesiam, quia Christus synagogam in ecclesiam suam commutavit. Porro titulus a Niceta nobis conservatus, videtur mihi synagogae mutationem in christianam ecclesiam, quae ex ethnicis praecipue coalluit, significare: cui rei suffragatur fragmentum quod sequitur, seu similitudo, transnominatio Abrami in Abrahamum ab ipso Deo factae. Itaque si coniectura

(1). Loci huius scripturam videsis apud nos excusam in aere ex codice vat.

(2). Canones grammatici aiunt, ut cuique hebraeophilo notum est, articulum ך̄ tam secundo quam tertio casu apud Hebraeos inservire. Itaque דָּוִד tam *Davidis* significat quam *Davidi*. Lieuit ergo alterutrum pure interpretari. Ceteri ergo sensus figuratae altiorisque exegeseos sunt.

mea aliquid valet, habemus denique in manibus fragmentum praedicti operis, quod certe Cyrilli esse Nicetas testatur.

Ad rem quod adinet, exploratum est, Philonem iudaeum de hac Abrahami transnominacione saltem quinquies locutum, nempe in allegoriarum libro III. ed. Mang. T. I. p. 103, et de Cherubim p. 139, nec non de gigantibus p. 271, et denique copiosius in libro de nominum mutatione pp. 588. 589. Tum etiam T. II. p. 13. in libro de Abrahamo. Verumtamen nihil habet de Trinitate iudaeus homo Philo. Hieronymus quoque noster in quaestionibus hebraicis, paeneque omnes auctores, qui ad locum illum geneseos XVII. 5. commentati sunt, nominis eius etymon attigerunt. Duos tantum appellabo Glassium in philolog. sacr. T. I. de nom. propr., et Ikenium in secunda sua dissertatione. Atqui ex his nemo, quos ego viderim, Cyrilli hoc fragmentum se legisse demonstrat: quod tamen Cyrillo in argutiarum numero non est deputandum; nam contra Iudaeos pugnantem, ipsorum methodo ac genio paulisper indulgere non fuit absurdum.

Reliquum est ut dicam, egregium hoc Cyrilli fragmentum debere me humanitati ac liberalitati cl. ac reverendissimi Gasparis Bencinii canonici, et richardianae bibliothecae in florentina urbe praesidis, graecarum litterarum peritissimi, ut eius plurima hac in re merita orbi iamdiu demonstrarunt.

SANCTI CYRILLI

Ex libro, cui titulus demonstratio ex divinis ad inclytos patriarchas editis
olim oraculis circa mutationem ac translationem
Iudaeorum atque ethnicorum (1).

Abrahami transnominacione significari comperimus ternarium numerum divinorum sublimium personarum. Nam quum Abram appellaretur inclytus patriarcha, Abraham divinitus transnominatus fuit. Id si quis volet interpretari, nominis quidem priorem litteram A, cum copulata sibi et proxima B, omnino comperiet, facta etiam traiectione alterius A, quae est post R, significare *patrem*: etenim *aba* (2), *patrem* interpretamur. Quod si postremam litteram, id est M, cum copulata sibi et proxima A, legere et explicare quis voluerit contrario ordine, inveniet, adsumpta simul eadem R, inveniet inquam significatum *altissimus*: reapse enim *mar* (3) explicatur *altissimus*; quod vocabulum sanctissimi Spiritus denotat personam: quippe quia Deum ipsum naturaliter esse haec nos dictio periphrastice docet: nihil enim est aliud *altissimus*, quam omnino suapte natura Deus. Quum haec igitur a Deo facta fuerit patriarchae transnominatio, deprehenditur manifeste, iamdiu scriptum praemonstratumque fuisse sanctae quoque Trinitatis ineffabile prorsus arcanumque dogma; manifeste omnino, vi ipsius vocabuli, demonstrante ac significante mysticeque nos docente Patrem Filium et sanctum Spiritum ipsa Abrahami appellatione, iuxta Christi servatoris

(1) Hoc argumentum attingit etiam titulus capituli quarti Glaphyrorum in leviticum Cyrilli nostri ὅτι συνέβη πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν ἐξ ἀπειθείας: quod ob suam contumaciam contigit ruina synagogae Iudaeorum. Nulla pars tamen sequentis fragmenti ibi legitur.

(2) Ergo ex chaldaica potius seu syriaca, quam ex vetustiore Hebraeorum lingua interpretatur Cyrillus, nempe *aba* pro *ab*; et mox *bar* pro *ben*. Sic reapse *abba* ter in novo testamento.

(3) Hoc quoque syriacum. Sed miror, quomodo *mar* pro *ram* dicatur. Reapse enim *mar*, est *dominus*; *ram*, *altus* vel *altissimus*. Non igitur locus erat heic metathesi litterarum.

rostri in theologico sermone perspicuam apprime denominationem, enumerationem, ac traditionem (1).

Reverendissimus idem Bencinius petenti mihi misit insuper Cyrilli fragmentum homiliae ex eodem laurentiano Nicetae codice p. 140. b; et mox alia duo minora, quae postea subtexam. De Cyrilli homiliis sic Gennadius cap. LVII: Cyrillus alexandrinae urbis episcopus homilias composuit plurimas, quae ad declamandum a graecis episcopis memoriae commendantur.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς πρώτης ὁμιλίας τῆς ὅτι οὐ χρὴ λέγειν ἄνθρωπον Θεοφόρον (2), ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα.

Μέγας ἦν ὄντως ὁ μακάριος Μωϋσῆς ἤκουσε γὰρ Θεοῦ λέγοντος· οἶδα σε παρὰ πάντα, καὶ χάριν εὔρες παρ' ἐμοί· ἀλλ' ἦν ὡς οἰκέτης ἐν οἴκῳ πιστός· ἀξιάλαστος ἦν ὁ προφήτης Σαμουὴλ, ἀλλ' ἦν ἐναρίθμιος τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸν τῶν ὅλων Θεόν· ἅγιοι γεγόνασιν οἱ μακάριοι προφῆται, πλὴν ὁμολογοῦσι τὸ τῆς δουλείας μέτρον, καὶ τὴν οἰκέταις πρέπουσαν ἀνεπλήρουν οἰκονομίαν, τοὺς ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ λόγους τοῖς τηνικάδε διαπορθευόμεντες, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς· διακεκράτασι γὰρ αἰεὶ· τάδε λέγει κύριος· ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ μακαρίου Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ, καὶ τοι κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ σωτῆρος φωνὴν τὴν ἄνω τάξιν ἐν δικαιοσύνῃ λαχὼν, οὐκ ἠγνόησε τὴν ὑπεροχὴν, ὡμολόγησε τὸν δεσπότην, παρεχώρησε τὸ νικᾶν τῇ δόξῃ Χριστοῦ· ἔφη γὰρ ἐναργῶς· οὗτος ἦν περὶ οὗ εἶπον ἐγώ· ὁπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμί· ἀξίος λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ· πλείστων οὖν ἁγίων ἐν ἑαυτοῖς ἐσχηκότων τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, περὶ οὐδενὸς ἐκείνων γέγραπται ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ἐπ' οὐδενὶ τὰς ἄνω δυνάμεις χορευούσας εὐρήσομεν· τίνος γὰρ, εἰπέ μοι, γεννηθέντος, πλῆθος οὐρανοῦ στρατιᾶς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἐποιήσατο χαριστηρίους ῥάδας; ἐπὶ μόνῳ τῷ Ἐμμανουὴλ εἰρήκασι· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· ἐν πολλοῖς οὖν, ὡς ἔφην, ἁγίοις κατοικήσαντος τοῦ Θεοῦ, ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐπιδηῆσαι λέγεται· ἅπαξ γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ περὶ ἐνὸς ὁ προφήτης φησὶν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· εἰς ἡμᾶς καὶ μόνος ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα· ἕνα δέδωκεν υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ πατήρ· εἰς υἱὸς τέθεικεν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν· εἰς ἐσταυρώθη καὶ ἀνεβίω, τοῦ θανάτου πατήσας τὸ κράτος· οὐκοῦν ἐν σαρκὶ γεγονότα κατὰ ἀλήθειαν, ἦγουν ἐνωθέντα τῇ σαρκὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιγιγνώσκομεν· καὶ οὐκ ἄνθρωπον εἶναι φαμέν Θεοφόρον τὸν Ἐμμανουὴλ· ὁμολογοῦμεν δὲ ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, μορφήν δούλου λαβὼν, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ἐστὶν ὁ αὐτὸς Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος.

(1) Haec mihi clausula subobseura est.

(2) Recole dicta nobis ad titulum dialogi S. Cyrilli cum Nestorio.

Ex eodem laurentiano Nicetae codice f. 179.

Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου ἐκ τοῦ πρὸς Ἀλεξανδρεῖς προσφωνητικοῦ λόγου.

Ἡ μὲν σύγκρασις ἀφανισμόν τῶν φύσεων ἐργάζεται· ἡ δὲ ἀρρήτος ἔνωσις, παρὰ τῶν ὀρθῶς φρονούντων ὁμολογουμένη, ἀμφοτέρας ἀσυγχύτως σώζει τὰς φύσεις.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τῶν δύο φύσεων τῶν ἑτεροουσίων ἐν ἐνὶ Χριστῷ υἱῷ ὄντι τοῦ Θεοῦ σωζομένων, καὶ μήτε συγκεχυμένων μήτε ἀπολλυμένων ἢ διαιρεθειῶν.

Sequentia duo fragmenta edidimus nos Tom. VIII. Script. vet. part. 2. p. 148, quae tamen nunc repetimus, atque heic connectimus, quia sunt ex eodem Cyrilli ad Alexandrinos prosphnetico (1).

Ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ πρὸς Ἀλεξανδρεῖς.

Εἰ γὰρ κέκρανται αἱ δύο φύσεις εἰς μίαν, ἑτεροούσιαι τυγχάνουσαι, οὐδ' ὁποτέρα σώζεται, ἀλλ' ἀμφοτέραι συγχυθεῖσαι ἠφανίσθησαν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ λέλυται ὁ ναὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς τριμηρίου ταφῆς, βουλομένου αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἀνέστησεν αὐτόν· καὶ ἠνώθη αὐτῷ ἀρρήτῳ καὶ ἀφράστῳ λόγῳ, οὐ κεκραμένος ἐν αὐτῷ ἢ ἀποσεαρκωμένος, ἀλλ' ὑποσώζων ἐν ἐαυτῷ τῶν ἑτεροουσίων ἀσύγχυτον τὴν ιδιότητα.

Sancti eiusdem Cyrilli, ex prima homilia, cuius argumentum est, quod non sit dicendus homo theophorus, sed Deus humanatus.

Magnus revera erat beatus Moyses; audierat enim Deum dicentem: novi te prae omnibus, et gratiam apud me nactus es. Nihilominus fuit tamquam famulus in domo fidelis. Admirandus erat propheta Samuhel, sed tamen unus ex eorum numero, qui universalem Deum invocabant. Sancti fuerunt beati prophetae, simul tamen confitentur servilem suam conditionem, servisque congruo fungebantur officio, traditum sibi superne a Deo sermonem viventibus tunc hominibus, immo et nobis ipsis, communicantes. Laudavit aliquando Christus ipse beatum Baptistam; hic tamen, quamquam iuxta verax Servatoris oraculum, sublimem ordinem in iustitiae virtute tenebat, attamen illum maiorem se esse non ignoravit, dominum confessus est, potiores partes Christi gloriae concessit. Aperte enim ait: hic est, de quo dixi: venit post me vir,

(1) Ex Cyrillo paulo longiores alias deperditi prosphnetici partes recitat Anastasius presbyter apud nos Script. vet. T. VII. pp. 7. et 8. Quodque idem opus videtur, p. 46. ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου πρὸς Ἀλεξανδρείας. Denique aliud segmentum cum Leontio dedimus tom. cit. p. 132. Nonnulla tamen segmentorum horum commata interdum repetuntur. Sic itaque mediocrem numerum cyrilliani prosphnetici fragmentorum habemus.

cuius ego non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere. Igitur quum sancti plurimi verbum Domini apud se habuerint, de nemine tamen dictum fuit, quod Verbum caro factum sit, et in nobis habitaverit. Nullius illorum causa caelestes potestates choream agitasse comperiemus. Nam quonam alio, dic mihi, nato multitudo caelestis exercitus, eucharisticos pro nobis hymnos cecinit? De solo Emmanuhele dixerunt: gloria in altissimis Deo, in terra pax, in hominibus bona voluntas. Ergo postquam in multis, ut dixi, sanctis hominibus habitaverat Deus, semel in fine saeculorum Verbum Dei advenisse dicitur; semel factum est homo; deque uno dicit propheta: ecce virgo in utero habebit et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuhelem. Unus nos solusque ex maledicto legis redemit, factus pro nobis maledictum: unum tradidit filium pro nobis pater: unus filius propriam animam pro nobis posuit: unus crucifixus est et revixit, mortis potentiam calcans. Ergo in carne revera existens, id est carni unitum Dei Verbum agnoscimus, non autem theophorum hominem dicimus esse Emmanuhelem: sed confitemur, eum qui est suapte natura Deus, servi forma adsumpta, filium quoque hominis esse factum: eundemque et Deum simul esse et hominem.

Cyrilli eiusdem, ex sermone prosphoneticico ad Alexandrinos.

Concretio quidem destructionem naturarum efficit. Contra vero ineffabilis unio, quam orthodoxi confitentur, ambas inconfuse conservat naturas.

Ex eodem sermone.

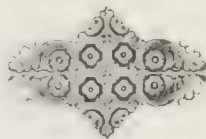
Duabus diversae substantiae naturis in uno Christo filio Dei conservatis, non autem confusis, aut pereuntibus, aut divisis.

Ex eodem prosphoneticico ad Alexandrinos.

Nam si in unum veluti cinnum coaluissent duae naturae, quae diversa substantia constant, neutra incolumis mansisset, sed utraque, confusionis causa, periisset.

Ex eodem sermone.

Et dissolutum templum fuit triduanae sepulturae tempore, volente ipso; tum et illud rursus excitavit: unitusque templo fuit arcana ineffabilique ratione, non tamen eum eo concretus, neque in carnem conversus; sed diversarum substantiarum inconfusam proprietatem in se conservavit.

Ex codice vat. 1904. f. 54. Fragmentum homiliae sancti Cyrilli apud Euthymii Zygabeni panopliam tit. XVI. quod ego hoc loco cum aliis ponere debeo, sive extet, ut puto in editione graeca unica panopliae Euthymii, Tergobisti in Melbia via olim curata, sive secus.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΣ ΟΜΙΛΙΑΣ.

Peperit nobis virgo Emmanuhelem, secundum deitatem consubstantiali patri, secundum vero humanitatem nobis consubstantiali: deitate, impassibilem, humanitate, passibilem. Etiam si enim proprias sibi facit proprii corporis passiones Deus Verbum, atque ad se refert, nihilo tamen minus manet idem in impassibilitatis suae finibus. Etiam si audias ab eo dici: dedi dorsum meum ad flagella, et malas meas ad alapas, faciemque meam a sputorum foeditate non averti; nihil tamen huiusmodi pertulisse ipsum in propria natura existimes; sed potius sibi fecisse proprias corporis proprii verbera. Nam cuius proprium est corpus, huic recte adscribentur, quae sunt corporis propria, excepto peccato. Igitur quamquam Verbum se inhumanavit, mansit tamen divinitus impassibile: sed quia necessario sibi proprias fecit carnis adfectiones, passum dicitur secundum carnem, etiam si immune cruciatuum est, quatenus Deus intelligitur. Non ergo hi considerant, servatam ei esse impassibilitatem, quatenus Deus est; adscribi autem eidem etiam passiones pro nobis, secundum carnem, quatenus nempe qui erat suapte natura Deus, factus est homo perfectus. Nam quis patri Deo caelesti dicebat: sacrificium et oblationem noluit, corpus autem aptasti mihi: holocausta et pro peccato non postulasti? Tunc dixi: ecce venio facere, Deus, voluntatem tuam. Nam qui extra corpus erat Deus, corpus sibi aptasse dicit, ut hoc pro nobis offerens, proprio livore nos omnes sanaret, ut ait propheta.

Ἐτεκεν ἡμῖν ἡ παρθένος τὸ Ἐμμανὺλ, καὶ τὴ θεότητα ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ τὴ ἀνθρωπότητα ἡμῖν ὁμοούσιον· καὶ τὴ θεότητα, ἀπαθῆ· καὶ τὴ ἀνθρωπότητα, παθητόν· εἰ γὰρ καὶ οἰκειοῦται τῷ οἰκείου σώματι τὰ πάθη ὁ θεὸς λόγος καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει, ἀλλὰ γε αὐτὸς μεμένηκεν ἐν τοῖς τῆ ἀπαθείας ὅροις· καὶ ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος· * ἔδωκα τὸ νῶτον μου εἰς μάστιγας, σὺ δὲ ἡ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ ἡ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέσχεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπαυσμάτων, μηδὲν αὐτὸν πεπονθέναι εἰς τὴ οἰκείαν φύσιν ὑπολάβης, οἰκνώσασα δὲ ἢ μᾶλλον τῷ ἰδίῳ σώματι τὰς μάστιγας· οὐ γὰρ ἰδίον ἐστὶ τὸ σῶμα, τούτω ἂν εἰκότως προσγράφοιτο καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, διότι μόνος ἀμάρτιας· οὐκοῦν ἐπαθήπερ ἐνανθρωπήσας ἢ ὁ λόγος, μεμένηκεν μὲν θεικῶς ἀπαθείας οἰκειούμενος ἢ ἀναγκαίως τὰ τῆ ἑαυτοῦ σαρκὸς, παθεῖν λέγεται καὶ σάρκα, καίτοι τῷ παθεῖν ἀείρας ὢν, καθ' ὃ νοεῖται θεός· οὐκ ἐνοοῦσιν οὖν ὅτι τετήρηται μὲν τὸ ἀπαθές αὐτῷ, καθ' ὃ θεός ὅστι προσγράφεται ἢ καὶ τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ σάρκα· καθ' ὃ θεός ὢν φύσις, γέγονε σὰρξ, ἦτοι τέλειος ἀνθρώπος; τίς γὰρ ἦν ὁ λέγων, πρὸς τὸ ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεόν· * θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρητίσω μοι· ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἐζήτησας· τότε εἶπον· ἰδοὺ ἠκω τῷ ποιῆσαι ὁ θεός τὸ θέλημά σου· ὁ γὰρ ἔξω σώματος ὡς θεός, ἑαυτῷ σῶμα κατηρητίσας φησὶν, ἵνα τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας, τῷ ἰδίῳ μὴ ὡς πάντας ἡμᾶς θεραπείῃ, καὶ τῷ τῷ προσφῆτε φωνῆν· *

* Is. I. 6

* Ps. XXXIX. 7

* Is. LIII. 5.

Cyrilli locus pertinens ad commentarium in epistolam ad Romanos, et quidem ponendus ante primum fragmentum a nobis editum p. 1, quod est huius veluti compendium; vel potius ei substituendus. Conservavit autem nobis hunc Cyrilli tractum Nicephorus in antirrhético III. cap. 30. editionis nostrae gr. p. 94.

Ἐπι ἧ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὸ ἱεροφάν-
τιν Κίριλλον τὸ καθ' ἡμᾶς λόγος καὶ τὸ ἀλη-
θείας ὑπέρμαχον προσησάμενοι, ἰδὼμεν
τῆ ποτε ἄρα ὁ τὸ εἰκόνας αὐτοῖς λόγος ἐκ-
τίθεται. θαυμάζω γὰρ εἰ μὴ ἀποσασίς γρα-
φὴν ἀπενέγκοιτο. ὡδὲ γάρ, φησι, τὸ πρὸς
ἰωμαίαις τὸ θεῖς ἀποσόλις ὑπομνηματίζων
ἐπισολήν.

“ Τὸν γε μὴν ἐκ σπέρματ[⊕] Δαβίδ
γεγονότα, καὶ τὸ σάρκα ὠρίσθαι φησὶν εἰς
υἶὸν Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιο-
σύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. ὠρίσμεθα
μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς υἱοὺς, ἀλλ' οὐκ ἐν
δυνάμει μάλλον, ἀλλ' ὡς ἐν χάριτ[⊕]
μοίρα, τῆς κλήσεως ἀξιούμενοι. καὶ ὡς ἐν
μόνη Θελήσει τῆ Θεοῦ καὶ πατρὸς, τὸ χεῖ-
μα κερδαίνοντες. ὁ δὲ γε Ἐμμανὴλ οὐκ
ἂν ὡδὲ ἔχοι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἀλλ' εἰ
καὶ γέγονεν ἐκ σπέρματ[⊕] τοῦ Δαβίδ,
κατὰ σάρκα, καὶ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν εἰς υἶὸν
λογίζεται Θεοῦ διὰ * τὸ ἀνθρώπινον,
ἀλλ' οὖν ἐν δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ καὶ φύσιν
υἱὸς ἔστι. δι' οὗ καὶ ἡμεῖς υἱοποιούμεθα.
Ἐπεὶ ἔστιν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ αὐτοῦ
πνεῦμα πεπλατηκότες διὰ τὸ ἅγιον βαπτί-
σματος, τότε δὴ τότε καὶ ἀνεπιωλήκτως φα-
μὲν, ἀββὰ ὁ πατήρ. οὐκ ἔν ὡς εἰκόνας πρὸς
ἀρχέτυπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ καὶ θεσιν υἱοὶ,
πρὸς τὸ φύσει τὸ καὶ δυνάμει καὶ ἀληθῶς ἐκ
πατρὸς μεμρτυρημένον εἰς τοῦτο. „

* p. 1. κατὰ.

Pag. gr. 157. in fine commentarii Cyrilli ad psalmum V. addendum est fragmentum, a nobis antea editum Script. vet. T. VII. p. 51. ex Anastasio presbytero, quod quidem ne apud Corderii quidem catenam extabat.

Κυρίλλος Ἀλεξανδρείας ἐκ τ[⊕] ὑπομνή-
ματος τ[⊕] εἰς τὸ ἑΐλαλμόν.

Καὶ γὰρ ἀμελούμενα, μείζονα γίνεται
τ[⊕] ἀμρτημάτων τὰ φαύματα. καὶ οὐ μέγχι
φαυμάτων ἴσεται τὰ τὸ νόσος καὶ τὸ ἀρρώ-
στίας, ἀλλὰ καὶ θάνατον τίκει τὸ ἀθάνατον.

Sed nos, praeter dicta, hierophantam
Cyrillum, sermonis nostri veritatisque pa-
tronum producentes, videamus quònam
haec de imaginibus controversia istis de-
mum evadet. Miror enim, nisi huic ipsi
sancto viro repudii libellum dent. Quippe
is sic ait, divi apostoli ad Romanos episto-
lam commentario explanans.

« De semine Davidis natum secundum
carnem, praedestinatum ait filium Dei in
virtute, secundum spiritum sanctificatio-
nis, ex resurrectione mortuorum. Etenim
praedestinati fuimus etiam nos filii, sed ta-
men non ex virtute, sed tamquam ex gra-
tia, hac appellatione digni habiti; et tam-
quam sola Dei patris voluntate, hanc rem
sortiti. Verum enimvero Emmanuel nul-
tum abest ut ita se habeat. Etiam si enim
de Davidis semine extitit secundum car-
nem, et tamquam unus ex nobis filius Dei
censetur in humanitate; attamen virtute ac
veritate naturalis filius est; perque eum
nos quoque filii efficimur. Siquidem vere
dicitur, quod eius ditati spiritu per san-
ctum baptismum, tunc demum citra re-
prehensionem dicimus: abba pater. Igitur
sicut imagines sunt erga archetypa, ita et
nos per adoptionem filii, erga eum sumus
qui suapte natura ac virtute vereque patris
testimonio talis est declaratus. »

Cyrilli Alexandriae ex commentario in
quintum psalmum.

Etenim neglecta, maiora fiunt pecca-
torum vulnera: neque vulneribus conten-
ta morbi infirmitas, mortem quoque im-
mortalem parit.

INDEX RERUM

SECUNDUM PAGINAS LATINAS, QUARUM IN MARGINIBUS CITANTUR PAGINAE GRAECAE,
SI QUIS FORTE AD HAS RESPICERE MALUERIT.

A

- Aaron Christi typus p. 68. 76.
Abrami in Abrahamum transnominatio, de qua euri-
ose disserit Cyrillus p. 285.
Abrahamus quomodo fide iustificatus potius quam
operibus p. 5.
Acerbitatis utilitas p. 83.
Adam ante lapsum felicitas p. 8.
Aethiopes extremi in oriente et occidente p. 244.
Ἀλάλτος id est *tacitus*, vulgo *inenarrabilis* p. 21.
Allegoriae variae p. 78. 136.
Amicitia inutile otium non esse impendendum p. 278.
Anagoge, id est mysticus sensus, saepe placuit Cy-
rillo p. 110. seq. 127. 225. et alibi.
Angeli adversantur hostibus Dei p. 154.
Angeli custodes hominum, p. 115. 151. 217. 265.
Angeli in singulis ecclesiis constituti a Deo custodes
p. 42.
Angeli interdum dicti pro re non saeculari p. 38.
Angeli introducunt iustos in paradysum p. 190.
Angeli non omnes mysterium incarnationis domini-
cae cognoscebant p. 136. 248.
Angeli sunt thronus Dei p. 209.
Angeli vocantur dii a Paulo apostolo p. 41.
Angelorum impeccantia p. 86. 148.
Angelorum natura caret crassitie terrena p. 63.
Angelorum peccatum p. 4. 281.
Animae iustorum statim post corporis obitum trans-
feruntur in paradysum p. 215.
Ἄνωθεν apud Ioh. III. 5. quomodo intelligendum
p. 28. adn.
Anthropologia de Deo p. 276.
Apollinaris locus ad quem respicit Cyrillus p. 223.
Apostolorum patriae ac tribus p. 243.
Aequae seu mare, allegorice pro hominum multitu-
dine p. 206. 234.
Aquilae translatio Bibliorum p. 124. 180. 196. 204.
212. 214.
Ἄρα interdum non dubitantis sed credentis p. 228.
Arbeseser Samaritanorum regulus p. 278.
Ariani arguuntur p. 69. 70. 71. 73. 201. 205. 261.
263. 264. 265.
Ariani epistolam Pauli ad Hebraeos non admittebant
p. 82. in adn.
Ariani Verbum Dei comparabant angelis p. 70.
Aristoteles providentiam negavit p. 160. Sed contra
in adn. ibidem.
Athei nihil mali non acturi sunt p. 37.
Atheorum mos derisorius p. 278.
Ἀστυ ambiguum in psalmo IX. 17. p. 111.

B

- Baptismus adultorum non sine spiritali praeparatione
suscipiendus p. 9.
Baptismus, id est formula abrenunciationis in bap-
tismo p. 204. Confer gr. p. 327. adn. Faciebant
hanc abrenunciationem diabolo Christiani con-
versi ad occidentem, **quum e contrario Deum pre-**
crearentur spectantes orientem.
Baptismus in nomine Christi cur idem ac in nomine
trium personarum divinarum p. 9.
Baptismus peccata remittit p. 9. 144. 146. 223. 255.
279.
Baptismus in Spiritu sancto et igne cur dicatur
p. 223.
Βάρις quid sit p. 210-213.
Basili (S.) epistola de continentia p. 281.
Benedicere, dictum pro maledicere p. 214.
Biblia cur obscura p. 88. N.
Bibliorum editio Esdrae annis CCL, ante illam τῶν
LXX. p. 87. N.
Bibliorum translatio τῶν LXX. anno ante Christum
CCCI. p. 87. N. Si vere id dicitur, non sub Phi-
ladelpho confecta fuit sed sub Lagi filio, ut reapse
eruditi nonnulli volunt. Graecae variae transla-
tiones, ibidem.

C

- Caelibatus christiani laus luculenta p. 39.
Caeli novi et nova terra quomodo intelligantur apud
Petrum II. ep. cap. III. 13. p. 20.
Caiphas quomodo prophetaverit p. 86.
Calamus loci nomen p. 244.
Calcaneis pugnare, ludi genus p. 188. Vide adn.
Callipolis id est paradysus p. 234.
Cantus sacri utilitas p. 89. 90. N.
Capita cur viri nuda gerant, feminae velata p. 42.
Caput libri pro summa rei contentae in libro p. 185.
Caritatis divinae mira descriptio p. 30.
Carpocrates angelos mundi creatores dicebat p. 70.
Carpocratis error de natura Christi p. 70.
Cervi dicuntur serpentibus exitiosi p. 129.
Chori christiani vetus consuetudo p. 46. 218.
Christi accurata definitio, id est Deus in specie hu-
mana p. 202.
Christi corpus in eucharistia p. 19. 38. 135. 243.
Christi descensus ad inferos p. 240. 245.
Christi divinitas p. 1. 3. 33. 42. 44. 55. 56. 57. 58.
61. 67. 68. 69. 71. 72. 73. 74. 74. 75. 77. 79. 81.
82. 84. 85. 92. 93. 99. 108. 125. 126. 129. 145.
147. 148. 185. 188. 194. 196. 198. seq. 203. 205.

207. 208. 213. 215. 217. 227. 228. 230. 247. 255.
258. 260. 261. 263. 265. 267. 269. 270. 288. 289.
- Christi mansuetudo p. 66. 2.
- Christi natura duplex p. 288.
- Christi passio voluntaria p. 41. 245. 249.
- Christi regnum aeternum p. 81. 209.
- Christi resuscitati corpus habuit *πλήρωσιν*, non *κένωσιν* p. 281. cum adn. Cyrillus apud nos ait idem in comm. ad Luc. XXIV. 43.
- Christi sanguis purgat conscientiam nostram p. 60.
- Christi unctio et nomen p. 72. 203.
- Christus absque omni indigna passione p. 10. 52.
- Christus dictus apostolus quatenus homo est p. 73.
- Christus dictus aliquando David p. 145. 268.
- Christus exemplum nostrum p. 62.
- Christus filius Dei unus, etiam in carne sua p. 61. 72. 73.
- Christus imminutus infra angelos ob necem suam p. 106.
- Christus impecantiam a sua divinitate habebat p. 76.
- Christus in psalmo quinquagesimo dictus a Davide *magna misericordia* p. 219. 232. (Item in cantico B. Mariae apud Cyril. in Luc. p. 119.)
- Christus iustificatus dicitur quia numquam non fuit iustus p. 7.
- Christus passiones nostras mortificavit p. 221.
- Christus petra dictus propter stabilitatem p. 68. 139. 183.
- Christus pro peccatis nostris mortuus p. 47. et alibi.
- Christus quae ut Deus naturaliter habet, ea ut homo accipere dicitur p. 200.
- Christus quæ forma rediturus in mundum sit p. 84.
- Christus quomodo dicatur factus pro nobis peccatum p. 65.
- Christus quo sensu dictus propheta p. 5.
- Christus raro interfuit conviviis invitatus p. 246.
- Christus semet sibi ipsi et patri sacrificium obtulit p. 73. cum adn.
- Christus semet resuscitavit p. 9. 10, cooperantibus patre ac spiritu sancto p. 19.
- Christus testimonium Dei p. 35.
- Christus ubique terrarum cultus p. 234. 239. 252. 266.
- Christus unus peccatum non fecit p. 114. 153. 247.
- Cilicium pro corpore dictum (ps. LXVIII. 12.) quidam putaverunt, nempe Diodorus ac Didymus p. 246. adn.
- Circumcisionis abolitio p. 40.
- Clamor in precibus dicitur pro vigore et fiducia precum p. 101. 140.
- Καίτην* pro *καίτου* varia Pauli lectio p. 24. 27. adn.
- Columbae meditantēs (Ezech. VII. 16.) lectio est Cyrilli p. 212. Ibidem lectio *salus* pro *laus*.
- Commendabo spiritum, pro commendo (Luc. XXIII. 46.) p. 215. cum adn.
- Communio cum ecclesia necessitas p. 144.
- Communio sanctorum p. 217.
- Coniugii firmitas p. 39.
- Coniugium cum infidelibus innocuum priscis Christianis p. 40. (locus insignis.)
- Conquisitor, id est cavillosus, seu rationalista p. 34.
- Consilia evangelica Iudaeis incognita p. 39.
- Continentiae laus ex epistola S. Basilii p. 281.
- Conversatio cum improbis et incredulis periculosa p. 41. 78.
- Copulae coniugalis rectus finis p. 52. 220.
- Corpus spiritale quodnam sit p. 20.
- Creatio modo dicitur ex nihilo, modo in melius pro-
vectio p. 221.
- Crucem apprime daemones extimescunt p. 128.
- Crux subobscure indicata (in ps. LXVI. 7.) p. 239.
- Cyrilli deperditarum homiliarum fragmenta p. 109. 110. 111. 112. 113. 114.
- Cyrilli homilia quod Christus non sit dicendus homo theophorus, sed Deus incarnatus p. 285.
- Cyrilli in edd. emendatur mendosa lectio *δαμίξειν* pro *δαυμάξειν*. Item *ἐμβαρύνεται* pro *ἐναβρύνεται* p. gr. 445. adn.
- Cyrilli locus ex deperdito comment. in Matthaeum, duoque alii ex comment. in psalmos p. 274.
- Cyrillus ad laborem impiger p. 91.
- Cyrillus aliquando memoriae lapsu citat alium auctorem seu librum pro alio p. 37. 157. 206. (Idem animadvertimus etiam in comment. eiusdem ad Lucam.)
- Cyrillus ex chaldaica vel syriaca potius lingua quam ex hebraica etymologias interpretans p. 285.
- Cyrillus legebat *νοείται* pro *κατοικεῖ* (ad Coloss. II. 9.) p. 203.

D

- Davidis mansuetudo p. 95. Prompta paenitentia p. 274. Patientia p. 275.
- David primus vitam futuram memoravit p. 92. Vide tamen adn.
- Davidis regis ditio quanta fuerit p. 258.
- Delectatio iners pro involuntaria phantasia p. 98.
- Delectatio morosa non sine peccato p. 174.
- Deus extra omnes hominum qualitates et intelligentiam est p. 118. 151.
- Diabolus causa fuit crucifigendi Christi p. 36.
- Diapsalma quid sit p. 88. 89. N. Item p. 94. 197. *Δικαίως* pro *ἀδίκως* (in epist. Petri) p. 66.
- Didymus ac Diodorus cum fragm. p. 235. 246. adn.
- Didymus de titulo psalmi IV. p. 284.
- Divinationis vituperatio p. 183.
- Divitiarum et frugalitatis diversus exitus p. 166.
- Doctores et praedicatores a Deo dati ecclesiae p. 216.

E

- Ecclesiae unitas ob dogmatum unitatem p. 204.
- Ecclesia inexpugnabilis a Satana p. 144.
- Ecclesiastici liber citatur a Cyrillo p. 109. 111. 161. 157. 173. Et quidem cum titulo scripturae sacrae p. 147.
- Editio quinta graeca Bibliorum p. 214.
- Eleemosynae laus p. 226.
- Ἐντυχάνειν* verbi apud Paulum sensus p. 21.
- Episcopi tempore Pauli p. 34.
- Esau et Iacob typi praedestinationis p. 24. seq.

Ethnici polite eloquentiae inventores p. 119.
 Eucharistiae salutaris effectus p. 19. 38.
 Eulogii alexandrini fragmentum p. 104. adn.
 Euphemismus Cyrilli p. 178.
 Eusebii caesariensis commentariorum in psalmos duae fuerunt editiones p. 195. 200.
 Eusebii caesariensis emendatur lectio mendosa ὑποκείμενον pro ὑποκαίόμενον p. gr. 336.
 Ezeeciae regis curae de sacris Bibliis p. 88. N. Eiusdem gloria et calamitas p. 278.

F

Fati et fortunae vituperatio p. 15. 183. 240.
 Fide et baptismo reconciliatur mundo Deus p. 204.
 Fidei firmitas et certitudo, dubitatione omni immo et examine excluso p. 28. 80. 138. 139. (loci insignes.)
 Fidei laus p. 5. 139. 207.
 Fidei necessitas p. 28. 34. 36. 113. 125. 139.
 Fides aliquando est constantia recte agendi p. 44.
 Fides non est fustibus ingerenda p. 66.
 Figura ἀπό τοῦ κοινοῦ p. 1.
 Filii sensus multiplex p. 155.
 Filius pro discipulo p. 155.
 Fortes Dei, κραταῖοι Θεοῦ, pro dii fortes p. 139. 170. 209.
 Ἐρόνημα σαρκὸς loco φιλοσαρκίας p. 19.

G

Gehenna seu inferi p. 118. 141. 159. 165. 169. 226. 232. 240. 267.
 Gemitus inenarrabiles qui sint p. 21. cum adn.
 Glorae caelestis praemia p. 19. 20. 62. 63. 80. 81. 91. 99. 123. 135. 136. 164. 165. 169. 186. 190. 215.
 Gratiae Christi necessitas p. 17. 29. 37. 95. 136. 140. 143. 145. 168. 176. 219.
 Gratiae divinae laus p. 11. 225.
 Gratiae divinae subserviendum p. 95.
 Gratiae divinae subtractio p. 176.
 Gratia legi superior p. 4. 9. 11. 12.
 Gratia praevniens et comitans p. 22.
 Gratus animus probae mentis indicium p. 273.

H

Haeretici non sunt christiani p. 34.
 Haeticorum vituperatio p. 114. 154. 167.
 Hermoniim explicat *viam lucernae* Cyrillus p. 191.
 Homo absque Dei ope tentationi non resistit p. 151.
 Horoscopi superstitio vituperata p. 183.
 Humani status mutationes tres, sub lege, sub gratia, in futura vita p. 81. Immo et quinque N. p. 90.
 Humilitas pia p. 144. 149. 165.
 Hymnus melior est oblatione materiali p. 82.

I

Iacobi decora species (psal. XLVI. 5.) quae fuerit p. 208.
 Idololatriā nihil est ingratius adversus Deum p. 277.
 Imago Salvatoris non est Deus sed Dei imago p. 271.

Imperativus modus quandoque praedictivus p. 250. 270.
 Impossibile pro possibili ponitur p. 218.
 Imprecationes in sacris litteris sunt potius vaticinia p. 232. 250. Sic adamussim ait etiam S. Augustinus, loco ibi cit.
 Incarnationis dominicae scopus p. 5. 6.
 Incredulitas mater impuritatis p. 253.
 Inferorum poenae p. 159. 215. et alibi.
 Inimicorum necem a Deo postulare non est aequum p. 177.
 Iniquitas pro poena iniquitatis p. 249.
 Interpretatio prophetiarum maius quid, quam linguarum variarum usus p. 45.
 Interpunctio quaedam Cyrilli ps. LVIII. 4. p. 228.
 Interrogatio ignorantiam in Christo non arguit p. 85.
 Interrogative legendus videtur Cyrillo Pauli quidam versiculus p. 7.
 Ionas Christi typus p. 245.
 Iordanes pro baptismo p. 191.
 Irae passione nemo immunis p. 98.
 Israhel salvandus post ethnicos p. 30.
 Iudaei ad voluptatem proclives p. 38. Tardo ad divina intellectu p. 68. 76.
 Iudaicae historiae post captivitatem summarium ex Theodoro mopsuesteno p. 282.
 Iudicium Dei futurum p. 267. 279.
 Iurare per Deum, verae religionis indicium fuit p. 233.
 Iustificatio non ex operibus nostris, sed ex misericordia Dei p. 4.
 Iusti vita est, voluptatum mors p. 127.

L

Laudare Deum in ecclesiae communiōne, non extra illam, oportet ac decet p. 111.
 Lazari resuscitatio postremum Christi miraculum p. 86.
 Lectio varia Matthaei et Lucae conciliatur p. 83.
 Legis mosaicae praecepta cur dicta non bona p. 86. 132.
 Lex mosaica cur interposita inter Adamum et Christum p. 8. 9.
 Lex mosaica non instificabat p. 100.
 Libertas arbitrii in homine p. 15. 16.
 Libertas christiana quae sit p. 40. 41. 60.
 Libertati humanae non officit praecognitio divina p. 22.
 Lingua et nomina hebraica ab aegyptiaci sermonis forma abhorrent p. 272.
 Lingua peccati prope omnis initium p. 178.
 Litterator, id est grammaticus, p. 34.
 Luciani M. translatio Bibliorum p. 87. N.
 Ludi athletici genus quoddam p. 188.
 Lumina olim ad baptismi ritum adhibita p. 216.
 Luna pro aurora (ps. XLVII. 11.) apud Cyrillum p. 211.

M

Maëleth tripudium vel chorea interpretatur p. 227.
 Magisterium in ecclesia nemo suscipiat, nisi Christi virtutibus dives p. 83.

Manichaeorum sententia de malo naturali p. 227.
 Maria deipara p. 230.
 Martyres nonnisi Christi viribus victores fuerunt p. 234.
 Melehomus Ammonitarum idolum p. 133. 275.
Melior vocabulum haud comparative dictum de Christo erga angelos, sed discretive p. 69. 70. Sic Didymus in fragmento inedito ad Salomonis proverbium cap. XII. 2. ait: τὸ κρεῖσσον, οὐ συγκριτικόν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ: vox « melius » non est comparativa hoc in loco, sed boni significativa.
 Miracula plurima a praedicatoribus evangelicis patrata p. 207.
 Mortificatio propria vitae christianae p. 63. 267. et alibi.
 Mortui cur ante corruptionem sepeliantur p. 85.
 Mundum ethnici sapientes animal esse dixerunt, quod negat David p. 131.
 Mundus ex nihilo, contra impios philosophos p. 34.
 Musica cum c. canis in re sacra Hebraeis placuit, Christianis secus p. 146.

N

Naboth interpretatur *veniens*, fuitque Redemptoris figura p. 277. cum adn.
 Naturae duae in Christo inconfusae p. 288.
 Negotia sacerdotes a praedicatione non impediunt p. 278.
 Nequitia par est tum laedere tum laedentem ulcisci p. 102.
 Nicephorus et Anastasius fragmenta tria Cyrilli conservaverunt p. 27. et 290.
 Nuptiae honorabiles p. 52.

O

Oblivio de Deo dicitur pro nostri derelictione p. 193.
 Occulta filii in psalm. IX. dictum pro Christi nece p. 107.
 Oniae sacerdotis fuga in Aegyptum p. 283.
 Orandum animo, non lingua tantum p. 46.
 Orandum omni tempore p. 261.
 Orandum sine clamore et clam potius p. 238.
 Orantes Christiani manus extollebant, crucem hac corporis specie denotantes. Iudaeos hunc morem non habuisse videtur Cyrillo p. 140. Sed contra in ps. CXL. 2.
 Oratio matutina castimoniae utilis p. 99. 100.
 Orationis laus p. 100. 101.
 Origeni contradicit Cyrillus p. 179.
 Origenis locus ineditus recitatur p. 179. adn.

P

Pacifici dicuntur etiam qui infideles ad Deum convertuntur p. 83.
 Paenitentium dum vivimus p. 83.
 Paenitentiae verae definitio p. 84.
 Palmaris pro pugnax p. 180.
 Paschatis festum propria in patria celebrare licebat p. 86.
 Pater (Deus) dexter est filio, et Filius patri p. 125.

Patrum ecclesiae officium et doctrinā p. 213.
 Pauli apostoli lectio varia p. 53. Item alia ex hebraico Oseae textu p. 54. Sed contra p. 64.
 Paulus apostolus aliquando baptizavit p. 34.
 Paulus idem interdum hyperbolice locutus p. 23.
 Pauperibus impertita benignitas laudatur p. 186.
 Peccare, humanum est generaliter p. 114. 119. 123. 153. 274.
 Peccasse animas ante suscepta corpora, quidam ethnici falso existimaverunt p. 10.
 Peccata comedere, id est victimas pro peccatis oblatas p. 65.
 Peccata in baptismo remittuntur, post baptismum autem bonis operibus operiuntur gr. 104. lat. p. 144.
 Peccata mentis p. 271.
 Peccati originalis descriptio p. 257.
 Peccati violentia p. 16. 17. 18. 137. 173. 176. (Confertur Augustinus in novis sermonibus VIII. et XVII. apud nos.)
 Peccator hyperbolicus sive summus p. 14.
 Peccatorum mortalium distinctio a venialibus p. 153. 168.
 Peccatum actuale, maximum; mentis autem peccatum, minore gradu p. 132. 174.
 Peccatum ignorantiae p. 13. 14. 50. 51. 72. 73. 103. 125. 164.
 Peccatum originale p. 6. 7. 8. 11. 101. 125. 140. 201. 221. 224. 226. 244. 245. 257.
 Petri epist. I. cap. II. 23. lectio varia p. 66. cum adn.
 Pharaonis cor quomodo obduratum p. 26. 27.
 Pietas summa est, inculpate vivere, et peccantibus convicium non facere p. 123.
 Pietatis summa est bene vivere, et secus viventibus convicium non facere p. 123.
 Πλημμέλημα gravioris peccati genus p. 219.
 Pneumatomachi reprehenduntur p. 262.
 Potentiae ultrices apud inferos p. 104.
 Praecepti evangelici severitas p. 93.
 Praedestinationis obscura quaestio p. 25.
 Praedestinatio post praevisa merita p. 22. 25.
 Praemia caelestia p. 19. 20. 62. 84. 136. 152. 215.
 Praesentia Dei credita excludit peccatum p. 253.
 Praecandi egregia praecepta p. 146.
 Praeces concludendi in nomine Christi mos ecclesiasticus p. 56.
 Praeces sanctorum peccatoribus utiles p. 256. 257.
 Precum breviloquentia utilis p. 83.
 Pressurae piis accidunt, impiis autem flagella p. 97.
 Prophetare idem est interdum ac prophetas interpretari p. 45. 46.
 Proverbium hyperbolicum (ex Matth. XVII. 19.) p. 205.
 Proverbium improbum p. 4.
 Psalterii instrumenti descriptio p. 88. N.
 Psalmi II. IX. XXI. XLIV. LXXI. nonnisi de Christo loquuntur p. 93. 106. 134. 198. 253. Cosmas indicoplesta aliique addunt etiam psalm. VIII. et CIX, ibidem.
 Psalmi XIII. versiculos tres *sepulcrum patens* etc. legebant Cyrillus, Diodorus, Theodorus. Sanctus

- quoque Augustinus eos recitat in genuino Speculo, quod nos nuper edidimus, cap. 51. Maximi momenti est codex graecus vat. omnium antiquissimus, in quo item leguntur. Sed plura nos diximus in adn. Nam divum Paulum hos versiculos in aliquo potius legisse pleniore codice, cuiusmodi est vaticanus, quam ex variis dissitisque ss. Bibliorum locis carpisse et coadunasse, multo facillime credendum est p. 121.
- Psalmi XV. versiculum 4. Cyrillus interrogative legebat p. 124. Item v. 4. ps. XVIII.
- Psalmi XXX. 12. lectio *παρ' ἐχθροῖς*, non *παρ' ἐχθρούς*, apud Cyrillum p. 142. V. adn.
- Psalmi XC. versiculum 9. et seqq. ab Arianis, et quidem ab Eusebio caesariensi, prave intellectus p. 262. cum adnot. et p. 265. (Confer Cyrillum etiam in comm. ad Luc. p. 119. apud nos.)
- Psalmo XXXVII. 8. Cyrillus legebat *ψυχὴ ἀνίμα*, pro *ψύαι lumbi* p. 175. cum adn.
- Psalmo XXXIX. 7. sequitur lectionem *σῶμα corpus* Cyrillus pro *ῶτα aurem* p. 184. Et v. 9. *κοιλίας ventris* pro *καρδίας cordis* p. 185.
- Psalmo XLI. 3. Cyrillus videtur legisse *fontem* pro *fortem* p. 189.
- Psalmorum libri quinque p. 90. N. et p. 189.
- Psalmorum omnium auctorem esse Davidem, sententia melior dicitur p. 89. N.
- Psalmus a cantico differt p. 89. N. Item 289.
- Psalmus ad intellectum quid sit p. 144. V. adn.
- Puritas non operis tantum sed etiam mentis necessaria p. 38. 68. 132. 135. 137.
- Ψυχικός* et *πνευματικός* quomodo differant p. 36.
- R
- Reges pastores Aegyptiorum non fuerunt hebraei p. 272.
- Resurrectio corporum p. 19. 20. 46. 60. 67. 85. 141. 223. Hoc dogma late defenditur p. 47-54.
- Resurrectio etiam impiorum erit p. 53.
- Resurrectionis modus quinam futurus sit p. 50. 51. 53.
- Resurrectionis mysterium priscis etiam sanctis minime ignotum p. 47.
- Rhapsaces Hierosolymus oriundus, ac deinde apostata, ideoque linguae patriae peritus p. 225.
- S
- Sacerdos qui indignos altari admovet, manus peccatoris est p. 162.
- Sacerdotes ministri reconciliationis hominum cum Deo p. 65. Ibi formula precum in danda reconciliatione.
- Sacrificia vetera conscientiam hominum non expiabant p. 98.
- Sadoleti Cardinalis excerptum ex eius opusculo inedito de peccato originali p. 221. 222.
- Saecularia iudicia, sive de rebus saecularibus, vitanda in ecclesia p. 38.
- Salomonis ingratus in Deum animus p. 277.
- Sapiens, id est rhetor seu sophista p. 34.
- Sapientiae Liber citatur a Cyrillo p. 62. 117. 139.
- Sapientiae mundanae vituperatio p. 113. 119. 135. 234.
- Sapientia et scientia in quo differant p. 43. (Aliter S. Augustinus de divers. quaest. lib. II. ed. Antuerp. T. VI. col. 83, qui tamen alios sensus non contemnit.)
- Sapientia in hominibus est insubstantiva, in Deo non item p. 147.
- Satanam daemonesque, et ipsorum adversus homines maleficia saepissime Cyrillus memorat, ut legentibus exploratum fiet.
- Satanas cur dictus huius mundi Deus p. 60. 61.
- Scenopegiae festum totius gentis ad urbem Hierusalem concursu fiebat p. 86.
- Scripturae sacrae arcana Deus sanctorum animabus revelat p. 36.
- Scripturae sacrae comparatio cum humanis litteris p. 37.
- Semel, *ἄπαξ*, aliquando pro *firmiter* p. 231. Sic Itali dicunt *una volta per sempre*.
- Septuaginta interpretes non legem solum verum etiam psalmos transtulerunt p. 87.
- Sermo defectivus in Paulo apostolo p. 18. 24.
- Sessio dicitur de Christo pro potestate ac maiestate p. 107.
- Severi antiocheni variorum scriptorum catalogus ex codice veneto p. gr. 447. 448, lat. p. 280.
- Severus antiochenus citat Cyrillum p. gr. 103, lat. p. 63. 64. 67.
- Silere a bonis (XXXVIII. 3.) euphemismus pro silere a malis p. 178.
- Sion, specula, res superna et caelestis p. 109. 216. 261.
- Σωτηρία* lectio pro *ἔπαινος* p. 212.
- Spes Christianorum, caelestis civitas p. 261. (Id saepe inculcat etiam S. Augustinus.)
- Spiritus ponitur interdum pro cogitatione, anima, conscientia p. 142.
- Spiritus sancti divinitas p. 43. 45. 57. cum adn. et p. 60. 126. 264.
- Spiritus sancti processio etiam a Filio p. gr. 324. in adn., et lat. p. 57. 203. 267.
- Spiritus sancti relatio interna ad Filium p. 19.
- Stephanus, quamquam minister mensarum, etiam baptizabat p. 34.
- Substantia pro expectatione p. 180. Hinc Paulus *fides sperantium substantia*, de quo textu nos diximus in adnotationibus ad Nicephorum part. lat. p. 258.
- Superstitionum reliquiae inter Christianos p. 240.
- Symmachi graeca editio bibliorum citatur p. 120. 130. 180. 190. 195. 196. 204. 212. 214. 235. 238. 246. 248.
- שִׁיר* lectum a Cyrillo pro *שְׁלֵמוֹן* p. 240. adn.
- T
- Tabernaculi veteris descriptio p. 77.
- Tempora verborum permutantur in ss. bibliis p. 97. et alibi.
- Τέρεψις* *delectationes*, non verbum *τέρεψις delectabis*, legebat Cyrillus p. 235.

- Tharsis creditur Aethiopiae quaedam pars p. 211. 252.
Thecon nomen proprium viri, non patrium theconites p. 94, si sana lectio est.
Theseus filio imprecatur et necem infert, accusante noverca p. 37.
Theodori mopsuesteni fragmentum, quod a Cyrillo reprehenditur p. 186. Vide adn. et gr. p. 290. Item aliud eiusdem fragmentum p. 297. Eiusdem argumenta psalmodum XXXIV. et LIV. p. 282. 283.
Timere dictum interdum pro admirari, stupere p. 151.
Timoris servilis utilitas p. 164.
Timor legis mosaicae, servilis; timor Christi, castus p. 122.
Toreularia in psalmis dicuntur pro ecclesiis vel altaribus p. 105.
Trinitas divina Abrahami nomine significata p. 285.
Trinitatis divinae et simul unitatis indicium dant verba (in ps. LXVI. 8.) *benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus* p. 239.
Tropologicus sensus p. 255.
Turtures dicuntur sacri doctores quia vocalissimi p. 260.

V

Valentinus angelos homogeneos Christo dicebat p. 70.

- Verbum caro factum non per conversionem aut immutationem p. 73.
Vigiliae nocturnae sanctorum p. 101. 160.
Virgae multiplex sensus p. 71.
Virgo *ἑσπέρως* p. 230.
Vitae christianae descriptio p. 152; mundanae 180.
Vivere dictum aliquando pro viribus pollere p. 177.
Vocatio gentium ad evangelium p. 22. 30.
Voluntas Dei vitae nostrae summa regula p. 278.
Voluntates duae in Christo p. 248.
Voluptatis detestatio p. 12. 16. 38. 62. 68. 84. 90. 91. 95. 100. 102. 108. 117. 142. 151. 153. 160. 165. 170. 174. 175. 231. 237. 240. 267. 280.
Unicus pro dilecto p. 157.

X

- Ἐπιζῆσθαι* verbi duplex sensus *mirari* et *peregrinari*.
Cyrillus p. 237. et vetus itala lat. sequuntur priorem sensum in epist. I. Petri IV. 12.
Xenocratis fragmentum ex eius deperdito libro *λεῖψωνῶμων* p. gr. 433. in adn.

Z

Zelus Dei cuiusmodi sit p. 272.

EMENDATIONES.

P. gr. 19. v. 2. addi potest initio *ἅγιος ὁ νόμος*, et v. 6. item initio *ἀγία ἡ ἐντολή*. Ibidem adde *ἡ* ante *εἶς*. Ibid. v. 10. scribe *πὸν* pro *πό*. P. 21. v. 6. a fin. corr. *αὐτῶ*. P. 51. omittatur adn. P. 88. v. 8. *οὐχ* corr. *οὐχ ὡς ἐν*. Et v. 22. adde *Θεῶ*. P. 96. v. 7. corr. *ἔξω*. P. 102. v. 8. corr. *ἐνεργόν*. P. 139. col. 2. v. 20. corr. *τοῦτον*. P. 143. v. 2. corr. *κρεῖσσον*. Sic enim est in cod. veron. Sic habet textus biblicus vat., et Cyrillus ipse in exordio libri I. contra Nestorium. P. 143. v. 10. Mallet retinuisse *δύνονται*, quod videtur ex dialecto alexandrina; namque et in codice celebri vat. Matth. XXVI. 53. scribitur *δύνομαι* a prima manu. P. 181. v. 18. corr. *κόπον*. P. 183. v. 4. *τοιούτη*. P. 205. v. 20. *παραχῶρει*. v. ult. *ὑφάντου*. P. 214. v. 4. *ἔλεος*. v. 4. a fin. *δέξασθαι*. P. 234. v. 9. *ἔτοιμον*. P. 246. v. 20. *κόλπους*. P. 254. v. 5. a fin. *κολοκύνθης*. P. 256. v. 2. a fin. *πεπαράνηκεν*. P. 323. v. ult. *ἠγάπησεν*. Alias graecae partis emendationes fecimus in partis latinae marginibus vel adnotationibus.

Pag. lat. 93. v. 13. corrige *ad Hebraeos*. P. 101. Substituendus est versiculus psal. VI. 10. *exaudivit Dominus deprecationem meam*. Sic etiam in parte graeca. P. 115. v. 5. a fin. corr. *verisimile*. P. 140. Omittatur adn. 6. P. 151. Omittatur adn. 1. P. 157. adn. 1. *gr.* corrige *lat.* P. 210. v. 3. corr. *gradientes*. P. 255. v. 11. corr. *penes*. P. 280. adn. 3. *εἰς ὑπακοήν*, sine dubio intellige, ut dixi, *in auditorio*, vel *in concione*, seu *panegyri* ad honorandos martyres.

Admonitio. Longus psalmi III. prologus editus a Fleckmanno inter sua athanasiana, in codice nostro A. f. 15. adscribitur utrique, Athanasio scilicet et Cyrillo; quod nimirum significat eadem esse verba vel sententiam utriusque patris.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

